

Régiók

TÉNYEK KÖNYVE

RÉGIÓK

GREGER-DELACROIX 1998

Szerkesztette: KERESZTY ANDRÁS

A szerkesztésben közreműködött: NEMES CSABA, REHÁK ARANKA, ZÖLDI LÁSZLÓ

Szakértők: DR. FEJÉRDY TAMÁS, KÖRMENDY IMRE, SALLAI ANNA, SZENDRŐNÉ DR. FONT ERZSÉBET

A könyv készítői, a könyv írásainak szerzői: ANGYAL LÁSZLÓ, BÉRES, GYŐZŐNÉ, BODRITS ISTVÁN, BOZSIK PÉTER, BRACKÓ ISTVÁN, D. KISS CSABA, FERENCZ GYŐZŐ, GÁRDONYI TAMÁS, GŐZ JÓZSEF, GULYÁS ISTVÁNNÉ, HAZAFI JÓZSEF, HELTAI NÁNDOR, KARÁCSONDI IMRE, KATONA JÓZSEF, KOLUNDZSIJA GÁBOR, KÓNYA JUDIT, KÓVÁRY E. PÉTER, MÉSZÁROS KATALIN, MÓROCZ KÁROLY, NOVÁK MÁRIA, PÓKA KINGA, SALLAI ANNA, SCHARLE PÉTER, SCHARNITZKY ILDIKÓ, SOÓS BÉLÁNÉ, DR. SZABÓ ATTILA, SZELE GYÖRGY, SZÓKE JUDIT, SZÜCS LÁSZLÓ, TELEKI JÓZSEF, TÓTH SÁNDOR, DR. VALÉR ÉVA, VALLUS TIBOR, DR. VARGA DEZSŐ, VARGA KÁLMÁN, VARGA LAJOS

A könyv esszét írták: BORVENDÉG BÉLA, DR. ENYEDI GYÜRGY, DR. FEJÉRDY TAMÁS, SZALÓ PÉTER

Technikai vezető: HARASZTINÉ HELLINGER MÁRIA

Nyomdai előmunkálatok: Panto Print Bt.

@DELACROIX BT, GREGER KFT. KERESZTY ANDRÁS

A kötet a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium támogatásával készült.

Kiadta: a Greger-Delacroix Kiadó 1066 Budapest, Teréz körút 28.

Felelős kiadó: Kereszty András igazgató

A nyomtatás és a kötés a debreceni nyomdászat több mint négy évszázados hagyományait őrző Alföldi Nyomda Rt. munkája.

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató.

Formátum: A/5

Terjedelem: 31,5 ív

Kézirat lezárva: 1988. április 9.

ISSN 1418-52-61

Régiók.....	1
Előszó.....	3
Magyarország és régiói	4
Magyarország nagyrégiói	10
Tervezési-statisztikai régiók	10
Fejlesztési régiók.....	12
A dél-dunántúli régió	13
A nyugat-dunántúli régió.....	55
A közép-dunántúli régió	96
A közép-magyarországi régió.....	123
Az észak-magyarországi régió.....	138
Az észak-alföldi régió	176

A dél-alföldi régió	203
Megyeportrék	222
Dél-dunántúli régió.....	222
Nyugat-dunántúli régió.....	241
Közép-dunántúli régió	257
Közép-magyarországi régió.....	273
Észak-magyarországi régió	288
Észak-alföldi régió.....	308
Dél-alföldi régió	323
Régiók és megyék összehasonlító gazdasági adatai	342
A társadalmi problémák területi vetületei	348
Gazdasági folyamatok és az ezeket meghatározó tényezők.....	352
Agrárgazdaság.....	358
Magyar idegenforgalom.....	364
Üzleti, pénzügyi szolgáltatások, kereskedelem, vendéglátás.....	370
Az infrastruktúra	376
Humán infrastruktúra	384
Műszaki infrastruktúra	397
Területfejlesztés.....	430
Változások, új tendenciák a rendszerváltás után	430
Az országos stratégia.....	432
Különböző természeti és földrajzi adottságú térségek és fejlesztési prioritásai	436
Országos területfejlesztési koncepció a fővárosról.....	438
Budapest – fejleszteni vagy korlátozni?	440
A területfejlesztés intézmény- és eszközrendszere.....	444
Területrendezés	457
Az országos terv előkészítése	459
Területrendezési, tájrendezési tervek.....	461
Településrendezés.....	481
Magyarország településrendszere.....	484
Az agglomerációk változása 1970-től 1990-ig	485
Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény a településrendezésről	488
Építészeti, építésügyi szabályozás	497
Cui prodest?	497
A Nemzeti Színház tervpályázata.....	500
Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény az építési folyamat szabályozásáról.....	507
Mi minden kell az építési engedélyhez? 45/1997. (XII. 29.) KTM-rendelet az építészeti-műszaki tervdokumentációk tartalmi követelményeiről.....	515
Az építési bírság • 43/1997. (XII. 29.) KTM rendelet az építési bírságról	520
Kis történelmi ízelítő a szabályozásról	522
Műemlékek.....	524
Merre tart a műemlékvédelem?	524

Az 1997. évi LXXVIII. törvény az építészeti örökség védelméről.....	526
Törvény a műemlékvédelemről.....	530
1997. évi LIV. törvény a műemlékek védelméről*	544
Kiemelt műemléki beruházások.....	563
Az Európai Unió és Magyarország régiói	566
Polgármesterek nyilatkozata a társadalmi fejlődésről és az emberi települések életben tarthatóságáról.....	572

Előszó

A területfejlesztés feladata az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági, környezeti, területi folyamatok nyomon követése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, valamint a rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben.

A közhatalom, valamint a tulajdon pluralizálódása következtében a területfejlesztés és a területrendezés az új viszonyoknak megfelelő egységes törvényi szabályozást igényelt. E célból készült el a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény, mely az első olyan jogszabály Közép- és Kelet-Európában, mely keretjelleggel szabályozza e területet és tevékenységet. A törvény kialakította és működteti a területfejlesztés rendszerét, új intézményhálózatot hozott létre a területfejlesztési és finanszírozási rendszerben. A szabályozás megfelel a fejlett európai országokban kialakult rendszernek, lehetővé teszi az intézményes gazdálkodást, a sokszereplős területi politika intézményi, tervezési és finanszírozási gyakorlatát alkalmazza.

A területfejlesztés meghatározó fontosságú, közképviselettel rendelkező legfelső szintje az Országgyűlés. A további szintek az országos és területi politikáknak megfelelően ágyazódnak egybe. Így például a kormány felelősségi körébe tartozik a területfejlesztés és -rendezés állami feladatainak végrehajtása.

Az Országos Területfejlesztési Tanács és az Országos Területfejlesztési Központ a területfejlesztés országos intézményrendszerének fontos eleme. Feladatuk többek között a területfejlesztéssel összefüggő jogszabályok érvényre juttatása, az elkészítendő megyei területfejlesztési koncepciók és programok végrehajtásához szükséges kormányzati összeköttetések megteremtése.

A megyei önkormányzatok kötelező feladatként gondoskodnak a térségi területrendezéssel kapcsolatos feladatok összehangolásáról, feltárják a megye adottságait, hosszú távú előterjesztéseket készítenek, területi szempontból összehangolják a kötelező ellátási-szervezési, illetve egyéb közszolgáltatási feladatokat.

A megyei területfejlesztési tanácsok a középszint meghatározó testületei, amelyek a kormányzati, önkormányzati, gazdasági feladatokat összehangolják. Olyan stratégiai tervező testületek, amelyek a hosszú távú koncepció alapján dolgozzák ki az operatív programokat, megvalósításukhoz hozzárendelik a decentralizált pénzeszközöket és közreműködnek egyes központi pénzeszközök elosztásának előkészítésében. A megyei szint alatt a regionális fejlesztési tanács a megyei területfejlesztési tanács átruházott jogai alapján tevékenykedik.

A területfejlesztési célok megvalósítását sokcsatornás központi eszközrendszer, valamint decentralizált keretek forrásai biztosítják.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény alapján elkészült az országos területfejlesztési koncepció, melyet az Országgyűlés 1998-ban elfogadott. A koncepció az ország átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló dokumentum, ami meghatározza az ország hosszú távú fejlesztési céljait, továbbá fejlesztési programok kidolgozásához irányelveket, információkat biztosít az ágazati és a kapcsolódó területi tervezés és a területfejlesztés szereplői számára.

A regionális gazdaságfejlesztés céljait szolgálják a vállalkozási övezetek, melyeket az országos területfejlesztési koncepció jelöl ki. A társasági adót szabályozó törvények jelentős adókedvezményeket biztosítanak a vállalkozási övezetben megvalósuló fejlesztések számára. Az Európai Unió programfinanszírozási rendszerével összhangban került kialakításra a tervezési és jóváhagyási rendszer. Ezzel a területfejlesztési törvény megteremti a bázisát annak, hogy az EU-hoz való csatlakozásunk után az ország jelentős többlet fejlesztési forrásokhoz juthasson. Az Európai Unió forrásai közül Magyarországon jelenleg a PHARE-támogatás a legjelentősebb. A PHARE-támogatásokat két – egymástól mind eszközök, mind a felhasználás rendje szerint elkülönült – forrás jelenti: az egyik az 1992 óta működő, a nemzeti kereteken belül regionális célokat megvalósító keret, a másik az 1995 óta fennálló határ menti együttműködést szolgáló keret. A PHARE határ menti együttműködési program magyar–osztrák, magyar–szlovén, illetve magyar–román relációban működik. Célja a határon túlnyúló együttműködés fejlesztése, az ezt elősegítő szolgáltatási, beszerzési és beruházási típusú projektek kidolgozása, koordinálása, finanszírozása. A terület- és településrendezés feladata az országra és egyes térségeire, valamint a településekre vonatkozóan a nagy távlatú térszerkezeti rend meghatározása, az országos és helyi jelentőségű infrastrukturális hálózatok nyomvonalainak összehangolása és a mindenkori területhasználat térségi és települési szintű szabályozása. A terület- és településrendezés e cél elérése érdekében integrálja az egyes ágazatok saját jogszabályaikban és távlati fejlesztési koncepcióikban foglalt elképzeléseit, korlátozó, tiltó rendelkezéseit is. Az ország, a kiemelt térségek, a megyék és a települések terület- és településrendezési tervei egymásra épülő, összehangolt rendszert alkotnak. A területrendezésre, a településrendezésre vonatkozó előírások törvényi szinten szabályozottak. Ezek alapján készülnek kormányzati feladatként az országos jelentőségű térségek tervei, megyei önkormányzati feladatként a megyék területrendezési tervei, valamint települési, önkormányzati feladatként a települések településszerkezeti tervei, helyi építési előírásai és szabályozási tervei. A jogszabályi háttér tehát adott ahhoz, hogy néhány éven belül az ország és egyes térségei, valamint a települések korszerű terület-, illetve településrendezési tervekkel rendelkezzenek, amelyek lehetőséget adnak a térségek és települések adottságainak és lehetőségeinek megfelelő, ezzel együtt az általános környezetvédelmi szempontokat is figyelembe vevő fejlesztésekre, illetve területhasználatra.

Az emberi élet kereteit az épített környezet jelenti. Az épített környezet kifejezi a létrehozó társadalmat, árulkodik értékvilágáról, a társadalom szerkezetéről, a kor technikai tudásáról. Ma már modern, új törvényekben lefektetett szabályozás biztosítja az építészetet, illetve az épített környezet és a műemlékek védelmével összefüggő tevékenységek kereteit. Az épített környezet hordozza az építészeti kultúrát, az ember téralkotó tudásának, ismereteinek összességét. Szellemi örökségként él és hat a társadalomban, és identitástudat formáló erővel bír. Az építészeti kultúra évszázados hatása miatt ma is napi feladatként mindent meg kell tennünk az építés minőségének javítása érdekében.

Dr. Baja Ferenc
miniszter

Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium

Magyarország és régiói

Magyarország néhány földrajzi adata

Megnevezés	Érték
Terület (Európa területének 1%-a)	93 000 km ²
Fekvés	
északi szélesség	45°48'–48°35'
keleti hosszúság	16°05'–22°58'
Kiterjedés	

A legnagyobb szélesség kelet–nyugati irányban	528 km
A legnagyobb hosszúság észak–déli irányban	268 km
Államhatárok hossza	
Ukrajna	137 km
Románia	453 km
Jugoszlávia	164 km
Horvátország	355 km
Szlovénia	102 km
Ausztria	356 km
Szlovákia	679 km
Összesen	2246 km
Tengerszint feletti magasság szerinti megoszlás	
200 méter alatt	84%
200–400 méter	14%
400 méter felett	2%
Legmagasabb pont	
Kékes	1015 m
Legmélyebb pont	
Szeged környéke	78 m
Legmagasabb hegycsúcsok	
Mátra: Kékes	1015 m
Bükk: Istállóskő	959 m
Börzsöny: Csóványos	939 m
Zempléni-hegység: Nagy-Milic	896 m
Kőszegi-hegység: Írott-kő	883 m
Pilis: Pilis	757 m
Cserhát: Karancs	729 m
Bakony: Kőris-hegy	704 m
Visegrádi-hegység: Dobogókő	700 m
Mecsek: Zengő	682 m
Természeti tájegységek (ezer km²)	
Alföld	50,8
Északi-középhegység	11,1
Kisalföld	5,3
Dunántúli-középhegység	7,2
Dunántúli-dombság	11,4
Alpokalja	7,2
Legnagyobb tavak	
Balaton	
vízfelülete	598 km ²
hossza	78 km
legnagyobb szélessége	15 km
legkisebb szélessége	1,5 km
átlagos mélysége	3 m
legnagyobb mélysége	10,8 m
Fertő tó	
teljes vízfelülete	322 km ²
ebből Magyarországon	82 km ²
Velencei-tó	
vízfelülete	26 km ²
Forrás: KSH	

Magyarország legnagyobb folyói

Folyó	Teljes hosszúság (km)	Ebből magyarországi szakasz (km)
Duna	2 860	417
Dráva	695	-
Rába	383	189
Tisza	977	597
Maros	880	49
Szamos	415	50
Körösök	360	-
Sajó	229	127
Zagyva	179	179
Bodrog	115	49
Zala	139	139

Forrás: Akadémiai kislexikon, 1990

Magyarország legnagyobb folyóinak vízgyűjtő területe

Folyó	Összes vízgyűjtő terület km ²	Ebből magyarországi szakasz	
km ²	százalék		
Duna	817 000	93 000	11,4
Ebből:			
Tisza	157 200	47 000	30,0
Ebből:			
Maros	30 300	1 880	6,2
Körösök	27 500	13 000	47,2
Szamos	15 800	300	1,9
Bodrog	13 600	1 000	7,4
Sajó-Hernád	12 700	4 200	33,0
Zagyva	5 670	5 670	100,0
Dráva	40 200	6 960	17,3
Mosoni-Duna a Rábával	18 000	8 700	48,3
Sió a Zalával és a Balatonnal	14 700	14 700	100,0

Hőmérséklet

Év, hónap	Középhőmérséklet	A hőmérséklet abszolút maximuma	A hőmérséklet abszolút minimuma
-----------	------------------	---------------------------------	---------------------------------

Budapest	Debrecen	Szombathely	Budapest	Debrecen	Szombathely	Budapest	Debrecen	Szombathely
1901-1930	10,9	10,2	9,7	38,1	37,8	36,6	-23,3	-25,4
1930-1934	11,2	10,4	9,7	37,4	35,7	34,3	-12,6	-19,0
1935-1939	11,4	10,8	9,9	39,5	38,2	34,4	-17,3	-24,5
1940-1944	10,4	9,4	8,9	39,0	37,7	35,0	-21,7	-28,0
1945-1949	11,7	10,7	10,4	37,9	39,2	36,0	-18,6	-26,7
1950-1954	11,6	10,6	10,0	38,5	40,2	38,3	-18,5	-25,3
1955-1959	10,9	9,9	9,5	37,2	38,6	37,0	-18,8	-22,0
1960-1964	11,1	9,8	9,4	36,6	37,0	34,1	-16,6	-27,1
1965-1969	11,1	9,2	9,3	34,5	33,3	32,7	-12,3	-20,0
1970-1974	11,3	10,0	9,2	35,6	34,7	36,1	-13,0	-18,3
1975-1979	11,2	9,9	9,3	34,9	33,7	33,1	-13,4	-17,4
1980-1984	11,3	9,7	9,4	36,6	34,3	35,3	-13,9	-21,7
1985-1989	11,1	9,7	9,4	36,0	36,0	34,6	-18,1	-24,4
1990-1995	11,8	10,4	10,0	37,2	38,2	37,4	-11,7	-18,1
1985	10,4	8,7	8,7	34,5	33,6	32,1	-15,5	-22,2
1986	10,9	10,0	9,1	33,5	33,3	33,5	-11,8	-16,0
1987	10,7	9,4	9,0	34,6	35,4	32,8	-18,1	-24,5
1988	11,4	9,9	9,8	36,0	36,0	34,6	-8,4	-18,8
1989	11,9	10,4	10,2	34,5	33,0	31,8	-7,5	-13,9
1990	12,0	10,6	10,2	34,6	34,6	33,2	-9,7	-13,4
1991	10,9	9,5	9,0	37,2	34,6	33,4	-11,7	-15,8
1992	12,3	10,6	10,6	36,5	38,2	37,4	-9,6	-16,4
1993	11,4	9,8	9,7	35,0	34,0	35,4	-9,7	-15,0
1994	12,6	11,3	11,0	36,5	35,8	35,3	-7,2	-10,4
1995	11,5	10,5	9,7	34,5	34,6	31,8	-11,5	-18,1
1996	10,7	9,4	8,4	33,6	34,5	31,6	-11,3	-17,9
1995.								
január	0,2	-1,8	-0,5	13,5	13,0	14,3	-11,0	-18,1
február	6,4	4,6	4,6	15,1	16,0	20,2	-1,8	-6,0
március	5,8	5,5	4,5	19,0	17,0	20,0	-1,4	-5,1
április	11,9	10,0	10,3	28,1	28,3	26,7	0,4	-6,8
május	15,8	15,3	14,3	30,1	30,6	28,7	4,2	2,0
június	18,9	18,8	16,7	29,6	30,4	29,4	10,4	8,5
július	24,8	23,4	22,0	34,5	34,6	31,8	15,7	13,5
augusztus	21,0	20,8	18,8	32,3	32,4	31,2	8,3	9,0

szeptember	15,4	15,4	13,7	27,2	30,6	25,4	6,2	2,3
október	12,9	11,8	10,6	24,2	27,1	23,1	0,9	-3,5
november	3,3	2,2	2,7	15,5	13,7	17,5	-5,9	-7,9
december	1,1	-0,2	-0,9	8,9	10,5	10,2	-11,5	-14,5
1996.								
január	-1,0	-2,5	-2,8	8,5	6,6	11,2	-8,8	-12,7
február	-1,4	-3,7	-3,8	8,1	4,5	7,6	-10,2	-17,9
március	3,2	0,8	1,2	12	11,4	12,5	-6,2	-12,5
április	12,7	11,8	9,8	25	25,2	26,2	0,2	-3,8
május	17,9	17,8	15,5	31,4	31,1	27,8	7,5	7,5
június	20,8	20,1	18,5	33,6	33,2	31,6	10,3	8,0
július	20,2	19,5	18,0	32,7	34,5	31,2	10,2	8,3
augusztus	21,3	20,3	18,6	32,2	31,8	29,6	10,5	11,3
szeptember	13,4	12,7	12,1	23,6	24,3	22,0	6,1	3,2
október	12,6	10,8	10,5	22,4	23,5	22,8	1,6	-0,9
november	8,5	7,3	6,4	19,6	19,4	20,0	-2,8	-3,8
december	0,5	-1,7	-2,7	8,5	7,6	7,7	-11,3	-17,2

Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

Csapadék

Év, hónap	Napsütéses órák száma			A csapadékos napok száma ^{a)}			A csapadék mennyisége	
Budapest	Debrecen	Szombathely	Budapest	Debrecen	Szombathely	Budapest	Debrecen	Szombathely
1901-1930	1 994	2 021	1 791	92	98	94	611	582
1930-1934	2 202	2 217	1 717	86	83	84	632	504
1935-1939	2 094	2 094	1 808	98	96	89	742	599
1940-1944	1 952	1 992	1 784	90	101	95	625	670
1945-1949	2 205	-	1 984	83	88	83	533	522
1950-1954	2 024	2 125	1 909	88	91	99	645	563
1955-1959	1 946	2 061	1 832	83	90	86	626	570
1960-1964	2 009	2 162	1 815	81	83	89	555	529
1965-1969	1 994	2 106	1 894	101	106	101	650	630
1970-1974	1 775	1 846	1 747	100	99	94	559	582
1975-1979	1 898	1 918	1 847	102	102	104	591	598
1980-1984	1 932	1 861	1 818	82	93	79	545	618
1985-1989	1 947	1 982	1 903	73	88	84	523	539

1990-1995	1 983	2 036	1 871	75	82	84	489	489
1985	n. a.	n. a.	n. a.	84	89	91	448	578
1986	2 072	2 184	1 937	63	83	71	414	419
1987	1 815	2 024	1 746	84	88	96	530	590
1988	2 134	1 935	2 007	79	94	79	660	535
1989	1 855	1 935	1 904	55	88	85	561	570
1990	2 015	2 148	2 040	70	69	82	415	460
1991	1 864	1 857	1 836	75	83	75	594	598
1992	2 096	2 057	1 937	66	73	74	363	390
1993	1 092	2 025	1 787	79	96	91	506	513
1994	1 979	2 144	1 901	68	85	90	480	450
1995	1 853	1 985	1 727	90	87	90	576	521
1995.								
január	60	58	74	6	10	3	32	34
február	120	117	105	8	10	7	57	52
március	100	126	119	8	5	5	29	27
április	171	190	148	7	5	11	48	43
május	199	225	222	10	7	9	78	43
június	217	248	196	9	11	14	73	103
július	343	366	284	2	2	7	6	10
augusztus	243	232	213	9	9	10	52	49
szeptember	143	150	148	6	9	10	55	36
október	168	182	155	1	1	1	0	1
november	60	60	48	9	9	5	52	63
december	29	31	14	12	12	8	94	52
1996.								
január	54	51	37	8	8	8	70	29
február	86	68	109	4	6	3	32	23
március	129	143	97	3	4	6	9	12
április	171	191	162	6	6	7	35	32
május	234	254	223	9	11	9	64	100
június	270	293	272	4	3	7	34	20
július	272	271	258	3	9	10	30	42
augusztus	198	232	213	6	8	7	36	97
szeptember	96	85	86	9	13	14	115	115
október	139	164	114	4	6	10	13	41
november	93	97	77	5	4	9	30	12

december	43	31	44	8	5	5	60	52
----------	----	----	----	---	---	---	----	----

a) Azoknak a napoknak a száma, amelyeken a lehullott csapadék mennyisége legalább 1 mm volt.
 Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat.

Magyarország nagyrégiói

A regionalizálás jelentősége

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása tárgyalássorozatának megkezdéséhez, valamint a megkívánt területi információszolgáltatás kialakításához a nagyrégiók kialakítása nélkülözhetetlen. A nagyrégiók – európai uniós rövidítéssel a NUTS II. egységek. Ezeknek teljesíteniük kell azt a követelményt, hogy a régió több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység legyen, és mint ilyen hosszabb távon stabil, változatlan területi egységként a rá szervezett információrendszer zavartalan működését biztosítsa. Ezt a követelményt a tervezési-statisztikai régió elégíti ki. A tervezési-statisztikai régió a törvény alapján: több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai egység. Ez a területbeosztás építhető be a Eurostat regionális adatbázisrendszerébe, erre szervezhetőek meg mindazok a reprezentatív adatfeltételek, amelyek esetében a megyei szintű információ a minta nagysága és költségigényessége miatt nem biztosítható, továbbá erre építhetők fel a regionális idősorok.

A fejlesztési régió a törvény alapján: egy vagy több megyére (a fővárosra) vagy azok meghatározott területére kiterjedő, társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból együtt kezelendő területi egység, amely alulról induló kezdeményezés eredményeként meghatározott célra jön létre. Ebből következően lehet változó, bármikor átalakulhat és nincs garancia arra, hogy az így létrehozott társulások maradéktalanul lefedik az ország teljes területét, miként arra sem, hogy egy terület (vagy területrész) csak egyetlen társuláshoz tartozik. Mindebből következően a fejlesztési régió nem lehet azonos a tervezési-statisztikai régióval.

A megyei területfejlesztési tanácsok a megyehatárokon túlterjedő, közös területfejlesztési feladatok ellátására regionális fejlesztési tanácsokat hozhatnak létre. Az alulról építkezés lehetőségét a tervezési-statisztikai régiók kialakítása nem korlátozza. A jelen koncepció készítésével egyidejűleg szerveződnek a regionális fejlesztési tanácsok hat programrégióra, amelyek határa fedi a javasolt hét tervezési-statisztikai régió határát. A Kelet-magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács két tervezési-statisztikai régiót fed le.

A regionális fejlesztési tanácsok jellemzői:

- nem jelentenek új adminisztratív egységet, tehát nem „fölöttesei” a megyei területfejlesztési tanácsoknak;
- a kormány jelentősebb képviselettel rendelkezik a regionális fejlesztési tanácsokban, melyek keretében együttműködik a megyei területfejlesztési tanácsokkal. Lényeges szempont kell hogy legyen az érintettek közösen megfogalmazható érdeke és az együttműködésre irányuló szándéka. Figyelembe véve a mezoregiók szerveződésének eddigi tapasztalatit és az EU NUTS II. régióinak átlagos méreteit, Magyarországon maximum hét tervezési-statisztikai régió kialakítása indokolt.

Tervezési-statisztikai régiók

Az országos területfejlesztési koncepció hét tervezési-statisztikai régióval számol.

Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye;

Közép-Dunántúl: Veszprém, Fejér és Komárom-Esztergom megye;

Dél-Dunántúl: Baranya, Tolna és Somogy megye;

Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye;

Észak-Magyarország: Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;

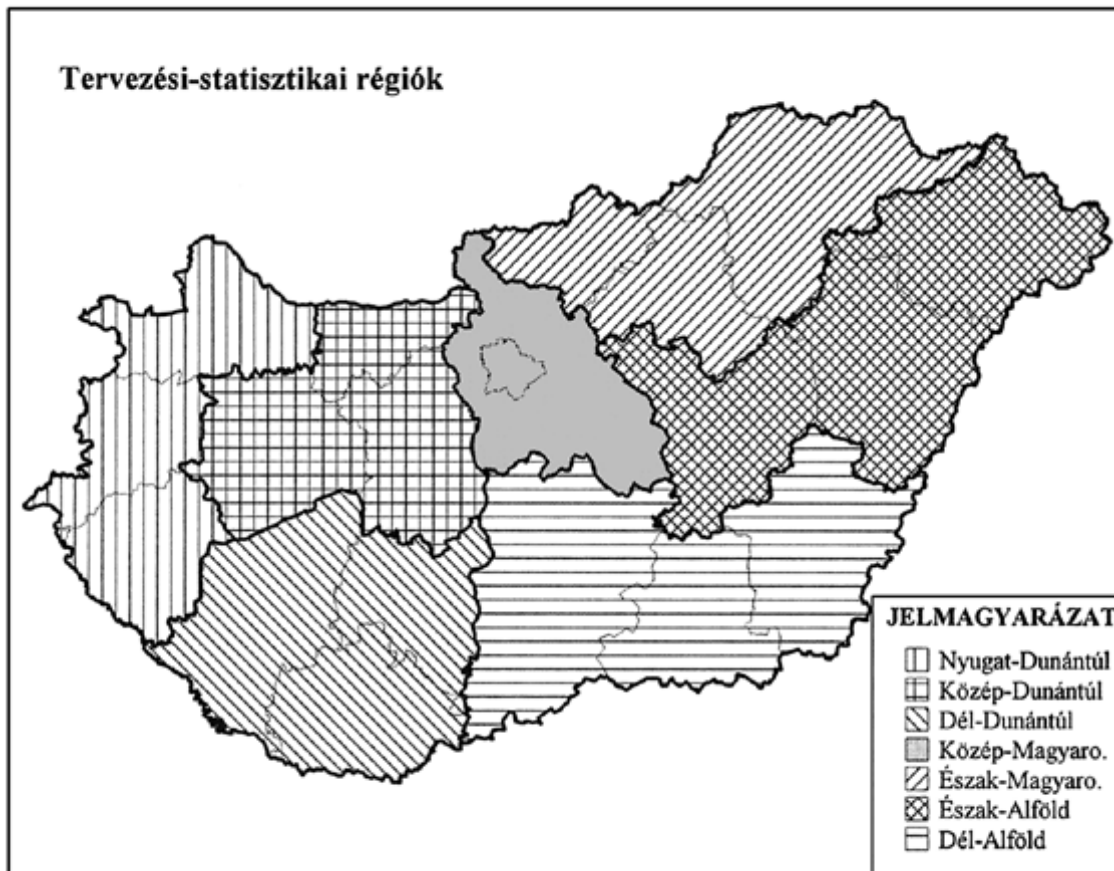
Észak-Alföld: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye;

Dél-Alföld: Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megye.

A tervezési-statisztikai régiók kialakításánál alapvetően két szempont játszott szerepet:

1. a régióhatárok feleljenek meg a megyehatároknak;
2. a régiók lakónépessége lehetőleg azonos nagyságrendű legyen.

A második szempont a közép-magyarországi régió vonatkozásában Budapest nagysága miatt nem teljesíthető, ezért egyes vizsgálatoknál a sajátosságot célszerű külön kezelni.

Forrás: Országos területfejlesztési koncepció.

Rajzolta: Terra Kft.

A tervezési-statisztikai régiók fontosabb mutatói

Régió	Terület, km ²	Népesség, ezer fő	%	GDP az ország %-ában		Egy főre jutó GDP az országos átlag %-ában	
1994	1995	1994	1995				
Nyugat-Dunántúl	11 183	1 000	9,7	10,0	10,0	100,3	100,3
Közép-Dunántúl	11 263	1 117	10,9	9,3	10,0	86,8	91,7
Dél-Dunántúl	14 226	1 000	9,7	8,2	8,3	85,5	85,0
Közép-Magyarország	6 918	2 961	28,8	41,6	40,4	151,8	143,2

Észak-Magyarország	13 428	1 294	12,6	8,7	9,3	68,7	73,6
Észak-Alföld	17 755	1 529	14,9	11,0	10,8	73,2	71,4
Dél-Alföld	18 256	1 377	13,4	11,2	11,2	83,8	83,3
Összesen	93 030	10 279	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* városban élők aránya a régió népességén belül.

Fejlesztési régiók

A területfejlesztési és területrendezési törvény két fejlesztési régiót nevesít: a fővárosi agglomerációt és a Balaton kiemelt üdülőkörzetét. Mindkét régió sajátos funkciójuk miatt az ország többi térségétől eltérő fejlesztést igényel, ezért ezek „funkcionális” régióknak nevezhetők.

Két vagy több megye által kölcsönös érdekek alapján, közös fejlesztési elgondolások, programok megvalósítására létrehozható régiók pedig „program”-régióknak nevezhetők.

Fővárosi agglomeráció

Budapest kontinentális és a Kárpát-medencére kiterjedő (nemzetközi) funkcióinak bővítése, zavartalan működésének központi támogatása feltétlenül indokolt és sürgető feladat.

A világ nagy pénzügyi központjai közötti nemzetközi tőkemozgások, pénzügyi portfólióberuházások a metropolisok közvetítésével zajlanak. Ha Magyarország ilyenekkel nem rendelkezik, úgy kikerül a nemzetközi tőkemozgás fő áramlataiból. Az egész országnak elsődleges érdeke tehát Budapest nemzetközi pénzügyi, üzleti és kereskedelmi központtá fejlesztése, a szomszédos, kevésbé fejlett pénzügyi infrastruktúrával rendelkező országokra is kiterjedő hatásterülettel.

A jelenleg alakuló gazdasági-foglalkozási struktúrában a szolgáltatások, ezen belül az üzleti szolgáltatások játszanak meghatározó szerepet, amelyben Budapestnek történelmi és komparatív előnyei vannak minden más településsel szemben. Ennek megfelelően a pénzügyi szolgáltatások, biztosítás, reklámpiac, üzleti szolgáltatás, informatika és tömegkommunikáció, innovációs ügynökségek, nemzetközi piackutatás, valamint befektetési társaságok először Budapesten találják meg a működési feltételeiket, hogy azután szétterjedjenek az országban.

A terület- és településfejlesztési politika beavatkozási módja ezért a szolgáltatások infrastrukturális és térbeli feltételeinek megteremtése, azaz városrendezési tevékenység során hely kijelölése, lehetőleg nem szétszórta, hanem minél kompaktabb üzleti negyedben e tevékenységek számára. E feltétel megteremtése üzleti alapon történik, és megalapozó, elősegítő városfejlesztési koncepciót feltételez.

A főváros és az agglomeráció viszonyának jelentős kérdése az ingázás. Ez kiemeli a közlekedési kapcsolatok megfelelő megoldását. Emellett hangsúlyt kap a távmunka fokozatos elterjedése az információtechnológia segítségével.

A szoros és bonyolult kapcsolatrendszer feltétlenül megköveteli a fővárosi agglomeráció települései együttműködésének évtizedek óta húzódó intézményesítését, a viszonyrendszer új alapokra helyezését. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény megteremtette ennek kereteit a Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanácsa létrehozásával. Ezen együttműködés egyik első terméke kell legyen a fővárosi agglomeráció hosszú távú területfejlesztési koncepciójának kidolgozása. A kormány által elfogadott koncepció alapján szükséges kimunkálni a közös fejlesztési programokat.

A területfejlesztési koncepcióban megállapított célokkal összhangban szükséges kidolgozni a fővárosi agglomeráció területrendezési tervét. A főváros körüli zöldgyűrű megőrzése szükségessé teszi, hogy a terv rendelkezzen az agglomeráció belterületeinek lehatárolásáról, és szabályokat állapítson meg a kiemelt jelentőségű területekre, illetve övezetekre. Különösen fontos ez abból a szempontból, hogy a terjeszkedő város, illetve az agglomerációs települések ne éljék fel azokat a természeti-táji értékeket, amelyek nélkülözhetetlenek a kedvező települési környezet kialakításához.

A fővárosi agglomeráció és a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet fejlesztési feladatait össze kell hangolni a felesleges átfedések és párhuzamosságok elkerülése érdekében.

Balaton kiemelt üdülőkörzete

A fokozottan növekvő üdülőforgalom az elmúlt évtizedekben sajátos térszerkezetet alakított ki a Balaton régióban. A spontán fejlődés következtében a legértékesebb és legérzékenyebb vízparti sávban vezetnek a közlekedési pályák, a közmű-hálózatok, és így ez a sáv épült be sűrűn nyaralókkal, lakóházakkal, intézményekkel. A közlekedési vonalak azon túl, hogy a jelenlegi területekre összpontosították a fejlődést, lezárták újabb területek üdülési célú hasznosításának a lehetőségét.

A kialakult állapot jelentős mértékű környezeti terhelést és szennyezést okoz. A parti sávban az élővilág átalakítása, kiszorítása már visszafordíthatatlan folyamatok beindulásához vezetett.

A Balaton-térség hosszú távú minőségi üdülőterületi funkciójának megtartása, illetve fejlesztése érdekében a legfontosabb feladatok a következők:

- az üdülés-idegenforgalom körülményeinek minőségi javítása;
- a Balaton vízminőségének védelme, a vízminőség-védelmi érdekek elsődlegességének biztosítása;
- a Balaton teljes vízgyűjtőjén a táj, természeti értékek megőrzése, a korszerű környezet és tájgazdálkodás megteremtése;
- az üdülőkörzet hagyományos természetközeli történeti tájkarakterének megőrzése;
- az üdülőkörzet fejlődését biztosító térszerkezet kialakítása.

A balatoni üdülőkörzet környezeti állapotának javítása, a belső feszültségek feloldása, az üdülőkörzet fejlődési lehetőségeinek biztosítása alapvető közlekedési változtatásokat igényel. Ezen belül az a legfontosabb, hogy az átmenő forgalom a parti sávból kikerüljön.

A természetközeli táji környezet, a hagyományos tájkarakter csak a belterületi növekedés korlátozásával őrizhető meg. A minőségi turizmust szolgáló fejlesztéseket ezért elsősorban a leromlott belterületi részekben – ezek átépítésével – kell ösztönözni. A balatoni táj gazdasági, üdülési, történeti táji értékei közé tartozó szőlő- és borkultúra megőrzését, valamint a hagyományos mezőgazdasági tevékenység és a természetvédelem célkitűzéseit összehangoló tájgazdálkodást kell folytatni. Ezt az értékeket megőrző és megerősítő gazdasági ösztönzőrendszerrel kell támogatni.

A dél-dunántúli régió

A Dél-Dunántúl fejlődését elsősorban a belső adottságokra épített fejlesztési programok indíthatják el. A munkaerő kedvező képzettségi színvonala, a nemzetközi interregionális együttműködésekben való közreműködés, az Alpok–Adria-térséggel való gazdasági kapcsolatok tudatos fejlesztésének igénye, a régiót alkotó megyék együttműködési készsége jelenti a fejlesztések alapját.

A régió fejlesztési feladatai

Gazdaságfejlesztés

A meglévő szellemi potenciálra és részben a feldolgozó-ipari termelési hagyományokra építve új ipari struktúrát kell kialakítani. Elsősorban a minőségi élelmiszer-feldolgozás, a környezettechnológiai, idegenforgalmi iparágak és a hozzájuk kapcsolódó fejlett szolgáltatások köré szervezhetők az új gazdasági klaszterek. Ezzel párhuzamosan a régió nagy- és középvállalati szerkezetét is meg kell újítani.

A régió innovációs kapacitásának fejlesztése segítheti az export növelését. Pécs elsőrendű és Kaposvár másodrendű regionális innovációs központtá fejlesztése az üzleti jellegű fejlesztési tevékenység megerősödését és a régió újraiparosítását is szolgálja, különösen fontos ez a mecseki érc- és szénbányászat megszűnése miatt szükséges szerkezetváltozás megvalósítása érdekében.

A határ menti perifériák integrálódásához, a vállalkozói készség fejlesztéséhez, az elmaradott térségek jövedelemtermelő képességének erősítéséhez Barcs, Mohács térségében vállalkozási övezet kialakítása indokolt.

A Dél-Dunántúlon a balatoni turizmus komplex fejlesztése mellett, mely jelentős állami forrásokat igényel, fontos a kisebb idegenforgalmi termékek és szolgáltatások rendszerbe szervezése és piacosítása. Ebben a magánszféra mellett a megyei és helyi önkormányzatoknak is szerepet kell vállalniuk. A mecsek–villányi térséget kiemelt üdülőkörzetté kell nyilvánítani. Belső-Somogy, Kapos-völgy üdülőkörzetekben a turizmus infrastrukturális feltételei fejlesztendők. Pécsen a tradicionális műemlékekre, múzeumokra épülő turizmus mellett az üzleti és konferenciaturizmus fejlesztendő, mely magasabb kategóriájú szállodák és konferenciaközpont építését igényli. Pécs–Komló térségében a bányászat visszafejlesztése miatt az ipari szerkezetváltás sürgető. A meglévő szellemi potenciál, a munkaerő szakképzettségi színvonala és az ipari hagyományok alapján a következő ipari tevékenység fejlesztése lehetséges:

– az autóiparhoz kapcsolódó, különböző mélységű kooperációk, beszállítóhálózatok fejlesztése a járműipari alkatrészgyártás és összeszerelés területén, a hagyományokra épülő bőr- és cipőipar, festékipar;

– környezetvédelmi iparág kialakítása, technológiai fejlesztések, korszerű tisztító- és leválasztóberendezések, eszközök gyártása;

– élelmiszer-feldolgozáshoz kapcsolódó élelmiszer-ipari gépgyártás.

A mezőgazdasági ágazat vonatkozásában elsősorban az állattenyésztés – ezen belül is a szarvasmarha és a baromfi –, valamint a szőlő-bor és gyümölcságazat fenntartása, illetve fejlesztése javasolható a történelmi borvidéken (Mecsek, Villány, Szekszárd).

Mohács térségében a hajózásra, Pécs térségében vasúti, légi és közúti közlekedésre, Kaposvár térségében a taszári repülőtér hasznosítására, valamint Nagykanizsa térségében a vasúti és a közúti (tervezett M7-es autópálya) közlekedésre, Dombóvár térségében pedig a vasúti közlekedésre alapozva logisztikai központok létesítése segíthetné a termelést az áruszállítási, csomagolási, raktározási feladatok átvállalásával.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A Dél-Dunántúl legnagyobb problémája viszonylagos elszigeteltsége, ami részben földrajzi helyzetéből, részben sajátos történeti fejlődéséből ered. Szociális szempontú problémái is ebből adódnak, ez oldható meg a foglalkoztatási feltételek javulásával és a jobb kapcsolatrendszer megteremtésével a dél-alföldi régióhoz és a határon túli területekhez.

Foglalkoztatási szempontból a térség déli–délnyugati övezetében kritikus a helyzet. Itt a munkahelyteremtés és a szociális foglalkoztatás (földprogramok) kiemelt támogatása szükséges. Válságkezelő program szükséges Komló térségében. A rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges Somogy megye nyugati és Tolna megye déli részén.

Az oktatási intézményrendszer a normatívák szerint jó, az aprófalvas településstruktúra miatt az általános iskolák elérhetősége javítandó.

Felsőoktatási szempontból Pécs szerepét kell kiemelni, és a felsőoktatáshoz kapcsolódó kutatás-fejlesztési tevékenységet növelni szükséges. Mellette alközpontokká fejlesztendők Kaposvár, Paks, Siófok és Szekszárd.

Szociálpolitikai szempontból a falugondnoki hálózat kiépítése szükséges, a program folytatása az aprófalvas övezetben indokolt. A szociális válságkezelő programoknak elsődleges akcióterülete a régió déli része és Közép-Somogy, a program kiterjesztése e területekre is indokolt.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

Az exportpiacok eléréséhez a régió megközelíthetőségének átfogó javítására van szükség. A főúthálózat fejlesztése a dél-európai piaci kapcsolatok építését és a régió észak-dunántúli és dél-alföldi összeköttetéseit teremti meg. Az M7-es autópálya országhatárig történő kiépítése, valamint a Kaposvár–Dombóvár–Szeged autót, melynek részét képezi a szekszárdi híd, továbbá a Pécs–Komló–Dombóvár–Siófok autót megépítése jelenti a régió közúthálózat-fejlesztésének prioritásait. A régió gazdasági centrumai közötti közúti összeköttetések fejlesztése a térség kohézióját erősíti.

Ennek része:

- a közvetlen szlovéniai vasúti összeköttetés kialakítása, két új vasúti megállóhely építése;
- az M7-es autópálya kiépítése Balatonkeresztúrig, majd az országhatárig és a szlovéniai határátkelési szakasz kialakítása;
- új Duna-híd építése Szekszárd térségében, a hozzá kapcsolódó M9-es autópályával Kaposvárig;
- a Pécs–Komló–M7-es kapcsolat autópályát építése;
- a regionális jelentőségű taszári repülőtér polgári-katonai vegyes használatú kialakítása;
- a szekszárdi, bajai és a mohácsi kikötő fejlesztése;
- a régió határátkelőinek számszerű növelése, amely a horvát és szlovén együttműködés fejlesztését szolgálja;
- a déli határátkelőhelyek bővítése.

Vízgazdálkodás

- A 2000 lakosegyenértéket meghaladó és a sérülékeny vízbázisok területén lévő települések csatorna- és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;
- Kaposvár, Nagykanizsa, Pécs és Szekszárd szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése a kiemelt városok programja keretében;
- a Balaton vízminőség-védelmét és ökológiai egyensúlyának védelmét szolgáló Kis-Balaton vízvédelmi rendszer kiépítése;
- a Dráva árvízvédelmi töltései védképességének fokozása;
- a balatoni regionális szennyvízrendszerek teljes kiépítése és a rákötések megvalósítása.

Energiaellátás

– A területi energiaellátási aránytalanságok csökkentése érdekében a nagynyomású földgázhálózati rendszer fejlesztése szükséges. A fejlesztés két hálózati rendszer megvalósítását igényli: a Kalocsa felől indított Tolna–Szekszárd– Bonyhád vezetéket és egy célvezetéket a Pécsi Hőerőmű és a Komlói Hőerőmű tüzelőanyag-váltásához, a Nagylengyel (Gellénháza)–Nagyatád–Kaposvár–(Nagyatád–Szigetvár)–Pécs nyomvonalon. Az erőművi ellátás mellett a célvezeték lehetővé teszi azon települések bekapcsolását is a földgázellátásba, amelyek a Tolna megyei rendszerről nem láthatók el.

A villamos-energia hálózatfejlesztés elemei:

- a Pécsi Hőerőmű rekonstrukciójával egy időben célszerű egy Pécs 400/120 kV-os táppont létesítése és ezt Pakssal összekötő 400 kV-os alaphálózati szakasz kiépítése;
- a Kaposvár (Toponár) 400 kV-os táppont bővítése;
- a hévíz-szlovéniai és horvátországi 400 kV-os összeköttetés.

A dél-dunántúli régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Baranya megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Pécs megyei jogú város	162,62	161 018	1 600	2 148	-548	-650	64 76
2.	Komló	46,56	27 962	253	331	-78	-28	10 89
3.	Mohács	112,23	19 723	165	285	-120	-73	8 03
4.	Pécsvárad	36,03	4 039	40	51	-11	14	1 44
5.	Sásd	13,66	3 657	26	44	-18	-1	1 33
6.	Siklós	50,92	10 480	127	148	-21	-39	3 88
7.	Szentlőrinc	27,80	7 170	64	65	-1	10	2 40
8.	Szigetvár	39,51	11 304	84	164	-80	19	4 14

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
9.	Abaliget	16,09	639	10	10	-	15	21
10.	Adorjás	8,10	171	3	2	1	9	5
11.	Almamellék	44,33	456	8	8	-	15	19
12.	Almáskeresztúr	13,03	100	1	2	-1	3	5
13.	Alsómocsolád	13,00	364	2	5	-3	-10	15
14.	Alsószentmárton	13,61	1 026	36	11	25	-10	25
15.	Apátvarasd	8,14	128	6	4	2	-2	5
16.	Aranyosgadány	8,26	325	6	1	5	2	12
17.	Ág	12,03	176	4	2	2	-7	6
18.	Áta	8,09	262	1	1	-	-5	9
19.	Babarc	18,85	823	9	11	-2	5	31
20.	Babarcszőlős	4,25	187	2	2	-	14	6
21.	Bakóca	10,65	507	3	7	-4	21	15
22.	Bakonya	15,07	328	3	5	-2	-6	13
23.	Baksa	13,82	753	8	13	-5	-7	24
24.	Baranyahidvég	8,49	220	2	2	-	9	8
25.	Baranyajenő	15,56	430	4	5	-1	6	16
26.	Baranyaszentgyörgy	7,27	169	1	5	-4	-6	7
27.	Basal	4,04	228	2	1	1	7	7
28.	Bánfa	12,06	213	2	4	-2	-4	8
29.	Bár	9,00	659	5	12	-7	12	24
30.	Belvárdgyula	17,23	464	4	8	-4	15	17
31	Beremend	48,26	2 729	30	31	-1	-	1 02

32.	Berkesd	19,04	863	7	7	-	1	30
33.	Besence	9,58	157	2	4	-2	5	4
34.	Bezedek	11,36	285	1	6	-5	-7	10
35.	Bicsérd	19,72	920	10	17	-7	-47	32
36.	Bikal	17,03	940	6	9	-3	-1	33
37.	Birján	9,07	433	6	3	3	-	14
38.	Bisse	13,80	249	7	4	3	-7	11
39.	Boda	15,42	415	7	7	-	-11	15
40.	Bodolyabér	9,09	282	6	9	-3	-7	10
41.	Bogád	7,84	571	8	11	-3	-9	20
42.	Bogádmindszent	11,58	436	4	5	-1	5	14
43.	Bogdása	20,99	328	3	6	-3	3	13
44.	Boldogasszonyfa	17,22	573	9	10	-1	-15	20

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Pécs megyei jogú város	14 845	4 458	1 191	55 884	42 908	11
Komló	1 331	417	107	5 707	5 354	1
Mohács	1 241	318	85	5 244	4 106	1
Pécsvárad	312	84	34	1 195	1 020	
Sásd	254	77	17	892	833	
Siklós	899	387	92	2 333	2 503	
Szentlőrinc	437	123	34	1 366	1 513	
Szigetvár	833	270	68	2 935	2 582	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Abaliget	44	14	9	39	133	
Adorjás	1	3	2	8	7	
Almamellék	18	3	1	50	84	
Almáskeresztúr	3	2	1	16	13	
Alsómocsolád	8	3	1	68	53	
Alsószentmárton	8	2	5	8	47	
Apátvarasd	2	4	2	17	17	
Aranyosgadány	10	3	1	61	55	
Ág	2	1	1	17	22	

Áta	8	3	1	13	42	
Babarc	35	5	1	207	172	
Babarcszőlős	2	2	1	7	26	
Bakóca	8	4	1	16	50	
Bakonya	9	3	2	49	63	
Baksa	44	13	3	105	190	
Baranyahidvég	6	2	2	21	28	
Baranyajenő	18	3	1	66	70	
Baranyaszentgyörgy	3	2	1	29	19	
Basal	5	3	1	32	43	
Bánfa	6	2	-	15	36	
Bár	22	11	4	159	116	
Belvárdgyula	19	4	2	76	88	
Beremend	104	24	15	523	541	
Berkesd	27	8	1	164	157	
Besence	3	2	1	2	14	
Bezedek	1	2	1	57	47	
Bicsérd	42	9	4	149	208	
Bikal	49	11	3	230	212	
Birján	17	3	1	86	75	
Bisse	12	2	1	46	61	
Boda	6	1	1	52	57	
Bodolyabér	8	4	1	39	46	
Bogád	35	3	1	132	142	
Bogádmindszent	11	4	2	60	51	
Bogdása	3	5	1	23	29	
Boldogasszonyfa	20	8	4	49	83	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
45.	Bóly	25,30	3 980	27	38	-11	38	1 33
46.	Borjád	15,59	436	3	9	-6	14	16
47.	Bosta	5,95	150	2	2	-	-17	5
48.	Botykapeterd	17,42	391	3	5	-2	-8	13
49.	Bükkösd	30,15	1 286	9	18	-9	-14	46
50.	Bürös	16,30	128	1	-	1	-9	4
51.	Cún	18,43	245	6	7	-1	-	9

52.	Csarnóta	5,33	163	4	2	2	7	6
53.	Csányoszló	28,56	713	12	7	5	13	26
54.	Csebény	3,76	130	4	2	2	-4	5
55.	Cserdi	6,46	320	7	2	5	-7	11
56.	Cserkút	6,67	320	4	8	-4	13	11
57.	Csertő	14,26	490	4	14	-10	-40	16
58.	Csonkamindszent	5,52	184	1	6	-5	-4	6
59.	Dencsháza	13,98	629	8	7	1	3	21
60.	Dinnyeberki	8,58	139	4	5	-1	-	6
61.	Diósvizsló	15,81	618	5	12	-7	6	25
62.	Drávacsehi	7,40	234	9	1	8	11	7
63.	Drávacsepely	6,60	254	2	4	-2	14	9
64.	Drávafok	23,90	528	4	7	-3	-7	22
65.	Drávaiványi	11,01	220	3	1	2	-	9
66.	Drávakeresztúr	12,97	148	1	4	-3	6	8
67.	Drávapalkonya	10,13	285	5	6	-1	-	11
68.	Drávapiski	4,91	103	1	1	-	-3	4
69.	Drávaszabolcs	11,22	742	8	6	2	-11	27
70.	Drávaszerdahely	6,24	232	4	6	-2	-6	7
71.	Drávasztára	18,18	503	2	12	-10	12	24
72.	Dunaszekcső	36,76	2 235	22	35	-13	6	97
73.	Egerág	13,01	994	14	19	-5	-12	31
74.	Egyházasharaszti	10,99	355	5	6	-1	5	13
75.	Egyházaskozár	24,31	838	8	8	-	-8	34
76.	Ellend	7,99	257	2	5	-3	-2	9
77.	Endrőc	11,33	437	6	5	1	-20	13
78.	Erdősmárok	8,14	127	-	2	-2	3	5
79.	Erdősmecske	26,44	472	5	3	2	10	19
80.	Erzsébet	9,75	347	2	5	-3	-3	12
81.	Fazekasboda	7,02	237	4	2	2	-	9
82.	Feked	19,33	284	2	9	-7	-3	14
83.	Felsőegerszeg	6,06	160	2	1	1	-2	*
84.	Felsőszentmárton	19,46	1 191	10	24	-14	-2	50
85.	Garé	8,53	355	8	4	4	9	11
86.	Gerde	12,76	513	12	10	2	10	18
87.	Geresdlak	25,28	966	6	19	-13	-7	42

88.	Gerényes	12,34	233	4	5	-1	-12	10
89.	Gilvánfa	15,43	304	13	5	8	-12	8
90.	Gordisa	10,88	269	2	3	-1	-2	9
91.	Gödre	39,93	1 059	11	16	-5	-5	39
92.	Görcsöny	18,52	1 741	18	51	-33	33	49
93.	Görcsönydoboka	9,51	458	1	7	-6	-7	19

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Bóly	310	82	16	1 174	923	
Borjád	19	5	2	94	95	
Bosta	3	2	1	8	15	
Botykapeterd	11	5	3	28	56	
Bükkösd	37	17	6	149	187	
Bürös	2	2	-	19	19	
Cún	2	2	2	10	35	
Csarnóta	6	1	-	24	32	
Csányosztó	19	3	3	65	112	
Csebény	11	1	1	9	24	
Cserdi	4	5	1	12	19	
Cserkút	35	4	2	151	79	
Csertő	9	4	2	62	73	
Csonkamidszent	6	2	1	14	29	
Dencsháza	21	8	2	53	72	
Dinnyeberki	2	2	1	2	12	
Diósviszló	30	8	8	68	105	
Drávacsehi	4	2	1	23	21	
Drávacsepely	2	4	1	27	33	
Drávafok	13	8	2	89	89	
Drávaiványi	7	3	1	27	25	
Drávakeresztúr	1	2	1	7	9	
Dráwapalkonya	4	3	1	22	39	
Dráwapiski	1	2	1	6	15	
Drávaszabolcs	56	44	7	135	180	
Drávaszerdahely	8	3	1	26	44	
Drávasztára	15	3	2	60	72	
Dunaszekcső	97	25	7	445	466	

Egerág	52	10	4	135	195	
Egyházasharaszti	14	3	1	35	51	
Egyházaskozár	44	14	3	239	177	
Ellend	8	2	-	56	43	
Endrőc	3	5	2	41	54	
Erdősmárok	-	2	-	26	24	
Erdősmecske	14	5	5	98	82	
Erzsébet	8	3	1	75	58	
Fazekasboda	2	3	-	60	33	
Feked	10	3	-	77	54	
Felsőegerszeg	3	4	1	21	25	
Felsőszentmárton	40	11	5	178	198	
Garé	13	4	2	39	75	
Gerde	15	2	1	28	90	
Geresdlak	41	13	4	279	190	
Gerényes	5	1	2	12	25	
Gilvánfa	-	3	1	2	12	
Gordisa	2	4	1	15	24	
Gödre	43	8	6	197	154	
Görcsöny	93	18	7	311	346	
Görcsönydoboka	13	7	1	98	104	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
94.	Gyód	3,25	473	2	6	-4	26	13
95.	Gyöngyfa	8,74	140	2	3	-1	1	5
96.	Gyöngyösmellék	10,02	340	5	7	-2	-12	10
97.	Harkány	25,69	3 202	22	49	-27	11	1 44
98.	Hásságy	8,00	296	3	6	-3	-1	14
99.	Hegyhátmaróc	7,59	208	1	2	-1	-	8
100.	Hegyszentmárton	18,78	461	9	3	6	-1	17
101.	Helesfa	9,87	656	5	17	-12	38	12
102.	Hetvehely	21,38	549	8	7	1	1	16
103.	Hidas	19,06	2 347	23	28	-5	4	79
104.	Hímesháza	17,54	1 257	10	16	-6	8	46
105.	Hirics	14,68	245	2	2	-	3	8
106.	Hobol	18,27	958	15	4	11	12	32

107.	Homorúd	44,73	770	8	19	-11	16	41
108.	Horváthertelend	5,36	98	2	-	2	1	3
109.	Hosszúhetény	45,27	3 151	35	53	-18	8	1 03
110.	Husztót	6,75	76	1	2	-1	-3	3
111.	Ibafa	29,30	232	8	1	7	-11	7
112.	Illocska	15,10	268	2	3	-1	-1	9
113.	Ipacsfa	6,01	232	1	1	-	-	8
114.	Ivánbattyán	6,13	157	3	4	-1	-13	7
115.	Ivándárda	7,67	258	2	2	-	5	10
116.	Kacsóta	9,50	253	2	5	-3	4	10
117.	Katádfa	4,39	184	3	2	1	-6	6
118.	Kákics	14,89	220	2	2	-	10	9
119.	Kárász	8,02	369	4	4	-	-5	15
120.	Kásád	13,29	363	5	5	-	-3	13
121.	Kátoly	8,75	381	5	6	-1	17	15
122.	Kemse	8,96	94	1	-	1	-3	4
123.	Keszü	7,31	560	8	3	5	23	17
124.	Kékesd	8,11	209	2	5	-3	-2	9
125.	Kémes	6,83	515	6	4	2	4	19
126.	Kétújfalu	16,30	733	7	7	-	-	25
127.	Királyegyháza	22,86	1 103	12	-11	-14	312	
128.	Kisasszonyfa	8,87	260	3	3	-	4	7
129.	Kisbeszterce	7,47	115	1	2	-1	-	4
130.	Kisbudmér	5,72	145	1	1	-	-3	4
131.	Kisdér	4,37	128	3	2	1	-1	5
132.	Kisdobsza	9,95	274	5	2	3	-16	10
133.	Kishajmás	11,76	295	2	10	-8	1	10
134.	Kisharsány	12,93	568	6	9	-3	4	20
135.	Kisherend	6,92	217	3	1	2	-	8
136.	Kisjakabfalva	6,62	167	4	3	1	-	8
137.	Kiskassa	13,33	318	3	4	-1	-2	11
138.	Kislippó	8,37	314	-	6	-6	-8	12
139.	Kisnyárad	9,03	288	2	7	-5	-5	11
140.	Kisszentmárton	14,86	311	5	3	2	-3	10
141.	Kistamási	4,38	156	2	1	1	6	4
142.	Kistapolca	3,57	241	2	3	-1	2	6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Gyód	17	5	1	116	78	
Gyöngyfa	3	1	1	8	22	
Gyöngyösmellék	2	3	2	31	21	
Harkány	509	79	117	1 271	1 015	
Hásságy	12	2	1	80	66	
Hegyhátmaróc	3	3	1	48	39	
Hegyszentmárton	16	7	1	65	86	
Helesfa	12	5	2	27	43	
Hetvehely	19	4	3	58	85	
Hidas	96	30	5	488	453	
Hímesháza	89	23	3	344	247	
Hirics	-	3	1	9	26	
Hobol	36	10	4	174	161	
Homorúd	29	6	4	131	100	
Horváthertelend	3	1	1	6	16	
Hosszúhetény	163	32	8	700	718	
Husztót	4	2	-	2	15	
Ibafa	11	4	2	25	37	
Ilocska	4	3	2	41	28	
Ipacsfa	9	2	1	44	47	
Ivánbattyán	3	2	2	22	21	
Ivándárda	5	4	1	41	49	
Kacsóta	11	6	2	48	57	
Katádfa	1	2	1	8	13	
Kákics	6	3	1	14	33	
Kárász	13	2	2	34	64	
Kásád	8	3	2	54	56	
Kátoly	17	3	1	83	70	
Kemse	2	2	1	9	17	
Keszü	51	6	2	123	107	
Kékesd	4	2	1	50	43	
Kémes	27	8	3	68	103	
Kétújfalu	31	15	7	138	120	
Királyegyháza	36	9	4	111	177	
Kisasszonyfa	6	5	1	11	36	

Kisbeszterce	-	2	-	3	16	
Kisbudmér	-	2	-	14	16	
Kisdér	5	2	1	24	29	
Kisdobsza	13	3	1	49	41	
Kishajmás	8	4	1	8	36	
Kisharsány	24	6	1	36	78	
Kisherend	3	3	1	3	19	
Kisjakabfalva	3	2	1	26	28	
Kiskassa	4	3	1	56	59	
Kislippó	3	4	2	50	68	
Kisnyárad	5	2	1	39	46	
Kiszentmárton	2	2	2	17	28	
Kistamási	2	2	-	5	14	
Kistapolca	4	2	1	20	30	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
143.	Kistótfalu	10,50	343	1	5	-4	-3	13
144.	Kisvaszar	20,35	348	9	5	4	-2	10
145.	Kórós	15,12	238	2	5	-3	-10	9
146.	Kovácsbida	8,09	281	5	4	1	-8	9
147.	Kovácsszénája	7,83	92	-	1	-1	-2	4
148.	Kozármisleny	14,45	3 820	33	31	2	78	1 12
149.	Köblény	8,04	310	4	5	-1	10	10
150.	Kökény	4,92	527	7	8	-1	18	18
151.	Kölked	61,94	1 088	9	14	-5	1	36
152.	Kővágószőlős	18,25	1 240	13	23	-10	20	42
153.	Kővágótóttós	13,94	364	4	3	1	15	11
154.	Lapáncsa	4,36	237	2	3	-1	9	7
155.	Lánycsók	25,40	2 668	25	29	-4	20	84
156.	Liget	12,07	452	13	11	2	-12	13
157.	Lippó	14,53	647	6	9	-3	3	21
158.	Liptód	14,99	273	2	6	-4	-6	12
159.	Lothárd	10,46	248	6	2	4	-	10
160.	Lovászhetény	8,95	326	4	4	-	14	13
161.	Lúzsok	6,52	214	3	4	-1	2	6
162.	Magyarbóly	17,22	1 047	9	18	-9	1	37

163.	Magyaregregy	26,81	894	7	15	-8	-24	35
164.	Magyarhertelend	16,16	663	12	6	6	-8	23
165.	Magyarlukafa	12,97	161	3	2	1	1	4
166.	Magyarmecske	11,95	305	2	3	-1	4	11
167.	Magyarsarlós	8,03	341	2	4	-2	4	10
168.	Magyarszék	13,86	1 102	10	15	-5	4	37
169.	Magyartelek	6,84	247	5	4	1	8	7
170.	Majs	32,06	1 121	18	10	8	15	40
171.	Maráza	9,70	249	4	5	-1	24	10
172.	Markóc	5,79	76	4	-	4	-10	3
173.	Marócsa	11,38	112	-	5	-5	13	5
174.	Martonfa	5,69	199	6	2	4	-2	7
175.	Matty	16,90	381	1	8	-7	-5	14
176.	Mágocs	42,54	2 732	29	32	-3	-6	98
177.	Mánfa	27,70	887	6	11	-5	5	30
178.	Márfa	4,09	229	2	2	-	1	7
179.	Máriakéménd	15,78	547	6	3	3	-3	21
180.	Márok	15,93	523	8	13	-5	7	19
181.	Máza	10,69	1 328	12	32	-20	11	45
182.	Mecseknádasd	36,08	1 729	12	20	-8	1	62
183.	Mecsekpölöske	7,31	425	4	11	-7	5	15
184.	Mekényes	17,77	3501	7	-6	-14	147	
185.	Merenye	14,47	349	7	2	5	-1	12
186.	Meződ	10,41	168	3	3	-	7	7
187.	Mindszentgodisa	22,97	1 124	12	12	-	14	35
188.	Molvány	13,76	291	2	2	-	-12	8
189.	Monyoród	7,12	177	3	6	-3	-11	9
190.	Mozsgó	21,76	1 042	13	14	-1	18	32
191.	Nagybudmér	10,22	225	2	5	-3	6	8

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Kistótfalu	13	3	1	43	53	
Kisvaszar	6	3	2	31	39	
Kórós	2	2	1	8	18	
Kováchida	6	2	3	39	49	
Kovácsszénája	5	2	-	2	9	

Kozármisleny	345	36	18	1 037	1 057	
Köblény	7	4	1	2	42	
Kökény	13	3	3	117	83	
Kölked	28	7	3	135	166	
Kővágószőlős	76	13	3	225	226	
Kővágótóttós	15	3	1	41	68	
Lapáncsa	1	1	1	30	22	
Lánycsók	132	31	6	529	585	
Liget	11	3	2	45	81	
Lippó	33	9	3	135	156	
Liptód	5	1	1	75	48	
Lothárd	10	1	-	53	37	
Lovászhetény	8	7	3	65	55	
Lúzsok	1	2	1	7	8	
Magyarbóly	33	14	4	232	175	
Magyaregregy	32	8	7	27	181	
Magyarhertelend	30	9	4	119	146	
Magyarlukafa	5	2	1	9	14	
Magyarmecske	7	8	2	24	45	
Magyarsarlós	9	1	-	78	52	
Magyarszék	62	12	8	219	244	
Magyartelek	4	5	1	15	35	
Majs	35	14	4	191	218	
Maráza	6	3	1	49	39	
Markóc	-	2	1	6	5	
Marócsa	-	2	1	16	9	
Martonfa	6	4	1	45	48	
Matty	12	4	3	57	66	
Mágocs	168	43	14	635	631	
Mánfa	31	4	5	172	159	
Márfa	13	5	1	42	48	
Máriakéménd	19	3	2	96	88	
Márok	14	7	3	98	93	
Máza	74	6	3	261	223	
Mecseknádasd	125	20	11	510	402	
Mecsekpölöske	15	3	2	61	88	

Mekényes	7	4	1	58	37	
Merenye	6	6	2	31	41	
Meződ	3	3	1	26	21	
Mindszentgodisa	38	7	3	50	150	
Molvány	5	5	2	31	34	
Monyoród	7	2	1	36	34	
Mozsgó	37	12	4	141	175	
Nagybudmér	2	3	2	29	33	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
192.	Nagycsány	5,65	159	3	2	1	-2	5
193.	Nagydobsza	13,23	658	7	12	-5	11	21
194.	Nagyhajmás	18,01	468	4	9	-5	-5	15
195.	Nagyharsány	26,01	1 745	30	22	8	-4	57
196.	Nagykozár	11,60	1 120	12	12	-	37	36
197.	Nagynyárád	41,24	862	10	14	-4	-14	32
198.	Nagypall	7,13	446	2	10	-8	1	15
199.	Nagypeterd	11,61	643	6	6	-	6	22
200.	Nagytótfalu	11,17	363	3	3	-	15	12
201.	Nagyváty	12,67	343	3	3	-	4	12
202.	Nemeske	10,57	323	4	3	1	4	10
203.	Nyugotszenterzsébet	9,22	232	2	3	-1	2	7
204.	Óbánya	7,49	159	2	2	-	-2	*
205.	Ócsárd	12,66	483	7	5	2	6	14
206.	Ófalu	9,85	392	4	10	-6	-2	15
207.	Okorág	11,85	156	2	4	-2	-4	8
208.	Okorvölgy	3,11	99	3	-	3	-1	4
209.	Olasz	10,29	607	8	7	1	-6	24
210.	Old	14,07	362	4	5	-1	-12	15
211.	Orfű	32,15	693	4	12	-8	-12	27
212.	Oroszló	6,12	353	6	4	2	-4	11
213.	Ózdfalu	8,00	153	3	2	1	-7	6
214.	Palé	2,15	124	3	2	1	9	3
215.	Palkonya	10,00	324	2	6	-4	-6	12
216.	Palotabozsok	20,19	1 173	13	18	-5	-1	43
217.	Patapoklosi	12,65	400	5	4	1	-14	11

218.	Páprád	12,11	191	3	3	-	-1	7
219.	Pellérd	20,93	1 722	25	17	8	-4	55
220.	Pereked	6,74	193	1	2	-1	-5	8
221.	Peterd	10,60	194	5	6	-1	-2	9
222.	Pettend	5,98177	3	1	2	-2	50	
223.	Pécsbagota	6,07	101	3	-	3	2	3
224.	Pécsdevecser	4,74	129	1	2	-1	6	5
225.	Pécsudvard	8,43	610	6	18	-12	2	22
226.	Piskó	11,55	298	5	4	1	-6	8
227.	Pócsa	8,05	181	3	4	-1	7	7
228.	Pogány	11,54	1 030	12	13	-1	61	32
229.	Rádfalva	12,88	234	4	3	1	9	9
230.	Regenye	6,15	171	2	3	-1	3	6
231.	Romonya	7,07	400	8	9	-1	-11	13
232.	Rózsafa	16,64	423	5	8	-3	9	14
233.	Sámód	6,20	226	3	6	-3	-13	8
234.	Sárok	4,62	160	1	2	-1	4	6
235.	Sátorhely	0,71	698	8	8	-	-7	22
236.	Sellye	25,18	3 164	32	39	-7	-39	1 13
237.	Siklósbodony	4,33	153	4	3	1	-10	4
238.	Siklósnagyfalu	9,09	370	8	5	3	-	12
239.	Somberek	31,42	1 833	19	57	-38	28	53
240.	Somogyapáti	10,07	476	4	4	-	2	16

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Nagycsány	4	3	2	9	28	
Nagydobsza	25	9	3	61	108	
Nagyhajmás	12	7	2	70	56	
Nagyharsány	66	19	6	49	279	
Nagykozár	76	11	4	280	228	
Nagynyárád	32	6	4	232	213	
Nagypall	14	5	1	84	83	
Nagypeterd	30	8	2	133	136	
Nagytótfalu	5	2	1	24	54	
Nagyváty	6	3	2	42	57	
Nemeske	8	4	3	37	53	

Nyugotszenterzsébet	3	2	1	7	24	
Óbánya	6	1	2	56	41	
Ócsárd	24	7	2	61	96	
Ófalu	25	2	2	120	83	
Okorág	5	3	2	13	33	
Okorvölgy	7	2	1	4	20	
Olasz	38	5	1	157	159	
Old	9	2	1	15	52	
Orfű	75	25	26	81	142	
Oroszló	17	4	2	47	62	
Ózdfalu	6	1	1	8	32	
Palé	3	2	1	18	20	
Palkonya	6	2	2	55	46	
Palotabozsok	65	18	3	293	247	
Patapoklosi	6	3	2	17	41	
Páprád	6	3	1	23	30	
Pellérd	121	22	8	425	432	
Pereked	5	1	1	25	30	
Peterd	6	3	1	40	25	
Pettend	4	2	-	7	20	
Pécsbagota	1	1	1	7	14	
Pécsdevecser	-	2	-	30	19	
Pécsudvard	33	5	1	131	115	
Piskó	2	2	1	2	16	
Pócsa	4	2	1	32	25	
Pogány	70	5	5	205	227	
Rádfalva	7	4	1	13	24	
Regenye	1	1	1	18	15	
Romonya	19	3	3	91	97	
Rózsafa	23	5	1	63	86	
Sámod	3	3	2	25	24	
Sárok	7	3	1	21	22	
Sátorhely	15	3	2	130	132	
Sellye	185	74	13	588	663	
Siklósbodony	-	1	-	6	19	
Siklónagyfalu	2	1	3	9	33	

Somberek	72	22	8	410	395	
Somogyapáti	17	4	2	91	78	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
241.	Somogyhatvan	13,52	436	6	2	4	-19	14
242.	Somogyhárság	30,97	562	6	9	-3	-29	20
243.	Somogyviszló	12,63	263	5	8	-3	-6	11
244.	Sósvertike	6,60	212	3	4	-1	-7	7
245.	Sumony	20,21	469	5	6	-1	-13	15
246.	Szabadszentkirály	12,72	815	6	11	-5	-4	29
247.	Szajk	11,40	797	6	8	-2	-4	26
248.	Szalatnak	10,29	453	1	9	-8	-12	17
249.	Szalánta	17,08	1 039	11	10	1	7	35
250.	Szaporca	9,72	253	3	5	-2	-1	9
251.	Szava	12,64	330	5	7	-2	-4	12
252.	Szágy	9,40	211	2	2	-	-13	6
253.	Szárász	5,98	91	1	1	-	3	3
254.	Szászvár	21,17	2 838	18	31	-13	35	1 08
255.	Szebény	14,37	491	5	14	-9	14	23
256.	Szederkény	14,33	1 855	18	37	-19	41	57
257.	Szellő	5,96	167	3	-	3	-5	7
258.	Szemely	9,47	400	7	3	4	-3	14
259.	Szentdén	12,15	357	6	4	2	4	13
260.	Szentegát	27,78	452	6	7	-1	-4	16
261.	Szentkatalin	13,31	149	1	-	1	12	6
262.	Szentlászló	14,06	913	9	15	-6	8	27
263.	Székelyszabar	15,48	668	3	12	-9	-12	26
264.	Szilág	11,55	314	3	10	-7	-3	13
265.	Szilvás	6,04	181	5	2	3	-	5
266.	Szőke	6,48	173	-	1	-1	1	5
267.	Szőkéd	9,58	406	6	6	-	-4	13
268.	Szörény	4,41	77	1	3	-2	-2	4
269.	Szulimán	10,49	296	-	3	-3	-1	11
270.	Szűr	7,83	323	4	7	-3	-9	13
271.	Tarrós	5,29	127	1	1	-	-7	5
272.	Teklafalu	16,76	367	6	9	-3	-5	13

273.	Tengeri	4,46	66	-	2	-2	2	3
274.	Tékes	12,56	264	7	7	-	-1	10
275.	Tésenfa	8,40	211	3	2	1	-3	8
276.	Téseny	12,08	312	5	2	3	-8	10
277.	Tófű	4,34	168	2	3	-1	-3	6
278.	Tormás	24,70	397	7	2	5	1	12
279.	Tótszentgyörgy	7,50	200	2	4	-2	-3	7
280.	Töttös	22,99	651	9	22	-13	-6	26
281.	Túrony	9,40	277	3	-	3	-6	9
282.	Udvar	4,40	191	2	-	2	-3	6
283.	Újpetre	16,71	1 073	18	17	1	-13	37
284.	Vajszló	17,71	1 940	23	22	1	-34	71
285.	Varga	8,36	135	3	-	3	-5	6
286.	Várad	7,93	132	-	3	-14	43	
287.	Vásárosbéc	24,64	300	2	7	-5	14	15
288.	Vásárosdombó	11,74	1 188	8	25	-17	45	38
289.	Váznok	4,75	156	2	-	2	6	6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Somogyhatvan	13	5	3	46	54	
Somogyhárság	17	8	4	66	78	
Somogyviszló	5	2	1	25	24	
Sósvertike	2	2	1	6	19	
Sumony	7	6	3	25	44	
Szabadszentkirály	39	7	5	136	169	
Szajk	51	7	3	206	177	
Szalatnak	7	2	1	9	49	
Szalánta	58	9	3	211	230	
Szaporca	4	1	2	24	31	
Szava	11	2	1	26	52	
Szágy	3	2	2	21	18	
Szárász	1	2	-	8	10	
Szászvár	96	42	8	639	549	
Szebény	14	3	2	84	79	
Szederkény	121	24	4	421	394	
Szellő	5	1	-	28	30	

Szemely	20	4	3	72	73	
Szentdénés	7	3	3	44	61	
Szentegát	13	6	3	37	53	
Szentkatalin	7	2	1	2	26	
Szentlászló	52	11	1	133	201	
Székelyszabar	25	8	2	120	107	
Szilágy	4	3	1	55	55	
Szilvás	2	2	1	24	33	
Szőke	1	1	1	8	18	
Szőkéd	19	4	1	27	53	
Szörény	3	2	1	20	13	
Szulimán	4	3	1	26	43	
Szúr	15	3	1	63	49	
Tarrós	2	2	1	17	16	
Teklafalu	8	5	3	46	53	
Tengeri	5	1	-	9	19	
Tékes	5	1	1	29	31	
Tésenfa	1	1	1	16	26	
Téseny	6	3	1	25	50	
Tófü	4	3	-	45	36	
Tormás	14	4	2	56	63	
Tótszentgyörgy	10	3	1	30	34	
Töttös	23	8	1	126	120	
Túrony	10	2	2	34	67	
Udvar	5	9	2	50	48	
Újpetre	51	15	3	189	191	
Vajszló	108	36	10	307	388	
Varga	4	3	1	14	9	
Várad	2	3	-	21	15	
Vásárosbéc	11	5	2	33	40	
Vásárosdombó	63	9	3	179	182	
Vázsnok	5	3	-	29	21	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
290.	Vejti	9,76	210	3	3	-	-14	
291.	Velény	7,09	180	5	4	1	-3	

292.	Versend	14,17	855	10	14	-4	4	
293.	Vékény	9,36	157	3	2	1	-3	
294.	Véménd	31,81	1 651	21	25	-4	-27	
295.	Villány	22,02	2 694	29	34	-5	-4	1
296.	Villánykövesd	7,49	353	3	4	-1	-	
297.	Vokány	17,09	1 014	11	13	-2	-4	
298.	Zaláta	21,83	311	3	1	2	-7	
299.	Zádor	15,22	406	7	3	4	13	
300.	Zengővárkony	16,71	436	7	4	3	9	
301.	Zók	8,93	279	9	6	3	-2	
Városok összesen ^{a)}		489,33	245 353	2 359	3 236	-877	-751	96
Községek összesen		3 940,20	161 833	1 838	2 360	-522	270	58
Megye összesen		4 429,53	407 186	4 197	5 596	-1 399	-481	155

a) Az 1996. július 1-jén vásorra nyilvánított Szentlőrincel együtt.

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Vejti	7	2	2	21	49	
Velény	1	1	-	13	20	
Versend	23	4	3	120	141	
Vékény	5	2	2	7	35	
Véménd	79	16	4	374	344	
Villány	220	59	22	724	649	
Villánykövesd	20	4	4	85	89	
Vokány	39	8	1	120	175	
Zaláta	10	5	2	30	59	
Zádor	12	6	2	35	45	
Zengővárkony	21	5	3	100	95	
Zók	9	3	1	34	42	
Városok összesen	20 152	6 134	1 628	75 556	60 819	16
Községek összesen	7 218	1 979	834	28 232	29 982	9
Megye összesen	27 370	8 113	2 462	103 788	90 801	26

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Somogy megye
Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Kaposvár	113,59	67 927	609	880	-271	-287	26 31
2.	Balatonboglár	32,04	5 888	48	80	-32	-20	2 53
3.	Balatonföldvár	15,32	2 142	15	30	-15	16	98
4.	Balatonlelle	43,23	4 853	40	86	-46	2	2 06
5.	Barcs	122,90	12 117	134	158	-24	-34	4 32
6.	Csurgó	59,60	5 846	57	79	-22	-46	2 13
7.	Fonyód	53,55	5 069	36	71	-35	96	2 04
8.	Lengyeltóti	39,57	3 397	44	44	-	-4	1 17
9.	Marcali	101,50	12 802	132	170	-38	167	4 87
10.	Nagyatád	70,60	12 378	120	150	-30	-128	4 78
11.	Siófok	124,66	22 194	192	280	-88	91	9 44
12.	Tab	25,86	5 028	41	60	-19	-52	1 86

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
13.	Ádánd	29,52	2 244	19	28	-9	-8	82
14.	Alsóbogát	12,01	297	2	4	-2	-13	11
15.	Andocs	43,27	1 093	17	18	-1	-5	47
16.	Babócsa	30,99	1 804	18	35	-17	8	72
17.	Bábonymegyer	21,93	956	12	24	-12	7	35
18.	Bakháza	5,92	241	4	4	-	-5	8
19.	Balatonberény	26,09	1 092	10	28	-18	-6	59
20.	Balatonendréd	40,02	1 428	14	19	-5	-31	54
21.	Balatonfenyves	51,93	2 231	21	20	1	16	1 00
22.	Balatonkeresztúr	21,06	1 638	9	29	-20	19	67
23.	Balatonmárfiafürdő	26,77	575	4	14	-10	-12	37
24.	Balatonöszöd	15,08	477	6	8	-2	-24	21
25.	Balatonszabadi	41,34	2 682	40	27	13	-8	1 00
26.	Balatonszárszó	30,13	1 914	14	28	-14	10	83

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Kaposvár	6 213	1 925	553	19 767	18 125	4
Balatonboglár	604	117	54	2 444	2 131	

Balatonföldvár	279	106	125	1 352	786	
Balatonlelle	520	339	182	1 973	1 556	
Barcs	889	430	76	3 185	2 559	
Csurgó	358	62	27	920	1 090	
Fonyód	599	322	265	2 212	1 694	
Lengyeltóti	183	55	12	786	790	
Marcali	898	169	41	2 971	3 223	
Nagyatád	875	266	67	2 849	2 953	1
Siófok	2 530	2 409	1 136	9 553	7 471	1
Tab	335	137	35	1 251	1 217	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Ádánd	85	24	7	334	340	
Alsóbogát	2	3	3	15	-	
Andocs	55	20	12	157	206	
Babócsa	36	16	10	201	223	
Bábonymegyer	32	10	4	116	151	
Bakháza	3	2	1	3	18	
Balatonberény	101	27	43	500	289	
Balatonendréd	64	18	2	259	269	
Balatonfenyves	190	90	53	988	486	
Balatonkeresztúr	148	33	13	643	425	
Balatonmáriafürdő	80	53	71	719	183	
Balatonőszöd	46	7	3	165	146	
Balatonszabadi	182	22	11	595	680	
Balatonszárszó	242	84	72	1 092	602	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
27.	Balatonszemes	36,02	1 699	11	25	-14	-1	81
28.	Balatonszentgyörgy	23,68	1 666	17	26	-9	-1	62
29.	Balatonújlak	10,81	662	5	16	-11	8	24
30.	Bálványos	23,69	629	2	11	-9	4	25
31.	Bárdudvarnok	48,56	1 172	15	17	-2	23	47
32.	Baté	10,28	846	8	7	1	11	28

33.	Bedegkér	26,01	558	3	14	-11	-9	26
34.	Bélavár	22,78	479	5	13	-8	-7	22
35.	Beleg	17,99	684	16	14	2	1	22
36.	Berzence	53,76	2 748	27	80	-53	28	1 03
37.	Bodrog	14,78	495	4	11	-7	1	17
38.	Bolhás	31,43	509	5	17	-12	2	20
39.	Bolhó	25,07	926	10	15	-5	4	39
40.	Bonnya	14,62	352	2	6	-4	-3	15
41.	Böhönye	64,17	2 504	20	42	-22	12	95
42.	Bószénfa	42,95	581	7	5	2	22	19
43.	Buzsák	59,68	1 660	16	39	-23	10	69
44.	Büssü	17,19	510	15	10	5	-23	17
45.	Csákány	16,09	317	5	6	-1	7	19
46.	Cserénfa	17,75	253	6	2	4	-	9
47.	Csokonyavisonta	81,29	1 676	13	32	-19	8	66
48.	Csoma	8,43	527	3	11	-8	-2	18
49.	Csombárd	8,99	329	5	4	1	2	11
50.	Csököly	29,84	1 120	15	18	-3	1	40
51.	Csömend	8,66	343	2	12	-10	7	12
52.	Curgónagymarton	14,82	184	1	6	-5	-2	9
53.	Darány	28,10	995	10	16	-6	-31	35
54.	Drávagárdony	6,27	174	6	1	5	-2	6
55.	Drávatamási	8,45	421	3	10	-7	22	11
56.	Ecseny	12,92	356	1	7	-6	-18	15
57.	Edde	8,51	248	5	4	1	-2	9
58.	Felsőmocsolád	16,51	557	7	13	-6	3	25
59.	Fiad	14,91	199	1	3	-2	4	8
60.	Fonó	10,61	337	4	14	-10	-9	15
61.	Főnyed	5,73	116	1	4	-3	9	5
62.	Gadács	3,86	125	3	1	2	-16	6
63.	Gadány	21,54	358	5	11	-6	1	15
64.	Gálosfa	19,76	319	2	2	-	-10	12
65.	Gamás	42,92	907	8	19	-11	-5	39
66.	Gige	13,19	345	7	4	3	5	12
67.	Gölle	44,69	1 217	14	17	-3	11	46
68.	Görgeteg	33,50	1 145	10	22	-12	-10	43

69.	Gyékényes	33,76	1 186	13	13	-	11	50
70.	Gyugy	15,31	293	2	10	-8	-10	12
71.	Hács	21,28	463	4	5	-1	-2	18
72.	Hajmás	11,11	229	8	2	6	-14	8
73.	Háromfa	42,14	830	10	18	-8	4	33
74.	Hedrehely	25,51	566	9	12	-3	13	22
75.	Hencse	7,11	413	2	6	-4	-4	15

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Balatonszemes	164	118	97	926	408	
Balatonszentgyörgy	89	19	9	383	409	
Balatonújlak	28	4	5	156	146	
Bálványos	18	6	2	79	91	
Bárdudvarnok	70	7	7	149	206	
Baté	41	4	2	159	171	
Bedegkér	11	5	3	58	62	
Bélavár	10	3	2	37	57	
Beleg	14	3	3	56	67	
Berzence	145	59	13	406	474	
Bodrog	19	7	2	68	72	
Bolhás	19	5	2	48	69	
Bolhó	18	7	2	97	84	
Bonnya	10	3	3	50	55	
Böhönye	158	37	20	400	451	
Bószénfa	24	6	4	33	70	
Buzsák	56	15	17	316	318	
Büssü	11	6	3	18	55	
Csákány	8	2	2	40	39	
Cserénfa	8	1	3	42	53	
Csokonyavisonta	85	45	28	180	293	
Csoma	27	4	3	41	102	
Csombrád	13	4	2	55	67	
Csököly	24	11	5	90	135	
Csömend	8	2	1	71	85	
Csurgónagymarton	6	1	1	28	44	
Darány	44	15	6	130	152	

Drávagárdony	5	4	1	7	24	
Drávatamási	9	2	2	32	39	
Ecseny	5	1	2	52	52	
Edde	9	4	2	24	42	
Felsőmocsolád	15	3	2	105	70	
Fiad	2	1	1	6	25	
Fonó	14	2	1	67	67	
Főnyed	1	1	-	20	15	
Gadács	1	1	1	16	14	
Gadány	6	2	1	34	41	
Gálosfa	24	3	3	81	54	
Gamás	23	8	5	26	111	
Gige	9	3	1	33	35	
Gölle	36	15	3	121	215	
Görgeteg	47	10	4	107	170	
Gyékényes	81	8	11	383	187	
Gyugy	9	2	1	59	42	
Hács	14	3	2	65	63	
Hajmás	3	1	3	11	20	
Háromfa	18	10	3	14	104	
Hedrehely	14	3	3	35	66	
Hencse	14	3	2	51	49	

Sor- szám	Település	Terület km²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
76.	Heresznye	9,90	298	2	2	-	-10	16
77.	Hetes	26,63	1 141	9	14	-5	-7	36
78.	Hollád	8,20	350	2	8	-6	-5	16
79.	Homokszentgyörgy	49,64	1 235	27	22	5	-6	50
80.	Hosszúvíz	7,10	54	-	1	-1	-	3
81.	Igal	36,15	1 257	17	22	-5	14	60
82.	Iharos	22,69	596	6	12	-6	-8	23
83.	Iharosberény	49,65	1 424	21	23	-2	-27	47
84.	Inke	51,76	1 379	23	22	1	7	44
85.	Istvándi	30,31	670	15	13	2	-17	21
86.	Jákó	16,69	738	11	7	4	21	24
87.	Juta	19,23	1 187	9	22	-13	7	35

88.	Kadarkút	39,74	2 735	34	50	-16	-40	96
89.	Kálmánca	48,85	708	14	39	-25	20	28
90.	Kánya	14,51	527	4	6	-2	5	21
91.	Kapony	22,37	790	8	19	-11	-8	34
92.	Kaposfő	27,26	1 750	23	26	-3	33	56
93.	Kaposgyarmat	11,07	136	4	-	4	-3	4
94.	Kaposhomok	11,48	366	9	7	2	11	12
95.	Kaposkeresztúr	19,80	358	7	6	1	-14	14
96.	Kaposmérő	13,98	2 553	24	25	-1	-5	80
97.	Kaposszerdahely	8,85	966	12	13	-1	16	29
98.	Kaposújlak	8,93	665	3	11	-8	7	24
99.	Kára	5,37	91	1	-	1	9	4
100.	Karád	52,38	1 916	10	46	-36	-23	85
101.	Kastélyosdombó	13,08	331	1	7	-6	5	11
102.	Kaszó	13,53	177	-	-	-	-2	7
103.	Kazsok	10,71	347	6	7	-1	5	12
104.	Kelevíz	4,91	351	5	7	-2	10	12
105.	Kercseliget	19,47	467	4	8	-4	15	18
106.	Kereki	14,43	563	6	6	-	-17	21
107.	Kéthely	49,06	2 403	16	43	-27	-44	86
108.	Kisasszond	7,84	141	1	4	-3	-7	7
109.	Kisbajom	13,67	442	7	10	-3	4	19
110.	Kisbárapáti	28,71	556	4	12	-8	8	24
111.	Kisberény	7,46	186	5	4	1	-	8
112.	Kisgyalán	9,41	255	2	5	-3	-1	10
113.	Kiskorpád	16,95	908	13	16	-3	9	32
114.	Komlósd	7,46	209	2	6	-4	-4	8
115.	Kőkút	20,23	603	7	35	-28	56	13
116.	Kőröshegy	21,70	1 617	14	28	-14	32	64
117.	Kötcse	19,54	590	3	13	-10	-6	26
118.	Kutas	36,55	1 612	18	22	-4	-9	51
119.	Lábod	66,51	2 242	26	35	-9	20	73
120.	Lad	22,35	811	17	16	1	-4	28
121.	Lakócsa	25,32	603	4	12	-8	14	26
122.	Látrány	22,31	1 346	22	20	2	13	54
123.	Libickozma	22,97	51	-	1	-1	-7	5

124.	Lulla	10,39	229	1	1	-	-18	9
------	-------	-------	-----	---	---	---	-----	---

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Heresznye	7	3	1	5	39	
Hetes	35	14	4	196	211	
Hollád	9	2	1	41	61	
Homokszentgyörgy	33	14	5	179	172	
Hosszúvíz	7	1	1	2	6	
Igal	90	31	26	354	292	
Iharos	19	4	1	57	97	
Iharosberény	36	13	5	168	194	
Inke	58	5	5	120	179	
Istvándi	12	6	1	52	58	
Jákó	21	3	2	68	93	
Juta	90	6	5	229	278	
Kadarkút	128	40	14	270	481	
Kálmánca	21	8	3	41	72	
Kánya	20	7	4	95	94	
Kapoly	34	14	2	109	129	
Kaposfő	90	20	9	255	393	
Kaposgyarmat	3	1	-	13	21	
Kaposhomok	15	2	2	50	46	
Kaposkeresztúr	5	2	-	24	44	
Kaposmérő	168	21	6	432	559	
Kaposszerdahely	57	4	2	149	173	
Kaposújlak	59	8	2	109	151	
Kára	1	2	-	14	9	
Kárád	86	29	10	338	352	
Kastélyosdombó	6	2	3	25	32	
Kaszó	1	3	2	1	-	
Kazsok	7	3	2	35	40	
Kelevíz	14	3	2	57	56	
Kercseliget	6	4	2	19	36	
Kereki	18	7	2	87	124	
Kéthely	88	17	8	567	421	
Kisasszond	15	3	2	15	20	

Kisbajom	5	3	1	33	43	
Kisbárapáti	15	6	1	90	77	
Kisberény	7	2	-	25	13	
Kisgyalán	11	4	1	32	60	
Kiskorpád	42	8	4	118	179	
Komlósd	6	1	1	31	40	
Kőkút	6	3	3	5	35	
Kőröshegy	117	25	12	400	453	
Kötcse	14	5	4	121	95	
Kutas	62	20	4	186	291	
Lábod	80	33	7	298	412	
Lad	24	7	3	51	113	
Lakócsa	15	8	1	56	91	
Látrány	98	15	8	248	324	
Libickozma	1	1	-	10	5	
Lulla	9	6	1	47	51	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
125.	Magyaratád	18,82	1 039	10	10	-	13	36
126.	Magyaregres	14,40	614	2	7	-5	9	
127.	Mernye	25,93	1 548	13	23	-10	12	53
128.	Mesztegyő	44,71	1 426	12	24	-12	-8	56
129.	Mezőcsokonya	30,78	1 104	15	14	1	8	41
130.	Mike	32,41	664	10	9	1	-13	25
131.	Miklósi	10,47	297	3	6	-3	-2	12
132.	Mosdós	16,95	977	14	12	2	-5	34
133.	Nágocs	22,26	820	9	15	-6	36	25
134.	Nagybajom	108,77	3 379	38	52	-14	31	1 17
135.	Nagyberény	23,14	1 470	17	26	-9	-28	55
136.	Nagyberki	21,74	1 540	16	26	-10	29	52
137.	Nagycsepely	19,80	390	4	9	-5	-12	18
138.	Nagykorpád	33,42	655	9	14	-5	-3	20
139.	Nagyszakácsi	21,37	602	9	18	-9	-43	30
140.	Nemesdéd	26,61	780	6	12	-6	-7	32
141.	Nemeskisfalud	2,82	69	-	-	-	6	4
142.	Nemesvid	18,38	916	19	16	3	-44	38

143.	Nikla	23,35	830	15	10	5	-23	28
144.	Nyim	9,76	293	2	5	-3	8	12
145.	Orci	9,97	495	3	5	-2	-3	15
146.	Ordacsehi	22,56	847	5	12	-7	4	34
147.	Osztopán	22,83	954	8	14	-6	-5	34
148.	Öreglak	20,72	1 804	31	29	2	-28	58
149.	Örtilos	21,12	669	6	16	-10	-8	29
150.	Ötvöskónyi	27,71	873	13	10	3	-4	27
151.	Pálmajor	5,53	299	1	3	-2	-3	9
152.	Pamuk	11,96	281	3	6	-3	-6	11
153.	Patalom	6,68	348	-	29	-29	-9	9
154.	Patca	4,96	49	1	2	-1	-1	3
155.	Patosfa	15,07	351	6	6	-	-6	14
156.	Péterhida	11,62	197	2	6	-4	20	10
157.	Pogányszentpéter	13,15	511	6	12	-6	-12	17
158.	Polány	12,87	280	-	3	-3	-24	16
159.	Porrog	14,02	248	1	8	-7	-6	13
160.	Porrogszentkirály	13,65	350	4	5	-1	-9	16
161.	Porrogszentpál	3,54	99	-	2	-2	-4	4
162.	Potony	15,90	324	4	9	-5	9	14
163.	Pusztakovácsi	43,38	944	12	12	-	-7	34
164.	Pusztanemes	10,39	397	2	4	-2	4	17
165.	Ráksi	15,09	493	7	8	-1	5	17
166.	Rinyabesenyő	28,63	259	3	3	-	22	7
167.	Rinyakovácsi	11,09	157	2	5	-3	-2	6
168.	Rinyaszentkirály	30,56	457	8	4	4	5	16
169.	Rinyaújlak	24,26	363	1	5	-4	2	14
170.	Rinyaújnép	8,28	78	2	3	-1	-6	5
171.	Ságvár	38,44	1 717	24	27	-3	29	60
172.	Sántos	11,38	609	5	8	-3	17	19
173.	Sávoly	26,84	634	9	8	1	-1	24

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Magyaratád	52	14	6	174	187	
Magyaregres	26	7	2	79	93	
Mernye	92	20	3	271	339	

Mesztegnyő	55	18	9	307	259	
Mezőcsokonya	40	10	4	179	189	
Mike	30	7	3	54	111	
Miklósi	9	2	1	66	47	
Mosdós	31	6	5	124	186	
Nágocs	31	10	3	105	116	
Nagybajom	170	41	11	444	580	
Nagyberény	52	20	13	225	223	
Nagyberki	82	19	7	187	321	
Nagycsepely	26	5	2	85	66	
Nagykopárd	17	4	4	42	67	
Nagyszakácsi	15	4	2	74	74	
Nemesdéd	24	4	2	101	128	
Nemeskisfalud	2	1	1	20	11	
Nemesvid	27	4	4	136	190	
Nikla	27	4	4	106	126	
Nyim	7	2	1	41	44	
Orci	33	3	1	87	110	
Ordacsehi	25	3	5	206	244	
Osztópán	30	6	2	123	129	
Öreglak	70	11	6	258	345	
Órtilos	51	3	2	57	88	
Ötvöskőnyi	13	6	3	76	-	
Pálmajor	-	1	2	1	6	
Pamuk	3	1	1	30	20	
Patalom	10	2	1	31	34	
Patca	1	1	1	20	10	
Patosfa	7	2	1	24	44	
Péterhida	-	1	1	20	14	
Pogányszentpéter	14	4	3	75	77	
Polány	12	3	2	33	28	
Porrog	11	2	1	40	38	
Porrogszentkirály	36	2	1	53	63	
Porrogszentpál	16	1	1	19	19	
Potony	8	2	2	25	49	
Pusztakovácsi	22	9	3	100	149	

Pusztaszemes	15	8	2	89	99	
Ráksi	32	6	2	61	90	
Rinyabesenyő	3	1	-	6	10	
Rinyakovácsi	4	3	1	11	15	
Rinyaszentkirály	9	3	2	33	39	
Rinyaújlak	16	8	2	38	72	
Rinyaújnép	1	1	1	2	13	
Ságvár	79	14	5	278	337	
Sántos	47	2	3	114	134	
Sávoly	14	3	1	92	105	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
174.	Segesd	73,09	2 617	32	111	-79	48	89
175.	Sérsekszőlős	6,65	176	3	2	1	2	6
176.	Simonfa	11,00	393	2	10	-8	19	14
177.	Siójut	10,73	513	4	4	-	-6	17
178.	Som	23,36	687	8	11	-3	9	25
179.	Somodor	19,91	426	2	6	-4	8	18
180.	Somogyacsa	24,46	299	4	8	-4	-1	18
181.	Somogyaracs	7,70	205	4	9	-5	-1	8
182.	Somogyaszaló	22,12	741	10	16	-6	29	28
183.	Somogybabod	10,59	586	5	8	-3	-	23
184.	Somogybükkösd	11,80	143	3	4	-1	2	7
185.	Somogycsicsó	12,19	203	1	6	-5	10	9
186.	Somogydöröcske	10,83	201	2	6	-4	-8	10
187.	Somogyegres	10,81	246	-	5	-5	7	13
188.	Somogyfajsz	18,26	552	6	6	-	-12	22
189.	Somogygeszti	21,71	570	8	5	3	-8	21
190.	Somogyjád	25,06	1 628	16	22	-6	30	56
191.	Somogymeggyes	15,65	619	9	9	-	-4	23
192.	Somogysámson	22,83	828	9	13	-4	-9	30
193.	Somogysárd	36,36	1 556	20	19	1	-6	52
194.	Somogysimonyi	15,82	84	-	4	-4	-	5
195.	Somogyszentpál	28,96	851	18	15	3	-17	39
196.	Somogyszil	38,45	889	12	17	-5	-10	39
197.	Somogyszob	49,02	1 808	18	27	-9	-27	67

198.	Somogytúr	35,31	423	6	12	-6	-7	19
199.	Somogyudvarhely	40,42	1 218	13	21	-8	19	47
200.	Somogyvámos	25,02	764	11	13	-2	-24	27
201.	Somogyvár	52,99	1 954	23	31	-8	-19	67
202.	Somogyzsitfa	27,22	700	12	16	-4	87	28
203.	Szabadi	8,23	357	3	3	-	-3	13
204.	Szabás	18,11	648	12	15	-3	-11	20
205.	Szegerdő	5,46	299	3	1	2	-11	10
206.	Szena	27,04	692	8	11	-3	-	23
207.	Szenta	64,47	509	4	7	-3	-5	18
208.	Szentbalázs	12,14	347	3	6	-3	3	11
209.	Szentborbás	7,47	144	5	4	1	-1	6
210.	Szentgáloskér	27,25	648	8	15	-7	-10	24
211.	Szenyér	20,19	327	4	6	-2	-23	16
212.	Szilvásszentmárton	7,08	214	5	1	4	1	7
213.	Szólád	19,98	672	3	20	-17	2	28
214.	Szorosad	6,48	136	-	1	-1	-	5
215.	Szőkedencs	18,69	391	4	4	-	-10	19
216.	Szőlősgyőrök	18,63	1 290	10	27	-17	-17	48
217.	Szulok	27,90	762	9	15	-6	4	31
218.	Tapsony	31,61	946	8	20	-12	17	39
219.	Tarany	54,68	1 225	22	23	-1	-1	46
220.	Táska	25,98	501	6	11	-5	1	18
221.	Tatár	17,29	2 342	33	12	21	47	86
222.	Teleki	8,05	214	2	2	-	-21	10

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Segesd	69	20	13	280	393	
Sérsekszőlős	6	2	1	31	27	
Simonfa	13	3	3	71	68	
Siójut	27	2	3	81	100	
Som	18	8	6	99	121	
Somodor	7	3	1	42	52	
Somogyacsa	7	3	1	55	49	
Somogyaracs	2	1	1	10	23	
Somogyaszaló	46	7	6	101	150	

Somogybabod	24	6	3	78	98	
Somogybükkösd	11	1	1	29	28	
Somogycsicsó	5	2	1	27	31	
Somogydöröcske	2	1	1	28	29	
Somogyegres	3	2	2	40	41	
Somogyfajsz	19	4	2	92	71	
Somogygeszti	15	3	1	38	59	
Somogyjád	82	24	9	291	322	
Somogymeggyes	17	9	2	88	76	
Somogysámson	21	11	1	97	96	
Somogysárd	49	7	5	231	250	
Somogysimonyi	4	2	1	23	25	
Somogyszentpál	18	6	2	151	96	
Somogyszil	33	8	3	108	151	
Somogyszob	79	15	6	174	307	
Somogytúr	23	7	2	168	85	
Somogyudvarhely	70	7	3	157	237	
Somogyvámos	21	2	2	75	86	
Somogyvár	74	21	9	296	300	
Somogyzsitfa	20	11	4	134	116	
Szabadi	15	2	1	36	54	
Szabás	25	5	1	63	97	
Szegerdő	2	1	1	22	34	
Szena	46	2	2	123	110	
Szenta	13	2	2	9	68	
Szentbalázs	34	3	4	97	89	
Szentborbás	3	2	1	15	13	
Szentgáloskér	11	4	3	72	87	
Szenyér	5	3	1	47	42	
Szilvásszentmárton	9	1	2	20	15	
Szólád	31	8	3	150	147	
Szorosad	10	3	1	33	41	
Szőkedencs	11	2	2	57	51	
Szőlősgyőrök	65	11	5	238	290	
Szulok	29	13	6	164	164	
Tapsony	28	16	4	185	195	

Tarany	37	18	5	120	139	
Táska	10	3	2	72	71	
Taszár	84	20	7	401	505	
Teleki	7	1	1	48	30	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
223.	Tengőd	30,21	591	7	11	-4	-	2
224.	Tikos	3,35	158	2	4	-2	22	
225.	Torvaj	11,42	323	3	9	-6	-5	1
226.	Tótújfalu	13,27	294	1	5	-4	6	1
227.	Törökkoppány	25,80	458	2	13	-11	-1	2
228.	Újvárfalva	12,22	343	11	5	6	11	1
229.	Varászló	12,76	216	4	5	-1	-2	1
230.	Várda	10,36	548	4	7	-3	12	1
231.	Vése	42,92	862	9	15	-6	-34	3
232.	Visnye	24,32	259	6	5	1	-23	
233.	Visz	6,02	266	4	1	3	6	
234.	Vízvár	32,24	681	10	13	-3	-13	3
235.	Vörs	22,65	537	5	15	-10	-1	2
236.	Zákány	15,79	1 914	15	27	-12	-12	7
237.	Zala	9,24	276	3	2	1	-8	1
238.	Zamárdi	52,74	2 264	27	40	-13	-35	1 1
239.	Zics	15,01	401	3	6	-3	-26	1
240.	Zimány	12,97	589	6	8	-2	1	1
241.	Zselickisfalud	26,08	291	6	8	-2	1	1
242.	Zselickislak	10,39	312	2	3	-1	2	1
243.	Zselicszentpál	10,35	418	2	6	-4	13	1
Városok összesen		802,42	159 641	1 468	2 088	-620	-199	62 5
Községek összesen		5 233,44	175 875	1 979	3 107	-1 128	-26	68 2
Megye összesen		6 035,86	335 516	3 447	5 195	-1 748	-225	130 7

a) Az 1996. július 1-jén vásorrá nyilvánított Szentlőrincel együtt.

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Tengőd	14	3	2	91	88	
Tikos	1	2	-	12	14	

Torvaj	18	7	2	53	48	
Tótújfalu	1	3	1	37	35	
Törökkoppány	32	3	2	117	114	
Újvárfalva	7	3	1	42	21	
Varásló	8	1	-	36	40	
Várda	22	4	3	91	106	
Vése	39	7	3	151	146	
Visnye	7	3	2	18	23	
Visz	17	3	3	23	48	
Vízvár	24	9	2	44	80	
Vörs	12	6	2	53	91	
Zákány	151	23	13	89	274	
Zala	26	3	3	51	56	
Zamárdi	304	195	180	2 329	722	
Zics	19	2	2	65	80	
Zimány	17	2	3	92	78	
Zselickisfalud	8	2	1	56	45	
Zselickislak	14	2	2	85	63	
Zselicszentpál	38	5	2	103	87	
Városok összesen	14 283	6 337	2 573	49 263	43 595	10
Községek összesen	7 960	2 267	1 314	30 706	30 699	10
Megye összesen	22 243	8 604	3 887	79 969	74 294	20

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Tolna megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Szekszárd megyei jogú	96,31	35 484	350	362	-12	-141	13 92
2.	Bátaszék	63,53	6 922	61	86	-25	-15	2 53
3.	Bonyhád	72,14	14 804	141	162	-21	1	5 20
4.	Dombóvár	78,48	20 855	188	314	-126	123	8 15
5.	Dunaföldvár	111,46	8 329	94	126	-32	26	3 75
6.	Paks	154,08	19 899	223	201	22	39	7 92
7.	Simontornya	33,84	4 596	45	69	-24	-28	1 90
8.	Tamási	125,01	9 650	77	129	-52	-15	4 00

9.	Tolna	71,08	12 001	108	168	-60	33	4 47
----	-------	-------	--------	-----	-----	-----	----	------

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
10.	Alsónána	13,13	772	9	9	-	-17	27
11.	Alsónyék	32,04	807	5	7	-2	-6	32
12.	Aparhant	17,96	1 152	11	13	-2	2	36
13.	Attala	20,64	863	10	13	-3	-14	37
14.	Báta	66,19	2 031	20	36	-16	17	85
15.	Bátaapáti	20,02	414	3	6	-3	-3	13

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Szekszárd megyei jogú	3 839	1 061	242	12 666	10 218	2
Bátaszék	411	116	32	1 510	1 318	
Bonyhád	994	379	79	4 229	3 701	1
Dombóvár	1 459	294	77	4 383	4 599	1
Dunaföldvár	547	300	57	2 058	1 715	
Paks	1 329	706	164	6 641	5 270	1
Simontornya	212	84	34	909	791	
Tamási	689	287	70	2 445	2 393	
Tolna	773	168	48	2 570	2 828	

Községek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Alsónána	19	6	3	115	135	
Alsónyék	39	5	4	110	130	
Aparhant	14	5	5	250	216	
Attala	46	10	5	145	174	
Báta	72	28	6	307	328	
Bátaapáti	11	2	1	55	50	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
16.	Belecska	14,40	386	6	9	-3	1	14

17.	Bikács	34,67	522	7	9	-2	-8	21
18.	Bogyiszló	55,93	2 455	34	36	-2	8	92
19.	Bonyhádvarasd	10,45	504	4	5	-1	-10	15
20.	Bölcske	58,78	2 908	41	41	-	35	1 27
21.	Cikó	19,86	1 060	6	15	-9	-6	33
22.	Csibrák	14,62	438	6	6	-	11	13
23.	Csikóstóttós	17,70	961	11	18	-7	-7	37
24.	Dalmand	48,77	1 512	21	17	4	-26	54
25.	Decs	94,71	4 088	42	79	-37	57	1 47
26.	Diósberény	17,75	425	7	12	-5	-14	19
27.	Döbrököz	43,13	2 170	19	55	-36	14	99
28.	Dunaszentgyörgy	37,63	2 720	24	40	-16	6	99
29.	Dúzs	11,27	310	6	2	4	5	11
30.	Értény	29,95	730	15	24	-9	15	29
31.	Fácánkert	10,70	765	6	11	-5	12	27
32.	Fadd	67,53	4 373	46	63	-17	11	1 52
33.	Felsónána	18,91	720	6	5	1	3	24
34.	Felsőnyék	32,03	1 187	17	26	-9	-5	53
35.	Fürged	26,76	690	6	7	-1	2	25
36.	Gerjen	36,28	1 324	12	25	-13	-24	53
37.	Grábóc	13,73	259	3	12	-9	-55	9
38.	Gyömk	38,12	2 198	17	78	-61	39	70
39.	Györe	11,31	760	5	10	-5	-6	25
40.	Györköny	31,60	998	10	21	-11	8	49
41.	Gyulaj	70,82	1 059	17	19	-2	-14	38
42.	Harc	15,86	747	5	10	-5	19	27
43.	Hőgyész	37,15	3 249	30	44	-14	-37	1 14
44.	Irekszemcse	58,33	3 030	32	46	-14	5	1 07
45.	Izmény	13,73	525	8	7	1	3	20
46.	Jágónak	15,40	316	4	5	-1	-13	12
47.	Kajdacs	37,73	1 373	23	21	2	2	57
48.	Kakasd	20,80	1 718	20	20	-	3	57
49.	Kalaznó	18,35	241	6	5	1	7	13
50.	Kapospula	19,80	1 007	8	15	-7	5	35
51.	Kaposszekcső	15,62	1 112	12	16	-4	-11	53
52.	Keszőhidegkút	10,33	305	3	5	-2	-	14

53.	Kéty	16,52	795	6	13	-7	21	27
54.	Kisdorog	20,00	863	8	14	-6	12	29
55.	Kismányok	5,44	374	3	6	-3	3	13
56.	Kisszekely	28,30	427	1	21	-20	-16	31
57.	Kistormás	11,35	384	3	9	-6	-8	13
58.	Kisvejke	11,33	398	9	6	3	-9	14
59.	Kocsola	33,34	1 421	13	21	-8	-13	55
60.	Koppányszántó	22,55	458	4	7	-3	-2	24
61.	Kölesd	38,12	1 535	23	30	-7	-27	59
62.	Kurd	31,19	1 418	11	24	-13	8	49
63.	Lápafő	9,31	207	7	3	4	-2	8
64.	Lengyel	20,04	498	6	15	-9	-82	24

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Belecska	9	4	1	70	51	
Bikács	9	5	3	91	65	
Bogyiszló	100	27	13	348	442	
Bonyhádvarasd	16	2	2	95	71	
Bölcske	101	29	12	613	495	
Cikó	43	5	4	191	150	
Csibrák	6	3	3	45	48	
Csikóstöttös	32	6	3	154	140	
Dalmand	42	8	3	340	281	
Decs	190	48	17	622	734	
Diósberény	7	5	1	88	55	
Döbrököz	79	15	7	383	354	
Dunaszentgyörgy	148	34	9	524	510	
Dúzs	8	2	2	38	19	
Értény	11	3	1	81	64	
Fácánkert	27	6	2	115	119	
Fadd	143	47	22	738	672	
Felsőnána	23	3	1	120	115	
Felsőnyék	33	15	5	196	165	
Fürged	13	4	3	88	106	
Gerjen	39	14	8	233	233	
Grábóc	5	1	1	30	25	

Gyönk	112	46	15	451	405	
Györe	39	6	2	136	143	
Györköny	66	7	2	302	201	
Gyulaj	22	5	3	97	130	
Harc	32	8	4	142	131	
Högyész	173	58	9	748	731	
Iregszemese	164	51	16	523	579	
Izmény	31	5	2	93	92	
Jágónak	1	3	1	29	40	
Kajdacs	54	20	6	272	203	
Kakasd	70	17	8	301	309	
Kalaznó	3	1	2	37	24	
Kapospula	58	12	6	191	263	
Kaposzekcső	75	17	6	202	255	
Keszőhidegkút	7	2	1	59	38	
Kéty	23	3	2	143	127	
Kisdorog	33	6	5	171	171	
Kismányok	8	3	1	75	60	
Kisszekely	6	4	1	125	62	
Kistormás	6	5	1	48	43	
Kisvejke	17	2	2	65	53	
Kocsola	44	11	3	223	194	
Koppányszántó	9	4	2	83	49	
Kölesd	80	25	4	319	278	
Kurd	59	18	5	206	219	
Lápafő	6	5	-	25	23	
Lengyel	26	5	3	145	129	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
65.	Madocsa	43,33	2 028	20	27	-7	-24	83
66.	Magyarkeszi	38,16	1 385	17	21	-4	-19	**
67.	Medina	22,24	856	8	17	-9	11	35
68.	Miszla	34,72	347	7	18	-11	-15	18
69.	Mórággy	17,62	820	13	14	-1	23	27
70.	Mőcsény	12,57	394	4	10	-6	-4	14
71.	Mucsfa	12,75	455	6	7	-1	-1	15

72.	Mucsi	24,76	485	5	11	-6	6	22
73.	Murga	6,58	126	1	-	1	-4	6
74.	Nagydorog	41,44	2 893	38	35	3	-9	1 08
75.	Nagykónyi	47,88	1 331	10	26	-16	-19	57
76.	Nagymányok	10,67	2 539	21	37	-16	-29	90
77.	Nagyszékely	36,73	458	6	14	-8	-4	25
78.	Nagyszokoly	27,99	993	15	25	-10	-4	44
79.	Nagyvejke	7,77	241	3	2	1	-10	9
80.	Nak	27,78	689	7	17	-10	-15	29
81.	Németkér	64,97	1 972	16	20	-4	11	77
82.	Ozora	59,53	1 845	21	39	-18	-21	84
83.	Ócsény	72,61	2 622	24	26	-2	21	92
84.	Pálfa	34,74	1 782	13	35	-22	-17	66
85.	Pincehely	50,14	2 544	31	38	-7	35	1 07
86.	Pörboly	11,11	617	7	11	-4	5	24
87.	Pusztahencse	31,71	1 127	10	14	-4	-6	41
88.	Regöly	62,67	1 378	10	14	-4	-2	55
89.	Sárpilis	21,69	630	6	22	-16	7	21
90.	Sárszentlőrinc	38,45	1 095	7	15	-8	-1	47
91.	Sióagárd	24,41	1 403	8	23	-15	14	50
92.	Szakadát	10,70	368	2	8	-6	4	16
93.	Szakály	41,01	1 529	10	23	-13	5	63
94.	Szakcs	55,79	1 044	10	18	-8	-25	51
95.	Száka	17,08	560	6	11	-5	-1	21
96.	Szárazd	7,78	263	4	4	-	-14	13
97.	Szedres	46,30	2 478	29	37	-8	16	79
98.	Tengelic	70,93	2 454	28	63	-35	39	99
99.	Tevel	25,27	1 618	22	23	-1	5	58
100.	Tolnanémedi	21,96	1 257	6	24	-18	-17	53
101.	Udvari	27,69	539	4	13	-9	7	22
102.	Újireg	10,90	355	2	6	-4	1	13
103.	Váralja	21,14	1 020	8	20	-12	-15	36
104.	Várdomb	9,56	1 131	9	15	-6	-4	44
105.	Várong	6,63	223	-	6	-6	-7	10
106.	Varsád	21,56	468	2	6	-4	-21	18
107.	Závod	12,91	378	1	5	-4	12	13

108.	Zomba	57,29	2 474	29	30	-1	-22	80
Városok összesen		805,93	132 540	1 287	1 617	-330	23	51 89
Községek összesen		2 897,50	115 176	1 203	1 942	-739	-311	44 66
Megye összesen		3 703,43	247 716	2 490	3 559	-1 069	-288	96 55

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Madocsa	58	25	5	478	358	
Magyarkeszi	41	10	6	217	167	
Medina	28	11	2	191	121	
Miszla	16	2	1	101	42	
Mórággy	22	5	3	126	107	
Mócsény	21	2	1	78	75	
Mucsfa	14	5	2	66	64	
Mucsi	7	2	2	62	47	
Murga	3	1	1	18	12	
Nagydorog	125	67	17	603	574	
Nagykónyi	39	11	7	191	218	
Nagymányok	149	47	9	673	549	
Nagyszékely	13	3	1	116	54	
Nagyszokoly	46	12	3	153	162	
Nagyvejke	29	1	1	50	34	
Nak	12	10	2	90	125	
Németkér	89	18	9	471	313	
Ozora	110	26	8	327	313	
Öcsény	174	34	9	537	551	
Pálfa	27	11	8	283	201	
Pincehely	124	42	17	422	469	
Pörbölly	9	8	5	128	91	
Pusztahencse	23	5	3	141	162	
Regöly	200	16	5	301	267	
Sárpilis	12	3	2	60	75	
Sárszentlőrinc	48	11	3	196	182	
Sióagárd	89	10	3	298	347	
Szakadát	6	1	1	112	57	
Szakály	61	18	7	302	280	
Szakacs	67	12	4	190	220	

Szálla	44	3	3	151	134	
Szárazd	7	1	1	49	21	
Szedres	76	22	7	382	408	
Tengelic	99	37	9	549	474	
Tevel	68	22	5	350	336	
Tolnanémedi	44	14	7	178	158	
Udvardi	6	4	2	17	81	
Újireg	1	2	2	41	48	
Váralja	30	10	4	197	163	
Várdomb	59	8	3	297	269	
Várong	5	2	-	30	32	
Varsád	6	9	2	96	53	
Závod	13	4	1	82	57	
Zomba	140	28	7	489	572	
Városok összesen		3 395	803	37 411	32 833	8
Községek összesen		1 286	459	21 285	19 842	7
Megye összesen		4 681	1 262	58 696	52 775	16

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

A nyugat-dunántúli régió

A nyugat-dunántúli régió az ország leginkább dinamikusan fejlődő térségei közé tartozik. Ennek ellenére nem tekinthető egységesen fejlettnak. Zala és Vas megye aprófalvas térségei a kedvezőtlen infrastrukturális feltételek és a mezőgazdasági foglalkoztatottság csökkenése miatt hátrányos helyzetűek.

A térség fejlesztésének fő irányait az Európai Unióval határos földrajzi helyzet, a viszonylag jó megközelíthetőség, a népesség magas iskolázottsága és jelentős részben a határ menti térségekbe koncentrálódó külföldi befektetés határozza meg.

Gazdaságfejlesztés

Győr-Moson-Sopron megyét helyzete és kedvező infrastrukturális adottsága már eddig is a legvonzóbb területté tették a külföldi tőke számára. A befektetők további érdeklődése várható a már megtelepült ipari tevékenységek területén és más határ menti megyékben is.

Lehetséges fejlesztések

- Gépipar, a járműiparhoz kapcsolódó alkatrészgyártás, összeszerelés, jármű-elektronika.
- A kialakuló feldolgozóipari klaszterekhez (gépipar, autógyártás, elektronikai ipar) kapcsolódó tevékenységek, beszállítói hálózatok, üzleti szolgáltatások szervezése, a kis- és középvállalati szektor versenyképességének és műszaki-technológiai adaptációs képességének fejlesztése.
- A kis- és középvállalkozások számára inkubátorházak, technológiai, transzferközpontok, regionális bankok hálózatának létrehozása szükséges. A K+F eredményeket hasznosító technológiai centrumok a fejlődő nagyipari központokba (Győr, Mosonmagyaróvár, Szombathely) telepítendőek. Győr, Sopron, Szombathely és Mosonmagyaróvár kiemelt fejlesztése szükséges ahhoz, hogy a

Nyugat-Dunántúl rendelkezzeik kutatási-oktatási és vállalkozási szempontból is elsőrendű centrumokkal.

- Számítani lehet arra, hogy a már meglévő ipari kapacitás ebben a régióban fokozott intenzitással termel, és a budapesti agglomerációhoz kapcsolódva a határszéltől összefüggő dinamikus ipari régió alakul ki.

- Sopronban és Győrött kormányzati támogatással vállalkozási formában logisztikai központok építhetők ki, amelyek az európai logisztikai központok hálózatához kapcsolódnak.

- A régió idegenforgalmi potenciálja jelentős, a Sopron-Kőszegi üdülőkörzet, illetve műemlékei, termálfürdői komplex idegenforgalmi kínálattá fejleszthetők. Fejlesztendők a turizmus infrastrukturális feltételei Dél-Zala és a Gőcsej térségében.

- Vállalkozói övezet kialakítása indokolt Lenti–Rédics térségében.

- A zalai szénhidrogén-bányászat visszaszorulása miatt szerkezetváltozás megvalósítása szükséges a zalai térségben.

- Az országhatár menti együttműködéseknek (osztrák–magyar határ menti együttműködések, illetve ezekre alapozva az Interreg II.–PHARE CBC-program, 1996–1999) számos eredménye van, ám a jövőben új együttműködési formákra van szükség. Középtávon ki kell alakítani – éppen az egész térség tartós megújítása miatt – a Bécs–Pozsony–Győr–Sopron eurorégiót, előkészíteni és hosszabb távon létrehozni az osztrák–szlovén–magyar hármas határ-együttműködést. Az új regionális együttműködésekhez kapcsolódhatnak a határ menti kistérségi kooperációk, ezeknek viszont középtávon csak az új határátkelők megnyitása adhat lendületet. Szlovákiával lehetséges Komárom–Esztergom megye térségében. Hozzájárulhat a kapcsolatok fejlődéséhez a közlekedési feltételek helyreállítása.

Humán infrastruktúra fejlesztése

A régióban elsősorban a dinamikus fejlődéssel, bevándorlással együtt járó ellátási hiányok jelentkeznek, az egészségügyi, oktatási intézményrendszer nehezen tart lépést a fejlődéssel. Foglalkoztatási szempontból Zala és Vas megye aprófalvas övezetei igényelnek megkülönböztetett kezelést.

Egészségügyi szempontból a rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges.

Oktatási szempontból a gyorsan fejlődő Győr-Moson-Sopron megyei térségben van fejlesztésre szükség.

Felsőoktatási szempontból a nyugat-dunántúli régió fejlettsége elmarad az igényektől, ezért a Sopron, Győr, Mosonmagyaróvár, Szombathely településeggyüttes fejlesztése, valamint Szombathely, Keszthely és Zalaegerszeg felsőoktatási és kutatási alközponttá történő fejlesztése a feladat. Szociálpolitikai szempontból akcióterületnek tekinthető a Rába mente, Vas és Zala megye aprófalvas övezete.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- A budapest–hegyeshalmi vasútvonal rekonstrukciójának befejezése;

- a győri közforgalmi kikötő fejlesztése;

- a Győr–Csorna–Szombathely–Zalaegerszeg közötti főút autópályává fejlesztése az M7-es autópályához való csatlakozásig;

- a vasúti fővonalak villamosításának folytatása.

Vízgazdálkodás

- A 2000 fő lakosegyenértéknél nagyobb települések csatorna- és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;
- Győr, Sopron és Szombathely, valamint Zalaegerszeg szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése;
- a Fertő tó vízszintszabályozásával kapcsolatos problémák megoldása;
- a kisalföldi terület belvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- a fertőrákosi öblözet komplex fejlesztési tervének megvalósítása;

Energiaellátás

- A győri 400 kV-os táppont bővítése;
- 400 kV-os alaphálózat kiépítése Győr–Szombathely, Győr–Göd, Szombathely–Hévíz között, majd hosszú távon a második Győr–Bécs-vezeték megvalósítása;
- a földgázellátás kiterjesztése szempontjából szükséges az észak-dunántúli nagynyomású gázvezeték és a nyugati határ menti rendszerek összekapcsolása;
- az erőműellátás mellett célvezeték szükséges a zalai települések földgázellátásához ott, ahol a Tolna megyei rendszerről a települések nem láthatók el.

A nyugat-dunántúli régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Győr-Moson-Sopron megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Győr megyei jogú	174,15	127 429	1 173	1 464	-291	316	49 45
2.	Sopron megyei jogú	169,06	53 858	480	578	-98	194	20 65
3.	Csorna	91,91	10 655	114	126	-12	42	3 92
4.	Fertőd	48,54	3 079	32	42	-10	55	98
5.	Kapuvár	96,05	10 746	94	154	-60	-48	4 00
6.	Mosonmagyaróvár	85,35	29 894	300	316	-16	11	11 20

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
7.	Abda	19,02	2 763	28	53	-25	-14	95
8.	Acsalag	10,45	538	4	7	-3	-5	22
9.	Agyagosszergény	19,90	919	10	12	-2	4	34
10.	Ágfalva	13,08	1 945	15	33	-18	21	57
11.	Árpás	14,27	286	1	10	-9	-2	14
12.	Ásványráró	39,16	2 003	12	21	-9	-34	73
13.	Babót	21,65	1 209	5	19	-14	-1	44
14.	Barbacs	13,65	766	7	19	-12	20	29
15.	Bágyogszovát	24,07	1 373	14	16	-2	-4	53

16.	Beled	26,47	2 907	35	45	-10	-1	1 07
17.	Bezenye	30,04	1 602	14	16	-2	15	52
18.	Bezi	11,20	431	5	4	1	8	18
19.	Bodonyhely	11,10	352	2	6	-4	-1	12
20.	Bogyoszló	26,21	696	2	15	-13	3	31
21.	Börös	12,77	920	11	16	-5	8	32
22.	Bőny	50,42	2 034	18	23	-5	-18	72
23.	Bősárkány	23,34	2 175	25	30	-5	12	75
24.	Cakóháza	2,88	74	-	2	-2	-5	3
25.	Cirák	11,78	673	9	7	2	-15	24
26.	Csapod	29,19	619	5	18	-13	3	24
27.	Csáfordjánosfa	5,28	285	1	11	-10	4	10
28.	Csér	2,93	43	2	1	1	-	2
29.	Csikvánd	14,53	549	3	15	-12	3	22
30.	Darnózseli	19,61	1 589	21	27	-6	-20	52
31.	Dénesfa	17,54	387	5	9	-4	-7	16
32.	Dör	11,01	563	4	5	-1	-1	22
33.	Dunakiliti	33,66	1 728	9	14	-5	-3	60
34.	Dunaremete	4,36	243	5	5	-	-3	9
35.	Dunaszeg	17,26	1 674	19	22	-3	34	52
36.	Dunaszentpál	9,81	568	4	4	-	14	19
37.	Dunasziget	35,89	1 510	13	26	-13	-18	54
38.	Ebergőc	5,02	137	1	4	-3	3	7
39.	Edve	5,05	151	1	3	-2	-1	7
40.	Egyed	13,43	584	3	9	-6	-10	24
41.	Egyházasköfalú	21,64	879	5	17	-12	-4	33
42.	Enese	19,89	1 683	16	18	-2	-5	54

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Győr megyei jogú város	11 916	1 423	503	45 639	36 071	7
Sopron megyei jogú város	4 505	1 444	376	20 554	14 234	2
Csorna	798	327	64	3 064	2 502	
Fertőd	234	79	27	1 214	845	
Kapuvár	776	273	96	3 393	2 611	
Mosonmagyaróvár	2 623	1 288	432	6 617	7 790	1

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Abda	230	97	11	305	746	
Acsalag	26	10	4	141	96	
Agyagosszergény	21	8	3	253	163	
Ágfalva	77	8	4	448	396	
Árpás	8	4	2	83	55	
Ásványráró	109	18	13	255	366	
Babót	55	14	3	324	313	
Barbacs	43	14	5	148	131	
Bágyogszovát	67	17	5	373	270	
Beled	208	87	21	634	604	
Bezenye	47	9	10	276	298	
Bezi	22	8	3	101	111	
Bodonyhely	20	2	1	84	73	
Bogyoszló	30	10	3	200	158	
Börcs	25	10	3	89	168	
Bőny	92	24	6	431	359	
Bósárkány	91	27	10	565	369	
Cakóháza	21	1	1	17	7	
Cirák	32	5	4	143	151	
Csapod	17	11	2	190	132	
Csáfordjánosfa	8	6	2	68	44	
Csér	-	2	-	16	6	
Csikvánd	17	2	1	118	105	
Darnózseli	80	14	8	323	295	
Dénesfa	14	8	2	82	62	
Dör	22	7	2	129	86	
Dunakiliti	111	21	13	414	425	
Dunaremete	37	2	3	59	57	
Dunaszeg	79	13	7	333	325	
Dunaszentpál	16	7	5	93	75	
Dunasziget	87	9	10	305	317	
Ebergőc	8	1	1	49	20	
Edve	8	3	1	34	30	

Egyed	25	5	2	171	113	
Egyházasközség	42	11	6	212	199	
Enese	119	23	8	85	378	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
43.	Écs	19,83	1 702	18	22	-4	24	57
44.	Farád	28,81	1 885	16	16	-	13	69
45.	Fehértó	11,38	535	5	6	-1	-2	21
46.	Feketeerdő	6,74	338	7	8	-1	-7	11
47.	Felpéc	22,47	789	7	19	-12	-12	32
48.	Fertőboz	13,63	268	3	5	-2	-11	10
49.	Fertőendréd	15,10	642	11	8	3	1	25
50.	Fertőhomok	12,57	505	5	6	-1	-7	16
51.	Fertőrákos	21,89	2 233	21	18	3	24	77
52.	Fertőszentmiklós	39,39	3 736	33	47	-14	-8	1 30
53.	Fertőszéplak	21,78	1 098	8	15	-7	-17	41
54.	Gönyű	21,69	2 770	38	31	7	13	99
55.	Gyalóka	3,93	78	-	4	-4	-2	4
56.	Gyarmat	22,45	1 369	8	18	-10	7	52
57.	Gyóró	11,65	397	4	8	-4	-10	17
58.	Gyömöre	20,50	1 339	8	20	-12	19	48
59.	Győrasszonyfa	6,48	522	5	8	-3	1	19
60.	Győrladamér	8,60	1 110	13	8	5	23	35
61.	Győrság	8,20	1 356	16	17	-1	3	49
62.	Győrsövényház	24,21	852	8	9	-1	-5	31
63.	Győrszemere	33,11	2 929	30	31	-1	15	95
64.	Győrújbarát	33,69	3 767	43	43	-	143	1 33
65.	Győrújfalú	7,20	1 009	10	13	-3	8	35
66.	Győrzámoly	26,38	1 472	15	13	2	18	46
67.	Halászi	36,45	2 919	40	33	7	27	92
68.	Harka	10,99	1 359	18	12	6	24	41
69.	Hegyeshalom	52,66	3 548	39	49	-10	-25	1 27
70.	Hegykő	26,87	1 277	18	11	7	-2	42
71.	Hédervár	14,31	1 100	12	16	-4	21	39
72.	Hidegség	16,81	300	5	1	4	-7	10
73.	Himod	22,71	822	8	17	-9	-7	38

74.	Hövej	8,52	307	2	8	-6	8	13
75.	Ikrény	15,58	1 578	15	13	2	-	43
76.	Iván	54,73	1 334	26	27	-1	3	47
77.	Jánossomorja	148,98	5 979	51	68	-17	-25	1 97
78.	Jobaháza	8,06	556	5	22	-17	11	17
79.	Kajárpéc	31,89	1 461	14	17	-3	16	57
80.	Kimle	48,52	2 809	42	26	16	-18	89
81.	Kisbabot	6,10	275	5	4	1	6	11
82.	Kisbajcs	8,74	720	7	4	3	-4	22
83.	Kisbodak	9,04	384	5	3	2	1	13
84.	Kisfalud	15,11	893	7	14	-7	6	31
85.	Koroncó	26,91	1 803	22	12	10	-19	60
86.	Kóny	28,87	2 546	21	29	-8	-8	95
87.	Kópháza	8,73	1 877	14	24	-10	2	62
88.	Kunsziget	17,87	1 165	20	23	-3	9	39
89.	Levél	24,91	1 636	21	26	-5	35	56
90.	Lébény	91,36	3 062	31	43	-12	-17	1 14
91.	Lipót	16,09	690	9	4	5	-	21

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Écs	87	14	6	432	340	
Farád	82	27	5	426	297	
Fehértó	10	6	3	142	90	
Feketeerdő	16	3	2	58	71	
Felpéc	28	18	2	207	127	
Fertőboz	14	3	3	83	67	
Fertőendréd	25	11	4	181	150	
Fertőhomok	21	2	2	286	128	
Fertőrákos	113	17	22	565	459	
Fertőszentmiklós	243	63	13	1 158	993	
Fertőszéplak	43	10	4	340	234	
Gönyű	127	32	12	491	454	
Gyalóka	1	2	1	25	17	
Gyarmat	76	18	3	368	252	
Gyóró	16	3	3	86	81	
Gyömöre	41	10	4	236	189	

Győrasszonyfa	17	6	4	88	72	
Győrladamér	54	18	5	207	177	
Győrság	51	8	3	273	241	
Győrsövényház	29	12	5	173	149	
Győrszemere	129	46	13	526	504	
Győrújbarát	298	47	18	1 053	964	
Győrújfalú	97	13	4	260	279	
Győrzámoly	94	15	4	286	284	
Halászi	142	28	14	379	581	
Harka	66	9	3	319	274	
Hegyeshalom	155	85	34	521	694	
Hegykő	74	38	14	426	298	
Hédervár	46	14	3	198	187	
Hidegség	26	3	3	107	82	
Himod	16	5	3	181	109	
Hövej	10	4	2	71	49	
Ikrény	93	12	9	88	263	
Iván	43	15	11	348	246	
Jánossomorja	290	65	23	673	1 226	
Jobaháza	16	5	2	117	90	
Kajárpéc	79	12	7	347	258	
Kimle	73	28	17	458	514	
Kisbabet	26	7	1	74	49	
Kisbajcs	52	4	3	176	159	
Kisbodak	18	2	2	38	87	
Kisfalud	27	6	2	176	236	
Koroncó	87	19	8	319	324	
Kóny	157	72	21	630	561	
Kópháza	108	28	14	783	428	
Kunsziget	48	12	5	111	247	
Levél	91	42	27	217	350	
Lébény	119	31	8	602	535	
Lipót	42	6	14	132	192	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
92.	Lövő	17,52	1 416	10	14	-4	18	47

93.	Maglóca	5,77	91	2	1	1	4	7
94.	Magyarkeresztúr	16,76	495	3	14	-11	-1	23
95.	Magyarbödöge	16,29	523	7	11	-4	-3	24
95.	Máriakálnok	15,48	1 338	13	28	-15	24	42
97.	Mecsér	21,10	638	8	14	-6	6	26
98.	Mezőőrs	48,48	912	8	14	-6	8	32
99.	Mérges	6,51	74	-	2	-2	-2	5
100.	Mihályi	16,29	1 161	14	14	-	-16	45
101.	Mórichida	32,31	896	7	9	-2	-8	36
102.	Mosonszentmiklós	30,71	2 433	22	30	-8	-24	89
103.	Mosonszolnok	43,93	1 646	25	18	7	5	49
104.	Nagybajcs	7,65	867	5	10	-5	-3	34
105.	Nagycenk	19,46	1 770	20	22	-2	37	62
106.	Nagylózs	19,25	995	6	49	-43	28	25
107.	Nagyszentjános	30,30	1 856	17	13	4	-34	58
108.	Nemeskér	6,42	255	2	5	-3	-7	10
109.	Nyalka	12,86	422	6	10	-4	-	18
110.	Nyúl	25,14	3 486	29	48	-19	32	1 25
111.	Osli	18,81	1 008	15	18	-3	3	35
112.	Öttevény	23,66	2 600	28	32	-4	-9	88
113.	Pannonhalma	29,58	3 709	31	57	-26	50	1 13
114.	Páli	19,57	448	4	9	-5	2	21
115.	Pásztori	8,52	420	6	13	-7	7	12
116.	Pázmándfalu	19,38	922	13	12	1	16	36
117.	Pereszteg	22,58	1 347	20	15	5	10	44
118.	Petőháza	2,64	968	6	17	-11	10	37
119.	Pér	31,48	2 328	36	35	1	-7	90
120.	Pinnye	8,64	337	5	4	1	-1	13
121.	Potyond	2,84	119	2	3	-1	-2	4
122.	Pusztacsanád	24,06	291	3	5	-2	-3	12
123.	Püski	8,39	672	11	12	-1	-7	23
124.	Rajka	52,63	2 696	32	30	2	12	87
125.	Ravaszd	28,54	1 113	21	12	9	-2	43
126.	Rábacsanak	13,85	591	3	11	-8	-10	28
127.	Rábacsécsény	15,68	583	4	12	-8	5	23
128.	Rábakecöl	23,04	907	9	19	-10	4	35

129.	Rábapatoná	39,74	2 535	28	39	-11	5	87
130.	Rábapordány	21,89	1 121	10	14	-4	6	43
131.	Rábasebes	5,39	116	-	-	-	-	8
132.	Rábaszentandrás	11,61	523	7	12	-5	-11	19
133.	Rábaszentmihály	10,97	526	6	7	-1	3	20
134.	Rábaszentmiklós	5,01	151	1	-	1	-3	6
135.	Rábatamási	21,76	1 044	15	11	4	-19	42
136.	Rábcakapi	7,87	166	1	4	-3	-4	9
137.	Répceszemere	9,42	301	3	5	-2	-14	15
138.	Répcevis	6,08	389	1	7	-6	-	15
139.	Rétalap	13,20	467	9	10	-1	20	21
140.	Röjtökmuzsaj	15,87	491	8	13	-5	-7	18

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Lövő	80	19	7	422	292	
Maglóca	2	3	1	36	18	
Magyarkeresztúr	5	6	2	117	93	
Markotaböge	20	3	2	127	90	
Máriakálnok	67	19	9	268	313	
Mecsér	34	6	3	105	111	
Mezőőrs	51	8	6	184	196	
Mérges	5	1	1	35	16	
Mihályi	88	18	6	308	256	
Mórichida	39	10	4	156	163	
Mosonszentmiklós	80	23	15	375	410	
Mosonszolnok	71	15	6	235	294	
Nagybajcs	43	6	4	217	211	
Nagycenk	110	28	11	509	399	
Nagylózs	52	3	3	195	192	
Nagyszentjános	53	15	4	241	280	
Nemeskér	11	4	2	62	62	
Nyalka	11	2	1	101	76	
Nyúl	194	47	15	776	778	
Osli	48	12	3	343	211	
Öttevény	160	46	17	281	553	
Pannonhalma	167	32	22	738	663	

Páli	20	7	3	140	96	
Pásztori	5	5	1	77	30	
Pázmándfalu	39	7	3	154	177	
Peresztég	61	5	5	341	277	
Petőháza	45	13	8	324	299	
Pér	86	32	8	453	500	
Pinnye	19	1	2	104	81	
Potyond	2	2	1	27	22	
Pusztacsalád	11	4	2	100	69	
Püski	7	6	3	72	105	
Rajka	113	23	14	469	483	
Ravazd	60	8	5	244	255	
Rábacsanak	19	2	2	160	118	
Rábacsécsény	30	9	1	173	145	
Rábakecöl	54	9	4	213	178	
Rábapatoná	146	38	11	569	515	
Rábapordány	43	18	5	293	199	
Rábasebes	4	1	1	53	33	
Rábaszentandrás	26	4	1	128	103	
Rábaszentmihály	43	14	2	137	89	
Rábaszentmiklós	-	2	1	37	29	
Rábatamási	30	11	2	246	166	
Rábcakapi	-	1	1	53	44	
Répceszemere	3	2	4	72	60	
Répcevis	8	3	1	91	69	
Rétalap	15	1	1	82	68	
Röjtökmuzsaj	30	3	1	139	118	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lak
141.	Sarród	40,08	1 163	10	22	-12	-19	4
142.	Sobor	16,72	359	2	6	-4	-2	1
143.	Sokorópátka	16,86	1 081	14	10	4	6	4
144.	Sopronhorpács	20,69	826	8	12	-4	-9	3
145.	Sopronkövesd	26,82	1 137	5	25	-20	-14	4
146.	Sopronnémeti	7,10	300	1	3	-2	9	1
147.	Szakony	13,50	547	4	6	-2	6	2

148.	Szany	34,18	2 369	25	44	-19	-21	9
149.	Szárföld	17,15	920	6	17	-11	1	3
150.	Szerencseny	12,39	973	6	8	-2	-5	3
151.	Szil	31,03	1 416	7	21	-14	13	6
152.	Szilsárkány	16,68	755	7	12	-5	-13	3
153.	Tarjánpuszta	8,44	399	2	4	-2	-7	1
154.	Táp	19,88	706	8	16	-8	-13	2
155.	Tápszentmiklós	20,78	892	7	11	-4	-7	3
156.	Tárnokréti	9,54	228	3	6	-3	-11	1
157.	Tényő	26,38	1 389	17	31	-14	15	5
158.	Tét	56,35	4 106	39	48	-9	-31	13
159.	Töltéstava	23,17	1 673	20	53	-33	42	4
160.	Und	6,79	366	3	3	-	-9	1
161.	Újkér	32,39	1 127	8	21	-13	-18	4
162.	Újrónafő	48,63	805	6	6	-	20	2
163.	Vadosfa	4,19	84	-	1	-1	-1	
164.	Vág	14,03	590	5	18	-13	-1	2
165.	Vámosszabadi	22,37	876	4	13	-9	38	3
166.	Várbalog	22,70	529	4	7	-3	-9	2
167.	Vásárosfalu	4,20	138	-	3	-3	7	
168.	Veszkény	10,35	939	8	12	-4	3	3
169.	Vének	6,89	144	1	4	-3	9	
170.	Vitnyéd	32,25	1 335	8	19	-11	3	4
171.	Völce	9,32	432	1	6	-5	11	1
172.	Zsebeháza	4,65	162	1	3	-2	-4	
173.	Zsira	14,68	921	1	14	-13	13	2
Város összesen		665,69	235 661	2 193	2 680	-487	570	90 2
Község összesen		3 396,16	189 809	1 906	2 710	-804	368	68 2
Megye összesen		4 061,85	425 470	4 099	5 390	-1 291	938	158 4

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Sarród	39	29	8	194	268	
Sobor	6	2	2	92	52	
Sokorópátka	33	15	2	210	190	
Sopronhorpács	40	8	3	237	199	
Sopronkövesd	69	16	4	367	269	

Sopronnémeti	15	2	1	81	52	
Szakony	24	5	3	114	121	
Szany	118	21	11	713	517	
Szárföld	40	6	4	269	198	
Szerecseny	17	7	2	162	127	
Szil	80	16	10	386	305	
Szilsárkány	34	5	4	177	119	
Tarjánpuszta	12	4	2	10	25	
Táp	42	9	1	143	161	
Tápszentmiklós	38	8	3	189	155	
Tárnokréti	6	5	2	65	41	
Tényő	67	19	2	248	275	
Tét	150	34	11	820	720	
Töltéstava	59	17	9	200	262	
Und	14	1	2	109	68	
Újkér	36	18	7	295	210	
Újrónafő	16	3	3	44	95	
Vadosfa	-	1	1	34	18	
Vág	32	7	3	169	106	
Vámosszabadi	58	5	5	225	215	
Várbalog	14	3	2	50	80	
Vásárosfalu	1	2	1	32	36	
Veszkény	49	11	7	268	216	
Vének	2	2	2	33	33	
Vitnyéd	49	19	7	337	237	
Völcsej	13	1	2	122	87	
Zsebeháza	16	2	1	46	35	
Zsira	30	7	3	151	124	
Város összesen	20 852	4 834	1 498	80 481	64 053	14
Község összesen	9 059	2 341	947	40 366	37 782	10
Megye összesen	29 911	7 175	2 445	120 847	101 835	24

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Vas megye
Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Szombathely, megyei jogú	97,52	82 969	849	941	-92	-364	30 85
2.	Celldömölk	52,39	11 865	109	149	-40	-12	4 56
3.	Csepreg	51,07	3 397	36	49	-13	-13	1 23
4.	Körmend	52,79	12 707	117	142	-25	-46	4 63
5.	Kőszeg	54,69	11 716	118	163	-45	100	4 21
6.	Sárvár	64,67	15 687	161	183	-22	-5	5 92
7.	Szentgotthárd	67,74	9 030	77	150	-73	84	3 03
8.	Vasvár	55,10	4 740	51	57	-6	-35	1 88

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Szombathely, megyei jogú	7 055	1 603	306	26 934	21 935	5
Celldömölk	556	230	49	2 555	2 454	
Csepreg	217	62	14	748	860	
Körmend	652	295	64	3 399	2 881	
Kőszeg	598	291	82	2 962	2 527	
Sárvár	990	444	100	4 106	3 653	
Szentgotthárd	470	234	59	2 151	1 903	
Vasvár	302	82	28	1 152	1 041	

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
9.	Acsád	14,34	750	7	73	-66	84	18
10.	Alsószölnök	10,02	427	3	4	-1	6	16
11.	Alsóújlak	21,02	700	8	9	-1	1	27
12.	Andrásfa	8,23	348	4	8	-4	4	13
13.	Apátistvánfalva	12,86	415	2	3	-1	-4	16
14.	Bajánsenye	21,85	572	3	10	-7	-10	23
15.	Balogunyom	12,12	1 071	14	18	-4	-17	34
16.	Bercgyertyános	31,44	589	6	11	-5	5	26
17.	Bérbaltavár	25,67	703	12	16	-4	-5	28
18.	Boba	10,95	801	12	5	7	-4	29
19.	Borgáta	6,21	175	-	3	-3	2	8
20.	Bozzai	4,43	297	3	8	-5	10	10

21.	Bozsok	20,91	428	4	3	1	4	15
22.	Bögöt	4,99	386	4	12	-8	-5	14
23.	Bögöte	20,74	336	1	10	-9	-2	16
24.	Bő	10,68	681	1	5	-4	-6	29
25.	Bucu	16,54	633	8	10	-2	-4	19
26.	Bük	20,88	3 008	35	43	-8	24	1 10
27.	Cák	6,48	241	2	3	-1	7	10
28.	Chernelházadamonya	7,85	226	2	2	-	-5	9
29.	Csákánydoroszló	26,61	1 851	15	32	-17	15	55
30.	Csánig	8,19	439	2	5	-3	5	16
31.	Csehi	9,34	329	3	13	-10	3	15
32.	Csehimindszent	15,43	468	5	10	-5	-1	20
33.	Csempeszkopács	5,40	302	3	5	-2	12	10
34.	Csénye	19,26	630	11	12	-1	7	25
35.	Csipkerek	13,13	508	2	12	-10	2	26
36.	Csönge	25,27	490	6	5	1	1	20
37.	Csörötnek	20,53	926	11	13	-2	-25	33
38.	Daraboshegy	4,59	118	-	4	-4	-3	6
39.	Dozmat	8,54	141	-	3	-3	1	6
40.	Döbörhegy	11,75	198	4	4	-	-4	11
41.	Döröske	4,40	126	1	4	-3	-3	8
42.	Duka	15,24	352	3	7	-4	-4	16
43.	Egervölgy	8,86	429	1	8	-7	-7	23
44.	Egyházashetye	13,20	427	3	9	-6	-14	18
45.	Egyházashollós	19,04	597	2	11	-9	2	24
46.	Egyházasrádóc	24,79	1 352	18	24	-6	-12	49
47.	Felsőcsatár	15,90	473	5	6	-1	14	16
48.	Felsőjánosfa	3,06	211	1	7	-6	-1	7
49.	Felsőmarác	17,44	330	2	10	-8	-6	18
50.	Felsőszölnök	23,56	733	16	17	-1	4	28
51.	Gasztony	14,27	485	6	9	-3	-5	19
52.	Gencsapáti	22,38	2 430	17	25	-8	-19	76
53.	Gersekarát	19,92	828	14	15	-1	-12	32
54.	Gérce	18,31	1 152	11	17	-6	15	49
55.	Gór	10,98	246	-	5	-5	10	12
56.	Gyanógerenye	7,07	158	1	4	-3	2	6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Acsád	22	3	2	119	102	
Alsószölnök	5	2	1	84	65	
Alsóújlak	13	6	3	107	95	
Andrásfa	5	2	-	18	65	
Apátisvánfa	8	2	3	82	72	
Bajánsenye	34	3	4	148	154	
Balogunyom	42	8	2	133	163	
Bejcgertyános16		3	1	-	90	
Bérbaltavár	21	5	-	53	101	
Boba	15	5	3	140	114	
Borgáta	3	6	8	-	33	
Bozzai	6	2	3	19	43	
Bozsok	15	4	5	89	66	
Bögöt	8	13	2	-	64	
Bögöte	16	4	1	362	76	
Bó	39	5	7	184	158	
Bucsu	21	3	2	113	125	
Bük	245	176	81	974	720	
Cák	14	3	2	65	50	
Chernelházadamonva	6	1	1	43	33	
Csákánydoroszló	110	21	8	343	324	
Csánig		13	1	-	97	
Csehi	8	1	1	22	42	
Csehimindszent	18	5	2	36	82	
Csempeszkopács	11	1	3	60	54	
Csénye	21	9	3	187	105	
Csipkerek	13	3	2	33	68	
Csönge	8	2	3	-	94	
Csörötnek	26	9	2	152	144	
Daraboshegy	2	1	1	30	19	
Dozmat	3	1	-	30	31	
Döbörhegy	5	2	1	69	31	
Döröske	5	1	2	37	24	
Duka	13	3	2	-	68	
Egervölgy	6	3	2	35	69	

Egyházashetye	13	4	2	-	78	
Egyházashollós	13	7	2	135	125	
Egyházasrádóc	46	13	9	318	270	
Felsőcsatár	20	3	3	125	108	
Felsőjánosfa	7	1	1	51	56	
Felsőmarác	12	1	1	111	69	
Felsőszölnök	17	5	4	130	89	
Gasztony	9	3	1	123	95	
Gencsapáti	185	24	9	557	552	
Gersekarát	24	6	4	73	125	
Gérce	33	6	4	331	186	
Gór	6	1	2	59	51	
Gyanógeregye	2	1	1	32	24	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
57.	Gyöngyösfalu	9,66	1 013	10	18	-8	16	34
58.	Győrvár	16,59	723	9	16	-7	3	28
59.	Halastó	5,65	162	-	1	-1	1	8
60.	Halogy	7,05	341	1	12	-11	4	14
61.	Harasztifalu	7,89	165	1	3	-2	-	8
62.	Hegyfalu	11,89	684	9	12	-3	-5	30
63.	Hegyháthodász	8,08	184	1	9	-8	-6	12
64.	Hegyhátsál	4,85	169	-	2	-2	-2	8
65.	Hegyhátszentjakab	9,47	299	3	8	-5	-9	14
66.	Hegyhátszentmárton	12,74	87	1	3	-2	7	4
67.	Hegyhátszentpéter	6,84	184	1	3	-2	-3	9
68.	Horvátlovó	6,16	203	2	4	-2	-2	6
69.	Horvátzsidány	12,17	854	10	8	2	14	29
70.	Hosszúpérezsteg	37,01	864	6	29	-23	-9	41
71.	Ikervár	35,35	1 912	14	23	-9	9	60
72.	Iklanberény	2,95	44	1	2	-1	-1	2
73.	Ispánk	6,92	99	-	1	-1	13	4
74.	Ivánc	17,14	787	3	32	-29	98	21
75.	Ják	44,95	2 221	31	29	2	14	74
76.	Jákfa	20,12	553	3	7	-4	7	24
77.	Jánosháza	23,41	2 784	24	36	-12	-	1 08

78.	Karakó	10,35	265	3	3	-	8	11
79.	Katafa	4,81	355	4	3	1	-3	14
80.	Káld	42,44	1 238	13	35	-22	-9	46
81.	Kám	15,30	476	5	4	1	15	20
82.	Keléd	8,72	117	-	2	-2	5	5
83.	Kemeneskápolna	4,97	123	2	3	-1	1	6
84.	Kemenesmagasi	33,19	1 009	14	15	-1	-18	43
85.	Kemenesmihályfa	17,83	624	8	11	-3	11	24
86.	Kemenespálfa	13,72	463	12	10	2	1	16
87.	Kemenessömjén	16,05	599	8	11	3-	2	22
88.	Kemenesszentmárton	4,30	231	1	4	-3	2	9
89.	Kemestaródfa	6,35	238	-	6	-6	8	11
90.	Kenéz	7,18	284	2	2	-	1	10
91.	Kenyeri	33,97	1 017	4	7	-3	-15	43
92.	Kercaszomor	12,87	254	-	4	-4	-5	12
93.	Kerkáskápolna	9,20	130	1	2	-1	-1	5
94.	Kétvölgy	6,28	151	2	2	-	-3	6
95.	Kisrákos	11,06	244	-	3	-3	-7	10
96.	Kissomlyó	8,59	268	2	4	-2	5	13
97.	Kisunyom	10,00	420	3	8	-5	6	15
98.	Kiszsídány	4,92	111	-	3	-3	-2	4
99.	Kondorfa	21,61	705	3	10	-7	5	29
100.	Köcsk	12,58	336	1	7	-6	-	15
101.	Kőszegdoroszló	9,61	261	1	4	-3	5	10
102.	Kőszegpaty	12,25	242	1	12	-11	15	6
103.	Kőszegszerdahely	7,34	415	2	6	-4	4	16
104.	Lócs	5,14	149	-	7	-7	1	8
105.	Lukácsháza	9,35	1 000	10	11	-1	12	32

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Gyöngyösfalu	52	11	3	212	195	
Győrvár	23	2	2	48	105	
Halastó	2	2	1	38	38	
Halogy	5	1	1	61	55	
Harasztifalu	7	2	1	53	40	
Hegyfalva	37	10	3	342	141	

Hegyháthodász	9	1	1	43	40	
Hegyhátsál	4	4	1	43	45	
Hegyhátszentjakab	27	3	14	136	76	
Hegyhátszentmárton	1	1	1	21	13	
Hegyhátszentpéter	6	1	-	14	33	
Horvátlovó	6	1	1	48	36	
Horvátzsídány	21	7	3	202	219	
Hosszúpereszteg	38	7	5	-	203	
Ikervár	79	19	4	679	342	
Iklanberény	3	1	-	19	6	
Ispánk	4	1	1	30	26	
Ivánc	16	2	2	144	99	
Ják	65	13	4	330	357	
Jákfa	14	3	3	-	102	
Jánosháza	141	37	9	853	549	
Karakó	10	4	2	-	46	
Katafa	6		2	66	68	
Káld	36	17	6	359	226	
Kám	14	5	3	92	93	
Keléd	-	2	1	-	15	
Kemeneskápolna	1	2	-	-	27	
Kemenesmagasi	30	7	4	348	148	
Kemenesmihályfa	11	5	3	346	90	
Kemenespálfa	8	8	1	-	56	
Kemenessömjén	18	6	3	-	97	
Kemenesszentmárton	9	3	2	-	52	
Kemenestaródfa	6	1	2	47		
Kenéz	10	1	2	48		
Kenyeri	42	7	5	347	2	
Kercaszomor	10	21	52			
Kerkáskápolna	6	1	-	24		
Kétvölgy	4	1	1	44		
Kisrákos	5	1	2	80		
Kissomlyó	6	4	2	-		
Kisunyom	10	3	2	77		
Kizsidány	1	1	-	21		

Kondorfa	23	4	1	189		
Köcsk	3	2	1	-		
Kőszegdoroszló	2	2	2	64		
Kőszegpaty	8	1	1	37		
Kőszegszerdahely	20	4	3	110		
Lócs	7	1	1	37		
Lukácsháza	49	8	4	190		

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
106.	Magyarlak	7,62	800	5	15	-10	19	28
107.	Magyarnádalja	3,85	177	-	3	-3	5	7
108.	Magyarszecsőd	11,26	495	6	5	1	12	18
109.	Magyarszombatfa	15,94	317	5	4	1	-	14
110.	Megyehid	6,01	318	1	8	-7	17	10
111.	Meggyeskovácsi	24,65	737	6	22	-16	27	32
112.	Mersevát	10,56	604	3	2	1	4	21
113.	Mesterháza	4,21	182	1	5	-4	-1	7
114.	Mesteri	11,69	289	2	7	-5	-4	14
115.	Meszlen	12,02	263	5	2	3	-	11
116.	Mikosszéplak	18,66	346	1	9	-8	-7	16
117.	Molnaszecsőd	11,69	406	6	8	-2	-	15
118.	Nagygeresd	9,40	325	2	4	-2	2	14
119.	Nagykölked	9,78	146	3	3	-	-3	6
120.	Nagymizdó	6,76	159	2	3	-1	-3	8
121.	Nagyrákos	16,11	292	-	6	-6	-3	14
122.	Nagysimonyi	15,67	999	13	19	-6	4	41
123.	Nagytilaj	15,66	191	3	5	-2	-17	13
124.	Narda	10,35	526	4	6	-2	-4	19
125.	Nádasd	35,60	1 299	11	17	-6	36	50
126.	Nárai	15,99	1 037	8	15	-7	-19	35
127.	Nemesbőd	9,14	599	9	11	-2	22	21
128.	Nemescsó	7,38	328	4	7	-3	-2	10
129.	Nemeskeresztúr	12,17	365	4	10	-6	5	18
130.	Nemeskocs	7,93	347	4	3	1	8	14
131.	Nemeskolta	7,33	357	4	8	-4	-11	13
132.	Nemesládony	6,31	159	-	6	-6	-3	9

133.	Nemesmedves	4,74	25	-	-	-	-	1
134.	Nemesrempehollós	12,05	312	2	7	-5	-6	14
135.	Nick	11,40	582	4	12	-8	-5	22
136.	Nyögér	10,73	372	2	10	-8	6	17
137.	Olaszfa	16,54	524	2	11	-9	2	26
138.	Orfalu	6,94	72	1	2	-1	1	2
139.	Ostffyasszonyfa	34,31	886	4	9	-5	-1	39
140.	Oszkó	20,31	713	5	8	-3	1	29
141.	Ólmod	3,66	94	2	3	-1	6	4
142.	Ölbő	23,73	771	9	16	-7	-8	29
143.	Őrimagyarósd	12,29	291	5	9	-4	9	12
144.	Őriszentpéter	33,56	1 213	17	24	-7	9	45
145.	Pankasz	9,27	530	6	9	-3	-8	19
146.	Pácsony	10,01	352	6	10	-4	-11	12
147.	Pápóc	31,34	430	4	19	-15	-16	30
148.	Pecöl	17,25	828	8	23	-15	-7	29
149.	Perenye	16,22	639	2	12	-10	9	19
150.	Peresznye	10,73	630	3	15	-12	7	17
151.	Petőmihályfa	9,95	262	4	5	-1	-9	10
152.	Pinkamindszent	11,01	188	2	8	-6	-7	10
153.	Pornóapáti	15,14	390	6	4	2	-4	12
154.	Porpác	6,19	163	1	8	-7	1	8

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Magyarlak	24	5	4	182		
Magyarnádalja	1	-	-	50		
Magyarszecsőd	18	2	3	94	10	
Magyarszombatfa	30	2	2	79	8	
Megyehid	10	2	1	-	5	
Megyeskovácsi	22	3	4	-	12	
Mersevát	23	6	2	-	10	
Mesterháza	11	2	1	34	2	
Mesteri	2	5	5	288	5	
Meszlen	7	2	2	38	2	
Mikosszéplak	13	2	2	21	7	
Molnaszecsőd	15	2	3	112	8	

Nagygeresd	8	3	1	50	6	
Nagykölked	2	4	1	40	1	
Nagymizdó	1	2	2	37	3	
Nagyrákos	11	3	2	77	9	
Nagysimonyi	21	6	5	-	15	
Nagytilaj	5	1	-	10	3	
Narda	20	7	2	129	12	
Nádasd	54	18	6	328	27	
Nárai	63	5	3	216	24	
Nemesbőd	26	4	2	99	10	
Nemescsó	12	3	1	52	5	
Nemeskeresztúr	9	5	3	-	4	
Nemeskocs	8	3	1	-	7	
Nemeskolta	12	2	2	49	7	
Nemesládony	8	3	1	32	4	
Nemesmedves	1	-	-	4		
Nemesrempehollós	3	3	2	57	43	
Nick	21	4	4	-	127	
Nyögér	9	2	1	-	66	
Olaszfa	23	1	2	41	96	
Orfalu	-	1	-	17	4	
Ostffyasszonyfa	36	12	8	305	199	
Oszkó	26	6	1	162	101	
Ólmod	-	1	1	27	20	
Ölbő	14	4	2	-	114	
Örimagyarósd	15	3	2	84	86	
Óriszentpéter	72	19	6	337	346	
Pankasz	24	9	3	106	119	
Pácsony	10	2	1	20	61	
Pápóc	7	2	4	-	71	
Pecöl	27	6	5	-	130	
Perenye	25	3	2	128	119	
Peresznye	15	1	1	107	114	
Petőmihályfa	10	1	1	13	43	
Pinkamindszent	7	1	1	55	37	
Pornóapáti	20	2	1	93	84	

Porpác	-	1	1	-	20
--------	---	---	---	---	----

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
155.	Pósfa	5,35	286	3	2	1	3	10
156.	Pusztacsó	7,26	165	-	1	-1	-2	5
157.	Püspökmolnári	15,10	972	11	19	-8	16	36
158.	Rábagyarmat	16,79	913	9	9	-	3	30
159.	Rábahidvég	22,41	1 070	13	15	-2	-23	38
160.	Rábapaty	21,42	1 729	25	16	9	12	60
161.	Rábatöttös	6,48	265	4	4	-	-5	11
162.	Rádóckölked	18,95	310	2	10	-8	-3	12
163.	Rátót	7,27	287	4	4	-	-4	9
164.	Répcelak	13,83	2 842	20	27	-7	-23	98
165.	Répceszentgyörgy	5,75	162	1	5	-4	-	8
166.	Rönök	17,22	461	5	3	2	9	16
167.	Rum	16,85	1 158	13	15	-2	-28	42
168.	Sajtoskál	9,41	461	7	14	-7	27	12
169.	Salköveskút	13,20	432	2	12	-10	-5	16
170.	Sárfimizdó	7,46	126	1	5	-4	3	7
171.	Sé	6,03	943	11	11	-	63	27
172.	Simaság	10,14	682	5	14	-9	10	24
173.	Sitke	27,22	691	3	13	-10	2	31
174.	Sorkifalud	17,37	724	7	7	-	-4	24
175.	Sorkikápolna	8,86	271	2	5	-3	2	10
176.	Sorokpolány	13,29	771	4	11	-7	9	27
177.	Sótony	14,94	687	4	11	-7	-8	28
178.	Söpte	13,98	777	6	3	3	14	24
179.	Szaknyér	2,93	110	-	2	-2	-2	4
180.	Szakonyfalu	11,19	377	6	5	1	-9	14
181.	Szalafő	27,37	245	4	7	-3	4	13
182.	Szarvaskend	10,34	256	1	5	-4	-11	12
183.	Szatta	6,01	88	-	-	-	7	7
184.	Szeleste	20,75	703	-	13	-13	7	26
185.	Szemenye	11,80	350	2	5	-3	-2	18
186.	Szentpéterfa	31,24	1 061	18	18	-	-9	36
187.	Szergény	15,61	411	2	11	-9	-1	16

188.	Szőce	18,71	420	6	5	1	-3	21
189.	Tanakajd	11,82	716	9	13	-4	20	24
190.	Táplánszentkereszt	20,08	2 302	27	52	-25	24	67
191.	Telekes	10,81	569	7	8	-1	4	19
192.	Tokorcs	6,39	277	-	4	-4	2	11
193.	Tompaládony	8,80	372	3	9	-6	1	17
194.	Tormásliget	6,00	353	4	4	-	-10	12
195.	Torony	12,83	1 686	14	23	-9	19	48
196.	Tömörd	15,37	277	5	5	-	-2	10
197.	Uraiújfalu	19,08	978	10	15	-5	-10	38
198.	Vasalja	11,24	339	5	4	1	10	12
199.	Vasasszonyfa	10,65	384	3	3	-	-2	15
200.	Vasegerszeg	12,72	414	3	7	-4	9	15
201.	Vashosszúfalu	13,94	491	1	14	-13	5	20
202.	Vaskeresztes	9,12	350	3	4	-1	-3	12
203.	Vassurány	10,09	875	9	10	-1	-4	26

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Pósfa	4	1	1	-	43	
Pusztacsó	4	1	1	31	28	
Püspökmolnári	35	10	5	162	175	
Rábagyarmat	52	6	3	218	180	
Rábahidvég	39	9	4	165	193	
Rábapaty	84	28	9	455	322	
Rábatöttös	10	3	1	59	35	
Rádóckölked	6	4	2	63	53	
Rátót	23	1	2	65	58	
Répcelak	162	56	17	1 011	789	
Répceszentgyörgy	5	2	-	-	32	
Rönök	11	3	10	82	62	
Rum	44	23	5	248	221	
Sajtoskál	19	6	3	84	72	
Salköveskút	13	4	1	71	67	
Sárfimizdó	1	1	-	7	26	
Sé	70	8	4	194	216	
Simaság	32	6	5	128	152	

Sitke	19	10	3	-	114	
Sorkifalud	19	4	4	44	128	
Sorkikápolna	12	3	1	42	36	
Sorokpolány	18	2	2	138	110	
Sótony	19	6	2	327	131	
Söpte	30	6	4	128	124	
Szaknyér	6	1	1	26	17	
Szakonyfalu	5	1	2	80	55	
Szalfő	14	2	2	90	60	
Szarvaskend	12	3	1	74	51	
Szatta	2	1	-	22	16	
Szeleste	24	4	4	310	112	
Szemenye	13	2	2	43	59	
Szentpéterfa	50	5	3	261	208	
Szergény	11	3	5	-	78	
Szőce	23	4	2	117	93	
Tanakajd	22	3	1	149	140	
Táplánszentkereszt	93	9	8	441	412	
Telekes	9	5	1	22	75	
Tokorcs	9	2	1	-	52	
Tompaládony	11	16	3	55	74	
Tormásliget	7	3	2	57	-	
Torony	79	49	12	228	212	
Tömörd	13	4	2	55	54	
Uriafalu	35	7	5	315	266	
Vasalja	14	4	2	97	78	
Vasasszonyfa	10	3	2	75	61	
Vasegerszeg	12	3	3	-	69	
Vashosszúfalu	11	2	2	-	83	
Vaskeresztes	15	1	2	82	90	
Vasurány	22	7	4	137	146	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
204.	Vasszentmihály	6,41	349	4	13	-9	-6	1
205.	Vasszécseny	17,95	1 405	23	12	11	38	4
206.	Vasszilvág	11,80	399	4	5	-1	12	1

207.	Vámoscsalád	11,79	395	2	8	-6	7	1
208.	Vásárosmiske	13,42	377	7	10	-3	4	1
209.	Vát	23,27	711	6	11	-5	-14	2
210.	Velem	8,61	263	2	5	-3	-13	1
211.	Velemér	9,55	104	1	5	-4	-5	
212.	Vép	32,89	3 319	27	48	-21	-151	1 1
213.	Viszák	10,13	295	2	10	-8	-2	1
214.	Vönöck	17,60	881	11	8	3	10	3
215.	Zsennye	5,02	96	1	3	-2	2	
216.	Zsédény	6,43	216	-	6	-6	-5	1
Városok összesen		495,97	152 111	1 518	1 834	-316	-287	56 3
Községek összesen		2 840,55	118 275	1 127	2 072	-945	239	45 2
Megye összesen		3 336,52	270 386	2 645	3 906	-1 261	-48	101 6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Vasszentmihály	8	4	1	94	83	
Vasszécseny	69	6	4	198	275	
Vasszilvagy	5	3	1	73	67	
Vámoscsalád	10	4	2	-	82	
Vásárosmiske	12	3	2	-	65	
Vát	27	6	3	36	124	
Velem	16	3	3	123	82	
Velemér	4	1	1	38	24	
Vép	144	21	10	702	708	
Viszák	26	3	2	84	86	
Vönöck	24	6	5	-	158	
Zsennye	8	2	1	35	25	
Zsédény	10	5	4	-	42	
Városok összesen	10 840	3 241	702	44 007	37 254	9
Községek összesen	4 535	1 232	634	23 120	22 514	7
Megye összesen	15 375	4 473	1 336	67 127	59 768	17

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Zala megye
Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Zalaegerszeg, megyei jogú város	99,98	61 690	582	643	-61	73	22 26
2.	Nagykanizsa	148,40	52 574	415	661	-246	-156	20 26
3.	Hévíz	8,31	4 626	44	63	-19	147	2 12
4.	Keszthely	75,98	21 358	222	256	-34	-395	8 92
5.	Lenti	73,48	8 694	81	86	-5	-89	3 20
6.	Letenye	41,74	4 920	36	127	-91	87	1 57
7.	Zalaszentgrót	81,62	7 861	74	115	-41	-55	3 02

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
8.	Alibánfa	5,84	448	6	7	-1	-23	16
9.	Almásháza	4,98	59	1	5	-4	-	3
10.	Alsónemesapáti	14,51	775	5	9	-4	-3	26
11.	Alsópáhok	18,02	1 338	27	15	12	-23	51
12.	Alsórajk	8,45	451	3	2	1	-1	18
13.	Alsószenterzsébet	9,63	97	-	2	-2	1	4
14.	Babosdöbréte	12,53	480	5	9	-4	5	19
15.	Baglad	4,86	87	2	1	1	-1	4
16.	Bagod	16,39	1 255	13	21	-8	-8	43
17.	Bak	23,05	1 793	16	23	-7	37	60
18.	Baktüttös	9,71	377	2	5	-3	3	14
19.	Balatongyörök	37,59	716	4	9	-5	23	44
20.	Balatonmagyaród	31,53	565	2	14	-12	6	25
21.	Barlahida	6,03	182	1	2	-1	-4	8
22.	Batyk	8,09	507	8	10	-2	15	18
23.	Bánokszentgyörgy	32,54	736	9	9	-	17	30
24.	Bázakerettye	8,03	1 072	9	26	-17	-10	38
25.	Becsehely	36,07	2 290	19	33	-14	20	76

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvos
Zalaegerszeg, megyei jogú város	5 740	1 147	402	18 722	16 952	3
Nagykanizsa	4 215	983	310	11 934	13 285	3

Hévíz	682	366	166	1 986	1 516	
Keszthely	2 474	653	254	7 575	6 544	1
Lenti	681	205	34	2 594	2 171	
Letenye	263	82	34	853	858	
Zalaszentgrót	478	155	59	1 958	1 717	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Alibánfa	20	1	2	92	82	
Almásháza	3	1	-	5	12	
Alsónemesapáti	27	3	6	126	120	
Alsópálnok	109	44	14	335	337	
Alsórajk	12	3	1	74	69	
Alsószenterzsébet	5	1	1	24	22	
Babosdöbréte	18	3	1	101	93	
Baglad	1	1	-	18	19	
Bagod	68	19	6	280	261	
Bak	95	21	3	440	368	
Baktüttös	7	2	1	82	76	
Balatongyörök	108	52	56	478	214	
Balatonmagyaród	15	6	4	80	99	
Barlahida	10	1	2	41	26	
Batyk	12	2	1	94	82	
Bánokszentgyörgy	21	5	2	119	134	
Bázakerettye	31	8	5	209	231	
Becsehely	104	21	7	380	408	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
26.	Becsvölgye	21,40	915	8	18	-10	-11	35
27.	Belezná	30,93	904	7	23	-16	11	30
28.	Belsősárd	9,79	117	2	3	-1	1	4
29.	Bezeréd	12,14	244	2	3	-1	1	16
30.	Bocfölde	8,73	1 031	12	11	1	17	32
31.	Bocska	7,38	395	2	7	-5	3	15
32.	Bókaháza	6,70	433	7	13	-6	9	13

33.	Boncodfölde	5,90	187	1	4	-3	6	7
34.	Borsfa	11,83	832	11	9	2	-7	30
35.	Böde	9,17	316	3	7	-4	-2	12
36.	Bödeháza	6,67	78	1	3	-2	7	5
37.	Börzönce	5,60	67	-	4	-4	-3	4
38.	Bucsuszentlászló	1,38	888	7	19	12	18	28
39.	Bucsuta	16,19	273	1	5	-4	-	12
40.	Csapi	10,11	146	3	5	-2	-	8
41.	Csatár	7,79	522	4	4	-	12	18
42.	Cserszegtomaj	12,61	1 557	21	23	-2	68	68
43.	Csertalakos	2,00	58	1	1	-	5	3
44.	Csesztreg	23,00	930	4	19	-15	-13	
45.	Csonkahegyhát	8,28	325	2	4	-2	3	33
46.	Csöde	10,61	86	1	2	-1	-3	13
47.	Csömödér	7,79	690	11	12	-1	-4	4
48.	Csörnyeföld	21,34	491	4	11	-7	-4	27
49.	Dióskál	19,63	538	6	14	-8	7	21
50.	Dobri	7,89	221	1	4	-3	2	25
51.	Dobronhegy	2,14	149	2	2	-	-3	11
52.	Döbröce	2,71	85	2	3	-1	-6	5
53.	Dötk	1,68	33	-	1	-1	-5	4
54.	Egeraracs	7,03	356	3	7	-4	-18	3
55.	Egervár	10,30	982	15	17	-2	-1	16
56.	Eszteregnye	20,09	737	6	15	-9	10	34
57.	Esztergályhorváti	16,70	522	6	13	-7	-15	25
58.	Felsőpáhok	7,26	535	6	7	-1	-21	20
59.	Felsőrajk	20,55	853	6	12	-6	-1	23
60.	Felsőszenterzsébet	8,24	25	1	-	1	5	32
61.	Fityeház	6,50	716	3	14	-11	14	1
62.	Fűzvölgy	3,14	152	-	2	-2	5	24
63.	Galambok	25,91	1 274	17	19	-2	1	5
64.	Garabonc	18,56	804	13	14	-1	-10	45
65.	Gáborjánháza	5,07	116	-	3	-3	1	30
66.	Gellénháza	5,24	1 719	18	13	5	7	7
67.	Gelse	22,45	1 243	22	20	2	-32	61
68.	Gelsesziget	4,98	261	4	5	-1	6	46

69.	Gétye	6,66	160	1	3	-2	3	9
70.	Gombosszeg	2,16	42	-	2	-2	2	8
71.	Gosztola	6,98	24	-	-	-	4	3
72.	Gósfa	10,45	351	2	5	-3	-2	1
73.	Gutorfölde	24,85	1 269	10	26	-16	7	12
74.	Gyenesdiás	18,50	2 547	22	25	-3	53	50

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Becsvölgye	38	4	5	192	181	
Belezná	149	4	3	125	171	
Belsőszárd	2	1	-	31	29	
Bezeréd	7	1	1	37	22	
Bocfölde	54	9	4	224	197	
Bocska	7	4	2	37	51	
Bókaháza	18	4	2	53	55	
Boncodfölde	9	2	-	41	43	
Borsfa	35	8	2	140	147	
Böde	11	3	1	63	62	
Bödeháza	-	1	-	30	13	
Börzönce	7	2	-	10	13	
Bucsuszentlászló	44	8	1	191	160	
Bucsuta	8	1	1	36	39	
Csapi	6	2	1	35	13	
Csatár	23	3	4	105	97	
Cserszegtomaj	182	12	10	249	474	
Csertalakos	1	1	-	10	8	
Csesztreg	77	11	4	257	238	
Csonkahegyhát	19	4	2	88	66	
Csőde	9	1	2	30	17	
Csömödér	30	7	6	171	110	
Csörnyeföld	12	5	1	99	56	
Dióskál	24	4	1	80	79	
Dobri	8	2	1	41	50	
Dobronhegy	3	1	1	33	28	
Döbröce	2	1	-	23	17	
Dötk	-	1	-	13	1	

Egeraracsa	4	2	2	47	36	
Egervár	85	7	7	270	259	
Eszteregnye	24	4	1	126	127	
Esztergályhorvát	14	4	2	81	90	
Felsőpáhok	30	6	2	116	114	
Felsőrajk	22	5	2	111	120	
Felsőszenterzsébet	3	-	-	0	3	
Fityeház	25	3	2	74	107	
Fűzvölgy	6	2	1	31	41	
Galambok	73	16	7	230	202	
Garabonc	22	8	2	119	127	
Gáborjánháza	2	1	1	35	22	
Gellénháza	95	25	9	426	472	
Gelse	50	14	9	176	174	
Gelsesziget	7	3	1	24	45	
Gétye	5	1	-	22	26	
Gombosszeg	3	2	1	12	10	
Gosztola	-	-	-	9	3	
Gósfá	17	3	1	91	70	
Gutorfőde	43	12	4	292	244	
Gyenesdiás	341	26	47	873	800	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
75.	Gyűrűs	4,19	121	4	6	-2	1	97
76.	Hagyárosbörönd	11,25	308	4	-	4	11	6
77.	Hahót	39,01	1 278	15	24	-9	-40	11
78.	Hernyék	10,31	116	2	4	-2	-4	53
79.	Homokkomárom	16,70	200	2	5	-3	-9	7
80.	Hosszúvölgy	3,60	197	4	4	-	10	8
81.	Hottó	6,70	331	1	6	-5	-6	6
82.	Iborfia	2,59	22	-	1	-1	-	12
83.	Iklódbördöce	12,61	372	3	7	-4	-7	2
84.	Kacorlak	7,60	272	4	3	1	7	15
85.	Kallósd	5,41	142	1	1	-	-3	9
86.	Karmacs	14,22	814	18	12	6	5	7
87.	Kálócfa	10,21	195	3	5	-2	-6	36

88.	Kányavár	4,20	178	-	4	-4	-	8
89.	Kávás	6,64	240	3	1	2	-3	
90.	Kehidakustány	19,75	1 090	8	25	-17	23	9
91.	Kemendollár	16,07	556	4	11	-7	-7	10
92.	Keménfa	14,89	129	-	4	-4	-3	40
93.	Kerecseny	12,83	295	5	4	1	-17	20
94.	Kerkabarabás	10,29	320	3	7	-4	-	4
95.	Kerkafalva	18,50	148	-	4	-4	-	16
96.	Kerkakutas	20,07	186	-	6	-6	-3	13
97.	Kerkaszentkirály	8,11	289	-	8	-8	-11	7
98.	Kerkateskánd	8,94	169	-	6	-6	-11	9
99.	Kilimán	5,72	286	3	4	-1	-4	11
100.	Kisbuccsa	8,80	464	3	5	-2	11	8
101.	Kiscsehi	11,44	251	-	6	-6	-6	9
102.	Kisgörbő	6,60	191	2	5	-3	-9	18
103.	Kiskutas	4,69	203	1	2	-1	8	10
104.	Kispáli	4,51	39	3	4	-1	1	10
105.	Kisrécse	3,42	178	1	4	-3	9	7
106.	Kissziget	7,06	213	1	7	-6	-2	8
107.	Kistolmács	12,20	197	3	3	-	5	9
108.	Kisvásárhely	4,35	63	1	1	-	-	10
109.	Kozmadombja	7,63	58	-	2	-2	-	8
110.	Kustánszeg	11,42	579	8	12	-4	-12	3
111.	Külsősárd	1,52	98	1	-	1	4	3
112.	Lakhegy	8,58	542	5	10	-5	-1	21
113.	Lasztonya	8,77	85	1	3	-2	-10	3
114.	Lendvadedes	4,02	44	-	2	-2	2	20
115.	Lendvajakabfa	6,18	51	-	-	-	2	6
116.	Lickóvadas	6,69	242	2	5	-3	-17	2
117.	Ligetfalva	4,73	100	1	2	-1	1	4
118.	Lispezentadorján	9,14	395	3	14	-11	6	12
119.	Liszó	25,91	475	5	10	-5	-10	5
120.	Lovászi	9,67	1 328	17	16	1	11	18
121.	Magyarföld	889	54	-	1	-1	-	15
122.	Magyarszentmiklós	4,19	300	1	2	-1	3	57
123.	Magyarszerdahely	16,22	602	6	15	-9	11	2

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Gyűrűs	4	1	-	9	12	
Hagyárosbörönd	18	2	1	70	68	
Hahót	44	19	4	198	180	
Hernyék	1	2	-	33	21	
Homokkomárom	1	2	1	19	21	
Hosszúvölgy	8	3	-	29	33	
Hottó	19	2	-	75	76	
Iborfia	-	-	-	10	2	
Iklódbördöce	14	4	1	97	76	
Kacorlak	10	4	-	29	37	
Kallósd	7	1	1	24	30	
Karmacs	33	2	2	82	146	
Kálócfa	8	2	1	62	42	
Kányavár	4	1	1	41	29	
Kávás	8	1	1	64	54	
Kehidaktusány	59	12	5	188	229	
Kemendollár	21	3	2	101	85	
Keménfa	3	1	1	29	17	
Kerecseny	4	2	1	17	23	
Kerkabarabás	15	3	1	74	50	
Kerkafalva	20	1	2	43	39	
Kerkakutas	8	2	1	54	35	
Kerkaszentkirály	3	1	1	58	59	
Kerkateskánd	3	1	1	42	31	
Kilimán	2	5	2	36	32	
Kisbucsa	20	2	1	103	96	
Kiscsehi	7	2	1	39	49	
Kisgörbő	8	1	1	45	30	
Kiskutas	8	2	-	41	39	
Kispáli	5	3	1	58	50	
Kisrécse	4	1	-	22	22	
Kissziget	5	3	1	54	36	
Kistolmács	16	2	4	24	17	
Kisvásárhely	4	1	-	17	13	
Kozmadombja	6	1	-	21	8	

Kustánszeg	37	5	7	150	138	
Külsősárd	8	1	-	28	22	
Lükhegy	13	2	1	121	103	
Lasztonya	4	1	-	21	24	
Lendvadedecs	-	1	-	15	3	
Lendvajakabfa	-	1	-	19	5	
Lickóvadas	22	2	1	71	66	
Ligetfalva	8	1	-	14	18	
Lispezentadorján	3	2	-	70	71	
Liszó	78	3	1	65	87	
Lovászi	48	10	4	295	291	
Magyarföld	1	1	-	13	9	
Magyarszentmiklós	19	2	1	51	85	
Magyarszerdahely	17	2	2	66	82	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
124.	Maróc	5,16	127	1	3	-2	-7	9
125.	Márokföld	7,44	73	-	2	-2	1	16
126.	Miháld	21,64	905	11	18	-7	-5	7
127.	Mihályfa	12,08	454	4	11	-7	-8	3
128.	Mikekarácsonyfa	8,50	316	3	4	-1	2	35
129.	Milejszeg	9,08	408	3	11	-8	-6	18
130.	Misefa	6,51	316	4	3	1	-1	15
131.	Molnári	12,87	831	5	11	-6	-2	16
132.	Murakeresztúr	11,71	2 027	14	22	-8	9	12
133.	Murarátka	12,04	293	2	3	-1	3	27
134.	Muraszemenye	16,05	643	4	12	-8	-4	
135.	Nagybakónak	17,94	53	3	12	-9	13	69
136.	Nagygörbő	7,45	237	2	5	-3	-2	12
137.	Nagykapornak	24,41	997	5	17	-12	-10	30
138.	Nagykutas	8,45	466	5	5	-	-7	21
139.	Nagylengyel	10,24	452	3	8	-5	-	10
140.	Nagypáli	6,34	309	6	6	-	5	40
141.	Nagyrada	12,85	550	2	11	-9	-23	17
142.	Nagyrécese	26,99	1 006	7	15	-8	15	16
143.	Nemesapáti	10,37	512	10	9	1	4	11

144.	Nemesbük	9,98	602	4	9	-5	26	21
145.	Nemeshetés	6,76	318	7	12	-5	-5	33
146.	Nemesnép	9,72	152	1	2	-1	3	21
147.	Nemespátró	12,25	364	3	9	-6	2	29
148.	Nemesrádó	14,02	350	3	8	-5	-2	16
149.	Nemessándorháza	11,16	370	2	7	-5	-1	9
150.	Nemesszentandrás	5,47	258	2	7	-5	14	16
151.	Németfalu	8,66	250	3	3	-	-4	16
152.	Nova	39,37	928	5	15	-10	2	18
153.	Oltárc	29,54	309	7	5	2	-3	12
154.	Orbányosfa	5,68	109	1	3	-2	-1	7
155.	Ormándlak	5,75	109	1	-	1	-10	35
156.	Orosztony	18,45	528	4	9	-5	-8	14
157.	Ortaháza	7,04	172	-	2	-2	-3	4
158.	Ozmánbük	6,69	238	1	-	1	-4	4
159.	Óhid	12,48	609	4	7	-3	9	22
160.	Pacsa	22,71	1 923	24	20	4	-2	*
161.	Padár	10,69	152	-	3	-3	-	9
162.	Pakod	12,57	997	9	19	-10	10	23
163.	Pat	8,33	251	1	5	-4	-15	67
164.	Páka	23,18	1 365	14	21	-7	-4	8
165.	Pálfiszeg	5,59	201	2	5	-3	2	38
166.	Pethőhenye	11,42	375	3	10	-7	4	13
167.	Petrikeresztúr	8,77	433	5	6	-1	-4	53
168.	Petrivente	7,65	467	7	8	-1	-6	7
169.	Pókaszepetk	18,73	966	10	12	-2	8	16
170.	Pórszombat	15,52	377	2	10	-8	-2	17
171.	Pölöske	45,22	932	11	18	-7	-20	14
172.	Pölöskefő	12,32	508	3	17	-14	8	36

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Maróc	1	1	-	24	25	
Marokföld	2	1	-	22	17	
Miháld	46	3	3	96	145	
Mihályfa	15	2	1	80	85	
Mikekarácsonyfa	7	2	1	64	33	

Milejszeg	15	2	2	91	75	
Misefa	13	1	1	49	51	
Molnári	30	4	2	103	151	
Murakeresztúr	77	15	8	217	250	
Murarátka	11	3	1	50	35	
Muraszemenye	17	5	3	119	101	
Nagybakónak	5	3	-	58	45	
Nagygörbő	8	2	-	54	34	
Nagykapornak	56	10	4	207	151	
Nagykutas	18	2	2	120	72	
Nagylengyel	23	4	3	115	120	
Nagypáli	12	1	1	60	55	
Nagyarada	25	3	1	88	97	
Nagyrécsce	72	9	3	197	211	
Nemesapáti	19	2	1	76	72	
Nemesbük	32	4	3	127	127	
Nemeshetés	18	3	1	72	37	
Nemesnép	8	1	1	59	33	
Nemespátró	117	1	1	71	75	
Nemesrádió	5	1	2	56	41	
Nemessándorháza	7	3	1	73	52	
Nemesszentandrás	5	2	1	50	37	
Németfalu	11	1	1	43	25	
Nova	34	9	3	232	191	
Oltárc	11	3	1	51	44	
Orbányosfa	2	1	1	14	15	
Ormándlak	5	2	-	12	17	
Orosztony	15	2	1	56	64	
Ortaháza	2	2	-	29	27	
Ozmánbük	21	1	3	50	41	
Óhid	31	6	3	97	122	
Pacsa	120	26	6	412	369	
Padár	5	2	1	25	25	
Pakod	36	4	2	175	154	
Pat	7	2	2	41	50	
Páka	64	15	4	363	261	

Pálfiszeg	13	1	1	49	42	
Pethőhenye	14	1	1	63	59	
Petrikeresztúr	19	3	2	94	90	
Petrivente	12	1	1	63	73	
Pókaszepetk	51	10	4	213	205	
Pórszombat	18	3	2	109	85	
Pölöske	25	9	2	164	173	
Pölöskefő	9	2	1	48	70	

Sor- szám	Település	Terület km²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
173.	Pördefölde	19,13	72	-	4	-4	-2	13
174.	Pötréte	14,12	368	3	7	-4	-1	32
175.	Pusztapaati	10,59	54	-	2	-2	-6	16
176.	Pusztaderics	9,55	221	3	8	-5	-5	4
177.	Pusztamagyaród	16,02	705	10	17	-7	-12	15
178.	Pusztaszentlászló	10,34	691	8	10	-2	-25	2
179.	Ramocsa	2,73	31	-	-	-	-1	
180.	Resznek	18,42	406	3	4	-1	-3	10
181.	Rezi	29,78	1 080	12	12	-	-5	30
182.	Rédics	25,32	986	7	22	-15	14	28
183.	Rigyác	15,36	491	3	12	-9	41	2
184.	Salomvár	16,11	581	1	9	-8	12	16
185.	Sand	7,48	515	4	5	-1	-2	40
186.	Sárhida	5,09	746	6	11	-5	6	37
187.	Sármellék	35,37	1 826	9	25	-16	13	14
188.	Semjénháza	4,70	705	3	11	-8	9	24
189.	Sénye	3,04	34	-	-	-	-5	20
190.	Sormás	16,37	959	8	16	-8	-14	25
191.	Sőjtör	36,16	1 618	10	37	-27	9	66
192.	Sund	21,94	687	3	11	-8	2	22
193.	Sümegecsehi	17,44	601	4	12	-8	-11	3
194.	Szalapa	4,52	257	6	5	1	10	31
195.	Szentgyörgyvár	11,65	330	6	3	3	-15	67
196.	Szentgyörgyvölgy	29,58	462	4	13	-9	-1	24
197.	Szentkozmadombja	5,08	89	1	3	-2	2	22
198.	Szentlisló	6,89	350	1	6	-5	-2	9

199.	Szentmargitfalva	3,12	126	3	6	-3	11	14
200.	Szentpéterfölde	12,12	189	-	7	7	2	22
201.	Szentpéterúr	15,96	996	20	17	3	-11	6
202.	Szepetnek	30,39	1 663	11	28	-17	10	14
203.	Szécsisziget	6,20	289	5	5	-	1	7
204.	Szijártóháza	3,78	46	-	-	-	-8	9
205.	Szilvagy	24,27	261	-	6	-6	-2	42
206.	Teskánd	4,83	873	12	10	2	14	55
207.	Tilaj	8,16	215	1	3	-2	-2	10
208.	Tófej	15,32	736	9	15	-6	12	2
209.	Tormafölde	18,86	451	4	15	-11	-7	10
210.	Tornyiszentmiklós	18,52	682	8	16	-8	14	27
211.	Tótszentmárton	10,16	989	9	11	-2	-2	13
212.	Tótszerdahely	12,30	1 300	10	20	-10	2	28
213.	Türje	38,24	1 933	16	48	-32	4	21
214.	Újudvar	16,31	1 021	13	15	-2	8	29
215.	Valkonya	7,55	99	-	5	-5	-1	33
216.	Vasboldogasszony	11,75	627	6	7	-1	5	45
217.	Vaspör	13,45	480	5	6	-1	4	69
218.	Vállus	21,80	151	2	3	-1	-	32
219.	Várfölde	14,87	240	2	3	-1	2	4
220.	Várvölgy	25,04	1 093	9	18	-9	-1	21
221.	Vindornyafok	3,50	138	1	6	-5	-5	19

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Pördefölde	2	1	-	18	11	
Pötréte	14	2	2	68	55	
Pusztapaati	2	1	1	13	7	
Pusztaderics	3	1	1	30	41	
Pusztamagyaród	29	3	1	104	102	
Pusztaszentlászló	43	5	3	168	130	
Ramocsa	2	-	-	13	7	
Resznek	8	2	3	90	70	
Rezi	50	5	6	172	197	
Rédics	29	11	9	259	195	
Rigyác	11	2	1	72	78	

Salomvár	31	4	3	114	100	
Sand	55	3	2	78	74	
Sárhida	14	5	2	166	130	
Sármellék	71	15	8	286	342	
Semjénháza	24	2	2	74	98	
Sénye	4	1	-	19	13	
Sormás	59	9	6	166	184	
Söjtör	64	12	6	372	282	
Surd	197	3	2	119	150	
Sümegecsehi	29	6	3	116	126	
Szalapa	9	2	1	38	45	
Szentgyörgyvár	19	2	2	46	51	
Szentgyörgyvölgy	31	4	3	136	97	
Szentkozmadombja	5	1	-	23	14	
Szentliszló	12	1	1	66	61	
Szentmargitfalva	1	2	-	17	9	
Szentpéterfölde	5	2	1	44	23	
Szentpétertúr	27	6	1	163	136	
Szepetnek	76	10	5	244	261	
Szécsisziget	6	2	2	56	50	
Szijártóháza	1	2	-	17	10	
Szilvagy	11	2	1	65	56	
Teskánd	92	11	5	230	240	
Tilaj	9	3	2	41	34	
Tófej	28	6	2	181	133	
Tormafölde	16	4	2	78	79	
Tornyiszentmiklós	41	7	3	148	119	
Tótszentmárton	47	5	3	153	182	
Tótszerdahely	80	8	3	237	272	
Türje	89	18	7	358	334	
Újudvar	42	5	3	117	177	
Valkonya	1	1	-	19	4	
Vasboldogasszony	25	4	2	125	104	
Vaspör	21	3	2	114	70	
Vállus	7	2	-	28	27	
Várfölde	8	1	2	41	40	

Várvölgy	66	5	2	162	206	
Vindornyafok	3	1	1	24	25	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
222.	Vindornyalak	4,49	93	-	4	-4	-14	
223.	Vindornyaszőlős	10,55	407	3	7	-4	-19	1
224.	Vonyarcvashegy	14,28	1 788	15	21	-6	58	
225.	Vöckönd	2,79	119	1	2	-1	1	4
226.	Zajk	12,39	273	6	2	4	-13	
227.	Zalaapáti	23,42	1 726	18	51	-33	-20	
228.	Zalabaksa	16,10	732	10	17	-7	4	1
229.	Zalabér	12,82	789	7	8	-1	-16	7
230.	Zalaboldogfa	11,34	366	3	5	-2	5	
231.	Zalacsány	16,07	976	9	13	-4	7	1
232.	Zalacséb	9,63	577	1	5	-4	-13	5
233.	Zalaháshágy	12,13	468	4	3	1	-3	2
234.	Zalaigrice	7,73	172	2	2	-	-2	3
235.	Zalaistvánd	10,75	424	3	5	-2	-7	
236.	Zalakaros	17,17	1 334	9	13	-4	66	3
237.	Zalakomár	54,88	3 106	49	77	-28	37	1
238.	Zalaköveskút	2,27	31	-	3	-3	-4	1
239.	Zalalövő	52,64	3 270	32	56	-24	19	
240.	Zalamerenye	13,99	253	3	12	-9	-3	1
241.	Zalasárszeg	3,04	97	1	2	-1	11	5
242.	Zalaszabar	16,95	634	4	16	-12	-2	1 0
243.	Zalaszántó	37,73	1 036	13	27	-14	2	
244.	Zalaszentbalázs	20,99	923	8	15	-7	-31	1 1
245.	Zalaszentgyörgy	9,83	407	3	4	-1	17	1
246.	Zalaszentiván	13,10	992	7	7	-	41	
247.	Zalaszentjakab	7,01	391	6	7	-1	3	2
248.	Zalaszentlászló	19,67	865	6	21	-15	1	4
249.	Zalaszentlőrinc	4,89	315	3	6	-3	4	3
250.	Zalaszentmárton	4,98	87	-	1	-2	-	1
251.	Zalaszentmihály	20,84	1 103	5	25	-20	-35	3
252.	Zalaszombatfa	5,89	66	-	4	-4	-	1
253.	Zalatárnok	25,95	787	10	20	-10	17	3

254.	Zalaújlak	9,64	137	-	4	-4	-2	1
255.	Zalavár	31,06	1 007	7	18	-11	24	
256.	Zalavég	12,11	484	2	11	-9	-12	4
257.	Zebecke	4,45	120	1	2	-1	-3	
Városok összesen		529,51	161 723	1 454	1 951	-497	-388	61 3
Községek összesen		3 254,59	137 529	1 310	2 423	-1 113	254	53 8
Megye összesen		3 784,10	299 252	2 764	4 374	-1 610	-134	115 2

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Vindornyalak	-	3	5	19	11	
Vindornyaszlós	18	2	2	88	74	
Vonyarcvashegy	240	79	58	904	525	
Vöckönd	6	1	-	25	19	
Zajk	3	2	1	27	22	
Zalaapáti	111	22	7	244	334	
Zalabaksa	39	7	3	165	123	
Zalabér	27	13	3	140	134	
Zalaboldogfa	19	2	240	55	-	
Zalacsány	47	9	5	168	140	
Zalacséb	33	5	2	134	122	
Zalaháshágy	25	2	3	123	108	
Zalaigrice	2	1	-	31	27	
Zalaistvánd	7	1	1	86	78	
Zalakaros	142	61	72	520	399	
Zalakomár	103	25	10	377	478	
Zalaköveskút	6	1	-	9	6	
Zalalövő	199	37	27	715	672	
Zalamerenye	15	1	1	35	42	
Zalasárszeg	6	1	1	20	16	
Zalaszabar	21	4	2	101	90	
Zalaszántó	52	9	5	212	170	
Zalaszentbalázs	21	11	3	158	160	
Zalaszentgyörgy	20	3	1	103	77	
Zalaszentiván	37	5	7	242	208	
Zalaszentjakab	9	4	1	35	46	
Zalaszentlászló	50	8	8	163	184	

Zalaszentlőrinc	21	2	1	58	51	
Zalaszentmárton	4	1	-	17	9	
Zalaszentmihály	44	7	4	275	175	
Zalaszombatfa	3	1	-	27	15	
Zalatárnok	48	4	3	153	177	
Zalaújlak	9	1	1	30	30	
Zalavár	35	6	3	187	158	
Zalavég	21	3	4	86	81	
Zebecke	1	2	-	25	16	
Városok összesen	14 533	3 591	1 259	45 622	43 043	10
Községek összesen	7 132	1 329	770	27 535	25 685	7
Megye összesen	21 665	4 920	2 029	73 157	68 728	18

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

A közép-dunántúli régió

Közép-Dunántúl dinamikus fejlődése ellenére nem egységesen fejlett régió. Belső periferiái a megyehatárok mentén húzódnak, ahol a térségszervező centrumok hiánya miatt, a kedvezőtlen infrastrukturális ellátottság következtében és a mezőgazdasági foglalkoztatási lehetőségek radikális csökkenése okán tartós leszakadással kell számolni. Területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségekben a régió népességének csupán 7 százaléka él.

A térség fejlesztésének főbb irányait a Budapesttel való kapcsolat, a magas urbanizációs szint, a viszonylag jó megközelíthetőség, a népesség magasabb iskolázottsága és termelési tapasztalata, a számottevő külföldi befektetés, valamint a térségi vállalkozási hajlandóság s egyben a helyi piacok nagyobb fogadóképessége határozza meg.

A területfejlesztés fő célja ebben a régióban az, hogy a térségben megindult gazdasági növekedés feltételei állandósuljanak, területi terjedésük akadályai mérséklődjenek.

Gazdaságfejlesztés

A térség, ezen belül is elsősorban Komárom és Fejér megye kedvező infrastrukturális ellátottsága már eddig is vonzó terület volt a külföldi tőke számára. Továbbra is várható a befektetők érdeklődése elsősorban a már megtelepült ipari tevékenységek területén.

Lehetséges fejlesztések:

- Gépipar és vegyipar.
- Műanyag-feldolgozás, műbőripar.
- Lakástextil, lakás-felszerelési cikkek gyártása.
- Hagyományos textilipar, szellemi erőforrásokat jelentősen aktivizáló logisztikai szolgáltatások, szoftvergyártás.

A kialakuló feldolgozóipari klasszterekhez (gépipar és autógyártás, elektronikai ipar, vegyipar, építő- és építőanyag-ipar) kapcsolódó tevékenységek, beszállítói hálózatok, fejlett üzleti szolgáltatások szervezése, a kis- és középvállalati szektor versenyképességeinek, műszaki-technológiai adaptációs képességének a fejlesztése.

Különösen kis- és középvállalkozások számára fontosak az inkubátorházak, innovációs parkok, technológiai transzferközpontok, regionális bankok rendszerének a létrehozása. A jelentős arányú üzleti K+F helyek innovációs eredményeinek ipari hasznosítását szervező technológiai centrumok a fejlődő nagyipari központokba (Székesfehérvár, Dunaújváros, Tatabánya, Veszprém) telepítendőek.

Veszprém kiemelt fejlesztése szükséges ahhoz, hogy Észak-Dunántúl rendelkezzen mind kutatási, oktatási és vállalkozási szempontból elsőrendű centrummal. Ehhez az adottságok megvannak. Ebben a régióban lehet számítani arra, hogy a már meglévő ipari kapacitás a közeljövőben nagyobb intenzitással termel. A fejlődés eredményeként a budapesti agglomerációval összefüggő dinamikus ipari régió alakulhat ki, amelyet az infrastrukturális hálózati rendszerek, a közös munkaerőpiac, az ipari kapcsolatok rendszerei fognak össze.

Hosszú távú feladat az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedő magyar központok kiépítése. Országosan fejlett infrastruktúrával rendelkező területeken – önkormányzati támogatással – vállalkozási formában 5-6 logisztikai központ épülhet meg, amelyek közül Székesfehérvár érintett ebben a régióban.

A jó termőhelyi adottságokkal rendelkező régióban a versenyképes mezőgazdaság és élelmiszeripar is jelentős szerepet játszik, amelyben támogatásra számíthatnak a helyi jellegű termelő, feldolgozó és értékesítő integrációk, a kis- és középvállalatok, kereskedelemfejlesztési innovációs központok. A régió idegenforgalmi potenciálja is jelentős, a Velencei-tó kiemelt üdülőkörzete, jelentős műemléki és termálfürdői által komplex idegenforgalmi kínálattá fejleszthető kormányzati és nemzetközi segítségével.

Humán infrastruktúra fejlesztése

– A régió egy részére a dinamikus fejlődéssel, bevándorlással együtt járó ellátási hiányok jellemzők. Az egészségügyi, oktatási intézményrendszer nehezen tart lépést a fejlődéssel. A régió más részei viszont lokális válságproblémákkal küszködnek, mint Veszprém és Komárom megye bányászati, kohászati, vegyipari és részben hadiipari bázisain.

Foglalkoztatási szempontból a Bakony vidéke és Tatabánya környéki települések igényelnek megkülönböztetett kezelést.

Egészségügyi ellátás szempontjából a közép-dunántúli régióban a rendelőintézeti ellátás fejlesztése szükséges.

Művelődési szempontból fontos Esztergom szerepe vallási és kulturális központként.

Oktatási szempontból a Bakony vidékén és a viszonylag gyorsan fejlődő balatoni régió térségében fejlesztésre van szükség.

Felsőoktatási szempontból a közép-dunántúli régió – Veszprém kivételével – fejlettsége elmarad az igényektől és a kedvező makroregionális helyzet nyújtotta lehetőségektől. Elsősorban a Veszprémi Egyetem továbbfejlesztése a feladat.

Szociálpolitikai szempontból a dorogi bányavidék tekinthető elsődleges akcióterületnek, de akcióterületek találhatók Veszprém megyében is. A falugondnoki hálózat kiépítése a régió aprófalvas vidékein indokolt.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

– A 8. sz. fő közlekedési út Veszprém–Dunaújváros-szakaszon autóúttá építése az új dunaújvárosi Duna-híddal csatlakozóan;

– a dunaújvárosi közforgalmú kikötő fejlesztése;

– a Székesfehérvár–Kisbér és Komárom közötti főutak autóúttá fejlesztése az M7-es autópályához való csatlakozásig;

– az esztergomi híd megépítése;

– vasúti fővonalak villamosításának folytatása.

Vízgazdálkodás

– A 2000 fő lakosegyenértéknél nagyobb települések csatorna- és szennyvíztisztító műveinek kiépítése;

– Dunaújváros, Székesfehérvár és Veszprém szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése;

- a Balaton és a Velencei-tó vízháztartási egyensúlyának és vízminőség- védelmének biztosítása;
- a tatai Öreg-tó ökológiai egyensúlyának biztosítása az Által-ér rehabilitációjával;
- a karsztvízfelhasználás és -hasznosítás fejlesztése;
- a balatoni és velencei regionális szennyvízrendszerek teljes kiépítése és a rákötések megvalósítása;
- az ivóvízbázis-védelem fejlesztése;
- a Duna hajózhatóságának javítása.

Energiaellátás

- A földgázellátás kiterjesztése céljából, valamint az ellátás biztonsága érdekében ki kell építeni a Tata–Tatabánya–Mór–Nádasladány–Mezőszentgyörgy közötti nagynyomású vezetékét, valamint a Mezőszentgyörgy–Kalocsa közötti hiányzó ágot;
- a régió megmaradó erőműveinek rekonstrukciója elsődleges feladat.

A közép-dunántúli régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Fejér megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Székesfehérvár, megyei jogú város	170,89	106 772	932	1 118	-186	-223	40 02
2.	Dunaújváros	52,66	56 889	520	527	-7	-542	22 17
3.	Bicske	96,49	11 454	127	153	-26	87	4 05
4.	Enying	82,78	7 314	83	90	-7	29	2 52
5.	Gárdony	74,33	8 673	79	91	-12	56	3 27
6.	Mór	108,72	14 710	166	160	6	16	5 34
7.	Sárbogárd	189,34	13 448	146	154	-8	24	4 91

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
8.	Aba	88,05	4 106	59	54	5	40	1 44
9.	Adony	61,05	3 575	34	37	-3	20	1 37
10.	Alap	48,31	2 171	19	30	-11	-4	89
11.	Alcsútdoboz	50,71	1 380	22	19	3	-9	55
12.	Alsószentiván	39,65	706	6	15	-9	-11	30
13.	Bakonycsérnye	38,10	3 212	37	28	9	22	1 18
14.	Bakonykúti	12,46	91	1	2	-1	-13	7
15.	Balinka	18,61	904	11	16	-5	-3	37
16.	Baracs	55,18	3 051	23	38	-15	70	1 17
17.	Baracska	39,68	2 501	30	36	-6	18	91

18.	Beloianisz	4,54	1 141	14	10	4	1	42
19.	Besnyő	44,64	1 888	18	35	-17	25	63
20.	Bodajk	28,99	3 950	39	49	-10	-4	1 43
21.	Bodmér	7,17	248	-	1	-1	-2	9
22.	Cece	58,84	2 820	25	45	-20	-48	1 13
23.	Csabdi	16,86	1 120	17	9	8	15	36
24.	Csákberény	41,37	1 234	16	15	1	-30	48
25.	Csákvár	118,76	5 126	58	97	-39	71	1 85
26.	Csókakő	10,92	1 031	15	14	1	4	41
27.	Csór	41,49	1 479	14	18	-4	18	51
28.	Csősz	17,11	1 025	16	12	4	-5	38
29.	Dég	46,86	2 714	34	35	-1	-	88
30.	Előszállás	59,11	3 761	39	68	-29	-28	1 51
31.	Ercsi	65,31	8 154	103	99	4	120	2 94
32.	Etyek	53,27	3 267	36	40	-4	29	1 13
33.	Fehérvárcsurgó	29,65	1 866	15	20	-5	43	68
34.	Felcsút	22,02	1 616	13	23	-10	44	60
35.	Füle	30,32	849	7	13	-6	-1	35
36.	Gánt	58,15	783	10	22	-12	-14	25
37.	Gyűrő	24,37	1 145	12	8	4	18	40
38.	Hantos	36,96	968	10	17	-7	6	36
39.	Igar	41,19	1 106	11	28	-17	-19	52
40.	Iszkaszentgyörgy	26,27	1 578	11	18	-7	31	56
41.	Isztimér	53,91	891	7	19	-12	2	36
42.	Iváncsa	25,17	2 640	34	47	-13	40	92

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Székesfehérvár, megyei jogú város	10 023	2 526	589	35 577	29 825	5
Dunaújváros	3 668	1 407	201	14 157	11 928	3
Bicske	601	239	59	2 235	2 349	
Enying	352	107	32	982	1 374	
Gárdony	631	259	261	3 958	2 088	
Mór	701	174	40	3 875	3 090	1
Sárbogárd	607	328	65	1 812	2 235	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Aba	179	46	17	707	628	
Adony	182	62	15	831	677	
Alap	83	28	3	358	299	
Alcsútdoboz	61	12	2	260	243	
Alsószentiván	23	2	3	69	96	
Bakonycsernye	176	47	10	793	589	
Bakonykúti	2	1	1	50	26	
Balinka	18	9	3	211	126	
Baracs	118	25	10	565	536	
Baracska	80	21	10	425	433	
Beloianisz	36	10	3	224	136	
Besnyő	58	20	5	356	292	
Bodajk	171	38	14	780	635	
Bodmér	3	2	1	42	59	
Cece	71	41	10	354	546	
Csabdi	42	6	3	159	161	
Csákberény	51	10	3	331	215	
Csákvár	230	84	10	324	908	
Csókakő	57	10	3	333	188	
Csór	57	6	11	313	263	
Csősz	29	5	2	158	123	
Dég	62	28	9	34	331	
Előszállás	119	29	8	489	597	
Ercsi	369	68	30	1 630	1 543	
Etyek	169	31	14	659	661	
Fehérvárcsurgó	82	20	5	473	350	
Felcsút	61	18	5	300	270	
Füle	29	7	4	259	180	
Gánt	32	6	4	25	125	
Gyúró	38	5	3	212	179	
Hantos	27	13	6	14	141	
Igar	24	8	4	24	142	
Iszkaszentgyörgy	80	19	8	293	319	
Isztimér	24	4	3	206	131	

Ivácsa	97	34	6	521	431	
--------	----	----	---	-----	-----	--

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
43.	Jenő	5,56	1 174	16	14	2	5	48
44.	Kajászó	23,98	986	8	15	-7	17	33
45.	Káloz	47,79	2 494	36	49	-13	-26	91
46.	Kápolnásnyék	41,50	3 130	27	41	-14	26	1 13
47.	Kincsesbánya	10,87	1 563	15	13	2	-24	54
48.	Kisapostag	9,58	1 172	4	9	-5	7	44
49.	Kisláng	53,06	2 532	31	36	-5	46	1 03
50.	Kőszárhegy	5,90	1 169	14	11	3	22	38
51.	Kulcs	16,73	1 403	8	18	-10	92	48
52.	Lajoskomárom	75,67	2 401	29	35	-6	-8	86
53.	Lepsény	39,08	3 175	36	44	-8	46	1 02
54.	Lovasberény	60,62	2 656	19	48	-29	6	1 02
55.	Magyaralmás	22,42	1 502	15	15	-	15	51
56.	Martonvásár	31,25	4 895	47	48	-1	-31	1 68
57.	Mány	44,72	2 084	26	29	-3	-6	71
58.	Mátyásdomb	35,39	813	14	16	-2	32	26
59.	Mezőfalva	80,42	4 756	62	77	-15	35	1 68
60.	Mezőkomárom	29,05	1 082	19	22	-3	-	41
61.	Mezőszentgyörgy	27,12	1 348	39	18	21	8	46
62.	Mezőszilas	65,10	2 280	35	96	-61	58	84
63.	Moha	9,88	388	4	10	-6	30	13
64.	Nadap	6,93	392	4	5	-1	-16	16
65.	Nagykarácsony	30,46	1 513	14	27	-13	1	57
66.	Nagylók	32,46	1 174	15	14	1	-18	45
67.	Nagyveleg	13,18	673	6	8	-2	11	27
68.	Nagyvenyim	43,68	3 606	21	35	-14	50	1 28
69.	Nádasdladány	26,35	1 765	18	34	-16	42	60
70.	Pákozd	43,32	2 452	29	26	3	6	84
71.	Pátka	40,38	1 650	11	18	-7	21	59
72.	Pázmánd 27,14	1 912	19	36	-17	-8	766	
73.	Perkáta	74,52	3 917	83	60	23	50	1 50
74.	Polgárdi	72,16	6 065	70	104	-34	44	1 86
75.	Pusztaszabolcs	51,67	6 146	80	83	-3	-5	2 12

76.	Pusztavám	34,69	2 523	28	29	-1	1	97
77.	Rácalmás	40,65	3 604	34	40	-6	66	1 25
78.	Ráckeresztúr	35,30	3 041	38	27	11	70	1 08
79.	Sáregres	26,16	839	11	15	-4	-9	35
80.	Sárkeresztes	23,27	1 417	13	11	2	39	44
81.	Sárkeresztúr	46,75	2 275	36	34	2	21	76
82.	Sárkeszi	14,79	496	5	4	1	9	19
83.	Sárosd	48,12	3 257	44	81	-37	60	1 09
84.	Sárszentágota	45,50	1 355	16	21	-5	-8	48
85.	Sárszentmihály	37,40	2 603	23	38	-15	-9	89
86.	Seregélyes	78,19	4 250	42	46	-4	-26	1 47
87.	Soponya	49,96	1 888	21	20	1	-21	67
88.	Söréd	6,25	427	1	4	-3	14	15
89.	Sukoró	16,27	731	8	11	-3	28	31
90.	Szabadbattyán	33,66	4 302	47	46	1	7	1 44
91.	Szabadegyháza	41,64	2 282	33	21	12	30	77

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Jenő	40	11	3	169	184	
Kajászó	95	8	5	150	125	
Káloz	58	34	5	46	338	
Kápolnásnyék	204	65	15	771	725	
Kincsesbánya	70	17	3	365	334	
Kisapostag	70	11	4	333	267	
Kisláng	77	28	9	477	289	
Kőszárhegy	62	23	4	233	225	
Kulcs	5	19	8	-	-	
Lajoskomárom	155	37	8	41	509	
Lepsény	121	39	8	446	453	
Lovasberény	118	18	10	625	519	
Magyaralmás	73	15	2	336	310	
Martonvásár	299	112	21	1 231	1 063	
Mány	69	15	6	271	359	
Mátyásdomb	13	4	1	112	79	
Mezőfalva	192	39	10	514	798	
Mezőkomárom	47	11	3	27	144	

Mezőszentgyörgy	21	8	4	142	168	
Mezőszilas	87	28	7	44	335	
Moha	22	2	1	82	78	
Nadap	19	2	4	111	88	
Nagykarácsony	45	9	2	199	201	
Nagylók	27	10	4	42	120	
Nagyveleg	7	3	2	154	119	
Nagyvenyim	240	50	15	617	846	
Nádasdladány	65	17	4	253	249	
Pákozd	146	37	16	665	492	
Pátka	162	11	7	289	270	
Pázmánd	86	23	6	593	421	
Perkáta	114	26	9	711	552	
Polgárdi	278	82	26	1 101	1 024	
Pusztaszabolcs	234	49	10	815	922	
Pusztavám	109	27	6	611	484	
Rácalmás	330	46	11	1 159	846	
Ráckeresztúr	82	19	6	359	517	
Sáregres	19	6	2	15	94	
Sárkeresztes	97	15	5	321	274	
Sárkeresztúr	56	11	7	43	330	
Sárkeszi	26	2	3	88	87	
Sárosd	101	30	12	484	427	
Sárszentágota	29	10	3	13	185	
Sárszentmihály	169	26	9	473	545	
Seregélyes	161	43	20	913	715	
Soponya	60	16	7	399	311	
Söréd	18	2	1	96	73	
Sukoró	50	4	4	692	184	
Szabadbattyán	272	66	18	989	978	
Szabadegyháza	80	26	7	433	356	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
92.	Szabadhídvég	44,10	935	8	14	-6	-2	3
93.	Szár	22,63	1 695	24	26	-2	1	5
94.	Szárliget	14,56	1 991	16	21	-5	7	7

95.	Tabajd	26,57	872	18	15	3	-20	3
96.	Tác	45,69	1 503	16	18	-2	-15	4
97.	Tordas	16,76	1 451	18	20	-2	-3	4
98.	Újbarok	1,49	342	2	7	-5	-4	1
99.	Úrhida	7,25	1 290	16	19	-3	23	4
100.	Vajta	23,43	1 022	11	9	2	-	3
101.	Vál	40,48	2 278	30	39	-9	3	8
102.	Velence	33,37	3 931	29	43	-14	58	1 0
103.	Vereb	22,32	811	4	9	-5	9	3
104.	Vértesacsa	36,19	1 761	26	32	-6	16	6
105.	Vértesboglár	23,21	892	14	10	4	1	3
106.	Zámoly	48,50	2 139	21	22	-1	22	7
Városok összesen		775,21	219 260	2 053	2 293	-240	-553	82 3
Községek összesen		3 598,14	206 568	2 343	2 903	-560	1 342	74 8
Megye összesen		7 373,35	425 828	4 396	5 196	-800	789	157 1

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Szabadhídvég	35	18	3	7	122	
Szár	37	20	5	299	298	
Szárliget	87	9	9	383	355	
Tabajd	89	7	3	148	130	
Tác	72	11	4	277	235	
Tordas	50	16	4	279	223	
Újbarok	45	4	1	84	72	
Úrhida	75	7	2	226	260	
Vajta	36	11	10	40	139	
Vál	97	15	7	390	383	
Velence	357	170	190	2 207	1 047	
Vereb	18	5	4	168	124	
Vértesacsa	75	20	4	269	235	
Vértesboglár	34	10	4	168	163	
Zámoly	70	23	11	457	327	
Városok összesen	16 583	5 040	1 247	62 596	52 889	12
Községek összesen	9 037	2 333	872	37 237	35 704	12
Megye összesen	25 620	7 373	2 119	99 833	88 593	24

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Komárom-Esztergom megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Tatabánya, megyei jogú város	91,44	72 207	746	978	-232	-71	29 20
2.	Dorog	11,55	13 055	140	151	-11	-57	4 94
3.	Esztergom	100,35	28 268	292	387	-95	-85	10 90
4.	Kisbér	70,86	7 426	74	183	-109	22	2 73
5.	Komárom	70,20	19 728	190	248	-58	-70	7 48
6.	Nyergesújfalu	39,51	7 864	75	76	-1	24	2 74
7.	Oroszlány	75,88	20 916	218	219	-1	-101	7 90
8.	Tata	78,17	23 819	242	345	-103	-176	9 22

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
9.	Aka	18,10	258	2	4	-2	19	14
10.	Almásfüzitő	8,19	2 643	23	36	-13	19	1 07
11.	Ács	103,83	6 971	75	88	-13	-53	2 68
12.	Ácsteszér	17,73	740	5	11	-6	-8	29
13.	Baj	21,13	2 627	34	23	11	49	71
14.	Bajna	37,21	2 019	20	24	-4	-1	71
15.	Bajót	16,44	1 507	13	19	-6	24	52
16.	Bakonybánk	15,07	543	4	11	-7	14	22
17.	Bakonysárkány	14,13	1 026	12	12	-	4	39
18.	Bakonyszombathely	36,53	1 481	8	23	-15	-30	59
19.	Bana	25,13	1 662	15	20	-5	-9	56
20.	Bábolna	33,59	3 934	50	27	23	52	1 30
21.	Bársonyos	16,87	846	10	32	-22	37	28
22.	Bokod	29,90	2 186	16	41	-25	30	77

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Tatabánya, megyei jogú város	5 033	1 787	498	18 372	15 398	4

Dorog	775	338	76	3 171	2 747	
Esztergom	2 249	1 064	357	7 019	6 800	1
Kisbér	442	65	29	1 958	1 459	
Komárom	1 383	544	203	5 148	4 666	1
Nyergesújfalu	469	161	39	1 858	1 638	
Oroszlány	953	328	88	4 593	4 117	1
Tata	2 246	575	262	4 733	6 254	1

Községek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Aka	11	3	1	72	29	
Almásfüzitő	89	19	12	492	538	
Ács	294	84	31	1 393	1 289	
Ácsteszér	25	14	5	157	115	
Baj	174	37	14	187	493	
Bajna	115	23	11	64	436	
Bajót	62	15	6	83	251	
Bakonybánk	17	4	2	117	82	
Bakonysárkány	20	11	5	225	114	
Bakonyszombathely	52	10	5	375	291	
Bana	101	15	5	133	325	
Bábolna	300	48	13	954	1 077	
Bársonyos	26	3	2	158	126	
Bokod	106	71	6	56	454	

Sor-szám	Település	Terület km²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
23.	Csatka	17,77	345	1	8	-7	-8	16
24.	Császár	67,82	1 923	22	36	-14	-14	71
25.	Csém	6,29	457	3	7	-4	-16	15
26.	Csép	20,06	383	5	6	-1	-3	16
27.	Csolnok	18,70	3 427	38	43	-5	7	1 18
28.	Dad	23,74	1 090	13	17	-4	-2	39
29.	Dág	11,88	957	14	18	-4	-12	37
30.	Dömös	23,97	1 166	11	18	-7	2	42
31.	Dunaalmás	14,81	1 370	6	27	-21	-88	52

32.	Dunaszentmiklós	7,77	396	1	9	-8	7	17
33.	Epöl	12,52	590	6	9	-3	7	24
34.	Ete	20,62	660	8	13	-5	4	24
35.	Gyermely	45,45	1 169	14	15	-1	-7	45
36.	Héreg	27,13	980	13	17	-4	-8	43
37.	Kecskéd	11,08	1 867	20	22	-2	11	60
38.	Kérékteleki	29,46	690	-	7	-7	-4	28
39.	Kesztölc	21,98	2 348	26	42	-16	24	92
40.	Kisigmánd	13,14	511	7	5	2	-	19
41.	Kocs	58,32	2 677	27	30	-3	20	93
42.	Kömlöd	22,83	1 002	8	16	-8	31	35
43.	Környe	45,37	4 174	33	60	-27	20	1 46
44.	Lábatlan	26,35	5 357	62	57	5	-70	2 03
45.	Leányvár	7,25	1 576	14	22	-8	7	55
46.	Máriahalom	10,85	643	13	7	6	7	20
47.	Mocsa	67,22	2 257	20	24	-4	14	82
48.	Mogyorósbánya	7,33	827	8	8	-	3	30
49.	Nagyigmánd	51,39	3 109	37	44	-7	-24	1 17
50.	Nagysáp	24,77	1 537	25	23	2	3	52
51.	Naszály	30,23	2 234	19	35	-16	6	81
52.	Neszmély	27,77	1 490	11	19	-8	18	56
53.	Piliscsév	24,90	2 267	31	36	-5	47	90
54.	Pilismarót	44,62	1 895	12	44	-32	73	66
55.	Réde	45,89	1 513	18	30	-12	2	57
56.	Sárisáp	19,06	3 777	52	51	1	32	1 40
57.	Súr	37,37	1 331	17	23	-6	22	51
58.	Süttő	34,51	2 029	13	29	-16	8	77
59.	Szákszend	35,93	1 608	18	23	-5	3	63
60.	Szomód	28,31	1 980	17	21	-4	22	67
61.	Szomor	13,19	998	10	13	-3	-11	33
62.	Tardos	23,32	1 630	11	28	-17	-	66
63.	Tarján	43,07	2 739	27	32	-5	-28	1 03
64.	Tarkány	64,99	1 546	16	26	-10	-18	66
65.	Tát	11,78	5 307	54	79	-25	84	1 90
66.	Tokod	14,90	4 276	79	77	2	-22	1 54
67.	Tokodaltáró	5,54	2 853	20	30	-10	43	1 03

68.	Úny	11,58	641	11	6	5	-5	26
69.	Várgesztes	12,04	484	3	6	-3	-9	18
70.	Vérteskethely	17,48	620	4	9	-5	19	23
71.	Vértessomló	22,30	1 251	12	16	-4	9	44

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Csatka	15	2	1	107	53	
Császárr	80	16	9	373	283	
Csem	7	2	1	86	71	
Csep	10	2	4	78	49	
Csolnok	151	32	11	32	771	
Dad	44	10	3	55	192	
Dág	38	16	3	13	200	
Dömös	52	19	14	40	199	
Dunaalmás	86	19	7	57	266	
Dunaszentmiklós	30	1	1	14	82	
Epöl	24	7	4	14	113	
Ete	34	2	1	155	110	
Gyermely	94	17	8	57	313	
Héreg	56	9	4	74	179	
Kecskéd	148	25	8	385	421	
Kerékteleki	14	4	3	147	103	
Kesztölc	104	21	10	24	406	
Kisigmánd	24	2	1	119	89	4
Kocs	139	28	8	83	550	
Kömlöd	29	10	3	26	169	
Környe	304	115	28	566	1 054	
Lábatlan	232	97	43	1 350	1 115	
Leányvár	110	13	6	35	309	
Máriahalom	13	4	2	4	105	
Mocsa	109	31	13	200	431	
Mogyorósbánya	41	3	3	38	165	
Nagyigmánd	151	36	16	796	631	
Nagysáp	39	14	6	23	235	
Naszály	78	17	5	79	409	
Neszmély	85	14	10	29	316	

Piliscsév	112	24	9	13	358	
Pilismarót	105	25	23	52	304	
Réde	92	8	8	343	306	
Sárisáp	141	34	17	36	659	
Súr	37	11	7	305	210	
Süttő	137	31	9	479	447	
Szákszend	51	21	7	85	331	
Szomod	171	20	7	76	500	
Szomor	57	13	3	28	237	
Tardos	145	21	8	62	325	
Tarján	216	44	5	317	696	
Tarkany	50	14	3	116	276	
Tát	297	85	36	1 159	1 102	
Tokod	196	49	16	378	867	
Tokodaltáró	149	46	21	533	389	
Úny	16	4	1	4	110	
Várgesztes	70	2	4	80	122	
Vérteskethely	27	1	2	139	108	
Vértessomló	75	14	4	143	322	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
72.	Vértesszőlős	17,12	2 665	24	28	-4	48	8
73.	Vértestolna	16,95	549	5	9	-4	12	2
Városok összesen		537,96	193 283	1 977	2 587	-610	-514	75 1
Községek összesen		1 712,57	117 614	1 226	1 651	-425	413	43 2
Megye összesen		2 250,53	310 897	3 203	4 238	-1 035	-101	118 3

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Vértesszőlős	296	76	13	601	639	
Vértestolna	29	4	1	15	121	
Városok összesen	13 550	4 862	1 552	46 852	43 079	11
Községek összesen	6 202	1 492	558	14 489	23 438	6
Megye összesen	19 752	6 354	2 110	61 341	66 517	18

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Veszprém megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Veszprém, megyei jogú város	126,3	63 975	586	509	77	-447	22 92
2.	Ajka	95,05	32 944	309	322	-13	-177	12 06
3.	Balatonalmádi	49,95	8 198	66	119	-53	-77	3 66
4.	Balatonfüred	46,45	13 229	95	150	-55	4	5 16
5.	Pápa	91,47	33 836	323	433	-110	52	12 31
6.	Sümeg	64,13	6 684	66	91	-25	5	2 42
7.	Tapolca	63,48	18 391	196	175	21	-37	6 65
8.	Várpalota	94,59	26 363	233	355	-122	79	10 13
9.	Zirc	29,07	7 359	85	85	-	-120	2 69

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
10.	Adásztevel	8,53	886	11	17	-6	4	31
11.	Adorjánháza	11,44	364	5	6	-1	3	21
12.	Alsóórs	33,34	1 241	4	20	-16	-13	58
13.	Apácatorna	7,29	234	2	4	-2	1	8
14.	Aszófő	8,32	348	1	7	-6	23	15
15.	Ábrahámhegy	16,44	541	3	11	-8	9	30
16.	Badacsonytomaj	32,70	2 369	21	42	-21	3	1 16
17.	Badacsonytördemic	10,25	896	8	21	-13	-14	46
18.	Bakonybél	24,36	1 469	13	20	-7	-1	56
19.	Bakonygyirót	6,85	200	2	4	-2	15	11
20.	Bakonyjákó	47,18	675	12	7	5	10	25
21.	Bakonykoppány	6,83	237	2	6	-4	-2	11
22.	Bakonynána	14,93	990	9	15	-6	14	37
23.	Bakonyoszlop	14,20	544	7	14	-7	-2	21
24.	Bakonypéterd	10,02	254	4	5	-1	12	13
25.	Bakonypölöske	11,04	457	4	6	-2	-14	15
26.	Bakonyság	8,56	94	2	2	-	-8	7
27.	Bakonyszentiván	9,14	276	4	5	-1	-9	11
28.	Bakonyszentkirály	27,90	926	13	11	2	-18	37
29.	Bakonyszentlászló	38,51	1 928	29	27	2	-13	76

30.	Bakonyszűcs	35,21	385	7	3	4	5	15
31.	Bakonytamási	20,49	739	6	16	-10	-3	31
32.	Balatonakali	36,20	630	7	9	-2	10	25
33.	Balatoncsicsó	13,19	176	1	1	-	-5	8
34.	Balatonederics	18,58	1 199	21	13	8	5	49
35.	Balatonfőkajár	21,90	1 412	20	18	2	-21	58

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Veszprém megyei jogú város	6 011	1 486	358	17 061	16 990	3
Ajka	1 780	730	175	5 192	7 507	1
Balatonalmádi	860	158	63	1 828	2 306	
Balatonfüred	1 497	564	353	4 840	3 932	
Pápa	2 237	900	196	6 826	7 211	1
Sümeg	432	160	45	1 634	1 558	
Tapolca	1 300	341	76	4 757	4 497	1
Várpalota	1 204	523	130	4 359	5 058	1
Zirc	497	164	31	1 575	1 683	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Adásztevel	27	7	1	90	139	
Adorjánháza	13	5	2	2	62	
Alsóörs	140	44	55	786	375	
Apácatorna	8	2	1	4	37	
Aszófő	37	8	6	143	105	
Ábrahámhegy	50	8	16	383	168	
Badacsonytomaj	245	94	184	995	610	
Badacsonytördemic	69	14	15	390	190	
Bakonybél	92	19	12	37	274	
Bakonygyirót	2	3	-	4	34	
Bakonyjákó	20	11	2	88	112	
Bakonykoppány	3	1	2	39	38	
Bakonynána	35	5	2	11	170	
Bakonyoszip	19	4	3	7	78	
Bakonypéterd	7	2	2	4	35	

Bakonypölöske	6	3	1	11	68	
Bakonyság	2	2	-	11	16	
Bakonyszentiván	14	3	1	21	32	
Bakonyszentkirály	38	11	4	14	176	
Bakonyszentlászló	89	27	9	34	392	
Bakonyszűcs	13	4	1	55	49	
Bakonytamási	21	8	2	76	123	
Balatonakali	52	25	26	424	148	
Balatoncsicsó	7	2	1	43	44	
Balatonederics	63	24	20	437	281	
Balatonfőkajár	76	30	5	200	270	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
36.	Balatonfüzfő	9,01	4 112	38	55	-17	-27	1 79
37.	Balatonhetye	11,68	166	-	3	-3	-	10
38.	Balatonkenese	65,72	3 605	38	36	2	46	1 62
39.	Balatonrendes	5,20	150	1	3	-2	4	7
40.	Balatonszepezd	25,06	368	1	11	-10	9	30
41.	Balatonszőlős	12,82	457	7	2	5	9	14
42.	Balatonudvari	18,80	295	5	6	-1	-	14
43.	Balatonvilágos	29,23	1 259	5	16	-11	-6	59
44.	Barnag	12,01	142	-	3	-3	7	8
45.	Bazsi	9,10	459	1	7	-6	7	20
46.	Bánd	9,90	588	9	4	5	-7	21
47.	Berhida	42,66	5 803	69	52	17	61	1 88
48.	Béb	7,04	246	3	5	-2	4	9
49.	Békás	6,52	252	-	4	-4	-36	9
50.	Ábodorfa	2,22	143	3	4	-1	-6	5
51.	Borszörcsök	11,80	427	9	11	-2	6	21
52.	Borzavár	13,00	788	8	14	-6	-2	33
53.	Csabrendek	44,94	3 090	35	31	4	-16	1 04
54.	Csajág	22,37	878	7	13	-6	-12	35
55.	Csehbánya	12,83	295	1	3	-2	-3	10
56.	Csesznek	24,20	558	3	11	-8	6	21
57.	Csetény	18,37	2 086	19	21	-2	31	67
58.	Csopak	23,98	1 670	12	16	-4	15	70

59.	Csót	20,02	1 146	19	19	-	13	36
60.	Csögle	16,91	739	4	13	-9	-2	33
61.	Dabronc	20,27	503	4	10	-6	-3	21
62.	Dabrony	17,00	447	3	13	-10	-2	19
63.	Dáka	25,40	638	3	28	-25	20	16
64.	Devecser	64,11	5 171	69	99	-30	74	1 87
65.	Doba	21,22	603	3	8	-5	-8	26
66.	Döbrönte	10,79	248	3	5	-2	5	8
67.	Dörgicse	19,12	282	3	3	-	4	18
68.	Dudar	24,58	1 774	22	20	2	-3	62
69.	Egeralja	8,92	385	2	4	-2	-2	11
70.	Egyházaskesző	20,12	615	9	9	-	-7	24
71.	Eplény	8,33	434	5	7	-2	1	15
72.	Farkasgyepű	10,06	328	4	9	-5	-18	14
73.	Felsőörs	17,25	1 019	13	13	-	29	38
74.	Fenyőfő	29,65	177	2	1	1	-4	7
75.	Ganna	15,47	376	5	6	-1	-4	12
76.	Gecse	9,34	512	6	8	-2	1	20
77.	Gic	19,68	461	9	1	8	-24	14
78.	Gógánfa	13,17	830	11	18	-7	17	33
79.	Gyepükaján	9,11	387	6	7	-1	-9	16
80.	Gyulakeszi	9,67	700	8	10	-2	8	22
81.	Hajmáskér	38,14	2 314	50	15	35	38	52
82.	Halimba	12,62	1 094	6	11	-5	20	41
83.	Hárskút	34,46	647	2	5	-3	8	20
84.	Hegyeshalom	11,05	189	1	2	-1	12	7

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Balatonfüzfő	294	100	69	1 028	1 210	
Balatonhenye	4	1	1	55	26	
Balatonkenese	280	88	83	931	881	
Balatonrendes	17	4	3	78	27	
Balatonszepezd	31	14	21	488	122	
Balatonszőlős	30	7	4	111	95	
Balatonudvari	25	6	18	362	76	
Balatonvilágos	97	24	26	579	371	

Barnag	7	1	1	23	22	
Bazsi	18	3	1	111	74	
Bánd	39	9	5	155	123	
Berhida	200	52	16	1 017	1 054	
Béb	7	2	1	41	43	
Békás	5	3	1	24	32	
Bodorfa	2	1	1	30	23	
Borszörcsök	5	3	1	3	58	
Borzavár	29	11	3	20	120	
Csabrendek	93	39	7	623	491	
Csajág	29	7	5	97	145	
Csehbánya	12	2	1	-	53	
Csesznek	33	7	5	10	116	
Csetény	56	23	6	26	373	
Csopak	193	50	47	1 028	487	
Csót	43	9	3	152	164	
Csőgle	34	14	4	15	140	
Dabronc	11	4	3	73	73	
Dabrony	16	4	2	10	111	
Dáka	7	4	2	59	92	
Devecser	228	81	26	206	1 047	
Doba	22	3	3	15	125	
Döbrönte	10	3	2	40	45	
Dörgicse	25	4	2	107	62	
Dudar	75	28	6	28	287	
Egeralja	5	3	1	1	42	
Egyházaskesző	20	8	3	100	90	
Eplény	15	4	4	9	60	
Farkasgyepü	18	6	2	85	77	
Felsőörs	88	10	11	360	246	
Fenyőfő	7	4	1	6	35	
Ganna	12	6	2	47	60	
Gecse	10	8	1	78	58	
Gic	12	2	2	5	87	
Gógánfa	27	6	3	179	152	
Gyepükaján	7	3	2	77	60	

Gyulakeszi	36	10	4	130	133	
Hajmáskér	109	25	9	151	378	
Halimba	47	11	4	16	210	
Hárskút	25	4	1	153	109	
Hegyesd	5	1	-	50	29	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
85.	Hegymagas	7,89	291	-	5	-5	6	12
86.	Herend	19,53	3 516	34	37	-3	-15	1 07
87.	Hetyefő	4,11	117	-	5	-5	-1	5
88.	Hidegkút	13,58	411	3	2	1	5	16
89.	Homokbödöge	16,15	778	8	15	-7	-1	28
90.	Hosztót	7,27	88	1	1	-	-3	5
91.	Iszkáz	15,74	471	4	10	-6	-16	21
92.	Jásd	10,28	782	9	11	-2	-11	35
93.	Kamond	20,50	436	5	26	-21	-49	17
94.	Kapolcs	13,97	431	7	8	-1	3	22
95.	Karakószörcsök	7,11	304	3	5	-2	-5	13
96.	Káptalanfa	33,71	918	17	8	9	-9	32
97.	Káptalantóti	11,74	471	2	13	-11	-13	22
98.	Kemeneshőgyész	26,08	613	4	16	-12	1	25
99.	Kemenesszentpéter	21,35	830	2	15	-13	3	32
100.	Kerta	15,46	750	10	6	4	-	26
101.	Kékkút	3,68	64	2	1	1	1	3
102.	Királyszentistván	8,91	387	2	7	-5	35	12
103.	Kisapáti	6,89	373	5	7	-2	-10	18
104.	Kisberzseny	5,29	128	3	3	-	-7	6
105.	Kiscsősz	9,04	141	2	4	-2	2	9
106.	Kislőd	38,18	1 250	5	16	-11	14	41
107.	Kispirit	4,96	129	3	-	3	-	6
108.	Kisszőlős	6,49	135	2	5	-3	-2	7
109.	Kolontár	21,72	778	14	11	3	13	25
110.	Köveskál	14,49	443	4	11	-7	-8	17
111.	Kővágóórs	22,09	828	8	16	-8	3	51
112.	Kup	24,78	477	3	6	-3	-2	17
113.	Külsővat	19,29	835	7	61	-54	48	27

114.	Küngös	9,39	521	8	13	-5	-4	18
115.	Lázi	16,79	572	8	8	-	-5	24
116.	Lesencefalu	7,19	338	3	2	1	-8	15
117.	Lesenceistvánd	8,63	962	7	14	-7	9	51
118.	Lesencetomaj	24,10	1 139	8	24	-16	18	35
119.	Litér	12,83	1 938	17	26	-9	50	65
120.	Lovas	5,94	367	2	3	-1	12	16
121.	Lovászipatona	49,90	1 328	21	23	-2	-1	53
122.	Lókut	18,11	579	7	15	-8	1	22
123.	Magyargencs	38,01	664	2	17	-15	-6	29
124.	Magyarpolány	26,97	1 216	7	15	-8	11	47
125.	Malomsok	25,74	634	2	14	-12	5	26
126.	Marcalgergelyi	7,76	503	12	7	5	-4	18
127.	Marcaltó	22,09	883	11	11	-	-10	34
128.	Márkó	34,41	1 091	13	11	2	-4	31
129.	Megyer	4,26	51	-	2	-2	3	2
130.	Mencshely	12,62	278	1	3	-2	-4	12
131.	Mezőlak	21,57	1 090	16	14	2	-22	38
132.	Mihályháza	21,52	903	12	17	-5	-	32
133.	Mindszentkál	10,84	345	5	8	-3	-7	15

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személyautó	Háziorvos
Hegymagas	22	2	1	99	68	
Herend	181	44	17	595	780	
Hetyefő	6	6	1	19	29	
Hidegkút	29	2	3	45	90	
Homokbödöge	15	6	2	85	115	
Hosztót	1	3	1	36	17	
Iszkáz	22	4	2	11	92	
Jásd	34	5	3	11	134	
Kamond	16	9	4	5	89	
Kapolcs	19	5	2	93	51	
Karakószörcsök	7	4	2	3	61	
Káptalanfa	31	8	3	174	149	
Káptalanfőti	33	2	3	91	106	
Kemeneshőgyész	22	6	4	69	87	

Kemenesszentpéter	28	5	5	133	141	
Kerta	43	25	4	23	176	
Kékkút	5	1	-	30	23	
Királyszentistván	19	2	2	22	47	
Kisapáti	16	2	-	92	56	
Kisberzseny	4	1	1	1	20	
Kiscsősz	6	3	1	5	22	
Kislőd	38	7	4	18	227	
Kispirit	2	2	-	1	14	
Kisszőlős	1	1	1	1	21	
Kolontár	28	9	1	7	154	
Köveskál	27	5	4	123	91	
Kővágóörs	43	14	9	183	171	
Kup	23	6	3	64	89	
Külsővat	9	7	1	71	100	
Küngös	9	2	4	49	91	
Lázi	23	4	1	9	110	
Lesencefalu	11	2	1	61	38	
Lesenceistvánd	41	11	2	188	272	
Lesencetomaj	35	14	4	213	168	
Litér	102	21	8	183	390	
Lovas	33	3	6	165	96	
Lovászipatona	44	13	4	189	218	
Lókut	11	4	2	6	60	
Magyargencs	20	9	4	126	98	
Magyarpolány	59	13	4	19	237	
Malomsok	26	3	3	125	115	
Marcalgergelyi	6	2	2	35	64	
Marcaltő	29	15	3	150	173	
Márkó	93	10	8	218	258	
Megyer	-	1	-	5	7	
Mencshely	16	4	1	40	44	
Mezőlak	40	8	3	121	202	
Mihályháza	22	7	2	70	112	
Mindszentkál	10	1	1	69	68	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
134.	Monostorapáti	25,55	1 171	8	15	-7	-3	43
135.	Monoszló	7,46	157	2	5	-3	12	8
136.	Nagyacsád	13,96	726	9	9	-	-2	25
137.	Nagyalásony	14,01	542	4	6	-2	-3	21
138.	Nagydém	13,32	407	3	4	-1	-1	16
139.	Nagyesztergár	18,29	1 215	9	15	-6	-1	38
140.	Nagygyimót	23,43	649	7	10	-3	-7	25
141.	Nagypirit	10,17	388	3	2	1	-2	16
142.	Nagytevel	14,41	549	4	11	-7	15	19
143.	Nagyvázsony	76,29	1 789	24	27	-3	-10	64
144.	Nemesgörzsöny	19,25	784	12	7	5	-15	30
145.	Nemesgulács	8,35	1 016	5	10	-5	-4	43
146.	Nemeshany	10,50	452	6	6	-	-4	16
147.	Nemesszalók	20,56	1 000	10	13	-3	16	35
148.	Nemesvámos	40,79	2 462	26	32	-6	15	78
149.	Nemesvita	9,25	377	5	5	-	-6	19
150.	Németbánya	12,19	92	1	2	-1	-8	5
151.	Noszlop	34,06	1 106	15	15	-	7	42
152.	Nóráp	7,58	234	3	2	1	1	8
153.	Nyárád	19,83	976	12	13	-1	-21	35
154.	Nyírád	61,36	1 823	23	32	-9	1	69
155.	Olaszfalu	51,08	1 115	6	18	-12	2	37
156.	Oroszi	4,74	173	2	3	-1	-	9
157.	Óbudavár	3,23	71	-	2	-2	1	2
158.	Öcs	13,70	229	1	4	-3	-4	10
159.	Örvényes	4,46	163	2	1	1	8	7
160.	Öskü	48,30	2 288	27	21	6	31	77
161.	Ósi	35,87	2 056	25	16	9	4	72
162.	Palóznak	8,80	338	5	7	-2	1	14
163.	Papkeszi	22,40	1 571	25	15	10	3	51
164.	Pápadereske	5,71	274	2	3	-1	-9	9
165.	Pápakovácsi	13,92	566	6	32	-26	14	17
166.	Pápasalamon	13,96	366	4	11	-7	13	18
167.	Pápateszér	30,74	1 276	18	24	-6	7	50
168.	Pécsely	20,01	602	6	6	-	-8	26

169.	Pénzesgyőr	17,65	376	6	5	1	-10	16
170.	Porva	28,13	506	7	10	-3	13	18
171.	Pula	14,64	235	3	2	1	1	9
172.	Pusztamiske	17,82	454	11	8	3	3	15
173.	Raposka	4,90	233	2	1	1	4	8
174.	Révfülöp	10,36	1 223	16	21	-5	2	62
175.	Rigács	6,17	189	4	3	1	-	10
176.	Románd	9,85	329	4	8	-4	-7	14
177.	Salföld	5,18	72	-	2	-2	1	5
178.	Sáska	37,46	283	3	3	-	-5	12
179.	Sikátor	13,74	346	6	10	-4	-10	15
180.	Somlójenő	8,15	317	4	6	-2	6	14
181.	Somlószőlős	19,46	777	3	7	-4	4	33
182.	Somlókőváralja	23,21	1 109	11	18	-7	14	45

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Monostorapáti	53	8	4	233	200	
Monoszló	7	1	1	15	37	
Nagyacsád	12	6	2	87	109	
Nagyalásony	20	9	3	16	118	
Nagydém	8	2	1	66	63	
Nagyesztergát	32	11	4	8	142	
Nagygyimót	22	7	2	93	133	
Nagypirit	16	2	2	6	81	
Nagytevel	17	6	2	79	8	
Nagvázsony	105	31	11	280	372	
Nemesgörzsöny	34	6	2	89	120	
Nemesgulács	60	13	4	214	242	
Nemeshany	14	3	1	75	72	
Nemesszalók	42	11	4	79	175	
Nemesvámos	233	22	9	169	629	
Nemesvita	18	2	2	134	91	
Németbánya	3	1	1	23	16	
Noszlop	43	9	4	17	221	
Nóráp	9	2	1	28	43	
Nyárád	56	11	4	125	205	

Nyírád	42	21	9	19	323	
Olaszfa	45	11	3	21	176	
Oroszi	2	2	1	4	16	
Óbudavár	5	1	-	11	17	
Öcs	5	3	1	4	38	
Örvényes	16	1	1	122	42	
Öskü	83	22	6	70	395	
Ósi	73	14	6	105	340	
Palóznak	24	6	1	241	105	
Papkeszi	40	10	6	128	319	
Pápadereske	5	2	1	35	59	
Pápakovácsi	27	6	3	95	111	
Pápasalamon	7	1	2	36	40	
Pápateszér	53	27	4	165	212	
Pécsely	36	6	6	174	122	
Pénzesgyőr	15	2	2	7	61	
Porva	17	6	3	5	79	
Pula	4	1	1	10	39	
Pusztamiske	8	3	1	7	50	
Raposka	3	2	-	51	38	
Révfülp	117	54	54	840	370	
Rigács	3	1	1	31	26	
Románd	9	3	1	11	70	
Salföld	3	1	1	29	17	
Sáska	12	1	1	68	67	
Sikátor	8	3	2	4	58	
Somlójenő	6	3	3	3	37	
Somlószőlős	25	10	3	10	166	
Somlóvásárhely	33	8	6	14	183	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
183.	Somlóvecse	4,93	97	1	3	-2	4	
184.	Sóly	10,28	380	2	7	-5	11	1
185.	Sümeprága	5,79	662	3	11	-8	12	2
186.	Szapár	7,09	565	6	2	4	-3	1
187.	Szentantalfa	6,62	371	4	4	-	7	1

188.	Szentbékáll	10,70	235	4	1	3	-19	1
189.	Szentgál	94,98	2 724	32	32	-	19	9
190.	Szentimrefalva	10,87	229	4	5	-1	4	1
191.	Szentjakabfa	5,76	129	2	3	-1	-1	
192.	Szentkirályszabadja	22,39	1 827	16	19	-3	47	5
193.	Szigliget	34,26	968	11	26	-15	-1	4
194.	Szőc	7,55	481	2	46	-44	49	1
195.	Tagyon	2,76	96	1	-	1	-2	
196.	Takácsi	19,13	985	14	10	4	9	3
197.	Taliándörög	28,08	750	12	7	5	-3	2
198.	Tés	49,03	954	6	12	-6	-19	4
199.	Tihany	27,33	1 027	15	11	4	35	5
200.	Tótvázsony	42,50	1 117	13	18	-5	10	4
201.	Tüskevár	17,01	595	4	9	-5	3	2
202.	Ugod	62,79	1 645	23	21	2	-6	6
203.	Ukk	13,87	378	1	7	-6	-1	1
204.	Úrkút	20,13	2 161	13	27	-14	1	7
205.	Uzsa	20,24	416	5	2	3	-	
206.	Vanyola	19,51	620	11	12	-1	2	2
207.	Vaszar	33,69	1 616	12	36	-24	-	6
208.	Várkesző	6,41	243	2	6	-4	3	1
209.	Városlőd	22,29	1 398	13	15	-2	-5	5
210.	Vászoly	8,55	183	1	6	-5	-2	1
211.	Veszprémfajsz	11,74	233	1	2	-1	1	
212.	Veszprémgalsa	8,71	283	4	7	-3	5	1
213.	Veszprémvarsány	21,19	953	8	13	-5	-7	3
214.	Vid	3,17	133	1	2	-1	-14	
215.	Vigándpetend	11,19	189	-	7	-7	9	1
216.	Vilonya	13,57	616	8	11	-3	35	2
217.	Vinár	4,60	235	3	-	3	4	
218.	Vöröstó	6,19	121	-	2	-2	4	
219.	Zalaerdőd	17,69	374	2	7	-5	7	1
220.	Zalagyömörő	11,11	521	9	9	-	-9	2
221.	Zalahaláp	24,13	1 042	11	9	2	4	3
222.	Zalameggyes	2,56	55	2	-	2	-2	
223.	Zalaszegvár	6,84	170	1	4	-3	4	

224.	Zánka	19,55	952	8	12	-4	-46	4
Városok összesen		661,12	210 979	1 959	2 239	-280	-718	78 0
Községek összesen		3 978,30	166 126	1 786	2 514	-728	427	64 0
Megye összesen		4 639,42	377 105	3 745	4 753	-1 008	-291	142 2

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Somlóvecse	3	2	1	1	20	
Sóly	9	4	3	17	69	
Sümegprága	19	4	2	154	119	
Szápár	12	3	2	7	79	
Szentantalfa	33	7	3	109	99	
Szentbékkálla	19	1	6	81	52	
Szentgál	102	32	5	157	475	
Szentimrefalva	9	3	1	48	35	
Szentjakabfa	10	1	-	29	31	
Szentkirályszabadja	97	10	6	172	345	
Szigliget	117	15	19	494	279	
Szóc	7	4	1	2	37	
Tagyon	9	1	-	29	19	
Takácsi	43	12	4	155	150	
Taliándörögd	27	6	1	152	119	
Tés	34	12	5	83	166	
Tihany	160	117	85	884	367	
Tótvázsony	73	7	5	148	227	
Tüskevár	29	6	2	17	146	
Ugod	70	24	10	276	325	
Ukk	17	4	4	74	70	
Urkút	70	19	6	31	415	
Uzsa	11	2	1	81	-	
Vanyola	18	4	1	63	97	
Vaszar	78	12	3	287	279	
Várkesző	5	2	2	45	45	
Városlőd	55	20	5	38	273	
Vászoly	15	1	5	85	36	
Veszprémfajsz	21	1	2	20	56	
Veszprémgalsa	9	7	3	62	46	

Veszprémvarsány	58	22	7	45	232	
Vid	-	2	1	1	18	
Vigántpetend	7	1	2	47	24	
Vilonya	14	3	2	44	97	
Vinár	7	2	1	29	39	
Vöröstó	6	1	1	23	18	
Zalaerdőd	9	2	2	82	75	
Zalagyömörő	11	2	2	100	76	
Zalaháp	27	5	2	204	205	
Zalameggyes	-	1	-	15	10	
Zalaszegvár	6	4	1	30	18	
Zánka	106	16	22	469	289	
Városok összesen	15 818	5 026	1 427	48 072	50 742	13
Községek összesen	7 890	2 229	1 378	26 498	32 368	9
Megye összesen	23 708	7 255	2 805	74 570	83 110	22

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

A közép-magyarországi régió

A magyar területfejlesztési politikának egyértelműen szakítani kell azzal a felfogással, mely szerint fejlett központi régió nem igényel különös figyelmet. A centrumtérsegek – magas népességi és gazdasági koncentrációjuk, környezeti problémáik miatt – a nyugat-európai országokban is kiemelt figyelemmel kezelt területek. Különösen fontos ez Magyarországon, ahol az ország európai integrációs esélyeit is alapvetően meghatározza egyrészt az, hogy kialakul-e egy európai szinten is versenyképes központi régió, másrészt pedig az, hogy a főváros túlzott dominanciája milyen ütemben számolható fel.

Budapestnek esélye sincs európai központi szerepkörök betöltésére, ha nem képes kialakítani saját régióját és ezen belüli munkamegosztást. Az országos területfejlesztési politikának tehát elsősorban azt kell elősegítenie, hogy Budapest úgy felelhessen meg központi funkcióinak, hogy az egyszersmind a közép-magyarországi régió fejlődését és a kevésbé fejlett térségek felzárkózását is eredményezze. A fejlesztési feladatok a következők:

Gazdaságfejlesztés

A fővárosnak ki kell alakítani saját európai integrációs stratégiáját. A lehetséges nemzetközi szerepkörök közül ki kell választani azokat, amelyekre leginkább esélye van. Saját erőforrásait ezekre a fejlesztési célokra kell koncentrálnia. Feltétlenül ilyen szerepkörnek kell tekinteni a nemzetközi pénzügyi, üzleti és kereskedelmi központi szerepkört, amelynek ellátásához szükség van arra, hogy megteremtse a pénzügyi szolgáltatások, biztosítás, reklámipar, üzleti szolgáltatások, informatika és tömegkommunikáció, innovációs ügynökségek, nemzetközi piackutatási és befektetési társaságok infrastrukturális, valamint területrendezési feltételeit. Miután e tevékenységek szerencsés esetben egy kompakt üzleti negyedben helyezkednek el, meg kell határozni, hogy a mai city terjeszkedése milyen irányban és milyen fejlesztési, szabályozási technikákkal oldható meg.

Budapest Európa keleti és déli térségei számára, fekvésénél és korábban felhalmozott

tapasztalatainál fogva, jelentős – határokon túlnyúló – pénzügyi és üzleti szolgáltatási funkciókat tölthet be (délkelet-európai értékpapírok tőzsdei bevezetése, banki szolgáltatások, tranzakciók intézése, reklámügynökségek, bankár-, üzletember- és menedzserképzés, információs, tájékoztató- és elemzőközpontok, kereskedelmi és tőkeközvetítés stb.). Ehhez azonban kedvező infrastrukturális és szabályozási környezetet kell kialakítani. Budapesten e funkció kiépítése az egész ország érdeke, miközben erőfeszítéseket kell tenni e szolgáltatások ésszerű decentralizálására, az ország más régióközpontjaiban való kifejlesztésére is.

Az ipari fejlődést illetően valószínűsíthető, hogy a továbbra is, sőt egyre erőteljesebben Budapestre, valamint körzetére és Nyugat-Magyarországra koncentrálódik, a területi versenyben előnyük tovább növekszik. Ezért a speciális központi gazdaságfejlesztési eszközök alkalmazására nem itt, hanem a leszakadó régiókban van szükség. Ugyanakkor számolni kell azzal, hogy az ipari központok egyre nagyobb körzete válhat ipari térséggé. Budapest körül nemcsak az agglomerációs gyűrű területe, hanem a Budapesthez közel eső dinamikus ipari központok (Székesfehérvár, Esztergom) körzetei is egyre inkább összekapcsolódnak, összefüggő ipari térséget hozva létre. A körzetben lévő ipari kapacitások, a külföldi tőkével alapított nagyvállalatok részlegei, illetve ezek beszállítói kiépülésével egyre integráltabb hálózatot alkotnak, amelyhez meg kell teremteni a kommunikációs, infrastrukturális feltételeket.

Az iparfejlesztés szempontjából csak környezetkímélő, illetve tiszta technológiák telepítése engedhető meg, nemcsak Budapesten, hanem Pest megyében is. Cél a magas hozzáadott értékű, szellemimunka-igényes tevékenységek telepítése, melyek:

- elektronikai ipar, egyedi berendezések és rendszerek, műszerek és mérőkészülékek gyártása az energiatakarékosság nemzeti programjához is kapcsolódva;
- az informatika és a tömegkommunikáció eszközeinek fejlesztése és gyártása;
- fényforrás- és világítóberendezések fejlesztése és gyártása;
- környezetvédelmi berendezések, mérőműszerek, leválasztó- és tisztítóberendezések gyártása.

Hosszú távú feladat, hogy Budapest az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedjen. A központ feladata segíteni a termelést az áruszállítási, raktározási csomagolási stb. feladatok ellátásával. A központ adhat helyet a Ro-La, Ro-Ro forgalom termináljának, helyben biztosított egyéb szolgáltatásokkal.

Az agrárgazdaság profitorientált típusa azokban a körzetekben koncentrálódik, ahol a szántó aranykorona-értéke 19 fölött van, ilyen térségek Pest megyében is találhatók. Az élelmiszeripar esetében az a cél, hogy a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozói kapacitása arányaiban és szerkezetében feleljen meg az alapanyag-termelés regionális koncentrációjának, amelynek feltételeit e régióban is meg kell teremteni.

Budapest kiemelt idegenforgalmi körzet, az országban az egyetlen, amely abszolút idegenforgalmi vonzerővel rendelkezik. A főváros idegenforgalmi fejlesztései közül fontos a fürdővárosi rang visszaállítása, a kulturális turizmus fejlesztése, annak elérése, hogy Budapest a közép-európai régióban nemzetközileg jegyzett kongresszusi központtá váljon.

Budapest vonzáskörzetében található a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzete.

Humán infrastruktúra fejlesztése

Az egészségügyi ellátási rendszerek átalakításának országos koncepciói jelentős területi szerkezetváltást céloznak meg. A főváros vonatkozásában ez nagy mértékű kapacitásleépítést jelent. Az egészségügyi ellátás terén súlyos, 60 százalékos hiány mutatkozik az agglomerációban. Ezért a budapesti kapacitáscsökkentés együtt kell járjon az agglomeráció egészségügyi ellátásának fejlesztésével.

Szociálpolitikai ellátás szempontjából a középső régió nem számít elsődleges akcióterületnek, a válságkezelő programok nem érintik. A nagyarányú bevándorlás és a rossz lakáskörülmények miatt szociálislakás-program indítása azonban indokolt.

A felsőoktatási és K+F szektor fejlesztési irányai egyértelműen a Budapest-centrikusság oldását

szolgálják ugyan, de Budapest és a régiója egyetemi oktatási-kutatási túlsúlya hosszabb távon is megmarad. Ugyanakkor elismerten szükség van a Budapest K+F szektor minőségi átalakítására a nemzetközi és kelet-közép-európai pozíciók erősítése érdekében. Segíteni kell a fővárost abban is, hogy a Bécs, München, Milánó, Pozsony, Zágráb, Belgrád, Bukarest európai kooperáció tagjaként a térség egyik szellemi központja legyen.

Műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- Az M0-s autópálya-gyűrű építésének folytatása új Duna-híddal;
- a 2. számú fő közlekedési út autóúttá való fejlesztése új nyomvonalú kiépítéssel;
- az autópálya-gyűrűhöz kapcsolódó kikötőfejlesztés;
- a Ferihegyi repülőtér utasforgalmi létesítményeinek fejlesztése;

Vízgazdálkodás

- az észak-pesti és dél-pesti szennyvíztisztító telep bővítése;
- csatornázási és szennyvíztisztítómű-építési programok a 2000 lakosegyenértéknél nagyobb településeken;
- ivóvízbázis-védelem fejlesztése;
- a Ráckevei-, Soroksári-Duna vízgazdálkodási feltételeinek javítása;
- a szentendrei-szigeti árvízvédelmi töltések erősítése;
- a Duna–Tisza közti hátság vízgazdálkodási helyzetének javítása.

Energiaellátás

Az országos energiarendszerek a főváros külső kerületeiben, illetve a város közvetlen szomszédságában koncentrálódnak. Ezek a rendszerek a megengedhetőnél már jobban terhelik a környezetet, ezért mérséklése, „széthúszása” szükséges a szűkebb agglomeráció területén kívülre. Ennek megvalósítására javasolt fejlesztések:

- Százhalombatta–Albertirsa között új, 400 kV-os hálózat építése;
- Göd–Győr közötti 400 kV-os hálózat építése, táppont kiépítése az Arany-patak-völgyben;
- a Duna Menti Erőmű–Zugló közötti 220 kV-os vezeték felhasítása Soroksár térségében;
- a csepeli erőművi táppont alaphálózati összeköttetése;
- a budapesti erőművek rekonstrukciója és az azzal járó 120 kV-os hálózati kivezetések bővítése, rekonstrukciója;
- az Albertirsa–keleti országhatár közötti 750 kV-os távvezeték 400 kV-ra történő áttérése;
- az Albertirsa–Martonvásár 400 kV-os távvezeték második rendszerének kiépítése;
- a legrégebbi – Barátság I. – kőolajvezeték rekonstrukciója Vecsés–Hont–a szlovákiai országhatár között;
- a budapesti II. földgázkörvezeték budai zárószakaszának megépítése és a Budapest–Százhalombatta–Adony közötti összeköttetés kiépítése.

Budapest

Kerület	Terület km ² , 1997	Népesség(a)	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás (b)	Lakás
I.	3,41	29 667	238	568	-330	-185	16 536
II.	36,34	92 778	582	1 387	-805	-211	45 466
III.	39,69	141 506	1 140	1 635	-495	162	55 595
IV.	18,82	113 900	979	1 375	-396	199	41 990

V.	2,59	36 400	219	687	-468	-210	19 761
VI.	2,38	51 423	378	1 006	-628	-651	26 139
VII.	2,09	73 382	592	1 601	-1 009	-230	35 480
VIII.	6,85	86 474	887	1 634	-747	-455	40 319
IX.	12,53	69 547	634	1 312	-678	-320	33 841
X.	32,50	88 660	864	1 169	-305	-469	34 941
XI.	33,47	148 541	1 068	2 327	-1 259	-301	69 179
XII.	26,67	67 295	499	1 090	-591	272	32 965
XIII.	13,44	121 813	930	1 913	-983	-771	59 217
XIV.	18,13	132 860	1 049	2 042	-993	-106	62 199
XV.	26,95	90 561	735	1 204	-469	440	36 132
XVI.	33,52	70 874	561	861	-300	636	26 528
XVII.	54,83	78 236	695	976	-281	1 075	27 278
XVIII.	38,61	100 554	902	1 237	-335	164	37 632
XIX.	9,38	66 653	552	957	-405	-36	27 153
XX.	12,18	67 990	675	1 189	-514	455	28 540
XXI.	25,75	85 479	746	994	-248	64	32 144
XXII.	34,25	53 031	504	642	-138	272	19 744
XXIII.	40,78	18 591	156	246	-90	206	7 986
Budapest összesen	525,16	1 886 215	15 585	28 052	-12 467	0	816 765

a) 1997. január 1-jei adat

b) Budapesten belül, kerületenként, 1996

Költözés iránya	1996
Budapestről	19 593
Budapestre	30 676
Különbözet	-11 083

A közép-magyarországi régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Pest megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbőség	Vándorlás	Lakás
1.	Abony	127,97	15 249	175	228	-53	24	5 83
2.	Aszód	16,20	5 787	59	66	-7	-55	2 11
3.	Budaörs	23,59	21 852	221	217	4	502	8 07

4.	Cegléd	244,87	36 332	403	561	-158	146	14 03
5.	Dabas	166,09	15 086	157	207	-50	74	5 54
6.	Dunakeszi	31,07	28 138	273	323	-50	305	10 58
7.	Érd	60,53	47 999	585	549	36	611	16 81
8.	Gödöllő	61,90	30 192	311	351	-40	471	10 51
9.	Monor	61,86	19 147	218	276	-58	299	6 67
10.	Nagykátá	81,61	11 947	135	133	2	22	4 71
11.	Nagykőrös	227,96	26 564	282	364	-82	0	9 89
12.	Ráckeve	64,09	8 317	106	123	-17	95	3 15
13.	Százhalombatta	28,07	16 338	162	112	50	126	5 92
14.	Szentendre	43,83	21 415	201	212	-11	413	7 82
15.	Szigetszentmiklós	45,76	21 334	262	209	53	309	8 14
16.	Vác	72,99	33 896	258	421	-63	154	12 88

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
17.	Acsa	26,94	1 451	27	22	5	-28	46
18.	Albertirsa	72,96	10 575	106	192	-86	102	4 18
19.	Alsónémedi	49,07	4 560	60	60	0	67	1 84
20.	Apaj	71,05	1 223	26	9	17	18	39
21.	Áporka	17,47	1 032	13	10	3	29	41
22.	Bag	23,55	3 715	34	61	-27	-16	1 28
23.	Bénye	16,53	1 106	15	20	-5	-2	45
24.	Bernecebaráti	37,68	1 006	7	25	-18	29	49
25.	Biatorbágy	43,79	7 239	71	96	-25	78	2 74
26.	Budajenő	12,42	885	10	12	-2	37	31
27.	Budakalász	15,11	8 510	91	80	11	151	2 92
28.	Budakeszi	37,11	11 740	138	160	-22	134	4 74
29.	Bugyi	115,55	4 801	44	56	-12	-16	1 89
30.	Ceglédbercel	28,15	4 535	39	95	-56	6	1 61
31.	Csemő	79,44	3 686	41	61	-20	71	1 38
32.	Csévharaszt	49,23	1 646	31	16	15	29	53
33.	Csobánka	22,76	2 549	32	25	7	139	76
34.	Csomád	12,37	751	6	9	-3	18	24
35.	Csömör	22,44	5 887	51	86	-35	286	2 07
36.	Csővár	17,17	703	5	12	-7	6	22

37.	Dánszentmiklós	38,01	2 609	23	32	-9	22	97
38.	Dány	43,01	4 053	27	70	-43	-7	1 34
39.	Délegyháza	25,42	1 982	24	18	6	42	69
40.	Diósd	5,75	4 466	44	42	2	104	1 62
41.	Domony	21,80	1 812	13	22	-9	27	52
42.	Dömsöd	72,42	5 365	77	82	-5	33	2 14

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Abony	631	181	48	2 259	2 355	1
Aszód	332	116	41	1 389	1 155	
Budaörs	2 764	790	126	8 640	6 939	1
Cegléd	2 507	1 202	216	8 136	8 220	2
Dabas	1 183	351	77	3 809	3 735	
Dunakeszi	2 551	444	174	8 507	7 753	1
Érd	4 239	964	285	13 129	13 809	2
Gödöllő	2 596	695	169	9 643	8 632	1
Monor	1 167	403	115	5 035	3 843	1
Nagykátá	603	247	57	2 979	2 408	
Nagykőrös	4 302	500	88	4 939	4 988	1
Ráckeve	684	142	56	1 122	1 874	
Százhalombatta	1 023	129	47	5 379	4 448	1
Szentendre	2 485	720	242	10 140	6 533	1
Szigetszentmiklós	1 860	381	97	5 823	6 073	1
Vác	2 513	884	334	10 817	8 827	1

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Acsa	49	11	6	78	231	
Albertirsa	683	166	37	2 112	2 011	
Alsónémedi	320	67	15	1 328	1 116	
Apaj	27	12	8	6	170	
Áporka	66	5	3	175	248	
Bag	202	42	8	756	797	
Bénye	32	5	5	280	156	
Bernecebaráti	44	7	3	16	153	

Biatorbágy	563	68	19	1 954	1 871	
Budajenő	76	6	3	289	195	
Budakalász	798	85	30	2 753	2 385	
Budakeszi	1 259	110	37	3 940	3 521	
Bugyi	186	67	12	1 133	1 044	
Ceglédbercel	199	82	20	822	750	
Csemő	143	29	20	366	634	
Csévharaszt	64	11	9	344	256	
Csobánka	158	24	11	780	472	
Csomád	31	3	2	48	181	
Csömör	413	54	23	1 617	1 566	
Csővár	35	2	1	34	117	
Dánszentmiklós	120	28	8	458	543	
Dány	155	40	15	826	751	
Délegyháza	104	23	25	336	328	
Diósd	495	67	23	2 089	1 395	
Domony	63	19	13	20	301	
Dömsöd	400	143	74	158	1 297	

Sor-szám	Település	Terület km²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
43.	Dunabogdány	25,50	2 781	26	38	-12	22	1 06
44.	Dunaharaszti	29,17	15 120	158	240	-82	104	5 86
45.	Dunavarsány	22,52	5 198	51	61	-10	63	1 92
46.	Ecser	13,11	3 024	26	45	-19	36	1 23
47.	Erdőkertes	5,75	4 288	50	67	-17	229	1 52
48.	Farmos	40,12	3 354	39	37	2	98	1 47
49.	Felsőpakony	15,36	2 433	52	29	23	32	89
50.	Fót	37,41	14 832	156	146	10	206	4 99
51.	Galgagyörk	14,71	997	13	13	0	7	33
52.	Galgahévíz	31,18	2 472	32	51	-19	11	95
53.	Galgamácsa	43,31	1 818	21	22	-1	51	69
54.	Gomba	39,76	2 431	30	30	0	7	94
55.	Göd	22,23	13 582	148	200	-52	174	5 09
56.	Gyál	24,93	18 834	258	221	37	398	6 57
57.	Gyömrő	26,51	12 244	137	182	-45	118	4 36
58.	Halásztelek	8,64	6 249	65	69	-4	26	2 371

59.	Herceghalom	7,36	1 302	13	11	2	22	38
60.	Hernád	26,59	3 267	30	32	-2	35	1 187
61.	Hévízgyörk	22,94	2 875	27	39	-12	1	1 00
62.	Iklad	11,22	2 032	17	31	-14	8	60
63.	Inárcs	22,53	3 624	29	38	-9	-9	1 22
64.	Ipolydamásd	11,60	348	4	13	-9	5	18
65.	Ipolytölgyes	13,66	372	5	7	-2	-7	13
66.	Isaszeg	54,84	9 196	107	128	-21	87	3 18
67.	Jászkarajenő	65,15	2 919	37	59	-22	26	1 46
68.	Kakucs	21,80	2 445	25	43	-18	46	88
69.	Kartal	29,01	5 379	62	65	-3	12	1 74
70.	Káva	11,31	646	8	7	1	19	27
71.	Kemence	42,75	1 129	13	22	-9	-21	59
72.	Kerepes	24,38	7 191	101	84	17	161	2 54
73.	Kiskunlacháza	93,51	7 943	85	116	-31	22	3 06
74.	Kismaros	11,92	1 572	11	22	-11	39	55
75.	Kisnémedi	13,84	617	7	17	-10	-7	27
76.	Kisoroszi	11,08	657	6	12	-6	32	28
77.	Kistarcsa	10,93	9 082	87	113	-26	97	3 10
78.	Kocsér	67,28	1 960	11	41	-30	-9	97
79.	Kóka	44,36	3 948	44	70	-26	68	1 55
80.	Kosd	22,72	2 087	27	27	0	-17	82
81.	Kóspallag	12,77	733	7	13	-6	-14	30
82.	Köröstetétlen	32,65	907	8	10	-2	-2	34
83.	Leányfalu	15,37	1 825	23	28	-5	38	65
84.	Letkés	24,39	1 110	16	17	-1	-7	39
85.	Lórév	9,88	316	2	1	1	4	13
86.	Maglód	22,37	8 974	107	102	5	168	3 01
87.	Majosháza	11,42	1 137	10	16	-6	-16	42
88.	Makád	31,77	1 199	15	22	-7	10	49
89.	Márianosztra	20,26	849	4	20	-16	-8	37
90.	Mende	27,17	3 855	41	50	-9	65	1 35
91.	Mikebuda	42,17	710	8	10	-2	-11	31

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Dunabogdány	208	37	11	1 089	621	

Dunaharaszti	1 299	314	81	3 757	4 205	1
Dunavarsány	310	56	33	584	1 243	
Ecser	257	41	18	965	770	
Erdőkertes	210	39	22	1 114	902	
Farmos	99	34	18	539	506	
Felsőpakony	135	19	14	648	512	
Fót	1 207	312	103	4 068	3 957	
Galgagyörk	31	9	3	44	158	
Galgahévíz	129	26	7	572	569	
Galgamácsa	85	22	8	59	359	
Gomba	79	15	5	544	356	
Göd	1 135	290	124	4 957	3 537	
Gyál	1 175	212	73	4 911	4 333	1
Gyömrő	727	120	43	2 767	2 472	
Halásztelek	495	159	43	1 424	1 746	
Herceghalom	75	8	6	193	278	
Hernád	225	42	18	868	854	
Hévízgyörk	147	60	10	689	706	
Iklad	123	23	11	31	440	
Inárcs	164	54	11	880	771	
Ipolydamásd	9	3	1	11	31	
Ipolytölgyes	7	1	2	10	24	
Isaszeg	446	184	34	2 177	1 967	
Jászkarajenő	85	37	10	318	410	
Kakucs	100	23	10	607	450	
Kartal	253	21	14	821	970	
Káva	20	6	4	170	78	
Kemence	68	12	9	54	200	
Kerepes	539	87	25	1 763	-	
Kiskunlacháza	647	173	59	1 127	1 837	
Kismaros	126	14	11	29	340	
Kisnémedi	25	2	1	25	179	
Kisoroszi	37	6	7	364	105	
Kistarcsa	658	97	16	2 880	3 571	
Kocsér	63	19	9	367	391	
Kóka	206	43	11	1 107	715	

Kosd	109	17	9	407	459	
Kóspallag	27	4	7	19	153	
Köröstetétlen	25	6	3	150	137	
Leányfalu	230	28	22	1 504	527	
Letkés	32	8	6	72	167	
Lórév	16	2	3	81	59	
Maglód	538	101	33	2 090	1 844	
Majosháza	62	12	6	275	265	
Makád	48	10	6	11	173	
Márianosztra	17	5	4	20	130	
Mende	174	59	21	966	579	
Mikebuda	23	4	3	136	118	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
92.	Mogyoród	34,52	3 804	48	54	-6	110	1 25
93.	Nagybörzsöny	50,66	768	11	17	-6	-17	42
94.	Nagykovácsi	30,57	4 531	43	37	6	195	1 44
95.	Nagymaros	34,39	4 440	54	64	-10	42	1 74
96.	Nagytarcsa	12,15	2 851	37	18	19	63	92
97.	Nyáregyháza	32,00	3 335	39	43	-4	51	1 20
98.	Nyársapát	54,04	1 612	23	25	-2	-2	77
99.	Ócsa	81,64	8 155	102	129	-27	49	2 98
100.	Örbottyán	27,31	4 491	41	66	-25	64	1 54
101.	Örkény	36,83	4 853	59	62	-3	37	1 64
102.	Pánd	22,21	1 708	30	30	0	34	64
103.	Páty	39,29	4 605	58	51	7	107	1 58
104.	Pécel	43,62	11 398	133	163	-30	234	3 72
105.	Penc	21,34	1 339	13	22	-9	10	48
106.	Perbál	25,66	1 942	24	20	4	32	67
107.	Perócsény	41,54	396	3	12	-9	6	27
108.	Péteri	11,89	1 752	19	33	-14	20	61
109.	Pilis	47,33	9 434	115	126	-11	85	3 40
110.	Pilisborosjenő	9,25	2 791	27	37	-10	54	93
111.	Piliscsaba	25,57	5 039	74	84	-10	5	1 74
112.	Pilisjászfalu	6,97	898	13	7	6	35	28
113.	Pilisszántó	15,96	2 037	22	16	6	16	70

114.	Pilisszentiván	8,12	3 858	35	32	3	76	1 32
115.	Pilisszentkereszt	17,21	2 042	19	20	-1	39	67
116.	Pilisszentlászló	17,75	876	10	23	-13	27	33
117.	Pilisvörösvár	24,30	11 888	161	157	4	79	3 87
118.	Pócsmegyer	13,06	297	6	13	-7	-264	30
119.	Pomáz	49,04	13 103	118	138	-20	154	4 49
120.	Pusztavacs	79,07	4 463	17	15	2	-6	53
121.	Pusztazámor	9,28	807	12	8	4	14	28
122.	Püspökhatvan	24,73	1 479	14	19	-5	-25	47
123.	Püspökszilágy	25,30	729	7	16	-9	22	27
124.	Rád	17,73	1 423	12	22	-10	-27	51
125.	Solymár	17,86	7 574	85	75	10	324	2 56
126.	Sóskút	27,68	2 521	29	37	-8	19	99
127.	Sülysáp	47,33	6 842	75	93	-18	88	2 48
128.	Szada	16,70	2 407	23	31	-8	55	81
129.	Szentlőrinckáta	20,15	1 864	18	50	-32	25	81
130.	Szentmártonkáta	52,19	4 079	58	56	2	48	1 62
131.	Szigetbecse	17,12	1 232	15	10	5	-21	45
132.	Szigetcsép	18,20	2 181	21	41	-20	-4	83
133.	Szigethalom	9,12	11 072	124	113	11	278	3 28
134.	Szigetmonostor	23,51	1 278	14	19	-5	24	55
135.	Szigetszentmárton	10,73	1 672	15	19	-4	-17	67
136.	Szigetújfalu	10,83	1 933	14	26	-12	-26	78
137.	Szob	20,07	2 756	26	35	-9	27	1 07
138.	Szokolya	59,07	1 689	14	31	-17	26	65
139.	Szód	20,83	3 730	41	40	1	65	1 24
140.	Szódliget	7,29	3 743	43	46	-3	114	1 36

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Mogyoród	243	15	12	1 224	972	
Nagybörzsöny	23	3	3	40	101	
Nagykovácsi	469	42	9	984	1 138	
Nagymaros	276	57	27	383	788	
Nagytarcsa	176	33	20	725	724	
Nyáregyháza	109	33	15	591	560	
Nyársapát	50	14	7	212	260	

Ócsa	450	132	37	2 144	1 745	
Órbottyán	207	53	24	1 287	905	
Örkény	257	40	10	1 193	840	
Pánd	49	12	5	366	206	
Páty	304	84	22	1 052	1 025	
Pécel	775	139	29	2 429	2 712	
Penc	42	7	4	13	211	
Perbál	115	19	7	446	394	
Peröcsény	14	1	3	10	67	
Péteri	81	6	4	389	302	
Pilis	422	106	34	1 675	1 532	
Pilisborosjenő	224	27	6	893	733	
Piliscsaba	408	35	15	1 323	1 172	
Pilisjászfalu	22	14	1	268	-	
Pilisszántó	136	25	8	570	403	
Pilisszentiván	300	41	12	927	908	
Pilisszentkereszt	97	14	17	568	386	
Pilisszentlászló	53	5	4	269	162	
Pilisvörösvár	883	213	47	3 129	2 822	
Pócsmegyer	51	8	5	966	194	
Pomáz	1 076	218	65	3 356	3 279	
Pusztavacs	46	16	6	318	285	
Pusztazámor	32	4	3	130	145	
Püspökhatvan	85	20	8	31	318	
Püspökszilágy	41	5	3	17	156	
Rád	64	11	5	54	299	
Solymár	919	166	45	3 006	2 309	
Sóskút	146	33	7	535	694	
Süllysáp	366	110	25	1 562	1 240	
Szada	134	21	10	616	596	
Szentlőrinc-káta	69	12	7	381	371	
Szentmárton-káta	152	31	7	807	675	
Szigetbecse	50	13	6	250	246	
Szigetcsép	121	30	9	322	519	
Szigethalom	663	172	88	2 358	2 535	
Szigetmonostor	98	14	16	1 061	307	

Szigetszentmárton	111	25	14	317	425	
Szigetújfalu	110	18	10	376	434	
Szob	118	38	16	199	514	
Szokolya	85	18	11	57	310	
Szöd	168	30	13	69	778	
Szödliget	287	69	31	785	914	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
141.	Táborfalva	42,05	3 068	29	39	-10	18	1 20
142.	Tahitótfalu	39,21	3 946	44	52	-8	29	1 37
143.	Taksony	20,85	5 449	60	60	0	87	1 78
144.	Tápióbicske	48,48	2 986	44	52	-8	33	1 26
145.	Tápiógyörgye	53,31	3 526	33	72	-39	55	1 49
146.	Tápióság	33,54	2 439	31	37	-6	46	1 03
147.	Tápiószecső	38,38	6 209	64	72	-8	32	2 16
148.	Tápiószele	36,99	5 422	54	72	-18	52	2 13
149.	Tápiószentmárton	104,45	5 049	68	110	-42	20	2 17
150.	Tápiószőlős	30,24	2 712	38	38	0	43	1 24
151.	Tárnok	23,60	6 580	80	71	9	124	2 34
152.	Tatárszentgyörgy	55,06	1 704	23	34	-11	-17	71
153.	Telki	10,47	1 017	13	5	8	155	36
154.	Tésa	4,42	107	-	3	-3	3	7
155.	Tinnye	16,08	1 159	14	14	0	14	48
156.	Tóalmás	39,34	2 961	31	75	-44	36	1 19
157.	Tök	24,73	1 155	13	14	-1	-11	39
158.	Tököl	38,49	7 759	101	73	28	195	2 34
159.	Törökbálint	29,40	9 505	101	101	0	24	3 40
160.	Törtel	84,16	4 400	49	69	-20	-12	1 83
161.	Tura	55,91	7 608	88	128	-40	17	2 75
162.	Újhartyán	22,43	2 717	33	42	-9	29	1 00
163.	Újlengyel	26,25	1 708	21	16	5	-2	64
164.	Újszilvás	38,98	2 455	34	50	-16	-15	1 09
165.	Uri	22,22	2 457	28	46	-18	-10	90
166.	Üllő	48,12	9 242	90	129	-39	59	3 40
167.	Üröm	6,67	3 631	32	50	-18	89	1 33
168.	Vácduka	8,40	881	13	11	2	14	29

169.	Vácegres	13,67	734	13	16	-3	9	27
170.	Váchartyán	12,10	1 593	11	25	-14	39	58
171.	Váckisújfalu	10,70	439	1	11	-10	-4	15
172.	Vácrátót	18,05	1 665	18	24	-6	1	57
173.	Vácszentlászló	29,87	1 795	20	33	-13	7	65
174.	Valkó	37,59	2 305	34	37	-3	62	73
175.	Vámosmikola	25,41	1 660	16	46	-30	28	65
176.	Vasad	33,42	1 503	18	19	-1	12	59
177.	Vecsés	36,18	17 871	189	279	-90	194	6 70
178.	Veresegyház	28,52	7 612	88	122	-34	389	2 58
179.	Verőce	20,37	2 831	23	44	-21	17	1 09
180.	Verseg	29,58	1 443	10	21	-11	13	51
181.	Visegrád	33,27	1 632	11	46	-35	5	67
182.	Zebegény	9,65	1 039	11	19	-8	-39	46
183.	Zsámbék	33,67	4 247	58	51	7	74	1 33
184.	Zsámbok	23,35	2 220	20	45	-25	40	97
185.	Városok összesen	1 358,39	359 593	3 908	4 352	-444	3 496	13 75
186.	Községek összesen	5 035,05	634 909	7 098	8 784	-1 686	8 076	23 81
187.	Megye összesen	6 393,44	994 502	11 006	13 136	-2 130	11 572	36 56

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefonvonal	Személyautó	Háziorvos
Táborfalva	149	55	23	819	629	
Tahitótfalu	319	74	41	1 725	1 061	
Taksony	411	85	32	1 211	1 343	
Tápióbicske	102	36	9	708	540	
Tápiógyörgye	140	30	18	606	442	
Tápióság	104	19	10	626	363	
Tápiószecső	330	114	25	1 312	1 083	
Tápiószele	211	65	17	746	800	
Tápiószentmárton	139	72	31	937	859	
Tápiószőlős	105	38	9	241	470	
Tárnok	334	61	19	1 610	1 206	

Tatárszentgyörgy	58	14	4	373	248	
Telki	91	11	2	418	228	
Tésa	2	1	1	3	19	
Tinnye	42	6	3	234	224	
Tóalmás	111	36	9	986	444	
Tök	84	9	4	243	259	
Tököl	479	141	58	1 390	1 749	
Törökbálint	859	120	34	3 293	2 672	
Törtel	151	61	26	513	637	
Tura	325	100	22	1 172	1 536	
Újhartyán	189	25	10	856	749	
Újlengyel	91	12	6	498	373	
Újszilvás	84	28	5	226	346	
Uri	117	22	7	667	439	
Üllő	572	173	73	2 198	1 938	
Üröm	355	28	12	1 045	1 039	
Vácduka	27	5	1	113	141	
Vácegres	24	4	1	8	130	
Váchartyán	80	24	8	109	291	
Váckisújfalu	22	4	1	9	107	
Vácrátót	88	26	6	90	380	
Vácszentlászló	80	13	12	382	388	
Valkó	81	18	4	330	379	
Vámosmikola	55	7	6	66	227	
Vasad	60	5	6	300	276	
Vecsés	1 418	321	83	4 764	4 747	
Veresegyház	520	167	63	2 521	1 742	
Verőce	155	33	19	144	574	
Verseg	41	10	3	214	205	
Visegrád	173	35	29	789	375	
Zebegény	66	16	14	22	181	
Zsámbék	295	59	25	841	901	
Zsámbok	65	23	7	472	457	
Városok összesen	28 440	8 149	2 172	101 746	91 592	21
Községek összesen	39 971	8 510	3 028	147 475	139 471	38
Megye összesen	68 411	16 659	5 200	249 221	231 063	60

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Az észak-magyarországi régió

A régió válságának tudatos, központi kezelésének az igénye már az 1985. évi országgyűlési határozatban elfogadott területfejlesztési politikában megjelent. Ettől az időszaktól kezdve újabb és újabb kormányzati és ágazati programok születtek, különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megye ipari depressziós és elmaradott térségeinek felzárkóztatására, de ezek a programok alapvető, pozitív változásokkal még nem jártak. A kialakult súlyos gazdasági, társadalmi helyzet miatt ez a régió feltehetően középtávon is a magyar regionális politika egyik első számú célterülete marad.

A korábbi beavatkozások hatásainak mérlegelése, a térség belső adottságai, a térséggel szembeni országos elvárások, valamint a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás lehetőségei mentén kell megfogalmazni a régió felzárkóztatási programját.

A régió természeti erőforrásainak jelentős része (barnaszén, vasérc) leértékelődött, mások (réz, nemesfém) kiaknázása a nemzetközi gazdasági lehetőségektől függ. A régió piac- és versenyképes természeti erőforrásai részben az építőanyag-iparhoz, részben pedig az erdőgazdasághoz, valamint a turizmushoz kapcsolódnak.

A területfejlesztésnek egy új, hatékony, az újraértékelt erőforrás-összetételhez igazodó, azokat racionálisan hasznosító gazdasági szerkezet kialakítását kell elősegítenie.

Gazdaságfejlesztés

A régió tradicionális ipara leértékelődött, válságba került. A modern ipar kialakulásának még csak csírái jelentek meg, azok sem a hagyományos alapokon. A régió ipari válságtérségei nem helyezhetők a korábbi bázison új, konszolidált növekedési pályára.

A korábbi egyoldalú iparszerkezetből fakadó negatív következmények miatt nem célszerű a vegyipar egyoldalú fejlesztése a régióban, mert az távlatilag az új strukturális válság alapjait vetné meg.

Az iparfejlesztés távlati iránya a diverzifikált, több lábon álló, a gazdasági struktúraváltást túlélő nagyüzemek mellett a középüzemekben nyugvó iparszerkezet kialakítása lehet.

A fémipari alkatrészgyártás modernizálása és a könnyűipar rekonstrukciós jellegű fejlesztése lehet az első lépés a nemzetközi munkamegosztásba való intenzív bekapcsolódásához. Ezzel párhuzamosan a miskolci egyetem szellemi kapacitásainak integrálásával meg kell kezdeni a nemzetközileg versenyképes többágú termékstruktúra kialakítását.

Az észak-magyarországi acélipar kezelése továbbra is kiemelt kormányzati intézkedést igényel. A cél elsősorban a hazai piacra termelő kapacitás létrehozása a jelenlegi műszaki, technikai adottságok felhasználásával. Fontos a termékszerkezet átalakítása, a feldolgozottabb és értékesebb termékek arányának növelése. Elengedhetetlen a korszerű minőségbiztosító rendszerek kialakítása. Fejlesztésre javasolt ipari tevékenységek a térség adottságai alapján a következők:

- a járműiparhoz kapcsolódó beszállítói hálózat kiépítése az alkatrészgyártásban, összeszerelésben, jármű-elektronikában;
- a modernizálódó agrárgazdaságra épülő, a műveléshez, a mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó mezőgazdasági- és élelmiszer-ipari gépgyártás;
- gyógyászati rendszerek, berendezések, orvosi műszerek gyártása;
- műanyag-alapanyag gyártása és feldolgozása;
- fafeldolgozás, faipar, bútoripar;
- környezetvédelmi berendezések, mérőműszerek gyártása.

Az agrárgazdaság tekintetében a régió az egyik legsokoldalúbb lehetőségekkel bíró térsége az országnak. Déli területei az Alföldhöz tartoznak, s ezek a versenyképes búza- és kukoricatermelés kialakult térségei. A hegyláb felszínek a történelmi borvidékek hordozói. A dombsági területek a gyümölcsstermelés, a középhegység az erdőgazdálkodás és vadgazdálkodás potenciális üzemi tájaiként fogalmazhatóak meg. Ezekre az adottságokra épülő, a piacgazdasági korlátokat és

lehetőségeket figyelembe vevő fejlesztések erősíthetik meg a régió gazdaságán belül a mezőgazdaság szerepét, biztosítva a korszerű mezőgazdaság igényeinek megfelelő foglalkoztatotti létszámot. Az agrárgazdaság jövőjének egyik alapkérdése az, hogy az agrárgazdaság integrációs pályái a térségen belül avagy azon kívül alakulnak-e ki. Területen belüli szemléleti és mentális változásra van szükség ahhoz, hogy szélesebb körben tudatosodjon a régió agrárgazdaságának jövőbeli fontossága, lehetősége és jelentősége.

A régió természetföldrajzi sokszínűsége, gazdag történelmi-kulturális hagyományai miatt jelentős idegenforgalmi potenciállal rendelkezik. Hollókő és Aggtelek a világörökség része, nemzetközi érdeklődésre számot tartó attrakció, a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzete a vízi, a Mátra és a Bükk a középhegységi, a belső Cserhát a dombvidéki, Eger, Sárospatak, Mezőkövesd, Tokaj a kulturális, Eger, Parád-fürdő, Tapolca, Mezőkövesd a gyógy-idegenforgalom, Szilvásvárad a lovasturizmus meghatározó területe a régióban.

Az idegenforgalmi adottságok többsége országos jelentőségű kínálatot jelent. Ezen kínálat színvonalas fenntartása mellett a régió turizmusa fejlesztésének fő iránya az országos jelentőségű attrakciók térségeihez kapcsolódó területi programcsomag kialakítása kell legyen.

A humán infrastruktúra fejlesztése

A régió mindhárom megyéje számára alapkérdés az emberi erőforrások fejlesztése, a lakosság és az aktív munkaerő képzettségi, valamint alkalmazkodóképességének az emelése.

Az általános iskolában meg kell kezdeni a funkcionális analfabetizmus kialakulásának korlátozását – különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a hátrányos helyzetű cigány gyermekek sajátos felzárkóztató jellegű oktatását, akár az iskola-előkészítő típusú osztályok indítása árán is.

A tradicionális szakképzettséggel rendelkező munkaerő tömeges átképzését fel kell vállalni.

A magasan kvalifikált munkaerő elvándorlását lehetőség szerint a régió belüli munkahelyteremtéssel kell csökkenteni.

Foglalkoztatási szempontból a strukturális problémákkal küzdő Nógrád és Borsod megyei térségek a válságkezelő programok első számú hatásterületei. A szociálisföld-program jelentős része itt vált szükségessé, és az ellátási feszültségeket oldó falugondnoki hálózat kiépítése is. Mindkét program folytatására szükség van.

A történelmileg kialakult középiskolai hálózat, az újjáalakult egyházi oktatási intézmények megjelenésével versenyképesé vált, ugyanakkor térségi diverzifikációja nem jellemző a régióra. A régió határ menti területein a középfokú iskolai oktatás fejlesztése szükséges.

A régió felsőoktatási intézményhálózata összességében sokszínű, ugyanakkor települési allokációjában az egysíkúság a meghatározó. A miskolci bányá- és kohómérnök-képzés országosan egyedi jellegű, ugyanakkor piaci vákuumba kerülnek a kibocsátott hallgatók. Sem a miskolci egyetem, annak ellenére hogy az utóbbi években bölcsészkarja szerveződött, sem pedig az egeri főiskola nem képes önmagában a teljes értékű tudományegyetemi jellegű képzés megoldására. Salgótarján pénzügyi és számviteli főiskolai képzése kurrens, Sárospatak tanítóképző főiskolája tradicionális jellegű. Új intézmény a Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ. A regionális felsőoktatási szövetség létrehozása azonban a képzés összehangolt szelekciójával megteremtheti egy regionális univerzitás létrejöttének alapjait.

Miskolc regionális felsőoktatási és kutatási központ jellegét erősíteni kell, mert a régió legnagyobb városának megújulása és átstrukturálódása nélkül a régió lehetőségei is szűkülnek.

Eger elsősorban területi transzferközponti szerepet tölthet be a régió felsőoktatási és kutatási szerkezetében.

A műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

– az m³-as autópálya építése az országhatárig;

- az m³-as autópályából kiágazó m³0-as autópálya Emőd–Miskolc–országhatár közötti szakaszának kiépítése;
- a 21. és 25. számú főutak autóutakká fejlesztése, valamint a Miskolc térségi logisztikai központ kialakítása.

Vízgazdálkodás

- A szűkös mélységi vízbeszerzési lehetőségek és felszíni vizek kényszerű igénybevétele következtében szükséges a kistérségi ivóvízellátó rendszerek kiépítésének folytatása;
- a 2000 lakosegyenértéket meghaladó települések csatorna- és szennyvíztisztító műveinek telepítése, fejlesztése, valamint a lázbérci víztározó vízgyűjtő területén lévő csatorna- és szennyvíztisztító művek telepítése, fejlesztése;
- Eger, Miskolc és Salgótarján városok szennyvíztisztító telepeinek fejlesztése a kiemelt városok programja keretében.

A észak-magyarországi régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Városok^{a)}

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Miskolc, megyei jogú város	236,68	177 945	1 765	2 533	-768	-1 292	73 60
2.	Edelény	56,76	10 958	120	156	-36	5	3 55
3.	Encs	31,13	6 871	115	71	44	-8	2 23
4.	Kazincbarcika	45,90	34 601	349	303	46	-204	12 77
5.	Mezőcsát	103,07	6 608	100	82	18	-23	2 46
6.	Mezőkövesd	100,50	17 730	191	259	-68	68	7 45
7.	Ózd	97,14	41 594	535	640	-105	-384	15 88
8.	Putnok	34,96	7 485	116	110	6	3	2 58
9.	Sajószentpéter	34,85	13 367	193	173	20	-90	4 47
10.	Sárospatak	139,07	14 889	142	190	-48	33	5 19
11.	Sátoraljaújhely	73,45	17 827	254	249	5	-147	6 91
12.	Szendrő	53,56	4 260	81	44	37	-7	1 39
13.	Szerencs	36,69	10 208	77	160	-83	9	3 82
14.	Szikszo	36,20	6 134	55	85	-30	8	2 15
15.	Tiszaújváros	46,04	17 971	180	115	65	-38	6 46
16.	Tokaj	28,20	4 521	29	107	-78	99	1 67

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
17.	Abaújalpár	8,48	116	1	-	1	1	6

18.	Abaújkér	17,28	668	5	8	-3	2	27
19.	Abaújlak	7,06	126	1	1	-	-4	8
20.	Abaújszántó	47,36	3 560	45	36	9	-24	1 31
21.	Abaújszolnok	8,65	163	4	5	-1	-12	7
22.	Abaújvár	7,32	318	8	6	2	4	16
23.	Abod	31,16	326	7	10	-3	5	12
24.	Aggtelek	43,81	619	8	4	4	-9	21
25.	Alacska	8,55	879	8	16	-8	7	27
26.	Alsóberecki	6,86	875	15	10	5	4	28
27.	Alsódobsza	10,70	393	4	9	-5	18	16
28.	Alsógagy	6,28	113	2	1	1	-10	5
29.	Alsóregmec	15,39	225	2	2	-	-	8
30.	Alsószuha	22,42	541	6	8	-2	2	18
31.	Alsótelekes	6,44	180	3	9	-6	1	9
32.	Alsóvadász	22,91	1 528	20	20	-	-9	44
33.	Alsózsolca	26,02	5 984	109	67	42	17	1 74
34.	Arka	9,49	129	2	2	-	-2	6
35.	Arló	46,84	3 968	88	50	38	-33	1 20
36.	Arnót	17,54	2 520	28	15	13	16	70
37.	Aszaló	25,36	2 055	31	21	10	44	62
38.	Ároktő	46,43	1 315	16	30	-14	15	60
39.	Baktakék	18,81	815	13	6	7	9	29
40.	Balajt	9,05	437	11	9	2	-8	20
41.	Baskó	29,64	239	1	7	-6	-6	11

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Miskolc, megyei jogú város	13 457	4 839	1 293	66 729	37 582	13
Edelény	446	147	42	2 018	1 759	
Encs	371	131	49	1 592	1 306	
Kazincbarcika	1 667	953	206	9 847	5 495	2
Mezőcsát	294	116	206	29	1 121	90
Mezőkövesd	1 142	533	213	5 234	3 361	
Ózd	1 546	641	208	6 154	6 668	2
Putnok	246	95	13	832	921	
Sajószentpéter	492	142	40	1 578	1 670	

Sárospatak	749	261	103	3 207	2 695	1
Sátoraljaújhely	704	276	71	3 405	3 234	1
Szendrő	137	56	20	568	505	
Szerencs 545	161	36	2 771	2 022	*	
Szikszo	259	70	28	928	977	
Tiszaújváros	983	338	129	6 424	4 297	1
Tokaj	236	96	53	1 053	792	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Abaújalpár	-	1	1	13	17	
Abaújkér	11	3	4	86	81	
Abaújlak	3	1	1	14	17	
Abaújszántó	132	39	7	639	486	
Abaújszolnok	-	1	-	22	9	
Abaújvár	2	4	1	33	28	
Abod	6	2	1	32	30	
Aggtelek	36	16	7	128	91	
Alacska	14	6	2	73	97	
Alsóberecki	10	7	2	53	101	
Alsódobsza	11	3	1	63	55	
Alsógagy	2	1	1	24	19	
Alsóregme	5	2	1	34	29	
Alsószuha	12	2	2	68	75	
Alsóteleke	1	2	1	43	18	
Alsóvadász	27	6	3	141	128	
Alsózsolca	204	37	18	917	784	
Arka	-	1	1	30	20	
Arló	84	27	16	254	357	
Arnót	130	22	10	462	431	
Aszaló	55	18	5	201	205	
Ároktő	34	11	4	229	190	
Baktalék	21	5	4	110	94	
Balajt	1	2	1	41	-	
Baskó	22	1	1	58	28	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
42.	Bánhorváti	28,47	1 657	21	20	1	9	59
43.	Bánréve	6,62	1 467	13	25	-12	-12	54
44.	Becskeháza	5,00	74	-	1	-1	-	4
45.	Bekecs	25,72	2 548	24	27	-3	77	89
46.	Beret	6,78	234	5	6	-1	9	7
47.	Berzék	10,60	975	20	12	8	1	33
48.	Bodroghalom	26,88	1 480	17	21	-4	-4	53
49.	Bodrogkeresztúr	29,87	1 404	15	40	-25	-39	58
50.	Bodrogkisfalud	14,68	1 051	4	13	-9	-2	45
51.	Bodrogolaszi	20,62	890	13	17	-4	4	39
52.	Bódvalenke	6,63	189	5	3	2	-5	6
53.	Bódvarákó	9,22	166	-	4	-4	-5	8
54.	Bódvaszilas	19,22	1 293	16	13	3	-18	45
55.	Bogács	24,65	2 035	43	33	10	-3	81
56.	Boldogkőújfalu	10,98	523	10	5	5	2	21
57.	Boldogkővőralja	21,99	1 033	14	15	-1	-61	40
58.	Boldva	28,34	2 357	35	19	16	3	79
59.	Borsodbóta	8,13	942	10	17	-7	-7	36
60.	Borsodgeszt	15,06	348	5	7	-2	3	15
61.	Borsodivánka	15,90	823	2	34	-32	31	23
62.	Borsodnádasd	28,07	3 648	36	70	-34	-8	1 39
63.	Borsodszentgyörgy	21,53	1 385	27	21	6	-8	50
64.	Borsodszirák	11,01	1 152	24	11	13	3	39
65.	Bózsva	16,39	192	3	2	1	-2	10
66.	Bócs	24,32	2 716	39	39	-	-7	91
67.	Bükkaranyos	26,19	1 6	19	16	3	34	47
68.	Bükkábrány	18,02	1 848	18	25	-7	-12	66
69.	Bükkmogyorósd	9,90	225	2	7	-5	1	11
70.	Bükkszentkereszt	26,97	1 302	3	11	-8	-2	47
71.	Bükkszécs	37,26	1 172	10	23	-13	-1	47
72.	Büttös	18,18	287	4	6	-2	-1	11
73.	Cigánd	56,79	3 250	56	65	-9	39	1 15
74.	Csenyéte	9,97	369	11	1	10	19	8
75.	Cserépfalu	44,64	1 165	12	18	-6	-3	58
76.	Cserépváralja	14,66	550	4	8	-4	-11	21

77.	Csernely	20,63	1 052	8	9	11	8	46
78.	Csincse	11,34	612	5	4	1	2	15
79.	Csobaj	19,59	826	6	14	-8	-14	35
80.	Csobád	11,85	730	13	6	7	2	25
81.	Csokvaomány	15,01	1 034	11	20	-9	-20	46
82.	Damak	7,53	269	3	4	-1	4	8
83.	Dámóc	15,99	459	9	9	-	11	20
84.	Debréte	9,62	28	-	-	-	1	3
85.	Detek	9,68	306	3	12	-9	-	12
86.	Dédestapolcsány	29,45	1 726	13	31	-18	46	68
87.	Domaháza	28,82	1 061	17	16	1	-2	34
88.	Dövény	11,65	307	-	4	-4	-4	12
89.	Dubicsány	13,00	300	5	5	-	4	11
90.	Egerlövő	19,83	640	6	7	-1	-16	31

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Bánhorváti	43	14	9	154	185	
Bánréve	24	12	6	188	165	
Becskeháza	3	1	1	7	4	
Bekecs	122	26	14	531	476	
Beret	1	1	2	23	23	
Berzék	30	4	3	116	111	
Bodroghalom	26	19	4	171	169	
Bodrogkeresztúr	49	32	4	334	240	
Bodrogkisfalud	15	14	4	157	181	
Bodrogolaszi	28	2	2	168	116	
Bódvalenke	1	1	1	4	8	
Bódvarákó	3	2	1	10	11	
Bódvaszilas	23	19	5	182	109	
Bogács	82	46	24	712	324	
Boldogkőújfalu	9	3	2	44	71	
Bodrogkőváralja	33	4	4	121	141	
Boldva	52	23	8	301	216	
Borsodbóta	15	9	2	73	112	
Borsodgeszt	9	2	2	6	46	
Borsodivánka	32	4	2	170	92	

Borsodnádasd	94	27	12	515	629	
Borsodszentgyörgy	26	8	5	119	183	
Borsodszirák	58	13	6	182	175	
Bózsva	37	2	2	60	47	
Böcs	94	20	9	541	434	
Bükkaranyos	32	3	3	144	140	
Bükkábrány	95	30	12	436	260	
Bükkmogyorósd	1	3	2	43	22	
Bükkszentkereszt	67	8	11	409	203	
Bükkzsérc	52	8	2	273	192	
Büttös	1	2	1	24	23	
Cigánd	87	27	9	374	300	
Csenyété	1	1	1	5	21	
Cserépfalu	48	11	4	262	178	
Cserépváralja	13	4	2	72	68	
Csernely	11	17	3	169	157	
Csincse	7	2	2	90	-	
Csobaj	20	5	3	94	98	
Csobád	14	5	2	99	81	
Csokvaomány	29	3	3	111	144	
Damak	4	2	1	5	32	
Dámóc	13	4	1	47	43	
Debréte	-	1	1	8	6	
Detek	13	2	1	23	32	
Dédestapolcsány	43	25	11	165	202	
Domaháza	27	9	3	104	94	
Dövény	3	1	1	44	37	
Dubicsány	10	3	2	31	29	
Egerlövő	8	2	3	139	73	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
91.	Emőd	49,36	5 426	53	67	-14	-6	1 94
92.	Erdőbénye	45,80	1 507	15	25	-10	-21	74
93.	Erdőhorváti	50,11	736	9	7	2	5	36
94.	Égerszög	10,77	92	1	3	-2	3	5
95.	Fancsal	9,77	367	3	7	-4	3	14

96.	Fáj	19,32	257	3	-	3	4	7
97.	Felsőberecki	3,53	321	5	8	-3	7	11
98.	Felsődobsza	15,19	930	16	20	-4	5	32
99.	Felsőgagy	14,47	146	2	1	1	-2	7
100.	Felsőkelecsény	7,99	395	5	13	-8	-4	15
101.	Felsőnyárád	11,67	1 044	17	15	2	6	40
102.	Felsőregmec	10,75	200	3	3	-	9	7
103.	Felsőtelekes	8,45	912	12	14	-2	8	28
104.	Felsővadász	18,64	527	9	8	1	-	19
105.	Felsőzsolca	16,24	7 286	77	76	1	35	2 16
106.	Filkeháza	4,44	117	1	2	-1	-3	4
107.	Fony	40,55	371	7	4	3	6	21
108.	Forró	19,03	2 394	47	21	26	50	69
109.	Fulókércs	18,59	374	12	2	10	-8	10
110.	Füzér	37,53	562	7	15	-8	-13	21
111.	Füzérkajata	11,46	191	4	6	-2	-5	8
112.	Füzérkomlós	5,87	409	4	1	3	3	14
113.	Füzérradvány	9,85	410	7	10	-3	5	19
114.	Gadna	8,09	242	3	2	1	-2	7
115.	Gagyapáti	3,22	20	-	1	-2	8	1
116.	Gagybátor	18,77	274	5	7	-2	-3	11
117.	Gagyvendégi	12,32	238	3	6	-3	-11	10
118.	Galvács	15,04	111	-	4	-4	-2	8
119.	Garadna	9,74	432	5	7	-2	5	18
120.	Gelej	32,10	716	7	6	1	-26	28
121.	Gesztesy	28,82	2 818	36	22	14	12	92
122.	Girincs	11,14	785	14	9	5	-9	26
123.	Golop	9,43	676	5	17	-12	3	28
124.	Gömörszőlős	8,77	99	2	3	-1	-5	5
125.	Gönc	37,26	2 462	31	24	7	12	94
126.	Göncruszka	16,69	724	11	19	-8	-15	32
127.	Györgytarló	30,19	580	9	6	3	-10	21
128.	Halmaj	12,59	1 806	20	25	-5	40	58
129.	Hangács	22,55	671	6	14	-8	-8	27
130.	Hangony	39,10	1 730	33	25	8	2	63
131.	Harsány	36,54	2 175	20	16	4	24	74

132.	Háromhuta	37,79	199	6	3	3	-5	9
133.	Hegymeg	5,70	118	2	3	-1	-2	5
134.	Hejce	9,51	314	3	17	-14	29	16
135.	Hejőbába	18,71	1 939	27	63	-36	30	54
136.	Hejőkeresztúr	10,28	1 111	12	12	-	4	39
137.	Hejőkürt	14,91	358	3	8	-5	5	14
138.	Hejőpapi	17,04	1 155	13	24	-11	15	42
139.	Hejőszalonta	10,97	684	18	11	7	12	25

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Emőd	178	35	17	840	669	
Erdőbénye	48	22	5	256	199	
Erdőhorváti	16	2	2	131	106	
Égerszög	2	1	1	20	5	
Fancsal	8	3	2	83	57	
Fáj	1	1	1	18	15	
Felsőberecki	16	2	1	7	28	
Felsődobsza	11	2	3	96	78	
Felsőgagy	2	1	1	20	15	
Felsőkelecsény	3	3	2	68	50	
Felsőnyárád	37	11	5	138	129	
Felsőregnec	9	2	-	11	18	
Felsőtelekes	11	5	3	122	103	
Felsővadász	10	3	1	52	42	
Felsőzsolca	424	49	20	1 459	1 266	
Filkeháza	-	1	-	15	20	
Fony	8	2	1	21	36	
Forró	52	24	12	327	260	
Fulókércs	4	2	1	31	25	
Füzér	24	6	2	92	80	
Füzérkajata	2	2	-	21	31	
Füzérkomlós	18	2	1	73	74	
Füzérradvány	9	2	3	38	36	
Gadna	2	1	1	24	13	
Gagyapáti	3	-	-	2	1	
Gagybátor	2	2	1	8	32	

Gagyvendégi	8	5	2	13	32	
Galvács	-	1	1	26	16	
Garadna	5	3	2	89	48	
Gelej	16	6	2	99	68	
Gesztely	93	16	8	375	393	
Girincs	15	5	3	174	74	
Golop	20	3	2	114	80	
Gömörszőlős	4	3	1	15	17	
Gönc	69	34	15	291	337	
Göncruszka	8	4	2	53	80	
Györgytarló	7	6	1	50	37	
Halmaj	44	17	8	255	245	
Hangács	7	6	2	84	84	
Hangony	40	13	6	166	198	
Harsány	59	19	7	286	261	
Háromhuta	9	4	3	71	21	
Hegymeg	3	1	1	20	19	
Hejce	6	2	2	33	39	
Hejőbába	27	21	5	212	186	
Hejőkeresztúr	34	10	6	187	182	
Hejőkürt	11	4	2	58	36	
Hejőpapi	17	9	5	174	113	
Hejőszalonta	4	2	2	80	69	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
140.	Hercegkút	7,81	841	6	13	-7	2	26
141.	Hernádbüd	5,91	149	1	2	-1	-10	8
142.	Hernádcéce	9,91	263	5	8	-3	-1	12
143.	Hernádkak	10,90	1 236	18	15	3	21	39
144.	Hernádkécs	7,42	352	8	9	-1	-15	14
145.	Hernádnémeti	28,76	3 880	79	46	33	13	1 15
146.	Hernádpetri	17,07	211	4	7	-3	-5	8
147.	Hernádszentandrás	7,00	396	7	3	4	16	15
148.	Hernádszurdok	4,48	244	5	7	-2	-	9
149.	Hernádvécse	16,88	817	13	7	6	-4	26
150.	Hét	3,71	619	7	8	-1	9	21

151.	Hidasnémeti	16,08	1 189	21	15	6	-10	41
152.	Hidvégárdó	16,99	732	8	7	1	18	30
153.	Hollóháza	2,36	1 148	12	13	-1	1	41
154.	Homrogd	13,43	993	13	15	-2	1	30
155.	Igrici	19,47	1 296	13	18	-5	16	46
156.	Imola	18,11	134	1	1	-	-	7
157.	Ináncs	10,94	1 166	13	20	-7	-19	40
158.	Irota	12,34	131	1	3	-2	6	7
159.	Izsófalva	9,31	1 840	24	44	-20	63	68
160.	Jákfalva	9,06	453	6	2	4	-3	13
161.	Járdánháza	11,24	1 891	28	33	-5	8	64
162.	Jósvafő	21,53	338	2	5	-3	-	15
163.	Karcsa	43,68	2 096	27	44	-17	11	64
164.	Karos	15,33	476	3	6	-3	2	20
165.	Kács	16,70	684	9	14	-5	-33	32
166.	Kánó	13,77	226	3	5	-2	-	9
167.	Kány	9,21	83	1	-	1	-3	5
168.	Kázsmárk	12,45	898	24	10	14	-3	25
169.	Kelemér	18,80	554	10	4	6	-2	19
170.	Kenézlő	22,94	1 483	29	22	7	-31	58
171.	Keresztéte	3,97	34	-	1	-1	-	3
172.	Kesznyéten	36,42	1 763	40	20	20	11	63
173.	Kéked	13,01	295	6	3	3	4	13
174.	Királd	7,88	952	7	11	-4	1	41
175.	Kiscsécs	4,12	199	8	2	6	-5	4
176.	Kisgyőr	71,16	1 614	26	30	-4	15	59
177.	Kishuta	5,17	410	3	11	-8	-9	13
178.	Kiskinizs	7,18	327	2	7	-5	6	13
179.	Kisrosvágy	8,34	276	8	4	4	18	9
180.	Kissikátor	10,38	401	6	8	-2	1	13
181.	Kistokaj	9,75	1 911	18	23	-5	-25	57
182.	Komjáti	11,08	351	2	6	-4	-10	14
183.	Komlóska	29,86	379	5	13	-8	-8	18
184.	Kondó	19,62	649	7	12	-5	3	21
185.	Korlát	7,91	346	2	10	-8	-8	13
186.	Kovácsvágás	21,13	620	15	11	4	-4	22

187.	Köröm	8,34	1 156	32	11	21	-5	33
188.	Krasznokvajda	11,44	602	9	3	6	-6	19

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Hercegkút	26	3	1	243	176	
Hernádbüd	2	1	1	7	20	
Hernádcéce	3	2	1	46	27	
Hernádkak	57	8	6	242	192	
Hernádkéreg	10	2	1	52	44	
Hernádnémeti	116	15	8	647	543	
Hernádpetri	-	1	1	18	17	
Hernádszentandrás	7	2	1	45	49	
Hernádszurdok	4	1	2	39	24	
Hernádvécse	15	2	2	85	94	
Hét	14	3	3	53	62	
Hidasnémeti	20	13	4	198	127	
Hidvégardó	21	10	3	85	62	
Hollóháza	34	10	7	209	193	
Homrogd	17	4	2	98	85	
Igric	16	8	4	141	138	
Inola	-	2	1	25	26	
Ináncs	28	6	4	173	163	
Irota	1	1	1	13	15	
Izsófalva	40	18	6	271	344	
Jákfalva	2	8	1	47	58	
Járdánháza	48	11	8	141	247	
Jósavő	9	3	6	83	39	
Karcsa	62	12	7	205	246	
Karos	7	4	1	42	52	
Kács	20	1	3	117	116	
Kánó	11	4	1	42	36	
Kány	1	1	1	15	9	
Kázmárk	10	3	2	44	68	
Kelemér	4	4	1	40	37	
Kenézlő	44	11	5	185	151	
Keresztéte	-	1	1	4	5	

Kesznyéten	37	12	2	240	170	
Kéked	11	1	3	27	40	
Királd	14	6	7	28	104	
Kiscséc	-	1	-	5	4	
Kisgyőr	48	7	4	230	177	
Kishuta	4	3	4	50	61	
Kiskinizs	7	2	2	34	46	
Kisrosvágy	-	1	1	17	17	
Kissikátor	3	4	1	43	46	
Kistokaj	91	16	7	369	317	
Komjáti	9	1	2	57	37	
Komlóska	15	2	1	68	55	
Kondó	12	4	2	21	72	
Korlát	4	2	1	38	30	
Kovácsvágás	3	2	2	45	65	
Köröm	11	4	3	94	70	
Krasznokvajda	9	5	3	79	59	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
189.	Kupa	7,84	198	5	5	-	-1	8
190.	Kurityán	7,54	1 848	15	12	3	4	60
191.	Lak	19,76	570	9	9	-	-10	20
192.	Lácacséke	16,25	557	13	17	-4	-10	27
193.	Ládbesenyő	10,40	326	1	1	-	-8	13
194.	Legyesbénye	20,31	1 615	28	19	9	-4	63
195.	Léh	8,43	513	11	5	6	-13	14
196.	Lénárdaróc	5,16	400	4	14	-10	6	19
197.	Litka	6,70	54	-	3	-3	2	4
198.	Makkoshotyka	10,41	1 003	10	8	2	-5	28
199.	Martonyi	17,57	522	8	5	3	4	20
200.	Mád	31,86	2 764	25	40	-15	-12	1 20
201.	Mályi	11,44	4 352	29	38	-9	39	1 26
202.	Mályinka	24,20	640	5	9	-4	-18	24
203.	Megyaszó	53,42	2 820	39	26	13	-6	90
204.	Meszes	11,40	231	1	4	-3	-2	11
205.	Mezőkeresztes	74,26	4 297	53	60	-7	12	1 81

206.	Mezőnagymihály	61,87	1 235	14	25	-11	-4	55
207.	Mezőnyárad	14,07	1 700	20	37	-17	-5	68
208.	Mezőzombor	38,78	2 529	26	42	-16	30	88
209.	Méra	15,14	1 703	28	18	10	-18	53
210.	Mikóháza	16,91	507	13	8	5	-1	20
211.	Mogyoróska	19,17	106	-	3	-3	4	8
212.	Monaj	11,53	257	1	1	-	9	9
213.	Monok	41,98	1 821	14	39	-25	11	80
214.	Múcsony	17,52	3 522	47	36	11	4	1 20
215.	Muhi	9,92	455	5	7	-2	-10	19
216.	Nagybarca	14,39	991	13	13	-	-2	35
217.	Nagycsécs	9,83	882	11	10	1	-19	30
218.	Nagyhuta	35,05	108	2	3	-1	-1	6
219.	Nagykinizs	6,57	377	6	10	-4	-11	13
220.	Nagyrozvagy	26,82	801	8	15	-7	-9	30
221.	Nekézseny	14,10	906	6	14	-8	-11	34
222.	Nemesbikk	24,10	958	8	11	-3	7	36
223.	Négyes	17,31	406	1	16	-15	19	20
224.	Novajdrány	14,31	1 431	18	33	-15	15	43
225.	Nyékládháza	24,53	4 842	50	68	-18	32	1 59
226.	Nyésta	6,89	81	-	4	-4	-1	4
227.	Nyiri	16,46	462	5	12	-7	13	16
228.	Nyomár	10,47	336	3	8	-5	-6	12
229.	Olaszliszka	39,46	1 870	22	20	2	-5	78
230.	Onga	31,50	4 682	79	51	28	8	1 42
231.	Ónod	17,80	2 300	28	23	5	-1	79
232.	Ormosbánya	8,39	1 739	15	45	-30	-66	66
233.	Oszlár	5,71	399	4	7	-3	-2	18
234.	Pamlény	12,40	86	1	3	-2	7	6
235.	Parasznya	16,82	1 271	10	14	-4	9	42
236.	Pácin	33,92	1 598	14	25	-11	8	59
237.	Pálháza	6,75	1 236	7	14	-7	2	40

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Kupa	-	1	1	7	18	
Kurityán	40	16	9	206	213	

Lak	9	3	3	85	45	
Lácacséke	5	3	1	37	21	
Ládbesenyő	5	1	2	30	42	
Legyesbénye	40	13	2	206	205	
Léh	6	3	1	31	51	
Lénárdдарóc	15	2	1	66	61	
Litka	2	1	1	1	9	
Makkoshotyka	22	5	3	112	102	
Martonyi	5	2	2	43	33	
Mád	106	23	8	692	510	
Mályi	257	94	42	898	806	
Mályinka	14	6	3	81	74	
Megyaszó	66	13	5	353	351	
Meszes	4	3	2	27	24	
Mezőkeresztes	159	51	20	939	591	
Mezőnagymihály	32	7	5	244	153	
Mezőnyárád	60	17	6	331	222	
Mezőzombor	60	16	7	402	345	
Méra	33	13	8	228	184	
Mikóháza	19	7	1	120	76	
Mogyoróska	2	1	3	22	10	
Monaj	3	1	1	37	22	
Monok	47	14	5	301	246	
Múcsony	65	31	10	415	450	
Muhi	23	1	3	107	103	
Nagybarca	28	6	5	26	97	
Nagycsécs	27	9	4	157	146	
Nagyhuta	-	1	1	21	15	
Nagykinizs	3	2	1	28	29	
Nagyrosvágy	25	8	4	79	84	
Nekézseny	13	3	2	102	103	
Nemesbikk	24	4	3	150	118	
Négyes	13	3	-	129	37	
Novajdrány	31	16	6	165	127	
Nyékládháza	252	64	33	953	851	
Nyésta	1	1	-	7	4	

Nyíri	11	4	1	56	67	
Nyomár	7	1	1	36	30	
Olaszliszka	74	19	6	310	332	
Onga	159	40	9	687	624	
Ónod	50	11	8	275	262	
Ormosbánya	25	15	9	50	138	
Oszlár	14	3	3	91	56	
Pamlény	-	1	1	11	5	
Parasznya	28	12	3	65	185	
Pácin	38	8	6	190	135	
Pálháza	71	17	5	320	275	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
238.	Pányok	8,46	161	2	3	-1	-7	8
239.	Pere	9,53	421	5	11	-6	4	18
240.	Perecse	12,53	47	-	1	-1	-3	3
241.	Perkupa	19,40	939	12	12	-	5	34
242.	Prügy	31,39	2 543	52	21	31	7	81
243.	Pusztafalu	7,00	283	3	2	1	-5	11
244.	Pusztaradvány	7,14	197	4	6	-2	-3	5
245.	Radostyán	8,11	734	12	6	6	16	22
246.	Ragály	15,55	672	3	9	-6	-10	24
247.	Rakaca	18,99	762	24	12	12	-2	26
248.	Rakacaszend	15,71	397	3	6	-3	-15	16
249.	Rásonysápberencs	9,08	412	7	7	-	1	19
250.	Rátka	11,78	1 111	7	19	-12	3	42
251.	Regéc	27,21	97	2	5	-3	-2	7
252.	Répáshuta	16,79	594	9	7	2	-10	18
253.	Révleányvár	16,49	599	8	16	-8	-21	32
254.	Ricse	24,74	1 923	27	58	-31	6	69
255.	Rudabánya	16,46	3 101	41	53	-12	/	1 19
256.	Rudolftelep	3,64	798	15	9	6	2	28
257.	Sajóbábony	13,45	3 204	45	26	19	-9	1 10
258.	Sajóecseg	7,93	1 055	11	20	-9	26	39
259.	Sajógalgóc	10,12	323	5	2	3	-1	11
260.	Sajóhidvég	13,45	1 014	21	14	7	-3	33

261.	Sajóivánka	10,23	474	6	8	-2	5	19
262.	Sajókaza	30,68	3 124	45	51	-6	-14	1 03
263.	Sajókápolna	10,51	461	6	12	-6	10	15
264.	Sajókeresztúr	16,40	1 655	23	17	6	1	53
265.	Sajólád	12,68	2 869	37	33	4	28	93
266.	Sajólászlófalva	6,62	460	7	6	1	-3	15
267.	Sajómercse	11,17	282	4	8	-4	5	13
268.	Sajónémeti	7,39	617	15	12	3	-12	25
269.	Sajóörös	8,44	1 047	10	9	1	2	36
270.	Sajópálfala	7,16	738	4	7	-3	4	27
271.	Sajópetri	9,27	1 464	29	20	9	12	45
272.	Sajópüspöki	9,47	561	3	5	-2	-5	20
273.	Sajósenye	8,45	434	4	4	-	-9	12
274.	Sajószöged	13,62	2 328	14	22	-8	101	80
275.	Sajóvámos	31,15	2 241	18	24	-6	21	76
276.	Sajóvelezd	23,02	976	18	11	7	15	31
277.	Sály	25,56	1 986	24	32	-8	-36	70
278.	Sárazsadány	15,31	281	3	9	-6	-24	18
279.	Sáta	16,45	1 457	17	15	2	-7	54
280.	Selyeb	16,64	463	5	9	-4	-13	18
281.	Semjén	7,84	452	6	7	-1	-	16
282.	Serényfalva	19,63	1 051	15	13	2	10	37
283.	Sima	4,89	18	-	-	-	2	2
584.	Sóstófalva	7,31	265	2	1	1	22	10
285.	Szakácsi	8,63	134	5	1	4	-7	7
286.	Szakáld	11,40	495	3	8	-5	-2	22

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Pányok	4	1	1	17	12	
Pere	7	2	2	8	31	
Percse	2	1	1	9	9	
Perkupa	23	13	3	120	100	
Prügy	79	17	8	257	300	
Pusztafalu	4	2	1	46	58	
Pusztaradvány	1	1	1	6	14	
Radostyán	18	6	1	25	78	

Ragály	13	8	3	101	82	
Rakaca	13	2	2	39	43	
Rakacaszend	5	2	3	18	18	
Rásonysápberencs	7	3	1	40	43	
Rátka	34	12	2	305	192	
Regéc	1	1	-	17	17	
Répáshuta	50	5	3	65	133	
Révleányvár	23	3	2	61	67	
Ricse	21	34	7	205	193	
Rudabánya	67	42	11	424	375	
Rudolftelep	20	6	4	10	-	
Sajóbábony	99	18	7	578	475	
Sajóecseg	35	9	4	206	173	
Sajógalgóc	4	2	1	62	56	
Sajóhidvég	17	6	3	115	89	
Sajóivánka	13	5	2	133	71	
Sajókaza	84	36	8	349	338	
Sajókápolna	6	2	1	19	56	
Sajókeresztúr	82	12	4	364	283	
Sajólád	72	12	9	276	358	
Sajólászlófalva	13	1	1	6	44	
Sajómercse	2	2	1	3	29	
Sajónémeti	10	2	2	16	50	
Sajóörös	34	8	4	278	189	
Sajópálfala	21	2	2	133	92	
Sajópetri	34	13	4	142	137	
Sajópüspöki	8	2	2	54	63	
Sajósenye	8	2	1	55	48	
Sajószöged	127	49	20	617	480	
Sajóvamos	79	7	8	350	277	
Sajóvelezd	25	5	3	81	119	
Sály	44	6	6	79	237	
Sárazsadány	3	3	-	70	27	
Sáta	17	6	3	112	166	
Selyeb	7	3	1	101	45	
Semjén	28	3	2	55	61	

Serényfalva	17	6	4	75	112	
Sima	3	1	-	21	8	
Sóstófalva	2	2	1	36	22	
Szakácsi	1	1	1	11	16	
Szakáld	8	2	2	77	62	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
287.	Szalaszend	18,22	1 138	14	15	-1	1	34
288.	Szalonna	20,08	1 068	13	12	1	9	37
289.	Szászfá	12,13	213	5	4	1	-9	9
290.	Szegi	9,05	360	5	10	-5	5	13
291.	Szegilong	6,94	264	2	7	-5	-5	12
292.	Szemere	26,30	432	4	2	2	-11	14
293.	Szendrőlád	17,70	1 553	36	12	24	5	41
294.	Szentistván	51,12	2 840	27	41	-14	16	1 15
295.	Szentistvánbaksa	6,56	287	3	6	-3	-12	13
296.	Szin	18,09	728	22	10	12	-	23
297.	Szinpetri	9,71	260	-	5	-5	-2	9
298.	Szirmabesenyő	15,77	4 860	40	57	-17	-5	1 57
299.	Szomolya	22,69	1 777	25	27	-2	-	69
300.	Szögliget	34,74	874	4	17	-13	-33	38
301.	Szőlősdó	10,66	161	2	3	-1	-17	9
302.	Szuhafő	16,04	181	2	2	-	-6	9
303.	Szuhakálló	6,98	978	11	11	-	10	39
304.	Szuhogy	17,00	1 134	10	15	-5	2	42
305.	Taktabáj	16,82	656	11	13	-2	-11	22
306.	Taktaharkány	39,13	3 961	62	33	29	-65	1 26
307.	Taktakenéz	19,75	1 168	22	15	7	-5	40
308.	Taktaszada	25,75	2 147	27	25	2	-6	68
309.	Tarcal	53,73	3 319	41	56	-15	7	1 34
310.	Tard	40,49	1 508	13	32	-19	7	58
311.	Tardona	12,26	1 191	14	16	-2	6	42
312.	Tállya	37,96	2 189	32	41	-9	-25	1 01
313.	Telkibánya	46,82	670	8	15	-7	20	29
314.	Teresztenye	8,70	43	-	1	-1	1	3
315.	Tibolddaróc	30,30	1 655	22	30	-8	-5	66

316.	Tiszabábolna	32,73	564	3	11	-8	-1	31
317.	Tiszacsermely	20,27	686	11	13	-2	-5	24
318.	Tiszadorogma	46,61	500	7	11	-4	9	27
319.	Tiszakarád	47,64	2 627	41	42	-1	-23	89
320.	Tiszakeszi	46,19	2 748	36	41	-5	-2	1 01
321.	Tiszaladány	22,19	739	6	8	-2	-7	33
322.	Tiszalúc	44,89	5 381	91	71	20	-3	1 78
323.	Tiszapalkonya	13,49	1 543	21	27	-6	12	60
324.	Tiszatardos	8,94	287	3	7	-4	-14	17
325.	Tiszatarján	40,40	1 406	18	22	-4	-6	50
326.	Tiszavalk	11,54	361	2	5	-3	10	17
327.	Tolcsva	16,49	2 090	29	32	-3	-1	83
328.	Tomor	12,89	290	5	5	-		13
329.	Tornabarakony	8,20	36	-	1	-1		4
330.	Tornakápolna	4,02	10	-	2	-2		1
331.	Tornanádaska	7,82	577	23	3	20		12
332.	Tornaszentandrás	15,65	329	1	5	-4		12
333.	Tornaszentjakab	28,22	276	3	6	-3		13
334.	Tornyosnémeti	14,04	671	12	13	-1		26
335.	Trizs	10,25	314	5	6	-1		11

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Szalaszend	18	13	8	141	105	
Szalonna	17	6	12	113	110	
Szászfá	7	1	1	16	13	
Szegi	39	2	1	72	46	
Szegilong	2	2	1	47	34	
Szemere	2	2	2	37	28	
Szendrőlád	24	9	5	38	90	
Szentistván	74	21	11	808	420	
Szentistvánbaksa	6	2	2	33	25	
Szin	14	4	2	38	43	
Színpetri	1	2	1	14	23	
Szirmabesenyő	283	33	17	954	844	
Szomolya	65	11	5	350	210	
Szigliget	26	8	4	46	119	

Szőlősardó	2	1	1	41	30	
Szuhafő	9	2	2	19	20	
Szuhakálló	59	9	6	221	1	
Szuhogy	27	14	3	148	158	
Taktabáj	11	3	2	57	63	
Taktaharkány	110	35	9	493	499	
Taktakenéz	21	6	3	132	129	
Taktaszada	45	10	7	204	148	
Tarcal	124	29	11	671	570	
Tard	46	8	6	315	261	
Tardona	33	9	4	176	128	
Tállya	75	28	7	513	341	
Telkibánya	20	5	4	97	108	
Teresztenye	1	1	1	9	4	
Tiboldaróc	40	13	7	262	193	
Tiszabábolna	13	6	4	128	62	
Tiszacsermely	5	3	1	42	40	
Tiszadorogma	9	2	4	82	69	
Tiszakarád	57	34	10	237	243	
Tiszakeszi	65	27	14	341	302	
Tiszaladány	16	4	2	119	84	
Tiszalúc	135	24	10	638	559	
Tiszapalkonya	38	18	6	294	262	
Tiszatardos	10	3	3	55	43	
Tiszatarján	31	10	4	203	151	
Tiszavalk	2	1	2	108	37	
Tolcsva	93	37	12	455	389	
Tomor	9	2	2	40	29	
Tornabarakony	-	1	-	4	6	
Tornakápolna	3	1	-	7	1	
Tornanádaska	2	2	2	32	24	
Tornaszentandrás	2	2	2	32	30	
Tornaszentjakab	7	4	1	48	25	
Tornyosnémeti	10	10	6	69	53	
Trizs	11	2	3	34	42	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
336.	Újcsanáros	12,18	812	18	11	7		3
337.	Uppony	12,81	454	5	8	-3		2
338.	Vadna	7,81	510	6	11	-5		2
339.	Vajdácska	22,78	1 272	21	30	-9		4
340.	Varbó	25,80	1 196	11	20	-9		4
341.	Varbóc	10,10	80	-	5	-5		
342.	Vatta	23,37	939	7	23	-16		3
343.	Vágáshuta	2,00	74	1	1	-		
344.	Vámosújfalú	10,64	892	4	17	-13		3
345.	Vilmány	12,57	1 280	28	18	10		4
346.	Vilyvitány	13,12	337	7	6	1		1
347.	Viss	13,90	746	13	13	-		3
348.	Viszló	11,08	107	1	1	-		
349.	Viszoly	18,41	993	28	10	18		3
350.	Zalkod	10,22	352	5	9	-4		1
351.	Zádorfalva	13,75	502	15	5	10		1
352.	Zemplénagárd	29,13	856	12	13	-1		3
353.	Ziliz	9,25	370	4	4	-	-3	1
354.	Zubogy	11,43	612	6	5	1	10	2
355.	Zsujta	6,73	209	2	6	-4	-4	
Városok összesen		1 154,20	392 915	4 302	5 277	-975	-1 968	152 0
Községek összesen		6 093,13	349 713	4 651	5 092	-441	210	126 9
Megye összesen		7 247,33	742 628	8 953	10 369	-1 416	-1 758	279 0

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Újcsanáros	13	9	2	99	87	
Uppony	11	3	2	41	53	
Vadna	32	5	3	88	77	
Vajdácska	26	4	3	123	131	
Varbó	28	6	6	63	175	
Varbóc	3	1	1	17	7	
Vatta	25	11	9	141	108	
Vágáshuta	4	2	2	21	12	
Vámosújfalú	24	19	2	157	129	

Vilmány	19	8	4	92	78	
Vilyvitány	4	4	1	56	35	
Viss	9	6	3	55	57	
Viszló	2	1	1	10	14	
Viszoly	24	6	4	111	86	
Zalkod	4	3	1	59	24	
Zádorfalva	4	4	3	71	38	
Zemplénagárd	28	4	3	123	99	
Ziliz	1	4	1	44	40	
Zubogy	12	4	2	103	82	
Zsujta	5	2	1	26	39	
Városok összesen	8 855		2 533	113 461	74 189	25
Községek összesen	2 907		1 344	50 535	44 306	18
Megye összesen	11 762		3 877	163 996	118 495	44

a) Az 1996. július 1–jével várossá nyilvánított Szendrő adatait a városok között szerepeltetjük.
A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Heves megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Eger megyei jogú város	104,77	58 976	559	655	-96	-236	23 75
2.	Füzesabony	46,34	7 986	80	109	-29	30	2 98
3.	Gyöngyös	54,10	33 807	315	356	-41	-616	14 18
4.	Hatvan	80,66	23 927	233	320	-87	135	9 02
5.	Heves	99,21	11 450	127	170	-43	-9	4 16
6.	Lőrinci	33,29	5 968	50	103	-53	97	2 37
7.	Pétervására	33,87	2 450	17	39	-22	29	92

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
8.	Abasár	26,65	3 115	25	50	-25	-10	1 43
9.	Adács	37,94	2 916	29	45	-16	15	1 20
10.	Aldebrő	21,78	791	7	15	-8	5	35
11.	Andornaktálya	16,75	2 710	27	37	-10	50	91
12.	Apc	20,42	2 708	35	52	-17	-28	1 11

13.	Atkár	33,77	1 714	13	25	-12	34	69
14.	Átány	50,44	1 647	27	30	-3	-	62
15.	Balaton	13,20	1 322	20	22	-2	18	47
16.	Bátor	27,32	450	2	10	-8	10	21
17.	Bekölce	13,77	791	6	13	-7	8	36

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Eger megyei jogú város	5 322	1 842	658	22 037	15 114	3
Füzesabony	441	150	35	1 917	1 313	
Gyöngyös	2 515	910	297	10 962	9 540	2
Hatvan	1 357	632	142	6 058	5 474	1
Heves	574	140	56	1 877	2 209	
Lőrinci	202	108	28	1 275	1 134	
Pétervására	131	40	11	462	407	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Abasár	166	13	10	838	910	
Adács	81	28	12	532	379	
Aldebrő	24	8	2	164	168	
Andornaktálya	145	34	9	599	545	
Apc	119	42	13	543	507	
Atkár	73	16	3	331	368	
Átány	27	12	5	211	158	
Balaton	35	11	4	46	158	
Bátor	17	2	2	93	48	
Bekölce	21	5	4	129	112	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
18.	Besenyőtelek	48,58	2 962	48	43	5	4	1 04
19.	Bélapátfalva	36,17	3 391	35	63	-28	29	1 14
20.	Boconád	29,65	1 502	13	24	-11	-5	71
21.	Bodony	28,96	887	5	13	-8	-1	48
22.	Boldog	26,77	3 091	31	36	-5	40	1 15

23.	Bükkszenterzsébet	24,86	1 235	8	14	-6	8	50
24.	Bükkszentmárton	8,26	410	2	7	-5	9	13
25.	Bükkszék	15,30	878	4	19	-15	9	42
26.	Csány	47,90	2 312	18	38	-20	4	98
27.	Demjén	25,09	704	6	9	-3	9	28
28.	Detk	28,09	1 276	18	19	-1	27	52
29.	Domoszló	40,22	2 055	12	28	-16	2	94
30.	Dormánd	20,61	1 016	6	25	-19	33	36
31.	Ecséd	41,61	3 350	27	46	-19	35	1 44
32.	Egerbakta	32,38	1 552	20	27	-7	6	48
33.	Egerbocs	15,95	645	4	10	-6	-3	27
34.	Egercsehi	10,39	1 538	14	21	-7	-10	65
35.	Egerfarmos	23,79	681	7	15	-8	-3	34
36.	Egerszalók	23,11	1 829	21	32	-11	22	64
37.	Egerszólát	26,10	1 120	9	19	-10	29	42
38.	Erdőkövesd	17,17	686	3	10	-7	-11	30
39.	Erdőtelek	44,91	3 486	38	54	-16	-13	1 36
40.	Erk	21,68	832	8 18	-10	10	369	
41.	Fedémes	8,63	406	3	8	-5	-10	17
42.	Feldebrő	26,52	1 138	8	23	-15	-21	55
43.	Felsőtárkány	77,33	3 196	32	39	-7	-10	1 08
44.	Gyöngyöshalász	28,35	2 650	25	28	-3	48	97
45.	Gyöngyösoroszi	21,39	1 536	23	22	1	12	54
46.	Gyöngyöspata	60,75	2 724	36	37	-1	46	1 11
47.	Gyöngyössolymos	64,85	3 165	22	44	-22	12	1 24
48.	Gyöngyöstarján	46,39	2 469	24	28	-4	48	94
49.	Halmajugra	21,69	1 279	23	16	7	23	43
50.	Heréd	13,96	2 020	19	25	-6	41	76
51.	Hevesaranyoa	17,02	730	12	13	-1	14	26
52.	Hevesvezekény	19,79	753	4	15	-11	-26	30
53.	Hort	43,09	3 873	37	48	-11	36	1 56
54.	Istenmezeje	32,79	1 953	13	29	-16	33	71
55.	Ivád	11,94	498	3	9	-6	-20	20
56.	Karácsond	31,61	3 113	31	46	-15	-29	1 23
57.	Kál	34,84	3 458	45	57	-12	1	1 33
58.	Kápolna	21,53	1 553	21	22	-1	2	57

59.	Kerecsend	24,58	2 072	35	20	15	-16	68
60.	Kisfüzes	4,81	189	2	10	-8	-8	9
61.	Kisköre	68,42	3 150	50	39	11	-19	1 28
62.	Kisnána	22,58	1 271	9	16	-7	11	52
63.	Kompolt	22,72	2 099	29	27	2	-33	76
64.	Kömlő	49,24	1 888	37	37	-	4	71
65.	Ludas	10,78	758	3	19	-16	-4	37
66.	Maklár	28,01	2 325	12	40	-28	-15	93

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Besenyőtelek	134	43	14	622	378	
Bélapátfalva	101	43	17	533	446	
Boconád	39	17	7	244	262	
Bodony	40	4	5	204	129	
Boldog	99	37	10	618	563	
Bükkszenterzsébet	32	12	5	179	158	
Bükkszentmárton	11	3	1	50	44	
Bükkszék	34	5	7	148	150	
Csány	56	16	6	435	445	
Demjén	21	2	3	151	109	
Detk	27	16	4	269	206	
Domoszló	102	21	7	454	520	
Dormánd	36	9	6	158	108	
Ecséd	119	26	8	669	648	
Egerbakta	44	11	9	261	161	
Egerbocs	26	7	3	136	78	
Egercsehi	38	13	7	290	188	
Egerfarmos	14	3	3	105	77	
Egerszalók	103	9	5	389	364	
Egerszólát	36	7	3	184	197	
Erdőkövesd	22	5	4	107	101	
Erdőtelek	65	38	12	403	437	
Erk	16	8	3	100	93	
Fedémes	9	3	2	49	52	
Feldebrő	42	12	3	212	226	
Felsőtárkány	164	11	13	693	582	

Gyöngyöshalász	131	20	11	549	642			
Gyöngyösoroszi	34	5	3	191	253			
Gyöngyöspata	89	18	7	581	605			
Gyöngyössolymos	213	19	7	696	834			
Gyöngyöstarján	121	14	8	478	617			
Halmajugra	21	6	2	193	222			
Heréd	58	14	6	313	325			
Hevesaranyos	16	3	3	89	62			
Hevesvezekény	19	12	4	169	94			
Hort	147	33	18	845	823			
Istenmezeje	76	16	11	154	301			
Ivád	9	2	2	72	66			
Karácsond	90	19	7	603	531			
Kál	119	48	14	704	451			
Kápolna	63	16	10	260	277			
Kerecsend	79	24	9	333	281			
Kisfüzes	10	2	1	52	38			
Kisköre	124	43	28	537	361			
Kisnána	30	12	7	291	243			
Kompolt	72	25	5	375	297			
Kömlő	40	14	4	237	190			
Ludas	17	4	2	146	128			
Maklás	122	11	9	469	470			
Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
67.	Markaz	25,61	1 892	23	30	-7	19	76
68.	Mátraballa	26,35	964	4	22	-18	-1	42
69.	Mátraderecske	13,99	2 328	12	52	-40	-19	98
70.	Mátraszentimre	21,29	605	7	10	-3	14	24
71.	Mezőszemere	21,48	1 284	9	34	-25	29	60
72.	Mezőtárkány	40,64	1 584	19	24	-5	-3	73
73.	Mikófalva	14,41	855	5	12	-7	-10	32
74.	Mónosbél	14,24	399	1	8	-7	-2	15
75.	Nagyfüged	27,49	1 750	22	29	-7	11	75
76.	Nagykökényes	17,29	601	6	12	-6	-18	25
77.	Nagyréde	34,35	3 349	31	26	5	8	1 21
78.	Nagytálya	13,19	871	9	13	-4	15	32

79.	Nagyút	18,94	830	8	20	-12	21	33
80.	Nagyvisnyó	43,01	1 190	11	19	-8	19	51
81.	Noszvaj	18,84	1 641	16	25	-9	-25	60
82.	Novaj	18,52	1 329	7	20	-13	33	52
83.	Ostoros	23,51	2 273	14	22	-8	31	78
84.	Parád	37,20	2 263	22	63	-41	42	97
85.	Parásdsasvár	16,96	560	2	3	-1	-4	22
86.	Petőfibánya	1,33	3 049	29	41	-12	-17	1 31
87.	Pély	90,35	1 607	27	37	-10	10	69
88.	Poroszló	109,04	3 064	33	54	-21	5	1 41
89.	Recsk	45,37	3 147	32	44	-12	52	1 30
90.	Rózsaszentmárton	16,31	2 090	16	42	-26	4	88
91.	Sarud	51,64	1 354	15	29	-14	11	66
92.	Sirok	63,39	2 349	18	25	-7	-26	94
93.	Szajla	8,70	641	9	11	-2	9	27
94.	Szentdomonkos	18,40	589	10	12	-2	5	23
95.	Szihalom	34,17	2 224	12	40	-28	32	95
96.	Szilvásvár	37,82	1 898	17	25	-8	-35	73
97.	Szúcs	8,49	475	6	7	-1	-	17
98.	Szücsi	17,39	1 707	16	17	-1	-8	66
99.	Tarnabod	10,33	681	12	9	3	3	28
100.	Tarnalelesz	37,12	1 811	17	34	-17	-15	74
101.	Tarnaméra	28,26	1 758	12	24	-12	28	68
102.	Tarnaörs	30,28	1 799	25	27	-2	10	75
103.	Tarnaszentmária	11,01	297	4	8	-4	-2	17
104.	Tarnaszentmiklós	35,00	1 007	10	18	-8	25	45
105.	Tarnazsadány	25,19	1 387	19	29	-10	8	52
106.	Tenk	12,34	1 222	5	14	-9	6	41
107.	Terpes	2,20	219	4	5	-1	-3	9
108.	Tiszanána	68,15	2 597	27	41	-14	8	1 18
109.	Tófalú	14,48	658	4	7	-3	7	29
110.	Újlőrincfalva	48,11	287	4	6	-2	16	13
111.	Vámosgyörk	21,81	2 035	15	38	-23	38	75
112.	Váraszó	27,05	629	4	11	-7	1	25
113.	Verpelét	53,18	3 944	45	76	-31	37	1 60
114.	Vécs	25,66	729	10	18	-8	18	41

115.	Visonta	25,30	1 377	10	43	-33	14	49
------	---------	-------	-------	----	----	-----	----	----

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Markaz	105	21	7	484	590	
Mátraballa	33	17	3	232	165	
Mátraderecske	80	18	5	603	336	
Mátraszentimre	37	13	19	447	122	
Mezőszemere	18	7	4	193	152	
Mezőtárkány	35	11	8	149	174	
Mikófalva	38	7	3	42	116	
Mónosbél	7	2	2	65	47	
Nagyfüged	37	3	3	286	235	
Nagykökényes	15	4	2	132	105	
Nagyréde	152	28	9	815	999	
Nagytálya	27	7	4	207	170	
Nagyút	13	3	2	95	104	
Nagyvisnyó	38	10	5	86	147	
Noszvaj	85	11	17	54	329	
Novaj	72	8	3	208	241	
Ostoros	131	24	7	366	437	
Parád	127	41	20	557	367	
Parásdsasvár	62	9	4	182	134	
Petőfibánya	105	36	9	618	450	
Pély	45	20	3	54	160	
Poroszló	184	46	16	605	518	
Recsk	147	41	14	711	568	
Rózsaszentmárton	80	18	6	473	424	
Sarud	44	10	7	335	141	
Sirok	125	32	11	545	413	
Szajla	22	9	4	90	88	
Szentdomonkos	15	5	2	80	81	
Szihalom	65	23	11	455	269	
Szilvásvár	100	32	25	357	356	
Szúcs	5	5	1	52	33	
Szücsi	48	18	3	345	354	
Tarnabod	3	4	2	84	62	

Tarnalelesz	72	16	10	261	239	
Tarnaméra	89	20	9	295	330	
Tarnaörs	81	19	5	234	245	
Tarnaszentmária	9	3	1	82	52	
Tarnaszentmiklós	23	8	3	310	106	
Tarnazsadány	26	11	6	120	159	
Tenk	27	14	5	164	166	
Terpes	1	1	-	28	22	
Tiszanána	78	26	10	300	265	
Tófalú	22	3	3	93	106	
Újlőrincfalva	11	3	3	54	30	
Vámosgyörk	62	23	9	385	283	
Váraszó	28	5	2	93	93	
Verpelét	172	70	15	873	672	
Vécs	14	8	1	159	126	
Visorita	26	15	8	239	271	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
116.	Visznek	22,75	1 305	8	20	-12	7	52
117.	Zagyvaszántó	9,51	1 900	13	40	-27	23	75
118.	Zaránk	14,55	536	2	8	-6	29	29
119.	Városok összesen	452,24	144 564	1 381	1 752	-371	-570	57 40
120.	Községek összesen	3 185,19	182 735	1 824	2 910	-1 086	912	73 67
121.	Megye összesen	3 637,43	327 299	3 205	4 662	-1 457	342	13 07

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Visznek	51	13	6	218	190	
Zagyvaszántó	67	24	9	422	368	
Zaránk	10	8	3	62	66	
Városok összesen	10 542	3 822	1 227	44 588	35 191	8
Községek összesen	6 807	1 765	758	33 885	30 862	10
Megye összesen	17 349	5 587	1 985	78 473	66 053	19

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Nógrád megye**Városok**

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
1.	Salgótarján, megyei jogú város	102,84	45 401	447	616	-169	-262	19 36
2.	Balassagyarmat	29,03	18 072	174	232	-58	-25	6 69
3.	Bátonyterenye	83,68	15 075	156	209	-53	-87	6 05
4.	Pásztó	72,70	10 307	109	138	-29	-43	4 05
5.	Rétság	19,78	2 850	41	29	12	-78	1 09
6.	Szécsény	45,73	6 577	76	76	-	-10	2 50

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
7.	Alsópetény	19,68	678	2	14	-12	2	28
8.	Alsótold	7,85	278	1	1	-	-	10
9.	Bánk	9,90	697	2	9	-7	-10	25
10.	Bárna	15,39	1 194	13	18	-5	16	43
11.	Becske	15,66	644	6	12	-6	-12	30
12.	Bercel	35,88	2 041	22	35	-13	-13	73
13.	Berkenye	13,46	590	8	4	4	5	21
14.	Bér	25,49	488	7	12	-5	-9	22
15.	Bokor	6,75	160	-	-	-	1	7
16.	Borsosberény	20,26	1 001	7	17	-10	-9	39
17.	Buják	53,04	2 389	28	32	-4	-4	90
18.	Cered	28,89	1 220	8	22	-14	3	53
19.	Cserháthaláp	10,47	450	13	8	5	8	17
20.	Cserháturány	18,80	1 034	13	25	-12	-2	34
21.	Cserhátszentiván	10,67	190	2	2	-	2	13
22.	Csesztve	16,25	368	1	7	-6	-10	17
23.	Csécse	21,74	995	10	16	-6	-27	43
24.	Csitár	16,90	456	7	10	-3	-9	19
25.	Debercsény	5,43	129	1	2	-1	-7	5
26.	Dejtár	21,55	1 473	18	20	-2	-3	55
27.	Diósjenő	57,50	2 748	27	44	-17	17	99
28.	Dorogháza	17,69	1 342	9	22	-13	12	58
29.	Drégelypalánk	22,18	1 542	23	27	-4	-2	66

30.	Ecseg	24,12	1 267	10	24	-14	-11	53
31.	Egyházasdengeleg	15,75	538	4	12	-5	5	22
32.	Egyházasgerge	16,98	815	8	15	-7	-11	36
33.	Endrefalva	13,22	1 109	19	16	3	-14	43
34.	Erdőkürt	21,72	606	3	19	-16	12	24

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Salgótarján, megyei jogú város	2 969	1 079	247	11 718	10 001	3
Balassagyarmat	1 210	266	59	5 179	4 279	
Bátonyterenye	625	174	47	1 759	2 713	1
Pásztó	854	259	55	1 007	2 330	
Rétság	222	54	20	830	992	
Szécsény	414	114	32	965	1 404	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Alsópetény	18	2	3	94	108	
Alsótold	17	4	3	16	43	
Bánk	41	4	2	420	156	
Bárna	26	8	6	8	104	
Becske	15	6	3	89	108	
Bercel	62	20	9	386	445	
Berkenye	25	2	1	122	142	
Bér	17	2	3	9	68	
Bokor	1	3	1	1	16	
Borsosberény	28	9	4	157	166	
Buják	79	26	7	25	455	
Cered	41	14	10	31	176	
Cserháthaláp	7	2	1	60	72	
Cserhátsurány	33	2	2	154	134	
Cserhátszentiván	12	2	1	9	27	
Csesztve	7	2	2	58	45	
Csécse	20	16	3	7	125	
Csitár	6	2	3	28	87	
Debercsény	3	2	1	13	15	

Dejtár	45	9	7	278	267	
Diósjenő	84	23	13	555	519	
Dorogháza	35	11	4	64	207	
Drégelypalánk	66	10	8	334	326	
Ecseg	35	11	5	34	206	
Egyházasdengeleg	16	5	1	8	90	
Egyházasgerge	32	7	3	107	115	
Endrefalva	39	11	5	102	113	
Erdőkürt	17	8	4	13	122	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
35.	Erdőtarcsa	15,07	631	6	14	-8	7	24
36.	Etes	15,80	1 538	9	30	-21	-2	73
37.	Érsekvadkert	55,38	3 817	40	39	1	-9	1 33
38.	Felsőpetény	14,50	680	11	12	-1	-2	25
39.	Felsőtold	10,78	200	3	4	-1	-1	10
40.	Galgaguta	15,89	721	5	11	-6	-2	27
41.	Garáb	8,20	95	-	1	-1	-3	5
42.	Herencsény	33,19	733	4	10	-6	11	29
43.	Héhalom	18,70	981	8	18	-10	3	40
44.	Hollókő	5,18	425	-	10	-10	1	21
45.	Hont	24,14	634	5	12	-7	8	31
46.	Horpács	6,72	195	3	5	-2	-2	8
47.	Hugyag	10,90	958	8	16	-8	23	32
48.	Iliny	6,46	208	-	7	-7	4	9
49.	Ipolytarnóc	13,63	553	8	11	-3	10	22
50.	Ipolyvece	13,78	858	6	17	-11	10	34
51.	Jobbágyi	17,84	2 185	22	33	-11	22	89
52.	Karancsalja	12,54	1 655	24	26	-2	-18	61
53.	Karancsberény	23,14	942	12	17	-5	-	37
54.	Karancskeszi	31,69	2 000	30	45	-15	-16	80
55.	Karancslapujtő	19,35	2 840	29	31	-2	16	1 05
56.	Karancsság	21,39	1 434	17	15	2	3	49
57.	Kazár	30,39	2 077	17	109	-92	42	78
58.	Kálló	36,97	1 247	16	18	-2	-29	51
59.	Keszeg	9,95	687	4	10	-6	-4	26

60.	Kétdodony	13,05	566	5	8	-3	9	23
61.	Kisbágyon	10,24	474	4	16	-12	8	19
62.	Kisbárkány	8,03	233	1	3	-2	1	11
63.	Kisecset	8,63	225	-	5	-5	-4	14
64.	Kishartyán	8,95	660	5	13	-8	13	25
65.	Kozárd	6,42	243	3	2	1	-3	12
66.	Kutasó	6,05	119	1	5	-4	2	7
67.	Legénd	18,41	568	4	8	-4	-5	23
68.	Litke	18,17	957	5	16	-11	-20	35
69.	Lucfalva	22,30	954	14	9	5	-9	32
70.	Ludányhalászi	21,12	1 577	14	56	-42	56	49
71.	Magyargéc	12,35	830	12	14	-2	-3	27
72.	Magyarnándor	18,66	1 329	20	13	7	-2	46
73.	Márkháza	6,24	265	1	1	-	-	11
74.	Mátramindszent	16,73	975	13	19	-6	14	44
75.	Mátranovák	26,97	2 221	19	31	-12	8	1 10
76.	Mátraszele	16,97	1 044	13	21	-8	12	46
77.	Mátraszőlős	29,16	1 752	20	20	-	4	65
78.	Mátraterenye	28,13	2 030	23	52	-29	-13	92
79.	Mátraverebély	18,41	2 110	26	47	-21	-61	83
80.	Mihálygerge	9,46	764	5	10	-5	-19	31
81.	Mohora	15,96	951	11	20	-9	7	35
82.	Nagybárkány	8,84	702	14	7	7	9	24
83.	Nagylóc	39,12	1 802	19	26	-7	10	70

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Erdőtarcsa	8	5	3	20	92	
Etes	36	7	5	159	183	
Érsekivádka	139	43	12	695	681	
Felsőpetény	19	4	2	142	149	
Felsőtold	7	3	2	9	26	
Galgaguta	17	11	3	151	149	
Garáb	-	2	1	1	13	
Herencsény	19	7	2	95	106	
Héhalom	21	11	3	23	165	
Hollókő	32	8	5	89	76	

Hont	11	9	7	148	103	
Horpács	2	2	1	34	31	
Hugyag	20	2	2	15	94	
Iliny	1	1	1	3	34	
Ipolytarnóc	8	5	3	79	59	
Ipolyvece	25	4	2	213	195	
Jobbágyi	75	25	6	83	439	
Karancsalja	69	10	6	243	279	
Karacsberény	28	5	5	106	147	
Karancskeszi	89	20	4	269	307	
Karancslapujtó	107	25	11	419	441	
Karancsság	30	10	7	119	116	
Kazár	43	13	7	32	278	
Kálló	30	20	5	30	237	
Keszeg	10	4	4	107	120	
Kétbodony	-	4	3	21	108	
Kisbágyon	8	4	1	18	76	
Kisbárkány	4	1	1	5	33	
Kisecset	4	1	2	3	38	
Kishartyán	35	6	3	108	127	
Kozárd	7	2	1	1	32	
Kutasó	7	2	1	1	12	
Legénd	12	6	3	68	63	
Litke	25	14	2	124	106	
Lucfalva	25	4	4	11	144	
Ludányhalászi	38	12	8	148	174	
Magyargéc	24	8	2	11	114	
Magyarnándor	63	15	4	255	241	
Márkháza	5	1	2	2	39	
Mátramindszent	31	12	4	67	156	
Mátranovák	53	15	7	32	307	
Mátraszele	33	12	4	170	146	
Mátraszőlős	62	7	3	25	308	
Mátraterenye	53	25	4	321	381	
Mátraverebély	52	38	10	30	317	
Mihálygerge	22	6	3	133	114	

Mohora	28	4	2	130	126	
Nagybárkány	48	12	3	22	90	
Nagylóc	41	18	7	37	239	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
84.	Nagyoroszi	40,03	2 112	27	31	-4	-3	83
85.	Nemti	11,06	856	11	21	-10	-28	42
86.	Nézsa	18,68	1 185	6	7	-1	-26	46
87.	Nógrád	29,52	1 490	11	30	-19	9	**
88.	Nógrádkövesd	8,80	725	8	9	-1	-8	28
89.	Nógrádmarcfal	19,94	554	3	9	-6	-3	20
90.	Nógrádmegyer	22,77	1 812	30	26	4	-2	56
91.	Nógrádsáp	15,46	924	12	16	-4	18	34
92.	Nógrádsipek	20,12	817	11	16	-5	-11	30
93.	Nógrádszakál	18,70	620	7	10	-3	-13	25
94.	Nótincs	20,47	1 187	7	18	-11	-21	46
95.	Őrhalom	17,46	1 091	7	15	-8	13	37
96.	Ősagárd	10,92	362	4	8	-4	2	15
97.	Palotás	17,06	1 790	19	26	-7	24	66
98.	Patak	16,19	1 016	2	19	-17	-16	43
99.	Patvarc	7,84	692	11	5	6	8	23
100.	Piliny	16,04	677	6	11	-5	-	27
101.	Pusztaberki	6,85	138	-	3	-3	-3	5
102.	Rimóc	29,26	1 945	31	23	8	-17	69
103.	Romhány	25,47	2 343	23	40	-17	7	94
104.	Ságújfalu	12,03	828	12	16	-4	-10	30
105.	Sámsonháza	12,78	300	1	9	-8	8	16
106.	Sóshartyán	12,14	920	16	9	7	2	27
107.	Szalmatercs	7,58	513	4	7	-3	14	17
108.	Szanda	21,49	789	4	16	-12	-14	40
109.	Szarvasgede	9,99	444	2	10	-8	-8	21
110.	Szátok	8,95	529	9	7	2	-46	15
111.	Szendehely	10,04	1 320	9	12	-3	-23	51
112.	Szente	7,53	394	2	5	-3	-	15
113.	Szécsénke	9,78	276	1	7	-6	3	12
114.	Szécsényfelfalu	8,22	530	8	5	3	6	21

115.	Szilaspogony	24,03	468	5	9	-4	-	21
116.	Szirák	19,09	1 147	14	15	-1	1	45
117.	Szuha	17,55	763	6	9	-3	-15	36
118.	Szurdokpüspöki	26,70	2 048	13	46	-33	7	88
119.	Szügy	19,51	1 426	17	15	2	20	46
120.	Tar	27,35	2 127	23	30	-7	8	85
121.	Tereske	17,02	726	6	13	-7	3	29
122.	Terény	24,35	454	4	8	-4	-11	24
123.	Tolmács	12,24	875	4	9	-5	16	33
124.	Vanyarc	32,23	1 431	19	15	4	-10	48
125.	Varsány	25,58	1 785	21	28	-7	16	59
126.	Vizslás	10,26	1 447	17	21	-4	22	52
127.	Zabar	18,17	583	7	10	-3	-10	25
Városok összesen		353,76	98 282	1 003	1 300	-297	-505	39 76
Községek összesen		2 190,42	122 546	1 271	2 062	-791	-88	48 44
Megye összesen		2 544,18	220 828	2 274	3 362	-1 088	-593	88 20

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Nagyoroszi	84	23	13	380	461	
Nemti	33	113	75	154	1	
Nézsza	39	9	5	179	238	
Nógrád	56	10	7	411	365	
Nógrádkövesd	16	7	3	165	142	
Nógrádmarcal	14	5	2	64	83	
Nógrádmegyer	50	18	6	28	277	
Nógrádsáp	45	9	3	172	190	
Nógrádsipek	14	3	3	6	113	
Nógrádszakál	13	4	1	92	57	
Nőtincs	34	9	3	253	237	
Órhalom	49	8	2	222	225	
Ósagárd	12	2	2	93	73	
Palotás	72	32	6	59	328	
Patak	32	5	3	173	177	
Patvarc	12	2	2	14	104	
Piliny	19	5	1	83	78	
Pusztaberki	2	1	1	24	21	

Rimóc	59	12	5	25	320	
Romhány	130	43	10	438	484	
Ságújfalu	29	5	4	108	147	
Sámsonhza	10	1	1	7	53	
Sóshartyán	18	2	2	59	79	
Szalmatercs	23	5	1	64	61	
Szanda	18	7	4	124	163	
Szarvasgede	11	5	2	9	82	
Szátok	15	2	1	44	70	
Szendehely	53	7	4	329	348	
Szente	10	1	1	3	66	
Szécsénke	5	1	2	9	45	
Szécsényfelfalu	24	5	3	80	64	
Szilaspogony	4	2	3	5	41	
Szirák	24	17	3	47	211	
Szuha	34	6	4	79	142	
Szurdokpüspöki	77	18	8	37	341	
Szügy	54	21	7	292	253	
Tar	61	30	5	59	322	
Tereske	13	3	1	94	95	
Terény	7	2	1	73	69	
Tolmács	18	4	3	156	-	
Vanyarc	45	15	3	24	282	
Varsány	63	14	6	28	283	
Vizslás	40	10	8	167	239	
Zabar	10	5	2	11	60	
Városok összesen	6 294	1 946	460	21 458	21 719	6
Községek összesen	3 804	1 114	468	13 073	20 111	6
Megye összesen	10 098	3 060	928	34 531	41 830	13

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Az észak-alföldi régió

A régió a természetföldrajzi adottságok alapján viszonylag egységes, ugyanakkor a történelmi-gazdasági-társadalmi fejlődés során sajátos térségek jöttek létre a régión belül. A régió gazdasági-társadalmi szerkezetének modernizálása, a szükséges szerkezeti átalakítás nem képzelhető el teljesen önerőből, a jövőben is szükséges a tudatos, felzárkóztató jellegű és célú központi beavatkozás.

A régió fejlesztésének hosszú távú stratégiai célja az, hogy a belső adottságokra és külső támogatásra építve az Észak-Alföldön megteremtődjenek a modernizáció feltételei, a társadalmi-

gazdasági felemelkedés lehetőségei, az országos vidéki átlag felé közelítsenek a térségben élő lakosság életminőségének paraméterei, megálljon a régió leszakadási folyamata és hosszabb távon megkezdődjön a régió felzárkózása az ország centrumtérségeihez.

Gazdaságfejlesztés

Elsődleges stratégiai cél a kialakult ipari potenciál megőrzése és szelektív fejlesztése, az agrárgazdaság integrált fejlesztése, továbbá az adottságok jobb kihasználása az idegenforgalom terén.

A térségi iparpolitika legfontosabb feladata az „elipartalanodás” megállítása, a helyi adottságokhoz igazodó, életképes és gazdaságos termelésre képes ipari egységek helyzetének stabilizálása, a térségi kötöttségű ipar megőrzése és fejlesztése.

A térség ipari hagyományaira építve a javasolt irányok:

- villamos háztartási készülékek, tartós fogyasztási cikkek gyártása nagy nemzetközi cégekkel való együttműködéssel, K+F költségek finanszírozásával;
- gyógyszeripar és ehhez kapcsolódva az életminőséggel összefüggő területek, gyógyászati rendszerek, berendezések gyártása;
- gyógyturizmushoz kapcsolódó orvosi műszerek, berendezések gyártása.

A régió agrárgazdaságának fejlesztése elsősorban a földminőséghez, a kialakult termelési kultúrákhoz kell hogy kapcsolódjon.

A növénytermesztés, az állattenyésztés, a halászat-haltenyésztés, az erdő- és vadgazdaság régió belüli aránya és belső struktúrái három tényező: a természetföldrajzi adottságok, a térségi és országos társadalmi, gazdasági, piaci környezet és az Európai Unió „felvétel előtti” direkt elvárásai mentén fognak alakulni.

A mezőgazdasággal kapcsolatos tudományos kutatási és fejlesztési intézményi háttér meg kell őrizni, az új alkalmazkodási-termelési kényszereknek megfelelően kell fejleszteni.

A térségen belüli agrárgazdasági politikát rendszerjelleggel kell kialakítani, mert az Észak-Alföldön – belső adottságai, tradíciói és hosszú távú versenyelőnyei miatt – az európai átlagnál magasabb arányt képvisel az agrárgazdaság a gazdaságon belül.

A régió egyes részei „bevezetett” idegenforgalmi területnek tekinthetők, melyeknek idegenforgalmi kínálatában a nemzetközileg számon tartott egyedülálló elem a Hortobágy, a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzete, a gyógy-idegenforgalom (Hajdúszoboszló, Debrecen), a kulturális és rendezvényturizmus, a speciális tiszai vízi turizmus, valamint a falusi-tanyasi vendégfogadás egyaránt jelen volt és van. A régió turizmusának fejlesztési iránya a speciális, egyedi kínálatok maximális kiaknázása mellett a régióhoz kötődő, illetve kapcsolható komplex, az egész „régiót eladó” rendszerként való megszervezése kell legyen.

Növelni kell a megyeszékhelyek innovációs és vállalkozási centrum funkcióit. Nyíregyházán elsősorban a kutatási-oktatási, Debrecenben és Szolnokon pedig a vállalkozási centrum funkcióit. Záhony térségében a vállalkozási övezet létesítését fel kell gyorsítani és középtávon meg kell valósítani.

Záhony–Nyíregyháza–Debrecen térségében vasút–közúti, utóbbinál légi szállításra is alapozott logisztikai központ létesíthető, Szolnokon pedig a vasúti szállításra, amelyek élénkítő hatásúak lehetnek a régió gazdaságára.

A humán infrastruktúra fejlesztése

A régiót nem a kórházi ágyak számának csökkenése, hanem a szülőotthonok megszüntetése érintette érzékenyen kistérségi szinten.

A járóbeteg-szakellátást területileg kiegyenlítettebbé kell tenni, mert csak a szakorvosi ellátás elérhetőségének javításával lehet fenntartani a területi egészségügyi ellátás működőképességét.

A szociálpolitika területi intézményrendszerének céltudatos kiépítése szükséges a térségen belüli gazdasági, foglalkoztatási és szociális feszültségek komplex kezelése érdekében.

A közoktatás színvonalának emelése szükséges, különösen a régió elmaradott térségeiben, mert csak a képzett munkaerő képes a piacgazdasággal együtt járó változó helyzethez igazodni.

A kisvárosok a területi oktatási feladatok tudatos vállalásaival a térségi folyamatok integrációjában fontos szerepet játszhatnak, ezért kiemelt fontosságú a középfokú oktatás differenciált fejlesztése a kistérségi központokban. A régió felsőoktatási intézményhálózata történelmileg alakult ki, ebben országos egyedi képzést nyújtó intézmények (Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Repülőtiszt Főiskolai Kar, Szolnok) is megtalálhatók. Debrecen nemcsak a régió, de az ország egyik jelentős egyetemi központja is.

Nyíregyháza országos tekintetben is jelentős főiskolai oktatási központ, melynek egyetemi központtá való fejlesztése javasolható, elsősorban Debrecennel közösen és összehangoltan egy egyetemi szövetség létrehozásával, a debreceni felsőoktatási intézményeket magába foglaló univerzitás-együttműködés keretében.

A kutatás-fejlesztés tekintetében Debrecen továbbra is meg kell hogy őrizze kitüntetett regionális jellegű pozícióit, nemzetközi innovációs-technológiai transzferközpontként Nyíregyháza és Szolnok elsősorban a területi transzferközpont szerepét töltheti be hosszú távon.

A műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

- Az M3-as autópálya megépítése Polgárig, majd folytatva a magyar–ukrán határig;
- a Nyíregyháza–Debrecen–Biharkeresztes és a Dunaújváros–Kecskemét–Szolnok–Füzesabony – Eger autóutak megépítése;
- a Budapest–Kelebia vasútvonal korszerűsítése;
- a Debreceni repülőtér regionális funkciók ellátására való fejlesztése, amely nagyságánál és fekvésénél fogva nemzetközi személy- és teherszállítási tranzitrepülőtérre fejlődhet;
- a Kunmadarasi repülőtér nagyságánál fogva potenciálisan teherszállítási tranzitrepülőtérre is fejlődhet.

Vízgazdálkodás

- Csatornázási és tisztítómű fejlesztések a 2000 lakosegyenértéket meghaladó településeken;
- a debreceni, nyíregyházi, és szolnoki szennyvíztisztító művek bővítése és továbbfejlesztése a kiemelt városok programja alapján;
- az ivóvíz minőségét javító fejlesztések az arzént, vasat tartalmazó mélységi vizeket kitermelő műveknél;
- a Tisza-tó komplex fejlesztési programjának folytatása;
- a Tisza-völgyi vízgazdálkodási létesítmények (nagyvíztárolók) műszaki rekonstrukciója, vízhasznosítási fejlesztések;
- a Jászsági főcsatorna megépítése teljes hosszában, az öntöző főművekkel együtt;
- a Felső-Tisza-vidék (Tokaj felett) árvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- a vízgazdálkodás a régió számára stratégiai kérdés egyrészt az árvízvédelem, másrészt az ivóvízellátás és öntözés miatt. A csatornázás és a szennyvízkezelés nagyarányú fejlesztésére van szükség mind a felszíni, mind pedig a felszín alatti vízkészletek védelme érdekében.

Energiaellátás

- Az ország – a Centrel villamosenergia-rendszer egyesülésén belül – nyugat-európai UCTPE rendszerkapcsolatát is biztosító, Bécs térségébe telepített úgynevezett egyenáramú betét lehetséges hogy Kisvárdára térségébe települ át. A 750 kV-os hálózati csatlakozással együtt kiemelt fontosságú a megfelelő terület előkészítéséről való gondoskodás;
- a tiszalöki 220 kV-os táppont bővítése;
- a Munkács–Tiszalök közötti 220 kV-os vezeték bekötése Kisvárdára;
- Sajószög–Debrecen között 400 kV-os alaphálózat kiépítése;
- a Kisvárdára–Záhony közötti fő elosztóhálózat bővítése.

A észak-alföldi régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Szolnok, megyei jogú város	187,23	78 511	809	816	-7	120	31 16
2.	Jászapáti	78,16	9 479	139	150	-11	-95	3 67
3.	Jászárokszállás	77,17	8 368	64	148	-84	-37	3 75
4.	Jászberény	221,35	28 335	251	451	-200	33	11 54
5.	Jászfényszaru	76,16	5 739	51	87	-36	56	2 58
6.	Karcag	385,01	22 579	284	340	-56	-2	8 22
7.	Kisújszállás	205,27	12 941	123	172	-49	-74	4 76
8.	Kunhegyes	148,94	8 802	99	135	-36	75	3 42
9.	Kunszentmárton	143,65	9 934	89	147	-58	-67	4 12
10.	Martfű	23,08	7 439	61	61	-	-7	2 66
11.	Mezőtúr	289,72	19 492	203	308	-105	-46	7 73
12.	Tiszaöldvár	80,34	11 397	149	153	-4	-84	4 43
13.	Tiszaüred	209,97	14 474	153	195	-42	8	5 57
14.	Törökszentmiklós	185,16	23 346	240	330	-90	-59	9 22
15.	Túrkeve	236,52	10 271	104	145	-41	-21	4 01

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
16.	Abádszalók	132,22	4 900	64	80	-16	-19	2 11
17.	Alattyán	34,29	1 922	21	33	-12	-5	88
18.	Berekfürdő	2,18	1 031	13	13	-	15	35
19.	Besenyszög	130,08	3 465	21	51	-30	1	1 36
20.	Cibakháza38,21	4 304	51	92	-41	28	1 907	
21.	Csataszög	11,13	314	4	4	-	19	12
22.	Cserkeszlő	30,59	2 222	19	47	-28	15	1 05
23.	Csépa	29,67	1 822	26	40	-14	-18	92
24.	Fegyvernek	71,48	7 139	91	105	-14	5	2 71
25.	Hunyadfalva	5,35	219	3	2	1	-5	9
26.	Jánoshida	34,79	2 682	33	39	-6	16	1 14

27.	Jászsós-szentgyörgy	47,67	3 699	26	53	-27	-11	1 60
28.	Jászágó	36,93	713	2	12	-10	-2	39
29.	Jászboldogháza	55,31	1 889	15	22	-7	5	80
30.	Jászdózsa	42,86	2 274	30	41	-11	-18	1 14
31.	Jászfelső-szentgyörgy	39,28	1 714	22	32	-10	-11	77
32.	Jászivány	39,51	490	7	9	-2	-8	21
33.	Jászfákóhalma	45,04	3 056	31	40	-9	26	1 33
34.	Jáskisér	130,10	5 845	92	85	7	46	2 22
35.	Jászládány	92,73	6 012	67	120	-53	51	2 47
36.	Jász-szentandrás	44,33	2 890	22	48	-26	22	1 44
37.	Jásztelek	41,16	1 675	21	23	-2	-6	69
38.	Kenderes	111,24	5 250	56	77	-21	-11	1 97
39.	Kengyel	79,14	3 975	39	52	-13	-1	1 40
40.	Kétpó	66,75	834	6	11	-5	-13	32
41.	Kötelék	45,13	1 837	17	31	-14	11	87

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Szolnok, megyei jogú város	6 558	1 449	365	24 840	16 089	4
Jászapáti	374	117	51	2 126	1 138	
Jászárokszállás	411	114	40	1 989	1 101	
Jászberény	1 901	446	142	8 431	5 915	1
Jászfényszaru	208	62	19	1 455	964	
Karcag	1 205	264	94	4 449	2 741	1
Kisújszállás	685	187	50	2 679	1 623	
Kunhegyes	405	115	47	1 619	1 022	
Kunszentmárton	492	127	51	1 728	1 367	
Martfű	361	79	24	1 997	1 126	
Mezőtúr	961	260	100	2 980	2 816	1
Tisza-földvár	451	163	36	1 526	1 614	
Tisza-füred	715	210	70	3 082	1 929	
Törökszentmiklós	1 028	356	98	3 641	3 067	1
Túrkeve	483	117	48	1 105	1 300	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
-----------	--------------------	------	-----------------	---------------	--------------	-----------

Abádszalók	189	49	18	687	450	
Alattyán	60	20	10	457	245	
Berekfürdő	41	18	17	327	109	
Besenyszög	183	38	16	198	440	
Cibakháza	105	48	15	340	434	
Csataszög	13	2	1	30	-	
Cserkeszlő	114	37	22	476	425	
Csépa	46	14	3	208	252	
Fegyvernek	196	76	29	1 083	749	
Hunyadfalva	-	3	1	13	12	
Jánoshida	76	28	10	573	279	
Jászsószentgyörgy	178	58	17	807	626	
Jászágó	14	9	3	196	144	
Jászboldogháza	65	18	7	490	323	
Jászdózsa	76	20	13	520	248	
Jászfelsőszentgyörgy	44	12	7	312	249	
Jászivány	7	4	2	137	70	
Jászfákóhalma	142	31	12	598	429	
Jáskisér	164	58	18	1 019	623	
Jászladány	198	64	20	1 069	719	
Jászszentandrás	105	27	21	854	436	
Jásztelek	38	21	7	304	192	
Kenderes	168	58	29	772	592	
Kengyel	103	41	15	364	346	
Kétpó	18	5	4	14	89	
Kőtelek	45	16	7	271	188	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
42.	Kuncsorba	33,63	767	9	11	-2	6	3
43.	Kunmadaras	153,64	5 841	93	84	9	-47	2 0
44.	Mesterszállás	42,92	889	7	14	-7	7	3
45.	Mezőhék	89,82	429	3	2	1	-10	2
46.	Nagyiván	43,16	1 191	10	33	-23	-1	5
47.	Nagykörü	42,89	1 737	25	39	-14	-5	8
48.	Nagyrév	29,79	742	7	13	-6	5	4
49.	Öcsöd	103,66	3 851	36	87	-51	-20	1 8

50.	Örményes	34,13	1 205	6	13	-7	-7	4
51.	Pusztamonostor	24,62	1 728	12	20	-8	-	7
52.	Rákóczi falva	35,94	5 479	39	50	-11	37	2 0
53.	Rákócziújfalú	19,61	1 894	22	24	-2	15	
54.	Szajol	36,97	3 969	50	61	-11	27	1 4
55.	Szászberek	39,22	936	12	14	-2	2	3
56.	Szelevény	45,39	1 212	11	20	-9	1	5
57.	Tiszabő	35,04	1 979	51	18	33	-62	6
58.	Tiszabura	45,20	2 576	53	34	19	28	8
59.	Tiszaderzs	27,19	1 283	21	36	-15	-7	6
60.	Tiszagyenda	36,93	1 137	6	20	-14	-20	5
61.	Tiszaigar	34,02	979	11	18	-7	-17	4
62.	Tiszainoka	17,92	424	2	12	-10	2	2
63.	Tiszajenő	28,19	1 638	13	28	-15	24	7
64.	Tizsakürt	28,48	1 594	13	25	-12	-22	7
65.	Tiszaörs	37,10	1 556	13	28	-15	-5	7
66.	Tiszapüspöki	37,45	2 004	26	36	-10	20	8
67.	Tiszaroff	52,49	2 023	32	29	3	-64	9
68.	Tiszasas	28,79	1 188	13	22	-9	-37	6
69.	Tiszasüly	91,80	1 839	28	33	-5	-7	7
70.	Tiszaszentimre	65,61	2 413	25	47	-22	-35	1 0
71.	Tiszatenyő	23,57	1 911	27	27	-	-3	6
72.	Tiszaug	25,04	929	8	28	-20	26	3
73.	Tiszavárkony	35,62	1 665	21	30	-9	1	7
74.	Tomajmonostora	13,78	848	8	15	-7	18	3
75.	Tószeg	59,17	4 640	54	59	-5	-14	6
76.	Újszász	58,20	6 869	65	164	-99	115	4
77.	Vezseny	25,17	681	6	14	-8	-14	3
78.	Zagyvarékas	31,71	3 726	40	45	-5	13	1 4
Városok összesen		2 547,73	271 107	2 819	3 638	-819	-200	106 9
Községek összesen		3 059,03	147 945	1 677	2 415	-738	82	61 1
Megye összesen		5 606,76	419 052	4 496	6 053	-1 557	-118	168 6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Kuncsorba	16	5	4	11	92	
Kunmadaras	164	67	25	658	469	

Mesterszállás	27	7	4	18	186	
Mezőhék	11	3	1	32	72	
Nagyiván	33	12	6	220	143	
Nagykörű	64	19	6	335	206	
Nagyrév	10	5	5	129	86	
Öcsöd	116	58	15	455	509	
Örményes	34	16	6	137	143	
Pusztamonostor	51	15	7	357	221	
Rákóczifalva	290	51	34	781	832	
Rákócziújfalú	45	13	11	240	180	
Szajol	141	48	19	710	428	
Szászberek	23	7	3	140	118	
Szelevény	26	9	2	111	131	
Tiszaabő	22	11	7	16	94	
Tiszaaura	43	15	13	133	166	
Tiszaderzs	23	8	7	228	120	
Tiszagyenda	22	10	5	39	105	
Tiszaigar	26	8	4	59	92	
Tiszainoka	8	4	1	47	57	
Tiszajenő	52	11	55	383	237	
Tizsakürt	39	12	4	48	203	
Tiszaörs	49	19	6	259	177	
Tizapüspöki	43	13	8	281	188	
Tizaroff	53	22	16	312	218	
Tizsasas	50	15	3	152	166	
Tizsasüly	59	16	10	199	205	
Tizsaszentimre	50	26	13	378	274	
Tiztatenyő	39	14	9	252	138	
Tizsaug	30	6	5	112	145	
Tizavárkony	59	18	9	286	200	
Tomajmonostora	14	5	2	112	63	
Tószeg	238	58	20	962	628	
Újszász	220	62	13	1 042	678	
Vezseny	17	7	4	106	69	
Zagyvarékas	147	28	20	700	470	
Városok összesen	16 238	4 066	1 235	63 647	43 812	15

Községek összesen	4 742	1 498	656	22 559	17 178	8
Megye összesen	20 980	5 564	1 891	86 206	60 990	24

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Hajdú-Bihar megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Debrecen, megyei jogú város	461,65	208 449	2 274	2 530	-256	-1 438	81 22
2.	Balmazújváros	205,45	18 265	235	183	52	-82	6 25

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Debrecen, megyei jogú város	16 459	4 714	1 324	60 387	46 021	12
Balmazújváros	755	274	92	2 517	2 324	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
3.	Berettyóújfalu	170,99	15 993	159	168	-9	-19	6 00
4.	Biharkeresztes	49,26	4 280	48	65	-17	28	1 65
5.	Derecske	103,58	9 078	109	109	-	-30	3 23
6.	Hajdúböszörmény	370,78	31 369	430	409	21	-12	11 18
7.	Hajdúdorog	100,65	9 183	109	130	-21	-37	3 66
8.	Hajdúhadház	89,95	12 734	258	141	117	-64	4 10
9.	Hajdúnánás	259,62	18 717	174	204	-30	-169	6 86
10.	Hajdúszoboszló	238,70	23 280	250	352	-102	-56	8 95
11.	Nádudvar	225,91	8 873	119	111	8	5	3 52
12.	Nyíradony	96,59	7 457	108	108	-	14	2 59
13.	Polgár	97,47	8 180	115	120	-5	-4	3 36
14.	Püspökladány	186,95	16 397	191	187	4	32	5 91
15.	Téglás	38,33	6 140	70	59	11	-18	2 01

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Berettyóújfalu	1 023	421	104	3 617	2 821	1
Biharkeresztes	198	75	20	854	728	
Derecske	602	112	29	1 414	1 381	

Hajdúböszörmény	1 598	618	145	3 809	4 776	1
Hajdúdorog	395	118	40	1 037	1 354	
Hajdúhadház	313	174	27	1 140	1 421	
Hajdúnánás	728	239	83	2 365	2 604	1
Hajdúszoboszló	1 701	735	268	5 328	4 749	1
Nádudvar	353	84	24	1 079	1 219	
Nyíradony	302	97	36	1 030	1 038	
Polgár	391	135	35	1 501	1 384	
Püspökladány	738	226	52	2 555	2 032	
Téglás	178	65	21	700	689	

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
16.	Álmosd	34,13	1 762	18	31	-13	3	71
17.	Ártánd	19,82	549	7	9	-2	12	24
18.	Bagamér	47,02	2 480	42	46	-4	-7	57
19.	Bakonszeg	35,02	1 330	8	12	-4	12	57
20.	Báránd	42,56	2 863	29	42	-13	20	1 13
21.	Bedő	10,20	328	6	8	-2	-10	16
22.	Berekböszörmény	42,84	1 865	22	33	-11	-29	80
23.	Bihardancsháza	88,31	227	2	3	-1	3	11
24.	Biharnagybajom	61,35	3 005	52	44	8	-11	1 21
25.	Bihartorda	22,38	1 007	12	11	1	13	44
26.	Bocskai kert	8,75	1 546	23	15	8	157	38
27.	Bojt	26,88	643	3	21	-18	-29	26
28.	Csökmő	68,97	2 244	35	36	-1	-10	94
29.	Darvas	42,31	756	8	8	-	9	29
30.	Ebes	77,27	4 349	39	43	-4	27	1 39
31.	Egyek	104,79	5 757	66	113	-47	1	2 49
32.	Esztár	31,71	1 409	17	19	-2	-8	54
33.	Folyás	53,91	398	8	6	2	-2	14
34.	Földes	65,23	4 529	41	74	-33	-17	1 75
35.	Furta	42,85	1 325	15	19	-4	-11	661
36.	Fülöp	55,87	1 757	18	21	-3	-24	73
37.	Gáborján	26,46	904	15	9	6	19	39
38.	Görbeháza	80,20	2 709	15	23	-8	-44	1 02

39.	Hajdúbagos	37,44	1 871	21	31	-10	18	79
40.	Hajdúsámson	69,47	9 021	145	88	57	94	2 85
41.	Hajdúszovát	58,01	3 097	40	37	3	-16	1 09
42.	Hencida	34,79	1 247	24	20	4	-21	50
43.	Hortobágy	284,58	1 676	15	15	-	-36	59
44.	Hosszúpályi	79,18	5 319	88	72	16	5	1 82
45.	Kaba	95,03	6 508	67	82	-15	6	2 31
46.	Kismarja	47,16	1 234	22	23	-1	-15	57
47.	Kokad	16,10	713	18	6	12	-24	29
48.	Komádi	144,65	6 253	88	105	-17	-36	2 73
49.	Konyár	41,70	2 161	28	33	-5	47	84

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Álmosd	28	11	4	275	136	
Ártánd	28	2	9	107	86	
Bagamér	34	19	4	276	209	
Bakonszeg	73	6	4	205	196	
Báránd	66	38	11	286	249	
Bedő	13	9	5	55	49	
Berekböszörmény	49	10	7	247	268	
Bihardancsháza	5	2	3	42	24	
Biharnagybajom	98	37	10	293	275	
Bihartorda	26	11	5	162	115	
Bocskai kert	83	24	7	385	135	
Bojt	5	11	3	58	60	
Csökmő	54	18	7	296	192	
Darvas	18	7	3	116	85	
Ebes	181	45	13	793	790	
Egyek	227	50	18	605	632	
Esztár	36	11	6	168	144	
Folyás	1	3	2	7	32	
Földes	224	46	19	948	601	
Furta	31	7	4	264	145	
Fülöp	40	27	8	292	269	
Gáborján	16	4	3	100	84	
Görbeháza	82	41	13	273	365	

Hajdúbagos	60	12	5	210	230	
Hajdúsámson	248	77	29	956	1 005	
Hajdúszovát	127	31	17	213	398	
Hencida	12	13	4	157	94	
Hortobágy	132	30	15	433	337	
Hosszúpályi	178	39	13	492	631	
Kaba	243	81	24	1 071	810	
Kismarja	26	10	3	114	100	
Kokad	22	3	1	82	108	
Komádi	204	68	18	280	782	
Konyár	64	22	4	319	209	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakó- O>50- röszs- 15,023 13 3233
51.	Körösszegapáti	45,85	1 061	9	13	-4	-12	5
52.	Létavértes	116,62	6 787	91	99	-8	34	2 7
53.	Magyarhomorog	39,56	1 046	12	15	-3	-15	4
54.	Mezőpeterd	18,23	627	14	8	6	-11	2
55.	Mezősas	26,39	759	5	19	-14	9	3
56.	Mikepércs	36,93	3 312	38	72	-34	95	1 0
57.	Monostorpályi	44,44	2 061	11	43	-32	-7	9
58.	Nagyhegyes	132,76	2 631	30	37	-7	39	9
59.	Nagykereké	37,27	1 288	10	33	-23	10	5
60.	Nagyrábé	85,42	2 499	40	37	3	-24	9
61.	Nyíracsád	75,00	4 053	64	52	12	39	1 5
62.	Nyírábrány	55,71	3 770	68	63	5	64	1 4
63.	Nyírmártonfalva	57,48	2 169	28	35	-7	-33	8
64.	Pocsaj	49,55	2 625	43	36	7	37	1 0
65.	Sáp	19,22	1 050	13	12	1	10	4
66.	Sáránd	22,68	2 231	26	28	-2	22	8
67.	Sárrétudvari	54,42	3 112	31	44	-13	-1	1 2
68.	Szentpéterszeg	25,51	1 229	13	27	-14	-11	4
69.	Szerep	56,04	1 558	25	28	-3	24	5
70.	Tetétlen	32,11	1 475	18	25	-7	-25	5

71.	Tépe	23,22	1 153	15	24	-9	-1	4
72.	Tiszacsege	136,40	5 016	61	76	-15	15	2 1
73.	Tiszagyulaháza	20,78	857	9	15	-6	-5	3
74.	Told	14,91	280	8	7	1	-28	1
75.	Újiráz	15,47	679	8	10	-2	-7	3
76.	Újléta	30,41	1 104	14	17	-3	8	4
77.	Újszentmargita	96,22	1 625	11	18	-7	9	6
78.	Újtítkos	35,29	1 016	15	14	1	4	3
79.	Vámospércs	58,20	5 292	76	57	19	10	1 9
80.	Váncsod	34,43	1 289	21	20	1	-11	5
81.	Vekerd	7,41	184	2	5	-3	-10	1
82.	Zsáka	78,81	1 756	23	29	-6	-19	7
Városok összesen		2 695,88	398 395	4 649	4 876	-227	-1 850	150 5
Községek összesen		3 514,70	149 317	1 922	2 192	-270	328	57 9
Megye összesen		6 210,58	547 712	6 571	7 068	-497	-1 522	208 5

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Körösszakál	38	10	2	115	103	
Körösszegapáti	33	13	4	161	145	
Létavértes	202	57	17	1 102	1 034	
Magyarhomorog	23	6	4	110	120	
Mezőpeterd	16	3	3	66	82	
Mezősas	15	2	3	68	73	
Mikepércs	140	31	10	294	404	
Monostorpályi	59	7	4	281	294	
Nagyhegyes	145	39	13	578	473	
Nagykerek	21	11	2	102	102	
Nagyrábé	58	26	10	353	213	
Nyiracsád	47	7	890	531	2	
Nyírábrány	79	38	18	484	480	
Nyirmártonfalva	50	19	6	247	244	
Pocsaj	59	16	8	344	267	
Sáp	14	4	3	168	65	
Sáránd	65	14	9	258	275	
Sárrétudvari	83	35	10	292	308	
Szentpéterszeg	43	17	2	299	148	

Szerep	24	13	6	128	93	
Tetétlen	26	9	3	240	164	
Tépe	35	7	4	193	133	
Tiszacsege	172	50	17	974	601	
Tiszagyulaháza	19	6	1	121	106	
Told	4	6	1	26	16	
Újiráz	20	6	4	106	92	
Újléta	19	18	5	128	151	
Újszentmargita	31	15	6	145	178	
Újtikos	27	7	2	134	122	
Vámspércs	153	67	14	672	614	
Váncsod	30	8	4	155	140	
Vekerd	4	3	1	45	19	
Zsáka	58	26	9	315	184	
Városok összesen	25 734	8 087	2 300	89 333	74 541	23
Községek összesen	4 653	1 461	513	20 174	17 819	8
Megye összesen	30 387	9 548	2 813	109 507	92 360	32

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Nyíregyháza, megyei jogú város	274,46	113 489	1 332	1 132	200	153	42 11
2.	Baktalórántháza	35,25	3 616	66	35	31	-59	1 16
3.	Csenger	36,16	5 194	73	52	21	-17	1 89
4.	Fehérgyarmat	52,47	8 904	89	96	-7	-80	3 20
5.	Ibrány	60,42	6 738	111	76	35	5	2 24
6.	Kisvárd	35,91	17 944	208	176	32	-33	6 21
7.	Máriapócs	22,09	2 180	33	34	-1	18	67

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Nyíregyháza, megyei jogú város	11 111	2 958	1 025	29 970	32 414	6
Baktalórántháza	146	72	24	469	622	
Csenger	273	108	23	1 096	986	

Fehérgyarmat	651	337	84	2 179	2 042	
Ibrány	268	76	27	1 137	936	
Kisvárd	1 236	658	169	4 134	4 134	
Máriapócs	81	23	12	407	337	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
8.	Mátészalka	41,81	18 478	203	178	25	135	6 70
9.	Nagyhalász	44,34	5 952	82	65	17	-18	1 94
10.	Nagykálló	68,55	9 933	128	115	13	-7	3 40
11.	Nyírbátor	66,73	13 293	197	140	57	-183	4 67
12.	Tiszalök	58,72	5 900	65	73	-8	24	2 23
13.	Tiszavasvári	136,97	14 313	200	217	-17	36	4 70
14.	Újfehértó	140,88	13 383	202	149	53	-68	4 41
15.	Vásárosnamény	65,66	9 098	107	126	-19	-116	3 18
16.	Záhony	6,87	4 832	49	36	13	-109	1 73

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Mátészalka	1 267	518	123	4 874	4 939	1
Nagyhalász	214	85	21	676	839	
Nagykálló	489	136	47	1 555	2 065	
Nyírbátor	864	263	83	2 803	3 041	
Tiszalök	241	75	48	772	982	
Tiszavasvári	505	319	99	1 116	2 465	
Újfehértó	528	78	47	1 280	1 907	
Vásárosnamény	548	185	102	1 361	2 162	
Záhony	230	71	21	539	904	

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
17.	Ajak	24,76	4 198	61	46	15	-44	1 31
18.	Anarcs	17,06	1 919	23	27	-4	26	60
19.	Apagy	32,04	2 355	23	23	-	8	82
20.	Aranyosapáti	21,56	2 007	46	25	21	-13	69
21.	Balkány	89,99	6 741	97	64	33	42	2 39
22.	Balsa	22,51	929	7	14	-7	-15	43

23.	Barabás	38,19	850	9	16	-7	-5	39
24.	Bátorliget	33,30	777	7	16	-9	-6	36
25.	Benk	8,50	496	9	8	1	-12	16
26.	Beregdaróc	23,82	837	12	13	-1	-11	33
27.	Beregsurány	16,00	541	6	16	-10	14	22
28.	Berkesz	13,18	977	5	7	-2	2	34
29.	Besenyőd	9,45	624	14	13	1	-9	23
30.	Beszterec	11,59	1 171	12	20	-8	3	37
31.	Biri	22,59	1 432	13	20	-7	22	54
32.	Botpalád	16,50	571	7	8	-1	23	22
33.	Bököny	35,47	3 365	61	50	11	-4	1 22
34.	Buj	32,76	2 546	35	35	-	-14	97
35.	Cégénydányád	12,20	700	4	13	-9	-26	27
36.	Csaholc	19,35	452	4	7	-3	9	17
37.	Csaroda	24,68	658	6	6	-	5	25
38.	Császló	10,19	335	1	9	-8	-3	14
39.	Csegöld	19,36	626	12	7	5	-12	24
40.	Csengersima	23,80	692	9	12	-3	2	26
41.	Csengerújfalu	25,67	835	12	12	-	10	34
42.	Darnó	4,64	128	2	3	-1	7	5
43.	Demecser	36,99	4 363	56	51	5	-46	1 46
44.	Dombrád	51,84	4 058	78	67	11	-44	1 51
45.	Döge	16,51	2 081	30	28	2	48	70
46.	Encsencs	31,91	2 018	35	22	13	17	66
47.	Eperjeske	13,57	1 240	21	23	-2	-3	41
48.	Érpatak	31,33	1 750	19	50	-31	-7	75
49.	Fábiánháza	27,35	1 902	29	34	-5	-40	74
50.	Fényeslitke	25,15	2 392	29	29	-	-23	82
51.	Fülesd	15,05	484	5	2	3	-6	17
52.	Fülpösdaróc	4,25	347	5	14	-9	7	11
53.	Gacsály	19,82	853	5	19	-14	9	28
54.	Garbolc	7,26	124	2	2	-	-6	5

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Ajak	98	33	15	580	710	
Anarcs	58	8	8	168	206	

Apagy	93	32	16	214	362	
Aranyosapáti	53	26	4	66	260	
Balkány	223	115	28	446	1 072	
Balsain	28	3	3	138	120	
Barabás	29	9	3	103	164	
Bátorliget	33	6	3	94	132	
Benk	11	5	2	23	67	
Bregdaróc	32	4	3	72	134	
Beregsurány	18	13	8	66	89	
Berkesz	22	6	3	90	149	
Besenyőd	9	3	3	37	73	
Beszterec	24	9	3	62	73	
Biri	43	33	4	78	235	
Botpalád	12	4	1	38	73	
Bököny	69	44	13	136	391	
Buj	75	28	10	115	369	
Cégénydányád	11	10	4	92	97	
Csaholc	12	7	3	63	48	
Csaroda	29	14	5	57	116	
Császló	6	3	2	50	52	
Csegölc	18	2	2	132	117	
Csengersima	25	26	13	150	138	
Csengerújfalu	29	8	4	139	107	
Darnó	9	1	-	30	32	
Demecser	172	54	20	471	618	
Dombrád	120	44	20	266	616	
Döge	47	15	7	114	336	
Encsecs	46	17	5	74	265	
Eperjeske	30	12	5	48	147	
Érpatak	44	22	10	65	256	
Fábiánháza	52	26	4	314	260	
Fényeslitke	85	28	12	187	446	
Fülesd	10	8	2	76	53	
Fülpösdaróc	10	2	2	34	31	
Gacsály	15	6	5	174	100	
Garbolc	3	2	2	26	12	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
55.	Gávavencsellő	66,83	4 142	40	62	-22	-48	1 73
56.	Géberjén	5,39	593	9	8	1	6	19
57.	Gégény	23,44	2 036	32	22	10	-2	67
58.	Gelénés	20,54	616	10	9	1	12	24
59.	Gemzse	13,60	803	10	10	-	-2	28
60.	Geszteréd	33,52	1 882	23	28	-5	-40	81
61.	Gulács	23,30	1 063	21	27	-6	-10	42
62.	Győröcske	2,13	138	-	5	-5	-2	5
63.	Győrtelek	14,77	1 580	16	31	-15	28	46
64.	Gyulaháza	22,09	1 997	32	35	-3	3	67
65.	Gyügye	4,33	265	-	5	-5	-1	13
66.	Gyüre	16,00	1 284	12	9	3	-9	42
67.	Hermánszeg	5,20	256	3	13	-10	-5	14
68.	Hetefejércse	15,45	310	2	9	-7	5	15
69.	Hodász	26,49	3 423	70	80	-10	44	1 06
70.	Ilk	14,57	1 255	20	17	3	34	37
71.	Jánd	16,51	1 023	21	10	11	-9	35
72.	Jánkmajtis	25,03	1 651	27	30	-3	-4	58
73.	Jármi	11,95	1 214	18	8	10	-16	44
74.	Jéke	6,32	744	9	8	1	1	24
75.	Kállósemjén	54,52	4 037	64	56	8	1	1 50
76.	Kálmánháza	37,24	2 078	39	29	10	-8	74
77.	Kántorjánosi	41,62	2 147	36	22	14	9	85
78.	Kék	22,05	1 949	37	27	10	20	65
79.	Kékcse	18,23	1 678	38	24	14	3	49
80.	Kemecse	38,94	4 764	85	68	17	-6	1 55
81.	Kérsemjén	7,08	334	4	6	-2	-1	12
82.	Kisar	15,44	1 019	18	18	-	11	37
83.	Kishódos	8,92	77	1	2	-1	-	3
84.	Kisléta	22,00	1 811	33	19	14	-63	56
85.	Kisnamény	18,01	385	4	6	-2	-3	15
86.	Kispalád	16,73	465	17	12	5	26	18
87.	Kisszekeres	14,67	587	12	6	6	-11	21
88.	Kisvarsány	12,80	983	13	10	3	1	35
89.	Kocsord	25,47	2 982	25	42	-17	-11	1 01

90.	Komlódótótfalu	6,97	81	2	1	1	5	5
91.	Komoró	11,69	1 436	15	16	-1	-4	42
92.	Kótaj	25,93	4 152	65	50	15	-24	1 36
93.	Kölcese	28,26	1 425	18	19	-1	-28	51
94.	Kömörő	16,37	610	12	13	-1	19	23
95.	Laskod	13,59	1 068	7	12	-5	-2	37
96.	Levelek	25,73	2 772	48	35	13	-17	84
97.	Lónya	35,49	858	10	11	-1	-15	42
98.	Lövőpetri	9,26	557	8	15	-7	5	21
99.	Magosliget	5,18	229	5	5	-	-8	9
100.	Magy	20,70	891	18	4	14	-19	33
101.	Mánd	5,17	259	1	4	-3	-6	11
102.	Mándok	28,91	4 679	74	72	2	32	1 50
103.	Márokpapi	21,18	471	2	13	-11	-8	20

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Gávavencsellő	129	51	23	659	642	
Géberjén	11	10	3	75	72	
Gégény	41	15	9	202	252	
Gelénes	10	6	2	23	81	
Gemzse	25	7	2	48	130	
Geszteréd	56	21	6	122	326	
Gulács	24	14	2	53	107	
Győröcske	-	1	1	4	28	
Győrtelek	23	20	4	157	178	
Gyulaháza	41	12	6	108	236	
Gyügye	14	9	3	43	59	
Gyüre	22	10	5	67	172	
Hermánszeg	11	3	1	46	27	
Hetefejércse	12	5	1	8	41	
Hodász	106	27	9	283	489	
Ilk	16	12	2	77	166	
Jánd	28	9	2	14	117	
Jánkmajtis	77	30	7	478	331	
Jánni	62	21	6	269	299	
Jéke	34	3	3	93	146	

Kállósemjén	113	45	14	470	640	
Kálmánháza	61	23	8	176	311	
Kántorjánosi	92	18	5	226	334	
Kék	45	16	6	108	205	
Kékcse	59	13	5	59	221	
Kemecse	187	27	21	413	697	
Kérsemjén	11	1	2	36	55	
Kisar	52	7	7	187	135	
Kishódos	4	-	1	14	13	
Kisléta	39	18	4	103	205	
Kisnamény	5	3	1	82	69	
Kispalád	8	3	1	31	37	
Kisszekeres	24	4	3	97	97	
Kisvarsány	44	13	3	73	206	
Kocsord	108	40	15	500	496	
Komlódtótfalu	1	1	1	15	9	
Komoró	35	14	6	51	171	
Kótai	161	41	12	310	675	
Kölcse	73	27	6	267	223	
Kömörő	10	4	4	44	80	
Laskod	21	7	3	52	126	
Levelek	105	39	21	215	373	
Lónya	12	13	6	40	133	
Lövőpetri	8	2	1	47	84	
Magosliget	5	3	2	12	24	
Magy	33	7	5	44	161	
Mánd	6	4	2	16	30	
Mándok	120	55	16	207	543	
Márokpapi	8	2	1	31	65	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
104.	Mátyus	11,03	347	4	4	-	-5	14
105.	Méhtelek	8,62	771	17	11	6	-3	26
106.	Mérk	25,08	2 180	31	63	-32	81	81
107.	Mezőladány	14,04	991	17	16	1	-17	35
108.	Milota	14,97	955	13	17	-4	14	31

109.	Nábrád	17,69	984	9	20	-11	2	35
110.	Nagyar	15,99	721	5	14	-9	-6	27
111.	Nagycserkesz	41,50	1 802	31	19	12	-37	66
112.	Nagydobos	26,93	2 104	31	28	3	-34	71
113.	Nagyecsed	43,87	7 073	110	90	20	-25	2 34
114.	Nagyhódos	7,65	149	-	5	-5	-3	8
115.	Nagyszekeres	10,52	579	5	12	-7	14	20
116.	Nagyvarsány	12,48	1 475	15	15	-	-5	52
117.	Napkor	37,35	3 541	49	44	5	25	1 27
118.	Nemesborzova	2,20	89	-	1	-1	-6	4
119.	Nyírbéltek	62,17	3 049	44	44	-	-3	1 07
120.	Nyírbogát	55,36	3 253	51	49	2	-26	1 24
121.	Nyírbogdány	35,03	2 898	38	41	-3	-6	96
122.	Nyírcsaholy	34,34	2 358	47	33	14	9	84
123.	Nyírcsászári	13,23	1 191	16	21	-5	35	40
124.	Nyílderzs	17,01	657	8	12	-4	-8	27
125.	Nyírgelse	27,61	1 185	21	19	2	14	46
126.	Nyírgyulaj	35,76	2 055	39	26	13	31	78
127.	Nyíribrony	20,09	1 102	11	23	-12	-	43
128.	Nyírkákó	10,34	907	7	17	-10	11	35
129.	Nyírkarász	41,43	2 343	41	37	4	-4	82
130.	Nyírkáta	38,63	1 625	32	30	2	-	65
131.	Nyírkércs	14,28	858	10	14	-4	17	31
132.	Nyírlövő	7,91	762	9	19	-10	-1	24
133.	Nyírlugos	58,38	3 141	46	44	2	-36	1 17
134.	Nyírmada	38,82	4 362	70	61	9	-5	1 49
135.	Nyírmeggyes	28,79	2 708	31	33	-2	-4	98
136.	Nyírmihálydi	25,48	1 827	31	24	7	9	64
137.	Nyírparasznya	14,76	890	18	11	7	-8	31
138.	Nyírpazony	15,08	2 965	19	36	-17	41	1 01
139.	Nyírpilis	16,34	710	19	12	7	-16	21
140.	Nyírtass	37,95	2 155	37	27	10	9	82
141.	Nyírtelek	67,92	6 886	87	74	13	38	2 38
142.	Nyírtét	17,17	1 123	12	16	-4	7	36
143.	Nyírtura	21,48	1 731	10	11	-1	19	56
144.	Nyírvasvári	28,43	1 783	29	22	7	26	70

145.	Ófehértó	43,17	2 590	38	38	-	36	97
146.	Olcsva	9,97	775	10	13	-3	1	25
147.	Olcsvaapáti	10,97	360	3	12	-9	-14	16
148.	Ópályi	26,72	3 038	55	37	18	-25	88
149.	Ökörítőfülpös	33,43	1 976	38	35	3	-14	69
150.	Ömböly	30,35	415	5	12	-7	2	20
151.	őrs	17,78	1 344	20	25	-5	-9	50
152.	Panyola	12,23	686	1	16	-15	-1	30

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Mátyus	9	3	1	9	42	
Méhtelek	18	7	3	115	109	
Mérk	41	29	5	341	224	
Mezőladány	30	9	4	58	138	
Milota	22	14	3	171	124	
Nábrád	32	4	4	140	148	
Nagyar	14	3	2	47	75	
Nagycserkesz	44	9	4	176	369	
Nagydobos	67	26	5	242	262	
Nagyecsed	196	119	26	1 153	809	
Nagyhódos	2	3	4	42	25	
Nagyszekeres	17	5	1	87	82	
Nagyvarsány	66	22	5	124	292	
Napkor	155	50	15	393	675	
Nemesborzova	4	1	1	21	24	
Nyírbéltek	91	26	9	315	445	
Nyírbogát	135	44	20	185	606	
Nyírbogdány	115	57	19	226	532	
Nyírcsaholy	60	23	13	370	343	
Nyírcsászári	40	8	6	140	188	
Nyínderzs	20	3	3	78	105	
Nyírgelse	27	6	3	144	162	
Nyírgyulaj	52	31	9	159	304	
Nyíribony	37	10	4	86	157	
Nyírvákó	23	4	2	131	174	
Nyírkarász	68	24	8	110	256	

Nyírkáta	54	10	5	189	225	
Nyírkércs	28	7	3	117	121	
Nyírlövő	20	3	2	50	102	
Nyírlugos	124	46	11	584	495	
Nyírmada	172	41	19	334	698	
Nyírmeggyes	116	41	8	546	607	
Nyírmihálydi	43	17	5	215	222	
Nyírparasznya	31	8	2	98	148	
Nyírpazony	195	60	21	363	702	
Nyírpilis	5	2	3	29	45	
Nyírtass	61	32	9	203	408	
Nyírtelek	273	73	33	725	1 290	
Nyírtét	34	8	4	59	140	
Nyírtura	97	22	6	131	312	
Nyírvasvári	65	8	8	187	329	
Ófehértó	77	25	12	160	353	
Olcsva	23	6	3	41	113	
Olcsvaapáti	14	2	1	44	43	
Ópályi	99	23	7	470	489	
Ökörítőfülpös	44	31	5	236	204	
Ömböly	10	3	2	28	44	
Őr	52	13	6	126	218	
Panyola	24	7	2	121	126	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
153.	Pap	17,15	1 794	26	35	-9	39	59
154.	Papos	10,67	775	9	8	1	12	28
155.	Paszab	12,96	1 230	31	16	15	-8	40
156.	Pátroha	39,22	2 858	56	37	19	-21	98
157.	Pátyod	9,05	610	6	15	-9	18	29
158.	Penészlek	36,92	1 047	13	29	-16	-7	55
159.	Penyige	18,89	770	10	10	-	22	26
160.	Petneháza	24,20	1 872	21	24	-3	-3	62
161.	Piricse	37,00	1 842	31	23	8	-6	61
162.	Pócspetri	26,37	1 735	37	21	16	-23	66
163.	Porcsalma	31,10	2 718	50	34	16	-19	95

164.	Pusztadobos	16,69	1 282	25	22	3	15	49
165.	Rakamaz	42,64	5 153	58	73	-15	10	1 88
166.	Ramocsaháza	18,11	1 507	16	16	-	19	51
167.	Rápolt	3,23	133	3	5	-2	-6	10
168.	Rétközberencs	15,80	1 144	19	15	4	-3	36
169.	Rohod	19,56	1 311	20	13	7	8	43
170.	Rozsály	14,87	720	11	6	5	3	25
171.	Sényő	18,30	1 386	17	14	3	5	43
172.	Sonkád	19,80	615	9	7	2	-17	24
173.	Szabolcs	5,88	445	-5	6	-1	2	21
174.	Szabolcsbáka	19,84	1 201	21	21	-	-6	44
175.	Szabolcsveresmart	22,95	1 677	29	17	12	6	54
176.	Szakoly	41,44	3 010	54	42	12	39	98
177.	Szamosangyalos	8,09	542	9	5	4	-9	19
178.	Szamosbecs	6,71	373	1	11	-10	1	16
179.	Szamoskér	9,71	476	2	8	-6	-5	19
180.	Szamossályi	11,57	784	7	8	-1	-11	33
181.	Szamosszeg	35,30	2 137	30	37	-7	-4	74
182.	Szamostatárfalva	4,50	284	2	8	-6	-8	11
183.	Szamosújlak	5,27	439	4	7	-3	-1	18
184.	Szalmárcseke	36,27	1 475	19	23	-4	2	56
185.	Székely	16,08	1 066	21	14	7	1	36
186.	Tákos	10,82	421	1	4	-3	-20	16
187.	Tarpa	49,76	2 233	32	52	-20	1	99
188.	Terem	49,51	768	12	11	1	8	29
189.	Tiborszállás	25,52	1 152	11	27	-16	10	36
190.	Timár	21,82	1 480	19	13	6	43	53
191.	Tiszaadony	15,63	721	11	6	5	-8	27
192.	Tiszabecs	17,14	1 009	18	13	5	-8	40
193.	Tiszabercel	31,38	2 154	34	17	17	4	73
194.	Tiszabezdéd	18,60	1 836	41	28	13	10	61
195.	Tiszacsécse	5,24	272	7	6	1	-1	10
196.	Tiszadada	48,77	2 477	32	41	-9	12	99
197.	Tiszadob	82,60	3 205	61	42	19	-52	1 18
198.	Tiszaeszlár	54,61	2 743	38	42	-4	22	1 06
199.	Tiszakanyár	15,51	1 667	30	22	8	-1	51

200.	Tiszakerecseny	23,87	1 006	12	18	-6	-12	39
201.	Tiszakóród	16,69	798	14	20	-6	4	29

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Pap	42	22	7	84	218	
Papos	15	6	2	121	132	
Paszab	28	7	5	9	83	
Pátroha	62	19	10	257	325	
Pátyod	19	10	7	109	98	
Penészlek	21	9	5	34	153	
Penyige	24	8	3	61	101	
Petneháza	29	15	5	82	209	
Piricse	41	12	5	121	229	
Pócspetri	56	14	8	142	284	
Porcsalma	116	39	7	286	425	
Pusztadobos	31	15	5	98	175	
Rakamaz	298	157	48	647	1 038	
Ramocsháza	27	10	6	136	185	
Rápolt	3	3	1	3	21	
Rétközberencs	14	8	3	73	87	
Rohod	62	9	6	101	259	
Rozsály	21	9	2	147	108	
Sényő	48	15	8	116	219	
Sonkád	21	7	4	125	94	
Szabolcs	11	2	2	86	46	
Szabolcsbáka	34	7	5	59	170	
Szabolcsveresmart	32	15	7	57	193	
Szakoly	104	26	9	187	397	
Szamosangyalos	17	3	1	69	62	
Szamosbecs	15	4	1	90	77	
Szamoskér	14	5	2	56	67	
Szamossályi	15	4	2	121	96	
Szamosszeg	46	21	5	415	339	
Szamosatárfalva	8	2	1	58	37	
Szamosújlak	23	9	3	94	77	
Szatmárcseke	43	16	7	106	187	

Székely	28	13	5	74	116	
Tákos	23	6	2	31	79	
Tarpa	87	40	8	170	381	
Terem	17	5	2	98	120	
Tiborszállás	13	8	5	154	71	
Tímár	57	32	11	243	197	
Tiszaadony	18	8	4	26	83	
Tiszabecs	30	23	13	191	195	
Tiszabercel	59	13	5	28	276	
Tiszabezdéd	36	21	11	76	243	
Tiszacsécse	6	5	2	25	38	
Tiszadada	73	22	11	260	302	
Tiszadob	63	25	16	240	361	
Tiszaiszlár	57	20	15	261	268	
Tizsakanyár	41	11	10	53	236	
Tizsakerecseny	26	10	3	33	147	
Tizsakóród	26	15	3	79	117	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
202.	Tisza-mogyorós	10,25	762	12	13	-1	8	
203.	Tisza-nagyfalu	27,04	1 923	16	27	-11	-8	
204.	Tisza-rád	9,23	426	12	7	5	-18	
205.	Tisza-szalka	15,20	866	11	12	-1	-14	
206.	Tisza-szentmárton	14,57	1 250	20	27	-7	-3	
207.	Tisza-telek	33,78	1 539	21	18	3	14	
208.	Tisza-vid	10,50	563	10	3	7	-6	
209.	Tisza-berek	18,22	588	6	11	-5	-13	
210.	Tisza-dar	4,80	216	2	1	1	-7	
211.	Tisza-nyospálca	43,66	2 703	43	42	1	-5	
212.	Tisza-yogmatolcs	26,28	2 623	38	38	-	1	
213.	Tisza-ristvándi	15,22	700	8	11	-3	-12	
214.	Tisza-ricse	12,99	642	13	10	3	5	
215.	Tisza-sér	15,51	3 234	50	23	27	7	
216.	Tisza-ukod	62,22	2 249	21	41	-20	-27	
217.	Tisza-dombrád	10,78	688	10	8	2	-15	
218.	Tisza-kenéz	9,69	1 056	15	12	3	7	

219.	Ura	32,34	693	11	11	-	-1	
220.	Uszka	7,36	273	6	3	3	14	
221.	Vaja	28,61	3 595	62	55	7	7	1
222.	Vállaj	22,27	917	9	17	-8	5	
223.	Vámosatya	24,29	662	5	15	-10	-16	
224.	Vámosoroszi	13,15	563	9	9	-	-4	
225.	Vasmegyer	22,73	1 563	24	23	1	-31	
226.	Zajta	9,17	415	6	7	-1	-9	
227.	Zsarolyán	6,39	424	9	8	1	-9	
228.	Zsurk	15,39	788	12	6	6	4	
Városok összesen		1 147,29	253 247	3 145	2 700	445	-319	90
Községek összesen		4 789,38	319 176	4 693	4 627	66	-164	114
Megye összesen		5 936,67	572 423	7 838	7 327	511	-483	204

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Tiszamogyorós	28	6	3	29	114	
Tiszanagyújfalu	45	19	9	288	266	
Tiszarád	5	4	2	38	35	
Tiszaszalka	38	8	4	46	177	
Tiszaszentmárton	43	7	3	70	154	
Tiszatelek	39	15	7	104	181	
Tiszavid	16	4	3	22	68	
Tiszaberek	20	3	2	80	84	
Tivadar	6	10	18	37	36	
Tornyospálca	61	26	13	167	447	
Tunyogmatolcs	57	24	9	381	353	
Túristvándi	22	3	2	44	77	
Túrlicse	15	3	3	98	103	
Tuzsér	86	33	21	183	416	
Tyukod	66	27	10	190	336	
Újdombrád	14	4	2	27	58	
Újkenéz	20	6	3	51	115	
Ura	20	4	3	112	105	
Uszka	1	4	1	12	24	
Vaja	105	56	23	418	549	
Vállaj	50	10	4	296	164	

Vámosatya	21	7	1	32	97	
Vámosoroszi	16	8	2	94	94	
Vasmegyer	33	19	5	199	164	
Zajta	6	3	1	73	41	
Zsarolyán	9	5	1	66	59	
Zsurk	15	6	1	52	103	
Városok összesen	18 652	5 962	1 955	54 368	60 775	14
Községek	9 799	3 561	1 366	31 363	46 788	17
Megye összesen	28 451	9 523	3 321	85 731	107 563	32

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

A dél-alföldi régió

A Dél-Alföldön a korlátozott kitermelési lehetőséggel rendelkező szénhidrogének kivételével más ipari nyersanyag nincs. Nem alakultak ki jelentősebb ipari centrumok, a régió alapvetően mezőgazdasági jellegű. A '80-as évek második felére az „Alföld iparosítása” abbamaradt, és inkább csak a kis- és középvállalatok fejlődtek. A közeljövőben jelentősebb ipari fejlődésre csak a nagyvárosokban lehet számítani. Szeged súlya főként az irányításban és a magasabb szintű szolgáltatásokban várhatóan tovább nő.

Gazdaságfejlesztés

A mezőgazdaság exportképességének növelése érdekében, a tulajdonviszonyok átalakulásával párhuzamosan – a természeti és társadalmi hagyományoknak is megfelelő – integrált (termesztés, feldolgozás, magas szintű feldolgozás, értékesítés) tájtermesztési eljárásokat kell bevezetni.

Profitorientált, versenyképes mezőgazdaság alakulhat ki Csongrád és Békés megyében, valamint Bács-Kiskun megye kedvezőbb adottságokkal rendelkező Duna menti sávjában. Bács-Kiskun megye kedvezőtlen adottságú területein a mezőgazdasági termelés volumene csökkenhet, de a család és a szűkebb piacra termelő, töredék munkaidőt, illetve az állástalan otthonmaradók idejét kihasználó termelést továbbra is támogatni kell.

Az iparban a kis nyersanyagot, de jelentős kooperációt, szakképzett munkaerőt igénylő, kis- és középüzemi méretű ipar fejlesztése támogatandó, hogy javuljon a gazdaság eltartóképessége. Szeged, Kecskemét és Békéscsaba és kisebb mértékben Baja alkalmas lehet olyan innovációs központként, illetőleg decentrumként való fejlesztésre, amelyek az egész térségre kiható dinamikát tudnak közvetíteni.

Békéscsaba–Gyula térségében gazdaságfejlesztő tényező lehet egy vállalkozási zóna létesítése.

Dél-Alföld gazdaságában is egyre jelentősebb szerepet játszhat az idegenforgalom. A hagyományokkal is rendelkező termálturizmus mellett a „zöldturizmus” (Kiskunsági Nemzeti Park, Alsó-Duna-szakasz, Alsó-Tisza) és a falusi turizmus fejlődésének jók az esélyei. A hagyományos tanyasi, falusi kínálatot a kulturális turizmus elemeivel javasolt erősíteni. A közeljövőben jól kihasználható Ópusztaszer és környékének növekvő vonzereje.

A térség iparfejlesztési lehetőségeit döntően a mezőgazdaság és az élelmiszeripar fejlődése határozza meg. A mezőgazdaság tulajdonviszonyainak átalakulása, a magángazdaságok térnyerése szükségessé teszi mezőgazdasági kisgépek fejlesztését és gyártását. Erre és a hagyományokra alapozva iparfejlesztési lehetőségek a következők:

- mezőgazdasági termékek, élelmiszerek feldolgozásához szükséges mezőgazdasági, élelmiszer-ipari gépek gyártása;
- biotechnológia;

- talajműveléshez, betakarításhoz szükséges gépek fejlesztése és gyártása;
- könnyűipar, textil- és textilruházati ipar.

Szeged, a szellemi potenciálra építve, a térség jelentős innovációs központjává válik. Indokolt az európai logisztikai központok hálózatához illeszkedő központ kiépítése is, Szeged, esetleg Kecskemét térségében.

A humán infrastruktúra fejlesztése

Az egészségügy átszervezésének feladatai főként a régió néptelenedő térségeit érintik. Javítani kell a rendelőintézeti ellátást különösen Dél-Békés és Dél-Bécs térségében. A járóbeteg-szakellátást területileg kiegyenlítettebbé kell tenni a szakorvosi ellátás elérhetőségének javításával.

Közoktatás szempontjából a Dél-Alföld jelentős része az ellátási hiányosságokkal küzdő térségek közé sorolható, különösen hátrányos az egységnyi lakosra jutó oktatási férőhelyek száma a déli határ menti övezetben. Ezen, valamint a tömegoktatás színvonalán javítani szükséges.

Átlagosnál magasabb az urbanizációs szint, nagy az elvándorlás. A népesség életkor szerinti megoszlása elönytelen, egyes vidékeken elnéptelenedés tapasztalható. A szociálpolitikának – a gazdaságpolitika, az általános térségfejlesztési politika mellett – az ezzel járó társadalmi feszültségeket is kezelni kell.

Felsőoktatási szempontból a régió helyzete előnyös. Szeged az ország második tudományos centrumának számít.

Több kisebb főiskola működik a térségben (Szarvas, Békéscsaba, Gyula, Orosháza). A főiskolák szerepe fontos a kistérségek szellemi potenciáljának megtartása érdekében, ezért támogatni kell a helyi és regionális főiskolai szövetségeket. Hangsúlyos szerepet kell kapnia ezen intézmények egybehangolt fejlesztésének az innovációs centrumok megvalósításával összefüggésben.

A műszaki infrastruktúra fejlesztése

Legfontosabb feladatok:

Közlekedés

A Dél-alföldi régió legfontosabb közlekedésfejlesztési feladatai közé tartozik:

- az M5-ös autópálya kiépítése az országhatárig;
- az M43-as autópálya megépítése Szeged– országhatár között;
- a Budapest–Kelebia vasútvonal korszerűsítése;
- a szegedi országos közforgalmú tiszai kikötő fejlesztése, kombinált fuvarozási terminál kiépítése;
- új Duna híd építése Szekszárd térségében és a hozzá kapcsolódó autótút kialakítása Szegedig.

Vízgazdálkodás

- Kiemelt feladat a csatornázási és szennyvíztisztítómű-fejlesztések megvalósítása a 2000 lakosegyenértéket meghaladó településeken;
- a békéscsabai, hódmezővásárhelyi, kecskeméti és szegedi szennyvíztisztító telepek bővítése és továbbfejlesztése a kiemelt városok programja alapján;
- az ivóvíz minőségét javító fejlesztések az arzént, vasat tartalmazó mélységi vizeket kitermelő műveknél;
- a Körösök árvízvédelmi műveinek fejlesztése;
- az Élővíz-rendszer műveinek rekonstrukciója;
- a Maros-hordalékkúp regionális jelentőségű ivóvízkészletének védelme;
- a Duna–Tisza közti hátság vízgazdálkodási helyzetének javítása, a helyenként már krónikussá váló vízhiány enyhítése, a hasznosítható vízkészlet biztosítása, továbbá a megfigyelőrendszer kiépítése;
- a Tisza- és a Körös-völgyi vízgazdálkodási létesítmények (nagy műtárgyak) műszaki rekonstrukciója, vízhasznosítási fejlesztések; a hajdúsági többcélú vízgazdálkodási rendszer II. ütemének fejlesztése.

Energiaellátás

A nemzetközi kooperáció bővítéséhez regionális energiahálózati fejlesztések tartoznak, ezek

- a Szeged–Békéscsaba, és a Szeged–országhatár közötti 400 kV-os alaphálózat megépítését jelentik;
- a villamos-alaphálózat kiépítése szükségessé teszi a fő elosztóhálózati fejlesztéseket és rekonstrukciókat;
- a geotermikus energia kiemelt szerepet játszhat elsősorban a mezőgazdaság területén.

Az Alföld közös fejlesztési irányai

Az Alföldről szóló országgyűlési határozatban foglaltaknak megfelelően átfogó kutatás folyt, melynek alapján a következő általános, az Alföld mindkét régiójára érvényes fejlesztési irányok határozhatók meg:

- Az alföldi táj sajátosságainak további feltárása, megőrzése, szükség szerinti rehabilitációja. A tervezési-fejlesztési programoknak a táj természetes térbeli vázát adó rendszerek (tanyák, facsoportok, folyó menti zónák, semlyékek) tájformáló, -strukturáló és -tagoló funkcióit kell visszaállítani, az ennek megfelelő földhasználati, mezőgazdasági művelési technikák és a szükséges szabályozó – ösztönző és tiltó – eszközök alkalmazásával.
- Az Alföld termőképességének, termőtalajának megőrzése a táj és a mezőgazdálkodás számára is alapvető szükséglet. Stratégiai elvként megfogalmazható, hogy elsőbbséget kell adni a talajvédelemnek, a károsodások elkerülésének és a területhasznosítás ökológiai adottságához illeszkedő megváltoztatásának.
- Az alföldi hagyományos agrárkultúrák megőrzése az ország szempontjából is alapvető feladat. A területarányt átlagosan 1,5-szeresen, de egyes kultúrák tekintetében 2-3-szorosan meghaladó mezőgazdasági termelés mutatja a jelentőségét. Az önellátó paraszti hagyományok és a régió számottevő agrárkutatási potenciálja nyomán az ágazatot érő gazdasági kihívásoknak megfelelően e téren stratégiai cél lehet az egyes kultúrák esetében (pl. alma, bor, zöldség) a termelés átgondolt, tervezett és szelektív csökkentése, a termelési-feldolgozási-értékesítési lánc újraszervezése.

A dél-alföldi régió városainak és községeinek összehasonlító adatai

Bács-Kiskun megye

Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Kecskemét, megyei jogú város	321,36	105 155	1 232	1 264	-32	159	41 89
2.	Baja	177,61	37 728	345	479	-134	-138	15 61
3.	Bácsalmás	108,32	7 505	65	130	-65	41	3 31
4.	Jánoshalma	132,21	9 873	93	174	-81	43	4 28
5.	Kalocsa	53,18	18 029	183	231	-48	144	7 18
6.	Kecel	114,48	8 833	86	136	-50	-9	3 80
7.	Kiskőrös	102,23	14 735	131	173	-42	-13	6 33
8.	Kiskunfélegyháza	256,30	32 910	327	498	-171	-40	13 95
9.	Kiskunhalas	227,58	29 610	340	426	-86	-54	11 34
10.	Kiskunmajsa	221,99	11 855	121	210	-89	-7	4 89
11.	Kunszentmiklós	172,11	8 839	103	127	-24	33	3 47

12.	Lajosmizse	164,66	10 873	130	190	-60	6	4 43
13.	Soltvadkert	108,86	7 558	92	94	-2	13	3 24
14.	Szabadszállás	164,62	6 352	77	96	-19	7	2 97
15.	Tiszaékcske	133,27	11 669	109	161	-52	63	4 87

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
16.	Akasztó	64,88	3 634	34	51	-17	-53	1 57
17.	Apostag	31,94	2 156	23	34	-11	22	95
18.	Ágasegyháza	55,87	1 858	15	31	-16	-10	79
19.	Ballószög	35,00	2 462	25	25	-	61	80
20.	Balotaszállás	104,94	1 676	13	25	-12	10	73
21.	Bácsbokod	63,93	3 127	37	62	-25	34	1 26
22.	Bácsborsód	77,52	1 368	11	54	-43	55	42
23.	Bácsszentgyörgy	14,73	213	-	2	-2	-6	10
24.	Bácsszőlős	38,83	427	5	6	-1	2	23
25.	Bátmonostor	37,95	1 712	20	34	-14	21	71
26.	Bátya	33,86	2 201	19	47	-28	-8	99
27.	Bócsa	97,04	1 842	29	17	12	-8	92
28.	Borota	81,80	1 670	17	33	-16	-3	77
29.	Bugac	131,11	3 032	20	58	-38	-25	1 41
30.	Bugacpusztaháza	43,00	333	3	1	2	2	14
31.	Császártöltés	82,06	2 909	27	46	-19	17	1 12
32.	Csátalja	39,05	1 748	8	30	-22	5	67
33.	Csávoly	47,43	2 081	29	25	4	1	81
34.	Csengőd	48,89	2 352	22	36	-14	15	1 09
35.	Csikéria	25,81	920	13	24	-11	-22	53
36.	Csolyospálos	65,10	1 735	11	22	-11	11	1 05
37.	Dávod	69,21	2 469	17	39	-22	2	1 12
38.	Drágszél	12,83	367	1	3	-2	-7	17
39.	Dunaegyháza	10,12	1 409	16	31	-15	2	72
40.	Dunafalva	57,89	1 128	6	28	-22	-2	57
41.	Dunapataj	90,47	3 754	30	53	-23	9	1 64

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
-----------	-----------------------	------	--------------------	-------------------	------------------	----------

Kecskemét, megyei jogú város	9 253	2 050	611	33 295	28 155	5
Baja	3 646	1 313	275	11 295	10 365	2
Bácsalmás	355	52	16	1 942	1 799	
Jánoshalma	508	179	34	1 978	1 802	
Kalocsa	1 224	549	133	4 634	4 733	1
Kecel	470	97	36	2 076	2 198	
Kiskőrös	1 125	347	66	4 095	4 316	
Kiskunfélegyháza	2 134	704	150	6 204	7 521	1
Kiskunhalas	2 187	721	164	6 490	7 150	1
Kiskunmajsa	698	286	101	2 000	2 272	
Kunszentmiklós	448	112	30	864	1 881	
Lajosmizse	738	199	58	2 030	2 556	
Soltvadkert	675	198	56	2 001	2 390	
Szabadszállás	273	64	26	1 144	1 417	
Tiszaújváros	724	240	130	2 041	2 454	

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Akasztó	178	38	10	971	849	
Apostag	77	28	5	419	399	
Ágasegyháza	60	15	4	372	393	
Ballószög	122	10	6	418	483	
Balotaszállás	94	13	8	213	337	
Bácsbokod	164	55	14	649	636	
Bácsborsód	32	9	4	206	186	
Bácsszentgyörgy	-	1	1	69	36	
Bácsszőlős	13	2	2	74	85	
Bátmonostor	83	19	7	359	322	
Bátya	117	28	16	293	511	
Bócsa	138	30	9	329	583	
Borota	58	25	6	285	278	
Bugac	147	46	12	466	708	
Bugacpuszta	2	4	2	29	72	
Császártöltés	140	24	10	757	672	
Csátalja	84	17	5	361	280	
Csávoly	104	25	11	431	429	

Csengőd	102	32	7	467	491	
Csikéria	36	13	3	170	159	
Csolyospálos	76	17	4	274	438	
Dávod	94	29	16	572	432	
Drágszél	8	3	1	96	90	
Dunaegyháza	54	14	5	384	240	
Dunafalva	33	13	9	172	167	
Dunapataj	222	49	33	865	689	

Sor- szám	Település	Terület km²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
42.	Dunaszentbenedek	23,24	951	8	18	-10	-12	44
43.	Dunatétlen	43,19	644	8	8	-	-10	17
44.	Dunavecse	66,77	3 922	57	72	-15	14	1 65
45.	Dusnok	57,47	3 474	31	33	-2	-1	1 23
46.	Érsekcsanád	58,62	2 867	30	29	1	-15	94
47.	Érsekhalma	27,17	766	5	5	-	-	30
48.	Fajsz	31,99	1 947	19	27	-8	-20	91
49.	Felsőlajos	11,41	906	2	11	-9	2	36
50.	Felsőszentiván	53,62	2 008	14	37	-23	-25	87
51.	Foktő	31,53	1 782	14	34	-20	-7	75
52.	Fülöpháza	47,06	905	8	17	-9	21	48
53.	Fülöpjakab	23,16	1 133	13	10	3	-17	45
54.	Fülöpszállás	91,32	2 531	27	56	-29	-1	1 38
55.	Gara	59,96	2 809	11	36	-25	37	96
56.	Gátér	30,89	1 121	11	18	-7	3	48
57.	Géderlak	18,72	1 150	11	21	-10	20	49
58.	Hajós	89,92	3 606	43	52	-9	-24	1 36
59.	Harkakötöny	52,70	977	15	13	2	3	41
60.	Harta	129,68	3 896	28	54	-26	-30	1 64
61.	Helvécia	56,47	3 605	46	35	11	101	1 29
62.	Hercegszántó	68,55	2 396	22	42	-20	-9	1 12
63.	Homokmégy	70,34	1 664	15	30	-15	43	76
64.	Imrehegy	70,31	825	9	19	-10	-2	38
65.	Izsák	113,76	6 180	63	119	-56	-6	2 83
66.	Jakabszállás	70,86	2 613	38	38	-	-16	1 06
67.	Jászszentlászló	60,34	2 692	32	37	-5	-15	1 19

68.	Kaskantyú	58,28	1 075	12	18	-6	-2	55
69.	Katymár	71,08	2 385	25	47	-22	-11	99
70.	Kelebia	66,70	2 860	35	56	-21	6	1 19
71.	Kerekegyháza	81,28	5 935	71	79	-8	-54	2 38
72.	Kéleshalom	61,63	552	8	12	-4	-5	29
73.	Kisszállás	92,06	2 879	22	49	-27	6	1 23
74.	Kömpöc	30,00	826	4	16	-12	7	42
75.	Kunadacs	89,90	1 684	18	13	5	-10	68
76.	Kunbaja	33,72	1 864	24	31	-8	8	79
77.	Kunbaracs	55,12	577	6	9	-3	-8	38
78.	Kunfehértó	78,37	2 428	24	30	-6	78	84
79.	Kunpeszér	77,55	605	14	10	4	20	26
80.	Kunszállás	20,85	1 625	17	11	6	22	65
81.	Ladánybene	40,74	1 584	20	29	-9	9	74
82.	Lakitelek	54,66	4 335	56	60	-4	15	1 84
83.	Madaras	49,30	3 138	32	77	-45	11	1 59
84.	Mátételke	27,93	624	10	16	-6	-8	30
85.	Mélykút	123,50	5 868	65	117	-52	40	2 91
86.	Miske	42,01	1 821	12	34	-22	-3	75
87.	Móricgát	32,88	644	6	8	-2	-32	32
88.	Nagybaracska	37,95	2 582	25	35	-10	10	1 07
89.	Nemesnádudvar	59,18	2 092	12	45	-33	-12	74
90.	Nyárlőrinc	66,36	2 407	24	29	-5	-22	92

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Dunaszentbenedek	35	10	8	200	151	
Dunatetétlen	15	6	2	79	135	
Dunavecse	166	58	12	808	849	
Dusnok	151	46	16	844	620	
Érsekcsanád	151	26	10	604	635	
Érsekhalma	26	8	3	198	179	
Fajsz	73	24	10	467	353	
Felsőlajos	45	11	5	172	249	
Felsőszentiván	105	23	8	461	440	
Foktő	39	15	8	318	274	
Fülöpháza	25	7	4	78	215	

Fülöpjakab	41	6	2	43	218	
Fülöpszállás	118	33	10	438	464	
Gara	93	21	9	581	434	
Gátér	25	4	3	120	146	
Géderlak	45	7	3	294	197	
Hajós	196	42	18	1 035	948	
Harkakötöny	74	7	7	183	222	
Harta	262	71	21	1 104	1 039	
Helvécia	159	18	10	586	735	
Hercegszántó	90	40	8	636	402	
Homokmégy	53	17	8	434	371	
Imrehegy	21	7	2	49	146	
Izsák	341	93	31	885	1 505	
Jakabszállás	111	20	8	460	645	
Jászszentlászló	130	29	10	456	632	
Kaskantyú	38	10	4	78	242	
Katymár	70	22	11	466	360	
Kelebia	109	30	14	457	499	
Kerekegyháza	299	72	22	927	1 190	
Kéleshalom	18	3	2	22	84	
Kisszállás	110	26	14	574	552	
Kömpöc	25	6	2	164	164	
Kunadacs	63	15	5	89	314	
Kunbaja	54	18	6	422	348	
Kunbaracs	26	2	2	41	140	
Kunfehértó	155	39	21	384	487	
Kunpeszér	37	8	5	84	135	
Kunszállás	50	16	1	290	352	
Ladánybene	105	16	7	207	342	
Lakitelek	275	75	44	889	934	
Madaras	83	26	6	612	511	
Mátételke	14	5	2	124	112	
Mélykút	273	86	29	1 280	1 021	
Miske	76	16	6	470	444	
Móricgát	-	8	2	-	-	
Nagybaracska	116	28	9	561	450	

Nemesnádudvar	111	32	6	597	439	
Nyárlőrinc	134	21	8	380	578	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
91.	Ordas	16,31	512	2	9	-7	-7	2
92.	Orgovány	99,16	3 464	43	58	-15	-8	1 5
93.	Öregcsertő	43,06	936	7	17	-10	-3	4
94.	Páhi	38,96	1 333	14	19	-5	-21	6
95.	Pálmonostora	53,29	2 064	19	32	-13	16	1 0
96.	Petőfiszállás	67,78	1 758	15	25	-10	-12	9
97.	Pirtó	34,49	1 014	14	15	-1	2	4
98.	Rém	39,93	1 410	13	30	-17	-31	6
99.	Solt	132,67	7 074	78	75	3	64	2 9
100.	Soltszentimre	44,49	1 333	16	20	-4	11	6
101.	Sükösd	94,21	4 051	37	77	-40	38	1 5
102.	Szakmár	74,64	1 466	15	11	4	-18	6
103.	Szalkszentmárton	82,10	2 870	24	40	-16	-12	1 2
104.	Szank	74,83	2 560	40	41	-1	23	1 1
105.	Szentkirály	101,89	1 928	13	28	-15	-40	9
106.	Szeremle	34,64	1 672	22	21	1	24	6
107.	Tabdi	21,39	1 201	17	18	-1	2	5
108.	Tass	74,72	2 850	38	38	-	26	1 0
109.	Tataháza	26,10	1 511	10	25	-15	-15	7
110.	Tázlár	73,38	1 859	20	30	-10	-2	8
111.	Tiszaalpár	91,13	5 134	52	94	-42	29	2 2
112.	Tompa	81,57	4 643	46	77	-31	60	1 9
113.	Újsolt	32,98	193	-	6	-6	2	1
114.	Újtelek	9,56	518	1	10	-9	3	2
115.	Uszód	n.a.						
116.	Vaskút	71,49	3 700	28	73	-45	-19	1 3
117.	Városföld	62,87	2 261	25	24	1	-23	7
118.	Zsana	87,94	861	9	15	-6	14	4
Városok összesen		2 458,78	321 524	3 434	4 389	-955	218	131 6
Községek összesen		5 961,40	217 664	2 199	3 469	-1 270	321	94 6
Megye összesen		8 420,18	539 188	5 633	7 858	-2 225	539	225 6

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Ordas	19	4	3	138	95	
Orgovány	130	35	14	609	831	
Öregcsertő	24	11	4	194	186	
Páhi	70	11	3	235	317	
Pálmonostora	60	10	9	227	428	
Petőfiszállás	40	16	3	94	370	
Pirtó	41	8	7	127	195	
Rém	48	23	7	280	247	
Solt	421	145	35	1 608	1 579	
Soltszentimre	46	14	4	103	266	
Sükösd	233	45	13	997	850	
Szakmár	94	17	4	372	341	
Szalkszentmárton	142	32	13	85	571	
Szank	85	22	10	472	612	
Szentkirály	98	18	9	239	444	
Szeremle	89	18	7	317	274	
Tabdi	42	16	3	211	309	
Tass	100	41	21	311	469	
Tataháza	59	13	14	343	299	
Tázlár	84	22	6	281	413	
Tiszaalpár	248	47	21	771	897	
Tompa	219	120	32	931	937	
Újsolt	4	2	2	6	46	
Újtelek	16	5	2	186	117	
Uszód	35	10	6	206	246	
Vaskút	179	27	11	880	795	
Városföld	125	17	8	486	506	
Zsana	58	9	5	97	213	
Városok összesen	24 458	7 111	1 886	82 089	81 009	18
Községek összesen	9 878	2 546	950	41 158	44 720	13
Megye összesen	34 336	9 657	2 836	123 247	125 729	32

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Békés megye
Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Békéscsaba, megyei jogú város	193,94	64 969	644	819	-175	105	27 25
2.	Battonya	145,77	6 652	69	139	-70	-7	3 25
3.	Békés	127,23	21 883	270	341	-71	20	8 44
4.	Elek	54,94	5 513	65	90	-25	18	1 95
5.	Gyomaendrőd	303,95	15 883	145	248	-103	30	6 56
6.	Gyula	255,80	33 372	315	512	-197	108	13 27
7.	Mezőberény	118,53	11 477	92	155	-63	102	4 51
8.	Mezőhegyes	155,50	6 519	56	91	-35	-22	2 96
9.	Mezőkovácsháza	62,59	7 280	69	115	-46	25	2 99
10.	Orosháza	202,22	32 994	286	525	-239	-104	13 78
11.	Sarkad	125,57	11 052	145		2	-73	4 27

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Békéscsaba, megyei jogú város	5 959	1 682	572	16 359	16 057	3
Battonya	218	87	37	694	828	
Békés	1 272	282	93	817	3 848	1
Elek	219	92	35	592	663	
Gyomaendrőd	918	241	83	976	2 554	
Gyula	2 183	968	409	2 622	7 194	1
Mezőberény	543	148	39	946	1 666	
Mezőhegyes	227	96	33	986	1 107	
Mezőkovácsháza	428	153	55	937	1 275	
Orosháza	2 388	629	321	2 847	6 888	1
Sarkad	436	83	48	622	1 619	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
12.	Szarvas	161,57	18 406	180	275	-95	113	7 60
13.	Szeghalom	217,13	10 257	116	132	-16	-61	3 86
14.	Tótkomlós	125,40	6 914	68	124	-56	-52	3 07

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Szarvas	1 447	442	147	2 414	3 806	1

Szeghalom	505	183	59	624	1 540	
Tótkomlós	337	162	48	1 148	1 209	

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Laká
15.	Almáskamarás	14,76	1 092	8	14	-6	21	49
16.	Békéssámsón	71,25	2 592	31	33	-2	7	1 12
17.	Békésszentandrás	77,45	3 984	35	66	-31	-7	1 85
18.	Bélmegyer	63,05	1 295	15	22	-7	-59	58
19.	Biharugra	52,87	1 199	8	31	-23	8	62
20.	Bucsa	55,84	2 452	28	-14	-45	1 008	
21.	Csabacsúd	66,88	2 146	13	37	-24	9	86
22.	Csabaszabadi	32,71	450	2	4	-2	-13	21
23.	Csanádapáca	51,31	2 939	36	53	-17	-5	1 39
24.	Csárdaszállás	54,17	559	4	4	-	-20	22
25.	Csorvás	90,18	5 855	48	84	-36	-39	2 42
26.	Dévaványa	216,73	8 925	101	140	-39	32	3 34
27.	Doboz	54,47	4 603	52	61	-9	-42	1 86
28.	Dombegyház	57,96	2 433	24	42	-18	-7	1 10
29.	Dombiratos	18,31	823	14	14	-	5	44
30.	Ecsegfalva	78,99	1 499	12	20	-8	-30	56
31.	Füzesgyarmat	127,41	6 485	84	122	-38	-23	2 43
32.	Gádoros	38,13	4 290	37	66	-29	78	1 87
33.	Gerendás	40,78	1 655	15	30	-15	-1	70
34.	Geszt	51,42	901	16	23	-7	-1	38
35.	Hunya	32,59	848	5	20	-15	23	43
36.	Kamut	60,48	1 246	15	14	1	-12	51
37.	Kardos	42,79	845	10	13	-3	-1	43
36.	Kardoskút	76,58	978	15	17	-2	-5	42
39.	Kaszaper	33,28	1 953	16	38	-22	-8	83
40.	Kertészsziget	39,15	520	9	5	4	-13	19
41.	Kevermes	43,36	2 515	28	42	-14	-26	1 18
42.	Kétegyháza	50,52	4 239	31	51	-20	-28	1 72
43.	Kétsoprony	51,24	1 567	18	13	5	-1	60
44.	Kisdombegyház	12,62	610	6	11	-5	-1	27
45.	Kondoros	81,84	6 209	48	98	-50	5	2 63

46.	Körösladány	123,87	5 201	61	89	-28	-3	2 06
47.	Körösnagyharsány	19,93	666	10	11	-1	5	36
48.	Köröstarcsa	62,83	2 915	36	41	-5	35	1 20
49.	Körösújfalú	25,31	644	8	5	3	-21	27
50.	Kötegyán	42,97	1 650	12	22	-10	-12	77
51.	Kunágota	63,99	3 090	38	67	-29	-28	1 42
52.	Lőkösháza	52,05	2 098	17	28	-11	20	83
53.	Magyarbánhegyes	36,56	2 618	17	40	-23	23	1 14
54.	Magyardombegyház	7,64	325	8	8	-	1	18
55.	Medgyesbodzás	31,68	1 321	12	31	-19	4	63
56.	Medgyesegyháza	64,32	4 135	38	86	-48	-12	1 91
57.	Mezőgyán	59,90	1 354	14	20	-6	-17	57
58.	Méhkerék	25,86	2 240	36	28	8	-20	82

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Almáskamarás	16	7	3	103	115	
Békéssámson	70	27	7	49	295	
Békésszentandrás	194	61	25	400	738	
Bélmegyer	26	14	4	173	203	
Biharugra	44	15	5	113	205	
Bucsa	63	27	10	57	177	
Csabacsüd	121	33	14	122	388	
Csabaszabadi	9	2	4	13	55	
Csanádapáca	169	40	14	288	475	
Csárdaszállás	22	5	1	82	111	
Csorvás	224	124	29	122	773	
Dévaványa	266	97	28	403	833	
Doboz	137	49	29	69	665	
Dombegyház	87	33	17	333	313	
Dombiratos	18	5	4	163	81	
Ecsegfalva	39	15	7	43	145	
Füzesgyarmat	204	85	40	348	707	
Gádoros	171	46	21	66	555	
Gerendás	76	38	10	29	284	
Geszt	19	7	3	43	81	
Hunya	38	6	2	248	168	

Kamut	45	9	2	36	325	
Kardos	25	11	4	63	155	
Kardoskút	36	8	7	33	264	
Kaszaper	75	18	5	295	309	
Kertészsziget	7	6	2	9	47	
Kevernes	83	31	10	401	259	
Kétegyháza	144	64	24	392	526	
Kétsoprony	43	10	4	84	270	
Kisdombegyház	10	5	4	104	61	
Kondoros	293	97	36	1 186	1 074	
Körösladány	198	62	26	556	556	
Körösnagyharsány	20	10	3	42	74	
Köröstarcsa	96	26	7	385	434	
Körösújfalú	26	4	4	12	77	
Kötegyán	50	13	6	70	190	
Kunágota	75	46	11	436	318	
Lökösháza	61	18	10	345	250	
Magyarbánhegyes	66	34	10	281	378	
Magyardombegyház	3	4	3	64	35	
Medgyesbodzás	43	22	9	129	174	
Medgyesegyháza	163	72	40	548	631	
Mezőgyán	35	22	9	77	152	
Méhkerék	76	23	9	136	376	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakosság
59.	Murony	35,68	1 445	18	19	-1	-8	55
60.	Nagybánhegyes	42,26	1 656	15	27	-12	-	80
61.	Nagykamarás	43,07	1 741	11	18	-7	4	93
62.	Nagyszénás	95,56	5 804	36	120	-84	15	2 42
63.	Okány	70,65	3 036	28	49	-21	-4	1 33
64.	Örménykút	54,56	555	5	7	-2	1	25
65.	Pusztaföldvár	57,15	2 076	27	17	10	25	91
66.	Pusztatottlaka	18,88	452	5	6	-1	-3	25
67.	Sarkadkeresztúr	35,33	1 893	21	26	-5	22	80
68.	Szabadkígyós	45,56	3 120	35	28	7	77	1 01
69.	Tarhos	57,45	1 051	11	8	3	-42	38

70.	Telekgerendás	72,37	1 661	13	16	-3	4	57
71.	Újkígyós	54,92	5 706	60	94	-34	-5	2 21
72.	Újszalonta	20,84	126	2	1	1	-10	9
73.	Végegyháza	28,95	1 615	11	22	-11	15	80
74.	Vésztő	125,76	7 811	109	120	-11	18	3 17
75.	Zsadány	65,86	1 792	20	22	-2	-4	75
Városok összesen		2 250,14	253 121	2 520	3 709	-1 189	202	103 83
Községek összesen		3 380,88	147 504	1 518	2 306	-788	-119	62 31
Megye összesen		5 631,02	400 625	4 038	6 015	-1 977	83	166 15

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Murony	58	17	10	38	271	
Nagybánhegyes	51	28	11	384	336	
Nagykamarás	50	24	11	226	231	
Nagyszénás	268	72	30	314	853	
Okány	73	26	13	79	279	
Örménykút	17	4	2	46	129	
Pusztaföldvár	63	15	8	156	272	
Pusztatottlaka	10	2	4	40	51	
Sarkadkeresztúr	58	22	11	107	260	
Szabadkígyós	103	31	11	43	452	
Tarhos	30	10	6	19	144	
Telekgerendás	82	21	8	93	330	
Újkígyós	277	72	22	722	1 034	
Újszalonta	6	3	1	15	21	
Végegyháza	47	16	10	30	218	
Vésztő	265	139	43	1 178	866	
Zsadány	39	13	7	60	202	
Városok összesen	17 080	5 248	1 979	32 584	50 254	14
Községek összesen	5 183	1 866	731	12 501	20 251	9
Megye összesen	22 263	7 114	2 710	45 085	70 505	23

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Csongrád megye
Városok

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
1.	Szeged, megyei jogú város	356,61	166 156	1 739	2 203	-464	-550	71 72
2.	Hódmezővásárhely	483,23	49 410	458	708	-250	-241	19 55
3.	Csongrád	173,89	18 970	169	374	-205	63	8 53
4.	Kistelek	69,19	7 736	94	138	-44	101	3 41
5.	Makó	229,23	25 998	237	440	-203	-56	11 60
6.	Mindszent	59,39	7 509	59	128	-69	17	3 21
7.	Mórahalom	83,14	5 456	46	138	-92	-5	2 30
8.	Szentes	353,25	31 612	342	447	-105	-97	13 12

Községek, nagyközségek

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	Lakás
9.	Ambrózfalva	11,22	527	2	9	-7	10	23
10.	Apátfalva	53,77	3 546	43	62	-19	-4	1 62
11.	Árpádhalom	45,20	614	8	6	2	-13	27
12.	Ásotthalom	122,54	3 992	49	67	-18	21	1 73
13.	Baks	61,92	2 361	35	38	-3	2	88
14.	Balástya	110,00	3 630	43	67	-24	1	1 88
15.	Bordány	36,48	2 879	36	42	-6	-26	1 24
16.	Csanádalberti	15,32	504	7	11	-4	-4	25
17.	Csanádpalota	77,76	3 413	31	80	-49	-53	1 69
18.	Csanytelek	34,71	3 022	29	73	-44	15	1 44
19.	Csengele	60,66	2 031	13	41	-28	23	1 02
20.	Derekegyház	53,79	1 853	13	31	-18	-	70

Városok

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon- vonal	Személy- autó	Háziorvo
Szeged, megyei jogú város	16 777	4 347	1 149	62 547	40 677	9
Hódmezővásárhely	3 324	831	279	10 758	9 779	3
Csongrád	1 063	363	107	3 739	3 907	1
Kistelek	483	164	38	976	1 471	
Makó	1 604	451	136	6 276	5 184	1
Mindszent	321	158	55	1 177	1 130	
Mórahalom	290	94	19	604	1 415	

Szentes	2 073	438	96	7 950	6 509	1
---------	-------	-----	----	-------	-------	---

Községek, nagyközségek

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Ambrózfalva	11	2	3	22	93	
Apátfalva	167	39	13	477	563	
Árpádhalom	14	6	3	15	122	
Ásotthalom	132	53	11	89	812	
Baks	80	19	8	95	334	
Balástya	236	34	8	367	953	
Bordány	157	20	8	119	636	
Csanádalberti	10	2	3	15	60	
Csanádpalota	113	44	14	522	605	
Csanytelek	156	19	4	173	485	
Csengele	88	17	9	43	299	
Derekegyház	60	41	17	366	587	

Sor-szám	Település	Terület km ²	Népesség	Születés	Halálozás	Különbség	Vándorlás	La
21.	Deszk	52,05	3 082	38	36	2	64	1 0
22.	Dóc	49,43	820	7	20	-13	1	3
23.	Domaszék	52,15	3 672	43	57	-14	144	1 0
24.	Eperjes	73,93	732	4	10	-6	-	3
25.	Fábiánsebestyén	71,73	2 417	24	30	-6	-14	9
26.	Felgyő	76,73	1 428	23	16	7	-13	0
27.	Ferencszállás	5,79	695	7	4	3	14	2
28.	Forráskút	36,67	2 223	22	28	-6	-20	9
29.	Földeák	36,37	3 294	32	58	-26	-35	1 4
30.	Királyhegyes	29,80	690	7	14	-7	2	3
31.	Kiszombor	65,81	4 376	41	70	-29	-9	1 0
32.	Kláralfalva	9,10	505	8	8	-	15	2
33.	Kövegy	9,71	466	5	14	-9	-9	2
34.	Kübekháza	27,31	1 472	15	21	-6	-6	5
35.	Magyarcsanád	48,19	1 623	21	33	-12	-25	7
36.	Maroslele	46,56	2 213	21	42	-21	7	9
37.	Mártély	41,21	1 341	9	16	-7	16	5

38.	Nagyér	12,29	704	6	13	-7	-7	2
39.	Nagylak	4,70	667	6	7	-1	14	3
40.	Nagymágocs	75,08	3 622	40	132	-92	90	1 3
41.	Nagytóke	54,68	556	5	8	-3	3	2
42.	Óföldreák	35,09	496	4	16	-12	10	1
43.	Ópusztaszer	59,50	3 096	19	50	-31	-3	8
44.	Öttömös	30,91	808	11	15	-4	5	4
45.	Pitvaros	13,14	1 606	15	16	-1	7	6
46.	Pusztamérges	24,39	1 213	17	22	-5	17	5
47.	Pusztaszer	48,93	1 740	8	24	-16	13	8
48.	Röszke	36,63	2 971	25	59	-34	47	1 3
49.	Ruzsa	84,68	2 683	29	56	-27	56	1 2
50.	Sándorfalva	55,77	7 661	74	107	-33	47	2 8
51.	Szatymaz	53,72	3 900	46	44	2	53	1 7
52.	Szegvár	86,22	5 009	50	102	-52	-43	2 1
53.	Székkutas	123,98	2 693	31	33	-2	-23	1 1
54.	Tiszasziget	26,89	1 657	17	25	-8	24	5
55.	Tömörkény	53,91	1 931	13	39	-26	-23	9
56.	Újszentiván	15,49	1 479	10	11	-1	-15	5
57.	Üllés	49,88	3 124	27	47	-20	53	1 4
58.	Zákányszék	66,06	2 791	24	40	-16	51	1 3
59.	Zsombó	26,90	2 939	33	42	-9	47	1 0
Városok összesen		1 807,93	312 847	3 144	4 576	-1 432	-768	133 4
Községek összesen		2 454,75	111 767	1 146	1 912	-766	527	48 1
Megye összesen		4 262,68	424 614	4 290	6 488	-2 198	-241	181 5

Település	Működő vállalkozás	Bolt	Vendéglátó hely	Telefon-vonal	Személy-autó	Háziorvos
Deszk	269	4	5	35	123	
Dóc	n.a.					
Domaszék	26	26	3	186	926	
Eperjes	257	7	4	23	113	
Fábiánsebestyén	20	23	10	48	430	
Felgyő	73	10	3	195	280	
Ferencszállás	53	2	3	153	132	
Forráskút	24	17	6	96	517	
Földeák	111	36	12	773	525	

Királyhegyes	160	4	3	37	112	
Kiszombor	15	38	19	962	709	
Klárafalva	145	1	2	92	58	
Kövegy	14	2	1	27	63	
Kübekháza	44	5	5	53	167	
Magyarcsanád	41	19	4	213	203	
Maroslele	70	31	7	77	423	
Mártély	55	12	4	229	240	
Nagyér	11	2	1	21	77	
Nagylak	22	7	6	175	87	
Nagymágocs	89	36	12	56	481	
Nagytőke	13	3	1	12	104	
Óföldséki	14	6	2	81	81	
Ópusztaszer	81	13	7	153	361	
Öttömös	48	31	9	39	192	
Pitvaros	44	17	4	188	226	
Pusztamérges	52	20	5	59	242	
Pusztaszer	85	10	2	94	408	
Röszke	170	50	15	645	768	
Ruzsa	91	37	5	89	549	
Sándorfalva	498	75	26	1 754	1 561	
Szatymaz	256	35	13	674	903	
Szegvár	202	42	16	736	809	
Székkutas	113	47	14	72	582	
Tiszasziget	101	9	4	81	311	
Tömörkény	57	12	7	180	396	
Újszentiván	107	10	5	57	257	
Üllés	149	35	9	175	769	
Zákányszék	168	14	4	72	676	
Zsombó	178	46	10	557	724	
Városok összesen	25 935	6 846	1 879	94 027	70 072	18
Községek összesen	5 157	1 138	385	11 686	21 532	7
Megegye összesen	31 092	7 984	2 264	105 713	91 604	26

A KSH, a megyei önkormányzat és helyi önkormányzatok adatai alapján

Megyeportrék

Dél-dunántúli régió

Baranya megye

Baranya megye az ország egyik déli megyéje, természeti szépségei miatt belső turizmusa, határmenti helyzete (Horvátországgal határos) miatt pedig átmenő idegenforgalma mindig is jelentős volt. Ez utóbbi megtorpant a délszláv háború miatt, de most ismét fellendülőben van: a korábban lezárt Udvari község határátkelőjét ismét használják.

Az éghajlat szárazföldi, de mediterrán hatások is érik, a napsütéses órák száma évente 2025, a csapadékos napok száma évi 100, eloszlásuk egyenletes, s ez kedvez a különleges növények és rovarok megtelepedésének. A Mecsek és a Villányi hegység déli lejtői alkalmasak a szőlőtermelésre (Pécs-Mecsek-aljai borvidék és Siklós-Villányi borvidék). Az idén már harmadik villányi szőlősgazda kapta meg Az év borásza címet – a villányi borok palackozva Európa számos országába eljutnak. Baranya legfőbb ásványi kincse a jó minőségű fekete és barna szén, valamint az urán, ezek kitermelése azonban az igen magas költségek miatt csökkent, illetve megszűnt. A mészkövet mint a cementgyártás egyik alapanyagát és a szép díszítőkőként használatos siklósi márványt azonban ma is bányásszák. A megye fő vonzereje ma természeti szépségeiben, történelmi emlékeiben, művészeti és oktatási intézményeiben van.

Baranya megye területe 4 430 km², lakóinak száma 1998. január 1-jén 405 000. Népsűrűség: 91 fő/km. A megyében 10 város van, ezek területe 540 km², lakónépességük (1998. január 1.) 250 000. A 291 községben él a többi 155 000 ember.

Az élveszületések száma 1996-ban 4197, 1997-ben 3800 volt. A művi vetélések száma 1996-ban 3067. A halálozások száma 1996-ban 5596, 1997-ben 5550 volt. A KSH adatai szerint 1996-ban a főbb halálokok a következők voltak. A keringési rendszer megbetegedései (2783), daganatos megbetegedések (1317), az emésztőrendszer megbetegedései (411), a légzőszervek megbetegedései (351), szándékos önártalom (126). 1996-ban a várható átlagos élettartamot 66,01 évben jelölték meg (országos átlag: 66,06).

A házasságkötések száma 1996-ban 1965, 1997-ben 1800 volt, a válásoké 948, illetve 1100.

Az 1991. januári népszámláláskor Baranya 301 településén 391 296-an vallották magukat magyarnak, 14005-en németnek, 5816-an cigánynak. A horvát nemzetiségiek száma 5429, a románoké 326, a szerbeké 306, a szlovákoké 93, a szlovéneké 13.

Baranyában az ember megtelepedésére az őskortól utalnak régészeti leletek. A római kor és a népvándorlás után Botond törzse hódította meg a vidéket. 1009-ben I. István Pécsen püspökséget, 1367-ben Nagy Lajos egyetemet alapított, a középkorban itt tartottak több országgyűlést, Zsigmondot Siklóson vetették fogságba. Az 1526-os mohácsi csatavesztés után török uralom következett, ekkor kiemelkedett Zrínyi szigetvári helytállása 1566-ban, a költő-hadvezér Zrínyi törökellenes harca. 1687-ben Nagyharsánynál az országot visszafoglaló seregek nagy győzelmet arattak. A török kiűzése után benépesítették a megyét, birtokátrendeződés következett be, németek betelepítése történt.

A kiegyezés után megindult a gazdaság fejlődése, ezt akasztotta meg az első világháború, az antant-szerb megszállás, a második világháború. Nagyarányú fejlődés ezután indult meg, mélyreható társadalmi-gazdasági változás korunk sajátja.

Pécs

Baranya megye székhelye, területe 6 263 ha, lakóinak száma 161 000 fő. A Mecsek déli lejtőjén már az időszámítás előtt 60 ezer körüli időkben megtelepedtek emberek. A római birodalom idején, az i. e. 12.-11. században Pannónia Valeria tartományának Sopianae nevű városa volt.

István király koronázásának évében alapította a pécsi püspökséget. Pécs nevét 1093-ban említi először korabeli okmány. 1367-ben Nagy Lajos király alapította itt az ország első egyetemét, Janus Pannonius 1459-től 1472-ig töltötte be a pécsi püspöki tisztséget. A várost 1543-ban megszállta a török, 1686-ig sok régi épület lebontott, átalakított. Ma számos épület emlékeztet ezekre az időkre: a város egyik jelképeként ismert Széchenyi téri dzsámi keresztény templomból lett Kázi Kászim pasa dzsámija. A 18. században számos szép barokk palota épült, 1773-ban Klimó György pécsi püspök nyomdát hozott létre itt. 1780-ban Pécs szabad királyi városi rangot kapott, 1839-ben megnyílt a város első kőszínháza, 1845-ben a Nádor kávéház és szálló.

A század közepétől város az egész Dél-Dunántúl ipari, kereskedelmi és szellemi központja volt egészen az első világháború utáni szerb megszállásig. A Hamerli kesztyűgyár (1861), az Angster orgonagyár (1867), majd a Zsolnay porcelángyár (1868) a határokon túl is ismert lett. Trianon után a város az ország szélére került. A szerb megszállás alól 1921. augusztus 21-én szabadult fel Pécs, a szovjet csapatok 1944. november 29-én vonultak be. Az ötvenes évektől a szénbányászat majd az uránbányászat lett a város legnagyobb gazdasági ereje: a rendszerváltás után ezek elvesztették jelentőségüket. 1951-ben önállóvá vált az orvostudományi egyetem, 1983-ban Janus Pannonius Tudományegyetem néven kezdett bővülni az egyetem jogi és közgazdasági kara, melléjük bölcsészettudományi, tanárképző és műszaki, természettudományi kar is létesült. Számos kiváló múzeum, képtár, négytagozatú színház és szimfonikus zenekar teszi népszerűvé a várost a művészet barátai körében.

Az önkormányzat tisztségviselői:

Polgármester: dr. Páva Zsolt (FIDESZ), alpolgármesterek: dr. Révész Mária (MDF), Papp Béla (SZDSZ) és dr. Újvári Jenő (MSZP). Jegyző: dr. Farkas Károly, aljegyző: dr. Pozsárkó István.

Pécs Dél-Dunántúl kulturális központja. A megye legnagyobb hivatásos művészeti intézménye, az 1895-ben avatott színház 100. születésnapjára kívül-belül megszépült. Egybeépült a kamaraszínházzal: a két épület négy játszóhelyet foglal magába. A Pécsi Nemzeti Színháznak prózai tagozata mellett opera- és balett-társulata is van: évi 6-8 prózai bemutató, 2 operett vagy musical, egy-két opera ill. balett szerepel a műsoron. Pécsen Harmadik Színház néven működik egy olyan játszóhely is, amelynek nincs önálló társulata, hanem hivatásos színészekkel és amatőrökkel mutat be olyan darabokat, amelyek színesítik a városban a színházi kínálatot. Viszonylag fiatal a Horvát Színház, amely a szomszédos népek drámakultúráját ismerteti meg a nézőkkel, és színházi kísérletek terepe is. A Sziporka Gyermekszínpad gyermekeknek játszik gyermekszínészekkel. A Pécsi Szimfonikus Zenekar adja a legtöbb koncertet a városban. A zenekarnak 1997-ben itthon és külföldön 230 fellépése volt, ebből 38 volt pódiumi koncert, 120 színházi közreműködés, 50 ifjúsági hangverseny. A zenekarnak 13 CD-lemeze jelent meg. A Mecsek Fúvósötös 1964 óta változatlan felállásban működik. Pécs zenei életének fontos része a fejlett kórus-élet. Pécs a színhelye a nemzetközi kamarakórus-fesztiválnak, amelyet kétévenként rendez meg a város és a Pécsi Nevelők Háza Kamarakórusa, amely 1992 óta Pécsi Kamarakórus néven működik.

Pécs képzőművészeti élete nagyon gazdag. Az utóbbi időben megszorodtak a kis magángalériák, amelyek a mai magyar képzőművészet igen népszerű fórumai a városban. A kiállítási élet központja azonban a két legnagyobb, az önkormányzat által fenntartott Pécsi Galéria és a Kisgaléria. A város kulturális, művészeti életének egyik központja a Művészetek Háza. A ház szigorúan ragaszkodik az értékközpontú programszervezéshez. A Pécsi Kulturális Központ az egykori dominikánus ház helyén nyílt meg.

Baranya könyvtári hálózatát a Megyei Könyvtár irányítja szakmailag: a városi és községi könyvtárakat a helyi önkormányzatok működtetik. A megye könyvtáraiban (Pécs nélkül) 1 438 000 kötetből válogathatott az olvasó.

A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága a legnagyobb vidéki múzeumi hálózatot irányítja. Néhány a jelentősebb múzeumok közül: Zsolnay Kerámia Kiállítás, Amerigo Tot kiállítása, Vasarely Múzeum, Modern Magyar Képtár, Múzeum Galéria, Nemes Endre Múzeum, Martyn Múzeum, Csontváry Múzeum, Ókeresztény mauzóleum, Várostarténeti Múzeum.

A megye városai az elmúlt évtizedekben megtalálták a hagyományaikhoz legjobban illő

rendezvényeket (pl. Mohács: busójárás) vagy éppen hagyományt teremtettek, mint Komlón a nemzetközi gyermekkórus fesztivál (két évente). Pécsen 1998-ban nemzetközi felnőtt bábfesztivál lesz. Idén ismét lesznek nyári rendezvények a Tettyén, kialakulóban van Pécs mint jazz-centrum. Ősszel rendezik meg a Nemzetközi bordalfesztivált – idén már az ötödiket szeptember 26-27-én. Szigetváron Zrínyi napok vannak, (mindig szeptember elején) és az idén augusztus 20-23. között a VI. nemzetközi Amatőrfilm- és Videófesztivál. Mohácson a hagyományos busójárás, Pécsváradon leányvásár (az idén október 17-18.), Magyarlukafán Vendel-parti búcsú (október 25) várja a közönséget.

Pécs nagy múltú iskolaváros: a felsőoktatásban Dunántúl legnagyobb központja. 1923-tól számíthatjuk a mai két egyetem őseit, amikor a pozsonyi egyetem megszűnése után a jogi kart ide telepítették. Később bővült orvosi fakultással, ma ez Pécsi Orvostudományi Egyetem néven működik, a közgazdasági karral növekedett egyetem később felvette Janus Pannonius nevét, s ma jogi, közgazdasági, bölcsészeti, művészeti, természettudományi és műszaki karral működik, az 1997/98-as tanévben összesen 8 059 nappali és 9 245 levelező hallgatója van. A POTÉ-n általános orvostudományi szak, fogorvostudományi szak működik, azonkívül angol program (általános orvosok képzése angol nyelven) és egészségügyi főiskola is. Az egyetemnek jelenleg 1 001 hallgatója van. Pécsen működik a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola ének- és zenetanárképző tagozata is.

Bóly

Területe 238 ha, lakóinak száma 3980.

Jó termőföldje gabona és takarmánynövények, az állattenyésztés alapjait adják. A török hódoltság után épült a város egyik mai látványossága, a Batthyány-vadászkastély. A 18. sz. közepén németek települtek a faluba, amely 1900-ban Németbóly néven lett nagyközség. 1946-ban és 47-ben több száz németet kitelepítettek, helyükbe a Felvidékről jöttek magyarok. A falu neve 1950 óta Bóly. 1997 óta város, amely gyors ütemben fejlődik, szépül.

Az önkormányzat tisztségviselői: Hárs József (független) alpolgármester: Fűrész József (független), jegyző dr. Morvay Gyula.

Komló

Területe 3604 ha, lakóinak száma 27 962.

Komlón 1812-ben kezdődött meg a szénfejtés, de csak a nyolcvanas években tudott bekapcsolódni a település a mecseki szénbányászatba. 1945-ben mintegy 4000-en éltek a községben, amely aztán 1951-ben lesz várossá, és mint az úgynevezett szocialista iparfejlesztés egyik példája nőtt néha túl gyorsan, az elmúlt egy-két évben – a bányászat háttérbe szorulása után – a kíváncsabbnál is lassabban. Ma Komló kiemelt támogatást érdemlő válságövezetnek minősül.

Az önkormányzat tisztségviselői: Polgármester: Szarka Elemér (a Városszépítő Egyesület támogatásával), alpolgármester: dr. Rácz Sándor (MSZP), jegyző: dr. Somogyi Károly, aljegyző: Tóth Sándor. Német kisebbségi Önkormányzat: Schmidt Hildegard (elnök). Cigány kisebbségi önkormányzat: Hegedűs István (elnök).

Mohács

Területe: 20 486 ha, lakóinak száma: 19 723.

Régóta lakott település, szárazföldi és vízi utak találkozásánál fekszik, sok nemzetiség adja ma is a város sajátos hangulatát. Nevéhez fűződik a török elleni csata 1526. augusztus 29-én, amely az önálló magyar államiság megszűnésének és a 150 éves török uralomnak a kezdetét jelzi. A közeli Sátorhely határában megtalált egyik tömegsír mellett épült fel az a nemzeti emlékpark, amely minden turista kedvelt zarándokhelye, az erdélyi és magyar fejfa- és temetkezési kultúra bemutató helye. Mohács környékén jók a termőföldek, a magyar, horvát, szerb és német nemzetiségi kultúra

sok látnivalót kínál a turistának a népszerű és ismert busójáráson kívül is.

Az önkormányzat tisztségviselői: Polgármester Kuti István (KDNP), alpolgármesterek: Somogyi László (SZDSZ – FIDESZ) és dr. Bódis István (Köztársaság Párt), jegyző: dr. Olt György. Cigány Kisebbségi Önkormányzat: Kovács István (elnök). Horvát Kisebbségi Önkormányzat: Udvarácz Mátyásné (elnök). Német Kisebbségi Önkormányzat: Kolbach Ferenc (elnök).

Pécsvárad

Területe: 287 ha, lakóinak száma 4 039.

Pécsváradon van az ország egyik legjelentősebb középkori emléke, a bencés monostor: István király alapította 1000-ben. A középkorban kereskedelméről és iparáról híres, a törökök alatt elszürkült a falu. Később németek is, szerbek is települtek ide. 1966-ig járási központ. 1958-ban megnyitották a helyreállított vár egy részét. 1993 óta város, mégpedig fejlődő iparral, eleven helyi közélettel. A Mecsek legmagasabb csúcsának számító Zengő (682 m), a közeli tájvédelmi körzet, Kisújbánya üdülőfalu, a vár és a közeli Dombay tó népszerű kiránduló helyé teszik Pécsváradot.

A város önkormányzata: Polgármester: Kakas Sándor (SZDSZ, Várbaráti Kör), alpolgármester: Arató Márton (SZDSZ – MSZP), jegyző: dr. Fenyvesi János, aljegyző: Wolf József. Német Kisebbségi Önkormányzat: Baumann Mihály (elnök).

Sásd

Területe: 192 ha, lakóinak száma: 3 657.

Sásd nevét a 14. század első felében említik először írásos források: a török időkben és később is katonailag fontos hely, később a hegyháti körzet természetes központjává fejlődik gazdaságilag, közigazgatásilag. 1850-től 1979-ig járási székhely, várossá 1995-ben avatják.

A városi önkormányzat tisztségviselői: Polgármester: Kovács Sándorné (SZDSZ), alpolgármester: Pál Csaba (SZDSZ), jegyző: Kajdon Béla, aljegyző: Koszorús Tímea. Német kisebbségi Önkormányzat: Galambosné Wágner Éva (elnök). Cigány Kisebbségi Önkormányzat: Kincses Sándor (elnök).

Sellye

Területe 215 ha, lakóinak száma 3164

Az Ormánság fővárosának is nevezik: fejlett mezőgazdasági terület. Nevezetessége a barokk stílusú Draskovich-kastély és az arborétum. 1945 után nagy fejlődésnek indult a település, vonzáskörzete megnőtt, járási székhelyként is funkcionált. A múzeum bemutatja a tájegység gazdaságát, népművészetét és kulturális örökségét: előtte áll a neves kutató, Kákicsi Kiss Géza szobra. Évente faszobrász művésztelepet rendeznek Sellyén, amely 1997-ben lett város.

A városi önkormányzat tisztségviselői: Polgármester: Bozó Sándor (független), alpolgármester: Amigya Antal (MSZP), körjegyző: dr. Fekete Géza.

Siklós

A város területe: 414 ha, lakóinak száma: 10 480.

Szép természeti környezetben fekvő, gazdag történelmi múltú város. Már a római korban fontos hely volt Serena néven, a város mai nevét a török kor óta használják. A várat, amely nagy szerepet játszott az ország védelmében, a tatárjárás után IV. Béla építtette. Raboskodott itt Zsigmond király is, volt tulajdonosa Garai Miklós nádor. Perényi Imre nádor korszakából szép reneszánsz emlékek maradtak. Batthyány Kázmért, a jobbágyfelszabadító grófort, Baranya főispánját párizsi nyughelyéről 1987-ben hozták haza és temették el a vár kápolnájában. A város 1977-ben kapta vissza a száz évvel azelőtt elvesztett városi rangját. Siklós – elsősorban a vár miatt – népszerű kirándulóhely.

Az önkormányzat tisztségviselői: Polgármester: dr. Máté János (független), alpolgármester: dr.

Simor Ferenc (független), jegyző: dr. Priol János. Horvát Kisebbségi Önkormányzat: Pávics János (elnök). Német kisebbségi szószóló: Wirth János.

Szentlőrinc

Területe 215 ha, lakóinak száma: 7 170.

Közüti és vasúti csomópontként jelentős a település, mezőgazdasága fejlett, iparilag szerény adottságú. Sokan járnak el innen dolgozni Pécsre és Szigetvárra. Korábban járási székhely, 1996 óta város.

Szentlőrinc önkormányzata: Polgármester: Mátis István (független), alpolgármester:

Szentgyörgyvári Tibor (független), jegyző: dr. Ozorai Ferenc.

Szigetvár

Területe 541 ha, lakóinak száma 11 304.

Mezőgazdasági területen fekszik, ipara is jelentős, fontos közlekedési csomópont. A magyar történelemben, irodalomban jelképpé vált a város neve: a végvárat Szulejmán török szultán 1566-ban bevette, miután Zrínyi Miklós várkapitány kirohant a belső várból és meghalt. A történetet a költő Zrínyi Miklós írta meg a Szigeti veszedelemben. A török uralom idejéből néhány épület fennmaradt, ezek a várral együtt ma idegenforgalmi látványosságnak számítanak. Szigetvár 1966-ban lett város, 1994-ben a Kaposvár felé vezető út mentén magyar-török barátsági parkot nyitottak, amelyben Zrínyi Miklós és Szulejmán szobrát állították fel.

Az önkormányzat tisztségviselői: Polgármester: Mozsgai Péter (időközi választáson az FKGP, MDF, KDNP és a Fidesz támogatásával), alpolgármester: Varga Ervin (MDF) és Veszprémi Zoltán (SZDSZ), jegyző: dr. Aracsi József, aljegyző: Csököliné dr. Valler Mária. Cigány kisebbségi szószóló: Gál József.

Baranya megye településhálózatának legfőbb jellemzője az aprófalvas szerkezet. A 291 község, ill. falu közül csak 94-nek több a lakosa, mint 500. Polgármesteri hivatallal, önálló jegyzőséggel rendelkezik vagy körjegyzőség székhelye 114 község. Baranya öt legkisebb községe: Markóc: 76 lakos, Szörény 77, Szárász 91, Kovácsszénája 92, Kemse 94 lakos.

Egyéb információk

Baranya megye középiskolai hálózata sokszínű, egyes elemeiben fejlettebb az országos átlagnál, néhány mutató azonban rosszabb ennél. Az 1997-ben várossá lett Bólyban nincs középfokú tanintézet, Sellyén azonban van: a Mezőgazdasági Középfokú Szakoktatási Továbbképző és Szaktanácsadó Intézet. A megye többi nyolc városában számos gimnázium és szakmunkásképző iskola van: a KSH adatai szerint tanulólétszámuk 1996-ban 13 425 ill. 5 800. A gimnazisták száma hat év alatt 23,5 százalékkal nőtt, a szakmunkástanulóké 30 százalékkal csökkent. A tantermek száma azonban nem nőtt olyan arányban, mint tanulóké, ezért a diákok elhelyezésének körülményei romlottak, s elmaradtak az országos átlagtól.

Baranya megye nem tartozik az ország legfontosabb idegenforgalmi körzetei közé, bár természeti szépségei, történelmi és műemlékei, kulturális létesítményei révén sok érdeklődőt vonz. Viszonylag nehezen közelíthető meg, és az utóbbi években a délszláv háború eseményei is sok turistát visszatartottak. A leglátogatottabb Pécs, a turisták többsége egy-egy napra jön, a szállodák, panziók ágyainak száma hasonló az ország városainak átlagához:

1 000 lakosra 1996-ban 37 kereskedelmi szálláshely jutott. (KSH-adat) A gyógyturizmusban változatlanul vezet Harkány. A Baranya Megyei Gyógyfürdő Kórházban 2 108 beteget láttak el, rehabilitációs ellátásban részesült 1 899 beteg. A külföldi fizető beteg (fekvő- ill. járóbeteg 1 440 volt, hazai 810). A KSH adatai szerint 1996-ban a baranyai városokban mintegy 140 000 vendég 325 000 vendégéjszakát töltött el. Ez a megyei vendégforgalomnak közel kétharmada, a vendégéjszakáknak pedig fele. A vendégek majdnem felét, az éjszakák felét külföldi turista adta.

Pártok megyei szervezetei, irodái, elnökök

- Magyar Szocialista Párt: 7633 Pécs, Tüzér u. 3/1. Elnök: dr. Szili Katalin.
- Szabad Demokraták Szövetsége: 7621 Pécs, Felsőmalom u. 13. Elnök: dr. Wekler Ferenc.
- Független Kisgazdapárt: 7621 Pécs, Széchenyi tér 18. Elnök: dr. Sütő László.
- Magyar Demokrata Fórum: 7621 Pécs, Apáca u. 16. Elnök: Habjánecz Tibor.
- Fidesz-Magyar Polgári Párt: 7622 Pécs, Zólyomi u. 2. Elnök: dr. Trombitás Zoltán.
- Kereszténydemokrata Néppárt: elnök: Czukor Antal.
- Magyar Demokrata Néppárt: 7626 Koller u. 7. Elnök: Staub Ernő.
- Magyar Igazság és Élet Pártja: 7624 Pécs, Körösi Csoma S. u. 1/1. Elnök: Deák Péter.
- Munkáspárt: 7632 Pécs, Varsány u. 20. Elnök: Frantanolo János.

A Római Katolikus Pécsi Egyházmegye székhelye 7624 Pécs, Szent István tér 23. Megyes püspök Mayer Mihály. Az egyházmegye Baranya és Tolna megyét foglalja magába, a hívők száma 375 185. A templomok és kápolnák száma: 257. Iskolák: Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet, Szent Mór Iskolaközpont (Pécs), Szent Imre Katolikus Általános Iskola és Gimnázium (Pécs), Miasszonyunk Rend Óvoda (Pécs).

Baranyai Református Egyházmegye. Esperes: Bóka András. A hívők száma 32 337, a működő templomoké 107. Iskolák: Pécsi Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, Sztárai Mihály Református Általános Iskola (Siklós).

Tolna-baranyai Evangélikus Egyházmegye. Esperes: Krahling Dániel, (Bonyhád). A hívők száma 16 000, Baranyában kb. 7 800. Baranyában működő templom: 12. Iskolájuk Bonyhádon van.

Pécsi Izraelita Hitközség, elnöke Kaufmann Pál, iskolájuk nincs, Pécsen van zsinagóga, a hívők száma Baranyában 220.

A Magyarországi Baptista Egyház Pécsi Gyülekezetének ill. a Déldunántúli Missziókerületnek 551 tagja van. Iskolájuk nincs, a megyében 3 templomuk és egy imaházuk van.

Sajtó

- Új Dunántúli Napló, megyei napilap, megjelenik a hét minden napján, vasárnapi száma Dél-Dunántúl megyéiben is. Főszerkesztő Pauska Zsolt, 7623 Pécs Rákóczi u. 34.
- Magyar Távirati Iroda, szerkesztőség-vezető Káplár László, 7623, Pécs, Nagy Lajos király u. 1.
- Jelenkor, Irodalmi folyóirat. Főszerkesztő Csuha István, 7621 Pécs, Széchenyi tér 17.
- Ferling Press, szerkesztőség-vezető: Ferling József, 7621 Pécs Irgalmasok u. 5.
- Pécsi Extra, Közérdekű kereskedelmi hetilap. Főszerkesztő: Bencze János, 7622 Pécs Bajcsy-Zsilinszki u. 35.
- Magyar Televízió Körzeti és Nemzetiségi Stúdiója, szerkesztőségvezető. Békés Sándor, 7626 Pécs, Alsóhavi u.16.
- Magyar Rádió Körzeti és Nemzetiségi Stúdiója, szerkesztőségvezető: Kovács Zoltán, 7621 Pécs, Szent Mór u. 1.
- VTV: Pécsi Városi Televízió, stúdióvezető: Kismányoky Károly, 7626 Pécs, Lánc u. 6.
- Mecsek TV, Baranya TV, 7621 Pécs, Lyceum u. 7., szerkesztőségvezető: Salamon Éva.
- Zengő-Fordán Rádió, főszerkesztő: Hegyvári Beatrix 7624 Pécs Hungária u. 53/1.
- Szigetvár és Vidéke, szerkesztő: Várnai Zoltán, 7900 Szigetvár, Deák F. tér 16.
- Sásd és Vidéke, főszerkesztő: Megyeri Tiborné, 7370 Sásd, Dózsa Gy. u. 32.
- Mohácsi Hírlap, főszerkesztő: Ádám Miklós, 7700 Mohács, Dózsa Gy. u. 10.
- Pécsváradi Hírmondó, szerkesztő: Gállos Orsolya, 7720 Pécsvárad, Kossuth L. u. 31.
- Komlói Újság, szerkesztő: Jeszenai Sámuel, 7300 Komló, Városház tér 1.
- Siklós és Vidéke, szerkesztő: Császár Ferenc, 7800 Siklós, Kossuth tér 15.

Baranya megyében 1998-ban az ismerté vált bűncselekmények száma 13,4%-kal növekedett, vagyis 19262 volt. A drasztikusnak tűnő növekedés egy 13 ezer rendbeli, a Siklói Városi Rendőrkapitányság által felderített, az egész országra kiterjedő csalás-sorozat következménye. Ezen kívül Pécsen az előző éveinél mintegy két és félszer több (1703), szintén csalás útján elkövetett bűncselekmény vált ismertté. Közülük közel 1200 eset sorozatjelleggel fedezet nélküli

kölcsönfelvétel, illetve alapítványi tevékenységgel való visszaélés volt.

A rendőrség felderítési eredményessége 38,32%-ról 40,28-ra, nyomozati eredményessége pedig 47,23-ról 70,89-ra nőtt a már említett csalássorozat miatt.

Növekedett a lőfegyverrel, lőszerrel, illetve robbanóanyaggal való visszaélések száma 69-ről 72-re. 28-an fenyegetőztek robbantással, ebből egy valódi volt, a robbanószerkezet működésbe lépését elhárították.

Jelentősen nőtt a kábítószerrel visszaéléses esetek száma: 23 nyomozást fejeztek be eredményesen. A nagyobb mennyiségű indiai kender és származékai, valamint extasy tabletták mellett hasis, kokain, illetve amfetamin birtoklását is tapasztalták a nyomozók 1997-ben Baranyán.

Sportszervezetek száma: 233

Sportszervezetek taglétszáma: 33 752 fő. (Ebből nő 11 394 fő.)

Pártoló tagok száma: 4 665

Főállású tagok száma: 158 Nem főállású tagok száma: 307

Társadalmi munkás: 512

Sportegyesületek száma: 129

Sportegyesületek taglétszáma: 10 144 fő (Ebből nő 1 619 fő.)

Pártoló tagok száma: 3 162. Főállású tagok száma: 138.

Nem főállású tagok száma: 166. Társadalmi munkás: 412.

Diáksportkörök száma: 100.

Diáksportkörök taglétszáma: 20 673 fő. (Ebből nő 8 899 fő.)

Pártoló tagok száma: 1 226.

Főállású tagok száma: 20. Nem főállású tagok száma: 128.

Társadalmi munkás: 78.

Diáksportegyesületek száma: 4.

Diáksportegyesületek taglétszáma: 3 035 fő. (Ebből nő 876 fő.)

Pártoló tagok száma: 277. Főállású tagok száma: 0.

Nem főállású tagok száma: 13. Társadalmi munkás: 22.

Sportszervezetek

Tanfolyami csoportok száma	150
----------------------------	-----

A csoportokban rész tvevők száma	3 614
----------------------------------	-------

– Ebből a tanulók száma	3 344
-------------------------	-------

– Ebből a nők száma	1 306
---------------------	-------

Sportegyesületek

Tanfolyami csoportok száma	75
----------------------------	----

A csoportokban részt vevők száma	1 560
----------------------------------	-------

– Ebből a tanulók száma	1 348
-------------------------	-------

– Ebből a nők száma	471
---------------------	-----

Diáksportkörök

Tanulyami csoportok száma	72
---------------------------	----

A csoportokban részt vevők száma	1 975
----------------------------------	-------

– Ebből a tanulók száma	1 920
-------------------------	-------

– Ebből a nők száma	798
---------------------	-----

Diáksportegyesületek

Tanfolyami csoportok száma	3
----------------------------	---

A csoportban részt vevők száma	79
--------------------------------	----

– Ebből a tanulók száma	76
-------------------------	----

– Ebből a nők száma	37
---------------------	----

Területe: 6036 km², népessége: 334 416 fő, népsűrűsége: 56.

Az ország egyik legdélibb fekvésű megyéje. A napsütéses órák száma 1900–2000. A fagymentes napok száma legalább 200, ami kedvez a mezőgazdasági termelésnek. A januári középhőmérséklet -2–-1 Celsius fok; a júliusi +20–+21 Celsius fok. A csapadék átlagos mennyisége 700 milliméter. A megye délnyugati szegletében erőteljesebb az óceáni hatás, északkeleti részében inkább a kontinentális jegyek érvényesülnek. A Balaton mikroklímája kedvez a nyári idegenforgalomnak, a relatív páratartalom itt a legmagasabb: 70-75 százalék.

Születések száma: 3400, művi vetélések száma: 2730, természetes fogyás: 1400, 4,2 ezrelék, halálozások száma: 4800 (400-zal kevesebb az egy évvel korábbinál); a halálozási arányszám: 14,3 ezrelék. Halálozási okok: 1. A keringési rendszer betegségei: 2732; 2. Daganatok: 1152; 3. Az emésztőrendszer betegségei: 389; 4. A légzőrendszer betegségei: 231; 5. Táplálkozási és anyagcsere-betegségek: 95; 6. Öngyilkosság: 88; 7. Közlekedési baleset: 64.

A házasságkötések száma tavaly 1477 volt, a válásoké 763.

Somogy területén már az őskorban is több lakott település volt, és a római birodalom hódítói sem csak az általuk Pelsonak nevezett Balatonnál telepedtek le. A honfoglalás után e tájon hadakozott a kereszténység felvétele ellen lázadó Koppány vezér. Szálláshelyén 1091-ben Szent László király alapított apátságot. Ennek és a 30 évvel korábban alapított zselicszentjakabi monostornak a romjai Somogy legjelentősebb középkori építészeti örökségei. A vármegyék közül elsőként Somogy kapott megyecímert és pecséthasználati jogot: II. Ulászló király adományozta 1498. január 6-án, ami három éve a megye napja. A megye csaknem másfél évszázadig a török hódoltság alatt élt: ekkor szerbeket, a XVII–XVIII. században pedig svábokat telepítettek ide. Európa csaknem valamennyi földindulása érintette Somogyot: 1848-ban Jellasics horvát bán vonult át rajta, az I. világháborúban a megye állította ki a híres 44. gyalogezredet; a második világégés végén itt húzódott a német Margit-vonal; legutóbb pedig a délszláv háború több tízezer menekültjének és a béketeremtő amerikai csapatoknak adott otthont Somogy.

Egyes pártok megyei szervezetei:

Fidesz–Magyar Polgári Párt: Juhász Tibor, Kaposvár, Rákóczi tér 4., Tel: 82/411-258.

FKgP: Kis-óli Tibor, Kaposszerdahely, Árpád u. Tel.: 82/484-115.

KDNP: Garbera István, Kaposvár, Füredi u. 47. Tel.: 82/416-918.

MDF: Karl Péter, Kaposvár, Hegyi u. 1/b. Tel.: 82/315-690.

SZDSZ: Kurdi Péter, Kaposvár, Szent Imre u. 13. Tel.: 82/419-932.

A nemzeti össztermék 2,5 százalékát termeli Somogy, amely a megyék közötti rangsorban a 15. A megyében működő ipari szervezetek tavalyi bruttó termelése 110 milliárd forint volt, amely volumenében mindössze 0,4 százalékkal haladta meg az egy évvel korábbit. Az ipar fő ágai közül a villamos energia, gáz, hő- és vízellátás produktuma számottevően kisebb, a feldolgozóiparé mintegy 3 százalékkal lett több. Legnagyobb mértékben (52 százalékkal) a textil-, ruházat és bőrtermékek gyártása növekedett, és a gépipar termelése is 41 százalékkal haladta meg a korábbi szintet. A termelési értékből legnagyobb részarányt képviselő élelmiszer és ital gyártása ágazatban 16 százalékos visszaesés következett be. Az 50 főnél nagyobb létszámot foglalkoztató megyei székhelyű ipari szervezetek termelékenysége 5 százalékkal volt alacsonyabb az 1996. évinél. Az ipari értékesítés volumene 2 százalékkal növekedett: a belföldi 7 százalékkal visszaesett, a külföldi 12 százalékkal növekedett.

A megyében 17 490 munkanélkülit tartanak nyilván, 3 százalékkal kevesebbet, mint egy éve. Az állástalanok közül 1450 pályakezdő fiatal, arányuk egy év alatt 10-ről 8-ra esett vissza. Az egy éven túl állás nélkül lévők aránya 77 százalék. Munkanélküli ellátást 5205-en kaptak, jövedelempótló támogatást 7082-en.

A nettó jövedelmek foglalkozási ágak szerint:

Mezőgazdaság, vadgazdálkodás

és erdőgazdálkodás, halászat:	29 078
Feldolgozóipar:	31 037
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás:	36 950
Építőipar:	31 194
Kereskedelem, közúti jármű és közsükségleti cikk javítása, karbantartása:	30 894
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás:	27 791
Szállítás, raktározás, posta és távközlés:	37 249
Ingatlanok bérbeadása:	42 030

A fogyasztói árak emelkedése:

Élelmiszer: 117,5%; szeszes ital, dohányáru: 118,9%; ruházatkodási cikk: 118,7%; tartós fogyasztási cikk: 108,5%; háztartási energia: 129,9%; egyéb cikk, üzemanyag: 116,1%; szolgáltatás: 119,2%; összesen: 118,3%.

Az önkormányzat átengedett bevételei és a normatív támogatások 418 millió forinttal haladják meg a múlt évi összeget, ami 19,7 százalékos növekedést jelent, ez azonban nem nyújt fedezetet a többletfeladatokra és az infláció ellensúlyozására.

A 50 főnél nagyobb létszámú ipari gazdálkodó szervezetek összehasonlító áras termelése az országos átlagnál jóval kisebb mértékben, 2 százalékkal emelkedett. Az ipari termelés húzóereje továbbra is az export növekedése volt, bár a megelőző évi és az országos dinamikától is elmaradt. Az ipari termelékenység 5 százalékkal volt alacsonyabb az 1996. évinél. A mezőgazdaság növénytermelési ágazatában a kalászos gabonák hozamai az 1996. évinél kedvezőbben alakultak. Az állattenyésztés teljesítményében meghatározó szarvasmarha- és sertésállomány tovább fogyott.

Kizárólag külföldi tulajdonban lévő vállalkozás 180 van a megyében, ezek jegyzett tőkéje 7 milliárd 358 millió forint. További száz, többségében külföldi vállalkozás 6 milliárd 223 millió forint jegyzett tőkével működik. A többségében belföldi tulajdonú vegyes vállalkozások száma 128, jegyzett tőkéje 3 milliárd 148 millió forint. 1997-ben 84 külföldi érdekeltségű vállalkozás jött létre a megyében 418 millió forint jegyzett tőkével, amiből 271 millió forint a külföldi részesedés.

A gazdasági szervezetek 12 milliárd 28 millió forint értékű beruházást és 10 milliárd 664 millió forint értékű üzembe helyezést valósítottak meg. A beruházások csaknem fele az iparban, egyötöde a mezőgazdaságban és az erdőgazdálkodásban, 10 százaléka pedig a szállítás, posta és távközlés ágazatban valósult meg.

A megyében regisztrált gazdasági szervezetek száma 43 795, a működőké 26 508, ez 2 százalékkal több az egy évvel korábbinál. A regisztrált jogi személyiségű társas vállalkozások száma 3532, a működőké 3183, ami 28 százalékos emelkedést jelent.

Társaságiadó-befizetés: 2604 millió, visszaigénylés: 298 millió forint, egyenleg: 2306 millió forint.

Áfabefizetés: 9332 millió forint, visszaigénylés: 11 391 millió forint, egyenleg: -2059 millió forint.

Fogyasztásiadó- befizetés: 799 millió forint, visszaigénylés: 745 millió forint, egyenleg: 54 millió forint. Szja-befizetés: 9246 millió forint, visszaigénylés 542 millió forint, egyenleg: 8705 millió forint. Összes befizetés: 21 982 millió forint, összes visszaigénylés: 12 977 millió forint, egyenleg: 9006 millió forint.

Somogy az ország második legerdősültebb megyéje, mintegy 170 ezer hektárnyi erdejével. A gazdálkodó szervezeteknek 130 ezer hektár, az egyéni gazdálkodóknak 40 ezer hektár erdő van a tulajdonukban.

Somogyban 45 ezer szállásférőhely van, 12 százalékkal kevesebb az egy évvel korábbinál. A szálláshelyeket 6 százalékkal több vendég vette igénybe, az átlagos tartózkodási idő azonban 5 napra rövidült, ami 9 százalékkal marad el az 1996. évitől.

A külföldi vendégforgalom a belföldinél mérsékeltebben, 3 százalékkal emelkedett. A 205 ezer külföldi vendég az összes 57 százalékát tette ki. 98 százalékuk az európai országokból érkezett, kétharmaduk Németországból. Az Európán kívüli országok közül az Amerikai Egyesült Államokból látogattak Somogyba a legtöbben, 10 százalékkal többen, mint 1996-ban. A belföldi vendégforgalom

élénkülését mutatja, hogy 154 ezer belföldi vendéget és több mint 575 ezer vendégéjszakát regisztráltak, ami 9, illetve 4 százalékos növekedést jelent. A vendégforgalom 87, a vendégéjszakák 90 százaléka a Balatonra koncentrálódott.

Somogy rendkívül gazdag termálvízben, számos település határában tártak fel ilyen kutakat.

Csokonyavisonta, Igal, Buzsák-Csisztapuszta, Babócsa, Nagyatád, Kaposvár egész évben, Szulok, Barcs, Nagybjom és Tarany tavasztól őszi gyógyhatású, magas hőfokú alkalius hévízfürdői orvosi szolgáltatásokkal, olcsó szálláshelyekkel, kempingekkel várják a pihenni vágyókat.

A kaposvári megyei múzeumnak hét állandó kiállítása van, Rippl-Rónai Emlékmúzeum a művész kaposvári villájában. Megtekinthető a Kaposszentjakabi Bencés Apátság műemlékegyüttese, XI. századi kőfaragványokból, Somogytúron Kinffy Lajos Emlékmúzeum, XVIII. századi nemes kúria látható. Zalán Zichy Mihály Emlékmúzeum, Balatonszárszón József Attila Emlékmúzeum, Balatonszemesen Latinovits Zoltán Emlékiállítás, Zamárdiban tájház van. Niklán Berzsenyi Dániel Emlékmúzeum, Somogyváron az 1091-ben felszentelt Szent Egyed bencés apátság és kolostor romjai, Szántódpusztán az Európai Nostra-díjas majormúzeum, Szennában Európa Nostra-díjas néprajzi gyűjtemény, Lakócsán horvát nemzetiségi tájház várja az érdeklődőket.

Kastélyok, kúriák: hencsei Márffy kúria, gálosfai Festetics kastély, iharosberényi Inkey kastély, somogyvári Széchenyi kastély, kéthelyi Hunyadi kastély, csombárdi Pongrácz kúria, nagyberki Vigyázó kastély.

Somogy egyetlen autópályája, az M7-es csupán Zamárdiig vezet, a továbbépítése hamarosan várható: a Balaton-parton húzódik majd végig a nyugati országhatárig. A megye nagy hátránya, hogy nincs kelet-nyugati irányú átmenő közlekedési tengelye. Másrészt sok a bekötőút, a községek egyharmada zsáktelepülés. A közutak teljes hossza 7085 kilométer, ebből belterületen 2969 km van. A főhálózat hossza 588 km, ebből belterületen 231 km van. A kiépített teljes hálózat 3409 km, ebből belterületen 2179 km van. A kiépített főhálózat hossza 503 km, ebből belterületen 206 km van. Somogy országos közútjainak a teljes hossza 1626 km, ebből kiépített 1613 km, átlagos szélességük 6,07 méter.

A megyében 317 híd van, 39-nek az állapota nem megfelelő. Somogy főúthálózatának csupán 0,4 százaléka jó, 20,5 százaléka megfelelő, 26,3 százaléka tűrhető, 33 százaléka nem megfelelő, 19,8 százaléka rossz.

A helyközi autóbusz-közlekedésben munkanapokon 1500 járat közlekedik az 1545 km-es nettó vonalhálózaton. A helyközi járatokon munkanapokon átlagosan 60 ezer fő utazik. A megye körzeti iskoláiba 5 ezer általános iskolai tanulót, közép- és felsőfokú intézményeibe pedig 7 ezer tanulót szállítanak a buszok. A járatok a megye 21 vasútállomásán vesznek, illetve adnak csatlakozást az átszálló forgalomban.

Az ismertté vált bűncselekmények száma 18 807-re, 26,9 százalékkal emelkedett. Legnagyobb mértékben a közrend elleni bűncselekmények száma nőtt (102,7 százalékkal), és jelentősen emelkedett a csalások, sikkasztások, valamint az államigazgatás, igazságszolgáltatás és a közelet tisztasága elleni bűncselekmények száma. Az eredményesen felderített bűnügyek száma 4891-re, 17,3 százalékkal csökkent.

A legnagyobb emelkedés a gyermekkorú bűnelkövetők esetében történt: 21,8 százalékkal, 134-re nőtt a számuk. Összesen 135 külföldi bűnelkövető vált ismertté, 6 százalékkal több, mint 1996-ban. A személyi sérüléssel járó közúti közlekedési balesetek száma 615-ről 586-ra nőtt.

1997-ben 2101 új lakásépítési kérelmet hagytak jóvá, 12 százalékkal többet, mint az előző évben.

1006 új otthont vettek használatba a tulajdonosok, 7 százalékkal többet, mint 1996-ban. Az új lakások 54 százalékát a községekben vették birtokba. Az új lakások több mint kilenczetedét a lakosság építette.

A lakótelkek Kaposváron 1000-5000 forintba kerülnek négyzetméterenként, Siófokon 5-15 ezer forintba, a Balaton-part egyéb területein 2500-10 000 forintba, Marcaliban 1500-2000 forintba, Barcsen 1000-3000 forintba, Külső-Somogy falvaiban 100-500 forintba, Belső-Somogy településein 50-300 forintba. Az üdülőtelkek Siófokon 5000-30 000 forintba kerülnek, a Balaton-part egyéb településein 2500-10 000 forintba, Belső-Somogyban 1000-2000 forintba.

A téglalakások négyzetmétere Kaposváron 30-100 ezer, Siófokon és a Balaton-parton 40-100 ezer,

Marcaliban 25-55 ezer, Barcsen 30-60 ezer forint. Családi házat Kaposváron és Siófokon 3 millió forint fölött, a Balaton-parton 2,5 millió forint fölött, Marcaliban 1,5-10 millió forint között, Barcsen 1-8 millió forint között, Külső-Somogyban 800 ezer-5 millió között, Belső-Somogyban 500 ezer-5 millió forint között lehet vásárolni.

A megyében dolgozó orvosok száma: 926, ebből fogorvos 99. A 10 ezer lakosra jutó orvosok száma 28. A gyógyszerészek száma 135, az egészségügyi dolgozóké 4037. A megyében öt kórház működik, ezekben 2440 kórházi ágy van. A 10 ezer lakosra jutó kórházi ágyak száma 72,8. A kórházban dolgozó orvosok száma 477. Somogyban 177 háziorvosi körzet van és 41 házi gyermekorvosi körzet.

Táppénzes napok száma: 1 millió 95 ezer nap. Átlagos táppénzes létszám: 2999 fő. Gyesben részesültek száma: 6633 fő. Gyedben részesültek száma: 1549 fő.

A Kaposvári Egyházmegye 1993. májusában jött létre. Területe magában foglalja Somogy megye egészét, Zalából 76 ezer lakost, Baranyából 7284 lakost és Tolna 1982 lakosát. Az egyházmegye 296 települést foglal magában, köztül Somogy 12 városát, valamint Nagykanizsát. Az összes lélekszáma több mint 422 ezer. Az egyházmegyében 156 plébánia van, ebből megüresedett 76, a pap nélküli filiák száma 233. Az egyházmegye püspöke Balás Béla, általános püspöki helynök Wirth János, gazdasági helynök Rózsás László. Öt oktatási intézmény van az egyházmegyében: a Nagyboldogasszony Római Katolikus Gimnázium Kaposváron, a Sík Sándor Általános Iskola Zalasabarban, a Római Katolikus Általános Iskola Tabon, a Római Katolikus Óvoda Tabon és a Szent Margit Óvoda Kaposváron.

Somogyban az 1997/98-as tanévben az intézmények döntő többségének fenntartói: 215 óvodát, 166 általános, 7 szakiskolát, 17 szakmunkásképzőt, 23 szakközépiskolát és 13 gimnáziumot működtetnek. Két óvoda, három általános iskola és két gimnázium egyházi tulajdonú, további két óvodában, egy általános iskolában és öt szakközépiskolában pedig alapítványi támogatással tanítanak. Az egyházi és az alapítványi intézményekbe járók aránya alacsony.

A megyében 60 825-en részesülnek óvodai ellátásban, illetve alap- és középfokú oktatásban; számuk 5144-gyel kevesebb a hét évvel korábbinál. Az óvodába járók száma alig változott, de általános iskolában 16, szakiskolában 31, szakmunkásképzőben pedig 25 százalékkal kevesebben tanulnak, míg a középiskolában összességében 32 százalékkal nőtt a létszám.

A megyében három felsőoktatási intézmény működik: Pannon Agrártudományi Egyetem Kaposvári Állattenyésztési Kara; a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola; a Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kara.

A kaposvári Csiky Gergely Színház 198 előadását 77 ezren látogatták meg. A 19 moziteremből 5890 fő befogadóképességu, 2629 előadást tartottak, amelyeket 269 ezer néző tekintett meg. A 270 önkormányzati könyvtárból 1 millió 468 ezer könyvtári egységet kölcsönöztek ki. 96 klub működik a megyében, 2835 taggal. 809 ismeretterjesztő előadást tartottak, ezeken több mint 138 ezren vettek részt.

A megye napilapja a Somogyi Hírlap, amely a hét minden napján megjelenik. A hétköznapi lapok példányszáma 35-40 ezer, a szombatié ennél magasabb. 1997 decembere óta szerdánként megjelenik a Somogyi Hírlap + 1 száma, amelyben a legnagyobb hirdető hirdetései és a hét egy-két legérdekesebb írása jelenik meg ismét. Ezt minden előfizető ingyen megkapja. Szintén ezzel egyidőben jelent meg a Vasárnapi Somogy Hírlap, amely színes, érdekes témákat, írásokat kínál az olvasóknak. megye hetilapja, a Somogyi Krónika csütörtökönként jelenik meg.

Három körzeti rádió működik a megyében: a magántulajdonban lévő Somogy RádióKaposvár és 30 kilométeres körzetében fogható, naponta 5.30-tól 22 óráig. A City Rádió Siófokról sugározza adását. Önkormányzati tulajdonban van a Kapos-Zselic Rádió. A Kapos Televízió és Rádió Kht. a kaposvári önkormányzat 100 százalékos tulajdona, hetente hétszer sugározza adását. A Sió Televízió Rt. a siófoki önkormányzat tulajdonában van. A Sió TV-től műsoridőt bérel a Balaton TV. Balatonmárián, Csurgón, Marcaliban, Barcsen, Balatonlellén és Balatonföldváron működik még jelentősebb helyi tévéstudió. Ezenkívül 35 településen működik még helyi kábeltévé társaság.

Somogyban 364 sportegyesület, 25 sportági szakszövetség, 3 egyéb sportszövetség, 9 körzeti diáksport bizottság és 127 diáksportkör tevékenykedik. Az NB I-es csapatok száma 12-16, az NB II-

eseké 10-18, az NB III-asoké 15-17 között mozog, a sportolók évente 70-120 magyar bajnokságot nyernek.

NB I-es csapatok: Pini Kaposvár SE férfi röplabda csapat (négyyszeres bajnok és háromszoros kupagyőztes); NB I B csoport: Kaposvári BITT Női RC röplabdacsapat; NB I A csoport: Kaposvári Klíma-Vill Purina SE férfi kosárlabda csapat; NB I B csoport: VIS Siófok SC férfi kosárlabda csapat; Siófoki Bányász labdarúgó csapat; NB I B csoport: Rákóczi-Kaposcukor FC; Kaposplast nő asztalitenisz NB I A csoport; Kaposvári Közút Strabag SE férfi teke szuperliga, Kaposvári Építők SC férfi teke NB I, Kaposvári L-Ton Ker TK női teke NB I., BBSC női tenisz NB I.

Tolna megye

Tolna megye területe 3 704 km², lakosainak száma 247 00. 1994-ben 250 000 lakosa volt Tolnának. A megye a kisebbek közé tartozik, területe az ország 4 százalékát teszi ki. Az ország lakosainak 2,4 százaléka él Tolnában. Népsűrűsége 66,9 fő/km². A megye városaiban a népsűrűség 164,4, a falvakban 39,8. A lakónépesség megoszlása nemek szerint: férfi 119 000, nő 12800.

Legnagyobb települése a megyei jogú városként működő megyeszékhely, Szekszárd. Lakóinak száma 35 600, itt él a megye lakosainak 14,3 százaléka. A városok: Bátaszék (6 962), Bonyhád (14 824), Dombóvár (20 858), Dunaföldvár (8 335), Paks (19 838), Simontornya (4 648), Tamási (9 717), Tolna (12 028). A községek közül 30 lakóinak száma 1 000 és 1 999 közötti. A négy legnagyobb község 3 000 és 4 999 között van. A megye lakosainak megközelítőleg fele él városban és fele falvakban.

A megyében az élveszületések száma az 1991-es évi 3 188-ról 1997-re 2 400-ra csökkent. A halálozás 1991-ben 3 660, 1993-ban 3 364, 1995-ben 3 550 volt. A tavalyi évben 3 400-an haltak meg. A természetes fogyás minden évben a lélekszám jelentős csökkenését hozta. 1996-ban 1 069-cel lettek kevesebben, 1997-ben pedig kerekén 1 000 fővel.

A házasságkötések száma is csökkenő tendenciát mutat, ugyanakkor a válás, ha kismértékben is, de emelkedett. A házasságkötések száma a '90-es években 1994-ben volt a legmagasabb, 1 282.

Ugyanakkor a válás is a legtöbb volt, 659. Az 1997-es adatok szerint 1 200-an választották a házasságkötést, és 600 házasság végződött válással.

A megyében éves szinten a napsütéses órák száma a 2 000-et is meghaladja. Több éghajlati térséget lehet megkülönböztetni. A Duna menti síkság kontinentális, a Kapos–Koppány dombságán gyenge mediterrán hatás tapasztalható, a Hegyhát és Völgyesség mérsékelt meleg és mérsékelt nedves terület.

A római uralom idején Alsó-Pannónia része, területén több légióstábor állt a Duna parti határ mentén. A honfoglalás után fejedelmi törzs szállta meg, a régi Alta Ripa helyén épült Tolna vár körül alakult ki az első királyi vármegyék egyike. Bikács, Bonyha, Kurd, Nyék, Tevel községek nevei is arra utal, hogy a fejedelmi törzsek szálltak meg itt. I. Béla Szekszárdon, I. László Bátán, II. Géza pedig Bátaszéken (Cikádor) alapított Benedek rendi apátságot. A 16. század közepén a megye egész területe török uralom alá került. A térség elnéptelenedett. Az újratelepítés német földművesekkel történt a 18. században. Bevándorlásuk során megsokszorozódott a lakosság. A század végén már százezernél is többen éltek itt. Ekkor alakultak ki Szekszárdon, Gyöngyösön és a Völgyességben (Bonyhád központtal) a német ajkú települések. Tolnában jelenleg is jelentős számban élnek németek, cigányok, szerbek. Ebben a térségben találtak otthonra az 1945-ös nagy vándorlás után a bukovinai székelyek és a Felvidékről kitelepítettek.

A választási eredmények 1990-ben tükrözték a megyei erőviszonyokat. A Magyar Demokrata Fórum 23 863 szavazatot kapott, amely 19,92 százaléknak felelt meg, a párt az Országgyűlésbe 5 képviselőt küldhetett. Az SZDSZ alig maradt el a győztes párttól, mivel 22 244 szavazatával 18,56 százalékot képviselt, s így szintén öt képviselőjük ülhetett a parlamentbe. Az öt egyéni körzetből 4-ben MDF-, 1-ben pedig SZDSZ-győzelem született.

Az 1994-es választásokon az MSZP-re 40 415 polgár adta a voksát, 31,24 százalékkal elsőprő

győzelmet arattak. Az öt választókörzetben 4 MSZP-s és 1 agrárszövetségi jelölt nyert. A ciklust záró évben 5 MSZP-s, 2 SZDSZ-es, 1-1 MDF-es, KDNP-s és agrárszövetségbeli képviselő ült a parlamentben. Az SZDSZ az 1994-es választásokon is jó eredményt ért el, ismét 22 ezernél több szavazattal, 18 százalékon felüli második hellyel. Jelentősen visszaesett az MDF, 10,65 százalékos eredménnyel a harmadik párt lett. A parlamentbe nem kerülők közül a legjobb eredményt a Munkáspárt mondhatja magáénak, s kiugró eredménnyel büszkélkedhetett a MIÉP és a Köztársasági párt.

Az önkormányzati választásokon ismét a függetlenek vitték a prímet, de az MSZP és a KDNP polgármestereinek száma több, mint a többi párté. Az MSZP 13, az SZDSZ és a KDNP 5-5, az FKGP és az MDF 4-4, a Fidesz, a MIÉP és az Agrárszövetség 3-3 képviselőt juttatott a megyei testületbe, a Munkáspárt 1 képviselőt delegálhatott. Az évek során az MDF-ből kivált 1 képviselő, az FKGP-be lépett át két képviselő a MIÉP-ből. A megyei testületben 1998 márciusának elején 10 párt van jelen.

A megyei közgyűlés elnöke: Bach József (MSZP). Alelnökök: Temesi Ágnes (MSZP) főállásban, Stocker Antal (SZDSZ).

Szekszárd

Tolna megye székhelye, megyei jogú város. Lakóinak száma 37 000. Bel- és külterülete összesen 9

600 hektár. Polgármester: Kocsis Imre Antal. Alpolgármesterek: Csáki Béla, Fodor Miklós

A város a Duna árterétől Nyugatra, a mostani Béla király tértől a Bartina utca környékén épült fel.

Az első település – a palánki feltárások szerint – tízezer évvel ezelőtt épült. A római uralom idején

Alisca néven már ismert hely, köszönhetően a Duna közelségének, s itt haladt keresztül a római hadi út is.

Szekszárd gazdaságát évszázadokig a szőlő és a bor jentette. A birtokhatár igen behatárolódott a Duna közelsége miatt, így a szántóföldi termelés csak részleges lehetett. Ipara, vasútja, közútja nem lévén, hosszú ideig a mezőgazdasági feldolgozóipar fejlesztése volt középpontban.

A mezőgazdaságból élő város az 1960-as években jut iparhoz. Abban időben telepedik meg a bőrdíszműgyár, a műszergyár, a későbbiekben a BVK, a BHG. A szekszárdi húskombinát már magán viseli a helytelen beruházási politikát. Vágóhídnak épült, s az ország egyik legnagyobb kombinátja lett. Privatizációja az első alkalommal nem sikerült. A Szekszárdi Húsipari Rt.-t felszámolták, 1998 februárjában a Fázis Rt. újból megindította a termelést. A város legjobb adófizetője a Tolnatej Rt. Privatizációja rendben zajlott le, jelenleg – miután a dombóvári tejüzemet is megvásárolta – az ország egyik legnagyobb tejfeldolgozója

Az utóbbi években 1400-1500 új munkahelyet teremtettek. A város közgyűlése olcsó, néha ingyenes, közművesített telekkel várta a nyugati tőkét. Elsőként és jó példaként a Samsonite telepedett meg Szekszárdon, majd a Van de Velda, az Uponor és még számos üzem.

A város közműellátottsága jónak mondható. Az ivóvízbázist veszély fenyegeti. Új kutakat kell fúrni. Közlekedése még nem megfelelő. Vasúton csak egy szárnyvonallal érhető el. Közúton pedig az igen leterhelt 6-os főúton. Fél évtizede várja a város a szekszárdi Duna-híd megépítését, s legújabban az európai útnak is számító, a horvát tengerpartig eljutó 6-os és 56-os utak 2007-ig gyorsforgalmi úttá alakítását. A város igazán ekkor kapcsolódna be az ország vérkeringésébe.

Szekszárd dinamikusán fejlődött ebben az évszázadban. A századelőn még alig volt 15 000 lakosa, mára meghaladta a 37 000-ret. Az egészségügyi ellátás kielégítő, mivel itt van a megyei kórház 1 000-nél több ágygal. Az oktatás területén Szekszárd nagyvárosnak számít, hat önkormányzati és egy vallási fenntartású általános iskolája van. Középiskoláiban több ezren tanulnak. Az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskolán pedig óvónóket, szociális munkásokat és tanítókat képeznek. Szekszárdon van a Gábor Dénes alapítványi főiskola, ahol az 1997/98-as tanévben 270-en tanulnak informatikát. A megyeszékhelyen jelenik meg az Új Dunatáj tudományos és művészeti folyóirat, valamint a Pad című irodalmi és művészeti folyóirat. Itt van az ország egyetlen német színháza.

Bátaszék

lakóinak száma 7 220, bel-és külterülete 6 300 hektár. Polgármester: Bognár Jenő. A város a Duna árterével párhuzamosan a megye déli részén fekszik. Fontos közúti és vasúti központ. A 63-as főút a városon keresztül visz Bajára. Mohács, Szekszárd is közel fekszik. A vasúti csomópont Baja, Szekszárd és Pécs között teremt összeköttetést. A honfoglalás után fejedelmi birtok. II. Géza 1142-ben cisztercita szerzeteseket telepít ide, akik monostort építenek. Történelme során sokat szenvedett a hadaktól, itt vezetett az út Mohácsra, majd az első világháborúban szerb megszállás alá került. A megye egyik legiparosodtabb nagyközsége volt a '80-as években. Nagyszerűen működött a kádárszövetkezet, a vasipari szövetkezet, de sok embert foglalkoztatott Dunántúl legnagyobb téglagyára is. A privatizáció során az üzemek jelentős része karcsúsított, így jelentős (folyamatosan 500 fős) munkanélküliség alakult ki. A bátaszéki hegyen 620 hektáron szőlészetek és gyümölcsösök vannak. Jelentősnek számító kisüzemek alakultak ki, de figyelemre méltó, hogy a MÁV 300 munkást foglalkoztat.

Bonyhád

lakóinak száma 15 500, bel- és külterülete 7200 hektár. Polgármester: Oroszki István. A Völgység központja. Bonyhád a honfoglalók után kapta a nevét. Először az 1300-as években olvasható a Bohman név, amelyből Bonyhádot eredeztetik.

A város ipara még most is híres. A zománcegyár, a Botond cipő fogalom.

Mezőgazdasága a helyi szövetkezet eredményei alapján kitűnő. A megújuló bonyhádi magyartarka ismét a szarvasmarha-tenyésztést jelenti a térségben. A privatizáció során számtalan kisüzem éledt föl, továbbvive a cipőgyártás hagyományait.

Bonyhádon jelentős számban élnek németek, a környéken telepedtek le a második világháború után a bukovinai székelyek. Kultúrájukat meghatározza a hármas kötődés.

A térség egészségügyi központja. A kórház 35-40 000 embert lát el, az ágyszám az 1997-ben megépült 20 ágyas ápolási osztállyal együtt 130.

Az oktatás területén évtizedek óta jó eredményeket érnek el. Egy önkormányzati fenntartású és egy az evangélikus egyház tulajdonában lévő középiskolájuk van. Az általános iskolai képzés tárgyi és személyi feltételei biztosítottak.

Dombóvár

lakosainak száma 21 800, bel- és külterülete 7800 hektár. Polgármester: Tóth Attila. Három megye – Tolna, Baranya, Somogy – találkozásánál fekszik. Vonzáskörzete mást tolnai településekhez viszonyítva különleges, mivel három megyére osztódik. Kaposvár, Somogy fővárosa, közelebb van Dombóvárhoz, mint Szekszárd. Ez a hármas kötődés a város gazdaságában meghatározó.

A honfoglalók szláv lakosokat találtak a térségben. Dombó vára a 13. században épült, de erről írás nem maradt. Az 1600-as évekből maradt feljegyzések alapján megismerhető az épület, melyben Dombó Pál híres jogtudós élt.

Dombóvár Tolna második városa és második legnagyobb települése. A vasút még ma is a legfőbb munkaadó. A várossá válás időszakában települt ide a csavargyár, a Láng Gépgyár és több üzem. Dombóvár volt a megye legnagyobb ipari szövetkezete, amely mára kisvállalkozásokká, szövetkezetekké alakult. A csavargyár megszűnt, helyette tucatnyi csavarüzem alakult a régi gyár dolgozóiból.

A város a megye egyik legjelentősebb idegenforgalmi központja, a gunarasi gyógyvíz Európa-szerte híres. Jelentős műemléke a városnak az 1959-ben idekerült Kossuth-szoborcsoport, melyet 1927-ben Horvay János készített.

Dunaföldvár

lakóinak száma 8900, bel- és külterülete 11 000 hektár. Polgármester: Nagy Gáborné. A város az

ország közepén fekszik, fontos közlekedési csomópont vasúti és közúti hídja okán.

A település négyezer éves. A Római Birodalom határa itt húzódott. A 12. században bencés monostort építtetett II. Béla. A város történetében mindig kiemelkedő szerepet vitt a dunai átkelő. Dunaföldvár gazdaságát a mezőgazdaság és a kereskedelem biztosította.

Ipari létesítményei közül fontos megemlíteni a malmot s a gumicsizmagyárat. A három helyi mezőgazdasági szövetkezet helyett közel negyven vállalkozást tartanak nyilván, s sok száz mezőgazdasági kistermelőt. Az ipari foglalkoztatottak száma 500 körül van. A vállalkozások zöme faipar és könnyűipar. 300 kereskedelmi, közel 60 vendéglátó- és 20 szállásadó egységet tartanak nyilván.

A város kiemelkedő jelentőségű oktatási intézménnyel nem rendelkezik, van középiskolája és több általános iskolája.

Jelentős a turisztikai tevékenység is. A város jövőjét abban látják, hogy a volt szovjet laktanyát ipari célra hasznosítják: ipari raktárat, mezőgazdasági termékeket feldolgozó üzemet telepítve ide.

Paks

lakóinak száma 22 000, bel- és külterülete 15 300 hektár. Polgármester: Herczeg József. A Duna partján fekszik, a Mezőföld itt találkozik az Alfölddel. A város létét a folyónak köszönheti. A maiak ősei vízimalmokat üzemeltettek, századokon keresztül több tucatnyi malom őrölt itt. A hajózás és a halászat sok embernek adott munkát.

A város története az őskorig vezethető vissza. A környéken talált csontok alapján joggal feltételezhető, hogy jelentős vízi élet folyt. A Római Birodalom idejében nagyméretű katonai erődítményt építettek, melynek Lussonium volt a neve. A város újkori története a nyolcvanas évek elején összefonódott az atomerőművel, amely meghatározza Paks további jövőjét is.

Az infrastrukturális ellátottsága a megyei településekhez képes jó. A város két településre „szedhető”, az új és az óvárosra. A vezetékes víz minden utcába eljut, a szennyvízvezeték kiépítése több évtizedes hiányt pótol. A villamosenergia-ellátás természetesen 100 százalékos.

Az oktatásügy fejlettségét jól példázza a főiskola, az atomerőmű középiskolája, valamint a helyi gimnázium és az általános iskolák felszereltsége.

Gazdaságát leginkább az atomerőmű jelképezi, ahol közel 3 000 paksi vagy környékbeli dolgozik. Legrégibb és legpatinásabb üzemük, a konzervgyár, 1997-ben megszűnt, várhatóan 1998 nyarán ismét üzemelhet. Országos híré mezőgazdasága és szőlő-bor termelése van Paksnak. Az ipari park alapkövét 1997-ben tették le, gondolván arra, hogy egyre több képzett műszaki szakember részére kell munkahely, így jó feltételekkel várják a befektetőket.

Simontornya

lakóinak száma 4 800, bel- és külterülete 3300 hektár. Polgármester: Cserhádi Péter. A Hegyhát és a Mezőföld határán, a Sió két partján fekszik, amely Tolna megye északi része.

A honfoglalást követően a térség Árpád birtoka. Simontornya virágzó és gazdag település volt, 1377-ben mezővárosi rangot kapott vásártartási joggal. 1727 és 1783 között Tolna megye székhelye is egyben.

A település arról volt híres, hogy az ország legiparosodottabb községe. A Simontornyai Bőrgyár a térség legjelentősebb ipari üzeme volt. 200 éves története során csak az 1990-es évek jelentettek hanyatlást, ma végnapjait éli. Újabban megtelepedett a feldolgozóipar is, a Gálaker Kft.

cipőfelsőrészt, kesztyűt gyárt. A Simontornyai Bőr- és Szőrmefeldolgozó megszűnt, telephelye még mindig megvan, s új ipar befogadására kész.

Mezőgazdasága magánvállalkozásokon nyugszik. A közel 3 000 hektár termőterületen szántóföldi termelés folyik. Kisebb szőlő- és gyümölcsültetvények is vannak.

Tamási

lakosainak száma 10 100, bel- és külterülete 12 500 hektár. Polgármester: Fellingner Károlyné. A Kapos–Koppány menti domvidék központja, a dunántúli domvidék területén fekszik. A település nevét Szent Tamásról kapta, Koppány folyó vidékének évezredes települése. A tamási várról már a 14. században említés történik, amit 1777-ben az osztrák császár parancsára lerombolnak.

A város gazdaságát mindig meghatározta a világhírű dámszarvasokkal teli erdő, valamint a szántóföldi mezőgazdálkodás. A város iparosodott, ami a privatizáció után sem jelentett nagy megrázkódtatást. Dinamikusan fejlődik a Massive Kft., biztos munkahelyeket kínál a Gyulaji Rt., a Kop-Ka Áfész. A Béke Mezőgazdasági Szövetkezet ma már takarmányelőállítással is foglalkozik, a Széchenyi szövetkezet hústermeléssel és feldolgozással. A rendszerváltás után élénk magánvállalkozói réteg alakult, elsősorban kereskedelmi tevékenységre, de később már a szolgáltatás és az árutermelés is helyet kapott.

A város oktatási rendszere megfelelő. Van gimnázium, szakmunkásképző és több általános iskola, 1970 óta zeneiskola is működik a városban. Nagy vendégjárást jelent a termálfürdő, amely gyógyvízként is ismert.

Tolna

lakosainak száma 12 700, bel- és külterülete 7 100 hektár. Polgármester: Keszthelyi Márton. A Duna közelsége meghatározta a település mindennapjait. Tolna a gemenci erdő, a Dunántúl és az Alföld találkozásánál található. A római korban határvédő erődítmény épült, melyet Alta Ripának neveztek, ami magas partot jelent. A tihanyi alapítólevélben található meg először Tolna neve.

A város lakói halászattal, hajózással foglalkoztak. Az iparosok zöme ezzel a tevékenységgel hozható összefüggésbe. Több ezer munkást foglalkoztatott a könnyűipar, a selyemgyár, a PATEX. A század első felében a vízi munkák szűntek meg, a '90-es években pedig a könnyűipar került leépítésre. A selyemgyárban már üvegszállal szőnek, a másik fellegvár, a Tolnatex lényegesen kevesebb embert foglalkoztat, mint korábban. A Fastron Kft. a legdinamikusabban fejlődő üzem. A mezőgazdaságot a magángazdálkodáson kívül két szövetkezet és egy halászati szövetkezet jelenti.

Egyéb információk

Tolna megye ipari termelése 1997-ben 7 milliárd forinttal emelkedett. Míg 1996-ban 80 milliárd 774 millió forint volt a teljesítmény, addig 1997-re 87 milliárd 463 millió forinttal emelkedett. A belföldi értékesítés 71 milliárd 613 millió forint volt, az export 15 milliárd 672 millió forint. Az összehasonlító adatok alapján 11 százalékkal maradt el az 1996-os teljesítménytől. Az ipari produktum 57 százalékat kitevő villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás ágazatban a termelés 14,2 százalékkal lett kevesebb. A feldolgozóipar már csak 4,5 százalékkal esett vissza. Az élelmiszeripar visszaesésének főbb oka a Paksi Konzerv Kft. és a Szekszárdi Húsipari Rt. csődbe jutása. A statisztikák azt mutatják, hogy ha lassan is, de folyamatosan emelkedik a textil-, a ruházat és a bőrtermékek termelése.

A megyében 1997. december 31-én 44 000 foglalkoztatott volt. Közülük fizikai munkát végzett 27 200, szellemi pedig 16 500. Ezek a számok az előző évihez viszonyítva 4 százalékkal kisebbek. A legnagyobb mértékű csökkenés a mezőgazdaságban figyelhető meg. 1996-ban 7 708 foglalkoztatott volt, addig 1997-ben több mint 12 százalékkal kevesebb, 6 842. Az iparban 15 281-en, az építőiparban 1 341-en, a kereskedelem és a javítás területén 2 134-en dolgoztak. A közigazgatásban dolgozók száma 5,6 százalékkal emelkedett: 4 471 volt. Az oktatásban megfigyelhető tendencia, hogy 1996 első negyedétől folyamatosan negyedévenként 6-7 százalékkal csökkent a létszám, 1996 januárjában 6 712-en dolgoztak az oktatásban, 1997. december 31-én pedig 5510-en. Az egészségügyben ellentétes tendencia érvényesült, míg 1996-ban folyamatosan csökkent a létszám, addig az 1997-es évben emelkedett, és a 4 911 fős egészségügyi gárda 4 668-ra csökkent, majd 4 693-ra emelkedett.

Tolna megyében 1997 decemberében a Munkaügyi Központ jelentése alapján 14 730 munkanélküli volt. A létszám emelkedése jelentős 1997 novemberében, amikor a Szekszárdi Húsipari Rt. és a Metraco Rt. dolgozóit regisztrálták. Az alkalmazásban álló fizikai munkások 1997. év végén bruttó

30 043 forintot kerestek, ami nettó 23 486 forintnak felel meg. Kiemelkedő a villamosenergia-, a gáz-, a hő- és a vízellátás területén dolgozók jövedelme. A fizikaiak keresete nettó 66 524, míg a szellemi foglalkozásúak havonta nettó 103 659 forintot kerestek.

A megyében 1998. január 1-jén 11 131 egyéni vállalkozót tartottak nyilván, ez közel 9 százalékkal kevesebb, mint 1997 január 1-jén.

1997-ben 104,6 millió forint tőkével 45 külföldi érdekeltségű vállalkozás alakult. Az előző évben 32 cég alakult 139 millió forint jegyzett tőkével. Tolna továbbra is hiányt szenved a külföldi tőkéből. Tolna hagyományosan agrármegye. A Paksi Atomerőmű Rt. tevékenységét leszámítva még mindig domináns. A térségben a legnagyobb területen kukoricát, búzát, árpát, cukorrépát termelnek. Az ipari növények közül meghatározó a napraforgó, a repce, de a gyógynövénytermesztés is kiemelt ágának számít.

A 350 000 hektár művelt területből 210 000 hektár a szántó. Aránylag kevés a gyümölcsös: 1 300 hektár, 1980-ban még 2 230 hektár gyümölcsös, főleg alma és barack volt a megyében. Tolna a szőlő hazája, 6 000 hektáron van ültetvény. Az ártrendeződés azonban érzékelhető. Az utóbbi 3-4 évben 82 hektár kajszit, 73 hektár almát telepítettek. Szőlőből 63 hektár telepítés volt, ez azért ilyen kevés, mert Tolna szőlőskertjeit a nyolcvanas években újraterelítették.

A fontosabb mezőgazdasági termékek árai Bonyhád, Dombóvár, Dunaföldvár, Szekszárd, Paks és Tolna piacain 1997 decemberében. Bab 225-300 forint között, legolcsóbb Tolnán volt és a legdrágább Bonyhádon és Dombóvárott. Mák 600-919 forint, legolcsóbb Dunaföldváron és Pakson volt, a legdrágább pedig Dombóváron. Burgonya: 35-50 forint, legolcsóbb Dunaföldváron, legdrágább pedig Dombóváron volt. Sárgarépa 50-130 forint, a legolcsóbb Tolnán, a legdrágább pedig Dunaföldváron. Petrezselyem 174-220 forint, a legolcsóbb Bonyhádon volt, míg a legdrágább Dunaföldváron. Vöröshagyma 89-100 forint, a legolcsóbb Pakson, a legdrágább Bonyhádon, Dombóváron és Dunaföldváron volt. Alma 70-110 forint, a legolcsóbb Tolnán, a legdrágább Bonyhádon.

Tolna megyében 1997. december 1-jén 47 455 szarvasmarhát, 309 106 sertést, 39 203 juhot és mintegy 824 ezer tyúkfélét számláltak össze. Az állattenyésztésben még mindig a társas vállalkozások, így a szövetkezetek viszik a prímét. A szarvasmarha-állomány 40 százalékát szövetkezetekben, egyharmadát gazdasági társaságokban és negyedrészt egyéni gazdaságokban tartják. Ugyanez a helyzet figyelhető meg a sertés- és tyúktenyésztésnél is, változás annyi, hogy az egyéni gazdálkodók már 38 százalékban részesülnek.

A szolgáltatóipar fejlődése, átalakulása 1990-től folyamatos. Kereskedelmi tevékenységgel 6200, vendéglátással, szállásadással 883 vállalkozás foglalkozik. A személyi szolgáltatás terén gyakorlatilag megszűntek a szövetkezetek, Helyettük iparosok mint egyéni vállalkozók kezdtek – helyenként kényszerből – dolgozni. A szolgáltatásban is a kényszer a jellemző, mivel az ártrendeződés a szolgáltatásban indult meg legelőször, ugyanakkor a legkisebb beruházással lehetett boltot, fodrászatot nyitni. A későbbiekben már jelentősen nőtt a benzinkutak száma, mára 80 fölé emelkedett a számuk. Az élelmiszerboltok átalakulása, számának növekedése drámai jellegű. A '90-es évek elején mintegy 1 000 üzlet volt, addig a '97-es évre ez a szám megközelíti az 1500-at. A vendéglátásban is növekedés mutatkozik: 1992-ben 157 melegkonyhás egység volt, öt évvel később 80-nal több.

A megyének rendkívül jó adottságai vannak az idegenforgalom területén. Földrajzi elhelyezkedése, éghajlata lehetővé teszi, hogy a turisták minden évszakban megjelenjenek.

Jelentős szerepet visz Tolna megye a vadásztatásban. Köszönhető ez annak, hogy itt van Európa legeredetibb és legnagyobb ártéri erdeje, a Gemenc. Tamásiban pedig nemzetközileg is híres dámrezervátum van, amely vonzza a külföldi vadászokat. Legtöbben Olaszországból, Németországból és Ausztriából érkeznek.

A szekszárdi kadarka évszázadokig volt világhírű. A borturizmus hosszú ideig hiányzott a térségből. Az utóbbi két-három évben azonban nagy fejlődésnek indult Szekszárdon és környékén. A borút, a szekszárdi szüreti fesztivál, valamint az 1998-ban megnyílt szekszárdi Borház és a Szekszárdi Bortermelők Szövetkezetének boltja már lehetővé teszi azt, hogy a megyeszékhelyen garantáltan jó

minőségű nedűt tudjanak vásárolni a kirándulók, nyaralók, turisták.

Tolnában 1997-ben 23 334 belföldi és 11 010 külföldi vendég fordult meg. A hazai turisták 58 188, a külföldiek 36 913 éjszakát töltöttek el a megyében. A számok markánsan mutatják azt, hogy itt csak a főidényben fordulnak meg a látogatók.

Az összes közút 1 070 kilométer, ebből igen csekély a fő közlekedési út. A 6-os számú főút Budapest–Pécs irányában alig 78 kilométer hosszan szeli át a megyét. Bekötő utakból és vasútállomásra vivő utakból Tolnában 183 kilométernyi van, ebből a bekötő utak 1411 kilométert tesznek ki. A települések között 579 kilométer összekötő út van. A megyét átszelő, de másodrendű főútnak számított út 230 kilométer hosszú, ezek a Balaton, Székesfehérvár és Baja felé vivő utak. Az utóbbi években fontossá vált a térségben a Dunántúli Autópálya, az M 6-os és a Szekszárdi Duna-híd. Az utóbbi koncessziója 1998 február 17.-én lejárt, a közlekedési tárca újabb pályázatot ír ki, jelentős állami támogatást ígérve. Az M6-os út Budapest és Bóly között épülne ki 2007-ig. 1997-ben fejezték be Pakson a várost elkerülő út déli szakaszának építését. Szekszárdon pedig megkezdték a város központot tehermentesítő út építését.

A Tolna megyei utak állapota nem jó. A közlekedés jelentős részét országos közúthálózat vezeti le, amely 107 kilométert jelent. Az elmaradás lefaragása érdekében 1991-ben középtávú tervet fogadtak el, amely 2000-ig szól, s arról rendelkezik, hogy a hiányosság pótlásának elvégzése után csak 10 évnyi lenne a megye lemaradása. A hidak felújítására Dunaföldvár Duna-híd, szekszárdi-palánki Sió-híd, szekszárdi Damjanich utcai felüljáró, a pálfai Sió-híd rehabilitációját, a dombóvári Konda-patak feletti híd átépítését 140 millió forint ráköltésével kell elvégezni.

Az autóbusz-közlekedés mind a 108 tolnai település részére biztosított, melyet a Gemenc Volán Rt. lát el. A megye kilenc városa közül Bátaszék és Tolna kivételével van helyi járatú közlekedés. Szekszárd és a megye többi városa között közvetlen járatok is vannak. Tolna megyéből eljutni autóbusszal Budapestre (Szekszádról vagy a megyeszékhelyen keresztül) óránként indulnak autóbuszok. Baja, Szeged, Kecskemét, Kaposvár, Székesfehérvár, Győr, Zalaegerszeg, Veszprém irányába. Tolna megyében mindössze 188 kilométernyi vasúti vonalhossz létezik, és csak 40 települést érint.

A bűncselekmények száma nagyobb mértékben emelkedett, mint az országos átlag. A közvédelem és ismerteté vált bűncselekmények száma 10 388 volt 1997-ben, ez 22 százalékkal több, mint az 1996-os év statisztikája. A személy elleni bűncselekmények száma 348 volt, ebből 8 emberölés, 256 szándékos testi sértés. A közlekedési bűncselekmények száma 577, az ittas járművezetésé 393. Gazdasági bűncselekmény 104 volt, s ebből 32 az adó- és társadalombiztosítási csalás. A vagyon elleni bűnesetek száma 8 346 volt, lopás 3 817, betöréses lopás 2 335. Elrettentő, hogy 3 014 bűncselekményt közterületen követtek el.

A Tolna megyei rendőrök a felderítési mutatók alapján még mindig a legjobbak között vannak. Míg a bűnözés 22 százalékkal emelkedett, a felderítés a korábbi évhez képest nem romlott, mivel a bűncselekmények 60 százalékát derítették fel, ezzel országos szinten a harmadikok lettek. Az ismeretlen tettesek felderítésének mutatója 57,7 százalék lett 1997-ben, ami azt jelenti, hogy az országban a legjobbak a tolnai rendőrök. Az emberölések száma megduplázódott. Nyolc ember lett gyilkosság áldozata, egyetlen elkövető sem maradt szabadlábon.

Tolnában 1997-ben jelentősen csökkent a gazdasági bűncselekmények száma. Az okozott kár összege 106 millió forintról 50 millióra csökkent.

A Tolna megyei közutakon elszenvedett balesetek között a halálos ütközések száma csökkent a legdinamikusabban. Míg 1990-ben 70, '92-ben 55, '96-ban 32 ember halt meg az utakon, addig 1997-ben csak 27.

A megye egészségügyi ellátottsága jelentősen változott a közelmúltban. A kórházi ágyak racionalizálása miatt megszűnt az önálló kórház Pincehelyen, helyette a Balassa János megyei kórház kihelyezett osztálya működik a térségben. A valamikor 130 ágygal működő kórházban jelenleg csak a töredékágy maradt meg. A kórházi osztály működését gátolja, hogy a kétéves vita után alig maradt orvos, így bizonyos esetekben Szekszádról járnak ki az akut gyógyítási munkák elvégzésére. A bonyhádi kórház esetében javulás következett be, mivel 1997-ben átadtak egy 20

ágyas ápolási osztályt. Dombóvárott emelkedett a kórházi ágyak száma, míg Szekszárdon maradt, illetve bővült a pinchelyi ágyszámmal. A megye kórházaiban 260 orvos dolgozik, munkájukat 600 ápoló segíti.

Öt mentőállomás működik – folyamatosan keltik életre a simontornyait és a tamásit — 30 mentőautóval.

A háziorvosi szolgálat dinamikusan fejlődik, 133 működik a megyében. A központi ügyeletbe mind a 108 település bekapcsolódott. A gyógyszerértári forgalmazásban 1997-ben nagy változás állt be. A települések megkapták a helyi gyógyszerárak tulajdonjogát. Hosszas vita után mintegy fele-fele arányban azokat a gyógyszerészeknek, illetve a nagy gyógyszerellátó vállalatoknak adták bérbe. Ugyanebben az időben a magántulajdonú patikák száma is emelkedett.

Tolna megye minden településén élnek katolikusok. Utoljára 1949-ben tartottak olyan népszavazást, ahol megkérdezték a vallási hovatartozást is. Az akkori Tolnában a lakosság 72 százaléka vallotta magát katolikusnak, vagyis 207 000-en voltak. Reformátusnak 42 000, míg evangélikusnak 15 000 ember vallotta magát. Vannak kimondottan református települések. Ilyen Szekszárd, Dunaszentgyörgy, Nagydorog, Bogyiszló, Bölcske, Paks, a Duna mente. Az evangélikus gyülekezet szintén Paks környékén, főleg a németek lakta vidéken telepedett meg. Zsidónak csak alig ezren vallották magukat. Tolnában a görögkeleti egyház is jelen van, mivel Medinán él a magyar szerbség jelentős része. A szabadegyházak a rendszerváltás után szerveződtek. A Jehova tanúi illegalitásban működtek. Tolnában templomuk nincs, bérelt helyen tartják összejöveteleiket. A baptisták Szekszárdon templomot építettek. Megjelent az adventista közösségek két ága is (hetednapos, keresztyén) és a metodista egyház is. Pakson az Evangéliumi Pünkösdi Közösség a közelmúltban vásárolt és rendezett be közösségi házat. Szintén Pakson eresztett gyökeret a Hit Gyülekezete. A legdinamikusabban fejlődő hiteseknek van gyülekezeti házuk Pakson, de működik közösség Szekszárdon, Dunaföldváron, Dunaszentgyörgyön, Gerjenben.

A Szekszárdi Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola, mint a Kaposvári Tanítóképző főiskolájának 1977-ben kezdte meg működését. Korábban három évig volt Szekszárd-Palánkon mezőgazdasági főiskola. A tanítóképző főiskola 1990-ben vált önállóvá. Ekkor bővítették a képzési lehetőségeket: nyelvoktatás német, angol nyelven folyik az intézményben, megkezdtek az országban elsőnek a szociális munkások képzését. Jelenleg 600 nappali tagozatos hallgatója van.

Három éve indult meg a főiskolai szintű oktatás a Gábor Dénes főiskolán, amely alapítványi formában működik. Informatikai mérnököket képeznek nappali tagozaton és távoktatási formában. Tanulóik létszáma 270.

A '80-as évek közepén adták át Pakson a Budapesti Műszaki Egyetem kihelyezett főiskolai tagozatát. Az első években a tanítás zöme Budapesten folyt. Az utóbbi időben már az előadások jelentős része Pakson van, így a főiskolában hamarosan végez az az osztály, amely már csak helyi képzésben részesült.

A középiskolai oktatásban gyakorlatilag ma minden igény kielégíthető. Megszűntek a hagyományos gimnáziumok, szakközépiskolák és szakképző intézetek. Tolnában az 1997/98-as tanévben négy szakiskola működött 161 tanulóval. A szakmunkásképzésben 12 iskola volt érdekelt, ahol 3 998 tanuló van.

Kimondottan középiskolaként működik 23 intézmény, ahol gimnazistaként 3 110-en, szakközépiskolásként 5 174-en tanulnak. Az új formák most kezdtek elterjedni. A 6 és a 8 osztályos gimnáziumok gomba módra szaporodnak.

A rendszerváltás utáni évek a legnagyobb átalakulást a közművelődési intézményekben eredményezték. A legtöbb kulturális intézmény elvesztette mozgásterét. A kisebb településeken még megvannak a kultúrházak, de bezártak. Esetenként lakodalmak alkalmával nyitják ki.

A települések zömében ma már egyáltalán nem él közművelődési szakember. A városokban vannak művészeti csoportok, s jelentősebb néprajzi múlttal bíró településeken néptánc- és énekkar működik. A megyeszékhelyen, Szekszárdon folyamatosan 70-80 közösség veszi igénybe a művelődési házat. Többségük alapítványi formában működik, és bérleti díjat fizet a terem használatáért.

Tolnában majdnem minden településen van könyvtár. Összesen 12 ezer négyzetméter alapterületen

36 ezer olvasót lát el a közel 80 főállású könyvtáros.

A múzeumok közül a legjelentősebb a Wosinszky Mór megyei múzeum. Az elmúlt években saját beruházásban Pakson alapítottak múzeumot. A bonyhádi múzeum elsősorban a helyi németiség életét kutatja, de a székelység múltját is feldolgozzák. Van még kiállítóhely Simontornyán, Decsen, Dombóvárott, Borjádön (a Petőfi méhes), Lengyelben (Wosinszky-emlékszoba).

A megyei sajtó legnagyobb orgánuma a Tolnai Népújság, az Axel Springer – Magyarország Kft. napilapja. Megjelenik a megye minden településén hétfőtől szombatig mindennap. A Vasárnapi Tolnai Népújság szintén saját terjesztés útján jut el az olvasókhoz. Főszerkesztő: Kamarás Györgyné.

Szekszárdi Vasárnap. Megjelenik havonta kétszer 13 500 példányban. Ingyenes. Kiadja a polgármesteri hivatal. Megbízott szerkesztő: Szeri Árpád

Paksi Hírnök, Paks város és a városkörnyék hetilapja, megjelenik 16 A4-es oldalon. Főszerkesztő: Kiss G. Péter.

Tolnai Hírlap. Megjelenik havonta 5 000 példányban, ingyenes. Kiadja a polgármesteri hivatal. Főszerkesztő: Hazafi Zsolt.

Cikádor. Bátaszék városának havilapja. Főszerkesztő: Cser Ildikó.

VTV Kht. Szekszárd. Tulajdonosi jogokat gyakorolja Szekszárd megyei jogú város közgyűlése. Stúdióvezető: Gál László

POP Tv Szekszárd. Az ország első magán televíziója. Tulajdonos producer: Kindl Gábor.

TelePaks. Tulajdonosi jogokat a városi önkormányzat gyakorolja. Adás a hét minden napján 18–23 óra között. Ügyvezető: Koós Attila.

Tolna 108 településéből közel 80-ban van kábeltelevízió, s mintegy 30-ban havonta vagy hetente van egy-egy alkalommal a település életével kapcsolatos program.

Szekszárdon két városi rádió sugároz, délelőtt az Alisca, délután pedig az Antritt. A megyében még működik rádió Pakson, Bonyhádon, Dombóváron.

A 120 sportegyesület közül 66-ban foglalkoznak labdarúgással, és 140 csapatot szerepeltetnek különböző bajnokságokban. Legmagasabb szinten (NB I/B) A Paksi Atomerőmű szerepel. Az elmúlt évtizedben a kosárlabda hozta a legtöbb sikert a csapatsportágakban. Paks, Dombóvár és Szekszárd folyamatosan az első osztályban szerepel.

Tolna a küzdősportokban is kiváló eredményt ért el. Az olimpiai bajnok Kovács Antal egy csapásra megkedveltette a cselgáncsot minden magyarral.

Nyugat-dunántúli régió

Győr-Moson-Sopron megye

Győr-Moson-Sopron megye hazánk északnyugati területe, 4 012 négyzetkilométeren helyezkedik el. Északon Szlovákiával, nyugaton Ausztriával határos. A megye az ország területének csak 4,3 %-a, népessége az ország lakosságának 4,2%-a: 425 ezer ember él itt. Területi nagyságrendben a 19 közül az ország 13. megyéje. Székhelye Győr megyei jogú település. Sopron ugyancsak megyei jogokkal rendelkező település. Az említettek mellett Mosonmagyaróvár, Csorna, Kapuvár és Fertőd rendelkezik városi ranggal. A községek száma 167. A megye átlagos népsűrűsége 107,98 fő négyzetkilométerenként. Két város, Győr és Sopron lakóinak száma haladja meg az ötvenezret. A népesség fogyásának üteme éveken át stagnált, 1995-ben azonban romló tendenciát mutatott. Az 1993 és 1994 közötti évi kétszázalékos fogyás a következő évben 2,2%-ra emelkedett. Ezek az értékek egy százalékkal kisebbek az országos átlagnál.

A '80-as évek elejétől a halálozások száma meghaladta a születéseket. A termékenységi csökkenése a '90-es években folytatódott. Az élveszületések száma 1996-ban mélypontra jutott, négyszázzal maradt el az előző évitől. A csökkenés mértéke (8,8 százalék) az előző évekénél nagyobb volt, jóval meghaladta az országos 5,8 százalékos átlagot.

A művi vetélések száma 1995-ben 2 773, 1996-ban 2 789, 1997-ben 2 395. A csökkenő tendencia mellett 1997 kedvező jele, hogy száz élve született csecsemőre 59 művi vetélés jutott, ez alacsonyabb az országos átlagnál. Egyelőre nincsenek kedvező jelek a házasságkötési és válási statisztikákban. Győrött 1995-ben 826-an, 1996-ban 816-an, 1997-ben 722-en kötöttek házasságot. A házassági kedv csökkent, a válások száma viszont emelkedett: 1995-ben 361, 1996-ban 365, 1997-ben 385 házasságot bontottak fel Győrött.

A megye nagyobb része síkság, éghajlata mégis eltér az Alföldétől. Ennek oka az óceántól való távolság. Uralkodó széljárás az északnyugati: hazánk legszelesebb vidéke Mosonmagyaróvár és környéke. A nyár mérsékelt meleg, a júliusi középhőmérséklet 20–21 fok közötti, az évi napsütéses órák száma 2 000. A csapadék mennyisége éves átlagban a Kisalföld keleti részén az 550 millimétert sem éri el, a nyugati határszáron (Brennbergbányán) 800 milliméter körüli. A megye középső részein júniusban, nyugati felén júliusban van a legtöbb csapadék. A legszárazabb hónap a január és a február.

A megye tájegységei: a Győri-medence, a Szigetköz, a Hanság, a Rábaköz, a Tóköz, az Alpokalja, a Mosoni-medence és a Pannonhalmi-sokorói dombok. Vizei: a Duna, a Rába, a Rábca, a Marcal és a Fertő tó.

A megye legnyugatibb pontja Sopron, legkeletibb Mezőörs. Legészakibb pontja Rajka, legdélibb Csáfordjánosfa.

A kelet–nyugati távolság a megyében 120 kilométer, az észak–déli távolság pedig 70 kilométer. Legmagasabb pontja a Soproni-hegységben lévő Magas-bérc 556 méterrel, legmélyebb pontja a gönyüi Duna-part 108 méterrel.

Szent István korától négy magyar megye: Győr, Sopron, Moson és Pozsony terült el ezen a vidéken. Az első világháborút követő Párizs környéki békeszerződések következtében Győr, Moson és Pozsony vármegye visszamaradt részeit 1924-ben vonták össze, és 1950-ben egyesítették Sopron vármegye megmaradt részével. Jelenlegi formájában 40 évig Győr-Sopron megye volt a neve, 1990-ben a történelmi hagyományok miatt Győr-Moson-Sopron megyére keresztelték.

A megyei politikában elsősorban azok a pártok vesznek részt, amelyeknek országos képviselőjük is van. A hat, illetve hét parlamenti párton (MSZP, SZDSZ, Fidesz-MPP, FKGP, KDNP, MDF, MDNP) kívül megyei szervezete van a MIÉP-nek és a Munkáspártnak. A hat közül három nagyobb városban (Győrött, Sopronban, Mosonmagyaróváron) olyan egyesületek, szövetségek is képviselőhöz jutottak a parlamenti pártok mellett, amelyek helyi érdek- és értékvédő programmal léptek fel. Győrött a Pro Urbe Egyesület 3, a Győri Polgári Kör és a Reflex Környezetvédő Egyesület 1-1 képviselői helyhez jutott. Sopronban a Szövetség Sopronért 2, Mosonmagyaróváron a Kereskedők és Vendéglátók Egyesülete 4, a Lakástulajdonosok és Bérllők Egyesülete 1 helyhez jutott a városi képviselő-testületekben.

Az 1994. évi választásokon a megyében leadott szavazatok aránya szerint a pártlisták a következőképpen festettek: 1. MSZP, 2. SZDSZ, 3. MDF, 4. FKGP, 5. KDNP, 6. Fidesz, 7. Köztársaság Párt, 8. Munkáspárt, 9. Agrárszövetség. A második választási forduló sem változtatta meg ezt a képet. Eredményeként a hét egyéni választási kerületből az MSZP 4, az SZDSZ 2 képviselőt küldött a parlamentbe. A hatodik választókerületben (Kapunvár) az első adatok szerint Varga Gyula (SZDSZ), a város 1990–94 között polgármesteri tisztséget betöltött jelöltje győzött, végül tíz szavazattal mégis Raskó György (MDF) lett a befutó. A megyében a megszerezhető hat listás képviselői helyből ötnak akadt gazdája, amelyen az MSZP 2, az SZDSZ, az MDF és az FKGP 1-1 képviselői helyen osztozott.

A győri önkormányzat az ipari park betelepítésére, a belvárosi műemlékek felújítására, szociális lakások építésére fordított megkülönböztetett figyelmet. Sopronban a műemlékvédelem központi helyen szerepelt. A városnak önálló színháza lett. Mosonmagyaróváron szennyvízcsatorna és víztisztító épült. Új zsilipet helyeztek üzembe a malom-ági Lajtán. Csornán vezetékes gázhálózatot és szennyvízcsatorna művet építettek. Az önkormányzat jelenleg a meglévő termálfürdő és gyógyvíz legcélszerűbb hasznosításának lehetőségét kutatja, akár csak Kapunváron. Kapunvár megteremtette teljes közmű-infrastruktúráját. Kórházában működik az érbeteg-rehabilitációs központ.

Folytatódik az észak–déli kerékpárút kiépítése az osztrák határig. Fertődön ugyancsak elsőrendű feladat a csatornázás befejezése. Az egykori szovjet laktanya hasznosítása ugyancsak fontos cél. Az Eszterházy-kastély megóvásáról és hasznosításáról kormányhatározat született. Az értékes, egyedülálló épületről a jövőben közhasznú társaság gondoskodik. A társaság négy alapítója közt van a helyi önkormányzat is a három minisztérium mellett.

Győr

a megye legnagyobb városa és egyben székhelye. A régészeti leletek tanúsága szerint az újabb kőkortól folyamatosan laktak itt emberek. A Pannoniát megszálló rómaiak építették ki jelentős erődítménnyé, Arrabona néven. Építészeti emlékekben gazdag, a „barokk Győr” épületei vonzzák a turistákat. Folyóvizei, a Duna, Rába, Rábca és Marcal ugyancsak ismertté teszik nevét. Emellett modern ipari és kereskedelmi város, számos üzemmel és üzlettel.

Sopron

a hajdani Sopron vármegye egykori székhelye a megye második legnagyobb városa, Sopron, a nyugati határváros. Hajdani szabad királyi város, ma a múzeumok városaként lehet emlegetni. Belvárosában egymást érik a középkorból fennmaradt épületek. Turistaforgalma élénk, szállodaipara fejlett, iskolavárosi rangját máig megőrizte.

Mosonmagyaróvár

a Mosoni-síkságon, fontos közlekedési útvonalon fekszik. Az egykori római Castrum ad Flexum nevű katonai tábor a mai város helyén nagy szerepet játszott Pannonia védelmében. Magyaróvár 1354-ben városi jogokat kapott. 1818-ban gazdasági tanintézet létesült a városban, amely hírnevét megalapozta. Az élénk idegenforgalom a sok látnivalónak köszönhető: a várnak, az azt körülvevő ősparknak, a barokk polgárházaknak. Termálfürdője és lovasiskolája ismert, ipara fejlett.

Csorna

első írásos említése 1226-ból származik. A prépostság megalakulása vallási központtá tette a települést. A 19. századi vasútépítés jelentősen hozzájárult Csorna fejlődéséhez. A századfordulón alapították a legfontosabb ipari üzemeket, köztük a malmot. A város és környéke nevezetes népi hímzéseiről, viseleteiről, a fafaragók munkáiról. Területén termálvíz is található. 1971 óta város.

Kapuvár

első írásos említése 1162-ből származik. 1558-ban már mezőváros volt. 1705-ben Vak Bottyán kurucái vették be, és várát felrobbantották. A 18. században a kapuváriak dohánytermesztéssel kezdtek foglalkozni, később dohánygyár is épült a városban. E században fokozatosan iparosodott, látogatják termálvize miatt. Kirándulásra ajánlott a közeli Öntésmajor területén a Hanság élővilága kiállítás, valamint az eszterházi Madárvárta.

Fertőd

települése Eszterháza és Süttör egyesítésével jött létre. A barokk Eszterházy-kastély épületegyüttese és parkja lenyűgöző. Évente barokknapokat, az egykor itt élt zeneszerző emlékére Haydn-szemináriumot, koncerteket rendeznek. A 3 100 lakosú település 1995-ben kapott városi rangot.

Pannonhalma

A megye fontos látnivalója Pannonhalma. 996-ban Géza fejedelem rakta le a Szent Márton-monostor és -templom alapjait. A bencés rendi műemlék sok látogatót vonz.

Egyéb információk

1997. december végén közel 31 ezer vállalkozás működött a megyében. A működő vállalkozások három tizedét kitevő társas vállalkozások száma dinamikusan nőtt, az egyéni vállalkozásoké csökkent. Az 1997-es évben az új vállalkozások révén 601 milliárd forintnyi külföldi tőke áramlott a megyébe, ami sokkal kevesebb, mint a korábbi években. A múlt évben megvalósított fejlesztések létszámigényének köszönhetően az alkalmazásban állók száma – az országos tendenciával ellentétben – már nem csökkent tovább. A kismértékű növekedést egyértelműen az ipari létszám emelkedése eredményezte. A foglalkoztatottsági helyzet javulását jelzi még a munkanélküliek számának további csökkenése. A munkanélküliség mértéke a megyék közül továbbra is itt a legalacsonyabb.

1997-ben a havi bruttó átlagkereset 55 790, a nettó 37 449 forint volt a megyében. A fogyasztói árak emelkedését figyelembe véve a reálkereset – az elmúlt évekre jellemző csökkenés után – 8%-kal növekedett.

Győr-Moson-Sopron megye ipari termelése 1994-től – elsősorban az új külföldi tőkebefektetéssel létesült vállalkozásoknak köszönhetően – először mérsékeltebben, majd egyre dinamikusan fejlődött. Az 1997. év folyamán az 50 főnél többet foglalkoztató megyei székhelyű ipari vállalkozások 447 milliárd forint bruttó termelési értéket hoztak létre, volumenében 48,9%-kal többet, mint egy évvel előtte. Összehasonlításképpen: az ipari termelés országosan 15%-kal haladta meg az egy évvel korábbit.

Győr-Moson-Sopron megye 1997. évi mezőgazdasági termelési eredményei meghaladják az országos szintet. A fontosabb szántóföldi növények átlagtermése általában magasabb az országosnál. A főbb állatfajok állománya is kedvezőbben változott: a szarvasmarha- és a sertésállomány csökkenése mérsékeltebb, a tyúkfélék számának növekedése erőteljesebb, mint az ország egészében.

A megyében 1997-ben a külföldi és a belföldi vendégekörben egyaránt mérséklődött az idegenforgalom. A vendégek száma a külföldiekénél, a vendégéjszakáké viszont a belföldiekénél csökkent nagyobb mértékben. A vendégforgalom tranzitjellege nem változott. A kereskedelmi szálláshelyek a forgalom kétharmadát az idegenforgalmi főidényben, május 1. és október 31. között bonyolították le. Emelkedett a nyaralóházak, a kempingek forgalma, visszaszorult a fizető-vendéglátás, és csökkenést mutat a panziók belföldi forgalma. A külföldiek körében a szállodán, a panzión kívül a szálláshelyek közt a kempingek a legnépszerűbbek. Négy ország állampolgárainak vendégforgalma számottevő. A Németországból és Hollandiából érkezők vendégéjszakáinak száma mintegy 10%-kal emelkedett az egy évvel korábbihoz képest.

A megye útsűrűsége átlag feletti, a tizenkilenc megye közül az egy négyzetkilométerre jutó út hossza alapján a második, az ezer lakosra jutó kiépített úthossz alapján a tizedik, az ezer személygépkocsira jutó úthossz alapján az ötödik a megyék sorában. Az úthálózat a területhez képest a legsűrűbbek közé tartozik, igénybevétele is átlag feletti. Viszont kedvezőtlen az országos közutak teherbírása a megyében. Az utolsó előtti helyet foglalja el az országos közutakból az aszfaltburkolatú utak sorában.

A tömegközlekedési hálózat sűrűsége, a helyközi távolsági autóbusz-forgalom gyorsasága arányos a népesség sűrűségével. A megye lakóinak tulajdonában lényegesen több a személygépkocsi, mint más térségekben. Győrött ezer lakosra 254, Sopronban 230, Mosonmagyaróváron 221, Kapuváron 217, Csornán 210 gépkocsi jut. A megye 173 települése közül 64-nek (37%-ának) van 3 km-en belül vasútállomása vagy megállója.

A megyében a rendőr-főkapitányság, a városokban kapitányságok ügyelnek a közbiztonságra. Fertődön rendőrőrs működik. Kapuvárnak figyelemreméltóan jó a közbiztonsága, évek óta nem loptak el autót.

A nyolcvanas évek közepéig az egészségügyi hálózatot extenzíven fejlesztették a megyében. Kialakultak a kórház-rendelőintézeti egységek. Növekedett a körzeti orvosok száma, szakorvosi rendelőintézetek létesültek. A nyolcvanas évek első felében befejeződött a mosonmagyaróvári kórház és a győri megyei kórház rekonstrukciója. 1990 után folytatódott, és mára befejeződött a megyei kórház, a soproni, a csornai és a kapuvári kórház rekonstrukciója. A kórházak 1990-ben a

megyei, illetve a városi önkormányzat(ok) tulajdonába kerültek. A győri Petz Aladár Megyei Kórház a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem oktató kórháza. Több faluban új orvosi rendelő épült (Tét, Pannonhalma, Beled, Fertőszentmiklós, Lébény, Abda). A városokban szakrendelőket újítottak fel.

A történelmi egyházak közt a megyében a legnagyobb a római katolikus. A püspökség székhelye Győr. A rendszerváltás után került vissza a főpát kormányzása alá a Pannonhalmi Területi Apátság, régi néven a Pannonhalmi Egyházmegye 15 egyházközséggel. A második legnagyobb egyház a megyében az evangélikus (lutheránus). Az egyházmegye 25 gyülekezetből áll. A megyei evangélikusság templomain kívül rendelkezik szeretetintézményekkel, idősek otthonával (Győrött és Börcsön), óvodával Győrött, általános iskolákkal Győrött és Sopronban, valamint gimnáziumokkal Sopronban és Győrött. Sopronnémetiben és Kisfaludon templom épült.

A történelmi egyházak közt a harmadik a reformátusoké (kálvinistáké). 1906-ban építettek templomot Győrött a Kossuth utcában, melyet azóta is használnak. Győrött a szabadhegyi gyülekezet új templomot létesített. A soproni reformátusok 1929-ben építettek templomot, a mosonmagyaróvári gyülekezet 1940-ben. Alapító lelkésze Csizmadia Károly volt, akit később az egyházmegye esperesévé választottak. Imaháza, gyülekezeti helye van Győrött a görög katolikus hitközségnek, a baptista gyülekezetnek, az izraelitáknak. A neoprotestáns hívők közül közösségi épülethez jutott a Hit Gyülekezete Győrött.

Az oktatási intézmények többségét az önkormányzatok működtetik. Kisebb rész az egyházaké, a felekezeteké, az alapítványoké. A nem önkormányzati intézményekbe járó tanulók száma az 1996–97-es tanévben meghaladta a 9 500-at. Ez a közoktatásban részt vevők 11%-a. Az egyházak három óvodát, 13 általános iskolát tartanak fenn. Az alapítványok egy-egy óvodát, általános iskolát és szakközépiskolát jegyeznek. A központi költségvetési szervek két óvoda és egy-egy általános iskola és gimnázium gazdái. Az óvodák 97%-át, az általános iskolák 93%-át, a középiskolák 78%-át az önkormányzatok tartják fenn.

A megye 173 települése közül 25-ben nem működik semmilyen oktatási-nevelési intézmény.

Az 1996–97-es tanévet 46 középiskola kezdte meg, nyolccal több, mint hét évvel korábban. Ezek közül gimnázium 14 (ebből öt általános iskolával közös igazgatású), gimnázium és szakközépiskola 8, a többi szakközépiskola.

1997 szeptemberétől a megye általános iskoláiból néhány tanuló – PHARE CBC-támogatással – a nyolc évfolyamosra tervezett és a Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet szakmai közreműködésével megvalósuló Európai Középiskolában folytathatja tanulmányait. A szakközépiskolai képzés megújulását jelzi az ún. világbanki modell, valamint a két tannyelvű oktatás térnyerése a megye szakközépiskoláiban. Az 1996–97-es tanévben öt szakközépiskolában gépészeti, elektrotechnikai, informatikai, kereskedelem-marketing, közlekedési, közgazdasági, vendéglátó, idegenforgalmi – világbanki hitellel és az Európa Unió által segéllyel támogatott – új szakképzési modell szerinti oktatás indult.

Az egyetemi szintű képzést folytató intézmények közül csak az 1808-ban Selmezbányán alapított és 1919-ben Sopronba költözött Soproni Egyetem működik önálló intézményként. Nappali tagozaton 14 különböző szakon tanulhatnak a hallgatók. 1994 szeptemberétől – az 1778-ban megnyílt és a több mint száz évig működő győri Jogi Akadémiának a megszüntetése után – ismét elkezdődött a jogászok képzése. Az oktatás egyelőre az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának kihelyezett tagozataként folyik Győrött. Az 1966-ban Győrött megalakult Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Zeneiskolai Tanárképző Intézete 1996-ban csatlakozott a főiskolához. A zenetanár- és zeneművészképzésben részt vevők 19 szak közül választhatnak.

A megye felsőoktatási intézményei közül a győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola több mint 200 éve bázisa a tanítóképzésnek. A főiskola az 1995–96-os tanévtől a pécsi JPTE konzultációs központjának is helyet ad, ahol a már diplomával rendelkezők részére biztosít lehetőséget egyetemi végzettség megszerzésére. A megye legrégebbi, folyamatosan működő felsőoktatási intézménye a Győri Hittudományi Főiskola, amelyet 1688-ban alapítottak. A rendszerváltozást követően a megye gazdasági szerkezetének átalakulásával és a munkaerőpiacon bekövetkezett gyors változások

hatására fokozott igény jelentkezett az iskolarendszeren kívüli képzésre, a felnőttek továbbképzésére. E téren a megyében nagy hagyományú intézmény a TIT Pannon Egyesület, Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet.

Győr-Moson-Sopron megye szellemi-kulturális örökségét, művészeti és művelődési tevékenységét jelentős részben az önkormányzatok által fenntartott intézmények végzik.

Az állandó színházak száma kettő (Győrött és Sopronban). A fertőrákosi Barlangszínház nyáron látogatható, bábszínházat egyet találunk a megyében, Győrben. A filmszínházak száma 34, művelődési intézményt 189-et találunk. A közművelődési könyvtárak száma 247. A megyében tartott nagy rendezvények a következők: Győrött a grafikai biennálé, a Mediawave, a Győri Művésztelep, a Győri nyár és a Barokk nosztalgiák, Sopronban a tavaszi fesztivál, az ünnepi hetek és az érembiennálé.

Győrött a Kisalföldön (amelynek tulajdonosa az angol Associated Newspapers) kívül számos újság működött hosszabb-rövidebb ideig (TérKép, Nyugati Hírlap). A Győri Rádió és a Magyar Rádió körzeti és nemzetiségi szerkesztőségén kívül szól a BMC, Sopronban az Ikva, a Rádió Sopron és a Panoráma. A helyi adók valóban piaci körülmények között születtek, zömüket magánbefektetők hozták létre vállalkozási formában. Az is lényeges, hogy a Nyugat-Európában elterjedt és bevált módszerek szerint indultak és a nyugati URH-frekvencián kaptak sugárzási engedélyt.

Felértékelődött a helyi tévék szerepe. A Győri Városi Tv mellett a megyeszékhelyen a Revita Stúdió kínál műsorokat. Van tévéje Csornának, Kapuvárnak és Fertődnek. Hetente egyszer ad műsort a Rábaközi Stúdió – illetve a Csornai Csatorna. Sopronban a Hajnal & Hegyi Tv és a Soproni Városi Tv kínál műsorokat. Mosonmagyaróváron csak alkalmanként közvetít műsort a városi tévé kábelén. Van ellenben havi újságja a városnak, a Mosonvármegye. A községekben 50 körüli azoknak a hetente vagy havonta megjelenő nyomtatott újságoknak, írott termékeknek a száma, amelyek a helyi közösségeket tájékoztatják. Megkezdődtek a kísérletek a falusi kábeltévék kiépítésére is.

Az 1990-es évek elején lezajlott rendszerváltást követő időszakot a megye sportélete szinte törésmentesen élte meg. A megyei sportvezetés a többszöri átszervezés ellenére is megtartotta szervezettségét.

A megye versenysportját 25 társadalmi sportszövetség szervezi. A diáksport irányítását a megyei diáksporttanács végzi. A megyei szabadidősport koordinációs bizottsága rendezi a megyében a kihívás napját, a futó-kocogó napokat, a Samsung futást, a Sokoró-Hegyalja-futást, a Mikulás-futást stb. Az utánpótlás-nevelés területén eredményesnek mondható a megyei tehetséggondozó rendszer. Mintegy ötezer tehetségesnek ítélt gyermek adatait tárolják a megyei sportigazgatóság számítógépes adatbázisában.

A megye több nagy nemzetközi rendezvénynek volt a házigazdája vagy segítője az utóbbi években. Ilyen esemény volt a női kézilabda-világbajnokság, a Bécs–Budapest szupermaraton, a Fertő tavi Széchenyi vitorlásregatta, a nagycenki military lovasbajnokság, a Tour de Hongrie kerékpáros magyar körverseny.

A közeljövőben nyílik meg Győrött a város sportértékeit reprezentáló sporttörténeti gyűjtemény, melyet a jövőben a sportvezetőség megyei nagyságrendűre kíván kiterjeszteni.

1985 óta több mint 50 tornaterem épült a megyében, ami azt jelenti, hogy bárki tíz kilométeres körzetben eljuthat fedett létesítménybe.

Győrött 19 szakszövetség, 70 egyesület 112 szakosztályában mintegy 7 500-an sportolnak, 7 első-, 11 másod- és 12 harmadosztályú csapat vesz részt a különböző bajnoki rendszerekben. A legnépszerűbb sportág a labdarúgás és a kézilabda. Győr evezős-szakosztálya már évtizedek óta az ország legeredményesebbjei közé tartozik. Győr város önkormányzata országos viszonylatban is kiemelten támogatja az egészségkárosultak sportját. Az állandó anyagi támogatás mellett az egyes sportlétesítményeket térítésmentesen biztosítja a versenyek és foglalkozások lebonyolításához. Sopron 46 sportegyesületének 104 szakosztályában 33 sportágban 2611 sportoló vesz részt a nemzeti bajnokságokban. Sopron városa sportéletének elismeréseként 1993-ban a Kosárlabda Városa, 1995-ben pedig a Nemzeti Sportváros címet érdemelte ki.

Csorna város legnagyobb egyesülete tíz szakosztályt működtet. A város környéki települések közül

24-ben működik sportegyesület.

Kapuvár legjelentősebb sportegyesülete a KSE. A labdarúgó-, a kézilabda- és a karate-szakosztályai a fontosabbak. A város sportéletében fontos szerepet játszik még a teke- és a birkózóklub.

Mosonmagyaróváron 18 sportág 27 szakosztályában van sportolási lehetőség. Fő sportágak: atlétika, cselgáncs, kerékpározás, karate és sakk. Népszerű sportág még az erőemelés (Horváth József az 1996-os Masters világbajnokságon első helyen végzett), az evezés és az íjászat.

Vas megye

Vas megye a Dunántúl nyugati részén fekszik, központja Szombathely. Nyugaton Ausztriával és Szlovéniával, keleten Veszprém megyével, délen Zala megyével, északon pedig Győr-Moson-Sopron megyével határos. A megye négy nagyobb tájegységre osztható: a Nyugat-Zalai-dombság, az Alpokalja, a Vas-Soproni síkság, és a Kemeneshát. Felszíne rendkívül változatos, dombságokat, hegységeket, síkságokat egyaránt megtalálhatunk itt. A Kőszegi hegységben – amely egyik kiváló bortermelő vidékünk – van a Dunántúl legmagasabb pontja, a határszélen fekvő Írottkö, melynek tengerszint feletti magassága 882 méter. Vas gyöngyszeme az Őrség, mely a megye déli részén fekszik. A területet 1978 védetté nyilvánították, azóta hazánk legnagyobb tájvédelmi körzete.

Vas megye éghajlatára nagy hatást gyakorol az Alpok hegyláncainak közelsége, valamint az óceáni éghajlat hatása is ezen a területen érvényesül leginkább hazánkban. A csapadék bőséges, éves mennyisége akár a 850 millimétert is elérheti, így ez a terület hazánk legcsapadékosabb tája. Ezért rengeteg forrás és patak található itt. A megye legnagyobb folyója a Rába, mely Ausztriából érkezik Magyarországra. Vas megyében az országos átlaghoz képest a hőmérséklet télen magasabb, nyáron alacsonyabb. Az éves középhőmérséklet 8-10 Celsius-fok között alakul.

A megye területe 3337 négyzetkilométer, ami az ország összterületének a 3,6 százaléka. Vas megyében – 1996-os adatok alapján – 270 ezer 386-an laknak, ez az ország összlakosságának 2,7 százalékát teszi ki. Az országos tendencia Vas megyében is érvényesül, azaz csökken a lakossága. Mind a lakosság számát, mind pedig a terület nagyságát tekintve Vas a tizenhetedik az ország megyéinek sorában. A megye népsűrűsége 81 fő/négyzetkilométer, ezért Vas az ország ritkábban lakott területeihez tartozik. A központon kívül egyetlen településen sem él húszezernél több ember. A legkevesebb lakosú település pedig Nemesmedves, ahol 22-n élnek.

Vas megyében 1996-ban 2 645 gyermek született, valamint 3 906 halálozást regisztráltak, így a természetes szaporodás, illetve fogyás – 1261 volt. A magzati veszteségek száma összesen 1653, a terhességmegszakítások száma pedig 1312 volt Vas megyében. A halálozási okok között a keringési rendszer betegségei követelték a legtöbb áldozatot, 2 042-en haltak meg ezen betegségek következtében. A halálozás okai között második helyen szerepelnek a különböző daganatos megbetegedések, melyek összesen 978 esetben követeltek emberéletet. Vas megyében 1996-ban 53 fő – 45 férfi és 8 nő – követett el öngyilkosságot.

Vas megyében 1996-ban 1 212 házasságot regisztráltak, 135-tel kevesebbet, mint 1995-ben. Az újraraházasuló párok száma 151, a válások száma 437 volt. Leggyakrabban a 30–39 év közötti párok bontják fel házasságukat.

Számos emlék maradt fenn a megye területén a római uralom idejéből. Claudius Tiberius császár alapította Savariát, a későbbi Szombathelyt. A honfoglalás idején Bulcsú törzse telepedett itt le, s a XI. század derekára jött létre a nyugati határmegye, melynek központja Vasvár lett. Innét származik a megye elnevezése. A következő néhány évszázad folyamán a német császárok és a magyar királyok felváltva birtokolták a területet, majd Hunyadi Mátyás uralkodása alatt a vármegye felszabadult III. Habsburg Frigyes uralma alól 1532-ben Jurisics Miklós várkapitány hősies küzdelemben visszaverte a Kőszeget fenyegető török sereget. 1644-ben Szentgotthárd közelében zajlott az a csata, mely után a vassvári béke megkötöttet. Az 1867-es kiegyezés után gyors ütemben indult meg a polgárosodás. A trianoni békeszerződés következményeként Vas vármegye 1707 négyzetkilométert veszít korábbi 5036 négyzetkilométeres területéből. A rendszerváltozás után

számos világcég telepedett meg Vasban, melyek nagy mértékben hozzájárulnak a térség lendületes fejlődéséhez.

Az 1990-es választásokon nyolcvan és kilencvenöt százalékos részvételi arányban járultak az urnákhoz a szavazók a megye nyugati és déli részén, míg a gazdaságilag egyértelműen fejletlenebb keleti (Sárvár-celldömölki) részen sokkal kisebb (hatvanöt-hetven százalékos) volt az aktivitás. 1990-ben országosan is egyedülálló volt a szabaddemokraták győzelme a megyében és csupán a sárvári-celldömölki területen nyert az MDF jelöltje. Négy évvel később az egyéni választókerületekben ismét fényesen szerepeltek a liberálisok, ám Sárváron ismét nem SZDSZ-es diadalmaskodott: Szocialista politikus volt a befutó. A listás választások azt tükrözik, hogy a szabaddemokraták 1994-ben elvesztették vezető pozíciójukat, a versengésben a baloldal jelöltjei, ha csak két tized százalékkal, de nyertek. A MSZP a szavazatok 25,8 százalékát kapta, az SZDSZ 25,6 százalékát. A szocialisták a négy évvel korábbi referendumhoz képest 18,2 százalékot javultak a megyében, míg a szabaddemokraták 4,4 százalékkal csúsztak lejjebb. A többi kis pártok közül a listákon az MDF a voksok 12,3, az FKgP 11,3, a KDNP 10,5, a Fidesz 7 százalékát szerezte meg. Vas megye kistépeléseinek ismét a független jelöltek arattak elsöprő győzelmet. A tízezer lakosnál kisebb városokban és falvakban a legtöbb egyéni mandátumot a kisgazdák, az ennél népesebb településeken a szocialisták szerezték meg. Az elmúlt években több településen (Rönökön, Sömjénmihályfán, Cákon, Petőmihályfán) tartottak időközi választásokat a község első emberének önkéntes távozása miatt.

A helyhatósági választásokon a megszerezhető negyven helyből tizenkettőt a szocialisták, nyolcat a szabaddemokraták kaptak, a kereszténydemokraták és a kisgazdák egyaránt hét-hét helyhez jutottak. A Fidesz és az MDF három-három mandátumot kapott.

A vasi politikai élet furcsasága, hogy a választások után a kereszténydemokraták jelentették a mérleg nyelvét. Mivel a megyei közgyűlésben a kormánykoalíció és az ellenzék egyformán 20-20 helyet kapott, ezért a közgyűlés elnökének megválasztása csak a KDNP szavazataival volt lehetséges. Az elmúlt években színre lépett a Polgári Együttműködés nevű frakció. A megyei közgyűlésben nagyrészt a Fideszből kilépett képviselők alkotják ezt a frakciót, míg a megyei jogú város közgyűlésben a független, MDNP- és a Fideszes képviselők összehangolt tevékenységének színhelye a Polgári Együttműködés Frakció.

Szombathely

Vas megye székhelye. Az időszámításunk előtti utolsó évszázadokban kelta törzsek laktak a területen. A rómaiak Krisztus után 43-ban alapították a város elődjét, Colonia Claudia Savariát, mely a Balti-tenger területét és a Földközi-tenger vidékét összekötő Borostyánkő út mentén helyezkedett el. A várost 455-ben földrengés pusztította el, legközelebb csak egy 860-ból származó dokumentum említi. A középkori város hétvégi vásáraitól volt ismert, innen ered a mai megyeszékhely neve. 1578 óta Vas megye központja. Mária Terézia 1777-ben püspöki székhellyé emelte Szombathelyt, ebben az időben épült a Püspöki palota, valamint a Székesegyház. A XIX. században a város gazdaságilag fellendült, az első világháború azonban törést okozott fejlődésében. Szombathely fekete napjaként vonult be a naptárakba az 1945. március 4-ei szőnyegbombázás, ekkor a székesegyház mellett a város épületeinek többsége is megrongálódott. Jelenleg a megyeszékhely – többek között az osztrák határ közelsége miatt – jelentős idegenforgalmi központ. Az ide látogatókat nemcsak a városban található nagyszámú műemlék, hanem annak kulturális és tudományos rendezvényei is vonzzák.

Szentgotthárd

közvetlenül a magyar–osztrák határ mellett, a Rába folyó partján fekszik. A város legjelentősebb nevezetessége a XVIII. századi barokk kolostor és templom. Az elmúlt években a Szentgotthárdon létrehozott ipari-technológiai parknak köszönhetően a város ipara gyors fejlődésnek indult.

Körmend

Vas megye délnyugati részén, a Rába bal partján fekszik. A városról IV. Béla tesz említést kiváltságlevelében, 1244-ben. 1606-ban II. Rudolf a várost a Batthyány-családnak adományozta. Vas megye egyik legszebb műemléke a Batthyány-kastélyegyüttes, melyet 80 hektár területű kastélypark övez. A kastélyt jelenleg renoválják. A Rába-parton látható a XVIII. századi, barokk stílusú Nepomuki Szent János-szobor. Körmend – elsősorban ipara miatt – jelentős gazdasági központja a megyének.

Vasvár

– a Kemeneshát központja – Körmendtől keletre fekszik. A város egykor Vas vármegye székhelye volt, a megye innen kapta nevét. Vasvár Kun László királytól kapott városi rangot, majd Zsigmond 1423-ban Gersei Pető családnak ajándékozta, ezt követően hanyatlásnak indult. A török elleni küzdelemben a város végvidékre esett, ezért folyamatos pusztítások színterévé vált. Jelentős műemléke a domonkos templom, mely középkori falakat is tartalmaz.

Celldömölk

a Kemenesalja központja. 750 éves múltja tekint vissza. Három település egyesítése által jött létre. A községet 1790-ben II. Lipót emelte városi rangra. A XIX. századi vasúthálózat kiépítésének köszönhetően közlekedési csomóponttá vált. 1979-ben lett újra város. Celldömölk legősibb épülete a XIII–XIV. századi bencés apátsági templom, melynek ma már csak maradványa látható. A Ság-hegy tetején található a Trianoni kereszt.

Sárvár

Vas megye második legnagyobb városa már a rómaiak idején lakott volt. A honfoglalás utáni időkben, a mocsaras területen emelt földvárakról kapta nevét a település. A város fénykorát a XVI–XVII. században, a Nádasdyak idején élte. Sárváron jelent meg 1539-ben a Grammatica Hungarolatina, az első nyomtatásban fennmaradt nyelvtankönyv, mely Sylvester János írása. A vár a második világháború végéig többször cserélt gazdát. Az egykori mezőváros 1968-ban nyerte vissza városi rangját. A Nádasdy-vár mellett jelentős turisztikai vonzerőt jelent a város termálfürdője. Sárvár kereskedelme és ipari átlagon felülinek mondható.

Csepreg

a megye legfiatalabb városa 1995-ben nyerte vissza a régi címét. A hangulatos kisváros fontosabb épületei a Nádasdy-kastély és a barokk stílusú Szentkúti-kápolna.

Kőszeg

Magyarország legmagasabban fekvő városa, 274 méterrel a tengerszint felett. Az erdős-hegyes vidék tiszta, egészséges levegőjéről is híres, emiatt vonzza a légzőszervi vagy allergiás betegségben szenvedőket. A város történelmében kiemelkedő esemény a vár 1532-es török ostroma: ekkor Jurisics Miklós várkapitány 25 napon keresztül hősiességgel ellenállt a II. Szulimán szultán vezette török túlerőnek. Kőszeg belvárosa barokk műemlékegyütteséről híres. Egyedi látványt nyújt a bencés rendház, a XVIII. században épült egyemeletes patikaépület, valamint a Tábornokház, amely a mindenkori városparancsnok lakóháza volt.

Egyéb információk

Vas megye gazdasága kedvező eredményeivel Budapestet és Győr-Moson-Sopron megyét követi. A húzóágazatok a gépipar, az élelmiszeripar és a textilipar. A foglalkoztatottak közül 40,7%-ot az ipar, 9,6%-ot a mezőgazdaság, 4,4%-ot az építőipar, 6,2%-ot a kereskedelem, 10,2%-ot a szállítás,

posta és távközlés 10,1%-ot az oktatás, 7,5%-ot az egészségügyi és szociális ellátás, 4,2%-ot a közigazgatás, 1,8%-ot a pénzügyi tevékenység, 1%-ot pedig egyéb gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások ágazata alkalmazott az elmúlt évben. A megyei vállalkozások közül 13% az iparban, 8% a mezőgazdaságban, 7,7% az építőiparban, 27% a kereskedelemben, 4,4% a vendéglátásban, 4,5% a szállítás-posta-távközlés területén, 28,8% gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatásban, 2% az egészségügyben, 5% pedig egyéb ágazatban tevékenykedett.

A munkanélküliségi ráta a főváros és Győr-Moson-Sopron megye után itt a legalacsonyabb, az elmúlt év végén 6,7 százalékot regisztráltak. A legsúlyosabb problémával Vasvár és környéke küszködik. Ebben a körzetben a munkanélküliség mértéke jelentősen meghaladja a megyei átlagot, sok esetben az országosnál is magasabb. A megyei munkaerő-piaci alapnak mintegy egyharmadát fordították tavaly a munkanélküliek képzésére.

Tavaly Vas megyében a pénzügyi tevékenységgel foglalkozók kerestek a legjobban, havi átlagkeresetük 67 ezer 470 forint volt. Az iparban dolgozók átlagkeresete 44 ezer 537, az oktatásban dolgozók átlagbére 38 ezer 311 forint volt. Az egészségügyi és a szociális ellátás területén dolgozók átlagosan 35 ezer 755 forintot vittek haza. A mezőgazdaságban dolgozók átlagkeresete 33 ezer 190 forint volt.

Vas megyében az aktív keresők legnagyobb részének, 31,1%-nak középiskolai, gimnáziumi vagy szakközépiskolai végzettsége van. A kereskedőknek 13,2 százaléka végzett felsőoktatási intézményben.

Az ipari termelés növekedésének üteme 1997-ben élénkült, emelkedése Vas megyében meghaladta az országos átlagot. A gyorsulásban döntő szerepe volt az export dinamikus bővülésének. Az ipar termelésében a 99 százalékkal domináns feldolgozóipar teljesítménye 15,7 százalékkal emelkedett. Ezen belül a gépipar részaránya 69 százalék, ahol a viszonylag kisebb hányadot kitevő szakágazatok termelése bővült a legjobban, például a híradástechnikai termékekből kétszer annyi készült, mint előző évben. A meghatározó súlyt képviselő járműgyártás (Opel Hungary Kft.) teljesítménye 15,7 százalékkal volt jobb a korábbi évnél. Az élelmiszer-ágazatban a piacvesztések miatt folytatódott a visszaesés, egyedül a baromfiipar termelési volumene haladta meg az előző évit.

Az ipar értékesítése 14 százalékkal emelkedett. A növekmény döntően exportból származott, amelynek volumene 18 százalékkal volt magasabb. A belföldi értékesítés két évig tapasztalt visszaesése megállt.

Az ipari tevékenység növekedése új munkahelyeket teremtett. Az alkalmazásban állók létszáma hat százalékkal haladta meg az 1996-ban regisztráltakét. A gyarapodás a fizikai dolgozók körében jellemző, a szellemi dolgozók létszáma csökkent.

Az ipari termelés fellendülése, az export növekedése a külföldi tőkebefektetéseknek köszönhető. 1996-ban Vas megyében 160 külföldi érdekeltségű vállalkozást regisztráltak az iparban, melyek jegyzett tőkéje együttesen több mint 42 milliárd forint volt. A külföldi tőke a versenyképes területekre, főleg a feldolgozóiparba áramlott. A 160 vegyes vállalkozásból 155 ebben az iparágban található.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások megháromszorozódtak. Ezen belül egyre több a kizárólag külföldi tulajdonban lévő cég, míg a többségi magyar tulajdonnal rendelkező vegyes vállalatok száma folyamatosan csökken. A zöld mezős beruházások növekedésének magyarázata, hogy az olcsó munkaerő és a piacszerzés reményében egyre több multinacionális cég teremtette meg Vas megyében saját gyártókapacitását. 1996 végén 552 külföldi tulajdonú társaságot tartottak nyilván a megyében, melyek jegyzett tőkéje meghaladta a 46 milliárd forintot. Az egy vállalkozásra jutó jegyzett tőke 84 millió forint volt, s ezen belül a külföldi részesedés 78 millió forintot rúg.

Vas megyében az elmúlt években megötszöröződött a gazdasági szervezetek száma. A megyében 1996 végén 21 878 bejelentett vállalkozás volt, ezek közül 81 százalék egyéni vállalkozó. A jogi személyiségu gazdasági társaságok 86 százaléka kft-ként, 2,5 százaléka részvénytársaságként, 8 százaléka szövetkezetként működött. A vállalkozások nagy része az építőiparban (27%), a szállítás-posta-távközlés területén (28,2%) tevékenykedett. A vállalkozásokon belül a tíz főnél kisebb egységek dominanciája szembetűnő. A jogi személyiség nélküli vállalkozások esetében például

arányuk meghaladja a 99 százalékot. A kis- és középvállalkozások nagy száma ellenére az előállított termelési érték meghatározó részét még mindig a nagyvállalkozások állítják elő.

Az ipari beruházások közül a legnagyobb volumenű szombathelyi LuK tengelykapcsológyár építése. Ölbön szénsavgyár, Sárváron csomagolóüzem, Celldömölkön transzformátorállomás készül az idén.

A térség kiemelt környezetvédelmi beruházása a csepreg-répcsesíki hulladéklerakó, mely huszonnégy vasi és Győr-Moson-Sopron megyei települést szolgál ki. A kulturális beruházásokra a megye az átlagosnál többet áldoz. Szombathelyen bővítik és felújítják a Zrínyi Ilona Általános Iskolát, Csepregen és Szentgotthárdon folytatódik a középiskolák rekonstrukciója.

A megyei adózók bruttó befizetése 1996-ban 21,1 milliárd forint volt, húsz százalékkal több az előző évinél. Ám a kiutalásokkal korrigált nettó pénzforgalom 8,2 milliárd volt, ami csupán 6 százalékos emelkedést mutat. A nettó társasági adó a megyében 1996-ban 1,8 milliárd forint volt. A megye bruttó árbevétele 8,2 milliárd, kiutalás 11,3 milliárd, így a nettó áfaegyenleg mínusz 3 milliárd volt. A személyijövedelemadó-befizetések növekedése évek óta változatlan: 1996-ban 9,6 milliárd forint volt.

Vas megye tranzit-idegenforgalma az osztrák és a szlovén határ közelsége miatt kiemelkedő. A megyében júliusban szállnak meg a legtöbben, 1996-os adatok alapján 32 897 vendég töltött legalább egy éjszakát a megye szálláshelyein. A vendégek közel egyharmada volt külföldi, 11 259. A külföldi turisták közül Németországból érkeztek a legtöbben.

1996-ban a Sopron–Kőszeghegylja üdülőkörzet Vas megyébe tartozó települései közül vendégforgalom szempontjából 57 440 vendégével magasan kiemelkedett Bük, Bükfürdő. A sorban második volt Szombathely 48 239 vendéggel, emellett sok látogató szállt meg Sárváron (26 242), Kőszegen (12 720), valamint Velemben (7 855). Az Őrség üdülőkörzet települései elsősorban a belföldi turistákat vonzzák.

A huszadik század végi politikai változások átrajzolták Európa térképét. Vas megye középpontja lett a felerősödő észak–déli és kelet–nyugati irányú forgalomnak. A közlekedési felügyelet adatai szerint 308 kilométer az első és másodrendű főút hossza, a mellékhálózat 1201 kilométeren át hálózta be a megyét. A legfontosabb útőér a nyolcas számú főút (megyei szakasza több mint nyolcvan kilométer), mely a fővárost és a keleti államokat Olaszországgal, Dél-Európával kapcsolja össze. E hagyományos útvonal mellett dinamikusan fejlődik a Balti országokat Adriával összekötő 86-os számú főút jelentősége. Mindkét főúton megerősítették a burkolatot, levágták a kanyarokat, kiszélesítették az utakat. Vasban egyre több csomópontot alakítanak át körforgalommá.

Szentgotthárd központját az idén átépítik, és elkészül az ország első kettős körforgalmú csomópontja

A közúti közlekedés méltó versenytársa az autóbusz és a vasút. A Volán az 1995 óta rendszeresített Intercity-járatokkal párhuzamosan indítja a saját IC-járait. A tervek szerint 2000 után készül el a Szombathely–Székesfehérvár fővonal villamosítása, valamint megépül a szlovén–magyar vasút. A nemzetközi hitelből készülő vasút a korábban felszámolt Bajánsenye–Hodos-nyomvonalon halad, majd a megyét elhagyva Rédcisnél találkozik a már meglévő vágányokkal, hogy Zalaegerszeg és Ukk után Bobánál ismét visszakanyarodjon Vas megyébe.

Vas megyében még vannak olyan települések, ahol a falubeliek a járdára kitett kis asztalkára nemcsak a portékát helyezik ki nyugodt szívvel, hanem a kasszának kinevezett befőttesüveget is. Bár a megye az ország bűnügyi szempontból legkevésbé fertőzött területe volt, az 1997-es adatok szerint a megyében továbbra is emelkedik a vagyon elleni bűncselekmények száma, leginkább a lopásoké (3204) és a betöréses lopásoké (1457). A kábítószerrel kapcsolatos bűnügyek száma is évek óta emelkedik. Eddig Szombathelyen, Sárváron és Celldömölkön helyeztek el a közterületet pásztázó videokamerákat, az év végére csaknem minden vasi városban éjjel-nappal figyelik a frekvenciált városközpontokat.

Tavaly Vas megyében épült az ország új lakásainak 3,5 százaléka. Míg '97 elején az új lakások négyzetmétere 75-78 ezer forint volt, az év végén a vételár a százezer forinthez közeledett. Bár meglehetősen borsosnak tűnik egy ötven négyzetméteres lakásért a közel ötmillió forint, aránylag könnyen tudták értékesíteni ezeket a lakásokat. Szombathelyről sokan költöznek ki a környékbeli

településekre, ahol még megfizethető, ezer forintos négyzetméter áron lehet építési telekhez jutni. A legkedveltebb települések: Sé és Gencsapáti.

A nyilvántartás szerint '9-ben 987 orvos dolgozott Vas megyében, tehát tízezer lakosra 37 orvos jut a megyében. Az egészségügyben összesen 6 ezer 983-an dolgoznak. Az egészségügy reformja előtt Vasban nyolc kórház működött. Jelenleg, az összevonások után öt kórháza van a megyének. A megye legnagyobb kórháza a szombathelyi Markusovszky Kórház, mely a Pécsi Orvostudományi Egyetem és a Hajnal Imre Egészségtudományi Egyetem oktatókórháza.

Tavaly közel 3 ezren voltak táppénzen. A legkevesebbet a társas vállalkozások tagjai hiányoztak a munkahelyükről. A táppénzesek aránya a textiliparban volt a legnagyobb, a dolgozók 5 százaléka volt tavaly betegszabadságon.

A statisztikai adatok szerint Vasban a legtöbben a római katolikus vallás hívének mondják magukat. A szombathelyi Római Katolikus Egyházmegye 1777-ben alapította Mária Terézia. Tavaly az egyházmegyében 297 ezer római és négyszáz görög katolikus hívő élt. 17 ezer 511 hívő tartozott az elmúlt évben az evangélikus egyházhoz, melynek Vasban 25 anyagyülekezete van. Vas megye az Őrségi Református Egyházmegyéhez tartozik, ezen a területen megközelítőleg 9 ezer református él, az egyházmegye 11 anyaegyházból és 6 társegyházközségből áll. Vasban nincs református iskola, a legközelebb Pápán, illetve Csurgón tanulhatnak a református fiatalok.

Vas megyében az 1996/97-es tanévben 134 általános iskola működött, kettővel kevesebb, mint az előző tanévben. Míg a tantermek száma 14-gyel lett kevesebb az előző tanévhez viszonyítva, az osztályok létszáma 21-gyel csökkent. A tanulólétszám fogyása már erősen érezhető, nemcsak az általános iskolákban, hanem a középfokú intézményekben is.

A középiskolák közül továbbra is a szakközépiskolások a legnépszerűbbek. Tavaly 5781 diák járt az érettségit is adó szakközépiskolába, míg 3199-en választották a gimnáziumot.

A megyében összesen három felsőoktatási intézmény működik, mindhárom Szombathelyen. A legnagyobb múlttal a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola rendelkezik, mely közel negyedszázada önálló intézmény. Az 1996–97-es tanévben 2585 nappali és 1761 levelező tagozatos hallgatója volt. Szombathelyen működik még a Gábor Dénes Muszaki Informatikai Főiskola és a Pécsi Orvostudományi Egyetem helyi tagozataként a Szombathelyi Egészségügyi Főiskola.

Régi fájó pontja a megyének, hogy nincs önálló színháza, de 1997 őszén Szombathely önkormányzata együttműködési megállapodást kötött a Veszprémi Petőfi Színházzal: a veszprémi intézmény minden produkcióját bemutatja a vasi megyeszékhelyen is, illetve tartanak színi előadást a megye más városaiban is.

Vasban 32 múzeum található, a legnagyobb közgyűjtemény a szombathelyi Savaria Múzeum. A megyében 237 önkormányzati és 37 munkahelyi, illetve szakszervezeti könyvtár található, az elmúlt évben egymillió 238 ezer könyvet kölcsönöztek az olvasók, hétezerrel kevesebbet, mint az előző évben. Jelentős szerepet játszanak a megye kulturális életében a Szombathelyi Szimfonikusok, a zenekart 1990-ben Bartók Béla–Pásztory Ditta-díjjal jutalmazták.

A legtöbb vasi polgár a megye napilapját, a Vas Népet járhatja, tavaly több mint hatvanezren fizettek elő rá. A napilap, amely korábban a megyei pártbizottság lapja volt, a rendszerváltás után német tulajdonba került és tagja a több dunántúli újságot megjelentető Pannon Lapok Társaságának. A legtöbb városi televíziót az adott település önkormányzata működteti. A szombathelyi városi tévét nemcsak a megyeszékhelyen, hanem a város 25 kilométeres körzetében is lehet fogni. Vas megyének még nincs igazi helyi rádiója.

Vas megye sikerágazatai között szerepel a sport. Az 1996-os Atlantai olimpián három sportoló képviselte a megyét. Vas megyében a legtöbb önkormányzat sportbarát, támogatásuk nélkül valószínűleg a sportnak a léte is veszélyben lenne. A minőségi sportágak közül elsősorban a kosárlabdát említhetjük meg. A BC Marc-Körmend kosárlabdacsapata – az első vidéki bajnokcsapat – 1997-ben a Nemzeti Bajnokságban csak a Danone-Honvéddal nem bírt, így a második helyen végzett. Megyénk másik első osztályú kosárlabdacsapata a szombathelyi Falco-Lépték. Az 1996–97-es bajnokságban az előkelő – Koracs Kupa részvételt garantáló – ötödik helyen végeztek. A Magyar Kupa négyes döntőjébe a Falco is beverekedte magát, ahol végül a harmadik

helyet szerezte meg.

A Labdarúgó Nemzeti Bajnokságnak a szombathelyi Haladás VFC immáron harmadik éve résztvevője. A nagy múlttal rendelkező zöld-fehérek 1997-ben a Magyar Kupa elődöntőjébe jutottak, itt azonban a Budapesti Vasutas Sport Club megálljt parancsolt nekik. Külön említést érdemel a szombathelyi Savaria Táncklub, melynek párosai és formációs csoportja az élvonalba tartoznak.

Zala megye

A megye a nevét a Tiberius római császár (isz. 14-37) idején Pannónia védvonalának, a limesnek részeként megépített Salla katonai tábortól kapta. Ma is sokak neve Szalai-Szalay vagy Zalai. Előalpi táj, főként a 650 négyzetkilométeren fekvő, önálló nyelvjárású Göcsej nevű, leginkább észak-déli tájolású dombokkal tagolt rész. Legmagasabb pontja a megyeszékhely, Zalaegerszeg melletti Kandikó 304 méter. Az Alpok és az Adria közelsége miatt Zala a legcsapadékosabb, ezért a legerdősültebb megye a 700-800 milliméter évi mennyiséggel és a mintegy 30 százalékos erdőterülettel. Talaja agyagos, nehezen művelhető, csak a Somogy megyével határos kis részen homokos. A megye legmagasabb pontja a Tátika, 410 m.

Felszíni vizeit a határfolyó Mura és a Balatont is tápláló Zala gyűjti össze. További folyóvizei: a Kerka és a Cserta, a másik zalai kistáj, a szlovéniai Lendva környékére is átnyúló Hetést Göcsejtől elválasztó két patak.

A megye területének nagyobb hányada a nyugat-magyarországi peremvidékhez sorolható, északkeleten a Dunántúli középhegység részeként a Keszthelyi hegység határolja, délkeleti része a Dél-zalai dombság.

Területe a Balaton nyugati csücskével együtt 378 408 km², a lakott helyek száma: 346, az önkormányzatoké 257. A lakónépesség: 1998. január 1-jén 298 000; a fogyás 8 400. 1990-ben: 306 400. Ennek 54%-a 8 városban él. Közülük háromnak a lakossága nem éri el az 5 ezret (Hévíz, Letenye, Zalakaros). Az aprófalvas település-szerkezet miatt az országos átlagnál rosszabb a korösszetétel. A népesség 10 év alatt 15 ezerrel, az élveszületések aránya 12,1-ről 10,3 ezrelékre csökkent. A halálozásoké viszont 14,3-ról 15,8%-ra emelkedett, ahogyan a természetes fogyás is 2,2-ről 5,1 ezrelékre. A csecsemőhalandóság a 80-as évek elejétől 1994-ig 20-ról 8,8 ezrelékre csökkent. Zalában a halálokok mintegy 90%-a 5 betegség-csoportnak tulajdoníthatók: a keringési betegségek (50%), a rosszindulatú daganatok (20%), erőszakos cselekmények (6%), légzőszervi elváltozások (4%). Az agyér betegségből következő halálozás 90%-ban a 60 év fölöttieket fenyegeti. A házasságkötések száma tovább csökkent: 1996-ban 1297 házasságot kötöttek, 1997. októberéig 989-et.

Honfoglaláskor a Buzád nemzetség telepedett meg ezen a vidéken, amely az I. István király által kialakított megyerendszerben 1002-től a veszprémi püspökséghez tartozott. A királyi vármegye első székhelye a mai Balatonmagyaród határában létesült a legújabb ásatások szerint, majd Zalavárra került. A török időkben Nagykapornak volt a közigazgatási központ. Később Zalaegerszeg lett a megyeszékhely. Itt épült föl 1732-ben a megyeháza barokk épülete, amely a mai bíróságnak és börtönnek ad otthont. Az Észak-déli irányú, Fiuméig húzódó vasútvonal lendületes polgári fejlődéshez segítette a megye másik ma is jelentős városát, Nagykanizsát. A valódi előrejutás, a számottevő iparosítás azonban az 1937-es sikeres olajfúrást követően is csak 1950-től kezdődött Zalában.

Zalában 10 párt működik: Fidesz-Polgári Párt, Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, Magyar Szocialista Párt, Kereszténydemokrata Néppárt, Magyar Demokrata Fórum, Magyar Szociáldemokrata Párt, Munkáspárt, Szabad Demokraták Szövetsége, Vállalkozók Pártja.

Küldötteik alkotják a helyi önkormányzatok tagjainak egészét néhány független kivételével. A megyei önkormányzati közgyűlés pártösszetétele: 41 képviselőből, 13 Fidesz-KDNP-MDF, 12 MSZP, 7 SZDSZ, 2 Agrárszövetség, 2 Balatoni Szövetség, 1 szervezeten kívüli. Valamennyi párt

megyei szervezete Zalaegerszegen székel a városközpont egymáshoz közel eső pontjain. Zalát 10-en képviselik az Országgyűlésben.

Zalaegerszeg

a megyeszékhely. Első írásos említése – 751 éve – Egerscug néven először IV. Béla király 1247-ben kelt okleveléből ismert; ekkor adományozott mezővárosi rangot a településnek. 1885. május 13-án a nagyközségből rendezett tanácsú város lett. Mai területe 100 km², ebből zöld felület 35%. Lakóinak száma: 61 933. Megyei jogú város 1990. óta.

Nagykanizsa

Első írásos említése 1245-ben Knysaként, de 1757-ben már Nagy-Kanizsa az ország délnyugati részén, a Principális-csatorna völgyében. XIV. sz.: mezőváros. Létezését földrajzi fekvésének köszönheti. Lakossága rohamosan gyarapodott: 1711-ben 850, 1785-ben 3 700, de 50 év múlva már 7 400. Mindez főképp az iparosodás jegyében zajlott le: a századfordulón már sörgyára, több szeszfőzdéje, majd üveggyára, 1937. után a kőolaj- és földgáz bányászatot kiszolgáló üzemei, gyára voltak. A várost északról délre és nyugatról keletre vivő utak, s a korán megépült vasút fejlett kereskedelmű településsé tették. Mai lakosainak száma 56 ezer.

Keszthely

Nevének első említése 1247-ben Keztel, 1409-ben Kezthel. A XVIII. Sz. elején a Festetics-család kizárólagos tulajdona. A Festeticsek jóvoltából vált a Helikon-ünnepség az ország irodalmi és művészeti központjává, 1729-ben pedig a Georgikon Európa első mezőgazdasági felsőoktatási intézményévé. Gazdag könyvtára ma is megtekinthető a remek kastélymúzeumban. A Balaton-parti város 23 400 lakosának fő megélhetési forrása az idegenforgalom, a vendéglátás.

Lenti

A magyar-szlovén határ mentén, az önálló nyelvjárású Hetés tájegység közepén 19 éve lett város a nagyközségből. Első hiteles említése 1172-ben. Ruha, gabona, fa és a kőolaj- és földgázbányászat részére gyártó gépipar jellemzi az iparát. Új színfolt a város életében az idegenforgalom. Közelben található a rédicsi határátkelő. 1978. óta 70 fokos vizű gyógyfürdő üzemel. A 9 096 lakos 60%-ban 18-55 év közötti.

Letenye

A horvát határ mellett, a Mura folyó partján, 1923-tól határátkelő. Első említése 1347. Járási székhely 1871-től. Várossá avatták 1989-ben. Idegenforgalma jelentős: évente 6 millió utas 150-160 ezer kamion lépi át a határt, s megye át a városon.

Zalaszentgrót

Dombok ölelésében a Zala folyó völgyében fekszik. A Pray-kódex Szent-Gróthként említi meg; névadója Gellért püspök, vára is ekkor épült az ő emlékére. 1542-ben 1 100-an lakták, 1828-ban már 2 233-an. 1787: fölépült a brok-copf stílusú Batthyány kastély. Első képviselője a közeli Kehidán a birtokán lakó Deák Ferenc. Gyakran volt Zala, Veszprém és Somogy törvénykezési megyegyűlésének színhelye. 1979-ig járási székhely, 1984-ben kap városi rangot. Lakják 8 245-en.

Zalakaros

A megye legfiatalabb városa a Kis-Balaton nyugati peremén. Először 1254-ben említik Korusként, a mai név 1908. óta használatos. Gyógyhatású 96 fokos melegvízre lelő olajfúrás mélyült 1962-ben;

ettől kezdve fejlődött európai hírű fürdővárossá színvonalas szállodákkal. Hagyományosak nemzetközi borversenyei és sakkturnái. Lakóinak száma 1 327.

Hévíz

Első említése Hewyzként a veszprémi káptalan bizonyáglevelében, latinul ekképp: locus vulgariter Hewyz dictus, azaz közönségesen évíznek nevezett hely. Igazi fölfedezése fürdőhelyként Festetics György nevéhez fűződik. „Még anno 1790. A Dobogói hévízen építendő feredő ház uttyának csináltatása” – olvashatjuk a korabeli írásban. A 4,44 hektár kiterjedésű, vízhőfoka télen 22, nyáron 30-35. Szállodák, szakosodott kórház várják a gyógyulni, pihenni várókat. Állandó lakóinak száma 4 800, fő megélhetési forrásuk az idegenforgalom. A települést 1992-ben emelték városi rangra.

Egyéb információk

Zalai székhellyel 1997. végén több mint 35 ezer gazdasági szervezet volt bejegyezve, ez 3,5 százalékkal kevesebb az év elejénél. Az első negyedévben majdnem 7 százalékkal fogyatkozott meg a számuk, újak pedig alig-alig alakultak. A működő gazdasági szervezetek közül 7,5% közhasznú (nonprofit), 2,7% költségvetési és társadalombiztosítási, 10,5% jogi személyiségű, 14,1% jogi személyiség nélküli. Legnagyobb - 65,2% - az egyéni vállalkozások aránya. A társas vállalkozások kilenczede 11-nél kevesebbet, 7%-a pedig 11-50 embert foglalkoztat és csak 28 vállalkozásnál állnak munkaviszonyban 300-nál többen. Mindössze 63 egyéni vállalkozás foglalkoztatott 10-nél több alkalmazottat.

Az átlagkereset a mezőgazdaságban 27 ezer, az iparban 35 ezer, az építőiparban 31 ezer, a kereskedelemben 32ezer, az oktatásban 33,5 ezer, az egészségügyben 27 ezer forint. A megyei átlag 32 013 forint volt. Ennél többet csak a kőolaj- és földgázbányászatba, a villany-, a gáz-, a hő- és vízellátásban kerestek. A feldolgozóiparban 32 658 forint havi keresetet jegyeztek, de a gépiparban már 40 130-at. A kelme- és ruházati iparban, amelyben főképpen nők dolgoznak az átlagkereset az adózás után mindössze 27 950 forint volt 1997-ben.

A munkaviszony nélkül maradtak száma Zalában 1998. február végén 12 948 volt, ez 217-tel kevesebb a januárinál. A pályakezdőké 249-cel mérséklődött ugyanezen idő alatt. A munkanélküli ellátásból kikerültek 39 százalékának akadt munkája. A munkanélküliek aránya 9,3 százalék.

Az ipar Zalában főképp a két nagy város, a megyeszékhely Zalaegerszeg és Nagykanizsa területén összpontosul. Zalaegerszegen 1951-52-ben települt meg az ipar: a várostól 10 kilométerre fölfedezett nagylengyeli kőolajat földolgozó finomító, a tejipari vállalat és a sajtgyár, valamint a ruhagyár. A 60-as évektől kezdte meg működését az alumíniumipari gépgyár, a Ganz-MÁVAG helyi gyára, a Tungsram fényforrásüzeme, a MOM leányvállalat, a kenyérgyár, a bútorgyár, a mai Zalahús, majd a hűtőház, s a baromfiföldolgozó. Ma a legjelentősebb nagyvállalat a Neutronics-csoport helyi alkatrészgyára. Ennek a helyzetnek megfelelően itt mélyen a megyei és az országos átlag alá került a munkanélküliek száma és aránya is, amely 7,1 százalék volt 1998. február utolsó napján.

Nagykanizsán a századvégen a sörgyár, 1937-től a kőolaj- és földgázbányászat honosította meg, majd az üveggyár, az 1960-as évektől a bútorgyár és a Tungsram fényforrásgyára teljesítette ki az ipart. Ezekhez csatlakozott 1997-ben a svájci tulajdonú Flamtronic. A megye más településein – a városokban is – helyi jelentőségű kis üzemek nyújtanak némi munkalehetőséget.

Az összes szőlőterület 6 172 hektár, ebből termő 4 938. Zala 1998. január 1-jétől a Zalai Borvidék néven önálló térség a bortörvény szerint. A négy Balaton-parti településen kívül jeles bortermő vidék a Zalaszentgróthoz közeli Aranyod-Zalaapáti dombvonulat és a Nagykanizsa melléki, Kis-Balaton közeli Pogányvár-Zalakaros környéke. Összesen 10 hegyközségben 1 022 hektáron 4 047 gazda foglalkozik szőlőműveléssel, borászattal, s átalakulás alatt áll további öt hegyközség.

Zalában fejlett az élelmiszeripar. A dohány és a cukoriparban kívül valamennyi ágazat megtalálható: gabona-, sör-, hús-, tej-, szesz-, baromfi-, zöldség- és gyümölcsipari részvénytársaságok működnek.

A megye talán legnagyobb természeti kincse a 112 hektár erdő, amelynek élőfa-készlete 27,5 millió m³. Az összes fatermelés éves folyónövedéke az adottságok miatt kiemelkedően magas: 8 m³/ha. A

megye erdősültsége az összterület 1/3-át teszi ki, állami tulajdonban ennek 51%-a, a többi magántulajdoni, de csak mintegy 20 százalékan alakult egyéni vagy társult erdőgazdálkodó szervezet. Az összes erdőterületnek mindössze 68,7%-án folyik szakszerűnek mondható erdőgazdálkodás, a többi rendezetlen, működésképtelen, kezd elharapózni a rablógazdálkodás, a meg gondolatlan mohó tarvágás.

Közel 20 különböző bank- és hitelintézet működik. Az utóbbi három évben indult el az a folyamat, amelynek eredményeképpen egyre több külföldi hitelintézet nyit irodát, kirendeltséget a megye városaiiban, mindenekelőtt Zalaegerszegen. Jellegzetességük, hogy valamennyien igyekeznek tért – és pénzt – nyerni a lakosság körében, amely területen továbbra is az OTP a piacvezető 1998.

Március 10-én. Az általuk nyújtott szolgáltatások és kedvezmények szinte teljesen lefedik egymást, legföljebb 0,5-1,5 százalékos eltérések mutatkoznak. Egy-egy betétes kis összegéről lévén szó, a kedvezmények hatása elhanyagolható, még az ügyviteli költségeket sem mindig fedezi.

1996. mérséklődő idegenforgalmával szemben 1997-ben lassú javulás mutatkozott. A kereskedelmi szálláshelyeken 12,1 százalékos a növekedés. A vendégéjszakák száma 15 százalékkal emelkedett az előző évihez képest. 113 335 hazai és a 161 922 külföldi vendég pihent a zalai szálláshelyeken. Télen mindenekelőtt a gyógyturizmus és a vadászatra érkezők adják az idegenforgalmat.

A külföldről érkezők 57 százaléka német, ötöde osztrák, 6,7 svájci, 10% orosz, 3,2% japán, 1,4% belga, 1,1% holland. Átlagos tartózkodási idejük 7,6 nap. A kétágyas, fürdőszobás szállodai szobák átlagára 1997. júliusában 9 342 Ft volt, a zalai Balaton-parton 7 342 Ft. A két, illetve három csillagos zalai szállodákban 4-8 ezer forintért kínálták a szobákat.

A vendégek figyelme a Balaton két pontjára összpontosul. A Kis-Balaton menti Zalakaros gyógyvizére és a Nagy-Balaton partján található Keszthelyre, Gyenesdiásra, Vonyarcvas-hegyre, Balatongyörökre, valamint a Keszthelyhez közeli Hévízre. Újabban Lenti gyógyfürdője is kezd közismertté válni. A közeli domboldalakon egyre több külföldi, főképpen osztrák és német vásárol magának hegyi pincét, amelyet átalakítva vendégfogadóvá léptet elő a hazai – városi – vendéglátás vetélytársaként.

A megyében 275 ezer, az egy évvel korábbinál 8 százalékkal több – többnyire külföldi – vendég járt a kereskedelmi szálláshelyeken. Az egyéb szálláshelyeken csökkent a belföldiek forgalma. A vendégek 31 százaléka főidényben kereste föl a kereskedelmi szálláshelyeket. A határátkelőkön 12 millió utas és 4 millió jármű lépte át az országhatárt, ez 1 százalékkal mérsékeltebb forgalom a megelőző évinél; az utasok 18 százaléka mutatott föl magyar útlevelet. A kilépések száma 46, a belépéseké 41 százalékkal emelkedett. A sármelléki reptér forgalma 10%-kal nőtt.

Zalában az első, 14 kilométer hosszúságú, burkolatos utat 1952-ben, a zalai kőolajfinomító-bitumengyár üzembe helyezése után építették meg. A megye közúthálózata jelenleg 4 481 km, ebből

kiépített országos közút	1 590 km
kiépítetlen országos közút	118 km
kiépített helyi közút	947 km
kiépítetlen helyi közút	1 826 km

A megye autóbusz-járta hálózatának hossza 1723 km. A megállóhelyek száma 981, közöttük az átlagtávolság 1 887 méter. A vasúthálózat hossza Zalában 240 km, a vasúthálózat sűrűség az országos átlag alatt van. A külfölddel még nincs, pár év múlva Szlovéniával lesz vasúti kapcsolat. Zalaegerszegen az utóbbi két évben egymás után épültek föl az új üzemanyag-töltő állomások, a számuk 1998. tavaszán 23 volt. Az autó nélkül érkezett utasok és a lakosság szállítására különféle gazdasági társaságok működtetnek bérkocsikat valamennyi városban és a nagyobb településeken. Az ismertté vált bűncselekmények száma 13 765, s ez 34,5%-kal, azaz 3 531-gyel több a megelőző évinél, 100 ezer lakosra 4 603, ezzel Zala a megyék sorában a 11.

A zalai egészségügy legfontosabb intézménye a megyei önkormányzat által működtetett kórház, amely térségi feladatokat is ellát. Éves költségvetése 3,6 milliárd Ft; 1997-ben 36 ezer fekvőbeteget ápol 1 850 orvos és kisegítő 1 269 ágyon. A járóbeteg szakrendelések 1 019 443 beteget láttak el.

Az említett megyei kórházon kívül városi önkormányzati kezelésben működik kórház és rendelőintézet Nagykanizsán, kórház Keszthelyen, egészségügyi központ Letenyén. Hévízen állami

gyógyfürdőkórház és a Hévízi Szanatórium. Ezen kívül egészségügyi-szanatóriumi ellátást kínál Hévíz több szállodája is. A mentőszolgálatot mintegy 30 gépjármű látja el a megyében.

A magatehetetlenek, a rászorultak gondozását 2 110 tartós bentlakásos szociális otthoni férőhelyen látják el. Az átmeneti otthonokban 235-en találtak időleges megnyugvásra. Az idősek ápolásával 15 szociális otthonban foglalkoznak 1 087 férőhelyen; ebből 782 megyei önkormányzati fenntartású. Ezen kívül hat idősgondozót a városok, hármat a katolikus és az evangélikus egyház, kettőt alapítvány működtet. Emellett még négy átmeneti szállás is lakókra vár 151 férőhellyel; létrejöttüket az utóbbi pár évben bekövetkezett változások kényszerítették ki. Közülük hármat a Vöröskereszt, egyet Zalalövő tart fenn.

A megye templomainak többsége az 1700-as évek közepén-végén épült föl, de újakat is emeltek az elmúlt évtizedben például Nemeshegyesen, Nagykanizsa városrészében Palinban. Sőt Zalavár határában, a Világosvári hegyen öt éve avatta föl a láma Magyarország egyetlen buddhista sztupáját. A megye legrégebbi, kör alapú temploma 1200 körül épülhetett Kallósd község határában. Egyházi tanintézetként csak három általános iskola működik Zalaegerszegen, Zalaszentlászlón és Nagykanizsán.

A megye felsőoktatási intézményei: a keszthelyi Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaság-tudományi Kara. A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karának Zalaegerszegi Tagozata, valamint a Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Intézete.

Középfokú oktatás 29 intézményben zajlik. Általános iskolából 129 található Zalában, amelyekben 1 422 tanulócsoportban 28 081 gyerek tanul.

A legjelentősebb közművelődési intézmények: a 15 éve működő Hevesi Sándor Színház Zalaegerszegen és a megyei pedagógiai intézet. Az intézményekkel együtt a megyében 279 közkönyvtár várja az olvasókat, közgyűjtemény és múzeum 10 található. Különös látnivalót kínál a Makovecz Imre tervezte faluház Bak községben és a zalaegerszegi egykori zsinagógában működő városi hangverseny- és kiállítóterem.

Az iskolai sportkörök, diákegyesületek száma alap- és középfokon 157. A diákolimpiai versenyrendszerben részt vevő általános iskolák száma 412, a középiskoláké 504. A házibajnokságokon, az iskolák által rendezett kupákon részt vevők száma az általános iskolákban 36 804.

Az élsportolóknak nyújt nemzetközi megméretést a zalakarosi sakkverseny, a kosárlabdázóknak a Göcsej Kupa. Méltán érdemelte ki 1996-ban Az Ország Sportvárosa címet Zalaegerszeg, ahol 14 NB-s, OB-s sportegyesület, sportkör működik.

Mintegy 15 évvel ezelőtt kezdték meg működésüket a városi televíziók. Öt évvel ezelőtt szólalt meg először a megyében, s ott is Nagykanizsán helyi rádió, amely hamarosan beszüntette adását. Zalaegerszegen 1994. augusztusában jött létre a Zelka Kft. Tulajdonában lévő Göcsej Rádió, amely azóta is működik. Jelenleg a megyében az 1998. februárjában indult, kétheti, Zalai Napló című megyei újsággal együtt 19 lap lát napvilágot. Napilap a Zalai Hírlap, mintegy 60 ezres példányszámmal.

Közép-dunántúli régió

Fejér megye

Fejér megye területe 4 373 négyzetkilométer, lakóinak száma 425 828 fő, népsűrűség 97 fő/km².

Éghajlata: a Dunántúl legkontinentálisabb tája, mérsékelt meleg és mérsékelt hideg. A napsütéses órák száma átlagosan 1 980, a havas napoké meghaladja a harmincat. Az éves középhőmérséklet 10 °C alatt van, a nyári középhőmérséklet meghaladja a 16 °C-ot.

Fejér megye területét – fekvésének sajátossága folytán – a történelem során számtalan nép lakta, ennek köszönhetően régészeti múltja gazdag. A kelta és avar népek mellett a Római Birodalom

hagyta a legtöbb nyomot, mivel a Duna mentén húzódott a birodalom keleti védővonala, a limes. A honfoglaláskor Árpád vezér nemzetsége és a törzs egy része telepedett itt meg. Ez a szállásterület az államalapítás idején a Duna két partján elterülő hatalmas közigazgatási egységgé vált (Fejér-Solt vármegye).

A megyeszékhely, Székesfehérvár – alapításának évét 972-re teszik – (Alba, Alba Regia) a magyar államiség központjává is vált, ahol királyokat koronáztak, temettek, s itt tartották a törvényt napokat. A Duna bal parti terület leválása a tatárjárás után kezdődött meg, s a XIV. századtól már külön alispánjai vannak. A török hódoltság iszonyú pusztítást végzett, s az újkori vármegye megszervezésére csak a török kiverése után, 1688-tól került sor.

Fejér megye településhálózata még a XIX. század első felében is gyér. A II. József korabeli összeírás szerint a lakosok száma alig haladja meg a százezret. Ez is indokolta a későbbi (főleg német) betelepítéseket. A megye fejlődése csak a XIX. század második harmadától vett új lendületet. Az 1869-es összeírás 196 234 lakost, egy szabad királyi várost (Székesfehérvár), 17 mezővárost, 72 falut, 15 községesített pusztát és 273 majort említ. A túlnyomórészt nagybirtokok által uralt megyében a kiegyezés után megkezdődik az iparosítás (elsősorban élelmiszeripar), amely aztán a második világháború előtti években kap újabb lendületet. A háború alatt több hónapig tartó harcok színhelye volt Fejér megye, Székesfehérvárt is több pusztító bombatámadás érte. A lakásállomány több mint fele elpusztult vagy szinte kijavíthatatlanul megrongálódott, az ipari üzemek berendezése megsemmisült vagy leszerelték s elszállították. Előbb a németek, majd a „maradékot” – jóvátétel fejében – a szovjet csapatok.

A század második felében több új iparág honosodott meg a megyében – vaskohászat, elektronika –, s a rendszerváltás után, a kilencvenes évek elején a jórészt összeomlott állami nagyvállalatok helyébe, az országos átlagot meghaladó mértékben, nyugati befektetők, gazdálkodó szervezetek léptek.

Az 1994-es országgyűlési választásokon 19 párt indított területi listát Fejér megyében. Az azóta eltelt időszak pártmozgásai, illetve megbízható központi nyilvántartás hiánya miatt azonban szinte lehetetlen a megyében pártként működő szerveződésekéről, illetve azok aktivitásáról megbízható képet kapni. Némi támpontot nyújt a pártok, pártszerű szerveződések komolyságáról, társadalmi ismertségéről és támogatottságáról az 1994-es országgyűlési választásokon a listákra leadott szavazatok megoszlása.

A 19-ből hat párt nem tudott értékelhető szavazatszámot begyűjteni. A többiek sorrendje (a leadott szavazatok szerint): MSZP 71 481, SZDSZ 41 814, FKGP 22 318, Fidesz 21 447, MDF 21 110, KDNP 12 049, Köztársaság Párt 6 178, Munkáspárt 5 634, Agrárszövetség 4 339, MIÉP 3 404, Magyarországi Szociáldemokrata Párt 2 569, LPSZ VP 1 259, Magyar Piacpárt 635.

Székesfehérvár

megyei jogú város, Fejér megye székhelye. Területe.: 170,89 km². Lakóinak száma: 106 772 fő.

A város mai arculata a XVIII. században megindult építkezések során alakult ki. A vasúthálózat kiépülésével vesztett kereskedelmi központi szerepéből, s a kiegyezés utáni, XX. század eleji iparosítási hullám sem hagyott mély nyomokat; az egykori híres vásárváros fejlődése lelassult, főleg a kézművesipar és a mezőgazdálkodás volt a jellemző. A harmincas évek végén megkezdett erőteljesebb iparosítás a második világháború után folytatódott. Az 1990-es évek elején az állami nagyipar összeomlásával a város ismét nehéz helyzetbe került, de nemzetközi cégek „idecsalogatásával” mára az ország egyik legdinamikusabban fejlődő városa lett.

Dunaújváros

A település tulajdonképpen az 1950-es évek erőltetett iparosításának köszönheti létét, ekkor épült Dunapentele község mellé, a Duna fölött magasodó löszfennsíkra az új kohászati kombinát és város. A község első írásos említése 1329-ből datálódik, nevét a szigeten álló Szent Pantaleon-monostorról származtatják. A város maga Sztálinváros néven vált ismertté, s csak 1962-ben kapta a

Dunaújváros nevet. A terület egyébként már az őskortól emberek által lakott volt, erre utalnak a régészeti leletek. Intercisa néven itt állt a Római Birodalom keleti hatásárának, a limesnek egy fontos erődítménye. A városban ma is az ipar a meghatározó, a legnagyobb munkáltató a rendszerváltás után holdinggá alakult Dunai Vasmű-Dunaferr Részvénytársaság, amely mintegy tízezer munkavállalót foglalkoztat, s a magyar fémkohászat egyetlen talpon maradt nagyvállalata.

Bicske

A település a honfoglalás idején a Bykche-nemzetség egyik szálláshelye volt, innen kapta nevét is. Bronzkori, avar, kelta, római stb. régészeti leletek bizonyítják „történelmi eredetét”. Itt vezetett át a Budát az ország nyugati részeivel összekötő kereskedelmi út, s ez határozta meg a település fejlődését. Bár a tatárjárás és a török hódoltság idején szinte teljesen elpusztult, 1772-ben már mezővárosi rangot kapott, s évente négy országos vásárt tartottak itt. A polgárosodás a XIX. század utolsó harmadában jelentősen meggyorsult, ennek ellenére 1877-ben elveszítette járási székhely rangját, s csak 1945-ben kapta vissza. Bár az utóbbi években számos üzem telepedett itt meg – Siemens, MMG, Precíziós Öntöde, Spar Raktárház – az aktív lakosság 60 százaléka a fővárosban talál munkát.

Enying

A területen több római kori település nyomai is fellelhetők, de az állandó település Nagy Károly korában (786–814) alakult ki. Középkori forrásaink Enyinget először a XIII. század második harmadában, IV. Béla uralkodása idején említik. A XV. századtól a Török család birtokába kerül, ők építik a várat is. A törökdúlás idején kétszer is elnéptelenedik, de a hadak elvonulásával ismét benépesül, s a XVII. századtól már mezővárosként említik a források. A Bach-korszakban járási székhely lett, s ez fejlődését nagyban elősegítette, századunk elejétől már erőteljes kisvárosi vonásokat mutat. Ennek ellenére a térség s maga a város is iparilag fejletlen, a lakosság többsége a mezőgazdaságban, szolgáltatóágazatokban dolgozik. Várossá nyilvánítása óta a település igyekszik újabb ipari vállalkozásokat is letelepíteni.

Gárdony

Az 1989-ben városi rangra emelt település négy helységből – Gárdony, Agárd, Dinnyés, Zichyújfalu – „tevődött” össze, de Zichyújfalu 1998 elején önállósodott, s hasonló törekvések tapasztalhatók Agárd esetében is. A város a megye közepén, a Velencei-tó déli partján fekszik a 70-es főút és a Székesfehérvár–Budapest-vasútvonal mellett. 1924 óta fürdőtelep, 1936-tól üdülőhely, a Velencei-tavi üdülőkörzet központja. A napsütéses időszak – évi 2 000 óra – viszonylag magas aránya, a tartósan magas nyári középhőmérséklet – júliusban 21,3–21,5 °Celsius – s az 1984 óta működő termálfürdő a nyári és téli idegenforgalom egyik legkulturáltabb bázisává tette a települést. Az idegenforgalom mellett a fejlett és komoly múltra visszatekintő mezőgazdasági kultúra jelenti a fő megélhetési forrást.

Mór

A Székesfehérvártól 20 kilométerre északnyugatra fekvő, boráról híres város a Vértes oldalában terül el. Régészeti leletek bizonyítják, hogy már a Kr. e. 4. évezredben lakott hely volt. A honfoglalók is felfedezték a római utak vonalában fekvő települést. (Honfoglalás kori lovassír.) A mai település őséneke kialakulása a XI. század elejére tehető. A 150 évi török uralom ezt a vidéket sem kímélte, 1687-ben mindössze hét családot talált a településen. Ekkor intézkedtek először német telepesek idehozataláról. Az 1700-as évek elejétől virágzásnak indult a település – nem utolsósorban szőlő- és borkultúrájának köszönhetően. Az 1758-as királyi dekrétum mezővárosi címmel ruházta fel. Az elsősorban mezőgazdasági jellegű vidéken a múlt század utolsó harmadában indult fejlődésnek a céhes ipar, majd a század húszas éveitől a szénbányászat fejlődése adott újabb

lendületet. A második világháború után 470 családot, 1 750 személyt telepítettek ki Németországba. (A mezővárosban 1930-ban 4 930-an vallották magukat magyarnak, s 5 701-en német nemzetiségűnek.) Az 1950-es, 1960-as években tovább fejlődött a bányászat, új ipari üzemek telepedtek a városba, s Mór Fejér megye egyik legdinamikusabban fejlődő települése lett. A rendszerváltás itt is okozott gazdasági nehézségeket. Az állami gazdaság és a termelészövetkezet területeinek kárpótlási földként való felosztása a szőlő- és borgazdálkodásban nagy károkat okozott, a móri borok mára elvesztették piacaikat. Ugyanakkor új, elsősorban külföldi érdekeltségű (német, japán, amerikai) üzemek települtek ide, amiben nem kis része volt a németül beszélő, jól képzett szakembergárdának. Mára a város ismét a megye dinamikusan fejlődő települései közé tartozik.

Polgárdi

A település Fejér megye legfiatalabb városa, 1997-ben nyerte el ezt a rangot. Igaz, enélkül is a kistérség központja volt, s a városi címet is már a századforduló táján kiérdemelte volna, de Fejér és Veszprém megye területi vitája ebben megakadályozta. (A török hódoltság idején a megszűnt Fejér megyei közigazgatás szerepét Veszprém megyére ruházták át, s a település a palotai vár – Várpalota – oltalma alá került.) A gazdag történelmi múltat tanúsító régészeti leletek közül is kiemelkedik az úgynevezett somlyói lelet. Többek közt egy kései római kori ezüstripust (háromlábú) tartalmaz, rokonságot mutat a híres Seuso-kincessel, amelyet szintén a környékről származtatnak. A község a XX. század elején indult fejlődésnek, jelentős vasúti és közlekedési utak mellett fekszik, s forgalmi közlekedési szempontból az ország 10 legelőnyösebb helyzetű települése közé tartozik. A vállalkozások száma a lakosság lélekszámához viszonyítva ma is igen magas, a munkanélküliségi ráta pedig mindössze 3 százalék. 13 ipari üzem – köztük több külföldi érdekeltség –, 5 építőipari egység, 25 szolgáltatóegység és 91 bolt, üzlet szolgálja a kistérség lakóinak ellátását. A városnak teljes infrastruktúra-hálózata van.

Sárbogárd

A mai város több történelmi múltú helység egyesítéséből alakult ki az idők folyamán. A középkorig a besenyők szálláshelye volt. Besenyő származású a Bugár család is, amelytől mint birtokostól a település nevét eredeztetik. A kedvező talaj- és éghajlati viszonyok bizonyos fókig meghatározták a település(ek) fejlődését, eredményesen gazdálkodó nagybirtokrendszer alakult ki a környéken. Lendületet adott a település fejlődésének az 1854-ben elnyert járási székhely státusz, majd az 1855-ben megkapott mezővárosi rang. Az első világháború utáni földbirtokrendezés során megnőtt a kis- és törpebirtokosok száma, 493 házhelyet osztottak ki, zömében napszámosok között. Az 1945-ös földreform véget vetett a nagybirtok uralmának. Az '50-es, '60-as években több termelészövetkezet is alakult, ezeket végül két nagy termelészövetkezetben egyesítették. A rendszerváltás során a kárpótlás területüket jelentősen csökkentette, s magas volt a kilépők száma is. Mai fő megélhetési forrás a mezőgazdaság. Jelentős a búza, kukorica, cukorrépa, napraforgó vetésterülete, fejlett a sertéshizlalás. Az ipar letelepítésére is történtek – eredményes – kezdeményezések, de az igen nagy területen fekvő város infrastrukturális hiányosságai ezt akadályozzák. Sárbogárd és térsége a megyében „listavezető” a munkanélküliséget illetően, az aktív lakosságnak mintegy 15 százaléka munkanélküli.

Egyéb információk

A megye gazdaságát 1950 előtt a mezőgazdaság túlsúlya és a gyengén fejlett ipar jellemezte. A mezőgazdaságban a nagybirtokrendszer uralkodott, s az iparfejlődés a múlt század végén, e század elején rendkívül lassan ment végbe. Változás csak az első világháborút követően kezdődött. A trianoni határokon kívülre került bányák pótlására Mór térségében nyitottak új szén- és bauxitkitermelő helyeket, míg a 30-as években a győri program következményeként a megyeszékhelyen kezdődött új – elsősorban hadi célú – iparágak meghonosítása. Ekkor épült a

Vadásztölténygyár, a mai Videoton elődje, a Könnyűfémű és a Danuvia Rt. székesfehérvári gyára. Az ipari fejlesztések 1950-től a megye három területén kezdődtek el. Székesfehérváron, a móri bányavidéken és Dunapentele mellett, a mai Dunaújvárosban. Székesfehérváron a meglévő bázisokon végezték a fejlesztéseket, de újabb ágazatok is beléptek. Ilyen volt a híradás-technikai ipar és az elektronika, a közúti jármű-gyártás. A Könnyűfémű 1950 és 1975 között megtízszerezte termelését. Dunaújvárosban felépült a kohászati kombinát, cellulóz- és papírgyár telepedett a városba, jelentős könnyűipari fejlesztéseket – ruhagyár, fehérneműgyár, fonoda – hajtottak végre. A megyében 1950 és 1960 között 30 000-rel nőtt az iparban foglalkoztatottak aránya. A három nagy bázis mellett az 1970-es évek elején tervbe vették Bicskének és környékének fejlesztését, elsősorban új bányák nyitásával. Az 1980-as évek közepén az úgynevezett eocénprogramot leállították, így Bicske és környéke ipari fejlesztése elmaradt.

A rendszerváltás megrázta és szétzilálta a megye iparát. Az állami nagy cégek – amelyek főleg a keleti piacokra, illetve a hadiiparnak termeltek – összeomlottak. 1989–90-ben például a közel húszezer főt foglalkoztató Videotonból 16 000 dolgozót bocsátottak el, piacát veszítette a tömeges lakásépítésre és a nagyvállalati beruházásokra specializálódott építőipar is. A magánkézbe, illetve külföldi vállalkozások tulajdonába került nagyüzemek is jelentős létszámleépítéseket hajtottak végre. Azonban hamarosan újabb fellendülés kezdődött, számtalan új vállalat, vállalkozás telepedett meg a megyében az új ipari parkokban. Székesfehérváron például a Philips, a Stollwerck, a Loranger, a Nokia, a Ford, az IBM, az Alcoa. Új iparágak, új ipari kultúra honosodott meg. Dunaújvárosban a Linde, a UTI, a Siemens, az Albadomu s a Dunafer holding révén számtalan nyugati befektető van jelen. Mór és környéke is jól használta ki lehetőségeit. Itt telepedett meg többek közt a Hammerstein, a Michels Kabel GmbH, az Alcoa Fujikura Ltd. Legnehezebben az építőipar lábalt ki a válságból, de az egyre szaporodó (zöldmezős) beruházások biztató perspektívát jelentenek a jól képzett szakembergárdának.

A mezőgazdaság területén nem következett be ilyen fejlődés. A volt mezőgazdasági nagyüzemek csökkent termőterületen próbálnak gazdálkodni, a kárpótlások során egyéni tulajdonba került földek megműveléséhez pedig kevés volt a tőke és a tapasztalat. A néhány holdas gazdaságok egyébként sem versenyképesek a piacon, miközben a ráfordítások költsége egyre nő, a jövedelmezőség pedig csökken. Jellemző, hogy a mezőgazdasági művelés alól kivont terület 1990 és 1993 között több mint a duplájára nőtt, s mértéke számottevően azóta sem csökkent. Ezeknek a gondoknak a megoldása azonban túlmutat a megye és a települések lehetőségein.

A gazdasági fejlődés mozgatói, a pénz- és hitelintézetek már a múlt században megalakultak, s a század elején már közel egy tucat hitelintézet működött a megyében. A tervgazdálkodás éveiben a bankszektor visszaszorult, a pénzforgalmat, a hitelezést az MNB és az OTP látta el. A piactudásra való áttérés a bankok felvirágzását hozta, s az utóbbi években – főleg a megyeszékhelyen – számos, köztük külföldi érdekeltségű pénzintézet nyitotta meg kapuit, a községekben többnyire a takarékszövetkezetek foglalkoznak a főleg lakossági pénzügyekkel. Fejér megye legvonzóbb területei: Velencei-tó, Vértes-hegység, Kelet-Bakony, Velencei-hegység, Székesfehérvár (történelmi belváros), Tác-Gorsium, Alcsút (arborétum), Martonvásár (Beethoven-hangversenyek), Csókakői várrom. Tizenhét múzeum, képzár, kiállítóhelyiség várja a látogatókat. A megyében 16 hotel, 8 turisztaszállás, 5 nyaralóház, 7 panzió, 14 kemping és 19 fizető-vendéglátóhely van, ami több mint 20 000 vendég egyidejű elhelyezését teszi lehetővé. A falusi turizmus még csak a kezdeteknél tart, de 11 településen 40 családi házban lehet nyaralni.

Fejér megye közúthálózatának hossza 4 380 kilométer. Itt halad át az M1-es és az M7-es autópálya, s a nagy forgalmat lebonyolító 6-os, 8-as és 81-es (Székesfehérvár–Győr–Hegyeshalom) főút. Az országos közúthálózat hossza 1 413 kilométer. Az országos közutak kiépítettségi aránya 99,2 százalékos, a helyi közutaké 67,9. A helyközi autóbusz-hálózat a megye minden települését érinti. Fejér megyében 1997-ben 24 054 bűncselekmény vált ismertté, amely az 1996. évihez viszonyítva 46,7 százalékos növekedést mutat. A terület Magyarország bűnügyileg közepesen fertőzött megyéi közé tartozik. A 100 000 lakosra jutó bűncselekmények száma (5 660) a megyei súlyozott átlag (4 614) felett van.

A személy elleni bűncselekmények száma 1,9 százalékkal nőtt, ezen belül a szándékos testi sértéseké 8,5 százalékkal emelkedett. Az emberölések száma az 1996. évi 10-ről 4 esetre csökkent. A gazdasági bűncselekményeknél az országost jóval meghaladó, 54 százalékos növekedés tapasztalható, az elkövetési érték. A vagyon elleni bűncselekmények száma 32,2 százalékkal nőtt (1996: 11 997, 1997: 15 859 eset). E bűncselekmények 38,6 százalékát a lopások teszik ki, ezek száma 26,3 százalékkal emelkedett. 1997-ben Fejér megyében az előző évinél 21,1 százalékkal több betöréses lopást követtek el. Drasztikusan megugrott a „kábitószerrel való visszaélés” bűncselekmények száma, az 1996. évi 3-ról 72-re. (Székesfehérváron 16, Dunaújvárosban 53 eset).

A befejezett nyomozások száma 35 százalékkal több volt, mint 1996-ban, s 44,8 százalékkal nőtt a vádemelések száma. A nyomozások eredményessége 55,6 százalékról 57,3 százalékra emelkedett. (Az országos átlag 49,3 százalék.) Az ismeretlen tettesekre vonatkozó felderítési mutató az előző évhez viszonyítva 50,4 százalékról 1997-ben 54,1 százalékra emelkedett (az országos átlag 38,5 százalék).

Székesfehérváron a megyei kórház (Szent György Kórház) alapítványi támogatással 1990-ben jött létre. Dunaújvárosban 1950 óta, Mór 1957-től működik kórház. Csákváron, a volt kastélyban 1945-től tüdőgyógyintézet működött, amely ma némi funkcióváltással, a Szent György Kórház kihelyezett részlege. Székesfehérváron mintegy tízmilliárdos kórház-rekonstrukció zajlott le az elmúlt években, amely a második legnagyobb hazai egészségügyi beruházás volt 1945. óta.

Mindhárom kórház finanszírozási gondokkal küzd. A vagyonátadó bizottság határozata a megyei gyógyszerárakat a települési önkormányzatoknak juttatta 1996-ban. A Fejér Megyei Gyógyszertári Központ vagyona a megye 106 önkormányzatának közös tulajdonába került. A tulajdonosok megalapították a Pharmaprevent Gyógyszerkereskedelmi Rt.-t, amelyben az alapítói jogokat öt város – Székesfehérvár, Dunaújváros, Bicske, Mór és Sárbogárd – gyakorolja. A korábbi 65 gyógyszerár helyett az Rt. 275 vevővel áll kapcsolatban, a vevők 29,1 százaléka székesfehérvári, 42,4 százaléka Fejér megyei, 15,4 százaléka pedig megyén kívüli településen tevékenykedik.

Az öregségi nyugdíj átlagos összege 1997 márciusában 23 410 forint volt, a rokkantsági nyugdíj 21 565 forint. Özvegyi ellátásban – 16 088 forint – 9 162-en részesültek, baleseti járadékot – 7 232 forint – 953-an kaptak Gyermekgondozási díjban 4 409-en, gyermekgondozási segélyben 5 889-en részesültek az 1996. decemberi adatok szerint.

A megyében három egyházi iskola működik, mindhárom a római katolikus egyház kezelésében. (Felsőfokú római katolikus hittudományi főiskola 1802 és 1952 között működött Székesfehérváron.) A megyeszékhelyen 1994-ben kapta vissza a ciszterci rend a Szent István Gimnáziumot, az irgalmas nővérek a Szent Imre Katolikus Általános Iskolát 1995-ben vehették birtokukba. Mór 1957-ben működik a Szent Erzsébet Római Katolikus Általános Iskola.

A megyében időszakos kiadvány (helyi újság) jelenik meg. A Fejér Megyei Hírlap nyomott példányszáma 53 376, a terjesztett példány 50 712. A Dunaújvárosi Hírlap (regionális napilap) nyomott példányszáma 9 985, terjesztett példányszáma 9 397. A megye közel harminc településén működik helyi televízió, a nagyobb városi tévé-stúdiók mellett úgynevezett falutévék, amelyek kábelrendszeren heti néhány órás adásban elsősorban helyi információkról tájékoztatják a lakosságot. A megyeszékhelyen, illetve a Dunaújvárosban működő rádióadók többnyire azonos frekvencián, megosztott műsoridőben sugároznak.

A megyei sportélet kezdetei a múlt század elejére nyúlnak vissza, 1824-ben alakult meg Székesfehérváron a polgári lövészegylet. A századforduló után egymás után alakultak a megyeszékhelyen és a nagyobb községekben a különböző sportkörök. Napjainkban Fejér megyében 221 egyesület működik 350 szakosztállyal, a tagok száma pedig meghaladja a negyvenezeret. Közülük minősített sportoló mintegy másfél ezer.

A nemzeti bajnokság első osztályában 25 csapat szerepel. Többek közt két labdarúgócsapat (Videoton, Gázszer SC), női és férfi-kézilabda-csapat (Dunaferr), férfi-ökölabda (Dunaferr), jégkorong (Alba Volán, Dunaferr-Acélbikák), férfikosárlabda (Albacomp). De komoly eredményekkel büszkélkedhetnek a vízi sportok (kajak-kenu, evezés, vitorlázás), a birkózás, az öttusa, a torna, az úszás és a búvárúszás. A válogatott keretekben rendszeresen 120-140 Fejér

megyei sportoló kap helyet.

A diáksportszövetség révén kapcsolódnak be az általános és középiskolások az alapszintű sportversenyekbe. A diák sportolók száma megközelíti a harmincezret. Az 1996. évi diákolimpián 19 első, 18 második és 15 harmadik helyet szereztek a megyei iskolák diákjai.

A szabadidős sporteseményeket a megyei szabadidő-sportszövetség szervezi, de vannak helyi kezdeményezések is. Hagyományos sportágak a futás, kerékpározás, úszás. A természetjárás népszerűsége erősen csökkent, de még mindig sokan keresik fel a megye turistabázisait.

Sportlétesítményekkel viszonylag jól ellátott a megye – két fedett jégcsarnok, két fedett uszoda, sportcsarnokok, vízi sportlétesítmények. A gondot az okozza, hogy a létesítmények nagy része a két megyei jogú városba, illetve a Velencei-tó mellé koncentrálódik, s a kisebb városokban nincs nagyobb csarnok, stadion.

Komárom-Esztergom megye

Komárom-Esztergom megye területe 2 251 négyzetkilométer (225 000 hektár), a lakosság száma 310 000 – 1998. január 1-jei adat. A városok száma 8, a községeké 66. A népsűrűség 139 fő/négyzetkilométer.

1997-ben ezer lakosra 9,6 élveszületés jutott, ilyen negatív csúcsra az elmúlt 30 évben nem volt példa. A halálozási arány ezer lakosra 12,9, ez 0,7 százalékpontos mérséklődés. A válások tekintetében Komárom-Esztergom megye első az országban. ezer lakosra 2,9 jut. 1997-ben 1400 pár kötött házasságot.

A megye éghajlatát a mérsékelt égöv jellemző vonásai határozzák meg. Két részre osztható: az alacsony síksági, dombsági területre, ez a Duna-menti rész, illetve a hegyvidéki területre (Pilis-, Vértes-, Gerecse-, Gete-hegység.) Az évi középhőmérséklet 10,5 Celsius fok.

A Kárpát-medence legkorábbi emberi települése a megyében van, Vértesszőlősen: 400 000 éves. Az emberi megtelepedés ekkortól folyamatos. Római kori települések: Brigetio (Szöny), Solva (Esztergom), Ad Mures (Ács) stb. Szent István király városa Esztergom. A történeti Esztergom és Komárom vármegye kialakulása István idejére tehető, ennek kis része csupán a mai megye. A középkorban jelentős szerephez jutott Tata, majd Komárom és Esztergom vára. A XVIII. században sok szlovák és német telepes érkezett a vidékre, számuk ma is jóval magasabb az országos átlagnál. A XIX. században Bábolna a lótenyésztés központjává vált, ma az ország egyik legjelentősebb mezőgazdasági fellegvára. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban emlékezetes az ácseszéri Táncsics Mihály és a komáromi születésű Jókai Mór tevékenysége. A XX. század elejétől jelentős szerepet kapott a bányászat: városok – Tatabánya, Oroszlány, Dorog – és tucatnyi község települt a szénre.

A rendszerváltozás a pártstruktúrában Komárom-Esztergom megyében is gyökeres változásokat hozott. Miként az ország többi régiójában, itt is újjáalakultak a régi, nagy történelmi múlttal rendelkező pártok, ugyanakkor megalakultak az újak is. Például: Fidesz, MDF. Miként az ország más részein, ebben a megyében is döntő szerephez jutott az értelmiség.

A megye öt választókerületében összesen 53 jelölt vállalta a megmérettetést. Hét független jelölt volt, a Hazafias Választási Koalíció, az MDF, az MSZP, valamint az SZDSZ öt-öt, az FKGP, a Fidesz, az Agrárszövetség négy-négy, a KDNP három, míg az FMDP és az MSZDP két-két jelöltet állított. A végeredmény a szocialisták és szociáldemokraták vereségével zárult. A kisbér-oroszlányi kerületben például egyikük sem tudott jelöltet állítani. Az öt választókerületben az SZDSZ, illetve az MDF fölénye volt a jellemző.

Az 1994-es esztendő viszont gyökeres változásokat hozott. Ennek érzékeltetéséül hő képet mutat a statisztika. A pártok területi listáira leadott szavazatok alapján az MSZP 38,72, az SZDSZ 22,89, az MDF 8,6, az FKGP 8,37, a KDNP 6,4, míg a Fidesz 6,36 százalékos szavazatot kapott.

Komárom-Esztergom megyére jellemző, hogy mind a helyhatósági, mind az országgyűlési képviselőválasztások esetében régióként eltérőek az arányok a pártok szerephez juttatásában.

Néhány példát említve az 1994-es statisztika tükrében:

Esztergomban az MSZP 29,61 százalékot kapott. Dorogon ugyanakkor 45,7 százalék volt az arány, Komáromban 37,4 százalék. A KDNP Esztergomban 1195, ugyanakkor Oroszlányban mindössze 2,72 százalék szavazatot kapott. Visszatérve Esztergomra: ebben a városban a két későbbi kormányzópart hasonló arányú szavazatot kapott.

1994-re megszületett a törvénymódosítás, amelynek alapján a polgármestereket közvetlenül választották meg. Ennek eredményeképpen a 73 polgármester közül 61 független, 3 a civil szervezetek, 2 MDF, MSZP, illetve SZDSZ, egy MSZMP-BDSZ-Liberális Polgári Szövetség- VP-BIT és egy MSZP-SZDSZ-támogatással jutott mandátumhoz.

A civil szervezetekből 60-an jutottak mandátumhoz. A pártok viszonylatában az önkormányzatoknál a sorrend az alábbiak szerint alakult: MSZP 56 fő, SZDSZ 19, KDNP 18, FKGP 15, Fidesz, MDF 10-10 fő, MSZMP 8 fő. A választások során a nemzetiségek is jelentős szerephez jutottak. Hat német, négy szlovák, valamint három cigány kisebbségi önkormányzat alakult hatvannyolc taggal.

Elsősorban két városra – Esztergomra és Tatabányára – jellemző, hogy a megszületett határozatok jelentős változásokat hoztak a gazdasági szerkezet-átalakítás terén. A döntések nyomán Esztergomban új cégek vetették meg alapjaikat, jelentős például a gépkocsi, valamint a műszergyártás. A megyeszékhelyen pedig a – bányászat drasztikus leépülése után – fellendülőben az elektronikai ipar. A tőke betelepülése óta mindkét városban gyarapodik az álláshelyek száma, és csökkenőben a munkanélküliség.

Sajátos helyzetben van Komárom-Esztergom megye, történelmi okok miatt. Komárom, illetve Komárom (vár) megye a trianoni béke után kettészakadt. Esztergom (vár) megye hasonlóan járt. Politikai döntés értelmében lett – az 1997-ben ötvenéves – Tatabánya város Komárom megye székhelye.

Fekvése és a fent leírtak miatt egyaránt többpólusú a megye. A gazdasági vezető szerepe a bányák és a nehézipar jelenléte miatt a nyolcvanas évek közepéig egyértelműen Tatabányáé volt, a kilencvenes évek végére újra a megyeszékhely a meghatározó az ide települt külföldi gyárak és az infrastruktúra ugrásszerű fejlődése következtében. Turistákat vonzó látványossága a Turul- emlékmű és a Szelim-barlang. A kulturális élet is megpezsdült: újjáalakult a Tatabányai Múzeum, bővül a Szabadtéri Bányászati Múzeum, megnyílt a Kortárs Galéria, népszerű a Jászai Mari Színház.

Esztergom

a katolicizmus központja; érseki székhely. Emiatt az elmúlt rendszerben hátrányba került az úgynevezett szocialista városokkal szemben, országos és megyei szinten a politika és gazdaság perifériájára szorult. Napjainkra a helyzet valamelyest változott: a Magyar Suzuki Rt. itteni gyára és néhány külföldi vállalkozás felvillantotta az előrelépés esélyét. A leendő vízlépcsőépítés esetleges veszélyei, az Esztergom-Párkány közötti Mária Valéria-híd újjáépítése foglalkoztatják leginkább a lakosságot.

A Dunakanyar megyebeli községei, Dömös és Pilismarót kedvelt kirándulóhelyek. Az utóbbi községekben jacht kikötő épül és elképzelhető, hogy a közeljövőben duzzasztógát is.

Tata,

a vizek városa szintén az idegenforgalomra szeretné alapozni jövőjét. Ha az Öreg-tó évtizedek óta húzódozó megtisztítása megoldódik, a hazai és külföldi vendégek számára egyaránt turistaparadicsom lehet a város és környéke. A gazdasági élet elmozdulni látszik a mélypontról. A városban minden évben megfordul a magyar válogatott sportolók többsége. A Tatai Edzőtábor felújítása után a legmagasabb igényeket is kielégíti; szakmai konferenciáknak, cégek, intézmények kérésére sportnapoknak ad otthont.

Komárom

kapcsolatrendszere testvérvárosaival és a szlovákiai Észak-Komárommal rengeteget fejlődött az utóbbi években. Ennek köszönhetően élénkülés figyelhető meg. Jóval több a vendég, mint korábban, a helybeliek jó része – Tatához és Esztergomhoz hasonlóan – a turizmusban látja a szebb jövőt.

Almásfüzitő

timföldgyáráról ismert, amelynek helyzete várhatóan a közeljövőben stabilizálódik. Dunaalmáson Csokonai Vitéz Mihály múzsája, Lilla emlékét ápolják. Neszmély boráról híres, a nedűt Angliába exportálják.

Dorog és Oroszlány

a bányászkodás visszafejlesztésével a kilátástalanság határára sodródott, különösen az utóbbi városban és környékén sokasodnak a gondok. A megoldás a külföldi beruházók érkezése jelentené: ez a Vértess Erőmű Részvénytársaság esetében ezrek munkahelyének megtartását hozná magával.

Kisbér,

a Bakonyalja fővárosa és a térség szintén nagy gondokkal küzd. A munkaerő elvándorlása – Győr, Mór, Székesfehérvár, Tatabánya – a mezőgazdasági termékek piacvesztésének következménye.

Nyergesújfalun

a viscosagyár átalakulásával (Zoltek Rt.) és kisebb vállalkozások ígéretes beindításával csökkent a munkanélküliség.

Bábolnán

évszázados hagyománya van a lótenyésztésnek, az itteni arab ménesnek csodájára jártak/járnak. A Bábolna Részvénytársaság a magyar mezőgazdaság „zászlóshajójának” számít. Több ezer embernek ad közvetlenül vagy közvetve munkát a nagyközségben és környékén. Az IKR Rt. szintén országsszerte elismert cég. A Bábolnai Nemzetközi Gazdanapok az agrárium egyik legjelentősebb rendezvénye.

Egyéb információk

A Komárom-Esztergom megyei Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a megyei székhellyel regisztrált gazdasági szervezetek száma 1997-ben 1700-zal csökkent, így az év végén 28 500 szervezetet számoltak. Az adat csalóka, hiszen a felmérések szerint ezen szervezeteknek csak öthatoda működőképes. A megye lakosainak (ez a szám 1998. január 1-jén 310 ezer fő volt) 35 százaléka aktív kereső. A legnépesebb a 40-49 évesek korosztálya, csaknem minden harmadik munkavállaló ide tartozik. Az aktív keresők 30,2 százaléka ugyanakkor még nem érte el a 30. életévét.

1997-ben a megyében az országosnál nagyobb ütemben mérséklődött a regisztrált munkanélküliek száma. December végén 14 829 főt, az egy évvel korábbinál 8,7 százalékkal kevesebbet tartottak nyilván. A fizikai munkások bruttó 47 320 forintot (nettó: 32 931 forint), míg a szellemi tevékenységet folytatók bruttó 71 577 (nettó: 45 840 forint) forintot kerestek. Átlaguk bruttó 56 383 (nettó: 37 748) forint.

A megye gazdálkodásának pozitív alakulására jelentős hatással voltak a külföldi vállalkozások. 1997 elején a megyei székhellyel regisztrált vállalkozások száma 453, jegyzett tőkéjük pedig 60 milliárd forint volt. A befektetett külföldi tőke nyolctizede a nemzetgazdasághoz, ezen belül is a feldolgozóiparhoz kötődött. Emellett a legtöbb külföldi tőkét hozó ágazat a kereskedelem, a szállítás, valamint a posta és a távközlés volt. Komárom-Esztergom megyét elsősorban a német befektetők

szeretik, de jelentős a holland és osztrák és az angol tőke is.

A megyében megfigyelt szervezetek 1997-ben 29,7 milliárd forintot fordítottak a fejlesztésre. A beruházások jelentős részét – a több mint nyolctizedét – továbbra is a vállalkozói szféra végzi. Az anyagi-műszaki összetétel szerint a beruházások közel kétharmadát a gépek alkották, amelyeknek több mint 65 százaléka import eredetű volt. A fejlesztések során bővült több, nagy múltú megyei gyár (például a nyergesújfalui Viscosa, a lábatlani Piszke papír), de új, gyakran külföldi, multinacionális cégek is megvetették lábukat. Zöldmezős beruházásaik elsősorban Tatabányán jelentősek.

Komárom-Esztergom megyében 1997-ben összesen 31,3 milliárd forintnyi adót fizettek be, 11,9 százalékkal, azaz 3,9 milliárd forinttal többet, mint 1996-ban. Ebben az összegben benne van a társasági adó, az általános forgalmi adó, a fogyasztási adó és a személyi jövedelemadó is.

Komárom-Esztergom megyében a statisztikák szerint 77 857 külföldi és magyar vendég 288 861 éjszakát töltött el 1997-ben. A magyar turisták közül a legtöbben az előidényben, míg a külföldiek júliusban és augusztusban keressék fel a megyei szálláshelyeket. A magyar vendégek száma kis mértékben felülmúlta a külföldiekét, ám ők több vendégéjszakát töltöttek el a megyében, mint a hazaiak. A legtöbb külföldi turista 1997-ben Németországból, Hollandiából, Lengyelországból és Ausztriából jött Komárom-Esztergom megyébe.

A megye idegenforgalmát három tényező alakítja. A legfontosabbak a történelmi múlt emlékei, az építészeti, művészeti értékek látnivalója. Ilyen például Tatán és Esztergomban a vár, valamint a Duna-parti város több barokk és klasszicista épülete. A másik tényezőnek a megye természeti adottságai tekinthetők. A Duna, a Dunakanyar és környéke, a Pilis hegység és a Dobogókő közelsége, a Vértes és a Gerecse hegységek kirándulóhelyei, valamint a gyógyidegenforgalomban is jelentős szerepet játszó komáromi termálfürdő turistacsalogatónak bizonyult. A harmadik tényező az átutazó turizmus.

Komárom-Esztergom megyében járva feltétlenül érdemes megnézni a tatabányai Turul emlékművet, amelynek megalkotásával 1896-ban bízták meg Donát Gyulát. A szobrot azonban csak 1907-ben avatták fel. Európa legnagyobb vasmadarát a város helyreállította, s 1992-ben másodszor is felavatták.

Az emlékműtől nem messze található a Szelim-barlang, amely egykoron az ősember szálláshelye volt. Erről tanúskodnak azok a régészeti leletek (emberi, állati csontmaradványok, tűzhely nyomok, használati tárgyak, eszközök), amelyeket a barlangban találtak az 1970-80-as években.

A megye más részein is szép látnivalókat találhat az érdeklődő turista. Dorogon egy IV. századi, késő római kori lakóház nézhető meg a Hosszúrétek-dűlőben. Kisbéren az 1970-es években barokk stílusban emelt, majd 1840 táján klasszicista stílusba átépített Batthyány kastély és védett kertje tekinthető meg. Az Ászár-Neszmélyi borvidék világhírű borai is méltók lehetnek a turisták dicséreteire. Komáromban a XIX. században épült katonai erődök csalogatják a látogatókat. Oroszlány Bokod és Pusztavám között, a Vértes hegység egyik erdős magaslatán emelkednek a vértesszentkereszti bencés apátság romjai, a magyarországi román kori építészet jelentős műemlék értékű emlékei. Szintén a közelben van a majki műemlékegyüttes.

Komárom-Esztergom megye területén jelentős közlekedési útvonalak, az M1-es jelű nemzetközi autópálya, az 1-es országos vasútvonal, valamint a tranzitutatás számára fontos vízi út – a Duna folyam, amely az ország és a megye északi határa – halad át. A megye fontos főútvonalai a 10-es, a 11-es, a 13-as, a 81-es és a 100-as. Sajnos ezek az utak rendkívül leterheltek, a nehézgépjármű-forgalom miatt egyre több gondot okoznak. Ezek enyhítésére épült fel a Dorogot Esztergom felé elkerülő, a Suzuki autógyárhoz jó megközelítési lehetőséget biztosító útszakasz és a megyeszékhelyről induló, Kisbér felé tartó 8135-ös számú főút, tatabányai iparterületeket elkerülő szakasza. Ennek az útnak a második szakasza a tervek szerint 1988-99-ben épül meg. A közútfejlesztés távlati terveiben a 100-as út átfogó rekonstrukciója is szerepel. A Bécs-Budapest nemzetközi vasúti fővonal felújításának keretében e főúton is több helyen megszüntették a szintbeli vasúti kereszteződéseket, hiszen a pályán haladó vonatok sebessége 160 km/óra is lehet.

Komárom-Esztergom megyében a közúti gépjármű állomány 1995-ben 80 133 darab volt. Ez 3800-

zal több, mint 1900-ban. Ebből a személygépkocsik száma 64 895 darab. (1997-es adatok sajnos nem ismertek.)

A megye benzinkút ellátása különösen jó. Szinte minden, üzemanyaggal foglalkozó cég megtelepedett, épített töltőállomást. Tatabányát például a benzinkutak városának nevezik, területén kilenc működő és egy jelenleg is épülő töltőállomás található.

Komárom-Esztergom megyében az ismertté vált bűncselekmények száma az elmúlt évben 20 százalékos növekedést mutatott az 1996-os adatokhoz képest. 1996-ban 13 638, míg '97-ben 16 212 bűncselekmény vált ismertté. A bűnügyi fertőzöttség listáján Komárom-Esztergom megye az ötödik helyen áll. 1997-ben jelentősen növekedett a megélhetési bűnözés száma, amely az elszegényedés mértékével van összhangban. A rendőrségi statisztikák szerint a bűncselekmények háromnegyed része továbbra is vagyon elleni. Ezen belül a legjelentősebb kategóriát a lopás képviseli, amelynek 75 százaléka betöréses lopás. Mindez száz betöréses lopásból 35 lakásbetörés. Az előző évekhez viszonyítva tovább emelkedett a csalások száma is. Az ismeretlen tettesek ellen indított bűncselekmények 42 százalékaiban sikerült az elkövetőket felderíteni; sajnos 1997-ben 151 gyermekkorú elkövetőt is elfogtak a rendőrök. A bűnözés döntően a városokra összpontosul. A megyében ismertté vált összes bűncselekmény 40 százalékát Tatabányán követték el.

A rendőrök munkájáról szólva beszélni kell a közlekedési balesetekről is. 1997-ben 552 személyi sérüléses baleset következett be a megyében, ezek közül 37 halálos, 223 súlyos, míg 292 könnyű sérüléses volt.

A megye vallási életében, a történelmi hagyományoknak megfelelően, meghatározó szerepet játszik a katolikus egyház. Az esztergomi, a győri, a székesfehérvári és a veszprémi egyházmegye működési területéhez tartozik Komárom-Esztergom. 1989-től folyamatos a katolikus óvodák és általános iskolák kialakítása, Esztergomban középiskolája – Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium – és Hittudományi Főiskolája van az egyháznak. 1987-ben lépett Lékai László örökébe Esztergomban, Paskai László bíboros, prímás, érsek. 1991-ben helyezték örök nyugalomra a bazilikában Mindszenty József hercegprímás hamvait.

Református egyház: a Dunántúli Egyházkerület része – amelynek püspöke, dr. Márkus Mihály Tatán él – része a Tatai Református Egyházmegye. Főleg a megyei keleti részében jelentős.

Megyeszerte vannak református templomok, élénk a hitélet.

Evangelikus egyház: Tata, Komárom, Kisbér, Tatabánya, Oroszlány és Esztergom térségében egyaránt vannak templomok. Fejér-Komárom-Esztergom Megyei Evangelikus Egyházmegye.

Baptista gyülekezet: 1992-től az új tatabányai imaházból látják el a megye pasztorálását. Központok még: Komárom, Esztergom.

Az utóbbi években megjelentek a Krisna-hívők és a HIT-gyülekezet tagjai is.

Három főiskola működik a megyében. Esztergomban a Hittudományi Főiskola (a nappali tagozatos hallgatók száma 96, a levelezőké 19) és a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola (nappalisok: 520). Tatabányán alapították a Modern Üzleti Tudományok Főiskoláját (nappalisok: 678, levelezősök: 201, van kihelyezett tagozata Budapesten). Az első kettő egyházi, utóbbi alapítványi kezelésű. A Gábor Dénes Informatikai Főiskola kihelyezett tagozatának a megyeszékhely ad otthont, itt 230-an tanulnak.

Középiskolák: 90 középfokú oktatási intézményt tartottak nyilván a megyében az 1996/97-es tanévben. Ezek közül 38,7 százalék szakmunkásképző és szakiskola (5060 tanuló), 33 százalék szakközépiskola (4319 tanuló), 28,3 százalék pedig gimnázium (3707 tanuló). Egyre több a vegyes forma. Hatosztályos és nyolcosztályos gimnázium Tatabányán, Tatán és Esztergomban indult, több helyen tervezik. Harminc helyen folyik szakképzés.

A sajátos történeti helyzetből adódóan – Trianon utáni megyehatár-változások – a többközpontúság jellemzi a kulturális életet. Esztergom, Komárom, Tata és Tatabánya egyaránt centrumnak számít. Könyvtárak. Főszékesegyházi Könyvtár (Bibliotheca Ecclesiae Metropolitanae), Esztergom.

Mintegy negyedmillió könyvet, kódexet, ősnymtatványt őriz. A szintén esztergomi Simor Könyvtár az ország egyik legjelentősebb magánkönyvtára: 80 ezer könyv, kódex, ősnymtatvány. A József Attila Megyei Könyvtár Tatabányán 250 ezer kötetes közkönyvtár, önkormányzati hálózattal.

Múzeumok. A jelentősebbek: Esztergom: Vármúzeum, Főszékesegyházi Kincstár, Keresztény Múzeum, Balassi Múzeum, Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum. Tata: Kuny Domokos Múzeum a várban, Német Nemzetiségi Múzeum. Komárom: Klapka György Múzeum. Tatabányai Múzeum: helytörténet, indián-gyűjtemény, iskolamúzeum, szabadtéri bányászati múzeum. Vértesszőlős: őstörténeti bemutatóhely; Majk: kamalduliak kolostora. Emlék- és tájházak (Ászár – Jászai Mari; Ácsteszer – Táncsics Mihály).

Levéltárak: Esztergomi Prímási Levéltár, Főkapitányi Levéltár, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, Tatabánya és Komárom levéltára.

Közművelődés: A művelődési központok közül kiemelkedik a Közművelődés Háza (Tatabánya), a Magyar Zoltán MK (Tata), a Csokonai MK (Komárom), a Petőfi Sándor MK (Esztergom) és a József Attila MK (Dorog). Befogadó színház a tatabányai Jászai Mari Színház, Népház.

Komárom-Esztergom megye legismertebb napilapja a 24 Óra. Székhelye Tatabánya. Több mint 25 000 példányban jelenik meg. Hetente a megye keleti részének szóló kiadványa az Esztergomi Kis Újság. A másik napilap a Komárom-Esztergom Megyei Hírlap. Székhelye Komárom, példányszáma 7000-8000.

Városi lapok, havonta jelennek meg: Dorog: Közhírré Tétetik Dorogon. Esztergom: Esztergom és Vidéke. Kisbér: Ászár-Hánta-Kisbér Hírek. Komárom: Komáromi Újság. Nyergesújfalu:

Nyergesújfalui Hírmondó. Tata: Értékmentő és Tatai Krónika. Kéthetente jelennek meg:

Oroszlány: Kéthetes. Tatabánya: ittHON. Körülbelül 20 községben van helyi újság, ezek nagyjából az önkormányzatok támogatásával készülnek.

Városi televíziók: Esztergomi Körzeti Televízió, Komáromi Városi Televízió, Oroszlányi Körzeti Televízió, Tatabányai Községi Televízió, Tatai Televízió. Az adásidő heti egy este állandó, adásismétlések, különkiadások rendszeresek. Községi kábeltelevíziók mintegy 25 helyen működnek, szintén heti egy állandó adással.

Városi rádiók: Új Rádió Esztergom, Kék Duna Rádió Esztergom, Radír Rádió Tatabánya, Komáromi Kábelrádió.

A nehézipar és a bányászat hanyatlásával megszűnt a sport hagyományos támogatóinak jó része a megyében. A központi támogatás, illetve az önkormányzatok költségvetésének sportra fordítható része folyamatosan csökken. A pályázatokon nyerhető pénz esetleges, hosszú távú tervezésre alkalmatlan. Az új nagybefektetőket – néhány kivételtől eltekintve – nem érdekli a sport. A felsoroltak – az első érv kiemelt jelentőségű – miatt megváltozott a minőségi sport helyzete: az országos összehasonlításban betöltött előkelő helyről visszacsúszott a megye a sereghajtók közé. A közelmúlt minőségi sportsikerei után – Dorog: labdarúgás, Oroszlány: ökölvívás, súlyemelés, kosárlabda, Tata: súlyemelés, Tatabánya: labdarúgás, kézilabda, vízilabda, ökölvívás, atlétika, súlyemelés – napjainkban szerényebbek az eredmények. Az új sikersportágak: karate, kick-box (Esztergom, Nyergesújfalu), női röplabda (Tatabánya, Vértesszőlős), asztalitenisz (Tatabánya, Sárospatak).

1997-ben 50 sportágban csaknem 2000 sportegyesület működik, az egyesületi tagok száma eléri a 150 000-et. Az igazolt versenyzők száma 7000 körüli. A megyei szövetségek száma 31.

A diáksport fellendülést mutat. Az utóbbi években több mint 30 sportcsarnok, illetve tornaterem épült. Nőtt a rendezvények száma.

A szabadidősport átalakult az utóbbi évtizedben. A kispályás foci népszerűsége töretlen, a kézi-, és kosárlabdáé, asztaliteniszé visszaesett. Egyre nő az érdeklődés az aerobik, a body-building, az erőemelés és a küzdősportok legtöbb válfaja iránt. Tért hódít a tenisz, sok pálya épül városokban és falvakban egyaránt. Kevesebb a szervezett gyalog- és kerékpártúra, mint korábban. Az ország legnépszerűbb teljesítménytúrája a megyén „átvonuló” Gerecse 50.

Veszprém megye

A 4 689 négyzetkilométer kiterjedésű megyében 1996. decemberében 378 404 lakos élt. (Ez a szám

2020-ra – a becslések szerint – 350 000 körül mozog majd.) A lakosság 59%-a él városokban. 1996-ban 3745 élve születést regisztráltak, 1620-an házasodtak és 765-en váltak el. Terhességüket 2459-en szakították meg, ugyanebben az évben 83%-kal kevesebben házasodtak, mint az ezt megelőző években. Országosan az ezer lakosra jutó házasságkötések számát tekintve Veszprém megye sereghajtó (4,2%). 1996-ban 765 válást regisztráltak, amelyeknél 400 esetben a házasságok időtartama 10 és több év volt. Az 1995-ben mért 1,4 ezrelékes fogyás 2,6-ra emelkedett, bár így is az országos átlag (3,7) alatt maradt. Az 1997-es első negyedévi adatai ezt is felülmúlták 11%-kal. Az 1996-os év élve születési mutatója 10%-kal alacsonyabb az előző évinél. (Országosan ugyanezen időszak alatt 5,5%-kal kevesebb gyermek született.) Az 1997 első három hónapjának adatai további csökkenést mutatnak. Az első negyedév élve születéseinek száma (866) nem éri el az egy évvel korábbiak 87%-át. 1996-ban 4753 ember halt meg (ebből 2580 férfi és 2173 nő). A halál okai között magasan kiemelkednek a keringési rendszer betegségei következtében elhunytak számadatai (több, mint fele), ezt követik a daganatos betegségben elhunytaké (valamivel több, mint 20%). A nők Veszprém megyében majdnem 1 évvel, a férfiak körülbelül fél évvel élnek tovább mint az országban átlagosan.

A megye éghajlata mérsékelt, csapadékban gazdag. Az évi középhőmérséklet 8 és 10 fok Celsius között mozog.

Veszprém megye a leletek tanúság szerint az újkőkortól lakott terület. A magyarok bejövetele előtt szlávok lakták a vidéket, ezt bizonyítják az olyan szláv eredetű helységnevek, mint Csesznek, Tapolca, Devecser, Gerencsér. A honfoglaláskor Pannóniához tartozott, római birtok volt és lakói keresztények voltak. Veszprém vármegye az elsőként jött létre Szent István korában. A megyeszékhelyt Gizella királyné állandó lakhelyéül választotta, emiatt a megye külön kiváltságokat élvezett. A szentgáliak királyi vadászok lettek, a szentkirálysabadjaiak királyi kanászok, a telekiek kiváló szakácsok. Az itteni püspök volt a királyné koronázója. A koronát a Gizella királyné által építtetett Szent György kápolnában őrizték. A székesegyház alatt nyugosznak Szent László király nejének, Adelhaidnak a hamvai. A Bakonyban meghúzódó Csesznek vára Róbert Károly király korában, Pápa vára pedig Zsigmond korában épült. A Hunyadiak korától vált ismertté Enying és a Kinizsi-birtokként számon tartott Nagyvázsöny. A törökök 1552-ben foglalták el Veszprém várát, és 1554-ben Pápát. Mindkét vár 1579-ben szabadult fel a török uralom alól. A Rákóczi-szabadságharc idején a hadra fogható lakosság mind egy szálíg Rákóczi seregébe állt. A labanc seregek 1704-ben elfoglalták Veszprémet, majd 1707-ben fölgyújtották Pápát. A török hódoltság idején kipusztult falvakat III. Károly tót és sváb telepésekkel népesítette be. A szabad vallásgyakorlást Veszprémben III. Károly (1716), Pápan Mária Terézia (1752) tiltotta be. 1807-ben Veszprém vármegye kezdeményezte először, hogy a magyar nyelvet hivatalos ügyekben is használni lehessen. Az 1848-as forradalomban a Veszprém megyeiek a nemzetőrséget és a honvédséget erősítették, de hírhedtté váltak a bakonyi szabadcsapatok is. A megye gazdaságát ez idő tájt a növénytermesztés, az állattartás és a kézművesipar jellemezte. A második világháborút követően a bányászat és a vegyipar hazai fellelőjévé vált. A Balaton-part idegenforgalmi szerepe a 70-es években erősödött meg.

1995-ben 20 milliárd forint értékű beruházás valósult meg Veszprém megyében, amelyhez a költségvetés csupán 8%-kal járult hozzá. 1996-ban ugyanezen összeg 18-20 milliárd között mozgott, amelynek mintegy 75%-a magánberuházás volt. Az utóbbi években az építési beruházási projektek száma a megyében meghaladta a 340-et. Ezeknek 70%-a 50 millió forint alatti értékű 1997-ben. A megye legfőbb beruházási mutatói vagy megegyeznek az országos átlaggal, vagy azoknál némileg magasabbak. Egyedül az ipar, kereskedelem és a mezőgazdaság mutatói maradnak el 6%-kal az országostól, míg a lakásépítésé 4%-kal magasabbak az országos átlagnál. Ezt látszanak bizonyítani az 1997. első fél évében mért Bau-Data adatok az építményfajták megoszlása szerint az érték százalékában:

Mélyépítés, infrastruktúra, környezetvédelem 33%, ipar, kereskedelem, mezőgazdaság 18%, iroda, szálloda, vendéglátás, idegenforgalom 19%, lakás 14% és az oktatás, egészségügy, sport, kultúra, egyház 16%.

A térségben 1997. márciusáig 16 886 munkanélkülit tartottak nyilván, ebből 1381 pályakezdő. A munkanélküliség csökkenő tendenciát mutat, 9,7%-os, ami kisebb az országos átlagnál. Ám ha ezt régiókra és időszakokra bontjuk, akkor kiderül, hogy a Balatonhoz eső területeken tavasztól ősziig 4,3%-ra is lecsökkenhet, mint pl. Balatonfüred térségében. De mindez nem érinti Sümegyet és vonzáskörzetét, ahol a munkanélküliség tartósan meghaladja az országos átlagot, 1997-ben 11% felett volt.

Az egyéni vállalkozások tavaly tíz százalékkal csökkentek, ám kedvező jel, hogy a megyében működő vállalkozások egynegyedét kitevő társas vállalkozások száma az első negyedévben 239-cel bővült. A kereskedelem, a javító-szolgáltató iparban működik a legtöbb társas vállalkozás, 18%-ot tesznek ki az ingatlan ügyletek és egyéb ágazatban tevékenykedők, s sorrendben a harmadik 16,4%-kal az ipar. Ez alól csak a 300 főnél többet foglalkoztató gazdasági ágazatok kivételek. Legmagasabb volt a növekedés a társas vállalkozások között a 10 főnél kevesebbet foglalkoztatóak körében. Ezek a mutatók a megyék rangsorában ó ha a fővárost nem számoljuk ó a tizedik helyet biztosítja a helybelieknek.

A megyében a mikrohitel után legnagyobb az érdeklődés. 1996-ban 1128-an nyújtották be erre a hitelkonstrukcióra pályázatukat. A mikrohitel-bizottság 90 kérelmet fogadott el, amely 80,1 millió forint odaítélését jelentette. Az alap kezelését a pályáztatás után a Magyar Hitelbank Rt. végzi. Legtöbbször Veszprém és környékéről pályáztak (41%), ezt követi Ajka és környéke 18%-kal, harmadik Pápa és környéke 10%-kal.

Veszprém megye turisztikai vonzereje elsősorban a Balaton északi partvidéke. Az Európa legnagyobb édesvízi tava iránti érdeklődés hosszú ideig belföldi volt, ám a hatvanas évektől fokozatosan nemzetközivé vált, amely napjainkban is dominál. Annak ellenére, hogy a megye idegenforgalmára az erős területi (Balaton térsége) és időbeni koncentráció (nyári főszezon) jellemző, turisztikai jelentőségét nem csak a tó adja. Változatos történelmi (a balacai római kori romkert, a Zirci Apátság és arborétum, a Tihanyi Apátság, a veszprémi várnegyed, Nagyvázsöny, Szigliget, Sümeg, Csesznek várromjai) és természeti tájai (a vulkanikus eredetű Badacsony-hegység, a Szent György-hegy bazaltorgonái, történelmi borvidékek, Tihany, Csopak, Somló), külön is jelképei lehetnének a megyének. Az országban fellelhető építészeti örökség 10%-ra itt bukkanhat a látogató. Az itt látható 1100 műemlék a megyék rangsorában a 2. helyet biztosítja Veszprémnek. Az országos jelentőségű természeti kincsek kiemelt védelmet kapnak. A megyében fellelhető 27 ilyen terület közel 30 000 hektáron (a megye területének 6%-án) fekszik. A kiemelésre legérdemesebbek a badacsonyi tájvédelmi körzet (7030 ha) és a tihanyi tájvédelmi körzet (1532 ha). A korszerű természetvédelmi területek bemutatására megyei kezdeményezésben született meg az ún. tanösvények rendszere, amelyek a látogató számára a táj geológiai, botanikai és zoológiai értékeit tárják föl. Ilyenek a Lóczy Lajos Geológiai Tanösvény a Tihanyi félszigeten és a Boroszlán Tanösvény a Magas Bakony tájvédelmi körzetben.

A Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet 29. sz. közleményének értékeléséből kiderül, hogy az idegenforgalom erősen szezonális, kiemelt üdülőkörzet révén jelentős szerepet tölt be az ország turizmusában, a bakonyi területek a belföldi turizmus bázisává tehetők, a turizmus elsődleges formája az üdülés, az idegenforgalmi kínálat nagyjából egyensúlyban van a kereslettel.

Ami az országos közúthálózat kiépítettségét illeti, az megfelelőnek tekinthető. 1993-ra 1714 km-re nőtt az állami úthálózat hossza. Az úthálózat teherbírása a tűrhető határon áll, élettartama szerint a közutak 85%-án sürgős felújításokat kellene végrehajtani. A közutak másik problémája, hogy 500 km-es szakaszon valamely településen húzódnak keresztül. A megye vasúttelátottsága valamivel jobb az országos átlagnál.

A balatoni hajóforgalom 17 vonalon üzemel a nyári félévben (április 15-e és október 15-e között) A parton 22 kikötő fogadja a 29 hajót, ebből 12 kikötő üzemel a megyében. A két part közötti gépjárműforgalom megkönnyítését hivatott szolgálni a Tihany–Szántód révénél közlekedő négy komp is.

A megye személygépkocsi ellátottsága lényegesen jobb az országos átlagnál.

Veszprém megyében a következő felsőoktatási intézményekben tanulhatnak a diákok. Ezek:

Veszprémi Egyetem Veszprém (mérnöki és tanári kar), Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Veszprém (lelkipásztori és tanárképző kar), Szent Bernát Hittudományi Főiskola Zirc, Államigazgatási Főiskola Veszprém (kihelyezett tagozat), Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskola Balatonalmádi–Vörösberény, Pápa, Veszprém (kihelyezett tagozat). Az 1996/97-es tanévben több mint ötezren tanultak ezekben az intézményekben. Ezenkívül a megyében 205 óvoda, 168 általános iskola, 19 szakmunkásképző, 17 gimnázium és 27 szakközépiskola található.

A megyében rendőrkapitányságok találhatók Veszprémben, Ajkán, Balatonfüreden, Pápán, Tapolcán és Várpalotán. Rendőrőrs van Balatonalmádiban és Zircen, a PÁV Vitorláskikötőtelepen pedig folyamrendőrség működik. Az 1997. első negyedévi adatok szerint az ismertté vált bűncselekmények száma mindenben növekedést mutat. A lopás 1888-ról 2251-re, a betöréses lopás 1520-ról 1580-ra, a csalás 425-ről 540-re, az autólopás 83-ról 92-re, a közbizalom elleni bűncselekmények száma 535-ről 948-ra, a szervezeten elkövetett bűncselekmények 17-ről 47-re, az adó- és társadalombiztosítási csalások 17-ről 47-re és a kábítószerrel való visszaélések száma 0-ról 18-ra emelkedett. Az össz-bűncselekmények száma 18,6%-os emelkedést mutat. Veszprémben 1997-ben robbant az ún. „drogbomba”. Ez készületlenül érte a rendőrséget sok esetben alkalmi fogyasztókat helyezett előzetes letartóztatásba, míg a nagybani terjesztők és/vagy termelők többnyire szabadlábon maradtak.

A megyében viszonylag sok kis kórház működik. A megyei kórház (bár maga a megye nem a legkisebb az országban) 800 ágygal a második legkisebb az országban. A múlt évben Veszprém megyében 3091 ágy működött, 630-at kellett az elmúlt években megszüntetni, bár az ágyszámleépítések mértékéről egyedül ebben a megyében nem sikerült végleges megállapodást hozni. Ez szorosan összefügg az eredendően kevés ágygal. Leállt a megyei kórház rekonstrukciója is, és a három ütemből mindössze az első és a második egy része készült el. A harmadik ütem elmaradása pl. azzal is járt, hogy a pszichiátriai betegek kórházi kezelése részben megoldatlan a megyében, s nem sikerült krízisintervenciós osztályt sem létrehozni. A kórház az agyi érbetegségek kezelése érdekében részt vesz a nemzetközi stroke-programban, ám a stroke-osztályt sem tudta beindítani. A megyében mintegy 1050 orvos teljesít szolgálatot. A térségben korábban folyó bányászat miatt a mozgásszervi megbetegedések még ma is magasabbak az átlagnál, de több területen jobb a megye egészségügyi helyzete az átlagosnál. Pl. a perinatális és a csecsemőhalálozás arányát sikerült a 10 ezrelék alá szorítani.

A megyében található gyógyszerárak száma száz körül mozog. A megyében 11 állatorvosi rendelő működik

Veszprém megyében a hívők mintegy 65-70%-a katolikus, a második legnagyobb vallási felekezet a református, majd az evangélikus. Őket kisebb létszámmal az izraeliták és a kisegyházak követik. Veszprém római katolikus érsekségi központ, Pápa pedig nagy református hagyományokkal bíró település. A megyében a katolikus egyház oktatási intézményei közül Veszprémben található a Padányi Bíró Márton Római Katolikus Iskola, ahol gimnáziumi, illetve általános iskolások képzése folyik, továbbá egészségügyi szakoktatás folyik. Kb. 1000 diák tanul itt. Ugyanitt működik a Szent Margit Katolikus Óvoda. A katolikus papok képzése az Érseki Hittudományi Főiskolán, valamint a Boldog Gizella Érseki Papnevelő Intézetben zajlik, továbbá itt található a Davidikum Római Katolikus Főiskola és Középiskolai Kollégium. Évente 45-40 kispapot bocsátanak útjukra a veszprémi iskolák. A református egyház Pápán két iskolát működtet. A három egyház mindegyike foglalkozik szociális intézmények működtetésével.

A katolikus egyházmegyében 354 templom van, ezek közül a legfontosabbak a Bazilika Veszprémben, Zircen és Keszthelyen a Kis Szent Teréz Karmelita templom. Jelentősebb műemléktemplomok vannak még Sümegen, Felsőőrsön, Pápán, Öskün, Berhidán stb.

A rendszerváltás előtt több kísérlet ellenére sem sikerült olyan jelentőségű folyóiratot létrehozni, mint a az Alföld vagy a Tiszatáj, ám talán épp ezért a nyolcvanas évek végén a kilencvenesek elején az elfojtott lapkészítési ambíciók itt jelentkeztek a legmarkánsabban. A nyolcvanas évek végétől alakult át Horizontról Új Horizonttá a főleg megyéhez kötődő írókat, költőket, képzőművészeket stb. publikáló lap. A művészetek Házában létrejött a Várucca Tizenhét negyedévkönyv, amely híres

megyei személyiségekről készít tematikus számokat, az újvidéki egykori Új Symposion három munkatársa lakik a megyében, akik az EX Symposion nevű periodikát adják ki, melyekben jelentős magyar és külföldi szerzőket szíjaltatnak meg. Az egyetem tanáraiból álló szerkesztőgárda adja ki a Pro Philosophia Füzeteket.

Veszprémnek kiváló a zenei élete. A Veszprém Város Vegyeskara, a Mendelssohn Kamara Zenekar és a Hóvirág énekegyüttes mellett is számos csoport működik.

1961 óta működik önálló társulattal a veszprémi Petőfi Színház, amely a rendszeres bemutatók mellett zenés produkciókat is színpadra állít (főleg nyáron) a külföldi vendégek szórakoztatására is. Míg a színház látogatottsága némi emelkedést mutatott, addig a mozik látogatottsága a kilencvenes évekre visszaesett, főleg a városokban gombamód elszaporodott videotékák miatt. A megye lakosságának ötöde könyvtári tag, ami országos összehasonlításban igen magas arány, és hasonlóan magas a megye mutatója a kikölcsönzött könyvek ezer lakosra jutó számában is. (100% körül mozog.) A múzeumok, kiállítótermek száma némi csökkenést mutatott az utóbbi években, de Veszprém ó Baranyával és Győr–Moson–Sopronnal együtt ó a legtöbb ilyen intézményt mondhatja magáénak az ország megyéi közül.

Veszprém megyének két díja van. Az egyik a Pro Comitatus, amelyet a közgyűlés elnöke adományoz, a másik a Veszprém Megye érdemrendje, amelyet a megyei közgyűlés. Veszprém városnak két kulturális díja van. Az egyik a Veszprém Városért – Pro Urbe érdemérem, a másik a Gizella-díj, amelyet a város anyagi, szellemi és művészeti értékeinek létrehozásáért és megőrzéséért az önkormányzat adományoz.

Várpalotán a Várpalota Város Nívódíja, amelyet évente a személynek adományoz az önkormányzat. A közművelődésben és a közgyűjteményekben dolgozók közül évente egy fő kaphatja azt a kristályvázát, amit népművelők, könyvárosok ítélnék oda. Tapolcán két fontos díjat tartanak számon: a városi sportéletben végzett kiemelkedő tevékenységért Tapolcai Testnevelési és Sport Kitüntetést lehet kiérdemelni, valamint a város kulturális életében végzett kiemelkedő tevékenységért a Tapolcai Közművelődésért Kitüntetést.

Devecseren 1997 óta adományozzák a díszpolgári címet. Abban az évben ezt 3 személy kapta meg. Zircen a Pro Urbe Emlékérem számít kulturális díjnak.

Hasonlóan Magyarország megyéinek többségéhez Veszprém megyében is egy megyei szintű napilap olvasható. Ez a Napló. Mivel a felmérések azt mutatják, hogy az olvasók a helyi információkat helyezik előtérbe, így ennek a lapnak elég nagy az olvasottsága, különösen a falvakban és kisvárosokban. A hírlapvásárlás fajlagos mutatóival a megye éllovas a régióban, ugyanakkor itt a megyei lap részesedése a legkisebb a megyei lappiacon és legmagasabb az országosoké.

Devecseren önkormányzati támogatással jelenik meg a Devecseri Újság című közéleti havilap, míg a helyi TV heti rendszerességgel jelentkezik. Kétheti lapok a Balatonfüredi Napló, Pápai Hírek, Ajkai Hírek, Várpalotai Újság és a Tapolcai Hírlap. Veszprémben jelenik meg a Veszprémi 7 nap című önkormányzati alapítású városi hetilap. Említésre méltó még Az Üzlet című lap, amely a Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági lapja. Megyei irányultságú kulturális és közéleti havilap a Novum. A megye két rádióállomása a veszprémi székhelyű Rádió Jam és a tapolcai Rádió Tapolca. Város televízió működik Ajkán, Balatonfüreden, Pápán, Várpalotán és Veszprémben. Veszprémben működik még a Séd Tv is.

Veszprém megyében 27 sportági szövetség, valamint a Megyei Diáksport Tanács szervezi döntő többségében a megye sportéletét. Közel ezer, sportágra iránt elkötelezett sportbarát szervezi az évi 486 rendezvényt. A pénzügyi nehézségek ellenére a megye hat szakosztálya is az országos rangsor élén áll: Atlétikában a VEDAC, Kézilabdában a Fotex KC, akrobatikus Rock and Rollban (Anaconda VP.), sportlövészetben a Fűzfői LK, úszásban a Nitrokémia FAK, vitorlázásban a Balatonfüredi SC, vívásban a tapolcai Bauxit SE. Az országban csökkent, Veszprém megyében jelentősen nőtt a sportegyesületek száma. A nyolcvanas évekből 286-ról 415-re növekedett. A sportágak közül továbbra is a labdarúgás a legnépszerűbb. 139 sportegyesület működtet labdarúgó-szakosztályt, az igazolt játékosok száma 9 800 fő. A Veszprém megyei sportlétesítmények helyzete rossznak mondható. Nem elégíti ki a megyei igényeket sem, és az országos átlag alatt van. Nincs egy

3 000-4 000 nézőt befogadó sporthivatal vagy egy korszerű labdarúgó-stadion, ezért rangos nemzetközi események lebonyolítására a megye nem tud vállalkozni. A sporthivatal javasolja az önkormányzatoknak, hogy azok költségvetésüknek 1,5-2%-át testnevelési és sportcélra fordítsák, valamint kezeljék kiemelten az élsport értékeinek megmentését, az utánpótlás-nevelést és az iskolai sportot.

Közép-magyarországi régió

Budapest

Budapest területe 525 négyzetkilométer, ez az ország területének kevesebb mint 0,6 százaléka. A város észak-déli irányban 25, kelet-nyugat irányban 29 kilométer kiterjedésű. Legalacsonyabban a Duna szintje fekszik (96 méter tengerszint feletti magasság), a legmagasabban pedig a János-hegy csúcsa (529 méter). A város életében és a városképpen meghatározó szerepe van a Dunának, amelynek két ága a Szentendrei és a Váci Duna-ág a város határában egyesül, majd közrefogja a Margit-szigetet, hogy aztán a Csepel-szigetnél ismét két ágra szakadva kilépjen a főváros területéről. A Duna keleti partja Pest sík területen fekszik, nyugati partja a budai oldal hegyes-dombos, változatos felszínű. Budapest területén 80 ismert hő és gyógyforrás fakad, amelyek víz hőmérséklete 24 és 78 Celsius fok között váltakozik. 1934-ben Budapest, fürdőváros címet nyert, 1937-ben itt rendezték a gyógyfürdők első világkongresszusát. Az ENSZ kulturális szervezete, az UNESCO Budapest látképét a világörökség részének nyilvánította.

Magyarország lakosságának közel 20 százaléka – 1930 ezer ember – Budapest területén él. A népsűrűség 3675 fő négyzetkilométerenként. A lakosság öregszik, 15 százaléka 15 éven aluli, 22 százalék az 59 éven felüliek aránya. 47 ezer külföldi állampolgár él törvényesen Budapesten, a Magyarországra települt külföldi állampolgárok egyharmada. A külföldi állampolgárok közel fele magyar anyanyelvű, elsősorban erdélyi.

A kiváló földrajzi fekvésnek köszönhetően már a kőkorszak óta lakott hely, ahol ma Budapest fekszik. A rómaiak idején itt volt a római birodalom Pannonia tartományának erődítményekkel megerősített határvárosa, Aquincum. A honfoglaló magyarság fő ereje is erre a területre költözött, a hagyomány szerint Árpád vezér törzse a Csepel-szigeten ültette fel táborát. 1241-ben a tatárjárás elpusztította az itt lévő településeket, de az újjáépített Buda, Luxemburgi Zsigmond, majd Hunyadi Mátyás uralkodása idején Európa egyik fő kulturális központja lett. 1541-ben az előrenyomuló török csapatok elfoglalták Budát és birodalmuk legészakibb közigazgatási területének központjává tették. Közel 150 éves török fennhatóság után 1686. szeptember 2-án a város felszabadult. A 19. század rendkívül gyors fejlődést hozott. Elsősorban a síkvidéki Pest növekedett viharos gyorsasággal. Megépült a Lánchíd (1849. november 20-án adták át), az első kőhíd a Dunán. 1873. január 1-én megtörtént Pest, Buda és Óbuda egyesítése Budapest néven. A század utolsó évtizedeiben Budapest európai mércével mérve is hatalmas várossá fejlődött. Ezt az ezeréves évforduló építései is nagymértékben segítették. A millennium idején nyílt meg az európai szárazföld első földalatti vasútja Budapesten. A város központi szerepét még inkább növelték az I. világháborút követő békeszerződések, mikor is Magyarország területének 2/3-a az új független, szomszédos országokhoz került és nagyvárosok egész sora (Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Kolozsvár, Arad, Temesvár stb.) a határokon kívül került és így megszűnt Budapest riválisának lenni. 1950-ben 23 település a fővároshoz került és megalakult Nagy-Budapest. Ezzel az intézkedéssel Budapest területe két és félszer nagyobb lett a korábinál, lakossága pedig 50 százalékkal növekedett. Több mint negyven éven át Budapestnek 22 kerülete volt, majd Soroksár népszavazáson úgy döntött, hogy elválik Kispesttől és megalakította a 23. kerületet. Budapest agglomerációs övezete egyre növekszik.

Budapest Főváros Önkormányzata címe és tisztségviselői

Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala,

V., Városház u. 9–11.

Főpolgármester: dr. Demszky Gábor

Főpolgármester-helyettesek:

Atkári János

dr. Schiffer János

dr. Szolnoki Andrea

Vajda Pál

Főjegyző: dr. Tiba Zsolt

Aljegyzők:

Megyesné dr. Hermann Judit

dr. Borbély Gyula

Főpolgármesteri Irodavezető: Tóth Miklós

I. kerület

Az önkormányzat címe:

1016 Budapest, Krisztina krt. 61/a, tel.: 175-6844

Területe: 3,41 km², külterülete nincs.

Városrészei: Vár, Krisztinaváros, Víziváros, Tabán.

Népessége: 34 325 fő

Népsűrűsége: 10.066 fő/km².

Lakásállománya: 16 429 db, ebből 5 741 lakás önkormányzati tulajdonban van.

II. kerület

Az önkormányzat címe:

1024 Budapest, Mechwart liget 1., tel.: 135-4130

Pesthidegkúti Városrészi Önkormányzat Lakosságszolgálati Iroda:

1028 Máriaremetei út 37.

(Pesthidegkúti Községi Ház), tel.: 176-8678.

Területe: 36,34 km², ebből belterület 22,64 km², külterület 13,70 km².

Városrészei: Országút-Víziváros-Rózsadomb, Felhévíz és Újlak, Pasarét-Kurucles, Új-Rózsadomb,

Pesthidegkút, Lipótmező és a kirándulóterületek.

Népessége: 99 132 fő.

Népsűrűsége: 2 728 fő/km².

Lakásállománya: 43 763 db, ebből 9 672 lakás önkormányzati tulajdonban van.

III. kerület

Az önkormányzat címe:

1033 Budapest, Fő tér 3.,

tel.: 188-6760, 188-8905.

Területe: 39 69 km², ebből belterület 28 18 km², külterület 11,51 km².

Városrészei: Újlak, Óbuda, Római-fürdő és Mocsáros-dűlő, Csillaghegy, Békásmegyer-Ófalu,

Békásmegyer lakótelep, Hegyvidék.

Népessége: 141 709 fő.

Népsűrűsége: 3 645 fő/km².

Lakásállománya: 54 131 db, ebből 8 278 lakás önkormányzati tulajdonban van.

IV. kerület

Az önkormányzat címe:

1042 Budapest, István út 14.,

tel.: 169-3121, 169-3333

Területe: 18,83 km², ebből belterület 14,88 km², külterület 3,95 km².

Városrészei: Újpest-Városközpont lakótelep, Újpest, Újpesti iparterület, Megyer, Káposztásmegyer-külterület, Káposztásmegyer lakótelep, István-telki terület.

Népessége: 111 967 fő.

Népsűrűsége: 5 951 fő/km².

Lakásállománya: 41 773, ebből 12 2948 lakás önkormányzati tulajdonban van.

V. kerület

Az önkormányzat címe:

1051 Budapest, Erzsébet tér 4–5., tel.: 118-5990

Területe: 2,59 km², külterülete nincs.

Városrészei: Belváros, Lipótváros

Népessége: 46 219 fő.

Népsűrűsége: 18 115 fő/km².

Lakásállománya: 19 760 db, ebből 6 656 önkormányzati tulajdonban van.

VI. kerület

Az önkormányzat címe:

1067 Budapest, Eötvös u. 3., tel.: 142-0909

Területe: 2,38 km², külterülete nincs.

Városrészei: Belső Terézváros, Podmaniczky utca, Ligeti villanegyed, Andrássy út és környéke.

Népessége: 57 491 fő.

Népsűrűsége: 24 156 fő/km².

Lakásállománya: 32 000 db, ebből 16 000 lakás önkormányzati tulajdonban van.

VII. kerület

Az önkormányzat címe:

1073 Erzsébet körút 6., tel.: 142-2969

Területe: 2,09 km², külterülete nincs.

Városrészei: Belső-Erzsébetváros, Közép-Erzsébetváros, Csikágó-Százház, Fasor.

Népessége: 78 208 fő.

Népsűrűsége: 37 420 fő/km².

Lakásállománya: 35 428 db, ebből 21 210 lakás önkormányzati tulajdonban van.

VIII. kerület

Az önkormányzat címe:

1082 Budapest, Baross u. 65–67., tel.: 210-1520

Területe: 6,85 km², külterülete nincs.

Városrészei: Belső-Józsefváros,

Közép-Józsefváros, Külső-Józsefváros, Tisztviselő-telep, Százados úti lakótelep.

Népessége: 100 326 fő.

Népsűrűsége: 14 646 fő/km².

Lakásállománya: 39 783 db, ebből 29 912 önkormányzati tulajdonban van.

IX. kerület

Az önkormányzat címe:

1092 Budapest, Bakáts tér 14., tel.: 215-1077

Területe: 12,53 km², külterülete nincs.

Városrészei: Belső-Ferencváros,

Középső-Ferencváros, Külső-Ferencváros, József Attila lakótelep.

Népessége: 73 537 fő.

Népsűrűsége: 5 869 fő/km².

Lakásállománya: 33 521 db, ebből 13 500 lakás önkormányzati tulajdonban van.

X. kerület

Az önkormányzat címe:

1102 Szent László tér 29., tel.: 261-3333.

Területe: 32,50 km², ebből belterület 28,34 km², külterület 4,16 km².

Városrészei: Felsőrákos, Gyárdűlő, Keresztúridűlő, Kőbánya-Kertváros, Kúttó, Laposdűlő, Ligettelek, Népliget, Óhegy, Újhegy, Téglagyáridűlő.

Népessége: 89 756 fő.

Népsűrűsége: 2 762 fő/km².

Lakásállománya: 34 765 db, ebből 16 583 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XI. kerület

Az önkormányzat címe:

1113 Budapest, Bocskai út 39–41., tel.: 185-2366

Területe: 33,47 km², ebből belterület 28,09 km², külterület 5,38 km².

Városrészei: Gellérthegy, Lágymányos, Kelenföld, Albertfalva, Sashegy-Sasad, Gazdagrét, Őrmező-Örsöd, Kelenvölgy.

Népessége: 156 679 fő.

Népsűrűsége: 4 681 fő/km².

Lakásállománya: 68 713 db, ebből 9 997 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XII. kerület

Az önkormányzat címe:

**1126 Budapest, Böszörményi út 23–25.,
tel.: 155-1244**

Területe: 26,67 km², ebből belterület 15,71 km², külterület 10,96 km².

Városrészei: Budakeszierdő, Csillebérc, Farkasrét, Farkasvölgy, Istenhegy, Jánoshegy, Kis-Svábhegy, Krisztinaváros, Kútvolgy, Magasút, Mártonhegy, Németsvölgy, Orbánhegy, Svábhegy, Széchenyi-hegy, Virányos, Zugliget.

Népessége: 79 125 fő.

Népsűrűsége: 2 967 fő/km².

Lakásállománya: 32 206 db, ebből 4 357 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XIII. kerület

Az önkormányzat címe:

1139 Budapest, Béke tér 1., tel.: 270-1266

Területe: 13,44 km², külterülete nincs.

Városrészei: Újlipótváros, Vizafogó, Váci út, Magdolnaváros, Angyalföld, Margitsziget.

Népessége: 128 183 fő.

Népsűrűsége: 9 537 fő/km².

Lakásállománya: 59 084 db, ebből 20 047 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XIV. kerület

Az önkormányzat címe:

1145 Budapest, Pétervárad u. 2.,

tel.: 251-8333, 251-1095

Területe: 18,13 km², külterülete nincs.

Városrészei: Városliget, Herminamező, Istvánmező, Törökőr, Kis-Zugló, Nagy-Zugló, Rákosfalva, Alsórákos.

Népessége: 165 646 fő.

Népsűrűsége: 9 136 fő/km².

Lakásállománya : 60 971 db, ebből 18 117 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XV. kerület

Az önkormányzat címe:

1153 Budapest, Bocskai u. 1–3., tel.: 169-2777

Területe: 26,95 km², ebből belterület 17,12 km², külterület 9,83 km².

Városrészei: Újfalú, MÁV-telep, Öregfalú, Rákospalota-Kertváros, Pestújhely, Újpalotai lakótelep.

Népessége: 92 317 fő.

Népsűrűsége: 3 425 fő/km².

Lakásállománya: 36 374 db, ebből 6 002 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XVI. kerület

Az önkormányzat címe:

Területe: 33,52 km², ebből belterület 23,59 km², külterület 9,93 km².

Városrészei: Cinkota, Rákosszentmihály, Mátyásföld, Sashalom, Árpádföld.

Népessége: 71 416 fő.

Népsűrűsége: 2 131 fő/km².

Lakásállománya: 25 673 db, ebből 1 806 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XVII. kerület

Az önkormányzat címe:

1173 Budapest, Pesti út 165., tel.: 257-3333

Területe: 54,83 km², ebből belterület 21,95 km², külterület 32,88 km².

Városrészei: Rákoskert, Rákoscsaba, Rákoskeresztúr, Rákoshegy, Újakadémia, Rákosliget, Rákoscsaba-Újtelep, Madárdomb.

Népessége: 76 868 fő.

Népsűrűsége: 1 402 fő/km².

Lakásállománya: 26 464 db, ebből kb. 2 000 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XVIII. kerület

Az önkormányzat címe:

1184 Budapest, Üllői út 400., tel.: 292-6366, 290-1492, 290-2021

Területe: 38,61 km², ebből belterület 32,19 km², külterület 6,42 km².

Városrészei: Pestszentlőrinc, Erzsébettelep, Ferihegy, Lipták-telep, Lakatos telep, Rendessy-telep, Havanna-telep, Szentlőrinc-telep, Bókai-telep, Szemere telep, Miklós-telep, Szentimre-telep, Gloriette-telep, Ganz-telep, Ganz-kertváros, Alacska lakótelep. Pestszentimre: Újpéteri telep, Kossuth Ferenc telep, Belső major.

Népessége: 102 685 fő.

Népsűrűsége: 2 660 fő/km².

Lakásállománya: 36 058 db, ebből. 6 854 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XIX. kerület

Az önkormányzat címe:

1195 Budapest, Városház tér 18., tel.: 147-2190

Területe: 9,3 km², külterülete nincs.

Városrészei: Kispest-Központ, Wekerle telep, Kispest-„Kakucsi rész” (Felső-kertváros), Kispest-Kertváros (Alsó-Kertváros).

Népessége: 70 869 fő.

Népsűrűsége: 7 555 fő/km².

Lakásállománya: 27 134 db, ebből 5 400 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XX. kerület

Az önkormányzat címe:

1201 Kossuth Lajos tér 1., tel.: 283-0640

Területe: 52,96 km², ebből belterület 22,06 km², külterület 30,96 km². (A XX., XXIII. kerület szétválása előtti adat).

Városrészei: Pestszenterzsébet városközpont, Pestszenterzsébet-Kertváros, Duna-parti zóna és kapcsolódó területei.

Népessége: 67 699 fő.

Népsűrűsége: a területi adatok ismeretének hiányában nem lehet kiszámítani.

Lakásállománya: 35 686 db, ebből 4 846 önkormányzati tulajdonban van (XX., XXIII. kerületi összevont adatok).

XXI. kerület

Az önkormányzat címe:

Cím: 1211 Szent Imre tér 10., tel.: 276-6622

Területe: 25,75 km², ebből belterület 23,02 km², külterület 2,73 km².

Városrészei: Szigetsúcs, Városközpont, Kertváros, Királyerdő, Dél-Csepel.

Népessége: 87 555 fő.

Népsűrűsége: 3 400 fő/km².

Lakásállománya: 31 869 db, ebből 9 314 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XXII. kerület

Az önkormányzat címe:

1221 Városház tér 11., tel.: 226-6511

Területe: 43,25 km².

Városrészei: Budafok, Budatétény, Nagytétény, Baross Gábor telep, Külső körzetek.

Népessége: 51 607 fő.

Lakásállománya: 19 087 db, ebből 1 726 lakás önkormányzati tulajdonban van.

XXIII. kerület

Az önkormányzat címe:

1209 Hősök tere 13., tel.: 280-4041

Területe: 52,96 km², ebből belterület 22,06 km², külterület 30,96 km². (A XX., XXIII. kerület szétválása előtti adat.)

Városrészei: Soroksár, Mezőgazdasági területek.

Népessége: 20 647 fő.

Népsűrűsége: a területi adatok ismeretének hiányában nem lehet kiszámítani.

Lakásállománya: 35 686 db, ebből 4 846 önkormányzati tulajdonban van (XX., XXIII. kerületi összevont adatok).

Budapesti agglomeráció

A budapesti agglomeráció fontosabb adatai településenként, 1995

Település	Lakónépesség	Lakásállomány	Épített lakás	Közüzemii vízhálózatba bekapcsolt lakás aránya, %	Egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakos	Kiskereskedelmi üzlet ^{a)}	Távbe- főv.
Budapest	1906 798	814 596	3 354	97,7	1 446	34 274	743 948
Budaörs	21 346	7 901	171	60,7	1 525	731	5 111
Dunakeszi	27 883	10 489	160	78,9	1 549	405	4 111
Érd	47 352	16 470	268	83,6	1 691	828	11 111
Gödöllő	29 761	10 416	130	69,3	1 751	591	2 111
Pécel	11 194	3 680	38	92,9	1 599	126	1 111
Százhalombatta	16 162	5 878	64	83,8	1 347	128	4 111
Szentendre	21 013	7 729	125	82,2	1 751	705	8 111
Szigetszentmiklós	20 972	8 014	177	78,2	1 498	281	3 111
Vác	33 805	12 848	84	90,0	1 610	724	8 111
Övezet városai összesen	229 488	83 425	1 217	79,8	1 605	4 519	49 622
Alsónémedi	4 493	1 828	21	67,8	1 498	69	1 111
Biatorbágy	7 186	2 700	41	81,8	1 797	68	1 111
Budajenő	850	308	11	62,3	850	7	1 111
Budakalász	8 348	2 856	51	80,4	1 391	90	2 111
Budakeszi	11 628	4 682	32	58,0	1 454	114	2 111
Csobánka	2 403	739	53	78,8	2 403	24	1 111
Csomád	736	248	5	44,4	-	2	1 111
Csömör	5 636	2 035	38	46,2	2 818	54	1 111
Délegyháza	1 934	691	5	78,3	1 934	22	1 111
Diósd	4 360	1 588	30	56,4	1 453	82	1 111
Dunabogdány	2 771	1 046	14	80,5	1 386	36	1 111
Dunaharaszti	15 098	5 819	57	85,1	1 373	293	1 111
Dunavarsány	5 145	1 907	10	45,7	1 715	71	1 111
Ecser	3 007	1 229	13	92,6	1 504	41 914	1 111
Erdőkertes	4 076	1 499	34	46,6	2 038	39	1 111
Felsőpakony	2 378	869	11	4,8	2 378	19	1 111

Fót	14 616	4 915	72	46,9	1 624	295	
Göd	13 460	5 045	100	70,3	1 683	268	
Gyál	18 399	6 456	69	58,7	1 673	212	4
Gyömrő	12 171	4 303	43	68,3	1 739	155	2
Halásztelek	6 227	2 281	35	75,3	1 557	160	
Herceghalom	1 278	381	6	78,7	1 278	6	
Isaszeg	9 130	3 123	50	87,0	1 826	171	
Kerepes	7 013	2 506	41	73,3	1 403	77	
Kisoroszi	631	284	-	22,9	631	6	
Kistarcsa	9 011	3 087	16	80,6	1 502	92	..b)
Leányfalu	1 792	644	8	80,1	1 792	30	1
Maglód	8 801	2 927	-	76,0	1 760	92	
Majosháza	1 159	420	1	64,3	1 159	12	
Mogyoród	3 700	1 218	18	52,2	1 850	15	
Nagykovácsi	4 330	1 405	37	78,5	1 443	48	
Nagytarcsa	2 769	913	1	61,9	2 769	35	
Ócsa	8 133	2 953	44	5,4	2 033	127	1
Órbottyán	4 452	1 495	59	41,5	1 484	50	
Páty	4 491	1 561	46	65,2	1 497	80	
Perbál	1 906	676	3	76,3	1 906	20	
Pilisborosjenő	2 747	905	37	84,0	2 747	28	
Piliscsaba	5 044	1 727	29	56,3	1 681	35	1
Pilisjászfalu	857	265	4	94,0	857	6	
Pilisszántó	2 015	701	6	97,0	2 015	26	
Pilisszentiván	3 779	1 316	23	68,5	1 890	48	
Pilisszentkereszt	2 004	658	6	84,8	2 004	15	
Pilisszentlászló	862	335	9	75,5	862	4	
Pilisvörösvár	11 805	3 844	50	81,8	1 686	192	2
Pócsmegyer	568	300	8	64,3	568	7	
Pomáz	12 969	4 415	77	58,3	1 441	212	2
Pusztazámor	789	279	7	66,7	-	5	
Solymár	7 240	2 490	90	88,6	1 448	155	2
Sóskút	2 510	982	9	70,1	2 510	31	
Szada	2 360	787	12	52,1	2 360	22	
Szigethalom	10 783	3 229	54	-	1 797	156	
Szigetmonostor	1 259	544	7	86,2	1 259	15	

Szód	3 664	1 234	20	50,7	1 832	38	
Szódliget	3 632	1 333	37	51,4	1 211	73	
Tahitótfal	3 925	1 346	43	82,0	1 963	68	1
Taksony	5 362	1 771	21	77,6	1 787	93	
Tárnok	6 447	2 292	24	78,4	1 289	66	1
Telki	854	294	32	65,6	-	20	
Tinnye	1 145	479	5	65,6	1 145	11	
Tök	1 167	396	-	86,9	1 167	9	
Tököl	7 536	2 314	21	90,5	1 507	128	
Törökbálint	9 481	3 352	32	77,3	1 354	123	2
Üllő	9 222	3 373	30	48,7	1 844	152	1
Üröm	3 560	1 301	24	73,3	1 187	42	
Vácrátót	1 670	566	18	67,7	1 670	26	
Vecsés	17 767	6 668	51	82,0	1 777	276	4
Veresegyház	7 257	2 458	97	61,6	1 451	136	2
Visegrád	1 662	667	13	81,0	1 662	35	
Zsámbék	4 166	1 309	20	79,0	1 389	61	
Övezet községei összesen	369 626	130 567	1 991	66,3	1 614	5 295	64 769
Övezet települései összesen	599 114	213 992	3 208	71,5	1 611	9 814	114
Budapesti agglomeráció összesen	2 505 912	1 028 588	6 562	92,3	1 482	44 088	858 372

a) Az egyéni vállalkozásokkal együtt. b) Kerepes adataiban szerepel.

Budapesti agglomeráció, 1996

Megnevezés	Település	Terület, km ²	Lakónépesség az év végén		
fő	a budapesti %-ában	1990 = 100,0			
Budapest központ	1	525	1 886 215	100,0	93,5
Az agglomeráció társközpontjai	17	627	331 341	-	103,4
Az agglomeráció egyéb községei	61	1 397	276 549	-	111,0
Agglomerációs övezet együtt	78	2 024	607 890	-	106,7
Ezen belül					
város	8	368	221 164	-	106,4

község	70	1 657	386 726	-	106,8
Budapesti agglomeráció összesen	79	2 550	2 494 105	-	96,4
Az agglomerációs övezetből					
Északi szektor	9	250	104 828	-	105,5
Keleti szektor	11	316	93 908	-	107,5
Délkeleti szektor	9	317	85 337	-	104,3
Déli szektor	15	366	154 011	-	107,8
Nyugati szektor	12	304	66 648	-	105,1
Északnyugati szektor	22	472	103 158	-	108,8

Pest megye

Pest megye területe 6 393 négyzetkilométer, a magyarországi megyék sorában a harmadik helyen van. Lakóinak száma 994 502 fő, a legnagyobb a megyék között, ennek megfelelően népsűrűsége: 156 fő/km², is a legnagyobb. 184 települése van, közte 20 város és 164 község. A városok lakóinak száma 406 153. Köztük a legnagyobb Érd: 47 999 fő lakossal, a legkisebb Nagymaros: 4 440 fő lakossal. A községek közt a legtöbbben Vecsésen (17 871-en), a legkevesebben Tésán (107-en) laknak. A települések közt a legnagyobb kiterjedésű Cegléd város (245 km²), a legkisebb pedig Tésa község (4 km²).

Az utóbbi évek népmozgalmi adatai az országos tendencia szerint alakult. A születések száma 1980 óta évről évre csökkent: 1980-ban 13 758-an, 1990-ben 11 501-en, 1995-ben 11 462-en, 1996-ban 11 006-an születtek Pest megyében. A művi vetélések száma magas: 1996-ban 7 837 volt. A halálozás a kilencvenes években a születéseknél magasabb (1990-ben 13 035, 1995-ben 13 402, 1996-ban 13 136). A természetes fogyást (1996-ban 2 130 főt) a jelentős (1996-ban 11 572 fő pozitív különbözet) – elsősorban a fővárosból történő – bevándorlás ellensúlyozza. Ennek köszönhetően az utóbbi években a megye lakossága növekszik: 1980-ban 972 398, 1990-ben 951 057, 1995-ben 985 060, 1996-ban 994 502 fő. A halálozások 49,9%-a a keringési rendszer betegségeiből, 22,9%-a daganatos betegségekből, 9,3%-a az emésztőrendszer betegségeiből, 7,5%-a balesetektől és öngyilkosságokból, 10,4%-a egyéb okok miatt következett be. A házasságkötések száma 1980 óta jelentős mértékben csökkent: 1980-ban 7 089, 1990-ben 5 952, 1995-ben 4 924, 1996-ban 4 595. Ugyanakkor a válások száma az előzőhöz képest kevésbé csökkenő tendenciát mutat: 1980-ban 2 672, 1990-ben 2 251, 1995-ben 2 523.

Pest megye éghajlati viszonyainak változatossága a változatos domborzatának következménye. A síksági részek évi középhőmérséklete meghaladja a 10 °C-t, a dombsági területeken 9-10 °C közötti, a középhegységi vidékeken azonban már csak 8-9 °C, a legmagasabb részeken pedig mindössze 7 °C körüli. Jelentősek a különbségek a napfénytartam alapján is: a déli peremén a napsütéses órák száma eléri az 2100-at, az északi és magasabb területen ez mindössze 1950-2000 óra. A legtöbb csapadék a középhegységek magasabb területein van (évi 750-800 mm), mely a csapadékosabb években az 1000 mm-t is meghaladja. Az alacsonyabb síksági részeken már csak 500-600 mm csapadékra lehet számítani, jelentős problémát okozva a mezőgazdaságnak az aszályos években. A megye területén az emberi tevékenység első, biztos emlékei már az őskorból fellelhetők. A későbbi korokból is folyamatosan kerültek elő régészeti leletek. Ezek közül a magyar honfoglalás előtti időkből említést érdemelnek a bronzkori, a római kori és a népvándorlás kori telepek. Különösen gazdagok az avar népesség régészeti leletei. A magyar honfoglalás után a megye területén, mint a Kárpát-medence természetes centrumában telepedett le a két fejedelem törzse. A XI. században szervezték meg Visegrád megyét, mely ekkor magában foglalta a később, a XIII.

században kialakult Pest és Pilis megyék területét. A megye kisebb déli területei a Kunsághoz, illetve a Fejér megyei Solti székhöz tartoztak. A két megye együttes igazgatásának gyökerei a Mohács előtti évtizedekre nyúlnak vissza. Solt megyét 1569-ben csatolták Pest-Pilis megyéhez. A központi fekvésű, legfontosabbnak tekintett egyesített vármegye főispánja hagyományosan az ország nádora lett. A hármaskörhöz 1876-ban került a megszüntetett Kiskun kerület területe. Az ország központja egyértelműen a tatárjárás körüli időkben alakult a Pest megyei Óbudán, majd Budán. A középkorban a királyi központhoz közeli fekvésű megye legnagyobb része királyi, illetve királynői birtok volt. A török-hódoltság és a kuruc háborúk idején sokat szenvedett a megye lakossága, a korszak végére csaknem lakatlanná vált. A XVIII. században spontán visszavándorlás és a szervezett betelepítés eredményeként jelentősen megnövekedett a népesség (1760-ban több mint 28 ezer jobbágycsalád lakta), de ezzel együtt megnövekedett a nem magyar etnikum (német, szlovák, szerb) aránya is. A reformkorban az ország haladó eszméinek zászlóvivőjévé, „vezérvármegyéjévé” vált Pest megye. Ennek a megyei reformpolitikának volt a csúcsa Kossuth Lajos követi megválasztása 1847-ben, illetve az 1848. március 21-én Pesten létrehozott Pest vármegye közbátorságára ügyelő állandó választmánya, melynek tagjai voltak az országos politikában vezető szerepet játszó radikális forradalmárok. A modern ipari és mezőgazdasági termelésnek, valamint a kereskedelemnek feltételül szolgáló első magyar vasútvonalak Pest megyében épültek: 1846-ban Pest–Vác és 1847-ben Pest–Szolnok között. A megyében a jelentős gazdasági fejlődés a XIX. század utolsó harmadában indult meg, elsősorban a régió adottságainak megfelelő élelmiszeriparban, de – különösen a főváros környéki üzemekben – jelentős volt a gépipari termelés is. A mezőgazdaságban a legnagyobb változást a gabonatermelés visszaszorulása, illetve a fővárosi piacokra történő zöldség-, gyümölcs- és tejtermelés felfutása jelentette. A második világháború pusztításait nehezen kiheverő országrésznyi vármegyét 1950-ben kettéosztották: északi területéből (a korábbi pesti és pilisi részekből), valamint a hozzácsatolt szobi járásból jött létre a mai Pest megye, mely ha területét illetően nem, de lakosságszámát, központi helyzetét, gazdasági, kulturális súlyát tekintve jelenleg is az ország „vezérmegyéje”. Jelenleg a hat magyarországi körzet közül a 3 milliós népességű központi körzet (Budapest és Pest megye) a legfontosabb minden tekintetben, a lakossági arányán is túlmenően is. Ez vonatkozik a nyugati befektetők és gazdálkodó szervezetek jelenlétére is.

Az 1994-es országgyűlési választásokon a 386 képviselői helyből 27-re (ebből 16 egyéni körzet és 13 megyei listás hely) pályázhattak a Pest megyei jelöltek. A 16 egyéni választókerületben 14-ben az MSZP, 1-1-ben pedig az SZDSZ, illetve a KDNP jelöltje győzött. A 13 megyei listán bejutott képviselő közül 5 az MSZP, 3 az SZDSZ, 2 az MDF, 1-1 pedig az FKGP, KDNP és a Fidesz színeiben indultak. Összesítve a megyei képviselők közül 19 az MSZP, 4 az SZDSZ, 2-2 az MDF és a KDNP, 1-1 az FKGP és a Fidesz közé tartozott.

Az 1994-es december önkormányzati választásokon a 80 tagú megyei közgyűlésbe 8 párt, illetve szervezet küldhetett képviselőket: MSZP 24, FKGP-MIÉP 14, SZDSZ 12, MDF 9, KDNP 8, Fidesz 7, Életet az Éveknek Klubszövetség 3, Községi Önkormányzatok Szövetsége (KÖSZ) 3 mandátum. A későbbiekben az SZDSZ-ből egy és a MIÉP-ből két képviselő kilépve függetlenként tevékenykedtek.

Abony

Területe: 127,97 km², lakosság száma: 15 249. Polgármester: Gajdos István. A régészeti leletek alapján már a népvándorlás korától lakott hely első írásos említése 1238-ban történt. A Vezsenyi családtól Magyar Balázs kezére került a birtok a XV. században, akinek leánya Kinizsi Pál felesége volt. A török pusztítás után elnéptelenedett falut a XVIII. század elején újjátelepülő falu Mária Teréziától mezővárosi jogot kapott. A XVIII. és a XIX. században a földbirtokosok közül többen építettek itt kastélyt, kúriát. Ezeket a ma is álló muemlékeket zömmel iskola, strandfürdő, múzeum, egészségügyi intézmény, üzem céljára hasznosítják. Abony járási székhely volt a XIX. század második felétől 1950-ig. Ebben a korban pezsgő kulturális élet alakult ki. Gazdaságára a jó

minoségu földeken kialakult szántóföldi növénytermesztés (elsősorban búza és kukorica) a jellemző. A múlt században itt élt a megye legnagyobb számú zsidó közössége.

Aszód

Területe: 16,20 km², lakossága: 5 787. Polgármester: Bagyin József. A Galga-vidék központja már az újkorban, majd a bronzkorban lakott hely volt. Első írásos említése a XIV. századból való. A török pusztítás után a Podmaniczky család telepítette újjá. Az 1761-től mezővárosi rangot elnyert település a bárói földbirtokos család révén a megyei evangélikusság legfőbb központja lett. A XIX. század végétől járási székhely volt 1965-ig. A legnevezetesebb muemléke a Podmaniczky-kastély barokk épülete, mely jelenleg oktatási és muvelodési célokat szolgál. A főváros közelében fekvő településen az ipar már a századforduló óta fontos szerepet tölt be a gazdasági életben.

Budaörs

Területe: 23,59 km², lakossága: 21 852. Polgármester: Wittinghoff Tamás. Az őskor óta lakott terület a honfoglalók egyik törzsének a nevét orzi. Oklevél 1236-ban említi eloször a királyi birtokot. A török alatt elnéptelenedett falut a Zichy család telepítette újjá németekkel, akiknek utódait a 1946-ban telepítették ki Németországba. A főváros toszomszédságában fekvő település már a múlt századtól híres az oszibarackosairól, szőlőhegyeiről. 1986-ban kapott városi rangot. Lakóinak nagy része Budapesten dolgozik.

Cegléd

Területe: 244,87 km², lakossága: 36 332. Polgármester: Sós János. A területén honfoglalás kori fejedelemi törzs telepedett meg. Már 1364-től mezővárosként említik a királynői, majd egyházi birtokot. 1784-ben a Vallásalaphoz került a mezőváros. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején kiemelt jelentőségű hely. Kossuth Lajos itt kezdte nevezetes toborzóútját 1848. szeptember 24-én. Azóta nevezik a helyiek magukat „Kossuth városá”-nak. Gazdaságában, központi szerepkörének kialakulásában fontos szerep jut az 1847. szeptember 1-jén megnyílt Pest–Szolnok közötti vasútvonalnak és annak a ténynek, hogy a későbbi évtizedekben vasúti csomópont lett. Kiemelkedik a szőlő- és gyümölcs kultúra. A II. világháború után több üzem létesült a városban. Jelenleg Dél-Pest megye legfontosabb központja.

Dabas

Területe: 166,09 km², lakossága: 15 086. Polgármester: Nagy Ferenc. A mai Dabas négy – középkori eredetű – falu összevonásával jött létre 1966-ban. 1989-ben emelték városi rangra a már korábban is járási, illetve kistérségi-központot. A XVIII. században a lakatlanná vált falvakba telepített felvidéki lakosok révén Dabas ma is Pest megye egyik szlovák központja. A XVIII. századtól (különösen Alsódabason) az itt élő kismemesség a klasszicista kúriák egész sorát emelte, melyek ma értékes muemlékei a városnak. Az utóbbi negyven évben a lakosság többsége a fővárosban talál munkát.

Dunakeszi.

Területe: 31,07 km², lakossága: 28 138. Polgármester: Kecskeméthy Géza. Az 1978-ban városi rangot kapott település alagi része már a XIII. században lakott hely volt. A település igazából a XX. században fejlődött várossá. Itt alakult ki a század elején a Magyar Lóverseny Vállalat telepe révén a haza lóversenysport bölcsője. A jelenleg is kedvelt kirándulólóhelyként ismert (az 1950-ben Alaggal egyesített Dunakeszi) mai orzi versenylovas hagyományait. E században még a repülősport is a településhez kapcsolódott. Szintén a század elején telepedett meg Dunakeszin a konzervgyártás és a MÁV Főműhelye, mely az iparának fő arcúlatát jelenti.

Érd

Területe: 60,53 km², lakossága: 47 999. Polgármester: Harmat Béla. A főváros szomszédságában fekvő csaknem félszáz ezer lakosú „Európa legnagyobb falu”-ját 1979-ben nyilvánították várossá. Az őskortól lakott település, a középkori királyi birtok a hódoltság alatt a törökök kedvelt tartózkodási helye lett. A zömmel horvátokkal és németekkel betelepített falu lakossága rohamosan emelkedett. A XX. században a nagy parcellázások nyomán parkváros született. Jelenleg a népesség zömmel Budapesten dolgozik.

Gödöllő

Területe: 61,90 km², lakossága: 30 192. Polgármester: Dr. Gémesi György. A Pest közelében, a róla elnevezett dombság központjában fekvő település eredete a középkorba nyúlik vissza. A XVIII. században a Grassalkovich hercegek birtokainak központja lett. A család európai viszonylatban is kiemelkedő barokk kastélyát a kiegyezéstől az uralkodó család használta, Erzsébet királyné egyik kedvelt tartózkodási helye volt. Századunk harmincas éveiben több világcserkész találkozót rendeztek itt. 1950-től az agrár-felsőoktatás egyik központja működik itt.

Gyál

Területe: 24,93 km², lakossága: 18 834. Polgármester: Gyimesi István. Az egyik legfiatalabb (1988-tól) Pest megyei város községi múltja is rövid. A korábban Soroksárhoz, majd Alsónémedihez tartozó benépesedett pusztát 1945-ben lett önálló község. A robbanásszerűen megnőtt lakosságú város tipikus agglomerációs település, a lakók nagy része a fővárosban talál munkát.

Monor

Területe: 61,86 km², lakossága: 19 147. Polgármester: Dr. Dudás Jenő. A bronzkor óta lakott helyként ismert település első írásos említése hatszáz évvel ezelőtt (1398-ban) történt. A XV. századtól a XX. század elejéig a földesura az Egri Káptalan volt. A múlt század közepétől vált a térség központjává, mint járási székhely. Az 1989-ben városi jogot kapott település jelenleg is kistérségi régió központja. Régóta híresek a strázsadombi szőlőhegyen termelt borai. A lakóinak zöme Budapesten dolgozik.

Nagykátá

Területe: 81,61 km², lakossága: 11 947. Polgármester: Bodrogi Györgyné. Az 1219 óta bizonyítottan lakott település a Kátá nemzetség ősi birtoka volt, majd a Kátay család kezére került. A múlt század második felétől mint járási székhely a Tápió-vidék központjává vált. 1989-ben kapott városi rangot. A határában zajlott le 1849. április 4-én a nevezetes tápióbicskei csata.

Nagykőrös

Területe: 227,96 km², lakossága: 26 565. Polgármester: Kósa István. A honfoglaláskor fejedelmi szálláshelyül szolgáló település a XIV. században vált mezővárossá. A török-korban nem vált lakatlanná, sőt a környező kisebb falvak lakóinak egybegyűjtője volt. A XVI. században gyökeret vert reformáció a Pest megyei települések közül itt lett a legerősebb, amit segített az is, hogy a város már a XVIII. században megváltakozott földesúri terheitől. 1851-1860 között híres gimnáziumában tanított Arany János. Országsszerte ismert a szőlő-, gyümölcs- és kertkultúrája és az erre települt konzervipara.

Nagymaros.

Területe: 34,39 km², lakossága: 4 440. Polgármester: Zoltai Mihály. A XIII. században királyi birtokként szereplő falu 1324-ben kapott városi kiváltságokat. A török pusztítás után a XVIII.

század elején érkezett német telepesek Neustadtnak hívták a városi jogait elvesztő falut. Német lakóit 1946-ban zömmel kitelepítették. Városi rangját 1996-ban nyerte vissza.

Pécel

Területe: 43,62 km², lakossága: 11 398. Polgármester: Teleki Gyula. A Rákospatak mellett már a késő rézkorban (Kr. e. 2000 k.) létrejött kultúra jelentőségét bizonyítja, hogy innen kapta az elnevezését. A XVIII. században a református Ráday család telepítette reformátussá a XX. századra kisebbségbe szorult. Ráday Gedeon hozta létre az egyik legértékesebb magyar földesúri könyvtárat és magángyűjteményt. Pécel tipikus agglomerációs település, lakóinak nagy része a fővárosban dolgozik. 1996 óta város.

Pilisvörösvár

Területe: 24,30 km², lakossága: 11 888. Polgármester: Grószné Krupp Erzsébet. A török korban elpusztult falut a XVIII. században németekkel telepítették be, akik szőlőműveléssel, bányászattal (barnaszén és dolomit) foglalkoztak. Az 1946-os sváb kitelepítés dacára a település máig megőrizte német jellegét. A gazdaságtalan szénbányászat megszűnt, a filoxéra-pusztítás után pedig a gyümölcsstermesztésre tértek át a lakosok. 1997 óta város.

Ráckeve

Területe: 64,09 km², lakossága: 8 317. Polgármester: Dr. Kulcsár István. A honfoglalás idején az Árpád nemzetség szálláshelye volt. A török elől menekülő szerbek már 1440-ben megtelepedtek a királyi birtokon és magukkal hozott városi jogaikat is megtartották. A török idők átívelő városa a XVIII. században ismét az uralkodói család birtoka lett Ráckeve. A múlt század második felétől a község járási székhely. 1989-től újra város.

Százhalombatta

Területe: 28,07 km², lakossága: 16 338. Polgármester: Vezér Mihály. A város területén találták meg a híres bronzkori telepet. A római korban komoly katonai erőd volt itt. A török alatt elnéptelenedő kisebb falvak a XVIII. században újjáéledtek. A lendületes fejlődést a 60-as években létesített Dunai Erőmű és Dunai Olajfinomító indította el. 1970-ben lett város.

Szentendre

Területe: 43,83 km², lakossága: 21 415. Polgármester: Kállay Péter. A rómaiak óta lakott települést már 1146-ban említi oklevél. A török alatt elpusztult helységet a XVIII. században szerbekkel népesítik be, akik jelentős kereskedelmi központtá, szőlő- és bortermelő helyévé fejlesztették. A XX. században a Budapest közelségében fekvő várost elsősorban kirándulóhelyként, kulturális-művészi központként tartják számon.

Szigetszentmiklós

Területe: 45,76 km², lakossága: 21 334. Polgármester: Dr. Fodor Antalné. A középkor óta lakott település a török uralmat átvészelte, majd a királyi uradalom része lett. A századunk negyvenes éveiben létesített repülőgépgyár, majd az autógyár komoly ipari központtá emelte. 1986-ban nyilvánították várossá.

Vác

Területe: 72,99 km², lakossága: 33 896. Polgármester: Lábai László. A váci püspökség egyike a legrégebbieknek. A város egész történelmének meghatározója a püspöki székhely. A tatárok, majd a

törökök is elpusztították a várost. A város barokk arculata a XVIII. században alakult ki az építkező Migazzi püspök jóvoltából. Ipara a XX. században teljeseedett ki, számos nagyüzem telepítésével. Az Észak-Pest megye természetes központjának tekinthető Vác nagy múltú iskolaváros, egészségügyi és kulturális centrum.

Egyéb információk

Pest megye kapitalista fejlődésének kezdetét jelképesen a Pest-Vác és a Pest-Szolnok vasútvonalak megnyitása jelentette, 1846-ban, illetve 1847-ben. A gyáripár – zömmel az élelmiszeripar és az építőipar – a megye városaiban, illetve a főváros szomszédságában fekvő községekben telepedett meg. A századfordulótól egyre több gépipari, vegyipari és textilipari üzem, valamint szén- és kobányák létesültek a főváros környéki településein. A megye déli, alföldi részein továbbra is az élelmiszer-feldolgozás jelentette az ipart. A mezőgazdasági termelésére jellemző volt egyfelől a szántóterület kiterjesztése (a gyepek és a műveletlen földek rovására), másrészt – elsősorban a főváros környékén – a nagyvárosi piacra termelő kertészet, szőlő- és gyümölcsstermesztés, valamint a tejtermelés fejlődése. A dombosági nyugati részeken a szántógazdálkodás, a délkeleti homokvidéken az állattartás és a szőlő-kertkultúra vált meghatározóvá.

A II. világháború utáni ipartelepítések is elsősorban a városokat érintették. Ekkor vált óriásméretűvé pl. a Dunamenti Erőmű, a DCM, a FORTE, a Nagykorösi Konzervgyár, a Dunakeszi Konzervgyár, a Dunai Olajfinomító. A mezőgazdaság „kolhozosítása” után létrehozott szövetkezeteket az 1980-as évek közepéig, szinte a rendszerváltásig koncentrálták, vagyis a kezdeti gyakorlatot: „az egy település több tsz”, felváltotta „az egy település egy tsz”, majd „az egy tsz több település” elve. A tízezer hektár megközelítő mamutgazdaságok nemcsak a vidék mezőgazdaságát integrálták, hanem jelentős részben az ipari termelését és a kereskedelmét is.

A rendszerváltás után megtörtént az ipari üzemek magánosítása, melyek egészben vagy részben kerültek a külföldi, illetve a hazai befektetők kezére. Megfigyelhető, hogy a fejlesztéseknek és az új beruházásoknak nagyobb aránya esik az agglomerációra, azon belül is a nyugati és a déli részre. A mezőgazdasági termelés a kilencvenes évek közepén 24%-ban vállalati és társasági, 43%-ban kistermelői, 18%-ban szövetkezeti, 15%-ban mezőgazdaságon kívüli szervezetben folyik.

Pest megyében alakult az ország első bankja, a Fáy András, megyei birtokos által 1839-ben alapított a Pesti Hazai Elso Takarékpénztár Egyesület. A kapitalista fejlődéssel a kisebb-nagyobb bankok tucatjai létesültek. A szocialista korszakban az OTP és - az 1950-es évek végétől - néhány takarékpénztár végezte a hitelügyleteket. A rendszerváltás után a nagyobb településeken ismét megjelentek a különböző hitelintézetek fiókjai.

Idegenforgalmi szempontból meghatározó tényező a főváros közelsége, vagyis könnyen szervezhető Budapestre induló látogatás. A legvonzóbb részek az északi hegyes vidékek, a Dunakanyar, de a déli területek védett természeti adottságai, valamint szinte az egész megyében fellelhető történelmi, kulturális emlékek is komoly idegenforgalmi értéket képviselnek.

A központi helyet elfoglaló megyén áthalad minden Budapestre kiinduló autópálya, főútvonal és vasútvonal. A jelentősen megnövekedett helyi és átmenő forgalom komoly megterhelést jelent az úthálózatra.

Pest megyében 1996-ban több mint negyvenezer bűncselekmény vált ismertté, ami az 1995. évihez képest csak 0,2 százalékos, 1990-hez képest viszont 45,7 százalékos emelkedést mutat. A személy elleni, a közlekedési, a család elleni bűncselekmények csökkentek, viszont az összes többi emelkedett 1990 óta. Különösen a közrend elleni, a sikkasztás, csalás bűncselekmények növekedtek nagyszámúakkal.

Pest megyében az egészségügyi ellátás személyi és tárgyi feltételei általában elmaradnak az ország többi megyéjében kialakult helyzettel, amit a főváros közelsége indokol. Általános ellátást zömmel négy nagy kórház biztosítja a megyében: Cegléden, Kerepestarcsán, Vácon és Budapesten a Szent Rókus, valamint egy kisebb: a nagykorösi.

1993-tól a Római Katolikus Egyház Váci egyházmegyéje magába foglalja Pest megyének a Dunától

keletre lévo részét, a nyugati területek a Székesfehérvári egyházmegyéhez, illetve az Esztergom-Budapesti érseki tartományhoz tartoznak. A Református Egyház Dunáninnen egyházkerületéhez tartozik Pest megye, melynek két egyházmegyéje van: Észak-Pesti és a Dél-Pesti. A megye keleti része az Evangélikus Déli egyházkerülethez, a dunántúli és az északi része az Északi egyházkerülethez tartozik. Az Izraelita Egyház Budapesti községkerülete foglalja magába Pest megyét is. A Budai Szerb ortodox egyházmegye központja Szentendre. Ide tartoznak a szórványban élő megyei szerb ortodoxok is. A történelmi egyházakon kívül működnek még a megyében baptisták, nazarénusok, Jehova tanúi, pünkösdisták, a Hit Gyülekezethez tartozók, krisnávok stb. A megyében három felsőfokú oktatási intézmény: a zsámbéki katolikus és a nagykorösi református tanítóképzők és a váci Római Katolikus Hittudományi Főiskola működik, valamint több közép- és általános iskola katolikus, református és evangélikus kezelésben.

Naponta megjelenik a megyei önkormányzat támogatásával a Pest Megyei Hírlap. A Népszabadság ugyancsak minden nap Pest megyei melléklettel jelenik meg. A megye városában, de a községek nagy részében is megjelenik saját – napi, heti, vagy havi rendszerességgel – újság. Ceglédén, Dunakeszin, Gödöllőn, Gyálon, Nagykorösiön, Piliscsabán, Pilisvörösváron, Százhalombattán, Szigetszentmiklóson és Vácon helyi televízió, Szentendrén, Vácon, helyi rádió működik.

A XIX. század végén a főváros után Pest megyében bontakoztak ki a modern sportmozgalmak. A rendszerváltást követően a testnevelési és sportmozgalom korábbi pénzügyi rendszere összeomlott. Napjainkban a megyében 29 sportági szövetség, 300 sportegyesület működik, munkájukhoz a megyei sporthivatal biztosítja a szakmai és az önkormányzati források (a költségek 60-65%-a) mellett a pénzügyi háttérrel. A szövetségek 1996-ban kb. 1500 rendezvényt tartottak, melyeken csaknem 50 000 igazolt sportoló vett részt.

Észak-magyarországi régió

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Az 1950-ben sokból háromnévűvé lett megye állandó, eposzi jelzője az, hogy változatos. Vonatkozik ez a tájra, a gazdaságra, a népesség összetételére, az ellátottságra, a megélhetési és boldogulási lehetőségekre, valamint a közérzetre. Borsod-Abaúj-Zemplén megye területe 7 247 négyzetkilométer, a népesség száma 739 ezer. 1998 elején mintegy fél százalékkal kevesebb az előző évinél. A városiak száma csökkent, a községekben élőké valamivel nőtt. A közigazgatási kataszteri rangsorban a második. A népsűrűség 103. Az eloszlás egyenetlen, hiszen a Sajó szalagjára fűzött „Ruhr-vidék” szükségszerűen tömbökbe tömörítette a népességet.

A Tiszától keletre eső, alfölddel-heggyel ölelkező vidéket ősidők óta lakják és művelik. Vízet, fát, fémet, halat és vadat adott a táj, s éppúgy csábította az otthonteremtő letelepülőket, mint a zsákmányra leső hordákat. Tatár, török, labanc sarcolt itt, erről a muhi és a mezőkeresztesi emlékmű árulkodik. A Habsburgok trónfosztása miatt jeles település Ónod, de kitüntetett hely illeti meg a magyar kultúrhistóriában a bibliás Vizsolyt is. Hegyalján terem a Himnuszban is megénekelte tokaji nektár, a pataki kollégium viszont a szellemi élvezetek tárházának számított. Kazinczy irodalmat szervezett, nyelvújítást dirigált az aprócska Széphalomról, Jókai Tardonán bujdokolt, az első kószínház Miskolcon épült. A Szinva völgyében több mint kétszáz éves múltra tekint vissza a vasgyártás, a fémhímvesség (papírkészítés), a faszén- és mészégetés, az üvegöntés. Sok szakmai tudás halmozódott föl, sok etnikum keveredett. Otthonra talált itt a görög kereskedő, a bankár zsidó, a kertészkedő bolgár, a vincellér sváb, a hutákat kezelő szlovák, a politikai menedéket kereső görög. Szín a palettán a matyóság, amely hagyományörzésével, művészetével gazdagítja a vidéket. A megszépítő múlt fényeit tompítja a jelen sokágú gondja. A látszat ellenére is monokulturális megye a rendszerváltás nagy vesztese. Bezártak a bányák, a diósgyőri és az ózdi kohászokat szélnek eresztették, leépült az építőipar, vegetál a gépgyártás. A munkanélküliek száma hatvanezer körül állandósult, az egy lakosra jutó GDP alapján a megye 16. a rangsorban, a kereset hatezer forinttal

alacsonyabb az országos átlagnál. Észak-Magyarországon az átlagos húsfogyasztás csaknem öt kilogrammal marad alatta a honi kvótának. Itt a keserű is keserűbb, s az elégedetlenség is nagyobb, mint máshol.

Csökken a táj eltartó- és megtartóképesége. A születések számaránya (12 ezrelék) mérséklődött, a halálozásoké (14 ezrelék) nőtt, a lélekszámfogyás húsz esztendő alatt több mint félszázezerre rúg. A boldogító igent másfél ezerrel (pontosan 3 500-an) kevesebben mondták ki, mint 1990-ben, 8 900 gyermek született, a válások száma 1 800 körül alakul évente. A megyében a 118 ezer – éveit ledolgozó – nyugdíjas mellett több mint 53 ezer rokkantnyugdíjast regisztráltak.

Kiegyensúlyozott értéket mutatnak a meteorológiai megfigyelések tapasztalatai. A miskolci átlaghőmérséklet 9,5 Celsius-fok, de a majd nyolcszáz méteres szintkülönbség miatt a Bükk magasabb csúcsain ebből négyet le kell számítani. Lillafüred 1,3 fokkal hűvösebb, mint a megyeszékhely, de Pécs és Szeged legalább két fokkal produkál többet, mint Miskolc. Az évi csapadék mennyisége alig haladja meg a fél métert (571 milliméter), de a vízben gazdag tájat egyelőre nem fenyegeti az elsivatagosodás veszélye.

Ez a majd Ciprus nagyságú terület mindig is az ország érdes részének számított. Történelme viharos, története fekete-fehéren színes, gazdasága hullámlzó. Pokol és menny, Szégyentábla és dicsőségfal... A pataki diák büszke, a vassal bibelődő ember keserű.

Rudabánya vasat, Telkibánya aranyat, Lyukó szenet, Rakaca márványt, Mád perlitet, Nyék kavicsot, Mezőcsát agyagot adott. Ha bor, akkor Tokaj. Ha vas, akkor Diósgyőr és Ózd. Ha barlang, akkor Aggtelek. Ha vadregényes táj, akkor a Bükk. Ha fürdő, akkor Tapolca, Bogács és Mezőkövesd. Ha zenekar, akkor az Edda. Ha kocsonyában pislogó béka, akkor Miskolc... A Hámori-völgy lenyűgözte Petőfit, a Szinva versre ihlette József Attilát. A koszorús költő, Lévay József azért élt 92 évet, mert mindennap felment az Avasra, s felhajtott egy pohár bort.

Az ipari kultúra fejlettsége miatt a szakmai képzettség és fogékonyság magas, Borsod a lehetőségek rezervátumává vált. Intellektuális háttérül szolgál az immár igazi univerzitássá lett Miskolci Egyetem, ahol nemzetközi mércével is mérhető oktatás folyik.

A 355 település közül 17-nek van urbánus rangja. Nagyok a különbségek a hagyományos gigantomániától sem mentes Miskolctól az egyetlen állandó lakost számláló Szanticskáig. A megye polgárainak 52 százaléka él városi körülmények között, de ez az arány megtévesztő. Egy arnóti lakás is lehet komfortosabb, olcsóbb, mint egy avasi panel. Az ózdi parkettás otthon négyzetmétere sokkal kevesebbe kerül, mint ugyanilyen a söréről híres Bőcsön.

A megyeszékhely több mint hatszáz éves városi múltja, pallosjoga fegyelemre és figyelemre int. Kiváltságait 1909. május 11-én erősítették meg, s ez most Miskolc napja. Ilyenkor zászlót tűznek ki és kitüntetések adnak át. A hajdani kereskedővárosban jó kétszáz esztendővel ezelőtt indult meg az igazi industrializáció: a kohászkodással, a gépgyártással, a papírkészítéssel, a bányászattal és a fakitermeléssel. Az 1945-ös egyesítés után megvalósult a nagy álom, s a sokkal későbbi bekebelezés után Miskolc a fejétől a farkáig (Bükkszentlászlótól Szirmáig) majd 20 kilométer hosszú lett, területe 237 négyzetkilométerre rúgott. A Szinva-parti város kétszázezernél több lakójával – gazdasági súlyánál fogva – az ország második településévé lett, aztán a lakó- és az állandó népesség csökkent. Vegetáltak a gyárak, bezártak a munkásszállások. Csak az Avas maradt: hegyként tisztelve a 234 méteres dombot. A hajdan 999 csizmadia városa már nem az ipar fellegvára. A népesség fogy (jelenleg 178 ezren laknak itt, a természetes fogyás és az elvándorlás évente mintegy kétezerrel apasztja a polgárok számát), öregszik, de a nagy tehetetlenségi nyomatók miatt még mindig meghatározóbb központ, mint más megyék centruma.

Edelény

romjaiban is gyönyörű kastélya felújításra, ötlet- és tőkegazdag befektetőre vár. A táj leghíresebb embere a kolomp- és csengőkészítő mester. A históriához tartozik, hogy a hajdan földvárral is megáldott megyei névadót, az aprócska Borsod nevű falucskát Edelény bekebelezte, s letörölte a térképről. Encs (7 ezer lakos) 1984 óta város. Feldolgozóipara számottevő. Összeforrt a szép

múzeumot állító Forróval, mely utóbbi messze földön híres csárdájában, a Kakasban így kérdezik a gyanútlan idegent: ettél-e már forrón aludttejet?

Kazincbarcika

A szobrok városa. Sok szép köztéri remekmű oldja a szocreál építészeti stílust. A BorsodChem ma is sikeres, jó részvényű vegyipari cég. Az urbánus címet 1954-ben nyerte el, nem sokkal azután, hogy a hajdani kukoricaföldeken megkezdődött a nagyberuházás, amelyen éppúgy dolgoztak lelkes önkéntesek, mint „pizsamás” rabok.

Felsőzsolca

a legifjabb város. Az 1997. július elsejei avatón a 7 500-ból csaknem mindenki ott volt. Az új címerbe átkerült a régi pecsétnyomó stilizált ekevasa. Az iskolában már évek óta kötelező tantárgy a lokálpatrióta érzéseket erősítő helyismeret, Zsolca története.

Mezőcsát

fazekasságáról híres. Lakóinak száma 6 600, nevezetes épülete a kétszáz éves, festett famennyezetű, barokk stílusú református templom.

Mezőkövesd

a Matyóföld fővárosa. Nemcsak 18 ezer polgára rangosítja, hanem hagyományápoló népművészete is. Nemzetközi ismertségű gyógyhatású fürdője, a Zsóri, a különböző nyavalyákkal küszködő betegek Mekkája. A legendás hímzőasszony, Kis Jankó Bori háza ma múzeum.

Ózd

a hajdan szebb napokat látott vasgyártás északi központja, mostani 42 ezer lakójával és minden nyűgével az ország minden betegségét felmutató állatorvosi lova. Itt a legolcsóbb a lakás, itt a legmagasabb a csecsemőhalandóság, itt a legkilátástalanabb a munkanélküliek helyzete. A többnyire meddő kísérletek ellenére szegényedik, s évente mintegy félezer emberrel fogy a város.

Putnok

a megye népességének pontosan egy százalékát bíró (7 485) idegenforgalmi látványossággként a barokk Serényi-kastélyt, megélhetési lehetőségként a bányát és a téglagyárat kínálja. Feltűnő, hogy a kilenc éve város Putnokon a születések aránya (15 ezrelék) meglehetősen magas.

Sajószentpéter

vitalitását, rangot adó üveggyártását nem örölte föl Barcika és Miskolc közelsége, az ingázás. A péteriek száma 13 ezer fölött stabilizálódott. A névadó folyó tisztul, sok itt a horgász és a jó bokszo, de a klub és a rangos versenyek hangulata már csak az emlékekben él.

Sárospatak

viszonylag nagy területen (140 négyzetkilométer) nyújtózkodik. Múltja jelentős, jövője kecsegtető. Kurucos emlékei, tanintézményeinek jeles diákjai miatt markáns hely a Bodrog partján. A genius loci meghatározó. Az első városi jogot 1202-ben kapta. Rákóczi-vára és az újmódi, Makovecz-féle épületek harmonikus szimbiózisban férnek meg egymás mellett.

Sátoraljaújhely

Trianon után sokáig aludt, s Csipkerózsika-álmából az sem ébresztette, hogy átmenetileg Zemplén vármegye székhelye volt. Nyakas polgárai jól sáfárkodtak az 1261-ben kapott városi tisztséggel. Szép és patinás épületei, templomai vannak. Börtöne a „nehézfiúkat” őrzi. A műszergyártásnak hagyományai vannak, de a máig visszasírt kisvasút parancsra szűnt meg.

Szendrő

a legkisebb város a megyében. Mindössze 4 200, ám bizakodó ember él itt. Ezt jelzi, hogy a születések száma kétszerese a halálozásokénak. Hegyalja kapuja, Szerencs tízezres lélekszámával izmosodó város. Vára, édesipara tette ismertté. Jó és sokféle kenyeret sütnék itt. Szikszó (6 134) Abaúj-Torna vármegye székhelye volt. A Cserehát déli erődtámasza; lőrések, erődfalú templomú közössége helyét keresi ebben a változó értékrendszerű világban.

Tiszaújváros

odahagyta Lenin nevét, s az ország egyik leggazdagabb településévé vált. Itt nyáron is lehet korecsolyázni, télen is lehet horgászni. A csúnyácska városképet enyhíti a sok egyedi tervezésű lakás meg az új templom. A 18 ezer lakos a legjobb infrastruktúrát élvezheti a legalacsonyabb áron. Itt elvileg minden családnak gépkocsija van, mert ezer lakosra 240 autó jut (a megyei átlag 160). A vegyipar él és virágzik, az önkormányzatnak nincsenek anyagi gondjai. Az iskolák szellemi, zenei, testnevelési színvonala magas.

Tokaj

a legkisebb területű, mindössze 28 négyzetkilométeres. A maga 4,5 ezres lélekszámával viszonylag későn lett újra várossá. Így a tévétornyos Kopasz-hegy környékét nem uralta el a panel és a sátoztető. A Tisza és a Bodrog folyó ölelkezéséből született régi-új civilizációs konglomerátum neve a világban ismertebb, mint az országé vagy Budapesté. A patinát a bor adja. A vulkános kőzetek szőlővesszőt nevelő hegyleve, amely önmagában nem tudja eltartani, anyagilag is boldogítani a helybelieket. Az elmúlt tíz esztendő sokat lendített a városon, nőtt megtartóereje, s a Széchenyi-díjas építész Bodonyi Csaba jóvoltából a hely szelleméhez és a nektár minőségéhez méltó városkép alakult ki. Egyébként tokaji a jelzője a negyedszázados múlta visszatekintő írótabornak is.

Egyéb információk

Megérkezett a külföldi tőke. A bányász amerikai cégnek dolgozik, a cukorgyártó franciának, a csokoládégyárban dolgozó svájcinak, az áramszolgáltató németnek, a Tokaj-Hegyalján szőlőt termelő spanyolnak, a kohász szlovák és német társaságnak. Borsod-Abaúj-Zemplén megye gazdasága 1990-től kezdve jószerivel teljesen magánkézbe került, a meghatározó iparágakban – energiatermelés és -szolgáltatás, élelmiszeripar, kohászat – külföldi, elsősorban szakmai befektető a legfőbb tulajdonos, a pénzügyi befektetők által privatizált két vegyipari cég – a kazincbarcikai BorsodChem Rt. és a tiszaújvárosi TVK Rt. – részvényeinek jelentős része is külföldi pénzintézetek tulajdonába került. Néhány kisebb társaságban – Miskolci Likörgyár Rt., Miskolci Hűtőipari Rt., Északmagyar Téglaiipari Rt. – magyar tulajdonosok dominálnak, tartós állami tulajdonban maradt viszont a sátoraljaújhelyi Tokaj Kereskedőház Rt., a Szerencsi Mezőgazdasági Rt., az abaújszántói mezőgazdasági részvénytársaság, az ÉszakErdő Rt.

Borsod-Abaúj-Zemplén számára a piacgazdasági feltételek kialakulása nagyobb traumát okozott, mint az ország nagy részén. Ez a térség alapvetően a nagyipari szerkezetre fűződött fel. Elsősorban a kohászat és a bányászat helyzete közismert, az előbbi ágazatnál több sikertelen privatizáció is gyorsította a zuhanást.

A megye gazdaság egyébként a '90-es évek elejének mélypontját követően, a tudatos struktúraváltás eredményeként fokozatosan stabilizálódik, teljesítőképessége javul. A gazdaság élénkülését az is jelzi, hogy az elmúlt három-négy évben jelentősen nőtt a megyében működő, hazai, illetve külföldi

tőkével gazdálkodó szervezetek száma (az országban működő jogi személyiségű társaságok 4-5 százaléka, az egyéni vállalkozásoknak pedig 5-5,5 százaléka található itt).

A megyében 1997. december 31-én az APEH adatai szerint 5 248 jogi személyiségű-, 7 817 jogi személyiség nélküli és 29 591 egyéni vállalkozó működött. A társas vállalkozások száma két évig nőtt (1995-ben 10 315, 1996-ban pedig 12 186 jogi személyiségű, illetve jogi személyiség nélküli vállalkozás volt), az elmúlt évben viszont csökkent: 11 311 vállalkozást tartottak nyilván.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma meghaladja a 400-at (435), ezek jegyzett tőkéje pedig a 60 310 millió forintot. Egy vállalkozásra jutó jegyzett tőke eléri a 215 millió forintot. A legjelentősebb külföldi jelenlétű vállalkozások közé tartozik a Tiszai Erőmű Részvénytársaság (az amerikai AES Summit Ltd. a részvények 86 százalékát jegyzi), az Észak-magyarországi Áramszolgáltató Rt. (52 százalékban a német RWE/EVS konzorcium a tulajdonos), a svájci Nestlé 100 százalékos tulajdonában lévő Szerencsi Csokoládégyár Rt.; a francia Eridania Beghin Say érdekeltsége a Szerencsi Cukorgyár Rt.-ben meghaladja az 50 százalékot.

A térségben a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma és tőkearánya évről évre nő, ami egyértelműen arra utal, hogy a megye erőforrás-potenciája és geopolitikai helyzete fokozatosan felértékelődik. Ez annak is köszönhető, hogy a megye sajátos geográfiai helyzetéből adódóan az itt működő vállalkozók hídfőnek tekinthetnek Borsod-Abaúj-Zemplént (a megye határaitól három ország, Szlovákia, Ukrajna, Románia regionális központja érhető el 100 kilométeren belül), s jelentős logisztikai előnyökhöz juttathatják a térségben megjelenő befektetőket.

A megye exportforgalmának koncentráltságát mutatja, hogy a „toplista” első húsz exportcikkéből 13 vegyipari, acélipari alapanyag vagy félkész termék. Ezek az éves export 52 százalékát teszik ki. Jelentős a cigaretta, a szőlőbor, az alumíniumöntvény és a szarvasmarha exportja is.

A magyar Ruhr-vidékként is emlegetett Borsod-Abaúj-Zemplén egyoldalú gazdasági iparszerkezete fokozatosan átalakult az utóbbi években. A kohászat, a gépipar és a bányászat, az építőipar fokozatosan elvesztette vezető szerepét, a vegyipar – elsősorban a TVK-nak és a BorsodChemnek köszönhetően – meghatározóvá vált.

Ahhoz, hogy a '90-es években a magyar gazdaság állatorvosi lovaként emlegetett Borsod-Abaúj-Zemplén lassan kezd talpra állni, kellett az a kísérleti program, amely az integrált szerkezetátalakítási és válságkezelési program elnevezést viseli. Ez a négyéves, 1995-től 1998-ig tartó program meghatározza a megyei gazdasági potenciál hosszú távú növelésének célrendszerét, és középtávra megteremti a piaczgazdaságnak megfelelő fejlődés alapfeltételeit.

A középtávú program megvalósításának forrásszükséglete 1995–1998 között 30 milliárd forint, amelyből 22 millió ECU (1995-ös árfolyamon számolva 3,5 milliárd forint) PHARE-támogatás, 95 milliárd forint saját forrás és 17 milliárd forint állami támogatás. Ez utóbbi magába foglalja az állam tulajdonosi szerepéből adódó, mintegy 5,1 milliárd forint értékű közúti, vasúti, árvíz- és belvízvédelmi fejlesztéseket.

A gazdasági szerkezet kényszerű, majd tudatos átalakítása, a tulajdonosi struktúra megváltozása nagymérvű munkanélküliséggel párosult. A foglalkoztatottak száma 320 ezerről 220 ezerre csökkent, a regisztrált munkanélküliek száma 1998 első hónapjában ismét elérte a 60 ezret, a munkanélküliség rátája pedig az országos 10,4 százalékkal szemben itt 19,4 százalékos.

Az ipari megyeként ismert Borsod-Abaúj-Zemplén 701 ezer hektárnyi földterületének mintegy kétharmadát (62 százalékát) hasznosítják mezőgazdasági műveléssel. Erdő, nádas, halastó 25 százalék, míg az összes terület 13 százaléka parlagon hever, egyáltalán nem művelik. A szőlőterület az összes művelés alatt álló területnek még 2 százalékát sem éri el, a 12 800 hektárnyi szőlőültetvény fele 20 év feletti telepítésű. Almát 1 600 hektáron, szilvát 295 hektáron, körtét 260 hektáron, szedret 145 hektáron, ribizlit 115 hektáron termelnek, kajsziparackot pedig 600 hektáron. A tokaji bor mellett a gönci barack a megye másik híressége. A Bükkben, a Zemplénben, az aggteleki körzetben, a Csereháton 174 759 hektáron található erdő.

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete 1997-ben 51 000 forint volt, 23,3 százalékkal több, mint egy évvel korábban. A fizikai foglalkozásúak 41 200 forintos bruttó átlagkeresete 22,3 százalékkal, a szellemiek 65 300 forintos keresete pedig 22,8 százalékkal haladta

meg az előző évit. A havi bruttó átlagkeresetek összességében 8 000 forinttal elmaradtak az országostól.

Ha a nemzeti össztermékhez (GDP) való hozzájárulás arányát nézzük, akkor Borsod-Abaúj-Zemplén részesedése csaknem 5 százalékos.

Az InterCityvel, illetve az InterPicyvel összekötött városokból vasúton hamarabb el lehet jutni Budapestre, mint a leggyorsabb gépkocsival közúton. Ez a tény a MÁV-ot dicséri, az úthálózatot kritizálja. A jelenlegi 3-as út – Mezőkövesd kivételével – a településeken át kanyarog, s balesetveszélyesen lassítja a forgalmat. Megváltást csak az m³-as autópálya hozhat, amely 2002-ben Polgárig ér, s Dél-Borsodnak jobb infrastruktúrát, könnyebb elérhetőséget és munkalehetőséget adhat.

A megyében ezer lakosra 160 személygépkocsi jut, az országos átlag 223. Az egyre apadó számsor (s ez összefügg a megye lakóinak anyagi tehetetlenségével) most 119 ezret mutat. A legtöbb (23 ezer) a Lada; a Trabant (21 ezer), a Wartburg és a Skoda egyenként 12 ezerrel szerepel a rangsorban. A járgányok átlagéletkora folyamatosan nő, jelenleg csaknem eléri a 12 esztendőt. A veteránlistát (20 évvel) a még most is futó kétszáz Zaporozsec vezeti. A teljes gépjárműállomány 147 ezer.

Az ismertté vált bűncselekmények száma 1997-ben eggyel (!) haladta meg az 1996-ost Borsod-Abaúj-Zemplénben, és így elérte a 25 607-et. A bűncselekmények körét vizsgálva megállapítható: továbbra is a vagyon elleniek dominálnak (73,4 százalék), 9 767 lopás, 5 588 betöréses lopás, 211 rablás történt az elmúlt évben. A személy elleni bűncselekmények száma 1997-ben 1 046 volt. Harmincegy ember vált emberölés, illetve emberölés kísérletének áldozatává. Egy évvel korábban 29 volt ez a szám.

Közlekedési bűncselekményt 1 538-an követtek el, ebből ittasan vezettek 929-en. A közrend elleni bűncselekmények száma 3 222 volt, az 1996-os évhez képest 14,9 százalékos a csökkenés.

Borsod-Abaúj-Zemplén és a megyeszékhely, Miskolc önkormányzatának összetételében a politikai erőviszonyok általában nem tükrözik a parlamentieket.

Az 1994-es választásokat követően a KDNP-s Kobold Tamás lett Miskolc polgármestere, megelőzve az SZDSZ jelöltjét, T. Asztalos Ildikót (ő jelenleg az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium politikai államtitkára) és az MSZP-s Tompa Sándort. A legtöbb képviselőt viszont az MSZP juttatta a városházára. Itt az MSZP, a Fidesz, a KDNP és az MDF alkotott koalíciót, az MDF-es városatyák később az MDNP-be igazoltak. Az SZDSZ ellenzékben van.

A megyeházán az MSZP, a KDNP, a Fidesz és az SZDSZ alkot egységet. A megyei közgyűlés elnöke az a Gyárfás Ildikó, aki az 1994-es országgyűlési választásokon országosan elsőként szerezte meg mandátumát. Az 1994-es parlamenti választásokon Borsod-Abaúj-Zemplén megye mind a tizenhárom egyéni választókerületében a Magyar Szocialista Párt jelöltje győzött. Listáról a parlamentbe jutott még az MSZP további öt, az SZDSZ kettő, a Fidesz egy, a KDNP egy, az FKGP egy és az MDF egy jelöltje.

Az 1994-es választásokon a KDNP szavazataránya 9,3 százalékról 8,9 százalékra csökkent, az MDF-é 23,6 százalékról 9,6 százalékra mérséklődött, az MSZP-é viszont 10,8 százalékról 40,1 százalékra nőtt.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye közúti és vasúti határállomásainak személyforgalma 1997-ben meghaladta a 4 millió főt, ez 5 százalékkal magasabb volt az elmúlt évinél. A megyei határállomásokon keresztül 1,4 millió külföldi érkezett az országba, 14 százalékkal több, mint 1996-ban.

A megye kereskedelmi szálláshelyein 1997-ben 198 ezer vendég fordult meg, az eltöltött vendégéjszakák száma meghaladta a 486 ezret. A vendégek száma lényegében a tavalyi szinten maradt, ám a vendégéjszakáké 4 százalékkal növekedett. A külföldi vendégek száma tíz százalékkal csökkent. Az idelátogatók tavaly átlagosan 2,5 éjszakát töltöttek a kereskedelmi szálláshelyeken. A külföldiek tartózkodási ideje 2,9 éjszakára, a belföldieké 2,3 éjszakára nőtt.

A számtalan turisztikai nevezetesség közül is kiemelkedik a világörökség részeként nyilvántartott aggteleki karsztvidék a cseppkőbarlanggal, a Közép-Európában egyedülálló miskolc-tapolcai barlangfürdő vagy az ugyancsak Európa-hírű mezőkövesdi Zsóry. A Bükkben, Bánkúton található

sícentrum pályáin kedvező hóviszonyok mellett még áprilisban is lehet sízni. A nevezetességek között mindenféleképpen meg kell említeni Tokaj-Hegyalját, Sárospatakot, Diósgyőrt.

A megye szállodái egy időben 2 098 vendéget tudnak fogadni. A panziók 4 161-et, a kempingek 3 654-et, a turistaszállások, nyaralóházak 1 527-et, míg a falusi vendégfogadók 1 306-ot.

Széles, színes a közművelődési intézmények palettája a pompás hangversenyek színhelyéül szolgáló, félezer éves Avasi templomtól a koncerteknek, a nyári vigasságoknak otthont adó diósgyőri váron át a méltán híres tiszaujvárosi és kazincbarcikai művelődési otthonokig vagy a mindig grafikai szenzációt keltő Miskolci Galériáig.

A múzeumok száma 61. A legnagyobb az egy híján százéves Herman Ottó Múzeum, a legkisebb a massai vasverőhámor skanzenje. Párját ritkítóan szép és gazdag a Magyar Ortodox Egyházi Múzeum, de vendégcsalogató lehet a Feledy-, a Petró- és a Déryné-ház is. A Mezőkövesdtől Széphalomig érő bemutatóhelyeken egy év alatt félmillió látogató fordul meg. Ez a szám csaknem eléri azt, mint ahányan az elmúlt negyedszázad alatt, a 360-ról 28-ra csökkenő mozikban jegyet váltottak. A könyvtárak száma 268, s ezek 3,5 millió kötet olvasnivalót kínálnak.

A Miskolci Nemzeti Színházban a 175 éves működés alatt sok híres hazai színész megfordult.

Játszott itt Major Tamás, Latinovits Zoltán, Őze Lajos, itt kezdett Sztankay István s a színházcsináló Verebes István. A szezononkénti félezer előadás nézőinek száma 180 ezer. A Csodamalom Bábszínház, valamint a 99 esztendő, intézményesített oktatásnak otthont adó Zenepalota Miskolc kulturális nevezetességei közé tartozik.

Joggal illik az iskolaváros titulus Miskolcra és Sárospatakra. A megyeszékhely 1949 óta működő felsőoktatási intézménye város a városban. Napjainkra igazi univerzitás lett a Miskolci Egyetem. Részint az igények sarkantyúzza szükség, részint a bölcs felismerés miatt. A bánya-, a kohó- és a gépészmérnöki kar 1985-től az állami és jogtudományi, valamint a közgazdaság-tudományi karral bővült. 1992-ben kezdte meg tevékenységét az azóta karrá lett Bölcsészettudomány Intézet, majd legutóbb a Zeneművészeti Intézet. A hallgatók száma 1998 márciusában 8 520. A toplista helyezettjei a fogadókészség és a túljelentkezés alapján a bölcsészek, a jogászok, a közgazdászok, a gépészek. A campus lakóinak szakmai megoszlása: bányász 574, kohász 296, gépész 2 028, jogász 1 784, közgazdász 1 390, bölcsész 2 268, zenész 180.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Miskolci Tanárképző Intézetében 176-an tanulnak. A Gábor Dénes Főiskola két kihelyezett tagozatának (Miskolc, Sátoraljaújhely) osztálylétszáma 581. A Comenius Tanítóképző Főiskola csaknem nyolcszáz diákot számlál. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia 141 fiatalnak biztosít képzést.

Borsod-Abaúj-Zemplénben 28 gimnázium és 48 szakközépiskola fogadja a 28 143 középiskolás tanulót. A diákok közel 66%-a memorizál a tanodában. A fiatalok száma összességében 2,4%-os növekedést ért el egy év alatt, ezen belül a gimnazistáké 2%-kal csökkent, a szakközépiskolásoké 4,8%-kal emelkedett. Egy osztályteremre 30, egy pedagógusra pedig 13 tanuló jut, ami megegyezik az előző évvel. Megfigyelhető, hogy a kollégiumi ellátást nem igénylő, vidékről naponta bejárók létszáma évek óta folyamatosan emelkedik, ebben a tanévben 5,7%-kal többen jártak be, mint az 1996/97. periódusban. A középfokú intézmények 88%-a önkormányzati. A fiúk és lányok 8,6%-a jár alapítványi, egyházi, felekezeti és egyéb, nem önkormányzat által fenntartott iskolába.

Az évente csaknem háromezzerrel fogyó megyében tízezer polgárra 24 orvos és 82 kórházi ágy jut.

Volt ennél jobb is a kép, ám az egészségügyi finanszírozás gondjai már öt esztendővel ezelőtt kitapinthatóak voltak. 1997 végén a fehérköpenyesek létszáma 14 139-re rúgott. (A betöltetlen állások száma nyolcszáz körül állandósult.) A fogyás 1996-ban 1,6, egy évvel korábban 6,7 százalékos indexet mutatott. Az adatokat a részmunkaidősök foglalkoztatása motiválja.

A kórházi ágyak száma (6 000) némileg csökkent az elmúlt időkhöz képest, de a gyógyítók nem lettek lényegesen kevesebben. Gyakorló orvos 1 700. Az ápolási napok száma a kiemelkedően magas 2 millióról (1990) 1,7 millióra mérséklődött, az ágykihasználás 78 százalékra emelkedett.

A történelmi egyházak: a római katolikus, a református, az evangélikus, a görög katolikus, a Szentháromság Magyar Ortodox Egyházközség és a Miskolci Izraelita Hitközség az évszázadok folyamán szerves részei és formálói voltak a megye arculatának.

A római katolikusok élnek a legtöbben, számukról pontos adat nem áll rendelkezésre. Az egyházi iskolák újra gyermekszivajtól hangosak. Elsőként a katolikus gimnázium nyitotta meg kapuit Mariscsák István igazgató, másodikként a Lévai József Református Gimnázium Ábrám Tibor igazgató és a Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium S. J. Horváth Tibor igazgató vezetésével. A jezsuita gimnázium ráadásul a gyökértelen avasi lakótelepen létesült.

Az evangélikus egyház külön története a 16. sz. első felére nyúlik vissza. A reformáció nyomaival korán találkozunk megyénkben. Dévai Biró Mátyás, akit a nép „magyar Luthernak” nevezett, többek között a miskolci avasi református templomban is hirdette Isten ígését.

A Búza téri, az újgyőri vagy a görömbölyi görög katolikus templom rendszeres látogatói számon tartják egymást. Az ötvenes évektől folyamatosan csökkent a csereháti, borsodi, zempléni egyházközségek lélekszáma, az iparosítás miatt az adminisztratúra hiveit javarészt Miskolc nagyváros fogadta be. Talán ezért is érthető az a törekvés, hogy Miskolcon önálló görög katolikus püspökség létesüljön.

A nagy múltú történelmi egyházak közé tartozik a Miskolci Izraelita Hitközség is. Megyénkben 160 000 zsidó vallású ember élt a második világháború előtt, de a holocaust szörnyűségei után csupán 10 százaléka maradt életben. Többségük a fővárosba költözött vagy kivándorolt Izraelbe. Miskolcon ma 200 zsidó vallású ember lakik, többségük 70 év feletti és egyedülálló (Parázs István vallásügyi témájú cikkének közlése szerint).

A Szentháromság Magyar Ortodox Egyházközség 1687 óta működik Miskolcon. A hívek között görög, bolgár, orosz és ukrán nemzetiségiek is vannak.

Az anyagi függőségű sportélet mindig is hű tükre volt a megye tehetőségének és vitalitásának. Patinás egyesületek szűntek meg vagy kerültek a csőd szélére. Ennek ellentmondani látszik, hogy a Tornyi Barnabás vezette diósgyőri focisták újra az első osztályban rúgják a labdát, s ritkán foghíjas a piros-fehérek húszezres stadionja. A kosaras lányok is telt ház előtt játszanak a Miskolci Sportsarnokban.

Repka Attila olimpiai bajnok birkózó, Rakusz Éva tiszaujvárosi világbajnok kajakozó, a Szőulban ezüstöt szerző, Jacsó József súlyemelő országosan ismert. A fiatalok listája is rangos. Az úszó Kerékjártó Tamás, a vívó Patócs Petra, a tájfutó Domonyik Gábor, a triatlonista Kropkó Péter.

Aztán ott vannak a sakkozók, az asztaliteniszezők, a salakmotorosok. Hány nagy, rangos nemzetközi csatát vívtak a „vaspapucsosok” a népkerti katlanban, olykor 15 ezer néző előtt is.

A megyében az elmúlt néhány esztendőben helyi televíziók, regionális jellegű és kereskedelmi rádiók egész sora alakult. Minden nagyobb városban – Miskolcon, Ózdon, Tiszaújvárosban, Kazincbarcikán, Sátoraljaújhelyen – működik tv-stúdió. A sátoraljaújhelyi Zemplén Televízió magyar és szlovák nyelvű műsorát a határon túlra is sugározza.

Két napilap – az Észak-Magyarország (36 500 példányszám) és a Déli Hírlap (35 800) –, két bulvár jellegű hetilap – Új Hírnök, Színes Hírnök –, számos helyi orgánus színesíti a sajtópalettát.

A Magyar Rádió Miskolci Körzeti és Nemzetiségi Stúdiójának műsora három megye – Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád – lakosaihoz jut el. Kereskedelmi rádió működik Miskolcon (a Nonstop, a City és a T), és Kazincbarcikán (Top).

Heves megye

Heves megyét észak-északkeleten Borsod-Abaúj-Zemplén, észak-északnyugaton Nógrád, délnyugaton Pest, Délen Jász-Nagykun-Szolnok megye határolja. Területe 3637 km², ami az ország területének 4 százalékát sem éri el. A lakosság száma (1997-es adat alapján) 327 299 fő, az egy km²-re jutó népesség kereken 90 fő. A lakónépesség 44,2 százaléka a megye hét városában, 55,8 százaléka a 111 községben él. A hét város a megye területének 12 százalékát foglalja el, a népsűrűség 320 fő km²-nként.

A megye székhelye és legrégibb városa Eger, amely 1990 óta megyei jogú város. Lakóinak száma 58 976. Gyöngyös (1334., 33 807), Hatvan (1945, 23 927), Heves (1984, 11 450), Füzesabony (1989, 7

986), Pétervására (1989, 2 450), Lőrinci (1992, 5 968).

A városok földrajzi fekvése kedvező, Eger és Pétervására a Bükk, Gyöngyös a Mátra, Heves a Tisza-tó közelében, Hatvan és Füzesabony az Alföld északi peremén, a 3-as főközlekedési út és a Budapest-Miskolc vasútvonal, illetve az m³-as autóút mentén, Lőrinci ez utóbbtól nem messze, a Hatvan-Salgótarján vasútvonal, illetve a 21-es számú közút vonalán fekszik.

A férfilakosság száma 155 427, a nőké 171 872. A férfiak és nők aránya előbbiek javára billen egészen a 30-34 éves korosztályig, onnantól azonban a férfiak száma egyre kevesebb. 1997-ben is folytatódott a népességfogyás a megyében. Tavaly 3 200 gyermek született és ettől 1 500 fővel többen haltak meg. Országos viszonylatban az 1 000 főre jutó élveszületések száma alapján a 7., a halálozások száma szerint az 5-6. helyet foglalja el a megye. 1997-ben 30 egy éven aluli csecsemő halálozott el, ami 1 000 élveszületésre vetítve az országos átlagnál alacsonyabb. Az élveszületések száma mindössze 500-zal volt több, mint a művi vetéléseké. 100 élveszületésre 84 terhességmegszakítás, 1 000 szülőképes korú nőre 40 élveszületés és 34 művi vetélés jutott.

A megyében kevesebb lett az öngyilkosok száma: 1994-ben az 1990-es adatokhoz képest 11,4 százalékos a csökkenés, míg ez a szám az 1980-as adatokhoz viszonyítva 25 százalék. 1995-ben 86 férfi és 26 nő vetett véget életének önkéntesen.

Múlt évben 1500 házasságot kötöttek, ami az előző évekhez képest 12 százalékos csökkenés, ugyanakkor 700 házaspár vált el.

A megye éghajlatát a Bükk és a Mátra hegyvidéke, s az Alföld közötti 400-900 méteres szintkülönbség határozza meg. Az éves középhőmérséklet az északi részeken 8-10 fok között, az alföldi részeken 10 fok fölött van. A napsütéses órák száma 1800–1900 óra évente. A téli zord, 0 és – 10 fok körüli napok száma a legmagasabb a hegyvidéken (40 és 20 felett), míg az alföldi részeken évi 30 nap alatt marad.

Szent István sógora és nádorispánja, Aba Sámuel uralta a Hernádtól a Zagyváig a vidéket, ahol 1010 után alakult ki Újvár megye Abaújvár székhellyel, ahonnan a hevesi részeket is igazgatták, A megye önállóságát a XIII. században nyerte el, az egri püspökség Mátyás korától tett szert vezetőszerepre. A mohácsi csata után a török végig pusztította az országot, ám 1552-ben Eger útjukat állta. Nem úgy 1596-ban, amikor félholdas zászló került a falakra, s ott is maradt 1687-ig.

A török kivonulásával megkezdődött a fejlődés, a népesség szaporodása is. 1812-ben úgy döntött a megyei közgyűlés, hogy latin helyett magyarul üléseznek a jövőben. 1848-ban több mint 8 000-en jelentkeztek nemzetőrnek. 1867-re megépül a Budapest–Hatvan–Losonc, majd 1870-re a Hatvan–Miskolc vasútvonal. A kilencvenes években megnyitották a recski ércbányát, a hatvani cukorgyárat, a század elején a belápatfalvi cementgyárat. 1919 februárjában gróf Károlyi Mihály földet osztott a kápolnai birtokán. A megyéből 10 ezer zsidót hurcoltak koncentrációs táborba. A hatvanas években elkezdődött a visontai erőmű és a kiskörei víztározó építése.

1988–1994 között 59 politikai vagy politikai jellegű szervezet működött a megyében. Az 1990-es választás idején 34 folytatott politikai tevékenységet, s 20 próbált jelöltet állítani, ám az ahhoz szükséges 750 kopogtatócédulát csak 12-nek (Fidesz, FKGP, Hazafias Választási Koalíció, KDNP, MDF, MSZDP, MSZMP, MSZP, Magyarországi Szövetkezeti és Agrárpárt, Nemzeti Kisgazda- és Polgári Párt, SZDSZ, Vállalkozók Pártja) sikerült. Az 1994-es országgyűlési választáson 21 szervezet próbált jelöltet állítani, közülük tizenhétnek (köztük a Fidesz, az FKGP, a KDNP, az MDF, az MSZP, a Munkáspárt, az MSZDP, az SZDSZ, a Vállalkozók Pártja, amelyek 1990-ben is ott voltak) sikerült. Heves megyében az 1997. január 1-ei állapot szerint 38 kisebbségi önkormányzat van, ezek közül 37 cigány, egy pedig szlovák.

A megyei közgyűlés összetétele

Jelölő szerv.	Megszerzett mandátum	Százalékban
Fidesz	2	5

FKGP	5	12,50
KDNP	6	15,00
MDF	2	5
MSZP	15	37,50
Munkáspárt	2	5,0
Nyugd. Heves M. Szöv.	2	5,0
SZDSZ	6	15,0
Összesen:	40	100

Polgármester-választások a városokban 1994

Város	A nyertes	Jelölő szervezet	Szavazat	százalékban
Eger	dr. Ringelhann György	Független	9 576	54.61
Gyöngyös	Szabó Gyula	MSZP	3 639	34.02
Hatvan	Szinyei András	KDNP-MDF-FKGP	2 230	37.80
Heves	Kontra Gyula	MSZP	2 279	66.77
Füzesabony	dr. Pásztor József	KDNP-Fidesz-MDF-FKGP	1 608	56.84
Lőrinci	Varga Antal	Független	1 591	59.77
Pétervására	Pál László	Független	703	58.64

Az ipari termelés értéke 120 551 millió forint volt 1997-ben a megyében, ami az előző évhez képest mintegy 13,3 százalékos növekedést mutat. Az ipari értékesítés eredménye (117 649 millió forint) mind belföldön (79 981 millió Ft), mind az export (37 668 millió Ft) fejlődést mutat, annak ellenére, hogy az 1997. évi utolsó negyedév a belföldi értékesítésben alatti maradt az előző évi hasonló időszaknak.

Az egy lakosra jutó termelési érték Hevesben 368 567 Ft volt, ezzel szemben az országos adat 540 356 Ft-ot mutat. A beruházások egy lakosra jutó teljesítményértéke 41 239 Ft, ezzel szemben az országos átlag 99 524 Ft.

A munkanélküliségi ráta múlt évben 11,8 százalék volt Hevesben, ami 1 százalékos csökkenést jelent, így a gondok országos ranglistáján a 8-ról a 10. helyre lépett a megye.

A teljes munkaidőben alkalmazottak havi bruttó átlagkeresete 1997-ben 52 600 Ft volt, ami az előző évinél 21,7 százalékkal több. A teljes munkaidőben alkalmazottak a bruttó keresetükből az adózás és egyéb levonások után 35 700 Ft-ot kapnak kézhez. A nettó keresetek az előző évinél 24,5 százalékkal emelkedtek, ami a fogyasztói árszínvonal változását figyelembe véve a reál keresetek 5,2 százalékos növekedését jelentette, az 1996. évi csökkenéssel szemben.

Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete

	1996	1997
Összátlag	43 067	52 602
Mezőgazdaság	33 664	38 609
Ipar	52 512	63 599
Építőipar	42 752	57 590

Keresk., szolgált.	28 212	32 482
Közigazgatás	50 582	54 383
Oktatás	37 716	47 916
Egészségügy	32 989	42 107

Az ipar jobbára a megyét ketté szelő m³-as, illetve 3-as út mentén, az Eger, Gyöngyös-Hatvan tengelyre, illetve attól északra koncentrálódik. A déli, alföldi területre a mezőgazdaság a jellemző. A megye iparának gerincét a feldolgozóipar, így az élelmiszer, ital és dohánytermékek gyártása adja. A gépiparban újabb külföldi piacok bevonásával nőtt az export mennyisége.

A feldolgozóiparon belül az élelmiszerek, italok, dohánytermékek gyártása, a gépipar, a kohászat, a fémfeldolgozás és a nemfém ásványi termékek gyártása a meghatározó.

A megyében 44 új külföldi érdekeltségű vállalkozás – az országos mennyiség egy százaléka – alakult. Jegyzett tőkéjük 117 millió forint volt, amelynek közel 70 százaléka, 81 millió forint, külföldi tőke volt. Tíz vállalkozás kizárólag külföldi tulajdonú, körükben egy vállalkozásra 1 240 000 Ft jegyzett tőke jut. A vállalkozások teljesítményét 1997. II. negyedévtől jellemzi fellendülés.

Hevesben a gazdaságos földterület 378 500 hektár, amelynek 43 százaléka szántó. A szántóterület 53 százalékát (86 170 ha) egyéni gazdálkodók, 37 százalékát (60 189 ha) szövetkezetek, 10 százalékát (16 612 ha) gazdasági társaságok művelik.

Heves megyében a mezőgazdaságban 4 379 fő volt alkalmazásban 1997 december végi adatok szerint, amihez képest előző év hasonló időszakában ennek 96,9 százaléka tevékenykedett az ágazatban.

Mezőgazdasági termékekből 1997 első három negyedévében 3,4 százalékkal többet vásároltak fel, mint az előző év hasonló időszakában. Ezen belül a növénytermesztési és kertészeti termékek eladása 10,6 százalékkal emelkedett, az élő állatoké stagnált.

A megye az ország gyümölcstermelésének csak 1,8 százalékát adja. A termesztők mintegy 3 000 hektáros területen gazdálkodnak. Legtöbb almából termett, igaz, az almafákat pusztító tűzelhalás leginkább Dél-Hevesben, a megye egyik legnagyobb almatermesztő vidékén fejtette ki hatását. Az élelmiszeripar legnagyobb képviselői a megyében, a hatvani központú Mátravidéki Cukorgyárak Rt., az ugyancsak hatvani Aranyfácán Konzervgyár Rt., a Gyöngyösi Falcotrade Húsipari Rt. Külföldön ismert az Egervin Rt., a nagyrédei Szőlőskert Mezőgazdasági, Élelmiszeripari és Szolgáltató Szövetkezet, a gyöngyösi Mátra Malom Gabonaforgalmi és Malomipari Rt.

Meghatározza a megye mezőgazdaságát, hogy csak a terület hattizedén lehet mezőgazdasági termelést folytatni, mivel a termőterületen belül az országos átlagnál nagyobb, 30 százalék az erdő nagysága, amely a Mátra-Bükk-i Fafeldolgozó Gazdaság irányítása alá tartozik.

Múlt évben a kereskedelmi szálláshelyek 221 200 vendéget fogadtak, 551 700 vendégéjszakára. Az előző évekhez képest ez 4,4 százalékkal kevesebb vendéget és 5,8 százalékkal kevesebb vendégéjszakát jelent. A vendégforgalomból 21 százalékkal részesedő külföldiek száma 9,4 százalékkal, a belföldieké 3,0 százalékkal csökkent. A vendégek 62 százaléka szállodát vett igénybe. A szállástípusok közül egyedül a panziók iránti kereslet bővült, a legnagyobb visszaesés a nyaralóházaknál tapasztalható. A regisztrált kereskedelmi szálláshelyek forgalmának 39 százalékát német turisták tették ki, számuk 18 százalékkal kevesebb mint az előző évben. Jelentős még a holland, lengyel és osztrák vendégek száma. Az átlagos tartózkodási idő 2,5 fél éjszaka, ezen belül a külföldieké 2,6 éjszaka. A vendégek 48 százaléka, ezen belül a külföldiek 80 százaléka Eger kereskedelmi szálláshelyeit vette igénybe, jelentős még Gyöngyös részesedése (28 százalék) a megyébe érkező vendégek számából.

A gyógyidegenforgalom Heves megyében Egerre koncentrálódik, ahol a városi strandfürdő és a csak orvosi beutalóval látogatható Török-fürdő, vidéken a megyeszékhelytől nem mesze az egerszalóki hőforrás és a bükkszéki strand kínálkozik a gyógyturizmus célpontjaként. Heves megye része a Mátra-Bükk kiemelt üdülőkörzetnek, itt található az ország legmagasabb hegységei, élükön a

Kékessel és a Bükki Nemzeti Park egyharmadával. A megye területének mintegy 13 százaléka országos és helyi jelentőségű védett természeti terület és érték, amely nagysága 45 500 hektár, az országosnak több mint 6 százaléka.

Történelmi nevezetességekben gazdag, szőlő- és borkultúrájáról, néphagyományairól is híres a megye. A belföldi és a megyén belüli turizmus elsődleges célpontja az egri vár, amely mellett az egri minaret, a bazilika, a tanárképző főiskola központi épületében, a Líceumban található csillagvizsgáló és egyházmegyei könyvtár, a Szépasszonyvölgy borospincéi, a siroki és a kishánai vár, a szilvásvárad-szalajkavölgyi ősemberbarlang, a Tisza-tó horgászparadicsoma vonzza a kirándulókat.

A megyei állami úthálózat nagysága 1 200 km, amely kiegészül 350 közúti híddal és 1 150 közúti vízáteresztő műtárggyal. Az m³-as Gyöngyös és Füzesabony között épülő szakasza 44 km, így az m³-as autópálya hossza Heves megyében 64 km lesz.

A megyében az országos átlagnak megfelelő az autók kereskedők száma, a hét város közül csupán Pétervásáran nincs autósalon, illetve gépkocsi-forgalmazás. A legtöbb új autót kínáló kereskedő Egerben Gyöngyösön és Hatvanban található.

A Heves megyei rendőrök összesen 315 439 órát töltöttek közterületen a múlt évben, ami 1996-hoz képest 6,5% fejlődést jelent. A gépkocsizó járőröket 19 275 alkalommal hívták ki a helyszínre, saját kezdeményezésű intézkedésre 44 283 alkalommal került sor, bűncselekmény elkövetése miatt 684, körözés miatt 370, egyéb okok miatt 89 személyt fogtak el. A szabálysértési feljelentések száma 6 762, a helyszínen megbírságolt személyek száma 14 614. Alkoholszondát összesen 15 918-szor használtak, ami az előző évhez képest 26% visszaesés. Az alkoholteszt eredménye 487 esetben volt pozitív, ami 41, 3%-kal kedvezőbb eredmény az előző évinél.

Heves megye három városában, Egerben, Gyöngyösön és Hatvanban működik kórház, amelyek mellett a Mátrai Állami Gyógyintézetnek vannak szanatóriumai Kékestetőn, Mátraházán és Parádafürdőn. A tb által finanszírozott összágyszám 2 667, ebből állami tulajdonban 380 ágy, önkormányzati tulajdonban 2 287 ágy van. A fizetőbeteg-ágyak száma negyven, ezek a kékestetői szanatóriumban találhatóak. A megyében 1 010 orvost tartanak nyilván, közülük 859 dolgozik: közalkalmazottként 599-en, vállalkozóként 260-an folytatnak magánpraxist. A gyógyszerárak száma 103, ebből közforgalmú gyógyszerár 70, fiókpatika 33 van a megyében.

Heves megyében 96 római katolikus egyházközség található, az egri főegyházmegye főpásztora dr. Seregély István egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke. Segédpüspökei: dr. Kovács Emil mediai c. püspök, általános helynök és dr. Márfi Gyula, anmanziai c. püspök, általános helynök. Az rk. egri egyházmegye oktatási intézménye az egri Érseki Hittudományi Főiskola, az Érseki Papnevelő Intézet, a gyöngyösi Rk. Napköziotthonos Óvoda, az egri Deák Ferenc Rk. Általános Iskola és az egri Érseki Szent József Diákotthon.

25-30 ezer reformátust tartanak számon a megyében. A gyülekezetek egy része az Eger-völgyi egyházmegyéhez tartozik, amely a Tiszán-inneni református egyházkerület, részint a Dél-Pesti egyházmegyéhez tartozik, amely a Duna-melléki református egyházkerület része. Vezetőik Hegedűs Lóránt püspök és Mészáros István püspök.

A Borsod-Hevesi Egyházmegye az Északi evangélikus egyházkerülethez tartozik, amelynek püspöke D. Szebek Imre.

Felsőoktatás két városban, Egerben és Gyöngyösön folyik. A megyeszékhelyen négy, Gyöngyösön egy főiskola található. Az öt főiskolából kettő egri székhelyű, a többi kihelyezett tagozat. A több mint 8 000 hallgató száma 2,6 -szerese a korábbi hat évnek. A nappali tagozatosok aránya 45%. A megye legnagyobb felsőoktatási intézménye az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, ahol mintegy 30 szak közül választhatnak a hallgatók. A második legnagyobb a GATE gyöngyösi Mezőgazdasági Főiskolai Kara. A legnagyobb múltira visszatekintő felsőoktatási intézmény az 1709 óta fennálló Egri Érseki Hittudományi Főiskola. A Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskola 1995-96-ban kezdte meg működését Egerben kihelyezett tagozatként, a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola kihelyezett tagozata 1996-97-től biztosít levelező oktatást.

A megyében 30 középiskola van, amelyekben 1997-ben 12 600 diák tanult, ami 4%-kal több mint az

előző tanévben. A tanulók kétharmada szakközépiskolás, számuk tavaly jobban nőtt, mint a gimnazistáké. A vidékről naponta bejárók aránya 43 százalék, minden ötödik tanuló diákotthonban lakik. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma 12.

A jelenlegi tanévben 4 800 diák kezdte meg a tanulmányait, a tavalyinál 8 százalékkal kevesebben. Az általános iskolák száma azonos az előző évvel, azaz 141. Az általános iskolások száma 29 800, kis mértékben csökken.

1996 végén 130 önkormányzati könyvtár működött a megyében, öttel több, mint egy évvel korábban. Az utóbbi évben folyamatosan csökkent a számuk, tavaly volt az első emelkedés. A beiratkozott olvasók száma 48 800 fő, akiknek 1,4 millió könyvtári egység áll rendelkezésre, ennek 95 százaléka könyv. Egy beiratkozott olvasó átlagban havonta egyszer megy el a könyvtárba, s átlagosan két könyvet kölcsönöz ki.

1996 végén 33 múzeum működött a megyében, kettővel több, mint egy évvel korábban. Mindkét múzeum (a Sportmúzeum és a Panoptikum) Egerben nyílt meg. A 33 múzeumban 41 kiállítás (hét-tizedük állandó) volt megtekinthető. A kiállításokat 669 300 látogató nézte meg, a vendégek hattizede a Dobó István Vármúzeummal ismerkedett meg.

A megye legsikeresebb sportága a női röplabda, az egri Agriacomputer RC többszörös magyar-bajnok csapata évek óta őrzi első helyét a magyar mezőny élén. Mellettük Egerben OB I-es férfi és női vízilabdacsapat, a női labdarúgó NB I-ben ugyancsak egri csapat képviseli a megyét, a labdarúgó NB II-ben az Eger és a Hatvan csapatai, az NB III-ban a Gyöngyös, a Besenyőtelek, a Selyp, a Poroszló, a Füzesabony csapatai, de NB I-es, NB II-es, NB III-as tekecsapatok, NB I-es és NB II-es kézilabdacsapatok, sakkcsapat van jelen az élsportban, akik között ott találjuk még a válogatottakat felsorakoztató hatvani taekwon-do-klubot, az NB I-es egri asztaliteniszezőket, az OB I-es gyöngyösoroszi tollaslabdázókat, az egri gyöngyösi, petőfibányai öklözőket, a hatvani, hevesi, verpeléti atlétákat is. De találunk hegyikerékpárklubot, modellezőket, kötélugrókat, erőemelőket, birkózókat, teniszezőket, lövészeket, és persze itt vannak a szilvásváradai fogathajtók is, gondoljunk csak Bárdos Györgyre, a többszörös világbajnokra és a legutóbbi sikeremberre, Bozsik Józsefre, aki 1996-ban Belgiumban vb-bronzérmet szerzett.

A megyében találjuk az ország legmagasabb hegyeit, így a téli sportok is adnak kiváló sportembereket.

Az utóbbi évek hazai viszonylatban legismertebb versenyzője, a gyöngyösi Panyik János, aki a lillehammeri téli olimpiát követően a naganói téli olimpiára is kijutott. A megye nem marad le a divat mögött sem, már két nemzetközi hírnévre szert tett triatlon versenyt is rendeznek Hevesben, az egyik a kiskörei, a másik a hatvani verseny. Összesen 22 sportszövetség vezetésével 32 sportágban 220 felnőtt és 146 iskolai sportegyesület ténykedik a megyében, amelynek két legismertebb egyénisége Csank János volt labdarúgó szövetségi kapitány és Puhl Sándor labdarúgó játékevezető. Heves megyében két napilap, a Heves Megyei Hírlap és a Heves Megyei Nap szolgálja ki az olvasókat. Előbbi 1956-ban vált napilappá, akkor még Népújságnak hívták, kiadója az MSZMP Heves Megyei Bizottsága volt, amelytől 1990-ben, több más megyei napilappal együtt a német Axel Springer sajtókoncern vásárolta meg. A lap nemcsak tulajdonost váltott, hanem az addigi terjesztő, a Magyar Posta helyett saját terjesztőhálózatot is kialakított. A lap az Egri Nyomda Kft.-ben készül. Felelős szerkesztő: Stanga István. A hírlap olvasható az interneten is. E-mail: hmhirlap@agria.hu. A Heves Megyei Nap 1994 márciusában jelent meg a megyei lappiacon, előbb a Népszabadság napi mellékleteként, majd 1994 szeptember 1-jétől önállóan is, a Magyar Posta terjesztésében. A Nap rendszeresen, két hetente megjelenő gazdasági melléklete az Index. A lap a Szikra Nyomdában készül. Főszerkesztő: Havas András. A Nap olvasható az interneten is. E-mail: hmnap@agria.hu. A két megyei napilap mellett hetente jelennek meg hirdetési újságok, de magazin jellegű lapok is, például a gyöngyösi Mátrai Lapok, a 6van7 (Hatvan), sőt a Jász-Nagykun-Szolnok megyében kiadott Jász Infót Hevesen is terjesztik, ahol két magánérőből kiadott hetilap szintén a piacon van. Önkormányzati gondozású, havonta egyszer jelentkező lapok is napvilágot látnak, leginkább kistélephelyekre jellemzően.

A megyeszékhelyen 1988-ban hozták létre a kábeltévé, amelynek akkor 1 200 előfizetője volt, s 7

csatornát továbbított. Múlt év végén az előfizetők száma 15 ezer volt, a rendszeren továbbított televíziós műsorok száma pedig 31. A városok közül mindegyikben van kábeltévé, a kisebb településekre nem jellemző. Saját műsorok készítésére alkalmas városi televízió Egerben, Gyöngyösön és Füzesabonyban van.

Egerben a Rádió7 (101,9 mHz) és a Rádió Eger (101,3 mHz), Gyöngyösön a Saturnus Rádió (88,9 mHz) és a Dió Rádió (101,7 mHz) sugározza műsorát. 1998 januárja óta megszerezte jól fogható a Danubius Rádió is.

Heves

Az első oklevél 1203-ban említi Heves alakban. Az Árpád-házi királyok korában királyi vár, névadó székhelye a hevesújvári királyi vármegyének és székhelye az egyik főesperesi kerületnek. 1467-ben itt tartotta közgyűlését Heves vármegye közönsége. Hevest már akkor városnak írják az oklevelek. A XVI. század végén a törökök palánkvárat építettek itt és 1680-ban Heves kardcsapás nélkül jutott a császáriak kezére. 1706-ban a labanc-rác portyázó bandák elpusztították a települést. 1712-3? között Frankfurt tájékáról 21 német család költözött ide, ezek később elmagyarosodtak. A város lélekszáma 1786-ban 2 734, 1860-ban 4 695 fő.

Heves ma közlekedési gócponton fekszik. Az elmúlt évtizedekben Heves járási székhely volt, közigazgatási, egészségügyi, kereskedelmi, oktatási centrum szerepét töltve be a térségben. Zöldség és gyümölcsstermelése jelentős mind országosan, mind európai szinten.

Római katolikus plébániatemploma barokk homlokzatú, támpilléres gótikus szentéllyel.

Heves város területe: 9 922 ha, ebből belterület 587 ha. Lakónépessége: 11 791 fő. 1996-ban befizetett adó összege: 31 000 000.- Ft. Vállalkozók száma: 657 fő + 129 fő kisiparos. Vendéglátós: 50 fő, mezőgazdasági vállalkozó 65 fő, egyéni gazdálkodó és mezőgazdasági állattartó 201 fő.

Legjövődmezőbb vállalkozások: pénzintézetek, biztosító társaságok, kereskedelem. Szálláshelyek: Szabadidő központban 14 férőhely, Strand-Kempingben 150 férőhely. Gépkocsik száma: 2 800 db, évközi eladás 280, vétel 320 db. Ingatlanárak: telekár 300 Ft/m²-3 500 Ft/m² között. Építési engedélyek száma 110 db, használatbavételi engedély: 44 db.

Heves Város Képviselőtestülete:

Kontra Gyula polgármester (MSZP), Huszár János alpolgármester (MSZP).

Képviselők (közvetlenül választottak): Szőke Emil (MSZP), Budai Sándor (független), Ficsór Andrásné (MSZP), Dr. Nagy Tamás (független), Dr. Nagy Sándor (MSZP), Surányi László (MSZP), Dr. Szabó János (MSZP), Dr. Szikora Sándor (SZDSZ), Dr. Czákó Gábor (független).

Közvetve választott képviselők (kompenzációs lista): Győrfi József (KDNP), Csikós Ferenc (KDNP), Kurunczi István (Munkáspárt), Dr. Nagy Ferenc (MSZP), Árvai István (SZDSZ), Svoób István (SZDSZ), Laczházi István (FKGP).

A térség (5. sz. választókerület) országgyűlési képviselője Godó Lajos (MSZP), aki 1950. december 21-én született Tiszanánán. Apja nyugdíjas hentes és mészáros, anyja háztartásbeli. 1969-ben érettségizett a gyöngyösi Mezőgazdasági Technikumban. 1972-ben szerzett diplomát a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem növényvédelmi főiskolai karán. 1972-től 1993-ig Tiszanánán, a Petőfi Mgtsz-nél dolgozott, ahol 1981-ben elnökké választották. 1993-tól a szolnoki GTR Rt. egri kirendeltségén dolgozik, mint üzletkötő-szaktanácsadó. 1989-től MSZP-tag. Korábban tanácsstag, megyei tanácsstag volt, 1990-től Tiszanánán önkormányzati képviselő. A Heves megyei Közgyűlés tagja, a Területfejlesztési Bizottság tagja. Nős. Felesége általános iskolai tanár. Két gyermeke van.

Kultúra, közművelődés, sajtó

Közművelődési feladatokat lát el a Móricz Zsigmond Művelődési Központ és a Városi Könyvtár (55 ezer kötet), valamint a Városi Gyermekeház (1996 óta vállalkozási formában). Helyi kábeltévé, ugyancsak magánszemély üzemeltetésében. Hete rendszerességgel reklámújság jelenik meg. Országosan egyedülálló a Sakkmúzeum, sikeres a Hevesi Kamarazenekar.

Eger, a minőség városa

Eger különleges adottságokkal rendelkező középváros, mely az ország keleti felének egyik legvonzóbb kulturális, művészettörténeti és turisztikai települése. A város a Bükk-hegység lankás délnyugati lábainál fekszik, hosszú, gazdag történelmi múltra tekint vissza. A fejlődés rendkívül változatos volt. Meghatározó jelentőségű és mindmáig befolyásoló szereppel bír a Szent István királyunk alapította püspökség és püspöki székhely.)

A várost a végvári szerep kiemelte a hasonló nagyságú települések közül. A lakosság helytállása a XVI. századi török invázió időszakában máig ható történelmi jelentőséget adott Dobó Istvánék győzelmének, hiszen megállította a török birodalom és az iszlám vallás további terjeszkedését Európában.

A XVIII. századi egyházi központtá válást követően intenzív fejlődés következett be a korabeli püspökök korukat megelőző, a távoli jövő szempontjait is figyelembe vevő gondolkodásmódjának köszönhetően, és ennek emlékei meghatározóak Eger életében és arculatában. A kiemelkedő jelentőségű építészeti alkotások mellett kialakult a regionális vezető szerep, melyhez adminisztratív és oktatási funkciók is kapcsolódtak. Így lett Eger közigazgatásilag megyeszékhely, turisztikai központ és iskolaváros.

A 30 ezres nagyságrendű kisváros gazdasági életét az 50-60-as évekig a borászat-szőlészet és a mezőgazdaság határozta meg. Majd az ipar megjelenésével változott a lakosság összetétele is, hiszen az ipari profil helyet adott a műszaki képzettségűeknek is. Ehhez az időszakhoz kapcsolható az északi városrész robbanásszerű fejlesztése.

Mindmáig jellemző maradt a hagyományos bortermelés, amely igen jelentős hatással volt a múltban – de a jelenben is – a város karakterének kialakulására. Eger a „bor és a szőlő” városa, és ezt a szerepét nem szabad elveszítenie. Igen fontos, hogy a borászat és a szőlészet alkalmazkodjon a korszerű igényekhez, s ez egyaránt vonatkozik a termelés módjára, a termékek minőségére, a piaci szereplésre, valamint a termelők szervezettségére és az egri borvidék védelmére.

Egerben kiemelkedő szerepe van a turizmusnak, mely immáron tradíciónak tekinthető, és meghatározó a város arculatában. A korszerű idegenforgalomhoz komoly struktúraváltozásra van szükség, mely magába foglalja a szervíz- és infrastruktúra-hálózat megújítását, a turisztikai kínálat növekedését, az ellátás színvonalának emelkedését, speciális és a város jellegéhez igazodó rendezvények szervezését.

A gyógyvízforrások messze földön híressé teszik a várost, melynek a gyógyfürdő és a strand egyik fő nevezetessége. Az észak-déli irányú völgyben fekvő település topográfiai adottságainál fogva lényegében szennyezetlen, az ország egyik legtisztább levegőjű városa.

A város lakossága csendes, nyugodt, zárt kisváros idilli képét hordozza magában. Ezzel nem illik össze sem az a foglalkoztatási igény, amely a munkahelyteremtéssel jár együtt, sem a gyors gazdasági fejlődés vágya. Eger infrastrukturális ellátásának fejlesztése folyamatos volt, komoly problémák sem a távoli, sem a közelmúltban nem jelentkeztek. Egyedül a – hasonló típusú és szerkezetű városokra jellemző – közlekedési problémák megoldása nehéz. A turizmusra támaszkodó gazdaságnak hátrányt jelent, hogy a város nem kapcsolódik igazán az országos főközlekedési hálózathoz, és a sajátos szerkezet miatt a belső forgalom is nehezen szervezhető. A tervek szerint építendő m³-as autópálya nyomvonala révén Eger még messzebb kerül a főközlekedési úttól, ami szükségszerűvé teszi a mainál sokkal korszerűbb és komfortosabb kapcsolódási lehetőség egyidejű megépítését.

Eger életében igen nagy szerepe van a város arculatát meghatározó épített környezetnek. Ez a tény legfőképpen a történelmi Belvárosra vonatkozik. Az utóbbi 15-20 évben bekövetkezett rendkívül kedvező változások ugyanis e városrész értékeinek a megmentését tűzték ki célul. A XVIII. századi városmagot, az egykori Püspök utca (ma a Széchenyi utca déli része) és a mai Bajcsy-Zsilinszky utcák által határolt területet egymással párhuzamos utcácskák (Érsek, Szent János, Sándor Imre, Machky Valér utca), melyeket a tervezői fantázia a hangulatos kapualjakon keresztül minden oldalról megközelíthető négyszög alakú belső udvarokra osztja. A tömbrehabilitáció egyúttal két problémát is megoldott. Tekintettel arra, hogy ezen épületek túlnyomó része műemlékileg védett, nem volt lehetőség homlokzatuk változtatására. Ugyanakkor a város növekedése szükségszerűvé

tette a kereskedelmi hálózat fejlesztését. Ezért a belső udvarok által adott lehetőséget kihasználva egyedi hangulatot árasztó, új áruházakat, üzlethelyiségeket alakítottak ki bennük.

Eger iskolavárosi szerepe sem újkeletű, hiszen a török uralom alóli szabadulás után hamarosan már 200 növendék járt a jezsuita iskolába, és rajtuk kívül 21 minimista, 16 patvarista és 12 gimnazista fejlesztette itt tudását. Ezt követően, 1700-ban rakta le Telekessy István püspök a papnevelő intézet, a mai Hittudományi Főiskola alapjait. 1763-ban kezdte el építtetni Eszterházy Károly eredetileg egyetemalapítási céllal a pompás Lyceumot, mely intézmény ma főiskolai ranggal az ő nevét viseli, és a tanárképzést szolgálja.

Jelenleg a város 12 alsó és 14 középszintű iskolával rendelkezik, ezek diáksága élettel tölti meg a várost, lüktetést, lendületet ad a naponta nyüzsgő több mint 20 ezer diák. Egerben tanulni, egri diáknak lenni mindig is rangot jelentett, és ez így van ma is. Mindig is szívesen, büszkén és nagy tisztelettel térnek vissza a találkozókra az „öreg” diákok, kiket, ha messze is vetett sorsuk diákvárosuktól, szívükben mégis megmaradnak „egri diáknak”.

Immáron több évtizedes igény az egyetemi oktatás megvalósítása, mely a Tanárképző Főiskola eredeti alapítási koncepciója volt, s ma konkrét elvárásként szerepel a közösségben. Az átalakulás hosszú folyamat, átgondolt és alaposan kidolgozott megvalósítást igényel, amely megalkotásánál figyelemmel kell lenni a szomszédos városokban már kialakult intézményekre, a város adottságaira és a környezeti igényekre.

Eger természeti és műemléki értékei mellett az ipar jelenléte nem jelentős a városban. Ezen szeretne a vezetés változtatni. Remélhetőleg vonzani fogja a leendő befektetőket a Déli Ipartelepről született elképzelés.

A Déli Ipartelep kialakítása fontos terv. Eszerint a városban jelenleg bevezető 25. sz. főút vonala Andornaktálya irányában kanyarodna el. E mellett az útvonal mellett épülne a Déli Ipartelep. Ez lesz a K2-es kikerülő út, vasúti felüljáróval.

Az infrastruktúrát (út, villamosság, vízvezeték-hálózat, szennyvízelvezetés) kiépítteti a város. A Kongresszusi Központ és Vásárcsarnok megépítésének tervét az a tény indította el, hogy az Érsekkertet kinőtte az Agria-Vásár.

A leendő helyszínnel kapcsolatosan két elképzelés van. Az egyik szerint az előbb említett Déli Ipartelep Környéke, a másik szerint a város északi részén meglévő szabad terület adhatna helyet az épületegyüttesnek.

Az elképzelés szerint olyan csarnokok épülnének a területen, melyek több funkciót is elláthatnának.

A város vezetői a diszkóktól a politikai nagygyűléseken át a kiállításokig mindenféle hasznosítási lehetőségre gondolnak. Várják az érdeklődő befektetőket. Ha Egerről mint leendő „barok fürdőváros”-ról beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk az onnan 6 km-re fekvő Egerszalókról sem. A községben 5 hőforrás tör fel 68 Celsius-fokos vízzel, ezek közül kettő működik.

A vizet az OKI és az ORFI javaslatára a Népjóléti Minisztérium gyógyhatású vízzé nyilvánította.

Ízületi megbetegedések gyógyítására, valamint csontsérülések utókezelésére kiválóan alkalmas.

A források a községtől déli irányban 1 km-re, lankás dombok között fakadnak. 110 hektár telepített fenyő, nyír és tölgyerdő veszi körül. A szép természeti környezet jól megközelíthető: 6 méter széles, aszfaltozott út vezet oda. Elektromos áram a helyszínen van, telefon és gáz a község határából odavezethető.

Az elképzelések szerint 240 ágyas gyógyszálló, 1000 fős strand és 400 férőhelyes üdülőfalu telepíthető a helyszínre. A meglévő természeti adottságok a tájképi környezetbe illő létesítmények építésének a lehetőségét vetik fel.

A község vezetése a terület értékesítésére, bérbeadására vagy társasági tulajdonba vitelére nyitott.

Tietze Nándor

Füzesabony

Az Eger és a Laskó patak között fekvő mezővárosi jellegű alföldi település. Területe 46 km².

Lakóinak száma – az 1997. évi adatok alapján – 8 167.

Füzesabony nevét 1261-ben említi először írásos forrás Obon alakban, amikor IV. Béla király megerősíti az egri püspökséget az egri völgy falvainak a „szent királyok óta élvezett birtokában.” 1552-ben, Eger ostroma idején a törökök elpusztították, de rövidesen benépesült. 1577-ben már a török hódoltsághoz tartozott. Eger eleste után világiak foglalták le jövedelmeit, de 1672-ben újból az egri püspök adta ki a szabadságlevelet, s 1631 után Pyber püspök saját kezelésbe vette. 1683-ban már katolikus templomról vannak adatok. Eger hosszan tartó blokádja során 1686-87-ben teljesen elnéptelenedett: 1690-1700 között 6 jobbággyal tengődött. Telekessy István püspök-földesúr 1700-as újjátelepítő okiratában azt írja, hogy a füzesabonyi pusztát katonákkal, hajdúkkal, más szabadosokkal és néhány jobbággyal szállatta meg. Erdődy püspök újabb, könnyebb szerződést adott nekik, mert a Rákóczi-szabadságharc idején itteni jobbággyai elszegényedtek, betegségekben elhaltak. A Füzesabonyhoz tartozó Szikszó és Kisbuda nevű puszták egykor népes falvak voltak, ezeknek neve is 1261-ben fordul elő először a püspöki birtokok felsorolásában. Az 1678. évi harcok során mindkettő elnéptelenedett. A település életét rendkívül komoly mértékben érintette a vasút fejlesztése. A Hatvan-Füzesabony-Miskolc vasúti vonal építése 1861-ben vette kezdetét és 1870-ben adták át a forgalomnak. Eger felé 1872-ben, Debrecenig pedig 1891-ben indult meg a vasúti forgalom. A második világháború utáni évtizedekben folyamatosan bővült az infrastruktúrája, intézményhálózata. Betöltött járási székhely, illetve körzetközponti szerepet is. Várossá 1989-ben nyilvánították.

Füzesabony vasúti és közúti csomópont, a 3-as számú, a 33-as számú és a 31-es számú főközlekedési utak érintik. A környező 10 község természetes központja. Kisugárzása egészségügyi, közegészségügyi, pénzügyi, közlekedési, rendészeti, igazságügyi, postaszolgálati és oktatási területeken érvényesül leginkább. Infrastruktúrája jó, vezetékes víz és gázhálózattal rendelkezik. Telefonellátottsága magasfokú.

Gazdasági életében jelentős szerepet játszik a mezőgazdaság, valamint a kis- és középüzemi szintű vállalkozói ipar. Jelentős a vállalkozói kereskedelem.

Humán intézményhálózata fejlett. A város rendelkezik 2 bölcsődével, 2 óvodával, 2 általános iskolával, 1 középiskolával (Remenyik Zsigmond Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola), könyvtárral, művelődési központtal, helytörténeti múzeummal, városi televízióval, filmszínházzal, sportcsarnokkal és egyéb létesítményekkel, sportpályákkal.

Új – szakrendeléseket is ellátó – egészségügyi központ épült, 2 idősek napközi otthona üzemel. A családorvosok száma 4, a gyermekorvosoké 2.

A településen két templom található. A római katolikus nagytemplom műemlék. A város másik műemléke a Vasútállomás épülete (építette Pfaff Ferenc, 1893), melynek mása Fiumében található. Stílusa eklektikus.

Nógrád megye

Nógrád megye az ország második legkisebb megyéje, területe 2544 km², lakóinak száma 220 000 fő, népsűrűsége enyhén csökken, 1996-ban 87 fő/km². Éghajlata: mérsékeltén hűvös és mérsékeltén száraz, évi átlagos csapadékmennyisége északon 600-620 mm, délen 560-600 mm, a Karancson 650-700 mm. Az uralkodó szélirány észak-északnyugati és nyugati. A napsütéses órák száma alacsony, átlagosan 1850-1900 óra/év, a hótakarós napoké 4050. Az éves középhőmérséklet alacsony, 8,5-9,5 C°fok, az első fagyos nap a megye nagy részén már október 10-15 között várható.

A megye területének nagyobb része dombsági és közép-hegységi táj. Területén kapcsolódik egymáshoz a Mátra, a Börzsöny és a Cserhát. Északon önálló hegységként kezelendő a Karancs-Medves. Legmagasabb pontjai nyugaton a Börzsönyben található Csóványos (939m), keleten Galyatető (965 m).

A megye vízfolyásokban gazdag, állóvizekben viszont szegény. Vizei négy nagyobb folyó, az Ipoly, a Zagyva, a Galga és a Tarna vízgyűjtő területéhez tartoznak. A folyók és patakok vízhozama szerény, de szélsőségesen változó. Vízföldrajzi különlegességeka főleg a Zagyva völgye mentén fakadó

szénsavas, kénhidrogénes források, az úgynevezett csevicék. Sóshartyánnál jódos-sós gyógyvíz fordul elő, Pásztón a 30 C fokos vizet strandolásra használják, a Rárópusztán 1981-ben talált 37 C fokos vizet még nem hasznosítják.

Salgótarján

T.: 10.283 ha. L.: 46.167 fő. Polgármesteri hivatal: 3100 Salgótarján, Múzeum tér 1. Tel.: 32-312-250, fax: 32-310-838 Polgármester: Pusztai Béla (MSZP) Alpolgármesterek: Cserháti József, Sarló Béla. Jegyző: Dr. Petercsák Zsolt A képviselő-testület tagjai: Pusztai Béla, Erdei Imréné, Karakasev Anna, Eisler Ferenc, Baglyasné Földi Nóra, Dr. Szabó Lajos, Dr. Bercsényi Lajos, Sarló Béla, Szalay Miklós, Szigetvári János, Dr. Tóth Edit, Cserháti József, Ercsényi Ferenc, Nagy József, Tolmácsi Ferenc, Szoó Zoltán, Dr. Zsély András, Eötvös Mihály, Fekete Nándor, Toronyi Béla, Domokos Béla, Angyal János, Gusztos István, Bezovics Lajosné.

Cigány Kisebbségi Önkormányzat 3100 Salgótarján, Bajcsy-Zsilinszky E. u. 43. Tel/fax: 32-420-428 Salgótarján 1994-től megyei jogú város. Gerincét a Tarján patak völgye jelenti, itt a völgyben húzódik a 21-es számú főút. Ez az út enyhén emelkedik, 220 méter tengerszint feletti magasságban lép a város területére és 375 méter magasan hagyja el azt. Az ipar a városban a XIX. század közepén jelent meg, a bányászat, a nehézipar, a gépipar, az üvegipar volt meghatározó. Az iparosítást meggyorsította az, hogy erre ment a Budapest-Losonc vasúti vonal. Már a század elején az üzemekben haterő munkások dolgoztak, itt volt a híres Rimamurány-Salgótarján Szénművek. Az 50-es, 60-as évek hatalmas fejlődést hoztak, felépült az új városközpont, amely a kor építészetének meghatározó példája. A 80-as évek után stagnálást hozott, jelenleg az ipar fokozott átstrukturálódása folyik, a településen működő vállalatok közül 51 részvénytársaság van, ami jelzi, hogy az üzemek mérete meghalad egy bizonyos nagyságrendet.

Balassagyarmat

T.: 2903 ha. L.: 19.500 fő. Polgármesteri hivatal: 2660 Balassagyarmat Rákóczi út 12. Tel: 35-301-022, fax: 35-300-782 Polgármester: Juhász Péter (FKgP-KDNP-Fidesz-MDF)) Alpolgármester: Tózsér Zsolt Jegyző: Tatár-Kis Sándorné

A képviselő-testület tagjai: Juhász Péter, Tózsér Zsolt, Pulay László, Dr. Csekey László, Dr. Horváth Mária, Csemen Pál, Medvác Lajos, Dr. Rózsa György, Telek Zoltán, Soós Géza, Dr. Németh György, Dobosné Dr. Faragó Gyöngyi, Zsidai László, Majdán Béla, Látkóczi Bálint, Győri János, Ember Csaba, Deák Sándor. Roma Kisebbségi Önkormányzat 2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 12. Tel: 35-301-022 fax: 35- 300-782

Balassagyarmat az ország északi határán, az Ipoly folyó bal partján fekszik, határtelepülés. Éghajlata a hegyek hatására kiegyensúlyozott. A város és vonzáskörzete fokozatosan öregszik, ez meghatározza az egészségügy feladatait. Balassagyarmat és térsége a megye foglalkoztatottság szempontjából legkedvezőbb helyzetben lévő területe. 16,6 százalékos munkanélküliségi rátája majdnem 3 százalékkal kevesebb, mint a megyei átlag. Néhány tőkeerős cég található itt: az Ipoly Bútorgyár, a Vasért Szolgáltató Kft., a Balassagyarmati Agroker és a Fémipari Rt.

Bátonyterenye

T.: 8.400 ha. L.: 15.914 fő.

Polgármesteri hivatal: 3070 Bátonyterenye, Béke út 35-37. Tel: 32-353-877, fax: 32-353-580 Polgármester: Dr. Balázs Ottó (MSZP))

Alpolgármesterek: Nagybakos István, Svétecz Lajos Jegyző: Romhányi Gyula A képviselő-testület tagjai: Csikós János, Garami Gyula, Ifjú Hegyi Sándor, Horváth Mihály, Horváth László, Jászai Nagy István, Kecskés Ferenc, Kerekesné Vörös Erzsébet, Molnár József, Orosz Tamás, Ottrok Tibor, Soós Károly, Ifjú Szederkényi Lajos, Szomszéd Tamás, Szőke István, Venter László, Roma Kisebbségi Önkormányzat 3070 Bátonyterenye, Rákóczi út 28. Tel: 32-353-181 fax: 32- 353-

Bátonyterenye egy völgyben fekszik, tengerszint feletti magassága 170 és 800 méter között van. (Itt emelkedik a Vöröskő.) Nagybátony, Maconka, Kisterenye és Szupatak településekből alakult ki a város, amely ezt a rangot 1989-ben kapta meg. Népessége némi emelkedést mutat, de ez a bevándorlás következménye, az idősök aránya itt is, mint az egész országban, emelkedik. A Bátonyterenyét alkotó települések életét hosszú időn át a szén és a vasút határozta meg. A bányászkodás visszafejlesztése után elsősorban a fémmezmunkálóipar telepedett ide. A könnyűipart a harisnyagyár, a ruhagyár képviseli.

Pásztó

T.: 7.270 ha. L.: 10.536 fő. Polgármesteri hivatal: 3060 Pásztó, Kölcsey út 35. Tel: 32-460-155, fax: 32-360-918 Polgármester: Dr. Dobrovoczký István (független) Alpolgármesterek: Tari István, Reviczky László Jegyző: Dr. Tasi Borbála A képviselő-testület tagjai: Dr. Bárányi Gyula, Deák Kálmán, Gubola Károly, Gyalog Dénes, Dr. Káposztás Józsefné, Köves Tibor, Kürti József, Nyíri Károly, Pintér Józsefné, Reviczky László, Sánta Kálmánné, Sisák Imre, Szőke Ferenc, Szöllősi Miklós, Tari István, Tóth László, Várhelyi András Lajos, Zentai József Roma Kisebbségi Önkormányzat 3060 Pásztó, Kölcsey út 35. Tel: 32-460-155 fax: 32-360-918

Pásztó a nyugati Mátra lábánál, a Zagyva folyó által emelt dombháton épült. Nyugatról a Zagyva folyó völgye, keletről a Mátra 7-800 méter magas hegyei határolják. A város népessége csökken, mindenekelőtt azért, mert 1990-ben kivált belőle Mátraszőlős. A város nehéz-, könnyű- és élelmiszeripara a rendszerváltás után az alkalmazkodás nehézségeit nem bírván, jórészt tönkrement, komoly változást hozott azonban a külföldi tőke megjelenése, osztrák, ír cégek jelentek meg. A mezőgazdaságban a borászat és a szőlészet jelentős.

Rétság

T.: 3200 ha. L.: 3110 fő. Polgármesteri hivatal: 2651 Rétság, Rákóczi út 20. Tel: 35-350-630, fax: 32-350-712 Polgármester: Gresina István (MSZP) Alpolgármesterek: Mocsári Gergely Jegyző: Kapocska Ferencné A képviselő-testület tagjai: Dr. Szájbély Ernő, Lomen Pál, Majnik László, Mocsári Gergely, Havas Vilmosné, Barnucz né Földi Judit, Misik Imre, Girasek Károly, Várszegi István, Both József, Pusztai Egon. Szlovák Kisebbségi Önkormányzat 2651 Rétság, Rákóczi út 20. Tel: 35-350-630 fax: 35-350-712

Rétság kis város a Dunakanyarhoz közeli régióban, Budapesthez közelebb van, mint Salgótarjánhoz. A 2-es számú főútvonal mellett helyezkedik el, és ezért közlekedési csomópont. Az ország egyik legkisebb létszámú városi rangú települése. Gazdasági életében a legnagyobb esélyt az jelenti, hogy a TDK (mely videokazettáiról és hangkazettáiról ismert) kétezer főt foglalkoztató üzemet telepít ide, s ez jelentősen csökkenti a térség munkaerőgondjait.

Szécsény

T.: 4574 ha. L.: 6894 fő. Polgármesteri hivatal: 3170 Szécsény, Rákóczi út 84. Tel: 32-370-199, fax: 32-370-170 Polgármester: Varga Tibor (KDNP, MDF, Fidesz, LPSZVP) Alpolgármesterek: Bagosi Sándor, Őze János Jegyző: Bartusné Dr. Sebestyén Erzsébet A képviselő-testület tagjai: Bagosi Sándor, Őze János, Balogh Ferenc, Borik Albert, Horváth Béláné, Kiss Andor, Kolosi Ferenc, Makovinyi Sándor, Pintér Lajos, Dr. Sümegi Sándor, Szenográdi Ferenc, Dr. Szilágyi Ernő, Zsédely Lajos. Cigány Kisebbségi Önkormányzat 3170, Szécsény Rákóczi út 84. Tel: 32-370-199 fax: 32-370-170

Szécsény Nógrád megye északi részén, az Ipoly völgyétől délre húzódó fennsíkra épült. Közigazgatásilag hozzátartozik Pöstényi-pusztá és Benczúrfalva, amely a neves festőről kapta a nevét. Az Ipoly völgye nyitott és ezért gyakran átjárják a szelek. Jó minőségű szántóföldek veszik körül. Itt, ezen a talajon lett magas színvonalú a II. Rákóczi Ferenc Termelőszövetkezet, amely

közel nyolcezer hektáron gazdálkodott, és számos ipari üzemet is működtetett. 1992-ben a közgyűlés felosztotta a szövetkezet vagyonát, és most több kisebb egység működik. A tejüzemben olasz tőke jelent meg.

Egyéb információk

Nógrád a X. század végén önálló megye lett. A palócok – akiket sokan a székelyek leszármazottjainak tartanak – védelmi feladatokat láttak el ezen a nehezen járható, kemény terepen. A XIV-XV. században 42 vár állt nógrádi területen. Ez is közrejátszott abban, hogy a török hódítás időszakában igen kemény harcok folytak ezen a területen. 1768-ban Tarján határában kőszén találtak, és ez hosszú időre meghatározta a megye sorsát. Meghonosodott a szén-, a vas- és üvegipar, jelentősen megnövekedett a lakosság. A trianoni békeszerződés nyomán Nógrád területének majdnem a fele, 117 település az új csehszlovák államhoz került. A periférikus helyzet csökkenő életszínvonalat jelentett. A 40-es évek végén, az 50-es évek elején az iparosítási program ismét fellendülést hozott Nógrád számára. A szénbányászat visszafejlesztésével megugrott a nyugdíjasok száma, sokan korkedvezményes nyugdíjba mentek. Hosszú éveken át többen vándoroltak el a megyéből, mint ahányan ideköltöztek. A megye egyes részei csak 30 kilométerre vannak Budapesttől és 100 kilométernyire a megye székhelyétől, Salgótarjától.

A megye településstruktúráját meghatározza az, hogy a települések fele ezer lakosnál kevesebbet számlál. Az egyik Nógrád megyei község világhíres lett: Hollókő felkerült az UNESCO-nak a világ kulturális örökségét megőrkítő listájára.

A rendszerváltást követően újjáéledt a Kereszténydemokrata Néppárt, a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt, ez utóbbi azonban nem tudott jelentős politikai szerephez jutni.

Megalakult az MDF, az SZDSZ és a Fidesz helyi szervezete, és a korábbi MSZMP-ből kialakult a Magyar Szocialista Párt és a megszerveződő új MSZMP (későbbiekben Munkáspárt) ugyancsak szerephez jutott. Az 1990-es országgyűlési választásokon a legnagyobb támogatottsága a kereszténydemokratáknak volt, hat országgyűlési képviselőből négyet a KDNP adott. A Munkáspárt az országos átlagonál jobban szerepelt az önkormányzati választásokon. Az 1994-es országgyűlési választásokon az országos tendencia érvényesült, a megye hét országgyűlési képviselőjéből hat a szocialista párt soraiból került ki, egy listás hely jutott az SZDSZ-nek. A 40 tagú megyei közgyűlésben 13 mandátumhoz jutott az MSZMP, 11-hez a MDF-KDNP-FKgP választási szövetség, 6-hoz az SZDSZ, 4-hez a Fidesz és a Munkáspárt, 2-höz a Községi Önkormányzatok Szövetsége.

1990 óta jelentős mértékben fejlődött az infrastruktúra, ez elsősorban a vezetékes vízellátás területén látszik, másfélszeresére nőtt azoknak a falvaknak a száma, ahol vezetékes víz található. De még sok a teendő, elsősorban a csatornázás területén. A közlekedési infrastruktúrát a Hatvan-Salgótarján útvonal határozza meg, amely összeköti a megyét Szlovákiával és az m³-as autópályával. 1991-ben elkészült a Salgótarjánt elkerülő gyűrű egy része, egy 4 kilométeres szakaszt még építenek. A vasúthálózat nem villamosított, és a megye északi területeit kevéssé lehet vonattal elérni.

Az ipar foglalkoztatja – még a munkanélküliség növekedése ellenére is – a legtöbb személyt, a munkában állók 40 százalékát. A mezőgazdaságban csak 7 százalék dolgozik. A munkások többsége – kétharmada – háromszáz főt foglalkoztatónál nagyobb üzemekben dolgozik, ez sajátos helyzetet ad a megyének az országban. Az összes foglalkoztatottnak kevesebb mint 10 százaléka dolgozik olyan helyen, ahol ötvennél kevesebben végeznek munkát.

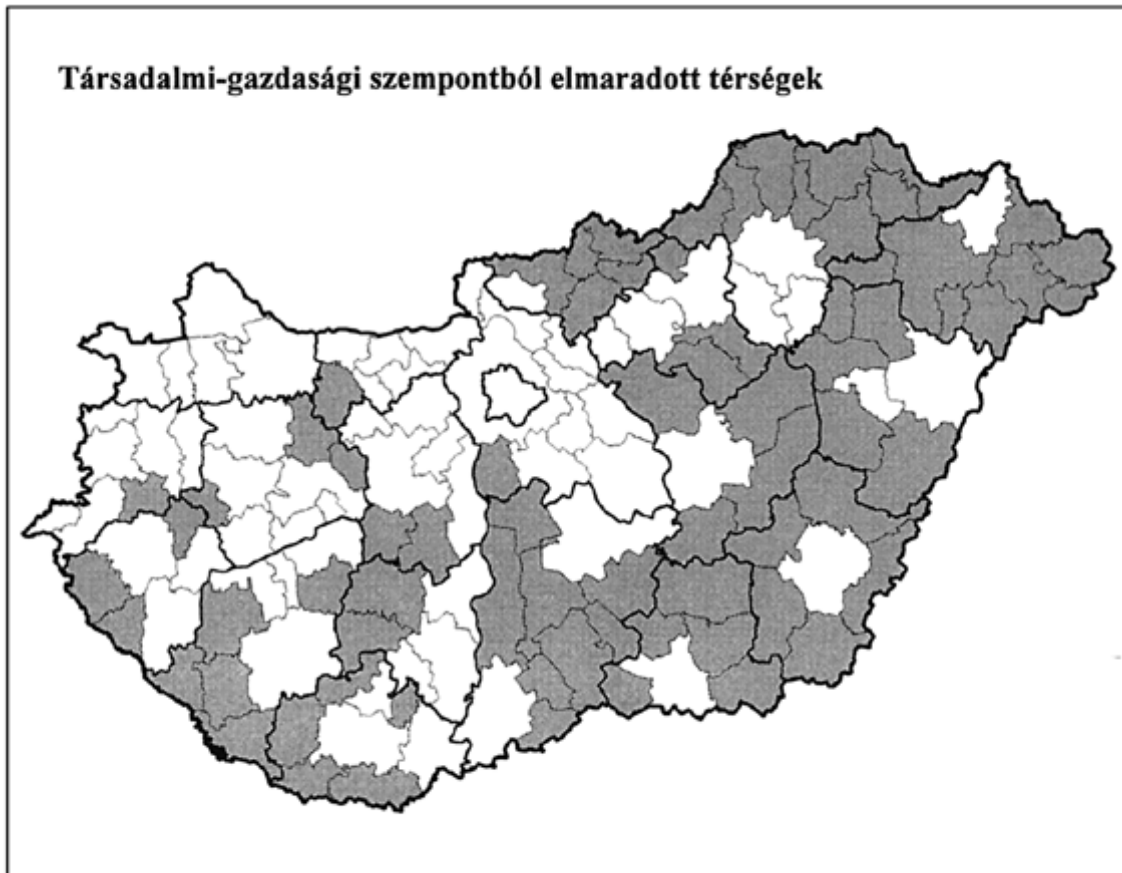
Nógrád megye az általános és középiskolai oktatás szempontjából fejlett területnek számít. De a felsőoktatási tanintézményeknek jelentős hiányát szenved. Egyetlen felsőoktatási intézménye van, a Pénzügyi és Számviteli Főiskola. Salgótarjánban működik a Gábor Dénes Műszaki Főiskola kihelyezett tagozata.

Nógrád megye lakóinak döntő többsége római katolikus vallású, jelentős a református, az evangélikus egyház is, működik az adventista, a baptista közösség is. Az izraelita hitközség kevés számú hívőt tart nyilván, zsinagógájukat a salgótarjáni városi rekonstrukció során lebontották.

Nógrád megye kulturális életét a képzőművészet reprezentálja, a salgótarjáni Szimfónikus Zenekar és a Liszt Ferenc Kórus. A sport két országos figyelemre is méltó Nógrád megyei eseménye a sok tízezer embert vonzó Salgó Rallye, az autósport egyik legjelentősebb rendezvénye és a nemzetközi atlétika világában is számon tartott Salgótarjáni Ugrógála, amely a főtéren zajlik, magasugrás és rúdugrás versenyszámokban.

Nógrád megye nagy múltú napilapja a Nógrád Megyei Hírlap. Felelős szerkesztője: Dr. Csongrády Béla. A Hírlap Salgotarjában jelenik meg, csakúgy mint a Nógrádi Krónika. A megyében irodalmi, közéleti folyóiratot is kiadnak, a Palócföldet, amelynek főszerkesztője Pál József.

Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek

Az ábrán jól látszanak – sötét színnel jelölve – azok a magyarországi kistérségek, amelyek legalább 25 %-kal le vannak maradva a fejlettebb térségektől. Nógrád megye keleti része és az észak-magyarországi régió összefüggő területei ide tartoznak.

Forrás: Országos Területfejlesztési koncepció

Rajzolta: a Terra Kft.

Észak-alföldi régió

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Jász-Nagykun-Szolnok megye az Alföld közepén, a Tisza völgyében, a folyó két partjának Közép-

Tisza-vidéki szakaszán terül el. Tiszán kívül fontos folyója még a Zagyva és a Hármas-Körös. Jelentős mesterséges tava a Tisza-tó amelynek 127 négyzetkilométernyi felülete négyszerese a Velencei-tóénak. A Tisza bal partján van, így a megyéhez tartozik a Hortobágyi Nemzeti Part egyharmada. Alföldi jellegű folyók szabdalta terület, amelynek északi, főként Jászsági része enyhe dombvidékbe hajlik át.

Jász-Nagykun-Szolnok megye területe 5607 négyzetkilométer. Magyarország egész területének 6 százaléka. A megye 78 települése közel 16 város és 62 község. 1997 végén a lakosok száma (az előzetes adatok szerint) 417 000 fő volt, amely az ország lakosságának 4,1 százaléka. Az 1990-es népszámláláson a lakosság 7 százaléka vallotta magát a cigány etnikumhoz tartozónak. A roma szervezetek becslések szerint azonban a cigányság lélekszáma eléri a népesség 8-9 százalékát. A városokban 268 000, míg a községekben 149 000 élnek. Egy négyzetkilométerre jutó lakónépesség a megye egész területére számolva 74,4, a városokban 105,2, a községekben 48,7 fő.

Megyéinkben 1997-ben az előzetes adatok 3046 muvi vetélést regisztráltak, ugyanakkor 4300 csecsemő látta meg a napvilágot. Ugyanakkor 6000-en haltak meg, így a természetes fogyás elérte az 1700 főt. A halálozási okok között az első helyen a keringési rendszer megbetegedései szerepelnek, 3164-en hunytak el emiatt. Daganatos betegségekben 1034-en, baleset, öngyilkosság, gyilkosság következtében 440-en, légúti megbetegedésben 317-en míg az emésztőrendszer betegsége miatt 314-en veszítették életüket.

A most megszületők közül a lányokra vár hosszabb élet, ők várhatóan 74,4, míg a fiúk 66,86 éves korukig élnek. Házasságot 1900-an kötöttek, ugyanakkor a válások száma 778 volt. A megyében a sok éves átlag szerint egy esztendőben 524 milliméter csapadék hullik, ebből nyáron 302, télen 222 milliméter esik. Ugyanakkor egy évben 1940 órát tuz a Nap, nagyobb részt áprilistól szeptemberig, ebben a hat hónapban ugyanis 1416 órát süt a Nap. Az éves középhőmérséklet 10,4 Celsius fok, nyáron 17,4 Celsius fok.

Jász-Nagykun-Szolnok területe az ősidőktől fogva lakott, bizonyítja ezt a Damjanich János Múzeumban őrzött 440 ezer éves mamutagyarból készített pohár. Jásztelek határában lelték meg az Alföld legrégebbi építményét, egy 7-8000 éves kunyhót. Laktak e területen szkíták, szamariták, hunok, gepidák, avarok. A magyarok is korán megtelepedtek e tájon. Anonymus ír a dorogmai (mai Tiszafüred környéke) átkeléséről, valamint Zalán vezér Árpáddal Tiszasással átellenben, Alpáron történt találkozásáról. Szolnok várispánságot Szent István alapította, nevét pedig az azt működtető Szolnok ispánról kapta, aki vértanú halált halt Szent Gellért püspökkel 1046-ban.

A tatárdúlás után telepítik le a Jászokat és a Kunokat. Ekkor alakul ki a sószállítás biztosítása a Tisza-mentén Külső-, vagy Kis-Szolnok Vármegye és valamint Dési sóbányáknál Belső-Szolnok. A kettő közötti területet pedig Középső-Szolnoknak nevezték 1552-ben török kézre kerül a Szolnok, és a város Szandzsák és Kádi székhely lesz. A megyei igazgatás megyébe költözik. 1685-ben felszabadul a török uralom alól Szolnok. A Jászságot és Kunságot fegyverválság címén 1702-ben a Német lovagrendhez kerül. 1745-ben Mária Terézia engedélyezi az önmegváltást, a redempciót, és létrejön a Jászkun kerület.

1847-ben az országban másodikként nyílt meg a Pest-Szolnoki vasútvonal. A szabadságharc alatt az 1849-es Tavaszi hadjárat során Szolnok határában diadalmaskodik Vécsey és Damjanich serege az osztrákok felett. Jász-Nagykun-Szolnok megye 1876-ban alakul meg Jászság, Kunság, Külső-Szolnok, valamint Pest és Békés megye egyes részeinek egyesítésével. 1919-ben és 1944-ben nagy csata dől a szolnoki Tisza-hídjáért. 1956. november 4-én Szolnokot választja a Kádár-kormány alakulása színhelyévé, ám az azt bejelentő rádió üzenet Ungvárról érkezik.

A pártok megyei szervezetei:

Fidesz–Magyar Polgári Párt (Fidesz–MPP): A megyében 1988-ban alakult meg, helyi szervezetek száma: 23.

Együtt Magyarorszáért Unió: 1998-ban alakult meg a megyében, helyi szervezetek száma 10.

Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt (FKGP): 1990-ben alakult a megyében, helyi szervezetek száma 66.

Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP): 1990-ben alakult meg a megyében, helyi szervezetinek

száma 30.

Magyar Cigányok Demokrata Pártja (MCDP): A megyében 1997-ben alakult meg, a helyi szervezetek: 10.

Magyar Demokrata Fórum (MDF): A megyében 1987-ben jött létre, helyi szervezetek száma 35.

Magyar Demokrata Néppárt (MDNP): A megyében 1998-ban alakul meg, a helyi szervezetek létrehozása még folyik.

Magyar Élet és Igazság Pártja (MIÉP): a megyében 1993-ban alakult meg, helyi szervezetek száma 18.

Magyar Nemzeti Kisemberek Pártja: 1997-ben alakult, helyi szervezetek száma 10.

Magyar Szocialista Párt (MSZP): a megyében 1989-ben alakult meg, helyi szervezetek száma: 43.

Munkáspárt: a megyében 1989-ben alakult, 43 településen 64 alapszervezetük működik.

Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ): 1988-ba alakult meg a megyében, helyi szervezeteik száma: 31.

Új Szövetség: A megyében 1998-ban alakult meg, a helyi szervezetek létrehozása folyik.

A megyében 1153 orvost tartottak nyilván, melyből 986 praktizált, így 10 000 lakosra 24 dolgozó orvos jutott.

A megye települései közül négyben – Jászberényben, Karcagon, Mezőtúron és Szolnokon – működik kórház. A megyeszékhelyen két kórház is található: a Hetényi Géza Kórház és a MÁV Kórház.

Gazdasági szempontból 1997-ben a szolnoki Hetényi Géza Kórház került nehéz helyzetbe. Az év közepén önkormányzati biztost nevezett ki az intézmény élére a fenntartó Jász-Nagykun-Szolnok megyei önkormányzat, mert az intézmény adóssága megközelítette a félmilliárdot.

1996-ban megyénk hét településének kivételével minden városban és községben volt házi orvos. A 203 házi orvosi körzetben 198 doktor gyógyított. Közülük 103-an egészségügyi vállalkozóként látták el feladatukat. Házi gyermekorvos 54 dolgozott a megyében, akik közül 35-en vállalkozóként kezelték a kicsiket.

Gyógyszertár a megye településeinek csaknem felében, 42 helyen működött. A városok mindegyikében található patika, míg a községek közül 27-en vásárolhatják meg a betegek a szükséges gyógyszereket.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében megtalálható tradicionális egyházak: evangélikus, görög katolikus, izraelita, református, római katolikus. Kisebbségi egyházak: adventisták, agapé, baptista, buddhista, Hit Gyülekezete, Jehova Tanúi, Krisna Tudatú Hívők, methodista, szcientológia egyház, transzcendentális meditáció. Rendházak: karmelita rendház (Kunszentmárton). Szeretetotthonok: Római Katolikus Egyház Szeretetszolgálat Otthon (Jászberény).

Egyházi, felekezeti oktatási intézmények: A megyében 2 óvoda, 9 általános iskola, valamint 1-1 szakiskola, gimnázium és szakközépiskola működik egyházi, felekezeti fenntartásban. A két óvodában 94 gyermek járt, míg az általános iskolákban 2040, a szakiskolákban 94, a gimnáziumban 281, a szakközépiskolában 162 diák tanult.

A megyében Szolnokon és Jászberényben a legmagasabbak az ingatlanárak. E két helységben a városrésztől és attól függően, hogy a családi ház vagy lakótelepi tömbház lakásról van szó az illetékhivatal adatai szerint 25 000–80 000 forintba kerül egy négyzetméternyi lakóterület. Más településeken már négyzetméterenként 18 000 forintért is vásárolható lakás. Az építési árak négy év alatt csaknem megduplázódtak. Egy átlagosnak mondható 100 négyzetméteres családi ház 1994-ben 4-4,5 millió forintért épült fel, 1998 elején ennek költsége már 8 millióra rúgott.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1998 elején 25 025 állástalan tartottak nyilván. ugyanez számszerűleg csaknem kétezer fővel kevesebb, mint egy esztendővel korábban, ám a munkanélküliségi ráta 0,2 százalékponttal magasabb mint 1996 decemberében volt. Így a keresőképes lakosság 14,6 százaléka volt munka nélkül 1998. január 1-jén. A regisztrált állástalanok közül 1952 volt a pályakezdő fiatal.

Az állástalanok között jelentős a tartós munkanélküliek aránya, akiknek 70 százaléka már több mint két esztendeje nem tud elhelyezkedni. Az adatok szerint 1997 végén 6237-en kaptak

munkanélküli ellátást, ugyanakkor a jövedelempótló támogatásra az előző évinél 18,8 százalékkal többen, 12 425-en szorultak és 5695 főt úgynevezett aktív eszközökkel (átképzés, közhasznú munka) támogattak. 1997-ben a munkanélküli-ellátás havi átlagos összege 15 700 forintra rúgott.

Jász-Nagykun-Szolnokban a foglalkoztatottak száma 1997 végén 67 798 fő volt, 4,1 százalékkal, 2900 fővel kevesebb, mint egy esztendővel korábban. A foglalkoztatottak kétharmada, 41 173 fő fizikai munkát végzett, míg 26 625-en szellemi foglalkozásúak voltak. Az előbbieket száma 5, az utóbbiaké 3 százalékkal csökkent egy év alatt. Az alkalmazásban állók kétharmada (300-nál több embernek munkát adó) nagyszervezeteknél dolgozott.

Az oktatás az egészségügy és az egyéb közösségi és személyi szolgáltatás foglalkoztatási szintje az előző évhez képest nem változott 1997-ben. Számottevően csökkent viszont a mezőgazdaságban, erdőgazdaságban és az iparban, elsősorban a feldolgozó iparban foglalkoztatottak száma. A 2200 fős létszámcsökkenés a megyei fogyás háromnegyedét teszi ki. Így 1997-ben a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban 9139; a feldolgozóiparban 21 155; az építőiparban 701, kereskedelem, javítás területén 3591; vendéglátásban 844, szállítás, posta, távközlés területén 2251; ingatlanügyek és egyéb szolgáltatásokban 1424; közigazgatásban 7506; oktatásban 9349; egészségügyben 8037; egyéb közösségi és személyi szolgáltatásokban 1516 főt alkalmaztak az 50 főnél több embert foglalkoztató vállalkozások és nonprofit szervezetek szervezetek, valamint a költségvetési szervek.

1997-ben a teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresete 46 600 forint volt. A megyei nettó átlagkeresetek 22,8 százalékkal 32 500 forintra nőttek. Az országos fogyasztói árindexet figyelembe véve a reálkeresetek a térségen 3,8 százalékkal emelkedtek. A nettó keresetek növekedési üteme az építőiparban, az ingatlanügyek és más szolgáltatások, illetve a személyi és közösségi szolgáltatások területén dolgozóknál nem érte el fogyasztói árak növekedését. Az átlagot meghaladóan nőttek viszont a keresetek a közigazgatásban, valamint a szállítás, posta és távközlésben. Az iparban dolgozók nettó keresete 2300 forinttal volt több, a mezőgazdaságban, erdőgazdaságban tevékenykedőké pedig 3100 forinttal volt kevesebb a megyei átlagnál. A megyében a szellemiek nettó keresete 24,3, a fizikaiaké 20,9 százalékkal növekedett 1997-ben. Így a szellemi tevékenységet folytatók az év végére 47 százalékkal kerestek többet, mint a fizikai dolgozók. 1997 elején 272 külföldi érdekeltségű vállalkozás működött a megyében, amelyek jegyzet tőkéje 22,5 milliárd forintra rúgott. A befektetett külföldi tőke összege 15,7 milliárd forint volt. 1997-ben 57 újabb külföldi érdekeltségű vállalkozást jegyeztek be, amelyekben a külföldiek részesedése 200 millió forint. Az új vállalkozások közül 23-at kizárólag külföldi befektetők alapítottak, hazai tőke részvétele nélkül. A külföldi érdekeltségű vállalkozások 83 százaléka a feldolgozóiparban tevékenykedik.

A társasági adó hatálya alá tartozó megyei székhelyű vállalkozások 1997-ben 3,2 milliárdot fizettek be, melyből 616 milliót igényeltek vissza. Így az állam bevétele 2,6 milliárd forint volt a társasági adóból. Általános forgalmi adót 1997-ben 123 milliárdnyit fizettek be, ennél 3,3 milliárddal többet, összesen 15,6 milliárdnyit igényeltek vissza az áfa-körbe bejelentkezett gazdálkodók.

Jász-Nagykun-Szolnokban a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban (50 fő feletti vállalkozásoknál) a foglalkoztatottak 13,5 százaléka, 9139 fő dolgozott 1997 végén. A foglalkoztatottság egy esztendő alatt 7 százalékkal esett vissza. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók nettó átlagkeresete a 20 százalékos növekedése ellenére sem érte el a 29 400 forintot, amely a gazdasági ágai között az egyik legkisebb.

A megye élelmiszer-ipari cégei közül a legtöbb a hús-, illetve a tejipari vállalat. (Tíznel is több a húsfeldolgozók és vágóhidak száma, míg hét tejipari vállalat van a megyében.) De megtalálhatóak a sütőiparral és malomiparral foglalkozó vállalkozások, sőt sörgyár, cukorgyár és dohányfementáló is működik. A megye 50 legnagyobb nettó árbevételű cége között kilenc élelmiszer-ipari vállalatot tartanak nyilván.

A megye városaiban közel hatvan bankfiók és több mint harminc biztosítókirendeltség található. Szolnokon van a bankok negyede és a biztosítókirendeltségek harmada. A megyeszékhelyen az országos hálózattal rendelkező pénzügyi intézetek csaknem mindegyike fellelhető. Pénzügyi szolgáltatással jól ellátottnak számít Jászberény, ahol a bankfiókok egytizede és a

biztosítókirendeltségek hatoda működik. A többi városban 1-4 bank tevékenykedik, az OTP, a Postabank vagy a Takarékszövetkezet valamennyi városban elérhető. A biztosítók tíz városban tartanak fenn kirendeltséget.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1997 végén 1355 gazdasági szervezet ténykedett az idegenforgalom és a vendéglátás területén. Ebből 238 társas, 1109 egyéni vállalkozás volt, ugyanakkor 6 költségvetési és 2 nonprofit szervezetet is regisztráltak. Az egyéni vállalkozók közül 778-an fő-, 206-an mellékfoglalkozásban, 125-en pedig nyugdíjasként foglalkoztak az idegenforgalommal és vendéglátással. Az 50 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások összesen 844 embernek adtak munkát, akik havi bruttó átlagkeresete 34 491 forint volt.

Kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma: 8522. Ebből szállodai 935, turistaszállás 80, nyaralóház 638, panzió 714, kemping 5705, szervezett fizetővendég-ellátás 450. Vendéglátóhelyek száma: községekben 656, városokban 1235, összesen 1891. Ebből melegkonyhás 267, cukrászda 52, italüzlet 521, munkahelyi vendéglátóüzlet 144.

1997-ben 14 százalékkal többen látogattak el a megyébe, mint egy esztendővel korábban. Az év végéig 85 975 belföldi és külföldi vendég az előző esztendeinél 26 százalékkal több, 357 130 éjszakát töltött el a megye hoteljeiben, kempingjeiben vagy a fizetővendég-szolgálat szobáiban.

A Jász-Nagykun-Szolnokba látogató külföldiek száma 13, az általuk eltöltött vendégéjszaka 32 százalékkal emelkedett. A 27 488 határon túlról érkezett vendég 158 349 napot időzött. A belföldi vendégforgalom 14 százalékkal emelkedett. Az 58 487 hazánk más tájairól érkezett vendég 22 százalékkal több, 198 781 éjszakát töltöttek a kereskedelmi szálláshelyeken. A belföldiek átlagosan 3,4, a külföldiek 6 éjszakán át időztek a megyében.

A hazai vendégek nagy része továbbra is az olcsó szálláshelyeket keresik. A belföldiek a vendégéjszakák 88 százalékát kempingekben, panziókban, a fizetővendég-látás szobáiban töltötték. Az 58 487 hazai turistából 14 ezren mentek csak szállodába. A külföldiek viszont majdnem a fele, 11 195 vendég időzött hotelben.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1997-ben 17 217 bűncselekmény vált ismertté. Ez 24,6 százalékkal több mint egy esztendővel korábban. A napfényre került bűnesetek közül 10 814 minősült vétségnek (az előző esztendőhöz képest 31,9 százalékos emelkedés) és 6403 büntettnak (14 százalékkal több, mint 1996-ban). Igen magas a közterületen elkövetett bűncselekmények száma – 6403 ilyen esetről szerzett tudomást a rendőrség. Szervezetten elkövetett bűncselekményt viszont „csak” 45 történt a megyében.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1314 kilométer az országos közúthálózat hossza, melynek döntő többsége 1291 kilométernyi aszfalt és bitumen. Vizes és portalanította makadám mindössze 5 kilométernyi, míg a kiépítetlen földút 18 kilométert tesz ki. Autópálya, autóút nincs a megyében, az elsőrendű főútvonal hossza azonban 116, a másodrendű főútvonalaké 276 kilométer. Egyéb összekötő és bekötő út 922 kilométernyi.

A helyi és távolsági autóbuszok 56,8 millió utast szállítottak 1996-ban, ugyanakkor egy-egy busz 15 millió kilométert tett meg egy év alatt. Helyi autóbusz-közlekedés a megye 16 városa közül mindössze 7-ben (Szolnokon, Jászberényben, Kisújszálláson, Kunhegyesen, Mezőtúron, Törökszentmiklóson, Túrkevéen) van.

Jász-Nagykun-Szolnok megyében az 1997/98-as tanév elején 199 óvoda, 138 általános iskola, 15 szakiskola, 19 szakmunkásképző, 24 gimnázium és 38 szakközépiskola működött, melyek döntő többségét önkormányzat tartotta fenn. Található a megyében 3 polgári és 1 katonai főiskola is. Egyházi, felekezeti óvoda 2, általános iskola 9, szakiskola, szakközépiskola és gimnázium 1-1 volt. Alapítvány összesen 1-1 óvodát, szakiskolát és gimnáziumot tartott fenn.

Jász-Nagykun-Szolnok 13 városában és 8 községében 25 moziterem működik. A filmszínházak nézőterén 6392-en foglalhatnak helyet. 1996-ban 6462 előadást tartottak, melyet 372 ezren láttak. A megyében lévő 159 könyvtár közül 128 önkormányzati, 31 pedig szakszervezeti, munkahelyi bibliotéka. Az önkormányzati könyvtárakban a dokumentumok száma megközelíti a 3,5 millió darabot, a kölcsönzött könyvtári egységeké pedig meghaladta a kétmilliót. Ugyanez az arány a szakszervezeti és munkahelyi könyvtárakban 1,8 millió, illetve 1,1 millió.

Országos terjesztésű lap: Lungo Drom, Amoro Drom (Amoro Drom Alapítvány).

Megyei napilapok: a megyében két napilap működik. A fiatalabbik, a Jászkun Krónika, melynek első száma 1992 áprilisában jelent meg. Naponta tizenkét oldalon, szombaton és ünnepnapokon 16 oldalon megjelenő lap alapító-főszerkesztője Palágyi Béla. Jelenlegi tulajdonosa a Szabadság Lap- és Könyvkiadó Rt. A másik sajtóorgánium az Új Néplap, mely hét közben 8-12, míg szombaton és ünnepnapokon 12-16 oldalon jelenik meg. A lap tulajdonosa az Axel Springer Magyarország, főszerkesztője Berki Imre.

Városi lapok: ÁBE Értesítő (Jászágó, Berényi kármentő (Jászberény), Cibaki Hírek (Cibakháza), Dózsai Hírek (Jászdózsza), Falufigyelő (Mesterszállás), Fegyverneki Hírmondó, Jákóhalmi Szabad Jász polgár (Jászbékahalma), Jászapáti Hol-Mi, Jászkürt (Jászberény), Karcagi Hírmondó, Kenderesi Krónika, Kengyeli Futár, Kisbíró (Kisújszállás), Kulturális Tájékoztató – Berényi Műsor (Jászberény), Kunsági Hírmondó (Karcag), Ladányi Hírek (Jászládány), Más (Martfű), Mezőtúr és Vidéke, Mi Újság Fényszarun (Jászfényszarú), Nagykőrű, Öcsödi Hírek, Rákóczi Közlöny (Rákóczi Zsálya), Rákóczi Tárogató (Rákóczi Zsálya), Rákócziújfalu Híradó, Redemptio Közlöny (Rákóczi Zsálya), Rákóczi Tárogató (Rákóczi Zsálya), Rákócziújfalu Híradó, Redemptio (Jászberény), Szentgyörgyi Krónika (jászsós-szentgyörgyi), Szolnoki Est, Szolnoki Közlöny, Szolnoki Kulturális Magazin, Tiszaug, Törökszentmiklósi Városi Hírmondó, Társalgó (Szolnok), Túrkeve, Új délibáb (Tiszaújváros), Újszászi Híradó, Zagyva-(Újság) (Szolnok).

Egyéb lapok: Irányár, Fidesz Publica (Fidesz-MPP szolnoki lapja), Jászkunság (az MTA Jász-Nagykunszolgatörvényi tudományos testületén folyóirata, Damjanich János Múzeum), Jász-kun Tulipán (MDF szolnoki lapja), Jászkun Gazdaság (Ker. és Gazdasági Kamara), Jászkun Kézműves (Kézműves Kamara), Jászkun Világ (JNSZ megyei önkormányzat), Jászkun Munkás (Munkáspárt JNSZ megyei lapja), Szolnoki Hirdető, Szuperinfó (Karcag), Szuperinfó-Hírös-Modul.

Közzetű rádiók: rádió Jászberény; Magyar Rádió Szolnoki Stúdiója; Aktív Rádió; Rádió 21; Rádió 2000; Rádió Törökszentmiklós.

Közzetű televíziók: Cibakházi Televízió; Füred Tv; Jászberényi VTV; Kunszentmártoni Városi Televízió; Magyar Televízió közzetű területi iroda, Híradó; Martfűi Városi Televízió; Szolnok Tv Rt.; Tiszaújvárosi Kábeltelevízió.

Az élvonalban szereplő megyei csapatok: Alföldi Gabona (ff. kézilabda NB I/B), Jászberényi RK (női röplabda, extraliga) Jászberényi TKF DSE (női kézilabda NB I/B), Jászdózsai NFC (női labdarúgás, NB I), Jászkun Volán-Nefag (női asztalitenisz NB I/B), MÁV-Neusiedler (ff. labdarúgás, NB I/B), Szolnoki MÁV (női kosárlabda NB I/B), Szolnoki MÁV-Járműjavító (női és ff. teke, NB I, ill. szuperliga), Szolnoki Mol KK (ff. kézilabda, NB I), Szolnoki MTE (ff. vízilabda, OB I), Szolnoki Olaj KK (ff. kosárlabda, NB I/A), Szolnoki Titász RK (ff. röplabda, NB I), Szolnoki Canibals (ff. palánklabda, OB I).

Első osztályban szereplő felnőtt versenyzővel rendelkező klub: Apolló-Vénusz (erőemelés), Banzai KKK (karate), Jászberényi Klapka DSK (karate-kempo), Kaiser Pelikán TSE (versenytánc), Repülőtisztű Főiskola Honvéd SE (Judo, ejtőernyőzés), Szolnoki Cukorgyár SK (kerékpár), Szolnoki Konstrukció SE (lábtenisz), Szolnok MÁV (atlétika), Szolnoki Repülő Egyesület (ejtőernyőzés), Újszászi SE (lábtenisz-labda).

Hajdú-Bihar megye

Hajdú-Bihar 547 712 lakosával a népességszám tekintetében az ország negyedik legnagyobb megyéje, amely 6 211 négyzetkilométeren fekszik, így népsűrűsége 88 fő/km². Területén tizenhat város – közöttük egy, Debrecen megyei jogú – és 66 község osztozik.

A megyében 1997-ben 6100-an születtek és 6700-an haltak meg. A házasságkötések száma 1996-ban 2 900, a válásoké 1 225 volt. A természetes fogyás mértéke 21 százalékkal növekedett az 1996-oshoz viszonyítva. 3,4 százalékkal nőtt az egy éven aluli meghaltak száma.

Hajdú-Bihar két tájegység, az Alföld és a Nyírség között helyezkedik el. Nyugati részén található a

Hortobágy, amely az egyetlen Közép-Európai sztyeppe. Közepén húzódik a Hajdúhát és a Hajdúság, amely 65 kilométer hosszú lösztábla, amely 20–30 méterrel fekszik magasabban, mint a Hortobágy.

A keleti rész jellemző futóhomokos terület, amelyből a lösz kifújta, s hatalmas buckákat épített a szél. A megye déli részét a Sárrét vizenyős területei uralják.

Hajdú-Bihar kontinentális éghajlatú terület, átmenetet képez a különösen száraznak mondható Hortobágy és a csapadékosabb Nyírség között. Így a megye keleti és nyugati széle között egy fokos átlaghőmérséklet-különbség és mintegy évi 100 milliméter csapadékkülönbség tapasztalható. Míg a Hortobágyon évente 500, a Nyírségbe hajló részeken 600 mm csapadék hull. Az éves hőmérséklet-ingadozás is a Hortobágyon a legnagyobb. A napsütéses órák száma itt 2150, míg a csapadékosabb területeken 2050.

A megye jelenlegi területe már a történelem előtti időkben is lakott hely volt. A honfoglaláskor szlávok és bolgárok lakták e helyet. Központja, Debrecen nevét az 1200-as években említik először oklevelek. A Nagyvárad Regestrum elnevezésű ítéletgyűjteményben 1235-ben olvasható a város neve. Fejlődése igazán a tatárjárás után indult meg, amely több tucat virágzó falut tett tönkre a Hortobágy területén. 1361-ben szabad bíróválasztási, 1405-ben – amikor a Debreceni család fiága megszakadt –, szabad királyi városi jogot kapott. A török hódoltság idején a királynak, a török császárnak és az erdélyi fejedelemnek is adózott a város és környéke, így váltván meg viszonylagos szabadságát. A Hajdúságnak eminens szerepe volt a Bocskai szabadságharcban, ekkor telepítette le és mentesítette Bocskai István hajdúit a vezér a jobbágyi kötelezettségek alól. Debrecen és környéke támogatta a Rákóczi szabadságharcot és az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot is. 1849 januárjában a császáriak által elfoglalt Pestről ide tette át székhelyét a kormány. Ez év április 14-én a itt, a Nagytemplomban detronizálták a Habsburg-házat. A bukás, majd a kiegyezés után indult meg a kapitalista fejlődés, amely fokozta az ipar részarányát, de a megye mind ez idáig megtartotta agrárjellegét. (Még az 1950–60-as évek iparosítása után is a mezőgazdasági dominált.) Hajdú-Bihar megye végleges formáját 1945 után nyerte el, amikor a bécsi döntések megsemmisítése után Bihar egy része Romániához került, másik, kisebb része pedig Magyarországra maradt.

Hajdú-Bihar megyében tíz párt működik. A Fidesz-Magyar Polgári Párt, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, a Kereszténydemokrata Néppárt, Magyar Demokrata Fórum, Magyar Demokratikus Néppárt, a Magyar Igazság és Élet Pártja, a Magyar Szocialista Párt, a Munkáspárt, a Szabad Demokraták Szövetsége, és a Szociáldemokrata Párt.

Az egyes önkormányzati képviselőkre leadott voksok száma: Balmazújváros (MSZP): 3230, SZDSZ: 1490, KDNP 1277), Berettyóújfalu (MSZP: 3147, SZDSZ: 1388, FKGP: 902), Biharkeresztes (MSZP:1008, SZDSZ: 316, MDF: 232), Debrecen (MSZP: 38 285, SZDSZ: 22 046), Derecske (MSZP: 1056, SZDSZ: 626, MDF: 476), Hajdúböszörmény (MSZP: 4282, SZDSZ: 2998, MDF: 1782), Hajdúdorog (MSZP:1138, FKGP: 811, SZDSZ: 545), Hajdúhadház (MSZP: 1659, FKGP: 731, MDF: 701), Hajdúnánás (MSZP: 2956, SZDSZ: 1549, FKGP: 1053), Hajdúszoboszló (MSZP: 4636, SZDSZ: 2087, MDF: 1224) Létavértes: nincs adat, Nyíradony (MSZP: 793, KDNP: 523, MDF: 323) Nádudvar (MSZP: 1535, SZDSZ: 671 MDF: 548), Polgár (MSZP: 1448, SZDSZ: 697, MDF: 475), Püspökladány (MSZP: 3749, SZDSZ: 905, MDF: 840, MDF: 840), Téglás (MSZP: 1093, SZDSZ: 384, MDF: 339)

Az ipari termelésben 1997-ben folytatódott az 1996-ban elkezdődött emelkedés. Az ipari termelés volumene 7%-kal, az export 17, a belföldi értékesítés 5%-kal nőtt. A teljesítménynövekedésben az játszott szerepet, hogy nőtt a megye vegyiparának (közelebbről a gyógyszeripar és a műanyagipar fejlődése révén) és gépiparának termelése és exportértékesítése. Az idegenforgalom növekedett, a vendégéjszakák száma 9%-kal nőtt. Ugyancsak nőtt a működő gazdálkodó szervezetek száma is, 31 966-as létszámukban 22 147 egyéni, 8 881 társas vállalkozás van. 1997-ben 55 külföldi (29 vegyes, 26 kizárólagos külföldi) érdekeltiségű vállalkozás alakult. Jegyzett tőkéjük 300 millió forint.

Az ipar területi eloszlása a megyében nem egyenletes, túl nagy mértékben összpontosul a városokban. Az alkalmazottak számának alapján a városok együttes részesedése a megye iparából 92, a tárgyi eszközök értékének alapján 76%-os. A megye 65 községéből csak Komádiban és Kabán

működnek kiemelkedő ipari vállalkozások. A vidéki városok közül Hajdúböszörményben van a legtöbb ipari vállalat.

Az 1998. évi megyei költségvetés 8 milliárd 273 millió forint bevétellel és kiadással számol, úgy, hogy az önkormányzatnak 200 millió forintos hitelt kell felvennie. Kedvező, hogy az elmúlt évről 300 millió pénzmaradvány is rendelkezésre áll, s nőtték a normatív állami támogatások. Ez a tény a dologi és személyi kiadások terén az inflációt meghaladó mértéket, tehát reálértéken számított növekedést tesz lehetővé. Jut pénz a rendeletekben meghatározott fejlesztésekre is. Különösen kedvező, hogy az 1997. évi 111 millió 445 ezerrel szemben 1998-ban közel egymilliárd forint áll rendelkezésre beruházásra, felújításra.

A megyében 1996-ban a beruházások értéke 26,726 milliárd forint volt, amelyben 11 milliárd az ipari (7,2 feldolgozó ipari) 3,761 milliárd a kommunális, 2,1 a mezőgazdasági, 2 az egészségügyi beruházás. A külföldi vagy külföldi többségű cégek beruházásai 11,6 milliárd forintba rúgnak. A megye jellegéből fakadóan jellemzően az élelmiszeripar jelentős szerepet tölt be a gazdasági életben. A legnagyobb élelmiszeripari vállalatok a Hajdútejt Rt., a Kabai Cukor Rt., a Deko Food és Deko Apple, a Hajdú-BÉT, a Debreceni Hús Rt., az R-KON, a Nagisz.

A megye erdeinek területe 26 771 hektár, amelynek mintegy fele került magánkézbe, a másik felét – beleértve a jóléti erdőket is – a két (Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is működő Nyírerdő Rt. kezeli

A megyében jelentős a gyógy-idegenforgalom. A köztudottal ellentétben nemcsak Hajdúszoboszlói források gyógyvize alkalmas ezek kezelésére, hanem a debrecenieké is. Olyannyira, hogy a megyeszékhely gyógyfürdőjében tavaly 250 ágyas gyógyszálló bővítésbe fogtak, amely az idén nyáron készül el. 1997-ben a vendégeknek mintegy negyede kereste fel gyógyulási céljából a Hajdú-Bihart. Zömük Németországból és a skandináv államokból érkezett, s ideutazásukat jelentősen megkönnyítette a debreceni repülőtér, amelyen bármilyen nagy repülőgép leszállhat, noha – mivel még nem minősítették nemzetközinek – a le- és felszállásokat előre be kell jelenteni.

Hajdú-Bihar megye gazdag az érintetlen természet által kínált értékekben. Ezek egyike a Hortobágy, amely Európában az egyetlen megmaradt füves sztyepp, amelyen egyre inkább helyreállítják az ősi életformát, mind az emberi tevékenységben, mind az állatvilág életében. Génbankként és bemutatásra fenntartják a szürke gulyát, a racka nyáját, a nóniusz ménest, a régi magyar baromfikat és más háziállatokat. Helyreállítják a hajdani kiáradt Tisza szabályozásával szárazzá vált mocsárvilágot, amely máris Európa jelentős madárszállásává vált, egy-egy ősszel több tízezer daru és más költöző madár is megfordul itt.

Debrecen, a kálvinista Róma kulturális és történelmi látnivalókat kínál, hiszen két ízben is volt az ország fővárosa. Több mint négyszáz éves Református Kollégiumában ma is folyik az oktatás, Nagytemplomában éppen 149 éve detronizálták a Habsburg-házat. A megye Nyírséggel határos területein jó levegőjű, erdővel körülvett kis falvak egyre inkább bekapcsolódnak a falusi turizmusba. Közülük például Nyíraczádon ékszerdobozhoz hasonló nemrég felújított Árpád-kori templom található.

Hajdú-Bihar vendéglátása is nagyot fejlődött a rendszerváltozás óta. Új éttermek, szállodák nyíltak, de a legnagyobb a megyeszékhely patinás, négycsillagos szállodája, az Aranybika Szálló. Nevét egy az épület helyén álló fogadóról kapta, amelynek tulajdonosa bizonyos Bika János volt, aki cégéről a nevében szereplő a Hortobágyon őshonos magyar szarvasmarha hímjének a képét választotta. A kisebb vendéglátóhelyek mindegyike egy-egy sajátos karaktert képvisel. Közülük is legújabb az Erdei John Bull Pub, amely egyéves működés után, 1998. januárban elnyerte a világ legjobb John Bull Pubja címet.

Hajdú-Bihar megyében 1977-ben 140 kilométer elsőrendű, 256 másodrendű és 1512 kilométer egyéb út volt, autópálya továbbra sincs a megyében. Nagyobb arányú útépités nem volt a megyében, s az útjavítás nem tart lépést az utak állagának folyamatos romlásával.

A megyében 1996-ban 92 360 gépkocsi futott. Közülük legnagyobb számban még mindig Lada (18 007), Trabant (12 708) Skoda (7909) Wartburg (8136), de feljövőben az Opel (6166), a Volkswagen (5492). Tovább nőtt a személy gépkocsik átlagéletkora, s elérte a 11 év hét hónapot.

A megyében 1997-ben hozzávetőlegesen 8500 új gépkocsit vásároltak.

A személyi sérüléssel közlekedési balesetek száma az 1996-oshoz viszonyítva 1 047-ről 1 167-re nőtt. 25%-kal nőtt a halálos, 15%-kal a súlyos, 8%-kal a könnyű sérüléssel járók száma. Csökkenés állt be ezzel szemben az ittas balesetkozók számában.

Hajdú-Bihar megyében 1997-ben 26 699 ismertté vált bűncselekményt regisztráltak, azaz a jogsértések száma 6 százalékkal csökkent 1996-hoz viszonyítva. (Megjegyzendő, hogy a viszonyításul szolgáló évben történt egy 4497-rendbeli csalás.) A megye a 100 000 lakosra jutó bűncselekmények számában (4863) az országos átlagnál (5056) kedvezőbb helyzetben van, hatodik a megyék sorában.

A megyében két kórház, a debreceni és berettyóújfalui, valamint egy regionális szerepkört is betöltő orvosegyetemi klinika látja el a fekvőbetegeket. Mivel Hajdú-Bihar megyében az országos átlagnál sokkal magasabb volt a kórházi ágyak kihasználtsága, nem érintette őket az ágyszám leépítés. (Csak egy hajdúnánási szülőotthon szűnt meg ennek következtében. A Kenézy kórházról nemrég azt nyilatkozta Cser Ágnes, az Egészségbiztosítás főigazgatója, hogy az ország legjobban vezetett kórháza. A berettyóújfalui kórházban 1997-ben fejeződött be a több mint egymilliárd forintos rekonstrukció, így egyre magasabb színvonalon tudja ellátni a betegeket.

Elindult a fogorvosi rendelők privatizálása. A vállalkozó fogorvosokkal az önkormányzat szerződést köt, a helyiséget bérbe adja – elővásárlási jogot biztosítva az orvosoknak – míg a felszerelés megvásárolják.

Hajdú-Biharban a következő egyházak az alábbi szervezetekben működnek:

Református Egyház Tiszántúli Egyházkerület. Püspöke Bölcskei Gusztáv.

A római katolikus egyház Debrecen–Nyíregyháza püspöksége. Püspöke Bosák Nándor.

Görög katolikus egyház Hajdúdorogi Egyházmegye püspöke Keresztes Szilárd, Nyíregyháza.

Püspökségnél kisebb szervezeti formában a következő egyházak képviseltetik magukat egyházi hivatallal Hajdú-Bihar megyében:

Evangelikus, Izraelita, Unitárius, Baptista, Gyülekezet, A hit gyülekezete, Hetednapos adventista

egyház, Shalom bibliai gyülekezet, Szabadkeresztyén gyülekezet, Új Apostoli Egyház

Egyházi iskolák: Református általános iskola, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző és gyakorló iskolája Református Gimnázium és Kollégium, Református Teológiai Egyetem, Svetits Katolikus Gimnázium, Görög Katolikus Gimnázium és Általános iskola, Hajdúdorog.

A megye felsőoktatási intézmények: Kossuth Lajos Tudományegyetem és annak Ybl Miklós főiskolai kara, közgazdasági és jogi kara Debreceni Orvostudományi Egyetem, Debreceni Agrártudományi Egyetem, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Kara, Hajdúböszörményi Wargha István Pedagógiai Főiskola. Az összesen tizenhárom tanulmányi ágban képzést nyújtó egyetemek és főiskolák hallgatói létszáma 1996-ban 13 541 volt.

A megye negyvenöt középiskolájában 19 575 tanuló részesül a képzésben. Számuk 334-gyel nőtt, míg az osztályok száma 657, 12-vel több, mint egy évvel ezelőtt. A középiskolában tanító pedagógusok száma 37-tel 1574-re nőtt.

Általános iskolák száma a megyében 168, a tavalyinál öttel kevesebb van. Két iskola szűnt meg, s egy szünetel Debrecenben, és egy-egy Balmazújvárosban és Hajdúsámsonban. Folytatódott a tanulólétszám enyhe növekedése. E tanévben 57 906 gyerek járt általános iskolába, 188-cal több, mint tavaly.

Hajdú-Bihar megye legnagyobb közművelődési intézménye a Kölcsey Ferenc Művelődési Központ. Munkatársainak száma száz. A központ szervezi a nagy rendezvényeket. A Kölcsey művelődési központ a fenntartója a Hajdú Néptáncgyűttesnek, s szakmai felügyeletet gyakorol a megyebeli városokban, falvakban működő művelődési intézmények fölött.

A Csokonai Színház próza, opera és balett tagozattal bír, és önálló zenekara van. A színházban 38 prózai színészt, 16 magánénekest, 12 magántáncost és 30 kórustagot foglalkoztatnak. 1997-ben 341 előadást tartottak.

A Debreceni Filharmonikus zenekar a helyi MÁV filharmonikus zenekar jogutódja, amely 1924-ben

kezdte meg működését.. A Déri Múzeumot Déri Frigyes bécsi selyemgyáros alapította a debreceni közgyűjteményen kívül nyolc Hajdú–bihari településen összesen tizenhárom kisebb–nagyobb múzeum és gyűjtemény, látogatható.

Hajdú-Bihar megye és Debrecen sportjára a pénztelenség nyomja rá bélyegét. A gyenge gazdasági fejlettség körülményei között nem termelődik ki annyi anyagi erő, amely eltarthatná a sportolókat. Jellemző adat, hogy a megyeszékhely önkormányzata nemhogy az inflációt nem tudja követni, de nominálértékben is egyre kevesebbet tud a sport támogatására költeni.

A megye minőségi sportéletét tekintve a jobbak közé tartozik. Vannak sportágak (sportlövészet, tollaslabda, atlétika, triatlon) amelyekben országos bajnokok reprezentálják Hajdú-Bihar megyét és Debrecen. A legnépszerűbb labdajátékban a labdarúgásban a bajnoki táblázat elején található a megyeszékhely vasutai sportegyesülete, a DVSC, amely 1997-es bajnokságban 5. helyezést ért el, de korábban volt már bronzérmes is. A másik labdajátékban a kézilabdában a DVSC női csapata az utóbbi években nagy sikereket ért el, kétszer is megnyervén az európai szövetség kupáját. Az 1996–97-es idényben rosszabbul szerepelt, mert elvesztette néhány kulcsjátékosát. A jelenleg Pannopipe DAKK néven játszó kosárlabdázóknak anyagi nehézségeik ellenére sikerült bent maradni az első osztályban.

A diáksportra is érvényes mindez, azzal tetézve, hogy noha Debrecen egyetemi város, a hajdani erős egyetemi sport is csak vegetál. Az egyetemek és főiskolák nem képesek ösztöndíjakkal magukhoz kötni a tanulmányok elvégzésére is alkalmas sportolókat, mint például azt az amerikai egyetemen teszik. Így a helyi nevelésű fiatalok elvégezvén a középiskolát vagy abbahagyják, vagy más városokban folytatják pályafutásukat. A jövő értelmiségének testi nevelésére kifejezetten káros, hogy az egyetemeken és főiskolákon megszüntették a kötelező testnevelést. Hiába van többféle lehetőség is, a legtöbb egyetemista nem él velük. A középiskolás sport is csak vegetál, egyik sportágban sincsenek helyi diákbajnokságok.

Az egészségért végzett szabadidősport lehetőségei nagyon be vannak határolva. A megyeszékhelyen egyetlen 33,3 méteres fedett uszoda van, s nincs 50 méteres versenyuszoda.

Legközelebb Hajdúszoboszlón van ilyen létesítmény. Szinte kizárólag magán edzőtermekben vagy iskolai tanuszodákban van lehetőség a rendszeres sportolásra, s az egyesületek is csak szűk körnek teszik lehetővé az ilyen irányú testmozgást.

A megyében egy napilap működik, a Hajdú-Bihari Napló, amely ezen a néven 1957. óta jelenik meg. Hónap címmel jelenik meg Debrecen polgári havi lapja.

A városban több intézmény ad ki orgánumot ezek közül kéthetente jelenik meg az Egyetemi Élet, a debreceni felsőoktatási intézmények lapja. Hajdú-Bihar megyének csaknem minden települése jelentet meg időszakos lapot. Ezek közül a legnagyobb a Szabadhajdú, amely kéthetente lát napvilágot. A többiek általában havonta vagy ennél is ritkábban jelennek meg.

A magyar televízió regionális adásának központja Debrecen, amely Békés, Hajdú-Bihar és Szabolcs–Szatmár–Bereg megyében látja el regionális szerepkörét. A Magyar Rádió debreceni adója, a Cívis Rádió is lát el regionális feladatokat. Ezeken kívül az alábbi televíziók és rádiók alkotják a megyei médiát, rendszeres műsort adván: Alföld TV (Debrecen), a hajdúböszörményi, berettyóújfalui és a derecskei tv.

Rádió Lady, Rádió 6, City és Universum Rádió, Szóla Rádió, Berettyó Rádió, Keleti Főcsatorna Rádió, Hobby Rádió.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

A mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a korábbi Szabolcs és az egykori Szatmár és Bereg vármegyék területének egy-egy kisebb darabjából alakult 1951-ben. Három országgal, Szlovákiával, Ukrajnával, Romániával határos, két megyével, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyével szomszédos. Településhálózatát 211 község és 17 város alkotja. Területe 5 937 négyzetkilométer, ezzel az ország területének több mint hat százalékát foglalja el, a hatodik legnagyobb megye.

Lakóinak száma 1996 végén 572 400 volt.

Két középtájra oszlik, a Nyírségre és a Felső-Tisza-vidékre. A kistájak egy része átnyúlik Kárpátaljára és Romániába. Éghajlata mérsékelt, kontinentális, északi fekvése miatt hűvösebb, mint az Alföld belső tájai. A tél hidegebb, hosszabb, mint az Alföldön szokásos. Az évi középhőmérséklet 9-9,5 C fok között változik. A csapadék évi mennyisége 550-700 mm között alakul. Mivel ez a térség az északkeleti hideg és száraz légtömegek fő útvonala, a szelesebb megyék közé tartozik. Különösen tavasszal érezhető ez erőteljesebben.

A megye természetes vízfolyásokban gazdag (Szatmár-Beregi-síkság), és szegény (Nyírség, Rétköz, Nyíri-Mezőség) területekre tagolódik. Legnagyobb folyója a Tisza, legjelentősebb mellékfolyói a Túr, a Kraszna, a Szamos, a Batár.

A 228 település 10 statisztikai körzetre oszlik. A legtöbb a Nyíregyháza-újfehértói körzetben élnek. A népsűrűség igen nagy szóródást mutat. 60 fő/km-től a 100 fő/km feletti értékek fordulnak elő. A városodás folyamata úgy érintette a megyét, hogy kis lakónépességű települések is megkapták ezt a rangot. A 30 ezernél nagyobb lélekszámú települések környékük népességét is ellátó intézményrendszerrel rendelkeznek, mely majdnem teljesen kiépítettnek tekinthető (kórházzal és felsőoktatási intézménnyel természetesen csak egyikük-másikuk dicsekedhet). A 10 ezernél, de még inkább az öteznél, alacsonyabb népességű városokban lényegesen hiányosabb intézményrendszer működik. Általánosan jellemző rájuk, hogy infrastruktúrájuk még a korábbi átlagos városi színvonalról is elmarad – ez azt mutatja, hogy a városi cím odaítélésében több volt a gesztusérték és a megelőlegzés, mint a tény. Ennek ellenére a településhálózat központi részei, ellátó centrumok valóságos vonzáskörzetek.

A megye sajnálatos, tartós jellegzetessége a vándorlási veszteség. Végleges vagy ideiglenes jelleggel, főként a kedvezőbb megélhetési lehetőségek miatt sokan hagyják el a régiót. A természetes szaporodás meghaladta a vándorlási veszteséget, így a népességszám emelkedett. A megye egyike az ország legfiatalabb korosztályú térségeinek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a demográfiai folyamatok ne okoznának feltűnő előregedést. Jellemzően igaz ez a peremvidékekre. A gyermekkorúak aránya: 22%, a munkaképes korúaké: 65%, a hatvan éven felüliek a népesség 17,5%-át adják.

A köztudatban úgy élt ez a megye az utóbbi évtizedekben, mint az ország legnagyobb munkaerőbázisa. A megyéből véglegesen elvándorlók és az ingázók tízezrei nemcsak a közeli borsodi iparvidék, hanem Budapest, sőt egyes dunántúli ipari központok dolgozói létszámát is gyarapították. 1960-ban az öregedési index még az országosnál is jóval kedvezőbb helyzetet érzékeltetett, sőt az 1970-es, 1980-as az optimális közelében maradt. Ez a státusz 1990-ben is megőrződött, de aztán az index növekedési üteme felgyorsult, meghaladta az országost, s túlment az elszigetelt jelenség határán.

1996-ban 3288 házasságot kötöttek, több mint ezer válásról született hivatalos papír. Az élve születések száma: 7838 7327-en hunytak el. A természetes szaporodás 511. Ez majdnem duplája az 1995-ösnek, de negyede az 1980-as adatoknak. Ezer megfelelő korú nőből 1996-ban 30-an szakították meg terheességüket. A nemek aránya kiegyenlített, kivéve az 50 éves korosztálytól felfelé – az életkor előrehaladtával emelkedik a nők aránya.

A halálozási okok közül a keringési rendszer betegségei és a daganatok vezetnek, 1996-ban 214-en követtek el öngyilkosságot. A legtöbb a 40-59 és a hatvan éven felüli korosztályból haltak meg. Az utóbbi évtizedek régészeti kutatásainak elég gazdag leletanyaga bizonyítja, hogy a neolitik, az újkőkori embere (mintegy 6-7 ezer évvel ezelőtt) már megtelepedett ezen a tájon. Azt, hogy a honfoglalók előőrsei itt vertek tanyát, igazolják a X-XI. századból való temetők. Előbb a kunok, később a tatárok dúlták fel, rabolták végig a térséget. A nemesi vármegyék gyorsan kialakultak, 1284-ben már oklevél említi Szabolcs vármegyét. A régió lakossága megszenvedte a török fennhatóságot is. Az ország három részre szakadásakor jelentőssé vált a nagyecsed, a szatmári, a kisvárdai, majd a nagykállói vár. A terület folytonos vita tárgyát képezte a mindenkor uraló fejedelemség és a magyar király között. Miközben a feudális anarchia kedvezőtlenül hatott, a reformáció felvirágzott. A szatmári békét viszonylagos nyugalom követte a Felső-Tisza vidékén.

Szabolcsban és Szatmárban az 1830-as évektől részt kapott a hatalomból egy liberalizmus mellett elkötelezett nemzedék. A lakosság az 1848-as szabadságharcból is kivette a részét. A Tisza szabályozása egy darabig munkalehetőséget jelentett, de azt követően maradt a napszám. A kapitalizmus városképző ereje meg sem érintette az országnak ezt a keleti felét, mint ahogy a kapitalizmus sem volt jótékony hatással. Ez a tény sokáig ható, sőt talán kitörölhetetlen nyomot hagyott. A trianoni békeszerződés is hátrányosan érintette az országrészt. A második világháborút követően az országban először itt, Tiszanagyfaluban osztottak földet. Az 1956-os válság nem rázta meg annyira a megyét, mint a városiasodottabb tájegységeket, ám 1960-tól megindult egyfajta iparosodás, mely mára, ha nem is a kívánt mértékben, tovább halad.

A megye lakosságáról elmondható, hogy inkább baloldali beállítottságú, nem kedveli a szélsőséges megnyilvánulásokat. Az agrárjellegből adódóan azonban újabban van tömegbázisa az FKGP-nek is. Jól érzékelteti a politikai mentalitást, hogy az 1994-es országgyűlési képviseléválasztások óta a megyét a 17-ből 12 MSZP-s, s további négy párt részéről 1-1 és egy független képviselő reprezentálja a parlamentben. ben, agrármérnök, közgazdász, a költségvetési és pénzügyi bizottság tagja

A pártok taglétszámát tekintve is a szocialisták vezetnek. A megyei önkormányzat 48 tagjából 14 MSZP-s, 6 fő SZDSZ-es, 13 tag a Megyei Választási Szövetségből (MDF, KDNP, FKGP) került ki, hárman-hárman a Munkáspárt, a Fidesz és az MSZDP „emberei”, a többiek különböző egyesületek, szervezetek delegáltjai. A megyei közgyűlés elnöke dr. Zilahi József.

A megye városai 1147, a községek 4789 négyzetkilométert foglalnak el. A lakónépesség „kisebbség” fele, 253 247 fő a városokban lakik. A népsűrűség is háromszorosa a községekének. A megye településstruktúrájában az utolsó várossá válással együtt, mely Nagyecsed presztízsét érintette 1997 júliusában, 17-re emelkedett a városok száma.

A megyeszékhely Nyíregyháza megyei jogú város. A többi város: Baktalórántháza, Csenger, Fehérgyarmat, Ibrány, Kisvárd, Máriapócs, Mátészalka, Nagyhalász, Nagyecsed, Nagykálló, Nyírbátor, Tiszalök, Tiszavasvári, Újfehértó, Vásárosnamény, Záhony. A megye városainak zöme fiatal, különösen az 1992–93 közötti időszakban élénkült meg az urbanizációs folyamat. Az új városok esetében az intézményrendszer, az infrastruktúra meglehetősen hiányos.

A '70-es, '80-as évek várospolitikája a prioritások sorába emelte a megyeszékhelyek kiemelt fejlesztését. Gyorsan nőtt is lakosságszámuk, javult infrastrukturális ellátottságuk. Köztük volt a szabolcsi megyeszékhely, Nyíregyháza, mely mára 120 ezres, dinamikusan fejlődő, nagy lehetőségeket rejtő nagyvárossá, regionális centrummá nőtt. Határ közeli fekvése előnyt, de Kárpátalja nehéz gazdasági helyzete egyben hátrányt is jelent számára. Az átlagosnál nagyobb gond a közbiztonság.

A megyében is nyomon követhetőek a gazdaság szervezeti rendszerének 1990-ben kezdődött erőteljes változásai. 1996 végén 3 866 jogi személyiségű, 4 038 jogi személyiség nélküli társaság és 28 811 egyéni vállalkozás volt. A ténylegesen működők száma természetesen ennél lényegesen kevesebb volt (ez a tény a foglalkoztatás megítélése szempontjából lényeges). Az adottságokból következően Szabolcsban az országos átlaghoz képest itt a mezőgazdasági és élelmiszer-feldolgozó cégek aránya magasabb. A területi eloszlás tekintetében, mint több egyéb tényező esetében, a megyeszékhely dominanciája érhető tetten. De hasonló következtetésre jutunk, ha a község/város szempontjait vesszük figyelembe. A vállalkozásalapítási lendület a városokban volt a nagyobb, a társaságok száma 1992-1996 között megkétszereződött, a községekben 1,7-szeresére bővült. A városok jelentőségét mutatja, hogy a jogi személyiségű vállalkozások 74 százaléka, a jogi személyiség nélküliek 80 százaléka, az egyéniek 62 százaléka székhelye város. A megye városaiban ezer lakosra 74 működő vállalkozás jutott – a megyeszékhelyen ez a mutató: 98.

Ez magasabb az országos átlagnál. Nyíregyházát követi a kilencezer lelkes Fehérgyarmat, ahol ez a szám 73. De nem szégyenkezhet Kisvárd, Mátészalka, Nyírbátor a vállalkozások lakosságarányos adatait illetően.

A megyében az egy főre jutó GDP 1994-ben 262 ezer, 1995-ben 338 ezer, 1996-ban 397 ezer forint volt. A számbeli növekedés ellenére a térség relatív helyzete romlott, mert az 1994. évi megyei érték

– hasonlóan az 1995-öshöz, még az országos átlag 62 százalékét jelentette, ami 1996-ra 59 százalékra apadt. A legfrissebb adatok szerint az 1997-es ipari termelés növekedési üteme 8 megye mutatóját haladja meg. A változások eredményeképpen a megye elkerült az egy főre jutó GDP-ben a megyesor végéről.

A megyében a munkanélküliek száma: 39.887. A munkanélküliek zöme, szám szerint 24792, 35 év körüli. Minden hetedik regisztrált állástalan pályakezdő. A frissen nyilvántartottak legnagyobb arányban az iparból, a nem anyagi szolgáltatásból és az agrárszférából érkeznek. Az ellenadat, az álláshelyek száma 4 és fél ezer körül alakul. 1997 végén a munkanélküliségi ráta 17,8 százalék volt. Ennek területi eloszlása eléggé szórta: a legalacsonyabb (15%) Kisvárdán, Tiszavasvári, a legmagasabb Vásárosnamény és Csenger (24-25%) körzetében tapasztalható.

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete 1996-ban: mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat: 30 822 Ft, feldolgozóipar: 38 139 Ft, villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás: 52 647 Ft, építőipar: 35 252 Ft, kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása: 30 172 Ft, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás: 26 689 Ft, szállítás, raktározás, posta-és távközlés: 41 798 Ft, pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatás: 67 363 Ft, közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás: 37 099 Ft, oktatás: 37 146 Ft, egészségügy, szociális ellátás: 32 865 Ft. A bruttó átlagkereset 37 576 Ft volt.

A megye talajtani adottságai tájanként igen eltérőek, így differenciált feltételeket nyújtanak a mezőgazdasághoz. A réti talajok váltakoznak az alacsony termőképességű mocsári erdőtalajokkal, a nyers öntéstalajokkal. Találhatók szikesek és összikesek is. A Nyírség löszös-homok és homokos-lösz felszínén mezősségi talajok képződtek. A Nyírség futóhomokról nevezetes.

A termőföld minősége az országos átlagnál gyengébb, viszont néhány mezőgazdasági növény termeléséhez ideálisak a klimatikus viszonyok. Ezt mutatja az is, hogy a megyében termelik meg az ország almatermésének felét és a dohány közel hetven százalékát. A több mint 406 ezer hektár mezőgazdasági terület zöme szántó. Az 524 883 hektárnyi termőterületből majdnem 116 ezer hektár erdő.

Külön kell szólni az almáról. A megye vezető növényét 22 ezer hektár termőterületen termesztik. Ebből 15 ezer hektár a termőgyümölcsös. Évről-évre nő, 1997-ben a 4 ezer hektárt is meghaladta, a műveletlen almafelület nagysága. 1997-ben a fagykár 20-30 százalékos termés kiesést okozott. Több egyéb kár miatt a megtermelt alma mennyisége 250-270 ezer tonna körül alakult (az országos 440 ezer tonna volt), mely még az előző évek produktumától is elmaradt. Mint mindig, 1997-ben is alacsony kezdő árral indult a betakarítás. A hazai feldolgozók 15-15 Ft kilónként árral kezdték meg a felvásárlást. Később már 21 Ft-ot is fizettek, de a valóságban 14-17 Ft került a termelők zsebébe. A termés 60-65 százaléka ipari feldolgozásra került. Az étkezési alma értékesítésével is mindig gond van.

A külföldi érdekltségű gazdasági társaságok száma a megyében 1995 végéig 299 volt, alapítótőkéjük 13,8 milliárd forint, benne 7,3 milliárd forint devizavagyonnal – ez az országban megalakultak 1,2 százaléka, a törzstőke 1 és a devizatőke 0,8 százaléka. 1996-ban számottevően több, összesen 85 megyei székhelyű külföldi érdekltségű vállalkozást hívtak életre – ezek jegyzett tőkéje azonban mindössze 110,4 millió forintot jelentett, melyből a devizatőke forintértéke 84,2 millió. Az érdeklődők zöme a szovjet utódállamokból, Izraelből és Kínából érkezik. 1997 első felében további 43 vegyes vállalkozás jött létre.

A kereskedelmi szálláshelyek 68 százaléka a megyeszékhelyen és a vidéki nagyobb városokban található. Nyíregyházán éjszakázott a megyében megfordult vendégek háromnegyede, a nem honiak kilencetizede. A legtöbben a megyébe az idegenforgalmi főidényben, június-július-augusztusban érkeznek, ekkor huzamosabb időt is töltenek el, tovább is maradnak.

A megye városaiban a kiépített belterületi utak aránya 1996 végén 69%, míg a vidéki városokban átlagosan 73%. Ebben a vonatkozásban a megyeszékhely elmaradása is jelentős más megyeszékhelyek átlagához képest. A kiépítettség Nagyállóban és Tiszavasváriban még az 50%-ot sem éri el, ugyanakkor Tiszalökön 97%, Kisvárdán 92% volt. Csenger, Fehérgyarmat, Máriapócs, Mátészalka útjainak burkoltsága is megfelelő. Az utak többségének burkolata aszfalt és bitumen.

Elsőrendű főút 166 kilométer, a másodrendű főutak hossza 208 kilométer.

A közúti személyszállítást jól jellemzi, hogy 1995-höz képest csökkent a szállított utasok száma. A helyi autóbusz-hálózat hossza 128 kilométer.

Jól jellemzik a megyében is romló közbiztonságot a növekvő számadatok. Egy évben az ismertté vált személy elleni közvétség bűncselekmények száma meghaladja az ezret. A tendencia növekvő.

Felbukkant a pénzhamisítás, mint egyre terjedő bűncselekményi forma, a vagyon elleni bűncselekmények száma is súrolja a 14 ezret. Ezen belül hateret meghaladón vezet a lopás. De mindezek ellenére 1997 összességében – bár javítani való mindig akad – sikeres év volt a rendőrök számára. A nyomozás eredményességében a legjobb mutatókkal a szabolcsi rendőrök büszkélkedhettek az országban.

A megye városaiban 160 háziorvos, ebből 51 gyermekgyógyász dolgozik. A városokban egy orvosra 1 583 lakos alapellátása jutott. Megfelelő következtetések vonhatók le abból az összefüggésből, hogy az orvoslétszám ott bővült nagyobb mértékben, ahol egyébként is kedvezőbb volt, így tovább nőttek az egyes települések közötti ellátottságbeli különbségek. A háziorvosra, gyermekorvosra vetített lakosszám általában ott a legkedvezőbb, vagyis alacsonyabb, ahol magasabb a népsűrűség, így a megyeszékhely Nyíregyházán kívül Kisvárdán, Mátészalkán és Záhonyban.

A megyében 274 háziorvos dolgozik, ebből közszolgálati 86 (1994-ben még 163 volt), vállalkozói 186 (1994-ben még csak 98 volt). Ők majdnem hárommillió vizsgálatot végeznek el. Egy háziorvos egy átlagos napon 41 beteget gyógykezel. A közszolgálati/vállalkozói tendencia jellemző a házi gyermekgyógyászati praxisokra is.

A gyógyszerári ellátottság kielégítő, a privatizáció gyorsan és zökkenőmentesen lezajlott, a szolgáltatás mindenütt elérhető.

A megye hívó lakosságának mintegy 65 százaléka katolikusnak, 30 százaléka reformátusnak, 15 százaléka görög katolikusnak vallja magát. Az evangélikusok Nyíregyházán és a környéki tanyabokrokban laknak. Van ezeken kívül elenyésző számban ortodox, metodista, baptista, pünkösdisták, Jehova tanúja, és a Hit gyülekezet tag. Kevés az izraelita. A hitélet élénk, alig van falu, ahol csak egy templom lenne. Inkább a kettő vagy három a jellemző. Igen sok pénzt költenek, áldoznak a hívek is templomaikra, meg is látszik azok állagán a törődés. Különösen nagyobb ünnepeken, vasárnap a városokban is gazdag az egyházi élet. Kiemelkedő, sőt egyedülálló szerepet tölt be a megye vallási életében Máriapócs, Európa egyik leglátogatottabb búcsújáróhelye, kegyhelye, melyet a pápa is meglátogatott. Jellegzetes a megye templomépítészete, nem véletlen, hogy a templomturizmus kibontakozóban van, nagy fejlődés előtt áll.

Az oktatás vertikumában a megyében mindig is kitüntetett helyet kapott az óvodai nevelés. Az ezzel az intézménytípussal való ellátottság jónak ítéhető. A városi óvodák minden 100 férőhelyére 113 gyereket íratnak be, míg a községekben ez a szám: 107.

A megye általános iskolásainak mintegy fele, 30 ezer tanuló a városokban tanul. Az általános iskolák száma: 255, ebből nincs tornaterem 31-ben. A városok 42 középiskolájából 15 gimnázium, 19 szakközépiskola, 8 pedig gimnázium és szakközépiskola együtt. A városok központi szerepéből adódóan a középiskolákban magas (59 százalék) a diáktothonban lakó és a vidékről naponta bejárók aránya.

A hat megyei felsőoktatási bázisnak (kettő kihelyezett tagozat) majdnem hatezer hallgatója van. A Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán pap és teológusoktatás folyik, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán közel 50 szakon van stúdium, a DOTE Egészségügyi Főiskolai Karán négy szakon van felkészítés, csakúgy, mint a GATE Mezőgazdasági Főiskolai Karán.

A megye két városában, Nyíregyházán és Kisvárdán működik színház, az előbbi állandó színtársulattal, az utóbbi várszínháza szezonális, szabadtéri jellegű. A Mórícz Zsigmond Színház két színházteremben fogadja a színházrajongókat – befogadóképessége 500 fő. 1996-ban a megyeszékhelyen 265 előadást tartottak, melyet 83 ezren láttak.

A megyeszékhelyen lévő Megyei és Városi Könyvtár 34 ezer tagot tudhat magáénak – közel 400 ezres állomány áll az olvasók rendelkezésére. A város könyvtáraiban 58 ezer olvasni szeretőt regisztrálnak. A könyvtárak száma: 268. A 21 moziban az előadások száma egy évben hatezer körül

mozog.

A Kelet-Magyarország című független napilap országosan az elsők között került külföldi (osztrák) tulajdonba. Ma is piacvezető. Kistérségi mellékletei közkedveltek az olvasók körében. Az Új Kelet néhány éve került a megyei napilap-piacra. Közülük legnagyobb példányszámú a Futár című hetilap. A szellemi életet gazdagítja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szemle című saját folyóirat. Valamennyi városi önkormányzat tart fenn lapot, de nem ritkák a községi havilapok sem.

A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiója 45 éves, nem csak hír- és információs műsorokat sugároz nagy hatósugárban, hanem magazin jellegű blokkokban is gazdag. Megjelentek a magán kereskedelmi rádiók is, így a PB és a Jonatán Rádió osztozkodik a frekvencián. Nekik tv-csatornájuk is van, szerepük várhatóan erősödni fog, egyelőre azonban csak kiegészítik a Nyíregyházi Városi TV – a legnagyobb helyi stúdiók egyike – 1985 óta nyújtott kínálatát. A VTV adásait 250 ezer néző tudja fogni. A VTV a nyíregyházi önkormányzat tulajdona.

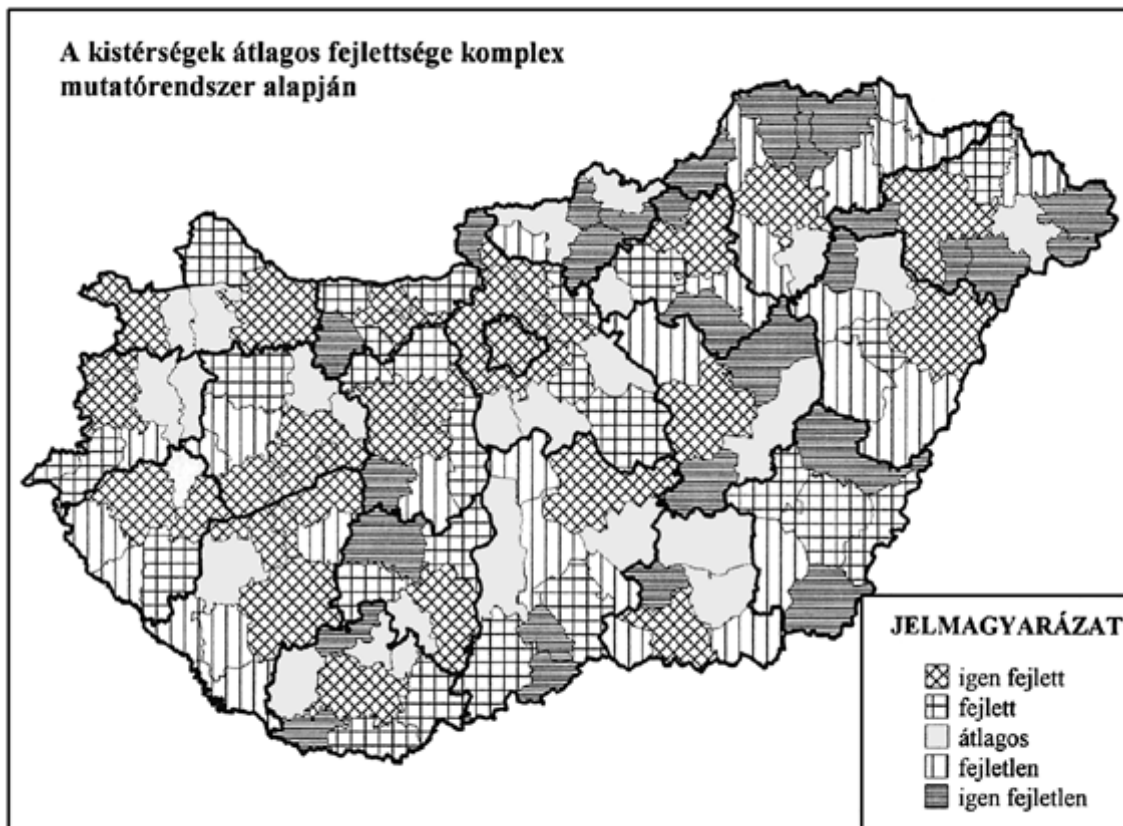
A vidéki városok közül csak Fehérgyarmaton van városi tv, melynek háttérében alapítvány áll, egyszersmind a Duna TV kihelyezett stúdiójaként működik.

A legnépszerűbb sportágban, a labdarúgásban, kétszer is volt már NB I-es csapata a megyének, Nyíregyházának. Sokak szerint az 1998-as bajnoki idényben újra van arra az esély, hogy az élvonalban rúgják a bőrt a nyíregyháziak. Szerencsére a szűkös állami támogatás mellett mindig akadnak olyan szponzorok, akik anyagi segítséget is adnak a minőségi sporthoz. Így lehet, hogy a legmagasabb szintű magyar bajnokságokban ott vannak a megyei csapatok. Kézilabdában a Kárpát-Hús Nyíregyházi KC és a Tiszavasvári ICN Alkaloida férfi, a Kisvárdai SE női együttese, röplabdában az NYVSC-Szabolcs Gabona férfi, a Szakszig Női RK csapata tartozik a legjobbak közé.

Egyéni sportágakban is sokan vannak a csúcson. Az NYVSC súlyemelői közül Feri Attila, Popa Adrián és Farkas Zoltán neve jegyzett a szakmában. A nem olimpiai sportágak közül Orosi János és Macsuga Győző vezérletével világbajnoki elsőségek sokaságával tűntek ki a Nyíregyházi Rádiós Klub versenyzői. A küzdősportokban a kyokushin karatéban a Fight Kft. 3 danos mestere, Bencze Antal a szakág egyetlen háromszoros Európa-bajnoka, a kick-boxozók és egyéb harcművészeti ágak képviselői a világ legjobbjai abban, amit csinálnak.

Öröndetes, hogy a megyében egyre több a sportszarnok, amelyek a versenyzés mellett a szabadidős és diáksportnak is otthont adnak.

A kistérségek átlagos fejlettsége komplex mutatórendszer alapján

Rajzolta: a Terra Kft.

Dél-alföldi régió

Bács-Kiskun megye

Bács-Kiskun az ország legnagyobb területű megyéje. 8360 km²-en, az ország 9 százalékán mintegy 539 ezren élnek. Lakossága hazánk népességének nem egészen 5,4 százaléka.

A nőtöbbség a jellemző, csaknem egytizeddel több a lány, az asszony, mint a férfi. Szorongató az öregedési folyamat: Száz 15 éven aluli gyerekre száznyolc 60 évnél idősebb jut. Mindezekből következően kicsi a népsűrűsége. Egy négyzetkilométeren átlagosan 64-en élnek, ennél kevesebben csak Somogy megyében. A tanyák számának csökkenése ellenére itt laknak a legtöbb külterületen.

A népesség mintegy 60 százaléka, 350 100 ember él Bács-Kiskun 17 városi besorolású településén. A külterületi lakosság erőteljes csökkenése ellenére minden nyolcadik-kilencedik Bács-Kiskun megyei lakos tanyákon él.

Az országos átlagnál, valamivel kedvezőbb ugyan a születések száma, a halálozási arány azonban 1995 óta itt a legrosszabb. Tavaly mindössze 5200 – az előző évinél 10 százalékkal kevesebb, a negyedszázaddal korábbi alig több mint felényi – új élettel gazdagodott Bács-Kiskun.

Tetemes a magzati veszteség. 3926 – naponta átlagosan tíznél több – művi vetélést ezek között 7 esetben 14 éven aluli lányon – hajtottak végre az elmúlt esztendőben.

Egy ma Bács-Kiskun megyei városban született fiú – ha nem változnak lényegesen az életkörülmények, az életviteli szokások, az egészségügyi szolgáltatások – várhatóan 64-65 nyarat

láthat, egy kislány 10-zel többet . A falun született és ott felnövő csecsemők várható élettartama csaknem 2, illetve majdnem 1 esztendővel rövidebb.

Szélső értékek között szóródik a megye 10-10,5 C0. évi középhőmérséklete. A nagy homokfelületek miatt erős a napi hőingadozás. A légnyomás télen-nyáron viszonylag alacsony. Viszonylag gyakori a melegvagy a hidegrekord. 2000-nél több a napsütéses órák száma. (Baján 2071, Kecskeméten 2050.) Egyre nagyobb károkat okoz a csapadékszegénység. A sokévi csapadékátlag 500 mm-nél valamivel több. Különösen a kertészeti kultúrákban. pusztít/hat/ a késő tavaszi, nyár eleji szárazság. Mind aggasztóbb a csapadékszegénység, a csapadékos napok száma 83-90. jónéhány évben még ennyi sem.

Az ország legfiatalabb, 1950. január elsejétől létező megyéjét részben a keleti tömb és Jugoszláviai közötti, háborúval fenyegető feszültség miatt szervezték. A határ közelsége miatt veszélyeztetnek vélték Baját, a mai Bács-Kiskun területének több mint egyharmadát kitevő, akkori formájában a Trianon után kialakult Bács-Bodrog vármegye székhelyét. /Bács-Bodrog megye 1802-ben jött létre, az államszervezés során kialakult 2 királyi, majd köznemesi megyéből. Trianonban területének négyötödét a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolták./Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyéből a dunavecsei, kalocsai, kiskőrösi, kiskunhalasi járás, Lajosmizse, Ladánybene és a megyeszékhellyel előléptetett törvényhatóságú jogú Kecskemét került az új közigazgatási egységbe Területén. bizonyíthatóan legalább 18 ezer éve élnek emberek. Minden történelmi korszakból kerültek elő leletek. Itt volt az avar birodalom központja. Az Árpád-korban területének nagyobb része királyi birtok volt. A tatárjáras, következtében elnéptelendő vidékre kunokat, a törökdulás után németeket telepítettek le, sokezer délszláv talált keresett és talált itt új otthonra. A Jászkunság kerület kiváltságait 1876-ban szüntették meg.

Az 1990-es választásokon az országosnál jobb eredményeket értek el az önmagukat nemzetiként minősítő pártok. Négy év múltán a megye 10 választókerülete közül nyolcban a Magyar Szocialista Párt, egyben az SZDSZ jelöltje győzött, egy politikus több párt támogatásával jutott mandátumhoz. A területi listákra leadott 258 ezer érvényes szavazat révén az MSZP 2, az SZDSZ 1, az MDF, a FKgP, a KDNP 1-1 jelöltje kapott mandátumot.

A megyei közgyűlés tagjait a polgárok 2 választókerületben – 10 ezer lakos feletti és 10 ezer lakos alatti települések – választották. Mindkét kategóriában az MSZP szerepelt a legjobban /25, illetve 28,8 százalék/, a nagyobb településeken az SZDSZ kapta a második legtöbb szavazatot /17,26/, a 10 000 lakosnál kisebb településeken a Független Kisgazdapárt /23,3/, mindkét kategóriában az MDF-KDNP végzett a harmadik helyen /16,9, 14/

A 46 tagú testületben az MSZP 13, az FKgP 10, az SZDSZ 8, az MDF 4, KDNP 3, Fidesz-MPP 2, Munkáspárt 2, a Városi Polgári Kör 1, .Nagycsaládosok Országos Egyesülete 1, a Nyugdíjasok Bács-Kiskun megyei szervezete 1 mandátumhoz jutott..

Összesen 1093 önkormányzati képviselőt válaasztottak.Ebből 92 az MSZP, 72 FKgP, 53 az MDF 17 a Fidesz-Magyar Polgári Párt, a KDNP listájáról indult.

A megyeszékhelyen az MDF, a KDNP, az FKgP és a Fidesz-Magyar Polgári Párt – a ciklus végére felbomlott – Polgári Szövetsége volt a közgyűlés legerősebb pártcsoportja. Az MSZP 9, az SZDSZ 7, a Liberális Polgári Szövetség Vállalkozók Pártja és a függetlenek egyaránt 2-2 képviselői helyhez jutottak

1997-ben az országban regisztrált gazdasági szervezetek csaknem 5 százaléka volt Bács-Kiskunban, számuk mintegy 36 000 .A működő ipartelepek száma 1990 óta több mint egyharmadával csökkent, jelenleg 470, több mint 9 tizedük megyei székhelyű gazdasági szervezethez tartozik. Kedvezőtlen földrajzi adottságai, nehéz történelme miatt Bács-Kiskun lakossága számarányánál kisebb szerepet tölt be az ország gazdasági életében. Az elmúlt években tapasztalt visszaesés ellenére azonban a mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozó ipar részesedése nagyobb az átlagosnál.

A tervutasításos rendszerben tovább nőtt a megye gazdaságának viszonylagos elmaradottsága, mert évente csak 2-3 százalékot kapott a beruházásokra elkülönített erőforrásokból.

A mezőgazdaságot segítő, az agrártermékeket feldolgozó üzemek létesítésével kezdődött az iparosítás a két folyó között is. Csak a századforduló után alapítottak néhány kisebb, a nehéz és a

könnyűipar más ágaiba sorolható gyárat. A lakossági foglalkoztatási gondok enyhítésére kezdődtek a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése utáni a többnyire „külterjes” tanácsai és tárcaipartelepítések. Mindezek következtében a rendszerváltás előtt az itt előállított termelési értéket tekintve Bács-Kiskun a megyék középmezőnyében foglalt helyet, az eszközfelszereltség alapján Szabolcs-Szatmár megyével az utolsó helyen osztozott.

A megyében előállított bruttó hazai termék az országos produktumnak 4 százaléka. Az egy főre jutó GDP előállítás 4-5 százalékkal elmarad a megyék átlagától /A statisztikák a főváros „javára” torzítanak, mert a budapest központú vidéki nagyüzemek teljesítményeit is fővárosi produktumként tartják nyilván./

Az 50 főnél nagyobb létszámú megyei székhelyű ipari vállalkozások termelése 1997-ben -110,7 milliárd Ft – összehasonlításon némileg elmaradt az az előző évitől. Különösen az élelmiszeripar visszaesése – 13 százalék – jelentős. Kedvező azonban a külkereskedelmi mérleg. Az export 1997-ben kétszeresére volt az importnak. Mindezeknek részben következménye, részben feltétele volt az erőteljes koncentráció. Az 1996-ban befizetett személyi adó négytizede, az általános forgalmi adó egyharmada a közel 40 000 adóalany 0,7 százalékatól származik. Ebben a körben realizálódott az export árbevétele 60 százaléka.

Tíz kistérségi társulás szolgálja a nagyhagyományú Bács-Kiskun megyei településfejlesztés hatékonyságát, a kistérségi érdekek érvényesítését. Ezek nagyjából megfelelnek a statisztikai kistérségeknek. Ezek: a bajai, a bácsalmási, a kalocsai, a Kecskemét-tisza-kecskei, a Kiskőrös-keceli, a kiskunfélegyházi, kiskunhalasi, kiskunmajsai, a kunszentmiklósi és jánoshalmi körzet. A népességszám csökkenésével és elöregedésével együtt folyamatosan csökken a gazdasági aktivitás is. 1997-ben a megye lakosságának alig több, mint 38 százaléka volt gazdaságilag aktív. 1997 végén 27 410 munkanélkülit – 46 százaléka, az előző évinél 2 százalékkal több a nő – tartottak nyilván a megyében.

A reálkeresetek 4 százalékkal haladták meg az előző évet. A statisztikai hivatal számításai szerint. 23,4 százalékkal több volt a havi nettó jövedelem, mint 1996-ban. A fizikai munkakörben dolgozók keresete 2,5 százalékkal, a szellemi munkakörben tevékenykedők 6,4 százalékkal többet vihettek haza.

Havi bruttó átlagkeresetek a megyében. /A nettó keresetek ezek 69 százaléka./ Mezőgazdaság: 42 167, ipar: 47 607, építőipar: 39 579, kereskedelem, szolgáltatás: 49 454, közigazgatás: 57 358, oktatás: 46 684, egészségügy: 41 708. Minden kategóriában elmarad az országos bérszínvonalától, a legnagyobb mértékben /30 százalékkal/ az építőiparban, de a hátrány a közigazgatást kivéve minden ágazatban csökkent. A pénzügyi területeken elhelyezkedők keresnek a legtöbbet.

A megye iparszerkezetét jelentősen módosította a századunk közepén Szank-Zsana térségében feltárt szénhidrogén-kincs.

Néhány nagyvállalat /kádgyár, Fémmunkás, Dutép, Bácsépszer/ felszámolása ellenére Kecskemét mind az az előállított termelési értéket /, mind az iparban foglalkoztatottak számát/, mind a tőkerőt, mind a termelési eszközök értékét tekintve továbbra is több termelési ágazatban a meghatározó. Ez még akkor is igaz, ha az iparban alkalmazottak ezer lakosra jutó mutatója alapján Kiskunmajsa térsége /105/ a legjobb, Kecskemét /78/ és Baja /72/ előtt. Kunszentmiklós /40/ és Bácsalmás /37/ zárja a sort.

A megyeszékhelyen összpontosult az élelmiszerfeldolgozás és a gépipar. A textilipar főként a megye déli részén /Baja, Bácsalmás/ helyezkedik el. Nagy kapacitásúak a bajai és kiskunfélegyházi húsfeldolgozók. Viszonylag nagyobb faipari üzemek Kecskeméten, Kiskunhalason és Baján találhatók, a nyomda és csomagolóanyaggyártás egyik országos központja Kecskemét, újabban Lajosmizse nyomdászata is számottevő.

Az üzembe helyezett beruházások 85 százalékát jogi személyiségű vállalkozások, 12 százalékát költségvetési szervezetek és intézmények kezdeményezték 1996-ban, összesen. 31 118 millió Ft-ot. A feldolgozóiparba fektettek a legtöbb pénzt. Teljesítményértékben 1992-ben 4794, két év múltán 10 207 millió Ft-ot. Jelentős a kereskedelem, közúti jármű, és javító szolgáltatások fejlesztésére, bővítésére fordított, az előző évinek reálértékben csaknem háromszorosa: 6798 millió Ft. Viszonylag

vonzó és emelkedő irányzatú a mezőgazdaság /halászat, vadés erdőgazdálkodás/.

Teljesítményértékre 1992-ben 705 millió Ft, 1994-ben 949 millió, 1996-ban 1272 millió Ft volt
Kilencszáz külföldi érdekeltségű vállalkozás működik Bács-Kiskunban. Jegyzett tőkéjük meghaladja a 21,5 milliárd forintot.

1997 első kilenc hónapjában az újonnan alakult 61 külföldi érdekeltségű vállalkozás 243 millió forint jegyzett tőkével alakult, főként a kereskedelemben és a szolgáltatásban. A megyébe beáramló külföldi tőke az országosnak csak 0,23 százaléka, a jegyzett tőke alig haladta meg az egy évvel korábbi egyharmadát..

A külföldi befektetések csaknem kéharmada a feldolgozóiparban, egyharmada a kereskedelemben realizálódott. Tekintélyes tőkeemelést hajtott végre a Cofinac tulajdonba került Petőfi Nyomda. Több világcégnek – Henz, Thyssen, Knorr Bremse – van kecskeméti érdekeltsége

Baja gazdasági életét néhány év óta angol, olasz, német, Kiskunfélegyházáét osztrák és német, Tiszakécskéét főként olasz, Lajosmizsét svájci tőke élénkíti-.

A megyei tanács erőfeszítéseinek köszönhetően a 80-as évek végére befejeződött a falu/tanya/villamosítási program. Ma már csak néhány távoli magányos tanyában nincs villany. A kisfeszültségű hálózat hossza 6700 km. Az áramfogyasztók száma 260 000. A villamosenergiafelhasználásban nőtt a lakossági fogyasztás aránya. Főként több nagyüzem leállása, a termelés visszaesése miatt.

A megye déli részén /Bácsalmás térségében/ és néhány Duna menti kisközségben nincs még földgázszolgáltatás. Távfűtés a megye lakásállománánk 7 százaléka

1997-ben a befizetett adó: 38 518 000 000 Ft a visszatérítés 21 996 000 000 Ft volt. Az egyenleg, a nettó befizetés: 16 522 400 000 Ft, névlegesen 5 milliárddal több mint 1994ben. Ez a hazánkban azonos körből /társasági, személyi, jövedelem-, fogyasztási, általános forgalmi adó/ származó befizetéseknek mindössze 1 százaléka.

A megye 855 ezer hektárnyi földterületének 9 százalékan folytatnak mezőgazdasági termelést. Ebből szántó 46,8 százaléka, szőlő 4,4, /az országosnak csaknem 30 százaléka/. a gyümölcsös 1,1, az erdő 18,2, a többi gyeper, halastó, kevéske /0,2 százaléka/ kert.

1997-ben 450 hektárral /a továbbiakban ha/ nagyobbodott a mezőgazdasági terület. A növekményből 300 ha gyeper, 150 ha szőlő.

13 500 ha-val nőtt a vetésterület, így is csaknem 15 000 ha műveletlen maradt 26 000 ha-ral több kalászosot vetettek, növekedett a kukorica, csökkent a napraforgó, a burgonya, a zöldségfélék vetésterülete. Évről-évre növekszik a mezőgazdasági vállalkozások száma. Az agrárművelésre alkalmas földterület 62 százaléka egyéni tulajdonban van.

Kiemelkedően jó termés volt kukoricából, lucernából és cukorrépából, jó a kalászosokból, rosszul fizetett a napraforgó.

1997-ben nagyon kevés, az előzetes összesítések szerint 141 tonna kajszi termett, az almaszüret mennyiségileg (4705 t) közepesnek, minőségileg gyengének mondható.

„Európa gyümölcsstrónjáról” évről-évre messzebb kerül Kecskemét és kertészeti vonzáskörzete. A nagyüzemi kajszi-termelés visszaesése a legszembetűnőbb. 1994 óta a már korábban összezsugorodott termőterület is a felére csökkent. Gazdálkodó szervezetek (113 termelőszövetkezet és 45 gazdasági társaság) mindössze 160 ha-on termesztik. /A sorozatos rossz termések aligha növeli a telepítőkédvet./

Almát négyszer nagyobb területen – 660 ha-on – természetnek túlnyomórészt /96 %/ társaságok és termelőszövetkezetek. /Nem vette el a gazdák, a vállalkozók kedvét a tűzelhalás./

Gazdasági társaságok, szövetkezetek több mint 1400 hektáron foglalkoznak gyümölcs-termesztéssel. 1996-ban 13 112 tonnát értékesíthettek. Az egyénileg gazdálkodók csaknem ötször több, 63 033 tonna gyümölcsöt termesztettek.

A megye 18,2 százalékat borítja erdő. Oktalan vagy kényszerű irtások, a szántóföldi művelés terjeszkedése, meg gondolatlan vízelvezetések miatt századunk elejére a hajdan volt harmadára csökkent a fával borított terület. Nagyobb számban a 19. század elején a homokveszedelem megfékezésére, a második világháború után a humuszban szegény, gyenge

termőadottságú földek hasznosítására és javítására telepítettek lakossági összefogással, városi, állami támogatással új erdőket. A második világháború óta megháromszorozódott az erdőfelület a mai Bács-Kiskun területén. Jelenleg 152608 hektáron foglalkoznak erdőgazdálkodással. A megye északi és középső részén kedvezőtlenek a termőhely-adottságok..

A megye 2200 szobával /528 szállodában, 99 turistaszálláson, 807 panzióban, 207 nyaralóházban/ várja a turistákat, a hivatalos ügyben ideutazókat. A fizetővendéglátó szobák száma: 554.

A 150 ezer vendég mintegy 40 százaléka külföldi volt. Legtöbbször Németországból jöttek, olasz is több volt az előző évinél: 3420, Jugoszláviából 4452, Ausztriából 4450, Hollandiából 3183 vendég érkezett.

Némely silány idegenforgalmi „produkció” ellenére ma is érvényes Balogh János akadémikus megállapítása: A világ csodáinak egyike a bugaci pusztaság”. az Európában másutt nem látható nagylegelő, a magyar őspusztának maradványa.

Noha a megye úthálózata közepes sűrűségű, mégis jónak mondható közlekedéshálózati szempontból. Az M 5-ös autópálya 1998 nyarától Kiskunfélegyházaig teszi gyorsabbá és biztonságosabbá a közlekedést a nemzetközi főútvonalon. A 2200 km közútból aszfalt és bitumen 1560, vizes és portalanított makadám 510 km, kiépítetlen 86, egyéb 15 km.

1997 decemberére elkészült az M5-ös autópálya Kecskemétet elkerülő szakasza, várhatóan 1998 nyarán adják át a Kecskemét és Kiskunfélegyháza közötti útszakaszt.

A megyében 1563 orvost tartanak nyilván, ebből dolgozó 1360, 100 000 lakosra jutó dolgozó orvos 25. Szakképesítéssel rendelkezik 1100. Férfi 722, nő 638, belgyógyász 173, sebész 90, csecsemő és gyermekgyógyász 130, fogás szájbetegségek 175 szerint

A megyében lévő 3764 kórházi ágy megoszlása. Megyei 1346, bajai kórház 648, halasi 731, kalocsai 519, kiskunfélegyházi 275, kecskeméti honvédségi (repülőkórház) 254.

A megyében továbbra is történelmi egyházaknak van a legtöbb hívője. A Kalocsa-Kecskeméti főegyházmegye 4 főesperességének 10 esperesi kerületének 124 plébániáján

A megyében élő 19-25 évesek közül minden hetedik tanul felsőfokú tanintézetben, Bács-Kiskun így megközelíti az e tekintetben kedvezőbb helyzetű megyéket .A többség régi egyetemi városban szerez diplomát. A megyében továbbtanulást kínál 3 megyei székhelyű /Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola, Kecskeméti Tanítóképző Főiskolai, intézményhez tartozó korlátozott önállósági főiskola, illetve egyetem.

Noha számos olimpiai és világbajnok született, gyerekeskedett Bács-Kiskun területén, kevés kivétellel mégis másutt, főként a fővárosban működő sportegyesület tagjaként érték el legnagyobb sikereiket.

Csapatjátékokban eddig a kecskeméti röplabdázók, a kiskunfélegyházi asztaliteniszezők nyertek országos bajnokságot .Legjobbnek bizonyult a kecskeméti cselgáncs-, tekéző együttes is, világbajnoki győzelmekkel is büszkélkedhetnek megyei fogathajtók.

A megyében 1 NB I-s, 1 NB I/B-s és 4 NB III-as csapat küzd labdarúgásunk első, második, illetve negyedik vonalában. Egy-egy teljes fordulón a megye 156 labdarúgó csapatában mintegy 1600-1700 játékos lép pályára. A megyei labdarúgó szövetség 4000 igazolt játékost tart nyilván.

Közvetlenül az élvonal mögött szerepelnek a kecskeméti vizilabdázók, 6 kézilabdacsapat, egy birkózók, karatézók, a sakkozók, a súlyemelők.

Az utóbbi 3 évtizedben több tízezres stadion épült. /A kecskeméti széktói, valamint a villanyfényes mérkőzések rendezésére is alkalmas akasztói Stadler, a tiszakécskei városi sportpálya./

A megyei sajtó vezető orgánuma, az egykori Hírlapkiadó Vállalat utolsó között magánosított megyei lapja a most német tulajdonú Petőfi Népe az ország hatodik legolvasottabb napilapja.

Átlagos példányszáma 56000 /1998 februárja óta vasárnapi számot is kiadnak./ Terjesztési területét Nagykőrösre és vonzáskörzetére is kiterjesztette.

A rendszerváltó években /újja/alakult városi hetilapok közül a Kecskeméti Lapok 10 000 körüli példányszáma a legmagasabb. Alföldi Lapok című testvérnapja főként a Kiskunságban és a Dunamelléken történekről számol be.

Több mint 100 erősen eltérő színvonalú időszakos kiadványt jelentetnek meg napjainkban

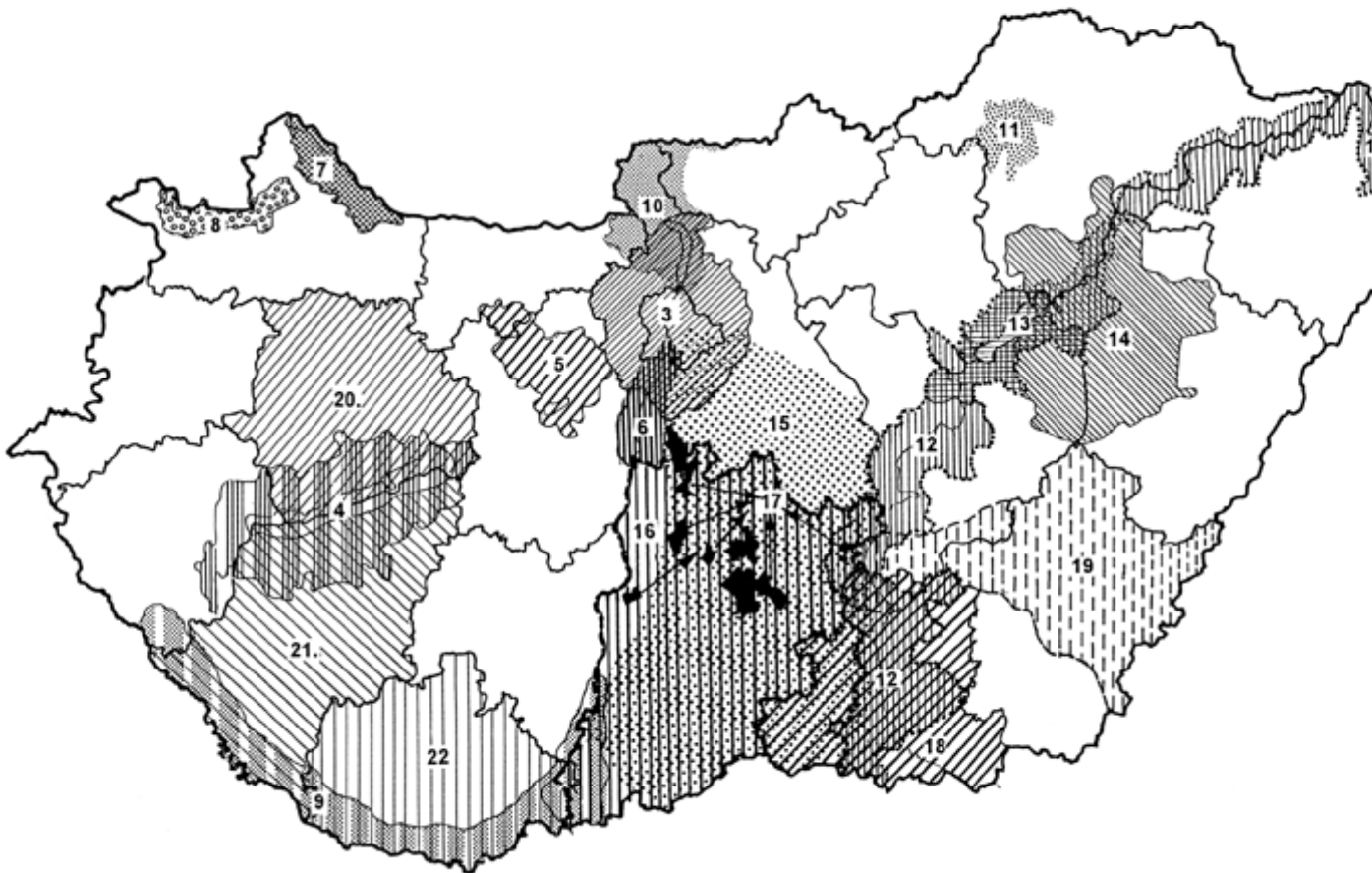
Bács-Kiskunban.

1991-ben kezdte meg működését a Baja hangja, az első városkörnyéki stúdió. A Kecskeméten működő rádióadók közül a napi 12 óra adásidejű Gong Rádió Kecskemét városáé, a másik a Bács-Kiskun Hangja Róna Rádió /lo órányi műsorral/ .megyei fenntartású .Kiskunfélegyházán a Sirius Rádió segíti az adott településen és környékén élők tájékozódását.

Tizenhárom településen működik hetente kétszer-többször műsort sugárzó helyi televíziós stúdió. Az 1985-ben alapított Kecskeméti Városi Televízió kezdeményezésére hoztak létre először helyi szövetséget egy megye televíziósai.

Elkészült és készülő területrendezési tervek

ELKÉSZÜLT ÉS KÉSZÜLŐ TERÜLETRENDEZÉSI TERVEK

Bács-Kiskun megye elsősorban, de az egész dél-alföldi országrész azok közé a magyarországi területek közé tartozik, amelyet a legkülönbözőbb területrendezési programok lefednek
Rajzolta: a Terra Kft.

Békés megye

Területileg hazánk egyik legnagyobb megyéje: 5669 km², az ország DK-i sarkában – a Körös és a régi Maros hordalékán – fekszik, peremhelyzetű alföldi táj. Keleti-déli határa 140 km hosszan a magyar-román határ, északon Hajdú-Bihar valamint Jász-Nagykun-Szolnok, míg nyugaton

Csongrád megyével határos. Két, egymástól jól különválasztható nagytáji körzetre oszlik: a megye nyugati fele a magasabb fekvésű Békés-Csanádi löszhát, keleti része pedig a mélyebb fekvésű Körösök-köze.

Népességét tekintve a Féja Géza által a két világháború között Viharsaroknak elnevezett vidék, ezen belül Békés megye sajnálatos fordulópontra ért 1997 végére: a lakosság száma 400 ezer alá csökkent. A megye sajátosságaihoz tartozik, hogy a törökdúlást követően a felprédált földeket új tulajdonosai a magyarok mellett szlovák, román, német és szerb telepeseikkel népesítették be. ez a magyarázata annak, hogy a megyében élő nemzetiségek aránya, ide értve a cigányságot is, jóval magasabb az országosnál, eléri az 5 százalékot.

A népsűrűség változatos képet mutat: a megye északi és déli részén viszonylag alacsony, a megye közepén, ahol a három város – a megyeszékhely Békéscsaba, az egykori megyeközpont Gyula és a történelmi megyeszékhely Békés – vonzáskörzetében sűrűbb a településhálózat is, az átlagosnál magasabb. Átlagban 71 fő/km², ez a szám a városokban 112, a községekben 43.

A megye településsűrűsége még az alföldi alacsony érték mögött is lemarad, ugyanakkor a települések igazgatási területe az átlagosnál jóval nagyobb és az egy helysége jutó lakosság is csaknem kétszer akkora, mint országos átlagban. A megye jelenlegi 75 településéből 14 a város (Békéscsaba, Békés, Gyula, Orosháza, Szarvas, Szeghalom, Mezőkovácsháza, Battonya, Elek, Mezőhegyes, Mezőberény, Tótkomlós, Sarkad, Gyomaendrőd) és 61 a község. A lakosság túlnyomó része 5000 lelkesnél nagyobb településeken él, a városi lakosság aránya meghaladja a 63 százalékot. Az utolsó évtizedekben jelentősen megfogyatkozott számú – de egykoron nagyon is jellemző – tanyákon ma alig 10 ezren élnek, ami a korábbi tanyasi lakosságnak legfeljebb az egyötöde.

A megye népességcsökkenése a természetes fogyás (ami 11,2 százalékkal haladta meg az 1996-os adatot) következménye, miután az el- és idevándorlás kiegyenlíti egymást, az elveszületések száma 1997-ben 3700 volt, ezzel szemben a halálozások száma 5900 (ami 1,9 százalékos mérséklődés az egy évvel korábbi tényhez viszonyítva).

Békés megyében 1997-ben 1700 házasságot kötöttek, 7,7 százalékkal kevesebbet, mint 1996-ban (ugyanaz az arány országosan csak 3,9 százalék), ugyanakkor a válások száma 20 százalékkal volt magasabb az előző esztendeinél, mintegy ezer házasság ért véget 1997-ben.

Fekvése folytán kontinentális jellegű a térség éghajlata, de óceáni, mediterrán és kelet-európai hatásokkal tarkítottan. Külön érdekessége éghajlatának, hogy a Körösök vidékén mért évi 5-6000 napfényes órával szemben a déli, hátsági területeken – ahol a május, június és augusztus általában borultabb – ennél átlagosan 700 órával rövidebb a napsugárzás.

A hőmérsékleti viszonyokat a legnagyobb szélsőségek jellemzik, ami az Alföld medencejellegével magyarázható. Általánosságban az ország egyik legmagasabb középhőmérsékletű területe 10,6-11,2 Celsius fokkal, de ezen belül a megye északi i része hűvösebb a délinél.

Közismert tény, hogy a Körösök vidéke az ország egyik legaszályosabb területe, ugyanakkor az is, hogy a júniusi és júliusi csapadékmaximumok nemegyszer okoznak itt árvízveszélyt s olykor jelentősebb károkozással járó árvizeket is.

A történelem folyamán többször változott a megye területe és szomszédsága, a hozzátartozó települések száma és népessége. A mai formáját az 1950-es közigazgatási beosztásban nyerte el. Ősidők óta lakott, az első jelentősebb benépesülése az i. e. V–IV. évezredbeli Körös-kultúra. A népvándorlás végén, a IX században ideérkező honfoglaló magyar Barsa, Gutkeled, Zovárd és Hontpázmány mellett a Vata (Csolt) nemzetség foglalta el a megye nagyobb részét, benne a békési földvárat, melynek uráról kapta a nevét. Aprófalvas, sűrű településhálózatát a tatárdúlás semmisítette meg. Az 1400-as évek elején épített Gyula vára által védett térség mezővárosodási és újratelepesedési folyamatát a török hódoltság törte meg. Az 1700-as évek elejének szabadsághozmozgalmi már újra népes magyarságot mozgattak meg itt, mellettük az új főúri uradalmak (főként a bécsi császári udvar hadiszállítójaként a megyét ajándékkal kapó Harruckern János György) szervezett szlovák, román ajkú földművelők betelepítésével oldották meg munkaerő gondjaikat. Ez a gabonatermesztés és istállózó állattartás nagyarányú kiterjedésével, nagytelkes tanyarendszer kiépülésével, valamint a malom- és kézműipar felvirágzásával járt együtt.

Az 1848–49-es szabadságharcot követően, a kiegyezés után a Tisza és Körösök folyamszabályozásával nemcsak a gabonaföldek sokasodtak meg, hanem a hajózás is lehetővé vált. Megépül a megyén is áthaladó Fiume-Nagyvárad és a Pest-Arad vasútvonal. A kezdeti előnyöket azonban a tőkehiány, a külterjes gazdálkodás és a képzetlen tömegmunkaerőre épülő iparágak (textil, építő, építőanyag, élelmiszer) terjeszkedése folyamatosan elsorvasztja s ebben a második világháborút követő, a mezőgazdaságban a tanyarendszert felszámoló kollektivizálás évtizedei sem hoznak alapvető fordulatot, változást, így azután mind a mai napig növekszik a térség lemaradása, megállíthatatlanná válik az itt élők számának fogyatkozása. A rendszerváltással együtt lezajlott kárpótlási folyamatban felaprózott földterületeken az egykori tanyásgazdálkodás újraéledhet, ám ennek s az ezzel járó polgárosodásnak a lassúsága a szükségesnél kevesebb külföldi tőkét vonz, noha az iparban a multinacionális cégek – Kner-Cofinec, Pioneer, Hunguard, Gas de France, Henkel stb. – már jelen vannak.

Békéscsaba

a megye legnagyobb települése, 1950 óta székhelye, közel hetvenezer lakosú város, felsőfokú oktatási központ, Magyarország délkeleti kapuja a magyar-román határ közelében fontos közúti és vasúti csomópont. A Harruckernek hívó szavára érkeztek ide a török kivonulása után az 1700-as évek legelején mai lakóinak elődei, az evangélikus vallású szlovák telepesek a Felvidékről. Mezővárosi rangot 1841-ben kap. Jelentős a gabona és baromfifeldolgozó- a konzerv és hűtő, a hús és tejipara, textil és cserép és csomagolóanyag-gyártása.

Gyula

az Árpád-kortól 1950-ig a megye székhelye. A Fehér-Körös balpartján fekszik, neves fürdőhely, üdülő és iskolaváros. Gyulamonostor néven már a 14. század legelején is említik történelmi források. A hozzácsatolt Gyulavárral együtt 32 ezer lakosú település a magyar-román határszakaszon az egyetlen városi infrastruktúrával rendelkező fontos átkelőhely. Az egykori mezőváros gazdasági szerkezete mára jelentősen átrendeződött, húskombinátja, tejporgyára, bútorgyára és harisnygyára van.

Orosháza

a török után 1744-től zombaiak révén települt újjá, majd a legnagyobb magyar faluvá nőtte ki magát, mígnem 1946-ban városi rangot nyert. A ma 34 ezer lakosú helység elsősorban mezőgazdasági jellegű település, de jelentős üveggyártással olajipari gépgyártással és élelmiszeriparral büszkélkedhet. A közeli Gyopárosfürdő révén keresett idegenforgalmi központ.

Békés,

a ma 22 ezer lelket számláló település, az Árpád -korban még a megye székhelye volt. Vásárjogot 1405-ben nyert. Szegedi Kiss István 1552-ben szervezte meg itt a református egyházközösséget és a ma is működő református gimnáziumot. Városi rangját többször elveszítette, véglegesen 1973-ban kapta vissza s bár 1960-tól folyamatosan fejlődött és épült, századfordulón kialakult kisvárosi arculatát a mai napig megőrizte.

Szarvas,

a megye mai kulturális, oktatási és tudományos központja is szlovák telepesek révén népesült be 1722-től. Igazi városépítő munkát itt Tessedik Sámuel az európai iskolázottságú, korát megelőző műveltségű evangélikus lelkész végzett, megalapítva az ország első gazdasági tanintézetét. Fontos szerepe volt még Szarvas történetében a messze földön híres Körös-parti Arborétumot megteremtő Bolza családnak.

Szeghalom

a Sárrét központja, határában találkozik a Berettyó és a Sebes-Körös. A 11 ezer lakosú helység a megye egyik legrégebbi települése, 1711 után nemegyszer itt tartotta gyűléseit a vármegye. Mezővárosként esperesi székhely, városi rangra 1984-ben emelkedett. Iparát a Felina fehérneműgyár és az Ikarus itteni gyára határozza meg.

Mezőkovácsháza

neve Hunyadi János fegyverkovácsaitól származik, mezővárosi rangot Mátyás királytól kapott, az 1883-ban megépült Arad-Csanádi vasútvonal a ma Református-Kovácsházával együtt 7500 lakosú település körzetközponti jelentőségét tovább növelte. 1986-tól hivatalosan is város, mezőgazdasági jellegű helység.

Gyomaendrőd

1982-ben Gyoma és Endrőd egyesülésével jött létre és az ezáltal 16 és fél ezer lakosú település 1989-ben kapott városi rangot. Míg a török után a később jobban polgárosodott Gyomát a reformátusok, az agrártelepüléssé fejlődő forradalmas Endrődöt felvidéki szlovákok és csabai magyarajkú telepesek népesítik be. Kner Izidor 1882-ben nyitotta itt meg ma is híres nyomdáját.

Mezőberény

újrategytelepítői szlovákok, németek és magyarok a 18. század első felében. Mindhárom nemzetiségnek külön temploma van. Itt alapították meg 1802-ben a megye első evangélikus gimnáziumát. A csaknem 12 ezer lakosú város középiskolájában kétnyelvű (német) az oktatás. Mezőberény Petőfi emlékhely, itt élt és dolgozott a költő unokatestvére, a festő Orlay Petric Soma.

Mezőhegyes

A 7 ezer lakosú, környezeténél 10-20 méterrel magasabban fekvő település újkori történetét 1794-től számítják, amikor is Csekonyics József vértesskapitány javaslatára II. József aláírta az itteni Ménesbirtok alapítólevelét. Közúti és vasúti csomópont, ipari és a Ménesbirtokkal mezőgazdasági centrum. Műemlékileg védett épületeivel 1984-ben Hild-díjat, 1989-ben városi rangot nyert.

Battonya,

hét és fél ezer lakosú dél-békési település a román határ mentén, magyar, szerb, román és cigány népességgel. Újjátelepülését követően a 19. században kap mezővárosi rangot, 1920-ig Csanád megyéhez tartozik, 1945-ig Arad-Csanád-Torontál megyéhez. A második világháborúban 1944. szeptember 23-án itt érik el az orosz csapatok elsők közt a magyar határt. 1989-től város. Gimnáziuma 70 éves.

Tótkomlóst

felvidéki szlovákok népesítik be a 18. század elejétől, a huszadik századhoz már 11 ezer lelkes településként érkezik. Száz évig megtartotta színszlovák jellegét, a második világháborút követő szlovák-magyar lakosságcsere megtöri gyors fejlődését, ma már csak hét és fél ezren lakják az erősen mezőgazdasági települést, de a szlovák hagyományok ápolása továbbra is itt a legjelentősebb a megyében. 1993-ban avatták várossá.

Sarkad

a román határ mentén a Fekete-Körös mellett fekvő 11 ezer lakosú (1989 óta) város. 1664-től 1715-ig hajdúváros, a múlt század közepén még Bihar vármegyéhez tartozott. Az alföld-fiumei vasút

sarkadi állomását 1871-ben az itt létesült cukorgyárat 1911-ben avatták. 1867-ben épült kilenc tornyú református temploma egyedülálló Európában.

Elek

a megye legfiatalabb (1996-ban avatott, 5700 lakosú), több nemzetiségű városa: magyarok, németek, szlovákok, románok és romák lakják. Zaránd, Arad és Békés megyékhez egyaránt tartozott. A második világháború után a németeket a kollektív bűnösség elve alapján kitelepítették innen, 1990 óta azonban minden esztendőben megrendezik itt az eleki németek világtalálkozóját.

Egyéb információk

A rendszerváltást megelőzően Békés megyében a kisgazdapárt és a Magyar Demokrata Fórum szervezetei alakultak meg elsőként. Később az SZDSZ, a Fidesz, a Kereszténydemokrata Néppárt s más politikai csoportosulások helyi szervezetei is létrejöttek. Az MSZMP-ből átalakult MSZP jelöltjeivel együtt tehát az ország meghatározó pártjainak jelöltjei indultak az első szabad választáson a képviselői helyekért. A hét egyéni körzetből négy MDF, két SZDSZ, s egy FKGP jelölt jutott a parlamentbe. Négy esztendő múltán viszont az országos átlagnál is fölényesebben szerepelt az MSZP. Valamennyi vk.-ben a párt jelöltje futott be, elsőprő többséget biztosítva a szocialistáknak a megyei képviselőcsoportban. Az MDF, az SZDSZ és az FKGP csak listáról tudott egy-egy képviselőt a parlamentbe juttatni.

Az önkormányzati választásokon sokkal árnyaltabb kép alakult ki.

1990-ben a nagyobb városokban itt is a kommunistaellenes pártok szereztek vezető pozíciókat. Békéscsabán és Békésen az SZDSZ, Orosházán az FKGP, Gyulán és Szarvason az MDF adott polgármestert. Mivel akkoriban a települések első emberét a testületek választották, ez egyfajta erősortrendet is tükröz.

1994-ben a polgármestereket már a lakosság választotta. Békéscsabán és Szarvason újraválasztották a polgármestereket az SZDSZ, illetve MDF színeken, míg Gyulán az SZDSZ, Orosházán az MSZP jelöltje futott be. A kisebb településeken ismét a függetlenek nyertek a legnagyobb számban, de adott polgármestert Békés megyében a kisgazdapárt, a Munkáspárt és a Fidesz is.

1990-ben a kiegyensúlyozott erőviszonyoknak köszönhetően egy MSZP-s politikust választottak a megyegyűlés elnökének. A főállású alelnököt az FKGP jelölhette. 1994-ben a negyventagú testületbe az MSZP 14-, az FKGP 9-, az SZDSZ 6-, a KDNP-MDF 4-, a Munkáspárt 3-, a Fidesz 2-, a Kistelepülések Polgármestereinek Egyesülete és a Nagycsaládosok Egyesülete 1-1 képviselőt juttatott be.

Békés megyében a gazdasági termelés az elmúlt évi teljesítményt mindössze két százalékkal haladta meg, az országos 15 százalékos növekménnyel szemben. Ez a mérsékelt fejlődés – amit a megyében működő csaknem 25 ezer gazdasági szervezet produkált – a munkanélküliség további lassú növekedésével járt együtt.

1977 végén mintegy 24 ezer állás nélkülöt regisztráltak, ezzel a munkanélküliségi ráta az országos 10,4 százalékhoz képest 14 százalék lett, amivel a megye a rangsorban a 6. helyet foglalja el. Foglalkozás szerint a munkanélküliek 84 százaléka fizikai, 16 százaléka szellemi, az előbbi kategóriában emelkedett a szakmunkások száma. A munkanélkülieknek 8 százaléka a pályakezdő, számuk 29 százalékkal emelkedett egy év alatt, megközelítve a kétezret.

Az alkalmazásban állók száma 61 ezer 300 volt, ami 2,6 százalékos csökkenést jelent 1996-hoz viszonyítva. Az aktív keresőkön belül a szellemi foglalkozásúak száma 23 ezer 300, a fizikaiaké 38 ezer körül alakult. A mezőgazdaságban 7900-an, a feldolgozó iparban több, mint 20 ezren, az iparban és építőiparban 22 ezer 200-an találtak munkára. A szolgáltató szféra 6 ezer, a közigazgatás 7600, az oktatás 8500, az egészségügy 7600 munkavállalóval látta el feladatait.

Az aktív keresőknek 56 százaléka férfi, 44 százaléka nő. A munkanélküli rétegen belül a nők aránya viszonylag alacsony.

A mezőgazdaságban a fizikaiak nettó átlagkeresete alig haladta meg a 28 ezer forintot havonta, a

szellemi foglalkozásuké pedig a 42 ezer 500-at, ugyanez az adat a feldolgozó iparban 30 ezer 300, illetve 53 ezer 100 forint szintjén mozgott. Az alkalmazásban állók nettó átlagkeresete 32 ezer 700 forint volt, 22,3 százalékkal több, mint egy évvel korábban.

A megye 25 ezer gazdálkodó szervezetéből 17 ezer az egyéni vállalkozás. 2200 a kft., 74 az rt., 2400 a bt, 250 a szövetkezet (ebből 131 a mezőgazdasági) 17 ezer az egyéni és 5400 a társas vállalkozás, 7 az MRP-szervezet. Tíznel kevesebb alkalmazottat foglalkoztat 24 ezer gazdasági szervezet, tíz és ötven közötti dolgozója van 640 szervezetnek, ötvennél több munkavállalót 200, háromezernél többet 37 vállalkozás alkalmaz.

Békés megyében a jegyzett (külföldi) tőke 1996-ban 17 milliárd 700 millió forint volt, 5 százalékkal kevesebb az egy évvel korábrinál. E vállalkozások átlagos tőkenagysága az országosnak csupán háromnegyede, annak ellenére is, hogy az alföldi átlagnak ez még mindig a másfélszerese. Az ideáramló külföldi tőke 92 százaléka a feldolgozóiparba irányult, ugyanez az arány országosan 63 százalék. 1997-ben 28 külföldi érdekeltségű vállalkozás alakult, mindössze 62 millió forint értékű jegyzett tőkével.

A fogyasztói árszínvonal 1997-ben 18,3 százalékkal haladta meg az 1996-osat, a növekedés üteme ugyanakkor 5,3 százalékkal mérséklődött. Legjobban a háztartási energiaárak emelkedtek (29,9 százalék), legkevésbé (8,5 százalékkal) a tartós fogyasztási cikkek ára. Az élelmiszerek átlagosan 17,5 százalékkal drágultak, ezen belül különösen a hal, a friss zöldségek, főzelékfélék, a tojás, a tej a sajt, a tejtermékek ára ugrott meg.

Az egy főre jutó személyes célú kiadások összege, a 216 és fél ezer forint 12 ezer forinttal haladja meg a nettó jövedelmet, ami a korábbi lakossági megtakarítások felérésére utal. A megye háztartásai kiadásai 43 százalékat élelmiszerekre és élvezeti cikkek, 17 százalékat lakásfenntartásra, 11 százalékat közlekedésre és hírközlésre, 6-6 százalékat ruházkodásra, lakásfelszerelésre, egészségmegőrzésre, művelődésre és szórakozásra. Az egy kereső által befizetett személyi jövedelem adó összege még a 21 ezer forintot sem érte el, szemben az országos 35 ezerrel.

1997-ben a megyei székhelyű gazdasági szervezetek beruházási teljesítményértéke 16 milliárd 800 millió volt. A beruházások kétharmadát a 300 fő feletti, egyharmadát pedig az 50-300 fős létszám-kategóriába tartozó gazdasági szervezetek végezték. Az összberuházások fele az ipar eszközállományát gyarapította, de jelentősek voltak a mezőgazdasági beruházások is.

1994-től évről-évre csökkent a megyébe látogató és szállást igénybe vevő külföldiek száma, különösen nagy volt a visszaesés 1997-ben. A négy évvel korábbi 104 ezer vendégből 24 ezer volt a külföldi, 1997-ben a 98 és fél ezer látogatóból pedig már csak 20 ezer. Akkor a 347 ezer vendégéjszakából 21 és fél százalékkal a határon túlról érkezettek kötődtek le, most a 433 ezerből csupán 19,4 százaléknit.

Az ismertetett folyamattal egy időben az 1994-ig dinamikus erősödő belföldi turizmus az ezt követő átmeneti megtorpanás után 1997-ben ismét fellendült és a megyébe látogató magyar állampolgárok száma ismét megközelítette a 80 ezret.

Békés megye kiváló geotermikus viszonyai és a termálvizek kedvező sókoncentrációja máig kihasználatlanul széles alapokat teremt a gyógy- és strandfürdők létesítésére. Gyula, mint téli-nyári üdülő- és fürdőváros a gyönyörű természeti környezetben kiépült gyógy- és termálfürdőjének köszönheti nemzetközi hírnevét. De Nagyszénás, Gyopárosfürdő egész éven át, Gyoma nyaranta ugyancsak ott sorakoznak a külföldiek által is keresett és kedvelt termálfürdőikkel.

Vasúttörténeti szempontból is kiemelkedő jelentőségű volt Békés megyében a Pest-Szolnok-Békéscsaba- Arad vasútvonal 1858-as megnyitása és a Nagyvárad-Békéscsaba-Szeged-Fiume vonal 1871-es átadása. Ez is szerepet játszott abban, hogy az első világháború előtt a megye vasúthálózatának sűrűsége felülmúlta az országost. Mára már jóval elmarad attól. Az itt futó vonalak közül egyedül a nemzetközi törzshálózatba tartozó Budapest-Lökösháza vonal a villamosított, ám a dupla vágány még ma sem fut végig. Másfelől, tekintettel az óriásfalvas településszerkezetre és a pályaeépítés síkvidéki előnyeire, Elek kivételével minden városban van vasútállomás, a megye településeinek felében úgyszintén, szemben az országos vidéki átlag 35 százalékaival, ennek következtében a megye 80 százaléka „vasutas” helységben lakik. 1997 óta

Intercity járással is büszkélkedhetnek.

A megye közúthálózatának minősége és sűrűsége elmarad az ország többi megyéjétől. Országos vidéki átlagban 100 km²-re 32,4 km közút jut, Békésben mindössze 25,7 km. Ennél is nagyobb gond a meglévő utak rossz minősége az úthálózat korszerűtlensége. Az autópálya-építések közül ez a térség kimaradt. Az összességében 1445 km burkolt útból 1219 a másodrendű főút és 1445 km az egyéb út. A 77 km-nyi főút az országos főúthálózat 3,1 százaléka.

A megyében 1997 elején 92 254 közúti gépjárművet tartottak nyilván, amiből 76 százalék volt a személygépkocsi 12 és fél éves átlagos életkorral, ezer itt lakóra így 176 személyautó jutott az országos 205-tel szemben.

A személygépkocsi állomány növekedésével folyamatosan csökkent az autóbusz-közlekedés teljesítménye. (Az 1980-as 733 busszal szemben egyébként is csak 572 buszt tartottak számon 1996-ban.) Tizenöt évvel ezelőtt még 44 és fél ezer utast, tavaly már csak 35 és fél ezret szállítottak a Körös Volán Rt. buszai összességében, ezen belül a helyi közlekedésben korábban még 24 ezren, 1997-ben csupán 20 ezren vették igénybe a tömegközlekedés közúti eszközeit.

Az elmúlt hét esztendőben Békés megyében évente – szemben az országos 6 százalékkal – 10 százalékkal több bűneset vált ismertté. 1997-ben az egy évvel korábbinál is több bűnesetre derült fény, összesen 16 és fél ezer esetről van szó, ami az országosnak 3,2 százaléka. A százezer lakosra jutó bűncselekmények száma itt 4156, az országban ugyanakkor 5056. Más kérdés, hogy a bűneseteknek mindössze 44 százalékát sikerült kinyomozni az országos 49 százalékkal szemben.

Az ismertté vált bűncselekmények 78 százaléka vagyon elleni, 14 százalékkal nőtt a személy elleni bűnesetek száma, ezzel egy időben 4 gyilkosság és 8 emberölési kísérlet történt. Az ismertté vált bűnelkövetők száma 4861 volt a megyében, ezen belül 300 volt a lakóhellyel nem rendelkező. A fiatalok elkövetők aránya az országos adattal megegyezően 10 százalék, a gyerekkorúaké 4 százalék.

A megye hét működő kórházából a kórházi ágyak 84 százalékával rendelkező három nagy kórházban – a gyulai Pándy Kálmán megyei kórházban (a megye kórházi ágyainak fele itt található), a békéscsabai Réthy Pál kórházban és az orosháziban – belgyógyászati, sebészeti, traumatológiai, szülészeti-nőgyógyászati, szemészeti, urológiai és intenzív osztály egyaránt megtalálható, Ortopédiai osztály csak Békéscsabán, ideggyógyászati Gyulán és Orosházán, fog- és szájsebészeti, valamint rehabilitációs osztály Gyulán és Békéscsabán, bőr- és nemibeteg, onkológiai, reumatológiai, fertőző és elmeorvosozati osztály csak Gyulán található.

A megye összes kórházában, 371 orvos 992 ápoló valamivel több, mint 3 ezer kórházi ágyon 83 ezer beteget gyógyított egy év alatt, 3,3 százalékos beteghalálozási arány mellett. Az ágykihasználás meghaladta a 73 százalékot, az onkológián, tüdőgyógyászaton és reumatológián a 98-99 százalékot, a fog- és szájsebészeten, a bőr- és nemibeteg osztályon pedig csupán a 45-48 százalékot.

Az 1997 elejétől működő 190 háziorvos 30 százaléka a települési önkormányzatok szolgálatában állott, 66 százalékuk egészségügyi vállalkozóként végezte a gyógyító munkát, ötven magánorvosként, ötven MÁV alkalmazásban illetve egyéb üzemorvosként.

A megye lakossága a keringési rendszer betegségeivel fordult leggyakrabban háziorvoshoz, az esetek több mint felénél magas vérnyomás miatt. A betegek egyötöde csontváz- és izomrendszeri, valamint kötőszöveti betegségekkel, gerincoszlopi panaszokkal jelentkezett. A harmadik leggyakoribb ok az emésztőrendszer megbetegedései, gyomor- és nyombélfekély, a nőknél epekő. A panaszosok 55 százaléka 60 éven felüli. Szakrendeléseken több, mint 4 millió gyógykezelést végeztek el, kétszer annyit, mint 1990-ben.

A második világháború előtti utolsó népszámláláskor Békés megyében 58 ezer 900 római katolikus, 1695 görög katolikus, 14 ezer 900 görögkeleti, 124 ezer 200 evangélikus, 148 ezer 200 református, 7 ezer izraelita és 3600 egyéb vallású lakost számláltak össze. Jelenleg ilyen jellegű friss adatok nem állnak rendelkezésre, mindenesetre a rendszerváltást követően új, a háborút követő 40 événél kedvezőbb helyzetbe kerültek az egyházak. Igyekeznek újra indítani oktatási intézményeiket. Ennek eredményeként 1997-ben már a római katolikus egyháznak 3 óvodája (Gyulán, Gerendáson és Újkígyóson), 3 általános iskolája (Békéscsabán, Endrődön és Gyulán), 1 gimnáziuma (Gyulán), 2

szeretetotthona (Gerendáson és Újkígyóson), 1 felnőtt napközi otthona (Békéscsabán) van. A református egyháznak 1 óvodája (Gyula), 4 általános iskolája (Békés, Dévaványa, Gyula, Vésztő), 1 gimnáziuma (Békés), 2 szeretetotthona (Gyomaendrőd, Vésztő), 1 öregek napközi otthona (Mezőberény).

Az evangélikus egyháznak 3 óvodája (Orosháza, Szarvas, Tótkomlós), 1 általános iskolája (Orosháza), 2 gimnáziuma (Békéscsaba, Orosháza), 5 szeretetotthona (Békéscsaba, Kondoros, Tótkomlós, Szarvas – itt kettő is), 1 öregek napközi otthona (Mezőberény).

A kis lélekszámú ortodox, baptista és unitárius egyháznak nincsenek oktatási intézményei és szeretetotthonai a megyében, az adventistáknak van egy szeretetotthonuk Gyulán. A már régebben létező kisebb egyházi közösségek (nazarénusok, pünkösdiel) mellett az utóbbi években Békésben is megjelentek az olyan új vallási csoportok, mint a Hit Gyülekezete, a Jehova tanúi vagy a Krisna-hívők.

Szarvason az öntözési kutató intézet, illetve a haltenyésztési kutató intézet szellemi bázisára építve szervezték meg a felsőfokú mezőgazdasági szakképzést, amelyet 1970-ben a debreceni agrártudomány egyetem égisze alá vontak, 1990-től a nagy múltú szarvasi óvóképzés is felsőfokúvá lépett elő. 1973-ban szerveződött meg Békéscsabán az MTA földrajzkutató csoportja, 1986-tal pedig létrejött a megyeszékhelyen a tanítóképző főiskola. Ilyen háttérrel alakult meg 1998. január elsejével a csabai főiskola és a szarvasi óvóképző integrációjával az új típusú regionális felsőoktatási intézmény a Körös Főiskola.

Az 1997/98-as tanévben 207 óvoda, 123 általános iskola, 21 szakmunkásképző, 22 gimnázium és 34 szakközépiskola működött. Az oktatási intézmények 93 százalékának fenntartásáról a megyei és a települési önkormányzatok gondoskodnak, 6 óvodát, 9 általános iskolát 1 szakiskolát, 1 szakmunkásképzőt, 3 gimnáziumot és 2 szakközépiskolát az egyházak tartanak fenn. Egy szakmunkásképzőt és három szakközépiskolát alapítványok működtetnek. Oktatási intézmény a megye települései közül egyedül Újszalontán nincs. A tanulók száma a szakközépiskolákban és a gimnáziumokban nőtt, a többi intézményben csökkent, a pedagógusok száma az általános és középiskolákban emelkedett.

Az idegen nyelvi oktatásban jelentős szerepet töltenek be a megyei nemzetiségeinek nyelvét oktató tanintézmények, köztük a nemzetiségi óvodák, ahol szlovákot 880, román 416, németet 222, szerbet 27 gyermeknek oktatnak. Az általános iskolákban egy idegen nyelvet 25 és fél ezren, kettőt 1500-an tanulnak, a középiskolákban 18 és fél ezren tanulnak idegen nyelvet, közülük 1100-an két tanítási nyelvű (szlovák, román, német) oktatás keretében.

A megye művészeti életének egyik legfőbb meghatározója a Békés Megyei Jókai Színház, amelynek 1954 óta van állandó társulata és amelynek nem egy produkciójáról készült tévéfelvétel.

Hagyományosak immár a gyermekszínházi előadások is.

Harmincnegyedik évadját élte a Gyulai Várszínház, amely a kortárs magyar dráma felkarolásával írta be magát a honi nyári színházak történetébe.

A Filharmónia 1959 óta rendez komolyzenei koncerteket a megye településein s kiváltképp a békéscsabai evangélikus nagytemplomban, ahol Beethoven Eroica című művének hangfelvétele készült az Állami Hangversenyzenekar közreműködésével, Kobayashi Ken-ichiro vezényletével.

Fontos a megye, de az ország zenei életében annak a Békés-Tarhosi Zenei Napoknak a rendezvénysorozata, amelynek éltető forrása a Kodály nyomdokain haladó Gulyás György egykori itteni énekiskolájának emléke és haladó hagyományai.

Széles kínálat jellemzi Békés megye sajtóját. A megye legrégebben megjelenő lapja a Békés Megyei Népújság jogutódja a Békés Megyei Hírlap, amely napi 32 ezer példányban talál gazdára, osztrák tulajdonosán keresztül a Springer médiabirodalomhoz kötődik.

A megye másik napilapját, a Népszabadság által 1994 májusában életre hívott Békés Megyei Napot a megye 10 nagyobb vállalkozása által alapított Körösi Napvilág Kft. adja ki. A lap naponta 12 ezer példányban kel el.

A Békés Megyei Napot megelőzően Délkelet néven jelent meg a rendszerváltás idején egy hetilap, amely utóbb Napi Délkelet néven vált a Békés Megyei Népújság alternatívájává. A lap a Békés

Megyei Napot megelőzően szűnt meg, gazdasági okokból. A mögötte keletkezett, s a Békés Megyei Nap mellett is megmaradt úrt a Heti Délkelet című lap igyekszik betölteni.

Gazdag a helyi – városi és községi – lapok tablója is: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason, Tótkomlóson, Mezőhegyesen, Gyomaendrődön, Dévaványán, Medgyesbodzásán, Eleken heti-havi rendszerességgel jelennek meg önkormányzati illetve magánfinanszírozású lapok, van, ahol kettő is. Nagy a verseny az elektronikus sajtóban is. Békéscsabán 1997-ben még három helyi tévé működött: a legrégebbiről a Csaba Tv, majd a Körös Tv és legutóbb az ezt kiszorító Csabakábel Tv. Önálló kábeltévéje van Gyulának, Szeghalomnak és Eleknek is.

A rádióadók is megsokasodtak: a Csaba rádió mellett békéscsabai még a Start rádió és az Alföld rádió (miközben a Róna rádió szünetel), orosházi a Rádió 47, szarvasi a Cervinus rádió, békési a Torony rádió és gyulai a Gyula rádió meg a TOP-FM. A Magyar Rádióknak, az RTL Klubnak, az MTI-nek önálló tudósítói irodája van a megyében.

Büszkén emlegetik a viharsarkiak, hogy szinte minden „klasszikus” olimpiai számban volt képviselőjük, s hogy téli olimpiikonjaik is vannak. A legutóbbi aranyérmest, Ónodi Henrietta tornásznőt ötezer ember köszöntötte Békéscsabán barcelonai hazatérte után.

A legnépszerűbb sportág, a labdarúgás a századfordulót követő esztendőkből indult hódító útjára. A Békéscsabai Előre 1945-ben mutatkozott be az első osztályban, de csak 1974-től tudott hosszabb ideig a legjobbak között szerepelni, az 1993–1994-es szezonban (bajnoki bronzérem) érte el. Az 1997-ben a Pásztor József irányításával az NB I-ben szereplő Békéscsabai Előre FC mellett hét csapat játszott az NB III-ban. A három megyei osztályban összesen 54 együttes vett részt a bajnoki pontvadászatokban. Igen jelentős a nemzetközi találkozókban szereplő FIFA-játékvezetők listája: Boros Pál, Petri Sándor, Palotai Károly, Győri László, Németh Lajos, ifj. Piller Sándor, Hrabovszky András.

A Viharsarok legeredményesebb sportága a női torna. A Békéscsabán, az 1950-es évektől működő tornaosztály, a magyar tornasport meghatározó bázisává a 70-es évektől Lukács József és neje irányítása idején vált. Olyan ismert sportolók kerültek ki innen, mint Újszigeti Katalin, Kalmár Zsuzsa (a jelenlegi szövetségi kapitány), Zsilinszki Tünde, majd a 80-as, 90-es esztendők csillagai: Ónodi Henrietta, Nyeste Adrienn, Varga Adrienn. Nagy hagyományai vannak az atlétikának, a kézilabdának és az úszásnak is. Bogár János, Ilyés Ildikó, Urbanikné Rosza Mária, Urbanik Sándor neve sokaknak ismerős. A csabai női kézilabdásport világbajnokokat adott, vébé másodikat, olimpiai helyezetteket nevelt: Bonyhádi Klára, Csulikné Bozó Éva, Hankóné Jakab Gabriella. Az úszók legnagyobb nevei: a gyulai Nagy Sándor és a csabai Szabados Béla. Világ- és Európa-bajnoki címek sorát szerezték a Gyulai Dobos István Modellező Klub repülőmodellezői, a Békéscsabai Lakótelepi SE karatékái. Az Orosházi MTK női asztaliteniszezői évek óta jelentős szereplői a magyar pingpongportnak.

Csongrád megye

Csongrád megye Magyarország délkeleti, az Alföld déli részén helyezkedik el. Délen Jugoszláviával és Romániával határos, északon Jász-Nagykun-Szolnok, keleten Békés, nyugaton Bács-Kiskun megyével érintkezik. Székhelye: Szeged. Területe: 4 263 km², az ország területének 4,6%-a. A lakosság száma: 424 614 (1996), az ország lakónépességének 4,2%-a. Népsűrűség: 100 km²/fő. A városok (8, Csongrád, Hódmezővásárhely, Kistelek, Makó, Mindszent, Mórahalom, Szeged, Szentes) területe: 1 808 km², a községek (51) területe: 2 455 km². Lakónépesség: városok: 312 847 fő, községek: 111 767 fő (1996). Az ezer férfira jutó nők száma: 1 094. Nemzetiségi megoszlás: magyar 435 140, német 365, szlovák 499, román 440, horvát 72, szerb 438, cigány 1 100, egyéb 788 (1990). Vallási megoszlás: római katolikus 264 471, görög katolikus 982, görögkeleti 1 280, evangélikus 6 658, református 61 102, izraelita 8 246 (1930).

Az elveszületések száma: 4 290, 1 000 lakosra: 10,1. A művi vetélések száma: 3 206 (1996).

Halálozás: 6. 488, ebből 3 422 férfi, 3 066 nő, 1 000 lakosra jutó halálozás 15,2, ebből 16,8 férfi, 13,8

nő. A halálozási okok főbb típusai: daganatos megbetegedés 1 492, ebből 833 férfi, 659 nő, a keringési rendszer betegségei (magas vérnyomás, szívbetegség, agyérbetegség, érelmeszesedés) 3 477, ebből 1 625 férfi, 1 852 nő, az emésztőrendszer betegségei 301, ebből 195 férfi, 106 nő (1996). Az öngyilkosságok száma: 208, ebből férfi 153, nő 55. A házasságkötések száma: 1 936, ebből újrakházasuló 388, válás 1 103 esetben történt Csongrád megyében 1996-ban.

A megye kontinentális éghajlatának legfőbb jellemzője a forró nyár, a hosszan tartó meleg ősz és az enyhe tél. A napfénytartam éves középértéke 2 100 óra. A levegő évi középhőmérséklete +11,2 Celsius-fok, magas nyári (júliusban 22,7 fok), és enyhe téli (–1 Celsius-fok) körüli értékekkel. Nagy a hőingadozás a tél és a nyár, a nappalok és az éjszakák között. Gyakoriak a késő tavaszi és kora őszi fagyok. Az éves csapadékösszeg átlaga 580 mm.

Csongrád megye a Tisza völgye déli szakaszának két oldalán helyezkedik el, három természetföldrajzi tájra tagolódik. A központi helyet a Tisza földtörténeti jelenkorban kialakult hordalékos völgy foglalja el, melyhez a Maros árterülete csatlakozik. Nyugaton a Duna-Tisza közti homokhátság részeit foglalja magában. A Tisza völgyétől keletre a békés-csanádi löszhátra nyúlik be.

A megye az ország legalacsonyabban fekvő területe. Legmélyebb pontja az országhatáron fekvő Gyálarét (a tengerszint felett 77 m). A homokhátság legmagasabb pontja Ásotthalom területén található (125 m). A jellegzetesen sík alföldi tájképet csupán néhány méteres kunhalmok formázzák. Csongrádban kevés az erdőterület. A megye legnagyobb része egyre inkább kultúrtáj, ahol a természetes növényzet mind kisebb területre szorul össze. A természetvédelmi területek közül kiemelkedő jelentőségű a Szeged mellett fekvő Fehér-tó, az ország legnagyobb összefüggő szikes tava. A megye fő folyója a Tisza, amely vízgyűjtő területének legalacsonyabb részén 100 km hosszúságban folyik.

A megye legjelentősebb ásványkincsei a kőolaj és a földgáz. 1965-ben Tápén az első fúrás nyomán felszökött az olaj, ezt követően az olajgeológusok az ország leggazdagabb szénhidrogén-lelőhelyeit tárták fel a Szeged környéki vastag neogén üledékekben. A megye másik nagy értékű természeti kincse a rendkívül gazdag termálfűzőkészlet. Hévízfeltárás több mint egy évszázada folyik a megyében. Termál- és gyógyvizekben az egyik leggazdagabb az országban. 148 db 35 C-foknál melegebb vizet adó termálkút működik (1995). Az energetikai szempontból jelentős, 60 C-foknál melegebb vizet adó működő kutak száma 107 db. A geotermikus energiát lakások, üvegházak, fóliasátrak (primörtermesztés) fűtésére és balneológiai célra is hasznosítják.

A régészeti feltárások szerint a megye területe 7 000 éve folyamatosan lakott hely. Ezen a vidéken volt Attila hun király városa. A hunok után gepidák, majd avarok laktak. Anonymus szerint a honfoglaló magyarok Szeren (a mai Ópusztaszeren) tartották első országgyűlésüket. A fejlődést a tatárdúlás akadályozta meg, majd a kun betörések zaklatták a térség lakóit. Ezt követően a két és fél évszázados békeidőszak alatt kialakult a megye településhálózata és annak csomópontjai, amelyek máig meghatározzák a megye térszerkezetét.

Az első világháború következményei alapvetően megváltoztatták a megye gazdasági, földrajzi és közigazgatási helyzetét. A trianoni békeszerződés (1920. jún. 4.) értelmében Csongrád vármegye területéből Horgost és környékét (107 km², 8 037 fő) a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolták, amely a második világháborúban a délvidéki harcok során ideiglenesen visszakerült. Hódmezővásárhely területéből Békés megyéhez csatolták 1946-ban Cinkus és Társastánc külterületi lakott helyeket, 1950-ben Kardoskút, Pusztai Központ került átcsatolásra.

A vármegyerendszer megszüntetésével és a tanácsrendszer közigazgatási kialakításával 1950-ben Csongrád megyéhez csatolták a volt Csanád-Arad-Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye jelentős részét, a makói és nagylaki járást, valamint a torontáli sarkot. Így alakult ki a megye mai területe. Székhelye 1878–

1950: Szentes, 1950–1962: Hódmezővásárhely, 1962-től Szeged.

A nyolcvanas évek végén a megyei ellenzéki és alternatív mozgalmak, valamint az MSZMP radikális reformszárnya aláásta az 1988 őszén még kikezdehetetlennek tűnő látszó rendszert, és 1989 őszére többpólusú hatalmi rendszerré alakították át.

1990-es parlamenti választások megyei különlegességét több tényező is bizonyítja. Csongrád az MDF legerősebb megyéje. Az MDF magasan a legjobb eredményt érte el, több mint 10 százalékponttal megelőzte a második helyezését Budapestet. Az országosan befutott független képviselők egyharmada innen való, s a pártok által közvetve sem támogatott 3 független közül is egy Csongrád megyei. Az első fordulóban bejutott 5 képviselő közül 2 szintén ebben a megyében győzött, köztük valamennyi közül első helyen állt Király Zoltán, a leadott szavazatok közel kétharmadával.

Negatív csúcsokban is bővelkedik a megye. Az SZDSZ, az MSZP és a KDNP valamennyi megye közül itt volt a leggyengébb, s a Fidesz az utolsó előtti, bár az országossal azonos (5.) helyen végzett. Az 1994-es parlamenti választásokban Csongrád a kiegyensúlyozottság megyéje. Az országoshoz hasonlóan a legnagyobb meglepetés a Fidesz súlyos veresége (annál is inkább, mert 1990 októberében ők nyerték meg a helyhatósági választásokat). Az 1994-es választások további érdekessége, hogy az MDF a megyében az átlagosnál is súlyosabb vereséget szenvedett. Az MSZP Csongrád megyében is az első helyen végzett, de számottevően alatta marad az országos eredménynek.

Az egyes pártok megyei szervezetei: MSZP Csongrád Megyei és Szegedi Szervezete (6722 Szeged, Tisza Lajos krt. 2-4. T.: [62] 423-868, Fax: [62] 423-845, E-mail kód: mszp@tisanet.hu), SZDSZ Csongrád Megyei Iroda (6722 Szeged, Földváry u. 3. T./fax: [62] 485-876), Fidesz-MPP (6720 Szeged, Victor Hugo u. 5. T.: [62] 312-844), FKGP (6721 Szeged, Teleki u. 3. T.: [62] 324-057), KDNP (6720 Szeged, Victor Hugo u. 3. T./fax: [62] 326-840), Munkáspárt (6726 Szeged, Fő fasor 9. T.: [62] 432-186).

Csongrád megyében állítják elő a bruttó hazai termék 4,0%-át (222 497 millió Ft). A helyi önkormányzatok költségvetése 1996-ban. 43 776 521, a helyi adók 2 622 410, átengedett központi adók 4 262 313 Ft. A megyék rangsorában az egy főre jutó GDP alapján a 6. helyet foglalja el, az egy főre jutó bruttó hazai termék 520 ezer Ft (1995), az országos átlagnál 25%-kal alacsonyabb. A megyei egy főre jutó bruttó hazai termék az országos 96%-a, a megyék átlagának 117%-a. Csongrád megyében dolgozik az ipari alkalmazásban lévők 4,3%-a. Az ipar fejlettsége alapján a középmezőnyben helyezkedik el. Számos termék gyártására erősen specializálódott, így az országos termelésből való részesedése kiemelkedő. Ilyen a kőolaj és földgáz, a falburkoló csempe (az országos termelés 20%-a), a kender és kendertípusú fonal (71,4%), a szalámi (78%), de kiemelkedő a kábelgyártás, a gumigyártás, a gyorsmérleg, a padlóburkoló lap, a hangszer, a gyufa, a seprű, a bútor, a baromfi, a fűszerpaprika termelése is. Iparosodottsági szintje 13. a megyék rangsorában. Az iparban alkalmazásban állók száma 1 000 lakosra: Szeged: 101, Hódmezővásárhely: 104, Csongrád: 95, Kistelek: 70, Makó: 86, Mindszent: 50, Mórahalom: 8, Szentes: 103, városok összesen: 96, községek összesen: 16, megye összesen: 75.

1996. dec. 31-én a megye iparában 3 942 gazdasági szervezet működött, ebből 1 353 társas vállalkozás, 2 586 (kisiparos) egyéni vállalkozó. Építőipari profillal 2 387 gazdasági szervezet működött, ebből 711 társas, 1 675 egyéni vállalkozás. Az ipari értékesítés millió Ft: belföldi: 101 277, export: 34 046, összesen: 135 322 (1996), az előző év 97,6%-a. A gazdasági szervezetek beruházásai (1996): összesen (millió Ft): 35 571, egy lakosra jutó beruházás, Ft, összesen: 83 532, ebből mezőgazdaság: 3 724, ipar: 35 119, szállítás, posta és távközlés: 18 786, oktatás, egészségügy 5 878, kommunális: 7 070. Lakásállomány: 181 573, az épített lakások száma: 1 006, az átlagos alapterület: 95 m², üdülőépítés: 11, az átlagos alapterület: 73 m², lakásmegszűnés: 92 (1996).

A megye művelési ágak szerinti megoszlása abban tér el az országostól, hogy a szántó részaránya 10%-kal, a gyepé 0,7%-kal magasabb az országosnál, erdősültségi foka fele az országos átlagnak. A művelési szerkezet (hektár): szántó 268 331 (60,7%), kert: 1 772 (0,4%), gyümölcsös: 3 863 (0,9%), szőlő: 5 240 (1,2), gyep: 57 939 (13%), mezőgazdasági terület: 337 145 (76%), erdő: 41 522 (9,4%), nádas: 1 755 (0,3%), halastó: 3 608 (8,2%), termőterület: 384 030 (86,8%), művelés alól kivont terület: 58 218 (13,2%), összes terület: 442 248 (1996).

A megye 10,8 millió tonna nitrogén, foszfor és káli műtrágyát használt fel (1995). Csongrád megyére esett a betakarított kukorica és búzaterület 5,6, a burgonya 7,6, az árpa 5,7, a cukorrépa 4%-a.

Ezenkívül jelentős a szántóföldi zöldségtermesztés és a gyümölcs- és szőlőtermesztés is.

Nemzetközileg is elismert a szegedi fűszerpaprika, a Makón és környékén termesztett vöröshagyma, fokhagyma, répa és fehérgyökér, a szatymazi őszibarack, továbbá a zöldborsó és a paradicsom. Állatállomány (ezer db): szarvasmarha: 52 (az országos %-ában 5,6), ebből tehén: 24 (5,7), sertés 425 (8,4), ebből anyakoca: 33 (7,6) juh: 56 (5,7), tyúkállomány: 1558 (5,0). A 100 ha mezőgazdasági területre jutó sertések száma Csongrád megyében 126, melyet csak Komárom-Esztergom megye előz meg, és mintegy 55%-kal meghaladja az országos átlagot. A megye sertésállományának több mint a fele egyéni gazdálkodók kezében van. A mező-, erdő- és vadgazdálkodás terén a megyében 169 gazdasági társaság, 101 szövetkezet, 160 jogi személyiség nélküli gazdasági szervezet és 3189 egyéni vállalkozás működött (1995).

A megyében a legfőbb idegenforgalmi vonzerőt az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark és az ott elhelyezett Feszty-körkép, a Szegedi Szabadtéri Játékok, a Nemzetközi Vásár és Kiállítás, a Csongrádi Borfesztivál, a Makói Hagymafesztivál, a Szegedi Sörfesztivál, a különféle kulturális, sport és szabadidős rendezvények, a termál- és gyógyturizmus és a konferenciaturizmus jelenti. Csongrád megyében a kereskedelmi szálláshelyek száma: 6 724 (1996), a vendégek száma: 170 398 fő volt, ebből külföldi: 66 726, a vendégéjszakák száma: 342 628, ebből külföldiek: 107 943. Egyéb szálláshelyek (turistaszállás, nyaralóház, panzió, kemping, szervezett fizetővendéglátás): szoba: 685, férőhely: 5 115, vendég: 81 618, ebből külföldi: 24 998, vendégéjszaka: 174 750, ebből külföldiek: 42 593, átlagos tartózkodási idő, éjszaka: 2,1 ebből külföldiek: 1,7.

Csongrád megye és a Dél-Alföld egésze kevésbé vonzó a külföldi működőtőke számára, mint a főváros, Pest megye vagy Észak-Dunántúl. A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma (1996): 1 704, jegyzett tőke (milliárd Ft): 71,1, ebből külföldi részesedés: 41,8. 1996-ban a külföldi tőkével működő újonnan létrejött vállalkozások száma: 73. Ezek jegyzett tőkéje 313 millió Ft, melyből a külföldi tőke 236 millió Ft. A magyar bankhálózat több mint 40 bankjából 19 működik Csongrád megyében. A megyében működő kereskedelmi bankok: OTP, Magyar Külkereskedelmi Bank, Budapest Bank, CIB Bank, Postabank, Kereskedelmi Bank, Creditanstalt, Unicbank, Raiffeisen, Magyar Hitel Bank, Inter-Európa Bank Rt., Hypo-Bank Hungária, IBUSZ Bank, Takarékbank, Polgári Bank Rt. Konzumbank, Mezőbank, Dunabank.

A közutak nemzetközi forgalma ugrásszerűen megemelkedett, Szeged ismét központja lett a Jugoszlávia, Románia, ill. a Balkán felé irányuló tranzitforgalomnak. Az E5-ös főútvonal és az abból Szegednél leágazó 43. sz. út a kontinens egyik fő idegenforgalmi tengelye a megye határállomásai (Röszke, Nagylak) az ország határforgalmának több mint 10%-át bonyolítják le.

Az országos közutak hossza: 1 344 km, ebből 1 202 km aszfalt és bitumen. Közúti gépjárműállomány (db) motorkerékpár: 11067, személygépkocsi: 91 604, autóbusz: 806, személyszállító gépjármű összesen: 103 477, tehergépkocsi: 14 394, vontató: 1 413, teherszállító és különleges célú gépjármű összesen: 15 807. A személygépkocsik átlagéletkora: 12,28 év, a tehergépkocsik átlagéletkora: 9,58 év. A közúti személyszállítás teljesítménye: autóbusz-közlekedés (helyi és távolsági együtt): szállított utas (1 000 fő): 89 448, utaskilométer (1.000): 684 808, férőhely-kilométer (1.000): 2.085 276 (1996). A megye kiépített úthálózat sűrűsége 0,5 km/km². Az állami közúthálózaton található 73 híd közül 53-nak 20 tonnánál nagyobb a teherbírása.

A megye egészségügyi ellátottsága jobb az országos átlagnál, a 10 000 lakosra jutó orvosok száma 37%-kal haladja meg az országos átlagot. Csongrád megye területén a fekvő betegek ellátása a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem klinikáin és négy városi kórházban (Szeged, Szentés, Hódmezővásárhely, Makó) és egy szakkórházban (Deszk, mellkasi betegek szakkórháza) történik. A járóbeteg szakellátás meghatározó része az önálló (Csongrád, Kistelek) részben önálló (Szeged), kórházzal egy szervezeti egységben működő (Szentés, Hódmezővásárhely, Makó) rendelőintézetekben, valamint kórházi és klinikai ambulanciákon folyik.

A háziorvos: 218, házi gyermekorvos: 68, egy háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó lakos: 1 485. A működő kórházi ágyak száma: 3 949, 10 000 lakosra: 93.

Csongrád megyében legnagyobb tömegbefolyásra a római katolikus egyház tett szert. A megye 59 településének többsége – Hódmezővásárhely, Makó és Szentés városok kivételével – itt a református

hívők vannak többségben – római katolikus vallású (a vallásos emberek 70-75%-a). Szeged 1931-től püspöki székhely, 1930-tól működik a Hittudományi Főiskola, a rendszerváltás után kezdte meg működését. A Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett Ferences Rendtartomány Ferences Hittudományi Főiskolája, amely a férfi szerzetesek teológiai képzését szolgálja. A közigazgatási megye 1993-ig a szeged-csanádi és a váci egyházmegyéhez tartozott. Az 1993 pünkösdkor életbe lépő pápai dekrétum Csongrád megye közigazgatási területét a szeged-csanádi egyházmegyéhez csatolta. A második világháborút követően öt új templom épült a megyében. Makón és Szegeden él néhány száz görögkatolikus hívő család. A görögkeleti (ortodox) egyházak nemzetiségi egyházakként élnek Csongrád megyében is. Szegeden, Szőregen, Deszken, Újszentivánon és Hódmezővásárhelyen Szerb Ortodox Egyház, Szentesen és Szegeden Magyar Ortodox Egyház, Magyarcsanádon Román Ortodox Egyház működik.

A megyében működő gyülekezetek: Nazarénusok, Baptisták, H. N. Adventisták, Hit Gyülekezete, Jehova Tanúi, Metodisták, Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség, Pünkösdi Gyülekezet, Keresztyén Testvérközösség, Szabadkeresztények.

A rendszerváltozás nyomán újra többszektörű lett az alsófokú oktatás, az önkormányzati és felekezeti iskolák mellett megjelentek a magániskolák. A megyében 1997-ben 145 alsó fokú iskola működött (ebből Szegeden 35), köztük néhány speciális képzést nyújtó is, a fogyatékos gyermekek számára. Csongrádban 48 középiskola és 14 szakmunkásképző található, ebből Szegeden 21, egy pedig Ásotthalmon. Középfokú művészeti képzés képző- és iparművészeti, zenei és színművészeti szakokon folyik a megyében.

Felsőoktatási intézmények: Szegeden József Attila Tudományegyetem, Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Élelmiszeripari Főiskolai Kara, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Szegedi Konzervatóriuma, Hódmezővásárhelyen a Debreceni Agrártudományi Egyetem Állattenyésztési Főiskolai Kara.

A nevelés, oktatás adatsorai (1996): óvodai férőhely: 16 663, óvodába beírt gyermek: 17 317, általános iskolai tanuló: 39 715, középiskolai tanuló: 17 308, szakmunkástanuló: 6 216, felsőfokú oktatási intézmény hallgatója: 18 383.

Kulturális és művészeti események változatos képét mutatja. Majd minden nagyobb város kialakította időszakai rendezvényeit, meghonosított országos művészeti szemléket, fesztiválokat pl. Szegedi Szabadtéri Játékok, Szegedi Nyári Tárlat, Táblakép-festészeti Biennálé, Makói Hagymafesztivál, Vásárhelyi Napok, Őszi Tárlat stb.

A múzeumi hálózat a legnagyobb múltú és az egyik legfejlettebb az országban. A megye levéltárai 11 ezer folyóméter mennyiségben őrzik a térség írásos emlékeit. A megyei könyvtárak központja a Somogyi-könyvtár. Szegeden a Bartók Béla Művelődési Központ és intézményhálózata képviseli a polgári művelődési élet jelentős részét. A megyében tartott színházi előadások száma (1996): 439, látogató (1 000): 167, 1000 lakosra jutó látogató: 393. Mozitermek száma: 29, előadás: 8 156, látogató (1 000): 737, egy lakosra jutó látogató: 1,7. Közművelődési könyvtárak: önkormányzati: 119, munkahelyi, szakszervezeti: 38, könyvtári egység (1000): 2 349, kölcsönzött könyvtári egység (1000): 1 855. Televízió-előfizetés: 104 374 (1996).

Az 1989/90-es rendszerváltás teremtette meg a civil szerveződés lehetőségét, fél évtized alatt több, mint 250 alakult meg, közülük 194 szegedi székhelyű, a megyében 11 nemzetiség alakított területi szervezetet. A polgári elismerések között a társadalmi megbecsülés jeleként évente ítélik oda a Csongrád Megyei Közgyűlés díjait és a Szegedért Alapítvány fődíját.

A megyében jól fejlett tömegkommunikációs bázissal alakult ki. 1843 és 1970 között kb. 500-féle hírlap és folyóirat látott napvilágot Csongrád megyében. A helyi jelleg erősödésének jele, hogy 1990 után a megye városai mellett a községek is adnak ki saját periodikát. Szeged a szűkebb környezetének napilapja a Délmagyarország és a megye olvasóit informáló napilap a Délvilág nagy példányszámú napilapok. Emellett több információs és hirdetési újság jelenik meg heti, havi rendszerességgel.

A napilapok mellett a tudományos, kulturális és civil szféra lényeges területeivel foglalkozó

periodikák is napvilágot látnak. Szegeden adják ki az országos terjesztésű Tiszatáj című irodalmi és kulturális folyóiratot, Kincskereső című irodalmi és művészeti gyermekfolyóiratot, valamint a Szeged és a Páholy című időszaki kiadványokat.

A megyeszékhelyen működik a Magyar Rádió Körzeti és Nemzetiségi Szerkesztősége és a Magyar Televízió Szegedi Stúdiója. Hódmezővásárhelyen és Szegeden városi televízió, a megye városaiban kábeltelevíziós társaságok, kereskedelmi rádiók és helyi közszolgálati rádiók működnek.

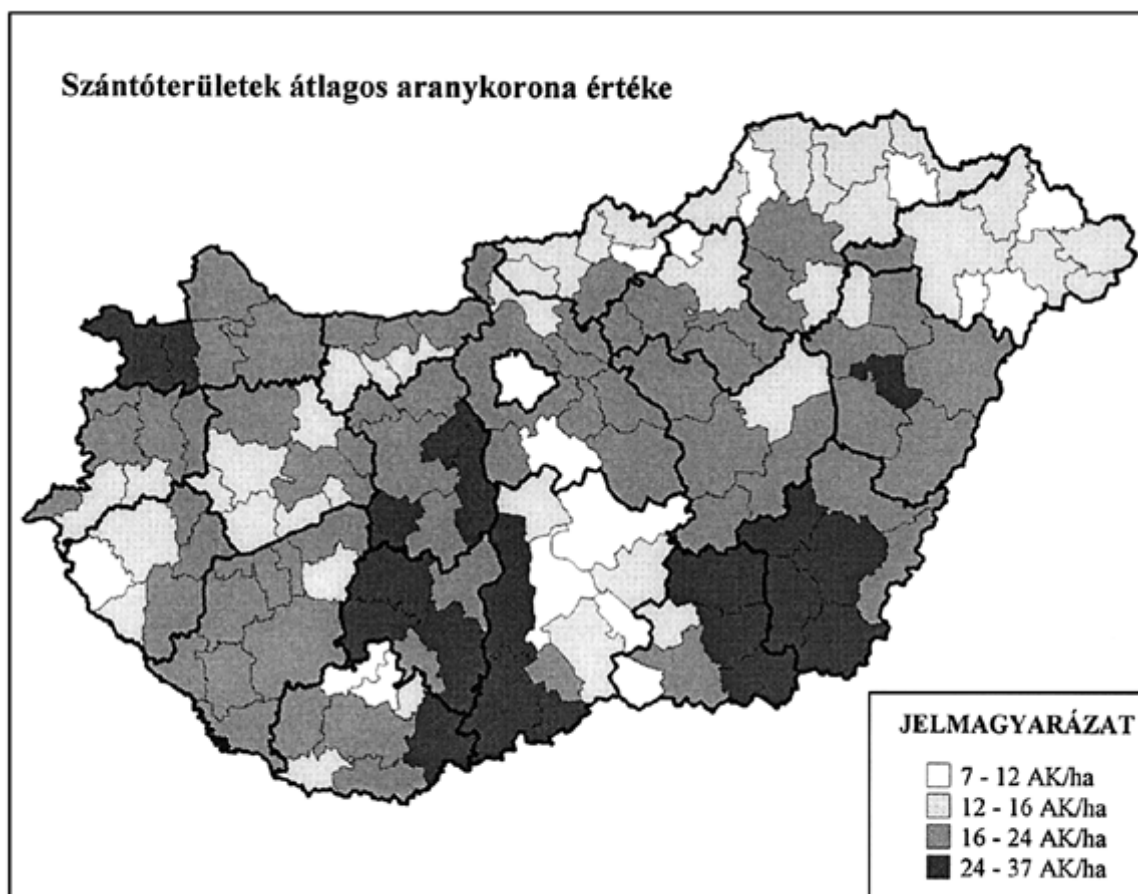
Igazi sikersportág az úszás és a vízilabda. A szegedi, szentesi, a hódmezővásárhelyi úszók és vízilabdázók a hazai és nemzetközi versenyeken kiemelkedő eredményeket értek el. A Hungerit – Szentes SC női vízilabdacsapata sokszoros magyar bajnok. A vízilabda OB I öt vidéki csapata közül három Csongrád megyei.

A közelmúlt és napjaink megyei sportolói közül kiemelkedik a kajakos Csapó Géza, a vízilabdázó Csapó Gábor, Horváth Csaba, Tóth László, Kuna Péter, Molnár Tamás, és Fodor Rajmund, a kézilabdázó Lele Ambrus, Szabó László, Mezei Richárd, Bartók Csaba és Fekete Róbert, a bűvárúszó Savanya Norbert, a tájfutó Oláh Katalin, a sportlövő Sike József, a sakkozó Lékó Péter, a triatlonos Panyor Krisztina, az edzők közül dr. Tóth Gyula a női vízilabda-válogatott és a szentesi női csapat mesteredzője.

A megye sportéletére a sokszínűség jellemző. Országos hírű a Pick-Szeged férfi kézilabdacsapata és a Medikémia-Szeged férfi röplabdacsapata. Hagyományai vannak a tekének, az autó- és motorsportnak és a kajak-kenunak is. A világhírű Maty-éri evezőspálya avatása (1981. július) óta számos nemzetközi versenynek adott otthont, 1998-ban itt rendezik meg a síkvízi kajak-kenu világbajnokságot. A legnépszerűbb labdajáték, a futball megyei csapatai a második, harmadik vonalban képviselik Csongrád megyét.

Az 1990-ben készült új címer öt címerkép elrendezésével kétféle történetiségre utal. Csongrád megye címere boglárpajzsként az öregpajzsra helyezve kifejezi, hogy örököse és továbbvivője a vármegyébe olvasztott ún. csonka vármegyék (Csanád és Torontál) történelmi hagyományainak. A vágással és hasítással négyelt öregpajzs jobb pajzsfőjébe helyezett csanádi és bal pajzstalpába foglalt torontáli címere Csongrád címere jobb harántnézetben arra emlékeztet, hogy Csongrád megye felvállalta a másik két megye történelmi örökségét, a bal harántnézet pedig felidézi a Szent István-kori vármegyeszervezés tényét és az alapító ősök emlékét. A címer fölött elhelyezett ötágú (három levél és közte két gyöngyben végződő ék) korona a vármegyei státuszt fejezi ki a Torontál címeréből átemelt heroldalakok (álló fekete sas és ágaskodó anyaoroszlán) pedig – mivel sas és oroszlán a címerképekben is található – stílusosan egészítik ki a címert.

Szántóterületek átlagos aranykorona értéke

Régiók és megyék összehasonlító gazdasági adatai

Társadalmi folyamatok

A '90-es évek társadalmi folyamatait alapvetően az egyenlőtlenségek további növekedése határozta meg. Az elmúlt öt évben a nyolcvanas években elkezdődött jövedelem és vagyon szerinti differenciálódás felgyorsult ütemben folytatódott. A kereseti viszonyok szakmánként, ágazatonként és területenként is szélsőséges eltéréseket mutatnak. A személyijövedelemadó-adatok vizsgálata nagy különbségeket jelez nemcsak a társadalom egyes rétegei, hanem az ország különböző területei között is.

A gazdaság térbeli elhelyezkedésének differenciáló szerepe nagymértékben növekedett. Egy terület, település fejlődése alapvetően gazdasági döntésektől függ. Cégek, vállalatok maguk döntenek a fejlesztésekről, beruházásokról; ez a területi különbségek felerősödéséhez vezetett.

A terület-, településfejlesztés új szereplői a civilszervezetek; jelentős részük hozzájárul saját település, kistérsége fejlesztéséhez.

A társadalmi rétegződést továbbra is nagy-mértékben meghatározza a lakóhely, a település státusa. A társadalmi rétegek eloszlása és a települési kategóriák között szoros kapcsolat mutatható ki. Az elit, a felső és a felső középosztály nagyobb arányban reprezentált Budapesten és a fejlett nagyvárosokban, míg a településrendszer alsóbb szintjein a társadalmi mobilitás lehetősége, valamint a magas státusú rétegek aránya kisebb.

Népesedés

1980 óta a halálozások éves száma nagyobb a születések számánál. A termékenység már az 1950-es évek végén lecsökkent, azóta csak egy rövid, néhány éves időszakban (1974 és 1978 között) volt az egyszerű reprodukció szintje fölött. Az alacsony termékenység Európában átlagosnak mondható, a magas halálozási arány azonban kivételes. Ezt a tendenciát a rendszerváltozás nem módosította, sőt az ország lakosságának elszegényedése felerősítette. Módosultak a nemzetközi vándorlási tendenciák, több tízezerre tehető a tartós kivándorlók száma, és száz-százötvenezer közöttire az átmeneti vagy állandó jelleggel Magyarországon tartózkodók száma.

Az ország területén ma élő népesség korstruktúrája és demográfiai jellemzői alapján nagy valószínűséggel a népesség további csökkentésére lehet számítani. Az 1990. évi 10 370 000 főről 2010-re a lakosságszám 9 677 000 főre csökken, azaz két évtized alatt mintegy 700 000 fővel, közel 7 százalékkal. Ezt a csökkentést csak igen nagyarányú nemzetközi vándorlás tudná ellensúlyozni, ami valószínűtlen. A népesség egyenlőtlen kor szerinti eloszlása következtében az egyes korosztályok létszáma erősen ingadozni fog.

A demográfiai folyamatok az ország egyes területein – ugyancsak a korstruktúra és a demográfiai magatartás eltérései miatt – erősen differenciáltak.

Népesség

Megye, főváros, régió	1970 január 1.	1980 január 1.	1990 január 1.	1996 január 1.	1997 január 1.	Az 1980. évi az 1970. évi %-ában	Az 1997. évi az 1980. évi %-ában
Budapest	2 001 083	2 059 347	2 016 774	1 906 798	1 886 215	102,9	
Pest	878 644	973 709	949 749	985 060	994 502	110,8	
Közép-Magyarország	2 879 727	3 033 056	2 966 523	2 891 858	2 880 717	105,3	
Fejér	392 511	421 740	420 628	425 839	425 828	107,4	
Komárom-Esztergom	303 222	321 470	315 208	312 033	310 897	106,0	
Veszprém	363 988	386 462	382 153	378 404	377 105	160,2	
Közép-Dunántúl	1 059 721	1 129 672	1 117 989	1 116 276	1 113 830	106,6	
Győr-Moson-Sopron	408 299	429 141	424 439	425 823	425 470	105,1	
Vas	277 619	285 498	275 944	271 695	270 386	102,8	
Zala	304 127	317 298	306 398	300 996	299 252	104,3	
Nyugat-Dunántúl	990 045	1 031 937	1 006 781	998 514	995 108	104,2	
Baranya	421 765	432 617	417 400	409 066	407 186	102,9	
Somogy	357 009	360 270	344 708	337 489	335 516	100,9	
Tolna	258 760	266 273	253 675	249 073	247 716	102,9	
Dél-Dunántúl	1 037 534	1 059 160	1 015 783	995 628	990 418	102,2	
Borsod-Abaúj-Zemplén	779 916	809 468	761 963	745 802	742 628	103,8	
Heves	340 146	350 360	334 408	328 414	327 299	103,0	
Nógrád	234 430	240 251	227 137	222 509	220 828	102,5	
Észak-Magyarország	1 354 492	1 400 079	1 323 508	1 296 725	1 290 755	103,4	

Hajdú-Bihar	528 118	551 448	548 728	549 731	547 712	104,4	
Jász-Nagykun-Szolnok	442 287	446 708	426 491	420 727	419 052	101,0	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	572 943	593 829	572 301	572 395	572 423	103,6	
Észak-Alföld	1 543 348	1 591 985	1 547 520	1 542 853	1 539 187	103,2	
Bács-Kiskun	570 931	570 364	545 990	540 874	539 188	99,6	
Békés	441 081	436 910	411 887	402 519	400 625	99,1	
Csongrád	445 220	456 300	438 842	427 053	424 614	102,5	
Dél-Alföld	1 457 232	1 463 574	1 396 719	1 370 446	1 364 427	100,3	
Összesen b)	10 322 099	10 709 463	10 374 823	10 212 300	10 174 442	103,8	

a) Az 1990. január 1-jei közigazgatási beosztás szerint.

b) A külföldi, ismeretlen lakóhelyű és hajléktalan személyek adataival.

Vándorlási különbözet

Megye, főváros, régió	Vándorlási különbözet				Vándorlási különbözet		
1985	1990	1995	996	1985	1990	1995	
Budapest	14 837	11 751	-11 204	-7 980	7,3	5,8	
Pest	1 306	2 842	13 726	11572	1,4	3,0	
Közép-Magyarország	16 143	14 593	2 522	3 592	5,4	4,9	
Fejér	1 008	972	895	789	2,4	2,3	
Komárom-Esztergom	-1 240	-894	4	-101	-3,8	-2,7	
Veszprém	-1 022	-429	39	-291	-2,5	-1,0	
Közép-Dunántúl	-1 254	-351	938	397	-1,0	-0,2	
Győr-Moson-Sopron	-797	-150	1 266	938	-1,8	-0,3	
Vas	-1 178	369	96	-48	-4,1	1,3	
Zala	-1 018	-381	-13	-134	-3,2	-1,1	
Nyugat-Dunántúl	-2 993	-162	1 349	756	-2,8	-0,1	
Baranya	352	4	-453	-481	0,8	0,0	
Somogy	-345	-407	466	-225	-0,9	-1,1	
Tolna	-707	-471	-86	-288	-2,5	-1,8	
Dél-Dunántúl	-700	-874	-73	-994	-0,6	-0,8	
Borsod-Abaúj-Zemplén	-4 861	-5 145	-2 630	-1 758	-6,0	-6,7	
Heves	-1 370	29	8	342	-3,9	0,1	
Nógrád	-1 395	-815	-495	-593	-5,8	-3,5	
Észak-Magyarország	-7 626	-5 931	-3117	-2 009	-5,4	-4,4	
Hajdú-Bihar	-1 101	-518	-398	-1 522	-1,9	-0,8	
Jász-Nagykun-Szolnok	-2 213	-1 516	-815	-118	-4,9	-3,5	

Szabolcs-Szatmár-Bereg	167	-4 690	-636	-483	0,3	-8,1	
Észak-Alföld	-3 147	-6 724	-1 849	-2 123	-1,9	-4,3	
Bács-Kiskun	-924	-286	692	539	-1,6	-0,4	
Békés	-1 775	-1270	-433	83	-4,1	-3,0	
Csongrád	2 276	1 005	-29	-241	5,1	2,3	
Dél-Alföld	-423	-551	230	381	-0,2	-0,3	
Összesen a)	-	-	-	-	-	-	

a) A külföldi, ismeretlen lakóhelyű és hajléktalan személyek adataival.

– Az ország déli határai mentén a lakosság fogyása lényegesen gyorsabb az átlagosnál. A Gyulától Szentgotthárdig terjedő határ menti 50 kilométeres sávban az 1990 és 2010 közötti két évtizedben csak a természetes demográfiai folyamatok következtében a lakosság több mint 10 százalékkal csökken. Ezt az elvándorlás fel is erősítheti.

– Magyarország északi részében a lakosságszám csökkenése kisebb ütemű, de a népességszám közelítő fennmaradására csak szűkebb körzetekben lehet számítani. Ilyenek mindenekelőtt Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye keleti területei, valamint Veszprém és Fejér megye egyes iparosodott és korábban jelentős bevándorlást felszívó térségei.

– A korábbi bevándorlás hatása és a korstruktúra következtében a vidéki városok demográfiai helyzete kedvezőbb, mint a falusi területeké. Az előregedés kisebb fokú, ennek következtében a népességszám-csökkenés itt két évtized alatt csak 2-4 százalék lesz, ellentétben a falusi térségek 8-12 százalékos természetes demográfiai fogyásával. A vándorlás ezt a különbséget némileg tovább erősíti.

Tovább nő a különbség az ország urbanizált, magasabb népsűrűségű és mezőgazdasági (rurális), alacsonyabb népsűrűségű vidékei között. A népesség egyre nagyobb hányada fog az urbanizált térségekben és azok vonzáskörzetében lakni, és egyre csökken a vidéki körzetek népességaránya, népsűrűsége. 1990-ben az ország lakosságának 53 százaléka élt a 20 legnagyobb urbanizált vonzáskörzetben, 2010-re ez várhatóan eléri a 60 százalékot.

Változik a vándorlások jellege is.

– Csökkent és viszonylag alacsony szinten marad a nagy térségek közötti vándorlás aránya. A munkanélküliség általános jelenséggé vált, a nagyüzemi lakásépítés megszűnt, a munkanélküli-, szociális ellátás mindenhol elérhető, így megszűnik a nagy távolságú vándorlás alapvető motivációja. A vándorlás csökkenésének egyéb okai is vannak, a lakáshiány – főleg a bérlakáshiány – komoly akadálya a munkaerő ésszerű és rugalmas mobilitásának.

– A vándorlás egyre fiatalabb korra tolódik el. Nő a középiskolába és felsőoktatási intézményekbe járók aránya, ezzel együtt nő az oktatási intézményeknek mint a térbeli mobilitás egyik fő ösztönzőjének a szerepe.

– 1990 óta a város jogállású települések állandó vándorlási egyenlege már negatív, és ez a tendencia folytatódik a következő másfél évtizedben. Budapesten állandósul az a több mint két évtizede tartó folyamat, hogy a belső városrészek népességszáma fogy, és ez a folyamat elkezdődött több vidéki nagyvárosban is. Továbbra is jellemző a nagy lakótelepek 1990-től megindult népességfogyása. A lakosság ezekből a körzetekből a városok környékére költözik, de az urbanizált körzeteken belül marad.

– A nemzetközi vándorlás nem ölt nagy méreteket, de élénkebb lesz, mint a nyolcvanas évek közepéig tartó időszakban volt. A szomszédos országok magyar nemzetiségű lakosságának egy része valószínűsíthetően továbbra is áttelepül, és lakhelyét a határokhöz viszonylag közel keresi, hogy szorosabb kapcsolatot tarthasson korábbi otthonával. Ez az egyébként is nehezebb helyzetben lévő keleti országterületek terhelését növe-li meg.

– A cigány lakosság arányának növekedése nagy valószínűséggel folytatódik a peremvidékek

gyorsan csökkenő népességű falvaiban, továbbá Budapesten és néhány nagyvárosban, a kiürülő belső városrészekben, valamint a lakótelepeken.

Életkörülmények, társadalmi differenciálódás

Az 1980-as években egymillió ember, a népesség 10 százaléka élt a létminimumnál kisebb egy főre jutó jövedelemből, ez az arány az 1990-es évek közepére 25 százalékra nőtt. A szegénység fokozódásának leglényegesebb, közvetlen oka az infláció és a munkanélküliség növekedése.

Különösen nagy a szegények aránya az alacsony iskolai végzettségűek, az eltartottak, a szakképzetlenek és a községi népesség körében.

A nyílt munkanélküliség megjelenésével és gyors emelkedésével a jövedelemviszonyok szélsőségei tovább növekedtek. A munkanélküliség a családok és a háztartások mintegy ötödét sújtja, köztük is elsősorban a gyermekes családokat. A munkanélkülivel együtt élő családok jellemzően a szegényebbek közé tartoznak. Csökkenő reálbérek mellett 1990 és 1994 között több mint 1,4 millió munkahely szűnt meg, azaz 25 százalékkal csökkent a munkahelyek száma az országban. A munkanélküliek nagy része, mintegy 40 százaléka több mint 12 hónapra veszítette el állását. Igen jelentősek a területi különbségek is. Elsősorban az északi iparvidék és az északkeleti megyék lakossága küzd ezzel a problémával.

Társadalmi szempontból a legélesebb feszültségeket az eltartó/eltartott arány romlása jelenti, részben az életkor szerinti összetétel miatt, a munkaképes korcsoportok arányának csökkenésével összefüggésben, részben a munkanélküliség terjedésével. Az előregedett és a munkanélküliség által sújtott régiókban ez az arány különösen rossz.

Csökkentek azok a lehetőségek, amelyek a második gazdaság keretei között korábban a lakosság számottevő része számára nyitva álltak. A háztáji vagy a kistermelés lehetőségei beszűkültek, csökkent a piaci kereslet és felbomlottak a mezőgazdasági kistermelés háttéréül szolgáló nagyüzemek.

A képzetlen, munkanélküli, társadalmi szempontból dezintegrálódott csoportokban terjed a lumpen életforma, az analfabetizmus, a társadalmi deviancia és az ezzel szokásosan együtt járó többi jelenség.

A szociálpolitika hagyományos – 1990 előtt – kialakult formái nem képesek a piacgazdaság körülményei között kezelni a szegénység és az egyenlőtlenség problémáit. Különösen érzéketlenek ezek az eszközök a térségi, regionális léptékű problémákra.

Munkanélküliség, 1996. december

Megye, főváros, régió	Regisztrált munkanélküli	Ebből				Munkanélküli ráta
fizikai foglalkozású	szellemi foglalkozású	férfi	nő			
Budapest	45 835	30 176	15 659	21 542	24 293	
Pest	29 912	24 307	5 605	15 363	14 549	
Közép-Magyarország	75 747	54 483	21 264	36 905	38 842	5,6
Fejér	17 387	14 431	2 956	9 332	8 055	
Komárom-Esztergom	16 244	13 405	2 839	8 284	7 960	
Veszprém	16 657	13 954	2 703	9 573	7 084	
Közép-Dunántúl	50 288	41 790	8 498	27 189	23 099	9,8
Győr-Moson-Sopron	13 214	10 601	2 613	7 464	5 750	

Vas	9 433	7 777	1 656	5 943	3 490	
Zala	12 768	10 520	2 248	7 611	5 157	
Nyugat-Dunántúl	35 415	28 898	6 517	21 018	14 397	7,5
Baranya	22 456	19 073	3 383	12 930	9 526	
Somogy	18 112	15 610	2 502	10 364	7 748	
Tolna	14 881	12 740	2 141	8 736	6 145	
Dél-Dunántúl	55 449	47 423	8 026	32 030	23 419	12,6
Borsod-Abaúj-Zemplén	57 385	49 532	7 853	36 202	21 183	
Heves	17 265	14 526	2 739	10 282	6 983	
Nógrád	15 525	13 485	2 040	9 507	6 018	
Észak-Magyarország	90 175	77 543	12 632	55 991	34 184	16,6
Hajdú-Bihar	35 726	30 583	5 143	21 471	14 255	
Jász-Nagykun-Szolnok	26 958	23 425	3 533	16 646	10 312	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	42 091	36 348	5 743	26 399	15 692	
Észak-Alföld	104 775	90 356	14 4109	64 516	40 259	16,5
Bács-Kiskun	24 370	19 960	4 410	13 712	10 658	
Békés	23 597	20 086	3 511	14 348	9 249	
Csongrád	17 643	13 814	3 829	9 674	7 969	
Dél-Alföld	65 610	53 860	11 750	37 734	27 876	10,8
Összesen	477 459	394 353	83 106	275 383	202 076	

A munkanélküliségi ráta megyénként (%)

Időpont	1990		1991		1992		1993		1994		1995		
Megye	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.	dec.	jún.
Budapest	1,1	0,3	0,9	2,6	4,5	5,7	6,5	6,3	5,7	6,4	5,3	5,7	5,
Baranya	0,8	2,0	4,2	9,1	10,9	13,5	13,0	12,3	11,6	11,1	11,3	11,6	11,
Bács-Kiskun	1,0	1,5	4,8	11,3	13,3	15,6	15,8	14,8	12,9	11,4	10,5	10,1	10,
Békés	1,4	2,0	5,9	15,6	12,4	16,4	15,5	15,2	14,5	14,2	13,7	12,9	13,
Borsod-Abaúj-Zemplén	2,4	3,5	6,6	13,9	17,2	18,6	19,5	19,9	16,6	15,6	16,2	16,6	16,
Csongrád	0,6	1,5	3,7	8,3	9,6	11,7	11,6	11,1	10,4	9,7	9,4	9,0	9,
Fejér	0,8	1,9	3,3	7,7	9,9	11,8	12,4	11,9	11,1	10,4	10,0	10,2	10,
Győr-Moson-Sopron	0,4	1,0	2,1	5,7	6,9	8,0	8,1	7,8	7,5	6,9	6,2	6,5	7,
Hajdú-Bihar	0,8	1,5	4,2	9,4	11,2	14,4	16,3	16,3	14,8	14,2	13,9	13,7	15,
Heves	1,6	2,7	5,2	10,8	12,6	14,8	15,2	13,8	13,6	12,3	11,9	12,4	13,
Komárom-Esztergom	0,8	1,2	3,2	8,3	11,6	14,0	14,3	13,4	12,3	11,4	11,0	10,7	11,
Nógrád	2,1	4,2	8,8	16,1	16,6	19,0	21,1	19,7	17,0	15,5	16,0	15,4	16,

Pest	0,5	1,0	3,7	8,4	8,0	10,1	11,1	9,6	7,8	7,2	7,2	7,4	7,
Somogy	1,2	2,4	4,1	8,9	8,3	11,1	10,7	11,3	9,9	10,5	10,2	11,9	11,
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2,2	4,5	9,5	16,4	18,4	22,4	20,1	18,7	18,7	18,5	18,8	18,8	19,
Jászkun-Nagykun-Szolnok	1,3	2,3	5,7	12,9	14,0	17,4	17,1	16,1	15,4	14,5	13,4	14,6	14,
Tolna	1,4	2,7	5,8	10,7	11,7	14,2	14,4	13,8	13,3	12,1	11,6	11,7	12,
Vas	0,4	0,6	2,2	5,9	7,2	8,4	8,6	8,8	8,0	7,3	6,6	7,1	6,
Veszprém	0,7	1,6	3,7	9,0	9,5	11,7	11,5	11,5	10,0	10,3	8,9	10,0	9,
Zala	0,8	1,4	3,3	6,8	7,4	9,3	9,8	9,9	9,3	9,1	8,2	9,4	9,
Országos átlag:	0,9	1,7	3,9	8,50	10,1	12,3	12,6	12,1	11,0	10,4	10,1	10,4	10,

A társadalmi problémák területi vetületei

Az ország társadalmi és gazdasági problémái területi szempontból egyenlőtlenül oszlanak meg, bizonyos társadalmi problémák meghatározott térségekben kummulálódnak.

A települések közötti erőteljes differenciálódás a helyi gazdaság meghatározó jelentőségét mutatja. A helyi adóbevételi lehetőségek különbözősége, a gazdaság teherbíró-képessége függvényében, erőteljesen befolyásolja az önkormányzatok fejlesztési lehetőségét, fejlődési esélyeit. Elsősorban a megyei jogú városok s a jelentősebb foglalkoztatási központok a helyi gazdaság átalakulása ellenére megtartották kedvező pozíciójukat, illetve dinamikusán növekedtek, míg a szerkezetváltás terhei a vidékre hárultak.

Településnagyság-kategóriánként erősen szóródnak a jövedelmek. A fővárosban a nagyobb adózott jövedelmet elérő lakosság aránya is magasabb, míg a kis településeken alig akad magasabb adózott jövedelmet felmutató polgár. Az egyenlőtlenségek a fővárosban belül is jelentkezők. A külső kerületek vagy a belváros előregedett városrészei a szegénypolitika első számú beavatkozási területei. Az adatok tükrében – a jövedelmi viszonyokat tekintve is – még mindig a versenyképes nagyparral rendelkező városok lakossága a legkiegyenlítettebb.

Az ipar térbeli szerkezetének fő vonásai

Az ipar térszerkezetének lényeges jellemzője, hogy a vidéki ipar részben a természeti erőforrásokra épült, részben a közlekedési centrumokban lévő nagyobb városokba települt. A mezőgazdasági jellegű térségekben – elsősorban az Alföldön – nyersanyag hiánya miatt nem jöttek létre nagyipari központok. Az ipar fejlődésével így kialakult területi szerkezet fő ellentmondásai: egyrészt Budapest túlsúlya az ország iparában, másrészt az északi megyékbe települt nehézipar és az ország több térsége közötti fejlettségbeli különbség.

Az ipar regionális elhelyezkedésének történelmileg kialakult aránytalanságait még a kilencvenes évekre sem sikerült feloldani. Az ipar térszerkezet javítását, az ipar regionális diverzifikációját célzó nagyarányú területfejlesztési-iparosítási folyamatok a nyolcvanas évek elején lényegében befejeződtek. A politikai-gazdasági rendszerváltás után megvalósult beruházások és a gazdaságtalan tevékenységek visszafejlődése sem volt képes lényegesen befolyásolni az ipar területi arányait, sőt a korábban kiegyenlítő ipari fejlettségi különbségek tovább növekedtek.

Az ipar jelenlegi területi szerkezete a fővárosi ipar túlsúlyával, nyugat-magyarországi koncentrációjával jellemezhető. Számos térségben az ipari tevékenység teljesen vagy részben hiányzik, illetve a nagy anyag- és energiaigényes, alacsony jövedelemtermelő-képességű termelés dominál. A korábbi iparosítás következménye a nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas szállítási igényesség, Budapestet és az ipari nagyvárosokat sújtó urbanizációs problémák, továbbá az

egyes iparterületek környezeti károsodása.

Az ipar területi változásaira a közelmúltban elsősorban az alábbi tényezők gyakoroltak hatást:

- Az egyes termelőüzemek bezárásában, bányászati tevékenységek megszüntetésében vagy jelentősebb elbocsátásokban megnyilvánuló gazdasági racionalizálás, a gazdaságtalan tevékenységek leépítése. E folyamat hatására kezdetben többé-kevésbé lokalizálható válságkörzetek alakultak ki (pl. Ózd és térsége, Pécs–Komló stb.). Később az ipari válságjelenségek az ország több területén megjelentek.
- A volt KGST-országokkal folytatott kereskedelmi kapcsolatok jelentős visszaesése leginkább az északkelet-alföldi térséget sújtotta.
- A piacgazdaságra történő átállás folyamatában csökkent az esélye a területi kiegyenlítődésnek, sőt a térségi differenciálódás erősödött.
- Az 1993-ban megindult növekedési folyamatok sem mérsékeltek a jelentős differenciálódást. A stratégiailag fejlődőképes, a sodródó, illetve a fennmaradásért küzdő vállalkozások köre továbbra sem területi hovatartozás szerint, hanem tulajdonviszonyok, méreteik, múltjuk szerint szegmentálódik. Az ipari növekedés hordozói egyre inkább a kis- és középvállalati szféra és a stabil tulajdonosokkal rendelkező, stratégiai befektetők kezébe került vállalkozások.
- A külföldi befektetőket elsősorban a fejlett humán és műszaki infrastruktúrával jól ellátott térségek érdeklik, elsősorban a főváros és Nyugat-Dunántúl. A külföldi tőkével megvalósuló új beruházásokból az Alföld alig részesedik. 1995-ben az újonnan alakult, külföldi érdekeltségű gazdasági társaságok több mint 60 százaléka Budapestre települt, 6,9 százaléka Pest megyében, 4,4 százaléka Győr-Moson-Sopron megyében létesített telephelyet. A legkritikusabb megyékben (Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) mindössze 1 százalék körül alakult a befektetések aránya.
- Bár a községekben is bővült a vállalkozói szektor, elsősorban a hagyományos egyéni vállalkozások, azonban ezek is alapvetően a fejlettebb infrastruktúrákat és a nagyobb piacok elérését biztosító területek felé vonzódnak.

Az ipar fontosabb adatai és mutatói, 1996

Megye, főváros, régió	Telepek száma	Ebből: ipartelep	Fizikai	Szellemi	Alkalmazásban álló összesen	Eb
		foglalkozású		teljes munkaidős	nem teljes munkaidős	nyugdíjas
Budapest	1 638	818	73 785	43 155	116 940	109 381
Pest	1 096	575	36 057	10 571	46 628	44 564
Közép-Magyarország	2 734	1 393	109 842	53 726	163 568	153 945
Fejér	470	324	38 357	9 189	47 546	46 636
Komárom-Esztergom	341	242	22 288	5 951	28 239	27 513
Veszprém	460	298	29 693	6 930	36 623	35 504
Közép-Dunántúl	1 271	864	90 338	22 070	112 408	109 653
Győr-Moson-Sopron	533	355	33 830	9 519	43 349	41 617
Vas	350	243	27 474	4 721	32 195	31 162
Zala	482	291	22 771	5 044	27 815	26 960
Nyugat-Dunántúl	1 365	889	84 075	19 284	103 359	99 739

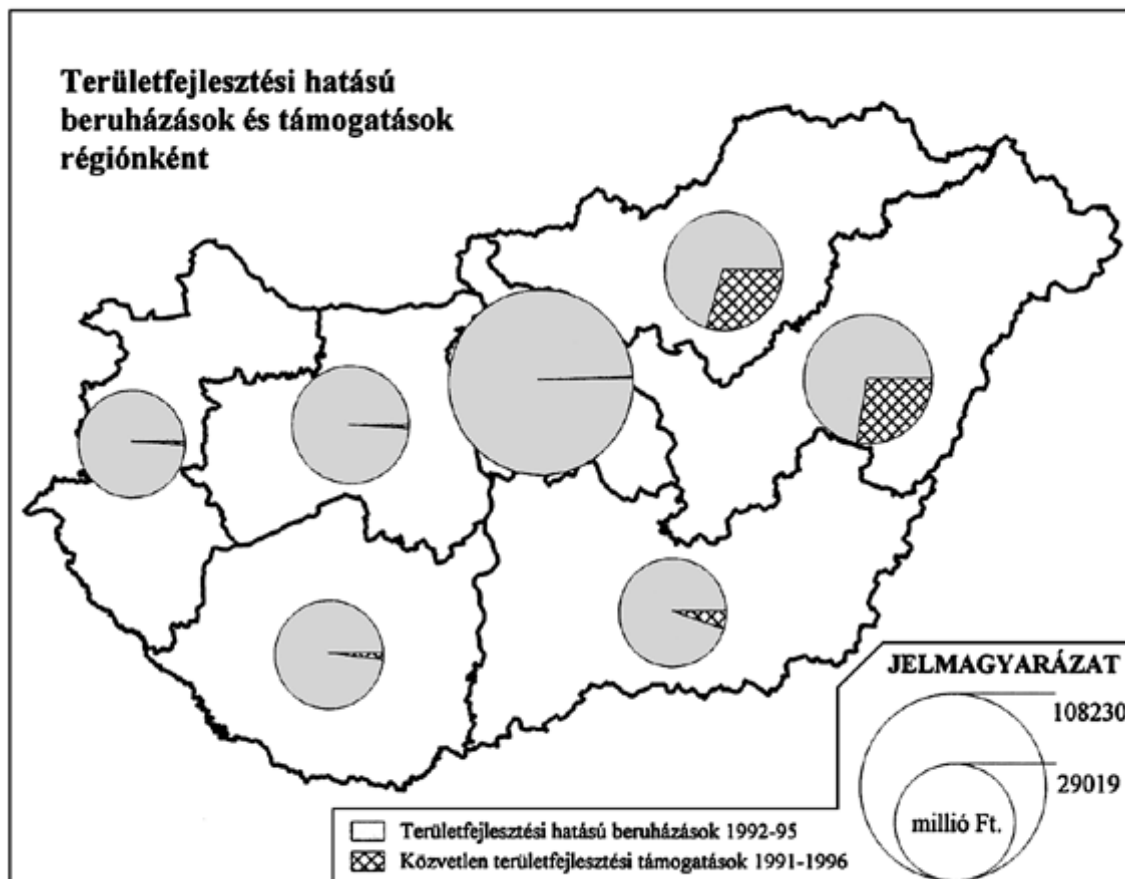
Baranya	515	235	20 648	4 817	25 465	23 872	
Somogy	552	316	14 167	3 554	17 721	17 202	
Tolna	328	228	16 247	4 227	20 474	19 825	
Dél-Dunántúl	1 395	779	51 062	12 598	63 660	60 899	
Borsod-Abaúj-Zemplén	677	400	50 894	12 745	63 639	61 765	
Heves	512	292	19 609	4 870	23 479	23 500	
Nógrád	254	149	12 879	2 822	15 701	14 673	
Észak-Magyarország	1 443	841	83 382	20 437	103 819	99 938	
Hajdú-Bihar	666	385	27 845	6 923	34 768	33 420	
Jász-Nagykun-Szolnok	533	321	25 062	6 474	31 536	30 171	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	566	364	24 066	5 172	29 238	28 011	
Észak-Alföld	1 765	1 070	76 973	18 569	95 542	91 602	
Bács-Kiskun	841	478	29 422	6 058	35 480	34 120	
Békés	587	323	23 057	4 990	28 047	27 024	
Csongrád	614	333	23 731	6 597	30 328	28 847	
Dél-Alföld	2 042	1 134	76 210	17 645	93 855	89 991	
Összesen	12 097	6 994	572 896	164 524	737 420	706 965	

Az alkalmazásban állók száma ágazat szerint, 1996

Megye, főváros, régió	Kohászati és fémfeldolgozás	Gépipar	Egyéb feldolgozóipar	Feldolgozóipar	Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	Ipar ö
Budapest	10 839	30 593	3 680	102 083	13 849	
Pest	3 950	11 763	931	41 682	4 478	
Közép-Magyarország	14 789	42 356	4 611	143 765	18 327	163 568
Fejér	9 371	17 425	600	39 478	7 598	
Komárom-Esztergom	2 604	5 101	72	21 586	5 278	
Veszprém	3 660	6 154	855	29 458	5 493	
Közép-Dunántúl	15 635	28 680	1 527	90 522	18 369	112 408
Győr-Moson-Sopron	4 223	11 459	1 223	39 886	3 424	
Vas	342	8 444	922	30 436	1 714	
Zala	1 183	6 647	1 988	24 015	3 024	
Nyugat-Dunántúl	5 748	20 550	4 133	94 337	8 102	103 359
Baranya	360	1 922	1 000	17 661	6 370	
Somogy	1 111	3 308	280	15 486	2 200	
Tolna	1 749	3 020	288	15 936	4 448	

Dél-Dunántúl	3 220	8 250	1 577	49 083	13 018	63 660
Borsod-Abaúj-Zemplén	10 907	4 630	1 033	49 574	7 927	
Heves	2 264	6 176	383	18 039	5 979	
Nógrád	2 524	3 698	327	14 170	1 355	
Észak-Magyarország	15 695	14 513	1 743	81 783	15 261	103 819
Hajdú-Bihar	1 767	7 002	1 014	30 982	3 717	
Jász-Nagykun-Szolnok	1 503	8 202	1234	28 630	1 974	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1 606	3 733	502	26 574	2 633	
Észak-Alföld	4 876	18 937	2 750	86 186	8 324	95 542
Bács-Kiskun	1 734	5 945	1 253	33 007	2 148	
Békés	1 535	2 625	1 506	25 937	2 110	
Csongrád	2 125	4 216	1 620	27 006	3 152	
Dél-Alföld	5 394	12 786	4 379	85 950	7 410	93 855
Összesen	65 527	152 788	20 720	632 656	88 871	

Területfejlesztési hatású beruházások és támogatások régióként

Gazdasági folyamatok és az ezeket meghatározó tényezők

A gazdasági folyamatok tekintetében a kialakult, meglehetősen lassan változtatható gazdasági térszerkezetnek és a külső tényezőknek van jelentős szerepe.

A gazdasági térszerkezet kialakulásában két tényezőnek volt meghatározó szerepe.

Az egyik az a történelmileg kialakult sajátosság, ami a centrum–periféria viszonytal jellemezhető.

Az elmúlt évtizedek állam által irányított gazdasága elsősorban a központokat erősítette egy lépcsőzetes hierarchiasor szerint, ami a fejlesztési eszközökhöz való egyenlőtlen hozzájutás eredményeként létrehozta a centrumoktól függő perifériák rendszerét. A gazdasági rendszerváltozás először e perifériákat hozta nehezebb helyzetbe, mert az ottani gazdasági egységeknek kisebb az érdekérvényesítési lehetőségük, kapcsolatrendszerük pedig meglehetősen egyoldalú.

A gazdasági térszerkezet másik meghatározó tényezője a monolitikus összetételű alapanyag- és kitermelőipar területi elhelyezkedése. Ezek – megegyezően Nyugat-Európa nehézipari térségeivel – a történelmi iparosítás korszakában, Magyarországon azonban késéssel, a század első felében alakultak ki. Ez konzerválódott a '90-es évekig. A monolit szerkezet tartóssága ipari válságtérségek létrejöttét eredményezte. A problémákat csak teljes szerkezetváltással lehet megoldani. Ez azonban hosszú időt igényel, hasonlóan a Nyugat-Európa nehézipari területein is végbement folyamathoz. A jelenlegi, a piacgazdaságra való átmenet térszerkezetét ezek a fő tényezők határozzák meg.

A főváros abszolút meghatározó a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a tőkebevonás tekintetében. Az ebből eredő gazdasági lehetőségek azonban térben kisugároznak nemcsak közvetlen környékére, hanem a tágabb agglomerációját képező, a középvárosi gyűrű több településére, sőt több

szempontból az ország egészére is.

A nagyvárosok többségében a kialakult centrumpozíciók kedvezőek a gazdaság átalakulására. A középvárosok nagy része azonban bizonytalan gazdasági helyzetben van.

Még problematikusabbak a perifériák. Ezek eredetileg is függő gazdasági viszonyban voltak, a gazdaság átalakulásával, a piacgazdaság térnyerésével szerepük és kapcsolataik tekintélyes részét elveszítették. Ugyanakkor urbanizáltsági szintjük és komparatív adottságaik nem teszik elég vonzóvá e területeket a külső tőke letelepedése számára.

Speciális adottságúak a határ menti külső perifériák. Ezek többnyire területileg is elszigeteltek, félreesőek. Kitérési pont lehet azonban számukra a határon átnyúló együttműködés, mint ahogy ez a nyugati határ mentén már tapasztalható.

A gazdasági térszerkezet alakításában jelentős szerepet játszanak még az üdülési és idegenforgalmi térségek. Az idegenforgalom – különösen a nem szezonális – fejlesztése a gazdasági potenciál növekedését eredményezheti ezekben a térségekben.

A korszerű gazdaság a működő kapcsolati rendszerektől függ. E tekintetben az ország több mint fele kedvezőtlen helyzetben van. Elsősorban az Alföld nagy része és az északi iparvidék kapcsolathányos, de a Dél-Dunántúl is. A hiány okai többfélék, de mindegyik térségre jellemző a közlekedési kapcsolatok hiányossága.

Megalapozottan feltételezhető, hogy a gazdaság a következő években a jelenlegi egy-két százalékos ütemhez képest dinamizálódik az ipar termelésnövekedése meghaladja a GDP 1990–96 közötti átlagát, de területi megoszlásának arányaiban lényegesen nem változik.

Ezt tükrözi az 1994-es, 1995-ös évek egy főre jutó GDP-jének összehasonlítása is, amely szerint az ország fejlettségi térszerkezete számottevően nem változott. (1994-ben az egy főre jutó GDP 425 000 forint, míg 1995-ben 544 000 forint volt. A két évben a számítások más-más metodika alapján készültek.) Budapest továbbra is kiugróan, Győr-Moson-Sopron és Vas megye pedig éppen hogy meghaladja az országos átlagot. A viszonylag fejlett kategóriába tartozó Zala, Fejér, Tolna, Csongrád megye mindkét évben az országos átlag 90-100 százalékát érte el.

A GDP növekedési üteme Dunántúl dinamikusabb fejlődését mutatja. Az országban 1994-hez képest Komárom-Esztergom és Veszprém megyében emelkedett a legnagyobb arányban az egy főre jutó GDP, s a dunántúli megyék közül egyedül Tolna megye fejlődése marad el valamivel az országos átlagtól.

Az egy főre jutó GDP mindkét évben Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb. Addig azonban, míg a növekedés üteme Nógrád megyében nem éri el az országos átlagot, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jóval meghaladja azt. Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a GDP növekedett, de ennek ellenére éppen hogy meghaladta az országos átlag 75 százalékát. Tehát az ország északkeleti részének felzárkóztatásához ez a növekedési ütem sem elegendő. Ugyanakkor az ország középső részének fejlődése visszaesett, ezt jelzi Pest, Budapest, Nógrád és Jász-Nagykun-Szolnok megye átlag alatti növekedési üteme.

Az ország északkeleti részének szerény fejlődése valószínűsíthetőleg a területfejlesztési támogatások eredménye, míg a két dunántúli megye előrelépése a magántőke beruházásaival magyarázható.

A termelő ágazatok beruházásainak ma több mint felét a külföldi működőtőke-beruházások adják, mivel a hazai tőkefelhalmozás lehetőségei korlátozottak vagy a beruházási késztetés alacsony. A gazdaságban a forrásképződés jelenleg sem elegendő az egyes ágazatok, így az ipar korszerűsítéséhez sem. Valószínűsíthető, hogy ez a közeljövőben sem változik lényegesen. Ezért a területi versenyben tovább növekszik a nagyvárosok (különösen a főváros) és a jó adottságú ipari körzetek előnye. A befektetések speciális ösztönzése nélkül erősödhet a gazdaságilag gyengén fejlett, elmaradott térségek leszakadási folyamata.

A privatizálható állami vagyon csökkenésével nő a beruházásokon belül a külföldi működő tőke szerepe. A külföldi tőkebefektetések, a beruházások a termelésnövekedés térbeli arányainak változásában és a tőke területi allokációjában döntő tényező marad.

Jelenleg e beruházások 80 százaléka a nyugati országrészben és a fővárosban, illetve környékén összpontosul. A területfejlesztési politikának elő kell segítenie, hogy ez az arány a kedvezőtlenebb

helyzetű térségek javára módosuljon.

Az ágazatok eltérő ütemű fejlődése, a külpiaci kapcsolatok dinamikája, valamint a beruházások térbeli arányai egyaránt valószínűsítik, hogy a piaci folyamatok a következő években is erőteljes differenciálódást, a gazdasági fejlettségi különbségek növekedését eredményezik, egyrészt az ország nyugati és középső, valamint keleti és déli térségei, másrészt általában az urbanizált és az agrártérségek között.

Magyarországon ezek a különbségek a '80-as évtizedben – ellentmondások közepette bár, de – csökkentek, 1990 óta azonban a fejlettségi, jövedelmi különbségek nagymértékben növekedtek. 1994-ben Budapest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye között az egy főre jutó GDP különbsége háromszoros volt, ami 1995-ben sem csökkent számottevően. (Ez a különbség jóval nagyobb, mint – az egyesített Németország nyugati és keleti része közötti különbség kivételével – az Európai Unió országainak bármelyikében.)

Félő, hogy e folyamatok 5-6 éven keresztül további folytatódása visszafordíthatatlan vagy csak nagyon nehezen megváltoztatható folyamatokat vált ki, és Európa fejlettségi választóvonalát az ország közepére helyeződik át, s ez súlyos társadalmi feszültséget vált(hat) ki.

Külső körülmények

Nemcsak hazánknak, nem is csupán Kelet-Közép-Európának, hanem a kontinens egészének is az utóbbi évtizedek legnagyobb átalakulásával, az információs társadalom kihívásával kell szembenéznie. Szakértők egybehangzó álláspontja szerint néhány évtized alatt jönnek létre olyan különbségek, amilyenek kialakulásához eddig évszázadokra volt szükség. A területfejlesztési koncepció legkitüntetettebb prioritásának tehát annak kell lennie, hogy hazánk – az egyes régiók eltérő adottságaival összhangban – képessé váljék megfelelni ezeknek a kihívásoknak, integrálódjék a III. évezred most kirajzolódó világrendjébe.

Az utolsó évtized gazdasági folyamatai eltolódást eredményeztek az európai gazdaság térbeli szerkezetében. Északnyugat-Európa hagyományos ipari centrumterületei egyértelmű vezető helyüket elvesztették. A növekedés és idővel a fejlettség magasabb szintje fokozatosan délebbre tevődött át, és formálódóban van egy Észak-Spanyolországtól Dél-Franciaországon, Észak-Olaszországon, Dél-Németországon és Svájcra át Ausztriáig húzódó övezet, amely a növekedés dinamikájában, az új technológiák alkalmazásában megelőzi a tradicionális centrumokat. Magyarország ennek az övezetnek a természetes folytatása, ami potenciális előnyt jelenthet, de ennek kihasználása számos – ma még bizonytalan – tényező függvénye. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy (kedvező esetben is) e folyamatok nagy valószínűséggel nyugatról terjednek, eleinte növelve az országon belül az utóbbi években tovább növekedett jelentős nyugat–keleti különbségeket. Az információs technológiák alkotta struktúrák mára egy új, virtuális térszerkezetet alkotnak. Az ezekhez való illeszkedés jelentősen növelheti a földrajzi közelség adta előnyök kihasználásának lehetőségét.

Az európai integrációs folyamatokban nagy és egyre növekvő szerepe van a regionalizmusnak. Mind az állam fölötti (közösségi), mind az állam alatti (regionális) szint jelentőségének erősödése ellensúlyozni hivatott a nemzetállam korábbi dominanciáját és kizárólagosságát. Az Európai Unió legjelentősebb finanszírozási eszköze, a strukturális alapok, döntően a regionális fejlesztést és a regionális kiegyenlítést és kohéziót szolgálja. A pénzeszközök címzettjei nem a nemzeti kormányok, hanem a régiók, amelyeknek fel kellett készülniük a fejlesztési programozás gyakorlására, de – ami még fontosabb – az elnyert pénzeszközök hatékony felhasználására is.

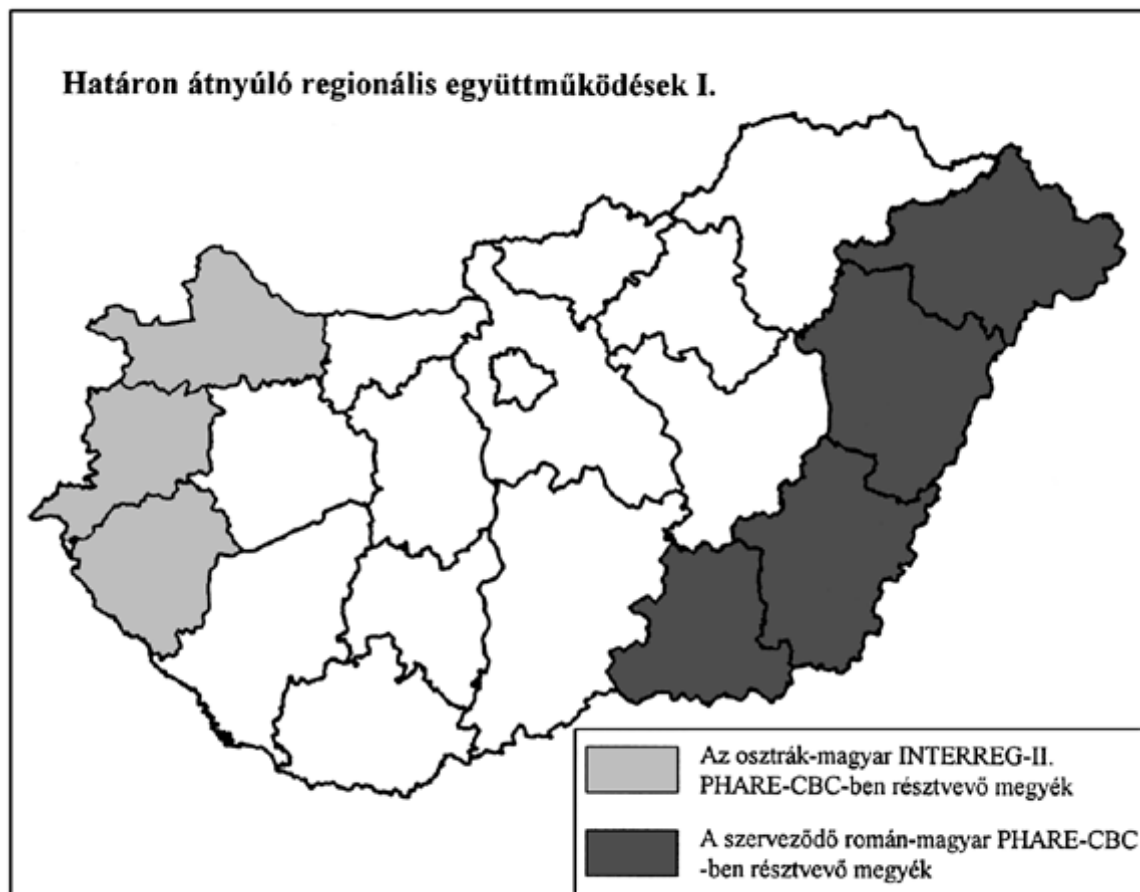
Magyarország helyzetéből fakadóan, fontos európai tranzitútvonalak kereszteződési pontja. A tranzitpozíció tényleges kihasználása részben a saját döntések, az ország infrastruktúrájának állapotától, részben a szélesebb környezet politikai-gazdasági helyzetétől függ. Magyarország súlya a kelet–nyugati tranzit lebonyolításában az utóbbi években szükség szerint csökkent, ugyanakkor tranzitszerepe – Jugoszlávia felbomlása és a háborús események miatt – jelentősen megnőtt a Nyugat-Európa és a Balkán közötti forgalomban. E szerepkör egyes elemeinek megtartását

gazdaság- és regionális politikai eszközökkel is fenn kell tartani.

Az ország egésze és egyes régiói is jelentős szerepet játszhatnak Kelet-Közép-Európa térségi integrációjában. A határ menti térségek lehetőséget nyújtanak vállalkozási zónák kiépítésére. Az erősödő gazdasági, politikai és regionális együttműködés életre hívhat olyan határokon átnyúló makrorégiókat, amelyek részben történelmi tradíciójuk, részben kibontakozóban lévő együttműködésük révén elősegíthetik a növekedési centrumok kooperációját és a saját országukban periferikus helyzetű területek pozíciójának javulását.

Több ilyen formálódó régióban érdekelt Magyarország, ezek a Bécs–Pozsony–Budapest-tengely és annak közvetlen sávja, a Kárpátok eurorégió, az Alpok–Adria-térség, mely újabban Európa egyik legjelentősebb növekedési, innovációs térsége.

Határon átnyúló regionális együttműködések I.

Bruttó hazai termék (GDP)

Megye, főváros, régió	Bruttó hazai termék beszerzési áron (milliárd Ft)			Egy lakosra jutó bruttó hazai termék (1000 Ft)		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996
Budapest		1 501	1 860	2 372	765	970
Pest		314	380	489	324	388

Közép-Magyarország	1 816	2 240	2 861	619	773	991
Fejér	174	228	293	410	535	
Komárom-Esztergom	107	150	187	341	481	
Veszprém	128	179	203	339	473	
Közép-Dunántúl	409	557	683	367	499	613
Győr-Moson-Sopron	188	245	315	440	575	
Vas	120	156	198	439	574	
Zala	121	158	188	401	522	
Nyugat-Dunántúl	428	559	701	328	559	703
Baranya	147	189	211	356	460	
Somogy	110	147	169	325	434	
Tolna	100	126	150	401	505	
Dél-Dunántúl	358	462	530	357	463	534
Borsod-Abaúj-Zemplén	224	310	352	299	414	
Heves	102	137	160	310	415	
Nógrád	58	74	85	263	332	
Észak-Magyarország	384	521	597	296	401	461
Hajdú-Bihar	194	229	287	353	417	
Jász-Nagykun-Szolnok	141	178	214	335	422	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	148	194	227	262	338	
Észak-Alföld	483	601	728	314	390	472
Bács-Kiskun	177	232	275	329	430	
Békés	136	167	205	338	413	
Csongrád	174	222	266	402	520	
Dél-Alföld	488	622	745	354	453	545
Összesen	4 365	5 562	6 845	425	544	

A vállalkozások száma, 1996

Megye, főváros, régió	Regisztrált vállalkozás	Működő vállalkozás	Ebből				
korlátolt felelősségű társaság	részvénytársaság	szövetkezet	betéti társaság	egyéni vállalkozás			
Budapest	330 471	200 671	47 126	1 600	915	40 890	10
Pest	94 312	68 411	9 106	205	412	10 201	4
Közép-Magyarország	424 783	269 082	56 232	1 805	1 327	51 091	149 77

Fejér	39 267	25 620	2 853	99	150	3 880	1
Komárom-Esztergom	28 035	19 752	2 566	96	116	2 656	1
Veszprém	39 584	23 708	2 623	76	152	2 289	1
Közép-Dunántúl	106 886	69 080	8 042	271	418	8 825	49 819
Győr-Moson-Sopron	39 865	29 911	3 775	106	232	3 459	2
Vas	22 341	15 375	1 984	51	134	1 442	1
Zala	33 907	21 665	2 117	62	124	2 840	1
Nyugat-Dunántúl	96 113	66 951	7 876	219	490	7 741	48 874
Baranya	41 960	27 370	3 618	100	171	4 614	1
Somogy	42 849	22 243	2 217	55	186	2 731	1
Tolna	23 081	15 022	1 523	40	158	1 785	1
Dél-Dunántúl	107 890	64 635	7 358	195	515	9 130	46 003
Borsod-Abaúj-Zemplén	47 291	33 218	3 877	115	301	5 300	2
Heves	23 212	17 349	1 641	49	147	1 564	1
Nógrád	13 381	10 098	1 086	34	128	1 165	
Észak-Magyarország	83 884	60 665	6 604	198	576	8 029	43 900
Hajdú-Bihar	40 421	30 387	3 454	112	249	4 618	2
Jász-Nagykun-Szolnok	28 350	20 980	2 274	79	213	2 632	1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	37 453	28 451	2 971	68	294	3 460	2
Észak-Alföld	106 224	79 818	8 699	259	756	10 710	58 114
Bács-Kiskun	48 494	34 336	4 135	115	293	4 593	2
Békés	30 257	22 263	1 893	69	260	2 359	1
Csongrád	44 485	31 092	3 327	101	223	5 304	2
Dél-Alföld	123 236	87 691	9 355	285	776	12 256	63 590
Külföld	574	123	-	-	-	-	
Összesen	1 049 590	698 045	104 166	3 232	4 858	107 782	46

Külföldi érdekeltségű vállalkozások

Megye, főváros, régió	Szervezetek száma				Jegyzett tőke (milliárd Ft)			
1993	1994	1995	1996a)	1993	1994	1995	1996a)	
Budapest	10 953	12 838	12 150	12 921	725,1	941,6	1 101,5	1
Pest	1 312	1 461	1 550	1 639	59,5	73,3	146,1	
Közép-Magyarország	12 265	14 299	13 700	14 560	784,6	1 014,9	1 247,6	1 40
Fejér	439	487	517	529	40,8	44,6	56,7	
Komárom-Esztergom	446	497	480	528	35,7	40,1	49,3	

Veszprém	585	677	752	758	13,8	17,4	20,1	
Közép-Dunántúl	1 470	1 661	1 749	1 815	90,3	102,1	126,1	150,
Győr-Moson-Sopron	930	1 184	1 240	1 274	37,4	45,8	114,0	
Vas	525	615	649	678	22,0	30,5	47,4	
Zala	551	572	1 064	1 003	14,8	17,1	28,1	
Nyugat-Dunántúl	2 006	2 371	2 953	2 955	74,2	93,4	189,5	197,
Baranya	715	765	899	994	20,6	22,5	54,1	
Somogy	417	434	630	679	8,9	12,1	15,8	
Tolna	223	271	271	270	5,5	6,4	7,6	
Dél-Dunántúl	1 355	1 470	1 800	1 943	35,0	41,0	77,5	87,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	358	371	362	352	23,1	26,5	61,6	
Heves	171	234	264	270	12,7	14,2	49,1	
Nógrád	152	158	164	165	9,1	9,5	11,6	
Észak-Magyarország	681	763	790	787	44,9	50,2	122,3	206,
Hajdú-Bihar	351	364	389	407	20,8	22,1	84,9	
Jász-Nagykun-Szolnok	214	255	268	272	11,5	15,9	15,5	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	267	290	304	339	8,5	13,7	10,1	
Észak-Alföld	832	909	961	1 018	40,8	51,7	110,5	122,
Bács-Kiskun	1 003	923	1 132	1 075	17,9	18,4	21,3	
Békés	282	255	296	273	14,6	15,1	18,6	
Csongrád	1 105	906	1 715	1 704	10,9	11,4	64,7	
Dél-Alföld	2 390	2084	3 143	3 052	43,4	44,9	104,6	114,
Összesen	20 999	23 557	25 096	26 130	1 113,2	1 398,2	1 978,1	2

a) Előzetes adatok.

Agrárgazdaság

Az agrárgazdaság az ország fontos, gondos használat mellett nem elapadó, megújuló természeti erőforrásait hasznosítja, a vidéki települések, különösen a kistelepülések szinte kizárólagos gazdasági bázisa. A vidéki népesség mintegy fele közvetlenül kötődik az agrárgazdasághoz, ez megélhetésének gyakorlatilag egyetlen forrása.

A települések bevételei és az ott élő népesség jövedelme révén településformáló erő, közvetlen természeti kapcsolata pedig nemcsak a talajra, hanem tágabb értelemben az egész természeti és épített környezetre hat. Tartósan devizatermelő ágazat, a fizetési egyensúly megtartásában szerepe alapvető.

Ennek a gazdasági bázisnak alapja a termőföld, ami más erőforráshoz képest bőségesen áll rendelkezésre az ország területéhez és a népesség számához viszonyítva egyaránt.

Az agrárgazdaság és ezen belül a mezőgazdaság üzemi, tulajdoni és termelési struktúrája a szocializmus idején a korábbi időszakhoz képest gyökeresen átalakult. Ebben a folyamatban a legszembetűnőbb a nagyüzemi gazdálkodás általánossá válása volt, számos pozitív és negatív sajátossággal:

– A nagyüzemek területi mérete a többszöri egyesülés (egyesítés) hatására minden régióban

fokozatosan növekedett, olyan helyeken is, ahol nem volt bizonyított a nagyobb üzemi méret előnye. Aprófalvas térségekben ez a folyamat viszont azzal járt, hogy a kisebb települések jelentős része elveszítette egyetlen gazdasági bázisát, az egyesüléssel létrejött nagyüzemek fejlesztési erőforrásait elsősorban a székhely településre koncentrálták.

A földhasználatban a szántó szerepe „túlértékelt” volt, így ma is szántóként hasznosított sok olyan terület, melyen gazdaságos szántóföldi termelés nem végezhető.

A nagyüzemek termelési szerkezete leegyszerűsödött és uniformizálódott, melyben a tömegtermelés lett meghatározó, a tájtermelés (az egyes tájak adottságaihoz jobban igazodó termelési szerkezet) háttérbe szorult. A termőhelyi adottságok figyelembevétele még a termőhelyre különösen érzékeny kultúrák esetében (gyümölcsfélék, zöldség, szőlő) sem kapott megfelelő szerepet.

A termelési színvonal a nyolcvanas években a legtöbb ágazatban már elérte a világ élvonalába tartozó országok szintjét.

Fokozatosan kialakult a nagyüzemek és háztáji gazdaságok (kisgazdaságok) szoros integrációja, amelybe a nem főfoglalkozású mezőgazdasági termelők (általában a falun élők) is bekapcsolódtak.

A tároló- és feldolgozókapacitások, állattartó telepek térben koncentráálódtak.

Az élelmiszeripar területi elhelyezkedésében és kapacitásának méretezésében csak részben érvényesültek a piaci és a közgazdasági szempontok.

A nagyüzemek nem mezőgazdasági tevékenysége (alaptevékenységen kívüli tevékenység) ellentmondások közepette, de látványosan bővült, ez a tevékenységi kör a jövedelemszerzés igen fontos – a gyengébb adottságú térségekben alapvető – forrása, a vidék iparosításának egyik eszköze volt.

A nagyüzemek a falvakban felvállaltak számos szociális feladatot, továbbá kereskedelmi ellátást és települési infrastruktúra-fejlesztést is. A nagyüzemek „foglalkoztatási kötelezettsége” miatt általában a mezőgazdaságban, de különösen a gyengébb adottságú térségek mezőgazdaságában túlfoglalkoztatottság jelentkezett.

A gazdasági-társadalmi átalakulással, az életszínvonal visszaesésével az agrárgazdaság értékesítési lehetőségei a hazai és a korábbi szocialista piacokon egyaránt romlottak, a termelés jövedelmezősége csökkent, a termelés mennyisége és a termelési színvonal is visszaesett a két évtizeddel korábbi szintre. Az élelmiszeripar és az állami gazdaságok privatizációja, a kárpótlás és a szövetkezetek törvény által előírt átalakulása a négy évtizeden át kialakult (kialakított) üzemi és tulajdoni struktúrát ismét teljesen átalakította. Ez azt is jelenti, hogy a korábbi nagyüzemekre kialakított termelési kapacitások jó része ma kihasználatlan, viszont a létrejött új gazdasági szervezetek és magángazdaságok felszereltsége hiányos, eszközeik korszerűtlenek, elavultak. A mezőgazdasági termelés tartósan alacsony jövedelmezősége és a tőkehiány nem teszi lehetővé a korszerűsítést, az ágazat eszközeinek megújítását. Ezért a regionális sajátosságokat jobban érvényesítő agrárpolitika kialakítását és a szükséges struktúraváltást nagymértékben állami eszközökkel támogatni kell.

Erdő- és vadgazdálkodás, halászat

A tervszerű erdőgazdálkodás több mint 100 éve önálló erdészeti szakigazgatással működik. A mai erdészeti politika három alapelvevet követ: a fenntartható tartamos erdőgazdálkodás, a természetközeli erdőgazdálkodás és a zöldfelület-gyarápító erdőgazdálkodás elvét.

A gazdaság jelenlegi átmeneti állapota ebben az ágazatban is megoldandó problémákat vet fel, különösen a tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt. E terület gazdasági potenciálja jó hasznosítással tartós jövedelmet biztosíthat az érintett térségekben.

Az erdőgazdálkodás magába foglalja az erdők felújítását és új erdők telepítését is. Az érvényes erdőtelepítési célprogram 1991-től a 2000. évig szól, előirányzata 150 ezer hektár új erdő telepítése, döntően a mezőgazdálkodás számára rossz minőségű területeken. Az új erdők funkciók szerinti megoszlása a meglévő erdőállományéhoz hasonló: 80-85 százaléka gazdasági célú, 15-20 százaléka jóléti és egyéb célú kell legyen. Eddig a telepítési előirányzat időarányos része nem teljesült, mivel

csupán 12 ezer hektár erdőtelepítés valósult meg. A célprogram gyorsítása szükséges különösen a racionális földhasználat érdekében.

A jó környezeti adottságok kiváló minőségű vadállományt biztosítanak az országban. A vadgazdálkodás, a mező- és erdőgazdálkodás érdekeit összhangba kell hozni az érdekelttek között meglévő ellentétek egyeztetésével.

A tógazdasági haltermelésre mintegy 25 ezer hektár tófelület áll rendelkezésre, döntően az Alföldön, de ez a tófelület csak részben hasznosul. A termelésből kivett tavak állaga jelentős mértékben romlik. Mindezek miatt új tófelületet középtávon nem javasolt létesíteni. A haltermelés a meglévő tavak műszaki-technológiai rekonstrukciójával növelhető. Fontos feladat azonban a vízhiány és a vízminőségi problémák megoldása.

A mezőgazdasági, vad-, erdőgazdálkodási és halászati működő vállalkozások száma, 1996

Megye, főváros, régió	Társas vállalkozás összesen	Ebből			Egyéni vállalkozás	Vál
korlátolt felelősségű társaság	betéti társaság	szövetkezeti				
Budapest	677	337	273	10	950	
Pest	773	312	259	151	1 599	
Közép-Magyarország	1 450	649	532	161	2 549	3 99
Fejér	397	177	110	81	803	
Komárom-Esztergom	228	102	53	45	470	
Veszprém	407	128	84	63	741	
Közép-Dunántúl	1 032	407	247	189	2 014	3 04
Győr-Moson-Sopron	477	214	108	105	1 206	
Vas	305	137	59	70	958	
Zala	424	194	135	61	2 018	
Nyugat-Dunántúl	1 206	545	302	236	4 182	5 38
Baranya	492	201	134	73	844	
Somogy	581	159	144	106	776	
Tolna	288	129	66	76	1 048	
Dél-Dunántúl	1 361	489	344	255	2 668	4 02
Borsod-Abaúj-Zemplén	565	158	130	155	785	
Heves	281	99	64	72	548	
Nógrád	218	55	43	59	227	
Észak-Magyarország	1 064	312	237	286	1 560	2 62
Hajdú-Bihar	665	281	211	127	1 658	
Jász-Nagykun-Szolnok	463	188	131	124	1 109	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	654	197	212	186	1 428	
Észak-Alföld	1 782	666	554	437	4 195	5 97

Bács-Kiskun	715	315	232	138	1 648	
Békés	590	247	167	137	1 910	
Csongrád	439	175	158	91	1 948	
Dél-Alföld	1 744	737	557	366	5 506	7 25
Összesen	9 639	3 805	2 773	1 930	22 682	

Földterület művelési ágak szerint, 1996. május 31. (hektár)

Megye, főváros, régió	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	M
Budapest	17 964	479	1 672	1 551	5 090	
Pest	292 234	21 820	10 971	8 866	57 810	
Közép-Magyarország	310 198	22 299	12 643	10 417	62 900	418 457
Fejér	261 274	4 596	2 189	3 780	37 928	
Komárom-Esztergom	103 317	1 392	625	3 743	18 098	
Veszprém	161 723	13 799	2 265	8 113	60 819	
Közép-Dunántúl	526 314	19 787	5 079	15 636	116 845	683 661
Győr-Sopron-Sopron	228 788	11 513	3 089	4 154	34 151	
Vas	163 298	555	2 566	1 583	25 080	
Zala	133 751	3 513	6 427	6 172	58 417	
Nyugat-Dunántúl	525 837	15 581	12 082	11 909	117 648	683 057
Baranya	229 980	4 969	1 763	4 944	35 938	
Somogy	263 549	4 622	3 955	5 966	56 191	
Tolna	214 821	3 637	1 309	6 036	30 678	
Dél-Dunántúl	708 350	13 228	7 027	16 946	122 807	868 358
Borsod-Abaúj-Zemplén	274 815	9 991	7 580	12 845	134 632	
Heves	162 928	1 099	2 937	11 651	42 930	
Nógrád	86 868	3 039	1 835	1 092	37 627	
Észak-Magyarország	524 611	14 129	12 352	25 588	215 189	791 869
Hajdú-Bihar	339 737	3 145	4 209	2 706	133 453	
Jász-Nagykun-Szolnok	388 225	2 593	1 418	1 684	56 922	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	303 923	1 747	24 377	2 771	73 334	
Észak-Alföld	1 031 885	7 485	30 004	7 161	263 709	1 340 24
Bács-Kiskun	402 622	1 552	9 919	37 803	143 432	
Békés	414 522	2 400	1 363	234	47 823	
Csongrád	268 331	1 772	3 863	5 240	57 939	

Dél-Alföld	1 085 475	5 724	15 145	43 277	249 194	1 398 81
Összesen	4 712 670	98 233	94 332	130 934	1 148 292	6

A foglalkoztatottak* száma gazdasági ág szerint

Ágazati kód	Gazdasági ág	1992	1993	1994	1995
A+B	Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	460,1	349,4	327,6	295,1
C	Bányászat	52,7	42,2	39,2	34,0
D	Feldolgozóipar	1 053,5	937,8	888,8	850,2
E	Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	108,0	105,1	108,3	96,6
F	Építőipar	216,8	207,1	201,0	217,3
G	Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	480,4	469,5	467,4	459,9
H	Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	115,6	110,4	110,6	116,6
I	Szállítás, raktározás, posta és távközlés	346,4	336,3	314,5	319,6
J	Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	68,7	72,6	72,9	82,2
K	Ingatlanügylet, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	140,3	137,6	125,6	130,6
L	Közigazgatás, társadalombiztosítás	293,7	299,5	320,2	318,1
M	Oktatás	311,8	342,8	338,6	335,4
N	Egészségügyi és szociális ellátás	236,3	241,6	239,0	231,4
O	Egyéb szolgáltatás	194,1	173,9	197,2	191,3
A-O	Ágazatok összesen	4 078,4	3 825,8	3 750,9	3 678,3
	Ismeretlen	4,3	1,5	0,6	0,5
	Összesen	4 082,7	3 827,3	3 751,5	3 678,8

* Gyeden, gyesen lévők nélkül, sorkatonákkal.

Forrás: munkaerő-felmérés (a 15–74 éves népességre vonatkozóan).

Az alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete*

Ágazati kód	Gazdasági ág, ágazat	Fizikai foglalkozású		Szellemi foglalkozású		Együtt	
Ft/hó	előző év=100,0	Ft/hó	előző év=100,0	Ft/hó	előző év=100,0		
E	Villamosenergia-, gáz-, hő és vízellátás	50 979	122,7	89 634	121,9	62 525	
C,D,E	Ipar	39 879	121,6	81 181	122,4	49 210	
F	Építőipar	31 257	116,8	64 371	117,6	38 407	
G	Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	29 279	121,8	67 030	124,0	45 463	

H	Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	26 124	121,0	54 839	117,2	35 267	
I	Szállítás, raktározás, posta és távközlés	41 678	122,3	67 556	124,9	51 513	
64	Posta és távközlés	41 266	120,3	70 453	128,0	57 909	
J	Pénzügyi tevékenység	47 583	114,8	90 338	124,4	88 759	
K	Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	31 604	122,8	72 247	125,4	51 733	
L	Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	35 276	113,4	66 081	119,5	53 523	
M	Oktatás	23 129	116,9	44 196	110,3	38 996	
N	Egészségügyi és szociális ellátás	26 566	117,3	43 046	114,8	37 530	
851	Humán egészségügyi ellátás	27 636	115,7	44 706	113,5	39 535	
853	Szociális ellátás	23 556	119,6	33 571	116,0	29 261	
O	Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	33 237	121,5	62 830	118,3	47 857	
A-O	Összesen	35 305	120,9	62 309	119,3	46 837	

* A teljes munkaidőben foglalkoztatottak adatai. A visszatekintő abszolút számok a költségvetési és társadalombiztosítási szervezetek teljes körére, a vállalkozások esetében 1993-ig a 20 fő, 1994-től a 10 fő feletti létszámot foglalkoztató szervezetekre vonatkoznak. Az indexeket összehasonlítható adatokból számítottuk..

Forrás: intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer.

Az alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete*

Ágazati kód	Gazdasági ág, ágazat	Fizikai foglalkozású		Szellemi foglalkozású			
Ft/hó	előző év=100,0	Ft/hó	előző év=100,0	Ft/hó	előző év=100,0		
	1981	14 189	127,4	24 519	130,8	17 934	
	1992	17 239	121,6	30 596	125,9	22 294	
	1993	20 856	121,0	36 832	120,4	27 173	
	1994	25 036	122,3	44 910	123,1	33 309	
	1995	29 203	116,6	52 250	115,5	38 900	
	1996	35 305	120,9	62 309	119,3	46 837	
A, B	Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat	29 679	118,3	54 398	116,9	35 073	
01	Mezőgazdaság	29 679	118,3	54 398	116,9	35 073	
C	Bányászat	50 888	118,2	101 708	117,1	60 102	
D	Feldolgozóipar	38 280	121,7	79 225	122,6	60 102	
15, 16	Élelmiszerek, italok és dohánytermékek gyártása	38 041	118,9	78 699	119,6	46 678	
17-19	Textíliák, ruházati, bőr- és szőrmetermékek gyártása	26 406	121,3	57 310	121,3	30 097	

20-22	Fa-, papír- és nyomdaipari termékek gyártása, kiadói tevékenység	37 267	120,8	71 963	116,2	46 778	
23-25	Vegyipar	52 190	122,4	100 290	123,4	67 715	
26	Nemfém ásványi termékek gyártása	42 106	123,1	82 892	122,8	49 703	
27, 28	Kohászat és fémfeldolgozás	41 922	119,7	74 574	120,2	48 646	
29-35	Gépipar	41 201	124,8	78 939	126,0	50 142	
36, 37	Egyéb feldolgozóipar, hulladékviszanyerés	28 223	119,7	55 612	116,1	33 173	

* A teljes munkaidőben foglalkoztatottak adatai. A visszatekintő abszolút számok a költségvetési és társadalombiztosítási szervezetek teljes körére, a vállalkozások esetében 1993-ig a 20 fő, 1994-től a 10 fő feletti létszámot foglalkoztató szervezetekre vonatkoznak.

Az indexeket összehasonlítható adatokból számítottuk.

Forrás: Intézményi munkaügyi adatgyűjtési rendszer.

Magyar idegenforgalom

Az Idegenforgalmi Világszervezet (World Tourism Organisation – WTO) előrejelzése szerint a világ idegenforgalmának fejlődése töretlen, az eddigi trend folytatódása esetén az ezredfordulóra a világgazdaságon belül az olajipar illetve a hadiipar mögött a jelenlegi harmadik helyen álló idegenforgalom – a „béke iparága” – a világ első számú iparágává válhat. (A nemzetközi turizmusban részt vevők száma 1996-ban 592 millió fő volt, 4,5 százalékkal magasabb az előző évinél, az idegenforgalmi bevételek ugyanebben az időszakban 423 milliárd USD-t tettek ki, amely 7,6 százalékos növekedést jelent.)

A magyar idegenforgalom a világ idegenforgalmából a forgalmi adatok alapján körülbelül 3,5 százalékkal, az idegenforgalmi bevételek alapján körülbelül 0,5 százalékkal részesedik. A forgalmi adatok alapján a világrangsorban körülbelül a 8. helyet, a bevételi adatok alapján a körülbelül 40. helyet foglalja el a magyar beutazóturizmus. A látogatók, a turisták és a vendégéjszakák száma, valamint az idegenforgalmi bevételek, a kereskedelmi szállásférőhelyek kapacitáskihasználtsága közötti összefüggés elemzéséből megállapítható, hogy:

- a kereskedelmi szállásférőhelyeken belül a szállodai férőhelyek aránya a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején gyakorlatilag stagnált, 1994-től azonban növekedés tapasztalható;
- az összes vendégéjszakán (kb. 140 millió) belül a kereskedelmi szálláshelyek körülbelül 7 százalékkal, a szállodák 4,5 százalékkal részesedtek 1994-ben (a turisták körülbelül 90 százalékaról nem tudni, hogy hol éjszakáznak);

- a fizető-vendéglátáson belül az utazási irodákon keresztül bonyolított úgynevezett „szervezett” fizető-vendéglátás részaránya csökken a nem szervezett fizető-vendéglátással szemben. Ezt még az úgynevezett „fekete szobakiadás” keretében bonyolódó forgalom tovább rontja (a szervezett fizető-vendéglátás összkapacitása csak körülbelül 31 000 férőhely az 500 ezer magánszobai kapacitásból);
- az idegenforgalomban az átlagos tartózkodási idő jelenleg 3,3 fő/nap, a kereskedelmi szálláshelyeken az 1 főre jutó átlagköltség pedig 4 500 Ft/fő/nap, ugyanez szállodákban 10 000-11 000 Ft/fő/nap. Az egy turistára jutó összes átlagos költség 1996-ban 109 USD volt;

- továbbra is az osztrák és a német turizmus részaránya a meghatározó a hazai idegenforgalomban, és az üzleti turizmus is ebben a relációban a legnagyobb. Ezeken túlmenően Horvátországból, Jugoszláviából, Romániából és Ukrajnából érkeztek a legtöbben. A kereskedelmi szálláshelyek külföldi vendégei közül az amerikaiak, a japánok, a lengyelek, a szlovákok által itt töltött vendégéjszakák száma számottevően emelkedett 1996-ban. A belföldi turizmus és ezen belül a szociálturizmus, illetve az ifjúsági turizmus tovább csökkent;

- a szabadidő-turizmusban a kereslet továbbra is Balaton- és Budapest-centrikus. Az üzleti turizmus vonatkozásában Budapest piaci pozíciója erős, de ebben a kategóriában már keresletnövekedés tapasztalható a kelet-magyarországi nagyvárosokban. A hazai turizmust a

szezonalitás jellemzi, a gyógy- és termálturizmust kivéve. (A gyógy-, illetve termálszállodák kihasználtsága éves átlagban meghaladta a 70 százalékot!);

– 1996. évben körülbelül 40 millió külföldi látogató volt, amelyből 20,7 millió fő legalább egy éjszakát itt töltött turistaként érkezett. Az MNB által hivatalosan regisztrált konvertibilis idegenforgalmi bevétel körülbelül 2,24 milliárd USD. (Ez 30 százalékos növekedést jelent 1995. évhez viszonyítva.) A bevételek és kiadások egyenlege várhatóan körülbelül 1,3 milliárd USD. A kereskedelmi szálláshelyeket körülbelül 5,2 millió vendég vette igénybe, amelyből 2,9 millió külföldi vendég körülbelül 10,5 millió vendégéjszakát töltött el, ebből szállodákban körülbelül 6,8 millió vendégéjszaka realizálódott;

– meg kell említeni, hogy az idegenforgalom tényleges devizabevételei szakértői becslések alapján az MNB által regisztrálnak körülbelül 2-2,5-szeresét is elérheti. A hivatalos banki megfigyelési rendszer nem felel meg a tényleges bevételek regisztrálásának. Ezzel összefüggésben 1996-ban a turisták összes tényleges pénzköltését 4,5-5,0 milliárd USD-re becsüljük. A turisták költsége olyan szolgáltatások körében is jelentkezik, (légi, vasúti, közúti, vízi, nemzetközi és belföldi személyszállítás, kaszinó, vadászati szolgáltatások, vízumdíjak stb.), amelyek a forintban jelentkező banki bevételekkel együtt akár további 1 milliárd USD-vel is növelhetik a turizmus tényleges teljesítményét;

– a magyarországi kereskedelmi szálláshelyek körülbelül 800 ezer férőhelyes összkapacitásán belül a szállodák kapacitása 1996. július 31-ei KSH-adat alapján 87 538 férőhely volt. Jelenleg megoldatlan a szervezett és nem szervezett fizető-vendéglátás, valamint a falusi turizmus kapacitásainak hivatalos nyilvántartása. A „fekete” szobakiadás nagyságáról és bevételéről még hozzávetőleges becslés sincs. 1997-től bevezetésre kerül a fizető-vendéglátás tételes átalányadóztatása, és kidolgozás alatt van a KSH – EU-konform – új statisztikai rendszere;

– a kereskedelmi vendéglátásban jelenleg

57 000 üzlet és 40 000 egyéni vállalkozásban működtetett vendéglátóhely van. Forgalmuk 1996-ban körülbelül 200 milliárd forint volt, amelyből az éttermek forgalma körülbelül 90 milliárd forintot tett ki.

Az alábbi térségek kiemelt fejlesztése, illetve ezen területek fejlesztésének ösztönzése várható központi forrásból:

– Kiemelt üdülőkörzetek: Balaton, Velencei-tó, Dunakanyar, Mátra–Bükk, Sopron–Kőszeghegyalja, Tisza-tó (Tisza-, Közép-Tisza-vidék).

Kiemelt „idegenforgalmi körzet”: Budapest és környéke (az országban az egyetlen térség, amely úgynevezett „abszolút idegenforgalmi vonzerő”-vel rendelkezik).

A kiemelt üdülőkörzethez nyilvánítási folyamata elkezdődött Mecsek–Villány térségének.

Az országos, illetve kiemelt gyógyhelyek: Balatonfüred, Balf, Bükfürdő, Debrecen-Nagyerdő, Eger, Kékestető-Gyöngyös, Gyula, Hajdúszoboszló, Hévíz, Harkány, Mezőkövesd-Zsóri fürdő, Miskolc-Tapolca, Lillafüred, Parádsárvár, Zalakaros.

Üdülőkörzetek: Ráckevei-, Soroksári-Duna-ág (R/S/D), alsó Duna-szakasz, Bakony, Belső-Somogy, Cserhát és környéke, Dél-Zala, Felső-Tisza-szakasz, Göcsej, Kapos-völgy, Rába–Marcal mente, Szigetköz, Szolnoki Tisza szakasz, Vértes–Gerecse, Zemplén, Aggtelek és környéke. A megyei területfejlesztési tanácsok javaslatai alapján ez a kör bővíthető.

Üdülési-idegenforgalmi adottságokkal rendelkező térségek, illetve települések: Hortobágy–Debrecen–Hajdúszoboszló térsége, Kecskemét–Bugac térsége, Ópusztaszer és térsége, Őrség, Tokaj, Somló-hegy; műemléki városok, jelentős műemlékekkel rendelkező települések (Győr–Pannonhalma, Sopron, Kőszeg, Szombathely–

Ják, Veszprém, Pápa, Zirc, Székesfehérvár, Esztergom, Visegrád–Szentendre–Vác, Eger, Miskolc, Sárospatak, Nyírbátor, Debrecen, Pécs, Kaposvár, Kecskemét, Szeged; Gyula stb.); műemléki jelentőségű területek (MJT), műemléki környezet (MK), nemzeti parkok (NP) (Hortobágyi, Fertő tavi, Kiskunsági, Bükki, Aggteleki, Duna–Dráva, Körös–Maros Vidéki Nemzeti Park), Természetvédelmi Területek (TVT), tájvédelmi körzetek (TK), Duna, Tisza, Dráva, Rába, Bodrog, Körösök, Berettyó stb. mente, világörökség listáján szereplő területek (Hollókő, budai Vár,

Aggtelek, pannonhalmi bencés főapátság), várak, várromok (Sümeg, Szigliget, Visegrád, Siklós, Szigetvár, Diósgyőr, Füzér, Kisvárd, Ozora, komáromi erődrendszer stb.); vadász és gyógyturizmus (Dombóvár–Tamási–Gyulaj, Bogács–Szilvásvárad–Bükkszék).

Magyarországra érkező külföldiek országok szerint (ezer)

Földrész, ország	1990	1994	1995	1996	Ebből	
turista	kiránduló					
Európa	37 117	39 261	38 664	39 162	20 055	14 278
<i>Ebből:</i>						
Ausztria	5 153	6 111	5 438	5 757	2 291	3 310
Belgium	59	125	134	125	109	4
Bulgária	924	640	482	380	218	5
Csehország	3 920 ^{a)}	3 448 ^{a)}	4 138 ^{a)}	450	303	58
Dánia	76	76	71	75	70	2
Egyesült Királyság	105	152	151	184	165	7
Finnország	57	41	46	56	48	3
Franciaország	159	227	227	236	189	8
Görögország	98	99	100	104	63	9
Hollandia	169	306	289	285	249	7
Horvátország	..	5 149	5 573	5 430	543	4 588
Jugoszlávia	8 123	6 245	5 115	5 144	2 176	921
Lengyelország	2 633	4 134	3 949	3 831	2 290	237
Németország	2 633	4 134	3 949	3 831	3 290	237
Norvégia	34	22	29	37	33	2
Olaszország	392	507	457	460	340	16
Oroszország	1 431	1 182	1 061	63
Portugália	7	11	12	0	0	0
Románia	9 015	5 206	4 360	4 365	3 186	445
Spanyolország	56	67	77	85	81	1
Svájc	98	169	155	152	133	12
Svédország	126	129	126	135	120	3
Szlovákia	4 192	1 266	2 792
Szlovénia	..	1 333	1 669	1 374	386	749
Ukrajna	3 450	3 802	2 947	829
Törökország	112	448	404	355	186	4
Ázsia	166	178	200	246	235	7
<i>Ebből:</i>						

Izrael	40	48	44	54	51	1
Japán	41	43	63	75	70	3
Afrika	27	21	20	32	30	1
Amerika	290	342	330	366	330	18
<i>Ebből:</i>						
Amerikai Egyesült Államok	220	254	262	291	261	15
Kanada	42	60	44	50	46	1
Ausztrália és Óceánia	32	35	26	28	25	1
Összesen	37 632	39 836	39 240	39 833	20 674	14 305

a) Szlovákiával együtt.

Az idegenforgalom főbb adatai turisztikai szerepkör és kiemelt üdülőkörzetek szerint, 1966

Turisztikai szerepkör	Idegen- forgalmi szervező központ	Tartós, komplex kínálatú üdülő- hely	Tartós üdülésre alkalmas, de szerény kínálatú település	Kiránduló- hely	Ország- belüli tranzit- folyosón levő település	Határ- átkelő- hely	Idegen- forgalom szer- kezet- tel körrel rendel- kező telep- ülés
<i>A települések száma</i>							
Budapest	1	-	-	-	-	-	-
Balaton-part	10	15	14	1	-	-	-
Balaton-háttér	1	4	44	25	1	-	-
Balaton együtt	11	19	58	26	1	-	-
Velencei-tó	1	2	5	1	-	-	-
Dunakanyar	4	16	33	9	2	1	-
Mátra-Bükk	3	6	41	18	-	-	-
Mecsek-Villány	1	9	20	11	-	1	-
Sopron-Kőszeghegyalja	2	4	6	14	-	-	-
Egyéb üdülőkörzet és körzeten kívüli üdülőhely	10	32	402	211	28	28	-
Üdülőkörzetbe nem tartozó település	-	-	-	-	-	-	1
Összesen	33	88	565	290	31	30	2
<i>A kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma, július 31-én</i>							
Budapest	37 867	-	-	-	-	-	-
Balaton-part	46 697	26 958	10 405	1 290	-	-	-
Balaton-háttér	149	9 791	938	507	71	-	1
Balaton együtt	46 846	36 749	11 343	1 797	71	-	1

Velencei-tó							
Dunakanyar	4 135	2 977	1 066	56	227	-	
Mátra-Bükk	13 097	4 537	1 684	54	-	-	
Mecsek-Villány	5 946	7 488	567	86	-	-	
Sopron-Kőszeghegyalja	4 684	4 297	1 120	225	-	-	
Egyéb üdülőkörzet és körzeten kívüli üdülőhely	29 141	19 274	40 343	4 686	2 320	866	1
Üdülőkörzetbe nem tartozó település	-	-	-	-	-	-	5
Összesen	148 166	79 547	56 151	6 952	2 618	866	9
<i>A vendégek száma</i>							
Budapest	1 779 583	-	-	-	-	-	
Balaton-part	455 545	182 899	66 400	6 187	-	-	
Balaton-háttér	3 343	112 059	4 789	1 817	751	-	5
Balaton együtt	458 888	294 958	71 189	8 004	751	-	5
Velencei-tó	45 684	22 887	1 193	299	-	-	
Dunakanyar	66 665	37 679	22 661	842	1 485	-	
Mátra-Bükk	290 735	59 567	17 591	832	-	-	
Mecsek-Villány	116 390	70 247	5 571	670	-	-	
Sopron-Kőszeghegyalja	151 202	91 791	16 110	7 801	-	-	2
Egyéb üdülőkörzet és körzeten kívüli üdülőhely	572 672	315 346	485 298	93 722	35 871	15 012	40
Üdülőkörzetbe nem tartozó település	-	-	-	-	-	-	102
Összesen	3 481 819	892 475	619 613	112 170	38 107	15 012	152
<i>A vendégéjszakák száma</i>							
Budapest	4 640 048	-	-	-	-	-	
Balaton-part	2 293 495	0 069 049	351 236	50 761	-	-	
Balaton-háttér	7 049	810 776	19 312	12 289	2 925	-	29
Balaton együtt	2 300 544	1 879 825	370 548	63 050	2 925	-	29
Velencei-tó	184 764	108 884	1 273	1 999	-	-	
Dunakanyar	153 158	100 314	47 354	1 935	29 792	-	1
Mátra-Bükk	704 312	165 557	52 122	1 993	-	-	
Mecsek-Villány	271 890	287 452	10 509	1 174	-	-	
Sopron-Kőszeghegyalja	360 914	478 267	50 626	14 737	-	-	5
Egyéb üdülőkörzet és körz. kívüli üdülőhely	1 413 495	1 245 545	1 462 748	230 748	76 949	32 275	81

Üdülőkörzetbe nem tartozó település	-	-	-	-	-	-	275
Összesen	10 029 125	4 265 844	1 995 180	315 636	109 666	32 275	394
<i>A vendégek száma</i>							
Hegyvidék	-	-	88 854	21 586	350	82	
Vízpart	-	53 842	61 730	5 285	502	-	
Gyógyhely	-	-	31 076	1 765	4 966	-	
Kulturális adottságok	-	10 703	25 372	27 256	21 334	14 930	
Hegyvidék és vízpart	-	68 174	32 478	-	-	-	
Hegyvidék és kulturális adottságok	-	19 082	26 672	17 095	-	-	
Vízpart és gyógyhely	45 684	73 972	15 923	4 975	682	-	
Vízpart és kulturális adottságok	265 541	67 535	69 185	18 957	-	-	
Gyógyhely és kulturális adottságok	-	-	45 750	2 060	10 273	-	
Hegyvidék, vízpart és gyógyhely	-	38 042	10 324	-	-	-	
Hegyvidék, gyógyhely és kulturális adottságok	-	88 485	24 720	-	-	-	
Hegyvidék, vízpart és kulturális adottságok	118 722	133 299	87 760	11 955	-	-	
Vízpart, gyógyhely és kulturális adottságok	43 278	201 450	68 069	-	-	-	
Hegyvidék, vízpart, gyógyhely és kulturális adottságok	3 008 594	123 263	18 012	-	-	-	
Adottságok nélkül	-	-	-	-	-	-	152
Összesen	3 481 819	892 475	619 613	112 170	38 107	15 012	152
<i>A vendégéjszakák száma</i>							
Hegyvidék	-	-	214 409	102 853	2 377	479	
Vízpart	-	352 657	164 024	13 510	556	-	
Gyógyhely	-	-	144 412	3 724	9 586	-	
Kulturális adottságok	-	19 666	56 329	65 889	66 827	31 796	
Hegyvidék és vízpart	-	306 083	115 218	-	-	-	
Hegyvidék és gyógyhely	-	38 545	37 454	3 012	-	-	
Hegyvidék és kulturális adottságok	-	41 747	51 115	44 712	-	-	
Vízpart és gyógyhely	184 764	397 488	57 995	11 334	4 198	-	

Vízpart és kulturális adottságok	1 248 611	310 993	250 536	41 550	-	-	
Gyógyhely és kulturális adottságok	-	-	156 615	4 373	26 122	-	
Hegyvidék, vízpart és gyógyhely	-	211 155	36 901	-	-	-	
Hegyvidék, gyógyhely és kulturális adottságok	-	626 511	60 196	-	-	-	
Hegyvidék, vízpart és kulturális adottságok	523 780	565 993	361 936	24 679	-	-	
Vízpart, gyógyhely és kulturális adottságok	88 828	1 016 491	246 750	-	-	-	
Hegyvidék, vízpart, gyógyhely és kulturális adottságok	7 983 142	378 515	51 290	-	-	-	
Adottságok nélkül	-	-	-	-	-	-	394
Összesen	10 029 125	4 265 844	1 995 180	315 636	109 666	32 275	394

Üzleti, pénzügyi szolgáltatások, kereskedelem, vendéglátás

Az üzleti és pénzügyi szolgáltatások a területi folyamatok barométerének tekinthetők. A kereskedelem és vendéglátás pedig tükrözi a lokális és regionális piacon belül a lakossági fogyasztási szint és igénystruktúra alakulását.

A szolgáltatások ezen csoportjait a piaci folyamatok formálják, így a területi politika hatásai azokat csak közvetetten érinthetik. Erősebben hatnak viszont a fejlődésükre a helyi, térségi gazdasági szerkezet és jövedelmi viszonyok, ugyanakkor döntő a szerepük a telephelyi feltételek alakításától kezdve a foglalkoztatási szerkezeten át egészen a lakosság életminőségének változásáig. Eközben a területi jövedelemtermelés egyre nagyobb hányadát is képviselik.

Az üzleti és pénzügyi szolgáltatások területi szerkezetére jellemző, hogy azok piacvezető szervezeteinek a központja a fővárosban található, míg a nagyvárosokban (regionális központokban) részben kirendeltségek, illetve a helyi gazdasági aktivitást jelző kisvállalkozások telepedtek meg. A pénzügyi szolgáltatások közül a bankszektor irányítása teljes egészében a fővárosban koncentrálódik, az országos hálózatok fokozatosan épültek ki. A szolgáltatások különféle körét nyújtó fiókhálózat egységei a nagy és középvárosokban található meg, ám ezek döntési jogosítványaiban (hitelfelvétel, speciális szolgáltatások) eltérések találhatók. Ezeknek a megosztott szolgáltatásoknak a kínálatában is regisztrálhatók az országban kialakult nyugat–keleti különbségek.

A vidéki fiókok gyakran minimális szolgáltatásokat nyújtanak, hitelezési önállóságuk kevés, sok fiók – főleg a takarékszövetkezeteknél – betétfelvételre, „pénzgyűjtésre” korlátozza tevékenységét. A bankok túlnyomó része kivonja a megtakarításokat a vidéki körzetekből, s azokat a bankközi piacon vagy állampapírok vásárlására használja fel, ennek oka a költségvetés finanszírozásán túl az, hogy hosszabb távú befektetéseket a jelenlegi szabályozás nem tesz lehetővé. Ezért fontos feladat a regionális pénzintézeti hálózat szerepének növelése. (Pl. Rákóczi Bank, Magyar Fejlesztési Bank.) A pénzügyi szolgáltatások területfejlesztő hatásánál meghatározó szempont, hogy azok elérhetősége az ország bármely pontján azonos eséllyel biztosítva legyen. Különösen vonatkozik ez a pénzügyi kapcsolatokra és a különféle finanszírozási módokra, azok megismerésére, igénybevételi lehetőségeikre. Természetesen lesznek és maradnak speciális pénzügyi szolgáltatások, amelyek csak

a fővárosban működnek hosszú távon (áru-, pénz- és értékpapírtőzsde), de ezek gyors igénybevételét a dinamikusan fejlődő banki információs rendszerekkel biztosítani lehet.

A gazdasági szolgáltatások egyre szélesebb skáláját nyújtó szervezetek száma magas, ezek közül a nemzetközi hálózatokhoz tartozó egységek a fővárosban találhatók, és megbízásaikban a külföldi érdekeltségű gazdasági szervezetek a listavezetők. A hazai érdekeltségű – kisebb létszámot foglalkoztató – szervezetek többsége a vállalkozások gazdasági folyamatainak regisztrálását, illetve a termékek, szolgáltatások közvetítésére irányuló tevékenységeket végzik. Kimondottan kevés a K+F és a műszaki szolgáltatásokra, illetve vidéken a marketingre és piackutatásra szakosodott szervezetek száma. Előremutató jelenség, hogy elsősorban a pénzügyi szolgáltatásokat végző szervezetek – többségében a bankok – meghatározó szerepet játszanak a nagyvárosok cityképződésében, a belvárosi terek átalakításában, azok rehabilitációjának elindításában és folytatásában.

Az üzleti szolgáltatások kimondottan piaci alapon szerveződnek, itt a kormányzati beavatkozásokra nincs szükség. A jövőben egyrészt változatlanul a nagyvárosok lesznek a telephelyek központjai, kellő piaci igények esetében várhatóan irodahálózatok szerveződnek a vidéki térségek centrumaiban (középvárosok, fejlődő térségek kisvárosai); másrészt megmaradnak a kisszervezetek, melyek tevékenységi köre fokozatosan bővül újabb és újabb szolgáltatásokkal, s végül egyre jelentősebb szerepük lesz a városhálózatban a központi részek arculatának alakításában, azok rehabilitációjában. Közvetett eszközökkel ösztönözni kell viszont – mind kormányzati, mind térségi szinten – a kutatást és műszaki fejlesztést nyújtó szolgáltató szervezetek létrehozását, illetve azok működését szorosan kapcsolni kell a gazdasági infrastrukturális rendszerek új elemeihez és a felsőoktatás fejlesztéséhez (innovációs és technológiatranszfer-központok hálózata).

A kereskedelem és a vendéglátás tekinthető jelenleg – de vélhetően középtávon is – a vállalkozások meghatározó színterének. A jogi személyiségű gazdasági szervezetek átlagosan 35,5 százaléka (vidéken 32,9 százaléka, Budapesten 38,6 százaléka) működik ezekben a tevékenységi körökben. Ennek következtében az ország különböző térségeiben az ellátási különbségek lényegében megszűntek. A korábbi országos és megyei felépítést követő hálózatok feldarabolódtak a privatizáció során részben számtalan kisvállalkozásra, részben pedig a külföldi érdekeltségű szervezetek működtetik tovább a megújított láncolatokat. Emellett számtalan – kimondottan a lokális ellátásra épülő – új vállalkozás jelent meg, amelyeknek a működési feltételei (tőkehiány, ingatlan, szakmai ismeretek) tartósan kevésbé biztosítottak, illetve nem járulnak hozzá a településkörnyezet igényes alakításához. A fogyasztási szokások gyors változása tapasztalható, amit alapvetően befolyásol a kedvezőbb árak, a komplex áruskálát, a szélesebb szolgáltatást kínáló, többségében a nemzetközi kereskedelmi láncokhoz kapcsolódó bevásárlóközpontok megjelenése, egyelőre a nagyvárosokban és az idegenforgalom szempontjából frekvenciált térségekben, ezért a bevásárlóközpontok létesítése regionális szabályozást kíván. A vendéglátás területi hatásai viszont nem elsősorban a nagyvárosi környezetben érzékelhetők, hanem egy-egy kedvező adottságú térségben megjelenő új szálloda, panzió és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások adnak lendületet az idegenforgalmi szempontból elhanyagolt vagy éppen hátrányos helyzetben lévő térségekben azok megismeréséhez, fejlődéséhez.

A kereskedelemben már középtávra valószínűsíthető az átrendeződés. A nagy tőkével rendelkező nemzetközi hálózatokhoz tartozó egységek területi terjedése egyre látványosabb lesz, fokozatosan kiszorítják a hazai tulajdonosokat felsorakoztató szervezeteket. A kiskereskedelmi hálózatoknál viszont hosszú távon számolni kell a mérsékeltbb szolgáltatást nyújtó egységek megmaradásával, de itt is megindul a tőkekoncentráció (helyi és regionális hálózatok megjelenése főleg a szakirányú kereskedelemben). A városok tereiben megmaradnak a kisebb üzletek, de új elemként jelennek meg a nagy bevásárlócentrumok. Bővül a kínálat és a szolgáltatások köre, a fogyasztásban korlátot egyedül a lakosság jövedelmi viszonyai jelenthetnek.

A helyi gazdaságfejlesztésre kidolgozott politika és annak megvalósítási eszközei erősen hatnak a kereskedelmi és vendéglátó-szolgáltatás fejlődésére, így számottevő a lokális szint beavatkozása (bérleti díjak, helyi adók, telephely-biztosítás, működés szabályozása stb.).

Kiskereskedelmi boltok üzletforma szerint, 1996 a)

Megye, főváros, régió	Általános áruház	Élelmiszer	Ruházati	Vegyiaru-	Iparcikk-	Kultúr
üzlet						-
Budapest	60	11 088	7 320	1 617	4 764	3
Pest	40	5 554	2 654	616	1 926	1
Közép-Magyarország	100	16 642	9 974	2 233	6 690	5 229
Fejér	20	2 521	1 354	264	858	
Komárom-Esztergom	13	2 191	1 090	226	775	
Veszprém	23	2 160	1 356	255	820	
Közép-Dunántúl	56	6 872	3 800	745	2 453	1 841
Győr-Moson-Sopron	38	2 189	1 510	244	828	
Vas	22	1 438	1 090	142	473	
Zala	15	1 657	902	154	587	
Nyugat-Dunántúl	75	5 284	3 502	540	1 888	1 400
Baranya	45	2 815	1 465	288	1 027	
Somogy	12	2 812	1 820	304	781	
Tolna	36	1 404	850	144	619	
Dél-Dunántúl	93	7 031	4 135	736	2 427	1 841
Borsod-Abaúj-Zemplén	45	4 355	2 111	310	1 285	
Heves	29	1 847	898	204	704	
Nógrád	10	1 179	450	108	349	
Észak-Magyarország	84	7 381	3 459	622	2 338	1 498
Hajdú-Bihar	37	3 180	1 856	329	1 131	
Jász-Nagykun-Szolnok	40	1 999	870	152	662	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3	3 187	1 966	296	979	
Észak-Alföld	80 8 366	4 692	777	2 772	1 720	
Bács-Kiskun	23	3 026	1 721	316	1 343	
Békés	52	2 395	1 285	202	744	
Csongrád	53	2 746	1 463	306	1 074	
Dél-Alföld	128	8 167	4 469	824	3 161	2 027
Összesen	616	59 743	34 031	6 477	21 729	15

a) Az egyéni vállalkozásokat is tartalmazza.

Kiskereskedelmi boltok üzletforma szerint, 1996 (folytatás) a)

Megye, főváros, régió	Tüzelő- és építőanyag-telep	Üzemanyagtöltő állomás	Gyógyszertár	Egyéb üzlet	Össz
-----------------------	-----------------------------	------------------------	--------------	-------------	------

Budapest	3310	242	341	6 313	35
Pest	543	233	185	3 707	10
Közép-Magyarország	874	475	526	10 020	52 763
Fejér	240	124	74	1 387	7
Komárom-Esztergom	185	90	62	1 162	6
Veszprém	233	87	97	1 474	7
Közép-Dunántúl	658	301	233	4 023	20 982
Győr-Moson-Sopron	271	102	90	1 266	7
Vas	112	65	46	711	4
Zala	157	63	68	928	4
Nyugat-Dunántúl	540	230	204	2 905	16 568
Baranya	519	87	81	1 165	8
Somogy	225	91	76	1 634	8
Tolna	263	78	52	864	4
Dél-Dunántúl	1 007	256	209	3 663	21 398
Borsod-Abaúj-Zemplén	309	118	139	2 292	11
Heves	148	69	71	1 133	5
Nógrád	125	48	42	533	3
Észak-Magyarország	582	235	252	3 958	20 409
Hajdú-Bihar	228	91	105	1 885	9
Jász-Nagykun-Szolnok	193	80	81	1 035	5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	218	105	116	2 091	9
Észak-Alföld	639	276	302	5 011	24 635
Bács-Kiskun	423	194	124	1 697	9
Békés	246	84	91	1 461	7
Csongrád	212	124	95	1 228	7
Dél-Alföld	881	402	310	4 386	24 755
Összesen	5 181	2 175	2 036	33 966	18

a) Az egyéni vállalkozásokat is tartalmazza.

Vendéglátóhelyek üzletforma szerint, 1996

Megye, főváros, régió	Melegkonyhás üzlet	Cukrászda	Italüzlet és egyéb vendéglátóüzlet	Munkahelyi vendéglátóüzlet	Összesen
Budapest	2 306	540	5 618	1 431	9 895
Pest	910	280	3 702	308	5 200
Közép-Magyarország	3 216	820	9 320	1 739	15 095
Fejér	362	85	1 534	138	2 119

Komárom-Esztergom	333	97	1 474	206	2 110
Veszprém	660	137	1 884	124	2 805
Közép-Dunántúl	1 355	319	4 892	468	7 034
Győr-Moson-Sopron	547	68	1 705	125	2 445
Vas	215	63	916	142	1 336
Zala	427	53	1 337	212	2 029
Nyugat-Dunántúl	1 189	184	3 958	479	5 810
Baranya	519	61	1 698	184	2 462
Somogy	781	137	2 755	214	3 887
Tolna	225	58	872	107	1 262
Dél-Dunántúl	1 525	256	5 325	505	7 611
Borsod-Abaúj-Zemplén	493	94	2 854	436	3 877
Heves	397	89	1 360	139	1 985
Nógrád	108	28	711	81	928
Észak-Magyarország	998	211	4 925	656	6 790
Hajdú-Bihar	375	67	2 007	364	2 813
Jász-Nagykun-Szolnok	267	52	1 428	144	1 891
Szabolcs-Szatmár-Bereg	285	114	2 642	280	3 321
Észak-Alföld	927	233	6 077	788	8 025
Bács-Kiskun	558	145	1 948	185	2 836
Békés	306	89	2 026	289	2 710
Csongrád	410	88	1 653	113	2 264
Dél-Alföld	1 274	322	5 627	587	7 810
Összesen	10 484	2 345	40 124	5 222	58 175

Villamos- és trolibusz-közlekedés

Megnevezés	1980	1990	1994	1995	1996
Villamosvonalak hossza, km	215	196	196	193	194
Ebből: Budapesten	173	157	162	160	160
Trolibuszvonalak hossza, km	60	95	95	95	93
Ebből: Budapesten	55	68	68	68	68
Motor- és ikerkocsi, darab	1 042	964	945	876	848
Ebből: Budapesten	916	850	845	776	746
Pótkocsi, darab	305	79	79	74	71
Ebből: Budapesten	305	79	79	74	71
Trolibuszok, darab	256	317	302	286	271

Ebből: Budapesten	247	234	208	192	182
Szállított utas, ezer fő	681 665	676 974	573 031	590 310	587 581
Ebből:					
Budapesten	526 722	517 599	446 338	460 960	465 708
Debrecenben	44 606	68 930	62 970	61 712	52 402
Miskolcon	53 204	30 918	26 997	30 749	31 003
Szegeden	57 133	59 526	36 726	36 889	38 468
Utaskilométer, millió	2 409	1 816	1 523	1 586	1 596
Ebből: Budapesten	2 009	1 443	1 215	1 266	1 297
Menetdíjbevétel, millió Ft villamos, trolibusz	447	1 512	2 963	3 458	4 637
Vonaljegy Budapesten, Ft	1	8	25	50	50

Metró, földalatti, helyiérdekű vasút

Hálózat, járművek, utasforgalom	1980	1990	1994	1995	1996
Metróvonalak hossza, km	18,6	30,1	30,1	30,1	30,1
Millenniumi földalatti vasút vonalhossza, km	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Metrókocsi, darab	215	377	387	387	387
Földalatti-motorkocsi, darab	21	23	23	23	23
Metrón és földalattin szállított utas, ezer fő	348 363	302 607	297 389	314 113	321 744
Utaskilométer, millió	1 617	1 232	1 235	1 299	1 358
Helyiérdekű vasút építési hossza, km	109	109	111	111	111
Ebből:					
kétvágányú	76	76	76	76	76
villamosított	103	103	103	103	103
A helyiérdekű vasútvonalak vágányhossza, km	249	246	248	248	248
Helyiérdekű vasúti személykocsik, darab	370	390	357	330	331
Helyiérdekű szállított utasok, ezer fő	101 943	86 373	70 066	68 952	68 227
utaskilométer, millió	942	790	632	614	611
Menetdíjbevétel, millió Ft metró, földalatti	232	786	1 651	1 953	2 676
Helyiérdekű vasút	103	320	578	666	871
Vonaljegy Budapesten, Ft	1	8	25	50	50

A pénzügyi szolgáltatásszervezetek száma

Pénzintézetek	1992	1993a)	1994a)	1995	1996
----------------------	-------------	---------------	---------------	-------------	-------------

Szervezetek száma összesen	685	903	966	1 317	1 676
Ebből:					
Jegybank	1	1	1	1	1
Kereskedelmi bank	31	38	38	35	33
Szakosított pénzintézet és egyéb speciális szervezet	8	10	11	10	12
Takarék- és hitelszövetkezet	257	251	252	260	255
Biztosítóintézet	13	14	14	15	19
Pénzügyi tevékenység kiegészítő szolgáltatása (brókercégek, pénzügyi és biztosítási tanácsadás)	375	589	650	996	1 356

a) A társaságiadó-bevalláson feltüntetett ágazati besorolások szerinti adatok.

Az infrastruktúra

Az infrastruktúra a természetes ökológiai rendszereken „kívüli”, valamennyi ember alkotta szociális és műszaki rendeltetésű létesítménynek, intézménynek és a hozzá tartozó szervezetnek – szolgáltatásnak – olyan összefüggő rendszere, amely adott területen-településen:

- közvetlenül meghatározza az életfeltételeket, az életkörülményeket,
- befolyásolja a szellemi és a fizikai termelőmunka színvonalát.

A ülési, térségi infrastruktúra rendszere a következő alrendszerekből áll:

- humán infrastruktúra, amely az egészségügy, az oktatás, a művelődés, a szociális ellátás, a lakás, az államigazgatási és önkormányzati intézmények rendszereinek összessége;
- a műszaki infrastruktúra, amely a közlekedés, a hírközlés, a vízgazdálkodás és az energiaellátás hálózati rendszereit, azok a műszaki-fizikai sajátosságaival foglalja magába;
- az emberi környezet védelmével, alakításával összefüggő létesítmények rendszere, amely mind a humán, mind a műszaki infrastruktúra rendszerekhez kötődik, azok kiegészítő elemei.

A következőkben (a teljesség igénye nélkül) ismertetjük egyes infrastruktúra helyzetét

Egészségügy

Az egészségügyi intézményrendszer a hierarchikusan felépülő ellátási szintek elvét követi.

Alapellátási szintnek tekintendő a háziorvosi ellátás. Az önkormányzati törvény értelmében: az önkormányzatok joga, kötelessége és lehetősége a körzetek létesítése, valamint a körzethatárok módosítása.

1995-ben 6 772 praxist finanszírozott szerződés szerint a társadalombiztosítás. Ebből több mint 1500 háziorvosi gyermekkörzet, kb. ugyanekkora számú a gyermek és felnőtt lakosságot is ellátó vegyes körzet. 425 üzem-egészségügyi szolgálat háziorvosi tevékenységet is folytat. 2 829 körzetben területi kötelezettséggel működő vállalkozó háziorvos látja el a lakosság közel felét. 122 területi kötelezettség nélküli vállalkozó háziorvost is finanszíroz a társadalombiztosítás.

1 000 lakost el nem érő felnőtt- és vegyes körzetek száma 330, míg az 500 fő alatti gyermekkörzetek száma 47 volt. Ugyanakkor 1 800 főt meghaladó felnőtt- és vegyes körzetek száma 2 430, míg a 900 főt meghaladó gyermekkörzetek száma 753 volt. Megyéenként átlagosan az egy körzetre jutó lakos szám 1 350 és 1 768 között változott. A körzetek átlagos lélekszáma három megyében haladja meg az 1 700-at (Bács-Kiskun 1 780, Szabolcs-Szatmár-Bereg 1 768, Heves 1 746). További 7-ben az 1 600-at (Jász-Nagykun-Szolnok 1 684, Nógrád 1 664, Fejér 1 642, Békés 1 629, Zala 1 629, Borsod-Abaúj-Zemplén 1 621, Csongrád 1 604). Egy megyében 1 400 alatt van (Baranya 1 350).

A háziorvosi praxisok területi megoszlása egyenlőtlen, az 1 500-nál nagyobb lélekszámú településeken több helyben lakó orvos is rendel, míg a kis és aprófalvak többségében ún. kihelyezett

rendelés működik a hét bizonyos napjain.

Az aprófalvak 31%-ban dolgozott már orvos, de az összefüggően aprófalvas térségekben az ellátás továbbra is problematikus. Észak-Borsod, Cserehát, Zemplén, Szatmár, Dél-Baranya, Ormánság, Zselicség vidékén összefüggő, viszonylag nagy területek tekinthetők csak elvileg ellátottnak, mivel az alapellátás csak bizonyos napokon, illetőleg hosszabb utazás árán érhető el.

A szakellátás, amely évtizedek óta a járóbeteg-ellátására kiépített szakorvosi rendelőintézetekben történik, az egészségügyi ellátás közép-szintjének felel meg. A rendelőintézetek túlnyomó része városi jogállású településekben található. A járóbeteg-szakellátás 1995. évi forgalma mintegy 52,5 millió eset volt.

A kórházakhoz integrált és az önálló sokszakmási rendelőintézetekben lényegesen magasabbak az időegységre jutó teljesítmények és alacsonyabbak az egy teljesítménypontra jutó költségek, mint a néhány szakmási, alacsony forgalmú kis rendelőkké. A jelenleg még mindig túlterhelt, a szakmai kompetenciát illetően is korlátozott értékű és formálódó háziorvosi rendszer számára nagyon fontos a stabil szakorvosi háttér biztosítása.

Területi szempontból az egészségügy modernizációjának legfontosabb irányelve a járóbeteg-ellátás terén a szakorvosi rendelőintézetek hálózatának és felszereltségének fejlesztése, a kórházi ellátás egy részének áttelepítése ezekbe az intézményekbe.

A fekvőbeteg-ellátás intézményei, a kórházak, a szanatóriumok, szülőotthonok és klinikák képezik az egészségügyi ellátás felső szintjét. Területi elhelyezkedésük az urbanizációs centrumokkal, a városok területi elhelyezkedésével mutat összefüggést.

Kórházi struktúránk magán viseli mindazoknak a demográfiai hullámzásoknak, népesedéspolitikai elképzeléseknek és céloknak, valamint a megbetegedési és halálozási viszonyokban bekövetkezett változásoknak a jegyeit, amelyek társadalmunk fejlődésének utóbbi fél évszázadát jellemzik.

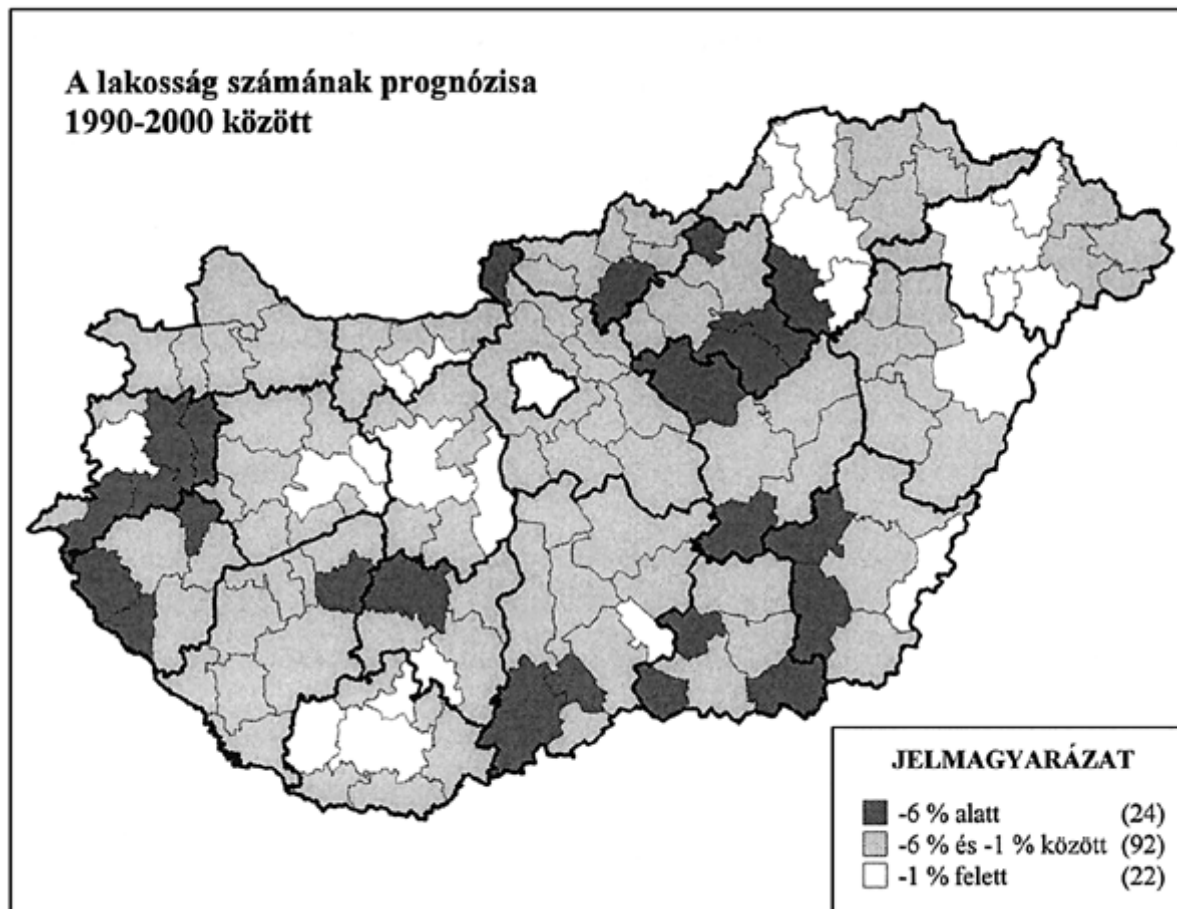
1995-ben 176 fekvőbeteg-intézményben 100 400 kórházi ágyat tartott nyilván a statisztika. Ez mintegy 4 000-rel kevesebb, mint az 1990-ben regisztrált legmagasabb érték. A 97,7 ágy/10 000 lakos arány nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen jónak mondható., de ez önmagában nem elégséges a kórházi ellátás színvonalának megítéléséhez.

A kórházi rendszeren belül egymás mellett létezik a csúcstechnikát képviselő berendezések sora és az elavult orvostechnika.

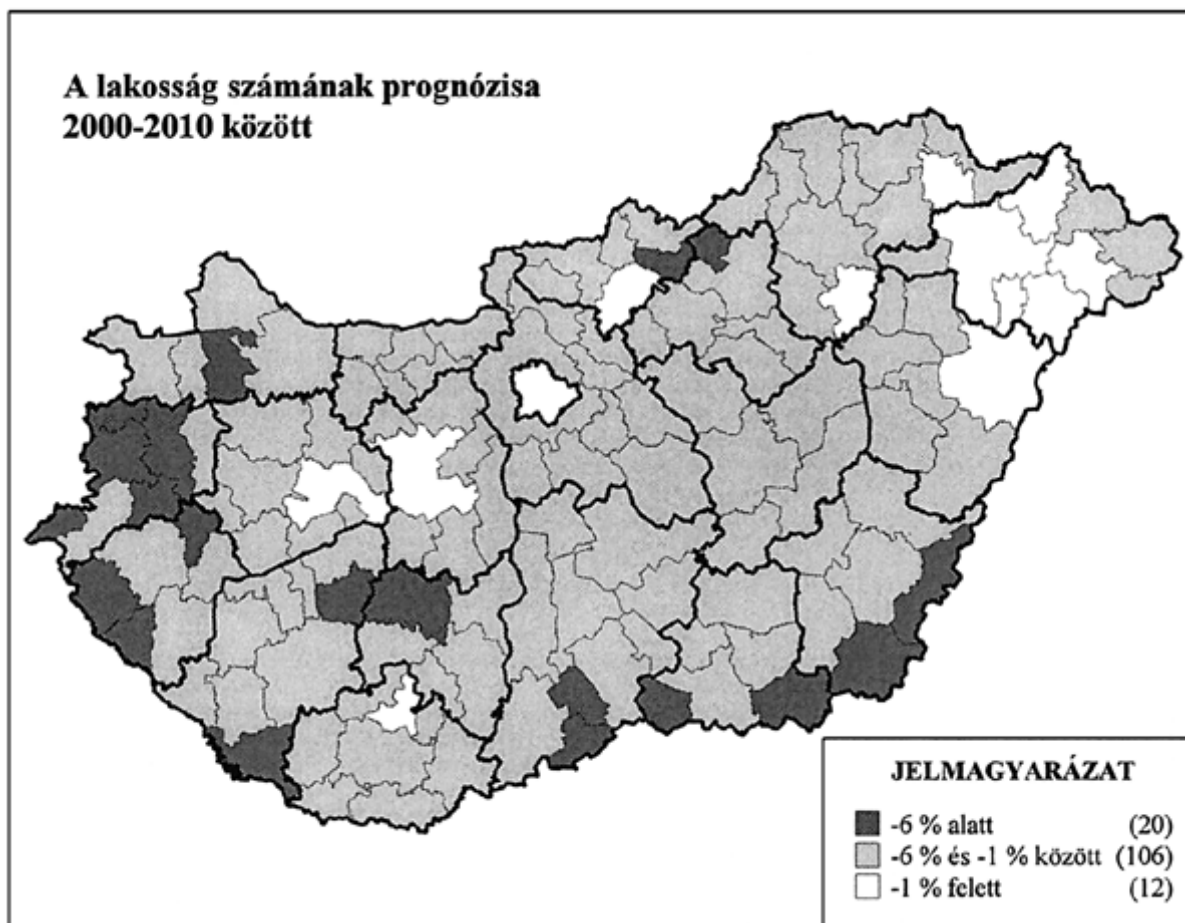
Az utóbbi években az orvosok száma tovább nőtt, a kórházi ágyaké csökkent. Ez a csökkenés a városokban az országos átlagot meghaladó méretű, Budapesten is igen magas, 4,5%.

A kórházi ellátás reformjának fontos része az ágyszámok csökkentése, az ápolási időszak rövidítése. Ennek azonban feltétele a diagnosztikus és terápiás részlegek áteresztőképességének javítása, illetve a krónikus ágyak számának növelése.

A lakosság számának prognózisa 1990-2000 között

A lakosság számának prognózisa 2000-2010 között

Oktatás

Az alapfokú és középfokú oktatás hálózatának mai helyzete a hetvenes és nyolcvanas évek centralizációs törekvései, valamint az 1990 és 1994 között érvényesült decentralizációs intézkedések és részleges intézmény-helyreállítási program nyomán alakult ki.

Az általános iskolások létszáma 1995-ben 983 221, az összes általános iskolai szakfeladattal is rendelkező intézmények száma 3 500. Ebből 100 fő alatti tanulólétszámmal működött 694 intézmény, 34 837 diákkal. Az ország településeinek 30%-ában nem volt iskola 1995-ben, és 12%-ukban csak alsó tagozatos iskola volt.

Az oktatási intézményrendszer középszintjét képviseli a gimnáziumok és szakközépiskolák hálózata. A gimnáziummal, szakközépiskolával rendelkező települések rendszerint központi funkcióval rendelkező helyek, jogállásuk szerint általában városok, amelyek vonzó hatást fejtenek ki a körzetükre tartozó településekre.

A középiskolai oktatás feltételei az urbanizációs viszonyokkal mutatnak összefüggést. Mind a középiskolai osztálytermek, mind a pedagógusok száma a városokban és az urbanizáltabb falvakban növekedett dinamikusán, míg az elmaradott térségekben, településekben még ott is csökkent a pedagógusok száma, ahol egyébként volt középiskola. Alig több mint 200 településen volt középiskola 1995-ben, és a középiskolai tanárok háromnegyede 50 000 főnél népesebb városokban tanított. Legdinamikusabban a középfalvakban nőtt a középiskolai osztálytermek száma.

Az egyetemeknek és főiskoláknak meghatározó szerepük van a regionális és a helyi társadalmak szerveződésében, kulturális életében, környezetük gazdasági erejének növelésében.

Jelenleg a megfelelő korúaknak 17%-a vesz részt a felsőfokú oktatásban. A korcsoportok létszámának csökkenése ezen arányszám növelésére akkor is lehetőséget ad, ha a felsőoktatási

kapacitások nem bővülnek. Kiemelt feladat azonban a megváltozott társadalmi-gazdasági körülményekhez alkalmazkodó, új képzési szerkezet kialakítása.

Legnagyobb egyetemi városaink között Budapest túlsúlya a jövőben is valószínűleg megmarad, az agglomerációjában fekvő Gödöllő a közepes egyetemi központokhoz hasonlóvá növekszik. A régió felsőoktatási-kutatási szerepköre alapján egy Bécs–München–Milánó–Prága–Pozsony–Zágráb–Belgrád–Bukarest-kooperáció tagjaként a közép-európai térség egyik nemzetközi központjává lehet. További nagy egyetemi városaink – Szeged, Debrecen, Pécs és Miskolc – az országhatár közelében fekszenek, ami kedvező lehetőséget kínál a határ menti együttműködésre.

A felsőoktatási kutatóhelyek szerepe meghatározó a térségi fejlesztésekre vonatkozó döntések előkészítésében és a fejlesztési feladatok megvalósításában.

Szeged, Pécs, Debrecen, Miskolc és Veszprém kutatási bázisai kedvező adottságot jelentenek regionális igényeket kielégítő innovációs központok kialakításához.

Művelődés

A középfokú kulturális ellátást a megyei közművelődési, közgyűjteményi közintézmények (megyei művelődési központ, megyei könyvtár, megyei múzeum), valamint művészeti intézmények (mint pl. színház, filmszínház) működtetése adja. Ezek a helyi lakosság művelődési igényeinek kielégítésén túl jelentős vonzaskörzeti szerepet töltenek be.

A felsőfokú kulturális ellátást az országos hatókörű közművelődési közintézmények, közgyűjteményi és művészeti közintézmények (múzeum, levéltár, könyvtár, színház stb.) működtetése jelenti. Ezek a székhely település lakossági igényeinek ellátása mellett regionális, országos szakmai szolgáltató, módszertani tevékenységet is ellátnak.

Szociális ellátórendszerek

A szociális ellátórendszer egyik nagy területe a személyes gondoskodást nyújtó intézmények vagy szolgáltatások rendszere. 1995-ben mintegy 260 ezer személy vette igénybe a szociális szolgáltatások valamelyik formáját. Ebből 200 ezren saját lakóhelyükön kapták meg a szükséges ellátást, 60 ezer személy él ápolást, gondozást nyújtó és rehabilitációs intézményben.

A közelmúltig szinte kizárólag államilag létesített intézmények biztosították a szociális gondoskodásra szorulókat ellátását. A társadalmi-gazdasági változások hatására azonban a szociálpolitikában jelentős szerepet vállalt a civilszféra. Ma már közel 140 nem állami intézmény működik az országban.

Leginkább az időskorú lakosság ellátása megoldott, kiépült a szociális alapellátás országos hálózata, így minden tízezer 60 éven felüli lakosra már közel 1 000 fő, alapellátásban és nappali ellátásban részesülő idős ember jut. Az összes ellátásban részesülőnek 87%-a időskorú. Tartós bennlakásos intézményben 28 274 idős személyt gondoznak.

A tízezer 60 éven felüli lakosra jutó férőhelyszám országos átlaga 145, ez a mutató Budapesten 121, Dél-Dunántúlon viszont 217. Legrosszabb a helyzet Heves, Pest és Zala megyében.

Az időskorúak ellátottságánál lényegesen rosszabb a fogyatékosok és pszichiátriai betegek ellátása.

Műszaki infrastruktúra

Közlekedés

Magyarország közlekedési kapcsolatai az európai hálózatokhoz a vasút vonatkozásában megfelelőnek mondhatók, az országos hálózat integráns része az európai vasúthálózatnak, a közúti kapcsolatokat tekintve viszont periferikus helyzetű az ország. Ezt elsősorban az magyarázza, hogy a vasúthálózat fő irányai már a XX. század elején kiépültek, a közúti magisztrális rendszerek (autópályák) viszont csak a század második felében.

Az autópálya-építési programból Magyarország, a kelet-európai országokkal együtt, kimaradt.

Magyarországon a közlekedésfejlesztés hosszú idő óta nem tudja követni az igények növekedését. Azonban e téren is különbség van az ország gazdaságilag fejlettebb és fejletlenebb térségei között. A fejlettebb területeken a közlekedési infrastruktúra is jobban fejlődött a '90-es évek első felében, mint a kevésbé fejlett térségekben, ugyanakkor a fejletlenebb, elmaradott térségekben az infrastruktúra-fejlesztések hatása alig érezhető változást eredményezett.

Az országos közúthálózat sűrűsége – a teljes úthálózat figyelembevételével – megfelelőnek mondható. A kistérségi szinten értékelt útsűrűség, részben a településsűrűség függvényeként, a Dunaújváros–Hatvan–Eger–Nyíregyháza-vonaltól északra átlag feletti, e vonaltól délre majdnem egységesen átlag alatti. Észak-Dunántúlon ez az érték jóval meghaladja az országos átlagot.

Az önkormányzati utak 68%-ban burkoltak, az állami utak 97%-ban.

A főúthálózat 5%-a belterületen halad, mintegy 1 500 km hosszban. Az alsóbbrendű hálózat pályaszélessége és teherbírása egyre kevésbé felel meg a közforgalomnak.

A közúthálózat szerkezete erősen centrális kialakítású, hiányoznak a transzverzális átkötőelemek, és a Dunán átvezető hidak is, elsősorban a főváros alatti Duna-szakaszon. Ezek jelentős mértékben indokolják az országnak a Duna által elválasztott két része között a területi munkamegosztás hiányosságait. Ennek a szerkezetnek köszönhető, hogy a Budapest felé irányuló főutak forgalmi terhelése az indokoltnál nagyobb.

Az M0-s autópálya M1–M5-ös autópályák közötti szakaszának megépítésével a főváros belterületi hálózatán csökkent a terhelés, de amíg a Dunaújváros és Szekszárd térségébe tervezett közúti híd meg nem épül, a főváros körüli bevezető úthálózat mintegy 100 km-ét a tranzitforgalom továbbra is feleslegesen fogja terhelni.

A vasúthálózat sűrűsége és kiépítettsége meghaladja a nyugat-európai átlagot. A kistérségenként mért hálózatsűrűség egyenletesebb képet mutat az úthálózaténál. Csak három kistérséget nem érint vasútvonal, Pétervárasra, Mórahalom és Letenye körzetét.

A vasúthálózat műszaki állapota viszont olyan, hogy egyedül a Budapest–Hegyeshalom-vasútvonal fog a nyugat-európai követelményeknek megfelelni a közeljövőben megvalósuló rekonstrukciója után. Az elavultság és a korszerűtlenség miatt a menetsebesség és a vonalterhelés kényszerű csökkentését kellett bevezetni több helyen, ami közvetlenül is visszahat a fuvarozási teljesítményre, közvetve a gazdasági fejlődésre.

A környező országok közül, Jugoszlávia felbomlása óta, egyedül Szlovéniával nincs közvetlen vasúti kapcsolata az országnak.

Súlyosbítja a vasút állapotáról alkotott képet a közlekedés biztonságát rontó korszerűtlen közúti vasúti keresztezések nagy száma is.

A vasúti szállítások volumene az elmúlt 10 évben a korábbi érték harmadára csökkent, és ez a tendencia tovább folytatódik.

A belvízi hajózás pályahossza mintegy 1 600 km. A Duna Budapest felett VI. b, alatta VI. c osztályú vízi út, a Tisza Tiszafüredig IV. kategóriában, ez alatt V. a kategóriában, a Sió, a Körösök, a Keleti főcsatorna és a Bodrog szakaszosan II. kategóriában hajózható.

Ennek ellenére kereskedelmi hajózás csak a Dunán van, a Tiszán és a többi vízi úton a turizmus- és a sportcélú, egyes szakaszokon a személyhajózás működik. Ennek oka a rendkívül bizonytalan vízállás a Tisza középső szakaszán. Tényleges szállítás csak nagy költségigényű vízlépcsőépítéssel lenne megvalósítható.

A Balatonon a sportcélú és idegenforgalmi hajózás feltételei a jachtkikötő hálózat kiépítetlensége miatt nem felelnek meg a növekvő igényeknek.

A vízi utakon, beleértve a Dunát is, európai mércével mérve egyetlen korszerűnek nevezhető nagy teljesítményű kikötő sem működik. Regionális érdekelttségű a bajai, a dunaújvárosi, a budapesti és a szegedi kikötő, mindegyik forgalma csekély.

A légi közlekedés egyetlen nagy közforgalmú repülőtere Ferihegy I–II. Néhány repülőtér időszakosan nemzetközi forgalmat is lebonyolít, belföldi légi közlekedés azonban gyakorlatilag nincs az országban.

Hírközlés

A távközlési infrastruktúra területén végbement szerkezetátalakítás következtében jelentősen nőtt a telefonellátottság, és az ellátás gerinchálózata is oly mértékben kiépült, hogy egyes területeken ez az infrastruktúra már kínálati piaccal is jellemezhető. Ez a folyamat tovább növekszik, és az ország egész területén jelentkező fizetőképes igényeket már középtávon ki lehet elégíteni.

Ehhez a feltételek kedvezőek, mert:

- az ország 54 primer körzetre osztott területén minden primer körzeti központhoz elér a távközlési jel továbbítására alkalmas gerinchálózat;
- a közcélú távbeszélőszolgáltatókat koncessziós szerződés kötelezi arra, hogy 1997-től a felmerülő igények 90%-át hat hónapon belül kielégítsék, és az igények legfeljebb 2%-ának kielégítése húzódhat el egy évnél tovább. Az igények kielégítésében az üzleti felhasználóknak jogszabály biztosít elsőbbséget;
- a közcélú mobilrádiótelefon-szolgáltatás ma már az ország majdnem minden pontján elérhető, és a három szolgáltató már verseng az új előfizetőkért;
- a műsorszórást tekintve az ország területének 90–95%-án vehetők a közszolgálati műsorok, és a médiatörvény rendelkezései értelmében két éven belül közel ugyanennyi kereskedelmi műsor vételi lehetőségét is biztosítani kell az ország lakosságának 50–80%-a részére;
- az egyéb távközlési szolgáltatások tekintetében bevezetett liberalizáció miatt minden üzletképes igény kielégítésére akad vállalkozó, és rendelkezésre állnak azok a technológiák, amelyek ezen igények kielégítésének várakozási idejét minimálisra csökkentik.

Vízgazdálkodás

Az a körülmény, hogy Magyarország a Kárpát-medencében, döntően síkvidéki területen helyezkedik el, vízgazdálkodási adottságait alapvetően meghatározza. A vízfolyások többsége az ország határain kívül ered, ezért a folyók vízhozama, vízminősége, az árvízi veszélyeztetettség mértéke a felvízi országok vízgazdálkodásától, illetve területhasználatától függ. E kiszolgáltatott állapotot jól jellemzi, hogy a felszíni vízkészletek 95%-a külföldről érkezik.

Az egy lakosra jutó vízkészlet alapulvételel Magyarország vizekben gazdag országnak tekinthető. E vízkészletek eloszlása azonban térben és időben igen egyenlőtlen. Az ország árvizekkel és belvizekkel veszélyeztetett. Területének negyede a mértékadó árvízszint alá esik, ahol 700 településen, 2,5 millió ember él.

A felszín alatti vizek eloszlása lényegesen egyenletesebb. Az összes ivóvíz-felhasználás 90%-a a vízbázisokból történik. A vízellátó művek 65%-a sérülékeny földtani környezetből termeli a vizet, ahol fennáll a felszíni szennyezés veszélye. Ez a helyzet jellemzi a főváros parti szűrésű vízbázisait is. Országszerte szaporodnak azok az esetek, amikor jelentős többletköltséggel járó tisztítóberendezéseket kell építeni, vagy használaton kívül kell helyezni az elszennyeződött vízbázist. Magyarország világviszonylatban is jelentős hévízkészletekkel rendelkezik, elsősorban az Alföldön és a Kisalföldön. E készleteket a túlzott igénybevétel jellemzi. A használt hévizek döntő részének igen magas a sótartalma, amelynek használat utáni elhelyezése gondot okoz.

Jelenleg a lakosság 98%-a részesül vezetékes vízellátásban, míg a hálózatra kapcsolt lakások tekintetében az ellátottsági mutató 89,1%. Ez a szint nyugat-európai színvonalat jelent. Az ivóvízellátás mennyiségi szempontból gyakorlatilag megoldott, a minőség biztosítása azonban további fejlesztéseket tesz szükségessé.

A csatornázás helyzete lényegesen rosszabb. A csatornázott területen élő lakosság aránya 58%, míg a csatornára kötött lakások aránya 43,6%. A közműolló az 1980-as évektől egyre jobban kinyílt. Az 1990-es évek elején megkezdett szennyvízkezelő program megvalósítása az ezredfordulóra a közműolló alakulásában kisebb mértékű záródást eredményez, de alig csökken az 1980. évi érték alá.

Az összegyűjtött szennyvizek 55%-a tisztítás nélkül jut a befogadóba, és a tisztított szennyvizeknek 33%-át tisztítják megfelelően. Az ország 3 126 települése közül 495-ben van csatorna, és 450

településen üzemel szennyvíztisztító telep (előfordul, hogy több település szennyvizét egy helyen tisztítják). A csatornázatlan területeken lévő közműpótló rendszereknek egyes felmérések szerint kevesebb mint 10%-a működik rendeltetésszerűen. Az ország sok területén problémát okoz a szennyvíziszapok és települési folyékony hulladékok nem megfelelő elhelyezése.

A folyamatban lévő fejlesztések keretében 400 településen folyik csatornarendszer és szennyvíztisztító építése. Elsőbbséget élveznek a 2 000 főnél nagyobb lakosszámú, sérülékeny vízbázison lévő települések.

Az ipar vízszükségletének 50%-át a felszíni vizekből saját víztermeléssel biztosítja. A felhasznált víz jelentősebb részben hűtővíz. Ennek ellenére az ipari frissvíz-felhasználás messze meghaladja a kommunális vízfelhasználás mértékét.

Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület összesen az ország területének 52%-a. Az árvízveszélyes területek 97%-a mentesített, azonban a szükséges méretre a műveknek csak 57%-a épült ki. A belvízcsatorna-rendszer a felesleges vizek 15 nap alatt való eltávolítására képes.

Mezőgazdasági vízhasznosítás – öntözés – a megművelt terület mintegy 5%-án folyik.

A kisvízfolyások hossza dombvidéken 35 000 km. Mintegy 1 500 települést több mint 1 800 kisebb vízfolyás keresztez.

A nagy tavak – Balaton, Velencei-tó, Fertő tó, Tisza-tó – védelmére irányuló szabályozási feladatok többéves, az egész vízgyűjtőre kiterjedő komplex vízgazdálkodás-fejlesztési programok végrehajtását igénylik.

A folyók szabályozása során keletkezett holtágak közül a 200-at meghaladja az 5 ha-nál nagyobbak száma. Ezen vizek mára jelentősen előregedtek, elszennyeződtek, ugyanakkor természetvédelmi, környezetvédelmi, valamint rekreációs szempontból jelentőségük igen nagy, hasonlóan a felhagyott bányatavakhoz. A termálvízkészlet csökkenése csak a jelenleginél kisebb mértékű igénybevétel esetén állítható meg.

A talajvizek oly mértékben elszennyeződtek, hogy víztisztítási technológia kiépítése nélkül ivóvíz-ellátási célokra sehol sem vehetők számításba. Egyes területeken e vizek jelentik azonban a rétegvizek utánpótlását, s így potenciális szennyezőforrásoknak tekintendők. Emellett a talajvíz a természetes és termesztett növényvilág életfeltételeit biztosító ökológiai tényező. A talajvizek szintjének folyamatos süllyedése érzékelhető, amely kritikus értéket ért el a Duna–Tisza közén, de az átlagosnál erősebb az ország nyugati felén is.

Energiaellátás

Magyarország energiagazdálkodása az elmúlt hosszabb időszak alatt az olcsó energiahordozók könnyű hozzáférhetősége miatt, majd az ipar nagy fajlagos energiafogyasztású technológiai és a kialakult igényes lakossági-kommunális energiaellátási – főleg hőellátási – választék kiépítése következtében oda vezetett, hogy jelenleg már az ország igényeinek mintegy 50%-át behozatalból lehet csak kielégíteni.

Az ország energiahordozói behozatalát vezetékes szállítórendszereken, a szénhidrogéneket (kőolaj, földgáz) csőhálózatokon, a villamos energiát nagyfeszültségű nemzetközi kooperációs szabadvezeték-hálózati rendszeren keresztül bonyolítja.

A magyar energiarendszer országos és nemzetközi kooperációt biztosító hálózatai fokozatosan épültek ki, és európai szinten is korszerűnek tekinthetők.

A villamos alaphálózaton lényeges változást jelentett, hogy Magyarország a közelmúltban levált a keleti – az egykori KGST-országokat ellátó – VERE egyesített rendszerről, és az újonnan megalakult CENTREL rendszerben – Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország – 1993 óta folytat kooperációt, majd 1995 októberétől párhuzamos üzemben jár a nyugat-európai villamosenergia-rendszerrel.

Az UCPTE egyesített nyugat-európai villamosenergia-rendszerhez való csatlakozást segítette elő az alaphálózaton egy 400 kV-os hálózati összeköttetés megépítése Győr–Bécs között, továbbá egy Ausztriába telepített 600 mW teljesítményátvitelre képes egyenirányító betét.

Magyarország a Kelet-Közép-Európában elfoglalt kedvező geopolitikai helyzeténél fogva a jövőben nemcsak az eddigi keleti kapcsolódásokon keresztül biztosíthatja a szükséges energiaforgalmat, hanem növelheti azt a nyugati, délnyugati irányú rendszerkapcsolatok kiépítésével. Kedvező területhasználati feltételekkel építhetők tranzit-energiaszállító hálózatok az európai integráció keretében.

A szénhidrogén – kőolaj és földgáz – -hálózati integrációt az elmúlt fél évszázad növekvő igényei követelték ki, mivel a hazai szénhidrogén-, főleg a kőolaj-kitermelő helyek fokozatosan kimerültek. Előbb a kőolajszállító vezetékrendszer épült ki az egykori szovjetunióbeli gazdag olajmezőkből táplálva, majd az Adria csővezeték révén bekapcsolódott az ország a kőolaj világkereskedelmébe. Az ország földgázellátása 1990-ig csak egy irányból, a FÁK-országok területéről volt biztosított. Mára azonban elkészült a régóta hiányzó nyugati hálózati összeköttetés Győr és az ausztriai Baumgarter között.

Az ország primer energiahordozói tüzelőanyag-szerkezetében túlsúlyban vannak a szénhidrogének, hasonlóan az OECD-országok struktúrájához, azzal a különbséggel, hogy Magyarország kétszeresen nagyobb arányban kötelezte el magát a földgáz mellett. Ennek oka egyrészt az erőművek, fűtőművek környezetjavítást is eredményező, tüzelőanyag-váltással összekapcsolt rekonstrukciói, másrészt a lakossági, kommunális, intézményi fogyasztói kör jelentős bővülése. A vezetékes gázellátottság növekedett a legdinamikusabban az elmúlt években. 1990-ig csak 454 település, 1995 végére már 1449 település volt bekapcsolva a földgázellátásba.

Az egyéb energiahordozók mindössze 1%-ot tesznek ki a struktúrában, annak is nagy része vízi energia, a hazai megújuló energiahordozók, így a biomassa, a geotermikus energia gyakorlatilag hiányzik az energiahordozói szerkezetből.

A nemzetközi és a hazai magisztrális hálózati összeköttetések kiépítettsége európai szinten mérve „közepesnek” mondható, esetenként „jó” minősítésű, noha még hiányoznak a kooperációs és tranzitvezetékek. A térségi szintű energiaellátottsági színvonal azonban elmarad az európai átlagtól.

Sallai Anna

Humán infrastruktúra

Szociális ellátórendszer

Az ország társadalmi és gazdasági helyzetének hatásai egyenlőtlenül érintik a lakosságot a különböző térségekben. A szociálpolitika területén csapódnak le a demográfiai, foglalkoztatási, jövedelemtermelő-képességi, egészségügyi és más lényeges működési zavarokat jelentő gondok. Ahol a társadalmi bajok akkumulálódnak, ott a helyi szociális ellátórendszer iránt növekvő szükségletek jelentkeznek. Mivel az ország térségei között az eltérések számottevőek, ezért a szociálpolitikai fejlesztések területén hangsúlyozottan figyelembe kell venni a legsúlyosabb helyzetű térségek jellemzőit, és számukra speciális, kiegyenlítő, felzárkóztató programokat kell működtetni.

A szociális ellátórendszer fejlesztése során elsődleges feladat az egységes színvonalú, országos szintű és széles körű szociális alapellátás kiépítése, ami a rászorulóknak számára lehetővé teszi a közvetlen lakókörzetben, illetve lakóhelyhez elérhető közelségben történő problémakezelést.

A szociális ellátórendszer fejlesztése két formában jelenik meg:

- új létesítése, ellátás bővítése;
- működő ellátás korszerűsítése, fejlesztése.

Elsőbbséget kell adni az alapellátások területén a működő ellátások jogszabályi előírás szerinti minőségi biztosításának, másodsorban el kell érni a jogszabályi előírásoknak megfelelő ellátás létesítését. Ezt követően kell hangsúlyt helyezni a helyi szükségletekből fakadó fejlesztési igények kielégítésére, az ellátási színvonal relatív elmaradásának behozására.

Az általános szociálpolitikai fejlesztésekhez hozzájárulnak az elsősorban területi hátrányok

kezelésében alkalmazható speciális programok. Ezek között a legfontosabbak az alábbiak:

- szociális válságkezelő programok;
- szociális földprogram;
- falugondnoki hálózat.

A szociális válságkezelő programok a területi hátrányokat figyelembe vevő, összetett feladatokat ellátó ágazati fejlesztési programok a válságtérsegekben megjelenő súlyosabb szociális feszültségek kezelésére.

A szociális földprogram a falvakban, agrártérsegekben élő, szociálisan hátrányos helyzetű családok, tartós munkanélküliek életminőségének javítására, meglévő munkaerejük mezőgazdasági tevékenységbe történő bevonására szolgál. Természetbeni támogatás és egyben szolgáltatás is, amely a rászorulókat aktivitásával kiegészíti vagy kiváltja a szociális jövedelmet, és esélyt ad a munkanélküliségből való kilépésre. Elsősorban az agrár-munkanélküliség szociális hatásainak kezelését célozza. A rurális térségek és a válságban lévő ipari központok ingázási övezetének feszültségeit oldhatja. Az elmúlt években kísérleti jelleggel került bevezetésre. Központi támogatással történő továbbvitele szükséges. Támogatásban részesülnek meghívásos pályázat alapján a települési önkormányzatok ahhoz, hogy a mezőgazdasági termelés feltételeit a rászorulóknak biztosíthassák.

A falugondnoki hálózat az aprófalvak, illetve külterületi lakott részekkel rendelkező települések hátrányait mérsékli, az ott élők szociális alapellátásának komplex biztosítását szolgálja, csökkenti a szolgáltatásokhoz való hozzájutás esélyegyenlőtlenségét.

Ebből a szempontból különösen fontos a helyzet megoldása azokon a kistépüléseken, ahol az alapvető szolgáltatások hiányoznak és a demográfiai mutatók az országos átlagnál jóval kedvezőtlenebbek. A falugondnoki hálózat fejlesztése különösen fontos az aprófalvas és tanyás térségekben.

Az aprófalvas települési hátrányainak felszámolása, elszorvadásának megállítása kormányzati cél kell legyen, ezért e települések támogatás központi eszközökkel kiemelt fontosságú. A falugondnoki szolgáltatás országos hálózatának kialakítása több évre szóló szociálpolitikai program, melyben az állami támogatás elsősorban a szolgáltatás működéséhez szükséges eszközök beszerzéséhez, illetve annak működéséhez kell hogy hozzájáruljon. A területfejlesztés kedvezményezett térségeiben, az aprófalvas térségekben továbbra is támogatni kell a szociális válságkezelő programok, a szociális földprogramok, valamint a falugondnoki hálózat működését és kiterjesztését.

A társadalmi folyamatokat meghatározó humán infrastruktúra értékelése és fejlesztési javaslata

Egészségügyi ellátás

A népesség egészsége a társadalmak alapvető közjainak egyike. A magyar lakosság jelenlegi egészségi állapota akadálya annak, hogy a gazdaság és a társadalom megfelelő hatékonysággal működjön.

Olyan egészségpolitikát és ellátórendszert kell kialakítani, amelyben – az ország gazdasági lehetőségeinek figyelembevételével

- a lakosság egészségi állapotának romlása megállítható, illetve biztosítható a javulása és megfelelő mennyiségű, minőségű és szakmai összetételű az ellátás;
- biztosított a rendszer belső hatékonysága, az eljárások finanszírozási rendje elősegíti a hatékonyságot és az esélyegyenlőséget;
- csökkenni az alapvető egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás esélyegyenlőtlenségei és növekszik az ellátáshoz való hozzájutás és az ellátás minőségének biztonsága;
- az ellátás és finanszírozás rendszere átlátható és kontrollálható.

Az egészségügy korszerűsítése egyszerre jelenti az államháztartás egyik nagy elosztó-szervezetének és a társadalom közérzetét befolyásoló szociális biztonsági rendszerének reformját.

A kormány egészségügyi programjára alapozva 1995-ben modernizációs koncepció kidolgozása történt meg. Megtörténtek a kapacitásszabályozás lépései, és zajlik a struktúra átalakítása. A kialakuló egészségügyi rendszer a tervek szerint jobban illeszkedik a lakosság valós szükségleteihez, szakmailag hatásosabban és gazdaságosabban működtethető.

A kialakuló egészségügyi rendszerben a helyi (települési és megyei) önkormányzatok feladat- és hatásköre, tulajdonosi szerepköre és a fejlesztésben betöltött szerepe újragondolásra szorul. A feladatmegosztásnak biztosítani kell az egészségpolitikai elvek és a helyi sajátosságok által keltett szükségletek egyidejű érvényesítését. Fokozott szerepvállalást kell elérni a helyi egészségvédelmi feladatok ellátásában és koordinálásában. Az önkormányzatok egészségügyi feladatait már középtávon is a területfejlesztési tanácsokkal szoros egységben, az Európai Unió gyakorlatában jellemző regionális szemlélettel kell megoldani.

A szerkezeti reform fő rendezőelvei a következők:

- a betegek ellátása történjen azon a szinten, ahol az a leghatékonyabban elvégezhető; csökkenjen az akut kórházi, növekedjen a járóbeteg-ellátás aránya, a szociális és ápolási feladatok intézményesen különüljenek el;

- javuljon az esélyegyenlőség a betegellátásban, legyen biztosított a különböző kor- és betegségszociális csoportok ellátása, a hozzájutást alapvetően ne korlátozhassa lakóhely szerinti vagy szociális különbség.

Az ország különböző térségeiben az egészségügyi szektor fejlesztése szorosan összefügg az ellátási kötelezettséggel és a területi finanszírozási normák által meghatározott lehetőségekkel. A korábbi kórházcentrikus fejlesztések következtében a valós szükségleteknél magasabb a kórházi ágyak száma (176 fekvőbeteg-intézményben 100 400 nyilvántartott ágy, 97,7/tízezer lakos), ezen belül is kedvezőtlenül magas az aktív kezelési ágyak száma, a krónikus kezelési ágyakhoz képest. Ezt súlyosbítja, hogy a szociális háttér kiépítetlensége miatt annak terhei is a fekvőbeteg-ellátásra nehezednek. Ezért a krónikus és szociális kezelési ágyak átstrukturálása a jövőben elengedhetetlen az aktív kezelési ágyak kímélése szempontjából.

Az egészségügyi ellátórendszer reformja során az 1996-os évben újabb 10 000 ágy megszüntetésére került sor, ezzel a szerkezetátalakítás lényegi leépítési fázisa befejeződik. 1997-ben az OEP határozatai alapján már csak 82 923 ágyat finanszíroznának. Ennél több ágyra született szerződés, jelenleg 83 987 az összes ágyak száma.

Az egészségügyi fejlesztés főbb irányai: a háziorvosi és házi gyermekorvosi rendszer továbbfejlesztése, a járóbeteg-szakellátás megerősítése és a lakossághoz közelebb történő telepítése, az akut, valamint az ápolási feladatok intézményes elkülönítése, a betegellátás esélyegyenlőségének javítása.

Ez főként a minőségi munkát végző csoportpraxisok számának növelésével érhető el. Szükséges az aktív kórházi ellátást kiváltó korszerű ellátási formák bevezetése, mint az egynapos sebészet, a házi ápolási rendszer kialakítása és továbbfejlesztése, valamint a megelőzés, szűrés, gondozás rendszerének továbbfejlesztése. Mindez – területi szempontból – az intézményrendszer centralizációját, a magasabb színvonalú, jobban felszerelt központi intézmények kiemelt fejlesztését jelenti.

Meg kell erősíteni az alapellátásnak a szűrésben és az elsődleges megelőzésben betöltött szerepét, és minél több beteg számára ezen a szinten kell biztosítani a befejezett ellátást.

A háziorvosoknak fel kell vállalniuk a kórházból kikerülő betegek megfigyelését és szükség szerinti kezelését. Az utókezelés, a gondozás és rehabilitáció folyamatában többletterhek nehezednek majd az alapellátásra. A reform keretében a járóbeteg-szakellátás területén is differenciált, az igényeknek megfelelő fejlesztést kell folytatni, hogy megszűnjenek a területi aránytalanságokból adódó feszültségek, a szakellátás közelebb kerüljön a lakossághoz és megszűnjön e rendszer technikai elöregedettsége.

Az egy praxisra jutó lakosok száma területenként és megyénként nagy eltéréseket mutat.

Szakmapolitikai célkitűzés a háziorvosi ellátásban elmaradottabb megyék és térségek fejlesztése. Megyéenként átlagosan az egy körzetre jutó lakosok száma 1 350 és 1 768 között változik. Ideálisnak az 1 300 fő/praxis arány tekinthető. Több megyében magas az ún. vegyes praxisok aránya, ahol a felnőtt- és gyermek-háziorvosi tevékenységet egy ember végzi. Kíváncsú ennek az aránynak a további csökkentése, ezt elősegítheti a megszűnő fekvőbeteg-kapacitásokról felszabaduló munkaerő ideirányítása.

A lakosság előregedése és az egészségi állapotban bekövetkező változások miatt nő az ápolás iránti igény, ezért az aktív kórházi ágyak tehermentesítése és a kórházi átlagos ápolási idő csökkentése céljából olyan ellátási formák fejlesztése indokolt, amelyekben a gazdaságossági szempontok jobban érvényesülnek. Finanszírozási szempontból rendkívül kedvezőtlen és szakmailag sem indokolható, hogy a fekvőbeteg aktív kezelési ágyakon orvosi ellátásra nem szoruló, csak ápolási igénnyel feküdjének betegek. Ezért az elkövetkező években támogatni kell az intézményrendszeren belül kialakítandó ápolási osztályokat, az erre a célra jobban specializálódott ápolási otthonokat és az ottani ápolás rendszerét.

Oktatás

Közoktatás

Az ország területét behálózó közoktatási rendszer több mint 10 ezer intézményből áll, ahol mintegy 2 millióan veszik igénybe a nevelési-oktatási szolgáltatásokat az óvodai ellátástól az alap- és a középfokú oktatásig. Az elmúlt években a közoktatási kiadások hazánkban a bruttó nemzeti termék 4,5-5,0%-át tették ki.

Az általános iskolai oktatás-nevelés, illetve az óvodáztatás a települési önkormányzatok számára kötelezően előírt közfeladat, amelynek az önkormányzatok önálló intézményt működtetve, intézménytársulást létesítve vagy nem saját fenntartású intézmények szolgáltatásainak igénybevételeivel tehetnek eleget. A hazai települések egynegyedében – a Dunántúl és Északkelet-Magyarország aprófalvas területein – nem önálló intézményben oldják meg az oktatást.

A rendszerváltást követően az állam a beruházásokhoz nyújtott céltámogatással, illetve a létesítmények fenntartásához való külön hozzájárulással segítette és segíti a kisiskolákat fenntartó önkormányzatokat – ám ezekre az alacsony tanulólétszámok miatt sok esetben a preferencia ellenére is igen nagy teher hárul.

A közoktatási rendszernek biztosítani kell az esélyegyenlőséget. Nem fordulhat elő, hogy a közoktatásról szóló törvényben meghatározott alapvető szolgáltatások ne legyenek hozzáférhetők annak következtében, hogy az adott településen nem működik óvoda vagy iskola.

Az 1997. évi költségvetési törvény – és szándékaink szerint az elkövetkező évek állami költségvetése is – figyelembe veszi a kis lélekszámú települések gondjait. Jelenleg a más településből bejáró óvodások és általános iskolások után a „befogadó önkormányzatok” gyermekenként 9 ezer Ft-os, az intézményfenntartó társulást létrehozó önkormányzatok pedig 10,8 ezer Ft/fős központi támogatásba részesülnek. A legfontosabb, hogy az érintett önkormányzatok a helybeni oktatásra, a körzeti iskolába irányításra vagy a társulás keretében folytatandó képzésre vonatkozó döntésük meghozatalakor alapvetően a tanulók érdekeit (a bejárás körülményeit, a képzés tárgyi-személyi feltételeit, színvonalát) vegyék figyelembe. Az elmaradott térségek felzárkóztatásához, az analfabetizmus újratermelődésének megakadályozásához a halmozottan hátrányos helyzetű kistérségekben az általános iskolai alsó tagozatos oktatást lehetőség szerint helyben kívánatos biztosítani.

Figyelmet kell fordítani arra, hogy a pedagógiai szakszolgálat intézményrendszere lefedje az ország teljes területét, és így módon minden gyermek, tanuló hozzájuthasson a nevelési tanácsadáshoz, a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadáshoz, a gyógytestneveléshez. Biztosítani kell, hogy a nemzeti, etnikai kisebbségekhez tartozók részére az óvodáztatást, az iskolai nevelést és kollégiumi

ellátást a lakosság igényeinek megfelelő nyelvi közegben meg tudják szervezni.

A középfokú szakképzésben részt vevő iskolák képzési rendszerét oly módon kell átalakítani, hogy ez igazodjon a rendelkezésre álló gyakorlóhelyekhez, vegye figyelembe a térség munkaerőigényét – azaz olyan szakokra készítsen fel, amelyekben a végzett tanulónak jó esélye lesz az elhelyezkedésre. A közoktatás intézményrendszerének fejlesztésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy a tankötelezettség korhatára – azoknál, akik 1998. szeptember 1-jén kezdik meg tanulmányaikat az iskolai oktatás első évfolyamán – tizenhat évről tizennyolc évre nő.

A hatékony közoktatási hálózat kiépítésének a fővárosi és a megyei önkormányzatok olyan – legalább hat évre szóló – intézményhálózat működtetési és fejlesztési tervein kell alapulnia, amelyek tartalmazzák a közoktatás helyzetértékelését, bemutatják az ellátott és ellátatlan feladatokat, valamint a középtávú beiskolázási tervet. Ki kell térniük arra is, hogy az egyes települési és megyei önkormányzatok által fenntartott intézmények miként vesznek részt, illetve miként működnek együtt a feladatok ellátásában.

Felsőoktatás

Az egyetemeknek és főiskoláknak meghatározó szerepük van a regionális és a helyi társadalmak szerveződésében, kulturális életében, környezetük gazdasági erejének növelésében. Ennek megfelelően

- a megfelelő korúak lehető legnagyobb hányadának részt kell vennie a felsőfokú oktatásban;
- a felsőfokú szakképzés rendszerének kiépítése;
- az intézményi széttagoltság fokozatos csökkentése;
- a távoktatás megteremtése és fejlesztése.

Jelenleg a megfelelő korúaknak 17%-a vesz részt a felsőfokú oktatásban. A korcsoportok létszámának csökkenése ezen arányszám növelésére akkor is lehetőséget ad, ha a felsőoktatási kapacitások nem bővülnek. Kiemelt feladat azonban a megváltozott társadalmi-gazdasági körülményekhez alkalmazkodó, új képzési szerkezet kialakítása.

A széttagolt intézményhálózat felülvizsgálatával, az intézmények számának csökkentésével magasabb szakmai színvonalú, javuló gazdasági hatékonyságú, párhuzamosságoktól mentes intézményi és szervezeti struktúra kialakítása szükséges. Ez alapvetően a közpénzek meghatározott feladatokhoz és teljesítményekhez való rendelkezésével érhető el.

Felsőoktatási központok

Legnagyobb egyetemi városaink között Budapest túlsúlya valószínűsíthetően megmarad, az agglomerációjában fekvő Gödöllő a közepes egyetemi központokhoz hasonlóvá növekszik. A régió felsőoktatási-kutatási szerepköre alapján egy Bécs–München–Milánó–Prága–Pozsony–Zágráb–Belgrád–Bukarest-kooperáció tagjaként a közép-európai térség egyik nemzetközi központjává lehet.

További nagy egyetemi városaink – Szeged, Debrecen, Pécs és Miskolc – az országhatár közelében fekszenek, ami kedvező lehetőséget kínál a határ menti együttműködésre.

A szellemi központokat meghatározza egy-egy nagy egyetem, amelyek mellett több kisebb főiskola működik. A finanszírozási preferenciákkal ösztönözött integráció nemcsak pénzügyi előnyöket biztosít, hanem a nagyobb fokú rugalmasságot, a környező gazdasághoz, a társadalomhoz való jobb alkalmazkodást is elősegíti. Kíváncsú, hogy a megyei és a települési önkormányzatok épületek, telkek átadásával, működésüket támogató közalapítványok létrehozásával segítsék az egyetemi, főiskolai szövetségek szerveződését.

Az észak-magyarországi régió gazdasági válságának megoldásához a Miskolci Egyetem fejlesztése, a Dunántúl felsőoktatási központjaiban pedig a regionális gazdasági szerkezethez jobban alkalmazkodó képzési kínálat kialakítása kiemelt feladat.

A városi, megyei, regionális és kistérségi szervezetek felsőoktatási intézményekkel létrejövő, bővülő kapcsolatai előnyösek. Előbbiek érdekeltek egy-egy térségükben található felsőoktatási intézmény

eredményes működésében, illetve ezt számos módon – a felsőfokú szakember-szükségletük előrejelzésével, ösztöndíjak nyújtásával, az intézményeknek a munkanélküliség csökkentését célzó átképzési feladatokba történő bevonásával – elősegíthetik.

Művelődés

A társadalmi differenciálódás mérsékléséhez, a piacgazdaság változó körülményeihez való jobb alkalmazkodási készség kialakításához szükséges, de nem elégséges az iskolázottság. Alapvető fontosságú a népesség műveltségi, kulturális színvonalának növelése, amely az alkalmazkodóképességhez szükséges magatartási, viselkedési normákat határozza meg. Szükséges a kulturális és műveltségi színvonal emelése érdekében a kulturális intézményrendszer fejlesztése.

A kulturális ellátás alapja a helyi művelődési szinterek (művelődési ház, közösségi ház, közművelődési könyvtár stb.) működtetése.

A működtetés sok településen gondot okoz, ezért több helyen ezek az intézmények nem is működnek. Fentiek miatt működtetésük nagyon fontos, különösen az elmaradott, leszakadó térségekben. Ezért az állami és alapítványi támogatások odaítélésénél előnyben kell részesíteni a hátrányos helyzetű térségek településeinek a kulturális intézmények fejlesztését.

A középfokú kulturális ellátást a megyei közművelődési, közgyűjteményi közintézmények (megyei művelődési központ, megyei könyvtár, megyei múzeum), valamint művészeti intézmények (mint pl. színház, filmszínház) működtetése adja. Ezek a helyi lakosság művelődési igényeinek kielégítésén túl jelentős vonzáskörzeti szerepet töltenek be, több településen a kulturális turizmus számára is vonzerőt gyakorolnak. Szerepkörük fejlesztése, működési feltételeik javítása rövid- és hosszú távon egyaránt indokolt. A megyei, város környéki, körzeti intézmények mellett megjelennek az önkormányzatok kistérségi szerveződései is, amelyek további lehetőséget nyújtanak a kulturális szolgáltatások bővítéséhez.

A felsőfokú kulturális ellátást az országos hatókörű közművelődési közintézmények, közgyűjteményi és művészeti közintézmények (múzeum, levéltár, könyvtár, színház stb.) működtetése jelenti. Ezek a székhely település lakossági igényeinek ellátása mellett regionális, országos szakmai szolgáltató, módszertani tevékenységet is ellátnak.

A közgyűjteményi intézmények (múzeum, levéltár, tudományos gyűjtemény, könyvtár) közművelődési funkcióikon túl segítséget nyújtanak az oktatáshoz. A művészeti intézmények közül kiemelt figyelmet kell fordítani a színházakra és a nagyobb filmszínházakra, amelyek ezen a szinten az adott településen túl a vonzáskörzetben élők kulturális igényeinek kielégítését teszik teljesebbé. Az országos intézmények a megyei intézményekkel együttműködve jelentős határ menti és kétoldalú nemzetközi kulturális kapcsolatokat ápolnak és építenek jelenleg is.

A nemzetközi kulturális kapcsolatok szinten tartása, illetve fejlesztése alapvetően szükséges és támogatandó a gazdasági együttműködések megalapozása érdekében.

Kutatás-fejlesztés

Az ország térszerkezetének modernizálásában, a regionális versenyképesség fejlesztésében, az újraiparosításban a regionális kutatás- és fejlesztéspolitikának meghatározó a jelentősége. A kvarterner szektor más elemeivel együtt a K+F regionális fejlesztési programjának a kidolgozása azért fontos, mert az elmúlt évtizedek gyakorta és a nyugat-európai versenystratégiák kedvező tapasztalatai azt mutatják, hogy a regionális termelési rendszerek fejlesztése, a belső regionális erőforrások hasznosítása, a régiók jövedelemtermelő képességének gyökeres javítása, az exportkapacitások bővítése a regionális innovációs hálózatok kiépítése nélkül nem képzelhető el. A jövőben ezen a téren jelentős decentralizációra van szükség. A budapesti K+F szektor minőségi átalakítása a nemzetközi és a kelet-közép-európai pozíciók erősítését szolgálja. Az ország érdeke azt kívánja, hogy az új fejlesztésekre elsősorban a regionális egyetemi központokban kerüljön sor.

A felsőoktatás, kutatás szerepe a térségi fejlesztésben

A felsőoktatási kutatóhelyek szerepe meghatározó a térségi fejlesztésekre vonatkozó döntések előkészítésében és a fejlesztési feladatok megvalósításában.

A felsőoktatás és a kutatás szerkezeti korszerűsítésének fontos eleme az ugyanabban a városban, illetve térségben működő intézmények egyetemi, főiskolai szövetségekbe való integrálódása. Ez elősegítheti az adott térség képzési, kutatási és szolgáltatási igényeinek színvonalasabb kielégítését. Szeged, Pécs, Debrecen, Miskolc és Veszprém kutatási bázisai kedvező adottságot jelentenek a regionális igényeket kielégítő innovációs központ kialakításához.

A regionális egyetemi központokban az innováció teljes vertikumának (alap- és alkalmazott kutatások, termék- és folyamatfejlesztés, termelési innováció, értékesítési szolgáltatások) fejlesztése szükséges az intézményi széttagoltság csökkentésével és az egyetemi integrációval.

A regionális innovációs központban működő szervezetek feladata a régió kutató-fejlesztő tevékenységének és a vállalkozások fejlesztési igényeinek összehangolása.

Területfejlesztési szempontból elsődlegesnek kell tekinteni, hogy a regionális innovációs központokban tudományos-technológiai parkok szerveződjenek, ezek telepítésének meghatározó s egyben profiljukat is adó bázisai a regionális egyetemnek. Szeged, Pécs, Debrecen és Veszprém kutatási szférájának fejlesztésében nagy hangsúlyt kell helyezni a termékinnováció alapinfrastruktúrájára és a nemzetközi innovációs hálózatokba való bekapcsolódás feltételeinek megteremtésére.

Az innovációs központok mellett, azokkal szoros együttműködésben innovációs alcentrumok fejlesztendők ki, amelyek az innovációs lánc néhány elemében rendelkeznek komparatív előnyökkel. Gödöllő, Keszthely, Sopron, Mosonmagyaróvár és Kaposvár egyetemi kutatóhelyeinek és K+F intézeteinek társulásai jelenthetik a területi intézményrendszer második szintjét.

A területi innovációs rendszer harmadik elemeként az ipari újjáépítés területi csomópontjaiba (Győr, Dunaújváros, Székesfehérvár, Tatabánya, Szombathely, Zalaegerszeg, Kaposvár, Kecskemét, Nyíregyháza, Szolnok, Eger, Pécs) a térségspecifikus termelést és szolgáltatásait közvetlenül segítő technológiai központok, ipari parkok és felsőoktatási decentrumok telepítendők.

Lakásellátás

A lakáspolitikai célja, hogy hosszú távon enyhüljenek a lakáshelyzet társadalmi feszültségei. Törekedni kell arra, hogy a lakáskiadások aránya a GDP-hez mérten ne csökkenjen tovább. Az 1074/1996. (VII. 10.) számú határozatával a kormány elfogadta a lakásépítés és -felújítás finanszírozásának koncepcióját. Eszerint az összes lakáscélú kiadás az állami költségvetés kiadási főösszegének 4%-án stabilizálandó.

A lakásépítés és -felújítás élénkítésével el kell érni, hogy mérséklődjenek a lakásállomány területi elhelyezkedése és jellege, valamint a lakossági igények közötti ellentmondások.

A lakásépítés és a -felújítás a területfejlesztés fontos tényezője. Ezért különös figyelmet kell fordítani az építkezések és a felújítások területi megoszlására, a lakásellátásban meglévő területi különbségek mérséklésére, a piacgazdaság követelményeinek megfelelően közvetett eszközökkel, hitelekkel, kölcsöntörlesztési kedvezményekkel, szociálpolitikai támogatásokkal.

Hosszú távon el kell érni, hogy egy önfinanszírozó autonóm lakásrendszer alakuljon ki. (ennek reális feltétele az inflációs ráta csökkenése). Az állami és önkormányzati beavatkozás, támogatás továbbra sem nélkülözhető, ezt azonban szervezett, meghatározott területre, illetőleg célzott társadalmi csoportra vonatkozó programok alapján, a rászorultság figyelembevételével kell nyújtani.

Ahhoz, hogy a lakásállomány belső szerkezeti feszültségei enyhüljenek, az új építés jelentős növelésére és a felújítások, korszerűsítések élénkítésére van szükség. A tulajdonosok által lakott lakások aránya a közeljövőben meg fogja haladni a 90%-ot.

Az állam korábban játszott szerepét a lakbérek, a hitelkamatok és a lakással kapcsolatos

szolgáltatások árainak szabályozásában az önkormányzatok és a piac veszi át, illetőleg gyakorolja már ma is. Ez a lakásviszonyok terén a területi különbségeket növeli, nem működik az állam újraelosztó szerepe. A korábbi egységes központi lakáspolitikát differenciált helyi önkormányzati lakáspolitikai rendszerek veszi át. 1988 óta működik a helyi önkormányzati támogatási rendszer. Emellett azonban szükség van állami szerepvállalásra is.

A lakáspolitikai feladata a lakásépítés és -felújítás élénkítése, önfinanszírozó lakásrendszer kialakítása a lakástakarékossági formák támogatásával és a saját erőből nem piacképes rétegek és csoportok támogatása. Megkülönböztetett kezelést igényel a lakásállomány rehabilitációja, az iparosított építésmóddal épített lakóövezetek felújítása.

A lakástámogatási rendszer továbbra sem kezel kiemelten sem településformákat, sem speciális építéstechnológiai és telepítési módokat, de szükség van bizonyos, területi szempontból sajátos lakásproblémák megoldására.

Fontos feladat a műemléki és műemlék jellegű lakóépületek felújítása, továbbá annak megakadályozása, hogy a nagyvárosok agglomerációjában nyomortelepek alakuljanak ki, a szociálisan hátrányos helyzetű, illetőleg saját erővel nem rendelkezők lakhatási lehetőségének bővítésével, lakásépítési programok segítségével.

Mindezen feladatok megoldásához speciális területi és lakástípusok szerinti, illetve meghatározott csoportok érdekében indított programok szükségesek.

A lakáscélú kiadásokról a mindenkori költségvetés készítése során hatástanulmányok alapján kell dönten. A lakásfinanszírozási intézményrendszer a kormányhatározat szerint kiegészül a jelzálog-hitelezésről és a lakástakarék-pénztárakról szóló törvényekkel.

A lakásellátás javításának feltétele az önkormányzati és a központi költségvetési források összehangolt felhasználása.

Táblázatok

Az egy főre jutó költségvetési oktatási kiadás* (folyó áron) (forint – HUF)

Év	Óvodai intézmény	Általános iskola	Szaktanulmány- képzés	Gimnázium	Szakközép- iskola	Felsőfokú oktatás
1985	15 919	13 651	21 448	17 339	24 576	78 013
1986	17 049	14 257	22 609	18 189	25 597	82 447
1987	18 706	15 352	23 909	20 357	27 686	89 447
1988	22 207	18 691	28 613	26 590	34 189	108 142
1989	29 804	26 748	37 242	37 169	45 592	147 409
1990	39 583	37 169	47 728	48 877	58 974	200 133
1991	50 952	50 112	61 079	62 007	74 403	264 398
1992	59 584	63 613	79 866	73 891	88 018	314 214
1993	75 082	77 476	110 440	88 372	103 460	339 942
1994	93 407	99 332	121 503	106 034	113 469	377 474
1995	105 714	110 829	133 664	121 486	123 946	492 189
1996	120 495	123 652	142 549	133 363	137 729	367 749

* Egy nappali tagozatos tanulóra (hallgatóra) számítva. A felhalmozás és tőke jellegű kiadások nélkül.

Forrás: KSH

Nappali tagozaton oktatásban részesülők intézménytípus szerint, 1996^{a)}

Megye, főváros, régió	Óvoda	Általános iskola	Középfokú szakiskola	Szakmunkás-képző iskola	Közép-iskola	Egyetem, főiskola
Budapest	59 086	146 005	3 569	21 228	92 605	56 561
Pest	41 136	94 030	777	9 030	18384	5 164
Közép-Magyarország	100 222	240 035	4 346	30 258	110 989	61 725
Fejér	18 268	42 097	728	5 685	13 794	3 919
Komárom-Esztergom	12 870	30 707	428	5 516	10 625	1 107
Veszprém	14 907	37 238	832	6 635	12 346	3 640
Közép-Dunántúl	46 045	110 042	1 988	17 836	36 765	8 666
Győr-Moson-Sopron	16 561	40 742	356	6 882	16 409	7 382
Vas	10 044	24 960	182	4 750	8 980	3 039
Zala	10 665	28 598	303	4 527	11 099	1 908
Nyugat-Dunántúl	37 270	94 300	841	16 159	36 488	12 329
Baranya	15 336	38 225	438	6 218	13477	9 426
Somogy	13 418	31 097	459	5 701	10 867	1 816
Tolna	10 863	24 934	383	4 137	8 014	795
Dél-Dunántúl	39 617	94 256	1 280	16 056	32 358	12 037
Borsod-Abaúj-Zemplén	29 696	79 486	1 179	11 178	27 482	6 705
Heves	12 348	30 028	330	5 243	12 153	3 600
Nógrád	8 422	20 938	328	2 556	6 456	503
Észak-Magyarország	50 466	130 452	1 837	18 977	46 091	10 808
Hajdú-Bihar	24 156	57 718	1 143	7 724	19 241	11 125
Jász-Nagykun-Szolnok	16 953	42 183	743	6 709	15 315	2 764
Szabolcs-Szatmár-Bereg	24 657	65 491	1 349	8 366	17 302	4 094
Észak-Alföld	65 766	165 392	3 235	22 799	51 858	17 983
Bács-Kiskun	21 472	53 759	128	9 113	16 346	3 420
Békés	16 152	38 047	661	6 432	13 192	1 937
Csongrád	17 317	39 715	245	6 216	17 308	13 208
Dél-Alföld	54 941	131 521	1 034	21 761	46 846	18 565
Összesen	394 327	965 998	14561	143 846	361 395	142 113

a) A gyógypedagógiai intézmények és a gyógypedagógiai tanulók szakiskoláinak adatai nélkül.

Idegen nyelvet tanulók száma az általános iskolákban, 1996^{a)}

Megye, főváros, régió	Angol	Francia	Latin	Német	Olasz	Orosz	Egyéb
-----------------------	-------	---------	-------	-------	-------	-------	-------

nyelvet tanuló							
Budapest	70 570	3 350	2 057	34 988	932	490	868
Pest	33 746	516	690	25 209	114	138	50
Közép-Magyarország	104 316	3 866	2 747	60 197	1 046	628	918
Fejér	10 674	488	233	17 056	-	80	-
Komárom-Esztergom	7 363	74	64	12 977	72	91	65
Veszprém	6 640	51	116	18 850	-	61	10
Közép-Dunántúl	24 677	613	413	48 883	72	232	75
Győr-Moson-Sopron	5 356	99	584	25 399	37	20	-
Vas	2 926	114	91	17 658	173	12	-
Zala	4 779	61	115	17 602	15	-	54
Nyugat-Dunántúl	13 061	274	790	60 659	225	32	54
Baranya	9 942	328	62	13 403	402	92	133
Somogy	5 779	37	26	15 691	26	51	97
Tolna	3 230	53	-	10 221	-	62	-
Dél-Dunántúl	18 951	418	88	39 315	428	205	230
Borsod-Abaúj-Zemplén	28 218	900	800	22 972	-	873	18
Heves	12 250	301	514	9 038	26	587	-
Nógrád	6 830	175	27	7 454	-	57	-
Észak-Magyarország	47 298	1 376	1 341	39 464	26	1 517	18
Hajdú-Bihar	20 883	651	137	15 741	28	1 304	-
Jász-Nagykun-Szolnok	14 398	213	315	14 272	-	343	-
Szabolcs-Szatmár-Bereg	15 299	907	98	20 418	122	5 575	-
Észak-Alföld	50 580	1 771	550	50 431	150	7 222	-
Bács-Kiskun	15 745	180	241	19 859	15	199	68
Békés	13 040	237	54	11 716	40	165	31
Csongrád	18 306	1 054	373	9 082	380	226	30
Dél-Alföld	47 091	1 471	668	40 657	435	590	129
Összesen	305 974	9 789	6 597	339 606	2 382	10 426	1 424

a) Egy tanuló annyiszor szerepel, ahány nyelvet tanul.

Idegen nyelvet tanulók száma a gimnáziumokban, 1996a)

	Angol	Francia	Német	Orosz	Egyéb
nyelvet tanuló					
Budapest	29 193	6 791	19 013	1 432	10 381
Pest	6 979	1 226	5 879	172	1 374
Közép-Magyarország	36 172	8 017	24 892	1 604	11 755

Fejér	3 080	646	3 069	173	754
Komárom-Esztergom	3 086	581	2 897	168	531
Veszprém	3 978	303	3 521	101	1 058
Közép-Dunántúl	10 144	1 530	9 487	442	2 343
Győr-Moson-Sopron	4 963	522	5 251	195	841
Vas	2 927	114	2 902	83	277
Zala	2 786	331	2 736	105	537
Nyugat-Dunántúl	10 681	967	10 889	383	1 655
Baranya	5 211	821	3 906	58	1 883
Somogy	2 959	455	2 756	173	379
Tolna	2 536	184	2 740	165	254
Dél-Dunántúl	10 706	1 460	9402	396	2 516
Borsod-Abaúj-Zemplén	8 272	1 451	6 902	903	1 563
Heves	3 386	490	2 495	225	552
Nógrád	2 027	523	1 641	69	106
Észak-Magyarország	13 685	2 464	11 038	1 197	2 221
Hajdú-Bihar	7 742	1 094	5 426	1 513	1 556
Jász-Nagykun-Szolnok	4 981	822	3 832	838	338
Szabolcs-Szatmár-Bereg	6 428	1 497	5 434	1 622	684
Észak-Alföld	19 151	3 413	14 692	3 973	2 578
Bács-Kiskun	5 754	628	5 116	186	1 413
Békés	4 246	432	3 635	497	1 244
Csongrád	5 928	1086	3 903	176	1 599
Dél-Alföld	15 928	2 146	12 654	859	4 256
Összesen	116 467	19 997	93 054	8 854	27 324

a) Egy tanuló annyiszor szerepel, ahány nyelvet tanul.

Színházak és mozik, 1996

Megye, főváros, régió	Színház			Mozi		
	előadások	látogatások 1 000 lakosra	-előadások	- látogatások 1 000 lakosra		
Budapest	5 680	1 968	1 038	71 492	5 271	2 780
Pest	100	29	29	4 612	326	329
Közép-Magyarország	5 780	1 997	692	76 104	5 597	1 939
Fejér	386	148	348	5 461	418	982

Komárom-Esztergom	110	32	103	4 369	291	936
Veszprém	363	149	394	7 103	390	1 031
Közép-Dunántúl	859	329	295	16 933	1 099	986
Győr-Moson-Sopron	651	217	510	6 743	562	1 321
Vas	220	61	225	5 185	355	1 311
Zala	244	103	343	7 736	396	1320
Nyugat-Dunántúl	1 115	381	382	19 664	1 314	1 318
Baranya	519	105	257	6 714	618	1 513
Somogy	235	77	229	2 629	269	799
Tolna	116	29	117	3 228	228	919
Dél-Dunántúl	870	211	212	12 571	1 115	1 122
Borsod-Abaúj-Zemplén	505	178	239	9 755	579	778
Heves	334	92	281	5 606	346	1 057
Nógrád	8	3	14	2 672	163	737
Észak-Magyarország	847	273	211	18 033	1 088	841
Hajdú-Bihar	521	155	282	7 734	581	1 059
Jász-Nagykun-Szolnok	249	105	250	6 462	372	887
Szabolcs-Szatmár-Bereg	299	87	152	5 826	385	673
Észak-Alföld	1 069	347	225	20 022	1 339	869
Bács-Kiskun	467	119	220	8 953	569	1 054
Békés	211	68	169	8 264	428	1 066
Csongrád	412	167	392	8 156	737	1 732
Dél-Alföld	1 090	354	259	25 733	1 735	1 269
Összesen	11 630	3 892	382	188 700	13 286	1 303

Önkormányzati és munkahelyi könyvtárak, 1996

Megye, főváros, régió	Könyvtá- r k	Könyvtári állománya (1000)	1 000 lakosra jutó állomány	Beiratkozott olvasó (1 000)	Kölcsönzött könyvtári egység (1 000)	Egy olv- kölcs- könyvtári e
Budapest	284	4 126	2 187	186	7 091	
Pest	238	3 852	3 874	122	3 252	
Közép-Magyarország	522	7 978	2 770	308	10 343	33,6
Fejér	159	2 094	4 918	67	1 589	
Komárom-Esztergom	133	1 572	5 057	42	1 061	
Veszprém	278	2 371	6 286	70	1 509	

Közép-Dunántúl	570	6 037	5 419	179	4 159	23,2
Győr-Moson-Sopron	190	1 973	4 638	58	1 553	
Vas	274	1 635	6 048	40	1 238	
Zala	326	2 067	6 906	55	1 135	
Nyugat-Dunántúl	790	5 675	5 703	153	3 926	25,7
Baranya	314	2 348	5 767	55	1 353	
Somogy	284	2 139	6 375	57	1 488	
Tolna	151	1 603	6 472	38	818	
Dél-Dunántúl	749	6 090	6 149	150	3 659	24,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	305	3 555	4 786	94	2 839	
Heves	131	1 465	4 476	49	1 127	
Nógrád	168	1 436	6 503	36	1 033	
Észak-Magyarország	604	6 456	5 001	179	4 999	27,9
Hajdú-Bihar	130	2 050	3 742	80	2 384	
Jász-Nagykun-Szolnok	159	2 604	6 215	68	2 031	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	268	2 574	4 497	99	2 098	
Észak-Alföld	557	7 228	4 696	247	6 513	26,4
Bács-Kiskun	200	2 784	5 165	88	1 878	
Békés	99	1 672	4 173	70	1 612	
Csongrád	157	2 349	5 511	70	1 854	
Dél-Alföld	456	6 805	4 988	228	5 344	23,4
Összesen	4 248	46 269	4 548	1 444	38 943	27,0

a) Helyben lévő állomány, könyvtári egységben.

A kutató-fejlesztő helyek adatai, 1995

Megye, főváros, régió	Az összes dolgozó tényleges létszáma	Ebből: kutató és fejlesztő	Számított létszám ^{a)}	Ebből: kutató és fejlesztő	100 kutatóra és fejlesztőre jutó K+F segédszemélyzet	Tudományrend
tudomány doktora ^{b)}	tudomány kandidátusa					
Budapest	20 128	11 727	11406	6 615	44	991
Pest	1 512	654	834	360	64	38
Közép-Magyarország	21 640	12 381	12 240	6 975	45	1 029
Fejér	637	266	425	134	147	10
Komárom-Esztergom	34	11	34	11	82	-
Veszprém	860	455	460	210	76	32

Közép-Dunántúl	1 531	732	919	355	103	42
Győr-Moson-Sopron	957	602	466	271	45	35
Vas	250	178	95	61	31	4
Zala	138	50	22	15	47	-
Nyugat-Dunántúl	1 345	830	583	347	43	39
Baranya	1 803	1 197	608	368	39	100
Somogy	436	201	174	79	59	17
Tolna	158	19	154	17	141	-
Dél-Dunántúl	2 397	1 417	936	464	46	117
Borsod-Abaúj-Zemplén	1 256	811	470	290	47	62
Heves	428	302	163	119	24	6
Nógrád	157	47	67	25	168	-
Észak-Magyarország	1 841	1 160	700	434	47	68
Hajdú-Bihar	2 587	1 567	1 114	628	51	120
Jász-Nagykun-Szolnok	496	199	371	155	74	8
Szabolcs-Szatmár-Bereg	822	447	440	202	62	4
Észak-Alföld	3 905	2 213	1 926	985	57	132
Bács-Kiskun	461	102	286	58	171	3
Békés	346	132	196	67	66	2
Csongrád	4 622	1 892	1 800	814	55	164
Dél-Alföld	5 429	2 126	2 282	939	63	169
Összesen	38 088	20 859	19 585	10 499	50	1 596

a) A kutatásra, kísérleti fejlesztésre fordított munkaidő arányában teljes munkaidejű dolgozókra átszámított adatok.

b) A Magyar Tudományos Akadémia rendes és levelező tagjaival együtt.

Műszaki infrastruktúra

Területfejlesztés és közlekedéspolitika

A közlekedéspolitika mibenléte és kapcsolata a területfejlesztéssel

A hétköznapi szóhasználat számára a közlekedéspolitika projekteket, fejlesztési programokat, olykor tarifavitákat vagy állami támogatáselosztási gyakorlatot jelent. Ha a területfejlesztés és a közlekedéspolitika kapcsolatáról érvényes kijelentéseket akarunk tenni, akkor ezt a felszínes értelmezést átmenetileg fel kell adni, és tisztább fogalomhasználatra van szükség.

Konszolidált közigazgatási és érdekegyeztetési eljárásrendben elegendő idő és tér áll rendelkezésre célok és törekvések megfogalmazásához, egyeztetéséhez, döntések megalapozásához. Ilyen hagyományokkal rendelkező államokban nincs feltétlenül szükség koncepciók és politikák

dokumentálására. A hagyományok és a döntés-előkészítő mechanizmusok kiérlelt és megvalósítható fejlődési pályákra vezetnek.

Kevésbé kiforrott közigazgatással rendelkező vagy éppen jelentős átalakulások időszakát élő államokban a széles kört érintő döntések előkészítésének és elfogadásának mechanizmusa maga is vita tárgya. Ilyen helyzetben nagyon célszerű a különböző kormányzati ágazatok tevékenységét egymásra épülő dokumentumokkal mederbe terelni. A közlekedés területén 1993 óta folyik ilyen rendszer felépítése. Mára kialakult (1996 nyarán parlamenti elfogadottságig is eljutott) elemei az alábbiak:

- közlekedési koncepció – a közlekedésre vonatkozó szakmai ismereteket (versengő és eldöntetlen nézeteket is) bemutató, politikai értékítéletekkel nem korrigált, lehetséges stratégiákat és választásokat következményeikkel és eszközigényükkel együtt bemutató, ezért időálló és csak a szakmai tudás fejlődésével változó dokumentum;

- közlekedéspolitika – a közlekedési koncepció alapján összeállított, önmagában és megvalósíthatósági feltételrendszerében konzisztens változat, amely a közlekedés területén érvényesíteni kívánt kormányzati törekvések összefoglalása.

Ebben a fogalomkörben természetes módon értelmezhetők a különféle (alágazati – például vasúti vagy közúti, funkcionális – például személyszállítási vagy fejlesztési) részpolitikák. Világos értelmet kap a stratégia (mint a közlekedéspolitika-érvényesítés célorientált megfontolásainak foglalata) és a taktika (mint a helyzetorientált megfontolások gyűjtőfogalma). A master plan és a cselekvési program a politika érvényesítésének gyakorlati lépéssorozatát, az eszköztár kialakítását és alkalmazását rendezi. Jelenleg számos, e körbe sorolható dokumentum kidolgozása folyik.

A koncepciót a szakterületet művelők és érdekelték nyitott köre dolgozta ki és „tartja karban”. A kormány ennek alapján választhat lehetőségek és versengő változatok között. Ilyen módon egy – nem is túl szűk – mozgástérben az átfogó gazdasági-társadalmi kormányzati politikához illeszkedő közlekedéspolitikát tud megfogalmazni. A kormány által ekképpen választott közlekedéspolitika parlamenti elfogadtatása mindig helyénvaló, és különösen akkor célszerű, ha az érvényesítés eszköztára parlamenti döntések (például az éves költségvetés) függvénye.

Természetesen bármely érdekcsoport, például a kormány ellenzéke vagy akár egyetlen párt is meghirdethet saját közlekedéspolitikát. Léteznek is alternatív lehetőségek, de ésszerű esetben ezek alapja ugyanaz a közlekedési koncepció, hiszen minden korrekt közlekedéspolitika szakmai alapokra épül, nem dilettáns ötletek rögtönző ötvöztetésével jön létre. A koncepcióban a konszolidált szakmai tudás és a viták mindenkori állása tükröződik. A politikai értékválasztások az ebből szűkítéssel levezetett (nem feltétlenül antagonisztikus) közlekedéspolitikákban érhetők tetten.

A közös szakmai alap teszi lehetővé, hogy az egymást váltó, politikai értelemben esetleg nagyon különböző kormánypolitikákban belül egymástól nem vagy csak alig eltérő közlekedéspolitikák jelenjenek meg. A közlekedéspolitika közép- és hosszú távú stabilitása, kiszámíthatósága azonban nemcsak lehetőség, hanem józan követelmény is. A közép- és hosszú távra szóló döntések sűrű (választási ciklusonként vagy még gyakrabban történő) felülvizsgálata és módosítása ugyanis igen költséges, ezért lehetőleg kerülendő gyakorlat.

A bizonytalanságok korlátozását szolgálják azok a közlekedési törvények, amelyek a koncepció alapján álló, széles körben elfogadott (mondhatni alkotmányos) politikai konszenzust tükröznek. A konszenzustartományba sorolt törekvések érvényesítése a közigazgatás feladata. Az érvényesítés mértékét pedig a rendelkezésre álló (elsősorban törvényi és finanszírozási) eszközrendszer határozza meg. Ha a közigazgatás megfelelően működik, a koncepció *expressis verbis* megfogalmazása feledésbe is merülhet. A kormány- és egyéb politikák nem gyúrnak át szinte évente a konszenzustartományt, csak a változatok fogalmazódnak meg, és az érvényesítés eszköztárával is számolnak, amikor a célokra vonatkozó kijelentéseket tesznek.

Ezt a szóhasználatot elfogadva a közlekedési koncepció analóg fogalma talán a területfejlesztési politika, ezen belül a területgazdálkodási politika kialakult gyakorlatának, cél- és eszközrendszerének továbbfejlesztésére vonatkozó szándékok és lépések foglalata lehetne. Érdekes tény, hogy a területfejlesztési és -rendezési törvény előkészítési időszakában (1994 végén) egyes

elemzésekben szerepelt a területpolitika fogalma is. Ez a kifejezés lenne legjobban megfeleltethető a közlekedéspolitikának, de megállapodásszerűen területi koncepcióról is lehetne beszélni.

Természetesen a fogalomhasználat a szakma kérdése (nem más, ebben illetéktelen szakterületek művelőinek feladata a megszokott fogalomkészlet átalakítása).

A következetlen, illetve egyeztetetlen szóhasználatból mindenesetre fakadnak gyakorlati nehézségek. A területfejlesztésre irányuló figyelem miatt például a területgazdálkodás és a közlekedés összehangolásának állandó, napi feladata sokak számára tűnik érdektelen vagy jelentéktelen tennivalónak, ha nem társul hozzá rövid távon megvalósítandó fejlesztési cél. Pedig nemcsak a válságkezelés és a látványos fejlesztés, hanem a kiegyensúlyozott működés is sok feladattal jár. A fogalmak tisztázása körében érdekes lehetőséget jelentene a területfejlődés fogalmának értelmezése is, talán megkönnyítené a fejlesztés dinamikájának, pályáivének kvantitatív leírását.

Szélesebb területen vezethet félreértésekhez, zavarokhoz, illetve konfliktusokhoz a törvényi keretek koncepció és politika kialakulását megelőző létrehozása. Szakmai szempontból kifogástalan fejlesztési célrendszer is bizonyulhat elérhetetlennek, ha a kitűzések az elérés feltételeit, eszközrendszerét nem tisztázták vagy derűlátóan a jövőre bízták. A törvénybe foglalás nem felesleges, de ebben a tekintetben nem tölt be helyettesítő szerepet. Néhány évtizedes múlt és a közlekedésfejlesztés legutóbbi öt-hat évének minden tapasztalata figyelmeztethet arra, hogy ilyen vonatkozásban a politika mozgástere rendszerint szűkebb az óhajtottnál. A forráshátteret pedig ritkán (vagy csak más kormányzati kötelezettségek feladásával) lehet az elfogadott célkitűzésekre hivatkozva megteremteni akkor, ha az elfogadott célkitűzések összesített eszközigénye kielégíthetetlen.

A közlekedéspolitika és a területfejlesztés közötti összefüggésrendszer néhány vonása

A vázolt fogalmi körben teljesen nyilvánvaló, hogy a közlekedésfejlesztés meglehetősen szűk metszete a közlekedéspolitika. Szerepe semmi esetre sem kizárólagos, talán nem is kiemelt jelentőségű a területfejlesztés és a közlekedés kapcsolatrendszerében. A közlekedésgazdaság, a közlekedéspolitika egésze befolyásolja a területfejlődést. A közlekedési koncepció kidolgozásában részt vevő szakértők ennek a belátásnak a jegyében jelölték meg – három további stratégiai prioritás mellett – alapvető jelentőségű közlekedéspolitikai feladatként az ország kiegyensúlyozottabb térségi fejlődésének elősegítését.

A közlekedéspolitika stratégiai feladatait részletező elemzés már 1994 tavaszán leszögezte, hogy szélsőségek kerülésével (a teljes területi kiegyenlítődés ábrándját nem kergetve, a szabályozás nélküli sodródást meg nem engedve) kell törekedni a területi különbségek csökkentésére, a belső kapcsolatok gazdagítására, a kistérségek adottságainak kibontakoztatásával elérhető fejlődési pályák feltárására.

Ez a megfogalmazás konszenzust fejez ki, illetve tanúsít a területfejlesztési és a közlekedési szakértelem között. Hamisak tehát az ennek ellenkezőjét hirdető, különböző (sokszor nemes célkitűzéseket is valló) érdekcsoportok vagy mozgalmak azon állításai, amelyek szerint öncélú hálózatfejlesztési, forrásemésztő és kielégíthetetlen étvágyú építési becsvágy, a legrosszabb esetben pedig haszonlesés vezérli a közlekedésfejlesztést vagy annak egy-egy szektorát. Nincs szó ilyen törekvésekről. A közlekedéspolitika a fejlesztés vonatkozásában világosan alárendeli szerepét a gazdasági-társadalmi követelményeket tükröző területfejlesztési érdekeknek. Más kérdés, hogy ha akarna sem tehetne mást, hiszen a társadalom területfejlesztésen ma is döntő mértékben közlekedésfejlesztést ért (bizonyosságul elég megtekinteni a különböző fejlesztési tanácsok feladatlistáit).

Ha gondok jelentkeznek, viták keletkeznek, rendszerint kiderül az, hogy a konfliktusoknak politikai-érdekérvényesítési (olykor kendőzött részérdekekkel összefüggő) gyökere van. Márpedig erőforrás-hiányos környezetben a közlekedésfejlesztés szakmai optimumai nagyon távol eshetnek a területfejlesztési (vagy akár terület-feltárási) optimumoktól. Utóbbiak érvényesítése – ezt

mindenkinél jobban tudják a területi tervezésben érdekelt döntés-előkészítő szakemberek – néha emberfeletti igyekezettel, felkészültséggel és ügyességgel sem sikerül.

A közlekedésfejlesztés és a területfejlesztés között kialakuló látszatkonfliktusok számtalan példája közül egyetlen is elég lehet az általánosabb tapasztalat szemléltetésére. Területfejlesztési célú úthálózat-bővítések tervezésénél gyakran vezetnek az egyeztetések „konfliktusszegény” nyomvonal elfogadásához. Természetesen lehet egy ilyen megoldást optimálisnak minősíteni. De azután eljön az idő, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy a rendszerint költséges „megoldás” közlekedési, területgazdálkodási, netán környezetvédelmi vagy gazdasági tekintetben sem optimális, viszont nincs felelőse és gazdája a hibáztatott döntésnek. Csak nyoma: a kiépített közlekedési hálózat. Amelyért természetesen felelnie kell tervezőnek, kivitelezőnek és közlekedéspolitikának. Ez a közterületi láthatóság és utólagos megváltoztathatatlanság a közlekedési szakmában sajátos felelősségérzetet alapoz meg. Tisztelve és elismerve minden más szakma maga meghatározta felelősségét is, azt hiszem, hogy a közérdekű közlekedési infrastruktúra fenntartásáért és fejlesztéséért viselt eme szakmai felelősség meg nem osztható, át nem hárítható. Csökkentését sem látom indokoltnak. A Lágymányosi híd budai közúti kapcsolati rendszere „kőbe vésett”, ma már nemzetközi figyelmet is élvező tanpélda arra, hogy józan szakmai (nem kizárólag közlekedési, nem is csak gazdasági, de szociológiai és környezetvédelmi) megfontolások ellenére is lehet érvényesíteni részérdekeket. Nincs mit csodálni azon, hogy az érintett közlekedési szakemberek hosszú időn át érveltek a végül megvalósított változat ellen, és ma sem tudják azt saját szaktudásuk kiemelkedő teljesítményeként értékelni.

További példák (az M0-s nyomvonalának eldönthetetlensége a fővárosi délkeleti és északnyugati térségében, az elkerülő utak környezetének beépülésével kialakuló településszerkezeti kényszerek) jeleznek egy nagyon lényeges és hatásaiban is költséges hiányt. Nincs működőképes, legitim és konszenzusteremtésre alkalmas egyeztetési mechanizmus.

Az országos hálózatok fejlesztésével összefüggő területfejlesztési döntés-előkészítés lakossági, társadalmi, érdek-képviselői, politikai egyeztetésének mechanizmusai kialakulatlanok, kiforratlanok. Hagyományok, eseti ötletek, érdekérvényesítő nyomásgyakorlási kísérletek függvényében kerülnek vagy nem kerülnek sorra fórumok, jól vagy rosszul időzített egyeztetések, többnyire az illetékességek világos tisztázása nélkül. Tükröződik ez a helyzet a területfejlesztési törvényben is, amely intézményi kereteket alakít ki azért, hogy rájuk bízva a társadalmi közmegegyezés hiánya miatt várható konfliktusok rendezését.

Nem a jogszabályban rögzített eljárások, hanem a gazdasági-társadalmi átalakulás folyamatában létrejött, új függőségeket leképező mechanizmusok hiányoznak. Nem a hatósági egyeztetés rendje hiányzik, hanem a társadalmi elfogadás követelményét komolyan elismerő, annak megteremtését szinte kikényszerítő, de végeláthatatlan vitákba mégsem torkolló és ésszerű kompromisszumokkal érdekkülönbségek vitatásának lezárásáig is elvezető mechanizmus. Hacsak nem a perrendtartást tekintjük annak, amelynek esetében a fenti jelzők közül a „végeláthatatlant” mostanában el lehet felejtetni.

Ilyen mechanizmusok kialakulása nagyjából ugyanolyan folyamat, mint az alkotmányozás. Egészen kiváló területfejlesztési vagy közlekedési törvényekkel sem lehet elérni azt, hogy a jelenlegi és középtávon elosztható nemzeti össztermék elegendő legyen minden területfejlesztési (azon belül közlekedésfejlesztési) döntés teljes konszenzus mellett történő érvényesítéséhez. Lehet azt kívánni, hogy többségi döntés viszont ne szülessen (az EU döntési mechanizmusai között is akad erre példa). Tudni kell azonban, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés konfliktuskerülő pályái világszerte pangó, alkalmazkodás- és versenyképtelen helyzetek felé vezetnek. A sokak által csodált, sokak által megmosolygott svájci konszenzusteremtő modell, amelyben olykor két-három hetenként kerül sor népszavazásra, egyetlen szempontból mindenképpen tanulságos. Ha egy felvetett kérdésben 50,1% arányú többséggel végződött a szavazás, akkor azzal a döntés is megszületett, és azt a szavazók 49,9%-a mellett még a távol maradók is tudomásul veszik.

Összefoglaló feladatok

A területfejlesztés és a közlekedéspolitika szakmai céljai, a fejlesztési projektek köre és időzítése természetesen sok további egyeztetést kíván meg. Autópályák térségfejlesztő hatásának megítélése, helyi és távolsági tömegközlekedési szolgáltatások állami és önkormányzati támogatásának rendszere, a környezetbarát közlekedési módok (hajózás, vasút) térvesztését megállító intézkedések forrásigénye és előteremtése megannyi példa arra, hogy a két szakterület mennyire szorosan összefonódva működhet csak.

A közlekedéspolitika érvényesítéséért, illetve a kiegyensúlyozott területfejlesztésért felelős testületek és szervezetek közös, összehangolt munkájának néhány területét ma különösen időszerűnek és fontosnak látom. Ezek sorában néhányat érdemes közelebbről is szemügyre venni.

Nagyon bizonytalanok a gazdasági teljesítmények, a területi potenciál növekedése és a közlekedési (hálózati és szolgáltatási) színvonal közötti korrelációra vonatkozó álláspontok szakmai alapjai. A retorika (a „felbecsülhetetlen”, „végromlást jelentő”, „elengedhetetlen”, „halaszthatatlan” és hasonló jelzők) szerepe világos egy nyomásgyakorló célzatú nyilatkozatban, akár egy hálózati fejlesztés megvalósítása mellett, akár az ellen hangoló szándékokhoz kapcsolódik. A valóban súlyos kérdés az, hogy a GDP növekedéséhez (amit a társadalom egésze ma talán inkább tart szükségesnek, mint feleslegesnek) mi szükséges és mi nem. Tartja magát az a hiedelem, hogy a fejlesztési lépéseket a mindenkori nemzeti összteljesítménytől elvonatkoztatva lehet (és kell is) megtenni. Ebben az összefüggésben érdekes tény a közlekedésfejlesztési költségek és az ingatlanok értékváltozása közötti kapcsolat tisztázatlansága. Szinte minden hálózatbővítési projektet terhelnek kártérítési kötelezettségek, miközben értéknövekedési hatást elismerő forráskiegészítési mechanizmusokat nem sikerül kialakítani.

Hiányzik a hosszú távú tervezés iránti bizalom. Keserű tapasztalatok mutatnak arra, hogy távlatos, „lelkésítő” ígéretek jegyében forráskimerítő részmegoldások születnek, így az átmenetinek nevezett hátrányok tartósan fennmaradnak. A pragmatikusabb (ha tetszik, szerényebb) megoldások sorozatára lenne szükség a bizalom visszatéréséhez.

Az egymásnak feszülő érdekek ütközési terepe olyan esetekben is a közigazgatás, amikor teljesen nyilvánvaló, hogy a minden érintett számára elfogadható megoldás forrásfedezete megteremthetetlen. A területfejlesztési, a környezetvédelmi és a közlekedési kormányzat „vitái” természetesen és törvényszerűen eredménytelenek ilyen esetekben, és közigazgatási tehetetlenség (rosszabb esetben rivalizálás) látszatát keltik, miközben meddőségük felismerése lenne célravezető.

A területfejlesztéssel összefüggő közlekedésfejlesztési döntések gyakran olyan általános környezetvédelmi elvek (nem vitatott, helyes elvek) védelme jegyében kerülnek keresztútúba, amelyek érvényesítésére a társadalom egyébként nemcsak képtelen, de nem is hajlandó. A közlekedési mobilitás iránti igény például nem közigazgatási találmány vagy praktika, az ellentmondásokat pedig szereposztással nem lehet feloldani. Érdekes példa az M7-es fővárosi bevezető szakasza mentén az elmúlt években Budaörsnél domboldalra épült sorházfrontok látványa, zajvédelmük igényének megjelenése és megoldása.

Születőben lévő (ezért érdekes) további példa az m³-as autópálya térsége, ahol a díjasítás miatt kétségbevonhatatlan veszteség éri a fővárosba rendszeresen bejárókat, illetve a 30-as út mentén élőket. Hosszú időn át élvezett (a fentebb említett „távlatos ígéretek” jegyében keletkezett) előny van megszűnőben számukra. Az 1996 folyamán kibontakozott heves vitában környezetvédelmi és tömegközlekedési elkötelezettségű területpolitikuskok részéről egyetlen szó nem esett arról, hogy Gödöllőről gyorsvonattal 30 perc alatt, elővárosi villamos vasúttal 45 perc alatt lehet beérkezni központi fővárosi csomópontba. Csak az bizonyos, hogy ha nem léteznének ezek a lehetőségek, akkor kiépítésük követelése jelenne meg vitatézisként.

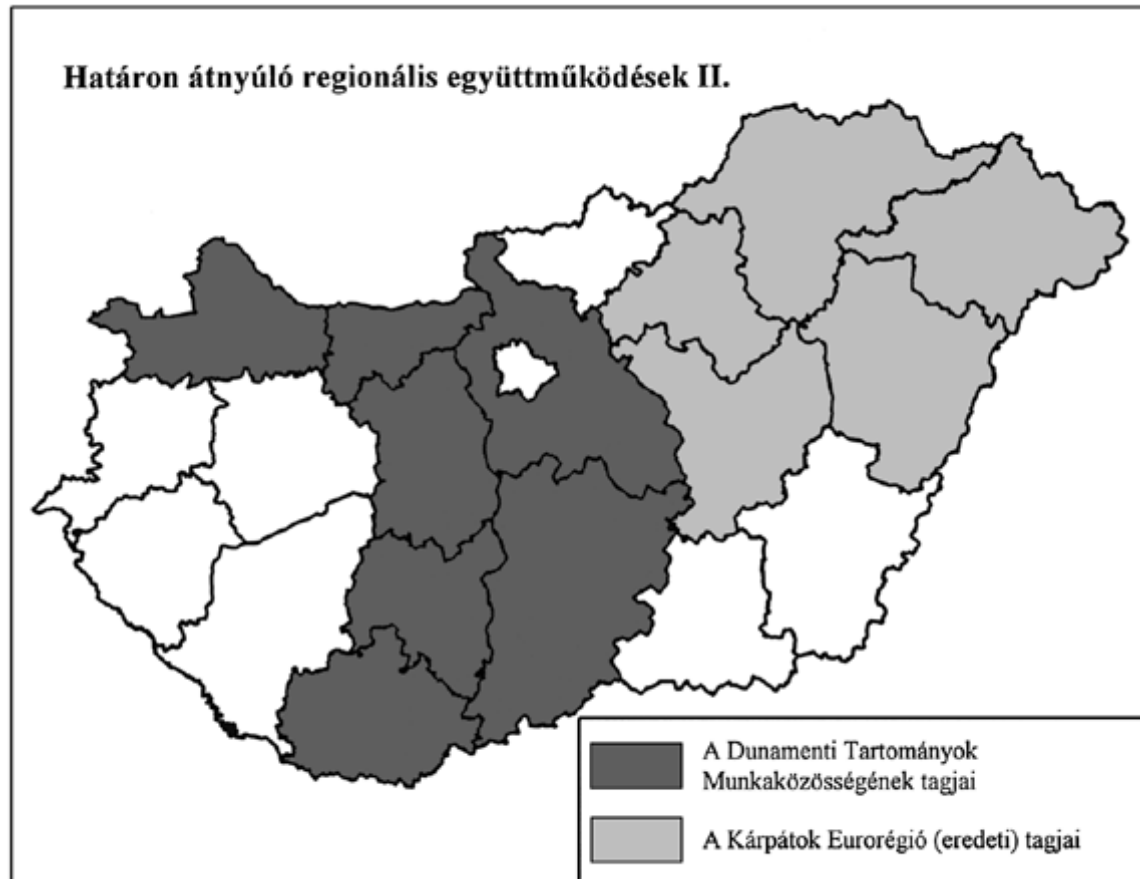
A környezetvédelmi, területfejlesztési és közlekedési értékrendek összehangolása fontos az országos hálózatok európai jellegűvé történő fokozatos alakíthatósága szempontjából is. Minden érvet és elvet elismerve, amelyek környezetvédelmi területek létrehozását és védőtávolságokkal történő körülvételét indokolják, megállapítható az, hogy ésszerű és gazdasági teljesítőképességünk korlátaival hosszú távon számoló kompromisszumokat is ellehetetlenítünk egyoldalú

értékválasztásokkal. Közel jutottunk például ahhoz a ponthoz, ahol már nem építhető országot átszelő, nagy sebességű vasúti közlekedésre alkalmas pálya, mert nyomvonala a megkövetelt paraméterekkel térképre fektethetetlen a létező tilalmak betartása mellett.

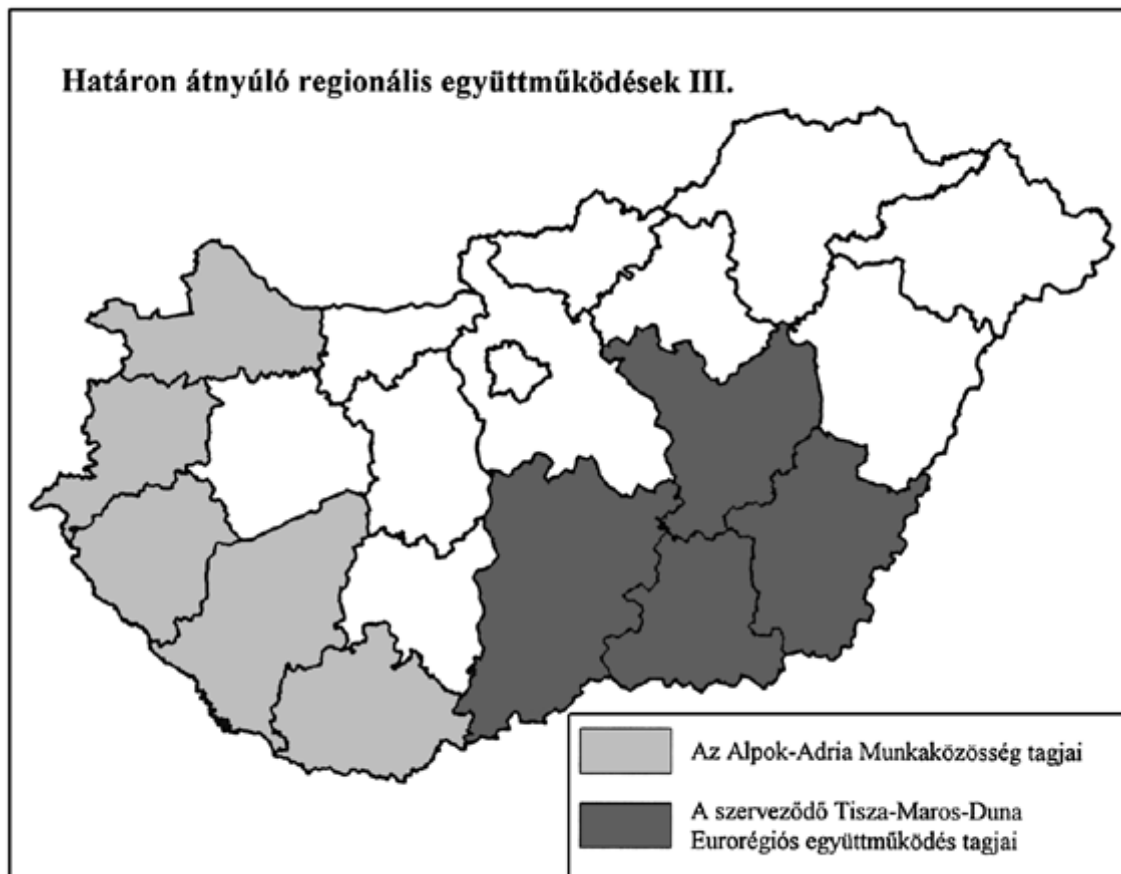
A vázolt összefüggések, jelenségek, viták és gondok jelentőségének megítélése alkati kérdés is. Magam azt gondolom, hogy nincs drámai helyzet. A területfejlődés általában, a közlekedés konkrétan minden korban naponta támaszt olyan feladatokat, amelyek felismerése és megoldása különböző felkészültségi és minőségi szinteken lehetséges. A választott megoldások viszont a választás jellegétől függően javítanak vagy éppen rontanak az adott helyzeten. Folyamatosan éljük meg, éli meg a magyar társadalom azokat a tapasztalatokat, amelyek feldolgozásának tétje a tudatosság és átláthatóság vállalása, az önámítás és ráolvasás hagyományának fokozatos feladása. Nagyon fontosnak tartom, hogy a magyar közlekedéspolitika vezérfonala a fenntartható fejlődés fogalmának megfelelő fenntartható közlekedés. Derülátó vagyok azért, mert az Európához közeledés a közlekedéspolitikában nem jelent különleges többletfeladatot. Eszközigenyt természetesen igen, mert a közlekedéspolitika érvényesítése eszközök, köztük pénzügyi erőforrások nélkül lehetetlen. Tény, hogy a magyar társadalom jelenlegi fogyasztási szerkezetét tükröző költségvetésben a közlekedésfenntartásra és -fejlesztésre fordított hányad legfeljebb harmada annak, amekkora Európában hosszú időtávon indokoltnak minősül. A ráfordítások arányán azonban lehet változtatni, ha az említett tapasztalatok kiértékelése következetes. A területfejlesztés – ha távlatos és szakszerű koncepcióból levezetett területgazdálkodási politika vezérli – ösztönzője, folyamatos ellenőrző partnere is lehet a mindenkori, közlekedésre fordított erőforrások felelős felhasználásának.

Scharle Péter
miniszteri főtanácsadó
KHVM

Határon átnyúló regionális együttműködések II.

Határon átnyúló regionális együttműködések III.

A közlekedési infrastruktúra helyzete

Magyarország közlekedési kapcsolatai az európai hálózatokhoz a vasút vonatkozásában megfelelőnek mondhatók, az országos hálózat integráns része az európai vasúthálózatnak, a közúti kapcsolatokat tekintve viszont viszont periferikus helyzetű az ország. Ezt elsősorban az magyarázza, hogy a vasúthálózat fő iránya már a XX. század elején kiépültek, a közúti magisztrális rendszerek (autópályák) viszont csak a század második felében.

Az autópálya-építési programból Magyarország, a kelet-európai országokkal együtt, kimaradt. A közel öt évtizedes elmaradást pótolni kell (különös tekintettel az Európai Unióhoz való csatlakozási szándékra), ez azonban már a következő évszázad első évtizedeinek feladata. Az előkészítő munkákat viszont már most meg kell kezdeni, illetve egy-egy autópálya-szakaszt a tervek szerint az ezredfordulóiig ki kell építeni.

Magyarországon a közlekedésfejlesztés hosszú idő óta nem tudja követni az igények növekedését. Azonban e téren is különbség van az ország gazdaságilag fejlettebb és fejletlenebb térségei között. A fejlettebb területeken a közlekedési infrastruktúra is jobban fejlődött az elmúlt 6 évben, mint a kevésbé fejlett térségekben, ugyanakkor a fejletlenebb, elmaradott térségekben az infrastruktúra-fejlesztések hatása alig érezhető változást eredményezett.

Az ország jelenlegi teljesítőképessége nem teszi lehetővé, hogy hazai finanszírozásban épüljenek meg a hiányzó magisztrális közlekedéshálózati elemek és a meglévő hálózat évtizedes karbantartási elmaradásai gyorsított ütemben pótlásra kerüljenek.

Az országos közúthálózat sűrűsége – a teljes úthálózat figyelembevételével – megfelelőnek

mondható. A kistérségi szinten értékelt útsűrűség, részben a településsűrűség függvényeként, a Dunaújváros–Hatvan–Eger–Nyíregyháza-vonaltól északra átlag feletti, a vonaltól délre majdnem egységesen átlag alatti. Észak-Dunántúlon ez az érték jóval meghaladja az országos átlagot. Az önkormányzati utak 68%-ban burkoltak, az állami utak 97%-ban.

A gazdasági élet fejlődését, az innováció és modernizáció terjedését leginkább elősegítő gyorsforgalmi úthálózat azonban erősen hiányos. Az autópálya-ellátottság mintegy negyede a nyugat-európainak. A meglévő hálózat karbantartási hiányosságai a használhatóságukat tovább csökkentik.

A főúthálózat 5%-a belterületen halad, mintegy 1 500 km hosszban. Az alsóbbrendű hálózat pályaszélessége és teherbírása egyre kevésbé felel meg a közforgalomnak.

A közúthálózat szerkezete erősen centrális kialakítású, hiányoznak a transzverzális átkötő elemek és a Dunán átvezető hidak is, elsősorban a főváros alatti Duna szakaszon. Ezek jelentős mértékben indokolják az országnak a Duna által elválasztott két része között a területi munkamegosztás hiányosságait. Ennek a szerkezetnek köszönhető, hogy a Budapest felé irányuló főutak forgalmi terhelése az indokoltnál nagyobb.

Az M0-s autópálya M1–M5-ös autópályák közötti szakaszának megépítésével a főváros belterületi hálózatán csökkent a terhelés, de amíg a Dunaújváros és Szekszárd térségébe tervezett közúti híd meg nem épül, a főváros körüli bevezető úthálózat mintegy 100 km-ét a tranzitforgalom továbbra is feleslegesen fogja terhelni.

A határok nyitottabbá válásával megélénkült tranzitforgalom időnként erős torlódásokat okoz az elsőrendű közúthálózat mintegy 40%-án, ami a környezet szempontjából igen veszélyes szennyezéssel jár.

A vasúthálózat sűrűsége és kiépítettsége meghaladja a nyugat-európai átlagot. A kistérségenként mért hálózatsűrűség egyenletesebb képet mutat az úthálózaténál. Csak három kistérséget nem érint vasútvonal, Pétervárasra, Mórahalom és Letenye körzetét.

A vasúthálózat műszaki állapota viszont olyan, hogy egyedül a Budapest–Hegyeshalom-vasútvonal fog a nyugat-európai követelményeknek megfelelni a közeljövőben megvalósuló rekonstrukciója után. Az elavultság és a korszerűtlenség miatt a menetsebesség és a vonalterhelés kényszerű csökkentését kellett bevezetni több helyen, ami közvetlenül is visszahat a fuvarozási teljesítményre, közvetve a gazdasági fejlődésre.

A környező országok közül, Jugoszlávia felbomlása óta, egyedül Szlovéniával nincs közvetlen vasúti kapcsolata az országnak.

Súlyosbítja a vasút állapotáról alkotott képet a közlekedés biztonságát rontó korszerűtlen közút–vasút keresztezések nagy száma is.

A vasúti szállítások volumene az elmúlt 10 évben a korábbi érték harmadára csökkent, és ez a tendencia tovább folytatódik.

A belvízi hajózás pályahossza mintegy 1 600 km. A Duna Budapest felett VI. b, alatta VI. c osztályú vízi út, a Tisza Tiszafüredig IV. kategóriában, ez alatt V. a kategóriában, a Sió, a Körösök, a Keleti főcsatorna és a Bodrog szakaszosan II. kategóriában hajózható.

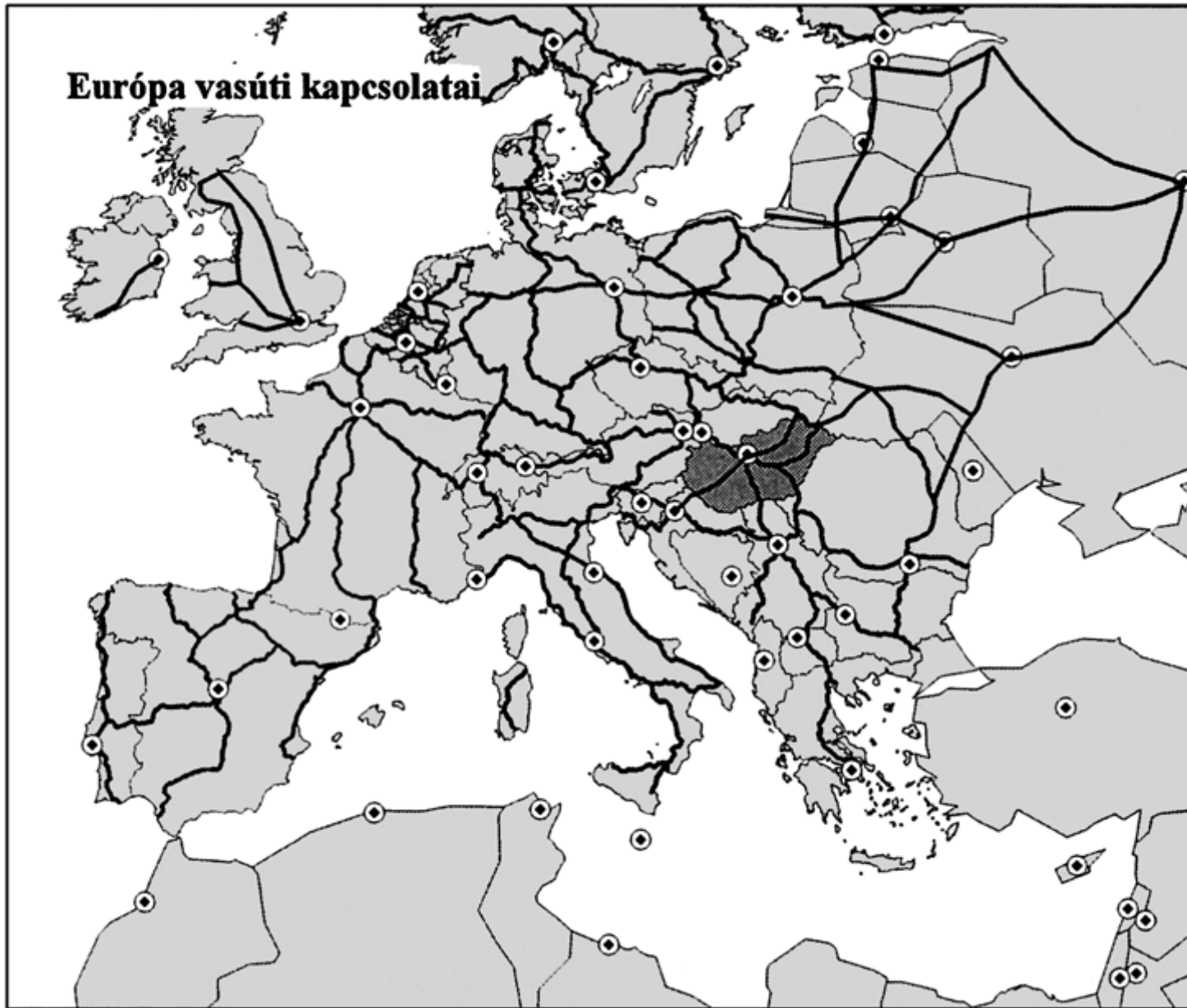
Ennek ellenére kereskedelmi hajózás csak a Dunán van, a Tiszán és a többi vízi úton a turizmus- és a sportcélú, egyes szakaszokon a személyhajózás működik. Ennek oka a rendkívül bizonytalan vízállás a Tisza középső szakaszán. Tényleges szállítás csak nagy költségigényű vízlépcsőépítéssel lenne megvalósítható.

A Balatonon a sportcélú és idegenforgalmi hajózás feltételei a jachtkikötő-hálózat kiépítetlensége miatt nem felelnek meg a növekvő igényeknek.

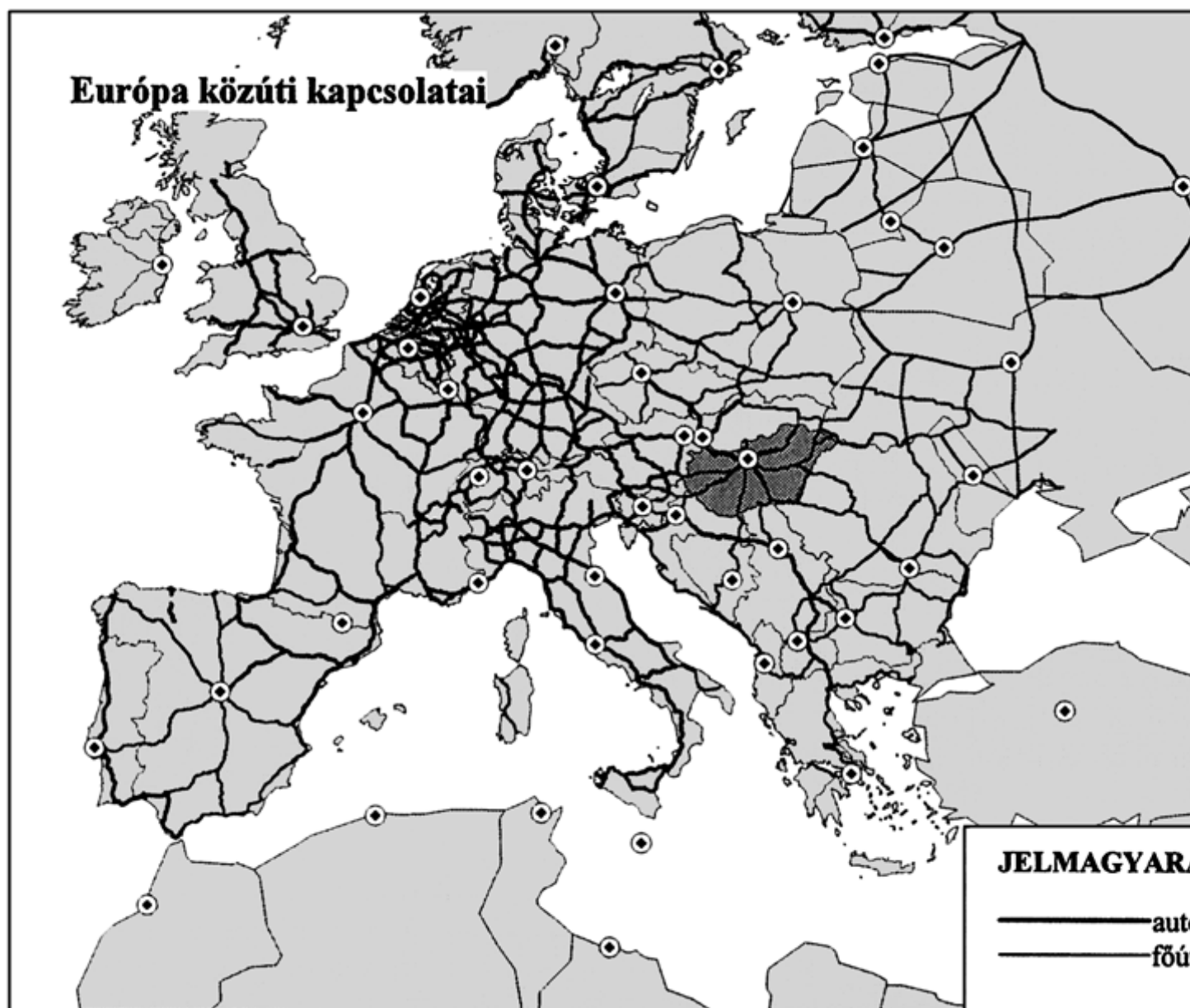
A vízi utakon, beleértve a Dunát is, európai mércével mérve egyetlen korszerűnek nevezhető, nagy teljesítményű kikötő sem működik. Regionális érdekeltsgű a bajai, a dunaújvárosi, a budapesti és a szegedi kikötő, mindegyik forgalma csekély.

A légi közlekedés egyetlen nagy közforgalmú repülőtere Ferihegy I–II. Néhány repülőtér időszakosan nemzetközi forgalmat is lebonyolít, belföldi légi közlekedés azonban gyakorlatilag nincs az országban.

Európa vasúti kapcsolatai

Európa közúti kapcsolatai

Várható tendenciák a közlekedési infrastruktúra területén

Az országban végbement gazdasági és társadalmi változások felgyorsították az utazási és szállítási szokásokban eddig is fellelhető, de ez ideig csak lassú ütemben végbemenő folyamatokat.

A gazdasági fejlődés együtt jár a személygépkocsi-használat, az utazási igény és annak következményeként a forgalom növekedésével. A közúti forgalomban kismértékű, egyenletes forgalomnövekedés várható, és ezen belül a személygépkocsi-közlekedés dominál. Ez mintegy 2,5 millió személygépkocsi és 260-280 ezer hazai állományú tehergépkocsi közlekedését jelenti majd az ország útjain. Ezt növeli még az ország kedvező tranzithelyzetéből adódó és szintén növekedést mutató közúti tranzitforgalom.

A vasúti áruforgalom prognózisa szintén növekedést mutat, de az összes szállítási teljesítményen belül további térvesztés várható. A prognózisok szerint hosszú távon 25-28%-ra csökken majd a vasút részesedése az áruforgalomból.

A vízi közlekedésben eredménynek kell tekinteni, ha az ezredfordulóra a vízi szállítás a jelenlegi

helyzetéből kimozdul. Hosszú távon az összes szállítási teljesítményen belül csak 7%-os részesedés elérése várható.

A legnagyobb teljesítménynövekedés a közlekedési ágak között – a nemzetközi tapasztalatok alapján – a légi szállításban várható, ami az összes teljesítmény 3-4%-át is kiteheti a jövőben.

Várhatóan nagyobb szerepet kapnak a regionális szerepkörű repülőterek a belföldi szállításban is.

Az ország nemzetközi repülőtere továbbra is Budapest-Ferihegy lesz, melynek a növekvő forgalomhoz megfelelő bővítése 1996-ban megkezdődött. A Magyar Honvédség kezelésében lévő katonai repülőterek kettős, polgári-katonai hasznosítására is lehetőség kínálkozik a jövőben.

A közlekedés szennyező környezeti hatását mérsékli a közút–vasút, közút–vízi út és vasút–vízi út kombinált szállítási mód hazai meghonosodása, ami lassú, de tartós fejlődést vetít előre.

Prognosztizálható, hogy a közúti tranzitforgalom 12-15%-a, az export-import forgalom 6-9%-a már ebben a korszerű és környezetkímélő szállítási formában fog lebonyolódni az ezredforduló utáni évtizedben. Mindemellett még hosszabb ideig érvényesül az a tendencia, mely az elégtelen úthálózat-sűrűségből és a gépkocsipark rossz műszaki állapotából eredő környezetterhelést jelenti.

A társadalmi és gazdaságpolitikai célokkal összhangban az áruszállítás piaci tevékenységként működik. A személyközlekedésben az egyéni közlekedés részarányának növekedése mellett a társadalom egyes rétegei számára a tömegközlekedés továbbra is alapellátásnak minősül, ezért tovább kell javítani a tömegközlekedés minőségét és színvonalát.

A közforgalmú személyszállításban és a tömegközlekedésben egyre nagyobb szerephez kell jutniuk a koncessziós jogon személyszállító szervezeteknek, melyek megfelelően szabályozott feltételek között tevékenységükkel hozzájárulhatnak a kiegyenlítettebb településrendszer kialakulásához.

A közlekedéshálózat fejlesztési javaslata

A közlekedés nemzetközi kapcsolatainak szélesítése; autópályák és a nagy sebességű vasútvonalak építése, a dunai vízi szállítás fejlesztése és a nemzetközi forgalmat is fogadó repülőterek számának gyarapítása elősegítheti az ország Európai Unióhoz való integrálódását.

A gyorsforgalmi úthálózat országhatárig való kiépítése a legfontosabb közúthálózat-fejlesztési feladat, mert ez teszi lehetővé:

- az európai hálózathoz való csatlakozást;
- a határokon átnyúló kapcsolatteremtés kiépítését a gyorsforgalmi hálózaton;
- a tranzitforgalom nyugodt, szabályozott levezetését;
- az ország régióinak gyors megközelíthetőségét.

Az M1-es autópálya Hegyeshalomig megépült szakasza már ma is megfelelő kapcsolatot biztosít a nyugat-európai gyorsforgalmi hálózathoz. Ezt egészíti majd ki az M15-ös autópálya Pozsony–Prága irányában.

A fenti szempontokat érvényesítve tervezik első ütemben az M7-es autópálya Balatonkeresztúrig, az M³-as autópálya Polgárig és az M5-ös autópálya Kiskunfélegyházáig való megépítését. Az autópályák országhatárig való kiépítése az ezredforduló után várható. Ekkor az M³-as autópálya az ország északkeleti régiójának kapcsolatát fogja biztosítani a közép-magyarországi területek és Ukrajna felé, illetve az M7-es autópályán keresztül Szlovénia–Olaszország irányába is.

Az M5-ös autópálya képezi a déli, délkeleti országrész kapcsolatát a főváros irányába, ezenkívül része lesz a Balkánon átvezető nemzetközi folyosónak. Románia irányába az M43-as autópálya Szeged és az országhatár között létesít kapcsolatot. Az M7-es autópálya fontosságát kiemeli, hogy rajta keresztül lehetőség nyílik a közvetlen horvát és szlovén közúti összeköttetésre.

Területfejlesztési érdekek igénylik továbbá a Sopron–Keszthely; hozzá csatlakozóan a Győr – Pápa – Sümeg; a Szombathely – Sárvár – Pápa – Kisbér – Tatabánya; a Kisbér – Komárom – Szlovákia; a Keszthely – Nagyatád – Barcs; a Kiskunfélegyháza – Szentés – Orosháza – országhatár; a 21. sz. főút folytatásaként Nagykáta – Jászberény, illetve Kecskemét irányú közutak kiemelt kezelését, a főhálózatba illesztését, Észak-Békés megye közúti feltárását a méhkeréki határátkelőhely, illetőleg a 4. számú út felé, valamint a Békés megyei közúti és hídprogram folytatását.

A Szlovénia irányú forgalom átvezetésére javasolható a Szombathely–Körmend–Rédics irány kijelölése. A nagy nemzetközi forgalmat bonyolító határátkelőhelyek mellett a határ menti együttműködés elősegítésére új közúti átkelési lehetőségek (pl. Létavértes) nyitása, illetve meglévők bővítése szükséges. (pl. méhkeréki, nyírábrányi).

A gyorsforgalmi úthálózathoz csatlakozó Duna-hidak (szekszárdi, dunaújvárosi) mellett regionális érdekeket szolgálna Mohácson egy új híd építése a kikötő térségéhez csatlakozóan, továbbá nemzetközi forgalmat is szolgáló párkányi híd és Tiszaugon a meglévő Tisza-híd rekonstrukciója. A Budapest–Hegyeshalom-vasútvonal rekonstrukciója és modernizációja az európai gyorsvasutak hálózatába kapcsolja be az országot még az ezredforduló előtt. Egyetlen szomszédos országgal, Szlovéniával nincs Magyarországnak közvetlen vasúti összeköttetése, ennek pótlására az összeköttetés a Zalalövő – Hodos – Muraszombat-nyomvonalon valósul meg középtávon. A Budapest – Hegyeshalom-vasútvonalhoz csatlakozóan gyorsítani szükséges a Budapest – Kelebia és a Budapest – Záhony viszonylatú vasúti kapcsolatokban a 160 km/óra sebességű pálya kialakítását. Ezenkívül tervbe van véve a Balatonszentgyörgy – Gyékényes, a Székesfehérvár – Szombathely, a Rákospalota – Újpest – Vácrátót és a Miskolc – Hidasnémeti vonalak villamosítása.

A Szlovénia irányú összeköttetés megépítésével egyidejűleg indokolt Zalaegerszeg közlekedési helyzetének javítását is szolgáló a Zalalövő – Zalaegerszeg – Budapest kapcsolatot hordozó vasútvonal fejlesztése. Hasonlóan műszaki fejlesztést igényelnek a következő vasútvonalak: a Győr – Pápa – Celldömölk; a Tatabánya – Oroszlány – Mór – Székesfehérvár; a Püspökladány – országhatár; a Debrecen – Tiszalök; a Salgótarján – Hatvan; a Komárom – Székesfehérvár – Pustaszabolcs – Kecskemét – Szolnok közötti irányokban.

Korábban már üzemelő vasútvonalak helyreállításával új térségi kapcsolatok létrejöttét eredményezné a Kőszeg–Obenpullendorf, a Drégelypalánk–Hont közötti vonal megépítése és a Szeged–Temesvár kapcsolat érdekében a szegedi vasúti híd helyreállítása.

A Férihegyi repülőtérnek a vidéki térségből való jobb elérhetőségét, illetve vasúti megközelítést menetrendileg is szükséges elősegíteni.

A területi versenyképességet a közlekedési infrastruktúra vonatkozásában az adott térség elérhetősége vagy megközelíthetősége jellemzi. A Nyugat-Európában felhalmozódott termelés- és tőkekoncentráció feloldásában azok a régiók fognak részt venni, melyeket „területi” versenyképességük erre alkalmassá tesz. A közlekedésfejlesztésnek arra kell irányulnia, hogy az autópálya-hálózat minél hamarabb érje el az országhatárt, csatlakozzon a szomszédos országok úthálózatához, és a kiegészítő transzverzális útvonalak is kiépüljenek. Ezzel egyfelől az ország egyre nagyobb területei válhatnak versenyképessé ha más szükséges adottságokat is fel tudnak mutatni, másrészt az ország nem végpontja lesz az európai autópálya-rendszernek, nem marad továbbra is „zsák”-helyzetben, hanem az európai áru-, tőke- és információáramlás közvetítője lehet. Ennek mielőbbi megvalósulása érdekében

fel kell gyorsítani a gyorsforgalmi úthálózat építését és a vasúthálózat korszerűsítését, a dunai és tiszai vízi út fejlesztését a régiók elérhetőségének javítására és az ország kedvező földrajzi elhelyezkedése előnyeinek kihasználására;

a területek elérhetősége legjobban a megközelítési idő nagyságával fejezhető ki.

Ezért területfejlesztési szempontból nagyobb szerepet kell kapnia a regionális szerepkör ellátására alkalmas repülőterek részben vállalkozási alapú fejlesztésének.

Regionális jelentőséggel bírnak – elhelyezkedésük és vonzáskörzetük jellege alapján – a Békéscsaba, Budaörs, Debrecen, Esztergom, Kunmadaras, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs-Pogány, Pér, Siófok-Kiliti, Sármellék, Szombathely, Szeged térségi repülőterek.

Közös katonai-polgári célú használatra Mezőkövesd, Kecskemét, Taszár és Tököl repülőterei vehetők számításba.

A vízi szállítás gazdasági előnyei közismertek, ezért, valamint a közlekedés diverzifikációja és közvetlen térségfejlesztő hatása miatt (V/28. ábra)

A közforgalmi kikötők létesítése hosszú távon javasolt.

A szegedi medencés kikötő kihasználásának elősegítésére a Tisza alsó, Dunáig terjedő szakaszát

nemzetközi vízi úttá célszerű fejleszteni.

A gazdaság modernizációjának támogatása a műszaki infrastruktúra területén elsősorban korszerű és megbízható szolgáltatást feltételez. A közlekedés korszerű szállító- és rakodási technológiák bevezetésével, a közlekedési csomópontokban logisztikai központok kialakításának támogatásával járulhat hozzá a gazdaság modernizálásához.

Az adottságok tizenegy centrum kialakítását teszik reálissá. A vízi és vasúti szállítás kevésbé szennyezi a környezetet, ezért a környezetszennyezés mérséklése céljából a kombinált fuvarozás, a vízi és vasúti szállítás részarányát növelni kell.

Ugyancsak a környezeti terhelést csökkenti a településeken belül a tehermentesítő utak kialakítása és a településeket elkerülő útszakaszok építése. Számos településen kell ezt a feladatot megoldani, ezért folytatni kell a településeket tehermentesítő és elkerülő útszakaszok létesítésének programját.

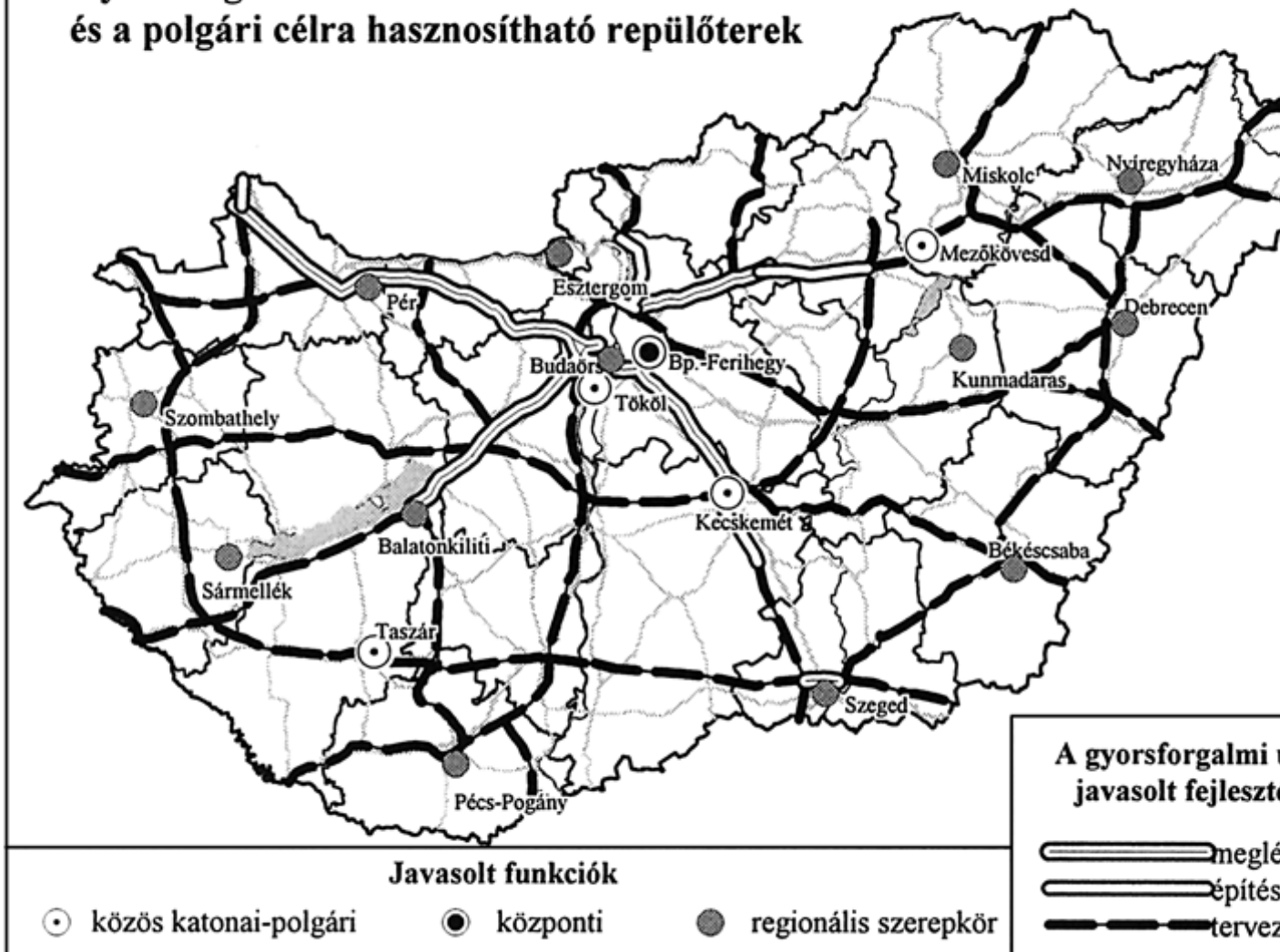
A területi kiegyenlítődés elősegítése, a keleti és a nyugati országrész kapcsolatának javítása érdekében meg kell építeni Szekszárd térségében a már régóta tervezett Duna-hidat és a hozzá csatlakozó, nagyrészt az ország déli területeit felfűző M9-es gyorsforgalmi utat.

Kiemelt fontosságú Pécs–Komló térségének „kinyitása” gyorsforgalmi úttal Északnyugat felé, az érc- és szénbányászat megszüntetésével létrejött ipari válsághelyzet mielőbbi megoldása érdekében. Területfejlesztési szempontból mielőbb rendezni szükséges ezt a közúti kapcsolatot, ezért a Pécs–Komló–M7-es gyorsforgalmi út megvalósítása már középtávon is indokolt.

Hosszú távon kell megkezdeni a Szentgotthárd–Veszprém–Dunaújváros–Kecskemét–Szolnok–Eger M8-as gyorsforgalmi út megvalósítását Dunaújváros térségében egy új Duna-híd építésével; továbbá meg kell építeni Győr – Szombathely – Zalaegerszeg, Budapest – Szolnok, Kecskemét – Békéscsaba és Nyíregyháza – Debrecen – Berettyóújfalú, valamint a dunakanyari gyorsforgalmi utakat.

Gyorsforgalmi utak és a polgári célra hasznosítható repülőterek

Gyorsforgalmi utak és a polgári célra hasznosítható repülőterek

Hírközlés

A távközlési infrastruktúra területén végbement szerkezetátalakítás következtében jelentősen nőtt a telefonellátottság, és az ellátás gerinchálózata is oly mértékben kiépült, hogy egyes területeken ez az infrastruktúra már kínálati piaccal is jellemezhető. Ez a folyamat tovább növekszik, és az ország egész területén jelentkező fizetőképes igényeket már középtávon ki lehet elégíteni. Ehhez a feltételek kedvezőek, mert:

- az ország 54 primer körzetre osztott területén minden primer körzeti központhoz elér a távközlési jel továbbítására alkalmas gerinchálózat;
- a közcélú távbeszélő-szolgáltatókat koncessziós szerződés kötelezi arra, hogy 1997-től a felmerülő igények 90%-át hat hónapon belül kielégítsék, és az igények legfeljebb 2%-ának kielégítése húzódhat el egy évnél tovább. Az igények kielégítésében az üzleti felhasználóknak jogszabály

biztosít elsőbbséget;

– a közcélú mobilrádiótelefon-szolgáltatás ma már az ország majdnem minden pontján elérhető, és a három szolgáltató már verseng az új előfizetőkért;

– az országos közcélú személyhívó-szolgáltatóknak 1997-ben el kell érniük, hogy szolgáltatásuk elérhető legyen az ország területének legalább 80%-án. E szolgáltatók szintén versengenek már az előfizetőkért;

– a műsorszórást tekintve az ország területének 90-95%-án vehetők a közszolgálati műsorok, és a médiatörvény rendelkezései értelmében két éven belül közel ugyanennyi kereskedelmi műsor vételi lehetőségét is biztosítani kell az ország lakosságának 50-80%-a részére;

– az egyéb távközlési szolgáltatások tekintetében bevezetett liberalizáció miatt minden üzletképes igény kielégítésére akad vállalkozó, és rendelkezésre állnak azok a technológiák, amelyek ezen igények kielégítésének várakozási idejét minimálisra csökkentik.

Vízgazdálkodás

Adottságok

Az a körülmény, hogy Magyarország a Kárpát-medencében, döntően síkvidéki területen helyezkedik el, vízgazdálkodási adottságait alapvetően meghatározza. A vízfolyások többsége az ország határain kívül ered, ezért a folyók vízhozama, vízminősége, az árvízi veszélyeztetettség mértéke a felvizi országok vízgazdálkodásától, illetve területhasználatától függ. E kiszolgáltatott állapotot jól jellemzi, hogy a felszíni vízkészletek 95%-a külföldről érkezik.

Az egy lakosra jutó vízkészlet alapulvételével Magyarország vizekben gazdag országnak tekinthető. E vízkészletek eloszlása azonban térben és időben igen egyenlőtlen. Az ország árvizekkel és belvizekkel veszélyeztetett területének negyede a mértékadó árvízszint alá esik, ahol 700 településen 2,5 millió ember él.

A felszín alatti vizek eloszlása lényegesen egyenletesebb. Az összes ivóvíz-felhasználás 90%-a a vízbázisokból történik. A vízellátó művek 65%-a sérülékeny földtani környezetből termeli a vizet, ahol fennáll a felszíni szennyezés veszélye. Ez a helyzet jellemzi a főváros parti szűrűsű vízbázisait is. Országszerte szaporodnak azok az esetek, amikor jelentős többletköltséggel járó tisztítóberendezéseket kell építeni vagy használaton kívül kell helyezni az elszennyeződött vízbázist. Magyarország világviszonylatban is jelentős hévízkészletekkel rendelkezik, elsősorban az Alföldön és a Kisalföldön. E készleteket a túlzott igénybevétel jellemzi. A használt hévizek döntő részének igen magas a sótartalma, amelynek használat utáni elhelyezése gondot okoz.

A vízgazdálkodás országos jellemzői, vízgazdálkodási tendenciák:

Jelenleg a lakosság 98%-a részesül vezetékes vízellátásban, míg a hálózatra kapcsolt lakások tekintetében az ellátottsági mutató 89,1%. Ez a szint nyugat-európai színvonalat jelent. Az ivóvízellátás mennyiségi szempontból gyakorlatilag megoldott, a minőség biztosítása azonban további fejlesztéseket tesz szükségessé.

A csatornázás helyzete lényegesen rosszabb. A csatornázott területen élő lakosság aránya 58%, míg a csatornára kötött lakások aránya 43,6%. A közműöllő az 1980-as évektől egyre jobban kinyílt. Az 1990-es évek elején megkezdett szennyvízkezelő program megvalósítása az ezredfordulóra a közműöllő alakulásában kisebb mértékű záródást eredményez, de alig csökken az 1980. évi érték alá.

Az összegyűjtött szennyvizek 55%-a tisztítás nélkül jut a befogadóba, és a tisztított szennyvizeknek 33%-át tisztítják megfelelően. Az ország 3 126 települése közül 495-ben van csatorna, és 450 településen üzemel szennyvíztisztító telep (előfordul, hogy több település szennyvizét egy helyen tisztítják). A csatornázatlan területeken lévő közműpótló rendszereknek egyes felmérések szerint kevesebb mint 10%-a működik rendeltetésszerűen. Az ország sok területén problémát okoz a szennyvíziszapok és települési folyékony hulladékok nem megfelelő elhelyezése.

A folyamatban lévő fejlesztések keretében 400 településen folyik csatornarendszer és

szennyvíztisztító építése. Elsőbbséget élveznek a 2 000 főnél nagyobb lakosszámú, sérülékeny vízbázison lévő települések. (V/34. ábra)

Az ipar vízszükségletének 50%-át a felszíni vizekből saját víztermeléssel biztosítja. A felhasznált víz jelentősebb részben hűtővíz. Ennek ellenére az ipari frissvíz-felhasználás messze meghaladja a kommunális vízfelhasználás mértékét.

Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület összesen az ország területének 52%-a. Az árvízveszélyes területek 97%-a mentesített, azonban a szükséges méretre a műveknek csak 57%-a épült ki. A belvízcsatorna-rendszer a felesleges vizek 15 nap alatt való eltávolítására képes. Mind az árvízvédelem, mind a belvízvédelem területén jellemző, hogy a fenntartási munkák tartós elmaradása miatt a védelmi képesség egyre romlik.

Mezőgazdasági vízhasznosítás – öntözés – a megművelt terület mintegy 5%-án folyik. A vízszolgáltató főművek kapacitása nagymértékben kihasználatlan. Ennek oka elsősorban az erre fordítható állami támogatás csökkenése, a mezőgazdaság nehéz gazdasági helyzete, a tulajdonviszonyok ma még számos helyen meglévő bizonytalansága.

A kisvízfolyások hossza dombvidéken 35 000 km. Mintegy 1 500 települést, több mint 1800 kisebb vízfolyás keresztez. A fenntartási munkák elmaradása az elöntések valószínűségét növeli.

A nagy tavak – Balaton, Velencei-tó, Fertő tó, Tisza-tó – védelmére irányuló szabályozási feladatok többéves, az egész vízgyűjtőre kiterjedő komplex vízgazdálkodás-fejlesztési programok végrehajtását igénylik.

A folyók szabályozása során keletkezett holtágak közül a 200-at meghaladja az 5 ha-nál nagyobbak száma. Ezen vizek mára jelentősen elöregedtek, elszennyeződtek, ugyanakkor természetvédelmi, környezetvédelmi, valamint rekreációs szempontból jelentőségük igen nagy, hasonlóan a felhagyott bányatavakhoz.

A legfontosabb tendencia a vízkészletek hasznosítása terén a vízigények csökkenése mind a lakosság, mind az ipari tevékenység tekintetében. Ennek elsősorban az az oka, hogy a lakosoknak meg kell fizetnie a vízszolgáltatás valós árát, és ez takarékosagra ösztönöz, továbbá hogy az ipari szerkezetátalakítás során a kevésbé vízigényes technológiák terjednek el.

A termálvízkészlet csökkenése csak a jelenleginél kisebb mértékű igénybevétel esetén állítható meg. Ennek, valamint a környezetszennyezés mérséklése érdekében az energetikai célú hasznosítás után a vizeket vissza kell szajtolni a vízáadó rétegbe.

A talajvizek oly mértékben elszennyeződtek, hogy víztisztítási technológia kiépítése nélkül ivóvízellátási célokra sehol sem vehetők számításba. Egyes területeken a vizek jelentik azonban a rétegvizek utánpótlását, s így potenciális szennyezőforrásoknak tekintendők. Emellett a talajvíz a természetes és a termesztett növényvilág életfeltételeit biztosító ökológiai tényező. A talajvizek szintjének folyamatos süllyedése érzékelhető, amely kritikus mértéket ért el a Duna–Tisza közén, de az átlagosnál erősebb az ország nyugati felén is.

Fejlesztési javaslatok

A társadalom és a gazdaság térbeli, települési arányai, valamint a vízgazdálkodási területi prioritásai között alkalmanként feszültségek húzódnak meg. Ennek megfelelően nagy jelentősége van a célok és prioritások harmonizálásának. A legfontosabb feladat

A vízgazdálkodás területén:

- a vízkárelhárítási létesítmények fejlesztése;
- a vezetékes ivóvíz minőségének javítása;
- az EU ajánlásainak megfelelő szennyvíz-elvezetési és -tisztítási színvonal elérése;
- a vízközmű-infrastruktúra területi aránytalanságainak csillapítása;
- az ivóvízbázisok hatékonyabb védelme;
- az Alföld vízgazdálkodási problémáinak megoldását elősegítő intézkedések meghozatala, a talajvízszint-süllyedés megállítása és a vízvisszatartás megoldása a Duna–Tisza közén

homokhátság.

A célkitűzések megvalósítását célzó megkezdett és tervezett országos fejlesztési programok:

- a vezetékes ivóvíz minőségének fejlesztése;
- az árvízmentesítés fejlesztése;
- a vízpótló és -elosztó rendszerek fejlesztése;
- a sérülékeny földtani környezetű üzemelő és távlati ivóvízbázisok védelmét szolgáló beruházások megvalósítása;
- az országos szennyvíz-elvezetési, -tisztítási program megvalósítása;
- a nagyvárosok szennyvíztisztító programjának befejezése.

A régiókat érintő vízügyi fejlesztésekre irányulnak részben a nagy tavak – Balaton, Velencei-tó, Fertő tó, Tisza-tó – komplex vízgazdálkodási fejlesztési tervének megvalósítása, a Felső-Tiszavidék árvízvédelmi rendszerének fejlesztése, részben a Duna–Tisza közti talajvízszint-süllyedés, a Szigetköz mentett oldali talajvíz-süllyedés, illetve következményeinek elhárítására irányuló fejlesztési program előkészítése.

A vízgazdálkodás területén kialakultak az együttműködés keretei a szomszédos országokkal, mivel a felvízi országoktól való függőségünk meghatározó. Minden szomszédos országgal formalizált kétoldalú határ menti vízügyi együttműködési megállapodás szabályozza a tennivalókat, mely azonban csak a vízgazdálkodás legfontosabb területeire terjed ki, és néhány kivételtől eltekintve nem nyúlik túl a határ menti 30 km-es sávon mindkét oldalon. Folyamatban van ezen egyezmények felülvizsgálata az utóbbi időben életbe léptetett nemzetközi egyezmények (Duna-konvenció, helsinki egyezmény) alapján. Hosszabb távon várható ennek előnyös hatása az ország vízgazdálkodási adottságaira.

A gazdasági versenyképesség feltételezi az egészséges környezet igényét, a lakosság életterének védelmét a káros behatásoktól, ennek érdekében 2010-ig a 67-68%-os csatornázottság területileg differenciált megvalósítása szükséges. Gondoskodni kell a gazdaságosan nem csatornázható területeken korszerű közműpótló berendezések programszerű megvalósításáról és a keletkezett települési folyékony hulladékok ártalommentes elhelyezéséről.

Az EU-normáknak megfelelő csatornázottságot mutató települések száma meglehetősen kevés, azok többsége is a Nyugat-Dunántúlon helyezkedik el. Az északkeleti országrészben és az Alföldön csak a nagyobb városok felelnek meg e normáknak.

Mindenütt gondoskodni kell a megfelelő szennyvíztisztításról. A szennyvíztisztítás szükséges mértékét a településnagyságtól és a befogadók érzékenységtől függően kell megválasztani úgy, hogy a szennyvizeknek legalább biológiai fokozatú tisztítása megtörténjen. A felszíni vizek tápanyagterhelésének csökkentése és a vízkészletviszonyok javítása érdekében – ahol erre mód van – előnyben kell részesíteni a megfelelően előkezelt szennyvizek talajon való hasznosítását.

Az üdülőhelyeken az állandó és az üdülőnépesség együttes számát célszerű mértékadónak tekinteni. A támogatások megítélésénél figyelemmel kell lenni a tisztítás szükséges mértékére, el kell kerülni a túlzó fejlesztési programok támogatását. Gyorsítani kell a 2 000–10 000 fő közötti népességű, sérülékeny környezetben lévő települések szennyelvezetését, tisztítását, tekintve hogy az 340 településen nem éri el a 10%-ot az előírt minimum 50% helyett.

A vízellátás-szennyvízelvezetés költségei az iparban általában nem haladják meg az árbevétel 5%-át, ezért a vízerőmű-infrastruktúra fejlesztése az ipar modernizációja szempontjából csak egyedileg ítéltető meg megfelelően.

A vízi infrastruktúra fejlesztése során tekintetbe kell venni a területfejlesztés prioritásait.

Ugyanakkor a víz mint korlátozottan megújuló természeti erőforrás nem egyenletesen és nem mindig a szükséges helyen a megfelelő mennyiségben és minőségben áll rendelkezésre, ezért a területfejlesztés vegye figyelembe a vízkészletek adottságait, segítse elő szükség esetén a víztartalékos területhasználatokat, hogy az egészséges víz későbbi generációk számára is elérhető legyen.

Az energiaellátás helyzete

Magyarország energiagazdálkodása az elmúlt hosszabb időszak alatt az olcsó energiahordozók könnyű hozzáférhetősége miatt, majd az ipar nagy fajlagos energiafogyasztású technológiai és a kialakult igényes lakossági-kommunális energiafelhasználási – főleg hőellátási – választék kiépítése következtében oda vezetett, hogy jelenleg már az ország igényeinek mintegy 50%-át behozatalból lehet csak kielégíteni.

Az ország energiahordozói behozatalát vezetékes szállítórendszereken, a szénhidrogéneket (kőolaj, földgáz) csőhálózatokon, a villamos energiát nagyfeszültségű nemzetközi kooperációs szabadvezeték-hálózati rendszeren keresztül bonyolítja.

A magyar energiarendszer országos és nemzetközi kooperációt biztosító hálózatai fokozatosan épültek ki, és európai szinten is korszerűnek tekinthetők.

A villamos alaphálózaton lényeges változást jelentett, hogy Magyarország a közelmúltban levált a keleti – az egykori KGST-országokat ellátó – VERE egyesített rendszerről, és az újonnan megalakult CENTREL rendszerben – Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország – 1993 óta folytat kooperációt, majd 1995 októberétől párhuzamos üzemben jár a nyugat-európai villamosenergia-rendszerrel.

Az UCPTE egyesített nyugat-európai villamosenergia-rendszerhez való csatlakozást segítette elő az alaphálózaton egy 400 kV-os hálózati összeköttetés megépítése Győr–Bécs között, továbbá egy Ausztriába telepített 600 mW teljesítménytávítelre képes egyenirányító betét.

Magyarország, a Kelet-Közép-Európában elfoglalt kedvező geopolitikai helyzeténél fogva, a jövőben nemcsak az eddigi keleti kapcsolódásokon keresztül biztosíthatja a szükséges energiaforgalmat, hanem növelheti azt a nyugati, délnyugati irányú rendszerkapcsolatok kiépítésével. Kedvező területhasználati feltételekkel építhetők tranzit energiaszállító hálózatok az európai integráció keretében.

A szénhidrogén – kőolaj és földgáz – -hálózati integrációt az elmúlt fél évszázad növekvő igényei követelték ki, mivel a hazai szénhidrogén-, főleg kőolaj-kitermelő helyek fokozatosan kimerültek. Előbb a kőolajszállító vezetékhálózat épült ki az egykori szovjetunióbeli gazdag olajmezőkből táplálva, majd az Adria csővezeték révén bekapcsolódott az ország a kőolaj világkereskedelmébe. Az ország földgázellátása 1990-ig csak egy irányból, a FÁK-országok területéről volt biztosított. 1996 első felében készült el a régóta hiányzó nyugati hálózati összeköttetés Győr és az ausztriai Baumgarten között.

Az ország primer energiahordozói tüzelőanyag-szerkezetében túlsúlyban vannak a szénhidrogének, hasonlóan az OECD-országok struktúrájához, azzal a különbséggel, hogy Magyarország kétszeresen nagyobb arányban kötelezte el magát a földgáz mellett. Ennek oka egyrészt az erőművek, fűtőművek környezetjavítást is eredményező, tüzelőanyag-váltással összekapcsolt rekonstrukciói, másrészt a lakossági, kommunális, intézményi fogyasztói kör jelentős bővülése. A vezetékes gázellátottság növekedett a legdinamikusabban az elmúlt években. 1990-ig csak 454 település, 1995 végére már 1 449 település volt bekapcsolva a földgázellátásba.

Az egyéb energiahordozók mindössze 1%-ot tesznek ki a struktúrában, annak is nagy része vízi energia, a hazai megújuló energiahordozók, így a biomassa, a geotermikus energia gyakorlatilag hiányzik az energiahordozói szerkezetből.

A nemzetközi és a hazai magisztrális hálózati összeköttetések kiépítettsége európai szinten mérve „közepesnek” mondható, esetenként „jó” minősítésű, noha még hiányoznak a kooperációs és tranzitvezetékek. A térségi szintű energiaellátottsági színvonala azonban elmarad az európai átlagtól. Az ellátási színvonalat az energia-rendszerekhez való hozzáférhetőséggel, az ellátottság mértékével ítélik meg. A hálózati rendszerek technikai állapota és az energiahordozói szerkezet alapján értékelve jelentős különbségek találhatók az országban.

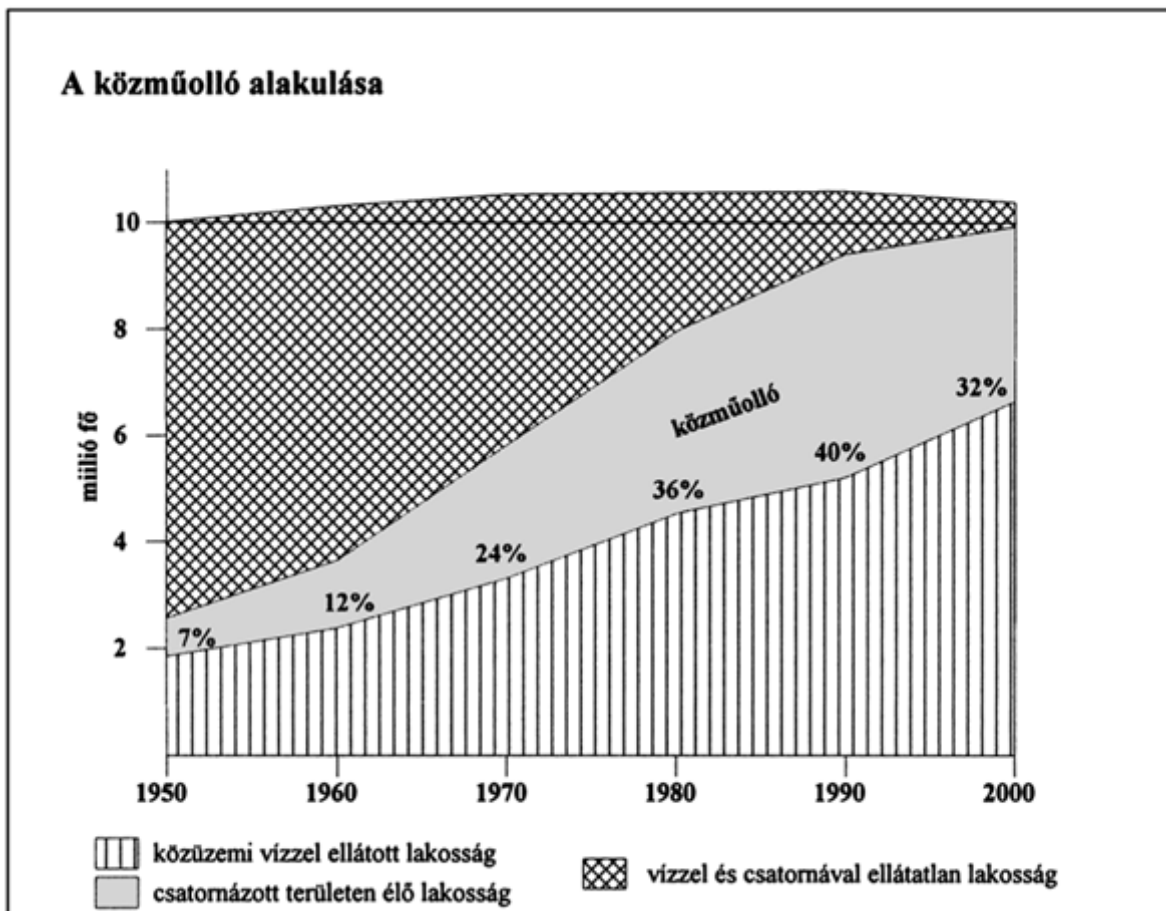
Várható tendenciák az energiafogyasztás területén

A gazdaság középtávra prognosztizált fejlődése azt valószínűsíti, hogy az ország összes energia-felhasználása csak kismértékben, évi átlagban 0,8-1,0%-kal emelkedik, ezen belül a villamos energia 2-3%-kal. Ez azt feltételezi, hogy csökken az energiaigényes termelés, és javul az energiafelhasználás hatékonysága, valamint konkrét energiatakarékosági programok kezdődnek el.

A tüzelőanyag szerkezetben középtávon csökken a szilárd tüzelőanyagok aránya, és folytatódik a szénhidrogén-bázisú felhasználás növekedése, ezen belül a földgáz nagyobb arányban, mint az olaj. Hosszabb távon a szén és „egyéb” energiahordozók ismételt megjelenése valószínűsíthető.

Jelentősebb erőművi bővítést a villamosenergia -igény növekedése középtávon nem indokol. A selejtezendő erőművek pótlása és a villamosenergia-igény némi növekedése azonban középtávon mintegy 12%-os (900 mW) erőművi kapacitásbővítést igényelhet.

A közműolló alakulása

Táblázatok

Országos közutak útjelleg szerint, 1996 (kilométer)

Megye, főváros, régió	Főút			Egyéb országos közút a)	Összesen	100	
Autópálya, autóút	egyéb elsőrendű	másodrendű főút	főút	egyéb országos közút	összes országos közút		
Budapest	25	-	-	15	40	4,8	
Pest	127	243	266	1 854	2 490	9,9	
Közép-Magyarország	152	243	266	1 869	2 530	9,6	
Fejér	81	146	261	925	1 413	11,2	
Komárom-Esztergom	49	74	121	637	881	10,8	
Veszprém	8	89	235	1 351	1 683	7,2	
Közép-Dunántúl	138	309	617	2 913	3 977	9,4	
Győr-Moson-Sopron	72	99	282	1 204	1 657	11,2	
Vas	-	80	225	1 199	1 504	9,1	
Zala	-	46	266	1 306	1 618	8,2	
Nyugat-Dunántúl	72	225	773	3 709	4 779	9,6	
Baranya	-	85	172	1 379	1 636	5,8	
Somogy	18	111	294	1 204	1 627	7,0	
Tolna	-	78	230	762	1 070	8,3	
Dél-Dunántúl	18	274	696	3 345	4 333	7,0	
Borsod-Abaúj-Zemplén	-	113	243	2 102	2 458	4,9	
Heves	25	89	189	865	1 168	8,3	
Nógrád	-	88	84	768	940	6,8	
Észak-Magyarország	25	290	516	3 735	4 565	6,2	
Hajdú-Bihar	-	140	255	1 116	1 511	6,4	
Jász-Nagykun-Szolnok	-	116	276	922	1 314	7,0	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	-	166	208	1 715	2 089	6,3	
Észak-Alföld	-	422	739	3 753	4 914	6,5	
Bács-Kiskun	16	104	464	1 577	2 161	6,9	
Békés	-	77	149	1 219	1 445	4,0	
Csongrád	-	107	160	1 077	1 344	6,3	
Dél-Alföld	16	288	773	3 873	4 950	5,9	
Összesen	421	2 051	4 380	23 197	30 049	7,4	

a) Összekötő, bekötő, állomáshoz vezető; valamint autópályákra és autóutakra fel-, illetve levezető út.

Országos közutak burkolat szerint, 1996

Megye, főváros, régió	Beton, kő és keramit	Aszfalt	Makadá m	Kiépített út összesen (km)	Kiépítetlen (föld-) út (km)	Beton, kő keramit és aszfalt	Mak burko
Burkolatú út (km)					utak aránya %		
Budapest	-	40	-	40	-	100,0	
Pest	38	2 125	261	2 424	66	86,9	
Közép-Magyarország	38	2 165	261	2 464	66	87,1	
Fejér	30	1 373	1	1 404	9	99,3	
Komárom-Esztergom	2	870	1	873	8	99,0	
Veszprém	10	1 626	38	1 674	9	97,2	
Közép-Dunántúl	42	3 869	40	3 950	26	98,3	
Győr-Moson-Sopron	-	1 423	234	1 657	-	85,9	
Vas	-	1 485	19	1504	-	98,7	
Zala	-	1 562	42	1 604	14	96,5	
Nyugat-Dunántúl	-	4 470	295	4 765	14	93,5	
Baranya	4	1 548	83	1 635	1	94,9	
Somogy	16	1 371	227	1 614	13	85,2	
Tolna	12	1 031	-	1 043	27	97,5	
Dél-Dunántúl	32	3 950	310	4 292	41	91,9	
Borsod-Abaúj-Zemplén	1	2 406	46	2 453	5	97,9	
Heves	1	1 161	3	1 165	3	99,5	
Nógrád	0	926	7	933	7	98,5	
Észak-Magyarország	2	4 493	56	4 551	15	98,4	
Hajdú-Bihar	3	1 491	-	1 494	17	98,9	
Jász-Nagykun-Szolnok	0	1 291	5	1 296	18	98,2	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2	2 067	1	2 070	19	99,0	
Észak-Alföld	5	4 849	6	4 860	54	98,8	
Bács-Kiskun	15	1 555	505	2 075	86	72,6	
Békés	12	1 327	88	1 427	18	92,7	
Csongrád	6	1 202	108	1 316	28	89,9	
Dél-Alföld	33	4 084	701	4 818	132	83,2	
Összesen	152	27 880	1 669	29 701	348	93,3	

Közforgalmú vasúti pályaállomány (kilométer)

Év, pályaállomány	A vasútvonalak építési hossza	Ebből		A vasútvonalak vágányhossza
	kétvágányú	villamosított		
1970	9 397	1 026	837	14 527
1980	8 033	1 103	1 510	13 264
1990	8 038	1 236	2 249	13 490
1991	8 072	1 159	2 247	13 507
1992	7 996	1 175	2 277	13 455
1993	7 752	1 175	2 277	13 291
1994	7 715	1 186	2 283	13 180
1995	7 714	1 195	2 353	13 181
1996	7 715	1 203	2 353	13 161
Ebből: működtetett	7 619	1 203	2 353	12 972

Közforgalmú vasúti jármű-állomány, vontatás

Év	Járműállomány ^{a)} , darab					A vontatás megoszlása, %		
mozdo ny	motorko csi	motorvona t	személy-	teherkoc si	gőz	villamos	dízel	
1970	2 408	151	16	5 463	71 069	34,1	27,3	38,6
1980	2 092	253	44	4 655	73 842	3,8	51,1	45,1
1990	1 716	220	62	4 082	64 249	0,0	70,2	29,8
1991	1 682	221	62	4 038	60 083	0,0	71,2	28,8
1992	1 628	222	62	4 240	54 165	0,0	72,9	27,1
1993	1 499	223	66	3 559	46 269	0,0	73,9	26,1
1994	1 434	220	66	3 830	39 039	0,0	73,7	26,3
1995	1 352	219	68	3 545	34 632	0,0	74,8	25,2
1996	1 356	240	72	3 513	30 999	0,0	76,2	23,8

a) Leltári állomány, az év végén.

A közforgalmú vasút nemzetközi áruszállításai országonként* (ezer tonna)

Ország	Behozatali forgalom			Kiviteli forgalom		
1994	1995	1996	1994	1995	1996	
Összesen	14273	13786	14 456	8 315	11 559	8 890
Ausztria	1 751	1 909	2 507	2 277	2 535	2 527
Csehország	..	1 911	1 932	..	329	373
Szlovákia	4 315	1 320	1 375	1 158	715	569

Horvátország	411	370	310	472	974	480
Lengyelország	413	908	1 003	138	385	265
Németország	428	613	834	341	361	762
Olaszország	305	392	473	837	1 264	544
Románia	716	1 016	1 039	357	632	407
Svájc és Liechtenstein	12	30	19	77	92	87
Szlovénia	352	511	461	1 182	1 918	1 083
Ukrajna	5 083	4 301	3 909	1 167	1 978	915

* Az országhatáron be-, illetve kiszállított árumennyiség a feladó, illetve a címzett ország szerint.

A közforgalmú vasúti személyszállítás kilométer-övezetek szerint*

Távolság	1980	1990	1994	1995	1996	
Ezer fő					százalékos megoszlás	
1- 30 km	145 364	94 939	65 318	61 961	62 068	49,7
31- 50 km	60 126	47 847	30 856	28 761	28 764	23,0
50- 80 km	42 876	35 570	12 890	10 137	9 936	8,0
81-100 km	9 950	6 300	4 563	3 809	5 481	4,4
101-200 km	18 732	16 449	8 716	14 558	14 136	11,3
201-300 km	7 128	4 488	2 391	2 417	3 144	2,5
300-	2 573	4 988	3 570	1 989	1 374	1,1
Összesen	286 749	210 581	128 304	123 632	124 903	100,0
Átlagos utazási távolság, km/fő	47,8	54,1	49,5	50,0	50,9	-
Egy útra szóló teljes árú menetjegy, személyvonat 2. o., Ft/száz km	25,4	88,0	298,0	360,0	424,0	-

* 1994-től a fizető személyszállítás.

Közútigépjármű-állomány (darab)

Év	Személygépkocsi	Autóbusz	Motorkerékpár	Tehergépkocsi	Különleges célú gépkocsi	Közúti vontató	Pótlak
1970	238 563	9 534	610 863	74 487	10 174	64 201	
1975	568 259	12 452	699 765	94 123	9 877	44 340	
1980	1 013 412	22 238	676 797	111 069	12 803	16 643	
1985	1 435 937	24 854	395 622	151 260	15 876	31 392	1

1990	1 944 553	26 121	168 817	208 302	15 759	38 397	2
1991	2 015 455	24 181	166 233	227 818		37 567	2
1992	2 058 334	22 875	162 761	229 191		36 849	2
1993	2 091 623	21 852	157 562	237 515		36 845	2
1994	2 176 922	21 472	157 327	258 081		38 972	2
1995	2 245 395	20 223	159 091	292 144		32 613	2
1996	2 264 165	19 107	150 969	303 085		29 118	2

Az országos közúthálózat útjelleg szerint (km)

Év	Ebből			Másodrendű főút	Összekötő út	Bekötő út	Állomáshoz a) vezető út	Autópályákra és autótutakra fel-, ill. levezető út	C
Elsőrendű főút	autópálya	autóút							
1970	2 033	8	126	4 078	17 312	5 408	698	17	
1980	2 136	130	79	4 449	17 426	5 099	585	64	
1990	2 237	267	82	4 499	17 527	4 810	553	115	
1993	2 379	269	82	4 378	17 837	4 729	526	114	
1994	2 419	293	85	4 383	17 843	4 709	514	163	
1995	2 475	335	85	4 390	17 853	4 680	516	159	
1996	2 472	365	56	4 380	17 864	4 666	503	164	

a) Vasút- és hajóállomáshoz, repülőtérhez, révhez.

Vízi személyszállítás

Év	Szállított utasok száma, ezer fő			Utaskilométer, ezer			Átlagos utazási távolság		
folyamatosan	Balatonon	összesen	folyamatosan	Balatonon	összesen	folyamatosan	Balatonon	összesen	
<i>Távolsági</i>									
1970	986	1 637	2 623	31 599	19 094	50 693	32,0	11,7	
1980	1 108	1 835	2 943	43 587	19 874	63 461	39,3	10,8	
1988	1 057	1 764	2 821	37 501	18 165	55 666	35,5	10,3	
1990	1 271	1 603	2 874	38 430	15 355	53 785	30,2	9,6	
1991	1 321	1 352	2 673	32 100	14 100	46 200	24,3	10,4	

1992	1 327	1 255	2 582	39 300	12 700	52 000	29,6	10,1
1993	1 381	1 273	2 654	41 700	13 300	54 000	29,5	10,4
1994	1 237	1 121	2 358	35 200	11 000	46 200	28,5	9,8
1995	1 125	1 250	2 375	37 400	11 600	49 000	33,2	9,3
1996	1 221	1 042	2 263	31 000	10 000	41 000	25,4	9,6
<i>Helyi ^{a)}</i>								
1970	657	95	752	5 860	2 564	8 424	8,9	27,0
1980	927	149	1 076	8 721	4 136	12 857	9,4	27,8
1988	1 234	162	1 396	12922	3 737	16 659	10,5	23,1
1990	534	125	659	9 846	2 879	12 725	18,4	23,0
1991	487	150	637	5 700	3 100	8 800	11,7	20,7
1992	326	139	465	3 600	2 800	6 400	11,0	20,1
1993	235	141	376	3 100	2 900	6 000	13,2	20,6
1994	186	183	369	2 800	3 100	5 900	15,1	16,9
1995	146	195	341	2 100	3 900	6 000	14,4	20,0
1996	82	159	241	800	3 200	4 000	9,8	20,1

a) lásd a módszertant.

Csővezetékes szállítás

Év	Csővezeték- hálózat hossza összesen, km	Szállított árúk tömege összesen	Ebből		Árutonna- kilométer összesen	Ebből	
kőolaj	gáz	kőolaj	gáz				
ezer tonna			millió				
1970	2 347	9 221	4 710	2 908	1 042,9	602,5	379,5
1980	5 661	23 247	9 459	7 465	4 393,1	2 378,6	1 425,9
1990	7 111	25 642	8 835	10 184	5 215,4	2 257,7	2 272,5
1991	7 100	25 469	9 066	10 107	4 911,8	2 104,1	2 181,9
1992	6 998	22 329	7 662	8 498	4 326,2	1 911,0	1 719,5
1993	6 793	22 294	8 066	8 551	4 107,7	2 040,5	1 549,4
1994	6 700	21 396	7 703	8 498	4 105,9	1 943,9	1 648,2
1995	6 787	21 684	7 579	9 031	3 924,6	1 634,6	1 791,1
1996	6 967	22 337	6 768	10 723	4 532,0	1 679,0	2 351,0

Légi szállítás

Légi szállítás	1970	1980	1990	1995	1996
----------------	------	------	------	------	------

Légi útvonalak^{a)}					
száma	36	37	44	38	39
Hossza, ezer km	40,1	44,7	57,7	48,8	65,4
Repülőgépek^{b)}					
száma, db	11	18	26	32	30
Befogadóképessége, fő	988	1 568	2 525	3 560	3 363
Szállított utasok, Ezer fő	359	922	1 517	1 625	1 859
Utaskilométer, millió	424	1 076	1 695	2 383	2 775
Átlagos utazási távolság, km	1 183	1 167	1 117	1 467	2 947
Szállított áru tömege ezer tonna	6,5	14,4	9,4	13,0	15,0
Árutonna-kilométer, millió	10,5	28,3	15,4	35,7	44,2
Átlagos szállítási Távolság, km	1 624	1 968	1 636	2 746	2 947
Díjbevétel, millió Ft	432	1 938	12 842	36 492	45 985
Személyszállítás, millió Ft	344	1 523	12 230	35 043	43 858
Áruszállítás, millió Ft	88	415	611	1 449	2 127
Egy utaskilométerre jutó bevétel, Ft	0,81	1,42	7,22	14,70	15,00
Egy árutonna-kilométerre jutó díjbevétel, Ft	8,40	14,70	39,70	40,60	48,13

a) A Malév gépei által repült útvonalak (nyári menetrend szerint).

b) Az állományi adatok 1980-tól tartalmazzák a bérelt és 1991-től a lízingelt repülőgépek számát is.

A ferihegyi közforgalmú repülőtér forgalma

Légiforgalmi társaság		Érkezett	Indult	Érkezett	Indított
utasok, fő		árúk tömege, tonna			
1980		16 340	889 670	890 445	5 606
1990		20 278	1 226 491	1 270 328	12 357
1994		24 545	1 418 998	1 451 079	12 836
1995		26 165	1 448 942	1 486 678	13 255
1996		29 666	1 642 343	1 671 677	13 463
Ebből:					
AF AIR FRANCE	(francia)	564	45 230	41 427	314
AZ FINNAIR	(finn)	233	16 861	17 586	180
BA BRITISH	(angol)	728	92 324	91 192	575
DL DELTA AIR	(USA)	311	39 396	40 260	486
KL KLM	(holland)	907	67 984	70 403	765
LF LUFTHANSA	(német)	2 413	134 131	138 156	1 434
LO LOT	(lengyel)	309	11 428	10 505	59
LZ BALKAN	(bolgár)	190	3 529	4 261	32

MA MALÉV	(magyar)	13 932	902 600	930 367	7 337
OK CSA	(cseh)	403	22 528	19 687	78
OS AUA	(osztrák)	1 087	27 281	28 489	176
RO TAROM	(román)	275	4 673	5 152	29
SK SAS	(skandináv)	435	30 855	33 176	323
SN SABENA	(belga)	356	17 077	17 819	370
SR SWISSAIR	(svájci)	744	50 313	54 185	747
SU AEROFLOT	(orosz)	448	41 503	40 742	70

Telefonhálózat, kábeltelevízió, 1996

Megye, főváros, régió	Távbeszélő-fővonalak száma		Távhívásba bekapcsolt fővonalak száma		Távbeszélő-fővonalra várakozók száma	Kábeltelevízió hálózati pontok száma
Az 1990. évi %-ában	1 000 lakosra	összesen	az 1990. évi %-ában			
Budapest	180,8	440	830 177	192,6	25 757	
Pest	762,1	251	248 895	1 045,8	25 726	
Közép-Magyarország	219,5	375	1 079 072	237,2	51 483	
Fejér	439,9	234	98 305	433,1	7 933	
Komárom-Esztergom	299,8	197	61 051	359,5	22 386	
Veszprém	274,5	198	73 754	300,5	29 943	
Közép-Dunántúl	335,2	212	233 110	363,0	60 262	
Győr-Moson-Sopron	322,3	284	120 847	352,6	8 109	
Vas	298,1	248	67 127	363,1	5 447	
Zala	394,8	244	73 157	561,5	2 512	
Nyugat-Dunántúl	332,5	262	261 131	396,9	16 068	
Baranya	260,3	255	103 788	322,3	2 235	
Somogy	317,9	238	79 969	372,9	2 985	
Tolna	384,6	237	58 696	445,1	706	
Dél-Dunántúl	301,9	245	242 453	362,7	5 926	
Borsod-Abaúj-Zemplén	254,7	221	163 996	288,7	3 311	
Heves	329,4	240	78 473	371,3	2 704	
Nógrád	275,5	156	33 854	569,2	7 562	
Észak-Magyarország	275,0	215	276 323	329,4	13 577	
Hajdú-Bihar	315,2	200	109 507	398,7	5 412	

Jász-Nagykun-Szolnok	404,4	206	86 206	530,4	4 115	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	450,3	150	85 731	665,1	10 632	
Észak-Alföld	374,8	183	281 444	497,2	20 159	
Bács-Kiskun	339,0	229	123 247	442,2	11 254	
Békés	192,8	113	38 748	200,1	46 644	
Csongrád	268,8	249	104 965	305,3	20 623	
Dél-Alföld	276,6	201	266 960	327,1	78 521	
Összesen	266,2	261	2 640 493	302,2	245 996	

Megye, főváros, régió	Lakáson felszerelt fővonal	Közületeknél felszerelt fővonal	Nyilvános fővonal	Ebből: kártyával üzemelő	Távbeszélő vonal
Budapest	637 673	180 682	11 822	4 938	
Pest	225 473	21 376	2 372	1 166	
Közép-Magyarország	863 146	202 058	14 194	6 104	
Fejér	87 556	11 129	1 148	461	
Komárom-Esztergom	52 233	8 217	891	275	
Veszprém	62 031	10 983	1 556	509	
Közép-Dunántúl	201 820	30 329	3 595	1 245	
Győr-Moson-Sopron	103 845	15 041	1 961	892	
Vas	57 572	8 454	1 101	350	
Zala	62 637	9 028	1 492	499	
Nyugat-Dunántúl	224 054	32 523	4 554	1 741	
Baranya	88 378	13 704	1 706	539	
Somogy	67 160	11 084	1 725	710	
Tolna	48 444	9 320	932	457	
Dél-Dunántúl	203 982	34 108	4 363	1 706	
Borsod-Abaúj-Zemplén	142 723	18 123	3 150	1 373	
Heves	69 117	7 952	1 404	601	
Nógrád	28 227	5 454	850	221	
Észak-Magyarország	240 067	31 629	5 404	2 195	
Hajdú-Bihar	94 444	13 366	1 697	515	
Jász-Nagykun-Szolnok	75 228	9 798	1 180	488	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	74 327	9 888	1 516	558	
Észak-Alföld	243 999	33 052	4 393	1 561	
Bács-Kiskun	106 852	14 694	1 701	666	

Békés	33 719	10 316	1 050	215	
Csongrád	90 444	13 986	1 283	347	
Dél-Alföld	231 015	38 996	4 034	1 228	
Összesen	2 208 083	402 595	40 537	15 780	

A háztartások villamosenergia-felhasználása és a közvilágítás, 1996

Megye, főváros, régió	Villamosenergia - felhasználás (mWh)	Fogyasztók száma	Egy fogyasztóra	Egy lakosra	Közvilágítási lámpahely	1 köz hál
jutó havi felhasználás (kWh)						
Budapest	1 895 672	871 495	180,3	83	134 604	
Pest	1 173 736	479 726	205,9	99	113 284	
Közép-Magyarország	3 069 408	1 350 221	189,3	89	247 888	
Fejér	371 266	188 651	164,7	73	41 608	
Komárom-Esztergom	342 738	138 471	206,4	92	29 171	
Veszprém	405 736	190 790	177,7	90	45 779	
Közép-Dunántúl	1 119 740	517 912	180,7	84	116 558	
Győr-Moson-Sopron	459 687	176 500	218,1	90	41 915	
Vas	259 088	111 252	194,8	80	33 080	
Zala	254 525	142 135	149,8	71	36 434	
Nyugat-Dunántúl	973 300	429 887	189,5	81	111 429	
Baranya	452 882	184 202	205,1	92	46 947	
Somogy	331 957	171 861	161,5	82	55 257	
Tolna	341 644	107 113	267,6	115	39 635	
Dél-Dunántúl	1 126 483	463 176	203,3	95	141 839	
Borsod-Abaúj-Zemplén	619 453	307 752	168,0	69	85 337	
Heves	337 773	142 490	198,1	86	40 373	
Nógrád	197 396	94 117	175,0	74	29 619	
Észak-Magyarország	1 154 622	544 359	177,1	74	155 329	
Hajdú-Bihar	482 641	233 119	173,1	73	56 400	
Jász-Nagykun-Szolnok	381 701	183 394	173,9	76	52 567	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	516 952	218 777	197,9	75	66 048	
Észak-Alföld	1 381 294	635 290	181,8	75	175 015	
Bács-Kiskun	518 345	258 327	167,8	80	57 918	
Békés	355 201	179 277	165,0	74	51 472	

Csongrád	358 049	203 846	147,4	70	45 851	
Dél-Alföld	1 231 595	641 450	160,5	75	155 241	
Összesen	10 056 442	4 583 295	183,3	82	1 103 299	

Víz- és csatornahálózat

Megye, főváros, régió	Közüemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)				Közüemi szennyvízcsatorna-háló- zatba bekapcsolt lakások aránya (%)			
1985	1990	1995	1996	1985	1990	1995	1996	
Budapest	98,9	99,0	99,0	98,8	84,0	87,0	90,0	
Pest	57,3	70,1	79,2	81,2	12,4	14,5	18,6	
Közép-Magyarország	86,5	90,3	92,9	93,3	62,6	65,2	68,1	
Fejér	70,5	82,3	91,0	91,8	36,3	40,5	40,6	
Komárom-Esztergom	81,4	88,0	94,4	93,8	44,5	46,1	50,7	
Veszprém	74,2	89,7	95,6	96,7	36,3	40,9	42,2	
Közép-Dunántúl	74,9	86,4	93,6	94,0	38,7	42,2	44,0	
Győr-Moson-Sopron	67,9	85,5	95,6	96,2	42,9	43,8	44,8	
Vas	76,0	90,8	95,1	95,0	36,6	41,0	44,3	
Zala	72,4	86,1	93,1	93,80	32,1	36,1	43,4	
Nyugat-Dunántúl	71,5	87,1	94,7	95,2	37,8	40,7	44,2	
Baranya	73,6	81,2	93,3	94,4	43,4	48,2	52,1	
Somogy	72,3	87,3	88,3	90,3	25,4	30,6	32,6	
Tolna	74,9	85,1	89,9	90,1	22,7	26,0	29,2	
Dél-Dunántúl	73,5	84,3	90,7	91,9	31,9	36,5	39,5	
Borsod-Abaúj-Zemplén	58,0	71,4	79,5	80,3	34,0	37,1	38,1	
Heves	66,3	80,2	88,0	88,9	22,4	25,6	28,2	
Nógrád	50,3	63,2	83,7	86,6	24,7	28,0	28,1	
Észak-Magyarország	59,0	72,3	82,4	83,6	29,3	32,4	33,7	
Hajdú-Bihar	78,9	92,0	93,7	91,2	29,8	32,2	32,4	
Jász-Nagykun-Szolnok	73,8	84,0	87,9	89,4	16,0	19,6	25,3	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	54,8	76,4	82,4	83,0	14,7	18,0	22,0	
Észak-Alföld	69,0	84,2	88,1	87,8	20,4	23,6	26,7	
Bács-Kiskun	69,0	80,9	84,2	84,1	13,7	18,2	18,9	
Békés	74,2	83,7	86,5	86,6	15,8	18,9	21,2	
Csongrád	83,0	89,5	88,8	88,7	30,9	34,0	35,3	
Dél-Alföld	74,9	84,4	86,3	86,3	19,8	23,4	24,8	
Összesen	75,1	85,0	90,0	90,4	38,5	41,7	44,2	

Energiafelhasználás

Év	Ipar	Építőipar	Mezőgazdaság, erdő- és vízgazdál- kodás	Szállítás, posta és távközlés	Lakosság	Kommunális és egyéb nem anyagi ágak	Összesen	Ipari GDP e
<i>Petajoule</i>								
1996	358,9	10,7	49,8	52,4	405,8	202,5	1080,1	
Százalékos megoszlás								
1980	50,5	2,8	7,8	7,1	23,8	8,0	100,0	
1990	42,2	1,5	7,1	5,2	32,5	11,5	100,0	
1995	35,5	0,9	3,8	4,8	37,5	17,5	100,0	
1996	33,2	1,0	4,6	4,9	37,6	18,7	100,0	
1980=100,0								
1985	96,4	71,4	103,5	88,5	125,2	126,6	105,2	
1986	96,9	70,0	101,1	88,2	123,8	126,0	104,8	
1987	97,1	65,0	106,2	89,0	131,8	134,4	107,8	
1988	94,2	59,9	103,2	84,0	132,6	139,4	106,2	
1989	91,3	55,9	100,0	80,3	134,1	141,2	104,6	
1990	82,5	51,1	89,4	73,3	135,0	140,6	98,8	
1991	69,8	34,0	77,4	65,9	140,0	165,9	93,7	
1992	61,1	24,4	55,6	55,6	132,0	157,3	84,0	
1993	60,8	21,3	57,0	56,7	131,7	160,4	84,1	
1994	58,2	23,2	55,9	58,2	129,5	170,7	82,8	
1995	59,0	23,0	57,3	60,0	133,3	175,6	84,7	
1996	56,9	26,5	61,3	63,2	135,3	187,7	85,7	
Előző év=100,0								
1986	100,5	98,0	97,7	99,7	98,9	99,5	99,6	
1987	100,2	92,8	105,0	100,9	106,5	106,7	102,9	
1988	97,0	92,2	97,2	94,4	100,6	103,7	98,5	
1989	96,9	93,4	96,9	95,6	101,1	101,3	98,5	
1990	90,4	91,5	89,4	91,3	100,7	99,6	94,5	
1991	84,6	66,5	86,6	89,9	103,7	118,1	94,8	
1992	87,5	71,9	71,8	84,4	94,3	94,8	89,6	
1993	99,5	87,4	102,6	102,0	99,8	102,0	100,1	
1994	95,8	109,0	98,0	102,7	98,3	106,4	98,5	
1995	101,4	99,0	102,6	103,0	103,0	102,9	102,3	

1996	96,5	115,1	106,9	105,4	101,5	106,9	101,2
------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Forrás: Energia Információs Ügynökség Kht.

Energiamérleg

Megnevezés	1980	1990	1995	1996
<i>Terajoule</i>				
Termelés	632 220	603 391	553 941	536 650
<i>Ebből:</i>				
Szén	290 719	188 181	130 149	134 639
Szénhidrogének	326 069	264 441	254 430	238 879
<i>Ebből:</i>				
Kőolaj	83 289	78 495	68 388	60 557
Bányászati PB-gáz	10 982	10 227	11 327	9 588
Földgáz	213 125	159 583	158 583	150 776
Gazolin	18 673	16 136	16 132	17 958
Atomerőművi villamos energia	-	137 310	140 260	141 800
Vízi erőművi villamos energia	1 319	1 780	1 640	2 070
Tűzifa	14 113	11 679	27 462 ^{a)}	19 532 ^{a)}
Behozatal	691 706	724 743	609 403	651 634
Forrás összesen	1 323 926	1 328 134	1 163 344	1 188 284
Kivitel	44 447	70 846	87 582	80 197
Készletváltozás (-)	18 950	13 087	8 653	27 924
Energiafelhasználás	1 260 529	1 244 201	1 067 109	1 080 163
Az alapenergia-hordozók termelésének százalékos megoszlása				
Szén	46,0	31,2	23,5	25,0
Szénhidrogének	51,6	43,8	45,9	44,5
Atomerőművi villamos energia	-	22,8	25,3	26,4
Vízi erőművi villamos energia	0,2	0,3	0,3	0,4
Tűzifa	2,2	1,9	5,0	3,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

a) Tűzifa és egyéb alapenergia-hordozók együtt.

Forrás: Energia Információs Ügynökség Kht.

Területfejlesztés

Változások, új tendenciák a rendszerváltás után

A területfejlesztést ma a sikeres részpolitikák között tartják számon, nemcsak az Európai Unióhoz csatlakozással járó ígéretes jövő, hanem a szemléleti áttörés miatt! A területi szemlélet a kormányzati politikákban a térségi gondolkodásban egyaránt teret nyert, és ha ez megszilárdul, ezzel nyer legtöbbet a vidéki Magyarország.

A siker napjait a szakma súlyos egzisztenciális válsága előzte meg!

A rendszerváltozást megelőzően megszűnt a területfejlesztés szinte minden biztos támasza: megszűnt a népgazdasági, a hosszú távú tervezés, megroggyant az újraelosztás egész rendszere, eltűntek a központi, koncentrált ipar- és városfejlesztés forrásai, összetűzbe került a központosító fejlesztéspolitika egésze. Az Országgyűlés a terület- és településfejlesztés hosszú távú irányelveiről szóló 1985. évi határozatával szakított az 1971. évi országos településhálózat-fejlesztési koncepció központosító elveivel, előremutató elvei megvalósítására azonban sem elegendő forrás, sem megfelelő érdekviszonyok, sem alkalmas intézményrendszer nem áll rendelkezésre.

A kilencvenes évek fordulóján a gazdaság válsága, átalakulása következtében felszínre törtek korábban latens módon rejtőzködő térségi problémák: a volt szocialista nagyüzemek, a gazdasági kapcsolatok szétesése, a keleti piacok leépülése, a kohászat, bányászat válsága súlyos munkanélküliséghez vezetett az elmaradott és strukturális problémákkal küszködő térségekben, mindenekelőtt Északkelet-Magyarországon. Felerősödtek a térbeli egyenlőtlenségek, amit átfogóan jellemzett a gazdaság megújulási képességében, az új gazdasági szervezetek arányában kimutatható különbség.

Válság volt és így szükségszerűen a területfejlesztés központi kérdésévé akkor a válságkezelés vált.

A területfejlesztés egzisztenciális válságának további gyökere az intézményrendszer átalakulásában rejtett. A rendszerváltozáskor kialakított új hatalommegosztási modell, az új kormányzati struktúra és filozófia, a helyi önkormányzatok új rendszere teljesen új kiinduló helyzetet teremtett.

Legfontosabb következménye a térségi szereplők elvesztése az erős tervező és koordináló megyei tanácsok megszűnése befolyásuk csökkenése, a megyei jogú város részvétele és gazdaságszervező szerep nélküli megyei önkormányzatok kialakítása volt.

A kormányzat tehát területfejlesztésért felelős térségi partnerek nélkül a területfejlesztés kizárólagos felelőse volt. Egyes köztársasági megbízottak esetenként felhatalmazást kaptak a területfejlesztési koordinációs feladatok ellátására, továbbá egyes megyei önkormányzatok önként vállaltak területfejlesztési feladatokat. A települési önkormányzatokat az önálló identitás- és útkeresés jellemezte, az együttműködési hajlandóság nagyon alacsony szintű volt. Az intézményi környezet azonban – az 1995-ben szerveződő gazdasági kamarákkal együtt – előnyeivel és fogyatékosságaival együtt már magában hordozta a területfejlesztés új intézményrendszerének megoldási módjait, lehetőségeit is.

A jelen szempontjából döntő jelentőségű volt a felelős tárca, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium létrehozása.

Magyarország nemcsak úttörő volt a tárcafeladatok – környezetvédelem és területfejlesztés – ilyen társítása terén, de a tárca létrehozását utólag is igazolják a közép-európai országok történései – egyrészt a területfejlesztés mai napig nem megoldott kérdései egyes országokban, másrészt pl. a nemrégiben létrehozott felelős minisztérium a Cseh Köztársaságban.

A KTM potenciális erejét a korábban az ÉVM és az Országos Tervhivatal között megosztott tervezési és fejlesztési feladatok egy szervezethez kapcsolása adta. Erő helyett azonban inkább gyengeségről kellene beszélni a megalakulást követő években. Aránytalannak látszó küzdelem folyt a fennmaradásért, az elfogadtatásért az erős anyagi joggal, apparátusokkal és informális pozíciókkal rendelkező szaktárca ellenében.

Az első stratégiai lépés ennek érdekében a pénzügyi eszközrendszer kiépítése volt. A Pénzügyminisztériummal szövetségben kialakítottuk a területfejlesztés központi támogatási

rendszerét, kiterjesztettük a célterületek a munkanélküliséggel sújtott térségekre és felülvizsgáltuk az elmaradott térségek körét. A források szűkösek voltak, ígéretesnek tűnt, hogy az 1991. évi 1,5 Mrd Ft-ról 1992-re 6 Mrd Ft-ra nőttek a területfejlesztés forrásai.

Az eszközrendszer kialakítása terén döntő fordulatot jelentett 1992-ben a Területfejlesztési Alap létrehozása, valamint a kapcsolódó, a területfejlesztési támogatások irányelveiről és a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszeréről szóló 84/1993. sz. Országgyűlési határozat, ami megerősítette a területfejlesztés a piaczgazdaságra hivatkozással megkérdőjelezett legitimitását.

A Területfejlesztési Alap jelentős volumenű beruházások megvalósítását segítette elő a legsúlyosabb helyzetben lévő térségekben.

Új munkahelyek létesítésével és a gazdaságfejlesztést szolgáló infrastruktúra kiépítése támogatásával az elmaradott térségek korábban nem remélt fejlesztésekhez jutottak. Pénzügyi ösztönzők kialakításával próbáltuk ösztönözni a közös fejlesztéseket, a kistérségi együttműködést.

Alulról szerveződően valósult meg Kelet – Magyarország vezetékes gázprogramja 27 md Ft értékben a Területfejlesztési Alap 11 dm Ft-nyi támogatásával. Kibővült az Alap cél és eszközrendszere, a vissza nem térítendő és visszatérítendő támogatásokon túl a kamattámogatással továbbá a jelentős fejlesztésekben a tőkerészesedés vállalásának lehetőségével létrejött a Céltámogatási Kiegészítő Keret intézménye, amely a hátrányos helyzetű térségek önkormányzatainak biztosított saját erő kiegészítési lehetőséget.

Egyedi – kormányhatározatokkal megerősített – megyei fejlesztési programok készültek a 7 legsúlyosabb helyzetben lévő kelet – magyarországi megyére. A programokat a központi forrásokért való küzdelem határozta meg, új alkumechanismusok épültek ki, általános fogyatékoságuk volt, a koncepcionális háttér gyengesége a szervező, koordináló megvalósítási szervezet hiánya. A hatásköri tisztázatlanságok a köztársasági megbízottak és a megyei önkormányzatok között állandó rivalizálást eredményeztek. Mindezek egyre sürgetőbbben vetették fel az átfogó törvényi szabályozás szükségességét.

A területfejlesztés 1994-96 közötti stratégiája a jogi szabályozás megteremtésére irányult, Közép-Európában elsőként a magyar Országgyűlés megalkotta a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt, ami átfogóan szabályozza a területfejlesztés egészét – célrendszerét, feladatait, országos és térségi intézményrendszerét, valamint eszközrendszerét, beleértve a pénzügyi eszközöket, a tervezést, a területi információrendszert.

A törvény az Európai Unió regionális politikájának elveit érvényesítette, a decentralizáció, a partnerség, a szubszidiaritás és addicionalitás elvét, megteremtette a programfinanszírozás kereteit. Legfontosabb eredménye, hogy lezárta a területfejlesztés egzisztenciális vitáit, kialakította az új intézményrendszer kereteit, felelős és eszközökkel rendelkező térségi testületek, a megyei területfejlesztési tanácsok létrehozásával. Biztosította az alulról építkezés elvét az önkormányzatok területfejlesztési társulásainak részvételét a területfejlesztési tanácsokban.

A tanácsok a partnerség elvére épülve biztosítják a kormányzat az önkormányzatok és a gazdasági szereplők térségi együttműködését megyei, regionális és országos szinten egyaránt.

A területfejlesztés a törvény hatálybalépését követő stratégiai feladata az intézményesítés volt. Az intézményesítési program első szakaszában megalakultak a megyei területfejlesztési tanácsok.

Valamennyi vonzáskörzetben megalakultak az önkormányzatok területfejlesztési társulásai, ezáltal deklarálták együttműködési hajlandóságukat, hogy részt kívánnak venni a térségi feladatok ellátásában.

A kormány 1996-ban már közel 10 md Ft-ot biztosított a megyei területfejlesztési tanácsok számára, amely felhasználásáról – ha nagy nehézségek árán is – felelős döntéseket hoztak, érdemben megvalósítva a decentralizált döntéshozatalt.

A tanácsok képviselői, a tárcák felelős vezetői, az országos hatásköri szervek, a Magyar – Tudományos Akadémia és a Magyar Fejlesztési Bank képviselői részvételével megalakult az Országos Területfejlesztési Tanács. A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium létrehozta az Országos Területfejlesztési Központot a térségi koordinációs feladatok ellátására és a

VÁTI közhasznú társasággá alakításával kialakította háttérintézményét.

Az intézményesítési program második szakaszában megalakultak a tervezési statisztikai régiókban a Balaton üdülőkörzetében és a Fővárosi agglomerációban a regionális fejlesztési tanácsok.

Kialakult az eszközrendszer: a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció irányelveit és a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerét az Országgyűlés átlátható elvekre épülő határozatban rögzítette.

A területfejlesztési céltámogatások a regionális gazdaságfejlesztést, a kiegyenlítő keret támogatásai az önkormányzatok infrastrukturális fejlesztéseit szolgálják. További decentralizálásra is sor került a címzett támogatások keretében az önkormányzatok céljellégű decentralizált támogatása keretében.

Mindezen eredmények ellenére az Európai Unióhoz való csatlakozás további tartalmi előrelépéseket indokol, ezek határozzák meg a közeljövő stratégiai feladatait. Át kell térni a programfinanszírozás rendszerére, ki kell építeni a hosszú távú tervezés intézményeit, az ágazati és regionális prioritások összehangolására épülő tervezési rendszert. Ennek fő lépéseit a támogatási rendszerünk EU-konform átalakulásáról szóló kormányhatározat rögzíti, amelynek végrehajtásaként kell megszületnie annak a 2002–2006 közötti időszakra szóló nemzeti fejlesztési programnak, amely már számíthat az Unió strukturális alapjainak társfinanszírozása. Ennek kidolgozásához regionális fejlesztési programokra van szükség, az ágazati és a megyei fejlesztési programokkal, valamint az Országos Területfejlesztési Konceptióval összhangban. A Konceptió fogyatékoságai ellenére olyan hosszú távra kitekintő, átfogó, az ágazati elképzeléseket integráló koncepció, amely újabb jelentős lépés a területi elv érvényesítésében.

A területfejlesztés 1998-ban már egyértelműen sikertörténet. Hogy az is maradjon az országos és térségi szereplők további összehangolt, egymásra épülő munkájára van szükség.

A siker záloga azonban már megnyugtató kezekben van: a vidék, a kistérségi társulások, az önkormányzatok, a kamarák, a munkaadók, a munkavállalók, a megyék és a régiók körében.

Szaló Péter

Az országos stratégia

A területfejlesztési politika specifikuma a makroszintű politikával szemben az egyes térségek differenciált, sajátos kezelése. Az elmúlt évtizedek, de különösen az elmúlt öt év során az egyes területek a bekövetkezett változásokra igen eltérően reagáltak, ezért a térségi stratégiáknak a jövőben is szükségszerűen különbözőeknek kell lenniük.

Az országos stratégia nem fogalmazható meg egyetlen térségi tagoltságban, hanem legalább három térségi dimenzióban.

Az első az Európai Unióban alkalmazott kritériumok szerint, a felvetődő problémák és az alkalmazandó stratégia alapján jelöl ki térségtípusokat. Indokolt, hogy e vonatkozásban az EU-ban alkalmazott – támogatást vagy sajátos kezelést igénylő – kategóriának megfelelően legyenek lehatárolva a kistérségek. A meghatározott problémátípusokhoz kapcsolódó lehatárolásból azonban az következik, hogy a térségek nem fedik le az ország egész területét.

A második dimenzió ugyancsak az EU harmonizációs követelményekből adódik. Az Európai Unió strukturális támogatásainak címzettjei azok a megyénél nagyobb térségek, amelyek rendelkeznek a regionális fejlesztési stratégiák és programok kidolgozására, de főleg azok megvalósítására alkalmas információs és tervezési kapacitásokkal. Magyarországon öt-hat területi statisztikai, illetve programozási egység, nagyrégió (az EU-terminológia szerint NUTS II.) kialakítása reális az EU-normáknak megfelelően.

Ezen kívül két speciális funkcionális régiót határoz meg a törvény, a Balaton térségét és a Budapesti agglomerációt.

Végül a harmadik dimenzió a településhálózat különböző funkciójú, szerepkörű és nagyságú településkategóriáinak felel meg.

A Konceptió kistérségi szintnél mélyebb, településszintű besorolása nem tesz javaslatot. A megyék

és az egyes kistérségeken belüli, települési egyenlőtlenségek mérséklése, a hátrányos helyzetű települések kiemelt fejlesztése és támogatása a megyei területfejlesztési tanácsok feladata, a törvényben meghatározott célokkal összhangban.

A területfejlesztési politika célterületei

A magyar területfejlesztési politika célterületeinek lehatárolásánál célszerű követni az Európai Unió alapelveit, alkalmazva azokat a sajátos magyar viszonyokra.

Ennek megfelelően a hátrányos helyzetű térségek típusai a következők:

- társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségek;
- az ipari szerkezetváltás által érintett térségek;
- mezőgazdasági (rurális) vidékfejlesztés térségei;
- a fenti kategóriákba nem sorolható, de tartós, jelentős munkanélküliséggel küzdő térségek.

Különböző földrajzi és természeti adottságú térségek:

- határmenti térségek;
- környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségek.

Funkcionális központok:

- Budapest, mint európai metropolisz;
- innovációs és vállalkozói centrum funkciót betöltő vidéki központok.

Hátrányos helyzetű térségek és fejlesztési prioritásaik

A kistérségi szintű területi egyenlőtlenségek sok tényező együttes hatásaként értelmezhetők. A fejlettségbeli különbségek egy sokváltozós, komplex mutatórendszer segítségével jeleníthetők meg. Az átlagosnál fejletlenebb kistérségek közül kerülnek ki azok, amelyek a területfejlesztési politika elsődleges kedvezményezettjei, amelyek az alábbi négy térségtípust alkotják.

Az Országgyűlés 30/1997. (VI. 18.) határozatában az 1997-1999 közötti időszakra meghatározta a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerét. Az ábrák a feltételrendszer alapján készültek, amelyek a jelen koncepció időtávján belül a mutatók és kritériumok változásával módosulhatnak.

Társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségek

Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradottnak minősülnek azok a kistérségek, statisztikai vonzáskörzetek, amelyeknek a – 28 mutató alapján, a kiemelkedő térségi központok kombinált figyelembevételével képzett – komplex mutatója nem éri el az országos átlagot. A lehatárolás szerint 76 körzet tartozik ebbe a kategóriába.

Az elmúlt öt évben a Területfejlesztési Alap eszközeinek 79%-a négy megyébe (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Nógrád) koncentrálódott. Ennek keretében különösen az érintett területek infrastrukturális ellátásában következett be jelentős javulás, az eszközök viszonylag kisebb hányadát (26%-át) fordították vállalkozások támogatására, munkahelyteremtés ösztönzésére. Az elkövetkező években a támogatások nagyobb aránya szolgálja a munkahelyteremtés, illetve megtartás céljait, mert az infrastrukturális feltételek javulása szükséges, de nem elégséges feltétele a gazdaság és a foglalkoztatás dinamizálásának. Az üzleti infrastruktúra javítása, a vállalkozásoknak nyújtott szolgáltatások bővítése azonban továbbra is fontos támogatási cél.

Az elkövetkező időszakban a területfejlesztési célokra rendelkezésre álló eszközök legnagyobb hányadát továbbra is az elmaradottabb térségekben kell felhasználni. Különösen fontos a területfejlesztésben közvetlenül szerepet játszó tárcák eszközeinek összehangolt felhasználása.

Ha Magyarország az Európai Unióban a kevésbé fejlett térségek felzárkóztatására szánt Strukturális Alapokból részesülni kíván, elvárható, hogy saját lehetőségei és eszközei keretében is érdemi lépéseket tegyen az elmaradottabb térségek felzárkóztatására. Ugyanakkor egy komplexebb,

átfogóbb területfejlesztési politika keretében e cél nem kizárólagos, a korábbiakhoz képest aránya a területfejlesztési eszközök felhasználásában némileg csökken, az innovatív területeken pedig nő.

Fejlesztési prioritások a társadalmi és gazdasági szempontból elmaradott térségekben:

- a munkahelyteremtő beruházások, a külső tőke bevonásának ösztönzése;
- a gazdaság fejlődését elősegítő infrastruktúra fejlesztése;
- a térség belső fejlődési lehetőségeit elősegítő programok ösztönzése;
- a humán erőforrások fejlődését elősegítő fejlesztések, programok;
- a szociális és egészségügyi alapellátás feltételeinek javítása;
- az üdülés-idegenforgalmi adottságokra, vonzerőre alapozott komplex fejlesztések támogatása;
- továbbá a térség besorolása szerint az adott térségtípusnál felsorolt célok megvalósítása.

Az ipari szerkezetváltás által érintett térségek

Az elmúlt években az iparban és ezen belül néhány kritikus iparágban (bányászat, kohászat, hadiipar, textil- és ruházati ipar, gépipar, egyes építőipari ágak) a foglalkoztatottak száma radikálisan csökkent, így az ipari szerkezetátalakulás által válságba jutott térségek és települések köre is jelentősen nőtt. A nagyarányú ipari visszaesés területi differenciálódását növelte egyrészt az, hogy egyes iparágak kedvezőbb adottságú és dinamikus térségekbe települtek, másrészt – és ez a fő ok – a válságba került ágazatok jelentős hányadban ingázó, más térségben lakó, esetenként külföldi munkaerőt foglalkoztattak. A válság és a munkanélküliség terhei ezért egymástól eltérő helyen jelentkeznek.

A jelen viszonyok szerint, figyelembe véve az EU gyakorlatát, az ipari szerkezetátalakítás térségei azok a statisztikai vonzáskörzetek, amelyekben az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag kétszeresét, továbbá az iparban foglalkoztatottak arányának csökkenése 1990-95 között és a munkanélküliek aránya 1996. December 20-án, az országos átlag fölött volt. Ezek a mutatók csak Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém megye egy-egy térségét sorolják ebbe a kategóriába. Azok a térségek, amelyekben a fenti mutatók közül az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag másfélszeresét, de értékük a kétszeres átlagot nem érte el, szintén ebbe a kategóriába sorolhatók, amit az ábrán külön kategória jelez.

Fejlesztési prioritások az ipari szerkezetátalakítás által érintett térségekben:

- a gazdasági szerkezet átalakításának és a külső tőke bevonásának ösztönzése,
- az ipari szerkezetváltás és innováció elősegítése,
- a szerkezetváltást elősegítő képzési- és átképzési programok szervezése,
- az infrastruktúra hiányosságának pótlása, különösen tekintettel a környezet védelmét szolgáló beruházásokra.

A mezőgazdasági vidékfejlesztés térségei

Magyarország területének 83%-a vidéki, rurális területet (itt él a lakosság 30%-a) melyre a vidékfejlesztés Európában elfogadott alapelvei és módszerei alkalmazandók. Vidéknek az Európai Unióban elfogadott definíció szerint a 150 fő/km²-nél ritkábban lakott térségek minősülnek. A vidék nem jelent feltétlenül mezőgazdasági jellegű térséget, bár Magyarországon e vidékre az agrárágazat nagyobb súlya jellemző.

A vidékfejlesztés legfontosabb célja az itt élő lakosság jövedelemszerzési lehetőségének és ezáltal megélhetési körülményeinek javítása, a mezőgazdasági termelés természeti erőforrásainak megőrzése, valamint a vidék társadalmi közösségeinek, hagyományainak megőrzése és fejlesztése. A vidékfejlesztés meghatározó tényezője az agrárgazdaság, az infrastruktúra rendszerek fejlesztése. Mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeinek minősülnek azok a statisztikai vonzáskörzetek, amelyekben az urbanitás/ruralitás hányados az országos átlag alatt, a mezőgazdasági aktív keresők aránya a vidéki átlag felett, az egy főre jutó személyi jövedelemadó alap az országos átlag 75%-a alatt, a munkanélküliek aránya 1996. December 20-án az országos átlag 133%-a fölött van. Ennek a

mutatórendszernek az alkalmazásával 42 kistérség kerültebbé a kategóriába.

E térségek mezőgazdasági, környezeti, turisztikai, foglalkoztatási, szociális és infrastrukturális problémái komplexe, integráltan kezelendők. Ez azért szükséges, hogy az agrártámogatás korlátozott lehetőségei ne szegényítsék és néptelenítsék el ezeket a térségeket, hanem mód legyen más, alternatív jövedelem megszerzésére és ezáltal a népesség megtartására.

A rurális területek programjai nem azonosíthatók általában az elmaradott térségek programjaival, mert itt a népesség megtartása mellett a kultúrtáj megőrzéséről, környezetkímélő felhasználásáról is szó van, a támogatás egy jelentékeny része tehát a területfelhasználási- és művelési szerkezet átalakításában hasznosul; nagy súlya van a környezetvédelmi és turisztikai intézkedéseknek, míg az elmaradottság felszámolása koncentrált, a központokban való munkahely-teremtési programokat is magában foglal. A vidékfejlesztési programoknak kifejezetten decentralizált jellegűeknek kell lenniük a kistelepülésekre koncentrálva.

Fejlesztési prioritások a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeiben:

- a mezőgazdasági termelés szerkezetének és integrációjának megerősítése, beleértve a termékfeldolgozás-, és forgalmazás szövetkezéseit, vállalkozásait, és kapcsolódó infrastrukturális fejlesztéseket;
- a kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú térségekben gazdálkodók támogatása;
- a mezőgazdaságban foglalkoztatottak kiegészítő tevékenységének támogatása, az alternatív munkalehetőségek bővítése;
- a mezőgazdasághoz kötődő szociálpolitikai programok kiszélesítése;
- a helyi társadalom fejlődését, önszerveződését elősegítő programok kidolgozása és támogatása;
- a környezet, a természet, a táj védelmének elősegítése.

Tartós, jelentős munkanélküliséggel küzdő térségek

Magyar sajátosság, hogy a fenti kategóriákon kívül további térségek is vannak, amelyek nagyarányú és tartós munkanélküliséggel küszködnek. Ennek az a magyarázata, hogy számos térségben a munkanélküliség fő oka nem a saját gazdasági szerkezet átalakulása, hanem az előzőekben már említett ingázás lehetőségeinek beszűkülése, költségeinek megnövekedése és ezáltal az adott térségben lakó, de máshol dolgozó keresők munkahelyének elvesztése.

A tartós munkanélküliség, az ingázási lehetőségek csökkenése nem szűkebb térségekhez kötődő jelenség, az e probléma kezelésére felhasználandó eszközök nem korlátozandók meghatározott térségekre. A koncentráció elvének megfelelően, azonban néhány térségben a közlekedési lehetőségek javításához, munkahelyek teremtéséhez, a képzés, átképzés intézményes megoldásához, valamint a helyben nyilvánvalóan megoldhatatlan gondok esetében az áttelepülés, a térbeli mobilitás elősegítéséhez összehangolt beavatkozásra van szükség.

Tartós munkanélküliséggel sújtott térségnek minősülnek azok a statisztikai vonzáskörzetek, amelyekben az 1994, 1995, 1996 években mért tartós munkanélküliek aránya mindhárom évben meghaladta az országos átlag 133%-át. A mutatórendszer alapján 37 statisztikai vonzáskörzet minősült jelentős munkanélküliséggel küzdő térségnek.

Fejlesztési prioritások a tartós, jelentős munkanélküliséggel sújtott térségekben:

- a foglalkoztatást elősegítő fejlesztések, speciális, a helyi gazdaság fejlődését elősegítő célprogramok, részfoglalkoztatás, közmunka programok kidolgozása és támogatása;
- oktatás, átképzés fejlesztése;
- otthoni és nappali szociális fejlesztés mentálhigiénés programokkal.

Ez a négy térségtípus a területfejlesztés első számú kedvezményezett célterülete.

Fenti térségtípusok közül különösen fontos a válságban lévő ipari és agrárkörzetek problémáinak megoldása. Az ehhez szükséges szerkezetváltás elősegítése érdekében kiemelt feladat középtávon

- az ipari parkok fejlesztését szolgáló célprogram folytatása, a vállalkozási övezetek országos hálózata és az ipar beszállítói rendszerei kiépítésének megkezdése;
- a nemzeti agrárprogrammal összhangban komplex vidékfejlesztési programok kidolgozása és

megvalósításuk elkezdése;

- a vállalkozói feltételeket javító komplex tájrehabilitációk folytatása, illetve megkezdése;
- országos képző- és átképző programok kidolgozása és beindítása;
- szükség szerinti szociális támogatás biztosítása az átmeneti időszakra.

Különböző természeti és földrajzi adottságú térségek és fejlesztési prioritásai

Határmenti térségek

A határmenti térségek közül számos tartozik az előbb felsorolt kategóriák valamelyikébe, osztozva azok gondjaiban. A határmenti térségeknek azonban sajátos fejlesztési problémáik és lehetőségeik is vannak. A határ mindkét oldalán elhelyezkedő térségek fejlődése egymással szoros kölcsönhatásban van. Határmenti térségeink fejlődésének elősegítése szükségessé teszi a gazdasági kooperációt, az önkormányzatok és a gazdasági kamarák együttműködését, a közös problémák kezelését, különösen a környezetvédelem tekintetében, a kapcsolatok sokoldalúvá tételét.

A határmenti együttműködés pozitív példája a több mint tíz éves Osztrák-Magyar Területrendezési és Tervezési Bizottság tevékenysége. A magas szintű kormánybizottság tagjai közé tartoznak az érintett térségek önkormányzati vezetői is.

Az Európai Unióval határos nyugati határmenti megyék fejlesztéséhez az EU az Interreg-PHARE CBC (Cross-Border Cooperation) keretében támogatást nyújt. E támogatás fogadásához és hatékony felhasználásához fontos érdek fűződik, még akkor is, ha az országos gondok és preferenciáink szempontjából e térség nem elsődleges célterülete a területfejlesztési politikának. A program megvalósítása példaértékű lehet más területek számára.

Az Ukrajnával, Szlovákiával, Romániával, Szerbiával és Horvátországgal szomszédos határövezet jelentős hányada az ország elmaradott térségeihez tartozik. Ez a határövezet van a legnagyobb szociális terhelésnek és feszültségnek kitéve. Az áttelepülők jelentős hányada itt választott lakóhelyet, egyúttal növelve a térség egyébként is jelentős szociális gondjait. A határmentiség számos negatív kísérőjelensége is e térségeket érinti. Az országok közötti feszültségek mérséklésének fontos eszköze a határmenti együttműködés. Ehhez az Európai Uniónak is – mint egy meghatározott időintervallumban az EU valószínűsíthető külső határához – komoly érdekei fűződnek. Ennek érdekében Lengyelországgal, Romániával és Szlovákiával közösen kell az EU-hoz javaslattal fordulni Közép-Európa FÁK országokkal és a Balkánnal közös határövezetének felzárkóztatására, fejlesztésére.

A meglévő nagy forgalmú határátkelőhelyek környezetében az áteresztő-kapacitás bővítésére, e térségek infrastruktúrájának fejlesztésére, a környezeti ártalmak mérséklésére és az illegális tevékenységek korlátozására programot kell kidolgozni. Az elzárt, határátkelőhellyel nem rendelkező térségekben és határszakaszokon viszont új határátkelők nyitására, a határon átnyúló kapcsolatok megteremtésére kell törekedni, ezzel is mérsékelve periférikus fekvéséből fakadó hátrányokat és egyben tehermentesítve az eddig is túlterhelt szakaszokat. A fejlett információ, technológia is alkalmas a határon átnyúló közvetlen kapcsolatok alacsony költségű fenntartására. A határmenti térségekben a határmenti együttműködést elősegítő fejlesztések, különösen:

- a közös és az Európai Unió által támogatott területfejlesztési programok és ezen belül az idegenforgalmi fejlesztések koordinálása;
- a közös vállalkozások, az ipari bankok és vállalkozói övezetek együttműködése;
- a határátkelőhelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése;
- a kooperációban megvalósuló környezetvédelmi célú fejlesztések;
- az információs infrastruktúra fejlesztése.

Környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségek

A területfejlesztés egyik fő céljának, a fenntartható fejlődés biztosításának megfelelően kiemelt feladat a környezeti szempontból különösen veszélyeztetett térségekben szükséges beavatkozások megvalósítása, a fő károsító hatások megelőzése, elhárítása, és a bekövetkezett károk helyreállítása. A felszín alatti vízbázisok védelme kiemelt feladat a Duna, a Dráva, a Felső-Tisza és a Körösök völgyében, hordalékkúpjainál, valamint a Közép-Dunántúl karsztvíz-lelőhelyein. A védelemnek ki kell terjednie e térségekben a hulladék-elhelyezés szigorú követelményeire, valamint a bányászati tevékenység és a vízkitermelés megfelelő szabályozására. Ehhez, valamint a termálvizek hasznosítására komplex programok kidolgozása szükséges.

A felszíni vizek védelme a nagy felszíni vízfolyásokra, valamint a Dunántúl és Északkelet-Magyarország veszélyeztetett talajvizeire terjed ki és fő feladata a közműöllő zárása, a közműves víztermelés szigorú korlátozásával is, valamint a felszíni vizekbe juttatott szennyvíz magasabb szintű (kémiai-biológiai) tisztítása. Komplex program kidolgozása és megvalósítása szükséges nagy felszíni vizeinkre (Balaton, Velencei-tó, Fertő-tó).

Az Alföld felszíni és felszín alatti vizeinek, vízkészleteinek megőrzése, védelme a legfontosabb feladat a régióban. Az Alföld az ország legcsapadékszegényebb területe, s az előrejelzések szerint rövidesen abba a mainál szárazabb éghajlati zónába kerül, ahol a termelés előfeltétele az öntözés, valamint a folyamatos és komplex vízkészlet-gazdálkodás.

A földvagyon, a talaj védelmének érdekében meghatározott térségekben koncentrált talajvédelmi, meliorációs beavatkozásokra, a művelésre és a területhasználatra vonatkozó szigorú előírásokra van szükség. A Dunántúlon és Észak-Magyarországon a talajerózió, a Duna-Tisza közén, a Nyírségben, Békés megyében és Somogy egyes térségeiben a talajdefláció, mint fő veszély ellen kell programot készíteni.

A közlekedésből eredő légszennyezés elsősorban nagyvárosainkban, valamint a Balaton partján gond, így e területre dolgozandók ki javaslatok. A városközpontot elkerülő útszakaszok kiépítése, a belvárosok sétáló övezetté való átalakítása, valamint a járműállomány cseréjének elsősorban e városokban való meggyorsítása jelentheti az intézkedéssorozat elemeit.

Szükséges beindítani a különösen veszélyeztetett térségek rehabilitációját célzó országos kármentesítési programot.

A felszíni és a mélyművelésű bányászat térségeiben a rekultiváció és tájrehabilitáció jelent kiemelt feladatot (Sajó-völgy, Mátraalja, Balaton-felvidék, Pilis-Gerecse-hegység, Pécs-Komló és térsége, Villányi-hegység).

Fejlesztési prioritások a különböző természeti és földrajzi adottságú térségekben:

- A területrendezés eszközeivel a táj védelmének, a táj terhelhetőségének megfelelő terület-felhasználás kialakítása.

- Az agglomerálódó térségekben, különösen az egészséges környezet, a művi és természeti környezet egyensúlyának és összhangjának megteremtését célzó terület-felhasználás kialakítása, az extenzív növekedés mérséklése.

- Az egyes üdülőkörzetekben a minőségi, környezetbarát turizmus és infrastruktúrájának fejlesztése;

- A természetvédelem alatt álló területek térségében a természet megőrzését és a környezet állapotát javító fejlesztések, különösen:

 - az ökoturizmus infrastrukturális feltételeinek kialakítása,

 - a természetvédelemmel összhangban lévő mezőgazdasági termelés kialakítása.

- A környezeti szempontból veszélyeztetett térségekben a károsító hatások mérséklése és megelőzését elősegítő fejlesztések, különösen:

 - a felszín és felszín alatti vizek védelme érdekében a megfelelő hulladék-elhelyezés és a szennyvizek tisztítása;

 - a légszennyezés mérséklése érdekében a települési elkerülő- és tehermentesítő útszakaszok kiépítése; az országos kármentesítési program végrehajtása.

Budapest szerepe az európai metropolishálózatban

Budapest, mint az európai városhálózat kiemelkedő adottságú és vonzáskörű nagyvárosa, formálódó pénzügyi-üzleti központ, külön is megjelenítendő. Egyéb kérdésekre tekintettel azonban a mindezekkel összefüggő fejlesztési irányokat a regionális beosztásnál, a közép-magyarországi régióval összefüggésben fogalmazza meg a dokumentum.

Innovációs és vállalkozói centrum funkciót betöltő vidéki központok

Az ország egészének kiegyensúlyozott térbeli fejlesztése elengedhetetlenné teszi, hogy a fővároson kívül – annak részben kiegészítésére, részben ellensúlyozására – az országban további jelentős szellemi, üzleti, innovációs és vállalkozási centrumok alakuljanak ki. Ezek pontos köre nem determinálható, de számuk nagy valószínűséggel 5 és 15 között lehet. Az állam feladata nem a centrumok előzetes kijelölése, hanem a folyamatok figyelemmel kísérése és az ígéretes kezdeményezések támogatása. A valós innovációs és vállalkozási centrumok körét és hatásterületét a városok közötti verseny fogja eldönteni. E versenyben a legeredményesebbnek bizonyuló városokat, központokat a későbbiekben figyelembe kell venni a területfejlesztés intézményhálózatának telepítésénél, fejlesztésénél is.

A vidék egyik legnagyobb problémája, hogy a piaci- és közszolgáltatások, lehetőségek a gazdaságtalanság miatt nem jutnak el a kistelepülésekbe. Sok helyen a meglévő – a korábbi anyagi lehetőségekhez méretezett – állami intézmények (iskola, művelődési ház, polgármesteri hivatal) nem bővíthetők más funkcióra. A közösségi telekommunikációs szolgáltatóház, ún. teleház mint általános közvetítő intézmény lehetőséget teremt arra, hogy a falu és környezete információs és szolgáltatási kapcsolatát biztosítsa. Így a vidék modernizációjának szolgáltatói korszerű, egységes és hatékony felületen tudnak megjelenni a jelenlegi elszigetelt falvakban, piacaik kiszélesednek, s ezáltal az itt élő népesség képessé válik a modern világban nélkülözhetetlen szolgáltatások igénybevételére, különös tekintettel a vidéki életkörülmények (agrárium) sajátosságaira.

A teleház az adott térségben, szomszédságban megteremti azt a minimális konfigurációjú informatikai, irodatechnikai, szervezési intelligenciát, amely már gazdaságosan működtethető a legkülönbözőbb helyi- egyéni, csoportos, közösségi és kistérségi – igények szolgálatában.

A teleházak akkor lehetnek igazán sikeresek, ha sok van belőlük, hálózattá szerveződnek és kiszolgálják minél több országos és nemzetközi szervezetet, amelyek el akarnak jutni információkkal, szolgáltatásaikkal, akcióikkal a vidék, a kistelepülések lakóihoz.

Országos területfejlesztési koncepció a fővárosról

Az országos területfejlesztési koncepció (OTK) készítését a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény írta elő. Az OTK munkálatai azonban már hamarabb elkezdődtek. A koncepció irányelvei első olvasatban már a törvény vitájában információs háttéranyagként szolgáltak.

Az OTK alapozó munkáit az MTA Regionális Kutatások Központja, a Terra Kft. és a VÁTI készítette, továbbá közreműködtek az érintett tárcák is. Az OTK-val kapcsolatosan a további munkálatokat a VÁTI Kht. országos területfejlesztési osztálya végzi.

A megyei területfejlesztési tanácsokkal és a tárcákkal folytatott többszöri, iteratív egyeztetés után az OTK ötödik olvasatát folyó év márciusi ülésén fogadta el az Országos Területfejlesztési Tanács, és javasolta az előterjesztő Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériumnak a koncepció államigazgatási egyeztetésre való kiküldését.

A koncepció az Országgyűlés határozatával kerül elfogadásra, várhatóan az őszi folyamán.

A koncepció szerepe:

- hosszú távra meghatározni azokat a területfejlesztési alapelveket, irányelveket és célokat, amelyeket a kormányzat – a területfejlesztési törvény keretei között – saját területfejlesztési tevékenysége során követ, illetve amelyekkel orientálni kívánja a területfejlesztés további szereplőit;
- részletezni azokat a területi célkitűzéseket, amelyeket az ágazati fejlesztési politikákban

érvényesíteni kíván;

- elősegíteni a területfejlesztési törvény által bevezetett új intézményrendszer feladatainak ellátását, a megyei és regionális területfejlesztési koncepciók összhangjának megteremtését;
- információkat biztosítani az egyes térségek fejlesztési koncepcióinak, programjainak és terveinek kidolgozásához és megvalósításához, a társadalom, a gazdaság, valamint a természet és a környezet dinamikus egyensúlyának fenntartása, illetve javítása érdekében.

A dokumentum kiinduló tézise a regionális és megyei szintű területfejlesztési koncepciók és programok kimunkálásának, azonban nem tartalmaz „címzett” feladatokat sem a megyék, sem egyes települések számára. Céljait és feladatait ezért vagy több megyét átfogó régiókra, vagy – sajátos módszerekkel lehatárolt és egy-egy megyével nem közvetlenül azonosítható – „beavatkozási térségtípusokra” jelöli meg. Ezáltal a decentralizált területi tervezőtevékenységhez ad orientációt anélkül, hogy azt megkötné, determinálná.

Eszerint az OTK nem magáról a városról, hanem Budapestnek az európai városhálózatban betöltött szerepéről, a főváros és az ország viszonyáról, valamint a fővárosi agglomerációról ír.

1. Az európai metropolishálózatban betöltött szereppel kapcsolatban az anyag megállapítja, hogy Budapest kontinentális és a Kárpát-medencére kiterjedő (nemzetközi) funkcióinak bővítése, zavartalan működésének központi támogatása feltétlenül indokolt és sürgető feladat.

A világ nagy pénzügyi központjai közötti nemzetközi tőkemozgások, pénzügyi portfólióberuházások a metropolisok közvetítésével zajlanak. Ha Magyarország ilyenekkel nem rendelkezik, úgy kikerül a nemzetközi tőkemozgás fő áramlataiból. Az egész országnak elsődleges érdeke tehát Budapest nemzetközi pénzügyi, üzleti és kereskedelmi központtá fejlesztése a szomszédos, kevésbé fejlett pénzügyi infrastruktúrával rendelkező országokra is kiterjedő hatásterülettel.

A jelenleg alakuló gazdasági-foglalkozási struktúrában a szolgáltatások, ezen belül az üzleti szolgáltatások játszanak meghatározó szerepet, amelyben Budapestnek történelmi és komparatív előnyei vannak minden más településsel szemben. Ennek megfelelően a pénzügyi szolgáltatások, biztosítás, reklámpiac, üzleti szolgáltatás, informatika és tömegkommunikáció, innovációs ügynökségek, nemzetközi piackutatás, valamint befektetési társaságok először Budapesten találják meg működési feltételeiket, hogy aztán szétterjedjenek az országban.

A terület- és településfejlesztési politika beavatkozási módja ezért a szolgáltatások infrastrukturális és térbeli feltételeinek megteremtése, azaz városrendezési tevékenység során hely kijelölése, lehetőleg nem szétszórtan, hanem minél kompaktabb üzleti negyedben e tevékenységek számára. E feltétel megteremtése üzleti alapon történik, és megalapozó, elősegítő városfejlesztési koncepciót feltételez.

2. Budapest és az ország viszonyával kapcsolatban az anyag megközelítése árnyalt. Egyfelől kiemeli Budapest nemzetközi funkcióit, valamint az egész ország innovációjában betöltött szerepét, és szükségesnek tartja ezek megerősítését. Másfelől a koncepció fő célja a területi fejlettségbeli és életszínvonal-különbségek további növekedésének megállítása, valamint az egypólusú városszerkezet oldása, a vidéki növekedési pólusok erősítése.

3. A fővárosi agglomerációval kapcsolatban az anyag megállapítja, hogy Budapest és az agglomeráció viszonyának jelentős kérdése az ingázás. Ez kiemeli a közlekedési kapcsolatokat megfelelő megoldását. Emellett hangsúlyt kap a távmunka fokozatos elterjedése az információtechnológia segítségével.

Budapest csak akkor tölthet be nemzetközi szerepköröket, ha képes választ adni az urbanizációs problémákra. Ezeket az agglomeráció együttes igényeinek figyelembevételével kell megoldani, csak így biztosítható az állami szerepvállalás. A problémák egy része fővároson belül jelentkezik (leromlott városrészek, szegregáció stb.), melyeket ott is kell megoldani, más része, azaz a város „működőképességének” fenntartása (közüzemi szolgáltatások, közlekedés, környezeti problémák) csak a főváros és agglomerációjának, valamint tágabb környezetének együttműködésével oldható meg. Kiemelten kell kezelni a közlekedés, a területfelhasználás, a hulladékkezelés, a zöldövezetek és a vízbázisok védelmének komplex feladatait.

A szoros és bonyolult kapcsolatrendszer feltétlenül megköveteli a fővárosi agglomeráció települései

együttműködésének évtizedek óta húzódo intézményesítését, a viszonyrendszer új alapokra helyezését. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény megteremtette ennek kereteit a Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanácsa létrehozásával. Ezen együttműködés egyik első terméke kell legyen a fővárosi agglomeráció hosszú távú területfejlesztési koncepciójának kidolgozása. A kormány által elfogadott koncepció alapján szükséges kimunkálni a közös fejlesztési programokat.

A területfejlesztési koncepcióban megállapított célokkal összhangban szükséges kidolgozni a fővárosi agglomeráció területrendezési tervét. A főváros körüli zöldgyűrű megőrzése szükségessé teszi, hogy a terv rendelkezzen az agglomeráció belterületeinek lehatárolásáról, és szabályokat állapítson meg a kiemelt jelentőségű területekre, illetve övezetekre. Különösen fontos ez abból a szempontból, hogy a terjeszkedő város, illetve az agglomerációs települések ne éljék fel azokat a természeti-táji értékeket, amelyek nélkülözhetetlenek a kedvező települési környezet kialakításához. Látható, hogy az OTK a fővárosi agglomeráció régóta meglévő égető problémáira koncentrált. Megemlítendő, hogy a fővárosi agglomeráció területrendezési tervének kidolgozása folyamatban van a Pestterv-nél. Ezt – kiemelt térségről lévén szó – az Országgyűlés fogja jóváhagyni, és törvényben határozza meg az önkormányzatokra is kötelező elemeket. A törvényi szabályozás – többek között – azért is igen sürgető, mert a hatalmas beruházói nyomás, a szabályozás hiányosságai, a kontroll gyengesége és – nem utolsósorban – az önkormányzatok érdekellentétei miatt a természeti-táji értékek felélése tovább folytatódik.

Kolundzsija Gábor

Budapest – fejleszteni vagy korlátozni?

A magyar területi egyenlőtlenségek örökzöld témája Budapest kiemelkedő szerepe az ország településhálózatában, társadalmi és gazdasági életében. Sokan a Budapest–vidék ellentétpárt tartják a hazai területfejlesztés alapgondjának. Ez annyira közismert, hogy részletezni nem szükséges. Mint minden közismertnek vélt jelenség, számos leegyszerűsítést és tévedést tartalmaz.

Tévedés, hogy a fővárosi népesség magas aránya (18 százalék) az ország összes lakosához viszonyítva különleges eset lenne. Ellenkezőleg, ez a szabályos. A sűrűn lakott, fejlett, kis területű országok világszerte két városszerkezeti típusba sorolhatók. Az első típushoz tartozó országokban kialakult egy nagyváros, de – tér és népesség híján – nincs erős középvárosi hálózat. Ez az eset erősen központosított államokban jött létre, ahol az ipari forradalmat követő gyors modernizáció egyetlen városban koncentrált. Budapesthez hasonló kiemelkedő szerepet szerzett az igencsak különböző történelmű osztrák, a dán, a görög, a portugál vagy az ír főváros is. A második típus országaiban több erős középváros fejlődött ki, de – tér és népesség híján – nagy nemzetközi metropolis nem jöhetett létre. Az ilyen városhálózat térben szétterjedt hosszú modernizációs folyamat eredményeként és/vagy decentralizált, föderatív jellegű államokra jellemző (pl. Belgium, Hollandia, Svájc). Ugyancsak tévedés a magyar főváros kiemelkedését a magyar városhálózatból a trianoni békeszerződés következményének tulajdonítani. Budapest népessége 1910-ben – az akkori országterületen belül – és 1930-ban – a harmadára csökkent országterületen belül – is tízszerese volt a legnagyobb vidéki város népességének (most nyolc és félszerese). A főváros kiemelkedésére még a kiegyezés és az első világháború között került sor, midőn a magyar modernizáció egyedülálló központjává vált. A trianoni békeszerződés után Budapest funkciói szegényedtek, nagytérési szerepkörét máig tartóan elvesztette.

Tévedés, hogy a főváros, nagy népességének köszönhetően, különösen nagy előnyöket szerzett magának, az ország más részén előállított jövedelmeket szívott el. Az elmúlt évtizedekben a főváros valóban szerzett indokolatlannak tűnő – tehát nem a nagyobb teljesítményből adódó – előnyöket, ez azonban nem méretéből, hanem a fővárosban kialakult hatalmi túlkonzentrációból adódott. Az államszocialista rendszerben az állami tulajdonú gazdaság stratégiai döntései csaknem mind a fővárosba települt államigazgatási, vállalati, pénzügyi központokban születtek. A településfejlesztés költségvetési forrásait is a fővárosba települt intézményekben osztották el, így joggal keletkezhettek

a vidéki városokban az az érzés, hogy fejlődésük nem saját erőfeszítésüktől, hanem a fővárosi elosztók jóindulatától függ. A főváros különösen kedvező alkupozícióhoz jutott a költségvetési forrásokért folytatott versengésben. A demokratikus átalakulás ezt a hatalmi túlsúlyt lényegesen enyhítette, ha még nem is tüntette el egészen.

Hogy az országon belül honnan hová áramlanak a jövedelmek? Azt még becsülni is alig lehet. Mivel azonban az ország lakosságának 18 százaléka Budapesten az ország bruttó nemzeti termékének 35 százalékát állítja elő s az ország összes személyi jövedelemadójának 33 százalékát fizeti be, a vidéki jövedelmek elszívása nem látszik bizonyítottnak.

Tévedés, hogy a vidéki városok hátránya a főváros fejlődésének korlátozásával mérsékelhető.

Emögött az a hibás feltételezés áll, hogy a városfejlődés a költségvetési támogatások függvénye – s ha kevesebb jut a fővárosnak, több fordítható a vidéki városok fejlesztésére. Városok fejlődési pályája, emelkedése vagy süllyedése sokkal jelentősebb s tartósabb pilléreken nyugszik, mint a változó s jelentéktelen méretű költségvetési támogatások. E pillérek: a helyi gazdaság szerkezete, az emberi erőforrások minősége és a településkörnyezet minősége. E pillérek a földrajzi fekvéssel, azaz a településrendszeren belüli elhelyezkedéssel együtt adják meg egy település versenyképességét. E versenyképesség csak lassan s elsősorban belső erőforrásokra támaszkodva módosítható, bár e módosításokban kétségkívül szerepe lehet kormányzati korrekcióknak.

Nos, a fővárosi versenyképesség kormányzati rontása – ami amúgy sem lenne nagyon eredményes, mert a haladás ellen szerencsére nincs orvosság – mit sem javítana vidéki városaink versenyképességén. A főváros–vidék egyenlőtlenség mérséklését – mely csak hosszú távon lehetséges – a vidéki innovációs központok erősítésével lehet elérni. Erre több területen jó esélyek nyílnak.

Annak semmi akadályja – s van is rá elég példa –, hogy egy vidéki egyetem vagy kutatóintézet vagy kórház valamely szakterületen nemzetközi kiválóságot érjen el. Jók a vidéki városok esélyei a termelés fejlesztésben – az elmúlt években a transznacionális társaságok jelentős termelési beruházásait szinte kizárólag vidéken eszközölték. Évtizedek túlközpontosítottsága persze lassan oldódik, s az valóban nem indokolt, hogy – a jelentéktelen Rákóczi Bankot leszámítva – ne legyen vidéki bank vagy filmstúdió. Az viszont kétségtelen, hogy a fővárosi vagy nemzetközi nagyvárosi funkciókat csak Budapest töltheti be, ebben nincs az országon belül versenytárs.

A kérdés most az, hogy a területfejlesztési politika foglalkozzon-e Budapesttel s hogyan? A fentiekből érzékelhető, hogy nem támogatok semminő korlátozást – de vajon elképzelhető-e a főváros fejlődésének kormányzati támogatása? A területfejlesztési törvény ugyanis a dinamikus központok támogatását is lehetővé teszi. A fővárosnak természetesen nincs szüksége munkahelyteremtő vagy szociális jellegű támogatásra. Ám a főváros nemzetközi versenyképességének támogatása már igényelhet kormányzati részvételt. Ez ugyanis véleményem szerint nemzeti érdek.

A piacgazdaság kiépülése és a határok megnyitása a magyar városokat és régiókat fokozatosan nemzetközi versenyhelyzetbe hozza. Ezzel a „felzárkóztató” területfejlesztési politika kettős értelmezést nyerhet. Jelentheti, mint eddig – s szerintem mindig ez marad fő feladata – az ország fejlett s elmaradott régiói közötti különbség mérséklését, s jelentheti az ország dinamikus városainak s régióinak a fejlett európai régiókhoz viszonyított hátrányának mérséklését. Mert bizony az Európai Unió mércéjével hazánkban nincs fejlett régió.

Budapest szerepe a nemzetközi versenyben különleges. Az ország egyetlen nagyvárosa, mely alkalmas lehet regionális – közép-európai – alközponti szerepre, az európai metropolishálózathoz való bekapcsolódásra, mely a globális innovációk egyedülálló befogadója és az országon belüli elterjesztője; a transznacionális nagytőke és a magas szintű nemzetközi üzleti szolgáltatások elsőrendű vonzasközpontja. A transznacionális nagyvállalatok tömeges magyarországi megtelepedése aligha történt volna meg a Budapest által nyújtott nagyvárosi milió, kulturális környezet, kommunikációs és információs központ és üzleti szolgáltatások nélkül. Ebből az egész magyar társadalom profitál – ma már a külföldi (rész)tulajdonú vállalatok adják a magyar export 70 százalékát.

A kormányok s fővárosaik között gyakran különleges a viszony. Százharminc éve Budapestet a

kormány belátható időn belül európai nagyvárossá s a Kárpát-medence egyedülálló központjává kívánta tenni – amitől az akkor még három város korántsem volt elragadtatva, hiszen önállóságukat érezték csorbítva. A siker látványos volt: 1910-ben Budapest Európa nyolcadik legnagyobb városa, s amit akkor modern városszervezés és urbanisztika a kontinensen produkált, az jelen volt a magyar fővárosban is. A sokszor megírt s olykor visszasírt Fővárosi Közmunkák Tanácsának a miniszterelnök volt a mindenkori elnöke – szépapáink még nemzeti ügynek fogták fel, hogy a haza erős s európai jelentőségű fővárossal rendelkezzen.

Nézetem szerint ez ma az integrálódó Európában a világgazdasági folyamatok által áthatott magyar gazdaságban még inkább így van. A fővárosban számos nemzetközi intézmény működik, melynek hatóköre Közép-Európára vagy Délkelet-Európára terjed ki. Törekvések vannak Budapest nemzetközi pénzügyi központi szerepének kiformálására. A mai spontán fejlődés nem tűnik elégségesnek egy, a mai századfordulón is modern európai nagyváros működéséhez, ez még nagyon sok ponton szorul megerősítésre. Több tudományos műhelyben foglalkoznak Budapest nemzetközi nagyvárosi szerepével – szükséges lenne egy átfogó stratégia és hosszú távú cselekvési program, amelynek megvalósításában a központi költségvetés részvétele is indokolt lehet. A főváros sajátos önkormányzati rendje – jelesül hogy területén 24 helyi önkormányzat működik – éppen nem könnyíti meg az egységes cselekvést.

A magyar városhálózaton belüli kiemelkedő szerep felelősséget s kötelezettségeket is ró a fővárosra. Felelősséget, hogy ne fordítson hátat országának – ne csak nemzetközi kapcsolatait ápolja –, hogy az innovációknak ne csak befogadója, hanem továbbítója is legyen, hogy a pesti ember ismerje s becsülje vidéki városaink értékeit.

Mit hoz Budapestnek az új századforduló? Egy hét éve Budapesten élő német ember szavait idézem. „Könnyen elképzelhető, hogy Budapest megint csak a felismerhetetlenségig beabazódott. 1900 körül a legkülönbözőbb gondolkodású, érzékeny és kritikus kortársak sóhajtoztak esztét vesztett fővárosuk félresiklása miatt; mi, maiak pedig éppen azt az időszakot tartjuk a város története legszebb, mesébe illő fejezetének. Talán máris egy ragyogó korszak elején élünk, csak nem tudunk róla.

Egyelőre sóhajtozunk, mert visszataszítóan csúfnak találjuk a hernyót, és félünk a rengeteg kártól, amelyet még okozni fog, de talán már bújik elő belőle a pillangó. Hamarosan először röppen fel a levegőbe, siklik súlytalanul, megfoghatatlanul és gyönyörűsége.

Enyedi György

A Balaton jövője

A főbb balatoni problémákat körülbelül ötvenmilliárdból lehet megoldani. Ezt elosztottan tíz évre, ami évi ötmilliárd forintot jelent. Minden évre készítünk egy ilyen keretösszegre kiterjedő tervet, amelyet egyeztetünk a tárcákkal, önkormányzatokkal és az illetékes szakemberekkel. Olyan jellegű beruházásokat tervezünk, amelyek az épített környezetet turisztikai szempontból is vonzóvá teszik. Ez nemcsak a Balaton-partra, hanem a Balaton-part 5–20 km-es vonzáskörzetére is kiterjed. Támogatni kívánjuk a nagyon szépen fejlődésnek induló ökoturizmust, a falusi turizmust. A Balaton-felvidékre és a somogyi parttól távolabbi településekre is évek óta visszajárnak a holland és német vendégek, akik szeretik a parasztházat és az ottani tevékenységet. Szervezeti szempontból nagyon fontos, hogy a Balatonnal foglalkozó államtitkári hivatalnál három kormányfő-tanácsadó van. Az egyik a jogi-közigazgatási, a másik a műszaki, a harmadik a tudományos és a technológiai munkákat kormányozza. Én társelnöke vagyok a Balatoni Regionális Tanácsnak, amelyet – infrastruktúrájában és feladatában megújulva – a turizmus és a Balatonnal kapcsolatos gondok közvetlen megoldását szolgáló, operatív szervezetként kívánok használni.

Konkrét terveink a következők: az első három-öt évben elérni a teljes – 80-85 százalékos – csatornázottságot és a foszfátmentesítést, beleértve a kis-balatoni tározó befejezését is. Ezekben az időszakokban már olyan beruházások is megindulnak, mint a Keszthelyi-öbölnél a hajómóló

bontása. A móló 8–15 méteres szakaszon cölöpökön fog állni, így az öböl nem lesz elzárva a Balatontól. Néhány településen kibontjuk a betonteknőt, és helyreállítjuk a fövényes partot. Szerepel a programban az is, hogy a balatoni halászatnál a Balatoni Halászati Vállalat környezetbarát módon rendben tartja a tó halállományát. Folytatódik az angolnának és más tájidegen halaknak, például a busáknak a lehalászása. Visszatelepítjük az őshonos nyurgapontyot, szaporítjuk a csukákat és a fogassüllöket. A turizmus elősegítése érdekében a jövő évben már százmillió forintot költünk a környezetbarát vitorlaskikötők rekonstrukciójára. A szúnyogirtás döntően már csak biológiai módszerrel fog történni. Központi büdzséből megoldjuk a viharjelző szolgálat működtetését is. Megkezdődik a Káli-medence teljes rekonstrukciója, megindul Balatonszemes környékén egy csatornázási rendszer építése, és a Zánka és Balatonfüred közötti – a körcsatornából kimaradt – települések csatornázása. Fontolgatjuk, hogy nem vezetünk el minden szennyvizet tisztítatlanul, hanem a helyi közösségek társulásával, esetleg konténeres, modern szennyvíztisztítási módszerrel tisztítjuk meg a vizet, amit akár vissza is lehet nyomni a Balatonba. Amikor húsz éve a körcsatornázási program megindult, egyszerűen nem voltak ilyen modern biotechnológiai eljárások alapuló üzemek. Szorgalmazni fogom a környezetbarát mezőgazdasági termelést, amellyel elérhető, hogy a somogyi és a balaton-felvidéki borokat bioborként hozzák forgalomba. Az elhagyott legelőket és sásosokat – ahonnan rengeteg szerves anyag visszarohad a Balatonba – legeltetni kívánom az őshonos és az Európai Közösség piacain nagyon jól hasznosítható speciális állatfajokkal, amelyek számunkra nem is olyan speciálisak (például a magyar szürke marha). Korlátlan fölvetélő piac van a márványos húsokra. Szorgalmazni fogom a kaposváriak által kifejlesztett pecsenyecsikó-program megvalósítását, tehát a rideg körülmények között tartott ló húsnak termelésére is rá lehet állni. Kezdeményezni fogom továbbá az olyan aprómarhák tenyésztését is, amelyek turisztikai és gazdaságossági szempontból is kitűnőek. Van egy példa: Veszprémtől nem messze van egy fogadó, ahol már ilyen környezet várja a vendégeket. Az illető gazda ehhez hasonló pecsenyeház-hálózat kialakítását is tervezi. Ezek nagyjából a terveim, a strukturális, stratégiai szempontok.

A pénzügyi programot tíz évre tervezzük. Természetesen várom a külföldi befektetőket, és bízom benne, hogy jönnek is. Már a japán, sőt a finn nagykövet is megkeresett, hogy biztosítsuk a befektetések előfeltételeit. Amennyivel hamarabb jön össze az ötvenmilliárdot kitevő összeg, annyival gyorsabban valósulnak meg a programok. Optimális esetben akár öt év alatt is el tudjuk érni céljainkat. Öt-tíz éven belül el kell jutni odáig, hogy a Balatonra fordítandó összegek jól megalapozott törvények, rendelkezések révén visszaforgatódnak abból, amit a Balatonnál az idegenforgalom megtermelt. Ez egy ördögi kör. Jelenleg még nincs is Balatonra vonatkozó törvény, nincs olyan szabályozórendszer, amivel pontosan fel tudnánk mérni, hogy milyen összeg folyik be az idegenforgalmon keresztül a Balaton régiójából. Ezt jelenleg nem tudjuk ellenőrizni, nem tudjuk pontosan meghatározni. Egyelőre tehát nem javasolhatom, hogy egy meghatározott százalékot fordítsunk vissza. Most dolgozunk egy olyan törvényen, rendelkezéstervezeten, amivel kétségtelenül, kézzelfoghatóan meg lehet határozni, hogy mennyi a Balatonból származó jövedelem. A szakemberek nyolcvan-százmillióra teszik az évi idegenforgalmi bevételt a Balaton környékén. Ebből 3-6 milliárd forintot kell visszafizetni. Ha megtörténnek a jogi szabályozások, akkor 5-10 év múlva önfenntartó lesz a Balaton, aminek fedezete a magánjövedelmekből is fog származni. Például a közcsatornák főgerincevezetékét állami költségből építjük, de az önkormányzatok építik az utcák szintjén, a lakosságnak pedig körülbelül 20–60 ezer forintos bekötési díjjal kell hozzájárulnia a csatornázáshoz. Ez nem fog akadályt jelenteni. Ha a lakosság látja, hogy az állam is részt vállal, akkor hitelesebb lesz a tevékenységünk, még akkor is, ha adózásra és környezetvédelmi célú, egyéb beruházásokra ösztökéljük őket.

A fejlődés útjain az ember a hagyományos útról letér, és valami újat vezet be, újat alkalmaz. Jelenleg nem tudom megmondani, hogy ez milyen jogi formulának a kidolgozása révén valósul meg. Rendkívül nagy az ellenállás a Balaton-törvénnyel szemben. Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy ez külön kezelt térség legyen-e. Ugyanilyen nagy volt az ellenállás a Balatonért egy személyben felelős államtitkári poszt létrehozása ügyében is. Fokozatosan kikínálódik a működési

feltételeket.

Én hiszem, hogy egy-három éven belül a Balatonra vonatkozó speciális rendeletek, illetve törvények megszületnek. ha ez a projekt több minisztériumot, megyét, önkormányzatot összehangol és sikeres lesz, akkor a módszert alkalmazhatjuk más régiókban is. Olyan példát kívánunk felmutatni, amely alapján számos országos régióban három-tíz év alatt meg lehet a problémákat oldani. (Gondolok itt a Duna-Tisza köze elsivatagosodására, a Tiszának, a Tiszahátnak, a holtágaknak a gondjaira.) Az a célunk, hogy precedens értékű munkát végezzünk.

A Balaton-programmal be akarom bizonyítani, hogy a környezetvédelem és a biogazdálkodás együtteséből profitot lehet kihozni, olyat, ami vetekszik az olajszőkítésből származó jövedelemmel. Két példát mondok erre: Tapolcán jövőre már üzembe akarjuk helyezni azt a biohumuszt előállító üzemet, amely a szennyvizek iszapjából egy speciális biotechnológiai eljárással olyan tápanyag-visszaforratásra használható anyagot állít elő, amely 90 százalékosan ki fogja váltani a műtrágyaforgalmat. Szerencsésnek mondható, hogy a gazdasági és a tulajdonviszonyok bizonytalansága miatt visszaesett Magyarországon a műtrágya-fölhasználás. Megpróbálunk egy olyan üzemet működtetni, amely az egész országot ellátja ezzel az anyaggal. Pét környékén felépítjük azt az üzemet, amelyik a biológiai szűnyogirtáshoz szükséges biológiailag aktív anyagot fogja termelni. Nagy szellemi értéket tartalmazó, nagy értékű termékek ezek. A biotechnológiai és a környezetvédelmi ipar akkora fölfutás előtt áll, mint a mikroelektronika húsz évvel ezelőtt, és ebben Magyarország versenyképes. Megvan a szürkeállomány, csak néhány tíz- vagy százmilliós beruházás kell hozzá. Ezek megvalósítása is fő célunk.

Interjú Nemcsók Jánossal,
a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárával
(Falu, város, régió 1995 nyara)

A területfejlesztés intézmény- és eszközrendszere

Intézményrendszer

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény nyomán jelentős változások következnek be a területfejlesztési politika döntési mechanizmusában. Ezek az intézményrendszer decentralizációját, demokratizálását és koordinációs erejének növelését jelentik. A törvény az intézményrendszerrel kapcsolatosan a következő feladatokat szabja meg.

Országos szint

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvényben foglaltaknak megfelelően az országos szintű állami szerveknek tudatosan be kell építeniük tevékenységükbe a területfejlesztési szempontokat, ennek érdekében célszerű minden érintett szervezetnél konkrét feladatterveket készíteni.

Az éves költségvetések kialakításában, az ágazati és területfejlesztési programokban, valamint a jogalkotási tevékenység során figyelembe kell venni a koncepcióban megfogalmazott feladatokat.

A kormány:

- ki kell munkálja az ágazati, szakágazati fejlesztések, beavatkozások területi összehangolásának rendszerét, majd tekintse át, hogy az új típusú együttműködés a tárcák és más országos szintű szervezetek között hogyan alakul;
- legyen figyelemmel arra is, hogy a területfejlesztési intézmény- és eszközrendszer folyamatosan egyre alkalmasabbá váljék az EU-csatlakozásra, hogy minél előbb képesek legyenek a területfejlesztési intézmények az EU regionális politikai eszközeit igénybe venni;
- különösen nagy figyelmet fordítson a nemzetközi együttműködés lehetőségeinek kihasználására;
- elemezze a területi szintű területfejlesztési tanácsok mellett kialakuló munkaszervezeti formákat, és segítse a szakmailag és jogi szempontból is legalkalmasabb formák elterjesztését.

Az érintett minisztériumok alakítsák ki és egyeztessék térségi fejlesztési irányelveiket, és vegyék figyelembe azokat a fejlesztési célú pénzeszközök felhasználása során, egyeztessék az Országos Területfejlesztési Tanács keretében és értékeljék a pénzeszközök területi felhasználását.

Az Országos Területfejlesztési Tanács megfelelő szakmai és érdekegyeztetési háttérrel kiépítve váljon a területfejlesztés szakmapolitikai és érdekegyeztetési központjává. A nemzetközi együttműködés érdekében rendszeres kapcsolatot szükséges kiépíteni az Európai Unió Régiók Tanácsával és más országok hasonló jellegű intézményével.

A kamarák, az önkormányzatok országos érdekszövetségei, a munkavállalói és munkáltatói szervezetek, valamint a tanácskozási joggal rendelkező szervezetek tagságukkal egyeztetett, szakmailag kiérlelt elképzelésekkel, koncepciókkal segítsék a tanács munkáját. Indokolt az is, hogy saját szervezetüket felkészítsék az új típusú feladat ellátására.

Regionális szint

A területi decentralizáció perspektívái és a nemzetközi együttműködés, az EU-csatlakozás szempontjából különösen nagy jelentősége van annak, hogy fokozatosan megerősödjenek a több megyét átfogó regionális együttműködés szervezeti keretei. Jelen koncepció hipotetikusán hét régióval számol, amelyek a területi tervezés és statisztika regionális egységei. A következő években – az országos területfejlesztési koncepcióban megjelölt szempontokon túli indokokat is figyelembe véve – egyéb regionális szerveződések létrehozatalának lehetőségét is meg kell vizsgálni.

Ki kell alakítani a megyei információs rendszerek bázisán a régiók statisztikai megfigyelési rendszerét a következő tervezési-statisztikai régiókra:

Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Zala megye;

Közép-Dunántúl: Veszprém megye, Fejér megye, Komárom-Esztergom megye;

Dél-Dunántúl: Baranya megye, Somogy megye, Tolna megye;

Közép-Magyarország: Budapest, Pest megye;

Észak-Magyarország: Heves megye, Nógrád megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye;

Észak-Alföld: Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye;

Dél-Alföld: Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye.

Az érintett megyei területfejlesztési tanácsok és a kormány közösen mérlegeljék a regionális területfejlesztési tanácsok létrehozásának feltételeit, az együttműködés számára alkalmas regionális határokat.

A regionális együttműködési keretek megerősítése érdekében központi eszközökkel is ösztönözni kell a megyei területfejlesztési tanácsok regionális szintű együttműködését, valamint bővíteni a regionális fejlesztési tanácsok tervező- és szervezőtevékenységét.

A kötelezően létrehozandó regionális fejlesztési tanácsok speciális célokat szolgálnak, speciális kezelést igényelnek, működésüket össze kell hangolni a többi regionális és az érintett megyei területfejlesztési tanácsokkal.

A Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanácsa hangolja össze a főváros és a környéki települések fejlesztési elképzeléseit egymással, valamint az országos és regionális koncepciókkal, programokkal. Kiemelt feladat a Balaton és környéke összehangolt, az idegenforgalom és a környezetvédelem szempontjait egyaránt figyelembe vevő fejlesztése az érintett önkormányzatok koordinált együttműködésével, a Balatoni Fejlesztési Tanács keretében.

Megyei szint

A megyei területfejlesztési tanácsok a regionális politika kulcsszereplői, működésük minőségén múlik döntően a decentralizált területfejlesztési gyakorlat bevezetésének sikere. A megyei területfejlesztési tanácsok hatékony működésének érdekében az alábbi feladatok végzendők el: – minél előbb meg kell teremteni az operatív, szakmailag megalapozott működés szervezeti és személyi feltételeit. A térségi fejlesztés és a menedzselés hatékony intézésére célszerű területfejlesztési ügynökségeket szervezni. A munkaszervezetek kialakításánál figyelembe kell

venni, hogy hosszabb távon az állami támogatások nem szervezeti, működési, hanem fejlesztési célokat szolgálnak, tehát a költségtakarékosság, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése közös érdek;

- elő kell segíteni megfelelő szakértői bázis kiépülését, amely képes a koncepciók, programok kidolgozására, értékelésére, a területfejlesztés szereplőinek szakmai segítésére;
- a tanács valamennyi tagjának és fejlesztési partnerének arra kell törekednie, hogy mozgósítsa, koncentrálja a helyi és nemzetközi erőforrásokat is. Ennek érdekében közös fejlesztési programokat kell kezdeményezni hazai és külföldi befektetőkkel;
- partnerkapcsolatot kell kiépíteni a területfejlesztési tanácsok és a munkaügyi központok között;
- a területfejlesztési tanácsoknak kell felvállalniuk a térségi fejlesztési programok központi szervező szerepét.

Mindezek megvalósítása érdekében szükséges a területfejlesztés középszintű intézményrendszerének megerősítése a regionális és a megyei területfejlesztési tanácsok tervezési-programozási, koordinációs, szervezési tevékenységei szakmai és pénzügyi feltételeinek javításával. A megyei területfejlesztési és rendezési tevékenység nagyon fontos szereplői a megyei önkormányzatok. A megyei önkormányzatoknak:

- szervezetileg és szakmailag is fel kell készülniük a területrendezési tervezésre, amely nemcsak szakmailag nehéz feladat, hanem jelentős egyeztetési, szervezési igénye is van;
 - ki kell alakítaniuk a települési önkormányzatokkal, a megyei jogú városokkal és a gazdaság szereplőivel való együttműködés módszereit és feltételeit;
 - segíteniük kell a kistérségi társulásokban végzett munkát, hiszen a kistérségi szervezetek hatékonyságán és a kistérségfejlesztési programok minőségén jelentős mértékben múlik a megyei fejlesztési koncepciókban rögzített célok megvalósulása;
 - jelentős szerepet kell vállalniuk a gazdasági szereplőkkel együttműködve a gazdaságfejlesztésben, illetve harmonizálniuk kell saját közszolgáltatási feladataikat a megyei terület- és gazdaságfejlesztési célokkal;
 - célszerű a közeljövőben fejlesztési elképzeléseiket a megyei önkormányzati hatáskörbe tartozó szolgáltatásokkal összehangolni;
 - széles körű nemzetközi kapcsolataikat a megyei fejlesztési célok szolgálatába kell állítaniuk.
- A megyei jogú városok fejlesztése döntően befolyásolja a megyék helyzetét, fejlődési perspektíváit, ütemét. A megyei jogú városoknak:
- aktív szerepet kell vállalniuk a megyei és regionális léptékű programok kezdeményezésében;
 - össze kell hangolniuk a város és a tágabb térség (vonzáskörzet, megye, régió) fejlesztési elképzeléseit.

Kistérségi szint

A kistérségi társulások jelentik a területfejlesztési politika alapegységeit, amelyek a települési önkormányzatok kezdeményezése mentén formálódnak, de célszerű, ha szervezik a kistérségi fejlesztésben érdekelt valamennyi szereplő tevékenységét. Ezért elő kell segíteni a területfejlesztési önkormányzati társulások működését.

A társulás önkéntességének elvét tiszteletben tartva ajánlott, hogy a társuló önkormányzatok és a KSH-vonzáskörzetek viszonya, a lehatárolás szempontjai felülvizsgálatra kerüljenek. Nem célszerű ugyanis, hogy hosszabb távon is jelentős mértékben eltérjenek a statisztikai módszerekkel lehatárolt kedvezményezett, támogatásra szoruló térségek és a ténylegesen működő kistérségi társulások határai, még akkor sem, ha az esetenkénti kisebb eltérést nem lehet kizárni.

A kistérségi társulások közös érdekeik alapján együttműködhetnek egymással, közösen pályázhatnak, közösen is megvalósíthatnak fejlesztési programokat, együttműködésük szabályait célszerű megállapodásban rögzíteni. Különös felelősség hárul a kistérségi társulások székhely, illetve központi városaira, nagyközségeire, amelyeknek szakmai és szervezeti segítsége nélkülözhetetlen. Ahol erre lehetőség és készség mutatkozik, ott a vállalkozásfejlesztési és munkaügyi központok

kirendeltségei, telephelyei is bekapcsolódhatnak a társulások munkájába, szervezési feladatainak megoldásába.

A gazdasági és társadalmi szervezetek részvétele a területfejlesztésben

A területfejlesztési programok résztvevői körében növelni szükséges a nem kormányzati, közjogi szféra szerepét. E folyamat magába foglalja mind a piacosítás, mind a társadalmisítás irányát, azaz:

- a magángazdaság kapcsolódjon be a területfejlesztésbe;
- a civiltársadalom és az egyén jeleníthesse meg érdekeit, szükségleteit;
- a nonprofit szektor tevékenysége hasznosuljon a területfejlesztésben is.
- a közösségi és magánszereplők együttműködésének jogi szabályai a partnerségi szervezeteken túlmenően is tisztázódjanak,
- kormányzati eszközökkel is segíteni kell az alapítványok, egyesületek, közhasznú társaságok és profitérdekelt vállalkozások minél szélesebb körben történő beépülését a területfejlesztési célokat szolgáló tevékenységi rendszerekbe,
- a gazdasági kamarák aktív tevékenységet fejtsenek ki a területfejlesztési intézményrendszerben a térségi gazdaságfejlesztés előmozdítására,
- a regionális tudományok segítsék az új típusú területfejlesztési modell meghonosítását, a kiterjedt szervezetrendszer munkájának szakmai megalapozását.

A területfejlesztés eszközrendszere

A területfejlesztési tevékenység célrendszere, hatásmechanizmusa komplex eszközrendszer kialakítását igényli, amely korántsem merülhet ki a közvetlen területfejlesztési pénzügyi támogatásokban.

A közvetlenül nem területfejlesztési célú pénzügyi eszközök és a területfejlesztés összhangja
Elő kell készíteni az EU strukturális alapjaihoz kapcsolódó nemzeti támogatási cél-, eszköz- és intézményrendszer kidolgozását, valamint a megvalósítás további feltételeinek megteremtését.

A központi költségvetés és az egyes fejlesztési programok (az országos és magisztrális műszaki infrastruktúra fejlesztésében, az ipari és mezőgazdasági programokban, a foglalkoztatáspolitikában stb.) elfogadásakor figyelembe kell venni a területfejlesztés céljait.

A területi és ágazati szempontok összehangolására nemcsak a programozás és az elosztás, hanem a jogszabályalkotás során is szükség van.

Különösen fontos a területfejlesztési és a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer összehangolása, elsősorban az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök alkalmazása, a közhasznú munkák, munkahelyteremtő beruházások támogatása terén. Célszerű, hogy a területfejlesztési és munkaügyi tanácsok együttműködési megállapodásban rögzítsék a közös fellépés lehetőségeit.

Az önkormányzati kiegyenlítő mechanizmusoknak elsősorban a működésben megmutatkozó forráskülönbségeket kell finanszírozniuk, megakadályozva az eladósodást. A fejlesztési típusú támogatási forrásokat fokozatosan a területfejlesztési támogatási rendszerbe kell átcsoportosítani. Ennek megfelelően kell kialakítani a címzett és céltámogatások rendszerének reformját.

Az adópolitikában a pozitív diszkriminációt kell alkalmazni a fejletlen, jogszabályban rögzített kedvezményezett térségekben és az innováció központokban egyaránt, ugyanis az adókedvezmények eddig elenyésző mértékben segítették az elmaradott térségeket, mint ahogy a mezőgazdasági kedvezmények sem realizálódnak ténylegesen a rurális térségekben.

Nem cél a területi és ágazati szempontok egymásnak alá-fölé rendelése, de az összhang megteremtése kiemelt fontosságú, mert ezáltal növelhető a mindkét irányú eszközrendszer hatékonysága.

A fent felsorolt koordinációs igények mellett figyelemmel kell lenni: a kereskedelmi bankrendszer

területi kiépülésének szempontjára, a privatizáció és a külföldi tőke terjesztésének, valamint az adórendszerbe épített kedvezmények területi hatásaira.

Rendkívül fontos, hogy az államháztartási reform munkálataiban az önkormányzati finanszírozási rendszer átalakítása szinkronba kerüljön a regionális politikai szabályozással. Az elosztási rendszer reformja során növelni kell a helyi bevételek arányát és volumenét, ezen belül a helyi adóbevételek súlyát, az állami hozzájárulás mértékének lehetséges mérséklésével. Cél az, hogy az önkormányzatok minél nagyobb arányú saját forráshoz jussanak.

Az államháztartás reformja és ezen belül az önkormányzati szabályozás továbbfejlesztése során erősíteni kell a területi kiegyenlítés követelményét, indokolt esetben növelni kell a decentralizált döntési körben működő eszközöket és a térségi forrásokat.

Ki kell dolgozni a területfejlesztést szolgáló forráselosztás koordinációjának rendszerét.

A települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkentését fel kell gyorsítani, ennek érdekében az ezredfordulóig ki kell alakítani a kiegyenlítő támogatások decentralizált döntési mechanizmusát. A támogatási rendszerek korszerűsítésével összhangban át kell alakítani a címzett és céltámogatás jelenlegi rendszerét.

Az eszközrendszer komplexitásáról, elemeinek összehangolásáról az Országgyűlés és a kormány gondoskodik, folyamatosan értékelve a regionális folyamatok tükrében a beavatkozások hatékonyságát. Az eszközrendszer megválasztásánál és alkalmazásánál a következőket kell figyelembe venni:

- a fejlett és fejletlen térségek közötti differenciákat nem lehet a fejlettek visszafogásával, hátrányos megkülönböztetésével csökkenteni;
- egyidejűleg a fejletlenebb térségek pozitív diszkriminációban részesítendőek;
- a regionális politikai eszközrendszernek a hatékonyságra kell koncentrálnia;
- a fejletlen térségek esetében is figyelembe kell venni a helyi sajátosságokat és szükségleteket, az eszközök nem lehetnek uniformizáltak. Az eszközöket úgy kell megválasztani, hogy képesek legyenek a fejletlen térségekben a saját erőforrásokon alapuló gazdasági fejlődés feltételeit megteremteni;
- a regionális politikai eszközrendszerben a gazdasági, foglalkoztatási alapok megteremtésének kell elsőbbséget adni. A lakossági infrastruktúra, az életkörülmények javítása elsősorban a szociális, az önkormányzati és lakossági finanszírozásba beépítendő feladat.

A központi támogatások térségenkénti és fejlesztési célonkénti halmozódása a területfejlesztés támogatási irányelveivel összhangban történjen. Ennek érdekében mind országos, mind térségi szinten biztosítani kell a támogatások koordinált felhasználását, illetve a felhasználások átláthatóságát.

Területfejlesztési támogatási ösztönzési rendszer

Az egyes térségek versenyképessége, attraktivitása egyre fontosabb szerepet játszik a működő tőke területi allokációjában, a gazdaság területi differenciálódásában, az egyes térségek gazdaságának fejlődésében. A területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek a versenyben esélyegyenlőtlenséggel indulnak, ezért kívánatos e hátrányok kompenzálása. Mindezek miatt ki kell dolgozni a középtávon alkalmazandó területfejlesztési ösztönzési, támogatási és finanszírozási rendszert a hozzáférhetőség és az áttekinthetőség megfelelő garanciáival, ennek keretében ki kell munkálni a területileg differenciált pénzügyi-szabályozási eszközök rendszerét.

Regionálisan differenciált pénzügyi-szabályozási eszközök

Az adókedvezmények nyújtása a területi fejlődés ösztönző eszköze lehet a vállalkozási övezeteken kívül is, általános jelleggel, az általános szabályozásba beépülve. Célszerű felülvizsgálni az adókedvezmények körét és harmonizálni a regionális fejlesztési célokkal, ugyanis a jelenlegi szabályok döntően a fejlettebb térségeknek kedveznek. Ezt csak szigorú ellenőrzés mellett, körültekintően szabályozott módon, átmeneti eszközként kezelve lehet alkalmazni a központi

adóztatásban.

A hitelkamat-támogatás a tőke és a munkaerő relatív drágaságát mérsékelheti átmeneti módon (részbeni vagy teljes átvállalás, kamatkedvezmények).

A társadalombiztosítási járulék kompenzálása a bérköltségeken belül (a foglalkoztatáspolitikai eszközökkel koordinálva) szintén a munkaerő költségét csökkentheti azokban a döntően rurális térségekben, ahol a munkaigényes termelés, illetve az önkormányzatok magas foglalkoztatási szerepe jellemző.

A gyorsított amortizáció a tőkemegtérülést és ezáltal a tőkeakkumulációt, a tevékenységek modernizációját szolgálhatja, nemcsak a hátrányos helyzetű, hanem az innovatív területi fejlődés szempontjából magterületnek minősülő térségekben is.

A hitelgarancia nyújtás különleges, ezért egyedi szabályozást igénylő területfejlesztési eszköz lehet (leginkább jelentősebb külföldi tőke befektetések).

Az általános forgalmiadó-kedvezmény elsősorban a vállalkozói övezetek, illetve vámszabad területek intézményéhez kapcsolódóan alkalmazható.

A programfinanszírozásra fokozatosan át kell térni, a fejlesztési támogatásoknál prioritást kell biztosítani a területfejlesztési programmal alátámasztott pályázatoknak.

Tovább kell fejleszteni az elbírálási, pénzügyi és számviteli rendszert annak érdekében, hogy a fejlesztési javaslatok megítélése megalapozottabbá, a területfejlesztési pénzeszközök felhasználása átláthatóbbá, ellenőrizhetőbbé és nyilvánosabbá váljon.

A területfejlesztés pénzügyi-szervezeti infrastruktúrájának, az üzleti szolgáltatások területi hálózatának továbbfejlesztése

A gazdasági-pénzügyi infrastruktúra és szolgáltatás szerepének a modern gazdasági fejlődésben játszott szerepe miatt a tercier szférához tartozó profitelvű és nonprofit egységek, intézmények létrejöttének támogatása, kezdeményezése előmozdítja a területi gazdaságfejlesztési folyamatot. E különböző elemek kombinációi szükségesek hogy megjelenjenek a támogatási eszköztárban, komplex, esetenként pedig specializált vállalkozásfejlesztési környezetet, háttérrel kínálva.

A vállalkozások fejlődésével, elterjedésével kapcsolatos szervezetrendszer

Továbbra is működtetni kell a vállalkozásfejlesztési központok hálózatát, hogy terjesszék a vállalkozási kultúrát, közreműködjenek a vállalkozások anyagi feltételeinek megteremtésében.

A vámszabad területek alkalmazása átmeneti jellegű, más eszközökkel kombinálva azonban hatásos gazdaságfejlesztési eszköz lehet.

Az inkubátorház a kisvállalkozások támogatási eszköze az indulás időszakában. Az elmaradott és fejlesztést igénylő térségekben, kis- és középvárosokban, nagyobb centrum községekben alkalmazható elsődlegesen, létrehozásuk elsősorban helyi, decentralizált forrásokból támogatandó.

Az ipari parkok létesítése a modern technikát meghonosító, alkalmazó nagyobb vállalkozásokat segítő eszköz. Létrehozásuk elsősorban az ipari válság, illetve adottságaik folytán iparfejlesztést igénylő térségekben javasolt, melyhez központi támogatás is szükséges.

A technológiai (innovációs) centrumok, parkok a szelektív fejlesztési politika részei. E forma a tőkehiány és a felállításához szükséges elemek izoláltsága miatt nagyobb térségek, régiók fejlesztési eszköze lehet, jelentősebb kormányzati szerepvállalással. Közvetlen szellemi-kutatási háttérrel érdemes létrehozni, lehetőleg az egyetemek bázisán, illetve az ipari újjászervezés centrumaiban.

Vállalkozási övezet létesítése. Ennek két alapvető kritériuma van az EU-normáknak megfelelően:

– azokban a térségekben lehet ezeket létrehozni, ahol a területfejlesztés és a válságkezelés klasszikus eszközeivel nem lehet eredményt elérni, a bajok csak nagyobb állami beavatkozással orvosolhatók.

Ilyenek azon területek, amelyekben valamilyen tradicionális nagyipari tevékenység (pl. bányászat, kohászat, hajógyártás stb.) megszűnése nyomán akut válsághelyzet alakult ki, illetve a gazdasági-társadalmi elmaradottság hosszú idő óta jelen van;

– az övezetbe csak fejlett, környezetkímélő technológiájú tevékenységek települhetnek be, így ez a

kritérium lehetőséget teremt arra, hogy az övezeten belül magas technológiával rendelkező ipari parkok alakuljanak ki. Ez a kritérium fontos, mert ezáltal nagyobb lehetőség van a területek modernizálására.

A vállalalkozási övezeten belül konkrét „akcióterületek” (ahová elsősorban termelőtevékenységet folytató és nagyobb létszámú munkaerőt foglalkoztató vállalkozások tartoznak) több helyen helyezkedhetnek el a kiválasztott térségben. Egy-egy körülhatárolt akcióterület nagysága az európai gyakorlat szerint általában 20–400 hektár között van.

Az akcióterületek lehetnek közvetlenül nem elmaradott térségben, de területfejlesztő hatásuk mindenképpen érezhető kell legyen az adott régió elmaradott, illetve válságos helyzetű térségeiben is.

A vállalalkozási övezeteket általában felhagyott ipari és elszlömösödött városi területeken vagy nagy kapacitású, kihasználatlan, nagy értékű infrastruktúrák környezetében hozzák létre. Célszerű olyan telephely választása, amely lehetőséget ad nemzetközi együttműködésre (pl. nemzetközi határátkelőhelyek).

Az övezetek sikeres működéséhez az infrastruktúrát magas színvonalon biztosítani kell. Az övezetek és határaik kijelölése állami feladat – a helyi önkormányzatok közreműködésével.

A vállalalkozási övezet „különleges” területi státusát a vállalkozások, különösen a termelőtevékenységet folytató, jelentősebb munkaerőt foglalkoztató vállalkozások számára adott jelentős gazdasági kedvezmények, valamint az adminisztrációs eljárások könnyítése és/vagy bizonyos engedélyezések eltörlése jelentik.

A vállalalkozási övezetek száma a szigorú kritériumokat figyelembe véve meglehetősen korlátozott. Magyarországon Záhony és Zemplén (Sárospatak–Sátoraljaújhely) térsége, amely egyúttal a keletre, északkeletre irányuló kereskedelem kapuja, Dél-Dunántúlon Barcs, Lenti és Mohács térsége, különös tekintettel a délszláv területek újjáépítésére, valamint az észak-magyarországi iparvidéken Ózd és Salgótarján térsége, továbbá a Dél-Alföldön Békéscsaba–Gyula, Szeged–Makó és Berettyóújfalu, valamint Kunmadaras körzete vehető számításba vállalalkozási övezet létesítésére.

Regionális pénzügyi szervezetrendszer

A jelenlegi kereskedelmi bankhálózat a regionális fejlesztések finanszírozására egyelőre még nem alkalmas, és nem is érdekelt abban. A szervezetrendszer állami támogatással hozható létre, vegyes tulajdonosi alapon, de fontos lenne az önkormányzati szerepvállalás és a lakossági részvétel. Első lépésben a Magyar Fejlesztési Bank regionális hálózatának szerepét kell erősíteni. A bankrendszer szervezeti reformjánál is mérlegelni kell a regionális kiegyenlítésben betöltött szerepet.

A regionális gazdaságfejlesztés elősegítésében növekvő szerepet kell vállalnia a Magyar Fejlesztési Banknak, illetve az általa és az önkormányzatok által alapított regionális fejlesztési társaságok hálózatának. A bankrendszer fejlesztésével összhangban az állam, az önkormányzatok, a kamarák és a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány összefogásával elő kell segíteni olyan pénzügyi szolgáltatások létrejöttét, amelyek hatékonyan segítik a régiók fejlesztését.

A területfejlesztési célt szolgáló eszközök meghatározása többféle módon lehetséges:

- 1992–95-ben Magyarországon összesen 3107 milliárd Ft beruházás valósult meg. Ez a négy év összesített GDP-jének 19%-a;
- az összes beruházásnak 35%-a, a GDP-nek 6,7%-a valósult meg az államháztartás eszközeiből. Ebből 21% (a GDP 4%-a) a – központi és helyi – költségvetési szervek által megvalósított beruházás, 9,4% (a GDP 1,8%-a) a magánlakás-építéshez nyújtott állami támogatás és 4,6% (a GDP 0,9%-a) a gazdasági szervezetek által megvalósított beruházásokban való állami részvétel;
- a beruházások célját tekintve az 1993–95. év átlagában évi mintegy 290 milliárd Ft beruházás tekinthető olyannak, amely jelentős részben területfejlesztési célt is szolgált. Ez az összes beruházás 48%-a, a GDP 9,4%-a. ebben az összegben azonban természetesen nemcsak állami források, hanem a gazdasági szervezetek saját forrásai is benne foglaltatnak;
- végül 1995-ben 8 milliárd Ft beruházási összeg (az összes beruházási összegnek 0,8%-a)

származott a Területfejlesztési Alapból.

A koncepció irányszámainak kialakításakor az a mutató használandó, ahogyan az Európai Unió a strukturális alapokból támogatott beruházásokat definiálta és ahogyan ezek összege az EU-kérdőívre adott magyar válaszban kiszámításra és értelmezésre került.

1997–99-re a kormány középtávú gazdasági programja három év alatt a GDP mintegy 11-12%-os növekedésére számít. Ezen belül azonban a beruházások lényegesen gyorsabban, évi 10-12%-kal bővülnének. Feltételezhető, hogy a területfejlesztést szolgáló – az EU-ban a strukturális alapokból fedezett – beruházások aránya a GDP-hez mérten továbbra is kismértékben nő, a beruházásokon belül viszont csökken, mivel szükségszerűen előtérbe kell kerülniük a jövedelemtermelő, üzleti beruházásoknak.

Miközben az összes területfejlesztési jellegű beruházás GDP-n belüli aránya nő, az államháztartás ilyen jellegű kiadásainak aránya – és abszolút összege is – csökken, mivel időközben megtörtént vagy folyamatban van a műszaki alap-infrastruktúra jelentős ágazatainak, vállalatainak privatizációja, így további fejlesztésük már nem közpénzekből, hanem üzleti vállalkozásként történik.

Az alap-infrastruktúra beruházásaiban az összes közpénz aránya 1993–95-ben 65% volt, ez 1997–99 között várhatóan 38%-ra csökken. Az oktatás, egészségügy beruházásai összességében csökkennek, mivel valószínűsíthető, hogy az államháztartási reform jelentős kapacitásokat szabadít fel, és várható az is, hogy az 1992–95. évekhez hasonló tanteremfejlesztésre sem lesz szükség.

Az elmúlt években, miközben a közvetlen területfejlesztést szolgáló területfejlesztési alap az elmaradottabb térségekben került felhasználásra, a szélesebb értelemben vett állami területfejlesztési eszközök arányai ettől gyökeresen eltérőek voltak.

A közúti és vasúti hálózat korszerűsítésére szánt eszközök döntő hányada (közel 70%-a) a közép-magyarországi régióban és az Észak-Dunántúlon, az ország legfejlettebb térségeiben került felhasználásra. Itt valósultak meg a legnagyobb beruházások (M1-es autópálya, M0-s budapesti körgyűrű, Budapest–Hegyeshalom vasútvonal korszerűsítése). Az ország többi részén ennek töredéke került felhasználásra. Különösen a Dél-Dunántúl, Dél-Alföld és Észak-Magyarország kívánatos közúthálózat-fejlesztései maradtak el.

Hasonló a helyzet a környezetvédelmi beruházásokkal. Bős–Nagymaros rehabilitációjával kapcsolatos beruházások ugyancsak e térségekben jelentkeznek. E két régióban valósult meg a környezetvédelmi beruházások 60%-a. Ugyanakkor rendkívül alacsony (7%) volt a részesedése az ország egyik legszennyezettebb régiójának, Észak-Magyarországnak.

A tervezett világkiállításhoz kapcsolódó beruházások – ha nem is az eredetileg tervezett mértékben – a fővárosban valósultak meg.

Az iparfejlesztés támogatását szolgáló állami eszközök jelentős hányada is a fejlett körzetekben realizálódott. A külföldi beruházásokhoz kapcsolódó adókedvezmény döntő hányada a fejlett körzeteket szolgálta, az apporthoz kapcsolódó vámkedvezmények hasonlóképpen. Az exportkedvezmények is az exportképesebb, fejlettebb körzetekbe kerültek.

Az agrárfejlesztéshez kapcsolódó támogatások haszonélvezői is inkább a fejlettebb mezőgazdasággal rendelkező körzetek voltak, mert itt tudtak megfelelő pályázatokat benyújtani, és a beruházáshoz szükséges önrészesedést itt voltak képesek hozzátenni. A beruházási agrártámogatások 50%-át a Dunántúl kapta, miközben az időszak elején – 1992-ben – a mezőgazdasági foglalkoztatottaknak csak 39%-a élt itt.

Összességében a területfejlesztési jellegű – az Európai Unióban a strukturális alapokból finanszírozott közvetlen és közvetett – állami erőforrások 58%-a került az ország két legfejlettebb körzetébe és 42%-a az elmaradottabb térségekbe, ahol az ország lakosságának 54%-a él.

1997–99-re korlátozott lehetőség van ezen arányok változtatására, de bizonyos módosulások elengedhetetlenek. A változtatásra a lehetőség korlátozott, mert a teljes összegben belül csökken a kormányzat közvetlen rendelkezésében lévő összeg és nő az üzleti vállalkozásban megvalósított beruházások aránya. Ezért van növekvő jelentősége annak, hogy az állami pénzeszközök célzott felhasználása a lehető legnagyobb mértékben a magán-eszközöket a kívánt célokra és arányokban

mozgósítsa.

Az új nagyarányú közúthálózati fejlesztések (m^3 -as, m^{30} -as, M5-ös) a korábban elhanyagolt régiókat érintik, és ezek részaránya érzékelhetően nőni fog. A Szlovéniával összekötő vasútvonal a korábban ugyancsak hátrányos helyzetű Dél-Dunántúlon valósul meg.

A környezetvédelemben, vízgazdálkodásban nagyobb súlyt kapnak az Alföld – különösen a Duna–Tisza köze – vízgazdálkodási problémái, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megye környezetvédelmi helyzete. Az ország szennyvízcsatornával rosszul ellátott, nagy népességű települései kivétel nélkül az Alföldön vannak, ahol a nagy, koncentrált szennyező források kiküszöbölése központi program feladata.

Kórházi ágyfejlesztésre kizárólag Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és részben Fejér megyében kerül sor.

A külföldi beruházásokhoz és az apporthoz nyújtott kedvezmények megszüntetése minden bizonnyal megváltoztatja az iparfejlesztéshez nyújtott állami támogatás térbeli arányait, de szükség van további eszközökre az elmaradott térségekben a vállalkozások támogatása érdekében.

Az agrártámogatások rendszerének megváltozása, a komplex vidékfejlesztés előtérbe kerülése miatt szükségsszerű az agrártámogatás arányainak módosítása.

A területfejlesztési hatású beruházások és támogatások régiónkénti alakulásából összefoglalva az alábbiak állapíthatók meg:

Legnagyobb arányban az Észak-Dunántúl részesedése csökken, és legnagyobb arányban Észak-Magyarország aránya nő, mindenekelőtt a közúthálózat-építés (autópályák) térbeli eltolódása következtében, de egyéb okok miatt is. Csökken a közép-magyarországi régió, de kismértékben az Észak-Alföld aránya is, ahova – különösen Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – a támogatott beruházások a megelőző időszakban igen nagy mértékben koncentráálódtak. A kormánynak és az Országos Területfejlesztési Tanácsnak a korábbiaknál lényegesen hatékonyabb koordinációs tevékenységet kell végeznie a különböző elkülönített állami alapok, fejezeti szintű előirányzatok és egyéb központi eszközök felhasználása tekintetében, hogy a regionális politika céljait tükröző arányeltolódást megvalósítsák.

A közvetlen területfejlesztési célú támogatás volumenét tekintve az 1991–94. év között nyújtott támogatás és az 1995–96. év közötti nominálisan megegyezik. A közvetlen támogatást reálértéken számolva azonban növekedésről nem lehet beszélni, mert:

- a területfejlesztési alap 1992. évi 6 milliárd Ft összege reálértékben jóval meghaladja az 1996. évi 9,4 milliárd Ft-ot. Az 1992. évi keret nagyobb volumenű fejlesztések indítását tette lehetővé;
- az 1991. évi 1,5 milliárd Ft-ról az 1992. évi 6 milliárd Ft-ra való ugrásszerű növekedés perspektivikusnak tüntette fel a jövőbeni beruházások megvalósítását, továbbá nem volt determináció, a források ténylegesen szabad, elkölthető források voltak;
- az önkormányzatok jobb működési kondíciója lehetővé tette a központi források felhasználását;
- a fejlesztések támogatási aránya 30-50% volt, ezt a mai források mellett, különösen a műszaki infrastruktúra terén, mérsékelni kellett.

Az elmúlt közel hat év közvetlen területfejlesztési támogatását megyénként és célonként áttekintve megállapítható, hogy:

- a támogatások nagy része Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyére koncentrálódtak. E megyék mögött 1991–94 között Hajdú-Bihar megye, 1995–96 között pedig Nógrád megye volt a harmadik a megyei sorrendben. Győr-Moson-Sopron megye egyik időszakban sem, Csongrád és Komárom-Esztergom megye az első időszakban, Veszprém megye pedig a második időszakban nem részesült támogatásban;
- 1991–94 között a munkahelyteremtő támogatások aránya lényegesen nagyobb volt, mint az infrastrukturális beruházásoké, 1995–96 között pedig fordított a helyzet.
- a területfejlesztési támogatásokból a két időszakban összesen 15 500 munkahely valósult meg, nagyobb részben a munkanélküliséggel leginkább sújtott térségekben, ugyanakkor nagyságrendje jelentősen elmarad a munkanélküliek nagy számától;
- a munkanélküliség és a támogatások összevetése mutatja, hogy Kelet-Magyarország helyzetét a

támogatások, illetve fejlesztések nem tudták érdemben befolyásolni.

Fentieket összegezve és figyelembe véve azt, hogy a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény kiterjesztette a támogatás lehetőségét valamennyi térségre, indokolt a források növelése a térségi problémák érdemi kezelése érdekében.

Összehasonlítva a területfejlesztési hatású beruházások, valamint a közvetlen területfejlesztési (tefa) támogatások összegét, látható, hogy a közép-magyarországi régióban nagyságrendileg több anyagi eszköz került befektetésre. A többi régió közel azonos mértékben részesedett az anyagi forrásokból. Ez azonban annak az eredménye, hogy az észak-magyarországi és az észak-alföldi régió – elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye – a volt területfejlesztési alaphoz kiugróan magas támogatásokhoz juthatott.

Az abszolút összegek összehasonlítása megtévesztő lehet, hisz a közép-magyarországi régióban a többi régióhoz képest 2-3-szor annyian élnek. Azonban az egy főre jutó területfejlesztési hatású beruházások és támogatások megoszlása azt mutatja, hogy ha nem is nagyságrenddel, de a közép-magyarországi régió részesedése jelentősen magasabb a többi régiónál. Az egy főre jutó területfejlesztési hatású beruházások és támogatások ugyanakkor kimutatják Dél-Magyarország (a dél-dunántúli és a dél-alföldi régió) diszpreferáltságát is.

Területfejlesztési hatású beruházások és támogatások (1991. évi áron, millió Ft)

	1993-1995. évek átlaga	ebből közkiadás*	1997-1999. évek átlaga**	közk
Alap-infrastruktúra	194 055	125 446	295 024	110 971
Szállítás	53 476	47 714	85 332	4
Távközlés	55 321	13 157	96 266	1
Energia	39 356	20 474	64 66	1
Környezetvédelem és vízgazdálkodás	22 053	20 289	30 334	2
Egészségügy	18 514	18 475	10 755	1
Egyéb	5 336	5 336	7 669	
Humán erőforrások fejlesztése	27 540	26 094	24 097	22 695
Oktatás	17 119	16 224	16 246	1
Szakképzés	8 393	8 110	6 068	
K+F	2 028	1 760	1 783	
Termelő tevékenység elősegítése (csak támogatások és adókedvezmények)	48 603	46 020	32 263	28 905
Ipar és szolgáltatások	33 009	31 646	18 584	1
Idegenforgalom	1 130	1 130	961	
Mezőgazdaság és rurális fejlesztés	14 426	13 196	12 668	1
Egyéb (helyi fejlesztés)	20 220	20 220	11 031	11 031
Összesen	290 428	217 780	362 415	173 602
GDP %-ában	11,9	9,0	13,3	6,37

* Beleértve a nyújtott adókedvezményeket is.

** A kormány középtávú gazdasági programja alapján.

Közvetlen területfejlesztési támogatás az 1991–1996. évben

	millió Ft	%
Területfejlesztés (tefa) támogatás az 1995–96. évben	8 850,3	
Területfejlesztési cél-előirányzat az 1996. évben	4 700,0	
Területi kiegyenlítést szolgáló előirányzat az 1996. évben	5 000,0	
Területfejlesztési támogatás összesen az 1995-96. évben	18 550,3	52,6
Területfejlesztési (tefa) támogatás összesen az 1991-94. évben	16 717,9	47,4
Területfejlesztési támogatás mindösszesen az 1991-96. évben	35 267,9	100,0

Közvetlen területfejlesztést szolgáló előirányzatok 1996. évi megoszlása megyénként a 109/96. (VII. 6.) kormányrendelet szerint

Megyék	területfejlesztési cél-előirányzat		területi kiegyenlítést szolgáló előirányzat	
M Ft	%	M Ft	%	
Baranya	249,9	5,3	234,8	4,7
Bács-Kiskun	342,2	7,3	369,9	7,4
Békés	281,4	6,0	319,0	6,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	625,8	13,3	685,1	13,7
Csongrád	173,1	3,7	185,5	3,7
Fejér	194,7	4,1	198,1	4,0
Győr-Moson-Sopron	197,2	2,3	96,7	1,9
Hajdú-Bihar	375,7	8,0	412,1	8,2
Heves	232,1	4,9	242,0	4,9
Jász-Nagykun-Szolnok	305,2	6,5	299,3	6,0
Komárom-Esztergom	124,7	2,7	126,9	2,5
Nógrád	232,7	4,9	255,6	5,1
Pest	333,3	7,1	352,0	7,0
Somogy	160,7	3,4	158,4	3,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	524,9	11,2	601,4	12,0
Tolna	119,4	2,5	129,6	2,6
Vas	76,5	1,6	75,7	2,8
Veszprém	127,4	2,7	139,8	2,8
Zala	115,3	2,5	118,3	2,4
Összesen	4 700,0	100,0	5 000,0	100,0

Területfejlesztési hatású beruházások és támogatások megoszlása régióként 1991. évi áron, Mrd Ft

Régió	Szállítás, hírközlés	Energia	Környe- zetvéde- lem, víz- gazdál- kodás	Egész- ségügy	Oktatás, kutatás	Ipari és szolgál- tatási fejleszt- ések támo- gatása	Agrár- beruhá- zások támo- gatása	Egyéb (helyi) fejleszt- ések támo- gatása	Cél
<i>1992–95. évi átlag</i>									
Nyugat-Dunántúl	6,0	5,3	2,1	0,9	4,7	5,9	0,9	0,4	
Közép-Dunántúl	9,7	4,9	3,4	3,2	1,8	5,5	2,8	3,3	
Dél-Dunántúl	7,7	3,2	2,8	2,1	1,9	3,6	3,4	2,2	
Közép- Magyarország	60,1	11,6	7,2	6,4	8,4	6,8	1,5	6,2	
Észak- Magyarország	7,7	5,2	1,6	1,4	2,7	4,3	1,5	2,3	
Észak-Alföld	10,2	5,4	2,7	1,9	3,8	3,7	2,0	3,4	
Dél-Alföld	6,4	3,6	2,1	2,5	4,1	4,3	2,2	2,4	
Összesen	107,9	39,2	21,9	18,4	27,4	34,1	14,3	20,2	
<i>1997–99. évi átlag (tervezett)</i>									
Nyugat-Dunántúl	12	7	4	1	2,0	2,0	2,0	0,9	
Közép-Dunántúl	12	8	3	1	2,2	1,5	2,0	0,8	
Dél-Dunántúl	12	9	3	1	3,2	2,5	2,0	1,2	
Közép- Magyarország	83	19	6	3	7,1	5,5	0,5	3,1	
Észak- Magyarország	25	10	5	1	2,6	2,5	1,5	1,2	
Észak-Alföld	17	6	4	2	3,3	3,5	1,8	1,7	
Dél-Alföld	16	6	5	1	3,6	2,6	2,0	1,2	
Összesen	177	65	30	10	24,0	20,1	11,8	10,1	

Közvetlen területfejlesztési (tefa) támogatások megyénként és célonként, összevetve a munkanélküliség alakulásával

megye	Fejlesztési költség összesen 1991-1996		Támogatások 1991-1994		Támogatások 1995-1996		Támogatások összesen 1991-1996		Munkanélküliség
M Ft	%	M Ft	%	M Ft	%	M Ft	%	1991. decem- ber	1994. decem- ber

Baranya	859,0	0,9	117,0	0,7	193,0	2,2	309,9	1,2	9,1
- infrastruktúra			40,0	0,3	125,8	1,8	165,8	0,8	
- munkahelyteremtő			77,0	2,2	67,2	3,5	144,1	2,7	
Bács-Kiskun	348,3	0,4	31,3	0,2	41,6	0,5	72,9	0,3	11,3
- infrastruktúra			-	0,0	7,0	0,1	7,0	0,0	
—munkahelyteremtő			31,3	0,9	34,6	1,8	65,9	1,2	
Békés	4 003,3	4,3	689,5	4,1	452,1	5,1	1 141,6	4,5	15,0
- infrastruktúra			480,3	3,6	356,9	5,1	837,2	4,2	
- munkahelyteremtő			209,2	6,0	95,2	4,8	304,4	5,6	
Borsod-Abaúj-Zemplén	25 429,0	27,6	4 503,3	26,9	3 669,1	41,5	8 172,4	32,0	13,9
- infrastruktúra			3 182,5	24,1	3 131,0	45,1	6 312,4	31,3	
- munkahelyteremtő			1 320,8	37,7	539,1	28,2	1 860,0	34,4	
Csongrád	66,4	0,1	-	-	9,0	0,1	9,0	0,0	83,0
- infrastruktúra			-	-	2,0	0,0	2,0	0,0	
- munkahelyteremtő			-	-	7,0	0,4	7,0	0,1	
Fejér	940,5	1,0	157,8	0,9	28,6	0,3	186,4	0,7	7,7
- infrastruktúra			82,3	0,6	-	0,0	82,3	0,4	
- munkahelyteremtő			75,5	2,1	28,6	1,5	104,1	1,9	
Győr-Moson-Sopron	-	-	-	-	-	-	-	-	5,7
- infrastruktúra			-	-	-	-	-	-	
- munkahelyteremtő			-	-	-	-	-	-	
Hajdú-Bihar	8152,6	8,8	1 592,5	9,5	744,8	8,4	2 337,3	9,2	9,4
- infrastruktúra			1 383,0	10,5	219,5	10,5	2 102,5	10,4	
- munkahelyteremtő			209,5	6,0	25,3	1,3	234,8	4,3	
Heves	3 956,5	4,3	765,0	4,6	276,7	3,1	1 041,7	4,1	10,8
- infrastruktúra			710,5	5,5	216,1	3,1	926,6	4,6	
- munkahelyteremtő			54,5	1,6	60,6	3,2	115,1	2,1	
Komárom-Esztergom	68,3	0,1	-	-14,2	0,2	14,2	0,1	8,3	11,4
- infrastruktúra			-	-	14,2	0,2	14,2	0,1	
- munkahelyteremtő			-	-	-	0,0	-	-	
Nógrád	6 266,9	6,8	614,2	3,7	932,3	10,5	1 546,5	6,1	16,1
- infrastruktúra			398,3	3,0	532,6	7,8	931,0	4,6	
- munkahelyteremtő			215,9	6,1	399,7	20,9	615,5	11,4	
Pest	154,3	0,2	15,2	0,1	15,7	0,2	30,8	0,1	8,4
- infrastruktúra			2,2	0,0	13,5	0,2	26,5	0,1	
- munkahelyteremtő			13,0	0,4	2,2	0,1	4,3	0,1	

Somogy	938,3	1,0	265,9	1,6	30,1	0,3	296,0	1,1	8,9
- infrastruktúra			243,7	1,8	26,9	0,4	270,6	1,3	
- munkahelyteremtő			22,2	0,6	3,2	0,2	25,4	0,5	
Szabolcs-Szatmár	2 4019,0	26,0	7 207,8	43,1	1 599,0	18,1	8 806,8	34,4	16,9
- infrastruktúra			6 336,4	48,0	1 031,4	14,8	7 367,9	36,6	
- munkahelyteremtő			871,3	24,8	567,6	29,7	1 438,9	26,6	
Jász-Nagykun-Szolnok	3 244,0	3,5	199,1	1,2	643,2	7,3	842,3	3,3	12,9
- infrastruktúra			122,8	0,9	599,2	8,6	722,0	3,6	
- munkahelyteremtő			76,3	2,2	44,0	2,4	120,4	2,2	
Tolna	163,3	0,2	52,1	0,3	3,3	0,0	55,4	0,2	10,7
- infrastruktúra			32,6	0,2	-	0,0	32,6	0,2	
- munkahelyteremtő			19,5	0,6	3,3	0,2	22,8	0,4	
Vas	11 343,7*	12,3	210,7**	1,3	14,8	0,1	225,4	0,9	5,9
- infrastruktúra			53,7	0,4	103	0,1	64,0	0,3	
- munkahelyteremtő			157,0	4,5	4,5	0,2	161,4	3,0	
Veszprém	812,6	0,9	69,5	0,4	140,1	1,6	209,6	0,8	9,0
- infrastruktúra			51,6	0,4	126,9	1,8	178,5	0,9	
- munkahelyteremtő			17,9	0,5	13,2	0,7	31,1	0,6	
Zala	1 512,1	1,6	226,9	1,4	42,7	0,5	29,5	1,1	6,8
- infrastruktúra			90,8	0,7	26,2	0,4	116,9	0,6	
- munkahelyteremtő			136,1	3,8	16,5	0,9	152,6	2,8	
Összesen	92 278,3	100,0	16 717,6	100,0	8 850,3	100,0	25 567,8	100,0	***8,5
- infrastruktúra			13 210,6	100,0	6 938,5	100,0	20 160,1	100,0	
- munkahelyteremtő			3507,0	100,0	1 911,8	100,0	5 407,6	100,0	
Budapest:									2,0

* Szentgotthárdi Opel Autógyár nélkül.

** Szentgotthárdi Opel Autógyárral együtt.

***országos átlag

Területrendezés

A területrendezés és területfejlesztés, mint egymással összefüggő, egymásra épülő tevékenység az ország és egyes térségeinek távlati, összehangolt társadalmi, gazdasági, környezeti fejlődését szolgálja.

A területfejlesztés feladata a távlati fejlesztési irányok, célok meghatározása, majd ezt követően a megvalósítást célzó rövid távú programok kidolgozása és a célok érvényesítése érdekében a térségi fejlesztési erők, eszközök mozgósítása.

A területrendezés az országra és egyes térségeire kiterjedően – az eltérő műszaki, ökológiai adottságok ismeretében – a távlati térszerkezeti, területfelhasználási rendet és a területek folyamatos használatának szabályozását határozza meg.

Mindez csak tudatos, országos szinten összehangolt tervezési rendszerrel biztosítható, melynek két szintje van, a területi tervezés és a településtervezés, melyen belül megkülönböztethető a fejlesztési és a rendezési típusú tervezés.

A települési szintű elhatárolásokat figyelembe veszi a regionális szintű tervezés, ugyanakkor a térségi elhatárolásokat az egyes települések távlati terveibe be kell tudni illeszteni.

A területi tervezési rendszer hierarchikus felépítése nem állami irányítást jelent, hanem az állam által garantált térségi együttműködés, koordináció intézményesítését.

A területrendezés az ország vagy a helyi közösségek távlati érdekében beavatkozik a területhez kötődő tulajdonosi jogokba, helyenként szigorú korlátozásokat, tiltásokat alkalmaz a környezet minőségének megőrzése, illetve távlati beruházások helyének fenntartása érdekében, ezért a rendezés hatósági jellegű feladat, melynek ellátását törvényileg szabályozott, közcélú tervezési tevékenység és szigorú jogszabályi előírásrend biztosítja. A területrendezési terveket a közigazgatási rendszer felépítését követve a parlament, a megyei közgyűlés vagy a települési önkormányzat hagyja jóvá jogi hatályú rendelkezéssel.

A területrendezés törvényi alapját Magyarországon először az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény teremtette meg, majd ezt váltotta fel az 1996-ban hatályba lépett XXI. sz. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről.

A magyarországi regionális tervezés az 1950-es évek végén indult be.

Az 1950 és 1990 közötti időszakról általánosságban megállapítható, hogy Magyarországon a regionális tervezés európai mércével mérve is magas szakmai színvonalon folyt, melyet néhány kiemelkedő terv is igazol. Az első szakszerűen kidolgozott regionális terv 1957-ben a 'Balaton üdülőkörzet regionális rendezési terv' volt, melynek nemzetközi elismerését jelzi az egyik legtekintélyesebb szakmai díj, az Abercrombie díj. Ugyancsak figyelemre méltó terv volt a budapesti agglomeráció területrendezési terve, mely módszertani szempontból számított úttörő jellegű alkotásnak. Más kérdés, hogy e tervekben foglalt elhatárolások az akkori politikai-gazdasági-társadalmi célrendszert képviselték és ma már módszertanilag más elveket tartunk helyesnek.

A rendszerváltozást követően a korábbi jogszabályok elavulása, a tervező, kutató intézetek szétesése, az új politikai-gazdasági rendhez illeszkedő tervezési módszerek hiánya, továbbá az önkormányzati demokrácia és a nagytérségi tervezés között feszülő elvi ellentét egyaránt a regionális tervezés megtorpanásához vezetett.

1990 és 1994 között a kormányzati munka az elmaradott, illetve válságtérségekre és a hátrányos helyzetű megyékre vonatkozó területfejlesztési koncepciók készítésére irányult (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Hajdú-Bihar, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén megyék, Pécs-Komló térsége).

Viszonylag egyenletesen, de anyagi lehetőség hiányában igen lassú ütemben folyt a kiemelkedő természeti értékekkel rendelkező tájak regionális és tájrendezési terveinek előkészítése (Szigetköz, Alföld, Balaton, a Tisza tó, a Tisza és Körösök vidéke, Mátra-Bükk tájvédelmi és fejlesztési koncepció, Zemplén, Fertő-Hanság, Hortobágy).

1994-96 közötti tevékenységünk két fő területre koncentrált. Elméleti, kutatási munkákkal készültünk fel a regionális tervezés törvényi szintű megalapozására. Szakmai rendezvények, fórumok egész sora került megrendezésre a megváltozott társadalmi-gazdasági-politikai helyzethez igazodó szakmai irányelvek tisztázása céljából.

Eközben folyamatosan készültek azok a regionális elemző munkák, helyzetfeltáró vizsgálatok, melyek az ország különböző régióiban a jövő fejlesztési stratégiáinak megalapozását szolgálták. Ezek közül legfontosabbak voltak a Központi régióra, a Dél-Dunántúlra, majd az Észak-Dunántúlra készített fejlesztési stratégiák, területrendezési koncepciók. E terveknek azonban nem volt igazi címzettje. A regionális intézményrendszer hiánya, illetve a döntési hatáskörök tisztázatlansága miatt a tervezés lényegében a térségi viszonyok feltárására szorítkozott. Csak a területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény hatályba lépését követően kezdődhetett a tudatos, következetes területi tervezési tevékenység. A korábban készült nagytérségi elemzések viszont igen jó alapot szolgáltak arra, hogy a megyék, kistérségek a térségi összefüggések ismeretében tudják saját

fejlesztési elképzeléseiket megfogalmazni, összekapcsolni.

Folytatódtak az ország kiemelt üdülőtérületeinek, természet- és tájvédelmi területeinek térségére (Kiskunsági Nemzeti Park, Zempléni Tájvédelmi Körzet és Bükk Nemzeti Park, a Fertő-Hanság térsége). A területrendezési tervezési munkák a Balaton térségére beindult a korábban jóváhagyott regionális terv felülvizsgálata.

E tervek készítését külön kormányhatározatok rendelték el, azonban folyamatosan gondot jelentett a tervezés tartalmi követelményének, egyeztetési, jóváhagyási eljárásának tisztázatlansága, így e tervek készítését a törvény hatálybalépését követően az új szakmai irányelvekhez, eljárási rendekhez kellett igazítani, és ma már a törvény által megszabott területi tervrendszer részeként lehet e terveket befejezni.

A területi tervezés terén a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény új korszakot indított el. A törvény (és az annak alapján készülő jogszabályok) az Európai Unió regionális politikájára is tekintettel rögzítette a területi tervezés rendszerét, új irányelveit, melyek közül az alábbiak emelendők ki:

- A területfejlesztési koncepciót és programot széles körű társadalmi részvétellel kell kidolgozni és érvényesíteni, míg a területrendezési tervnek a térszerkezeti rendet, a területhasználat módját jogi hatállyal kell szabályozni, ugyanakkor mindkét tervnek egymásra tekintettel és a társadalmi, gazdasági és ökológiai szempontok együttes érvényesítésével kell készülnie.

- A tervrendszer egyes elemeit úgy kell kidolgozni, hogy az országos tervek, a kiemelt térségek, a megyék és települések tervei az egyes szintek döntési jogkörének messzemenő tiszteletben tartásával készüljenek.

- A törvény rögzítette és az Alkotmánybíróság 3/1997. évi (I. 22.) AB határozata megerősítette, hogy a területi terveknek az ágazati, illetve országos és helyi fejlesztési törekvések szintézisét, összhangját kell biztosítani, egyre fokozottabb hangsúlyt helyezve az egyeztetési eljárásra. Az így jóváhagyott területi terveket viszont a további ágazati munkában, illetve a településtervezés során érvényesíteni kell, ezáltal biztosítva, hogy a területi tervek országosan összefüggő rendszert képezzenek.

- A törvény rendelkezett a területi információs rendszer létrehozásáról is, melynek nemcsak a területi adatok passzív nyilvántartása a feladata, hanem egyre inkább a területi folyamatok figyelemmel kísérése, és ez egyes szakhatóságok és területi szintek közötti folyamatos információcsere biztosítása.

A törvény által szabályozott területrendezési tervezési rendszer keretében kormányzati feladatként készül és a parlament által kerül jóváhagyásra az Országos Területrendezési Terv, valamint két nevesített, kiemelt térség: a Balaton és a budapesti agglomeráció területrendezési terve, de kormányzati feladatként készül jó néhány, természet- és tájvédelmi szempontból országos jelentőségű térség terve is, melyek legfontosabb elhatározásai az országos és a megyei területrendezési tervben kerülnek érvényesítésre.

A tervezési rendszer következő szintjeként a megyei önkormányzatok feladatait képezik az egyes megyék területrendezési terveinek elkészítése, melyeknek az országos szintű térszerkezeti elemek és területfelhasználási szabályozás tekintetében összhangban kell lenniük az Országos

Területrendezési Tervvel, így csak ennek parlamenti jóváhagyása után kerülhetnek megyei szinten jóváhagyásra, illetve a településrendezési tervekben érvényesítésre.

Az Országos Területrendezési Terv kidolgozását 1996-ban indítottuk el. A tervezés az előre meghatározott ütemben folyik, és az ágazatokkal szoros együttműködésben 1998 tavaszán elkészül az ágazati koncepciók, követelmények szintézisét biztosító térszerkezeti javaslat és területhasználati szabályozási irányelv. A terv parlamenti jóváhagyását 1999-re várjuk.

Szendrőné Dr. Font Erzsébet

Az országos terv előkészítése

Magyarország területrendezési tervének előkészítése 1996 végén átfogó helyzetértékeléssel és a területi vonatkozású ágazati koncepciók feldolgozásával kezdődött. A kidolgozás jelentős

tervelőzményekre támaszkodott és támaszkodik, így az Országos Területrendezési Terv kidolgozásával kapcsolatos 1970-es és 1980-as évtizedben végzett munkálatokra, az Országos Területfejlesztési koncepció előkészítő anyagaira és a parlament elé terjesztett anyagára, a jelentős, a kiemelt térségek és egyes megyék folyamatban lévő területrendezési tervezésére, a szomszédos országok területrendezési tapasztalataira és gyakorlati elhatározásaira, az Európai Unió országaiban tapasztalható területi tervezési fejleményekre, az Európai Unió területére kidolgozott és tágabb regionális kitekintésű anyagokra. anyagokra.

A jelen fázisban a feladat a távlati országos térszerkezeti terv kidolgozása.

A térszerkezet fő összetevői – nemzetközi és hazai – infrastruktúra-hálózat, a területfelhasználás és a településrendszer. Ezek együtteséből formálódik az urbanizációs és az ökológiai térszerkezet.

Az alaptérkép egyik fő összetevője egy adatbázis, amely úrfelvételek alapján mutatja be a területfelhasználás fő jellemzőit. Ennek alapján a döntő térbeli kapcsolatok és kapcsolati lehetőségek figyelembevételével mutatható be a jelenlegi térszerkezet, annak jellegzetes problémái.

A nemzetközi összefüggések és azok alakulásának vizsgálata Magyarországnak az európai térszerkezetben elfoglalt, illetve tervezett helyzetéről adott tájékoztatást. Ebben a tekintetben meghatározó az 1997-es helsinki egyezmény, amely rögzíti a közlekedés nagy európai folyosóit.

Eszerint három nagy európai folyosó keresztezi Magyarországot: a Velence, illetve Fiume – Lvov és Kijev közötti, a Berlin-Konstanca-Isztambul közötti, valamint a Duna-menti tengely. Várható, hogy ezeken a vonalakon felgyorsul és európai támogatásban részesül a közlekedésfejlesztés.

Lényeges itt figyelembe venni, hogy a folyosók irányt és nem nyomvonalat jelző vonalai mind Budapesten kereszteződnek és részben már kiépített közlekedési vonalakat követnek. Fontos cél, hogy az európai érdekeket szolgáló közlekedési tengelyek kialakítása egyben a nemzeti területfejlesztési követelményekhez is alkalmazkodjon, és teremtsen lehetőséget a nyugati és keleti országrész közötti kapcsolatok erősítéséhez a főváros elkerülésével is, továbbá, hogy a várhatóan nagy forgalmú közlekedési vonalak a környezeti szempontból legérzékenyebb területek elkerülésével haladjanak. Ez a szándék tükröződik a közlekedési rendszerre vonatkozó javaslatokban. Hangsúlyos, a térszerkezet alakításánál figyelmet érdemlő szempont, hogy Magyarország nyugati kapcsolatai ne csak a Bécshez való csatlakozásra szorítkozzanak, hanem kapjon egyenrangú vagy közel egyenrangú jelentőséget a délnyugati, az Olaszország felé irányuló orientáció is.

Érdemes továbbá megfontolni, hogy mennyire kell támogatni Magyarország európai “fordító korong” szerepének kiteljesedését, azaz, hogy milyen mértékben és hány vonallal kell erősíteni a kelet-nyugati tranzitforgalom áthaladását. A szomszédos országokkal való tervezési egyeztetés mindenesetre azt bizonyítja, hogy erős igény mutatkozik a román-szlovák összeköttetés magyar területen való biztosítására, ami az Alföldön egy észak-déli tengely fontosságára utal. Ez a kelet-magyarországi szerkezeti kapcsolatok szempontjából is indokolt. Jól érzékelhető a környező országok intenzív kapcsolatigénye Magyarországgal, illetve a szomszédos régiókkal. Ez a regionális fejlődés új feltételei mellett a településrendszer alakulása szempontjából is gyökeresen új lehetőségeket teremt.

Az infrastruktúra-hálózat alkotóelemeinek fejlesztésére vonatkozó elgondolásokat a KHVM által megbízott szervezetek szakemberei a VÁTI tervezőivel együtt dolgozták ki. A távlati közlekedési rendszer alakításának kardinális szempontjai a gyorsforgalmi úthálózat tekintetében a sugaras rendszer kiegészítése az összekötő vonalakkal, a Fiume-Kijev közötti folyosónak a Balaton üdülőkörzettől délre, nagyjából a Kapos-völgyben való vezetése, valamint az észak-alföldi gyorsforgalmi összeköttetés biztosítása. A vasúthálózat átfogó korszerűsítésén túlmenően a hálózat gyökeresen új elemei a nagy sebességű vasútvonalak, melyeknek egyedül csak Budapesten lenne állomásuk, ezért térszerkezeti hatásuk meglehetősen ellentmondásos. A repülőterek hálózata – zömmel a volt katonai repülőterek hasznosításával – regionális egységekkel bővül. A Dunának az európai folyami közlekedésbe, áruszállításba való bekapcsolása országos és nemzetközi érdek. A vezetékes energia- és termékszállítás hálózata ugyancsak térszerkezet meghatározó, és az országos tervezésben nemcsak a hálózatot, hanem a területfoglalást is szabályozni kell.

A közműves vízellátás és szennyvízelvezetés hálózatának kialakításában elsősorban a jelenlegi és távlati sérülékeny ivóvíz-készletek védelme a meghatározó, és elsősorban a területfelhasználást befolyásolja. Ugyancsak a területfelhasználásban játszik fontos szerepet az ártéri öblözetek, a vésztározók helyének meghatározása.

A területfelhasználás döntő meghatározói a mezőgazdaság és a természetvédelem. A tervezés során, az elemzések alapján körvonalazható volt a legértékesebb mezőgazdasági területek rendszere.

Ugyancsak körvonalazható a védelmi célú – természetvédelmi, vízvédelmi – területek együttese, és e két szélső kategória között helyezkednek el azok a területek, amelyek extenzív művelése javasolható vagy környezeti érzékenyséjük miatt, vagy azért, mert kevésbé értékes mezőgazdasági területek. A területi adottságok elemzésével alakítható ki javaslat az erdőterületek bővítésére, és arra, hogy a jövőben minden bizonnyal nagymértékben bővülő beépített területek terjeszkedése hol okozza a legkisebb kárt és milyen kompromisszumok köthetők.

A településrendszer fejlesztését illetően nyilvánvaló cél a kiegyenlítettségre való törekvés, ennek szükségességét bizonyítja a megközelíthetőségi lehetőségek vizsgálata. Az európai területi tervezési megközelítések adaptálásával javaslat készült továbbá a településrendszer távlati fejlődésének irányaira is.

A tervezés programja szerint 1998 második negyedéve során készül el az ágazati és tematikus anyagok olyan szintézise, amelyben már kifejezésre jutnak a területi szerkezetet érintő fő konfliktusok és azok feloldási lehetőségei, és kialakulnak az országos szintű területi szabályozás irányelvei.

Az Országos Területrendezési Terv megbízója: KTM, felelős tervező: dr. Vajdovichné dr. Visy Erzsébet. Szakági tervezők: Göncz Annamária, Fogarasi Gyula, Vass Gábor, Szikora Botond, Gruber Sarolta, Erdélyi Zsófia, Hanczár Zsolt, valamint ágazati szakértők és tervezőintézetek * („Európa 2000”, 1991, „Európa 2000+”, 1994, az „Európai Területi Tervezési Stratégia”, 1995 és az „Európai Területi Terv”, 1997).

** A munka interdiszciplináris és ágazatközi együttműködés keretében halad előre. A kidolgozásért felelős KTM és annak Területfejlesztési és Építésügyi Irodája közvetlenül működik együtt elsősorban a területrendezésben leginkább érdekelt hatóságokkal, a KTM hivatalaival és irodáival, a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztériummal, a Földművelésügyi Minisztériummal és az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztériummal, és a tényleges tervezőtevékenység a VÁTI Kht. területi tervezőirodájának koordinálásával a tervezőszervezetek és szakemberek széles körű kooperációjával bontakozott ki.

Területrendezési, tájrendezési tervek

Bükk Nemzeti Park

A Bükk-hegységben létesült 1976-ban hazánk első hegyvidéki nemzeti parkja 39 000 ha többségében erdőterületen, amelyből 6000 ha fokozottan védett terület. A kiemelkedő táji, földtani, növénytani, zoológiai értékek mellett a hegység kultúrtörténeti értékekben is igen gazdag. Változatos és gazdag természeti adottságainak köszönhetően az ország egyik leglátogatottabb kirándulótérsége, téli síközpontja. A hegység területére benyúló két megyei jogú város (Miskolc, Eger) lakosságának kedvelt hétvégi kirándulóbázisa. A nyílt karsztfennsíkján beszivárgó vizek pedig a térség településeinek ivóvízellátását biztosítják.

A hegység adottságaiból adódóan nagyon sok érdek ütközik a térségben:

Az erdőgazdálkodás nyereségcentrikus „hozamgazdálkodása” a táj- és természetvédelem érdekek ütköznek. A turizmus a táji természeti értékekben gazdag térségekben koncentráliódik (Szalajka-völgy–Bánkút, Garadna-völgy, Lillafüred). A hegység területén szétszórtan száznál több turisztikai szálláshely található, amelyek környezetkímélő infrastruktúrával való ellátása lehetetlen. Nem volt

szabályozva a hegység területén a gépjármű-közlekedés. Az autós turisták a legértékesebb és legérzékenyebb fennsíki területeket is felkereshették. Erdei kirándulóközpontok a hegység belső érzékeny területein találhatók. Hiányzik a hegység lábánál a kiépített kirándulóközpontok rendszere. Hiányzik a karsztvízvédelem egységes koncepciója. A források túlzott vízkivétele a patakok élővilágát veszélyeztetik. A hegységben található turisztikai létesítmények, csatornázatlan települések viszont a karsztvíz tisztaságát veszélyeztetik. Az ásványi nyersanyagokban gazdag hegységben több kőbánya üzemel a nemzeti park területén és közvetlen környezetében, amely természetvédelmi, tájképvédelmi és turisztikai szempontból is igen kedvezőtlen. A nemzeti parkot körülvevő települések az extenzív üdülőtérületi, zártkerti fejlesztésekben látták a fejlődésük útját, ami egy-egy tájrészlet rendezetlen beépüléséhez, így a hegységi erdők, hegyaljai mezőgazdasági területek, szőlőskertek és települések harmonikus egységének felbomlásához vezetett. Ezeknek a konfliktusoknak a feloldása lehet a terv célja, ami csak úgy érhető el, ha a nemzeti park rendeltetését – védetté nyilvánító határozatban megfogalmazottak szerint – végre komolyan vesszük.

A Bükki Nemzeti Park rendeltetése: a bükki középhegységi táj jellegzetes és változatos arculatának, kedvező természeti tulajdonságának, jelentős természeti értékeinek megőrzése és védelme, a táj kulturális értékeinek védelme, a tudományos kutatáshoz szükséges természeti feltételek biztosítása, a természetes környezet megőrzésével segítse elő a szabadidő kulturált felhasználását, a szabadban történő felüdülést és élményszerzést, szolgálja a természeti és kultúrtörténeti értékek megismerésére irányuló turizmust és idegenforgalmat, a környezetvédelmi mintaterületként szolgálja a természeti környezet védelmét.

A terv legfontosabb elhatározásai ezen alapelvekre épülnek:

A természeti értékek részletes és komplex felmérése alapján a nemzeti park és a fokozottan védett területek bővítése (részben megtörtént a terv szerint). A nemzeti park nemzetközi természetvédelmi előírásoknak megfelelő övezeti rendszerének és védőövezetének kialakítása. A nemzeti parkon belül a gépjármű-közlekedés szabályozása (a terv szerint megtörtént). A nemzeti park területén belül a kirándulóközpontoknak, turisztikai létesítményeknek csak minőségi fejlesztése lehetséges, szálláshelybővítés nem. A védett területek turisztikai tehermentesítése érdekében a terv a hegység lábánál a településekhez kapcsolódva erdei kirándulóközpontok kialakítását javasolja. Ez a táj- és természetvédelem mellett a települések fejlődését is szolgálja. Egységes karsztvízvédelmi terv kidolgozása szükséges a hegység teljes területére.

Az erdőgazdálkodást és vadgazdálkodást a természetvédelem érdekeinek kell alárendelni.

A nemzeti park körül tervezett védőövezetben, amely egyben tájképvédelmi övezet, új zártkert jellegű területek kialakítása nem célszerű. A települések rendezési terveit egységes irányelvek alapján a hagyományos tájhasználat védelmének alapelve alapján kell elkészíteni.

A nemzeti park és annak védőterületén új bányákat létesíteni nem szabad, a már működők fokozatos felszámolása szükséges.

A térség környezetvédelmi szempontból fokozottan érzékeny, ennek megfelelően a legszigorúbb levegővédelmi, zajvédelmi, vízvédelmi követelményeket határozta meg a terv.

A terv szerint létre kell hozni a térségi kommunális hulladéklerakó telepek rendszerét. Ki kell építeni a települések csatornahálózatát és a szennyvíztisztító telepeket. Meghatározóan fontos feladat ez a hegység területén levő települések esetében.

A felhagyott személtelpek, bányák tájrendezését fel kell gyorsítani.

A Bükk-hegységet – mint az ország egyik legjelentősebb téli sportbázisát – fejleszteni kell, de a természeti táji értékek sérelme nélkül. Új téli sportterületek azonban csak a nemzeti park területén kívül alakíthatók ki.

Fejleszteni szükséges a Bükk természetvédelmi és környezeti célú kutató- és oktatóbázisait annak érdekében, hogy a hegység a természetvédelmi és környezetvédelmi kutatás és oktatás, továbbá az ökoturizmus mintaterületévé válhasson.

Bükki Nemzeti Park és térsége
regionális tájrendezési terv

**Megbízó: Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium
terület- és településrendezési főosztály**

Felelős tervező: Lázár Tibor

Szakági tervezők: Auer Jolán, Bíró Attila, Huszár Mária, Laky Ildikó

Szakértők: Dr. Fadgyas Kálmán, Halász Tibor, Varga Ferenc, Szitta Tamás, Ferenc József, Sóskúti György, Gádor Judit, Dr. Nováki Gyula, Sándorfi György, Dr. Zólyomi Bálint, Dr. Jakucs Pál, Dr. Varga Zoltán, Dr. Hevesi Attila

Tervezés ütemezése: Vizsgálat 1984, Program 1985, Terv 1992

Csongrád megye térsége

A tervezési terület adottságai és problémái:

Erősségek:

- a földrajzi helyet (3 országhatár találkozási pontja),
- a megyét átszelő nemzetközi főút,
- interregionális és határ menti együttműködések,
- funkcionális regionális együttműködések,
- a városi lakosság magas aránya,
- multifunkcionális megyeközpont erős nemzetközi kapcsolatrendszerek,
- erős felsőfokú és középfokú oktatás,
- a nemzetközi rangú kutatóintézetek,
- a tercier szektor viszonylag magas aránya,
- kedvező mezőgazdasági adottságok, minőségi élelmiszeripar,
- szénhidrogén-energia,
- termálvíz,
- rendszerbe foglalható idegenforgalmi természeti és művi adottságok,
- együttműködési szándék,
- a homokhátsági falusi tér településeinek magas belterületi infrastrukturális szintje,
- elnyert hazai és nemzetközi pályázatok.

Gyengeségek:

- az országon belüli gazdasági és közlekedési peremhelyet,
- erős belső területi fejlettségbeli különbségek,
- a falusi települések többnyire egyfunkciós gazdasága,
- erős belső közlekedési színvonalkülönbségek,
- kedvezőtlen falusi és kisvárosi demográfiai viszonyok,
- a külterületi lakosság magas aránya,
- a külterület alacsony színvonalú infrastruktúrája,
- a szellemi infrastruktúra koordinálatlansága,
- a felsőfokú végzettségű szakemberek egyenlőtlen területi eloszlása,
- az idegennyelv-tudás alacsony szintje,
- rossz minőségű települési infrastruktúra a falvak nagy részében,
- a kommunikációs és információközvetítő rendszerek egyenlőtlen területi kiépítettsége,
- a hulladékelhelyezés technológiai és területi hiányosságai,
- az iparosodottság alacsony szintje, illetve leépülése,
- általános tökehiány,
- a mezőgazdaság alacsony jövedelemtermelő képessége, szétaprózottsága, rossz versenyképessége,
- a mezőgazdasági termékek általában alacsony feldolgozottsági szintje,
- az exportképes termékek alacsony aránya,
- a külföldi tőke alacsony aránya, kedvezőtlen ágazati szerkezete és területi eloszlása,
- a mezőgazdasági tulajdonviszonyok rendezetlensége,

- elaprózott gazdaságszervezeti struktúra,
- kis beruházási dinamika,
- térségi innovációs centrumok hiánya,
- ipari parkok hiánya,
- homokhátsági vízutánpótlási problémák,
- térségi gazdaságfejlesztő-koordináló szervezet túlzott városi koncentrációja,
- összehangolt térségi marketing és térségi propaganda hiánya,
- belső gazdasági kohézió hiánya,
- gyenge lakossági vásárlóerő,
- logisztikai szempontok elhanyagolása,
- együttműködési zavarok a megye és a megyei jogállású városok kapcsolatrendszerében a területfejlesztést illetően,
- a kistérségi központok erős fejlettségbeli eltérései,
- a határátkelőhelyek szükségesnél alacsonyabb száma,
- a falvak népességmegtartó képességének alacsony szintje,
- a falvak magas munkanélküliségi rátája,
- a munkaerőpiac kis hatékonyságú menedzselése,
- városi elkerülő utak hiánya,
- nemzetközi szervezetek kirendeltségeinek, képviselteinek hiánya,
- a nemzetközi tevékenysége koordináló, információbázisként működő szervezet hiánya.

A területrendezési program célrendszere

Olyan területrendezési program kidolgozása volt a cél, amely az ökológiai adottságok, termőhelyi adottságok, a kialakult termelési szerkezet és az EU-csatlakozás után várható piaci lehetőségek függvényében meghatározza a mezőgazdaságilag művelt terület optimálisához közelítő nagyságrendjét, gazdálkodási szerkezetét, rendszerét és ennek védelmére fogalmazza meg később szabályozási javaslatait;

segíti a belterületi területhasználatok extenzív növekedésének mérséklődését, a kiürült funkciójú urbanizált területek újrahasznosítását, ugyanakkor hozzájárul az értékes beépített területek rehabilitációjához, az épített környezeti értékek Alföldre jellemző karakteres reprezentánsainak védelméhez.

a közlekedési hálózatok rendszerében az egyes szállítási módok fejlesztésével, ill. területek biztosításával, új vagy minőségileg jobb nyomvonalak kijelölésével javítja a megye nemzetközi, országon és térségen belüli feltártságát, ill. kapcsolati rendszereit;

kijelöli a térség egyik meghatározó feszültségforrása, az ár- és belvízvédelem javítására vonatkozó tennivalókat, feloldja a kedvező lakossági vízellátás és rendkívül alacsony szintű csatornázottság közötti közegészségügyi veszélyeztetettséget, valamint elősegíti a megye hátsági területein a vízvi sszatartás-vízpótlás megvalósítását;

biztosítja a Körös–Maros Nemzeti park és a Kiskunsági Nemzeti Park természeti értékeinek védelmét, a Nemzeti Parkok területére eső, mezőgazdasági hasznosítású területek természetvédelemmel összehangolt kezelését, és üdülés-idegenforgalmi célú hasznosítását;

elősegíti a gazdasági potenciálban meghatározó szerepet játszó, a megye egyes részein országosan is kiemelkedő minőségű termőföldjeinek, valamint a Tisza, a Maros és a Körösök élővizeinek, holtágainak és a felszín alatti vízbázisnak (Maros hordalékkúp) védelmét;

kijelöli a térség ipari-vállalkozói és speciális tevékenységek végzésére alkalmas települési környezetét és konkrét megvalósítási területeit;

mindezek eredőjeként kijelöli a településrendszer, annak egyes elemei, ill. különböző funkciók szerint összetartozó részei változásának irányait és összefüggéseit.

A területrendezési terv – és ezen belül a program – Csongrád megye jövője szempontjából az egyik stratégiai eszköz. Ezért annak érvényesítése a területfejlesztés és -rendezés különböző szintjein

fontos célkitűzés.

Ennek elősegítése érdekében kívánatos, hogy a térségre vonatkozó programjavaslatok közül a kiemelten kezelendő speciális térségi javaslatok megfelelő súllyal beépüljenek az Országos Területrendezési Tervbe.

A program legfontosabb megállapításai, várható hatásai:

A térségi területfelhasználásban a programjavaslat alapján Csongrád megye külterületén elsődlegesen gazdasági, ill. ökológiai szempontok figyelembevételével a jelenleg mezőgazdaságilag művelt összes földterületből (kb. 365 ezer ha) mintegy 70 ezer ha kerülne funkcióváltásra, illetve más művelési ágban való hasznosításra.

A kivonandó területből annak közel 50 százalékáig javasolt nagy távlat végéig az erdősítés, a fennmaradó területeken elsősorban a gyepek, az ökológiai rendszer hiányzó elemei, ill. kisebb, de jelentős (pl. halastavak) területhasználatok javára billenthető el a területi mérleg.

A javasolt területhasználati változások következtében Csongrád megye erdőterülete a területi mérlegben 16-17 százalékra, a gyepterületeké pedig 13-15 százalékra nőne.

A mezőgazdaság fejlesztését a fenntartható mezőgazdasági fejlődés követelményeinek érvényesítése céljából, az agroökológiai potenciálhoz igazodó földhasznosításra való áttérés érdekében szükségszerű művelésiág-változásokat – szántóterület csökkentése, erdőterület növelése – a központi támogatások kihasználásával kell elősegíteni.

Az eltérő természeti adottságok alapvetően meghatározzák a föld hasznosítását. A gazdasági szerkezetváltás, a társadalmi igények azonban a földhasznosítás terén is változásokat eredményeznek. Helyenként a termelési funkció háttérbe szorul, vagy teljesen megszűnik és a terület más funkciót kap, a termőhelyi adottságok fokozottabb érvényesítésével pedig erősödik a termelésben a tájjelleg.

A tájjellegű termelés fejlesztése érdekében fel fog gyorsulni a megyére jellemző speciális kultúrák elterjesztése és termőhelyi feltételeinek kutatása, a termőhelyi kataszterek kiegészítése és felállítása.

A tájvédelem és környezetkímélő mezőgazdasági termelés érdekében a természetkímélő technológiákat minél gyorsabban el kell terjeszteni (csapadékmegőrző agrotechnika).

Az állattenyésztés ágazatainak termelési volumene összefüggésben a gyepterületek növekedésével a külpiaci lehetőségek függvényében változhat, a feldolgozottsági fok és minőség fokozásával. Az állattenyésztés valamennyi ágazatánál a hatékonyság növelése és a minőség javítása a fő feladat, ehhez szükséges:

a feldolgozóipar igényeihez igazodó fajták tenyésztése,

a hatékony takarmánygazdálkodás,

az optimális üzemméretek kialakítása.

Az erdők gazdasági szerepe igen nagy a mezőgazdaságilag nem, vagy csak gazdaságtalanul művelhető mezőgazdasági területek racionális hasznosításában.

A tervezett erdőtelepítések megvalósulása esetén a jelenlegi élőfakészlet megduplázódna és az erdők minősége is növekedne.

Az agroökológiai potenciálhoz igazodó földhasznosítás érdekében az erdészeti szakági javaslat szerint 32 000 hektár, zömében gyenge szántót indokolt nagy távon kivonni a mezőgazdasági termelésből és erdősítéssel hasznosítani.

Az új erdők zöme várhatóan magántulajdonú lesz, és az erdőgazdálkodás úgy a családi gazdálkodási egységek, mint a szövetkezetek részére kiegészítő jövedelmet fog jelenteni. Az állami erdők területének jelentős növekedésére nem lehet számítani, de az állami erdőgazdálkodó szervezetek számára a magán erdőtelepítések egy részének bonyolítása, végrehajtása foglalkoztatásbővítést és többletjövedelmet jelenthet.

Az erdők, fásítások kedvező hatása a megye környezeti állapotára a tervezett erdősítési program végrehajtásával jelentős mértékben emelkedni fog. A tervezett erdősáv-rendszerek, fasorok hozhatnak nagy eredményeket a defláció megfékezésében, a klímajavításban, de a kutatások szerint a mezőgazdasági terméseredményeket is növelni fogják.

A mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas területek erdősítésétől komoly talajvédelmi és

klímajavító hatás várható. Az erdők okozta esetleges vízfogyasztás-növekedést a páratartalom-növelő hatás, az alom kedvező nedvességtárolása, a szárító szelek mérséklése stb. messzemenően kompenzálni képes.

A folyók hullámterében lévő erdők szerepe elsősorban az élőhely védelmében, a biodiverzitás megőrzésében nagy jelentőségű.

A jövőben a természetvédelmi követelmények jelenleginél nagyobb érvényesítésére kell számítani, ami kihatással lesz az ártéren gazdálkodó erdőtulajdonosok tevékenységére, jövedelmére.

A térségi szerkezeti programmal elérhető társadalmi-gazdasági eredmények határfoka alapvetően függ a javasolt infrastrukturális, ezen belül is kiemelten a közlekedési rendszerek effektív megvalósulásától, ill. azok belső ütemezésétől, egymásra ható és egymást erősítő kapcsolati rendszerétől.

A program a legnagyobb elérhető hatás érdekében a közlekedési rendszerek egységes és minden szinten való kiépülését szorgalmazza, de ez a törekvés várhatóan nem tud teljeskörűen megvalósulni a koncentrálható erőforrások elégtelensége, ill. a különböző szinteken megjelenő érdekek ütközése következtében. Ezért az egyes elemek vonatkozásában tett programjavaslatok, ahol lehet, magukba hordozzák a szakaszos, egymástól független, ill. kezdetben minőségileg alacsonyabb, később erősíthető hálózatok kiépítésének stratégiáját.

A közlekedési hálózatok kiépítésétől alapvetően elvárt hatás, hogy a megyét minőségileg a legmagasabb szinten (autópálya, autópálya) kapcsolják be az országos és nemzetközi gazdasági vérkeringésbe, a kapcsolatok ne egyoldalúan, hanem minden lényeges irányba közvetíthessék a forgalmat.

Így szükséges, hogy a hagyományosan erős, fővároscentrikus É–D-i irányok erősödésével párhuzamosan a keresztirányú kapcsolatok is kiépítésre kerüljenek, és ezzel elérhető legyen a közvetlen összeköttetés az ország déli és határ menti területei és a megye között.

A belső – megyei – szintű közlekedési rendszerek javasolt egységes szintű és hálós kiépítési programja a településrendszer belső gazdasági és lakossági célú, relatíve egyenlő fejlődési esélyeket biztosító kapcsolati lehetőségeit támasztja alá. Következtében erősödnek a centrumtelepülések elérési és összekapcsolhatósági lehetőségei egymás között és a vonzott térségek relációjában egyaránt, megteremtve a gazdaság (gazdasági övezetek, ipari-mezőgazdasági kooperációs kapcsolatok) és az oktatási kapcsolatok és funkciók kiteljesedését.

Végül soron a térségi szerkezeti program megvalósítása minden hatást és összetevőt vizsgálva egy közös célt kell, hogy szolgáljon: a megyében élő lakosság életminőségét, ill. jó közérzetét.

A munka megnevezése:

Csongrád megye területrendezési terve – programfázis

Megbízó: KTM terület- és településrendezési főosztály és a Csongrád megyei Közgyűlés Hivatala

Vezető tervező: Faragó Péter

Témafelelősök: Donkáné Verebes Éva, Faragóné Huszár Szilvia, Halász Tibor, Kapros Judit, Katona János, Klonkai László, Körtvélyesi Csaba, Mihaleczné Kovács Mária, dr. Pálfi Imre, dr. Rigó Mihály, Szekeres Orsolya, Szemerey Márta, Velkey Gábor, Vincze Tibor.

A munka ütemezése:

A terv elkészítéséről döntés 1995-ben született, az érdemi munka 1996-ban indult meg és várhatóan 1999-ben fejeződik be.

* 1996-ban elkészült a helyzetértékelés és a tervezés térinformatikai háttérének kidolgozása, folyamatos feltöltése.

* 1997-ben került kidolgozásra a területrendezési program.

* 1998-ban a program véleményezése, jóváhagyása és a tervi munkarész elindítása, majd

* 1999-ben a tervi munkafázis befejezése, véleményezése és jóváhagyása szerepel a munkaprogramban.

Duna–Dráva Nemzeti Park

Az Országgyűlés 29/1991. (IV. 30.) OGY sz. határozata indította el a térségben a tervezési munkát. „a Duna Sió-torkolata és a Dráva-torkolat közötti szakaszán és a Dráva a Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szocialista Köztársaság hozza létre a közös Duna–Dráva Nemzeti Parkot.”

A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium területi tervezési főosztálya megbízásából a KÉE Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszéke készítette el a Tervezett Duna–Dráva Nemzeti Park és térsége regionális tájrendezési tervének vizsgálati munkarésze c. anyagot.

1996. április 9-én dr. Baja Ferenc miniszter a Dráva partján Szentborbáson bejelentette a Duna–Dráva Nemzeti Park létrejöttét. Ez az ország hatodik nemzeti parkja. A nemzeti park létrehozását kimondó 7/1996. (IV. 17.) KTM sz. rendelet indoklása szerint:

„A védetté nyilvánítás célja a Duna és a Dráva folyók, mellékágrendszerük, valamint az érintett területek természeti értékeinek, a felszíni és felszín alatti vízkészletének, továbbá az érintett területek erdeinek, termőtalajának és más megújuló erőforrásainak védelme.”

A kb. 50 000 hektár nagyságú terület nemzeti parkká nyilvánításakor már folyt a koncepció készítése, amely jóval nagyobb, közel hatszor akkor területre terjed ki, mint amennyit nemzeti parkká nyilvánítottak.

A folyók mentére szűkült terület védelme érdekében a szomszédos településeket és a jelentősebb vonzást jelentő térségeket (pl. Villányi-hegység) is bevontuk a regionális jellegű vizsgálatba.

Problémák, konfliktusok – lehetőségek:

A Duna–Dráva Nemzeti Park térsége településhálózati és természetvédelmi szempontból is két jól elkülöníthető részre, a Duna és a Dráva mentére oszlik. Az adottságok és a problémák mindkét térségben eltérőek. Míg a hosszan elnyúló Dráva menti térségben a „túlélés” az elsődleges szempont, addig a Duna mentén a „nagy városok” közelségével kell megbirkózni. A Dráva menti települések „szintre hozása” komoly, ma már nem a technikai infrastruktúrán, hanem a humán erőforrás helyben tartásán, odacsábításán múlik.

A Duna menti városok nagy települések a Dráva menti apró falvakhoz képest. Teljesen más kiindulási pontokat nyújtanak a védett területekhez.

A településhálózat, illetve a regionális kapcsolatok előnyös és hátrányos oldalait a következő táblázatban foglaljuk össze:

Országos belüli helyzet	a periferikusság természetvédelmi szempontból előnyös lehet
Közigazgatási felosztás együtműködés	a térséget „szétszabdalo” közigazgatási beosztás az lehetőségeit rontja
Megyeszékhelyek, nagyobb városok elhelyezkedése	a megyeszékhelyek a térségen kívül helyezkednek el Gemencet körbefogják a nagyobb települések Tolna, Szekszárd, Bátaszék, Mohács, Baja)
Belső szétválás	a térség kettészakadt a Duna menti jobb és a Dráva menti hátrányos térségre
Demográfiai szempontok	a Dráva menti területek népessége csökken, ami kedvező lehet, de összetétele nagyon rossz, ami kedvezőtlen lehet

A Duna–Dráva Nemzeti Park és térségének településhálózata és regionális kapcsolatai

A Duna–Dráva Nemzeti Park és térsége két jól elkülönülő részből a Duna, valamint a Dráva mentéből áll. Mindkét terület eltérő adottságokkal rendelkezik. E két nagy térségen belül is meg kell azonban különböztetni kisebb egységeket – esetleg objektumokat – amelyek további részletes tervezési feladatok tárgyát képezik.

Mely térségekben van szükség további szervezésre?

A védett területeken belül – elsősorban a kárpótlás következtében – a védelemre érdemes területek értéke néhány esetben csökken, viszont a folyamatos kutatások eredményeképpen új, értékes területeket fedeztek fel.

Hol szükséges nagy felületeket érintő tervezés?

A történelmi borvidékek területén mindenképpen további részletes tervezésre és szabályozásra van szükség. Meg kell akadályozni a hagyományos tájjelleg megváltozását, átalakulását. Olyan szabályozásra van szükség, ami megtartja a „hagyományos” területhasználatot, korlátozza a telkek felaprózódását, nem engedélyezi a magas vizuális káros objektumok megjelenését.

A kárpótlásba kiadott földek rendezése, tagosítása szükségessé válik néhány év múlva. Várhatóan lassan zajlik majd a folyamat a nehézkes egyeztetések miatt, de mindenképpen szükség van rá. Itt is prioritást kell élvezniük azoknak a településeknek, amelyeket a védett területek is tartalmaznak.

A védett területek körül elhelyezkedő puffer pontos lehatárolása, a szabályozás megalkotása.

Fenntartandó, illetve helyreállítandó ökológiai kiegyenlítő felületek.

Vízbázisvédelem szempontjából jelentőséggel bíró területeken területhasználat szabályozása.

Részletes rendezési tervek kell készíteni azokra a településekre, amelyeknél az RRT öt évnél régebbi.

Hol szükséges vonalas jellegű tervezés?

A vizsgálati térségben jelentős közútfejlesztés várható hosszú távon (S6, S56, új dunai híd). A fejlesztéseknek jelentős hatása lesz a természeti és a társadalmi környezetre egyaránt.

Kisebb jelentőségűek a kerékpárutak és a hozzákapcsolódó infrastruktúra és a szolgáltató intézmények.

Tanösvények, bemutató területek kialakítása.

Hol szükséges kisebb felületeket, objektumokat érintő tervezés?

A nemzetközi határátkelőhelyek fejlesztése esetén, illetve új kishatárátkelők megnyitásánál szükséges további, a környezetüket érintő tervezés.

Elsősorban a határfolyón, a Dráván jelennek meg fejlesztésként a vízi turizmushoz kapcsolódó fejlesztések, amelyek környezete további, bár méreteit tekintve kisléptékű tervezést igényel.

Pontszerű objektumként jelenik meg regionális lépték a szennyvíztisztító is, amelynek megtervezése és környezetének rendezése, a létesítmény tájba illesztése szintén további tervezési feladat.

Helyi védettségű értékek, egyedi tájértékek és környezetük.

Nem megfelelő technológiával kialakított hulladéklerakók, szennyvízleürítések felülvizsgálata.

Felhagyott bányák rekultiválása.

A terv legfontosabb elhatározásai:

A természetvédelmi szempontokat elsősorban a Nemzeti Park térségében és nem magában a védett területeken vizsgáljuk. A védett természeti területek kezelése a Nemzeti Park Igazgatóságának hatáskörébe tartozik.

Javasoljuk a Nemzeti Park területén kívül pufferzóna kialakítását: ha a natúr zóna nem védett területtel érintkezik, akkor szigorúbb szabályrendszerrel, ha nem natúr zóna érintkezik nem védett területtel, akkor mintegy 1000 méteres, de elsősorban a táji adottságokhoz igazodó vonalvezetéssel.

A lehatárolásnak minden esetben valamilyen tereptárgyat kell követnie, így a zóna szélessége helyről-helyre változik. A nem védett területen található területhasználat is befolyásolja a zóna szélességét, mert a területhasználati módok hatásait tekintve segíthetik egymást, egymásra közömbösek, illetve károsak lehetnek. A káros hatású területek előbb-utóbb funkcionális, környezetártalmi, vizuális-esztétikai, tájhasználati konfliktusok forrásává válnak.

Javasoljuk bemutatóterületek kijelölését, tanösvények felállítását. A bemutatóterületek és a tanösvények bizonyos laza korlátozást jelentenek, irányítják, a „helyes” irányba terelik a látogatókat.

Javasoljuk a helyi védett területek hatékonyabb védelmét és újabb természeti elemek, elemegyüttesek védetté nyilvánítását. A jelenlegi helyi védettségű értékek körül is szükséges

pufferzóna lehatárolása, illetve övezet kijelölése. Ennek mérete objektumonként eltérő, amit az objektum nagysága, veszélyeztetettsége és a körülötte lévő területhasználat befolyásol.

Javasoljuk a kárpótlásba kiadott földekre a kötelező művelésben tartást követő időszakra – a védett és a beépített területtől való távolság függvényében – szabályozás kidolgozását.

A tájvédelmi javaslatok elsősorban a tájkép, ökológiai kiegyenlítő felületek és az egyedi tájértékek védelmére vonatkozik. A térség több jól elkülöníthető tájra osztható. Mindegyiknek megvan a saját egyedi problémája, gyengesége és erőssége.

A következőkben leírt javaslatok a terület egészére érvényesek, de helyi jelentőségük és nagyságuk területenként változik.

Javasoljuk a települések bel- és külterületén – az ökológiai mellett – a vizuális esztétikai szempontok érvényesítését, az objektumok elhelyezését, a területhasználat-megváltozás vizuális-esztétikai hatásának értékelését.

Javasoljuk a védett természeti területeken kívül található ökológiai kiegyenlítő felületek megóvását, a megszüntetett részleges rehabilitálását.

Javasoljuk az ember tájalkotó tevékenysége során keletkezett elem, elemegyüttes, objektum megóvását, az egész térségre kiterjedő kataszter elkészítését.

A termelés során a közlekedéssel, a történelmi eseményekkel, valamint a kultúrtörténettel összefüggésben földművek, fasorok, pincék, szállítópályák, emlékoszlop, kálváriák, arborétumok keletkeztek. Az ilyen tájalkotó elemek, objektumok szakterületei látvány- és esztétikai jelentősége eltérő. Jelentőségük és ritkaságuk szerint országosan, regionálisan, valamint lokálisan ismert egyedi tájértékek maradtak fenn.

Javasoljuk a törmelék-lerakóhelyek, a bányagödrök, a meddőhányók, a hulladék-lerakóhelyek, azaz a rombolt felületek folyamatos rehabilitálását.

A harmadik ütem, a „tervfázis” kidolgozás alatt van, amely segíti a védelmi célok elérésén kívül a területfejlesztési törekvések érvényesülését is.

A terv megnevezése:

A Duna–Dráva Nemzeti Park és Térsége Regionális és Tájrendezési Terve

A terv megbízója:

Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium terület- és településrendezési főosztály

A terv felelős tervezője:

Csemez Attila vezető tervező

A terv szakági tervezői:

dr. Antal Ilona, Berki Tibor, Böjte Tibor, Csemez Gábor, Csillik Mária, Ferenczi Zoltán, Jánossyné Berenczy Ibolya, Jeszták Lajos, dr. Kovács Katalin, Kókai András, Kósa Sándorné, Kosztolányi György, Kollányi László, Kraftné dr. Somogyi Gabriella, dr. Kurucz Sándor, dr. Lájér Konrád, Laky Ildikó, dr. Majer József, Prajczér Tamás, Ropoliné Lázár Mária, Sallay Ágnes, Schmidtne Nagy Veronika, ifj. dr. Solymos Rezső, dr. Szakonyi Lajosné, Szakszai Zsolt, dr. Szikra Dezső, dr. Szvitacsne Marton Katalin, Varga Dezső, Várhegyiné Kiss Zsuzsa, a Dél-dunántúli VIZIG munkatársai.

A tervezés indításának dátuma, ütemezése:

* A Tervezett Duna–Dráva Nemzeti Park és Térsége Regionális és Tájrendezési Terve, Vizsgálat, 1995

* A Tervezett Duna–Dráva Nemzeti Park és Térsége Regionális és Tájrendezési Terve, Vizsgálati Összefoglaló, 1996

* A Duna–Dráva Nemzeti Park és Térsége Regionális és Tájrendezési Terve, Konceptió, 1997

A vizsgálat és a vizsgálati összefoglaló készítésekor a megbízás még a tervezett Duna–Dráva Nemzeti Park és térségéről szólt. Munkánk vizsgálati anyaga is hozzásegített ahhoz, hogy 1996. április 9-én kihirdették a Duna–Dráva Nemzeti Park megalakítását.

Duna–Tisza köze

Az összefüggő kutatási tervezési folyamat összefogó eleme, hogy a Duna-Tisza köze egyik meghatározó problémája a hátság nagy részét sújtó talajvízszint-süllyedés és ennek társadalmi-gazdasági és területi következményei. A Duna–Tisza köze területéből mintegy 70-80%-ban Bács megye területe részesedik, így a fenti probléma a megye területrendezési tervének is meghatározó eleme.

Szakági tervezési feladatként elkészült a vízpótlás műszaki-gazdasági koncepciója (TÉRTERV, Vízügyi Igazgatóságok), mely 10-15 éves időtartam alatt mintegy 100 milliárd forintos nagyságrendű beruházásként irányozta elő a vízvizsszatartás-vízpótlás összefüggő rendszerének kiépítését.

A vízpótlás társadalmi-gazdasági és területfejlesztési következményeinek felmérése (VÁTI, 1995) részben modellszámítások, részben elvi scénáriók felvázolásával kimutatta a vízpótlás gazdaságosságának elvi lehetőségeit. Ugyanakkor felhívta a figyelmet egyrészt az európai uniós csatlakozások következtében várható piaci bizonytalanságok, valamint a fizetőképes kereslet terén kimutatható hiányok várható nagyságrendjére és ebből származó intézkedési (szervezési, hitelezési stb.) igényekre is.

Főhatósági döntés alapján első ütemként a vízvizsszatartó létesítmények kiépítése történik meg (néhány milliárd Ft nagyságrendben, mely a talajvízszint-süllyedési probléma 10-20%-ának megoldását eredményezné). E létesítmények kialakítása 1997-ben megkezdődött. E létesítmények a megyei területrendezési terv egyik meghatározó témacsoportját képezik. Jelenleg folyamatban van a vízvizsszatartás céljait szolgáló tározók területfelhasználási, illetve tulajdonviszonyainak felmérése, tisztázása.

A megyei területrendezési terv készítésével összehangoltan – úgyszintén megyei önkormányzati megbízás alapján az MTA–RKK–ATI Kecskemét – készíti a megye és kistérségei területfejlesztési koncepcióit. A két munka mind szerződésileg, mind tematikai-metodikai szempontból koordináltan folyik. Eddig a helyzetértékelés és a program készült el. Ezek egyeztetése elfogadása után – az év hátralévő részében – készül el a megye területrendezési terve, mely az új tartalmi követelmények alapján

- egyrészt egy térszerkezeti tervet,
- másrészt egy szabályozási tervet fog tartalmazni.

A munka megnevezése:

A Duna–Tisza közti homokhátság talajvízpótlása és Bács-Kiskun megye területrendezési tervének egymással összefüggő feladatai.

Fenti témakörben mintegy 6 év alatt több intézménynél, több egymásra épülő munka készült. Ezek egy része szakági, más része területrendezési, illetve fejlesztési jellegű. A szakági munkák részben önálló problémamegoldó feladatokat töltenek be, részben a rendezési terv megalapozását szolgálták.

Legfontosabb munkák:

- A Duna–Tisza közti hátság távlati vízellátásának koncepciója (ATIVIZIG, Szeged 1992)
- Tézisek és megállapítások a Homokhátság talajvízszint-süllyedésének terület-, illetve településfejlesztési kölcsönhatásairól. (VÁTI, Budapest 1994)
- Kistérségek vízpótlásának megoldása, lokális vízpótlási rendszerek kistérségi fejlesztési feladatainak meghatározása (VÁTI, Budapest 1995)
- A Duna–Tisza közti hátság vízvizsszatartás és vízpótlás műszaki és pénzügyi megvalósíthatósági tanulmánya (TÉRTERV Kft., Budapest 1995)
- A Duna–Tisza közti vízpótlás elmaradásának társadalmi-gazdasági és területfejlesztési következményeiről (VÁTI, Budapest 1995)
- Bács-Kiskun megye modernizációs programjának területfejlesztési koncepciója (VÁTI, Budapest 1995/96)

- A Duna–Tisza közti Homokhátság területrendezési terve, megalapozó munkák (VÁTI, Budapest 1997)
- A vízviSSzatartó létesítmények területi kölcsönhatása.
- A Duna–Tisza csatorna tervezett nyomvonalváltozatainak területi összehasonlító értékelése.
- Bács–Kiskun megye területrendezési terve (VÁTI, Budapest folyamatban)

A munkák megbízói:

KTM, KHVM, valamint a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat.

A VÁTI-nál készült munkák felelős tervezője: dr. Zala György.

A munkákban több VÁTI-munkatárs, valamint külső szakértők, illetve alvállalkozók vettek részt.

Fertő–Hanság Nemzeti Park

Az érintett terület a Fertő–Hanság Nemzeti Park részterületei (Fertő-tó és környéke, Északi-Hanság, Déli-Hanság, Fehér-tó, Barbacsi-tó) által érintett 30 Győr-Moson-Sopron megyei település közigazgatási területét foglalja magában (ebből 27 települését teljes egészében, 3 további település külterületének egy részét érinti). A tervterület sajátossága, hogy hosszú szakaszon közvetlenül határos Ausztriával, ami fejlesztési és rendezési adottságait és lehetőségeit is nagyban meghatározza.

A terület adottságai igen változatosak, természeti és gazdaságföldrajzi szempontból egyaránt eltérő “kistérségekre” osztható. Eltérő jellegű és fejlettségű a Fertőmente, az Északi- és a Déli-Hanság kistérség és azok települései. A terület nyugati harmada a Sopron-Kőszeghegylajai kiemelt üdülőkörzet része. A soproni szolgáltatási, innovációs és turisztikai régióhoz tartozó Fertővidék, valamint a Győr-Mosonmagyaróvár gazdaságfejlesztési tengely peremvidékén fekvő Mosoni-sík (Északi-Hanság) között, fejlesztési árnyékban levő Déli-Hanság (elsősorban a Tóköz) nemcsak a helyi viszonyítási rendszerben hátrányosabb helyzetű, de az ország halmozottan hátrányos adottságú kistérségeihez hasonlítható. Mindhárom “kistérség” közös vonása, hogy jelentős táji-természeti értékekkel rendelkezik, melyek döntő hányada a nemzeti park részeként országos védettségű és nemzetközi szinten is jegyzett. A térségben az utóbbi években egyre erősödő határ menti együttműködés egyik legsikeresebb területe a természetvédelem, a Fertő-térség közös magyar-osztrák védelme.

Konfliktusok és lehetőségek:

A tervezés során számos területfelhasználási, környezeti probléma tárult fel, azonban ezek egy része (pl. a közmű-ellátottság szint emelése már a tervezés időszakában megoldás született. A védelem és fejlesztés igényének klasszikus ellenmondása a védett természeti területek térségében itt is fokozottan jelentkezik (tulajdonviszonyok, művelési módok, területfelhasználási igények stb.). A térség adottságai számos lehetőséget rejtenek magukban a terület- és településfejlesztés táji értékeit is megőrző, részben kihasználó módozatainak meghatározására, melyek ugyan nagyrészt területfejlesztési jellegű feladatok, de fejlesztési koncepció híján a rendezési tervnek kellett felvállalni ezek fölvetését és megoldását is.

A terv legfontosabb elhatározásai

A terv a kiegyensúlyozott, megőrző jellegű fejlesztés alapelvét tartja szem előtt, a térség helyi, specifikus adottságú részterületein különböző irányú jövőképeket vázol fel. Általános törekvés a tájhagyományokon alapuló gazdálkodási formák megőrzése és megújítása, továbbá a táji-települési adottságok feltárásán alapuló turisztikai-idegenforgalmi fejlesztés területrendezési megalapozása. A terv eddig elkészült anyaga az IUCN ajánlásain alapuló tájvédelmi-fejlesztési zónarendszer felállításával és alkalmazásával tett – az országban elsőként – kísérletet a kitűzött célok elérésére. A

térségi szabályozási terv alapjául is felhasználható övezeti rendszer a védett természeti területek természetvédelmi hatóság által megállapított zónáitól az ezekhez közvetlenül kapcsolódó-fejlesztő zónákon át átmenetet képez a kizárólagos helyi önkormányzati kompetenciába tartozó szabad zónákhoz, külön speciális övezetként lehatárolva az intenzív idegenforgalmi fejlesztés kiemelt zónáit is. Magasabb szintű jóváhagyást igénylő tervelemek az elsődlegesen védelmi célú zónák lehatárolása és szabályozási tartalma. A térségi szabályozási terv és szabályzat átdolgozása a területfejlesztésről szóló törvény, a készülő országos területrendezési terv és az ugyancsak készülő területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló KTM-rendelettervezet előírásainak megfelelően jelenleg – 1998-ban – van folyamatban. A terv legalapvetőbb célja és legfontosabb elhatárolása a Fertő-vidéki és hanyi táj térszerkezetének értékmegőrző fejlesztést lehetővé tevő kialakítása, és a térségi önkormányzati együttműködés elősegítése.

A Fertő–Hanság Nemzeti Park térsége területrendezési tervéről.

– a terv eredeti címe: Fertő–Hanság térség regionális és tájrendezési terve.

A terv megbízója: a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium.

– eredeti megbízója a KTM mellett a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat is.

Készül: az URBANITÁS Tervező és Tanácsadó Kft.-nél

– felelős tervezője: Burányi Endre.

– szakági tervezők: Lombár István, közlekedés; Berzényi Mária, építészet, településtervezés; Dr. Unk Jánosné, energiaközművek; Bíró Attila, víziközművek, vízgazdálkodás.

– Az előző munkafázisok kidolgozásában, illetve konzultációjában részt vettek a Fertő–Hanság Nemzeti Park igazgatóság, az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, valamint a Környezetvédelmi Felügyelőség munkatársai, Schuchmann Péter és Szentkúti Gábor tájtervezők, Szórényiné dr. Kukorelli Irén és Nagy Gábor regionális kutatók, Börtetics Sándor kommunális szakértő, Balsay Sándor és Balsay Endre erdészeti szakértők, megbízói oldalról folyamatos konzultációt biztosított a megyei Ök. Hivatal részéről Körmendy János főépítész, a KTM részéről Magó Erzsébet tanácsos, Metz Beatrix NP főépítész és Dr. Kárpáti László igazgató.

A terv indítása és ütemezése:

A tervezés 1992-ben indult a KTM és a Győr-Moson-Sopron megyei önkormányzat együttes megrendelése alapján, a Fertő-tó és környéke regionális tervpályázatot megnyerő munkacsoport megbízásával. A vizsgálati és programmunkarészek 1992–93-ban elkészültek, a hosszas egyeztetési folyamat részeként a szakhatósági véleményezésen túl, minden települési önkormányzat is megtárgyalta a programot, mielőtt 1995 végén a megyei közgyűlés határozattal elfogadta a programot. 1996-ban elkészült a vizsgálatok részleges aktualizálása, a terv alátámasztó és jóváhagyandó munkarészei. 1997-ben megbízást adott a KTM a terv jóváhagyandó és új típusú alátámasztó munkarészeinek területrendezési törvény szerinti kidolgozására. 1997-ben elkészült a szakági összefoglaló munkarész és a térségi szerkezeti terv előzetes anyaga. Jelenleg – 1998-ban – van folyamatban ennek véglegesítése, továbbá a térségi szabályozási terv és a környezeti-társadalmi-gazdasági hatástanulmány kidolgozása. A terv egyeztetési dokumentációjának leszállítása 1998. III. negyedévében tervezett.

A Hortobágy

A Hortobágy adottságai:

A térség legjelentősebb értékét táji, természeti adottságai jelentik, ezek között kiemelkedőek a természeti és környezeti védett területek: a Hortobágyi Nemzeti Park, a Borsodi Mezőség Tájvédelmi Körzet, a Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet, az országos jelentőségű természetvédelmi területek: a Tiszaigari Arborétum, a tiszadorogmai Göbe-erdő, a Zádor híd környéke, a Kecskéri-puszt.

A földtörténeti negyedkorban a folyók által feltöltött terület tökéletes síksággá alakult, melyet

továbbra is ezek a folyók hálózta be, gyakran előntve, elmocsarasítva a Hortobágy egyes részeit. A jellegzetes pusztai viszonylag új keletű képződmény. Az utolsó jégkorszak utáni szélsőséges éghajlatú időszakban már megjelent a sztyepp, s a szikesedés is megindult. Ebből a korból való sok reliktum, pontusi, illetve sztyeppi növény. Később a klíma kiegyenlítésével a sztyepp helyét a ligetek, löszpusztai tölgyesek foglalták el. A mély fekvésű, mocsaras területeken dús vegetációjú mocsári növényzet tenyészett. E növénytársulások maradványai ma is megtalálhatók a ma még megmaradt erdők, holtágak és a nem szikesedett löszterületek vegetációjában.

Az ember megjelenése óta az erdők folyamatosan fogynak, de a pusztai végleges mai állapota a múlt század végi vízrendezések, a folyók kanyarulatainak levágása következtében alakult ki.

A pusztai állatvilága meglepően gazdag fajokban, s egyedekben egyaránt. A mezőket benépesítő apró állatokon kívül számos madár talál itt fészkelőhelyet vagy átvonulása közben pihenési lehetőséget. Sikertelt több élőhelyet rekonstruálni, illetve úgy megvédeni, hogy a madarak száma emelkedhetett a korábban megindult fogyással szemben.

Ezen a tájon alakult ki a népi mezőgazdálkodásnak, pásztorkodásnak a jól ismert, jellegzetes formája, mely a táj adottságaihoz alkalmazkodó fajtákat, művelési módokat alkalmazott.

A vidék régóta lakott terület. Az első leletek valószínűleg állattartó népektől származnak, telepeik kis kiterjedésűek és rövid élettartamúak lehettek. Bronzkori és vaskori népek emlékeit elsősorban temetőik leletanyaga őrzi. Római kori népek már egyszerű sáncrendszereket is építettek határaik védelmére, emlékeiket a halomsírok is őrzik. Az Árpád-kortól a terület, amint azt oklevelek is bizonyítják, lakott volt. A települések nagy része a tatár és török időszakban elpusztult. Az elpusztásodott területeken jellemzővé vált a szarvasmarhatartás. A korábban elpusztult települések közelében számos régi nevű település épült újjá (Ohat, Egyek, Csege, Újszentmargita, Hortobágy, Balmazújváros), mások pusztaként emlékeztetnek a korábbi településekre (Zám, Máta, Csécs, Derzs, Papegyháza). A terület fontos kereskedelmi útvonalak érintették. Ennek emlékeit a vásárhelyek, csárdák, hidak őrzik, míg az elpusztult településeket többek között a pusztai templomok.

Jelentősek az épített környezet értékei: kastélyok, csárdák, hidak, kunhalmok, településszerkezet, földvárak, Csörsz-árok, malmok stb.

Problémák, konfliktusok, lehetőségek:

A tervezés során megoldandó konfliktushelyzetek a nagy kiterjedésű védett természeti területek létéből és az általuk támasztott követelményekből fakadnak.

Infrastruktúra-hálózatok (közlekedés, energia) léte és fejlesztési igényei a védett területeken.

Gazdálkodás, mezőgazdasági tevékenység a védett területeken és környezetükben.

Idegenforgalom, turizmus a térségben.

Környezetterhelő tevékenységek és létesítmények a védett területeken és környezetükben.

A bombázótér sorsa, jövője.

Projektek szükségesek részben a konfliktushelyzetek rendezésére, részben a kiaknázatlan lehetőségek hasznosítására:

A repülőterek hasznosítása.

A külterjes állattartás fejlesztése.

A kerékpárút-hálózat fejlesztése.

A hajózás, vízi turizmus lehetőségeinek, feltételeinek fejlesztése.

Az elkerülő forgalmi utak rendszerének kiépítése.

A tervezési munka lezárását hátráltatja az az 1996. évi LIII. – a természet védelméről szóló – törvény által biztosított lehetőség, melyet ebben a térségben kiaknázatlanul hagyni hiba lenne, mely szerint a természeti területeket a védett természeti területek védőövezetét, a nemzeti parkok területének övezeteit, a bioszféra-rezervátumokat, a lápokot, a kunhalmokat, a földvárakat stb. ki kell jelölni, illetve le kell határolni. Ezeket a természeti értékeket a tervbe be kell építeni és követelményrendszerüket a szabályozásban érvényesíteni kell.

A jövőkép alapja:

A terület jövőképét a konfliktushelyzetek feloldását hivatott övezeti rendszer és szabályozás keretei között tovább növekedő védett területek határozzák meg, melyen kiterjedt és nagy volumenű, a táj értékei védelmét biztosító külterjes állattartás folyik az arra alkalmas területeken irányított idegenforgalommal, elősegítve a népesség foglalkoztatottsági helyzetének életszínvonalának, életminőségének javítását.

A munka címe:

Hortobágy térségének területrendezési terve

Megbízó:

Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium,
Hajdú-Bihar megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye
Felelős tervező: Vöröss László (VÁTI Kht.)

Tervezők (VÁTI Kht.):

Bíró Attila, Bódiné Máthé Ildikó, Erdélyi Zsófia, Faragó Péter, Gruber Sarolta, Hanczár Zsoltné, Huszár Mária, Jordán Klára, Lányiné Fogarasi Kornélia, dr. Máté Zsolt, Mihály Zoltán, Sikló József, Szabó Zoltán, Szekeres Orsolya, Vass Gábor, Voith Mária, dr. Zala György

Közreműködik:

Észak-magyarországi Környezetvédelmi Felügyelőség, Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség, Tiszántúli Környezetvédelmi Felügyelőség, Pilisi Állami Parkerdőgazdaság
NATOURPLAN Zöldövezet Tervező Iroda, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, ELIT Kft., MGSZ Kelet-magyarországi Területi Hivatala, MGSZ Észak-magyarországi Területi Hivatala

Szakértők:

dr. Aradi Csaba, dr. Baranyi Béla, ifj. Bács Zoltán, Dudics Sándor, Csikós Attiláné, Fintha István, Gombár Mihály, Halász Tibor, Herczog Ferenc, dr. Karácsonyi Zoltán, Lakatos László, Sümegi István, dr. Süli-Zakar István, Teperics Károly, Tóth Antal, dr. Varga Sándor, dr. Varga Zoltánné, dr. Várkonyi Tibor

A tervezés folyamata, jellemzői:

A területrendezési terv kidolgozása 1993-ban kezdődött vizsgálatok és értékelések elvégzésével, majd mintegy két éven keresztül lelassulva folyt az egyeztetési folyamat, részben a Hortobágyi Nemzeti Park határainak módosulása miatt. Az 1996-ban újrainduló munka keretében részben az egyeztetés kapcsán felmerült észrevételek alapján, részben az idő előrehaladása miatt a vizsgálat, értékelés anyagát kiegészíteni és aktualizálni kellett 1997-ben.

A feladat a KTM, Hajdú-Bihar megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Jász-Nagykun-Szolnok megye megbízása szerint lehatárolt – jelenleg 44 településére kiterjedő – Hortobágy térségre 1993–94-ben elvégzett alapozó vizsgálatok, problémafeltáró vizsgálatok, majd A Hortobágy tájegység regionális és tájrendezési terve problémafeltáró összefoglaló, koncepció alapok (1995. december) dokumentációjának 1996-ban lefolytatott egyeztetését követő új és kiegészítő vizsgálatok, értékelések, elemzések szerint a térség parlamenti előterjesztést megalapozó területrendezési tervének elkészítése.

Körös-vidék

A Körös-vidék programját megalapozó legfontosabb tényezők összegzése.

A Körös-vidék erősségei:

- Középszintű szakképzett réteg
- Magas mezőgazdasági termelési gyakorlat
- Jó termőhelyi adottságok (talaj, szántók kiterjedése, éghajlati adottságok)
- Sokrétű, változatos mezőgazdasági termékstruktúra

- Az élelmiszerfeldolgozó-ipar erős hagyományokkal rendelkezik
- A vidék egyes tájai háborítatlan tájképi értékekkel rendelkezik
- Gazdag termálvízkinccs
- Újonnan nyílt határátkelők javították a határ menti kapcsolatok feltárását
- Nem elaprózott településhálózat
- A vadászat jelentős bevételhez segíti a vidéket
- Vezetékes víz és gázellátás jó
- Erős önkormányzati érdekelttség és részvétel az infrastruktúra fejlesztésében (vízbázisvédelem szövetség)
- Lakossági érdekelttség kimutatása mind a humán, mind a műszaki infrastruktúra jobbá tételére
- Maros-hordalékkúp igen kedvező vízföldtani adottságai
- A tájképi és turisztikai jelentőségű holtágak vízgazdálkodási szempontból is előnyt jelentenek (tározás, belvízlevezetés, öntözés)
- Kulturális sokszínűség, nemzeti lakosság

A vidék gyengeségei:

- Népességfogyás a negatív természetes szaporulat miatt
 - Alacsony iskolai végzettség, kiemelkedően Sarkad térségében
 - Egy-két városba koncentrálódó középfokú oktatás
 - A kreatív értelmiség hiánya, a nyelvismerete hiánya
 - A külföldi vendégmunkások árnyomó hatása
 - A cigány lakosság magas aránya
 - Periféria helyzet, határmentiség a gazdaságban
 - Hátrányos helyzetű falvak a határmentén
 - Gyenge integrációs erejű kistérségi területfejlesztési társulások
 - Fejletlen pénzügyi-üzleti szolgáltatások
 - Az ipari ágazat – az élelmiszeripartól, háziipartól és építőipartól eltekintve – visszaesett a rendszerváltás óta és a vállalkozások még jelenleg is alulmaradnak az országos átlaghoz viszonyítva
 - Alacsony feldolgozottsági szintű termékek gyártása
 - Helyi tőkehiány
 - Külföldi befektetések elégtelensége, a periférikus és az infrastruktúra alacsony színvonala miatt
 - A természeti és kulturális látnivalók kihasználatlansága
 - Közlekedéscsaládjilag a térség zárt
 - A főúthálózat elégtelen, az átmenő forgalom telíti, növelve a légszennyezést, zajkárt és a balesetveszélyt
 - A mellékúthálózat nem megfelelő
 - A szálláshelyek száma kevés és területi eloszlásuk egyenlőtlen
 - Az idegenforgalom tranzitjellege
 - A Körösön való hajózás kihasználatlansága
- Vízminőség-problémák (arzén, jód)
- Szennyvízelvezetés megoldatlansága
 - Talajtermékenységet gátló tényezők, talajdegradációs folyamatok (szikesedés, savanyodás, defláció)

A fejlesztés lehetőségei

- A gazdaság megújító ereje a vidék központi (Békéscsaba, Gyula, Sarkad) térségében adott, a viszonylag kis elvándorlás és a magasabb végzettségűek arányát tekintve
- Felsőfokú végzettségűek arányának növelése
- Tájspecifikus, versenyképes vállalkozások ösztönzése
- A helyi ipar erősítése az alacsony képzettségű munkanélküliek számára
- A mezőgazdaságban a zöldség, gyümölcs, baromfi- és sertéstenyésztés aktivizálása és a rátelepülő

feldolgozóipar erősítése

- Az élelmiszer-gazdaság jövedelmezősége javulhat a tulajdonviszonyok átalakulásával és rendeződésével, az agrártámogatások nyújtásával
- A termelési feltételek közül a bank, hitelrendszer, piaci kapcsolatok, helyi szervezetek közvetítése megvalósítandó
- Exportlehetőség bővítése az “eladhatóbb áru” megteremtésével, a minőségi készárú csomagolásának módjára való odafigyelésével
- Gazdasági kapcsolatok erősítése a környező országokkal, főként a szomszédos Romániával
- Kezdeményezőkézség kiépítése a kereskedelem és a vendéglátás terén
- Az állami garanciájú külföldi beruházási programok térségbe való irányítása
- A hévízre települő gyógyászat, a Körösre alapozott vízi turizmus és a harmonikus tájképre épülő falusi turizmus fejlesztendő
- A meglévő határátkelőhelyek bővítése, újak nyitása, összekapcsolva az elkerülő utak megépítésével
- Vámtevékenység növelésével és a kombinált szállítás megteremtésével a Békéscsaba–Gyula–Lökösháza térsége közlekedési csomóponttá válhatna, logisztikai központ kialakítására nyílna lehetőség
- Holtág-rehabilitációs program az idegenforgalmat pozitívan befolyásolná
- A vízbázisvédelem érdekében a szennyvíztisztítók és hulladéklerakók megvalósítása kis térségek, településtársulások formájában
- Kapcsolatfelvétel Romániával az árvízvédelem, szennyvízkezelés és természetvédelem terén
- A képzési színvonal emelésével nőhet a vidék innovációs potenciálja

Veszélyek

- Az árvízvédelem korszerűsítése nélkül nőhet az életveszély és vagyoni kár a töltésszakadásokból
- Munkanélküliség növekedése, melyhez nagy arányban hozzájárul a Romániából érkező “menekültáradat”
- A vidék perifériális helyzete stabilizálódhat kellő aktivitás és érdekérvényesítés hiányában
- Képzési elégtelenség, forráshiány
- Az alacsony végzettségű munkaerőnél nincs motiváló erő
- Lokális, nem egyeztetett cselekvési szándékok
- Kapcsolati hiányok a térségek és más vidékek között
- A kisforgalmú vasúti mellékvonalak megszüntetése az adott térség pusztulásához vezet
- A területfejlesztési források lassú decentralizációja, bizonyos elmaradt finanszírozások következtében folytatódhat a népességerózió és az elszegényedés
- Népességmegtartó intézkedések várható alacsony eredménye
- Vízi úton érkező szennyeződések kezelhetetlensége a határon túli megegyezés hiányában

A munka megnevezése:

Körös-vidék területrendezési terve – programfázis

Megbízó: KTM terület- és településrendezési főosztály

Vezető tervező: Faragó Péter

Témafelelősök: Czakóné dr. Czédli Jolán, Erdélyi Zsófia, Faragóné Huszár Szilvia, Kapros Judit, Mihaleczné Kovács Mária, Papp László, Szekeres Orsolya

A munka ütemezése: A tervezés az Alföld-program keretén belül 1995-ben kezdődött. 1995–1996-ban vizsgálatok és szakági koncepcionális anyagok készültek el, összhangban a Belgiumi Flamand Szövetség Minisztériumának megbízásából a térségben tervező flamand tervezőintézetekkel. (A flamand tervezés 1996-ban lezárult.) 1997. évben a tervelőzmények felhasználásával, illetve kiegészítésével a területrendezési tervezés tartalmi követelményei szerint elkészült, a térségre vonatkozó területrendezési program. 1998-ban a tervezettek szerint megtörténik a program véleményezése és véglegesítése, és elkezdődik a tervfázis kidolgozása, mely 1999-ben fejeződik be várhatóan. A tervezés általános javaslatai – mint speciális térsége – beépülnek az Országos Területrendezési Terv megfelelő munkarészeibe.

Zempléni Tájvédelmi Körzet térsége

A terület adottságainak tömör bemutatása:

A terv 39 település közigazgatási területére terjed ki, 67 666 ha-on. Ebből a Zempléni Tájvédelmi Körzet 26 496 ha-t foglal el, két területegységben. A ZTK hazánk egyik legérintetlenebb, legkevésbé átalakított összefüggő nagy térsége, amelyben igen nagy számban találhatók természeti értékek. A teljes területen kiemelkedően magas a kultúrtörténeti emlékek száma. A ZTK területének 85 százalékát, a teljes tervezési területnek 51 százalékát borítja erdő.

Problémák, konfliktusok – lehetőségek:

A ZTK-ban a konfliktusok a természetvédelmi érdekek és más tájhasznosítási módok (erdőgazdálkodás, üdülés, bányászat) között adódnak. A tájvédelmi körzetek kívül eső térségben a fő gondot a munkalehetőségek hiánya, a kedvezőtlen gazdasági adottságok, a népesség csökkenése és elöregedése jelentik. Ezzel szemben állnak a különleges – az idegenforgalom számára jelentős vonzerőt nyújtó – táji adottságok.

A tervezési terület jövőképe:

A területfelhasználási és a területszerkezeti javaslatokon belül a településhálózatra, a termelésre és a műszaki infrastruktúra elemeire adott javaslatok végső célja a térség népességeltartó képességének növelése, a termelési és a rekreációs tájpotenciál megőrzése és növelése, valamint a helyi lakosság életszínvonalának emeléséhez való hozzájárulás. A terv az erdőgazdasági és a mezőgazdasági hasznosítás elsődlegességét, az ipari termelés korlátozott és szelektív fejlesztését javasolja. A térség jövőbeni fejlesztése során kiemelt feladat az üdülési tájpotenciál feltárása, növelése, illetve annak a tájvédelem érdekei szerint korlátozott hasznosítása. Az idegenforgalomnak kiemelt szerepet kell kapnia a népesség jövőbeni foglalkoztatásában, megtartásában és az infrastruktúra fejlesztésében.

A terv legfontosabb elhatározásai:

A Zempléni Tájvédelmi Körzet területén a jövőbeni fejlesztések során és a táj bárminemű igénybevételénél a természetvédelem elsődlegességét, a természeti értékek megóvását továbbra is biztosítani kell. Törekedni kell az egyedülálló tájjelleg megőrzésére. A terv javaslatot tesz a tájvédelmi körzet bővítésére 7 tájrészletben, továbbá bioszféra-rezervátum kijelölésére a ZTK legértékesebb területén. A lakosság foglalkoztatottságának növelése érdekében kiemelten kell támogatni a térségben az üdülés-idegenforgalom fejlesztését, a háziipar, az élelmiszer-feldolgozás, a fafeldolgozás, valamint a hagyományos mezőgazdasági tevékenységek (állattartás, gyümölcsstermesztés stb.) újrakezdését.

Terv megnevezése:

Zempléni Tájvédelmi Körzet és Térsége Regionális és Tájrendezési Terv

A terv megbízója:

Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium területi tervezési főosztály, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Önkormányzati Hivatal

A terv felelős tervezője:

dr. Csima Péter, Kertészeti és Élelmiszer-ipari Egyetem, Tájvédelmi Tanszék

Szakági tervezők:

Bugyi Ildikó, Schultz Margit, Dima András, Cseh Zsolt, dr. Fiala István, Török Éva

Szakértők, munkatársak:

dr. Pinczés Z., dr. Simon T., Varga F., Szitta T., dr. Tókei L., dr. Vass E., dr. Takács M., dr. Járasi L., Pallaghy A., dr. Varga Z., Pelles G., Frank T., Hornyánszky A.

A tervezés indításának dátuma, ütemezése:

Vizsgálati szakasz, majd koncepció készítése 1988-ban indult, 1992-től 1996-ig terv, tervegyeztetési anyag, vélemények és tervezői válaszok. 1998 negyedik negyedévére várható a terv új követelményeknek megfelelő átdolgozása és a Megyei Közgyűlés által történő jóváhagyás.

Pro Regio Díj

A díjra a területfejlesztésben, a térségi együttműködésben, a társadalom, a gazdaság és a környezet összehangolt fejlesztésében kiemelkedő teljesítményt nyújtó személyeket, illetve szervezeteket lehet javasolni.

„PRO REGIO”

díjban részesült személyek és szervezetek (a díj alapításáról a jelen időszakig)

1992

Kiss István – tudományos kutató, oktató, író

dr. Körmeny Klára – regionális kutató – nyugalmazott minisztériumi tanácsos

dr. Perczel Károly – regionális tervező – szakkönyvíró (posztumusz)

Csereháti Településszövetség – Felsővadász

1993

Barna Gábor – főtitkár, Magyar Urbanisztikai Társaság

dr. Beluszky Pál – kandidátus – Földrajztudományi Kutató Intézet

Molnár Gyula – főtanácsos, Békés megyei Köztársasági Megbízotti Hivatal

Ottlik Gábor – főtanácsos, Belügyminisztérium

Ormánság Alapítvány

1994

dr. Csatári Bálint – igazgató – MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete

Faludi Erika – falugondnok – Drávafok

dr. Nemes Nagy József – egyetemi docens – ELTE

Sólymosi László – polgármester – Dombóvár

Horváth Gábor – polgármester – Fonyód

dr. Kerényi László } megosztva (Balatoni Reg. Tanács) – polgármester – Balatonalmádi

Simon Károly – polgármester – Balatonfüred

1995

dr. Enyedi György – akadémikus – MTA Regionális Kutatások Központja

Kemény Bertalan – Falufejlesztési Társaság elnöke, nyug. településtervező

dr. Tóth Albert – főiskolai tanár – Gödöllői Agrártudományi Egyetem

Hegedüs Imre – nyugalmazott műszaki osztályvezető – Kisvárda

Zalakar Térségi Társulás – Túrje

1996

Botos Gábor – elnök – Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat

dr. Héder Sándor – a Balatoni Intéző Bizottság nyugalmazott főmérnöke

dr. Jákli Péter – főjegyző – Kaposvár

dr. Matolcsi Lajos – igazgató – Hajdú-Bihar Megyei Önkorm. továbbképzési Intézete

dr. Torkos Veronika – tudományos kutató – MTA (posztumusz)

1997

dr. Csemez Attila – egyetemi tanár – Kertészeti és Élelviszer-ipari Egyetem

dr. Illés István – főigazgató – MTA Regionális Kutatások Központja

Rostonics László – polgármester – Letenye

Szabó Péter – polgármester – Tiszadob

Bányai Panoráma Egyesület – Kaposvár

1998

Bihall Tamás – vezérigazgató – Eastern Trade Link Rt.

Hans Beck – nagykövet – Európai Unió

dr. Horváth Gyula – főigazgató – MTA Regionális Kutatások Központja

Markolt Endre – ügyvezető igazgató – Jóléti Szolgálat Alapítvány, Jászszenklászló

Paksy Gábor – vezérigazgató – VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kkt.

Sikeres régiók

Régiók versenye. A régiók – a társadalom és a gazdaság térszerkezeti egységei – a történelem során mindig eltérő gazdasági színvonallal, településrendszerrel, lakosaik számára nyújtott különböző életfeltételekkel voltak jellemezhetőek. Mindig voltak fejlett és elmaradott régiók. E különbségek tényezői koronként változtak; hol a talajtermékenység, hol a bányakincsek jelenléte, hol a közlekedési kapcsolatok játszottak szerepet. Napjaink ipar-utáni gazdasági szerkezete és a gazdaság világméretűvé válása a régiók széles körét tette alkalmassá a gazdasági fejlődésre, a korábbi korszak telepítő tényezői – pl. a nagy tömegű munkaerő jelenléte, a helyi energiaforrások – zömmel érvényüket veszítették. Az egyes helyek jellemzőinek és minőségének már csekély különbségei is meghatározó jelentőségűek lehetnek a fejlesztési döntésekben. Ez általánossá tette a régiók versengését a fejlesztési forrásokért, s e versengés átlépi az országhatárokat.

A verseny mindig nyerteseket és veszteseket jelent: a nyertesek a sikeres régiók. A siker általánosan használt mérőszáma a régióban előállított bruttó hazai termék növekedése – ez fontos, de nem elégséges mutató. Végül is, az a sikeres régió, melyet lakói többsége sikeresnek érez – s ezt az érzést sokféle, s nemcsak gazdasági tényező összjátéka eredményezheti. A szakirodalom sokféle siker-felfogást ismer, melyek általános tanulsága, hogy a sikert elsősorban strukturális tényezők határozzák meg, s a siker csak több tényező egyidejű hatása esetén jelenik meg.

A siker tényezői. A siker tíz tényezőjét sorolom fel, melyek együttes jelenléte biztosítja a régió sikerét.

1. A gazdasági szerkezet változtatási képessége. A sikeres régió képes a világgazdasági változásokhoz alkalmazkodni, s gazdasági szerkezetében az emelkedő, értéknövelő, multiplikátor hatású ágazatokat túlsúlyban tartani. Hogy melyik az “emelkedő” ágazat?, az a helytől és időtől függ. A fejlett országokban a magasszintű üzleti, kulturális, kutatás-fejlesztési tevékenységek terjedése jelzi a sikert, hazánkban a fejlett technológiájú, jó piaci pozíciójú ipar letelepülése – akár Nyugat-Európából való áttelepülése – is.

2. A szolgáltatások között magas az értékhozzáadó ágazatok aránya. Az alapellátást biztosító szolgáltatások széles körének működése nélkülözhetetlen, de nem verseny-előny. A siker jele mindenekelőtt a magas szintű üzleti szolgáltatások – pénzügyi intézetek, biztosítók, tanácsadó cégek – s magas szintű kulturális szolgáltatások – egyetemek, kutatás-fejlesztés, művészeti események – jelenléte. Ezek jellemzően nagyvárosi szerepkörök; a városhálózat fejlettsége jelentős regionális előny.

3. Jellemző a tudás-alapú termelés. Egyre több tanulmány bizonyítja, hogy az emberi tőke kiemelkedő szerepet játszik a nemzeti növekedési ráták különbségeinek magyarázatában. A jól képzett, kulturált munkaerő jelenléte nemcsak a tudásigényes gazdasági tevékenységen keresztül gyakorol hatást, hanem az ilyen munkaerő rugalmasan alkalmazkodik a változásokhoz, igényes a településkörnyezet, általában az élet minősége iránt, hatással van a régió egész társadalmi működésére.

Tudás-alapú termelés alatt nemcsak a csúcs-technológiát: az informatikát, a robottechnikat stb. kell érteni. Ezek az ágazatok roppant tőke-igényesek, s fejlesztésükre csak néhány transznacionális világcég képes. Inkább e technológiáknak a hagyományosabb feldolgozóipari ágazatokban való alkalmazásáról lehet szó – kevésbé fejlett régiók számára a szerény technológiai-igényű, az emberi szaktudásra támaszkodó, kiváló minőségű fogyasztási cikkek előállítás is sikert hozhat – gondoljunk csak a közép-olasz bútorigarra.

4. Erős az innovációs készség. A mai piac-vezérelt gazdaságban a termékek életciklusa eléggé rövid, a termék-innováció a siker fenntartásának előfeltétele. Termékinnováció kevés helyen jön létre, de befogadására a sikerre törő régióknak készen kell állnia.

Az innováció nemcsak új termékek vagy technológiák bevezetését jelenti. Általában a régió ama képessége ez, hogy a műszaki, gazdasági, intézményi, szabályozási, kulturális változásokat befogadja, azokra adaptációs stratégiákkal válaszoljon, a kívülről érkező innovációs hatásokat ne csak elszenvedje, hanem saját javára fordítsa. Egy régió innovációs környezetébe nemcsak a

gazdaság teljesítménye és felszereltség tartoznak, hanem a helyi társadalom állapota, színvonala, hagyományos értékrendje, más régiókkal való együttműködési készsége, a regionális identitás ereje, a helyi gazdasági és politikai menedzsment színvonala stb.

5. A sikeres régióban döntések születnek. Fontos az önálló, döntési kompetenciával rendelkező gazdasági egységek jelenléte. Kisebb városokban, ahová nem települnek vállalati központok, szükség van helyben gyökerező kis- és középvállalatokra. A kiszolgáltatott területi gazdaságokat – melyekre vonatkozó döntések a régió kívülről születnek – a változások váratlanul érik, alkalmazkodó képességük is csekély. A gazdasági döntést hozó központok a profitból előnyösen részesülnek, alkalmazottjaik magasan kvalifikáltak s magas jövedelműek.

6. Erős és gyarapodó középosztály. Az új gazdasági szerkezet átalakítja a helyi társadalom összetételét. Összeszugorodik a szakmunkás réteg – a szaktudás jórészt beépül a technológiák számítógép-vezérlésébe. Feleslegessé válik a tanulatlan, csak fizikai erejét értékesítő munkaerő. A tudás-igényes gazdasági tevékenység ugyanakkor jelentős számú, felsőfokú végzettségű, átlagfeletti jövedelmű vállalkozót és alkalmazottat foglalkoztat. A növekvő, s remélhetően anyagilag is gyarapodó középosztály jelenléte a régió egész fejlődését serkenti. Olyan igényeket jelent fogyasztásban, a szabadidő eltöltésében, a lakásban, a környezet minőségében, amelyek hatására a kereskedelem, a kulturális élet, az épített környezet színvonala is emelkedik.

Ugyanakkor, a munkaerő-szükséglet változásával sokan válnak tartósan – esetenként végleg – munkanélkülivé. Paradox módon a sikeres régiókban a társadalmi polarizálódás, a társadalmi konfliktusok keletkezése is erőteljes.

7. Az értékes településkörnyezet. A képzett és kulturálódó középosztálynak jelentős a nem-anyagi értékek iránti igénye. A gazdaságilag sikeres város polgárai elvárják a városi terek esztétikus továbbépítését, színvonalas lakásokat, a változatos kulturális életet, jó iskolákat, közbiztonságot, stb. Ezért az igényes várospolitikai, a színvonalas közszolgáltatások biztosítása, elsőrendű gazdaságfejlesztő tényező.

8. Sikeres konfliktuskezelés. A sikeres régió – nem gondtalan régió! Sőt, a siker maga számtalan új konfliktus forrása. Például a gazdaság bővülése, a városok terjeszkedése növeli a környezetterhelést; az úthálózat vagy a közművek fejlődése nem tart lépést az igények növekedésével. Mint már erre utaltunk, a sikert hozó gazdasági szerkezetváltás a képzetlen munkaerőt kiszorítja a foglalkoztatásból. A siker bevándorlókat vonz az elmaradott régiókból vagy elmaradott országokból, akiknek beilleszkedése nehéz lehet, s egy részük marginalizálódhat. Úgy tűnik, hogy a siker társadalmi árnyoldalai sehol sem kerülhetők el – s ha ezt a helyi önkormányzatok nem tudják kezelni, a növekvő társadalmi feszültség a gazdasági sikereket is aláaknázhajtja.

Hasonló feszültségforrás lehet, ha a siker csak néhány városban koncentrálódik, s az egyenlőtlenségek növekszenek a régió belül. Gyakori eset, hogy a sikeres városok szigetszerűen elkülönülnek régiójuk többi részétől.

9. Jelentős külső kapcsolatok. A gazdaság nemzetközivé válása alaposan megnövelte a régiók külső kapcsolatait. Ezek annyira jelentősek, hogy a régiók közötti verseny fő színtereit jelentik. A világ gazdaságban keringő tőke- és információ folyamatokat, turistatömegeket mindegyik régió igyekszik megcsapolni. Szomszédos országok integrációját főleg a határon túlnyúló rendszeres régióközi kapcsolatok, nemzetközi nagyrégiók formálódása egyengeti. Ezért fontos kérdés, hogy a régióknak van-e igazgatási önállósága, eljárhatnak-e nemzetközi kapcsolataikban, van-e választott regionális kormányzat? Érthető, hogy hazánkban évtizedek óta fel-felmerül – s az európai uniós csatlakozás előtt ismét időszerű – a megyék felváltása a nagyobb területű, népességű, s gazdasági teljesítményű régiókkal.

A régióközi kapcsolatokat jelentős részben a városrendszer közvetíti. Az európai integráció alapszerkezetét az európai nagyvárosi rendszer jelenti. A falusi térségek általában a városi vonzáskörzetekben betagozódva vesznek részt a régiók közötti együttműködésben.

10. A sikeres régióban növekszik a jövedelem és a foglalkoztatás. A felsorolt tényezők érvényesülésének együttes eredménye, hogy a sikeres régiókban magas és/vagy gyorsan növekszik

az egy lakosra jutó bruttó hazai termék. Nem beszélhetünk azonban régió-sikerről az esetben, ha a gazdasági kibocsátás növekedése – pl. egy technológiai váltás következtében – csökkenti a foglalkoztatást, alacsony szinten maradnak a jövedelmek vagy a profitot kivonják a régióból.

A sikeres régió. A régió-siker tíz tényezőjét összegezve a következő módon határozhatjuk meg a sikeres régiót:

A sikeres régióban növekszik az előállított jövedelem. E jövedelem jelentős része helyben marad befektetésre, vállalkozói és személyi jövedelemre, adók formájában településműködtetésre és fejlesztésre. A jövedelem növekedéséből a lakosság széles rétegei részesülnek, a gazdasági növekedés nem károsítja a régió természeti környezetét, épített és más kulturális értékeit. Végül: a növekedés a régió valamennyi településcsoportját érinti, nem növeli a régió belüli területi egyenlőtlenségeket. A siker fenntartásáért nap mint nap meg kell küzdeni – csak a hanyatlás megy magától. Minél inkább terjed a sikeres régió területe, annál közelebb jutunk a sikeres Magyarországhoz.

Enyedi György

Településrendezés

A településrendszer átstrukturálódása már az 1980-as években megindult. Akkor kezdődött el a nehézipari centrumok jelentőségének csökkenése és ezzel párhuzamosan az amúgy is labilis népességű nehézipari városok hanyatlása. Egyúttal ekkor kezdett előnyre válni a nyugati határ menti térségekben a határ közelsége.

A változási folyamat 1990 óta felgyorsult és jóval bonyolultabbá vált. Jellemzőnek tekinthető a fejlődő-prosperáló térségek felé irányuló lassú regionális koncentráció (amelyet fékeznek a lakáshoz jutás tovább nehezedő feltételei), valamint a fejlődő városok és térségük közötti kapcsolatok kölcsönössé válása és ezzel az agglomerálódási folyamat kibontakozása a fővárosi régió kívül is.

Prosperálás és hátrányos helyzet

A települések prosperálása a következő tényezők függvénye: a) földrajzi elhelyezkedés (főváros közelsége, fejlődő nagyváros közelsége, intenzív határmenti kapcsolatok térsége); b) kapcsolat a fő közlekedési vonalakkal, csomópontokkal (minimális feltétel: kapcsolat a főútvonalakhoz, vasútállomásokhoz, optimális feltétel: közvetlen kapcsolat az autópálya-csomópontokhoz); c) jelentős szellemi, szakmai bázis (magasan kvalifikált munkaerő, felsőoktatási intézmények, kutatóbázisok); d) aktív, rátermett önkormányzati vezetés; e) jelentős és folyamatos központi/nemzetközi támogatás.

A településfejlődés szempontjából hátrányos tényezők: az ipari szerkezetváltás negatív következményei (a gazdaság ellehetetlenülése a nehézipari centrumokban, tartós munkanélküliség a nehézipari centrumok vonzáskörzetében); a mezőgazdaság termelési és értékesítési válságának következményei (az agrártérségek településeinek elszegényedése); és a hátrányos helyzet tartóssá válása az elmaradott térségekben.

Urbanizált és vidéki térségek

A településrendszer két jellegzetes csoportja az urbanizált térségek (agglomerációk) és ezek központi városai, mellékközpontjai, speciális települései, kertvárosai, lakótelepülései, valamint a vidéki térségek és ezek térségi központjai, lokális központjai, speciális települései, mezőgazdasági és lakótelepülései.

Az urbanizált térségek jellemzői az intenzív településközi kapcsolatok, az országos átlagnál nagyobb népsűrűség, a beépített és beépítetlen területek arányának országos átlagot meghaladó nagysága, az országos átlagot meghaladó infrastruktúra-fejlettség, az infrastruktúra-hálózatok országos átlagot meghaladó sűrűsége, a szolgáltató és ipari tevékenységek térségi koncentrációja, valamint hogy az urbanizált térségek az ország területének kis hányadára terjednek ki és a népesség nagy részét tömörítik.

A vidéki térségek jellemzői a lazább és egyoldalú településközi kapcsolatok, az országos átlagnál kisebb népsűrűség, a beépített és beépítetlen területek arányának az országos átlag körüli vagy átlag alatti nagysága, a nem központi települések országos átlag alatti infrastruktúra-ellátottsága, a térségi infrastruktúra-hálózatok országos átlag alatti sűrűsége, a szolgáltató és ipari tevékenységek viszonylag kisebb és településszintű koncentrációja, valamint az, hogy a vidéki térségek az ország területének nagy részére terjednek ki és a népesség kisebb hányadát tömörítik.

Az urbanizált és vidéki térségek megkülönböztetése nem értékkülönbséget jelez. Vannak hátrányos helyzetű agglomerációk és hátrányos helyzetű települések az egyébként fejlődő urbanizált térségekben, és vannak prosperáló vidéki települések. A közlekedési és főleg a kommunikációs hálózat fejlődése, a munkavégzés rugalmassá válása, a szabadidő növekedése és a környezeti minőség felértékelődése a települési dekoncentráció fokozódásának, a vidéki térségek települései fejlődésének kedvez.

Sokközpontú településrendszer

Az európai területi tervezési törekvések szerint a településrendszer fejlesztésének célja egyrészt az erőforrásokkal (ezen belül a területi és környezeti erőforrásokkal) való gazdálkodás, valamint – a települési identitás megőrzése érdekében – törekvés arra, hogy rekonstrukciós fejlesztéssel zárt, összefüggő településrészek alakuljanak ki a peremterületi beépítésekkel szemben és a kiegyensúlyozott, policentrikus településrendszer kialakításának elősegítése.

Az összefüggő, tömör településrészek kialakulásának elősegítése a sűrűn lakott – és emiatt a területtel való gazdálkodást prioritásként kezelő – európai országokban a településrendszer alakításának elsődleges célkitűzése. Hollandiában, Dániában és Angliában az országos és regionális szintű területi szabályozás alapja a települési kontúrok megtartása, Ausztriában a településhálózat tervezése a települések területgazdálkodására összpontosít, az urbanizált térségekben a beépítési területek árának növekedése, a vidéki térségekben a szabad, beépítetlen területek védelme miatt. Magyarországon a jelenlegi gyakorlat ezzel ellentétes: az utóbbi öt évben jelentős beruházások mintegy hetven százaléka zöldmezős beruházás formájában valósult meg.

A policentrikus, magyarul sok központú településrendszer kialakulásához vezet a differenciált központrendszer kialakulásának elősegítése. Ez érvényesült mindeddig sikeresen Németországban (ahol pedig Berlin világvárossá építése ezzel ellentétes folyamatot gerjeszt), és Angliában, ahol meglehetősen radikálisan, központi kormánysszerveket és hatóságokat Londontól távoli nagyvárosokba telepítettek.

Magyarországon – összhangban az OTK fő célkitűzéseivel – a policentrikus településrendszer kialakulásához a következő folyamatok segíthetnek: a) a városhálózat Budapeستől való egyoldalú függőségének mérséklése, b) a fővároshoz közeli nagyvárosok további fejlődésének elősegítése, c) a határközeli nagy- és középvárosok kapcsolatépítése a határon túli térségekkel, településekkel, valamint d) az urbanizációs térségek mellékközpontjainak és a vidéki térségek lokális központjainak fejlesztésével, funkcionálási differenciálásával.

A területrendezés, területfejlesztés állami eszközeivel a policentrikus településrendszer kialakulását segíti elő a fő közlekedési hálózat fejlesztése (különösen ott, ahol a fővárosra koncentrálódó sugaras közúthálózatok kiegészítik, részben helyettesítik a keresztirányú utakat), a fő közlekedési hálózat olyan vezetése, amely segíti a nagy- és középvárosi hálózat fejlődését, a kistérségi közlekedési kapcsolatok erősítése, a határátkelőhelyek számának, kapacitásának növelése, a közigazgatás, a közép- és felsőoktatás, valamint az egészségügyi ellátás intézményeinek fejlesztése a vidéki központokban, a településközi kapcsolatok fejlődésének támogatása és a peremterületi, zöldmezős beruházások korlátozása területi szabályozással.

Táblázatban foglaljuk össze, hogy az infrastruktúra-rendszer és a területfelhasználás térbeli rendjének alakítása, szabályozása nyomán milyen településtípusok kialakulásával lehet számolni.

Típusok

Példák

Nemzetközi pénzügyi és szolgáltatási központok
Modern K+F területek („technopoliszok”)
Szeged, Győr
Korszerű ipari termelés komplexumai („newtech” területek)
Székesfehérvár,

Hagyományos nagyipari központok alternatívák:
szerkezetváltás - új területhasználat
tartós válságövezet elavult ipari termelés állami támogatással
erőművek, hulladéktelepek, hulladék-feldolgozó üzemek
Városi árnyékterületek
üzemek,

Nagy regionális elosztó központok
Miskolc
nemzetközi közlekedési utak, országhatár mellett
Rajka
Elővárosok
agglomerációk

Elővárosivá váló vidéki települések
üdülőtelepülések, majd fiatal családok és nyugdíjasok állandó lakótelepülései
Intermodális közlekedési csomópontok melletti városok
Győr, Dunaújváros,

Záhony
Üdülő (szórakoztató) települések
Dunakanyar,

települések
Természet-közelbeli területek települései
Orfű stb.
Intenzíven művelt mezőgazdasági területek települései
mezőgazdasági

Periferikus vidéki térségek települései
elmaradása

alternatívája:

esetén kiránduló

családok üdülőterületei

nehezen elhelyezhető

Budapest
Budapest, Pécs, Gödöllő,

Budapest, Győr,
Esztergom

Tatabánya

Miskolc, Várpalota, Ózd
gazdaságtalan városi

szegénynegyedek
Nyíregyháza, Szekszárd,

Sopron, Hegyeshalom,

Nagyvárosok körüli

gyűrűk lakótelepülései
Visegrád, Ráckeve

Budapest-Ferihegy,

Baja, Szeged, Debrecen,

Balaton, Velencei-tó,

Tisza-tó környéki

Bugac, Kékes, Villány,

kedvező adottságú

területek községei
a közlekedésfejlesztés

esetén az elmaradottság

táji-természeti érték

helyek vagy tehetős

a centrumtérségekben

létesítmények (pl.

katonai gyakorlóterületek,

laboratóriumok, ipari

Vendvidék

Vidéki térségek központi települései
középvárosok

biogenetikai kísérleti

hulladéklerakó telepek)
Zala megye, Órség,

települései

alföldi kis- és

Magyarország településrendszere

Magyarország településállománya 1997-ben összesen 3 114 közigazgatási egységből állt, ebből 218 város és 2 896 község.

A települések száma népességnagyság-kategóriák szerint

Megye, főváros	499 és kevesebb	500- 999	1000- 1999	2000- 4999	5000- 9999	10 000- 49 999	50 000- 99 999	100 000 és több	ö
Baranya	204	50	28	14	1	4	-	1	
Fejér	7	15	35	37	6	3	1	1	
Győr-Moson Sopron	43	52	47	25	1	3	1	1	
Komárom-Esztergom	6	16	21	19	5	5	1	-	
Somogy	97	75	43	17	3	4	1	-	
Tolna	26	25	29	20	3	5	-	-	
Vas	127	55	19	9	1	4	1	-	
Veszprém	99	63	39	11	5	5	1	-	
Zala	150	64	31	7	2	1	2	-	
Bács-Kiskun	5	18	32	42	11	8	-	1	
Békés	4	11	19	19	13	8	1	-	
Csongrád	3	11	10	25	5	3	1	1	
Hajdú-Bihar	5	11	24	20	14	7	-	1	
Jász-Nagykun-Szolnok	4	10	21	19	13	9	1	-	
Pest	6	18	44	60	27	27	-	-	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35	60	63	52	12	5	-	1	
Borsod-Abaúj-Zemplén	137	79	74	44	8	9	-	1	
Heves	9	28	38	37	2	3	1	-	
Nógrád	27	45	33	16	1	4	-	-	
Budapest	-	-	-	-	-	-	-	1	
Összesen	994	706	650	493	133	117	12	9	3

A települések népessége népességnagyság-kategóriák szerint százalékos megoszlásban

Megye, főváros	499 és kevesebb	500-999	1 000-1 999	2 000-4 999	5 000-9 999	10 000-49 999	50 000-99 999	100 000 és több	Összesen
Baranya	13,3	8,7	9,0	10,5	1,7	17,1	-	39,7	100,0
Fejér	0,6	3,0	11,6	26,9	9,6	9,3	13,6	25,4	100,0
Győr-Moson-Sopron	2,7	8,9	15,6	16,7	1,4	12,2	29,9	-	100,0
Komárom-Esztergom	0,8	3,7	10,2	17,2	10,6	34,1	23,4	-	100,0
Somogy	8,4	15,4	18,7	14,3	5,0	17,8	20,3	-	100,0
Tolna	3,7	7,0	15,4	22,6	10,0	41,3	-	-	100,0
Vas	13,3	14,5	8,9	10,1	3,3	19,1	30,7	-	100,0
Veszprém	7,2	11,9	13,9	8,0	8,8	33,1	17,1	-	100,0
Zala	11,9	15,8	14,0	7,5	5,6	7,3	38,0	-	100,0
Bács-Kiskun	0,3	2,6	9,2	22,7	14,7	31,2	-	19,3	100,0
Békés	0,3	2,0	7,2	14,4	21,3	38,7	16,1	-	100,0
Csongrád	0,3	1,7	3,6	17,4	7,8	18,1	11,7	39,4	100,0
Hajdú-Bihar	0,3	1,5	6,1	10,9	18,0	24,9	-	38,3	100,0
Jász-Nagykun-Szolnok	0,4	2,0	7,9	13,8	20,7	36,6	18,6	-	100,0
Pest	0,2	1,4	6,7	19,7	19,3	52,7	-	-	100,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1,9	7,7	16,1	26,7	14,4	13,5	-	19,7	100,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	5,0	7,9	13,9	17,9	6,8	24,3	-	24,3	100,0
Heves	1,0	6,3	17,6	2,9	40,3	-	-	-	100,0
Nógrád	3,7	14,9	2,6	17,6	2,9	40,3	-	-	100,0
Budapest	-	-	-	-	-	-	-	100,0	100,0
Összesen	2,7	5,0	9,1	14,3	8,9	22,1	7,5	30,3	100,0

Az agglomerációk változása 1970-től 1990-ig

Területi koncentrációt hordozó települések

Azok a települések tekinthetők a területi koncentráció hordozóinak, amelyekben 30 sűrűségmutatóból legalább 5-nek az értéke meghaladja az országos átlagot, és azok a területek tekinthetők agglomerációnak vagy agglomerálódó térségnek, ahol legalább 5 ilyen település helyezkedik el egymással határosan.

1970-ben 593, 1980-ban 657, 1990-ben pedig 880 olyan település volt az országban, amelyben legalább 5 mutató értéke volt átlag feletti. Ezek kétharmada (1970-ben 63,7 százaléka, 1980-ban 64,5 százaléka, 1990-ben 65,8 százaléka) csak 5,9 mutatóban volt átlag feletti. Az ennél több átlag feletti mutatóval rendelkező települések száma nőtt ugyan, de arányában csökkent, ami azt jelenti, hogy a területi koncentráció térségei, települései kiterjedtek ugyan, de a koncentráció mértéke kissé csökkent.

Agglomerációk, agglomerálódó térségek

A területi koncentrációnak nem minden legalább 5 települést hordozó térsége tekinthető agglomerációnak vagy agglomerálódó térségnek. A nagyobb és funkcionálisan gazdagabb települések önmagukban, szomszédaikkal való intenzív és sokirányú kapcsolat nélkül hordozói a területi koncentrációnak. Ezért a területi koncentrációt hordozó települések halmazaiból ki kellett választani az agglomerációkat, agglomerálódó térségeket. Ezzel párhuzamosan került sor az egymással határos, de nem összefüggő vagy egymást átfedő térségek szétválasztására. Az agglomerációk, agglomerálódó térségek lehatárolása – új helyszíni vizsgálatok lehetőségei hiányában – a témával foglalkozó szakemberek helyismerete alapján történt.

1970-ben 28 agglomeráció, illetve agglomerálódó térség volt az országban összesen 380 településsel, 1980-ban 30, amelyek 408 települést tartalmaznak. 1990-re az agglomerációk-agglomerálódó térségek száma 37-re, településeik száma 689-re nőtt. Az ezen térségeken kívüli területi koncentrációt hordozó (legalább 5 tényezőben átlag feletti) települések száma tartósan 230-240.

A legfontosabb területi jellemzők és azok változásai a következőkben foglalhatók össze:

- A budapesti agglomeráció legalább kétszerese a hivatalosan lehatárolt 43 településnek. Észak felé átfedésben van a Duna-kanyar üdülőterületével, mivel Szentendre, illetőleg Vác még a budapesti agglomeráció része, a tőlük északra fekvő települések azonban velük alkotnak agglomerálódó térséget. Hasonló a helyzet kelet felé is, ahol Gödöllő még része a fővárosi agglomerációnak, saját agglomerációs körzete pedig Hatvanig terjed.

- 1970-re már kialakult egy agglomerálódó térség a Velencei-tó déli partján, Székesfehérvár körül azonban még nem. 1980-ra a Velencei-tó térsége Székesfehérvárral és szomszédos településeivel bővült, 1990-re pedig különvált egymástól a Velencei-tó körüli és a székesfehérvári agglomerálódó térség.

- 1980-ra egyesült Tatabánya–Tata agglomerációja Oroszlány térségével, 1990-re pedig Veszprém–Várpalota környéke Ajka térségével, és egybefüggő agglomerálódó térséggé vált a hatvani és a salgótarjáni térség.

- 1980-ra jött létre agglomerálódónak tekinthető településcsoport Mosonmagyaróvár és Villány környékén, valamint Szombathely és Kőszeg között.

- 1990-re Dunaújváros, Sárvár, Gutorföldre, Dombóvár, Szekszárd, Mezőkövesd, Encs és Sátoraljaújhely–Sárospatak környékén bontakozott ki az agglomerálódás folyamata.

- Az Alföldön – Szabolcs megyét kivéve – csak Szolnok és Békéscsaba környékén tekinthető agglomerálódónak a területi koncentrációt hordozó települések halmaza, máshol pusztán egymásmellettiségről van szó. Valóságos volt az agglomerálódás Szeged körül is, de az agglomeráció legtöbb települése Szegeddel közigazgatási összevonásra került.

Agglomerációk, agglomerálódó térségek típusai

Az agglomerációk, agglomerálódó térségek típusainak meghatározása annak alapján történt, hogy – miben jelentkezik a területi koncentráció, mely tényezők átlag feletti sűrűsége jellemző elsősorban a térség településeire. Ennek alapján a térségek lehetnek komplexek, ahol egyaránt koncentrálódik a népesség, a munkaerő és a beépítés-infrastruktúra, illetőleg lehetnek olyanok, ahol ezeknek egyikének-másikának koncentrációja nem jellemző;

- milyen mértékű a területi koncentráció, mennyi a legalább 10 átlag feletti mutatóval rendelkező település. Ennek alapján a területek lehetnek agglomerációk, ahol magas a koncentráció, és agglomerálódó térségek, ahol kevés a nagy területi koncentrációjú település;

- csak 5 átlag feletti mutatójú település, és városkörnyékek, ahol egy vagy néhány település területi koncentrációja sokkal nagyobb, mint a többié.

E háromféle szempont együttes figyelembevételével – összevonások után – az agglomerációknak, agglomerálódó térségeknek 1970-ben és 1980-ban 5, 1990-ben 6 típusa alakult ki.

A változásokat a hetvenes években elsősorban az jellemezte, hogy az igen erőteljesen a városok felé irányuló migráció és a városok preferált fejlesztése nem kedvezett az agglomerálódásnak, annak

területi és tartalmi kiterjedése számos térségben csökkent. Ezzel ellentétben a nyolcvanas éveket az agglomerálódás fokozódása jellemezte. Nemcsak a területi koncentrációt hordozó települések száma nőtt, hanem az egyes településekben is fokozódott a területi koncentráció mértéke, valamint az egyes térségeken belül a nagy területi koncentrációt hordozó települések aránya.

Az 1980-as 30 térség egyharmada ugyanabban a típusban maradt 1990-re, egyharmada nagyobb koncentrációjú típusba került át, egyharmadában azonban csökkent az agglomerálódottság.

Ugyanakkor az agglomerálódás folyamatának erősödését jelzi a nyolcvanas években az agglomerálódó térségek, azon belül a komplex agglomerációk jelentős számbeli növekedése és a komplex városkörnyéki agglomerációs típus megjelenése.

Dr. Valér Éva

1970	1980	1990
Komplex agglomerációk		
budapesti	budapesti	budapesti
esztergomi	esztergomi	esztergomi
balatoni	balatoni	balatoni
miskolci	miskolci	miskolci
tatabányai	tatabányai	
	veszprémi	
Komplex városkörnyéki agglomerációk		
	győri	
	mosonmagyaróvári	
	szombathelyi	
	kaposvári	
	szekszárdi	
Komplex agglomerálódó városkörnyékek		
velencei	velencei	velencei
szolnoki	szolnoki	szolnoki
soproni	nagykanizsai	soproni
pécsi	mátészalkai	pécsi
gyöngyösi	békéscsabai	gyöngyösi
tatabányai	székesfehérvári	
oroszlányi	dunaújvárosi	
veszprémi	zalaegerszegi	
győri	villányi	
ózd	egri	
kaposvári	encsi	
salgótarjáni	sátoraljaújhelyi	
Főleg munkaerőt és beépítést koncentráló agglomerálódó városkörnyékek		
szerencsi	szerencsi	szerencsi
záhonyi	záhonyi	záhonyi
zalaegerszegi	zalaegerszegi	sárvári
békéscsabai	ózd	ózd
nyíregyházi	nyíregyházi	dombóvári

nagykanizsai	ajkai	nagykanizsai
mátészalkai	győri	
	soproni	
	szombathelyi	
	kaposvári	
	salgótarjáni	
	veszprémi	
Főleg munkaerőt koncentráló agglomerálódó városkörnyékek		
tapolcai	tapolcai	tapolcai
egri	egri	békéscsabai
hatvani	hatvani	salgótarjáni
ajkai	gyöngyösi	nyíregyházi
villányi	mátészalkai	
	mosonmagyaróvári	
	pécsi	
Főleg munkaerőt koncentráló agglomerálódó térségek		
parádi	parádi	parádi
	gutorföldei	
	mezőkövesdi	

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény a településrendezésről

A településrendezés célja, feladata és eszközei

7. A településrendezés célja a települések terület-felhasználásának és infrastruktúra-hálózatának kialakítása, az építés helyi rendjének szabályozása, a környezet természeti, táji és épített értékeinek fejlesztése és védelme, továbbá az országos, a térségi, a települési és a jogos magánérdekek összhangjának megteremtése, az érdekütközések feloldásának biztosítása, valamint az erőforrások kíméletes hasznosításának elősegítése.

(2) A településrendezés feladata, hogy a település területének, telkeinek felhasználására és beépítésére vonatkozó helyi szabályok kialakításával:

- a) meghatározza a település összehangolt, rendezett fejlődésének térbeli-fizikai kereteit,
- b) a település adottságait és lehetőségeit hatékonyan kihasználva elősegítse annak működőképességét a környezeti ártalmak legkisebbre való csökkentése mellett,
- c) biztosítsa a település (településrészek) megőrzésre érdemes jellegzetes, értékes szerkezetének, beépítésének, építészeti és természeti arculatának védelmét.

(3) A településrendezés eszközei:

a) a településrendezés eszközei:

- a) a településfejlesztési koncepció, amelyet a települési önkormányzat képviselő-testülete határozattal állapít meg (2. 26. pont),
- b) a településszerkezeti terv, amelyet az önkormányzati településfejlesztési döntés figyelembevételével a települési önkormányzat képviselőtestülete dolgoztat ki és határozattal állapít meg (2. 28. pont),
- c) a helyi építési szabályzat és szabályozási terv, amelyet a településszerkezeti terv alapján a

települési önkormányzat képviselőtestülete dolgoztat ki és rendelettel állapít meg (2. 10. és 19. pont).
8. A településrendezés során biztosítani kell a területeknek a közérdeknek megfelelő felhasználását a jogos magánérdekekre tekintettel, az emberhez méltó környezet folyamatos alakítását, értékeinek védelmét, figyelembe véve:

- a) az egészséges lakó- és munkakörülmények, a népesség biztonságának általános követelményeit,
- b) a népesség demográfiai fejlődését, a lakosság lakásszükségletét,
- c) a lakosság fizikai, szellemi és lelki igényeit, különös tekintettel a családok, a fiatalok, az idősek, a korlátozott képességűek igényeire, az oktatás, a sport, a szabadidő és az üdülés, valamint a társadalmi szervezetek, egyházak működési feltételeinek lehetőségeire,
- d) a megőrzésre érdemes történeti vagy településképi jelentőségű településrészek és az építészeti örökség védelmét, felújítását és továbbfejlesztését, valamint az értékes építmény és tájrészlet látványát (rálátás), továbbá az ingatlanról feltáruló kilátás védelmét, annak mértékéig, hogy az az érintett telkek szabályos beépítését ne akadályozza,
- e) a környezet-, a természetvédelem, a tájhasználhat és a tájkép formálásának összehangolt érdekeit, különös tekintettel a víz, a levegő, a talaj, a klíma és az élővilág védelmére,
- f) a lakosság megélhetését, ellátását biztosító gazdasági érdekeket, a munkahelyek megőrzésének és új munkahelyek teremtésének érdekeit, a mező- és az erdőgazdaság, a közlekedés, a posta és a hírközlés, az ellátás, különösképpen az energia- és a vízellátás, a hulladéktávoltítás és -elhelyezés, a szennyvízelhelyezés és -kezelés, valamint a nyersanyaglelőhelyek biztosítását,
- g) a honvédelem és a polgári védelem érdekeit,
- h) a területtel és a termőfölddel való takarékos gazdálkodást,
- i) az arra alkalmas természeti adottságok gyógyászati hasznosításának elősegítését és védelmét.

A településrendezés általános szabályai

9. (1) A helyi építési szabályzatot és a településrendezési terveket az országos településrendezési szakmai előírások figyelembevételével, továbbá a külön jogszabályban meghatározott fogalmak és jelkulcsok alkalmazásával kell elkészíteni.

(2) A helyi építési szabályzat és a településrendezési tervek kidolgozása során:

a) az érintett állampolgárok, szervezetek, érdekképviselői szervek véleménynyilvánítási lehetőségét biztosítani kell, ennek érdekében a helyben szokásos módon az érintettek tudomására kell hozni kidolgozásuk elhatározását, amelynek keretében

aa) meg kell határozni a rendezés alá vont területet,

ab) ki kell nyilvánítani általános célját és várható hatását, hogy az érintettek azzal kapcsolatban javaslatokat és észrevételeket tehessenek,

b) az államigazgatási szerveket, valamint az érintett települési önkormányzati szerveket az előkészítésbe be kell vonni, hogy állásfoglalásukban ismertessék a település fejlődése és építési rendje szempontjából jelentős terveiket és intézkedéseiket, valamint ezek időbeli lefolyását, továbbá a hatáskörükbe tartozó kérdésekben a jogszabályon alapuló követelményeket,

c) az érintett terület lakosságának életkörülményeiben bekövetkező hátrányos következmények elhárítása vagy csökkentése érdekében figyelemmel kell lenni az érintettek értékrendjére, szociális helyzetére, ezek várható változására, továbbá vizsgálni kell a lakosság életkörülményeit és igényeit.

(3) A helyi építési szabályzatot és a településrendezési terveket a megállapítás, illetve a jóváhagyás előtt a polgármesternek (főpolgármesternek) véleményeztetnie kell a külön jogszabályban meghatározott államigazgatási, az érintett települési önkormányzati és érdekképviselői szervekkel, valamint társadalmi szervezetekkel, amelyek 45 napon belül adhatnak írásos véleményt.

(4) Az eltérő vélemények tisztázása érdekében a polgármesternek (főpolgármesternek) egyeztető tárgyalást kell tartania, amelyre a hely és az időpont megjelölésével a véleményezési eljárás valamennyi érdekeltjét a tárgyalás előtt legalább 8 nappal meg kell hívnia. Az egyeztető tárgyalásról jegyzőkönyvet kell készíteni, amelynek tartalmaznia kell valamennyi elfogadott és el nem fogadott véleményt, azok indoklásával együtt.

(5) Azt az érdekeltet, aki a véleményezési eljárás során írásbeli véleményt nem adott és az egyeztető tárgyaláson sem vett részt, kifogást nem emelő véleményezőnek kell tekinteni.

(6) A véleményezési eljárás befejezése után a szabályzatot, illetőleg a terveket a megállapítás, illetve a jóváhagyás előtt – azok magyarázatával együtt – a polgármesternek (főpolgármesternek) legalább egy hónapra a helyben szokásos módon közzé kell tennie azzal, hogy az érintettek a közzététel ideje alatt azokkal kapcsolatban észrevételt tehetnek, továbbá meg kell küldenie szakmai véleményezés céljából.

a) a főváros, a megyei jogú városok esetében a miniszternek,

b) egyéb települések esetében a területi főépítésznek.

A miniszter, illetve a területi főépítész szakmai véleményét a helyi építési szabályzat, valamint a településrendezési tervek jóváhagyására jogosult testülettel ismertetni kell.

(7) A helyi építési szabályzat és a településrendezési tervek a (2)-(6) bekezdésekben előírt véleményeztetések nélkül nem hagyhatók jóvá.

(8) A megállapított helyi építési szabályzatot, valamint a jóváhagyott településrendezési terveket a polgármesternek (főpolgármesternek) meg kell küldenie azok egyeztetésében részt vett államigazgatási, érdekképviselői szervezeteknek és társadalmi szervezeteknek.

(9) A megállapított helyi építési szabályzatban és a jóváhagyott szabályozási tervben foglaltakat az érintett közigazgatási szervezeteknek a hatáskörüket érintő ügyekben eljárásaik során érvényesíteniük kell. Az (1)-(8) bekezdésben foglalt rendelkezéseket a helyi építési szabályzat, a településrendezési tervek változtatása esetén is alkalmazni kell.

(10) A helyi építési szabályzat, a településrendezési tervek készítése során a települést érintő jóváhagyott országos és térségi területrendezési terv rendelkezéseit figyelembe kell venni.

A településszerkezeti terv

10. (1) A településszerkezeti terv meghatározza a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait, ennek megfelelően az egyes területrészek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges műszaki infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését, az országos és a térségi érdek, a szomszédos vagy a más módon érdekelt többi település alapvető jogainak és rendezési terveinek figyelembevételével a környezetállapotának javítása vagy legalább szinten tartása mellett.

(2) A települési önkormányzatnak a településszerkezeti tervet a törvény hatálybalépésétől számítva:

a) azon települések esetében, amelyek a törvény hatálybalépésekor nem rendelkeznek általános vagy összevont rendezési tervvel, öt év alatt,

b) azon települések esetében, amelyek a törvény hatálybalépésekor már rendelkeznek az a) pontban említett rendezési tervvel, a településfejlesztési döntések változásakor, de legkésőbb tíz éven belül kell megalkotnia.

(3) A településszerkezeti tervet a települési önkormányzatnak legalább tízévenként felül kell vizsgálnia, és szükség esetén a terv módosításáról, vagy új terv elkészítéséről kell gondoskodnia.

(4) A településszerkezeti tervet a 9. előírásain túlmenően a szomszédos települési, a főváros esetében a fővárosi kerületi önkormányzatokkal, továbbá a megyei önkormányzattal is egyeztetni kell.

11. (1) A településszerkezeti terv rajzi és szöveges munkarészekből áll.

(2) A településszerkezeti tervet a település nagyságának megfelelő méretarányú térképen kell ábrázolni.

(3) A településszerkezeti tervben meg kell határozni a bel- és külterületeket, a beépítésre szánt, illetőleg a beépítésre nem szánt területeket, a település szerkezetét meghatározó közterületeket (főútvonalak, nagyobb kiterjedésű közparkok stb.), azok tagozódását, a védett, a védelemre tervezett és a védő területeket, továbbá a funkciójában megváltoztatásra tervezett területrészeket, a meglévő és a tervezett infrastruktúra-hálózatokat.

(4) A (3) bekezdésben említett egyes területeken belül fel kell tüntetni a terület felhasználását veszélyeztető, illetőleg arra kiható tényezőket, különösen az alábányászottságot, a szennyezettséget,

az árvíz-, erózió- és csúszásveszélyt, a természetes és mesterséges üregeket, a közműves szennyvízelvezetéssel ellátatlan területet, továbbá a külön jogszabályok alapján előírt minden olyan egyéb tényezőt, amely a terület felhasználását vagy beépítését befolyásolja.

A szabályozási terv

12. (1) A szabályozási terv a település közigazgatási területére vagy külön-külön annak egyes – legalább telektömb nagyságú – területrészeire készülhet.

(2) Szabályozási tervet kell készíteni minden esetben:

- a) az újonnan beépítésre vagy jelentős átépítésre kerülő (pl. rehabilitációs) területekre, illetőleg
- b) a természeti adottság, a településszerkezet, az építés, az építészeti örökség vagy a rendeltetés szempontjából különös figyelmet igénylő (pl. kiemelt üdülőterület, gyógyhely) területekre, valamint
- c) minden más olyan esetben, amikor azt az építés helyi rendjének biztosítása egyébként szükségessé teszi.

(3) A szabályozási tervnek a jóváhagyott településszerkezeti tervvel összhangban kell lennie, eltérés szükségessége esetén a településszerkezeti tervet előzetesen módosítani kell.

(4) A szabályozási tervet a szükséges vízszintes, magassági és egyéb adatokat tartalmazó olyan méretarányú térképen kell ábrázolni, hogy annak megállapításai az egyes telkekre, építési területekre és közterületekre egyértelműen értelmezhetőek legyenek.

(5) A szabályozási tervnek tartalmaznia kell:

- a) a bel- és külterületek lehatárolását (belterületi határvonal),
 - b) a beépítésre szánt és a beépítésre nem szánt területek, illetőleg az azokon belüli egyes területrészek (övezetek) lehatárolását,
 - c) az egyes területrészekben belül a közterületek és az egyéb területek elkülönítését,
 - d) a közterületeken belül a különböző célokat szolgáló területeket (közút, köztér, közpark stb.),
 - e) a közterületnek nem minősülő területeken belül a telkek, építési telkek, területek kialakítására és beépítésére vonatkozó megállapításokat,
 - f) az egyes területrészekben belül a védett és a védelemre tervezett, valamint a védő területeket, továbbá építményeket,
 - g) az infrastruktúra-hálózatok és építmények szabályozást igénylő elemeit,
 - h) a 17. szerinti sajátos jogintézmények alkalmazásával érintett területrészek lehatárolását.
- (6) A helyi építési szabályzatot és a hozzá tartozó szabályozási tervet együtt kell alkalmazni.

A helyi építési szabályzat

13. (1) Az építés rendjének biztosítása érdekében a települési önkormányzatnak az országos szabályoknak megfelelően, illetve az azokban megengedett eltérésekkel a település közigazgatási területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos, a telkekhez fűződő sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket helyi építési szabályzatban kell megállapítani.

(2) A helyi építési szabályzatnak tartalmaznia kell legalább:

- a) a bel- és külterület(ek) lehatárolását (belterületi határvonal),
- b) a beépítésre szánt területek, illetőleg az azokon belüli egyes területrészek (övezetek) lehatárolását, azok felhasználásának, beépítésének feltételeit és szabályait,
- c) a beépítésre nem szánt területek tagozódását, felhasználásuk és az azokon történő építés feltételeit és szabályait,
- d) a különböző célú közterületek felhasználása és az azokon történő építés feltételeit és szabályait, továbbá
- e) a helyi építészeti értékvédelemmel,
- f) a védett és a védő területekkel, valamint
- g) a 17. szerinti sajátos jogintézmények alkalmazásával, érintett területek lehatárolását, valamint az azokkal kapcsolatos előírásokat.

(3) A helyi építési szabályzat a település teljes közigazgatási területére készül.

(4) A települési önkormányzatnak a helyi építési szabályzatot a törvény hatálybalépésétől számítva:

a) azon települések esetében, amelyek a törvény hatálybalépésekor nem rendelkeznek általános vagy összevont rendezési tervvel, egy éven belül,

b) azon települések esetében, amelyek a törvény hatálybalépésekor már rendelkeznek az a) pontban említett rendezési tervvel, hat éven belül, rendelettel

kell megállapítania.

(5) Helyi építési szabályzatot kell készíteni – legalább telektömbre kiterjedően – a (4) bekezdésben foglaltaktól függetlenül is

a) az újonnan beépítésre vagy jelentős átépítésre kerülő (pl. rehabilitációs) területekre,

b) a természeti adottság, a településszerkezet, az építés, az építészeti örökség vagy a rendeltetés szempontjából különös figyelmet igénylő (pl. kiemelt üdülőterület, gyógyhelyek) területekre, valamint

c) minden más olyan esetben, amikor azt az építés helyi rendjének biztosítása egyébként szükségessé teszi.

A fővárosra vonatkozó sajátos rendelkezések

14. (1) A fővárosban a helyi építési szabályzatra és a településrendezési tervekre vonatkozó rendelkezéseket az e paragrafusban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A Fővárosi Önkormányzat a főváros területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek, valamint a környezeti elemek védelmével kapcsolatos általános követelményeket fővárosi építési keretszabályzatban állapítja meg.

(3) A fővárosi kerületi önkormányzatnak – a fővárosi építési keretszabályzat keretein belül – a kerület egészére vonatkozóan kerületi építési szabályzatot kell megállapítania.

(4) A fővárosi településrendezési tervek:

a) a fővárosi önkormányzat által jóváhagyott fővárosi településszerkezeti terv,

b) a fővárosi önkormányzat által jóváhagyott fővárosi szabályozási keretterv, valamint

c) a fővárosi kerületi önkormányzat által jóváhagyott kerületi szabályozási terv.

(5) A főváros szabályozási kerettervében meg kell meghatározni a főváros egészét vagy több kerületét érintő, a fővárosi önkormányzat feladat- és hatáskörébe tartozó szabályozási elemeket, különösen

a) a bel- és külterületek lehatárolását (belterületi határvonal),

b) a beépítésre szánt és a beépítésre nem szánt területek, illetőleg az azokon belüli egyes területrészek lehatárolását,

c) a főváros működéséhez szükséges közterületek és az egyéb területek elkülönítését,

d) a fővárosi önkormányzat tulajdonában lévő közterületeken belül a különböző célokat szolgáló területeket(köztút, köztér, közpark stb.),

e) a védett és a védelemre tervezett, valamint védő területeket, továbbá építményeket,

f) az infrastruktúra-hálózatok és építmények szabályozást igénylő elemeit,

g) a sajátos jogintézmények alkalmazásával érintett területek lehatárolását.

(6) A kerületi szabályozási tervbe a kerületet érintő, a főváros szabályozási kerettervében szereplő szabályozási elemeket be kell építeni, eltérés szükségessége esetén a főváros szabályozási kerettervét előzetesen módosítani kell.

Több település közös rendezése

15. (1) Több települési önkormányzat az összefüggő településrendezési feladatait közösen is megoldhatja. Az érintettek ilyen esetben közös helyi építési szabályzatot és közös településrendezési terveket is készíthetnek.

(2) A közös helyi építési szabályzatnak és településrendezési terveknek az egyes településekre vonatkozó részeit az érintett települési önkormányzatok képviselőtestületei állapítják meg. A

véleményezési eljárás lefolytatásáról az önkormányzatok megállapodásában meghatározott település polgármestere gondoskodik.

(3) A közös helyi építési szabályzatra és közös településrendezési tervekre egyebekben a 7-14. paragrafusok rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

A településtervezés

16. (1) Településtervezési tevékenységet szakirányú egyetemi végzettséggel és jogszabályban meghatározott más szakmai feltételekkel (a továbbiakban együtt: településtervezési jogosultság) rendelkező személy végezhet.

(2) A településrendezési terv készítője a tervezés során birtokába jutott adatokat, információkat más célra nem használhatja fel, azokat harmadik személynek nem adhatja át.

(3) A településtervezésre jogosult személyeket névjegyzékbe kell foglalni.

A településrendezési feladatok megvalósulását biztosító sajátos jogintézmények

17. A településrendezési feladatok megvalósítását a következő sajátos jogintézmények biztosítják:

- a) építésjogi követelmények,
- b) tilalmak,
- c) telekalakítás,
- d) elővásárlási jog,
- e) kisajátítás,
- f) helyi közút céljára történő lejegyzés,
- g) útépítési és közművesítési hozzájárulás,
- h) településrendezési kötelezések,
- i) kártalanítási szabályok.

Építésjogi követelmények

18. (1) Építési munkát végezni az e törvényben foglaltak, valamint az egyéb jogszabályok megtartásán túl, csak a helyi építési szabályzat, szabályozási terv előírásainak megfelelően szabad.

(2) Építési munkát végezni helyi építési szabályzattal, illetőleg szabályozási tervvel még nem rendelkező területen – a 13. (4) bekezdésében foglalt kötelezettség teljesítéséig is – e törvény, valamint az egyéb jogszabályok megtartásával és akkor lehet, ha a célzott hasznosítás jellege, a beépítés mértéke és módja illeszkedik a meglévő környezethez.

19. (1) Beépítésre szánt területen épület csak építési telken helyezhető el.

(2) Beépítésre nem szánt területen új építményt építeni, meglévő építményt átalakítani, bővíteni, rendeltetését vagy használati módját megváltoztatni csak akkor szabad, ha az

- a) a terület rendeltetésszerű használatát szolgálja,
- b) közérdeket nem sért, különösen
 - ba) nem érinti károsan a környezettermészeti, táji és építészeti értékei védelmének érdekeit,
 - bb) nem veszélyezteti a talaj- és a vízgazdálkodást,
 - bc) nem befolyásolja hátrányosan a terület rendeltetésszerű felhasználását,
 - bd) a megfelelő megközelítés biztosított, illetőleg biztosítható, továbbá
- c) építmények csak a hozzájuk tartozó terület jelentéktelen hányadát veszik igénybe, és biztosított, hogy az építmények a telek területe nélkül nem idegeníthetők el, illetve
- d) a korábbi gazdálkodó otthagyását biztosító második lakóépület céljára szolgál, és amennyiben biztosított a gazdálkodás folytatása, valamint azt a gazdaság meglévő építményeinek közvetlen közelében építik fel,
- e) helyhez kötött, továbbá a környezetével szemben támasztott különleges védelmi igény miatt, illetőleg a környezetre kifejtett hatása miatt beépítésre szánt területen nem helyezhető el,
- f) közösségi építmény vagy köztárgy.

Tilalmak

20. (1) A településrendezési feladatok megvalósítása, továbbá a természeti, környezeti veszélyeztetettség megelőzése érdekében az érintett területre változtatási, telekalakítási, illetőleg építési tilalom (a továbbiakban együtt: tilalom) rendelhető el.

(2) A tilalmat a feltétlenül szükséges mértékre és időtartamra kell korlátozni, s azt haladéktalanul meg kell szüntetni, ha az elrendezésének alapjául szolgáló okok már nem állnak fenn. A tilalmak felülvizsgálatát a helyi építési szabályzat és a hozzá tartozó szabályozási terv felülvizsgálatával együtt el kell végezni.

(3) A tilalom az építési engedély érvényességi ideje alatt nem terjed ki az elrendelése előtt engedélyezett építési, a javítási-karbantartási és a jogszabályokban megengedett más munkákra, továbbá a korábban gyakorolt használat folytatására, valamint az állékonyságot, életet és egészséget, köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető kármegelőzési, kárelhárítási tevékenységekre.

(4) A tilalmat – az azt elrendelő megkeresésére – az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni. A bejegyzés elmaradása a tilalom hatályát nem érinti.

21. (1) A helyi építési szabályzat, illetőleg a szabályozási terv előkészítésének előkészítésének időszakára az érintett területre a települési önkormányzat rendelettel változtatási tilalmat írhat elő.

(2) A változtatási tilalom – ha az azt elrendelő önkormányzati rendelet másként nem rendelkezik – három év eltelte után megszűnik. Ha az elrendelés feltétele továbbra is fennáll, a tilalom határideje legfeljebb egy esetben egy évvel meghosszabbítható.

(3) A tilalmat – a változtatási tilalom kivételével – az első fokú építésügyi hatóság az érintettekre vonatkozóan határozattal rendeli el. A határozatban meg kell jelölni azt az érdeket, amelynek érvényre juttatását a tilalom szolgálja, időtartamát, továbbá azt, akinek az érdekében a tilalmat elrendelik.

(4) A természeti, környezeti veszélyeztetettség megelőzése érdekében törvényben meghatározott esetekben az arra illetékes államigazgatási szerv megkeresésére az építési hatóságnak határozattal el kell rendelnie telekalakítási, illetőleg építési tilalmat.

22. (1) A változtatási tilalom alá eső területen telket alakítani, új építményt létesíteni, meglévő építményt átalakítani, bővíteni, továbbá elbontani, illetőleg más értéknövelő változtatást az életveszély elhárításán kívül végrehajtani nem szabad.

(2) Az építési tilalom alá eső területen

a) a jövőbeni rendeltetésnek megfelelő terület-előkészítő építési munkák,

b) a bontási munkák,

c) az építészeti örökség védelme, a régészet, illetőleg a környezet- vagy a természetvédelem érdekében szükséges építési munkák,

d) a meglévő építmények állagmegóvási, valamint a terület jövőbeni rendeltetésének megfelelő átalakításával, korszerűsítésével, bővítésével kapcsolatos építési munkák, továbbá

e) a meglévő lakóépület új, önálló lakást nem eredményező átalakítása, legfeljebb egy alkalommal

25 m²-rel történő bővítése és felújítása kivételével más építési munkát végezni nem szabad.

Telekalakítás

23. (1) Telket csak úgy szabad alakítani, hogy az a terület rendeltetésének megfelelő használatára alkalmas legyen, továbbá annak alakja, terjedelme, beépítettsége és megközelíthetősége a jogszabályoknak és a szabályozási tervnek megfelelően.

(2) A telekalakítást az építésügyi hatóság engedélyezi.

(3) A telekalakítási terv készítése során:

a) a telekalakítással érintett területen a fennálló állapotról térképet és jegyzéket kell készíteni, melyben rögzíteni kell a telkek adatait (tulajdonosa, fekvése, nagysága, bejegyzett használati módja, bejegyzett építési jogok és korlátozások),

b) az érintett tulajdonosokkal való tárgyalás után a telekalakítás utáni állapotot rögzítő térképet és a kialakuló telkekről jegyzéket kell készíteni, melynek tartalmaznia kell a kialakuló telkek adatait

(ingatlan-nyilvántartási adatok, a telek tulajdonosát érintő jogok és korlátozások, az előírt kötelezettségek és az azok teljesítéséhez nyújtott pénzbeli szolgáltatás stb.).

(4) A telekalakítással kapcsolatos telekalakítási terv készíttetése, továbbá a felmerülő költségek a telekalakítás kezdeményezőjét terhelik.

24. (1) A telekalakítás lehet:

- a) telekcsoport újraosztása (2. 21. pont),
- b) telekfelosztás (2. 23. pont),
- c) telekegyesítés (2. 22. pont), és
- d) telekhatár-rendeztés (2. 24. pont).

(2) A telkek csoportjának újraosztása során egyesíteni kell az érintett telkeket, amennyiben közterület kialakítása szükséges, úgy azt a területből ki kell venni, majd a fennmaradt területet a területre vonatkozó előírásoknak megfelelő telkekre kell felosztani.

(3) Az építésügyi hatóság a telekalakítás kezdeményezőjét – a helyi építési szabályzatnak és a szabályozási tervnek megfelelően, a telekalakítás miatt szükséges mértékig – utak és közművek létesítésére vagy a létesítés költségeinek viselésére kötelezheti.

(4) A telekalakítás során érintett tulajdoni jogviszonyokban a polgári jog szabályai szerint kell eljárni.

Elővásárlási jog

25. (1) A települési önkormányzatot elővásárlási jog illeti meg az építési szabályzatban és a szabályozási tervben meghatározott településrendezési célok megvalósításához szükséges ingatlanok esetében.

(2) A települési önkormányzat a településrendezési feladatok megvalósítása érdekében a beépítetlen telkekre, illetőleg az olyan területekre, ahol településrendezési intézkedéseket tervez, és a rendezett településfejlődés biztosítása azt megkívánja, elővásárlási jogot állapíthat meg. Az erről szóló rendeletben meg kell jelölni azt a célt, amelyre a telket az önkormányzat fel kívánja használni.

(3) A fővárosban a fővárosi vagy azt a kerületi önkormányzatot illeti meg az elővásárlás joga, amely a megosztott feladatkör alapján az adott településrendezési cél megvalósítója.

(4) Az (1)-(3) bekezdés szerinti elővásárlási jogot az önkormányzat köteles az ingatlan-nyilvántartásba bejegyeztetni.

(5) Az önkormányzat (1)-(4) bekezdésében szabályozott elővásárlási joga – a műemléki ingatlant kivéve – a más jogszabályon, illetve szerződésen alapuló elővásárlási jogot megelőzi.

(6) Ha az önkormányzat elővásárlási joga gyakorlásáról a megkeresésétől számított hatvan napon belül nem nyilatkozik, az ingatlan elidegeníthető.

Kisajátítás

26. A településrendezési feladatok megvalósításához közérdekből szükséges ingatlanok az arra vonatkozó külön jogszabályokban szabályozott esetekben és módon sajátíthatók ki.

Helyi közút céljára történő lejegyzés

27. (1) Ha a helyi építési szabályzat, illetőleg szabályozási terv szerint a helyi közút létesítése, bővítése vagy szabályozása az érintett tulajdonosok érdekében szükséges, az építésügyi hatóság az ingatlannak a helyi közút céljára szükséges részét kisajátítási eljárás nélkül – a kisajátítási kártalanítás szabályai szerinti kártalanítás mellett – az illetékes települési önkormányzat javára igénybe veheti, és lejegyezheti, amihez az érdekeltek hozzájárulása nem szükséges.

(2) A lejegyzés védett, védelemre tervezett, valamint védő területek esetében csak az érdekelt szakhatóságok előzetes egyetértésével végezhető.

(3) Ha a lejegyzésre az érdekeltek kérelmére indított telekalakítási eljárásban vagy a közút kialakítására az érdekeltek kérelme alapján kerül sor, és az érdekeltek a kártalanítási igényükről lemondanak, a lejegyzésért nem jár kártalanítás.

(4) Ha az ingatlannak a helyi közút céljára szükséges részén építmény vagy építményrész áll,

kisajátítási eljárást kell lefolytatni, kivéve, ha a kártalanításról az érdekeltek megállapodtak.

(5) Ha a lejegyzéssel érintett ingatlan a rendeltetésének megfelelő használatra alkalmatlanná válik, a tulajdonos kérelmére az egész telket igénybe kell venni.

(6) A helyi közút kialakítása során feleslegessé vált területet az érintett ingatlantulajdonosok részére vételre fel kell ajánlani. Ha az ilyen területet korábban a (3) bekezdés szerint jegyezték le, azt az érintett tulajdonosnak térítés nélkül vissza kell adni.

(7) Az ingatlan helyi közút céljára igénybe vett részéért járó kártalanítás összegénél figyelembe kell venni a helyi közút megépítéséből, illetőleg az ezzel összefüggő közművesítésből eredő ingatlanérték-növekedés összegét.

Útépítési és közművesítési hozzájárulás

28. (1) A helyi építési szabályzatban, illetőleg a szabályozási tervben a területre előírt helyi közutakat és a közműveket legkésőbb az általuk kiszolgált építmények használatbavételéig meg kell valósítani. E kötelezettség teljesítése, ha jogszabály vagy megállapodás arra mást nem kötelez, a települési – a fővárosban megosztott feladatkörüknek megfelelően a fővárosi, illetve a fővárosi kerületi – önkormányzat feladata.

(2) Ha a helyi közutat, illetőleg közművet a települési önkormányzat létesíti, annak költségét részben vagy egészben az érintett ingatlanok tulajdonosaira háríthatja. A hozzájárulás mértékét és arányát az érintett ingatlanok tekintetében a települési önkormányzat rendelettel szabályozza.

(3) A fővárosban a (2) bekezdésben említett szabályozásra – megosztott hatáskörüknek megfelelően – a fővárosi, illetve a fővárosi kerületi önkormányzat rendelkezik hatáskörrel. A hozzájárulás olyan arányban illeti meg a fővárosi és a kerületi önkormányzatot, amilyen arányban a helyi közút kialakításával kapcsolatos költségeket viselték.

Településrendezési kötelezések

29. (1) Településrendezési kötelezettség körében

- a) beépítési kötelezettség,
 - b) helyrehozatali kötelezettség és
 - c) beültetési kötelezettség
- rendelhető el.

(2) A helyi építési szabályzat a tervszerű telekgazdálkodás, a beépítés helyes sorrendje és a településkép előnyösebb kialakítása érdekében a beépítetlen építési telkekre meghatározott időn belüli beépítési kötelezettséget állapíthat meg. Ha a tulajdonos a beépítési kötelezettségét nem teljesíti, az önkormányzat az ingatlant kisajátíthatja. Amennyiben az ingatlantulajdonos a beépítési kötelezettségét nem tudja teljesíteni, úgy kérésére az ingatlant ki kell sajátítani.

(3) A helyi építési szabályzat a településkép javítása érdekében az azt rontó állapotú építmények meghatározott időn belüli helyrehozatali kötelezettségét írhatja elő. Az önkormányzat e kötelezettség teljesítéséhez anyagi támogatást nyújthat.

(4) A helyi építési szabályzat a közérdekű környezetalakítás céljából az ingatlan növényzettel történő meghatározott módon és időn belüli beültetési kötelezettségét (gyepesítés, fásítás, növényzetpótlás stb.) írhatja elő. Ha e kötelezettség teljesítése az ingatlan rendeltetésszerű használatához szükséges mértéket meghaladó ráfordítást igényel, az önkormányzatnak a tulajdonos költségeit rendeletben meghatározott mértékben kell megtérítenie.

(5) A (2)-(4) bekezdésben meghatározott kötelezettség határozattal történő elrendeléséről a helyi építési szabályzat alapján az építésügyi hatóság intézkedik.

(6) Az építésügyi hatóság megkeresésére az ingatlan-nyilvántartásba az (5) bekezdés szerint elrendelt kötelezettséget be kell jegyezni.

Kártalanítási szabályok

30. (1) Ha valamely településrendezési intézkedés következtében az ingatlan korábbi rendeltetését, használati módját meg kell változtatni és ebből a tulajdonosnak, hasznélvezőnek kára származik, a tulajdonost, hasznélvezőt kártalanítás illeti meg.

(2) A kártalanítás összege az ingatlannak a korábbi rendeltetése szerint megállapítható értéke és a rendeltetismódosítás eredményeként az ingatlan új forgalmi értéke közötti különbözet.

(3) Ha az ingatlan rendeltetését a helyi építési szabályzat, illetőleg a szabályozási terv valamely később megvalósítandó közérdekű célban határozza meg, és ez a tulajdonosi és építési jogokat korlátozza, a tulajdonos a közérdekű cél kedvezményezettjétől, illetőleg ennek hiányában a települési önkormányzattól követelheti az ingatlan megvételét. Ha a megvételre vonatkozó megállapodás az erre irányuló kérelemtől számított három éven belül nem jön létre, az ingatlant ki kell sajátítani.

(4) Ha az ingatlan korábbi rendeltetéséhez fűződő jogok keletkezésétől számított három éven belül kerül sor e jogok megváltoztatására vagy megszüntetésére, a kártalanítás azonnal követelhető.

(5) Ha a három évnél hosszabb tilalom alá eső – a tilalom elrendelése előtt felosztható, illetőleg beépíthető – ingatlant nem sajátították ki, vagy a tulajdonos nem kap csereingatlant, vagy pedig a tilalmat időközben nem szüntetik meg, három év eltelte után a tulajdonos részére a negyedik évtől kezdődően – kérelmére – évenként korlátozási kártalanítást kell fizetni. Ez a fizetési kötelezettség a természeti veszélyeztetettségéből eredő kár megelőzése, továbbá a tulajdonos érdekeinek védelme céljából elrendelt tilalom esetére nem vonatkozik. Védett terület, építmény vagy egyedi érték védelme érdekében elrendelt tilalom esetén a fizetési kötelezettségre az erre vonatkozó külön jogszabályok az irányadók.

(6) A korlátozási kártalanítás évi mértéke a használat, illetőleg a hasznosítás lehetőségének a korlátozásából eredő kár összegének arányos része, legfeljebb azonban az ingatlan mindenkori forgalmi értékének 5%-a. Az évenként kifizetett kártalanítás az ingatlan kisajátítása esetén a kisajátítási kártalanításba, csereingatlan adása esetén pedig annak értékébe nem számítható be.

(7) A korlátozási kártalanítást az köteles megfizetni, akinek az érdekében a településrendezési intézkedés történt.

(8) A korlátozási kártalanítási eljárást az ingatlan fekvése szerint illetékes megyei, fővárosi közigazgatási hivatal vezetője folytatja le a kisajátítási kártalanítás szabályai szerint, az e törvényben meghatározott eltérésekkel.

Építészet, építésügyi szabályozás

Cui prodest?

Hagyományosan slampetül használjuk az építészet és az építész fogalmát. A Műegyetem építészmérnöki diplomát ad. Nem tesz különbséget tervező és kivitelező építészmérnök között. Holott ez a különbség legalább akkora, mint a hegedű készítő és a hegedű művészt elválasztó. Nem rangkülönbség ez, hanem lényegi másság. Paganini óriás volt. Ám Stradivari se volt éppen kutyaütő. A kavarodást csak növelte a szocreál korszak, amikor egy ideig a tervező építészmérnököknek “építőművész” diplomát nyomtak a kezébe. Hangzatos titulus, amit ugyan ép ésszel senki emberfia nem használt soha. (Ha Bach lehetett egyszerűen csak lipcsei kántor és nem ilyen-olyan díjas zeneművész, miért ne lehetne az épületek tervezője is egyszerűen csak építész? Az alkotót nem címe, hanem alkotásai minősítik. No persze a barokk korban még nem volt kitérve a piacgazdaság.) Még nagyobb azonban a zavar az építészet, illetve az építészeti tervezés tekintetében. Hisz miért éppen azt ne zutyálta volna össze a kommunista *new speak*? Volt építőművészet, majd építész szakág (a műszaki tervezésen belül), volt egyszerűen a tervezés. Az építészet fogalmát ide-oda tologatták a hivatalok. Így lett építészet a panelos lakás építésből, ami pedig még az építész mérnöki beavatkozást is épület felsőrész tervezéssé, a város-építészetet pedig kirakós türelemjátékká fonnyasztotta.

Úgy vélem az építés a környezet olyan tudatos alakítása, amely az embert elsődleges szükségletének

kielégítésében segíti. Olyan, mint a megérthető köznapi beszéd. Alapjában az építészet sem más, csak sokkal több és ezért minőségileg más is. A praktikus alapkövetelmény teljesítésén túl ebben már benne van a létrehozó és a használó személyiségének vizuálisan érzékelhető darabkája is. Logikus, racionális. És legalább annyira irracionális, amennyire maga az ember is az. Ha kommunikációnak (is) tekintjük – mert tekinthetjük – olyan, mint az irodalmi nyelven történő közlés. A szép ízes beszéd. Ezért – minthogy az építészet mindig nyilvános cselekvés – ugyanúgy az építés minimum normája kellene legyen, mint a rádióbemondók esetében a helyes nyelvhasználat. S akkor még ott van felette az építőművészet, amely olyas, mint a költészet vagy a dráma például. Minden építésből lehet építészet és minden építészeti mű lehet művészi alkotás tekintet nélkül nagyságára, avagy funkciójára. De ezt megkövetelni nem mindig lehet. S nem is szükséges! A legendás emlékeztető Kotsis professzor azt tanította, hogy az építész tervezzen csak jól használható, célszerű épületet. Ha ezt teszi – és igazán tehetséges – a művészi kvalitás minden erőlködés nélkül is felragyog a műben. Semmi jóra nem vezet, ha az építész azzal fog munkához, hogy “most pedig művészt fogok tervezni!...”

A minap azt olvasom, hogy az egykori Dunai Vasmű irodaházát műemlékké kívánják nyilváníttatni. Örölnöm kellene. Hallgató koromban egy nyáron át azon dolgoztam. Kevés építész éri meg, hogy műemlékké avanszáljon a ház, amelyhez a maltert keverte. Anno. Nem vidulok mégsem. Inkább csak elmorfondírozom történelmünk részeg tántorgásán... A szóban forgó épület fele talán már állt. A tervek minden bizonnyal készen voltak, amikor kiűtött a szocreál. S jött az ukáz: „A Nagy Békemű irodaházát meg kell szabadítani a burzsoá dekadencia pállott eszmeiségétől.” Új terveket csináltatni már nem lehetett. Azt azonban kipróbálták a kitűnő, modern hitvallású tervező építészből, hogy valamiféle sásleves párkánnyal ékítse háza homlokát. S így lőn. A ház szerkezetileg már félig kész volt, amikor hazánkba érkezett a Sztálin díja Orlov professzor, tanácsokat adandó szocreál ügyekben tanácstalan építészeknek. Megszemlélte az irodaház terveit is. “Egy ilyen jelentős létesítményre nagy kiülésű, súlyos párkány illik. Enélkül minden bizonnyal elsikkad a hősi mondanivaló”. Így a verdikt. A kritikát az ügyeletes tollnokok sebtiben lejegyezték, az apparátus meg kiadta a prikászt a másodszeri átfazonírozásra. A baj csak az volt, hogy a vékonyka, sáslevelekre méretezett pártafal ezt a terhet már nem bírta volna el. Ötvenegy nyarán, amikor gyakornokként ott lábatlankodtam, az irodaszárnyat már használták, de semmiféle párkánya nem volt. Csak a két méter magasra növesztett csupasz attika emlékeztetett a szovjet archityektorra. No meg a szocreálra.

A műemléki státust eddig csak a kimagasló művészi, kulturális értéket felmutató épületek érdemelték ki úgyis, mint korszakuk jeles emlékei. Hogy ez a bizonyos épület történeti emlék – megjegyzem minden ház az – értem. De hogy műemlék lenne? Mi lenne benne a művészi érték? A megerőszkolt modernista koncepció? Szegény berezelt (és később Sztálin díjától is megfosztott) Orlov elvtárs javallata? Avagy Révai elvtárs ama láthatatlan szelleme, amely villogó szemüvegével fenyegetően lebegett az építészek feje felett? S egyáltalán! Kell-e egy olyan korszak építészetnek vélt emlékét külön is megjelölni, amelynek ránk hagyott örök mementója a kis híján tönkrementorított egész magyar építészet? Az egész megrontott, épített környezetünk? A lakótelepek sivársága, a városok, falvak eltorzított szerkezete, a reménytelenül lepusztult lakásállomány?

A szocreál, végül is csupán perverz ámde kialudható kicsapongásnak bizonyult. Az építészet elsatnyulását még csak nem is a történelmileg rövid Rákosi korszak sztalinista strébersége idézte elő. Sokkal inkább az, ami utána következett. Amikor az eladdig mégiscsak szuverén alkotókat véglegesen műszaki ügyintézőnek sorozták be az állami tervezővállalatok menetszázaiba. Ez a státus aztán szinte a rendszer végső összeomlásáig rátehénkedett az építész szakmára. És produktumaira. A puha diktatúra ledobta az álarcot. Egy lendülettel kipenderítette az építészetet a művészetek felkent csarnokából, ahová a szocreál betessékelte, a tudományának még közelébe sem engedte. A második világháborút követően egy sor olyan tehetséges építész lépett színre, aki szellemiségét még az előző nagy generáció ama mestereitől örökölte, akik ugyan sem bauhausosok, sem modernisták nem voltak, ám dolgukat európai szinten tették. Ezt az ígéretes vetést gázolta le a degradáció, amely az állami tervezővállalatokat a tömegtermelés céljára (félre) fejlesztett építőipar

háttér iparává alacsonyította. Ebben a struktúrában nem kellett és énem bontakozhattak ki többé mesterek, nem sarjadhettek ki iskolák és még a tehetség szerinti kiválasztódás is csak korlátozottan érvényesülhetett. Általában nem is e gigantikus manufaktúrák közvetlen vezetése miatt, akik elviselték, hogy az építészet – bár kissé szennyezett *búvópatakként* – itt-ott azért feltör. S utólag látszik, hogy mindehhez képest az eredmény nem is volt annyira rossz. Annál mindenesetre sokkal jobb, mint amit ilyen deprimáló környezetből joggal várni lehetett volna. És sokkal jobb osztályzatot érdemelne annál, mint amit napjainkban a dilettantizmus hátán lovagoló populistáktól esetenként kap. Ámde mégis. Maga az a struktúra volt ostoba és rossz, amely az alkotómunkát pusztán termelési feladatként kellett értelmezze, amely számára az árbevétel kellett elsődleges legyen, s amely csak eltűrte vagy csak tessék-lássék honorálta a produktum valóságos anyagi és szellemi minőségét. A vulgártechnokrata mentalitás nem humanizált környezetet, hanem az építőipar *nihil obstat* pecsétjével engedélyezett tervekért várt és követelt.

Kézenfekvő, hogy már a Rákosi korszak fagyos klímája alatt is miért az ipari építészet indult mégis virágzásnak? Történt ez azért, mert a szocreáltól irtózó, korszerűen gondolkodó tehetsége építészek egy része ide emigrált. Abban bízván, hogy a gyártás technológia szigorú követelményei immunitást nyújtanak a *Zsdánov kór* ellen és rákényszerítik az építőipart is, hogy elfogadja a technológiai érvekkel alátámasztott építészeti elképzeléseket. S nem is tévedtek. Az Iparterv produkciója – hála az okos és fiatal tehetségeket felkaroló vezetésnek – hamarosan megérdemelt nemzetközi elismerést vívott ki magának. Ez a gyümölcsöző korszak egészen addig tartott, míg az építőipar e területen is nem kényszerítette ki a méterre kapható típusmegoldások kötelező alkalmazását.

A politikai rendszer nemcsak azzal okozott csak keservesen helyrehozható károkat, hogy elvette az építész autoritását, hanem azzal is, hogy a valódi megrendelő helyére a fafejű bürokráciát ültette, és kiűtötte a felkészült építési szakigazgatást. Tegyük hozzá, hogy az utóbbi máig is... Hiányzik? No nem a spekulánsoknak, a pénzmosodásoknak, a nagypénzű svihákoknak és shopping báróknak. Sokkal inkább a társadalomnak: Még, ha nem is tud róla. Bizakodjunk! Az effajta sikere népség jön és (reméljük) megy. De sajnos tapasztalatból tudjuk azt is, hogy az épített (és természeti) környezetben elkövetett dűlások nyomait és következményeit unokáink is bámulhatják és *fizethetik*...

Nyilvánvaló, hogy a modernizmus (is) sokban és nagyot tévedett. Civilizációs értékei azonban tartósan bizonyultak. És persze kommercializálódtak. Ami aztán visszahatott a tartalomra és a formára is. Ha stílussá nem is, de kánonná vált. Az időt Weimar harcok szeleme sem tudta megállítani. A modern építészeti felfogás számos mutációja jött létre szerte a világban és nem csak a nyugati kultúra égőve alatt, de Japánban és Latin-Amerikában is. Nem a piactól függetlenül persze. Az alapító atyák művészi (és etikai) normája a célszerű tartalom és a szerkezet őszinte megjelenítése volt. Meg a drámáé, amely mindezt vizuálisan érzékelhető formába kényszeríti. Ámde egy idő után kitűnt, hogy a funkció szeszélyes és csalfa múzsa. A szerkezet hűségesebb ihletőnek ígérkezett. A tudományos technikai fejlődés azonban annyira felgyorsult, hogy – elvileg – bármilyen *virtuálisan* kimódolt formai ambíció megvalósítható. S ekkor nyílt sisakkal belépett a Pénz... A felismerés, hogy az épület, sőt a város olyan roppant értékű vagyontárgy, amit – így vagy úgy – értékesíteni lehet és kell. A befektetők napjainkban mindegyre olyan megjelenésű házakat kívánnak, amelyek könnyen és nagy haszonnal tehetők piacra. Minden brahi, halandzsa elmegy, ha e cél szolgálatába állítható. Isten nem ver bottal! Ha a modernisták egykor mindhiába akartak a tömegek számára építeni, utódaik most végre megtehetik. Ha a monstruózus shopping city a maga bűzlő közönségességében a *tömegek* szájíze szerint való, ilyeneket most bőséggel tervezhetnek. Csak azt ne firtassák, hogy a tömeg elbambítható és hogy ezt folyamatosan meg is teszik a *háj-tek* népámítók.

A magyar építész a modernizmus egész korszakát – mondhatni – zsibbadt narkózisból élte át és most hirtelen ebben az új világban ébred. Az ideológusok annak idején szüntelen azt suttogták a fülébe, hogy az ő felelőssége a társadalom érdekeinek képviselése. (Amit a politikai traumatológusok persze jó előre lehetetlenné tettek.) A mai "liberál" diszkoszokék alkotói szabadságról, a másság kötelező tiszteltéről óbégatnak, ámde az építész mozgásterét napjainkban sokkal pofátlanabban szabják meg, alkotói személyiségét sokkal mélyebben alázzák meg a

nagypénzű *invesztorok*, mint a kádárizmus tintanyalói. Mi se könnyebb ennél a lanyha építési kedv és a lezüllött építési szakigazgatás hét(?) szűk esztendejében! Amikor kevés a munka és az is olyan, amilyen. Még csak nem is az a baj, hogy az előírásokat megkerülve külföldi építészek már valójában szabadon dolgozhatnak ebben az országban, hanem az, hogy otthonukban harmadrangú tervezőcskék ütik el a ritka megbízástól az itthoni legjobbakat is. A szabad versenyre hivatkozva. Néhány év múlva már trükkösködni sem kell. A korlátozás nélküli külföldi konkurencia napi gimnasztikánk része lesz. Olvasom, hogy a csatlakozási tárgyalásokon az illetékesek csak-csak szót emelnek szegény magyar csirketenyésztők érdekében. De ki teszi meg ezt a magyar építészek, a magyar építéset érdekében? *Cui prodest?*

Borvendég Béla

A Nemzeti Színház tervpályázata

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium – a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium közreműködésével – az Új Nemzeti Színház építészeti kialakítására 1996. december 16-án országos, nyilvános és névaláírással tervpályázatot írt ki. A pályaművek bírálatára 1997. április 16-tól május 24-ig került sor a tervpályázat lebonyolításával megbízott Főber nemzetközi Ingatlanfejlesztő és Mérnöki Rt. hivatalos helyiségében. A kiírást 136-an vették ki, a Főber Rt. címére 73 csomag érkezett be. Végül a zsűri 71 pályaművet részletesen elbírált, két pályaművet nem talált erre alkalmasnak (24. és 73.). A Bíráló Bizottság egy hónapos tevékenységéről, a pályaművek bírálatáról folyamatos jegyzőkönyv készült. A folyamatos jegyzőkönyv mellékletét képezi a pályaműveket tartalmazó csomagok felbontásáról felvett bontási jegyzőkönyv. A tervpályázat átfogó megállapításai és hasznosításának szempontjait az összefoglaló értékelés tartalmazza. minden pályaműről részletes bírálat készült. A díjazásban, illetve a megvételben részesített pályaművek a kiíró szerv tulajdonába kerülnek. Az azokban foglalt megoldásokért a pályázat csak a feltalálói, illetve a szerzői jog körében a személyhez fűződő jogok illetik meg. A Bíráló Bizottság a bírálattal kapcsolatos iratokat a Nemzeti Színház kormánybiztosának adja át megőrzésre.

A zsűri elnöke

Dr. Fiala István építész, kormánybiztos

A zsűri tagjai

- Aczél Gábor építész (Magyar Urbanisztikai Társaság)
- Eltér István építész (Fővárosi Önkormányzat)
- Dr. Ferkai András építész (Magyar Építészek Szövetsége)
- Grosser, Helmut (Németország)
- Ham, Roderick (Nagy-Britannia)
- Hofer Miklós építész (Magyar Építészek Szövetsége)
- Kapitány József építész (Magyar Építészek Szövetsége)
- Karsay Károly építész (V. kerületi önkormányzat)
- Dr. Kollár Lajos mérnök (Mérnöki Egylet)
- Kovács Imre építész (Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium)
- Ötveczky Miklós gépészmérnök (Norvégia)
- Sylvester Ádám építész (Magyar Építészek Szövetsége)
- Szegő György építész (a színház-szakmai szervezetek képviselőjében)

A pályázat előadója

Dr. Somogyi Botond építész (Művelődési és Köznevelési Minisztérium)

Jogi szakértő

Dr. Kiss Sándor

A bírálóbizottság a pályaművek értékelése alapján egyhangú határozattal úgy döntött, hogy a legjobb megoldásokat tartalmazó pályaművek között van olyan pályamű, amelyet megvalósításra javasol. A Bíráló Bizottság szótöbbséges határozattal úgy döntött, hogy csak egy díjat ad ki. A bírálóbizottság egyhangú határozattal megállapította, hogy a 25-ös és 38-as bírálati sorszámú

pályaművek kiemelkedő színvonalúak, díjban azonban azért nem részesíthetők, mert a kiírás egyes feltételeit nem teljesítették. Erre való tekintettel ezeket a pályaműveket – rangsorolás nélkül – kiemelt megvételben részesítette.

A bírálóbizottság szótöbbséges határozattal úgy döntött, hogy 1-1 millió forintos megvételben részesíti azokat a pályaműveket, amelyek racionális, műszakilag korrekt rész megoldásaikkal, vagy egyéni, sajátos építészeti hangvételükkel – egymással össze nem vethető módon – a Bizottság által értékelhető megoldást nyújtottak.

A bírálóbizottság az egyes pályaművekkel kapcsolatosan hozott döntéseire tekintettel a végeredményét az alábbiak szerint állapította meg:

A tervpályázat díjazottjai

Győztes: 5 millió forintos díjban részesült és megvalósításra javasolt

Bán Ferenc építész és munkatársai munkája

3,5 millió forintos kiemelt megvételben részesült – rangsorolás nélkül a 25-ös és a 38-as bírálati sorszámú pályamű.

A 25-ös bírálati sorszámú pályamű szerzői:

Cságly Ferenc - Lázár Antal - Pálffy Sándor - Keller Ferenc építészek és munkatársaik

A 38-as bírálati sorszámú pályamű szerzői:

Turányi Gábor - Kis Péter építészek és munkatársaik

1-1 millió forintos megvételben részesültek – rangsorolás nélkül – a következő pályaművek:

4-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Mónus János - Szőke Zsuzsanna építészek és munkatársaik

5-ös bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Dr. Gerő Balázs építész és munkatársai

8-as bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Szabó Márton építész és munkatársai

12-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Balázs Mihály építész és munkatársai

17-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Dr. Finta József-Fekete Antal építészek és munkatársaik

18-as bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Vadász György építész és munkatársai

26-os bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Patonai Dénes építész és munkatársai

36-os bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Mányi István építész és munkatársai

42-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Virág Csaba-Z. Halmágyi Judit építészek és munkatársaik

50-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Járomi Irén-Kiss Gyula építészek és munkatársaik

53-as bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Mátrai Péter-Madzin Attila-Golda János építészek és munkatársaik

54-es bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Janesch Tamás-Karácsony Tamás építészek és munkatársaik

55-ös bírálati sorszámú pályamű, szerzői:

Kisteleghi István-Dr. Bachman Zoltán építészek és munkatársaik

A Nemzeti Színház tervpályázata bírálóbizottságának értékelése

A bírálóbizottság a tervpályázatot eredményesnek ítéli meg: a nagyszámú jelentkező és a 73 pályamű igazolta azt, hogy a széleskörű (országos – nemzeti) érdeklődésre méltó feladathoz az építész szakma széles rétege csatlakozott. A pályaművekben megtestesülő szellemi erő, a rendkívül összetett feladat komplex és differenciált megoldásához szükséges anyagi- szellemi ráfordítások, a szakmák közötti együttműködés által létrejött tervi eredmények egyfajta különleges és tiszteletreméltó közadakozássá nemesítették a tervpályázatot. A pályázati anyag összességében igazolta a helykiválasztás, bebizonyította, hogy a rendkívül sok kötöttséggel teli helyszínen magas színvonalon megvalósítható a bonyolult színházi funkció.

A. Városépítészeti tanulságok

A tervpályázat igazolta az R. R. T (részletes rendezési terv) írott szabályait és a szabályozás mögött meghúzódó szándékok és általános elvárások helyességét. A közvetlen és tágabb térségi összefüggésekben megjelenő helyi kötelezvények teret engednek a Nemzeti Színház eszmei-tartalmi kisugárzásának. A helyszín tehát méltó és megfelelő, másrésről a színházépület nagymértékben orvosolni tudja az akut és krónikus városszerkezeti, téri-vizuális befejezetlenség és roncsoltság gondjait. A tervpályázati anyag egy része megelégedett annyival, hogy kifejezze a színházépület működéséhez szükséges térszervezés belső törvényszerűségét és funkcionális szinten kielégítse a külső kapcsolatokat. Ezek az épületek bárhol állhatnak. A pályázatok többsége érzekelte a látszólag össze nem egyeztethető, de formát, teret, térkapcsolatokat, kapcsolódást, illeszkedést stb. meghatározó külső és belső erők közötti feszültséget, és mindkettőnek fontos szerepet kívánt adni az épület kialakításában.

Kereszttengetyre szervezett színház

A viszonylag keskeny telek szűkös oldalméretei – és ebből következően a mellékszínpadok veszélyes homlokzatközelsége – sok pályázót vezetett az ebből a szempontból kényelmesebb és veszélytelenebb keresztirányú szervezésre. Ez azonban legtöbb esetben az előcsarnok-foyer térrendszer elnyomódásához, nem indokolható közönség-bejáratok pozíciók és szituációk megjelenéséhez, a hátsószínpad homlokzatközelségéhez és a technikai kiszolgálás ellehetetlenítéséhez vezetett, igazán elfogadhatóm, magas szintű megoldást nem hozott. Látszatszimmetriák, kényszerútvonalak, folyosói keskenyedő nézőtérközeli közösségi terek, sőt helyenként a szabályozási előírásokat megszegő területkeresések jellemzik ezt a megoldás-típust. Érdekes, de számtalan formálási és artikulációs problémát magában hordó megoldási javaslat a keresztbe szervezett, de egyetlen déli közönség bejáratot adó térjavaslat, ahol a főszínpad nézőterének megközelítése az aszimmetria okán csak komplikált és közvetett lehet, de a déli oldalszínpad alá szervezett stúdiószínház, melynek feltárása az egyetlen közös bejáratról és közönségforgalmi térrendszerben oldódik meg, a téri aszimmetriával szemben funkcionális szimmetriát ad.

Hossztengetyre szervezett színház

Minden szempontból kedvezőbb kiindulás. A kónikus telken a szélesebb északi telekrészre helyezett színpadzóna nyílása dél felé fordul, ebből következően a nézőtér-közönségforgalmi térszóna is dél felé húzódik. Ebből törvényszerűen következik a déli épületbejárat, a Deák tér felé fordulás és a Deák tér szomszédságában adódó színházi előtér. Ez a természetesnek és előnyösnek mondható térszervezést eredményező alapképlet a kiszolgáló kapcsolatok szempontjából is kedvező. Az ebbe a körbe tartozó pályaművek – a díjnyertes terv kivételével – a pozícióból és a funkcióból egyértelműen származó szimmetriatörvények pontos, szó szerinti követését jelenítették meg, vagy – a helyszín külső erővonalaihoz igazodva – finom mutációs változatokat hoztak létre. Egy dologban hasonlatosak a kereszttengetyre szervezőkkel: a beépíthető 5000 négyzetméteren kívül maradó

terület 75 százalékan kialakuló zöldterületek általában a telekhatárra kiszoruló keskeny sávokba sorolódnak, amit vízfelületek és más attraktivitások sem tudnak felértékelni. Mindez tulajdonképpen abból adódik, hogy a szimmetrikusan szervezett előcsarnok-foyer térsor ebben a zónájában a házat „kövérré” és „röviddé” formálja. A közönségforgalmi terek bejárata egy felvezető városi előtérről nyílik, arra szükség és lehetőség van, mert a gazdaságosan szervezett jó alaprajzú színház hosszmérete „rövid”, a ház az északi és déli telekhatároktól elmarad, „löttyög”. A jó tervek indokolják az épület nevezetes fordulatainak külső indíttatást és környezeti eredetét. A győztes terv a színházépületet úgy formálja, hogy az északi és nyugati telekhatárok mentén teljes hosszban beépítést ad. Ebből következően a zöldfelületek egy helyre: a dél-keleti teleksarok közelében koncentrálódtak. Ez a beépítési konfiguráció képes arra, hogy az összefüggő zöldterületet a déli bejárat után következő összetett belső (de vizuálisan külső) előtér-közönségforgalmi térsorozattal monumentális, zöldfelületekkel gazdagított városi térré formálja.

B. Építészeti tanulságok

A pályaművek nagy többsége működőképes színházat mutatott be, korrekt belső és külső funkcionális kapcsolatokkal. A bírálóbizottság azokat a terveket tartotta jónak, ahol az alapvető funkcionális működőképességen túl a pályázó nagyvonalú térszervezésre mutató alaprajzi megoldásokat tervezett, megteremtve a színészek munkájához elengedhetetlen humanizált miliót.

Térszervezés

A színházi funkcionális és pszichikai-atmoszferikus igényeire reagáló terek – térkapcsolatok létrehozása alapvetően összefügg és együtt kezelendő a helyszín városléptékű problematikájára való válaszadással. Azok a pályaművek eredményesek, melyek a térprogramot úgy formálták, hogy a helyszíni illeszkedést belső tartalmi, térszervezési indokoltsággal teremttették meg. A pályázat tanulsága szerint a jó tervek egyszerre képesek magas szinten megoldani a két színháztér és a közönségforgalmi terek egyenrangú kapcsolatát, a művészek helyiségeinek és a színpadrendszer téri kapcsolatát, valamint a színház műszaki kiszolgálását.

A funkcionális és tartalmi szimmetriát elvben és geometriailag is követő megoldások között azok a sikeresek, amelyek a déli, Deák tér felől adott bejárat után fedett többszintes előcsarnok-foyer térrendszert alakítanak ki, a város felé vizuális kapcsolatokkal. Ez a megoldás a nézőtéri íves hátfal plasztikájának belsőtéri bemutatását a térrendszer független, elegáns, nagyvonalú szerkesztésével ellenpontozza. Ezekben a pályaművekben a városi előtértől a nézőtéri székig tartó mozgássor sokrétű téri viszonyait jól kifejező, a különböző stációk között érzékelhető atmoszferikus eltérésekre finom eszközökkel válaszoló térsor alakult ki. A klasszikus térsorolás, melyben a külső városi előtér, előcsarnok, foyerterek és a színháztér hármasa dominál, a feszes szerkesztés miatt problematikussá teszi a stúdiószínház diszponálását. Ennél a megoldástípusnál a stúdiószínház keresi a helyét. A jobb pályaművek elfogadható, de közvetett színpad és közönségforgalmi kapcsolatokkal oldják meg ezt a kérdést. A díjazott terv a két színháztér „eszmei szimmetriáját” magasabb síkon értelmezi. Ez a felfedezés a közönségforgalmi tervek szerkesztését felszabadítja a nagyszínház kötött geometriájának kötelezvényei alól. A tipikusan budapesti keretes-tömbös-belső udvaros városi léptékű térszervezés tapasztalataira emlékezve teremt sajátos szituációt és teszi lehetővé az egymástól eltérően szerkesztett térsorok térben és időben független és szabad formálhatóságát. A központi közönségforgalmi térrendszer a külső térrel való folyamatos együttélésével, funkcionális és vizuális átjárhatóságával, időtlen eszmei-tartalmi nyitottságával kiemelkedő kulturális értéket teremt.

Építészeti megjelenés

A tervpályázatok döntő többsége a nagyvárosi köztéri középület és a Nemzeti Színházhoz kötődő tartalmi-eszmei vonatkozások ismert és biztonságos jelzőkörében fogalmazta meg – jól vagy rosszul

– az épületet. A kivételek vagy a dekonstruktivizmus robbantásos eljárásával, vagy utópista monumentális vízió keltésével, esetleg idegen kultúrák idegen szimbolizációs technikájával kísérelték meg kifejezni a különleges tartalmat, lemondva a hely városépítési-városszerkezeti kihívásaira való reagálástól. A színházépület jellegzetes velejáróját, a zsinórpadlás kiemelkedő tömegét elismerők, vagy az eltüntetését nem igazán indokolt eszközökkel megkísérlők kevés kivétellel egyaránt a középületek ismert híryanagyára hivatkozva és azt használva jelenítik meg a színházat.

Kísérletek az eszmeiség kifejezésére

Idézetek, metaforák

Az épület építészeti megfogalmazásában a kiemelt kulturális jelentőségnek való megfelelés a pályázók egy részét a Nemzeti Színház fogalomkörhöz kapcsolható felfokozott kollektív tudati, „történelmi” asszociációk élesztésére ösztönözte. Ezen eljárásokban olyan hivatkozások jelennek meg, amelyek valamely ismert vagy felidézhető, szimbolikus jelentéstartalmat hordozó vagy avval felruházott tárgyasult jelzésre utalnak. Az egyik fajta javaslat idézettel kíván identifikálni, amiben az a lemondó építészeti alkotói attitűd munkálkodik, mely a mai építészet eszközeit nem tartja alkalmasnak a múlt-jelen-jövő kozmikus építészeti üzenetének közvetítésére. A kölcsönként, magasztosnak feltételezett szimbólum feladata, hogy ezt a funkciót ellássa (ez legtöbb esetben a régi színház bejáratí homlokzatdarabja). Több okból nem lehet hiteles, elsősorban ösztönökre apellál. Eredménye applikációs megjelenés, hamis pátosz, álteatralitás. Hatása gyorsan múló, nem időtálló. Egy másik terv nemzeti ereklét profanizál és azt felhasználja a Nemzeti Színház szimbolikus értékének emelésére. Ez a javaslat kívül esik az építészeti metanyelv fogalmi rendszerén.

Historizálás

A pályaművek között akadt olyan munka is, amely teljes színházépületét a századelő európai színházépítési tapasztalatainak átültetésével kívánja a Nemzeti Színház eszmekörébe emelni. Az erősen vitatható javaslat az ismert és elismert értékek „történelmi” felhasználását javasolja. Az eljárás tévedés – ahhoz, hogy hatásmechanizmus működhessen, az eljárást kiterjesztve, jelenkorunk minden egyes jelenségét a jelzett korba kéne visszaírni.

Monumentalitás kifejezése nagyszabású geometriai formákkal

A pályaművek egy része az eszmeiség és monumentális előállítására az építészetben már ismert, bevált, egyszerű, nagyméretű geometrikus formákat alkalmaz. A formák nagyvárosi léptékűek, de sem a térszervezés, sem a szerkesztés elvei szerint nem indokolhatóak, és nem illeszthetőek a környezeti kihívásokra adható válaszok sorába sem.

Hűvös, racionális elegancia

A kiemelt megvételben részesített pályaművek, a fegyelmezett szerkesztettségéből adódó racionalitás eszközével érnek el letisztult monumentális eleganciát. A redukció révén előállított összefogottság, a szűkszávú, hűvös elegancia a mű belső tartalmi felfogásából és építészeti elvi következetességből jön létre. A világosan artikulált térszervezésből egyenesen származtatható szerkezeti, felületi formák és nagyvonalú anyaghasználat az ezredforduló technikai perfekciójára hivatkozva teremt a Nemzeti Színház eszmeiségét kifejező világot.

Művészi látomás és racionalitás

A díjnyertes pályamű egyedülálló, csak ezen a helyen megépíthető épülete szigorú rendet tükröz ott, ahol térfalakat kell képeznie, nyitottságot és oldottságot, ahol befogadni akar. Az épület sem formájában, sem építészeti szellemiségében nem követi a hagyományos színházhoz és a köztéri

középületekhez köthető asszociációs sztereotípiákat. Ugyanakkor megvalósítja azt a szándékot, hogy Budapest belvárosának egy jellegzetes környezetében az egész országnak teremtsen szimbólumot. A szimbólumteremtés személyessége és mágikus varázsa sugárzik a műből. A művészi látomás és az igények precíz kiszolgálása imponáló összhangban olvasható ki az épülethől.

C. Színházüzemi működés, színház-technológia

A tervpályázatnak a kiírás 1. pontjában foglaltak szerint nem volt elsődleges tárgya a színházi technológia és az üzemeltetési rendszer alapkoncepciójának meghatározása. A program részletes javaslatot tartalmazott a színházterek kialakításának irányelveit, valamint a megvalósításukhoz szükséges alapterületet és kubatúrát, illetve a különböző helyiségek technológiailag helyes elrendezését illetően. A bírálóbizottság ezek kielégítését alapvető követelménynek tekintette és teljesülését vizsgálta. A pályázat kiírójának az volt a célja, hogy azonos feltételeket biztosítson minden résztvevő építész számára akkor is, ha eddig nem rendelkezett közvetlen színháztervezési tapasztalatokkal. A pályázat bírálóbizottsága a legjobb építészeti koncepció kiválasztására törekedett, de elvárta, hogy a pályázat építészeti értékei összhangban legyenek a színház funkcionális – művészeti és műszaki – követelményeinek. Ezért a kiírás függelékeként egy lehetséges javaslatot tett a színháztér kialakítására. Ebben 25 x 20 m-es nézőteret és 26 x 24 m-es színpadot határozott meg, amely együtt alkotja a flexibilis színházteret; nyitott játéktérű frontális színpadot, különböző színpadnyílással kapcsolódó keretes színpadot, három oldalról a nézőkkel körülfogott térszínpadot és arénaszínpadot javasolt, amelynek különféle elrendezési formáit gépi erejű, rövid idejű átépítéssel határozta meg. A frontális elrendezésű nézőteret kb. 625 fő befogadóképességben javasolta. A legkisebb színpadnyílás szélességét 11 m-ben fogalmazta meg, 6-9 méterig szabadon változtatható színpadnyílás magassággal. Minden elrendezésnél maximálisan jó látásviszonyokat várt el. A színpadi és üzemi területek kapacitását az új Nemzeti Színház repertoár játékkrendje és az a tény határozta meg, hogy a magyar színházépületek alapvetően nem flexibilisek, a kortárs színház tendenciái pedig ma – és feltehetően a jövőben is – igényként fogalmazzák meg színpad és nézőtér változtathatóságát. Ez utóbbi adottság alkalmassá teheti az új Nemzeti Színházat vendéjátékok és fesztiválok befogadására is. A kiírás lehetővé tette, hogy akik a függelékben javasolt színház-technológiai kialakítástól el kívánnak térni, azok a kiírásban foglalt funkcionális követelmények betartásának, az alapterület és a kubatúra kielégítésének teljesítésével teljes szabadságot kapjanak. A pályázat igazolta, hogy a kiírás a benne megfogalmazott színpadméretek, a színház nézőtéri és stúdiószínpadi elvárásainak betartása mellett igényes építészeti kialakításra adott lehetőséget – a függelék teljes vagy részleges megtartása mellett, vagy attól eltérő módon. A 6. számú pályamű ezeket az elvárásokat teljes mértékben, magas építészeti megfogalmazásban teljesítette, sőt a körformájú aréna-színpadi kialakításával, illetve a foyér térsor megfogalmazásában előnyösen továbbfejlesztette.

Jelentős számú pályamű tért el tudatosan a kiírásban megfogalmazott méretkövetelményektől: vagy a főszínpad, vagy az azt körülvevő oldal- és hátsószínpadok, illetve a díszlettárolás és mozgatószállítás terén kevésbé racionális javaslatot tett. Ezeket a bírálóbizottság akkor sem díjazta, ha jó építészeti javaslatot nyújtottak, azonban megvételen – a 25. számú pályázat esetén kiemelt megvételen – mégis részesítette. Díjazásban nem részesítette azokat a magas építészeti minőségben megfogalmazott pályaműveket sem, amelyek a stúdiószínpad méreteit csökkentették, vagy azt csupán nem körüljárható módon teljesítették, illetve az öltözők és műhelyek szervezését alárendelt módon – pl. a természetes világítást mellőzve – kezelték. Azokat a terveket, amelyek a színházüzem szervezésének a kiírásban megfogalmazott alapkövetelményeit súlyosan megsértették, a bírálóbizottság sem díjazásban, sem megvételen nem részesítette.

D. Megvalósíthatóság

Tartószerkezeti összefoglaló

A benyújtott pályaművek legnagyobb része eleget tett a kiírás követelményeinek; közelítő számítással igazolta a választott tartószerkezetek méreteinek helyességét és a szerkezet megvalósíthatóságát. Csupán néhány pályamű volt előírás-ellenes (meg nem engedhető mértékben közelítette meg az alapozási síkkal a metrót), illetve megvalósíthatatlan. Egyes pályaművek aránytalanul drága szerkezetet irányoztak elő. A díjazott, illetve megvett tervek szerkezetei reálisak.

Épületgépészet

Az épületgépészeti és épületvillamossági munkarészek a pályázat elbírálása szempontjából nem meghatározóak, de a színházi épület használhatósági szempontjából mégis fontosak lehetnek. Budapest kiváló középületei igazolják, hogy a kor színvonalának megfelelő installációs gépészeti megoldások hosszú időn át képesek rendeltetésüknek megfelelni. Az is javukra írható, hogy az időközönkénti korszerűsítésnél a megfelelően kialakított gépészeti rendszerek és terek jó befogadói voltak az új technikának. Az épületgépészeti és épületvillamossági rendszerek megoldása a pályázatban – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – meglehetősen egységes képet mutat. Csaknem minden pályázatban hasonlóak az alkalmazott megoldások, függetlenül a kidolgozás mélységétől. A pályaművek épületgépészeti megoldásaikat általánosságban hagyományos hálózatok és rendszerek alkalmazására építik. Ezek ind költségigényüket, mind működési biztonságukat tekintve elfogadhatóak.

Műszaki-gazdasági feltételrendszer

A műszaki megoldásokat elbírálható módon és kellő részletességgel közlő pályaművek alapján egyértelmű, hogy a tervezett épületek a hazai építési és építéstechnológiák kultúra és felszereltség mellett megfelelő színvonalon megvalósíthatóak. A különleges műszaki feladatok közül legjellemzőbb problémaként a metróvonalak közelségéből fakadó külső rezgésterhelés elleni védelmet kell említeni. A tervpályázati kiírás is nagy hangsúlyt fektetett erre a kérdésre, amit a benyújtott pályaművek elvi szinten általában megoldottak. Ezekből a javaslatokból és a elbírálást segítő akusztikai szakvéleményből megállapítható, hogy a rezgésterhelés elleni megfelelő védekezés műszakilag egyértelműen biztosítható. Az egyes épülettervek alapterülete és beépített kubatúrája nem mutat olyan lényeges eltérést, ami pályázati szinten külön értékelést kívánna, a pályázók többsége ugyanis elfogadta és betartotta a kiírásban meghatározott programot. Számolni kell azzal, hogy a költségeknek csak alig több mint a fele függ össze közvetlenül a pályaművekben megtervezett építészeti – építési megoldásokkal, a többi költséget a közműkiváltások, a színház-technológiai és a belsőépítészeti munkák, valamint más járulékos költségek teszik ki.

E. Autóbusz-pályaudvar

A pályaművek túlnyomó többsége megtartotta a műemléki védettségű autóbusz-pályaudvar épületegyüttesét. Azokat a pályaműveket, amelyek az épületek bontásával helyezték el a színház épületét – minthogy a kiírásban megfogalmazott alapkövetelményeket, a rendezési terv előírásait, illetve a műemlékvédelmi kötelezettségeket alapvetően megsértették – a bírálóbizottság sem díjban, sem megvételben nem részesítette. A pályázók – néhány kivétellel – az épületegyüttesben kiállítótermet alakítottak ki, a Nemzeti Szalon programjával. E tervek általánosságban igazolták, hogy a modern stílusban épült együttes valóban komoly értéket képvisel, jól hasznosítható és a mai kor követelményeit is kielégítő módon képes megújulni. Ennek alapján a bírálóbizottság javasolja a kiíróknak az épületegyüttes egészének, vagy részének ilyen célra való hasznosítását. Ami a két épület (autóbusz-pályaudvar és színház) építészeti összhangját illeti, azok a pályaművek lehettek sikeresek, amelyek a két épület formai, városépítészeti összhangját létre tudták hozni. E tervekben a színházépület csatlakozó homlokzatainak formálása harmonizál a védett épületegyüttesrel, míg a kiemelkedően jó tervek az autóbusz-pályaudvar épületegyüttesét – a műemlékvédelem követelményeinek is megfelelően – kiegészítve, továbbépítve közelítik azt a színházépület

formavilágához. Néhány pályamű fallal, illetve más építészeti eszközzel mintegy tudatosan távol tartaná, leválasztaná a színházépületet a védett együttesről: ez a gesztus idegen a városépítészet organikus felfogásától, „elutasító”, az összhang lehetőségét tagadó: a bírálóbizottság véleménye szerint nemkívánatos megoldás.

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény az építési folyamat szabályozásáról

Az építményekkel szemben támasztott általános követelmények

31. (1) Az építmény elhelyezése során biztosítani kell:

- a) az építmény, továbbá a szomszédos ingatlanok és építmények rendeltetésszerű és biztonságos használhatóságát,
- b) az építmény közszolgálati (tűzoltó, mentő stb.) járművel történő megközelíthetőségét,
- c) a környezetvédelem és a természetvédelem sajátos követelményeit és érdekeit,
- d) a közhasználatú építmények esetében a mozgásukban korlátozott személyek részére is a biztonságos és akadálymentes megközelíthetőséget,
- e) a rendeltetésszerű telekhasználatot.

(2) Az építmény kialakítása, felújítása, átalakítása során érvényre kell juttatni az országos építési szakmai követelményeket, különösen

- a) az értékes táj- és településkép, építészeti-beépítési jellegzetesség és látvány védelmét, továbbá
- b) a kedvező tájolás,
- c) a mechanikai ellenállás és stabilitás,
- d) a tűzbiztonság,
- e) a higiénia, egészség- és környezetvédelem,
- f) a használati biztonság,
- g) a zaj és rezgés elleni védelem,
- h) az energiatakarékosság és hővédelem,
- i) az életvédelem követelményeit.

(3) Az országos építési szakmai követelmények megtartása alól – külön jogszabályban meghatározott esetekben és módon – eltérési engedély adható.

(4) Az építmény kialakítása, felújítása, átalakítása során biztosítani kell:

- a) a rendszeres karbantartás lehetőségét,
- b) hogy az építmény rendeltetésszerű használatával járó környezeti terhelés az adott helyen megengedett mértéket ne lépje túl, valamint
- c) a mozgásukban korlátozott személyek részére is a közhasználatú építmények esetében a biztonságos és akadálymentes használhatóságot.

Az építészeti-műszaki tervezés

32. (1) Az építmény, építményrész, építményegyüttes megépítéséhez, átalakításához, bővítéséhez, felújításához, helyreállításához, korszerűsítéséhez, lebontásához, elmozdításához, rendeltetésének építési munkával járó megváltoztatásához jogszabályban meghatározott tartalmú és részletezettségű építészeti-műszaki terv szükséges.

(2) Az építészeti-műszaki tervek készítése jogszabályban meghatározott szakirányú egyetemi vagy főiskolai képesítéshez és külön feltételekhez (a továbbiakban együtt: tervezési jogosultság) kötött tevékenység.

(3) Az építészeti-műszaki tervezési tevékenység folytatására jogosult csak olyan tervezési munkát végezhet, amire minősítése alapján jogosult, és amelynek megoldására a szakmai felkészültsége alapján képes.

(4) Az építészeti-műszaki tervezési tevékenység folytatására jogosult személyeket névjegyzékbe kell felvenni.

(5) A településrendezés, az építmények és együtteseik, az építési szerkezetek és módok, valamint a belsőépítészet és a kertépítés tervezésére – jogszabályban meghatározott esetekben és módon – tervpályázatot lehet kiírni.

(6) A tervpályázat az (5) bekezdésben felsorolt építészeti-műszaki tervezési feladatok több változatú előkészítésére szolgáló sajátos tervezési versenyforma, amelynek célja a műszaki, városképi, építészeti, gazdaságossági szempontból legkedvezőbb tervkonceptió kiválasztása és – jogszabályban meghatározott esetekben – a tervezői megbízás szakmai feltételeinek előzetes tisztázása.

(7) A közbeszerzésekről szóló 1995. évi XL. törvény hatálya alá eső – (5) bekezdésben meghatározott – építési beruházás esetében:

a) az építési engedélyezési tervdokumentáció előkészítésére – jogszabály előírásai szerint – tervpályázatot kell kiírni,

b) az eredményes tervpályázatot követően, annak eredményét figyelembe véve, az építési engedélyezési tervdokumentáció elkészítésére tervezési szerződést kell kötni.

(8) Jogszabály egyéb esetben is elrendelheti tervpályázat kiírásának kötelezettségét.

(9) Az építészeti-műszaki terv – külön törvény alapján – szerzői jogvédelem alatt áll.

33. (1) A tervező felelős

a) az építészeti-műszaki tervezésre vonatkozó minőségi, biztonsági és szakmai szabályok, építési előírások betartásáért, továbbá

b) az általa készített építészeti-műszaki tervek szakszerűségéért.

(2) A tervező az altervezők munkáját összehangolja, és az általuk szolgáltatott munkarészeket egyezteteti.

Az építési munkák építésügyi hatósági engedélyezése

34. (1) Telekalakításhoz, építmény, építményrész, épületegyüttes megépítéséhez, átalakításához, bővítéséhez, felújításához, helyreállításához, korszerűsítéséhez, lebontásához, elmozdításához, illetve használatbavételéhez, fennmaradásához vagy a rendeltetésének megváltoztatásához (a továbbiakban együtt: építési munka) a jogszabályokban meghatározott esetekben az építésügyi hatóság engedélye szükséges.

(2) Az építésügyi hatósági engedély feltételekhez köthető.

(3) Az engedélykérelem elbírálása során az építésügyi hatóság köteles helyszíni szemlét tartani.

(4) Az építésügyi hatóság az engedélyezési eljárás során érvényt szerez a jogszabályokban foglaltaknak és az építészeti-műszaki szakszerűség követelményeinek. Biztosítja továbbá az eljárással érintettek és az eljárásban érdekelt jogos érdekeinek védelmét.

(5) Az építésügyi hatósági engedélyezéskor az érdemi határozatot a kérelem előterjesztésétől számított 60 napon belül meg kell hozni.

(6) Az építésügyi hatósági engedélyezési eljárásban a külön jogszabályban meghatározott szakhatóságok és más szervek, valamint névjegyzékbe vett műszaki szakértők működnek közre.

35. (1) Az ügyfél az építésügyi hatóság engedélyének megkérése előtt – a beépítési, építészeti, műemléki, régészeti, településképi, természet- és környezetvédelmi, életvédelmi, valamint a műszaki követelmények előzetes tisztázása céljából – elvi engedélyt kérhet. Jogszabály az elvi engedély kérését kötelezővé teheti.

(2) Az elvi engedély a közreműködő szakhatóságot és az építésügyi hatóságot az elvi engedély jogerőssé és végrehajthatóvá válásától számított egy éven belül kezdeményezett építésügyi hatósági engedélyezési eljárás során köti azokban a kérdésekben, amelyekről rendelkezett. Az elvi engedély érvényét veszti, ha jogerőre emelkedéséből és végrehajthatóvá válásától számított egy év alatt nem kér az építtető építésügyi hatósági engedélyt. Az engedély érvénye egy ízben legfeljebb egy évvel meghosszabbítható, ha az általános érvényű és a helyi jogszabályok, valamint a kötelező hatósági előírások időközben nem változtak meg. Az elvi engedély alapján építési munka nem végezhető.

36. Építésügyi hatósági engedély a jogszabályok keretei között akkor adható, ha

- a) a tervezett építés a 18-19. paragrafusokban, a 31. paragrafusban előírt, illetve a külön jogszabályban kötelezővé tett nemzeti szabvány szerinti követelményeknek megfelel,
- b) a tervezett építés az egyes építmények és területek védeltségét elrendelő vagy azokra különleges feltételeket megállapító jogszabályoknak, az előzetes hatósági eljárásokban tisztázódott szakhatósági követelményeknek és az érdekelt szakhatóságok hozzájárulásában foglalt eseti előírásoknak megfelel,
- c) az építmény megépítése, tervezett használata, fenntartása nem okoz a környezetében olyan káros hatást, amely a terület rendeltetésének megfelelő mértéket meghaladná, az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztetné, vagy a közérdeket egyéb módon sértené,
- d) az építmény rendeltetésszerű használhatóságához szükséges járulékos építmények, illetőleg jogszabályban meghatározott esetekben és módon a közlekedési hálózathoz való csatlakozás, valamint a közmű- és energiaellátás megvalósítása biztosított,
- e) a tervezőként megjelölt szerv, illetőleg személy jogosult volt az építészeti-műszaki tervezésre,
- f) az építtető építési jogosultságát hitelt érdemlően igazolja.

38. (1) Az építésügyi hatóság engedélye egyben – az engedélybe foglalt szakhatósági előírások vonatkozásában – szakhatósági engedély is, amely azonban nem menti fel az építtetőt a külön jogszabályok szerint szükséges más hatósági engedélyek megszerzésének kötelezettsége alól.

(2) Az építésügyi hatóság engedélye az építési munkával kapcsolatos polgári jogi igényt nem dönti el.

Az építés

28. (1) Építési munkát – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak a jogerős és végrehajtható építési engedélynek, továbbá a hozzá tartozó, jóváhagyott – engedélyezési záradékkal ellátott – terveknek és egyéb okiratoknak, valamint jogszabályban meghatározott esetekben az ezek alapján készített műszaki megvalósítási terveknek megfelelően szabad végezni.

(2) A jóváhagyott – engedélyezési záradékkal ellátott – tervtől csak az építésügyi hatóság újabb előzetes engedélyével szabad eltérni, kivéve, ha az eltérés önmagában nem engedélyhez kötött építési munka.

39. (1) Építőipari kivitelezési tevékenység akkor folytatható, ha

a) az építőipari kivitelezés az építési tevékenységet folytató (a továbbiakban: kivitelező) tevékenységi körében szerepel, illetve

b) az építés műszaki munkálatait az építési munka jellegének megfelelő és jogszabályban meghatározott szakképesítéssel és gyakorlattal rendelkező felelős műszaki vezető irányítja.

(2) Építési szakmunkát csak az végezhet, aki a tevékenységre jogszabályban előírt szakmai feltételekkel rendelkezik.

(3) Az építmények teherhordó szerkezeteit nem érintő javító, karbantartó, felújító tevékenységet a munka jellegének megfelelő szakmunkás képesítéssel rendelkező személy felelős műszaki vezető nélkül is végezhet.

(4) Akinek az építőipari kivitelezés a tevékenységi körében nem szerepel – a (2) és (3) bekezdés figyelembevételével – csak saját céljára végezhet építési munkát.

40. (1) A kivitelező felelős a megvalósított építmény rendeltetésszerű és biztonságát használhatóságáért, valamint az építtető által rendelkezésre bocsátott jogerős és végrehajtható építési engedélyben és a jóváhagyott engedélyezési tervekben előírtak biztosításáért.

(2) A felelős műszaki vezető felelős az építmény – a jogerős és végrehajtható építési engedélynek és a jóváhagyott engedélyezési terveknek, illetve a szükség szerinti kivitelezési terveknek megfelelő – megvalósításáért, továbbá az építési tevékenységre vonatkozó szakmai, minőségi és biztonsági előírások megtartásáért és a munkálatok végzésének szakszerűségéért.

(3) A kivitelező – jogszabályban meghatározott esetben és módon – építési naplót vezet, abban a napi munkát rögzíti, a naplót állandóan a munka helyszínén tartja, és azt hatósági ellenőrzéskor, illetve műszaki ellenőr kérésére rendelkezésre bocsátja.

(4) Az építtető az építési-szerelési munka szakszerű végzésének folyamatos figyelemmel kísérésére, ellenőrzésére helyszíni képviselőjeként, külön jogszabályban meghatározottak szerint műszaki ellenőrt bízhat meg.

41. (1) Építési célra anyagot, szerkezetet és berendezést csak hazai megfelelőség igazolással lehet forgalomba hozni, megrendelni, építménybe betervezni vagy beépíteni.

(2) A hazai megfelelőség igazolás, annak az írásos megerősítése, hogy az anyagok, szerkezetek és berendezések kielégítik a

a) nemzeti szabványokban,

b) ágazati műszaki szabályzatokban és előírásokban,

c) építőipari műszaki engedélyekben, valamint

d) a 31. (2) bekezdés c)-h) pontjaiban előírt követelményeket.

(3) A hazai megfelelőség igazolás alapját megfelelőségi vizsgálatok képezik.

(4) Hazai megfelelőség igazolás lehet:

a) szállítói (forgalmazói, gyártói) megfelelőségi nyilatkozat,

b) független tanúsító szerv által kiadott irat.

42. (1) Ha az építési munka végzése során természeti érték, építészeti vagy régészeti emlék, illetőleg építménnyel kapcsolatos képzőművészeti alkotás kerül elő, a kivitelező köteles azt az építésügyi hatósághoz, valamint más hatáskörrel rendelkező hatósághoz haladéktalanul bejelenteni, és a lelőhelyet a hatósági intézkedés érintetlenül hagyni.

(2) Az építési munka végzése során biztosítani kell, hogy a keletkező környezetterhelés igénybevétel a külön jogszabályban meghatározott és megengedett mértéken belül maradjon.

43. (1) Az építtető felelős azért, hogy az építmény rendeltetésszerű és biztonságos használatához szükséges járulékos építmények, tereprendezési, fásítási, parkosítási munkálatok az építménnyel együtt valósuljanak meg.

(2) Az építésügyi hatóság által meghatározott időtartamon belül az építmény környezetéből az építtetőnek és a kivitelezőnek az építési tevékenység során keletkezett építési hulladékot, maradék építőanyagot és építési segédeszközöket el kell szállíttatnia, a környezetet és a terep felszínét az eredeti, illetve engedélyezett állapotában kell átadnia, a környezetben okozott károkat meg kell szüntetnie.

Az építmény használatbavétele

44. (1) Az építtetőnek minden olyan építményre, építményrészre, amelyre építési engedélyt kellett kérni – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik –, annak használatbavétele előtt használatbavételi engedélyt is kell kérnie. A kérelemhez a felelős műszaki vezető, továbbá jogszabályban meghatározott esetekben az érdekelt szakhatóságok, az érintett infrastruktúra-hálózatot működtető közüzemek és a kéményseprő nyilatkozatát kell csatolni arról, hogy az építmény a jogerős építési engedélynek és a hozzá tartozó jóváhagyott engedélyezési tervnek megfelel, rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmas.

(2) A használatbavételi engedélyt meg kell adni, ha az építményt vagy egy részét – építési engedélyhez kötött építési munka esetén – az engedélynek megfelelően, rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmas módon építették meg.

(3) Ha az építmény vagy egy része rendeltetésszerű használatra nem alkalmas, vagy az építési munka elvégzése következtében idegen ingatlanban az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető állapot keletkezett, az építésügyi hatóság az építmény használatbavételét megtiltja, vagy építésügyi hatósági kötelezés keretében a hibák, hiányosságok megszüntetésétől teszi függővé. A használatbavételi engedély megadása feltételekhez köthető, az engedélyben kikötések tehetők.

(4) Az (1) bekezdésben előírt használatbavételi engedély hiányában az építményt nem szabad használni.

Az építésügyi hatósági ellenőrzés

45. (1) Az első fokú építésügyi hatóság köteles az engedélyhez kötött építési munka végzését a helyszínen ellenőrizni. Ennek keretében vizsgálnia kell:

- a) a jogerős és végrehajtható építési engedély és a hozzá tartozó jóváhagyott engedélyezési tervek meglétét és azok alkalmazását,
- b) az építmény szerkezeteinek az engedélyezési tervnek megfelelő, továbbá a szakmai és biztonsági előírások megtartásával történő megvalósulását,
- c) az építési munka végzését irányító felelős műszaki vezetőnek az előírt szakirányú képesítési és más szakmai feltételeknek való megfelelését,
- d) az állékonyságra, valamint az életre és egészségre, továbbá a köz- és vagyonbiztonságra vonatkozó követelmények megtartását.

(2) Az első fokú építésügyi hatóság az építési munka végzésének ellenőrzésén túl megelőzi, felkutatja, megakadályozza az építési engedély nélkül, vagy attól eltérően, és építési engedélyhez nem kötött építési munka esetében az általános érvényű kötelező építésügyi előírások megsértésével (a továbbiakban: szabálytalanul) történő építési tevékenységet, a rendeltetéstől eltérő építményhasználatot.

(3) Az építésügyi hatósági ellenőrzést rendszeresen – az építési munka végzése során legalább az építmény helyének kitűzésekor és az építési folyamat befejezésekor – kell végezni.

(4) Az építésügyi hatósági ellenőrzést végző az építési munka folytatását a helyszínen – alkalmanként legfeljebb egyszer 30 napra – megtilthatja, ha az szabálytalanul, vagy pedig az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető módon történik. Ez idő alatt az építésügyi hatóságnak döntenie kell az eljárás megszüntetéséről vagy folytatásáról.

(5) Az építésügyi hatósági ellenőrzési feladatok végrehajtásában – az építésügyi hatóság felkérése esetén – a rendőrség, a közterület-felügyelet, továbbá jogszabályban felhatalmazott más szervek is közreműködnek.

(6) A tulajdonos, a hasznélvező és a használó, valamint az építtető és a kivitelező a hatósági ellenőrzést túrni kötelesek.

Az építésfelügyeleti ellenőrzés

46. (1) Az építésfelügyeleti ellenőrzési tevékenység célja annak a megállapítása, hogy

- a) az építményekre, építési termékek (anyagok, szerkezetek, berendezések) módszerek és eljárások minőségi követelményeire és alkalmazására vonatkozó jogszabályokat, szabványokat és engedélyeket az építési munka végzése során megtartották-e,
- b) az építmények, építési termékek használat során vagy egyébként kialakult állapota megfelel-e a rájuk vonatkozó – az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot szolgáló – követelményeknek.

(2) Az építésfelügyeleti ellenőrzési feladatokat jogszabályban meghatározottak szerint

- a) a közigazgatási hivatal vezetője,
- b) a sajátos építményszerűségeket tekintetében az arra vonatkozó külön jogszabályokban meghatározott államigazgatási szerv látja el.

(3) Az építésfelügyeleti ellenőrzési feladatokban a szükséges vizsgálatok elvégzésére külön jogszabályban meghatározottak szerint jogosult szakintézmények működnek közre.

(4) Az építésfelügyeleti ellenőrzési feladatokat ellátó államigazgatási szerv jogszabálysértés megállapítása esetén a szabálytalan állapot megszüntetését határozattal elrendeli, illetőleg az intézkedések megtételét az arra jogosult szervnél kezdeményezi.

Az építésügyi hatósági kötelezés

47. (1) Az építésügyi hatóság elrendelheti:

- a) az építmény, építményszerűsége építésügyi hatósági engedélyekben meghatározott rendeltetésétől eltérő használatának megszüntetését, valamint

b) szabálytalan építkezés esetében az építési munka megszüntetését és az építést megelőző állapot helyreállítását, illetőleg a jogerős és végrehajtható építési engedélynek és a hozzá tartozó, jóváhagyott engedélyezési terveknek megfelelő állapot kialakítását,

c) a műszaki követelményeknek meg nem felelő építési termékek kicserélését,

d) az építmény, építményrész kötelező jókarbantartás körét meghaladó felújítását, ha az a településkép kedvezőbb alakítása érdekében szükséges, vagy azt az építési szabályzatban, a szabályozási tervben foglaltak végrehajtása, illetőleg az építészeti örökség védelmének érdekei megkövetelik,

e) jogszabályban meghatározott esetekben a telek bekerítését, továbbá a telken a településkép előnyösebb kialakítása vagy a környezet védelme céljából szükséges kertépítési, továbbá a településkép védelme érdekében szükséges egyéb munkák elvégzését.

(2) Az építésügyi hatóságnak el kell rendelni:

a) az építmény, építményrész részleges vagy teljes átalakítását – amennyiben ez nem lehetséges, vagy ha az építtető ezt nem vállalja –, a lebontását vagy az újraépítését, ha a kivitelezés az állékonyságot, az életet, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető módon történik,

b) az építmény, az építményrész állékonyságát, az életet, egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető használat megszüntetését,

c) az építmény, építményrész hibáinak, hiányosságainak megszüntetését, ha azt rendeltetésszerű és biztonságos használatra nem alkalmas módon építették meg, vagy ezáltal idegen ingatlanban az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető állapot keletkezett,

d) az építmény jókarbantartására vonatkozó kötelezettség teljesítését, illetőleg az építmény felülvizsgálatát, szükség szerinti átalakítását, felújítását, helyreállítását vagy lebontását, ha annak állapota az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyezteti.

(3) Az építésügyi hatóság megkeresésére az ingatlan-nyilvántartásba az (1)-(2) bekezdés szerint elrendelt jogerős és végrehajtható kötelezettséget be kell jegyezni.

(4) Az építésügyi hatóság, amennyiben a végrehajtható kötelezettséget – annak nem teljesítése miatt a kötelezett terhére hatósági úton, a felmerülő költségeket megelőlegezve – maga végezteti el, a költségek erejéig, azok megtérítéséig az érintett ingatlanra jelzálogjogot jegyeztethet be az ingatlan-nyilvántartásba.

Az építmény fennmaradásának engedélyezése

48. (1) Ha az építmény, építményrészt szabálytalanul építették meg, az építésügyi hatóság arra – az építtető vagy az ingatlannal rendelkezni jogosult kérelme alapján – fennmaradási engedélyt adhat, ha a 18-19. paragrafusokban és a 31. paragrafusban meghatározott feltételek fennállnak, vagy megteremthetők.

(2) Fennmaradási engedély az (1) bekezdésben foglaltak érvényesítése mellett kiadható akkor is, ha

a) az építmény, építményrész átalakítással szabályossá tehető, vagy

b) a szabálytalansággal okozott érdeksérelem jelentéktelen, közérdeket nem sért, vagy a hatóság által meghatározott határidőn belül elhárítható.

(3) Az építésügyi hatóság az építtetőt – kérelem hiányában – a fennmaradási engedély iránti kérelem benyújtására felhívhatja, vagy az eljárást hivatalból az építtető költségére lefolytathatja.

(4) A fennmaradási engedély – építésügyi bírság kiszabása, illetőleg az (1)-(2) bekezdés szerinti szükségszerű átalakítás kötelezettségének és határidejének egyidejű megállapítása mellett – meghatározott időre szóló, visszavonásig érvényes (határozatlan időre szóló) vagy végleges jellegű lehet.

(5) A fennmaradási engedély egyben az építményre vonatkozó használatbavételi engedély is, amennyiben ennek feltételei fennállnak. Az építményrészre vonatkozó fennmaradási engedély megadásával egy időben az építésügyi hatóságnak rendelkeznie kell az építmény befejezésére vonatkozó továbbépítésről is. Az építmény építési munkáinak teljes befejezése után a 44. paragrafus előírásai szerinti használatbavételi engedélyezési eljárást kell lefolytatni.

(6) A meghatározott idő elteltét, illetőleg az engedély visszavonását követően az építményt, építményrészt az engedélyesnek kártalanítási igény nélkül le kell bontania. Ugyanúgy akkor is, ha a fennmaradási engedélyben előírt átalakítási kötelezettséget nem teljesítették. Az átalakítási kötelezettség elmulasztása esetén az építésügyi hatóság a lebontást elrendeli.

(7) Ha a szabálytalanul megépített építményre, építményrészre fennmaradási engedély nem adható, az építésügyi hatóság köteles elrendelni a szabályossá tétel érdekében szükséges munkálatok elvégzését, vagy ha a kötelezett a munkálatok elvégzését nem vállalja, a lebontását.

(8) Az építésügyi hatóság az (1)-(7) bekezdés alapján a szabálytalanság tudomásra jutásától számított egy éven belül, legkésőbb azonban az építés befejezésétől – ha nem állapítható meg – az építmény használatbavételétől számított tíz éven belül intézkedhet. A 86) bekezdésben foglaltak és az új eljárás lefolytatása esetén az egyéves időtartam kezdetét a meghatározott idő elteltétől, valamint az engedély visszavonásától, az átalakítási kötelezettségre előírt teljesítési határidő lejártától, illetőleg az új eljárás lefolytatását elrendelő jogerős határozat keltétől kell számítani.

(9) Kérelemre a fennmaradási engedély kiadása nem tagadható meg a (8) bekezdésben meghatározott intézkedési idő letelte miatt. Ebben az esetben átalakítási kötelezettséget előírni és építésügyi bírságot megállapítani nem lehet.

(10) A szabálytalanul létesített építménnyel, építményrésszel kapcsolatos átalakítási vagy bontási kötelezettségek végrehajtását az ingatlan tulajdonosa (haszonélvezője, használója) tűrni köteles.

Az építésügyi bírság

49. (1) Ha a 48. szerint a fennmaradási engedély megadható, ezzel egyidejűleg az építésügyi bírságot is ki kell szabni. Az építésügyi bírság alapjául a szabálytalanul létrehozott vagy megsemmisült építménynek, építményrésznek a külön jogszabályban meghatározott értéke szolgál. Az építésügyi bírság az építmény, építményrész készültégi fokának megfelelő érték legalább 20%-a, legfeljebb 100%-a. Az építésügyi bírságot az építésügyi hatóság a 48. (4) bekezdés szerinti határozatában előírt határidőben kell megfizetni.

(2) Ha az építtető a szabálytalanul megépített építményt, építményrészt a kiszabott építésügyi bírság megfizetésére előírt határidő lejárta előtt lebontja, vagy a szabálytalanságot megszünteti, az építésügyi hatóság a bírságot elengedi. Egyéb esetekben a kiszabott építésügyi bírság nem engedhető el.

50. (1) Az épített környezet alakításának és védelmének pénzügyi eszközökkel történő támogatására, így különösen:

- a) a településrendezési feladatok támogatására,
- b) minőségügyi, építésfelügyeleti, építésügyi hatósági ellenőrzésre, az ezzel kapcsolatos feladatok támogatására, az ellenőrzések hatékonyságának és színvonalának emelésére,
- c) hatósági végrehajtások elvégzésére, illetve pénzügyi fedezetük pályázati úton történő megelőlegezésére,
- d) a helyi építészeti örökség védetté nyilvánításával és védelmével kapcsolatos önkormányzati kiadások pályázati úton történő támogatására,
- e) az építészeti örökség védelmével kapcsolatos nemzetközi egyezmények végrehajtására, támogatására,
- f) az építészeti értékek bemutatásának elősegítésére,
- g) az építészeti és településrendezési társadalmi szervezetek szakmai feladatainak ellátására, támogatására,
- h) az építészeti kultúra fejlesztésére

a Központi Környezetvédelmi Alapban (a továbbiakban: Alap) – az Alapról, annak kezeléséről és felhasználásának részletes szabályairól szóló külön törvény szerint – pénzügyi forrás áll rendelkezésre.

(2) Az építésügyi bírságból az Alapba befolyt bevételek 30%-a az érintett építmény helye szerinti települési önkormányzatot, 30%-a pedig az első fokon eljáró építésügyi hatóságokat illeti meg.

Amennyiben az építésügyi hatósági eljárásban a másodfokú hatóság is eljár, úgy az első fokú építésügyi hatóságot megillető 30%-ból 15% a másodfokon eljáró építésügyi hatóságot illeti meg.

(3) Az érintett építmény, építményrész helye szerinti települési önkormányzattal szemben kiszabott építésügyi bírságból befolyt bevételből a települési önkormányzatot illető rész (30%) is az Alapot illeti.

(4) A (2) bekezdés szerint az önkormányzatot illető bevétel az (1) bekezdésben említett építésügyi célokkal összhangban használható fel.

51. (1) Az építésügyi hatóság az általa elrendelt munkálatok elvégzésére – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – az ingatlan tulajdonosát kötelezi. Ha a szabálytalan építési munkát más végeztette, a munkálatok elvégzésére az építtetőt kell kötelezni.

(2) Ha az építési munka végzése során, vagy annak következtében az állékonyságot, az életet és egészséget, a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztető állapot keletkezett, az ezzel kapcsolatban szükségessé vált munkálatok elvégzésére az (1) bekezdésben foglaltakon túlmenően a kivitelezőt is kötelezni kell.

(3) Az építésügyi hatóság azt, aki az elrendelt munkálatok elvégzését akadályozza, a munkálatok túrására kötelezheti.

(4) Az építésügyi hatóság által elrendelt munkálatok költségei – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – a kötelezettet terhelik.

Az építésügyi hatóság

52. (1) Az építésügyi hatósági jogkört első fokon – a (2) bekezdésben foglalt eltérésekkel – a települési önkormányzat jegyzője látja el.

(2) Az elvi építési, az építési, a bontási, használatbavételi és fennmaradási engedélyezési, továbbá az ezekkel összefüggő ellenőrzési és kötelezési ügyekben első fokon – kormányrendeletben meghatározott illetékességi területtel – a városi (fővárosi kerületi) önkormányzat jegyzője jár el.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott építésügyi hatósági jogkört annak a települési önkormányzatnak a jegyzője is elláthatja, amely önkormányzat tartósan biztosítja a meghatározott szakmai feltételeket. A meghatározott szakmai feltételeket a települési önkormányzat önállóan vagy önkormányzati társulásban biztosítja. A (2) bekezdésben meghatározott építésügyi hatósági jogkörök ellátására történő kijelölést a kormányrendeletben fel nem sorolt település képviselőtestülete – a belügyminiszterrel egyetértésben, a miniszter útján – kezdeményezheti a kormánynál.

(4) Az építésügyi hatósági ügy iratait a határozat jogerőre emelkedését, illetőleg végrehajtásának befejeződését követő 30 napon belül az e törvény szerint hatáskörrel rendelkező építésügyi hatóság az építmény helye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjének (körjegyzőjének) adja át, aki köteles azokat – az ügyvitelre és ügykezelésre vonatkozó szabályok szerint – irattározni.

(5) Az építésügyi hatósági ügyekben másodfokon a területileg illetékes megyei (fővárosi) közigazgatási hivatal jár el.

(6) A sajátos építményszerűségeket, továbbá a műemlékvédelem alatt álló építmények és területek tekintetében az építésügyi hatósági jogkört a rájuk vonatkozó külön jogszabályokban meghatározott államigazgatási szervek gyakorolják.

53. (1) Az építésügyi hatósági engedélyezési, ellenőrzési és kötelezési eljárásokban, továbbá az építésfelügyeleti ellenőrzés során az államigazgatási eljárás általános szabályait az e törvényben foglalt kiegészítésekkel és eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) Az elvi építési, az építési, a bontási, a használatbavételi és a fennmaradási engedélyezéssel kapcsolatos hatósági, továbbá az építésügyi hatósági ellenőrzési és kötelezési ügyek döntésre való szakmai előkészítését és végrehajtását, továbbá az építésfelügyeleti tevékenységet csak jogszabályban meghatározott szakirányú középfokú képesítéssel, továbbá jogszabályban meghatározott más szakmai feltételekkel, valamint az építésügyi szakterületre vonatkozó közigazgatási szakvizsgával rendelkező köztisztviselő végezheti.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott szakmai feltételek alól felmentés nem adható.

Mi minden kell az építési engedélyhez? 45/1997. (XII. 29.) KTM-rendelet az építészeti-műszaki tervdokumentációk tartalmi követelményeiről

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) 62. paragrafusa (2) bekezdésének b) pontjában kapott felhatalmazás alapján – az érdekelt miniszterekkel és az országos hatáskörű szervek vezetőivel – egyetértésben a következőket rendelem el:

A rendelet hatálya

1. A rendelet hatálya kiterjed az egyes építményekkel, építési munkákkal és építési tevékenységekkel kapcsolatos építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokról szóló jogszabályban (a továbbiakban: R.) előírt építészeti-műszaki tervdokumentációk (a továbbiakban: tervdokumentációk), valamint az R. hatálya alá tartozó építési tevékenység végzéséhez szükséges műszaki megvalósítási (a továbbiakban: kivitelezési) tervdokumentációk tartalmára.

Általános rendelkezések

2. (1) Az építmény tervdokumentációját a tervezett építmény rendeltetésének, valamint a tervfajtnak megfelelő tartalmú és részletességű dokumentumokból magyar nyelven kell összeállítani.
- (2) Az adott építmény szempontjából érdemi adatot, tény, körülményt nem tartalmazó tervdokumentáció-részek értelemszerűen elhagyhatók.
- (3) A tervdokumentáció tartalmát tartalomjegyzékben kell rögzíteni.
- (4) A tervdokumentációban a vonatkozó hatályos nemzeti szabványokban, illetve a helyszínrajz vonatkozásában a külön jogszabályban meghatározott jelöléseket – azokra történő hivatkozással – kell használni.
- (5) Az adott anyag vagy szerkezet jelölésére vonatkozó hatályos nemzeti szabvány hiányában egyedileg meghatározott, egyértelmű jelkulcsot kell alkalmazni.
- (6) Az egyes különálló tervlapokon szerepeltetni kell:
 - a) az építmény megnevezését, az ingatlan címét és helyrajzi számát,
 - b) az adott tervrajz szabatos megnevezését és méretarányát önálló ábraként,
 - c) a tervező(k) nevét, eredeti aláírását, szakképesítését, a tervezői névjegyzékben szereplő nyilvántartási számát,
 - d) a tervezés dátumát,
 - e) az építésügyi hatósági engedélyt kérelmező nevét és eredeti aláírását.

Elvi építési engedélyezési tervdokumentáció

3. (1) Az elvi építési engedélyezési tervdokumentációt az Étv. 35. paragrafusában meghatározott tartalommal és részletezettséggel kell kidolgozni.
- (2) Több kérdés együttes tisztázására szolgáló elvi építési engedélyezési kérelem esetén a tervdokumentáció tartalmára vonatkozókat összesíteni kell.
4. (1) A telek beépítésével kapcsolatos követelmények tisztázására szolgáló elvi építési engedélyezési tervdokumentációnak szükség szerint az alábbiakat kell tartalmaznia:
 - a) földhivatal által hitelesített ingatlan-nyilvántartási térkép másolatát,
 - b) helyszínrajzot (1:1000 méretarányban)
 - ba) égtájjelöléssel
 - bb) 10 százaléknál nagyobb lejtésű terület esetében az 1 m szintkülönbséget ábrázoló rétegvonalakkal,
 - bc) a tervezéssel érintett és a közvetlenül szomszédos – az ingatlannal közös határvonalú

(telekhatárú) – telkek és az azokon lévő valamennyi meglévő és tervezett építmény méretarányos körvonalrajzával és tetőidomával, valamint rendeltetése (funkciója) feltüntetésével,
bd) a tervezett beépítettségére jellemző mutatószámokkal (beépítési százalék, építménymagasság stb.),

be) az építmény személy- és gépkocsiforgalmi be- és kijáratainak, valamint a gépkocsik telken belüli elhelyezésének jelölésével.

(2) A településképi követelmények tisztázására szolgáló elvi építési engedélyezési tervdokumentációnak a tervezett építmény környezetbe illesztése, megjelenése (homlokzatképzése, színezése) bemutatása érdekében szükség szerint tömegvázlatot, fotómontázst, makettfotót vagy utcaképet kell tartalmaznia.

(3) Az építészeti követelményeket tisztázó elvi építési engedélyezési tervdokumentációt a tervezett építmény jellegétől függően (legalább 1:200 méretarányú) az építmény részét vagy egészét bemutató alaprajz(ok)ból, homlokzat(ok)ból, metszet(ek)ből, továbbá műszaki leírásokból és részletrajzokból kell összeállítani.

(4) A műemléki, régészeti, természet- és környezetvédelmi, valamint életvédelmi követelményeket is érintő elvi építési engedélyezési tervdokumentáció tartalmát az építésügyi hatóság által meghatározottakon túl az érintett szakhatóságok – építésügyi hatósági engedélyezési eljárást megelőző tervezői egyeztetés során – a felvetett szakkérdés tisztázásához szükséges mértéknek megfelelően határozzák meg.

(5) A műszaki követelményeket előzetesen tisztázó – az építményekkel kapcsolatos országos szakmai követelmények jogszabályban meghatározott előírásaitól eltérő műszaki megoldások alkalmazhatóságára irányuló – elvi építési engedélyezési tervdokumentációt az adott műszaki kérdés tisztázására elegendő részletettségű (legalább 1:100 méretarányú) tervrajzokból és műszaki leírásokból kell összeállítani.

Építési engedélyezési tervdokumentáció

5. Új építmény esetén az építési engedélyezési tervdokumentációnak különösen az alábbiakat kell tartalmaznia:

1. földhivatal által hitelesített ingatlan-nyilvántartási térkép másolatát,

2. helyszínrajzot (1:500 vagy 1:1000 méretarányban)

a) égtájjelöléssel

b) a tervezéssel érintett és a közvetlenül szomszédos – az ingatlannal közös határvonalú – telkek ábrázolásával,

c) a tervezéssel érintett telkeken valamennyi terepszint feletti és alatti, meglévő építmény és a tervezett építmény rendeltetésének megnevezésével, méretarányos körvonalrajza, tetőidoma ábrázolásával, valamint az elbontásra kerülő vezetékek jelölésével,

d) a közvetlenül szomszédos telkeken valamennyi épület méretarányos körvonalrajza, tetőidoma, továbbá a tervezéssel érintett telek felőli oldalkertben lévő föld alatti és feletti építmények körvonalrajza ábrázolásával, rendeltetése megjelölésével,

e) a tervezett és a meglévő épületek telekhatártól és egymástól való távolsági és építménymagassági méretével,

f) a tervezési területre vonatkozó szabályozási tervben meghatározottak teljesítését igazoló mutatószámok, jellemzők (beépítési százalék, építménymagasság, szabályozási vonal stb.) szerepeltetésével,

g) az építmény személy- és gépkocsiforgalmára szolgáló be- és kijáratok közúthoz való csatlakozásának, valamint a gépkocsik telken belüli elhelyezésének ábrázolásával,

h) a tervezett terepszintre jellemző szintmagasságok értékeivel, 10 százaléknál nagyobb lejtésű terület esetében az 1 m szintkülönbséget ábrázoló rétegvonalakkal,

i) a +0,00 kiinduló relatív szintmagasságnak megfelelő abszolút szintmagassági értékkel, valamint a kitérésre vonatkozó pontok, irányok meghatározásával,

j) a tervezéssel érintett telkeken meglévő 15 cm-nél nagyobb törzsátmérőjű meglévő és kivágandó faállomány jelölésével és a fa fajtájának megnevezésével,

3. tereprendezési tervet (1:500 méretarányban) az eredeti és a végleges terep szintmagasságainak ábrázolásával a telek természetes terepszintjének olyan megváltoztatása esetén, mely az R. értelmében építési engedélyhez kötött,

4. alaprajzokat a tervezett építmény valamennyi szintjéről (1:100 méretarányban), melyeken

a) ábrázolni és méretekkel kell ellátni,

aa) az elmesztett és a nézet irányába eső nem teljes szintmagasságú szerkezeteket,

ab) a beépített berendezési tárgyakat,

ac) a nyílásokat és nyílásáthidalókat,

ad) az ábrázolt szintek szintváltását és szintmagasságát, a szintáthidalók emelkedési irányát, méreteit, mindkét végének szintmagasságát,

ae) a szerkezeti dilatációk helyét,

af) a földszinti alaprajzon a csatlakozó véglegesen rendezett terepet, az épületkörüli járdát, az előlépcsőt és egyéb szerkezeteket,

b) meg kell nevezni az egyes helyiségek rendeltetését (elnevezését), alapterületét és burkolatát.

5. metszeteket (1:100 méretarányban) a megértéshez szükséges számú, de legalább két egymással szöget bezáró módon felvéve, melyeken

a) ábrázolni és méretadatokkal kell ellátni:

aa) az elmesztet, a nézet irányába eső látható, indokolt esetben a nézetirányába eső, de a más szerkezetek által takart szerkezeteket,

ab) zártosorú beépítés esetén a szomszéd épületek alapsíkját,

ac) az építményhez csatlakozó, véglegesen rendezett terepet és járdát, továbbá

b) meg kell határozni az összes egymástól eltérő vízszintes és függőleges rétegfelépítést,

6. homlokzatokat (1:100 méretarányban) az építmény minden nézetéről, melyeken

a) ábrázolni és méretadatokkal kell ellátni az építmény külső megjelenését meghatározó homlokzati elemeket, nyílásokat, rácsokat, korlátokat, reklám- és hirdetőberendezéseket, cégtáblákat, esővíz- és légcsatornákat, kéményeket, díszítőelemeket, lépcsőket, valamint a terepszint alatti vagy a terep által takart építményrészeket.

b) meg kell adni a csatlakozó végleges terep, járda, tetőgerinc, tetőfelépítmény stb. szintmagasságát,

c) meg kell határozni az egyes homlokzati felületek kiképzését, anyagát és színét,

d) zártosorú, ikres vagy oldalhatáron álló beépítés esetén – a környezetbe illesztés bemutatására – ábrázolni kell a szomszédos épületek nézeteit,

7. a felvonó(k), mozgólépcső(k) 2. számú mellékletben részletezett terveit és adatait,

8. üzemeléstechológiai tervet a környezet-, természet-, tűz- és egészségvédelmi követelmények szempontjából meghatározó, valamint az előzetes egyeztetések során az érintett szakhatóságok által – a vonatkozó szakmai jogszabályok alapján – jelzett esetekben és részletességgel,

9. kertépítészeti terveket (1:200 méretarányban) a külön jogszabályban vagy a helyi önkormányzat által rendeletben meghatározott esetekben,

10. az építési engedélyhez kötött támfalak, terepbiztosítási építmények és kerítések terveit (alaprajzokat legalább 1:100, nézeteket és metszeteket legalább 1:50 méretarányban),

11. műszaki leírást, mely ismerteti az építményre vonatkozó, a tervlapokat kiegészítő információkat, a tartószerkezeti, az épületgépészeti, villamos, villámvédelmi, zaj és rezgés elleni védelmi, hőszigetelési, munkavédelmi stb. megoldásokat, az építmény és környezet kölcsönhatását, továbbá szükséges esetekben a szakhatóságok által – szakmai jogszabályok alapján – kért további információkat.

12. tűzvédelmi dokumentációt – a külön jogszabályban rögzített esetekben –, mely tartalmazza

a) az épület megközelíthetőségére,

b) oltóvíz ellátására,

c) tűzveszélyességi osztályba sorolására, tűzállósági fokozatára,

d) az alkalmazott épületszerkezetek éghetőségi és tűzállósági paramétereire,

- e) a tűzszakaszok elhelyezkedésére, kiürítési számítására,
- f) épületgépészeti kialakítására, villámvédelmi rendszerére, valamint
- g) a tűzjelzésre és oltásra vonatkozó megoldásokat.

13. talajmechanikai szakvéleményt négy beépített szintnél magasabb, vagy 7 m-nél nagyobb fesztávú tartószerkezeteket tartalmazó, előregyártott vagy vázas tartószerkezetű épületeknél, geotechnikai dokumentációt csúszás-, omlás- vagy barlangveszélyes, illetőleg alábányászott területen, valamint 5 m-nél nagyobb szabad magasságú, földet megtámasztó építményekhez,

14. igazoló műszaki számításokat:

- a) a fűtött vagy hűtött épületeknél épületfizikai, energetikai,
- b) minden két beépített szintnél magasabb vagy 4,50 m-nél nagyobb földépfesztávú épület esetében – az előregyártott elemek beazonosítását is biztosító – tartószerkezeti,
- c) a zajforrást tartalmazó, illetve a határérték feletti környezeti zajjal terhelt építményeknél az akusztikai és

d) indokolt esetben a benapozásra vonatkozó megoldásokról,

15. szakértői véleményeket a külön jogszabályban elrendelt esetekben,

16. az 1. számú mellékletben szereplő kitöltött statisztikai adatlapot.

6. Meglévő építmény átalakítása, bővítése esetén az építési engedélyezési tervdokumentációnak az 5. paragrafusban meghatározott tartalmi részletességgel az alábbiakat kell tartalmaznia:

- a) földhivatal által hitelesített ingatlan-nyilvántartási térkép másolata, ha a telek beépítettsége megváltozik,
- b) helyszínrajzot a meglévő épület befoglaló tömegét megváltoztató esetekben (1:500 méretarányban) az 5. paragrafus (1) bekezdés b) pontjában meghatározott tartalommal,
- c) alaprajzo(ka)t (1:100 méretarányban) az átalakított építmény átalakított építményszintjeiről,
- e) homlokzati rajzo(ka)t (1:100 méretarányban) vagy fotódokumentációt a meglévő építmény megjelenése szempontjából meghatározó nézeteiről,
- f) homlokzati rajzo(kat), az átalakított homlokzat(ok)ról (1:100 méretarányban),
- g) metszete(ke)t (1:100 méretarányban) a meglévő építmény szintszáma szempontjából meghatározó helye(ke)n, a befoglaló méretre jellemző méretadatokkal és szintmagasságokkal,
- h) szintszám-, belmagasság- vagy tetőforma-változtatást eredményező átalakítás esetén metszete(ke)t a tervezett állapotról (1:100 méretarányban) a változtatás szempontjából meghatározó helye(ke)n, a változásra jellemző méretadatokkal és szintmagasságokkal,
- i) a felvonók, a mozgólépcsők 2. sz. mellékletben részletezett terveit és adatait,
- j) üzemeléstechológiai terveket a környezet-, természet-, tűz- és egészségvédelmi követelmények szempontjából meghatározó, valamint az előzetes egyeztetések során az érintett szakhatóságok által – a vonatkozó szakmai jogszabályok alapján – jelzett esetekben.
- k) műszaki leírást, mely ismerteti a teljes építmény eredeti rendeltetését, valamint az átalakított építmény új rendeltetését, üzemeltetési technológiáját és környezettel való kölcsönhatását, továbbá a tervlapokat kiegészítő információkat, a tartószerkezeti, az épületgépészeti, villamos, villámvédelmi, tűzvédelmi, hangszigetelési, hőszigetelési, munkavédelmi stb. megoldásokat, valamint szükséges esetekben a szakhatóságok által kért további információkat,
- l) szakértői véleményeket (1 évnél nem régebbi):
 - la) a külön jogszabályban elrendelt esetekben, továbbá
 - lb) az időtávatban változó teljesítményjellemzőjű szerkezeteket tartalmazó (pl. fa, salakbeton, bauxitbeton stb.) épületszerkezetekről, és
 - lc) a 80 évesnél idősebb épületek tartószerkezeteiről,
- m) igazoló műszaki számításokat
 - ma) a fűtött vagy hűtött épületek átalakított vagy bővített épületrészére vonatkozó épületfizikai, energetikai,
 - mb) az épület összes építési tevékenységgel, illetve tehernövekedéssel érintett függőleges és vízszintes teherhordó szerkezetére, valamint a meglévő teherhordó szerkezetek megfelelőségére, illetve

megerősítésére vonatkozó, az elemek beazonosítását is biztosító tartószerkezeti, mc) zajforrást tartalmazó, illetve határérték feletti környezeti zajjal terhelt építményeknél az akusztikai megoldásokról,

n) az 1. számú mellékletben szereplő kitöltött statisztikai adatlapot.

7. (1) Az azonos alaprajzi és szerkezeti kialakítású szintek alaprajzai – a különböző szintmagasságok egyértelmű jelölésével – a tervdokumentációban összevonhatók.

(2) Több szakaszra bontott építkezés esetében az egyes megvalósulási szakaszokat a tervrajzokon egyértelműen jelölni kell.

(3) Az átalakított állapot alaprajzain és metszetein egyértelmű módon kell ábrázolni és jelölni az elbontásra kerülő és az új szerkezeteket.

(4) Műemlék vagy helyi védelem alá tartozó építmény, illetve műemléki jelentőségű terület megjelenését érintő építés, bővítés, átalakítás esetében – eltérő jogszabályi intézkedés hiányában – az 5-6. paragrafusban felsoroltakon túl a meglévő állapotot bemutató fotódokumentáció és indokolt esetben a színezési dokumentáció mellékelendő.

8. (1) A jogerős és végrehajtható építési engedélyezési tervdokumentációtól való eltérésre irányuló kérelem mellékletét szolgáló tervdokumentációnak csak az eltérést ábrázoló tervrajzokat, valamint az azokat ismertető munkarészeket (pl. műszaki leírást és számításokat) kell tartalmaznia.

(2) A műleírásban egyértelműen meg kell nevezni és fel kell sorolni az eltéréseket.

Bontási engedélyezési tervdokumentáció

9. A bontási engedélyezési tervdokumentációnak legalább az alábbiakat kell tartalmaznia:

a) földhivatal által hitelesített ingatlan-nyilvántartási térkép másolata,

b) műszaki leírást, mely ismerteti az építmény rendeltetését, alaprajzát, metszetét, méreteit, anyagait és szerkezetét,

c) bontásra vonatkozó technológiai műszaki leírást: a műveleti sor, a munkavédelmi előírások, valamint az elbontásra kerülő szerkezetek, anyagok további sorsának meghatározásával,

d) helyi védelem alá tartozó építmény, illetve műemléki vagy tájképi jelentőségű területen lévő építmény elbontása esetén fényképet az építmény valamennyi nézetéről,

e) helyi védelem alá tartozó építmény elbontása esetén 1:100 méretarányú alaprajzo(ka)t minden szintről és legalább két egymással szöget bezáró metszetet,

f) zártosuló beépítés esetén tartószerkezeti szakértői véleményt különös tekintettel a szomszédos ingatlanokra és az azokon lévő építmények állagvédelmére.

Használatbavételi engedélyezési tervdokumentáció

10. (1) A használatbavételi engedély iránti kérelem mellékleteként tervdokumentációt csak az R.-ben meghatározott esetben kell benyújtani, és annak csak az eltérést ábrázoló tervrajzokat, valamint az azt ismertető munkarészeket (pl. a műszaki leírást és a számításokat) kell tartalmaznia.

(2) A tervrajzok méretarányára és tartalmára vonatkozó követelmények azonosak az építési engedélyezési tervdokumentációnál meghatározottakkal.

(3) Épület esetében a 2. számú mellékletben szereplő statisztikai adatlapot kell kitölteni.

(4) Új felvonó, mozgólépcső létesítése, vagy meglévő műszaki jellemzőinek megváltoztatása esetén a 3. számú mellékletben ismertetett iratokat és adatokat mellékelni kell.

Fennmaradási engedélyezési tervdokumentáció

11. (1) A tervdokumentáció tartalmára vonatkozó követelmények azonosak az építési engedélyezési tervdokumentációnál leírtakkal.

(2) A szabálytalanul megépített vagy befejezetlen építmény esetében, a jelenlegi állapotot és a szándékolt továbbépített állapotot külön-külön kell ábrázolni.

Az építési bírság • 43/1997. (XII. 29.) KTM rendelet az építési bírságról

A rendelet hatálya

1. A rendelet hatálya kiterjed minden olyan természetes és jogi személyre, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetre és személyegyesülésre, akinek (amelynek) a terhére – az Étv. 52. paragrafusának (2) és (3) bekezdésében meghatározott – építésügyi hatóság e jogszabály alapján építésügyi bírság (a továbbiakban: bírság) megfizetését köteles elrendelni.

A bírság alanyai és kiszabásának esetei

2. (1) Az építésügyi hatóságnak bírsággal kell sújtania azt az építtetőt, aki (amely)
- a) építési vagy bontási engedélyhez kötött munkát engedély nélkül,
 - b) építési vagy bontási engedélyhez kötött építési munkát az engedélytől eltérő módon végeztet, illetőleg végez.
- (2) Nem szabható ki a bírság, ha
- a) az építésügyi hatóság a szabálytalanul megépített építmény lebontását vagy az engedélyezett terveknek megfelelő visszaalakítását rendelte el, illetőleg
 - b) a törvényben meghatározott idő eltelt, vagy a szabálytalan állapot – e határidőn belül – legalább már egy éve az építésügyi hatóság tudomására jutott (Étv. 48. (8) bek.)
- (3) A bírság megfizetésére – a hatósági kötelezés szabályai szerint hozott külön határozatban – az építtetőt kell kötelezni.

A bírság mértéke és megállapítása

3. (1) A bírság mértéke a szabálytalanul létrehozott építmény vagy építményrész esetében az e rendelet 1., 2. és 3. számú melléklete szerint számított építményérték 50%-a, engedély nélkül végzett bontás esetén 20%-a.
- (2) Helyi védelem alatt álló épület átalakítása vagy lebontása esetén a számított építményérték 70%-a.
- (3) A bírság mértékét – a kerekítés általános szabályai szerint – ezer forintra való kerekítéssel kell megállapítani.
- (4) Az épület (építmény, építményrész) alapterületét, hosszát vagy térfogatát az azt határoló épületszerkezetek külső síkjainak méreteiből kell kiszámítani, a végeredménynek egész számra való felkerekítésével,
- (5) A bírságszámítás alapjául megállapított építmény, építményrész értéke független annak tényleges műszaki vagy forgalmi értékétől.
4. (1) A bírságot az azt megállapító jogerős és végrehajtható határozatban előírt határidőn belül a Központi Környezetvédelmi Alap javára kell megfizetni. Az Alap kezelője a bírságból befolyt összeget az Étv. 50. paragrafusának (2) bekezdésében foglaltaknak megfelelően felosztja és az eljáró hatóságoknak, illetve az érintett önkormányzatnak 30 napon belül átutalja.
- (2) Az építésügyi bírságot mérsékelni vagy elengedni az Étv. 49. paragrafusának (2) bekezdésében foglaltak kivételével nem lehet. A bírság megfizetésére az eljáró építésügyi hatóság – kérelemre – legfeljebb egy évig terjedő részletfizetést engedélyezhet.
- (3) A bírság kiszabásáról szóló jogerős és végrehajtható határozat 1-1 példányát a kötelezetten kívül kézbesíteni kell a Központi Környezetvédelmi Alap kezelőjének és az építmény, illetőleg az építési munka helye szerint illetékes települési önkormányzatnak, illetőleg a fennmaradási engedélyezési eljárásban közreműködő szakhatóságoknak.
- (4) A jogerős határozatban előírt fizetési határidő lejártát követően az elmaradt befizetésről az Alap kezelője tájékoztatja az eljáró építésügyi hatóságot.

A rendelet hatálybalépése

5. (1) Ez a rendelet 1998. január hó 1. napján lép hatályba. Rendelkezéseit a hatálybalépést követően megkezdett szabálytalan építkezések esetében kell alkalmazni.

(2) A rendelet hatálybalépése előtt megkezdett, de 10 évnél nem régebbi és 1998. január hó 1. időpontjában érvényben volt előírások szerint kell eljárni.

Az építmények értékének meghatározása

A szabálytalan épület, építmény rendeltetése	A számítási alap	Az építés helye			
		egyéb város	nagyközség, község		
Budapest	megyei jogú város				
Lakóépületek	E Ft/lm ³	96	86	67	57
Üdülőépületek	E Ft/lm ³	60	54	42	36
Ipari és nagykereskedelmi épületek	E Ft/lm ³	120	108	84	72
Kiskereskedelmi épületek, irodák, szállodák, panziók	E Ft/lm ³	96	86	67	57
Művelődési, oktatási, szociális, egyházi épületek	E Ft/lm ³	120	108	84	72
Egyéb épületek	E Ft/lm ³	60	54	42	36
Felületben mérhető építmények (építményrészek)	E Ft/lm ²	60	54	42	36
Tornyok, illetve ilyen jellegű építmények (pl. távközlés, víztartály, szélmotor, reklám stb. tartószerkezete)	E Ft/m	960	864	672	576
Egyéb, az előző rovatokban nem szereplő építmények, építményrészek	E Ft/db	720	648	504	432

Szorószámok az építmény (építményrész) készültségi fokának figyelembevételéhez

Megkezdett munkanem	Az épület (építmény) szintszáma		
	1-2	3-4	4-nél több
Szerkezeti falak	0,1	0,1	0,05
Födémépítés	0,4	0,3	0,2
Tetőszerkezet készítése	0,6	0,6	0,5
Vakolások	0,9	0,9	0,9
Burkolások	1	1	1
Engedély nélküli bontás esetén	0,8	0,8	0,8

A táblázatban megjelölt szorzókat attól függetlenül kell alkalmazni, hogy ténylegesen az épület milyen készültségi fokon van. Amennyiben a meghatározott munkamenet megkezdtek az abban a sorban lévő szorzóval kell számolni mindaddig, amíg a következő megjelölt munkanem építését meg

nem kezdik.

Többszintes épületnél a készültségi fokot szintenként kell meghatározni a fenti adatok segítségével.

Az építésügyi bírság kiszámításának módja

1. Meg kell állapítani az engedély nélkül épített (lebontott) vagy az engedélyezett tervektől eltérően létrehozott építmény, építményrész fennmaradási (bontási) engedély szerinti bruttó (falakkal együtt mért) térfogatát, felületét vagy magasságát, függetlenül attól, hogy az milyen tényleges készültségi fokon van.
2. Meg kell határozni az épületnek az építési (fennmaradási, bontási) engedély szerinti rendeltetését.
3. Az 1. számú mellékletből ki kell választani a 2. pontban megállapított építménynek megfelelő értéket.
4. Ezt meg kell szorozni az 1. pont szerint számított mérettel.
5. A kapott értéket meg kell szorozni a 2. számú melléklet szerinti készültségi fok értékével.
6. Az így kiszámított építmény (építményrész) értéknek a rendelet 3. paragrafusa szerinti százaléka adja az építésügyi bírság mértékét.

Kis történelmi ízelítő a szabályozásról

A XIX. században a városok növekedése szükségessé tette, hogy a tér használatát, az építkezéseket egyre több előírás terelje mederbe. Elsősorban a járványveszély és a tűzveszély csökkentése, továbbá a közlekedési feltételek javítása volt a szempont, de egyre inkább jelentkezett az igény több nyílt térre, zöldterületre és általában a környezet rendbetételére, szépítésére.

Hild János szabályozási és városszépítési tervét a Királyi Szépítő Bizottmány 1808-ban fogadta el, egyben háromtagú építési bizottság küldött ki, melynek minden építkezés tervét be kellett mutatni. Ennek nyomán jöttek létre a reformkori Pest páratlanul egységes és harmonikus házsorai.

Az 1838. évi árvíz tanulságai készítették a Szépítő Bizottmányt Pest első építési szabályzatának megalkotására. Eben figyelembe vették a bécsi építési előírásokat is. A szabályzat a várost két építési övezetre bontotta, a belterületen szigorúbb, kívül lazább építési előírásokkal. Az épületek részletes követelményrendszerén kívül városszépészeti, esztétikai követelményeket is megfogalmazott.

Az 1870. évi X. tc. az általa létrehozott Közmunkatanácsnak igen széles hatáskört adott.

Valamennyi városrendezési kérdésben döntéshozói vagy felügyeleti joga volt, és egyben komoly beleszólása a városfejlesztési kérdésekbe. Budapest építésének szabályozását ezért a tárgyalat korszakban mindvégig a Fővárosi Közmunkák Tanácsa határozta meg.

Mindjárt a megalakulás évében kiadták az első ideiglenes utasítást a város beépítéséről. Ez a várost – az 1838-as szabályzathoz hasonlóan – két övezetre osztotta fel. A belterületet – mely akkor a közigazgatási területnek csak kis töredékét képezte – Belvárosnak nevezték, és itt főleg lakóházakat kívántak elhelyezni. Új ipari üzemeket, laktanyákat, kórházakat stb. csak az akkori külterületre kívántak engedélyezni, melyet az utasítás Gyárvárosnak nevezett.

Az FKT egy év múlva tette közzé városrendezési pályázatát. Három pályamű érkezett be: Lechner Lajos, Feszl Frigyes és két londoni mérnök: Klein és Fraser terve. A pályamunkák általában részletesen jelenítették meg a jövő Budapestjét, nemcsak térképeken, hanem művészi akvarelleken is. Feszl Frigyes, a Vigadó építője nyújtotta be a legátgondoltabb és egyben a legnagyobbvonalúbb tervet.

Az elbírálást 199 ad hoc bizottság végezte, melyek tagjait a kormány a Közmunkatanács, Buda és Pest városa, az Ipari és Kereskedelmi Kamara és a magyar orvosegylet delegálta. Részt vett továbbá két külföldi szakértő is. Talán e vegyes összetételből – és általában a bizottságok működéséből – következik, hogy nem merték felvállalni Feszl merész és radikális tervét. Az óvatos irány kerekedett felül, ezért a pályázatot Lechner Lajos nyerte meg, Feszl második díjat kapott. A megvalósítás alapját képező szabályozási tervet a pályázat eredményeinek felhasználásával az FKT műszaki osztálya 1872-ben készítette el a pesti oldalra. ezt maga Ferenc József is megtekintette, és

jóváhagyólag tudomásul vette.

Lechner Lajos fő célkitűzése a Duna-part kiépítése volt a városi telektulajdonra támaszkodva. A tulajdonképpen előre beprogramozott eredmény egy sajátos zónarendszer: a nagyvárosi city, a bérházövezet, a rezervált „történelmi” településrészek (Vár) és egy széles zóna a modern gyáripár számára.

A szisztéma tanulságai máig ható érvényűek. Lechner a közlekedést lényeges szempontnak tartja, azonban ennek során kevés gondot fordít a befelé vezető sugárutak szélességére. Nagy gondolata a körútrendszer kialakítása: a már épülni kezdő Nagykörúton kívül a budai körutat, a városárok körutat, sőt a majdani Hungária körutat is kitűzi.

Végeredményben a koncepció nagy része – főleg a városminőséget biztosító elemei – megvalósíthatatlanok maradtak. Ennek a fogyatékos szabályozásnak a végső mérlege eléggé negatív. A „spekulációs bérházövezet” ettől vált annyira zsúfolttá és barátságtalanná, a város ettől vált olyan szűkké. A Közmunkatanács tevéiben szereplő előremutató körútrendszerek ettől lettek olyan fogyatékosak, és a hatalmas, városi tulajdonú peremövezet ezért integrálódott olyan rosszul a spekulációs úton beépült magántulajdonú telkekből álló várostestbe.

A Közmunkatanács új, 1894-es szabályzata már négy zónát jelölt ki: egy belső és egy külső zárt sorú, egy szabadon álló és egy vegyes beépítésű építési övezetet. Sajnos túl magas beépítési arányt engedett, és az utcák szélességét is szerény méretekre szorította le, ezzel érvényesítve a telkek uzorakihasználását célzó, profithajszoló tőke szempontjait. Az ellen a főváros sem lépett fel, hiszen a telekspekulációban érdekelt rétegek a közgyűlésben is döntő súllyal rendelkeztek. Lazább beépítési módokat – az út- és közműépítési költségek növekedésére hivatkozva – még külterületeken sem preferáltak. Budapest központjának képét a mai napig meghatározza az akkor kialakult beépítés, fokozódó műszaki és szegregációs problémákat okozva.

Említést kell tenni az FKT városszépítő tevékenységéről is. Ennek eredménye többek között a FKT millenniumi földalatti vasút, mivel megtiltották a díszútvonalnak, korzónak megálmodott Andrássy út villamospályával történő elcsúfítását, és ez ügyben semmilyen nyomásnak sem engedtek. Végül is az ismert megoldást született, sajnos sokáig folytatás nélkül. A részletekre is figyeltek, pl. lóvasutak villamosítása az első időben – városképi szempontból – többnyire a bonyolultabb és drágább alsóvezetékes megoldással történt. A magas fenntartási költség, és a gyakori üzemzavarok miatt tértek át a 20-as évek közepéig a ma ismert felsővezetékes megoldásra. A Közmunkatanács elévülhetetlen érdemeket szerzett az utak fásítása és általában a város parkosítása terén is.

A főváros és a Közmunkatanács hosszas egyeztetésének eredményeként 1914-re új építési szabályzat készült. Ez az építési övezetek számát már négyről nyolcra emelte, ezzel az egyes városrészek adottságainak megfelelő differenciáltabb beépítést tett lehetővé. Ennek keretében már a villaszerű, illetve családi házas építkezési mód számára is kedvező szabályokat állapított meg. Igen előremutató előírása, hogy megtiltotta az építkezést az alapvető közművekkel – vízvezetékkel, csatornával – el nem látott területeken. A zárt sorú övezetben azonban a telkeket továbbra is korlátlan mélységig engedte beépíteni, nem tartalmazott az udvari lakások szaporítását, a telkek uzorakihasználását korlátozó előírásokat.

A FKT a városkép védelmében szabályozni kívánta a köztéri reklámozást. Ezért 1927-ben kiegészítették az 1914 óta érvényes szabályzatot az erre vonatkozó rendelkezésekkel.

A századforduló idején már tömeges jelenség volt a budapestiek kitelepülése a környékbeli településekre. Ezekben nem voltak érvényesek a szigorú fővárosi előírások, és lehetőség volt viszonylag olcsó családiház-építésre. A városszéli települések ezért gombamód nőttek, ráadásul tervszerűtlenül, az alapvető infrastruktúrákat is nélkülözve. A fejlődő tömegközlekedés lehetővé tette az ingázást, így ezek a lakók is Budapest infrastruktúráját terhelték. A tendencia a települések összenövése felé mutatott, de egységes szabályozásra lehetőség nem volt.

Bárczy István – akit mindmáig fővárosunk legnagyobb polgármesterének tekintünk – már 1906-ban kezdeményezte a főváros határán felépült peremközségek becsatolását.

Bárczy egyesítési kezdeményezése a politikai erőviszonyok miatt megbukott, de a probléma maradt, sőt súlyosbodott. Csak az építésügyről szóló 1937. évi VI. tc. teremtette meg a főváros és a környék

közös építési igazgatásának a lehetőségét. Mindamellet ez az intézkedés már lényegében elkészült, a rendezetlen elővárosok addigra azonban kialakultak.

Az 1937. évi VI. tc. alapján a főváros igen jelentős tervezési programba kezdett. Ennek egyik eredménye az 1939-ben elfogadott új építési szabályzat volt. Ez igen szigorú, minden részletre kiterjedő előírásokat tartalmazott, 553 szakaszban. A várost már tíz övezetre osztotta fel. Ezek alapvetően a beépítés megjelenési formája, a városkarakter szerint kategorizáltak. Új építkezéseknél nem engedte meg többé a telek teljes kihasználását, hanem az ún., keretes beépítést írta elő, aminek révén a tömbbelsőben zöldfelületek alakultak ki. Műszaki, környezetvédelmi és eljárási szabályok mellett nagy súlyt helyezett esztétikai kérdésekre, a városkép védelmére. A szabályzat példamutató a tekintetben is, hogy tőkés viszonyok között is igen szigorú előírásokat hozott, amelyeket azután be is tartattak.

1940-ben hozták nyilvánosságra a már régóta hiányzó átfogó fejlesztési tervet. A „Budapest Városfejlesztési Programja” címet viselő anyagot Harrer Ferenc vezetésével készítették. Igen előremutató és modern elgondolásai közül nem egy később megvalósult. Eszközrendszerét is kidolgozták, pl.: a házadómentességek rendszere afféle fejlesztési szabályozásként egészítette ki – és támogatta meg – a városrendezési szabályzatot.

Az 1937. évi építési törvény – előremutató módon – kötelezte a városokat, hogy hat éven belül állapítsák meg általános rendezési terveiket. Budapesten is megindult ennek kidolgozása. Első lépésként a törvény által előírt vízszintes és magassági felméréseket végezték el, mégpedig igen alaposan. Még 1:500 léptékű tömbrajzok is készültek. Ilyeneket azóta sem készítettek.

Az újabb háború ezt a munkát már megakasztotta. Nagy kár, mert talán támpontot adhatna nekünk abban, hogyan kell ÁRT-t nem funkcionális alapállásból csinálni.

Kolundzsija Gábor

Forrás: Falu, város, régió 1997/3-4

Műemlékek

Merre tart a műemlékvédelem?

Nem volt mindig műemlékvédelem, hogyan fog ez alakulni a belátható jövőben? Kell-e változzék a ma, de méginkább a holnap műemlékvédelme?

Ezek a kérdések ritkán hangzanak el, pedig létező „kihívások”, s a választ meg kell tudni találni. Nem a műemlékvédelem érdekében: hanem a megtartandó értékek védelmében, amelyeket több mint 125 éve műemlékeknek nevezünk.

A műemlékek és a mai műemlékvédelem értékelésében napjainkra számos ellentét vált kitapinthatóvá.

A „mi a műemlék?” kérdés megválaszolását az elmúlt évtizedekben jószerint a szakemberek kizárólagos ügyének tekintette a társadalom. Azt is természetesnek tartották, hogy a kiválasztott épületek, emlékek fennmaradásáért az azokkal hivatalból foglalkozók a felelősek. A műemlékvédelem kétségtelen eredményei pedig mutatósan leplezhették a környezetkultúra/környezetalakítás elsivárosodását. Ami az értékek közül pusztulásnak indult, vagy megsemmisült, azt az újat, mint értéket mindenek fölé emelő gondolkodás nem tartotta valós veszteségnek. Érthető és indokolt volt a védelem, mint szóhasználat. Napjainkban viszont éppen ez az, amit a legkevésbé lehet elfogadtatni, hiszen: a megváltozott társadalmi megítélés korszakában „mitől, kitől kellene védeni a műemlékeket?”

A mai helyzet a műemlékvédelmet szülő XIX. sz. közepi/végi helyzethez hasonlítható. A nemzet, közösség, egyén rádöbbsen saját gyökértelenségére s egyre eroteljesebben keresi saját identitásának forrását és kifejeződését. Ez nem hazai sajátosság: világméretű szemléletváltás hullámaihoz kapcsolódik. A történelem és tárgyi emlékei iránti érdeklődés divattá is vált. A jövő felé mutató tanulságokkal szolgál – szélesebb körben viszont nagyrészt csak nosztalgia.

Szélsőséges megfogalmazások jelentkeznek: „minden, ami régi legyen műemlékként védve”; vagy:

csak „az igen kiemelkedő néhány száz” nemzeti, méginkább nemzetközi jelentőségű emlék legyen egyáltalán jegyzékbe vett műemlék.

A műemlékvédelem e két szélsőséggel szemben az építészeti örökség oszthatatlanságát, ezen belül azonban az értékek legszélesebb skáláját tartja szem előtt. Az építészeti örökség és ezen belül a műemlékek mikénti kezelésének területén sem adhat jó megoldást az uniformizálás. A korábbinál is teljesebb körű és minden érintett számára korlátozás nélkül hozzáférhető tudományos értékelés szükséges az építészeti örökségről, ami a műemlékvédelem tudományos tevékenységének felerősítését követeli. Szükség van tehát az ország egészét felölelő naprakész műemléki topográfiára, az „örökség” értékeit a lehető legszélesebb körben a számbavevő inventáriumokra.

Műemlékek esetében az építészeti restaurálás sajátos szakértelmet igényel, amit túlzás volna egyformán megkövetelni minden álló épületnél – és bűn volna meg nem követelni ott, ahol enélkül a szakértelem nélkül pótolhatatlan érték veszhet el. A tulajdonostól kezdve az iparosokon át a legkiválóbb restaurátor specialistákig mindenkinek a megfelelő képzettséggel és szemlélettel kell rendelkezniük. A „tudományos,” illetve a helyi lelkesedés fűtötte „csináld magad” értékvédelem élesnek látszó ellentéte azonnal megszunik, ha ki-ki teszi a maga dolgát, tudva, mit, miért tesz, meddig kell tartania az ő tudásának, mikor kell máshoz (és akkor éppen kihez) fordulni?

Milyen szervezeti forma felel meg egy „társadalmasodó” műemlékvédelemnek? Különböző fórumokon elhangzó felszólalások javasolják, követelik: legyen az építészeti örökség, s a műemlékvédelem a helyi közösségekre, önkormányzatokra esetleg szakmai civil testületre (mint pl. Angliában) bízva. Az üdvöztőnek tartott decentralizálást illetően ez nagyon jól cseng. Hiszen minden, ami központosított az „diktatórikus, életellenes” tehát: elvetendő. És különben is: A helyi közösségek „elég felnőttek” ahhoz, hogy tudják, mi érték, mi nem, és azt hogyan kell „kezelni”.

A gondolatmenet tetszetős, valós igényeket és reális javaslatokat tartalmaz. Az, hogy a szakértelem és az ellenőrzés legyen a mainál még „testközelibb” helyzetben, fontos. Ugyanakkor önellentmondásos, hogy saját magukat is korlátozó és ellenőrző módon érvényesítsék az önkormányzatok az egész nemzet számára fontos műemléki érdeket – főleg ha azok a helyi érdekekkel nem is esnek egybe!

A nagyobb központokban fokozatosan létrejött az elmúlt években a műemlékvédelem helyi hálózata. Az országos központ munkatársai vannak ott jelen: „kihelyezett” munkahelyeiken a szándékok és történések közelében végzik munkájukat: a komplex tudományos intézet közös szellemi bázisán. Amely intézetet ilyen kis országban nem célszerű sokszorosítani, de mégkevésbé felaprózni... Lehet, hogy korszerűtlenül hangzik a mai, sok tekintetben indokolt „deregulációs” időszakban: hatósági munkát is kell végezniük. Ehhez szükséges a függetlenségük az irányított/ellenőrzött területektől. Másrészt: az építészeti örökség számban nagyobb része esetében a műemlékvédelem kompetenciája csak inspiratív és kisugárzó jellegű. A helyi védelem, „az épített környezet fejlesztése és védelme” már az önkormányzat felelőssége.

A műemlékvédelem már régóta nem egyedi emlékek védelmét jelenti. A műemlék és környezete egysége napjainkra általánosan elfogadott. De ahol nincs a közelben műemlék, ott sem értéktelen az épített környezet! Az építészeti örökség átfogó szemléletű megítélés és kezelése felé haladunk.

Az épített környezetben megoldandó feladatokat az élet hozza magával. A fejlődés ideillő fogalma – ha csak nem a „fenntartható fejlődés” kissé misztikus fogalmára gondolunk – ebben az összefüggésben kissé kompromittálódott. Fontosnak tartom, hogy az élet „hoz” és nem „diktál”. E megkülönböztetés nélkül nincs, nem lehet kulturális értékörzés, tehát műemlékvédelem sem. Éles megfogalmazásokat hallani mostanában a műemlékvédelem életidegenségéről, merevségéről. Ritka kivételektől eltekintve ez a vád nem állja meg a helyét. Mégis, és gyakran, konfliktusig eljutó esetek adódnak. Talán arról lehet itt szó, hogy a politika által korábban gúzsba kötött gazdaság felszabadult, s újonnan szerzett szabadságában korlátlannak tartva magát esetleg gúzsba kötheti a kultúrát. A gazdasági érdek elsődlegessége jelenik meg az „élet” diktátumaként. A Műemléki Jelentőségű Területeken álló egyedileg nem védett épületeket illető veszélyhelyzet jellegzetesnek mondható. Az úgynevezett „minőségi csere” valódi indoka többnyire nem az építészeti minőség, hanem az eladható négyzetméter (föld alatt és a föld felett..) – azaz mennyiség...

A „vállalkozói műemlékvédelem” tetszetősen hangzik, csak éppen leszűkítő és ezért veszélyes. A jelző nélküli műemlékvédelem mindig magába foglalta a vállalkozás lehetőségét is, csupán ez utóbbi fogalom tartalma és jelentősége nőtt hatalmassá napjainkra. A gazdasági környezet változását a műemlékvédelem eszköztárának változása, – bővítése – kell kövesse. Nem szabad felcserélni a célt és az eszközt, s ha ez rendező elv marad: akkor „jöhet” a vállalkozás. Ott és annyi, ahol és amennyi a műemléki érték védelmét elősegíti. Ne a műemlékvédelem legyen vállalkozói, hanem a sikeres vállalkozások szolgálják egyben – ahol tudják – a műemlékeket is! Ez az Európaszerte elterjedt integrált védelem alapja.

Rendkívül differenciált, finoman, gazdagon kialakított struktúrák ismeretesek Európában /és világszerte/ a műemlékvédelem céljainak megvalósítására, sőt tágabban az építészet egészének „természetes” életkeretként való megtartására. Vannak rossz példák is – de nem azokat kellene követnünk. A ma és nem a tegnap Európájához kell csatlakozni. A szellem, az ember elsődlegességét valló szociális társadalmak trendjéhez.

A gazdasági diktátum többféle deformációs veszélyt rejt magában. A közvetlen pusztítás, átalakítás, átépítés, érzéketlen ki- és hozzáépítés nem elvi, hanem az értékekre egzisztenciálisan ható-gyakorlati jelentőségű kérdés. Elvi veszélyforrást is rejt a gazdaság gazdagság, avagy: „a pénz diktál” oldala. A felületes, erosen nosztalgia-ízű gondolkodásmód jelenléte mellett szembe kell néznünk a régi/új kapcsolatának újonnan jelentkező megközelítésével. Részletezés nélkül a szélsőséges lehetőségekről: Elpusztult történeti épületrészek vagy egész épületek teljes rekonstruktív újjáépítése, s az ehhez rokonítható „stílusban tartott” új építkezések. A faszádizmus néven ismertté vált félmegoldások.

Mindez valós veszély. Bár: az építészet történetében nem ismeretlenek az ilyen „atavizmusok!” Amennyiben szuverén új alkotásokról van szó, mindez nem tiltható. Mindez azonban, nem tartozhat a műemlékvédelem tárgykörébe. A „pótolhatatlanság” nem szakmai rigolya, hanem tartalmi jelentőségu, döntő tényező a műemlékek esetében, így mindig értelmezhető fogalom marad.

Időszerű kérdés a hiteles restaurálás, sőt a hiteles rekonstrukció (ilyen is elképzelhető, persze csak igen kivételes esetben), azaz, hogy mikor mi fogadható el annak. Ami itt röviden leszögezhetőnek látszik: sokmindent lehet, de: hamisítani nem szabad.

Visszatérve a „társadalmasodó” műemlékvédelemre: fontos kérdés, főleg mert a jelző hordozta tartalom talán félreérthető is lehet. Igaz, hogy a társadalomnak minden szinten részt kell vennie a műemlékvédelemben; az nem lehet csak egy távoli központ feladata, amely személytelenül, a társadalom javára, de annak tényleges részvétele nélkül küzd a közös kincsek megtartásáért. De: úgy már nem értelmezhető e társadalmasítás, ahogyan arról például a házilagos magánlakás építkezés átélt gyakorlata során tapasztalatokat szerezhettünk... A műemlékvédelem nagyjából úgy társadalmasítható, ahogy az egészségügy. Azaz a betegnek is mindent meg kell tennie – saját magának! – a megelőzésért, a gyógyulásért, de azért jobb ha nem kuruzslás folyik gyógyítás helyett...

A műemlékvédelem szón minden bizonnyal lehet vitatkozni, és lehet fontolgatni, hogy a német Denkmalpflege alapján a „műemlékgondozás” találóbb kifejezés lesz-e az elkövetkező évtizedekben. Amin viszont nem érdemes vitatkozni: Az értékek megtartásához mindig szükség lesz megfelelő elvi, tudományos megalapozottságú, egységes szellemű szakmai bázisra és széleskörű társadalmi együttműködésre, a szolidaritás és szubszidiaritás teljesértékű érvényrejuttatásával.

Dr. Fejérdy Tamás

Az 1997. évi LXXVIII. törvény az építészeti örökség védelméről

56. (1) Az építészeti örökséghez tartoznak a műemlékek, az épületegyüttesek és a kultúrtájak. Az építészeti örökség megfelelő fenntartása és megóvása közérdek.

(2) Az építészeti örökség kiemelkedő értékű elemeit nemzetközi (egyetemes), országos (nemzeti) és helyi építészeti örökség részeként kell kijelölni (védetté nyilvánítani), fenntartani, megóvni, használni és bemutatni.

(3) A nemzetközi építészeti örökség – a „Világörökség jegyzék”-ben nyilvántartott – kiemelkedő,

egyetemes értékű elemeit a vonatkozó nemzetközi egyezményeknek is megfelelően kell fenntartani, megőrizni, használni és bemutatni.

(4) A kormány a világörökséggel kapcsolatos feladatait a miniszter útján, a miniszter által létrehozott Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága közreműködésével látja el.

(5) Az országos építészeti örökség – a műemléki, természetvédelmi és egyéb védeltséget tartalmazó nyilvántartásba vett – kiemelkedő, nemzeti értékű elemeire vonatkozó részletes szabályokat külön törvények állapítják meg.

57. (1) Az építészeti örökségnek azok az elemei, amelyek értékük alapján az 56. paragrafus szerint nem részesülnek országos védelemben, de a sajátos megjelenésüknél, jellegzetességüknél, településképi vagy településszerkezeti értéküknél fogva a térség, illetőleg a település szempontjából kiemelkedőek, hagyományt őriznek, az ott élt emberek és közösségek munkáját és kultúráját híven tükrözik, a helyi építészeti örökség részét képezik.

(2) A helyi építészeti örökség értékeinek feltárása, számbavétele, védetté nyilvánítása, fenntartása, fejlesztése, őrzése, védelmének biztosítása a települési önkormányzat feladata.

(3) A helyi védetté nyilvánításról vagy annak megszüntetéséről, továbbá a védeltséggel összefüggő korlátozásokról és kötelezettségekről a települési – fővárosban a fővárosi önkormányzat, illetve az általa szabályozott keretek között a kerületi – önkormányzat rendeletben dönt.

Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal nyilvántartása

Megye	Temp- lom	Egy- házi épület	Köz- épület	Lakó- épület	Lakó- ház	Kastély , kúria	Agrárt. emlék	Malo m	Présház, pince	V vár
Budapest	69	22	115	510		10		2	1	
Baranya	235	29	42	146	73	19	17	8	90	
Bács-Kiskun	75	14	28	48	39	18	6	7	5	
Békés	50	13	22	25	35	27	28	5		
Borsod-Abaúj-Zemplén	230	26	13	90	126	78	18	2		
Csongrád	34	9	20	62	60	8	5	6		
Fejér	85	20	13	100	40	36	14	5	6	
Győr-Moson-Sopron	172	35	39	556	104	20	23	7	6	
Hajdú-Bihar	63	6	16	29	31	10	6	1	1	
Heves	111	30	16	110	34	32	16	3	24	
Jász-Nagykun-Szolnok	67	8	9	8	21	14		4	1	
Komárom-Esztergom	99	30	12	92	7	13	19	12	1	
Nógrád	105	16	8	8	65	53	19			
Pest	191	42	17	143	35	114	16	1	13	
Somogy	164	25	8	13	33	52	25	3	141	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	184	6	14	14	39	43	3	3		
Tolna	120	12	12	15	12	27	8	1	12	
Vas	171	25	27	198	49	83	16	6	36	
Veszprém	248	49	17	146	341	47	24	19	109	
Zala	127	17	11	42	34	14	19	2	24	

Összesen	2 600	434	459	2 355	1 178	718	282	97	469	1
----------	-------	-----	-----	-------	-------	-----	-----	----	-----	---

Magyarország műemlékállományának megoszlása tulajdonviszonyok szerint, megyénként

Megye	Állami	Önkormányzati					
Fővárosi	Megyei	Kerületi/ helyi	Római katolik us	Görögkeleti	Görög katolikus	Reformátu s	Evangelik us
Budapest	194	47	3	431	68	3	2
Baranya	38		14	138	175	9	1
Bács-Kiskun	18	1	16	76	60	5	
Békés	40	1	8	59	27	8	
Borsod-Abaúj-Zemplén	30		20	143	115	1	25
Csongrád	14		18	77	29	7	2
Fejér	23	1	16	152	76	2	
Győr-Moson-Sopron	33		16	610	202	1	
Hajdú-Bihar	11		7	59	15	3	6
Heves	23	1	18	127	149	3	
Jász-Nagykun-Szolnok	5		4	68	44	1	
Komárom-Esztergom	27		11	127	101		
Nógrád	13		23	79	113		
Pest	43		16	250	172	20	
Somogy	22	2	22	78	139		
Szabolcs-Szatmár-Bereg	17		15	44	35	1	22
Tolna	3		12	74	82	4	
Vas	48	1	24	223	179		
Veszprém	51		13	217	120		
Zala	24	1	5	113	136		
Összesen	677	55	281	3 145	2 038	68	58

Magyarország műemlékállománya, 1998. február

Megye	Összes	Műemléki környezet	Műemléki jelentőségű terület
Budapest	956	17	1
Baranya	748	3	1
Bács-Kiskun	270	3	2
Békés	246	7	-

Borsod-Abaúj-Zemplén	664	18	1
Csongrád	216	10	1
Fejér	410	8	1
Győr-Moson-Sopron	1 183	6	4
Hajdú-Bihar	193	7	-
Heves	463	11	1
Jász-Nagykun-Szolnok	185	1	-
Komárom-Esztergom	382	5	2
Nógrád	330	7	1
Pest	733	18	2
Somogy	533	9	-
Szabolcs-Szatmár-Bereg	343	5	-
Tolna	259	1	-
Vas	706	8	3
Veszprém	1 180	30	4
Zala	357	6	1
Összesen	10 357	180	25

A műemlékállomány megoszlása tulajdonviszonyok szerint, 1998

Tulajdonviszony	Darab	%
Állami tulajdonú	677	6,63
Önkormányzati tulajdonú	3 480	34,08
Ebből fővárosi	55	0,54
- megyei	281	2,75
- helyi, illetve kerületi	3 145	30,80
Egyházi tulajdonú	3 032	29,69
Ebből - római katolikus	2 38	19,96
- görögkeleti (ortodox)	68	0,67
- görög katolikus	58	0,57
- református	694	6,8
- evangélikus	162	1,59
- unitárius	2	0,02
- zsidó	10	0,1
Társasági tulajdonú	764	7,48
Magánszemély tulajdonában	2 258	22,11

Összesen	10 211	100
----------	--------	-----

Törvény a műemlékvédelemről

„Műemlék elnevezés alatt értetik a földben vagy a föld színén lévő minden olyan építmény és tartozéka, mely történeti – vagy művészeti emlék becsével bír” – mondja az egyetlen törvény, amely a műemlékvédelmet szabályozta még magyarország Apostoli Királya, Első Ferenc József idején, az 1881. évi XXXIX. törvényczikk, „a műemlékek fenntartásáról” (sic.). Egész terjedelmében olvasható a Műemlékvédelem 1997. évi 2. számában. Tanulságos szép olvasmány – szép törvény. Fentebbi mondatát most az Országgyűlés vitájában is többen citálták.

A mai törvény annál körülményesebben fogalmaz fogalom-értelmezései sorában. Azon idő alatt, amíg a magyar műemlékvédelem történetét végigkövetően, nagyjaink meg-megújuló kísérleteket tettek a törvényalkotásra, sokat alakult mélyült, gazdagodott, terebélyesedett a műemlékekről való gondolkodás – a gondoskodás is talán.

Míg ama első, a műemlékvédelem eszméjét foglalta törvénybe, addig ez már a gyakorlatot kodifikálja. Törvényi formába gyűjti mindazt az elméleti és gyakorlati tapasztalatot, amely ilyen szintű szabályozást kíván.

Jó ideje vártuk – nélkülöztük – a törvényt. Szakmai előkészületei a rendszerváltással egy idősek, több változatban korábban már a kodifikáció bizonyos lépcsőit megjárta. nem osztom ellenben azt, hogy elkésett volna, ha húzódott is. Megértem, hogy csupán most került sorra. Csak a környezetvédelmi tárca területén maradván is belátható, hogy más egyéb ügyek rendre eléje tolakodtak. a közvetlenül politikaalakító jelentőséget kivívott témák, amelyek a civil mozgalmak, a zöldek zászlajára kerültek, vagy amelyeknek a gazdaság átalakulásaival összefüggésben nagyobb sürgősséget kellett tulajdonítani. ilyen volt az önkormányzati rendszerrel összefüggésben a területfejlesztés is.

Meglehet, kissé „igazságtalan” ez velünk szemben, mert a rendszerváltást előkészítő kezdeményezésekben elsőik között a (helyi) hatalmat épp a műemléki és városvédő mozgolódások kezdték ki. Mindemellett nélkülöztük a törvényt, mert a változások már követelték azt.

Szabályozást követelt az állami felelősség örökségünk megóvásában – tehát a műemlékvédelmi érdek. A műemlékügy napjainkban a rendszerváltás politikai, jogi, tulajdoni, valamint államszervezeti, közigazgatási, önkormányzati és intézményi átalakulásai következtében, egyben a központosított források apadása miatt óriási kihívással néz szembe, amelynek így egészében eddig nem tudott megfelelni, miközben kapacitásainak és jelentős szellemi erőinek kihasználása, hatékonysága és hatása, tevékenységünk társadalmi elismertsége, sajnos csökkent.

Ez a kihívás műemlékvédelmünk jövőjének vizsgálatát indokolta most. Mondhatjuk, hogy a válaszadás ezekre a stratégiai kérdésekre a törvényi alapoknál kezdődhetett.

Törvényünk tehát már van. Több mint száz év múltán, 1998. január elsejétől hatályos törvény szabályozza hazánkban a műemlékvédelem értékszempléletének, érdekeinek, elveinek és gyakorlatának érvényre juttatását. Feladataikat, a végrehajtás társadalmi viszonyrendszerait, módját és eszközeit.

Új korszak kezdődik a hazai műemlékvédelemben? A törvény megszületésének jelentőségét egy Rómer Flóristól vett idézettel (1865) húzom alá, aki a romlás és pusztítás megállítást sürgeti így: „...míg az ősi maradványok becsülése nemzeti törvénnyé nem emeltetik, míg minden egyes műdarab a nemzet oltalma alá nem helyezettik.”

Van már Törvény, nemzeti törvénnyé kell emelnünk.

Kalmár Péter

A törvény mellékletében megnevezett műemlékek, műemlékegyüttesek

Budapest

I. kerület

A volt királyi palota és a
Szent György téri–Színház
utcai épületegyüttes a hozzá
tartozó területekkel:

Szent György tér 1., 2.
Szent György tér 6.

Szent György tér 3.

Színház u. 1-3.

Színház u. 5-11.

Ybl Miklós tér 2-6.

Anna u. 1. (Tárnok u. 18.)

Apród u. 1-3.

Dísz tér 15.

Döbrentei tér 9.

Kapisztrán tér 2., 3., 4.

Kapisztrán tér 6.

Táncsics Mihály u. 1.

Táncsics Mihály u. 7.

Táncsics Mihály u. 9.

Sándor-palota

Királyi palota (A-B-C-D-E-F épület) a
középkori királyi palota romjaival és
a kapcsolódó erődrendszerrel, a Ny-i és D-i
várkerttel és Szent György térrel
volt Honvédelmi Minisztérium, Teleki-
palota és udvari istálló területe és
maradványai

volt karmelita templom, Várszínház

volt karmelita rendház

Várkert bazár és csatlakozó lakóházak

Lakóház (Patikamúzeum)

Semmelweis Ignác szülőháza (múzeum)

De la Motte-palota

Rudas fürdő

Nándor laktanya, Hadtörténeti Intézet és Múzeum
az egykori Mária-Magdolna templom
tornyának és falainak maradványa

volt lakóház, ma irodaház

Erdődy-palota, Zenetudományi Intézet és
Zenetörténeti Múzeum

Táncsics Mihály börtöne és az Erdélyi-bástya

II. kerület

Bem J. u. 20.

Budakeszi út 93-95.

Fő u. 82-86., Ganz u. 4.

Frankel Leó út 31-33.,

Árpád fejedelem útja 7–8.
és Zsigmond köz 1.

Húvösvölgyi út 78.,

Fekete István u. 1–3.

Mecset u. 14.

Szajkó u. 14-16.,

Fekete István u. 11.

volt Ganz törzsgyár (múzeum)
budaszentlőrinci pálos kolostor és
templom romjai

Király fürdő

Császár fürdő és Hild-udvar

Mátyás király nyéki vadászkastélyának
romjai

Gül Baba türbéje

Nyék középkori templomának romjai

III. kerület

Aquincum, Szentendrei út

római polgárváros romegyüttese (múzeum)

Fő tér 1. Hajógyári sziget	Zichy kastély épületegyüttese az aquincumi helytartó palotájának maradványai	18019 18386/1
Meggyfa u. Pacsirtamező u. Szentendrei út	római ház maradványai (múzeum) római katonai amfiteátrum romjai római polgárvárosi amfiteátrum romjai	18529/2 17599 19416
V. kerület Alkotmány u. 8.	volt Kereskedelmi Kamara (Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium Egyetemi Könyvtár volt Valero Selyemgyár (Honvédelmi Minisztérium) volt lakóház, ma irodaház	24907 24186 24970 24513
Ferenciek tere 6. Honvéd u. 24-30. József A. u. 6. (Nádor u. 2.) József nádor tér 2., 3., 4. Károlyi M. u. 16.	Pénzügyminisztérium Károlyi-palota (Petőfi Irodalmi Múzeum) és Károlyi kert Országház Földművelésügyi Minisztérium volt Kúria (Néprajzi Múzeum) Contra Aquincum maradványai Pesti Vigadó	24481/2 24166/1 24894 24891 24898 24314 24429/1
Kossuth L. tér 1., 2., 3. Kossuth L. tér 11. Kossuth L. tér 12. Március 15. tér Vigadó tér 2.		
VI. kerület Andrássy út 22. Andrássy út 67. Andrássy út 69. Andrássy út 71.	Magyar Állami Operaház régí Zeneakadémia régí Műcsarnok Képzőművészeti Főiskola	24186 29498 29499 29500, 2 29502
Bajza u. 41. Liszt Ferenc tér 8. Teréz körút 55-57.	régí pesti Kálvária Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Nyugati pályaudvar felvételi épülete	28345 29406 28224/3. 28224/5.
VIII. kerület Baross tér Bródy S. u. 4. Illés u. 25. Kerepesi temető	Keleti pályaudvar felvételi épülete lakóház Festetics-villa és pálmaház a Fűvészkertben a temető egész területe az állami tulaj- donú védett síremlékekkel együtt	32951/1 36559/4 36177 38821/2
Múzeum krt. 4-6-8. Múzeum krt. 14-16. Múzeum u. 11. Ötpacsirta u. 2. Pollack Mihály tér 3. (Bródy S. u. 13.) Pollack Mihály tér 4. és 10. (Múzeum u. 4.) Üllői út 80-82.	Tudományegyetem (ELTE) Magyar Nemzeti Múzeum Károlyi-palota Almásy-Andrássy-palota Festetics-palota Esterházy-palota volt Ludovika főépülete, együttese és parkja	36558/5 36560 36563 36581 36587/2 36582 36030

IX. kerület Fővám tér 7-9.	volt Fővámház, Közgazdaságtudományi Egyetem	36582
Üllői út 45-51.	volt Mária Terézia laktanya	37104
Üllői út 33-37.	Iparművészeti Múzeum	36862
XI. kerület Gellérthegy Hunyadi János út Műegyetem rakpart 1., 2., 3., 4., 5., 6.	Citadella albertfalvai római tábor maradványai Budapesti Műszaki Egyetem épületei	5412 43584/1 5534
XIV. kerület Hősök tere műemléki együttese	Szépművészeti Múzeum Múcsarnok Millenniumi Emlékmű	29732/1 29732/1 29732/1
Stefánia út 14. Városliget, Széchenyi-sziget	Földtani Intézet Vajdahunyad vára, Magyar Mezőgazdasági Múzeum	32827 29732/1
XXII. kerület Csókássy Pál u. 11-13.	Rudnyánszky-kastély (kastélymúzeum)	232438, 232436, 232422,
Szent Flórián tér	római tábor maradványai	232420, 232422. 232419,
Budapest összesen: 68 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		
Baranya megye KÁSÁD, Rákóczi út 28. MAGYAREGREGY PÉCS, Apáca u. 14. PÉCS, Nyár u. 8. PÉCS, Rákóczi út 2. PÉCS, Szent István tér PÉCS, Szent István tér	horvát tájház Márvár Ókeresztény sírkápolna Idrisz Baba türbéje Jakováli Hasszán pasa dzsámija Ókeresztény mauzóleum Püspökvára középkori egyetem, az Aranyos Mária kápolna romjai a Keresztelő Szent János társaskáptalan romjai és a romokra épült Virágh-féle ház Egyetemi Könyvtár pálos templom- és kolostorrom vár vár vár vár	72 0196 18387/A 4955 4127 18392/1 18306 18291, 1 18366 089/5 1281 1174 278 1733
PÉCS, Szepessy I. u. 3. PÉCS, Jakabhegy PÉCSVÁRAD SIKLÓS SZÁSZVÁR SZIGETVÁR Baranya megye összesen: 13 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		

Bács-Kiskun megye

KECSKEMÉT, Katona J. tér 2.
LAJOSMIZSE
Bács-Kiskun megye összesen: 2 műemlék

volt ferences kolostor (Kodály Intézet)
tanyamúzeum

478/1
056/3

Békés megye
GYULA, Kossuth u. 15.

vár-szigeterőd műemléki együttese:
Harruckern-Wenckheim-Almássy-kastély
(ma csecsemőotthon) együttese és parkja
várkastély, Corvin János rondellája és
külső várfal bástyákkal

2637/1,

2634/2

GYULA, Várfürdő u. 2.
MEZŐHEGYES

volt lovarda (ma uszoda)
ménesközpont épületegyüttese (az Állami
Csekonits park
Méneshirtokhoz tartozó 33 védett épü-
let): víztorony és szivattyúház
központi magtár

2641/1

905/2

677/1

MEZŐHEGYES, Hild János tér
MEZŐHEGYES,
Kossuth u. 41-43.
Kozma F. u. 6.
Kozma F. u. 14.
Kozma F. u. 28.
Kozma F. u. 28.

sütőde, szárazmalom, lakóház, ipari épület
üzemi konyha, csikóscsárda
kettős tiszti lak
déli nagy diadalív
déli reprezentatív kaszárnya (ma lakó-
ház) és empire kapu

818, 820

870/1

860/5/A

725/2

704

Kozma F. u. 30.
Kozma F. u. 32.

méneparancsnoki épület /ma székház)
északi reprezentatív kaszárnya (ma Hotel
Nonius) és empire kapu

704

726

Kozma F. u. 32.
Kozma F. u.
Kozma F. u.
Kozma F. u.
Posta u. 1.

északi nagy diadalív
fedeles lovarda
központi istálló
harangláb a Hotel Nonius előtt
vadászvendéglő

725/3

730

729

729

8

18-as major
18-as major

gabonaüzemi zabsilótorony
sértéstelepi zabsilótorony

04/10

1041/8

MEZŐHEGYES,
21-es major
KAMARÁS, 21-es major
KAMARÁS, 23-as major
FÜPEREGPUSZTA,
39-es major
ÁRKOSPUSZTA,
48-as major
KÜLSŐPEREGPUSZTA,
56-os major
KÜLSŐPEREGPUSZTA,
57-es major
PEREGPUSZTA,
57-es major
PEREGPUSZTA,
57-es major
PEREGPUSZTA,

harangláb
magtár
zabsilótorony

0417/17

0417/18

0264/6

zabsilótorony és harangláb

056/7

csikóslak

0121/3

zabsilótorony

0203/40

elevátor-magtár

0185/1

komlószárító

0191/14

harangláb

0191/15

66-os major	zabsilótorony	0369/5
CSATÓKAMARÁS		
79-es major	zabsilótorony	038
SZABADKÍGYÓS,	Wenckheim-kastélyegyüttes és parkja	384
Kastély u.		
SZARVAS	Bolza-kastély és parkja	1
Szabadság u. 2.		
SZARVAS	Csáky-kastély és parkja	0129/3
Anna-liget		
Békés megye összesen: 5 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		

Borsod-Abaúj-Zemplén megye		
BOLDOGKŐVÁRALJA	várrom	1118/1
EDELÉNY, Borsodi út 7.	L'Huillier-Coburg-kastély és parkja	48, 49, 5
FÜZÉR, Várhegy	várrom	0161
FÜZÉRRADVÁNY,	Károlyi-kastélyegyüttes és parkja	247, 2
Kossuth u. 2.		
GÖNC,	huszita ház	1126/1
Kossuth u. 85., és 85/A		
KOMLÓSKA,	rutén tájház	195
Rákóczi u. 50.		
KURITYÁN	pálos templom- és kolostorrom	040/2
MARTONYI, Háromhegy	pálos templom- és kolostorrom	022/1
MÁD, Rákóczi u. 75.	zsinagóga	878/5
MISKOLC, Bükkszentlélek	pálos templom- és kolostorrom	01108/2
MISKOLC, Diósgyőr	vár	32827
MISKOLC, Újmassa	őskohó	01130
ÓNOD	várrom	0156
PÁCIN, Kossuth-kert	Mágochy-Alaghy-Sennyei-kastély és parkja (múzeum)	1/1, 1/2
SÁROSPATAK	Rákóczi-várkastély és parkja	169
SZOMOLYA, Toldi u. 28-30.	barlanglakás és udvara	277, 278
TARD, Béke u. 55. és 57.	tájház	1257, 12
Borsod-Abaúj-Zemplén megye összesen: 18 műemlék.		

Csongrád megye		
FÁBIÁNSEBESTYÉN,	szélmalom	080/13
Külső dűlő 48.		
SZEGVÁR, Kossuth tér 1.	volt Károlyi-kastély	789
Csongrád megye összesen: 2 műemlék.		

Fejér megye		
ALCSÚTDOBOZ	Habsburg-kastély maradványai és parkja	078
BICSKE, Kossuth u. 42.	Batthyány-kastély és parkja	1896/1,
CSÁKVÁR, Kastélypark u.	Esterházy-kastély együttese és parkja	193/1, 1
és Szent Vince u.		195, 196
		214/6, 0
CSÓKAKŐ	várrom	018/3
DÉG, Hunyadi u. 11.	Festetics-kastély, "Hollandi ház" és	1102, 11

FEHÉRVÁRCSURGÓ,
Petőfi u.
FÜLE, Széchenyi u. 107.
ISZKASZENTGYÖRGY,
Rákóczi u.
MARTONVÁSÁR,

NÁDASLADÁNY,
Április 4. u.
LOVASBERÉNY,
Fehérvári út

SOPONYA, NAGYLÁNG
Dózsa Gy. u.

SZÉKESFEHÉRVÁR
Megyház u. 17.
SZÉKESFEHÉRVÁR
Koronázó tér
TÁC, Fövenypusztá
Fejér megye összesen: 15 műemlék.

Győr-Sopron-Moson megye
DÉNESFA, Fő u. 19.
FERTÓD

kastélypark

Károlyi-kastély és parkja

tájház

Amadé-Bajzáth-Pappenheim-kastély-
együttes és parkja

Brunszvik-kastélyegyüttes és parkja

Emlékezés tere

Nádasdy-kastély és parkja

Cziráky-kastélyegyüttes, kápolna és
kastélypark

Zichy-kastélyegyüttes és parkja

volt Megyeháza

Romkert, koronázó templom romjai

Gorsium

Cziráky-kastélyegyüttes és parkja

Esterházy-kastély teljes műemléki együttese:

erdő

Kelemente patak

erdő

út

erdő

út

erdő

erdő

út

út

vendéglő

út

út

erdő

erdő

út

erdő

erdő

szántó

út

szántó

park

0123/1, 0

0123/5

023/5, 0

591, 592

189

1, 2, 525

528/2, 5

174

242/3, 2

1010, 10

1011/2,

0178/3,

367, 368

370, 371

371/4, 3

373, 374

333, 334

134, 399

025, 026

111,117,

015

016

017

018

019/2

020

021/1

021/2

022

023/1

023/2

023/3

024

025/1

025/2

026

027/1

027/2

0202

0223/1

0223

127/2

Gránátos ház I.	128
út	129
sportpálya	130
Gránátos ház II.	131
út	132
út	134
ipartelep, rakodó	135
iparvasút	136
iroda	137/1
beépítetlen terület	137/2
út	138
park	139
út	140
Kastély	141
park	142
híd, sétány	143
park	144
járda	145
udvarosház	225
uradalmi épület	227/1
út	322
Muzsикаház	324/1
lovarda	327/2
beépítetlen terület	327/4
kertészet, üvegházak, kutyaház	327/6
park	327/7
út	328
vízmű	329
park	330/1
park	330/2
út	330/3
út	331
út	332
tisztartói ház	333
Marionett Színház	334
télikert	335
kerti ház	336
út	337
beépítetlen terület	338/1
beépítetlen terület	338/2
lakóház	339/2
út	340
víztorony	341
uradalmi épület	342/5
uradalmi épület	342/6
uradalmi épületek	343
út	344/1
út	345
uradalmi cselédházak	346/2
uradalmi cselédházak	346/4
út	347

	magtár	348/1
	közmű	348/3
	beépítetlen terület	348/4
	út	350
	park	1229/1
FERTŐRÁKOS, Fő u.153.	volt püspöki kastélyegyüttes és kertje	876, 877
GYŐR, Liszt F. u. 13.	volt megyeháza	6687
GYŐR, Széchenyi tér 5.	volt Apátúr-ház (múzeum)	6870
MIHÁLYI, Korona u. 1.	Dőry-kastély és parkja	364, 366
MOSONMAGYARÓVÁR, Pozsonyi út 88.	vár és erődrendszer	313/10, 11
NAGYCENK	312/2 Széchenyi-kastély és teljes műemléki együttese:	
	park	658/1
	Vöröskastély (kastélyszálló)	658/2
	méntelep	658/4
	Széchenyi Emlékmúzeum	658/5
	virágház (kastélyszálló)	658/6
	őrépületek	660
	méntelep	558
	vízmű, szennyvíztelep	559
	hársfasor	673, 015
SOPRON, Fő tér 6.	Fabricsius-ház (múzeum)	192, 193
SOPRON, Fő tér 7.	Tábornokház (múzeum)	195, 196
SOPRON, Fő tér 8.	Storno-ház (múzeum)	197, 198
SOPRON, Templom u. 2-4.	Esterházy-palota (múzeum)	189, 188
SOPRON, Új u. 11.	zsinagóga (múzeum)	52
SOPRON, Új u. 22-24.	zsinagóga (múzeum)	24, 25
SZANY, Kossuth u. 2., 4., 6.	volt püspöki kastélyegyüttes és parkja (múzeum)	1162/1
Győr-Moson-Sopron megye összesen: 15 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		
Hajdú-Bihar megye		
DEBRECEN, Déri tér 1.	Déri Múzeum	8315
DEBRECEN, Egyetem tér 1.	Kossuth Lajos Tudományegyetem	22246
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Kossuth u. 1.	Hajdúkerületi Székház	1817
HORTOBÁGY a 33. sz. főút (71 + 879 szelvény)	Nagyhortobágyi kőhíd	96/4
HORTOBÁGY Petőfi tér 1.	Nagyhortobágyi csárda	1
HORTOBÁGY Petőfi tér	Egykori szekérállás (Pásztormúzeum)	97
NAGYKEREKI Hajdú-Bihar megye összesen: 7 műemlék.	Bocskai vár (múzeum)	610/1, 6
Heves megye		

EGER, Dózsa Gy. tér 3. EGER	Valide Szultana török fürdő romjai vár és erődrendszer romjai	5033, 50 5488, 54 5472, 54 5489, 58 5072/2 2713/4 545/1 123 0193
EGER, Knézich K. u. HATVAN, Kossuth tér NASZVAJ PARÁD, Sziget u. 8. SIROK Heves megye összesen: 7 műemlék	minaret Grassalkovich-kastély De la Motte-kastély és parkja falumúzeum várrom	5072/2 2713/4 545/1 123 0193
Jász-Nagykun-Szolnok megye ÚJSZÁSZ, Abonyi u. 1. Jász-Nagykun-Szolnok megye összesen: 1 műemlék Komárom-Esztergom megye BAJNA, Május 1. tér 15.	Orczy-kastély és parkja Sándor-Metternich-kastélyegyüttes és parkja: kastély park, út	2074/1 566 565/1, 5 563, 564 568/1, 5 116/6 403 16241, 1
DÖMÖS, Felsőfalu dűlő ESZTERGOM Szent István tér 1. ESZTERGOM Pilisszentlélek KOMÁROM, erődrendszer	uradalmi istálló prépostsági romok vár, a volt királyi, majd érseki palota maradványainak együttese pálos kolostorrom	116/6 403 16241, 1 061
OROSZLÁNY	Igmándi erőd Monostori erőd volt kamalduli remeteség teljes együttese: Majkpuszta kastély toronyrom remeteházak központi udvar jégverem, erdő gazdasági épület kápolna és erdő gyep erdő étterem (gyep) Majkpuszta: gyep tó, mocsár	1171 1948 074/20 074/8 074/1, 0 074/3, 0 074/5, 0 074/7, 0 074/10, 0 074/12, 0 074/14, 0 074/16, 0 074/18 074/19 072 073 083 075 076 078 061/9 062

	udvar	032/1, 032/3 0199/5
OROSZLÁNY	bencés templom- és kolostorrom Vértesszentkereszt	1852, 1854, 183306/4, 3308/2
TATA, Hősök tere 7., 8., 9/A. TATA, Néppark	Esterházy-kastély és melléképületei, park	1874/1, 1873, 19
TATA, Váralja u. 1-3.	volt Esterházy kerti lak (múzeumi székház) műrom és mecset a vár együttese	
Komárom-Esztergom megye összesen: 10 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		
Nógrád megye		
BALASSAGYARMAT, Madách u. 2. DRÉGELYPALÁNK HOLLÓKŐ, Kossuth u. 82. HOLLÓKŐ MÁTRAVEREBÉLY	volt megyei börtön, büntetés-végrehajtási intézet várrom Palóc múzeum várrom remetebárlang Szentkút	447 058 49/1 057/1 0135
SALGÓTARJÁN SZÉCSÉNY, Ady E. u. 7. Nógrád megye összesen: 7 műemlék.	Salgó várrom Forgách-kastély (múzeum), parkja és várkert	036 106, 155
Pest megye		
ABONY, Tószegi u. 51. ACSA, Petőfi u. ASZÓD, Szabadság tér 7. DABAS-GYÓN, Bikszó Miklós u. 479. ÉRD, Mecset u. GÖDÖLLŐ, Szabadság tér 1.	Vigyázó-kúria Prónay-kastély és parkja újabb Podmaniczky-kastély és parkja Halász Mór-kúria és parkja minaret Grassalkovich-kastély teljes épület-együttese, parkja	4160/6 4 181, 182 4795 24357 1565/2, 5851/3, 5852, 5853/3, 5854, 5856/1, 5893 0268 632, 587
GÖDÖLLŐ GÖDÖLLŐ, Babatipusztá GYÖMRŐ, Bajcsy-Zsilinszky u. NAGYKŐRÖS, Kecskeméti u. 27/B. PÉCEL, Kálvin tér 1. PILIS, Kossuth u. 31. PILISSZENTKERESZT	vasútállomás volt királyi váróterme istállókastély Teleki-kastély és parkja Halász-Tanárky-kúria (múzeum) Ráday-kastély és parkja Beleznay-Nyáry-kastély és parkja ciszterci apátság romjai Romterület Teleki-kastély Savoyai-kastély és parkja	5893 0268 632, 587 2942/4 2 1573 05/1, 15
POMÁZ, Templom tér 3. RÁCKEVE, Kossuth u. 95.		640/1 75, 52, 5 2954/1

VÁC, Köztársaság u. VÁCHARTYÁN, Veres Pálné u. 5. VISEGRÁD, Fő u. 25-41.	diadalív Rudnay-kastély	2131/2 1/1, 1/3,
VISEGRÁD, Fő u.	a királyi palota teljes romterülete, a ferences kolostor romjai és a kapcsolódó múzeumi épületek erődrendszer vízibástya, kapu és várfalak	22, 23, 26, 27/1, 28, 29/1. 56, 1/4, 0125/9
Salamon-torony u. Várhegy VISEGRÁD, Sibrik-domb	alsóvár (ún. Salamon-torony) fellegvár és a csatlakozó várfalak római castrum és X-XI. századi város-pánság romjai, valamint az esperesi templom maradványai templom- és kolostorrom volt premontrei prépostság	1079, 0125/5, 1089, 10
ZSÁMBÉK Régi templom u. Pest megye összesen: 22 műemlék.		941
Somogy megye BALATONSZENTGYÖRGY Csillagvár u. 68. BALATONSZENTGYÖRGY Irtási dűlő ISTVÁNDI, Kossuth u. 59. SOMOGYVÁR, Várhegy	tájház Csillagvár (múzeum) tájház Szent Egyed bazilika és bencés apátság romjai volt népi lakóház (tájház) majorsági épületegyüttes	35, 36 043 212 0150
SZENNA, Árpád u. 38. ZAMÁRDI, Szántódpuszta		191/1 4470, 4473, 4477, 44
ZAMÁRDI, Fő u. 83. Somogy megye összesen: 7 műemlék.	tájház	2395
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye NYÍRBÁTOR, Vár u. 1. SZABOLCS, Földvár u. TARPA, Árpád u. TUZSÉR, Ady E. u. 2. TÚRISTVÁNDI, Zrínyi M. u. VAJA, Damjanich u. 79. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összesen: 6 műemlék.	Báthori-várkastély, magtár földvár szárazmalom Lónyay-kastély és parkja vízimalom Vay-kastély (múzeum) és parkja	2431/1 1, 2, 4 1020/2 885 303 3
Tolna megye DUNAFÖLDVÁR Rátkay köz 2. OZORA SIMONTORNYA Vár tér 10.	ún. török torony (múzeum és étterem) Ozorai Pipo vára vár	1030 1596 1447

Tolna megye összesen: 3 műemlék.

Vas megye

BOZSOK, Rákóczi u. 1.
BOZSOK, Rákóczi u. 1.

Sibrik-kastélyegyüttes és parkja
Batthyány-várkastély romjai és kertje
268/4, 268/5, 268/6,
268/7, 268/8, 268/9,
268/10, 268/11,
268/12, 268/21, út 270
Szapáry-kastélyegyüttes és parkja

2, 4
268/1, 2

BÜK, Gyár u. 29.
CÁK, Gesztenyés 3., 4.,
5., 6., 28., 29., 30., 31., 32.
CSÁKÁNYDOROSZLÓ,
Fő u. 4.

gesztenyés pincesor
Batthyány-kastélyegyüttes és parkja

607
1286
1/1, 2/1

HEGYHÁTSZENTPÉTER
Béke u. 86. és 88.
JÁNOSHÁZA, Vár u. 54.
KÖRMEND,
Gr. Batthyány L. u. 9.

tájház, műemléki együttese (múzeum)
Erdődy-Choron-várkastély és parkja
Batthyány-Strattmann-várkastély teljes
együttese: főépület, melléképületek
kastélypark és építményei
Jurisics-vár teljes együttese

199, 200
1180
1, 2/1, 2
3, 4, 5, 6

KÓSZEG, Rajnis J. u.9.

Nádasdy-várkastély és kertje
népi műemléki együttes (múzeum)

1822, 18
1824/3,1
1826, 18
1
485, 524

SÁRVÁR, Várkerület 1.
SZALAFŐ
Pityerszer u. 1-2., 3., és 13.
VASSURÁNY, Vasút u. 2.
VASSZÉCSENY
Munkás u. 3.

Schilson-kastély és parkja
Ó-Ebergényi-kastély és parkja

197, 194
344

Vas megye összesen: 13 műemlék.

Veszprém megye

ALSOÓRS, Petőfi köz 7.
BADACSONYTOMAJ
Szegedy Róza u. 137.
BAKONYBÉL, Fő u. 15.
CSESZNEK, Vár u.
CSOPAK, Kisfaludy u. 28.
DABRONC,
Ötvöspuszta
DOBA

gótikus ház, ún. török adószedőház
Szegedy Róza háza, udvarán présház és
vincellérház (múzeum)
gazdaporta, népi
várrom
vízimalom
Szegedy-kastély és kúria

772
039/11
437
0158/1
1179
333, 318

DOBA
DÖRGICSE, Fő u.
DÖRGICSE
DÖRGICSE,
Pusztatemplomi dűlő
GYULAKESZI,
Csobánc-hegy
KÉKKÚT, Fő u. 55.

volt Erdődy-kastély és parkja

0219, 02

Somlóvár romjai
felsődörgicsei kettős templom romja
alsődörgicsei templomrom
kisdörgicsei templomrom

0222/5,
0160/11
30
0157
0266/2

várrom

070

tájház

105

KŐVÁGÓÖRS	ecséri templomrom	9289
KŐVÁGÓÖRS,	tájház	538
Petőfi u. 18.		
MAGYARPOLÁNY,	tájház	467
Petőfi u. 4.		
NAGYVÁZSONY	Schumacher-ház (múzeum)	522
Bercsényi u. 21.		
NAGYVÁZSONY,	Kinizsi-vár romjai	454
Vár u.		
NAGYVÁZSONY,	pálos templom- és kolostorrom	0111
Barátipusztá		
NEMESVÁMOS,	római villagazdaság,	089/3, 0
Balácapusztá	likasdombi halomsír	
ÖRVÉNYES	vízimalom	1
Szent Imre u. 1.		
PÁPA, Fő tér 1.	Esterházy kastélyegyüttes: kastély	1
	szálloda (v. istálló)	5/2
	park, várkert és vízfolyások	2, 3, 640
		6406, 64
		6410, 64
		233, 130
		1422/3
PÁPA, Március 15. tér 12.	volt Kluge-féle képfestőüzem (múzeum)	
SÜMEG	volt püspöki palota	
Szent István tér 10.		
SÜMEG, Várhegy	vár	1532
SZIGLIGET	várrom	7
TÉS,	szélmalmok	469, 461
Táncsics M. u. 17. és 32.		
TIHANY,	halászcéh-ház és gazdaház (múzeum)	135
Batthyány u. 18. és 20.		
VÁRPALOTA	Thury György egykori vára (múzeum)	9
Szabadság tér 1.		
VESZPRÉM,	Veszprémvölgyi apáca kolostor és	6438/1
Veszprémvölgyi u.	jezsuita templom romjai	(telekosz)
VESZPRÉMFÁJSZ	középkori templomrom	030/9
Veszprém megye összesen: 32 műemlék, illetve műemlékegyüttes.		
Zala megye		
EGERVÁR, Vár u.	várkastély	073
KESZTHELY,	Georgikon és majorja teljes együttese	1418/4,
Bercsényi u. 65.		
Georgikon u. 20.		
KESZTHELY	Festetics-kastélyegyüttes és parkja:	
Kastély u. 1.	kastélymúzeum	2008
Bástya u. 2.		2005, 20
Bástya u. 4.		2004
Bástya u. 6.		2003
Georgikon u. 21.	kertészet	2009
Georgikon u. 21/A.		2010/1
Georgikon u. 21/B.		2010/2,
		2010/4,

Georgikon u. 21/C.
KESZTHELY, Soproni u. 2.
Lehel u. 2.

kastélypark

KESZTHELY
Kastély u. 11.,
Georgikon u. 1.
KESZTHELY
Fenékpuszta

az Amazon Szálló
lőváltó és
lakóház épületegyüttese
műemléki együttes:
római kori épületmaradványok

Festetics-kúria gazdasági épület

REZI
ZALASZENTGRÓT
Zala u. 1.
ZALASZÁNTÓ, Tátika
ZALAVÁR, Récéskút
ZALAVÁR, Vársziget
Zala megye összesen. 10 műemlék, illetve műemlékegyüttes.

várrom
Batthyány-kastély, park és
híd
várrom
bazilika romjai
vár és apátság romjai

Magyarország összesen: 273 műemlék, illetve műemlékegyüttes.

(A Magyar Közlöny 1997/54. száma alapján)

1997. évi LIV. törvény a műemlékek védelméről¹*

Hazánk történelmének, kultúrájának és művészetének pótolhatatlan örökségét képezik az az alkotások, amelyek a környezet kiemelkedő értékeként az ország és az egyes települések arculatának jellegzetes meghatározói, kulturális hagyományainak hordozói, s egyben a történelmi és nemzettudat formálói.

Ezek az alkotások, mint műemlékek – a tulajdonjogra való tekintet nélkül – az egész nemzet közös kulturális kincsei, védelmük nemzeti összefogást kíván. Fenntartásuk, jelentőségükhöz méltó használatuk és az egész társadalom számára való hozzáférhetővé tételük közérdek.

Az Országgyűlés a műemlékek védelmével kapcsolatos alapvető feladatokról, jogokról és kötelezettségekről a következő törvényt alkotja:

I. fejezet • ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

A törvény célja

1.§. (1) A törvény célja, hogy azokat az építészeti, műszaki és a velük összefüggő művészeti alkotásokat, amelyek történelmünk pótolhatatlan emlékei és kulturális örökségként a társadalom

2010/6,
2011
2007
2450
1687/1,
1687/3,
2028
2026
2027
0420, 04
0454, 04
0457, 04
0415, 04
0418/2,
0421/1,
0425, 04
0427/2,
0437/2,
0462/3,
0144/7
248
0364/4
045/14
090
083/1

számára – a nemzeti vagyon részeként – különleges értéket jelentenek, megfelelő védelemben részesítse, és megőrzésük, fenntartásuk, hasznosításuk, valamint tudományos kutatásuk (a továbbiakban együtt: műemlékvédelem) alapvető szabályait megállapítsa.

(2) A műemlékvédelem hazai elveit és módszereit a műemlékvédelemre vonatkozó nemzetközi egyezményekkel és ajánlásokkal összhangban kell kialakítani.

A törvény hatálya

2.§ (1) A törvény hatálya kiterjed:

- a.) a műemlékekre, a műemléki jelentőségű területre, a műemléki környezetre (a továbbiakban együtt. a műemlékvédelem tárgyai);*
- b.) a védetté nyilvánítás előkészítésére és a védetté nyilvánítási eljárásra, illetve a védettség megszüntetésére;*
- c.) a műemlékek fenntartására, a műemlékek veszélyeztetése esetén az ezt megelőző és a műemlékek fennmaradását biztosító munkálatok elrendelésére;*
- d.) a műemlékvédelem anyagi-pénzügyi és hatósági eszközeire;*
- e.) az oktatási, közművelődési és tudományos feladatokra;*
- f.) az államnak a műemlékvédelemmel kapcsolatos nemzetközi együttműködéséből adódó feladataira.*

(2) A műemléki védelem nem érinti a több szempont szerint is védendő érték egyéb jogszabály alapján fennálló más jellegű védettségét, de a világörökségek és nemzeti emlékhelyek védelmét a törvény hatálya alá tartozó területeken a műemlékvédelem a saját eszközeivel is támogatja.

Értelmező rendelkezések

3.§. E törvény alkalmazásában:

a.) Műemlék:

minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese(rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező mellékpépületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

b.) Műemléki jelentőségű terület

1. az épületek, építmények, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek (a továbbiakban együtt: ingatlanok) minden olyan csoportja, illetve olyan ipari vagy közlekedési terület, amely az adott település jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, összképe, a tájjal való kapcsolata, tér- és utcaképei szempontjából védelemre és megtartásra érdemes, akkor is, ha nem minden egyes alkotóeleme egyedileg védett műemlék, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak;

2. a földfelszínnek, illetőleg a településnek az a része, amely alatt valamely elpusztult, de műemléki jelentőségű épületegyüttes, építmény vagy település összefüggő maradványai rejlenek, amely védelemre, feltárássra és legalább részleges bemutatásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

c.) Műemléki környezet:

a műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden – e törvényben meghatározott – változtatást, beavatkozást a műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

d.) Védett műemléki terület (a továbbiakban: védett terület):

az e törvény szerinti műemléki jelentőségű területek és műemléki környezetek.

e.) Történeti kert:

olyan történeti értékű kert, illetőleg park, amely műemlékkel, illetve a történeti városszerkezettel összefüggő kertépítészeti alkotás.

f.) Műemléki helyreállítás:

a napi jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, illetőleg értékesebb részét érintő építészeti – s szükség esetén képző- és iparművészeti – restaurálás, helyreállítás.

Az együttműködés

4.§ (1) A műemlékek védelmét az állami és önkormányzati szervek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok együttműködésével kell megvalósítani.

(2) A műemlékvédelem követelményeit az épített környezet egészének alakítása és védelme, a terület- és településfejlesztés, a környezet-, a természet- és tájvédelem, valamint a közművelődés célkitűzéseiben -a nemzetközi kötelezettségek figyelembevételével – érvényesíteni kell.

(3) A nemzetközi együttműködésben érvényesíteni kell a magyar vonatkozású műemlékek határokon túli és más nemzetek hazánkban található műemlékeinek védelmét.

A műemlékek megismerésének biztosítása

5.§. (1) Biztosítani kell, hogy az állampolgárok a műemlékeket, azok értékeit és nemzeti jelentőségét, valamint a műemlékvédelemmel kapcsolatos alapvető ismereteket és a követendő magatartást a közművelődés és ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján is megismerhessék.

(2) A műemléki értékeket tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni és értékelni. Az így számba vett értékek történeti adatait, leírását, illetőleg a rájuk vonatkozó forrásértékű dokumentumokat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni.

A műemlékvédelem és a településrendezés, településfejlesztés

6.§. (1) A településfejlesztés során érvényesíteni kell:

a.) a védett terület és a település szerves összhangját;

b.) a védett terület örökségét jelentő funkcionális hagyományok és önazonosság megőrzését, az életminőség általános feltételeinek javítása mellett.

(2.) A településrendezési tervekben:

a.) figyelemmel kell lenni a település (településrész) történelmileg kialakult tagozódására, szerkezetére, beépítési módjára, jellemző épületmagasságára, általános alaktani (morfológiai) jellegére, és biztosítani kell ezek fennmaradását, helyreállítását;

b.) fenn kell tartani a védett terület harmonikus kapcsolatát a környezettel, illetve a település többi részével;

c.) figyelemmel kell lenni a védett terület sajátosságait meghatározó történeti épületállomány fenntartására, a jellemző építészeti elemek és a városkép zavartalan érvényesülésére;

d.) a védett területeken gondoskodni kell a növényzet hagyományos jellegének, az út- és térburkolatok történeti értékű megoldásainak vagy megjelenésének megőrzéséről, illetve helyreállításáról;

e.) biztosítani kell a közlekedéshálózat szabályozásának a település méreteihez és szerkezeti adottságaihoz alkalmazkodó megoldását;

f.) érvényesíteni kell az új építményeknek és építészeti elemeknek, illetve műszaki berendezéseknek a történelmi településképp jellegéhez és arányaihoz illő összhangját.

(3) Meg kell akadályozni, illetve fel kell számolni a védett terület hagyományos arculatát torzító és túlterhelő, a környezetet veszélyeztető hatásokat.

(4) A műemléki jelentőségű terület egészére egységes szabályozási tervet kell készíteni.

Műemlékvédelmi feladatok

7.§. (1) A műemlékvédelem feladata, hogy:

a.) a védelmet érdemlő alkotásokat felkutassa, tudományosan értékelje és számba vegye, továbbá védendő környezetüket megállapítsa, s elrendelje védetté nyilvánításukat;

b.) biztosítsa a műemlékek és környezetük fenntartását, helyreállítását, védelmét, valamint eszmei értékükkel összhangban álló hasznosításukat.

(2) A kiemelkedő jelentőségű, kizárólagos állami tulajdonban lévő műemléket az egyetemes vagy a nemzeti kultúrához kapcsolódó, közcélú rendeltetés előnybe részesítésével kell hasznosítani.

II. fejezet • A MŰEMLÉKEK FENNTARTÁSA ÉS HASZNÁLATA

A műemlékek fenntartása

8.§. (1) A műemlék fenntartásáról, karbantartásáról a műemlék tulajdonosa, vagyongazdálkodója, illetve a tulajdonosi jogok gyakorlója, továbbá az egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról szóló 1991. évi XXXIII. törvényben meghatározott ingyenes használója (a továbbiakban együtt. tulajdonos) e törvény szerint köteles gondoskodni.

(2) A fenntartási, jó karbantartási kötelezettség a rendeltetésszerű használathoz szükséges műszaki állapot fenntartásán túlmenően kiterjed a műemlék sajátos értékeit képező építészeti, képző- és iparművészeti, valamint kertépítészeti kialakításának minden alkotóelemére és részletére, függetlenül attól, hogy azok az aktuális használat szempontjából nélkülözhetőek-e, vagy sem.

(3) A tulajdonos kötelezettsége kiterjed a műemlék megjelenését eltorzító sérülések, hiányok kijavítására, pótlására is, az e törvényben meghatározottak szerint.

(4) Ha a műemléki védettség csak az ingatlan meghatározott részét érinti, akkor a tulajdonos kötelezettségét – a műemléket magában foglaló ingatlanak a védettség hatálya alá nem tartozó részei tekintetében – a műemléki környezetre vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával kell gyakorolni.

9. §. (1) Ha a műemlék tulajdonosának személye, lakóhelye, tartózkodási helye ismeretlen, a műemlék fenntartásáról a tulajdonjog rendezéséig – a műemlékvédelmi hatóság határozata alapján – a kizárólagos állami tulajdonban lévő műemlékeket fenntartó szerv gondoskodik.

(2) Az (1) bekezdésben foglaltakat kell alkalmazni akkor is, ha a műemléki védettség alatt álló ingatlan tulajdonjogával összefüggésben per van folyamatban, és e miatt – vagy a tulajdonos személyének, illetve tartózkodási helyének ismeretlen volta miatt – a műemléket érintő, elengedhetetlen munkálatok elvégzése számottevő késedelemmel járhat.

A műemlékek használata

10.§ (1) A műemlékeket – a hozzájuk tartozó területrészekkel és a melléképítményekkel együtt – a műemléki értékükhöz, jellegükhöz, történelmi jelentőségükhöz méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott követelményeken túlmenően:

a.) tiszteletben kell tartani az eredeti eszmei jelentéstartalmat, valamint az azzal összefüggő funkcionális, hagyományi és kegyeleti szempontokat,

b.) meg kell őrizni az építészeti, a belső-építészeti, képző- és iparművészeti kialakítás, berendezés és felszerelés történelmi és művészeti értékeit, illetőleg biztosítani kell ezek érvényesülését.

(3) A műemlékek helyreállítása és használata során törekedni kell az eltávolított, fellelhető és azonosítható tartozékok, berendezések visszahelyezésére.

(4) Műemléken és a világörökség jegyzékbe felvett területéken reklám nem helyezhető el, kivéve, ha a védetté nyilvánító vagy azt módosító rendelet másképp nem rendelkezik, és a műemlékvédelmi hatóság azt engedélyezi.

(5) A törvény hatálybalépése előtt védetté nyilvánított műemlék épület, építmény ingatlanán reklám

a műemlékvédelmi hatóság engedélyével helyezhető el.

(6) Műemlék lakóépület helyreállításának, komfortfokozata építési munkával való növelésének – a lakásépítési kedvezmény szempontjából történő – támogatását biztosítani kell.

11.§. A műemlék egésze nem bontható le, erre engedély nem adható. Részleges bontás engedélyezhető, ha az

– a műemlék helyreállításával kapcsolatban korábbi és jelentős építési korszak(ok) maradványának bemutatását, vagy a műemlék hiteles állapotot eltorzító idegen részek eltávolítását, illetve a műszaki állagbiztosítás vagy életveszély-elhárítás érdekében szükséges elkerülhetetlen beavatkozásokat célozza,

– a 3. §-ban meghatározott történetileg összetartozó épületegyüttesként védett műemlék területén utólag létesített, annak történeti hitelességét és megjelenítését zavaró idegen építmény lebontására vonatkozik.

A tűrési kötelezettség

12. §. (1) Az ingatlan tulajdonosa, illetőleg használója tűrni köteles a műemlékvédelmi hatóság által elrendelt:

- a.) a műemléki értékek felkutatását, illetve a hatósági ellenőrzést szolgáló helyszíni szemléket, vizsgálatokat és állapotörögzítő felméréseket;
- b.) a munkálatokat megelőző, a rejtett értékeket feltáró kutatásokat, ásásokat, falkutatásokat;
- c.) a muzeális gyűjteménybe helyezett tárgyak letétkénti kezelését;
- d.) műemléki jelentőségű területen végzendő régészeti kutatást;
- e.) a hatósági kötelezésben elrendelt munkálatok elvégzését;
- f.) a műemlék-tábla elhelyezését szolgáló munkák elvégzését.

(2) Az elrendelt munkák nem akadályozhatják tartósan az ingatlan rendeltetésszerű használatát. Az állapotváltozással járó felmérési, vizsgálati, kutatási munkák elvégzését követően a feltárt értékek biztosítása mellett és annak függvényében a feltárás előtti állapotot helyre kell állítani, kivéve, ha a kutatást az épület tervezett helyreállítása követi. A költségek megosztására a 46. §. (3) bekezdését kell alkalmazni.

A műemlékek megtekintése

13. §. (1) A műemlék tulajdonosa, illetőleg használója a műemlék egészének vagy meghatározott részének a nagyközönség által történő látogatását (megtekintését) köteles lehetővé tenni.

(2) A műemlékvédelmi hatóság a látogatás (megtekintés) módját és idejét – a tulajdonos és használó véleményének figyelembevételével – meghatározhatja oly módon, hogy az a tulajdonost (használót) az ingatlan rendeltetésszerű használatában vagy méltánylást érdemlő életviszonyaiban ne zavarja, és részére kárt, illetve költséget ne okozzon.

(3) A műemlékvédelmi hatóság élet-, illetve vagyonbiztonság (ideértve a védett értékek megóvását) érdekében megtilthatja, korlátozhatja vagy előzetes engedélyhez kötheti a műemlék látogatását (megtekintését).

14. §. (1) Az egyes kiemelkedő történeti és kulturális értékű műemlékek és műemlékegyüttesek fokozott védelmét biztosítani kell. Ennek érdekében az e törvény *mellékletét* képező jegyzékben felsorolt műemlékeket, illetve műemlékegyütteseket kizárólagos állami tulajdonban kell tartani. Amennyiben tulajdonjoguk az ingatlan-nyilvántartásba nem az állam javára van bejegyezve, és ez nem az ingatlan-nyilvántartás hiányosságának vagy jogszabálysértésnek az eredménye, a tulajdonjogát az állam javára meg kell szerezni. Az állam kizárólagos tulajdonát képező műemlékek és műemlékegyüttesek a kincstári vagyon körébe tartoznak és forgalomképtelenek.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott műemlékek és műemlékegyüttesek jelentőségükhöz méltó fenntartásáról, helyreállításáról és hasznosításáról – e törvény szabályai és a kincstári vagyonra vonatkozó rendelkezések szerint – az állam a tulajdonosi jogait gyakorló szerve útján gondoskodik.

III. Fejezet • A MŰEMLÉKVÉDELEM SAJÁTOS TÁRGYAI

Történeti kertek

15. §. (1) A történeti kertet, ha az műemlékkel összefüggő kertépítészeti alkotás, műemlékként is védelemben kell részesíteni. A történeti kertet, ha az a történeti városszerkezettel összefüggő kertépítészeti alkotás, műemlékként is védelemben lehet részesíteni.

(2) A történeti kertet lehetőleg eredeti funkciójának megfelelően, teljes eredeti területére kiterjedően kell védelem alá helyezni. A történeti kert műemléki védelme nem érinti a más jogszabály szerinti természeti védettség hatályát.

(3) A történeti kertben annak rendeltetésével össze nem egyeztethető termelő- vagy más tevékenység nem folytatható.

Romemlékek

16. §. (1) Az olyan elpusztult történelmi jelentőségű építmény felszíni vagy felszín alatti maradványát (a továbbiakban: romemlék), amelynek legalább részleges feltárása és bemutatása indokolt, műemléki védelemben kell részesíteni.

(2) A védelem mindazon ingatlanokra is kiterjeszthető, amelyek területén a romemlék jelenléte helyszíni vizsgálat alapján valószínűsíthető.

(3) A romemlék műemléki védelme nem érinti a külön jogszabály alapján érvényesített régészeti védelem hatályát.

(4) Az (1) és (2) bekezdés alapján védetté nyilvánított ingatlanokon műemlékvédelmi érdekből építési és művelési korlátozást lehet elrendelni, és kisajátításnak is helyet lehet.

17. §. (1) Ha bármely tevékenység során építmény vagy tartozéka, illetőleg ezek maradványa vagy töredéke (a továbbiakban e törvényben együtt: lelet) kerül elő, e tényt – a tevékenység felfüggesztése és a lelet érintetlenül hagyása mellett – haladéktalanul be kell jelenteni a tevékenységet engedélyező hatóságnál, illetve a területileg illetékes települési önkormányzat jegyzőjénél. A jegyző akkor jár el, ha a tevékenység nincs engedélyhez kötve.

(2) A bejelentési kötelezettség az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt, valamint az ingatlan használóját (művelőjét) egyaránt terheli.

(3) Az engedélyező hatóság, illetőleg a jegyző a bejelentésről haladéktalanul értesíti a műemlékvédelmi igazgatóságot (a fővárosban a Budapesti Történeti Múzeum), amelyek a lelőhelyet kötelesek maradéktalanul megvizsgálni.

(4) Az engedélyező hatóság, illetőleg a jegyző a bejelentésnek és a (3) bekezdésben említett vizsgálaton alapuló szakvéleménynek megfelelően elrendelheti a tevékenység legfeljebb 30 napra történő felfüggesztését.

(5) A műemlék ingatlanokon, védett, illetve régészetiileg védett területeken kívüli tevékenységnek a (4) bekezdés alapján történt felfüggesztése miatt keletkezett kárt a kártalanítás polgári jogi szabályai szerint az állam köteles megtéríteni.

(6) A műemlékvédelmi hatóság intézkedik az arra érdemesnek ítélt lelet műemléki védelem alá helyezése iránt.

Temetők

18. §. (1) Műemléki védelemben kell részesíteni azokat a temetőket vagy a temetőknek azokat a részeit, amelyek a történelem, a vallás, a kultúra és művészet sajátos kifejezői, illetve emlékei.

(2) A műemléki védelem célja az, hogy:

a.) a kiemelkedő személyiségek sírjainak megőrzése és gondozása biztosítva legyen; b.) a képzőművészeti, építészeti, vallás- és művelődéstörténeti jelentőségük miatt műemléknek minősülő síremlékek, síremlékcsoportok, sírépítmények (a továbbiakban együtt: síremlék), valamint a

temetők más fontos elemei eredeti helyükön fennmaradjanak.

(3) A (2) bekezdésben foglaltak figyelembevételével műemléki védelemben részesíthető:

a.) a temető egész területe;

b.) a temető körülhatárolt területrésze;

c.) a síremlék;

d.) a temető egyéb tartozéka, illetőleg eleme.

(4) Műemléki védelem alatt állom temető (temetőrész) felszámolására engedély nem adható.

IV. fejezet • A MŰEMLÉKVÉDELEM OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS KÖVETELMÉNYEI

Oktatási feladatok

19. §. (1) Az oktatás területén biztosítani kell a műemlékvédelemmel kapcsolatos általános és szakismereteknek – az oktatási szinthez és célhoz igazodó tartalmú – oktatását.

(2) A szakképzésben és szakirányú felsőoktatásban biztosítani kell a műemlékvédelmi szakismeretek megfelelő oktatását, a szakképzéssel biztosítani kell a műemlékvédelmi szakemberek utánpótlását.

Tudományos feladatok

20. §. Az átalakított műemlékek esetében a helyreállítást vagy az átépítési munkákat megelőzően – a

39. §. (1) bekezdés e.) pontja szerint – azok történetét és korábbi állapotát, esetleges rejtett értékeit feltáró kutatásokat: ásatásokat, illetőleg falkutatásokat kell végezni.

A műemlékvédelem és a közgyűjtemények

21. §. (1) Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (a továbbiakban. OMVH) gyűjteményei egységes, önálló és összefüggő országos gyűjtőkörű közgyűjteményt alkotnak, amelynek őrzése, kezelése és gyarapítása az OMVH feladata. Az OMVH közgyűjteménye nyilvános, és egyúttal a szakmai, tudományos és hatósági feladatok ellátását szolgálja.

(2) A műemlékkel történetileg összefüggő olyan tárgyi emléket, amely a műemlék külső vagy belső építészeti kialakításának nem szerves része, szükség esetén muzeális emlékként, a műemlékkel összefüggésben kell nyilvántartani és védelemben részesíteni.

(3) A műemlék minden olyan részletét (töredékét, tartozékát), amely korábban annak építészeti vagy társzművészeti kialakításával szerves összefüggésben keletkezett, de attól elvált, az eredeti műemlékkel együtt a műemléki nyilvántartásban is fel kell tüntetni, és ha ez lehetséges és indokolt, műemléki védelemben kell részesíteni.

(4) A műemlékvédelmi hatóságnak a területileg illetékes múzeummal egyetértésben hozott intézkedésére a vissza nem építhető, illetve a helyszínen meg nem őrizhető töredékeket és tartozékokat, azok védelmét és nyilvántartását megfelelően biztosító muzeális közgyűjteményben – letétként – kell elhelyezni.

(5) Az OMVH a (4) bekezdésben meghatározott elhelyezéssel kapcsolatban felmerülő költségekhez támogatást nyújt.

(6) A muzeális emlékként őrzött, műemlékhez tartozó töredékek és tartozékok tárolási helyének, állapotának változásairól a műemlékvédelmi hatóságot értesíteni kell. A restaurálás és kiállítás módjának meghatározásához a műemlékvédelmi hatóság véleményét be kell szerezni.

V. fejezet • A MŰEMLÉKVÉDELEM IRÁNYÍTÁSA, SZERVEZETE ÉS FINANSZÍROZÁSA

A műemlékvédelem állami feladat

22. §. (1) A műemlékvédelem központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése az állam feladata.

(2) Az állam biztosítja a műemlékvédelemhez fűződő nemzeti érdekek, valamint a nemzetközi műemlékvédelmi egyezmények, szerződések és ajánlások érvényesülését.

(3) A műemlékvédelem állami feladatai különösen:

a.) a műemlékvédelem érdekeinek érvényesítése az állam más irányú feladatainak ellátása során;

b.) a műemlékvédelem kiemelt feladatainak meghatározása;

c.) a műemlékvédelmi célok elérését szolgáló jogi és gazdasági szabályozórendszer megállapítása;

d.) a műemlékvédelem államigazgatási feladatainak ellátása;

e.) a műemlékvédelmet érintő kutatási, nevelési, képzési és művelődési feladatok meghatározása és közreműködés ellátásukban;

f.) részvétel a műemlékvédelem gazdasági-pénzügyi alapjainak biztosításában;

g.) az állam tulajdonát képező műemlékek kezelése.

A műemlékvédelem pénzügyi eszközei

23. §. A műemlékvédelem pénzügyi eszközei:

a.) a központi költségvetés előirányzatai;

b.) a Központi Környezetvédelmi Alap;

c.) a helyi önkormányzatok műemlékvédelmi célú pénzeszközei;

d.) egyéb pénzügyi (gazdasági) eszközök, különösen

da) adókedvezmények,

db) kedvezményes kamatozású felújítási hitelek,

dc) vámkedvezmény.

24. §. (1) A műemlékek fenntartásával és helyreállításával kapcsolatos, továbbá az állam tulajdonosi feladatainak finanszírozásától a központi költségvetésben el kell különíteni a műemlékvédelem állami irányítását ellátó intézményrendszer működésének finanszírozását. A műemlékek fenntartásával és helyreállításával kapcsolatos költségvetési támogatásokat az állami műemlékvédelmi szervezet által meghatározott elsőbbségekre figyelemmel kell elosztani.

(2) A központi költségvetésben az alábbi feladatok ellátására kell előirányzatot biztosítani:

a.) az állami tulajdonú műemlékek fenntartására, helyreállítására, hasznosítására;

b.) a hatósági feladatok ellátásával kapcsolatos kötelezettségek és hatósági intézkedések teljesítésének fedezetére;

c.) műemlékvédelmi érdekből kezdeményezett helyreállítások és kisajátítások költségeire;

d.) a nem állami tulajdonban lévő műemlékek fenntartásának, helyreállításának, hasznosításának támogatására.

25. §. (1) A Központi Környezetvédelmi Alap (a továbbiakban: Alap) keretén belül elkülönítve a műemlékvédelmi tevékenységek – a művelődési és közoktatási miniszterrel egyetértésben történő – támogatására, az Alap bevételeiről szóló külön törvény, valamint a végrehajtását szolgáló szabályok szerint pénzügyi forrás áll rendelkezésre.

(2) Az alap bevételét képezik a külön törvényben meghatározott bevételi jogcímek alábbi bevételi hányadai:

a.) a műemlékvédelmi bírság 60%-a,

b.) kincstári műemlék hasznosítása,

c.) kincstári műemlék berendezésével kapcsolatos műtárgyak vásárlása,

d.) történelmi kert helyreállítása,

e.) védett síremlék helyreállítása,

f.) műemlékvédelmi tudományos kutatás és műszaki fejlesztés,

g.) műemlékvédelmi vonatkozású rendezvények, illetve kiadványok támogatása,

h.) a műemléki értékeket érintő település-rendezési tervek készítésének támogatása,

i.) kisajátítási és kártalanítási költségek.

Az Országgyűlés feladatai

26. §. Az Országgyűlés határozza meg:

- a műemlékvédelem alapvető szabályait,
- a kizárólagos állami tulajdonban lévő forgalomképtelen műemlékek körét,
- a műemlékvédelem éves költségvetési támogatását és
- a műemlékek védelme érdekében szükséges adókedvezmények és kedvezményes kölcsönök körét.

A Kormány feladatai

27. §. (1) A Kormány a műemlékvédelem központi feladatainak ellátása körében gondoskodik:

- a.) a műemlékek védelmét biztosító – a nemzetközi előírásokkal is összhangban álló – jogszabályok megalkotásáról és szükség szerinti korszerűsítéséről;*
- b.) a nemzetközi egyezményekből fakadó állami feladatok ellátásáról;*
- c.) a műemlékvédelem állami intézményrendszerének működtetéséről;*
- d.) a műemlékvédelmi feladatokhoz szükséges költségvetési eszközökről;*
- e.) az állami tulajdonból ki nem adható műemlékek e törvény mellékletében megállapított listájának felülvizsgálatáról szükség szerint – de évente legfeljebb egy alkalommal – javaslatot tesz a melléklet módosítására.*

(2) A Kormány a műemlékvédelem központi szakmai irányítását – a művelődési és közoktatási miniszter egyetértésével eljáró – környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter (a továbbiakban: miniszter) útján gyakorolja.

A miniszter feladatai

28. §. (1) A miniszter:

- a.) a művelődési és közoktatási miniszterrel együttesen gondoskodik a műemléki értékek miniszteri rendelettel történő védetté nyilvánításáról;*
- b) gondoskodik a műemléki értékek számbavételéről, nyilvántartásáról és a műemlékek védelmét szolgáló tudományos feladatok ellátásáról;*
- c) e törvény keretei között gondoskodik a műemlékvédelmi hatósági feladatok ellátásáról;*
- d) a művelődési és közoktatási miniszterrel együttesen előkészíti és a Kormány elé terjeszti a műemlékvédelemre vonatkozó jogszabályokat, valamint kidolgozza a műemlékvédelem szakmai szabályait, és gondoskodik azok érvényesüléséről;*
- e) Kapcsolatot tart a műemlékvédelem tekintetében más államok kormányzati szerveivel.*
- (2) A miniszter – jogszabályban meghatározott esetekben – gyakorolja a műemlékvédelem tárgyaira vonatkozó egyetértési, illetve hozzájárulási jogokat.**
- (3) A Kormány eltérő rendelkezése hiányában a miniszter**
 - az (1) bekezdés *b), c)* pontjaiban és a (2) bekezdésben foglalt feladatait az OMVH útján,
 - az (1) bekezdés *a), d), e)* pontjaiban foglalt feladatait az OMVH közreműködésével látja el.
- (4) A művelődési és közoktatási miniszter – a miniszterrel egyetértésben – gondoskodik a műemlékvédelemmel kapcsolatos közművelődési és közoktatási feladatok megszervezéséről és ellátásáról.**
- 5.) A miniszter – a művelődési és közoktatási miniszterrel együttesen – a tudomány, a közművelődés jeles szakembereiből álló Országos Műemlékvédelmi Tanácsot (a továbbiakban: Tanács) hoz létre.**
- (6) A Tanács elnökét tagjai közül maga választja, ügyrendjét maga állapítja meg.**
- (7) A Tanács véleményező, tanácsadó szervként működik.**

A műemlékvédelem szervezete

29. §. (1) Az OMVH a műemlékvédelem állami szerve, országos illetékességű központi államigazgatási szerv.

(2) Az OMVH szervezetén belül önálló jogi személyiséggel rendelkező Műemlékfelügyeleti

Igazgatóság működik.

(3) *a)* Az OMVH elnökét

– a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter a művelődési miniszterrel egyetértésben nevezi ki, és gyakorolja felette a munkáltatói jogokat,
– műemlékvédelmi igazgatási feladatai ellátásában szakmai bizottság segíti, amelynek állandó tagjai a két miniszter együttesen nevezi ki.

– Az OMVH köztisztviselői tekintetében az elnök a kinevezési és munkáltatói jogok gyakorlója.

b) Az OMVH elnökének felügyelete alatt tudományos, illetőleg gyakorlati feladatokat ellátó önálló intézmények működnek, amelyek a műemlékvédelem döntéseinek szakmai megalapozottságát szolgálják, illetőleg a természetbeni támogatás lehetőségét biztosítják.

c) A Műemlékfelügyeleti Igazgatóság

– igazgatóját a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium közigazgatási államtitkára nevezi ki, és gyakorolja felette a munkáltatói jogokat,

– döntéseit szakmai testületi állásfoglalások segítik,

– köztisztviselői tekintetében az igazgató a kinevezési és munkáltatói jogok gyakorlója.

A helyi önkormányzat műemlékvédelmi tevékenysége

30. §. (1) A helyi önkormányzat:

a) közreműködik a területén lévő műemléki értékek felkutatására, számbavételére és értékelésére irányuló országos tudományos adatgyűjtő és dokumentációs munkálatokban;

b) gondoskodik a tulajdonában lévő műemlékek védelméről, fenntartásáról és méltó hasznosításáról;

c) kiemelt vagy országos jelentőségű műemlékvédelmi feladataihoz a központi költségvetésből támogatásra tarthat igényt;

d) együttműködik a műemlékvédelem terén működő társadalmi szervezetekkel, mozgalmakkal;

e) támogatja a települések múltjának és hagyományainak feltárására irányuló társadalmi tevékenységet.

(2) A települési önkormányzat:

a) kezdeményezheti a területén lévő és műemléki oltalmat érdemlő értékek védetté nyilvánítását, illetőleg a védettség megszüntetést, továbbá – a műemlékvédelmi hatóság megkeresésére – véleményezi az erre irányuló javaslatokat;

b) gondoskodik a területén lévő és műemléki védettség alatt nem álló, de a település sajátos jellegének megőrzésében helyi jelentőséggel bíró építészeti és településszerkezeti értékek védelméről, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény rendelkezéseinek megfelelően;

c) elkészítteti a település védett területeinek szabályozási tervét;

d) együttműködik a civil- és társadalmi szervezetekkel a helyi műemlékvédelem érdekében.

VI. fejezet • A VÉDETTÉ NYILVÁNÍTÁS

A védettség létrejötte

31. §. (1) A műemlékvédelem tárgyainak műemléki védelme a védetté nyilvánítással jön létre.

(2) A védetté nyilvánítással egyidejűleg védett műemléki környezetnek minősülnek:

a) a műemléket vagy műemléki jelentőségű területet magában foglaló ingatlanterülettel közvetlenül határos ingatlanok;

b) Az *a)* pontban meghatározott ingatlanokkal és a műemléket vagy műemléki jelentőségű területet magában foglaló ingatlanterülettel közvetlenül érintkező közterületrészek és a velük közvetlenül határos ingatlanok.

(3) Egyes sajátos környezeti viszonyok esetén a műemléki környezet a (2) bekezdésben foglaltaktól

eltérően is megállapítható.

(4) A védetté nyilvánító rendeletnek tartalmaznia kell:

- a) a védetté nyilvánítás tényét,
- b) a védelem tárgyát és célját,
- c) a védelem fajtáját (műemlék, műemléki jelentőségű terület, műemléki környezet),
- d) az egyedileg védett ingatlanra (ingatlanrészre) vonatkozó, elővásárlási joggal kapcsolatos rendelkezést,
- e) az egyedileg védett műemléknek a műemlékvédelmi bírság megfelelő számítási kategóriájába sorolását,
- f) a műemlék és a műemléki jelentőségű terület védett környezetének meghatározását,
- g) a védelem alá vont ingatlanok (ingatlanrészek) egyértelmű azonosításához szükséges helyrajzi adatokat.

Védetté nyilvánítás kezdeményezése

32. §. (1) A műemléki értékek védetté nyilvánítását a műemlékvédelmi hatóságnál írásban bárki kezdeményezheti.

(2) A műemlékvédelmi hatóság a műemléki értékek felkutatását, illetőleg számbavételét szolgáló, állapotváltozással nem járó vizsgálatot és állapotrögzítő felmérést végezhet.

(3) Ha a védetté nyilvánítás nem indokolt, a műemlékvédelmi hatóság állásfoglalásáról a kezdeményezőt a javaslat megtételétől számított 60 napon belül értesíti.

A védetté nyilvánítás előkészítése

33. §. (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a műemlékvédelmi hatóság folytatja le, s javaslatot tesz a védetté nyilvánítást tartalmazó rendelet kiadására.

(2) A védetté nyilvánítás előkészítése során a műemlékvédelmi hatóság értesíti:

- a) a védelemre javasolt ingatlan tulajdonosát;
- b) a területen található közművek és egyéb létesítmények tulajdonosait;
- c) az ingatlan fekvése szerinti települési és megyei (fővárosi) önkormányzatot;
- d) a területileg illetékes építésügyi hatóságot;
- e) más jogszabály alapján is védett vagy védendő érték esetében a hatáskörrel bíró, területileg illetékes hatóságot (pl. a természetvédelmi hatóságot);
- f) a védetté nyilvánítás kezdeményezőjét.

(3) A védelem alá vonni tervezett műemléki jelentőségű területen és műemléki környezetben az egyedi műemléki védettség alatt nem álló ingatlanok tulajdonosait a védetté nyilvánítás előkészítésének megindításáról a műemlékvédelmi hatóság megkeresésére az érintett ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzat a helyben szokásos módon (hirdetmény útján) értesíti.

Az ideiglenes védettség

34. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság a védetté nyilvánítás előkészítésének megindításával egyidejűleg a műemléki védelemre javasolt ingatlant, illetve területet, ha megsemmisülése vagy értékeinek eltűnése fenyeget, határozatával legfeljebb egyéves időtartamra ideiglenes védelem alá helyezheti, és e határozat azonnali végrehajtását rendelheti el.

(2) Az ideiglenes védelem indokolt esetben egyszer és legfeljebb további egy évre meghosszabbítható.

(3) Az ideiglenes védelem alatt álló ingatlanon a telekalakítási, építési, átalakítási és bontási munkák engedélyezéséhez a műemlékvédelmi hatóság hozzájárulása szükséges.

(4) Az ideiglenes védelem megszűnik:

- a) ha a műemlékvédelmi hatóság a védetté nyilvánítás előkészítése során megállapítja, hogy a védetté nyilvánítás nem indokolt, akkor az erről szóló határozatnak az ingatlan tulajdonosa részére való kézbesítésével;
- b) az ideiglenes védelmet kimondó, illetőleg az azt meghosszabbító határozatnak az ingatlan

tulajdonosa részére való kézbesítésétől számított egy év elteltével;

c) a védetté nyilvánító rendelet hatálybalépésével.

(5) Ha az ideiglenes védettség megszűnésére a (4) bekezdés a) vagy b) pontja szerint került sor, és az ideiglenes védettség fennállása alatt az ingatlan tulajdonosát a védettséggel együtt járó korlátozások miatt kár érte, a tulajdonost kártalanítás illeti meg.

A védettség megszüntetése

35. §. (1) A védettség megszüntetésére akkor kerülhet sor, ha

a) a védetté nyilvánított műemlék megsemmisült, vagy ha a műemléki jelentőségű terület, illetve a műemlék a védelem alapját képező értékeit helyreállíthatatlanul elvesztette;

b) a műemlékvédelmi hatóság hitelt érdemlően megállapította, hogy a védetté nyilvánítás téves adatok alapján történt, és a védelem tárgya a műemlék szakmai ismérveinek nem felel meg.

(2) A védettség megszüntetésére irányuló eljárás esetén a védetté nyilvánításra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A műemlékek nyilvántartása

36. §. (1) A műemlékké, műemléki jelentőségű területté, valamint műemléki környezetté nyilvánítás, továbbá az e törvény erejénél fogva védett környezetté válás tényét és jellegét az ingatlan-nyilvántartásban fel kell tüntetni. A bejegyzést a műemlékvédelmi hatóság köteles kérni.

(2) A védettség jellegének megváltozása vagy a védettség megszűnése esetén a bejegyzést kérő hatóság intézkedik a bejegyzés módosítása, illetve törlése iránt.

(3) A bejegyzés elmaradása a védettség hatályát nem érinti.

37. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság köteles a műemlékvédelem tárgyairól nyilvántartást (a továbbiakban: műemléki nyilvántartás) vezetni.

(2) A műemléki nyilvántartásnak tartalmaznia kell az ingatlan azonosításához szükséges, a védettség jellegére vonatkozó és más – jogi szempontból jelentős – adatokat és tényeket, továbbá:

a) a tulajdonos és képviselője adatait (név, lakcím),

b) a vagyongazdálkodó és képviselője adatait (név, lakcím),

c) a jogos használó és képviselője adatait (név, lakcím).

(3) A műemléki nyilvántartás nyilvános, és hitelesen tanúsítja a feltüntetett adatok valódiságát.

(4) A műemléki nyilvántartással kapcsolatos ügyek intézése és az adatállomány karbantartása az első fokú műemlékvédelmi hatóság feladata.

(5) A műemlékvédelmi hatóság nyilvántartási feladatainak ellátására az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1972. évi 31. törvényerejű rendelet szabályait kell megfelelően alkalmazni.

(6) A műemléki nyilvántartás adatállományának karbantartásához és fejlesztéséhez minden természetes és jogi személy, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet köteles a tulajdonában, illetve vagyongazdálkodásában lévő védett ingatlanról (ingatlanrészről) adatokat szolgáltatni.

(7) A műemléki nyilvántartás jogi jelentőséggel bíró tényre vonatkozó adatát a keletkezés (változás, megszűnés) időpontjával együtt kell kezelni.

(8) Védettség megszűnése esetén a vonatkozó adatokat – elkülönítve – legalább további tizenöt évig meg kell őrizni.

(9) A műemléki nyilvántartásban az egyedileg védett műemlékek adatait el kell különíteni a műemléki jelentőségű területekre vonatkozó adatoktól.

(10) A (2) bekezdés a), b), c) pontjaiban megjelölt személyes adatok csak az ingatlanhoz rendeltén tarthatók nyilván.

38. §. A műemléket, valamint indokolt esetben fontosabb megközelítési pontjain a védett területet a műemlékvédelmi hatóság a jellemző adatokat ismertető "Műemlék" feliratú, épületek esetében épülettartozéknak minősülő táblával jelöli meg. E felirat, illetőleg elnevezés csak az e törvény szerint védett alkotások esetében alkalmazható.

VII. fejezet • A MŰEMLEKVÉDELMI FELADAT- ÉS HATÁSKÖRÖK

Műemlékvédelmi igazgatási feladatok

39. §. (1) A műemlékvédelmi igazgatás körébe tartozik különösen:

- a)* a műemlékvédelmi hatósági és szakhatósági tevékenység ellátása;
- b)* a műemlékek állapotának, továbbá a fenntartási, jó karbantartási kötelezettség teljesítésének ellenőrzése (műemlékvédelmi hatósági ellenőrzés);
- c)* a jogszabályban meghatározott nyilvántartási feladatok ellátása;
- d)* a műemlékek fenntartásával kapcsolatos támogatás nyújtása és felhasználásának ellenőrzése;
- e)* a műemlékkel kapcsolatos – e törvényben meghatározott – vizsgálatok végzése, illetve azok megszervezése;
- f)* a jogszabályban meghatározott hozzájárulási, illetőleg egyetértési jogkör gyakorlása.

(2) A miniszter jóváhagyása szükséges az állami és – az önkormányzati törvény alapján – önkormányzat tulajdonba került műemlék bármely jogcímén való átruházásához, megterheléséhez, továbbá a tulajdonosi jog gyakorlójának kijelöléséhez vagy megváltoztatásához, illetve bármely jogügylet, amelynek következtében az állam vagy önkormányzat tulajdonosi rendelkezési jogosultsága megszűnik a műemlék felett. A miniszteri jóváhagyás hiányában a jogügylet semmis.

(3) A műemlékvédelmi hatóság jóváhagyása szükséges:

- a)* műemlék épület társasházzá alakításához;
- b)* műemlék ingatlant terhelő használati (szolgalmi) jog alapításához.

(4) A műemlékvédelmi hatóság véleménye szükséges:

- a)* a műemlékvédelem tárgyát érintő településrendezési terv, helyi építési szabályzat megalkotásához;
- b)* belterület határvonalának műemlékvédelmi érdeket érintő módosításához.

(5) Műemlékvédelmi államigazgatási eljárásban a hatósági (szakhatósági) jogkört első fokon az OMVH Műemlékfelügyeleti Igazgatóság, másodfokon az OMVH elnöke gyakorolja, és ellátja a műemlékek tekintetében – e törvényben meghatározott esetben – az építésügyi hatósági hatáskört.

(6) A műemlékvédelmi hatóság építésügyi hatósági döntésének meghozatala után határozata megküldésével tájékoztatja az építmény helye szerinti település jegyzőjét és az illetékes építésügyi hatóságot.

Műemlékvédelmi hatósági jogkörök

40. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság építésügyi hatósági jogkörében engedélyezi:

- a)* a műemléken végzendő minden olyan építési munkát, amely az építésügyi engedélyezés szabályai szerint engedélyköteles;
- b)* az *a)* pontban említett munkákat követően a használatbavételt;
- c)* a műemlék ingatlant érintő területfelhasználást és telekalakítást.

(2) A műemlékvédelmi hatóság engedélye szükséges:

- a)* egyébként építési engedélyhez nem kötött, de a műemlék jellegét és megjelenését tartósan érintő munkákhoz;

b) a műemlék falfelületeinek vagy szerkezeteinek tudományos vagy műszaki célú kutatására, feltárására irányuló munkákhoz;

c) az *a)* és *b)* pontokban említett munkákat követő használatbavételhez, ha ezt a munkálatokat engedélyező határozat előírja, továbbá reklám elhelyezéséhez;

d) a műemlék funkciójának, használati módjának (céljának) megváltoztatásához;

e) műemlékhez tartozó ingatlanterületen fa kivágásához és telepítéséhez;

f) műemlék egyes részeinek, illetve szerkezeti elemeinek más helyre szállításához, illetőleg szabadtéri múzeum keretében készülő rekonstrukcióba történő beépítéséhez;

g) védett területen történő régészeti kutatáshoz;

h) a történeti kertben folytatható tevékenységhez.

(3) A műemlékvédelmi hatóság a 13. §-nak megfelelően meghatározhatja a műemlék megtekintésének módját és idejét.

(4) Ha a védett területen tervezett, a védelem célját érintő tevékenység nincs más hatóság engedélyéhez kötve, akkor ahhoz a műemlékvédelmi hatóság engedélye szükséges.

(5) A műemlékvédelmi hatóság engedélyének megadását a műemlékvédelem jogszabályban meghatározott követelményének megtartását szolgáló feltételhez kötheti.

(6) Műemlékvédelmi érdekből – jogszabályban meghatározott esetekben – a műemlékvédelmi hatóság a műemlék felújítási, helyreállítási munkáinak engedélyezése során az Országos Építésügyi Szabályzattól és a kötelezően alkalmazandó nemzeti szabályoktól eltérhet.

(7) A (6) bekezdésben meghatározott előírásoktól eltérés akkor engedélyezhető, ha az alkalmazandó megoldás az élet- és vagyonbiztonság követelményeinek megfelel, vagy mindkettő más módon biztosítható. Ennek elbírálásához a hatáskörrel rendelkező szakhatóság nyilatkozatát be kell szerezni.

41. §. Kisajátítás során kártalanításként műemléki védettség alatt álló csereingatlan csak a műemlékvédelmi hatóság egyetértésével adható.

Előzetes nyilatkozat

42. §. (1) A 40. §. (1) bekezdésének *a)* és *c)* pontjában, valamint (2) bekezdésének *a)*, *b)*, *f)* és *g)* pontjában meghatározott munkák esetén, ha az engedélyezés iránti kérelem benyújtása előtt a tervező, az építtető, a kutató, a restaurátor jogszabályban meghatározott módon kéri, a műemlékvédelmi hatóság köteles az elvégzendő munkák engedélyezésével kapcsolatos előzetes feltételekről 60 napon belül nyilatkozni.

(2) Ha az előzetes nyilatkozatra irányuló kérelemben foglaltak, illetve a körülmények lényegesen nem változtak, az egy éven belül induló engedélyezési eljárás során a műemlékvédelmi hatóság az előzetes nyilatkozatához kötve van.

A műemlékvédelmi szakhatósági jogkörök

43. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság szakhatósági hozzájárulása szükséges:

a) a védett területen építési vagy bontási munkák egyedileg nem védett épületre, építményre vonatkozó engedélyének kiadásához, illetőleg akkor, ha az ügy tárgya valamely részben védett ingatlan olyan elkülönült része, amelyre a műemléki védettség nem terjed ki;

b) védett területen történő, egyedileg védett ingatlant nem érintő

– területfelhasználáshoz és telekalakításhoz,

– közterület-használathoz vagy annak megváltoztatásához,

– fák kivágásához és telepítéséhez,

– földtani kutatás végzéséhez,

– kisajátításhoz;

c) olyan, a műemlékvédelem tárgyát érintő döntéshez, amelyre vonatkozóan -a hatósági eljárásokról szóló jogszabályok alapján – az engedélyezés nem az építésügyi, hanem más (földművelésügyi, vízügyi, útügyi, stb.) hatóság hatáskörébe tartozik.

d) a műemlékvédelem alatt nem álló temetők (temetőrészek) kiürítéséhez és ötven évnél régebbi vagy képzőművészeti alkotást magában foglaló síremlék lebontásához vagy áthelyezéséhez;

e) védett területen lévő, egyedileg nem védett építmények, továbbá köztárgyak, közüzemi felszerelések, közvilágítási és díszvilágítási berendezések, antennák, utcabútorok, utca- és házszámtáblák, út- és térburkolatok, zöldfelületek, kert- és vízépítészeti alkotások, hirdetőtáblák és hirdetőberendezések, cégtáblák, illetve cégfeliratok létesítéséhez, elbontásához (megszüntetéséhez), külső felújításához, átalakításához, cseréjéhez vagy bővítéséhez;

f) a védett területeken kívül új épület (építmény) létesítéséhez, nagy felületű, illetve világító tábla, felirat, reklám elhelyezéséhez akkor, ha az elhelyezése, tömege, külső megjelenése folytán valamely

műemlék vagy védett terület jellegét, megjelenését, települési és tájképi érvényesülését jelentősen befolyásolja;

g) építési munkával össze nem függő, kizárólag tudományos célú, illetőleg a védett területeken kívül végzett olyan ásatás és falkutatás engedélyezéséhez, amely építmény- vagy épületmaradvány feltárására irányul, akkor is, ha a feltárandó maradvány, illetve ingatlanterület nem áll műemléki védelem alatt;

h) a műemlékkel összefüggő muzeális értékként védetté nyilvánított műtárgynak a műemlékből való eltávolításához vagy bármilyen áthelyezéséhez.

(2) Külterületen a tájvédelemre vonatkozó jogszabályok és eljárások keretén belül, érintettsége esetén a műemlékvédelmi szakhatóság bevonásával kell érvényesíteni a műemlékvédelmi érdekeket.

Műemlékvédelmi hatósági ellenőrzés

44. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság köteles a műemlék állapotát (pl. a fenntartási és a jó karbantartási kötelezettség teljesítését) rendszeresen ellenőrizni.

(2) Az önkormányzatok, valamint az építésügyi hatóságok – feladataik ellátására keretében – műemlékvédelmi szempontból is folyamatosan figyelemmel kísérik a műemlékek és a védett területek helyzetét, és megállapításaikról, valamint a saját hatáskörükben megtett intézkedéseikről tájékoztatják a műemlékvédelmi hatóságot.

Hatósági kötelezés

45. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság műemlékvédelmi érdekből elrendelheti:

a) a műemlék fenntartására, jó karbantartására vonatkozó kötelezettség teljesítését;

b) a műemlék műszaki felülvizsgálatát;

c) a műemlék felújítását, helyreállítását;

d) a műemlék, illetőleg környezete zavartalan érvényesülése érdekében az idegen részek (későbbi építmény, hozzáépítés, átalakítás, felületképzés, díszítés, felirat, cégtábla és cégfelirat, üzleti reklám- vagy műszaki célú szerelvény) eltávolítását vagy átalakítását;

e) a belső terekbe nem illeszkedő szerkezetek, burkolatok, díszítmények, berendezési és egyéb tárgyak eltávolítását vagy átalakítását;

f) az engedély nélkül, illetve az engedélytől eltérően megépített építmény lebontását, vagy átalakítás esetén az eredeti állapot a kötelezett költségén történő helyreállítását;

g) az engedély nélküli vagy attól eltérő, illetőleg a műemléket bármilyen módon veszélyeztető vagy méltatlan használat megszüntetését.

(2) A műemlékvédelmi hatóság az (1) bekezdésben meghatározott kötelezettségek teljesítésére a tulajdonost, illetve a használót kötelezi. Ha arra nem a műemlék veszélyeztetése miatt kerül sor, a kötelezettséget úgy kell elrendelni, hogy teljesítése a kötelezett méltánylást érdemlő életviszonyaiban zavart ne okozzon.

46. §. (1) Ha a műemlékvédelmi hatóság azt észleli, hogy a tulajdonos a műemlék fenntartására vonatkozó kötelezettségét nem teljesíti, és ezért az veszélybe került, akkor

a) a tulajdonos a 45. § (1) bekezdésének *a)*-*f)* pontjaiban meghatározott munkák elvégzésére kötelezheti;

b) a szükséges munkákat a tulajdonos költségére és veszélyére elvégeztetheti;

c) a műemlék kisajátítását vagy a vagyonkezelési szerződés felülvizsgálatát kezdeményezheti.

(2) A műemlékvédelmi hatóság a műemléken olyan munkálatok elvégzését is elrendelheti, amelyek a műemlék történeti állapotának vagy korábbi történeti állapota meghatározott elemeinek helyreállítására és bemutatására irányulnak.

(3) A műemlékvédelmi hatóságot terhelik a (2) bekezdés alapján elrendelt olyan munkálatoknak – az ingatlan értéknövekedésével csökkentett – költségei, amelyek a műemlék fenntartását és használatát illetően e törvény rendelkezései szerint a tulajdonost terhelő kötelezettségek teljesítésével összefüggésben nem merültek volna fel (műemléki többletköltség).

(4) A tulajdonost kötelezni kell az őt terhelő munkák költségeinek megtérítésére, ha azokat helyette a műemlékvédelmi hatóság végeztette el. A jogerős és végrehajtható határozatban megállapított fizetési kötelezettség erejéig és ennek fedezetéül a műemlékvédelmi hatóságot az ingatlanra jelzálog – és ennek biztosítására – elidegenítési és terhelési tilalom illeti meg.

Műemlékvédelmi bírság

47. §. (1) Azt a természetes vagy jogi személyt és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetet, aki (amely) az e törvényben engedélyhez kötött tevékenységet engedély nélkül vagy attól eltérő módon végzi, illetőleg műemléket részben vagy egészben megsemmisít, valamint a műemlékvédelmi hatóság által elrendelt kötelezettségét nem teljesíti, és ezzel a műemléki értékben kárt okoz, műemlékvédelmi bírsággal (a továbbiakban: bírság) kell sújtani. A bírságot a műemlékvédelmi hatóság szabja ki.

(2) A bírság összege a műemlék jelentőségéhez és a műemlékben okozott kár mértékéhez igazodik. A bírság megállapításának szempontjából az egyes műemlékek értékbesorolását külön jogszabály tartalmazza. A bírság megállapításának alapjául szolgáló érték az I. kategóriában 200 millió Ft, a II. kategóriában: 100 millió Ft, a III. kategóriában: 20 millió Ft.

(3) Az e törvény hatálybalépése után védetté nyilvánított műemlékek esetében a védeltséget kimondó rendeletnek a (2) bekezdés szerinti értékbesorolást is tartalmaznia kell.

(4) A bírság összegének megállapításánál mérlegelni kell:

- a) az adott műemlék művészeti, történeti, eszmei jelentőségét és egyediségét.
- b) az okozott kár nagyságát az épület (ingatlan) egészének összefüggésében,
- c) az okozott kár elhárítása, illetve a hiteles helyreállítás lehetőségét.

48. §. (1) Nincs helye természetes személlyel szemben a bírság kiszabásának, ha a bírság alapját képező magatartásért, illetve cselekményért, műemlékvédelmi szabálysértésért bírsággal sújtották, vagy műemlékrombolás bűncselekménye miatt jogerősen elítélték.

(2) Bírság kiszabása iránt nem indítható eljárás:

- a) ha az annak alapjául szolgáló magatartásnak, illetve cselekménynek a műemlékvédelmi hatóság tudomására jutásától számítva egy év, vagy
- b) ha az annak alapjául szolgáló magatartásnak, illetve cselekménynek a befejezésétől tíz év telt el.

(3) A (2) bekezdés a) pontjában említett időtartam megállapításakor a büntetőeljárás, illetve a bírság kiszabásához szükséges tényeket megállapító bírósági eljárás ideje nem vehető figyelembe.

49. §. (1) Ha a megbírságolt a bírságot nem fizette meg, illetve a közvetlen behajtás kísérlete eredménytelen maradt, és a megbírságolt a bírságkiszabást követő évben központi költségvetési támogatásban részesül, a behajtást a támogatásból való közvetlen levonás útján kell végrehajtani.

(2) A műemlékvédelmi bírság hatvan százaléka az Alapot, húsz százaléka az OMVH-t, húsz százaléka az érintett műemlék helye szerinti települési önkormányzatot illeti meg. A települési önkormányzattal szemben kiszabott bírságból befolyt bevételtől az eredetileg a települési önkormányzatot illető része az Alapot illeti.

(3) A települési önkormányzat a műemlékvédelmi bírságból befolyt bevételeit elkülönítve kezeli, és műemlékvédelmi célokra fordítja.

A hatósági eljárások szabályai

50. §. (1) A műemlékvédelmi államigazgatási hatósági eljárásra – az e törvényben foglalt eltérésekkel – az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvényt kell alkalmazni.

(2) A műemlékvédelmi hatósági eljárásokban az ügyintézési határidő:

- a) kilencven nap, ha a műemlékvédelmi hatóság építésügyi hatósági jogkörben jár el;
- b) a 40. §-ban meghatározott egyéb esetekben hatvan nap;
- c) a 43. §-ban meghatározott esetekben harminc nap.

VIII. fejezet • A MŰEMLÉKVÉDELEM EGYÉB ESZKÖZEI

Műemlékvédelmi szakmagyakorlási feltételek

51. §. (1) A műemlékek kutatási, tervezési, fenntartási és helyreállítási munkálatait a miniszter, valamint a művelődési és közoktatási miniszter együttes rendeletében meghatározott minősítéssel rendelkező kutató, tervező, kivitelező, illetve restaurátor végezheti.

(2) A műemlékek fenntartási és helyreállítási munkálatainál az eredeti, illetve hagyományos műszaki megoldások és építőanyagok használatát előnyben kell részesíteni.

Kisajátítás műemlékvédelmi érdekből

52. §. (1) A műemlékvédelmi hatóság kisajátítási eljárást kezdeményezhet, ha a műemlékvédelem érdekei másként nem biztosíthatók, így különösen, ha az érintett ingatlan (ingatlanrész):

a) olyan műemlék, amelynek tulajdonosa fenntartási kötelezettségét nem teljesíti, vagy a műemlékvédelmi hatóság ilyen tárgyú jogerős határozatainak teljesítését akadályozza, és ezzel a műemlék fennmaradását veszélyezteti;

b) a műemlék feltárásához, védőterületének kialakításához, megközelítéséhez, megtekintéséhez közérdekből szükséges;

c) korábban összefüggő történeti együttes része volt, és az építészeti-történeti egységbe való visszahelyezése és együttes használata műemlékvédelmi szempontból közérdek;

d) a műemlék tulajdonosa azt a műemlékvédelmi hatóságtól kéri.

(2) A tulajdonos a műemlék kisajátítására irányuló eljárás kezdeményezését kérheti a műemlékvédelmi hatóságtól, ha

a) a fenntartás a tulajdonos részére – a központi költségvetésből juttatott támogatás mellett is – olyan anyagi megterhelést jelent, amely teherbíró képességét meghaladja, vagy

b) a rendeltetésszerű használat jelentős mértékben és tartósan vagy rendszeresen korlátozott, és

c) az *a)* vagy *b)* pont szerinti helyzet fennállása mellett az ingatlan az ingatlan-forgalomban egy éven belül bizonyíthatóan nem volt értékesíthető.

IX. fejezet • MŰEMLÉKVÉDELEM RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK ESETÉN

53. §. (1) A műemlékek és műemléki jelentőségű területek jelen törvényben szabályozott védelmén túlmenően gondoskodni kell arról, hogy azok rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet esetén megkülönböztetett védelemben részesüljenek, illetőleg az így keletkező károk megelőzésére és elhárítására megfelelő intézkedések történjenek.

(2) Az állami műemlékvédelmi szervezet:

a) jegyzéket készít a kiemelkedő értékű műemlékek és műemlékegyüttesek, ezen belül az 1957. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett, “A kulturális javak fegyveres összeütközés esetében való védelme tárgyában Hágában, 1954. év május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény” (a továbbiakban: Hágai Egyezmény) II. fejezete 8. cikkében meghatározott, “különleges védelem alatt álló kulturális javak nemzetközi jegyzékébe” felveendő műemlékekről és védett területekről;

b) gondoskodik az *a)* pont szerinti jegyzékben szereplő műemlékek és védett területek dokumentálásáról, erre vonatkozóan az e törvény 5. §-ában előírt kötelezettségén belül e munkának elsőbbséget biztosítva;

c) szükség esetén intézkedik a Hágai Egyezmény V. fejezete 16. és 17. cikkében meghatározott ismertető jelvénynek a műemlékeken való elhelyezése iránt;

d) kezdeményezi, illetőleg koordinálja elemi csapás, természeti vagy ipari katasztrófa esetén a károk elhárításával, a korábbi károkozás megelőzésével, a sürgős állagbiztosítással kapcsolatos feladatok ellátása iránti intézkedéseket;

e) részt vesz a rendkívüli események okozta károk elhárításához szükséges védelmi és más feladatok végrehajtásában;

f) kezdeményezi, illetve végrehajtja a rendkívüli állapot (fegyveres összeütközés), illetőleg annak közvetlen veszélye esetében a kiemelkedő műemlékek és védett terület megelőző védelmét célzó intézkedéseket, egyebekben a d) pont szerint jár el;

g) kidolgozza és közreadja a műemlékek és védett területek rendkívüli állapot esetén szükséges megelőző védelmét célzó módszereket és műszaki megoldásokat.

54. §. (1) Műemléket vagy védett területet katonai célokra felhasználni, ott katonai berendezéseket elhelyezni, azt katonai személyek elhelyezésére, beszállásolására, hadianyag tárolására vagy előállítására, továbbá katonai, illetve polgári védelmi gyakorlatra igénybe venni nem lehet. Kivételt képeznek az eredetileg is katonai célra épült, és erre használt, műemléki védettség alatt álló épületek, illetve ingatlanok.

(2) Műemlékek, illetve műemléki jelentőségű területek közelben hadászati jelentőségű létesítmények, illetőleg olyan ipari üzemek, raktárak vagy egyéb építmények és műszaki létesítmények nem telepíthetők, amelyek akár közvetlenül, akár rendkívüli események vagy állapot bekövetkezésekor veszélyt jelentenek a műemlékre.

(3) Az eredetileg nem katonai célra épült műemlékben lévő katonai célú funkcióknak a műemlékből való eltávolításáról a 45. §. (1) bekezdésének g) pontja szerinti intézkedés alapján gondoskodni kell.

(4) A fegyveres erők keretében béke idején is olyan szolgálatot, illetőleg szakszemélyzetet kell felállítani és kiképezni, amelynek feladata a Hágai Egyezmény 7. cikkének 2. pontja értelmében a kulturális javak kímélésére való felügyelet, és az ezen javak védelmével megbízott polgári hatóságokkal való együttműködés, továbbá – szükség esetén – a műszaki segítségnyújtás.

(5) Mozdósítás esetén a műemlékvédelmi szervezet szakalkalmazottait és más azon kívül dolgozó műemlékvédelmi szakembereket a (4) bekezdés szerinti, a kulturális javak felügyeletét ellátó szolgálathoz vagy a polgári védelem műszaki mentő alakulataihoz kell beosztani.

55. §. (1) A megyei védelmi bizottság, a megyei (fővárosi) közigazgatási hivatal vezetője, a helyi védelmi bizottság és a települési polgármester műemlékvédelmi feladata, hogy rendkívüli események esetén a szükségessé váló intézkedéseket saját hatáskörében megtegye, a védelmi és kárelhárítási munkákat a műemlékeken és műemléki jelentőségű területeken – az állami műemlékvédelmi szervezettel együttműködve – megszervezze és elvégeztesse.

(2) A műemlék tulajdonosának az a feladata, hogy a tulajdonában lévő műemléken a szükségessé váló kármegelőző intézkedéseket megtegye, károk bekövetkezése esetén azok elhárításában erejükhöz mérten közreműködjen, illetőleg azokról a települési önkormányzatot és az állami műemlékvédelmi szervezetet értesítse, és segítséget kérjen.

(3) Az állam által a rendkívüli események okozta károk elhárításához, illetőleg helyreállításához nyújtott anyagi támogatás odaítélése során – azonos feltételek esetén – a műemléket előnyben kell részesíteni.

X. fejezet • ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK

Hatálybalépés

56. §. (1) E törvény 1998. január 1-jén lép hatályba, egyidejűleg az 1/1967. (I. 31.) ÉM rendelet hatályát veszti. A már megindult és jogerősen még el nem bírált műemlékvédelmi államigazgatási ügyben a korábbi jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni.

(2) A 61. § (2) és (4) bekezdésében foglaltak az e törvény kihirdetését követő 8. napon lépnek hatályba.

Átmeneti rendelkezések

57. §. (1) Az e törvényben meghatározott védettség kiterjed mindazon műemléki értékekre, illetőleg a műemlékvédelem mindazon tárgyaira, amelyek e törvény hatálybalépése előtt – bármely kategóriában – műemléki védettség alatt álltak.

(2) Az e törvény hatálybalépése előtt védetté nyilvánított műemlékek és műemléki jelentőségű területek környezete a törvény hatálybalépésének napjától – külön eljárás nélkül – védett környezetnek minősül a 31. § (2) bekezdése szerint, kivéve, ha azt a korábbi védetté nyilvánító döntés más területnagyságra állapította meg.

(3) A védett környezetté minősülésről az érintett ingatlan tulajdonosát, vagyonkezelőjét, jogos használóját – a műemlékvédelmi hatóság megkeresésére – az ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzat a helyben szokásos módon, közzététellel értesíti.

58. §. (1) Az e törvény hatálybalépésének napján műemléki védettség alatt álló ingatlanok tekintetében első helyen az államot, második helyen a kötelező feladatot ellátó helyi önkormányzatot, ennek hiányában az ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzatot – fővárosban lévő ingatlan esetén a fővárosi és kerületi önkormányzatot megegyezésük szerint – elővásárlási jog illeti meg. Egyházi közösség (pl. szerzetesrend) működését biztosító, illetve hitéleti, oktatási, nevelési, egészségügyi, szociális, gyermek- és ifjúságvédelmi, továbbá kulturális célú, az egyház használatában lévő műemlék épület esetében a települési önkormányzat helyett második helyen a használót illeti e jog.

(2) Az e törvény hatálybalépését követően védetté nyilvánított vagy a védettség módosítása alá eső ingatlanokra elővásárlási jog akkor áll fenn, ha ezt a védetté nyilvánító, illetőleg a védettséget módosító rendelet kimondja.

(3) Az állam elővásárlási jogát – az OMVH kezdeményezésére – az állami tulajdonban lévő műemlékek vagyonkezelésére kijelölt szerv gyakorolja.

(4) Az elővásárlási jog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzését a jogosult kezdeményezi.

59. §. (1) E törvény hatálybalépését követő hat hónapon belül a miniszter felülvizsgálja az állam kizárólagos tulajdonát képező minden műemlék és műemlékegyüttes helyzetét, és azokat az alábbi kategóriák egyikébe besorolja:

a) méltó célra és módon, a fennmaradást biztosítóan hasznosított és ilyen hasznosításra, fenntartásra alkalmas vagyonkezelővel rendelkező műemlékek és műemlékegyüttesek;

b) használaton kívüli, illetőleg méltatlan használattal veszélyeztetett vagy károsított műemlékek és műemlékegyüttesek;

c) közvetlen károsodással nem fenyegetett, de méltatlan módon hasznosított vagy az eredeti rendeltetéstől jelentősen eltérően, az épület funkciójától idegen módon használt műemlékek és műemlékegyüttesen (pl. volt lakóépületben folytatott ipari tevékenység).

(2) Az (1) bekezdés *b)* és *c)* pontja szerint besorolt műemlék vagyonkezelési szerződésének felülvizsgálatát a miniszter kezdeményezheti.

Felhatalmazások

60. §. (1) Felhatalmazást kap a Kormány, hogy rendelettel állapítsa meg:

a) a műemlék lakóépület helyreállításának (komfortfokozata növelésének) támogatási szabályait,

b) az egyes sajátos műemlékfajták védelmére vonatkozó részletes szabályokat,

c) a bírság mértékét,

d) a műemlékvédelmi bírság megállapításának szempontjából az egyes műemlékek kategóriákba sorolását,

e) a védettség megszűnésével kapcsolatos kártalanítás részletes szabályait.

(2) Felhatalmazást kap a miniszter, hogy – a művelődési és közoktatási miniszterrel együttesen – rendeletben

a) állapítsa meg az OMVH szervezetét, feladat- és hatáskörét az e törvényben nem szabályozott kérdésekben,

b) állapítsa meg a műemléki kutatók, tervezők, szakértők, kivitelezők és restaurátorok különleges

minősítési feltételeit és követelményeit, valamint a minősítési eljárás és a vonatkozó nyilvántartások részletes szabályait,

c) védetté nyilvánítsa a műemléki értékeket,

d) állapítsa meg a műemléki nyilvántartás részletes szabályait,

e) állapítsa meg a műemlék felújítási, helyreállítási munkáinak engedélyezése során az Országos Építésügyi Szabályzattól és a kötelezően alkalmazandó nemzeti szabványoktól való eltérés szempontjait és eseteit,

f) adja ki egy éven belül és azt követően ötévenként a hivatalos műemlékjegyzéket,

g) állapítsa meg mindazon eljárások törvényben nem szabályozott kérdéseinek részletes szabályait, melyek a műemlékvédelem hatósági jogkörével kapcsolatosak,

h) állapítsa meg a 10. §. (4)-(5) bekezdéseiben foglaltak végrehajtására szolgáló részletes szabályokat és a törvény hatálybalépésekor meglévő reklámok fennmaradására vagy elbontására vonatkozó felülvizsgálat rendjét.

Módosuló jogszabályok

61. §. (1) A kisajátításról szóló 1976. évi 24. törvényerejű rendelet 15/B §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki:

„(4) Műemlék kisajátítása esetén a pénzbeli kártalanítás összegének megállapításakor a műemlék fenntartására, illetve helyreállítására a kisajátítási eljárás megindítását megelőző öt évben adott költségvetési támogatások összegét olyan arányban kell csökkentő tényezőként figyelembe venni, amilyen arányban az a műemlék forgalmi értékére hatással volt. A költségvetési támogatások közé kell számítani a Központi Környezetvédelmi Alapból kapott összegeket is.”

(2) Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény 82. §-a (1) bekezdésének c) pontja helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„c) a kötelezettel szemben bírságot szabhat ki, amelynek összege százezer forintig terjedhet.”

(3) Az általános forgalmi adóról szóló 1991. évi LXXIV. törvény 1. számú mellékletének – a 12 százalékos felszámított adómérték alá tartozó termékek és szolgáltatások köre – 95. sorszáma helyébe az alábbi lép:

„95. műemlékvédelem, műemlék-helyreállítás, épületrestaurálás (SZJ 142150).”

(4) A közúti közlekedésről szóló, többször módosított 1998. évi I. törvény 32. §-a a következő (3) bekezdéssel egészül ki.

„(3) Az állam kizárólagos tulajdonát képező műemlékek esetében az öt minősítésétől függetlenül az út területe az állam kizárólagos tulajdonában van. Az ilyen utak tekintetében az út jellegének megfelelő ingyenes használat illeti meg azt, aki egyébként e törvény alapján tulajdonos lenne. Egyebekben ezekre az utakra is e törvény rendelkezései az irányadók.”

Göncz Árpád s. k.,
a Köztársaság elnöke

Dr. Gál Zoltán s. k.,
az Országgyűlés elnöke

Kiemelt műemléki beruházások

Gödöllő, Grassalkovich-kastély

A XVIII. századi hazai barokk építészet Fertőd mellett legjelentősebb világi műemlékegyüttesét, a gödöllői Grassalkovich-kastélyt gróf Grassalkovich I. Antal (1694- 1771), Mária Terézia bizalmasa, királyi személynök és az akkori pénzügyi csúcsigazgatás vezetője építtette. Az 1730-as évektől több építési periódusban formálódott kastély 186 7-1918 között királyi pihenőrezidenciaként a ma is

kultusz övezte Erzsébet királyné (1837-1898), illetve az uralkodócsalád kedvelt tartózkodási helye volt. Az együttes leromlása az 1945 utáni évtizedekben következett be, amikor szovjet- és magyar katonaság, valamint szociális otthonok kaptak helyet az ódon falak között.

A kastély rehabilitációjának előkészítése 1984-ben, az Országos Műemléki Felügyelőség ún. kastélyprogramja keretében kezdődött, majd a Minisztertanács 2010/1990. (HT 5.) MT határozata révén kormányzati szintre emelkedett. Ezt az elmúlt években újabb kormányhatározatok erősítették meg, így a helyreállítás és hasznosítás folyamata 1994-től folyorsulhatott, eredményeként pedig 1996 augusztusában fejeződött be a kastélyrekonstrukció első üteme.

A központi költségvetés évenkénti támogatás biztosításával segíti elő a kastélyegyüttes hasznosítási programjának folyamatos megvalósítását és a helyreállítási munkálatokat. A kormány által létrehozott Grassalkovich Közalapítvány, illetve állami többségű közhasznú társaság felállításával 1994 nyaratól vált lehetővé a lokális (önkormányzati) és állami források összehangolása, illetve a befektetői tőke mozgósítása. 1994-1998 között a kastély műemléki helyreállítása és a működtetési feltételeinek kialakítására a következő összegek fordítottak:

Ebből az összegből elkészült a 17 000 mm alapterületű kastélyegyüttes és 30 hektáros parkjának alternatívákat is tartalmazó rehabilitációs programja, a 8 kastélyszárny generáltervezése és állagmegóvása, 3 szárny műemléki helyreállítása és az együttes szűkebb környezetének rendezése. a források lehetőséget adtak 7 kastélyban lakó család kiköltöztetésére és a 83 fő számára munkahelyet adó munkaszervezet kiépítésére is.

A kastély legszebb, főhomlokzati szárnyainak átadására 1996. augusztus 17-én került sor. Ezek a szárnyak részben nonprofit jellegű múzeumi-kulturális funkciót kaptak (főúri és királyi lakosztályok, rendezvénytermek), részben pedig szolgáltatói infrastruktúrát (vendéglátó-ipari, kiskereskedelmi egységek) biztosítanak. A múzeumi-kulturális hasznosítás programja révén született meg hazánk egyetlen, az újkori királyi udvartartást és környezetet bemutató kastélymúzeuma, szakfelügyeletét a Magyar Nemzeti Múzeum látja el. Egyedülálló műtárgyállományával és enteriőr-kiállításával nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is jelentős közgyűjtemény jött létre, éves látogatottsága az azóta eltelt időszak tapasztalatai alapján közel 300 ezer fő. A kastély európai komfortigényeket is kielégítő infrastruktúrája hivatott kiszolgálni egyrészt a kastélymúzeum látogatóit (turisztikai szolgáltatások, vendéglátás, üzletek), másrészt pedig egyfajta termelőágazatként (állami- és cégrepresentáció, fogadott rendezvények) növelik a bevételeket, évente 35-40 millió forinttal.

Az immár működő-üzemelő kastély főszárnyainak rekonstrukciója 1996 óta is folytatódott. 1997-98-ban fejeződött be az északi előkert, vállalkozói tőkéből pedig a déli pálmaház felújítása és természetvédelmi területté nyilvánították a Felsőkertet. 1996/97-ben készült el az együttes déli szárnyaiban kialakításra kerülő európai szintű, 15 lakosztályos kastélyszálloda és a lovardában helyt kapó rendezvényközpont programja. Ennek hosszútávú, 1,5 milliárd forintos fedezetét biztosítja az állam garanciavállalású hitelkonstrukció, melynek kidolgozásában több tárca (KTM, PM, IKIM) vett részt, a amely dokumentumait 1997. július 25-én a környezetvédelmi miniszter, a pénzügyminiszter és a hitelt nyújtó OTP Bank Rt. írt alá. Az ezt követően megindult munkálatok eredményeként 1997 végére 132 millió forint értékű beruházás valósult meg, a ez 1998-ban folytatódik, a tervek szerint 600 millió forint értékű munka elvégzésével. A tervek szerint 1999-ben indul az északi szárnyak felújítása, amelyekben hosszútávon a Magyar Építészeti Múzeum tudományos és kiállítási egységei érdekes színfolttal gazdagíthatják a turizmus bővítését célzó kínálatot.

Az elmúlt években fölgyorsított beruházás révén a műemlékegyüttes vált a régió idegenforgalmának központjává és gerjesztő erejévé. Jótékony hatással van a település életére (kulturális események, turizmus fellendülése, munkahelyteremtés, stb.), sőt bizonyos értelemben „kikényszeríti” a környék más műemléki értékeinek rehabilitációját is.

Állami költségvetésből: 1 711 000 E Ft

Önkormányzati forrásból

(Gödöllő városa) 287 000 E Ft

Lokális vállalkozói tőke hozzájárulása	52 000 E Ft
Közhasznú Társaság (saját bevételek):	146 000 E Ft
Összesen:	2 196 000 E Ft

Esterházy-kastélyegyüttes, Fertőd

Esterházy „Fényes“ Miklós (1714-1790) herceg építészeti „főműve“, a magyar Versailles-ként számon tartott fertődi kastélyegyüttes a hazai barokk kastélyépítészet nagyszabású, reprezentatív alkotása. Jelentősége nemcsak a hazai művészettörténet, hanem az európai művelődési tradíciók szempontjából is kiemelkedő: a kastély adott évtizedeken át helyszínt és teret Joseph Haydn (1732-1809) zeneszerző alkotómunkájához. Emellett „Fényes“ Miklós udvara a korabeli barokk főúri életmód szerint is olyan szellemi és kulturális központ, amely méltán váltotta ki a kortársak elismerését és csodálatát.

A kastélyt és kertjét korábbi, kisebb rezidencia kibővítéseként 1762-ben kezdték építeni, s a munkálatok egészen 1790-ig tartotta. „Fényes“ Miklós ekkor Európa egyik legnagyobb és legszebb kastélyegyüttesét építette ki, közel 400 hektáros kerttel, a főépület mellett operaházzal, lovardával és számos parkbéli építménnyel. A kastély másodvirágzása 11. herceg Miklós (1869-1920) idején kezdődött, a egészen 1945-ig tartott. A világháború. majd az azt követő esztendő pusztításai után az együttes magjának helyreállítására 1957-től került sor. A felújítás elsősorban a főépületet és közvetlen környezetét célozta, s eredményeképpen mai is működő múzeumi egység, diákszálló, illetve egy iskola kapott helyet a kastélyban.

Az együttes folyamatos karbantartására, korszerűsítésére az 1980-as évek közepe óta nem jutott pénz, ezért a főépület erősen leromlott állapotba került. Továbbra is megmaradta történeti ingatlancsoport széttagoltsága és a különféle épületek méltatlan funkciói. Kudarcba fulladtak a különböző, külföldi források bevonására tett kísérletek és hasznosítási tervek is. Az egyre súlyosbodó helyzet miatt a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium 1995 elején megkezdte a kastély sorsának hosszútávú rendezését célzó előkészítő munkát. Ennek során feltárásra kerültek a történeti ingatlanegyüttes kezelői viszonyai és megkezdődött a hasznosítási program alapelveinek kidolgozása.

A központi épületek üzemeltetését a KTM a Műemlékek Állami gondnokságához telepítette, amely a szervezeti korszerűsítéseken túl 1996-ban 18 millió-, 1997-ben pedig 65 millió forintot fordított a legégetőbb állagmegóvási és helyreállítási munkálatokra. Korszerűsítésre került a közműhálózat és a fűtési rendszer, kijavították a tetőszerkezetet és elvégezték a gyors beavatkozást igénylő restaurálásokat.

Az előkészítő munkálatok nyilvánvalóvá tették, hogy a műemlékegyüttes rehabilitációját csak tárcák közötti együttműködéssel, időtávatban pedig mintegy 5-8 év alatt lehet elérni. A KTM ezért partnereket keresett: így született meg az a „szövetség“, amelynek a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, az Ipari-, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium, valamint Fertőd Város Önkormányzata lettek tagjai. A kastélyegyüttes hasznosítási koncepciójának fontosabb elemei:

1. A kastély múzeumi hasznosítása

A barokk kori lakosztályát, az építészeti- és művészettörténeti értékeket, illetve az Esterházy-család és a Haydn-életmű történetének bemutatását szolgálhatja a múzeum. Évente 250-300 ezer látogatóra lehet számítani. Ehhez megfelelő infrastruktúrát, szolgáltatást kell biztosítani. Évente a múzeumi funkció mellett meg szükséges teremteni a tudományos műhelymunka feltételeit.

2. Művészeti továbbképző központ

A kastély tradícióihoz méltó művészeti ágak (zeneművészet, tánc, báb, iparművészet, stb.) nemzetközi kitekintésű központja, a hazai művészeti intézmények oktatási programjaiba való illeszkedéssel.

3. Elsősorban a már jó hagyományokkal bíró zenei rendezvények fejlesztésével és bővítésével (Haydn-fesztivál, fiatal tehetségek bemutatkozó helye, operaelőadások), az ausztriai (például Eisenstadt) törekvésekkel összehangoltan.

4. Idegenforgalmi hasznosítás

Legalább 300 férőhelyes korszerű szállodai kapacitás megteremtésével és a vendéglátás (gasztronómia, kereskedelmi egységek, stb.), holdudvarának kiépítésével. Regionális turisztikai szolgáltatások bázisa. A szorosan egymásra épülő, egymással harmonizáló funkciócsoportok megvalósíthatóságának és ütemezésének részletes programját a tárcák ebben az évben dolgozzák ki. Ehhez a munkához az 1029/1998. (III. 3.) számú kormányhatározat biztosít feltételeket, amely a koncepciót elfogadva határidőt is rögzített (1998. december 31.) a munka elvégzésére.

A műemlékegyüttes távlati helyreállítását és hasznosítását, illetve ezzel összefüggésben működtetését a minisztériumok egy olyan közhasznú szervezet létrehozásával látják célszerűnek, amelynek 4 alapító tagja folyamatos tehervállalással biztosítja a funkciók szakmai színvonalát és a szükséges forrásokat. A tervek szerint a KTM lesz a műemléki helyreállítások felelőse és bonyolítója, az MKM a kulturális-oktatási hasznosítás biztosítója, az IKIM pedig a turisztikai-idegenforgalmi projekt felelőse. Fertőd Önkormányzata, mint szintén a közhasznú társaság tagja, a szűkebb-tágabb régióba illeszkedést (rendezési tervek, ingatlan-kérdések) segíti elő. Az ez év tavaszán megalakuló Fertődi Esterházy-kastély Közhasznú Társaság alaptőkéje előreláthatólag 50 millió forint lesz, ezen túl pedig az ideai helyreállítási munkálatokra 100 millió forint áll rendelkezésre.

Az elfogadott kormányhatározat legfontosabb erénye, hogy megteremtette az alapvető feltételeket Magyarország egyik legértékesebb barokk kori műemlékegyüttesének helyreállításához és méltó hasznosításához. Ezáltal a fertődi kastélyegyüttes lett az a második, központilag kiemelt műemléki-kulturális kastélyberuházás, amely a gödöllői Grassalkovich-kastély mellett európai jelentőségű építészeti örökségünk megőrzésében újabb minőségi előrelépést jelent.

Varga Kálmán

Az Európai Unió és Magyarország régiói

Várhatóan a külföldről származó támogatásokat elsődlegesen a régió szintjén kell fogadni, és a fogadás feltételeit megteremteni, míg a központi területfejlesztési támogatások felhasználásának alapvető szintje a megye.

A gazdaság jelenlegi helyzetében a kifejezetten regionális fejlesztési célú források korlátozottak, de alapvető cél a speciális területfejlesztési források volumenének a növelése más állami források átcsoportosításával, koncentrálásával. Ezzel párhuzamosan a pályázatok kiírásánál és elbírálásánál biztosítani kell a szakterületi szempontok figyelembevételét. Ennek indoka az, hogy a területfejlesztési forráselosztás intézmény és szempontrendszere komplex és biztosítja a térségi szereplők arányos részvételét, valamint érdekeltségét. Rövid és közép távon szükséges:

- a területfejlesztési pénzügyi támogatások egységes és koordinált rendszerének kidolgozása;
- a GDP arányát közelíteni az EU-ban kialakult mértékhez;
- a decentralizáció mértékét erősíteni, a decentralizált döntéshozók mozgásterét növelni;
- intézményesíteni az elosztásban és forrásképződésben a regionális szintet, biztosítani a több megyét érintő fejlesztések finanszírozását;
- a források felhasználásához szigorúan szabályozott monitoring és értékelési rendszert kapcsolni.

A speciális területfejlesztési forrásokból többféle célra és többféle formájú támogatás nyújtható, s más pénzügyi támogatási formákkal, illetve forrásokkal összekapcsolódhatnak. A támogatási rendszerek működtetésében érvényesíteni kell, hogy:

- elsősorban a termelés, a vállalkozások feltételeit javító munkahelyteremtő és infrastrukturális beruházások elsőbbséget élvezzenek;
- a területfejlesztési források felhasználása töltsön be katalizáló, kiegészítő szerepet az egyéb, különösen gazdasági és nemzetközi források megnyerésében;
- a támogatási döntések társadalmi nyilvánossága, illetve az elosztási folyamat törvényességi és

hatékonysági ellenőrzés biztosítva legyen;

– a támogatási rendszer viszonylag tartós, illetve hosszabb távon kiszámítható legyen, hogy az érdekelték magatartását hosszabb távon befolyásolhassa, de ugyanakkor legyen kellően rugalmas, adjon teret a diszkrecionális mérlegelésnek;

– a mérlegelés és rugalmasság egyrészt a támogatott programok, térségek, másrészt a támogatási formák és nagyságrend vonatkozásában is biztosítva legyen külön indokolási és szigorú értékelési kötelezettséggel párosulva;

– a támogatási rendszerek hozzáférhetőségének, áttekinthetőségének garancia-, illetve közvetítő-szervezeti rendszere rövid időn belül alakuljon ki.

Területi tervezés

Az állam és az önkormányzatok közvetlenül egyre kisebb arányban vesznek részt a fejlesztésekben, ezért a területi tervezésnek egyre fontosabb szerepe lesz a beruházások szabályozásában, a különböző fejlesztések koordinálásában, a lakosság és a vállalkozók orientálásában, figyelemmel arra, hogy:

– a területrendezési terveknek összhangban kell lenniük a térségi területfejlesztési koncepcióval;

– a nagyobb területi egységre készült, illetve korábban elfogadott területrendezési terveket kötelezően figyelembe kell venni;

– nemcsak a településrendezési tervek készítésekor és elfogadásakor, hanem a területfejlesztési és ágazati programok kidolgozása során is figyelembe kell venni az országos, regionális és megyei területrendezési tervekben foglaltakat.

Feltétlenül fontos, hogy az újjászerveződő területi tervezési rendszer hasznosítsa az EU országok pozitív tapasztalatait.

A területi tervezés lényeges követelménye a nyilvánosság és az érdekelték részvételének biztosítása, amelynek részletes szabályait ugyan döntően helyben lehet kialakítani, de követelményként megfogalmazható, hogy minél szélesebb körben kell esélyt adni az érintetteknek arra, hogy a célokat, prioritásokat, a tervek tartalmát befolyásolják, illetve érdekeiket – kisebbségben maradás esetében – védhessék.

A területfejlesztési koncepció mint átfogó távlati fejlesztéseket megalapozó tervdokumentum meghatározza az érintett terület hosszú távú (10-15 év) fejlesztési céljait, a legfontosabb fejlesztési irányokat és információival orientálja a területfejlesztés egyéb szereplőit. Alapvető követelmény, hogy a koncepciók szakmailag megalapozottak legyenek, az EU regionális politikai állásfoglalásaihoz igazodjanak, társadalmi közmegegyezésre épüljenek. Mint alapvető területpolitikai dokumentumok képesek jövőképet vázolni, s egyben a részletező, rövidebb távú tervezés számára konkrét kereteket adni.

A fejlesztési program a fejlesztési koncepció alapján kidolgozott középtávú cselekvési terv, amely stratégiai és operatív programokból áll. Ezek kidolgozása, folyamatos korrekciója a területfejlesztési tanácsok egyik legfontosabb feladata, amelyhez biztosítaniuk kell a megfelelő szakmai háttérrel, s a megyei önkormányzatokkal együttműködve a megfelelő információs bázist. A területrendezési terv a műszaki-fizikai szerkezet alakításával segíti a hatékony erőforrás-hasznosítást, a fejlesztési koncepciókban megjelölt célokhoz szükséges térhasznosítást, egyben kikényszeríti az ökológiai elvek érvényesítését, az infrastrukturális hálózatok összehangolt fejlesztését.

Valamennyi területi tervtípus kötelező része a társadalmi-gazdasági hatástanulmány, amely egyrészt rögzíti a tervezés fázisában jellemző társadalmi-gazdasági kiinduló helyzetet, másrészt értékeli a tervcélok, alternatívák várható társadalmi-gazdasági hatásait.

A következő évek időszerű feladatai:

– nagyobb fórumot és támogatást kell adni a megújítási kísérleteknek. A területi tervezési rendszer kiépülésének kezdeti tapasztalatait elemezni, és szükség szerint a szabályozást korrigálni kell;

- a területi koordináció megvalósíthatósága érdekében szabályozni kell a különböző tárcák, a helyi és egyéb szereplők együttműködési rendjét a tervezésben. A területfejlesztésért és területrendezésért felelős szaktárcának és a különböző szintű területfejlesztési tanácsoknak, megyei önkormányzatoknak meg kell kapniuk a tervdöntések meghozatalához szükséges jogosítványokat;
- a tervezés szempontjából is fontos a régiók kialakítása, feladatainak meghatározása;
- törekedni kell arra, hogy a létrehozott megyei és az önkéntesen megalakuló regionális fejlesztési tanácsok minél előbb rendelkezzenek fejlesztési koncepciókkal és programokkal, felmutatva a megyei-regionális területfejlesztési munkamegosztás kialakításának lehetőségét.

Ennek érdekében

- az Európai Unió programozási gyakorlatának figyelembevételével elő kell segíteni regionális szintű tervdokumentumok összeállítását a régiókban;
- mind a terület- és településrendezési tervek elfogadásakor, mind az ágazati programok kidolgozása során figyelemmel kell lenni az országos, a regionális, illetve a megyei területfejlesztési tervekre;
- a területi tervezés lényeges követelménye az egyeztetés és az elfogadás szabályainak lefektetése, ennek keretében a nyilvánosság és a társadalmi részvétel biztosítása;
- szükséges, hogy az újjászerveződő területi tervezési és információs rendszer hasznosítsa az Európai Unió országainak bevált tapasztalatait.

Mindezen feladatok színvonalas ellátása érdekében

- erősíteni kell a területi tervezési szakemberek képzését, a hagyományos műszaki képzés mellett nagyobb súlyt fektetve a társadalmi-gazdasági és ökológiai ismeretekre, valamint a speciális területi finanszírozási ismeretekre;
- javítani kell a területi kutatások szervezettségét a felmerülő kérdések megoldása és az új eredmények hasznosítása érdekében.

Területi információs rendszer, monitoring

A korszerű területi tervezés és regionális politika korszerű monitoring és értékelési rendszer kiépítését, működtetését igényli. A monitoring rendszer révén egyedileg is értékelhető az adott programok, beruházások területi hatékonysága. Szükséges van tehát egy jól kidolgozott területi információs rendszerre, amely alkalmas:

- a térbeli folyamatok elemzésére;
- a területfejlesztési eszközrendszer hatékonyságának mérésére;
- az általános szabályozás területi hatásainak értékelésére és a szükséges korrekciók jelzésére.

A területi információs és értékelési rendszernek össze kell kapcsolódnia. A működtetéséért, összehangolásáért országos szinten a kormányzat, megyei szinten pedig a megyei önkormányzat felelős. Jogszabályban kell rögzíteni azokat az anyagi és hatásköri garanciákat, amelyek az információs rendszer működtetéséhez, az adatgyűjtéshez, feldolgozáshoz szükségesek. A rendszer kiépítésének időszakában jelentős központi anyagi és szakmai segítséget kell biztosítani. Emellett feltétlenül szükséges az adatszolgáltatók együttműködését, adatszolgáltatási fegyelmét javítani.

Országos koordináció szükséges a területi információs rendszer hardware- és software-szükségleteinek biztosításában.

Minél előbb – döntően a meglévő adatgyűjtési rendszerekre alapozva – korszerű területi információs és értékelő rendszert kell kiépíteni és működtetni megfelelő anyagi és hatásköri garanciákkal, központi pénzügyi és szakmai támogatás mellett, és meg kell szervezni a megyei területi információs rendszereket, amelyekben a jogszabályban előírt információkon túl, a fejlesztésben együttműködésre törekvő partnerek, a helyi sajátosságoknak megfelelően egyéb információkat is szerepeltethetnek, használhatnak.

Területi marketing, nemzetközi interregionális kapcsolatok

A nemzetközi kapcsolatok fejlesztésének, de általában a gazdasági erőforrások mobilizálásának piaci eszköze a regionális marketing. A magyar régiók és megyék akkor képesek bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba és pozíciókat szerezni az európai régiók versenyében, ha termékeik, szolgáltatásaik és természeti értékeik értékesítését megszervezik, támogatják. A területi szereplőknek, különösen a kamaráknak, a megyei önkormányzatoknak és a megyeszékhelyeknek komplex marketing munkával kell vonzó képet kialakítaniuk és terjeszteniük térségükről. A területi marketing eszközeit és módszereit széles körben oktatni és terjeszteni kell, ezért a kormányzatnak is szerepet kell vállalnia e tevékenység meghonosításában, ezért a központi szerveknek is segíteniük kell a térségi propagandát. Az ország propagandában is célszerű támaszkodniuk a térségi szervek marketing tevékenységére.

Különösen fontos a marketingtevékenység a kelet-magyarországi régióban. Ennek érdekében szükséges a külföldi működő tőke országba vonzása jogi, gazdasági és műszaki feltételeinek megteremtése.

A regionális politika jövőbeli fejlődését szélesebb, nemzetközi összefüggésbe ágyazva kell szemlélni. A hazai régiók, megyék egyrészt az EU-hoz való csatlakozástól, másrészt közvetlen nemzetközi regionális kapcsolataiktól várhatják, hogy nemzetközi forrásokhoz jutnak térségük fejlesztésében. Miután Magyarország 1993-ban ratifikálta az 1980. évi Madridi Egyezményt az interregionális együttműködések támogatásáról, ezért mielőbb:

- megfelelő jogosítványokhoz kell juttatni azokat a területi szereplőket, (értelemszerűen a megyei önkormányzatokat), amelyek alkalmasak térségük politikai képviselőire, s egyben felelősek is a területfejlesztésért,
- ki kell dolgozni a határmenti együttműködési vegyes bizottságok új működési alapelveit, képviselőket biztosítva a helyi önkormányzatoknak,
- szabályozni kell a multiregionális együttműködési szervezetekben való részvételt, támogatni szükséges az együttműködésekhez kapcsolódó fejlesztéseket.

Az általános szabályozási és működési feltétrendszer kialakításához fel kell használni az Interreg PHARE–CBC-egyetműködések, az Alpok–Adria illetve a Kárpátok eurorégió keretében folyt együttműködések tapasztalatait. Meg kell indítani az EU-csatlakozásra és az intenzívebb nemzetközi területfejlesztési együttműködésre irányuló előkészületi munkálatokat, megteremtve ennek szervezeti, személyi feltételeit is.

Kiemelt feladat a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek kihasználása, ennek érdekében szükséges:

a kétoldalú kormányközi és az Európai Unió által támogatott:

- osztrák–magyar határmenti együttműködés folytatása;
- a már jóváhagyott román–magyar területfejlesztési program megvalósításának elkezdése és középtávú programként való folytatásának előkészítése;
- a szlovén–magyar, az osztrák–szlovén–magyar, az osztrák–szlovák–magyar és az ukrán–magyar területfejlesztési együttműködések beindítása;
- a meglévő regionális együttműködések (Alpok–Adria, Kárpátok eurorégió) hatékonyabb kihasználása;
- új térségi együttműködések (Alföld–Bánát–vajdaság, Tisza–Maros eurorégió) kialakításának elősegítése.

Eurorégió a Duna–Maros–Tisza-tájon

1997. november 21-én Szegeden aláírták a Duna–Maros–Tisza regionális együttműködés létrehozásának jegyzőkönyvét. Az interregionális, határon átnyúló szerveződés dokumentumát a romániai Arad, Temes, Krassó-Szörény, Hunyad megyék tanácsainak, a magyarországi Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok megyék önkormányzatai közgyűléseinek és a jugoszláviai vajdasági tartomány végrehajtó tanácsának elnöke látta el kézjeggyével.

Ezzel közel ötéves előkészítő szakasz végére került pont, amelyben a határ menti térségek együttműködési szándékának ilyen módon való kifejeződését gátolta a politika, a nemzetközi helyzet, a jogszabályi akadályok egész szövevénye. Ennek feloldásában jelentős lépés volt a madridi (határon átnyúló kapcsolatok kérdésével foglalkozó) konvenció romániai elfogadása, illetve a román megyék nemzetközi kapcsolatok létesítésére való feljogosítása, valamint a Jugoszláviával szemben fennálló blokádnak felszámolása, mérséklése.

Az alulról épülő, interregionális kooperációnak voltak már kedvező hozadékai. Rendszeressé váltak és bővültek a különböző szervek, szervezetek és a lakosság közötti kapcsolatok, pl. a Csongrád megyében bejegyzett magyar–román vegyesvállalatok száma meghaladta a százhetvenet.

Közös pályázattal indult Temes és Csongrád megye az Agrinet falusi (mezőgazdasági) turisztikai pályázatán, sikerrel.

Megkezdődött – román-magyar határ menti PHARE–CBC-program részeként – a határ menti közös komplex fejlesztési koncepció elkészítése. Egyre több példa található a közös kulturális, művészeti akciókra, bemutatókra is. Egyre több kezdeményezés lát napvilágot a közlekedési kapcsolatok javítására, helyreállítására, új határátkelők megnyitására stb. Az aláírt dokumentum és ezek a már beindult és állandóan szélesedő kapcsolati rendszerek képezik a következő időszakban végzendő közös munkának az alapjait.

Az együttműködés irányító szerve az aláíró megyék (területek) elnökeinek a Fóruma. Az elnökök Fórumának ülései közötti időszakban az irányítást a soros elnök látja el, éves rotációban. 1998-ban a soros elnök Lehmann István, a Csongrád megyei Közgyűlés elnöke.

Az operatív munkát a titkárság és a később felállítandó munkabizottságok végzik.

A legsürgetőbb feladatok közül a legjelentősebb a Duna–Maros–Tisza regionális együttműködés stratégiai koncepciójának közös kialakítása és elfogadása lesz.

A műszaki infrastruktúrák közül a vasúti közlekedésben számtalan helyreállítható vasúti kapcsolat lehetősége merül fel (pl. Szeged–Kikinda–Temesvár, Bácsalmás–Szabadka stb.) Fontos az új határátkelők megnyitása (pl. Kiszombor–Csanád, Regőce–Gara stb.) a szomszédos térségek között. Az európai munkamegosztásba való bekapcsolódáshoz szükséges az autópálya-kapcsolatok (az európai transznacionális hálózatoknak megfelelően a IV. és a X/A európai folyosók). Valamennyi térség számára kiemelkedő jelentőségű a Tisza-völgy bekapcsolása az európai folyamhajózás rendszerébe, a Tisza nemzetközi vízi úttá nyilvánítása, a Kis-Körösökön, a Maroson és a Beg csatornán a hajózás újraindítása.

A gazdasági kapcsolatokban a vegyes vállalatok létesítése mellett a célok között szerepel közös integrációs rendszerek létrehozása (pl. összehangolt vetőmag-termesztési, mezőgazdasági minősítési és értékesítési rendszerek szervezése).

Az együttműködés jövőjét illetően meghatározó lesz az egyetemek közötti kapcsolatok fejlődése. Közös projektek körvonalazódnak – részben már folynak is előkészületek – európai stúdiumok oktatásában, informatikai rendszerek kiépítésében, eurorégiós dokumentumtár létrehozásában, környezetvédelmi és környezetgazdálkodási programok kidolgozásában, távoktatás szervezésében stb.

A most létrehozott eurorégióban – ha jó a sorrendiség, a 150. Európában – három ország határainak találkozásánál, 9 területi egység mintegy 77 ezer km² területen, az itt élő több, mint 6 millió lakos érdekében próbálnak együttműködni.

A régiók bizottsága

Ezt a bizottságot a maastrichti szerződés hozta létre. A régiók bizottsága lehetővé teszi a helyi és regionális hatóságok számára, hogy közvetlenül beleszóljanak a közösségek munkájába. 222 tagja van, akik a helyi és regionális hatóságokat képviselik. Négyéves időszakokra nevezik ki őket. A kinevezettek országonkénti megoszlása ugyanolyan, mint a gazdasági és szociális bizottságé. E szervezet székhelye is Brüsszel. Szerkezeti felépítése ugyanolyan, mint a gazdasági és szociális

bizottságé.

A régiók bizottságával kötelezően konzultálni kell, mielőtt regionális érdekeket érintő határozatokat hoznának. A bizottság megvizsgál minden javaslatot, amelyet az Európai Bizottság a gazdasági és szociális bizottság elé terjeszt, és saját kezdeményezéséből véleményt mondhat. Az e testülettel való egyeztetés szükséges minden, az oktatást, kultúrát, közegészségügyet, strukturális hálózatokat és alapokat érintő kérdésben, és minden más esetben, amikor a tanács vagy az Európai Bizottság ezt helyesnek találja.

Juttatások a Strukturális Alapok részére 1994–99 (millió ECU 1994-es árakon) (1)

Célkitűzés	Juttatás
1. Fejletlen régiók	93 810
2. Ipari hanyatlásnak kitett régiók	14 922
3. és 4. Hosszú távú munkanélküliség	13 948
5a A mezőgazdasági struktúrák alkalmazása	5 985
5b Vidéki területek fejlesztése	6 134
Közösségi kezdeményezések	13 467
Átmeneti és újító jellegű intézkedések	1 491
Összesen	149 757

(1) Ezen összegeken túlmenően a három új tagállam (Ausztria, Finnország, Svédország) részére (1995-ös árakon) 4 747 millió ECU

jutott, az alábbi megoszlásban:

1. Célkitűzés: 184 millió ECU

2–5b. Célkitűzés: 3 822 millió ECU

6. Célkitűzés: 741 millió ECU

Forrás: Európa számokban IV. kiadás, 1997

Megközelítő felbontás az elsőbbséget élvező célkitűzések szerint (milliárd ECU, 1994-es árak) (1)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1. Célkitűzés	12,9	13,9	14,9	16,0	17,4	18,8
2. Célkitűzés	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,8
3. és 4. Célkitűzés	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6
5a Célkitűzés	1,2	1,1	0,9	0,9	0,9	0,9
5b Célkitűzés	0,7	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
Célkitűzések összesen	19,1	20,5	21,7	22,9	24,5	26,2
Közösségi kezdeményezések	1,9	2,0	2,2	2,3	2,4	2,6
Átmeneti és újító jellegű intézkedések	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Alapok összesen	21,3	22,7	24,1	25,4	27,2	29,0

(1) Ezen összegeken túlmenően a három új tagállam részére összesen 4,7 milliárd ECU (1995-ös árakon) jutott, amely megoszlik az 1995–99-es időszak alatt

Forrás: Európa számokban IV. kiadás, 1997

Tagállamonkénti részesedések a Strukturális Alapokból az 1994–99-es időszakra (millió ECU 1994-es árakon) (1)

Célkitűzés					
1. Fejletlen régiók	730	-	13 640	13 980	26 30
2. Ipari hanyatlásnak kitett régiók	160	56	733	-	1 13
3. és 4. Hosszú távú munkanélküliség	465	301	1 942	-	1 84
5a A mezőgazdasági struktúrák alkalmazása	195	267	1 143	-	44
5b A vidéki területek fejlesztése	77	54	1 227	-	60
6. Északi régiók	-	-	-	-	
Közösségi kezdeményezések	233	89	1 902	1 086	2 42
Összesen	1 859	767	20 586	15 066	32 81

(1) Ezen összegeken túlmenően összesen 1 367 millió ECU-t tettek félre a közösségi kezdeményezések számára, és 1 491 millió ECU-t az újító jellegű akciókra, amelyek későbbi fázisban kerülnek kifizetésre

Forrás: Európa számokban IV. kiadás, 1997

Polgármesterek nyilatkozata a társadalmi fejlődésről és az emberi települések életben tarthatóságáról

melyet a jelenlévők 1994. augusztus 19-én New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Szervezete székházában, a Polgármesterek Nemzetközi Kollokviuma keretében fogadtak el

Preambulum

Tekintettel a városi népesség gyors növekedésére és a városi szegénység problémáinak komplex szövevényességére, amelyek elsősorban a városi szegények és munkanélküliek számának növekedésében, az alacsony iskolázottságban, a gazdasági és politikai döntésekben a szegények nem megfelelő részvételében, valamint az alacsony egészségügyi színvonalban jelentkezik.

Azoktól az elvárásoktól vezérelve, hogy teremtsünk megfelelő városi infrastruktúrát és közszolgáltatásokat, tegyük hozzáférhetővé az oktatást, továbbá oltalmat adjunk azoknak az embereknek, akik egyre növekvő számban képtelenek ezeknek a szolgáltatásoknak a teljes költségeit megfizetni.

Aggodalommal eltöltve a növekvő bűnözés, erőszak, rasszizmus, kóros betegségek terjedése, a kábítószer-fogyasztás és a társadalmi dezintegráció láttán a városokban.

Figyelemmel a városainkon belüli környezeti feltételek romlására és azokra a nemzeti és világméretű környezeti hatásokra, amelyeket a városok levegő-, víz-, szilárdhulladék-szennyezése okoz.

Tudatában annak, hogy a helyi önkormányzatoknak szükségük van arra, hogy kapacitásukat növeljék annak érdekében, hogy elősegíthessék a fenntartható városi fejlődést és érvényesíthessék a jog előtti igazságosságot, egyenlőséget és a demokráciát.

Felbátorítva attól a pozitív szereptől, amit a városok a gazdasági, politikai és társadalmi fejlődésben játszanak, valamint annak ismeretében, hogy ez a szerepük a városi menedzsment politikájának és gyakorlatának fejlesztése következtében tovább erősödik, és elismerve a világméretű jelentőségét az 1995 márciusában, Koppenhágában, a társadalmi fejlődésről tartandó Világcsúcsértekezletnek, valamint az 1996 júniusában Isztambulban, az emberi településekről tartandó ENSZ-konferenciának (Habitat II.).

Mi, összegyűlt polgármesterek, a világ városainak közösségeit képviselve, ezennel az alábbi közös nyilatkozatot tesszük:

Állásfoglalás

Az, hogy a városi fejlődés szociálisan igazságos, gazdaságilag produktív, ökológiailag fenntartható, politikailag részvételi demokrácián alapuló és kulturálisan rezonáló legyen, a következőkkel érhető el:

- Átfogó társadalmi fejlődés elindításával saját városainkon belül az együttműködés szellemében, közösen a szegények közösségeivel, a civil társadalmi szervezetekkel, a magángazdaság szereplőivel és a kormányhivatalokkal helyi, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.
- Abban az irányban végzett munkával, hogy a városainkban 2000-re valamennyi ember számára elérhetőek legyenek a nemzetközileg kitűzött célok, az oktatás, az egészségügy és a hajlékteremtés terén,
- A képességfejlesztő stratégia alkalmazásával azért, hogy a városi szegények képessé váljanak arra, hogy segítsenek magukon saját életfeltételeik közepette, többek között a saját közösségeikben belül a megfelelő infrastruktúra, a hajlékok és a szolgáltatások megteremtésére,
- Olyan politikák és programok alkalmazásával, amelyek enyhítik a városi szegénységet, munkahelyeket létesítenek és erősítik a nők és az öregek társadalmi státusát, a fiatalok részvételét a döntésekben, a gyerekek (különösen az utcagyerekek) védelmét, a környezet regenerálódását,
- Annak a felismerésnek a támogatását, hogy a közösségekre és a települési önkormányzatokra támaszkodó tervezési folyamatokat a regionális és nemzeti tervezési folyamatokba kell integrálni,
- Az etnikai, kulturális és vallási különbségek, valamint a városok történelmi örökségeinek elismerésével, az eltérő csoportok közötti harmonikus viszonyok kialakításának ösztönzésével és a városok társadalmi integrációjának megteremtésével,
- Annak az elismerésével, hogy a nők számára teljes lehetőséget kell teremteni minden szempontból a fejlődési folyamatokban való részvételre, biztosítva számukra az oktatást, a képességeik fejlesztését szolgáló tanfolyamokat, az egészséget, a háztartás vezetését, a hitelezést, a munkavállalást és a döntések meghozatalában való részvételt, és
- Valamennyi polgári közösségi vezető részvételével a városok társadalmi fejlettségi helyzetének áttekintésével, és olyan megállapodások létrehozásával, amelyek tartalmazzák a közös teendők tervét s azok felülvizsgálatát, s amennyiben szüksége, megteremtik:
- a városi szintű szolgáltatások többszektorú koordinációjának mechanizmusait azért, hogy a közszolgáltatások színvonalának egymáshoz közelítése elősegítse a közösségek és a családok saját felelősségvállalását,
- a szegények és a kisebbségi csoportok számára a képviselői és a részvételi mechanizmusokat a városi önkormányzás demokratikus folyamataiban, különös tekintettel azokra a tervekre és programokra, amelyek őket érintik, és
- azokat a mechanizmusokat, amelyek lehetővé teszik a privát és az informális üzleti szektor, valamint a civil társadalmi szervezetek támogatásának mozgósítását és koordinációját, beleértve a közösségi szervezetek képzését és egyéb támogatását is.

Együttműködés

Annak érdekében, hogy eleget tegyünk a fenti állásfoglalásban foglaltakban, mi, polgármesterek csatlakozásra hívjuk fel partnereinket (a privát és az informális üzleti szektor szereplőit, a civil társadalmi szervezeteket, a nemzeti kormányokat és a nemzetközi szervezeteket) azért, hogy a fenntartható társadalmi fejlődés biztosítható legyen városainkban, a következőkkel:

- A városi szegénység csökkentésével annak következtében, hogy produktív foglalkoztatást biztosítunk a szegények és a munkanélküliek számára a magán- és a közösségi szektorban egyaránt, támogatjuk a városi gazdálkodást és a kisvállalkozások fejlődését megfelelő hitelezései és képzési eszközökkel, különösen az informális szektorban,
- A városi környezet jobbá tételével, a következő eszközökkel: a vízforrások, a közegészségügyi szolgáltatások, a csatornázás és a szilárd hulladék hasznosításával összefüggő szolgáltatások bővítésével és megújításával, az üzemi levegőszennyezés ellenőrzésének erősítésével, a megújítható

és környezetbarát energiaforrások megőrzésével és használatával,

- A szegénységgel együtt járó életkörülmények enyhítésével, megteremtve és növekvő módon biztosítva az infrastruktúrát, a hajlékot és az alapvető oktatást, az egészségügyi és közegészségügyi szolgáltatásokat, a biztonságot és a tájékoztatást a szegények környezetében,

- A jog előtti igazságosság és egyenlőség biztosításával, megszüntetve a társadalmi kirekesztés és marginalizálódás minden formáját, továbbá elősegítve a kulturális megértést és a harmóniát a különböző csoportok között,

- A szállítási rendszerek jobbá tételével, energiatakarékos, nem motorizált eszközöket felhasználva és növekvő mértékben alkalmazva a tömegszállítást, biztosítva egyúttal azok megfizethetőségét és hozzáférhetőségét, létrehozva egy közösségbarát szállítási hálózatot, és

- Kiegészítő források mobilizálásával, kitágítva azoknak a forrásbázisoknak a körét, amelyek szükségesek ahhoz, hogy növeljék a helyi önkormányzatok kapacitását feladataik hatékony megvalósítása érdekében.

Továbbá felhívjuk

magukat a városokat,

- hogy a fenti célokat követve az önállóság jegyében – a nemzetközi település kooperáció keretében

- tartsanak kapcsolatot egymással akár közvetlenül, akár nemzetközi hálózataikon, illetve szövetségeiken keresztül, és segítsék egymást technikai kooperációval, programok és projektek cseréjével,

a nemzeti kormányokat,

- hogy tulajdonítsanak kellő figyelmet politikájukban, programjaikban és a jogalkotásban a hatáskörök és a források decentralizálására, valamint a helyi és a regionális önkormányzatok kapacitásának növelésére annak érdekében, hogy hatékonyan tervezzék és menedzseljék városi programjaikat, továbbá, hogy biztosítsák a nemzeti politikák, törvények és szabályok elfogadottságát a helyi és a regionális önkormányzatok részéről, teljesítve kötelezettségeiket a nemzeti kormányok megfelelő felelősségének érvényesítése mellett,

a nemzetközi közösségeket,

- hogy biztosítsák politikájuk és programjaik keretében a helyi és a regionális önkormányzatok, valamint ezek nemzetközi szövetségeinek, illetve hálózatainak maximális részvételét a nemzetközi fejlesztési kooperációban.

Mi, polgármesterek, tudomásul vesszük, hogy az 1994. augusztus 17-én megtartott, a Városok és a Nagyvárosok Nemzetközi Szövetségeinek találkozóján a Négyek Csoportja kapott felhatalmazást arra, hogy előkészületeket tegyen az 1995 márciusában, Koppenhágában tartandó a társadalmi fejlődésről szóló Világ-csúcsértekezlet, valamint az 1996 júniusában Isztambulban, az emberi településekről tartandó ENSZ-konferencia kapcsán.

Elvárjuk, hogy az ENSZ kellő figyelmet szenteljen a városok és a helyi önkormányzatok lehetséges részvételének a két ENSZ Konferencia előkészítésében és folytatásában.

Mi, az ENSZ székházában, New Yorkban, 1994. augusztus 19-én összegyűlt polgármesterek bátorítunk minden kollégánkat arra, hogy vegyen részt a Világ-csúcsértekezlet és a Habitat II. előkészületi munkálataiban.

Habitatvilágnap: minden október első hétfője

Az ENSZ Habitat (ENSZ Emberi Települések Központja) az 1976-ban Vancouverben rendezett Habitat I. Konferencia résztvevőinek elhatározásából jött létre, és 1980-ig kiépítette világméretű információsiroda-hálózatát. Központja Nairobiban van, 8 alközpontja a Föld különböző kontinensein szolgálja a Habitat által megfogalmazott célok megvalósulását. Európában két ilyen iroda van, Genfben, a korábban Nyugat-európai Központnak nevezett, és Budapesten, a Kelet- és közép-európai Információs Központ néven 1980-ban létrehozott iroda, melynek jelenlegi vezetője Hörcher Ferencné, a Falu, város, régió főszerkesztője.

A Habitat érdeklődésének és tevékenységének középpontjában a településügy és a lakásügy áll. Célja ebből következően a népesség települési életkörülményeinek és lakhatási viszonyainak javítása. Akcióit világméreteken szervezi, s információs irodahálózatán keresztül fejti ki agitativ, cselekvésre mozgósító tevékenységét.

A Habitat II. Konferenciát 1996. júniusában tartották Isztambulban. A több ezer résztvevő – a világ minden tájáról – számvetést készített az 1976 óta eltelt 20 évről, hogy mennyiben sikerült az akkor 64 pontban megfogalmazott deklaráció céljait megvalósítani. A konferencia megállapította, hogy azóta legfeljebb kismértékben sikerült a célok irányába elmozdulni.

Az ENSZ Habitat 1986-tól kezdődőleg minden év októberének első hétfőjét Habitat Világnappá nyilvánította. Az emberi települések fejlődésével és a lakásellátással kapcsolatos problémakörből minden évben más-más témát emelnek ki és teszik a Világnap tárgyává. 1997-ben a téma a jövő városa volt.

^{i*} A törvényt az Országgyűlés az 1997. június 10-i ülésnapján fogadta el.